ANDREAE ALCIATI
IVRISCONS. MEDIOLANEN.
IN TIT. ET LEGES ALIQVOT
PRIORIS PARTIS PRIMI TOMI PANDECTARVM, CEV DIGEST. COMMENTARIA.

DE IVSTITIA ET IVRE, *RVBRICA.*

SVMMAE.

1 Ex, vocula acceptio multiplex. 2.
3 Bellorum causa & ortus. 24. 26. 29. 47.
5 Ex causa remota, & propinqua pro remota. 7. 8. 12. 13. 25.
6 L. Ex hoc iure. explicari. 20.
11 Mandatum facti instar habet.
15 Commerciorum origo. 48.
17 Causa & causatus sunt idem.
18 Generis resolutio in species.
19 Commercio contractus quoslibet inesse.
21 Commercium variè accipi.
23 Generis effectus.
27 Belligerat iustè princeps. 32.
28 Lis, & bellum ob diebus iusta.
30 Captiuitatis inducta causa.
31 Captiuitatis inhabilitamus ad actus causa.
33 Belligerare, inscio principe, ex causis licere.
34 Delegatus ad mortem condemnat, absente ordinario.
35 Gallorum Regem Imperatori subesse, nec nisi permissu belligerare. 39.
40 Veneti Imperio subditi: priuilegio exempti.
41 Siciliae Rex Imperatori subest.
42 Angliae Rex Imperio subditus.
43 Hispani Imperio subsunt.
45 Bellum ob subditum moueri posse.
46 Duellum ex causa licitum. 49.
50 §. Si quis hominem. de pace tenenda. explicari.

1 EX HOC IVRE. Notat ex hoc textu Bart. quòd dictio, Ex, principium temporis † denotat. Sed certè istud nō videtur quòd
probetur ex hac lege: nec ex l. j. §. dies. ff. de liberis agnoscen. Quare
tu ad hoc allega text. not. in l. j. §. biduum. & §. seq. ff. quando appel.
sit. & istud est vtile scire propter dilationes, quæ conceduntur à iu-
dicibus. de quo vide Bar. & scrib. in l. j. ff. si quis caut. & Bar. in d. l. j.
§. dies. & in l. j. §. annum. ff. de itinere actúque priuato. Vnde ex hoc
tex. nota vnum singulare dictū, quod alij non aduerterunt, scilicet,
2 quòd dictio, Ex, denotat † causam ortus mediatam. nam † bella o-
3 riuntur, vt propulsetur iniuria, & vt nos nostráq; tueamur. l. vt vim.
§. eodem. & notat gl. j. hic. & sic propulsatio iniuriæ est causa proxi-
4 ma, & immediata belli. ista verò propulsatio * iniuriæ orta est ex
iure gentium. nam tale ius permisit, vt quilibet iniuriam propulsaret secundum d. l. vt vim. Vnde
sequitur, quòd tale ius gentium quo ad bella est causa causæ, & sic causa remota, & mediata. Et si
5 diceres, cur ergo iurisconsultus hic considerauit causam † remotam, cùm debuisset potiùs conside-
rare proximam? Responde quòd vtranque considerauit: nam quando causa remota est parum re-
mota à proxima, vtraque debet considerari, vt notat Bart. in l. vxori. per illum tex. ff. de auro & ar-
gento legato. & in l. vt iurisiurandi. ff. de op. lib. allegat l. & si non sunt. §. fi. ff. de auro & argento leg.
6 Considerauit igitur causam † remotam hic, causam proximam in d. l. vt vim. que probat iuncto eo,
quòd eius naturæ est causatum, cuius est causa. c. accessorium. de regulis iuris. libro vj. & probatur
7 ex hoc tex. iuncta glos. j. Habes igitur ex hoc textu † vnum nouum notabile, quòd dictio, Ex, deno-
tat causam remotam. Idem probatur in l. prima. §. ex incendio. & ibi notat Bar. ff. de incend. ruin.
naufra. facit l. si ex falsis. C. de transact. idem notat Bart. in l. prætor ait. §. j. ff. de bonis aucto. iudic.
possiden. Bartol. in l. cùm filius. §. hæres. ff. de legatis ij. Aretinus in l. Gallus. §. instituens. ff. de libe.
& posthumis. contrarium communiter tenetur, scilicet, quòd imò importet causam proximam, vt
notat Bar. l. vnica. C. de sententiis quæ pro eo quod interest. Idem Bar. in l. non dubium. vbi omnes.
8 C. de legi. cùm similibus ibi allegatis per Mod. Quare dicendum † est, quòd in dubio debet referre
causam proximam. sin minus, intelligitur secundū subiectam materiam. Et tenendo cōmunem do-
ctrinam circa hanc dictionē infert Bal. hic ad statutum disponens, quòd cōdemnato ex homicidio
non prosit pax: vt non cōprehendat eum, qui est cōdemnatus: quia mandauit fieri homicidium. Et
9 hæc opinio videtur magis æqua. pro qua facit, quia damnatus ex mandato homicidij * fictè est ho-

micida.l.j.§.deiecisse.ff.de vi,& vi armata.ergo statutum nō habet locum in casu ficto.l.ait prætor.
§.nec verba.ff.de neg.gest.& est glossa quam notat Alex.Areti.& Mod.in l.transigere.C.de transa.
Contrarium tamen puto esse verius.& sic,quod tale statutum comprehendat, tam condemnatum
ex homicidio, quàm ex mandato humicidij. Moueor primò, quia nos videmus,quod statutum lo-
quens * de faciente,& sic loquens personaliter secundum l.ita vulneratus.in primo responso.ff.ad 10
l.Aquil.extenditur tamen ad mandantem.d.l.j.§.deiecisse.& † est communis opinio & vera, vt per 11
Albe.de Rosa.qui latissimè hoc examinat in ij.par.stat.in q.xliij.& est quoddā consilium Alexan.
lxv.in quarto lib.& indistinctè firmat Aret.in l.Gallus.§.quid si is.ff.de lib.& posthu. & Mod. Rep.
in d.l.Gallus.in §.& quid si tantum.Si ergo statutum loquens personaliter comprehendit mandan-
tem per extensionem, quantò magis in casu nostro, vbi comprehendit ex vi verborum etiam ces-
sante extensione. Secundò ad idem moueor per tex.in l.diuus.ff.ad l. Corneliam de fals.vbi dispo-
sitio loquēs in faciente suis manibus habet tamen locū in faciente per mandatarium. Tertiò quia
mandans dicitur fictè facere.d.§.deiecisse.Sed dispositio loquens in condemnato,habet locū etiam
in fictè condemnato,vt probatur ex dictis Bar.in l.ictus fustium.ff.de his qui not.infamia.vbi dicit,
quòd confessus sit infamis, etiam non sequuta aliqua sententia:& sic quòd comprehenditur sub e-
dicto prætoris loquente de condemnato.quod est in l.j.ff.e.de his qui not.& tamē confessus est fictè
condemnatus.l.vnica.C.de confess. Quartò quia istud statutū respicit vtilitatem reipub.ne delicta
remaneāt impunita.d.l.ita vulneratus.Vnde debet latissimè interpretari,secundū Bart.in l.quem-
admodum. C.de agric. & censi.lib.xj. & Bald.in d.l. Gallus.§.quid si is. Est verùm quòd in hoc non
facio magnam vim,quia contrariū tenet Aret.in d.§.quid si is.Mod.rep.in d.§.& quid si tantū.quem
ego ibi sequutus sum,per alia tamē fundamenta. Et hoc tenendo,respondetur ad fundamētum Bal.
quod ipsa dictio, Ex,cōprehēdit etiam † causam remotā.casus est in hac lege vt s.dixi. vel dic quòd 12
hæc causa remota est,tamen etiam ipsa aliqualiter proxima dici potest, prout declarat Bal.in l.data
opera.in versi.& idem in eo,qui facit instrumenta. C.qui accus.non possunt. vnde etiam ipsa debet
æqualiter considerari per not.per Bar.in l.vxori.ff.de aur.& arg.leg.dixi s.Ratio est,quia vnum de-
terminabile respiciens plura determinabilia vtrunq; æqualiter debet respicere. l. iam hoc iure. ff.
de vulga. Vel tertiò dic retenta communi, quòd dictio, Ex, denotat causam proximam.est verum,
sed etiam † denotat paulum remotam,si potest comprehendi.nam statuta debent intelligi in poten 13
tiori significatu.l.j.§.qui in perpetuum.ff.si ag.vect. sed potentius significatū est quod vtrunq; com-
prehendatur.facit quod not.Rimin.in rub.j.de iur.om.iud.vbi dicit,quòd statutum loquēs de iuris-
dictione,comprehendit ordinariam,& delegatam.hoc enim modo intelligetur in significatu quod
erit magis potens. Ad secundum fundamentum responde, quòd mandans respectu animi dicitur
verè facere,vndè in totum fictum nō dicitur, quod veritatis primordio iuuatur. l.cùm filius diuer-
sis.§.heres.ff.de leg.ij.Vel accōmoda solutionem Aret,vel eam, quā ipse dedi,prout latiùs dixi in d.
§.& quid si tantùm.est magna differentia,in qua doct,variarūt.Secūdò no.quod quicquid est causa
causæ,est * etiam causa causati:probatur hoc modò,per ius gentium causatū est immediatè meum, 14
& tuum.ex quo causato † orta postea sunt commercia scilicet,emptiones,& venditiones,& obliga- 15
tiones,& similia:& tamen hîc dicitur quod ius gentium causauit cūmercia &c.facit l.& si amicis.ff.
de adul. istam tamen regulam sanè intellige, vt fallat in his,quæ in causato insunt accidentaliter,
nam illa non dicuntur orta ex causa causæ:secùs est,si * insint substantialiter.& hoc modo intelli- 16
genda sunt,que ponit Bar.in l.sed si plures.in §.in arrogato.ff.de vulg.& pup.vbi etiā Aret.quædam
in proposito adducit.facit quòd not.Bart.quem omnino vide,in l.j.ff.de condi.prin.Pro hac regula
etiam facit tex.nota.in c. † imperialem.in §.insuper. versi.illud, de prohibit.feudi alien.per Fede. in 17
vsibus feud.vbi eadem pœna punitur secundum causatum, hoc est, vassallus vassalli lædēs primam
causam,qua puniretur primum causatum, & sic seruus lædens dominum domini sui ita punitur,si-
cut si læderet suum dominum.declarando tamen,vt ibi per Bal. vbi etiam ponit,quæ causa debeat
attendi,proxima an remota,non est nostra materia.ad hoc etiam facit gl.in l.j.in verb.causa.ff.sol,
matri.& glo.in l.j.C.per quas perso.nob.acqui.Et hæc possunt inferri ad quæstionem qualem refert
Polyænus Macedo in lib. strategematum. Fabius maximus cunctando represserat ferociam An-
nibalis.Scipio Africanus,cui cognomē impositum fuerat Magnus,cū ab Italia pœnitus pepulerat.
Conquetebatur Scipio coram po.Rom,quòd sibi,qui Annibalem abire coēgerat,impositum fuisset
solum,Magni cognomen,Fabius verò qui paululum eum retardauerat diceretur Maximus.verum
per regulam huius text.Fabius eum tacere fecit,inquiēs aduersus Scipionem,Nisi ego milites cun-
ctando seruassem,tu non habuisses vnde vinceres.& sic cùm Fabius fuerit causa causę,scilicet,ser-
uandorum militum, dicitur etiam fuisse causa causati.scilicet victoriæ per eos partæ.vnde meritò
superlatiuo nomine dictus est Maximus.facit quod qui causam dāni dat, dānum dedisse videtur. l.
qui occidit.§.in hac.ff.ad l.Aquil.e.fin.de iniu.Tertiò not.quòd nomen † generale, si ponatur ante 18
suas species,resoluitur in vnam ex suis speciebus, de quibus specialiter nulla est facta mentio,nam
commercium † est nomen generis, vt probatur ex rubro & nigro, C.de commer. & merca.facit l. 19
prima.in primo respon.ff. de tributoria actione. Vnde cum hîc ponatur ante emptionem,& vendi-
tionem, resoluitur in vnam ex suis speciebus. & sic vt significet permutationem. Et hoc probatur
hic

hic tenen. Io opin. gl. Ego tamen puto, quòd contrarium sit verius, & sic quod imò commercium hic
non capiatur pro sola permutatione. moueor per text. not. in l. quæsitum. §. fi. de fundo instr. leg. vbi
si quis primò ponat genus, deinde species, tale genus non restringitur per speciem, imò species cen
sentur adiectæ ex abundanti. Et hoc tenent Rimin. Decius, & Mod. in l. j. in princ. ff. de iur. om. iud.
20 Quare ego puto, quòd verbũ, commercium. hic † generaliter capiatur, vt comprehendat non solum
21 permutationem, sed etiam alios contractus † etiam innominatos, vt est, Do, vt facias. Facio vt des,
Facio vt facias. nam quod etiam hi contractus sint de iure gentiũ, est tex. In l. Iurisgentium. in prin.
ff. de pactis. & facit l. iij. ff. de præscrip. verb. Qui velit tamen sustinere opin. glo. posset dicere, quòd
allegata in contrariũ procedunt quando illud genus ponitur in numero plurali: quia tunc videtur
esse de mente disponentis, vt cõprehendat plures species. secùs est, si singulariter proferatur. nam
22 tunc videtur quòd significat speciem, quę est † magis propinqua generi, vt est permutatio: nã etiam
ipsa est nomen satis latum. & largo modo comprehendit omnes contractus correspectiuos. Et hæc
23 opin. est satis bona. Quartò not. quòd licet genus † plus operetur, quàm pars suarum specierum, vt
probatur in d. l. quæsitum. §. fi. tamen quo ad constructionem verborum & rectam rationem loquen
di est secùs: quia plus attenduntur species. nam hic videmus quod verbum, Institutæ, determinatur
secundum numerum emptionis, aut locationis, non autem secundum numerũ generis, vt est com-
mercium. & quamuis hæc sint leuia, tamen conferunt ad sustentationem libellorum, & testamento
rum secundum not. in l. Plautius. ff. de aur. & argen. leg. & maximè in rescriptis, quę propter falsam
grammaticam vitiantur, vt est tex. in c. ad audientiã. vbi omnes. de rescriptis. reliqua not. quæ faci-
lius à tex. colliguntur vide hic per Ias. nos ea expediemus in gl. vbi est locus suus. In glo. j. Habes ex
hac glo. primò, quod de iure gentium inducta sint nisi bella licita. Et circa hoc dictum glo. sunt duæ
24 principales opin. prima est Odofr. Iac. But. & Bar. hic quam † sequitur Bal. & d. Christopho. Porcius
in §. ius autem gentium. Instit. de iure nat. & hanc etiam tenet Salic. hic in repet. licet videatur vel-
le tenere contra Barto. scilicet, quòd bella licita sint orta ex iure gentium immediatè, illicita verò
occasionaliter, & sic mediatè: nam eo ipso, quòd datur ex vna parte bellum licitum, ex alia est illi-
citum, quod ideo est illicitum, quia ita mens hominũ est, vt ad malum semper prona sit. l. j. §. j. & §.
cùm arietes. ff. si quad. paup. fec. dic. Sed contra hanc opin. obstat, quia non videtur, quod dictio, Ex,
25 quo ad bella licita † importet causam proximam, quo ad illicita importet remotam, per regulam l.
iam hoc iure. ff. de vulg. & pupil. nisi respondeas, quòd non est absurdum quod idem verbum capia
tur propriè, & impropriè secundum l. ij. & ibi not. ff. de off. procons. & leg. Secunda opin. est Fulg. &
26 dicit quod imò de iure gentium † omnia bella erant licita. probat sic: Ex dolo, & malitia sua nemo
debet locupletari. l. Seruius etiam. ff. quod vi, aut clam. l. itaq; fullo. ff. de fur. vnde si daretur bellum
illicitum, illud mouens non deberet ex eo locupletari, sed consequens est falsum, ergo & antece-
dens quia & mouentes bellum contra Rom. si aliquos capiant, possunt eos possidere, quia fiunt sui
27 serui. l. apud hostes. ff. de capt. & postli. reuer. Confirmo istam opin. nam bellum † inductum à prin-
cipe siue ex causa iniusta, siue iusta, semper dicitur iustum quo ad populos, & quo ad effectus liciti
belli. ita tenet Host. & Ioan. Andr. in cap. olim causam, de rest. spol. sequitur Petr. de Ancha. in reg.
peccatum. de reg. iur. libro vj. quamuis Abbas, in cap. sicut. lo vltimo. de iureiu. teneat contrarium.
quem sequitur Aretin. in l. j. in vltimo nota. ff. de acqui. poss. Sed prior opin. videtur verior, vt j. dice
mus, & eam tenet Socinus in d. l. j. Respondeo quamuis istud bellum quo ad principem sit iniustum
quo ad populos tamen dicitur licitum. vnde satis potest dici, quòd omnia bella sint licita. Confir
mo & secundo. quia videtur, quòd licita sit argumentatio de bello ad litem iudiciariam. & ita ar-
guit Bar. in authen. offeratur. C. de litis contest. Bal. in c. j. de pace tenen. in vsib. feud. Sed in iudicio,
28 quando lis † contestata est, & partes iurarunt de calumnia, quamuis necessarium sit, quòd altera
iniustè litiget, tamen ex quo lex præsumit vtranq; partem esse in bona fide, ideo dicuntur iustè liti
gare interim, donec iudicetur. sic in nostro casu bella ipsa sunt ex vtraq; parte licita ratione dubie
tatis. Vnde potest sic distingui, quòd aut sumus in dubio, quæ pars foueat iustitiam, & tunc vtraque
pars dicitur iustè litigare ratione dubietatis. arg. l. fi. & eorum, quę ibi notat Alex. C. de transa. facit
glo. in l. nec quasi. ff. de rei vend. aut clarum est, quòd vna pars iniustè belligerat, & tunc illi iniustè
litigantes non dicuntur hostes, sed potiùs latrunculi, dic. l. hostes. ff. de cap. & postlim. reuer. facit
quod notat Bal. in tit. de pace ten. super verbo, manifestum. vbi dicit, per illum text. quòd vbi mani-
festum est vnum delinquere ibi non dicitur pugna. facit quia hostes dicti sunt, quòd æqua causa bel
lum ineatur auctore Nonio Marc. nam verbum, hostire. apud antiquos significat æquum esse, vide
Pontan. in libro, cui titulus est de Haspiratione. Vnde quando tales belligerantur, non tenentur
vassali, & alij milites eos sequi, nec illis auxilium impendere, ita not. d. Abb. in c. sicut. lo vltimo. in
fi. extra de iureiurand. & Bald. in cap. j. hic fin. lex Corr. deinde consuet. reg. inc. in primis verbis. in
vsibus feud. idem Bal. cap. j. in prin. quibus mod. feud. am. vbi tamen distinguit, vt quando se defen-
dit etiam illicitè, teneatur vasallus eum adiuuare, non autẽ quando vult offendere. nam quando se
defendit, tunc non potest dici latrunculus, sed quando offendit. Latrunculus dicitur in actu offen-
dendi. facit in argumentum l. iij. §. j. ff. de cond. ob tur. causam. & quamuis hæc videantur magis ve-
ra, tamen non tollunt contrarium. Quare ego tertio modo respondeo, quòd est verum, quòd bella

tam licita,quàm illicita † introducta sunt ex iure gentium. quo iure etiam introducta sunt latroci- 29
nia, furta, & similia. nec obstat fundamentum Bart.& glo.quia respondeo,quòd non est absurdum
quòd à iure gentium introductum sit aliquid illicitum occasionaliter. nam hæc verba ex hoc iu-
re interpretanda sunt, idest, propter hoc ius. nec istud debet esse mirum.nam & dæmones,& mor
bi facti fuère à Deo,& febres inuentæ saltem occasionaliter. & tamen Deus optimus est.Facit c. re
uertimini.xvj.q.j.sic etiam in iuregentium illud ius inuenit distinctionẽ dominiorum, vnde postea
orta sunt bella & alia illicita.multa enim optima sunt, ex quibus saltẽ occasionaliter mala nascun
tur.facit l.sed an vltro.§. si.ff. de neg.gestis. Et hæc sunt vera quicquid dicat Salic.Et ex supradictis
habes † rationem,cur ius ciuile permisit,quòd capti à suis hostibus fiant serui capientium.nam ideo 30
est,quia cum sint in dubio,quæ pars victoriam de iure habitura sit, ideo ratione æqualitatis seruan-
dæ illud fuit introductum. quæ æqualitas oritur propter dubium. & sic eadem ratio ex vtraq; par-
te,quicquid dicat la s.hic. nam quamuis Romani credant se iusta arma semper mouere ad quod fa-
cit.quod not. Feli.in c.sacris.de senten.excommun.tamen possunt falli argum.§. sæpe.Instit.qui &
ex quib. caus. man. non licet. maximè, cum hic simus in materia iurisgentium, quo tempore tam
Rom.quàm aliæ nationes æquiparantur, quamuis enim per ius ciuile nobiliores redditi sint Roma
ni,tamen per ius gentium pari iure cum aliis vti eos æquũ erat.l.j.§.fin.ṽ.e.l.omnes populi.in fi.j̃.eo.
Pet.tamen & Iac. Vltramon.in §.si ab hostibus.instit.quib.mod.ius pat.pot.sol. aliam rationem ad-
signarunt, scilicet,quòd ius ciuile illud introduxit ex quadam necessitate:quia si remanerent do-
mini,non serui,sequeretur quòd haberent bona.& sic talia bona remanerent in potestate hostium.
Sed istam solutionem Io.Fab.in d.§.ex hostibus. quia immò talia bona non essent hostium, ex quo de
facto ea non haberent.Sed ista impugnatio mihi non placet,quia plus considerãtur ea, quæ sunt iu
ris,quàm ea quæ sunt facti.l.ea quæ ciuiliter.ff. de acqui.rer. dom. Quare impugna aliter, vt infrà
dicam. Tertiam rationem adsignat ipse Ioan. Fab.quod ideo fiunt serui ne possint testari. nam † si 31
essent liberi, possent hostes facere eos testari suo modo: vel etiam sine vi fauore inimicorum hoc
facerent, prout in simili superioribus diebus fecerunt Veneti, qui Capta Cypro eius regem Vene-
tiis retinuerunt, & illi vnam puellam Venetam in matrimonium iunxerunt, vt inde posset nasci fi-
lius qui succederet in regno,& cùm esset Venetus,omnia dominationi Venetorum acquireret.Istę
solutiones horum patrum mihi non placent:quoniam suæ rationes militant etiam in capto à latro
ne:& tamen talis captus non fit seruus hostium. l. hostes. ff. de capt. Item si tales capti testarentur,
etiam quod facerent sine vi,tamen testamentum non deberet valere:quia lex præsumit factum vi,
argum.l.j.j̃.§.quæ onerandæ.ff.quarum rerum act.non detur.facit quod consuluit Paul.Cast.in con
sil.clxxvij.vbi consuluit,quòd filia renuntians hęreditati coram patre,pręsumitur illud fecisse me-
tu.vnde tale testamentum captiui deberet rescindi per not.per Aretin.in l.j.ff.de testa. vel esse nul-
lum ipso iure. nam quamuis regulariter metus non annullet ipso iure, vt late tradit d. Abb. in cap.
Abbas.de his quæ met.causa.tamẽ contractus factus cum principe per metum, est ipso iure nullus,
vt per Bal.in tit.de pace Constan.in verb.pro infectis.& per Iaso.in §.quadrupli.instit.de acti. Item
potuisset ius ciuile aliter prouidere,putà interdicere illis bonorum alienationem,reseruata tamen
libertate. vnde istæ rationes non sunt bonæ. Quare quartam rationem assignat, quæ nihilomagis
est vera: dicit ipse,quòd istud ideo est, vt populus eos capiens,eos seruet.nam si non fierent sui, eos
perimeret. Allegat §.j. instit. de iure person.sed contra istam insto.cur non idem in latronibus ? qui
cum sint peiores,faciliùs captos interficient?& sic prima ratio quam ipse assignaui, est minùs peri-
culosa.contra eam tamen obstat.quia secundum eam rationem hostes qui iniustè litigant,non ha-
bent seruos suos captiuos,quod est contra tex.in l.postliminium.in verb.per iniuriam.ff.de cap.Sed
respon.quòd illud verbum,per iniuriam,verificatur considerato iure naturali,prout superius text.
se ipsum declarat.nam præcedentia declarant sequentia l.si seruus plurium.in fi.ff.de leg.j. In ea-
dem glo.ibi hostes &c.ponit glo.duo exempla † belli liciti vnum, quod semper est publicum:aliud, 32
quod est bellum priuatum, potest tamen etiam esse publicum.Circa primum exemplum dum glos.
dicit qoòd bellum † indictum ab imperatore est bellum licitum,l.hostes.ff.de capti.& postli.Amplia 33
istud primò secundum Guli. de Cun.hic vt ne etiam procedat, quando talis princeps indiceret bel
lum suis subditis per c.j.hic finitur lex Corr.in vsibus feu.Bar.hic in j.op.istud reprobat per tex.iun
cto primo intellectu gl.in l.vnica.C.vt arm.vsus.lib.xj.vbi princeps. recognoscens superiorem non
potest arma mouere absq; iussu superioris. Sed saluando Guli. dic, quòd Guli. loquitur in principe
non recognoscente superiorem,vt est Rex Parthorum, vt hic per mod. Ego puto,quòd opin. Guli.
sit vera,etiam si talis princeps recognosceret superiorẽ: dummodò sit ex his, qui habent ius gladij,
& merum,& mixtum imperium.qualis est Marchio Mantuę, & quilibet alios.Vel ex his,qui habue
runt merum imperium ex priuilegio Federici,quales sunt omnes ciuitates Lombardię secundum
gl.& tex.in c.nos Romanorũ.de pace Constantiæ.in vsib.feud. moueor,quia illis censentur omnia
concessa præter ea quæ specialiter princeps sibi reseruauit in signum supremæ potestatis. c. fin.ex,
de off.deleg.Sed non reperitur,quòd princeps specialiter sibi reseruauerit istam licentiã: ergo &c.
Non obstat,si diceretur,quòd specialiter sibi reseruauit illam licẽtiam per d.l.vnicã,quia respond.
quòd tenendus est secundus intellectus glo. quem etiam ipsa tenet.nam quotiescunque glo. refert
duas

duas aut plures opin.censetur in dubio vltima teneri, vt refertur in l. pacta nouissima.vbi per mod.
C.de pact.cum similibus & sic illa lex vnica C.vt arm.vius.declaratur per textum,in authen. de ar-
mis.nam ille primus intellectus non multùm congruit literæ.Non obst.etiam text.in l.ij.§.eadem.
ff.ad l.Iul.maiestatis.quia loquitur in eo,qui sit subiectus principi,nó solùm quo ad solam recogni-
tionem,sed etiam quo ad omnia acta,puta Capitaneus Ducis Mediolani & similes.nam ipsi princi
pes,qui sic simpliciter recognoscunt Imperatorem, sunt quodammodo penitus liberi:& talis reco-
gnitio est potiùs verbalis,quàm realis:arg.l.non puto.j.de iure fisci.tenendo tamen opin. Bar.limi-
33 ta eam † secundum Barto.& Pet.vt fallat,quando copia principis haberi non posset.nam tunc po-
test ille princeps inferior bellum mouere in subditos rebelles:allegát l.ait prętor.§.si debitorem.ff.
quæ in fraud.cred.& l.iiij.ff.ad l.Aqui.quæ faciunt in argumentum. Tu allega tex.vbi istud videtur
expressum in l.generali.C.de Decur.lib.x.cum concor.ibi in glo.facit c.j.de mil.vass.qui contu.est.
in vsibus feud. facit etiam quòd notat Bart.& mod.in l.j.ff.de off.eius cui. vbi si absit ordinarius iu-
34 dex,potest * delegatus insignem latronem ad mortem damnare:licet aliàs illud non potuisset face
re.Vnde puto idem,quando periculum esset in mora.l.si quis filio.§. hi tamen.ff.de iniust.rupt.cum
his,quæ not.latè mod.in d.l. j. & adde text.in l.qui cædem.in finalibus verbis.j.ad leg. Cornel.de si-
cariis.Retenta prædicta opin.Bart.quam omnes sequuntur,quærunt hîc docto.vtrum rex Franciæ
35 possit indicere bellum alicui nationi absq; iussu Imperatoris?Punctus est videre †,vtrum recogno-
scat Imperatorem de iure in superiorẽ?& Bar.tenet quòd sic in extrauag.qui sint rebel. in verb.re-
bellando.tenet,quòd sit subiectus Imperatori:idem in l.hostes.ff.de capt.vbi dicit quod esset hęreti
cus,qui teneret contrarium,quia diceret contra text. Sacrosancti Euangelij ,dum dicit , Exiit edi-
ctum à Cæsare Augusto,vt describeretur vniuersus orbis. Lucæ cap.ij.& sic dicitur ibi, quòd Impe
rator est dominus totius orbis.Idem probatur in l.deprecatio. ff. ad l. Rhod. nam omnes principes
ei subsunt.vij.quæst.j.c.in apibus.& omnes nationes.xj.q.j.c.si quis.versi. volumus. & omnes prouin
ciæ.lxiij.dist.c.Hadrianus.& omnis mundus. vnde oriens spectatur, & vnde occidens, & vnde me-
ridies, vt in authen.vt omnes obed.iudi.§.hæc considerantes.§.fin.in authen.eccles.Rom.Itẽ omnis
anima subiecta est imperatori,vt per Bal.in tit.de pace Constant.allegat ca. omnis anima. de cen-
sibus.in antiq.Itẽ quod Deus in cœlis est,Imperator in terris.C.de ve. iure enuci.l.ij.§. si quid igitur
tale.in authen.de Consul. in fi.& disputantes se Imperatori non esse subiectos,sunt sacrilegi.l.ij.C.
de crim.sacril.l.sacrilegij.C.de diuer.rescr.Itẽ lex Imperatoris est pars legis diuinæ.Bal.in prælud.
feud.in prin. Item Imperator est ordinarius omnium legatus,& Proconsul Dei. Bald.in tit.de pace
Constan.in princ. & not. in authen.de hæred.& Falc.in rubr.vbi per glo. Item Imperium à summo
Deo Imperatori datum est,in authen.de instr.fide & caut.§.quia igitur.in prin.facit lex,bene à Ze
none. C.de quad.præsc.Item extrauagan.ad reprimendum.in verbo,totius orbis.cum similibus.&
videtur expressum in l.ij.§.iubemus etiam. C.de officio prefecti pretorio Africæ.vbi Imperator Im
perat partibus Galliæ. Nec est bona responsio aliquorum, quòd imperat partibus, ergo non omni.
quia responde , quod argumentum procederet , si addita esset dictio , aliquibus. sed est indistinctè
prolatum:ergo æquipollet vniuersali l.si pluribus.vbi Bart.de leg. ij. Non obstat etiam secunda re-
36 sponsio,quòd improbat de facto,quia cum imperium * illi tribuerit Deus d. §. quia igitur.nota. per
Iasonem in l.cunctos populos.in ij.lectura.post Bal.ibi.C.de sum. Trin.& fi. cathol. debemus dice-
re quòd de iure habuerit, aliàs esset dicere Deum esse iniquum. Et si respõderetur tertiò quòd non
est credendum Imperatori,vtpote iudici in propria causa. Respond. quòd satis idem probatur per
alia iura summorum pontificum, & in Epistola inter claras.in §.j.C.de sum. Trin.& fi.cat.maximè,
quia eius dicta approbata sunt à summo pontifice ibi.Item videtur expressum in rubr. seu in inscri
ptione tituli Institutionum,vbi Imperator dicitur Francus.& intelligere, prout intelligit ibi Ioan.
Fab.quod intelligatur de quadam ciuitate,quæ est in Alamania, de qua ca.j. de spons.est mera vio-
lario. nec est verisimile , quòd Imperator cognomen adsumpserit à domita ciuitate etiam ignota,
maximè,quia intelligendo prout intelligit Io.Fab. Imperator in illo titulo superflua diceret. com-
prehenderetur enim satis sub dictione Alamanicus.Item alia cognomina ibi posita veniunt à pro-
uinciis domitis, vel à maximis gentibus,nullum est quod veniat ab vna ciuitate maximè vili. vnde
succedit reg.i.iam hoc iure.ff.de vul.& pupil.vnde Ioan. Fab.fortasse meliùs cogitans inferius,sci-
licet,in §.omnes populi.instit.in procemio. tenet,quòd Franci nõ sint subiecti imperio de facto, sed
de iure sic.Et inquantum respondebatur ad l.deprecatio.& ad extrauagan.ad reprimendum.quòd
ibi Imperator erat iratus, & Imperatori irato non est credendum. satis patet omnibus ista respon-
sio,quantum valeat.Item quamuis illa iura nil facerent,sunt tamen alia,& intelligere verbum Do
minus,scilicet,de facto,est maxima improprietas:cum dominium sit nomen iuris,& de iure debeat
intelligi l.j.ff.si ager vectig. In contrariũ tamen quòd Rex Frãciæ non recognoscat Imperatorem
in superiorem adducuntur duo præcipuè,scilicet,tex.in c.per venerabilem.qui filij sint legi.vbi di-
cit,quòd Rex Francorum non recognoscit superiorem,nec potest ille text. intelligi de facto prout
intelligit ibi gl.quia verba legumlatoris debent in dubio referri ad ius secundum gl.fin. in med. In
c.consultationi.in fin.de temp.ordin.Item si Imperator esset superior Regi Francorum de iure,Pa
pa non potuisset iudicare ipse de illa legitimatione:ergo &c. Sed tenendo opin. Bar.& glo.videtur

quod imò debent intelligi de facto.nam verbum, Recognoscit.est * facti,non autem iuris.nam ea, 37
de quibus non constat sine probationibus, sunt facti, vt per Bald. in extrauag.de pace Constan.in
verbo,criminalibus.in fine.vnde debet intelligi de facto, non obstan.glo.in d.c.consultationi. quia
procedit,quãdo factum est dubium.nam cum facta prudentissimos fallant.l.ij.in fi.ff.de iuris & facti
ignorantia,præsumitur princeps rescribere super ea,quæ sunt iuris:quia sunt certa.l.cum quidam.
§. quod dicitur.ff.de acquirenda hæreditate. not. Socin. in rubrica. ff.de rebus dubiis. Sed quando
facta sunt certa,tunc princeps loquitur de facto. faciunt notata per Salicetum & Moder. Ferra.in
l.vt responsum.C.de transactionibus.Item si esset verum istud dictũ glo.esset casus pro nostra quæ-
stione in c.si tributum.xj.q.j.vbi dicit papa,Si tributum petit Imperator nõ ei negamus.Agri eccle-
siæ soluant tributum.Si agros desiderat Imperator,potestatem habet vendicandi.&c.Sed ad illum
textum responde,quod loquitur de facto.Item dico quod predicta glo.loquitur in dubio.sed nos su-
mus in casu, qui est clarus per supradicta iura. Non obstat etiam, dum dicitur quòd data opin.glo.
pro vera,papa iniquè iudicasset:quia nego etiam istud. nam quamuis Rex sit subiectus Imperatori,
est etiam subiectus papæ: & ideo satis papa potuit iudicare. nec istud est absurdum per not. in l.j.ff.
de offi.Consul.& per Aretin.in l.ex duobus.ff.de vulg. & pupill.& est tex.in l.magistratus.ff.ad mu-
nicipa.Et hoc modo etiam respondetur ad argu.quod fiebat de cap.super specula.extra de priuile-
giis.nam papa potuit prohibere,ne Parisiis leges Imperiales legerentur, ex quo ipse habebat pote-
statem hoc faciendi, nec Imperator vetuit propter rationem, de qua in illo text. Præterea posito,
quòd illa ciuitas non recognoscat Imperatorem, per hoc non sequitur, quin aliæ recognoscant.
Vniuersitas enim non deletur per hoc,quod aliquid singulum diminuatur, vt not.Bart.in extraua-
ganti ad reprimendum.in verbo,totius.ibi,vel licet alicuius.Secundũ quod videtur vrgere pro hac
parte contra gl.& Bar.est, quia debuit Rex Francorum saltem præscripsisse. vt dicit Fulg.& Cato
Sacch.in d.l.cunctos populos.Sed respon.quod contra Imperium * non habet locum prescriptio l. 38
comperit.C.de præscr.xxx.vel xl.anno.& sic remanet defensata opin.Bar.quæ de iure ciuili,& Ca
no.est vera. licet circunscriptis auctoritatibus vtriusq; iuris contrarium posset sustineri. Alia fun-
damenta possent adduci,sed quia parum valent,& hic non est omnino locus suus,ideo non insisto.
materia tractatur in d.l.cunctos populos. vbi Iason est sibi contrarius in duabus lecturis. Tenendo
ergo opin. Bar.& glo.quæ est verior,scilicet,quòd rex Francorum † recognoscat Imperatorem de 39
iure in superiorem,sequeretur,quòd non posset mouere bellum absque licentia Imperatoris secun
dum doctrinam Bar.hîc.Sed ego puto,quòd dato etiam quòd subsit illi,tamen non requiritur licen
tia, vt supradixi. nam ista recognitio (vt dixi) parum operatur. Facit quod not.Bald.in c.j.de feud.
marc.Sed quid de Venetis,verum subsint † Imperatori:& secundum supradicta dicendum est,quòd 40
sic.Sed hodie sunt exempti per priuilegium:& posset Imperator reuocare,si vellet, vt per Bar.in d.
l.hostes.quæst.j.versic.quidam sunt populi.Fortiùs tenet Bal.in rubr.ff.de rerum diuis.quod etiam si
non esset priuilegium,tamen sunt exempti:quia eorũ ciuitas est sita in mari. Sed tamen puto,quòd
opin.Bal.non sit vera;quia quamuis mare sit publicum.instit.de rerum diuis.§.j.tamen quo ad supe-
rioritatẽ est Imperatoris.facit l.deprecatio.ff.ad l.Rho.firmat Bal.in rubr.quę sint reg.in vsib.feud.
facit quod not. doct.in c.ij.de elec.lib.vj.Bal.in c.licet.de feriis.Bal.in l.j.de senten.ex breuic.rec.&
quia mare dicitur territorum, Dec. in c.licet.de probat.quærunt etiam mod.quid de Rege Siciliæ?
& Fulg.†tenet,quòd non recognoscat Imperatorem,per c.ad apostolicę.de senten.& re iud.lib.vj. 41
& clem.pastoralis.de sen.& re iud.& est cõmunis opi.omnium.nam Sicilia est feudum papę.Teneo
contrarium per supradicta. Non obstant prædicta iura:quia est verum quod Rex Siciliæ non dici-
tur esse sub Imperatore, quia Sicilia sit Imperatoris:sed tamen tenetur eum honorare,& recogno
scere in superiorem, ea saltem ratione,quod confirmatus est à pontifice, & quòd Sicilia olim erat
sua.nam per talem donationem non debet transferri ille honor,qui debetur naturaliter a rg.l.ij.C.
de in ius vocan. Item quamuis donatio Constantini valuerit quo ad illa bona prout communiter
concluditur,non tamen est verisimile quod donauerit etiam illã supereminentiam, vt non debeat
recognosci in superiorem. nam illa supereminentia,seu ille honor est debitus sibi in signum supre-
mæ potestatis.vnde in tali donatione non venit c.si.extra.de off.deleg.facit l.obligatione.ff.de pig.
est bene verum,quòd Imperator non tantùm potestatis habet in talem Regem, vt dicatur eius do-
minus,& dicatur Sicilia esse regni sui:ita quòd lex Imperatoris loquẽs, in subditos habeat locum,
& necessitet Regem Siciliæ. & hoc probatur ex d.clem. pastoralis.dum dicit,quod Robertus Rex
Siciliæ eo modo subfuit potestati Imperatoris, quòd in eum crimen læsæ maiestatis commiserit.
quod crimen non possunt cõmittere,nisi hi qui re ipsa sunt illi subditi.qua si dicat, bene subfuit,sed
non eo modo. Facit,quia cùm recognoscat papam, debet etiam recognoscere Imperatorem, quia
illa bona concessit papæ c.Imperialem.§.insuper.versi.illud.de prohib.feud.alien.per Feder.in vsi-
bus feud. Quid de Rege† Angliæ?quidam mod.tenent,quod nõ sit subiectus,vt in c.causam quæ. el 42
ij.extra qui filij sint legit.supradicta probant contrarium, & text.in d.c.causam.parum aut nihil fa
cit. Quid de rege Hispaniæ? quidam dicunt non recognoscere eum Imperatorem. nam quamuis
Imperator sit dominus totius mundi,tamen cum eam partem Hispaniæ ab infidelibus occupatam
amiserit,cùm etiam recuperata sit ab illis Hispanis proprio sanguine absque auxilio Imperatoris,
non debet

43 non debet Imperator de ea aliquid contingere, not. in c. Hadrianus. el ij. lxiij. distin. Puto † contra-
rium per supradicta. nam Hispania erat subiecta Romano Imperio l. ij. C. de offi. pręf. præt. Afric. &
quamuis occupata fuisset ab hostibus de facto, & recuperata deinde ab aliis, per hoc non amittitur
ius Imperatoris, si eam non habuit pro derelicta. l. si quis merces. l. nemo. & l. j. ff. pro derelicto.
Quid de Duce Mediolani? puto idem per supradicta. Sed an possit ea, quæ potest Imperator in suis
ciuitatibus? dic quòd sic, vt hic per Ias. cui adde quod idem consuluit Bal. in cõsi. ccclix. quemadmo
dum Imperator. lib. iij. Io. Bapt. Sanctosener. in rep. l. imperium. in xviij. quæst. j. de iur. om. iud. Idem
tenet Lud. Rom. in singul. ccccxcvij. an Dux Mediolani. & Felin. in c. quæ in ecclesiarum. versi. Sed
hanc declarationem. de cõstitu. quamuis Alex. dubitauerit in consil. ij. visis codicillis. vol. j. Et quæ
dicantur bella licita, vide gl. xxiij. q. ij. in summa. vbi gl. ponit quinq; belli illiciti modos. Hosti. in c.
j. de homic. lib. vj. vbi etiam Io. And. ponit vij. modos belli illiciti. ponit Abb. in c. sicut. el ij. de iureiu.
44 declara, vt ibi per eum. Et an ad hoc vt bellum sit* licitũ, satis sit sola auctoritas principis, dic, quòd
sic, dummodo princeps non sit in euidentissimo dolo, argum. eorum, quæ not. Bald. in c. j. hic finitur
lex Corr. in princ. & idem tenet Socin. in l. j. ff. de acquir. poss. Et hoc modo concordari potest Abb.
in d. c. sicut. ij. & Aret. in d. l. j. in iij. not. qui videntur tenere contrariũ: sed loquuntur, quando est no-
torium eum habere iniustitiam. nam in dubio debent credere eum iustè belligerare, & sic in dubio
obedire tenentur. xj. q. iij. quid ergo. xxiij. q. j. quid culpatur. Faciunt quæ not. idem d. Abb. in d. c. si-
cut. in v. quæstione. vbi ponit, an vocati ad bellum iustum, vel iniustum possint agere contra vocan
45 tẽ ad expensas, & damna, vide ibi. Sed quæro hic: pone † vnus subditus Regi Francorum fecit iniu-
riam vni subdito Imperatori, verum iusta sit causa, vt Imperator possit bellum mouere contra re-
gem Francorum? dic quòd sic: nisi Rex cogat hunc subditum satisfacere. Ita tenet Inn. in c. dilectis
filiis. in versic. de hoc autem. de appel. vbi fortiùs tenet, quòd Imperator nõ poterit facere remissio-
nem, nec concordiam de iniuria illata subdito. quod not. Item quæro hic an, stante statuto, vt equi
mortui in bello debeant emendari per commune, & aliquis equus fuit vulneratus in bello, & mor-
tuus domi. Item quid si non sit aliquod statutum, an hoc sit de iure communi vide per Alb. de Rosa.
in opere stat. in ij. parte. in quæst. xlvij. vbi tenet quod non. Circa primam quæst. In contrarium pon
dero doctrinam Bart. in l. damni. §. Sabini. ff. de dam. infecto. & quod not. Aretin. in l. si fugitiui. C. de
seruis fugit. cum his, quæ consueuerunt notari in l. ita vulneratus. ff. ad l. Aqui. Non discutio aliter
46 pro nunc. Et an duellum † sit licitum, dic, quòd non, prout concludit hic Bal. versi. octauò quæritur.
subdit tamen quòd de principis licentia permissum est ex magna caussa. Et si vis videre plures
quæstiones circa materiam duellorum, vide per Bald. in tit. de pace tenen. in c. j. in vsib. feud. Tan-
git remissiuè Ias. hic. & eo prior Alex. hic in apost. ad Bar. In eadem gl. ibi, l. vt vim. dic vt ibi not. &
inquantum Pet. hic addit aliud exemplum belli liciti, scilicet, in casu l. j. C. quãdo lic. se sine iud. &c.
47 dum Bar. dicit hic in fine j. opposi. quòd istud exemplum non est bonum: † quia nos loquimur de bel
lo quòd est inductum de iure gentium. Sed hoc exemplum est introductum de iure ciuili, nam fit au
ctoritate legis: ergo &c. l. j. §. omnia. C. de vet. iu. enucl. Opin. Petri est sustentabilis. nã teneo, quòd
48 istud bellum sit de iure gentium, quamuis confirmatum sit à iure ciuili. nam † etiam emptio, & loca
tio, & similes contractus confirmantur auctoritate iuris ciuilis, & tamen sunt iurisgentium l. iuris-
gentium. ff. de pact. sic in illo tex. illud bellum est de iure gentium. pro qua opin. facit iste tex. qui ge-
neraliter loquitur. l. de pretio. ff. de publici. & sic illa l. j. C. quando lic. vnicuiq; sine iud. &c. est decla
ratiua iuris gentium. Vel dic, quòd illa permissio bene est de iure ciuili, sed ipse actus introductus
est à iure gentium, arg. eorum, quę ponit Sali. in l. ij. C. de in ius voc. & gl. in d. l. ij. ff. de poss. hęred. pet.
Est verum, q. istud mihi non placet: quia hoc non est bellum, sed potiùs quædam offensio simplex.
nam nõ requiritur, q. præcedat diffidatio, quæ tamen requiritur in bellis vt dicit Io. Andr. in c. pro
humani. de homici. lib. vj. in Nouella. & Bal. in aliis locis, quos refert Ias. hic & eodem modo repro-
batur secundum exemplum Petr. inquantũ etiam gl. exemplificat hunc tex. in d. l. vt vim. & eo. istud
exemplum nõ placet: quia est potiùs quędam defensio, quàm bellum. Et dum Paul. Cast. relatus hic
per Ias. in consi. xxxiij. dicit, quòd talis defensio est de iure naturali, gent. & ciuil, puto quòd non sit
de iure naturali per d. l. vt vim. Et hinc est, quòd quamuis duella regulariter sint prohibita. c. mono
49 machiam. ij. q. v. tamẽ fallit, † quando duellum fieret pro defensione rerum suarũ, vt not. Bal. in c. j. in
tit. de pace ten. Secundò fallit, si quis hominem occiderit, & deficiant probationes, quod occiderit
se defendendo. nam tunc debet istud probare per duellum, vt in c. vnico. §. si quis hominem. de pace
ten. Idem est si vulnerauerit tantùm, vt in d. c. vnico. in §. si quis aliũ. Sed mihi videtur durum, quod
Imperator admiserit probationẽ per duellum: cùm illa probatio sit potiùs diuinatiua, quàm con-
cludens, vt dicit idem Federicus super quadam constitutione locali, quæ est in regno Siciliæ: quam
refert Bal. in dicta constitu. Fede. de pace ten. Item multi sub iusto clypeo periere, vt dicitur in Lom
barda, & refert Bal. hic versi. octauò quæritur. esset casus ibi quod quis puniretur capitaliter ex pro
batione præsumptiua, quod videtur absurdum per tex. in l. fi. C. de probat. vnde ego alium intelle-
50 ctum do illi §. si quis hominem. † quod sit eius mens talis, quòd qui hominẽ occiderit, capitaliter pu-
niatur, nisi probare potuerit, & sic per legitimas probationes quod occiderit eum defendendo se
per duellum. & sic illud verbum, per duellum, iungatur dictioni, defendendo, non autem verbo,

probare. Est verum quòd aliqualiter transportatur litera.tamen meliùs est ita intelligere,quàm il-
lud in iure admittere. Ad §.si quis alium.eodem modo respondetur. nam ille tex.absque vlla trans-
portatione nostro intellectui optimè accommodatur. Facit ad intellectum nostrum in d. §. si quis
hominem.quod not.in l.si idem.§.fina.ff.de iurisdictio. omnium iud. Et sic stat conclusio de iure ci-
uili. Nunquam admittitur * duellum pro probatione. 51

DE OFFICIO EIVS, CVI MANDATA EST IVRISDICTIO, RVBRICA.

S V M M AE.

1 ☞ *Delegationis vsus.*
3 *Delegati vocem variè accipi.*
11 *Rubrica de officio eius, cui.sensus.*
12 *Iurisdictionem variè censeri.*
14 *Rubrica effectus.*
16 *Prosoneta acceptio multiplex.*
17 *Susconnia munus.*
18 *Ordinarius delegato dignior & 24.33.40.ex causa contrà.31.*
21 *Magistratuum variorum collatio.*
22 *Causa non ex causis sua causa maius.*
25 *Legati,& sufficientis idem honor, ex causis contrà. 27.*
26 *Conditiones extendibiles.*
32 *Cap.pastoralis.de offi.deleg.sensus.*
36 *Ordinarij & delegati discrimen.*
39 *Tituli de offi. deleg. & offic.ord. series & huius causa.*
41 *Iurisdictio & officium eadem, & diuersa sed variè.*
43 *Iurisdictionem mandat præses.*
46 *Delegatum variè finiri: verius 47.*
48 *Vicegerentis, & delegati officium.*
49 *Vicarium variè sumi.*
50 *Vicario dant iurisdictionem princeps & Episcopus.*
51 *Vicarij imperitiam luat delegans, delictum non item.*
52 *Mensorem non dici delegatum.*
53 *Iurisdictio penes duo esse potest.*
54 *Appellari ad delegantem.*

CONTRA Istam rubricam oppono quòd sit inepta. nam breuius dixisset,
De officio delegati,sicut dicitur extra.cod.titu. Et sic succedit regula, quòd
frustrà fit per plura,quod potest fieri per pauciora.l.iij.in princ.j.de reb.dub.
inst.quòd cum eo.in princ. Et hoc fundamentum facit etiam contra rubr.C.
eod. Pro solutione sciendum est,quòd Iurisconsulti Latiniùs,& elegantiùs,
attenta magis * verborum proprietate , locuti sunt , quàm pontifices. vnde 1
Iurisconsultus abhorruit ponere istud nomen, Delegati,pro eo,cui manda-
ta est iurisdictio .nam † delegatio propriè est, quando debitor alicuius debi 2
torem suum delegat creditori,vt est text. & ibi nota. Paul.de Cast.in l.dele-
gare.la premiere.j.de nouat. & deleg. vbi istud † nomen frequentissimè ponitur in hoc significatu, 3
in hoc titulo nullibi , sed semper vtitur Iurisconsultus verbo, Mandare. Papa verò, qui verborum
proprietatem tantum non curauit,dixit,De officio delegati &c. Vel dic & secundo quòd rubr. de-
bet esse clara,& declaratoria potiùs,quàm ambigua.argum.not.in rubr.j.si cer.pet. & facit text.in
l.j.ff.eo.tit. Vnde si hîc Iurisconsultus dixisset, De officio delegati, erat dubium quem intelligeret,
cùm delegare, significet * vices suas alicui mandare.glo.in cap.valde. xciiij.distinc.quod pluribus 4
fit modis. Inde dicimus delegatus debitor.j.de nouat.l.si quis.delegatoriç literę.l.missi opinatores.
iuncta gl.ibi.C.de exac.trib.li.x.& delegata pecunia.idest destinata.l.ij.& ibi gl.j.ad l.Iul.pec. Vnde
noluit neq; dicere, De officio mandatarij:quia illa dictio propriè aliud significat, vt patet ex tit. j.
manda. pontifex verò non curat istam subtilitatem sicut etiam Iustinianus Imper. in authen. vbi
istud verbum in hanc sententiam aliquoties reperitur. Nec obstat quod reperitur in l.j.j.c.& l.vni-
ca.C.qui pro sua iurisd. l. à iudice. C. de iud.quia respond.quòd bene reperitur cum adiuncto. Vel
dic,quòd istud procedit solum de iure Digestorũ. Et ad supradicta faciunt, quæ dicit Bal.in c.j.§.&
quia vidimus.qui feud.dare poss.in vsib.feud. vbi dicit quod Imperator quandoque loquitur grosso
modo. Non tamen per hoc damnandus est pontifex. nam cum de sensu constet , nil curandum est
de * nominibus,vt dicit glo.in l.receptitia. in verb.si enim.C.de constit.pec. per illum tex.item iu- 5
ra can. quandoque apponunt nomina vulgaria.c.vestra. de locato.c.præsenti.§.loca.de præben. in
vj. Corsetus.in rep.c.grandi. de sup.negl.præl.libr.vj.glo.continuat hanc rubr.duobus modis. pri-
ma communiter tenetur. Sed contra eam instatur de rubr.extra. eo. vbi priùs ponitur, De officio
delegati.deinde, De officio ordinarij.Sol.moder.hîc,quod ibi tractatur de delegato principis,*qui 6
est dignior ordinario,hîc verò tractatur de delegato ordinarij.cap.studuisti.de officio lega.& cap.
pastoralis. de officio ordin.Sed quomodo hoc sit verum,dicemus j.in quæstionibus. In eadem gl.
ibi,licet & de ordinario. pro hac glo.facit:quia propter paucas leges non debet anteferri, seu post-
poni titulus,vt dicit Bar.in rubr.j.sol.mat.vbi dicit , quòd sufficit, quod reg.rubr. * sit generalis ad 7
omnes leges,de quibus tractare intendit principaliter,licet aliquando fallat.& Bar.sequitur Lanc.
Dec. in rub.C.de eden.Faciunt,quæ dixi in rub.C.de in ius vocan.Rapha.tamen & mod.Ferra.di-
cunt hîc ideo tractari aliqualiter de ordinario ratione connexitatis:connexorum enim * idem est 8
iudicium l.quæ religiosis. ff.de rei vendica.cap.translato.de constitutio.cap.præterea,& ibi gl. ex-
tra.eo.cum multis exemplis,quę tradit Iason in l.si emancipati.C.de collationibus. sed contra hoc

instat

9 instat Rimin. quia si sunt connexa † debuerant poni vno, & eodem titulo, sicut videmus in emptio-
ne & venditione, in locato & conducto. propter hoc contrarium dicit hic non tractari principali-
ter de ordinario, sed in consequentiam. Vnde id non censetur superfluum: cùm veniat ad declara-
tionem l. si duo patroni. §. idem Iulianus. ꝭ. de iureiur. facit l. stipulationes cōmodissimum. ꝭ. de verb.
10 oblig. Tu aliter responde, quòd sumus in diuersis terminis. nam non potest esse locatio * sine con-
ductione & è contra: & tamen potest esse ordinarius sine delegato, & delegatus sine ordinario: pu-
tà si sit delegatus à delegato ad vniuersitatem causarum, de quo in l. fi. ꝭ. e. l. à iudice. C. de iud. Vnde
non est tanta connexio in nostro casu, sicut in argumento contrario. & ad hæc facit glo. in rubr. ꝭ.
tit. ij. In eadem, ibi, alij sic. istam continuationem glos. impugnat Paul. Castr. hic: quia cùm rubr. lo-
11 quatur de legato, † non potest dici, quòd loquitur de iurisdictione, quæ est in delegando, quæ perti-
net ad officium delegantis. d. Alex. sustinendo glo. dicit quòd imò loquitur etiam hic de delegante,
vt in l. ij. & l. cognitio. vt hic per eum. Rimi. & Decius tenentes opi. Paul. respondent, quod licet lo-
quantur de delegante, loquuntur per modum cuiusdam declarationis ad officiū delegati. Faciunt
quæ dixi suprà allegando Bart. in rubr. sol. matr. Tamen Rimin. aliter continuat. sed tu sustinendo
12 glo. dic, quòd iurisdictio est † nomen verbale, & significat iurisdictionem, tam actiuam, quàm passi-
uam, vt not. in §. in hæredibus autem extraneis. Instit. de hæred. qual. & diff. Intellige ergo sic, Prius
dictum est de iurisdictione quam quis habet in cognoscendo, & sic de iurisdictione actiua: nunc di-
citur de iurisdictione, quæ est in delegando passiua: hoc est de iurisdictione, quam capit delegatus
ab ordinario, quando delegat, & sic continuabit etiā rub. nam continuatio sustentata, vt per Alex.
continuatio Rim. nō continuat rubr. vnde dicit ipse, quòd rubrica est generalior nigro. & inferunt
quæstionem, vt hic per eos. Et hanc opin. tenet etiam hic Rim. & Phil. Deci. in l. j. ꝭ. si cert. pet. in iij.
13 notab. vbi allegat multa consilia. Ego teneo, quòd nulla * rubr. sit in corpore generalior nigro. mo-
14 ueor primò per tex. in d. l. j. vbi dicitur, quòd rubr. † debet esse generalis ad nigrum. ergo non debet
esse generalis vltra nigrum. Secundo, quia rubr. est quid demonstratiuum nigri, vt dicunt mod. in
rubr. Insti. de actio. quomodo ergo potest demonstrare id quod non est? Confirmatur, quia rubr. ha-
bet relationem ad nigrum, vt not. Dec. in loco suprà alleg. ergo &c. Et ad hoc facit doctri. Bart. in l.
admonendi. ꝭ. de iureiur. in versic. pone, quòd in libro. vbi dicit, quòd rubricæ faciunt præsumptio-
nem eorum, quæ debent sequi. allegat l. j. C. de impo. lucr. desc. in fi. & l. j. C. vt nemi. lic. lib. x. Tertiò
facit gl. in rubr. C. de sec. tabul. vbi dicit quòd continuatio rubr. præsupponit quoddam connexum.
Sed si nil est in nigro quomodo potest esse connexum? Et tenendo hanc partem, respondetur ad al-
legata in contrarium. primò ad auth. de incest. nu. pt. iuncta glos. in verbo, illicitas. quam allegat hîc
15 Alex. q illе tex. nil dicit, sed glo. quæ allegat iura, quæ nō probant, vt ꝭ. apparebit. Vnde doctori * al-
leganti glossas non est credendum, vt not. in l. sed licet. ꝭ. de offic. præsid. ad tex. iuncta gl. in rubr. C.
de relig. & sump. fun. respondetur, q imò ibi tractatur de aleæ lusu in constitutione, quæ est in fine
tituli. & ideo in hoc glo. malè dicit. Ad rubr. C. de reb. cred. respondetur, q imò ibi tractatur de reb.
creditis, quas quis repetendo defert iuramentum, vt in l. in bonæ fidei contractibus. cum simil. Ad
rubr. C. de sponsalib. dico illam rub. sic punctandam esse, De sponsalibus, arrhis & proxeneticiis, vt
Imperator intelligat arrhas proxeneticias, id est, arrhas conciliatrices inter sponsum, & sponsam,
16 prosoneta enim Græcè † dicitur ille medius, qui facit vt aliquid vendatur marosciū vocant, aliqui
Latinè licitatorem, sed malè. Significat etiam eum per quem amicitia fit, vel per quem quis alicui
conciliatur. nam in d. rubr. non potest esse subitantiuum cum dicamus proxenetica substantiuè, vt
l. j. ꝭ. de proxen. non autem proxenetitia. Ad glos. instit. de oblig. quæ ex delicto. in verbo, maleficio.
responde, vt ad primum fundamentum dixi ad rubr. ꝭ. de reb. credi. dic, quòd imò ibi tractatur. & de
reb. cred. & de omnibus, quæ sunt in rubr. Item ille tit. est generalis etiam ad sequentes, vt dicit tex.
in l. ij. C. de vet. iur. enucl. Pro cōmuni etiam facit glo. & tex. aliis incogniti in rubr. ne lic. pot. lib. x.
& ibi Bart. in l. vnica. eo. tit. vbi dum dicitur, De munere siconiæ. glo. dicit, nullibi in tex. illud dici.
17 sed tu dic, q ibi legendum est sitocomiæ, qui est † magistratus comparandi frumenti dictus à Græ-
co σῖτος quod est frumentum vel cibaria, & κομεῖν quod est curare, & de hoc magistratu est mentio
in l. munerum. ꝭ. de munc. & hono. & in l. ij. de excus. mun. & in l. vlti. de admin. rerum. & in l. j. de
muner. & hono. & dixi ibi in d. rub. in opusculo, in quo emendaui vocabula trium posteriorū libro-
rum Codicis. facit etiam rubr. cum gl. C. quibus muner. lib. x. Sed dic, q imò tex. tractat de omnibus
illis. cōmunem etiam tenet gl. in l. vnica. C. de capit. ciui. cens. exim. lib. xj. & ibi Bart. & Imo. in rub.
18 ꝭ. de verb. oblig. Sed iura allegata nil faciunt. Expeditis gl. not. hîc Rim. q dignior † est ordinarius,
quàm delegatus, & hoc arguendo à situatione titulorum. & dicit Albe. de Rosa. in l. fi. C. de suspect.
tut. quòd legatus proconsulis est maior præside: quia refert personam proconsulis, quod procedit,
vt per Bar. in rubr. ꝭ. de eo per quem factum erit. & quod not. in l. iij. ꝭ. de confir. tut. & l. iij. ꝭ. eo. cum
concord. quas alleg. Alex. in l. j. in iij. notab. ꝭ. si cer. pet. vbi etiam Phil. Dec. & quāuis dictum Rim. in
19 se sit verum, ad suum argumentū. tamen respōdetur, negando assumptum. nam * consul est dignior
20 prætore: quia cōsul † est illustris, vt not. in rubr. de off. cons. s. sed prętor solùm est spectabilis, vt not.
in rubr. de offi. præt. & tamen nos videmus, quòd imperator præposuit tit. de prætoribus, tit. de con-
sulibus. vt patet in d. tit. qui sunt. in lib. xij. C. Item princeps agentiū in rebus est dignior ipsis agen-

 tibus

tibus in rebus, vt probatur ex l.j.in prin.C.de præpos.agen.in reb.lib.xij.iuncto eo,q honores * de- 21
bent gradatim conferri augendo, non diminuendo.l.maioribus. C.quemadmodum ciuil.munet.
induc. lib.x. & tamen priùs ponitur de agen.in reb.deinde de princ.agen.C.lib.xij.Item magister
officiorum est spectabilis, comes sacrarum largitionum est illustris. & tamen illi præponitur magi
ster officiorum. C.de offic.magi.offi.& ibi not.in rubr.& tit.seq.quamuis Azo ibi contra. pro opin.
communi tamen facit ratio, quæ fuit Paul. Cast.scilicet q causatum non potest esse dignius causa
sua. Sed contra hoc facit glo.in c.ad apostolicæ. circa fi.de † re iudi.lib.vj. iuncta glo.in c.Romani. 22
§.j. de iureiur.in clem.nam Septemuiri relati per priorem glo.eligunt imperatorem, & sic causant
eius regnum: & tamen Imperator est eis maior atq; dignior, vt dicit glo.in d.§.j.vide glo.in verbo,
funguntur.in c.in nomine.dist.xxiij.Simile in laicis, qui eligunt parochianum: & tamen parochia-
nus tanquam sacerdos est eis dignior. Et si diceres quòd ideo Imperator est dignior, quia confir-
matur à papa.c.venerabilem.de electio. responde, quòd confirmatio * non tribuit dignitatem, vt 23
per Bald.in l.qui indignus. ff.de senat. Faciunt not.per Bart.& alios in l.more.ff.de iurisd.omn.iudi.
vbi est tex.& facit quod not.idem Bal.in extrauag.de pace Constan.in §.hoc quod nos.& Nicol.de
Neapol.in l.sed & reprobari.in prin.ff.de excus.tut.non obstat etiam quod dicebant aliqui, quòd in
illo actu eligentes sunt maiores.quia fateor hoc verum esse quo ad auctoritatē eligendi, sed quo ad
auctoritatem fruendi te,non. Et quo ad auctoritatem delegandi maior † est ordinarius, quo ad au- 24
ctoritatem disponendi in iudicio non. Non est tamen discedendum à communi tex.vbi est casus
in l.comperimus.C.de prox.sac.scr.lib.xij.quem hîc nemo allegat, & hęc faciunt ad ea, quæ scribit
Bart.in l.iiij.§.si tam vicinum.ff.de dam.infect. Successiuè quæro hîc, an † idem honor debet adhi- 25
beri delegato, qui deberet adhiberi eius auctori?d.Abb.in c.sanè.el ij.extra eo dicit,q sic, per illum
tex.& tex.in c.præcipimus.xciij.distin.quem tex.reputat singul.Lud.Rom.in singu.ccclxij.& facit
l.fi.ff.eod.cum his, quæ scribit ibi Decius. Faciunt quæ not.Barto.in l.comperimus.in fi.C.de proxi.
sacr.scrin.lib.xij. In contrarium facit l.si filius.& l.vicarius.ff.de legationibus. Sol.ibi Bartol.nota-
biliter quòd aut delegatus seu vicem gerens rectoris fit, & constituitur à rectore, & hoc casu non
habet immunitatem quam habet rector: aut in defectum rectoris constituitur à populo, seu prin-
cipe, & tunc habet eandem immunitatem.l.ij. in fi. C. vt dign.ord.seruet. lib.xij. quæ lex nil pro-
bat.istam tamen distinctionem sequitur Alex.hîc, & moder.in l.sed & si hac.§.fin.ff.de in ius vocan.
& Corsetus in repet.c.grandi.de suppl.negl.præla.lib.vj.& sic vult Bart.quòd aut quærimus, an de-
beat ita honorari, sicut ipse ordinarius: & tunc dicendum est, quòd sic.d.c.præcipimus. aut an ha-
beat easdem immunitates, & tunc subdistinguit, an sit factus ab ipso auctore, an à populo. Ista ta-
men doctrina Bart.mihi non placet: quia videmus, quòd suffectus pro rectore prouinciæ habet ea-
dem omnia priuilegia eius, vt probatur in l.ij.C.de offic.eius, qui vic.alic.iudi.& tamen non distin-
guitur, vtrùm sit suffectus à populo.& ideo Ange.de Aret.Instit.de except.in rubr.non tenuit opin.
Bart.Posset defendi opin.Bart.tenendo quòd illa lex loquitur de eo, qui est suffectus à populo.nam
ibi non specificatur. Tu tamen tene solutionem quam infrà dabo.contra supradicta etiam oppono
de d.l.sed & si hac.§.fin.ff.de in ius vocan.vbi priuilegium concessum patrono, ne in ius vocetur à
liberto, non transit in habentem causam ab eo, putà in curatorem patroni, vel tutorem, & simili-
bus. Hoc contrarium formauit Petr.de Ancha.in d.c.grandi.& non soluit. Alij moder.in d.c.sanè.
soluunt, quòd in illo edicto verba respiciunt personam, & vbicunque aliquid conceditur personæ,
eam non egreditur l.seruus, si hæredi.versicu.personæ quæ demonstratur.ff.de statuliber. Faciunt
not.per Alexand.in l.quia.ff.solu.matri. Sed ista solutio non placet.quia aliàs videmus, quòd etiam
conditiones †, quæ strictissimè intelliguntur, tamen extenduntur ad habentem causam ab eo, 26
cui succedunt, vt dixi latè in l.Gallus.in §.& quid si tantùm. ff. de liberis & posthu.& est text.in l.
sub diuersis.§.fi.& l.cum ita datur.§.fi.ff.de conditio.& demonstra.ergo idem in priuilegio.l.fi.ff. de
constitu.princ. c.cùm tibi.extra de verb.signific. Item contra istam solutionem obstat etiam d.l.ij.
C.de offic.eius qui vic.alic. quæ indefinitè loquitur. Item quamuis illud edictum loquatur per-
sonaliter, extenditur tamen etiam vltra personas ibi numeratas.l.generaliter.eod.titu. Quare vi-
detur melior esse solutio, quòd ibi loquatur, quando libertus litigat cum tutore seu curatore pa-
troni, non tanquam in causa patroni, sed in causa, quæ erat propria ipsorum tutorum. Ratio
dubitandi erat, quia cùm patronus sit subiectus tutori. l.j.ff.de tut. videbatur idem in liberto pa-
troni. Et hunc intellectum tenet ibi Fulgos. In contrarium facit tex.in clemen.j.de officio delega.
Sed vide Innocen.in c.dilectus.de pœnis. Puto ergo distinguendum, quòd aut nos loquimur, quan-
do quis est electus ob industriam personæ, quod in dubio præsumitur declarando, vt per glos.
in l.inter artifices.ff.de solutio. & tunc in his casibus, in quibus potest constituere vicegerentem,
quos enumerat Porcius, Instit.de vsufr. & hoc casu idem honor debet illi præstari, qui præstare-
tur suo mandatori. Ita procedunt d.c.sanè.& c.præcipimus. & d.l.ij. & d.l.comperimus. Aut † iste 27
suffectus non potuit suffici, & hoc casu non debetur illi idem honor.l.nullus.la iij. C.de decur. lib.
x. Primo casu, quando potuit suffici, habet omnia priuilegia, quæ data sunt administrationi: per-
sonalia verò non, quando pręiudicaretur fisco.d.l.filius.iuncta l.j.in versi.legati.iuncta glo.de lega-
tio. Contra istum text. Picus dicit, quòd quamuis regulariter quis non possit constituere vicarium,
tamen

tamen potest filium: quia censetur eadem persona. vide Felin. in c. vno delegatorum. de offi. deleg.
idem quando præiudicaretur priuato. d. l. sed & si hac. §. fi. secundum vnum intellectum. Aut loqui-
mur in eo cui non consideratur industria personæ, & tunc eundem honorem habet suffectus, sicut
sufficiens. argu. d. l. inter artifices. Cogita tamen. Facit c. is cui. de offic. deleg. lib. vj. & c. fi. extra eo.
Et sic patet, quòd delegatus habet priuilegia, & debet honorari, sicut ordinarius: non tamen ha-
bet tantam dignitatem, vt dixi suprà. Et quibus casibus possit quis iustè facere vicarium vltra Por-
cium, vide not. doctr. Bart. in l. obseruare. ff. de offic. proconsul. & lega. Et hæc inferuntur ad plures
quæstiones, veluti quòd iuramentum præstitum, ne quis obediat alteri quàm Regi, intelligitur nisi
fuerit alius, qui vicem eius gerat. Item an vicerector sit honorandus tanquam rector &c. de quibus
per Corsetum in d. c. grandi. vide etiam d. Ioan. Bapt. Sanctoseuerinatem in repet. l. diem functo. in
xliiij. quæst. ff. tit. j. Bald. tamen in d. l. fin. tenuit, quòd maior honor debetur episcopo, quàm suo vica-
rio vel ministro. quę decisio ex supradictis redditur dubia. Est verum, quòd posset esse vera, quando
episcopus non tribuisset omnimodam potestatem, quam ipse habet sicut etiam nuntio. Item debe-
mus intelligere supradicta, vt verbi gratia, vicem gerens prætoris sit æquè honoratus, atque erat
suus mandator tanquam prætor. Veluti episcopus, est etiam Abbas alicuius monasterij. constituit
aliquem, qui vicem suam gerat in illo monasterio. ille vicem gerens debet honorari tanquam suus
auctor, prout est abbas, non prout est episcopus. facit tex. in l. j. C. vt dignit. ordo. seru. lib. xij. & hoc
modo potest etiam sustineri illa decisio Baldi. Cogita tamen, quia hæc alibi &c. Et ex supradictis
etiam videtur, quòd possit responderi ad fundamentum factum hic per modern. Ferrarieñ. Nam
nos videmus, quòd si quis illustris constituit procuratorem, talis procurator non est æquè dignus
sicut illustris: vnde ipse vadit in ius pro illustri. l. fi. C. de procur. l. fi. C. de iniur. Tu ad hoc vltra cum
28 responde, quod talis illustris * non potest facere alium illustrem. Item non videtur tribuere ei om-
nem auctoritatem & honorem, quæ ipse habet. Ad d. §. fi. potest etiam aliter responderi, quòd cura-
tor, seu tutor patroni habet officiũ de per se, non autem à patrono. Vel tertiò solue, vt hic per Rim.
& per Bart. ibi. Secunda solutio mihi magis applaudit. Et hoc etiam infert Bald. in c. j. extra de offi.
29 delega. quòd offendens ambasiatorem * incidit in crimen læsæ maiestatis, sicut si offendisset ipsum
principem. Item ille qui non permittit literas meas præsentari, facit mihi iniuriam. Sed quæro hic,
30 an per eum Ianua recognoscat ducem Mediolani in dominum. Verum Ianuæ * prætor qui consti-
tuitur à Ianuensibus dicatur officialis Ducis Mediolani? est argumentum quod sic, in l. quicunque.
C. de cohortalib. & princ. lib. xij. Vide tamen Nellum de sancto Gemin. in quæst. lxiiij. in iij. parte.
Quæro & secundo quis sit præferendus, an ordinarius, an verò delegatus principis? Rimin. conclu-
dit, quòd delegatus principis est dignior & maior ordinario. Sed iurisdictio ordinarij est firmior.
31 Idem in effectu videtur velle Alex. hic. Ego † teneo, quòd ordinarius sit dignior: quæ conclusio vi-
detur contra omnes. Et primò contra hanc conclusionem obstat tex. in c. studuisti. de offic. leg. &
32 tex. in c. pastoralis. de offic. deleg. vbi † probatur, quòd delegatus mandat ipsi ordinario, imò potest
cogere, vt exequatur suam sententiam, quod nõ conuenit pari, seu inferiori, sed maiori l. nam ma-
gistratus. ff. de arbit. facit tex. in l. ille à quo. §. tempestiuum. & quod ibi glo. & Bart. not. ff. ad Trebel.
tex. in l. j. cum ibi not. ff. de offic. procons. Sed ad hoc potest responderi, quòd non sequitur, Mandat
seu cogit, ergo est maior. nam filius cogit patrem, vt adeat hæreditatẽ, & restituat ex senatuscons.
d. l. ille à quo. §. fi. & l. cogi. §. si pater filio. ff. ad Trebel. & tamen non sequitur: ergo est maior: cum sit
in eius potestate, & illi subiectus: quæ potestas respicit personam, & per aliquem actum ab ea non
tollitur. l. cùm scimus. C. de agricol. & censit. lib. xj. facit text. in §. sed quod sancitum est. in auth. de
nupt. & sic responde quod filius istud facit auctoritate iudicis, nõ autem propria, vt facit delegatus:
responde, quòd per hoc quod quis faciat aliquid per se, vel per alium, non debet dici maior vel
minor. argu. l. certè. §. j. ff. prec. & cap. qui per alium. de regu. iur. lib. vj. & pro ista opin. videtur tex. in
l. generali. C. de decur. lib. x. & ibi Bart. & tex. in auth. si quis ei quem. C. ad legem Iuliam de adult.
31 Et si dicas, * filius agendo non intentat actionem contra patrem, sed solum officium iudicis.
Item impetrat priùs veniam secundum glos. in d. §. si pater. & not. in l. fi. C. de in ius vocan. Respon-
deo, quod etiam delegatus principis cogit ordinarium seruato honore atque habita ratione eius
dignitatis d. c. pastoralis. in princ. & temperat actionem verbis. argum. d. c. studuisti. in fi. in verbo,
valebit. Item quòd filius debeat impetrare veniam agendo contra patrem quando intentat offi-
cium iudicis. Ego multum dubito per text. in l. j. iuncta glos. C. si tuto. vel curat. non gess. arguendo
de liberto ad filium. quod in illis terminis æquiparantur: dixi in d. l. fi. nam nemo hoc tangit. Secun-
do facit pro communi tex. in c. sanè. el ij. extra eod. vbi si ordinarius litigat cum aliquo, sub Iudice
qui delegatus sit à summo pontifice, talis delegatus dicitur maior ipso ordinario. Sed ad hoc fun-
damentum faciliter respondetur, quòd hoc casu est maior, cùm sit eius iudex. Sed tamen non se-
quitur quòd sit dignior. nam etiam pontifex si litigat cum aliquo, & constituat iudicem, talis
iudex in illo actu potest dici maior pontifice, non tamen dignior. facit l. est receptum. ff. de iurisdict.
omnium iud. & quod not. glo. in d. c. sanè. Tertiò pro communi adducit Rimin. quia maioritas dici-
tur etiam respectu constituentis, vt dicit Abb. in c. j. in c. statuimus. de maioritate & obedient. Sed
ordinarius solùm habet iurisdictionem à lege mortua, delegatus verò à principe qui est nobilior
lege.

lege. Patet, quia est supra legem.l.princeps.ff.de legib.§.fin.l.fiscus.ff.de iure fisci.ergo &c. faciunt
quæ dixi suprà in proxima quæst.& regula quæ probatur in l.fin.ff.de albo scrib.in l.restituendæ.
C.de aduoc.diuers.iudic.in fi.Confirmo,quia solùm principis mandatum est dignitas.l.nemo.C.de
dignit.lib.xij. Sed ad hoc etiam responde, quòd ordinarius habet iurisdictionem à lege quæ æquo
passu graditur cum principe. Item habet à principe, quia princeps * videtur velle quicquid vult 34
lex.§.fi.Instit.quib.mod.testa.infir.Item multos ex ordinariis ipse princeps facit & ordinarij etiam
habent iurisdictionem ab eo. c.j.de pace tenenda.in vsibus feud.& hoc tenet Iac.de Bel.in auth.vt
defuncti,seu funera.§.fi.per illum tex.Cùm ergo ipsi dicantur constituti,& à lege mortua, & à lege
viua,id est,à principe, debent dici esse in maiori dignitate.argu.not.in auth.de consangui.& vter.
fratr.in princ.& in l.j.C.de pactis.vbi dicitur quod duo vincula magis ligant, quàm vnum. Quartò
adducitur,quòd delegatus inhibet ordinario,quod solus princeps facit.§.& iudicare. in authen.de
defen.ciuit.vbi defensor,qui est delegatus principis habet iurisdictionem vsque ad ccc.aureos. Vlterius habent præsides prouinciæ. Sed si præses prouinciæ qui est ordinarius voluerit ipse iudicare
de summa ccc.aureorum,poterit defensor istud inhibere. Sed ad istud fundamentum respondetur
negando,quòd solus princeps inhibeat ordinario.nam istud est contra text.in l.de pupillo.§.si quis
ipsi prætori.ff.de oper.no.nunt. vbi etiam priuatus potest inhibere prætori nuntiando opus nouum:
intelligendum tamen,vt ibi per Bart.Item non est verum quod defensor sit delegatus,imò est ordinarius,vt per glo.in auth.de exhiben.reis.in §.si vero etiam.in verb.administrator. Quinto adducit
Rim.quòd delegato principis competunt ea, quæ solo principi reseruata sunt, de quibus in l.j.§.de
qua autem.ff.de postul.allegat Paul.Castr.in l.j.ff.eo.Sed ad hoc respondetur,quòd competunt delegato principis,quando ad ea specialiter est delegatus, aliàs non. Vnde per hoc dicitur maior ordinario,non autem dignior.Item de illa decisione multùm dubito.dicemus tamen in l.j.ff.eod. Sextò
adducit Rim.quia delegatus à principe,delegat etiam ea,quæ sunt meri imperij, vt per Bart.in l.j.
ff.eo.& in l.j.C.qui pro sua iurisd.Posset teneri contrarium in hoc adsumpto. & contrarium tenent
Petr.& Cin.in vtroque loco.& Iac.de Belui.in d.auth.vt defuncti seu fun.in princ.quæ refert.& arguendo videtur sequi hic Alex.in octauo fundamento dicemus in d.l.j.ff.e. Sed eam tenendo etiam
respondeo,quòd ideo potest subdelegare,non quòd sit dignior delegato.sed quia princeps mutauit
naturam imperij meri eam delegando, vt per Guliel.de Cuneo in d.l.j.& Bart.non enim sequitur,
Delegatus habet vnum priuilegium,quod non habet ordinarius:ergo est eo maior.nam milites armatæ militiæ habent priuilegium,de quo in l.j.C.de iuris & fact.ignor. sacerdotes verò non.vt ibi
dicit Cin.Bart.& Salic.& facit c.cum inter monasterium.& c.suborta.de re iudic.& tamen non est
dicendum,quòd dignior sit miles, cum sacerdos sit constitutus in dignitate, miles non, vt tenent
communiter doct.in l.si quis in conscribendo. C.de pact. Septimò adducitur à Rim.quia à sententia delegati appellatur ad principem.l.j.ff.quis & à quo.& tamen in ordinariis appellatur gradatim
respectu maioritatis.l.præcipimus.C.de appel. Octauo,pro communi facit,quia delegato mortuo,
vel aliàs finita eius iurisdictione,nullus ordinarius se de ea causa impedit,sed ad principem reuertitur,vt not.Bald.& Salic.in l.si vt proponis.la ij.C.quomodo & quando iud.sed ad hæc duo postrema fundamenta responde,quòd princeps dando delegatum in aliqua causa,videtur velle, quòd illa causa post delegatum pertineat ad se,vt probatur ex d.l.j.§.j.ff.quis & à quo.& ideo mirum videri
non debet,si in eius locum succedit princeps,& si ad eum appellatur.appellatur igitur ad eum non
considerato gradu,sed considerata voluntate delegantis.potest enim princeps facere,vt causa quę
deberet remitti ad alium ordinarium, remittatur ad se, vt est text.& ibi not.in c.duobus.extra de
appel.not.Bart.in l.j.§.si quis in appellatione.ff.de appel,vbi papa potuit facere,vt causæ,quę debebant terminari ab ordinario, terminentur à se omisso medio. Cuius tamen contrarium regulariter de iure ciuili fieri debet,d.l.præcipimus,& l.eos.C.de appellat. Et sic remanet † conclusio,quòd 35
delegatus principis non est neque ita dignus sicut ordinarius. Pro qua conclusione faciunt decem
fundamenta allegata hîc per Alexand.& alia quæ adducit Riminal.quibus adde, quòd delegatus
quando † citat, debet mittere copiam rescripti, aliàs citatio est nulla,vt not.Innocen.& Hostien. 36
in c.penulti.de officio delega.Innocent.in c.venerabilis,extra de cens.ordinarius verò citans non
debet facere copiam sui rescripti, nec facere fidem de sua iurisdictione.sufficit enim ipsum esse in
possessione iurisdictionis,vt ibi dicitur.Item & secundo iudex ordinarius potest exequi transactionem partium.l.tale pactum.§.j.ff.de pactis.& tamen delegatus etiam principis non potest.c.si quando.& ibi not.Innocent.extra eodem. Item in iudiciis ordinariorum largè proceditur,& sunt fauorabilia. cap. P.& G.extra de officio delegati.not.in cap.fin.de rescriptis. in iudiciis verò delegati
strictè proceditur, quia sunt odiosa.c.j.de rescriptis.lib.vj. Item delegatus principis, si subdelegat
causam sibi commissam, non potest postea eam ad se aduocare iterum,vt dicit Innocen.in c.super
quæstionum.extra eo.& tamen ordinarius si delegat, se non priuat, quin quotiescunque velit possit
illam causam iterum cognoscere.not.in clemen.ij.de rescript.in c.nostram.de appel.circa alia vide hic pleniùs per moder.Est verum,quod in prædicta quæstione ego multum dubito, quia non videtur bene sublatum fundamentum d.c.studuisti.& c.pastoralis. Cogita tamen. Punctus est igitur
videre, an solutio docto.de ratione,cur titulus de offic.deleg.extra præponatur tit.de offic.ordina.

hîc non

hic non.doctores dicunt ideo postponi,quia delegatus principis est dignior,& digniora debent an-
37 teponi.glos.in rubr.C.de testamen.milit. Sed contra istam rationem etiam facit,quia legatus * de
latere dignior est delegato:cum sit cardinalis,prout declarat Hostien.in summa de offi.lega. Item
vices papæ gerit.c.j.in fi.extra de offic.leg.ergo ipse debuerat præponi. Respondet d.Paulus Picus,
quod delegatus in illa in qua est delegatus,est dignior. Item est delegatus specialiter ad illam cau-
sam.vnde generi per speciem derogatur,& hanc rationem assignat tex.in c.studuisti.extra eodem.
Non est igitur mirum, si illa rubr.fuit antepolita. adde glo.in d.rubr. C.de testam.milit.quæ hanc
rationem assignat.sed contra istam rationem insurgebam per glo.in rubr.C.de aduoc.fisc.quæ di-
cit quòd ille titulus ideo postponitur titulo de aduoc.diuers.iud.quia in eo multa specialia sunt : er-
38 go idem in nostro casu. Item adducebam doctri.Barto.in l.j.ÿ.si cert.pet.vbi ad cognitionem * spe-
ciei præcedere debet cognitio generis:ergo debuit hic priùs poni generale, deinde speciale. nam
cum speciale derogat generi, necesse est quod prius ponamus genus cui postea derogetur per spe-
ciem:cum non potest derogari id,quod non est,arg.l.nam & si sub conditione. versi.post defectum.
ÿ.de iniust.rupt.istud fundamentum do.Paulus nescit subterfugere,& cõfugit ad solutionem Pet.
de qua per Bart.in rubr.C.de eden.allegabat in simili. l.quidam testamento.ÿ.de pecul.lega.tenen-
do opin.quam tenui in l.Gallus.in princ.ÿ.de lib.& posthu.scilicet quòd tituli debent continuari ad
aliquem titulum etiam remotum.nec refert,vtrùm illi qui sunt in medio,valeantur. faciunt ad hoc
tituli.C.si aduers.&c.hoc est expeditum.Sed tenendo communem,& opi.magistri mei,cogitabam,
39 si † posset dici,quòd ibi,vt titulus de officio delegati præponeretur,erat ratio dignitatis:vt postpo-
neretur,erat regu.suprà alleg. Sed dignitas facit discedi à communibus regulis. l.sed & reprobari.
§.j.versic.valde tamen disciplinati.ÿ.de excus.tut.per quem tex. Rom.in l.si cum dies.ÿ.de arbit. de-
cidit not.quæst.quam etiam sequitur d.Alex.in l.Centurio. ÿ.de vulg.& pupil. facit quod not.Bald.
in l.nemini. C.de aduoc.diuers.iudic.Et quantum operetur dignitas, vide plures decis.& remis.per
Cotam in memorialib.in verb.Diocesis. & hoc modo potest etiam sustineri rubr. C. de testa.milit.
Contra hanc responsio.tamen aliqualiter facit dicta rubr.C de aduoc.fisci. Contra istum ordinem
papæ etiam opponitur,q. debuit attenta ratione prædictorum etiam anteponere titulum, De offic.
deleg.tit.de offic.vicarij.cum delegatus sit maior vicario in illa causa,in qua est delegatus. Sed ad
hoc respondetur,quòd istud procederet, si ille vicarius esset vicarius ad causas solum, sed vt pluri-
mum ille titulus tractat de vicario in sacris circa spiritualia : vnde debet præmitti,vt patet ex not.
per Abb.in rubr.extra de constit. spiritualia non debent præcedere temporalia. facit quod not.
40 idem in rubr.de offic.ordin. Sed quid si aliquis † est ordinarius in aliqua causa,& princeps dat de-
legatum in eadem, & vult quod sint socij, quis in iudicando maior erit? videtur quòd ordinarius.
& est text.in l.j.C.de offi.vicar.vbi tex.sing.& dum gl. in prima continuatione dicit,quòd suprà di-
ctum est de offic.ordinarij,videtur quòd glo.malè dicat.quia imò dictum est de offic.deleg.in tit.de
offic.procons.& leg.nam legatus non habet iurisdictionem ordinariam.l.legatis.ÿ.de offi.procons.
dic quòd imò habet iurisdictionem à lege.l. cùm prætor.ff.de iudi.vide tex.in l.j.ÿ.de tut.& cur.dat.
ab his.& videtur hoc tenere Bald.impressius in lect.Bart.in l.libertus.in princ.ÿ.de offic.procons.&
lega. vel dic q. illa rubr.loquitur de legato ad vniuersitatem causarum qui sapit naturam delegan-
tis.l.j.§.j.ÿ.quis & à quo.not.in l.fi.ÿ.eo.l.solet prætor.ÿ.de iurisd.omn.iud. Et inquantum suprà dixi,
quòd maior honor debetur electo à maiore,facit decisio Roma.in l.si vero.§.de viro.in xlix.fallen.
ÿ.sol.matr.quam sequitur Alex.in l.ij.§.prius.ÿ.de vulg.& pupil.argu.c.per tuas.de maior.& obed.&
tex.in l.fi.de alb.scrib. in c.dominus noster.in verb.elegit.xciij.dist. vbi dicunt quòd quamuis reg.
sit quod doctor antiquior præferatur nouo,istud tamen fallit,quãdo ille nouus esset creatus ab Im-
peratore vel pontifice,quod verũ est secundum d.Phil.Dec.in l.cum quid.ÿ.si cert.pet.si talis doctor
factus est cum rigore examinis,aliàs non. In rubr.ibi, De officio. videtur quòd rubr.sit malè posita,
& quòd debuerit dicere, De iurisdictione.nam si officiũ est exercitium ipsius iurisdictionis, debuit
41 potius dicere de ipsa iurisdictione. Sol.quòd aut † consideramus officium in abstracto,& tunc offi-
cium & iurisdictio sunt idem : aut in concreto, prout est insitum personæ ius dicenti, & tunc offi-
cium est exercitium ipsius iurisdictionis,vt per Bart.in l.j.ÿ.tit.ij. Et si diceres,post hos titulos posuit
tit. De iurisd.omn.iudi. respondeo,quòd non est inconueniens,quòd post titulum specialẽ ponatur
generalis,vt videmus in tit.Communia præd.Commu.de leg.Commu.de manumis.& similia.dom.
Paulus dicit,quòd imò officium & iurisdictio sunt penitus diuersa,quicquid dicat etiam Barbatius
in rubr.extra eod. nam vbicunque quid diuersis nominibus appellatur censetur diuersum esse ius.
l.si idem. C. de codicil. Sed ad istud patet responsio ex glos.in d.l.si idem. Secundò quia lex quan-
do vult dicere, iurisdictio bene scit vti hoc nomine, vt patet infrà titu.ij. Tertiò assessor nul-
lam habet iurisdictionem.cap.statutum.de rescript.lib.vj.& ibi not. & tamen Iurisconsultus in ti-
tulo sequen.dicit, De offic.assessor. sed ista fundamenta sunt satis debilia, dicit tamen ipse, quòd
officium est illud quod causat iurisdictionem, sicut contractus parit obligationem. l.licet. §. ea
obligatio.ÿ.de procuratori.nam quando princeps dat officium, statim & immediatè datur iurisdi-
42 ctio.nam princeps * dat officium,lex vero dat iurisdictionem. Casus est secundum eum in l.j.in l.ij.
ÿ.eod. Collige bonum simile in tex.c.primi.extra eo.aliquis eligitur in episcopum Cantuariensem,
immed

immediatè efficitur legatus papæ. nam papa dat illi officium episcopi, lex dat legationem. Vltra
tamen contra communem facit, quia si officium esset exercitium seu ipsa administratio, Impera-
tor in l.fin. C. de crim.sacril.malè dixisset administrationis officium. quasi officium officij.& ibi
textus loquitur de officio quod est affixum personæ. dum dicit gerendæ &c.& hoc modo capitur
etiam in toto titulo.C.de diuersis officiis.lib.xij.& text.in l.j.§.hoc quoque officium.ff.de offic.præ-
fect.vrb.Et quod iurisdictio sit legis dispositio,est text.in l.antiquæ.in princi. C.ad Velleia.vtraque
opin.est sustentabilis. tamen non est discedendum ab opin.Bart. nam quod ipse princeps conferat
iurisdictionem est glo.in l.& quia.in glos.iij.ff.tit.ij.& de officio, & quis dicatur habere officium vi-
de quædam per Rim.hic,& per Felin.in c.inter cætera.de offic.ordin.in c.post cessionem.in princ.
de probatio.dicemus etiam post alios in d.l.j.ff.de iurisd.omnium iudic. In ea.ibi, mandata.† nota 43
tamen quòd quando princeps diceret præsidi, Mando, vt facias talem rem, & tunc præses de-
legare potest. Si verò dicat Præcipio, tunc delegare non potest, vt est glos.notabilis in l.sæpe
audiui.ff.de offic.præsid.quæ dicit,quòd ita distinguunt curiales Papæ,vel Imperatoris.& eam glo.
etiam ibi sequitur Bart.& Bal.in l.j.C.quomodo & quando iud. intellige saluando istam glo.secun-
dum ea quæ not.in c.cum aliquibus.in glo.in verbo concedimus.de rescript.lib.vj.Ego tamen puto
quod illa glos.non dicat verum.moueor,quia nos videmus,quòd aliàs mandatum principis * idem 44
est quod præceptum.glo.in l.j.ff.quod iuss.sequitur Lud.Rom.in l.ij.ff.eo. & moder.in l.age cum Ge-
miniano.C.de transact.Item quia vbicunque iurisdictio mandatur à lege,vel à principe, seu dicat,
Mando,seu,Impero,* potest cogi,vt suscipiat.casus est in l.j.C.qui pro sua iurisd.in c.pastoralis. in 45
princ.extra eo.nam quis potest cogi ad munus publicum.l.munerum.ff.de muner.& honor.& hanc
rationem assignat Abb.in d.c.pastoralis.& hoc est,quando superior mandaret subdito, aliàs secus
puta qui extra diœcesim suam sit.Item & tertiò ista limitatio est contra tex.in l.à iudice.in fi. C.de
iudic.vbi dicitur,quòd à principe iudex datus potest delegare. & sic illa l.loquitur indistinctè: er-
go &c.l.j.ff.de aleat.Facit & iiij.tex.in auth.si quis litig.C.de episc.aud.ibi iudiciali præcepto. & sic
reprobatur etiam glos.in l.nec mandante.ff.de tut.& cura.dat.ab his.vbi dicit quòd nec mandante
præside alius curatorem dare potest.secùs si iubeat.instit.de Attil.tut.§.sed hoc iure.nam vera solu-
tio est,quòd præses nõ potest mandare non habenti iurisdictionem,secus habenti veluti magistra-
tui.Et hanc solutionem tenet Porcius in d.§.sed hoc iure. potest etiam reprobari tertia glo.quæ est
in l.& quia.in glos.penulti.ff.titu.ij.quæ dicit, quòd delegatus per verbum principio retinet Iurisdi-
ctionem etiã mortuo delegante.nam istud est falsum, vt ibi dicemus.nam hanc glo.reprobat etiam
Rofr.in tit.de act.mand.& Alex.in d.l.& quia.& ad §.& hoc verò iubemus.in auth.vt nulli iudic.re-
sponde,quod ibi res desierat esse integra.vel tene vlti.solutionem gl.Quæro† quis sit delegatus? re- 46
spondeo, est cui causa committitur ab alio habente potestatem delegandi vices illius gerens, nil
habens proprium.Hanc diffinitionem tradit Abb.in rubr.extra eod.& eam refert hîc Alex. atque
declarat.Sed contra istam solutionem oppo.quia non solum conuenit delegato, sed etiam procu-
ratori.l.j.ff.de procur.Propter istud contrarium addendum est in diffinitione,Delegatus est† iudex 47
cui causa committitur &c.& hæc diffinitio est bona.nam conuertitur cum diffinito: & constat ex
genere proprio & differẽtiis secundum doctr.Bart.in l.j.ff.de testa.nam iudex,& cui causa commit-
titur &c.sunt genus, & ex hac diffinitione arguunt hîc Alex.& moder.contra doctr.Bart.in l.j. C.
de eo qui vicem alic.&c. vbi dicit quòd vicegerens † dicitur ille qui constitutus est à principe 48
vel ab alio qui sit maior iudice in locum iudicis.Delegatus verò est ille,quem ipse iudex constituit.
Sed sustinendo doctr.Barto.quæ mihi videtur vera,& eam probat Rim.hîc,dic quòd aut loquimur
de vicegerente,seu vicario propriè,& tunc habet locum doctr.Bart.nam propriè vicarius † est ille 49
qui gerit omnes vices eius,in cuius loco ponitur.l.j.§.à præfectis.ff.de lega.iij.sed constitutus ab ipso
magistratu non potest gerere omnes vices.patet,quia non potest iudicare in causis puta criminali-
bus, vt l.j.ff.eo.ergo &c.Si verò capimus vicarium,seu vicegerentem largè tunc procedit opi.Alex.
& sic ista diffinitio.Contra hoc tamen facit,quia seruus vicarius habẽs peculium,in totum non re-
præsentat personam serui ordinarij, & tamen dicitur vicarius.l.si seruus meus.ff.de pecul. & l.Sti-
chus habet.ff.de pecu.leg.non potest aliud dici,nisi quod Iurisconsultus locutus est capiendo voca-
bulum largè.largissimè & impropriissimè dicitur vicarius habitans in vico seu villa. ita dicit glos.
in rubr.C.vt nullus ex vicar.lib.xj. Et hanc opin.de vicegerente seu vicario tenet vltra Bart.in d.
l.ij. Rim.hic,adde eundem Bart.in l.j.ff.de tut.& cura.dat.his.in prin.& in l.j.§.fi.ff.quis & à quo.&
Bart.in l.præcipimus.in prin.C.de appel.& in l.j.§.hi quibus.ff.de leg.iij.& in l.si filius.ff.de leg.Bald.
in rubr.extra eo.ad fin.Paul.de Cast.in l.ij.ff.eo, & Card.in clemen.& si princeps.de offic.delega. &
Lancelo.Decius hîc.Et pro hac opin.ego addo tex.in l.v.C.si quacunque præditus potestate. & ibi
glos. Quæro quis possit facere sibi vicegerentem.Breuiter sic puto dicendum:illustres possunt eos
constituente principe,vt d.l.j.§.hi à quibus.& l.à proconsulibus.C.de appel,& l.præcipimus.eo.titu.
clarissimi & spectabiles non possunt in auth.vt iud.sine quoquo suffrag. in auth.de manda.princip.
§.illud.in auth.de def.ciuit.§.nulla.nisi ex causa,sicut etiam illustres,vt in auth.vt nulli iud.in prin.
hunc tex.declara,vt per Bald.in l.aliquando.in fi.ff.de offic.proconsul.& lega. Fallit, quando eos
mitterent antequam iudices veniant in prouincia. sed vt in auth.de collat.§.ad hoc. Puto † ergo, 50

quòd quando principes ipsi vel alias superiores constituant ordinatio vicarium,tunc talis vicarius
habet iurisdictionem ordinariam.Idem in vicario constituto à Iudice,antequam veniat in prouin-
ciam.Et si diceres, quis dat illi iurisdictionem? dico quod est lex.dicto §. ad hoc. facit lex cum præ-
tor.j.de iud.alias vicarij non habent ordinariam. Et hoc procedit de iure ciuili: de canonico vero
vicarius episcopi habet ordinariam, vt hic per Mod. quod intellige verum, quando stat in eodem
banco,secundum Bartol. in l.j. in fine. j.quis & à quo.Et si sit constitutus generaliter,non in electa
parte diœcesis, vt hic per Alexand. adde tamen quòd licet sit ordinarius,tamen non potest facere
alium vicarium etiam ex causa probabili & necessaria. ita not. Hostiens. in cap.clericos,de officio
51 vicarij.vbi est materia. Quæro,an delegatus † teneatur de imperitia sui delegati. Bald. in rubrica.
C.de pœn.iud.qui malè iud.tenet quòd non.quia appellatur à delegato ad delegantem.dicta l. j. ff.
quis & à quo. & sic delegans esset in propria causa iudex. item pro hac opinione facit textus in l.
ij.j. quod quisque iuris. vbi magistratus non tenetur de imperitia assessoris. In contrarium faciunt
notata in l. cùm ita. §. species. j. de legatis ij. & in l. si quis. §.prætor ait.j.de edendo.vbi si officialis
fecit aliquid minus diligenter in officio, præsumitur in culpa.Item & secundò vrget textus.vbi vi-
detur expressum in l.ex facto.j. de negotiis gestis. vbi curator tenetur de negligentia subcuratoris.
Item & tertiò est textus in c. iij. extra de officio archidiaconi. vbi archidiaconus ipse tenetur, si a-
liquid subtractum fuerit ecclesiæ,culpa vel dolo alterius sui familiaris.Item & quartò assessor tene-
tur de iniustitia potestatis.vnde si potestas velit facere aliquid iniquum,tenetur ei resistere,vt dicit
glossa singularis iuncto textu. in l. quoniam iudices. C.de appella.ergo idem in ipso ordinario ra-
tione correlationis. l. iam hoc iure. j. de vulgari & pupillari. Item & quintò nos videmus, quod si
tutor mandet alicui contutori,vt emat seruum pupillo necessarium, si iste contutor non emit, pu-
pillus habet actioné contra tutorem qui mandauit. & sic tenetur mandans de delicto mandatarij.
Sexto adduco textum in §. finali.institutio.de obligationi.que ex quasi delict.vbi dominus de quasi
delicto tenetur:quia opera malorum hominum vtitur. Septimò est textus.vbi videtur esse casus in
l.finali.C. de periculo nominatorum.libro xj.vbi qui eligit magistratum non idoneum,tenetur ipse
pro eo.quod intellige verum, quádo ipsi electi non sunt soluendo per l.j. C.eodem titulo.Et hoc te-
nendo respondetur ad rationem Bal.quòd quamuis à delegato appelletur ad delegantem, istud est
verum in causa, in qua ille delegatus iudicauit. Sed hæc verum delegatus teneatur pro delicto, &
verum delegans non,quia est diuersa causa.& sic debet agitari coram maiore. In cótrarium tamen
facit l. argentú.j.commod.& l.si à bonę fidei. ff.de rei vendicatione.Propter istas leges puto distin-
guendum,an ille delegatus erat vir bonæ opinionis & famæ, vt tunc non teneatur, quamuis bald.
indistinctè locutus sit. qui etiam suam opinionem sequitur in extrauag. de pace constant.in verbo,
idonei credantur.vbi dicit, quòd iudex non facit lité suam,quamuis eligat malos arbitros. Pro no-
stra opinione facit quod not.Bar.l.j.§.familię.&.§.fi.j.de publi.vbi dicit quòd rectores terrarum te-
nentur de delicto suæ familiæ:sed exhibendo eos,liberantur.facit etiam quod not.Bart.in authe.vt
iud.sine quoquo suffra.§.si igitur.Circa quod dubito:quia non est nostra materia,pro nunc transeo
cum illo.Quæro an si delegans tempore delegationis non habeat iurisdictionem,& postea superue-
niat an si confirmetur à delegáte,valebit processus & retro trahetur:non est nostra materia,sed vi-
de Bar.in l.obseruare.in fi.ş.de offi.procó.& leg.& est glo.in l. instar.C.de iure Fis.lib.x. Quæro,an
52 si iudex constituat † aliquem, puta agrimensorem vel architectum qui vadat visum inter cohęren-
tias aliquorum ex cósensu partium,& dicat quod sentiat & promiserit stare eius dicto,verú dicatur
delegatus:dico quod non,sed solum nuntios. ita tenet Bar.in l.instar.C.de iur fis.lib.x.& ibi Ange.
in apost.vbi dicunt,quòd si lis erat inter priuatos,& calculator fuit positus à iudice, talis appositus,
non dicitur iudex delegatus,quod no. propter l.à diuo Pio.in prin.j.de re iud. Alias quæstiones tra-
ctat hic d.Ias.& Barb.in rubri.extra eo.quas vide. Et inquantum ş. tenui quòd in casibus in quibus
quis potest facere vicariú,talis vicarius habet ordinariam, d. Paul.hic tenet quod nec de iure ciuili
nec de cano.vicarius habet ordinariá. De iure ciuili aliter l.cognitio.j.e.l.legati.ş. de offi.procons.
l.cum prætor.j.de iud.Sed responde quòd loquútur in delegato, non in vicario omnium causarum.
facit quod tenet Bar.in d.l.legatus.in j.lect.ş.de offi.procons.de iur.can.dicit quòd vicarius non ha-
bet neq; ordinariam.probat, quia duo nó possunt esse domini eiusdem rei insolidú.l. si vt certo. §.si
53 duobus vehiculú.j.cómod.Si ergo episcopus ipse habet,non potest habere eá vicarius.Sed † ad hoc
responde quòd non est absurdú, quod vterque habeat eandé iurisdictionem insolidú. & pro hoc do
tibi casum legis in l.quotiens.C.quo quisque ord.conuen.lib.xj. melius facit doct.Bart.in l.fin.ff.vti
possid.l.magistratus.ff.ad municip.laté Aret.in l.ex duobus.ff.de vulg.& pup.Bart.in l.j. §.si plures.
ff.de exerci. Tolle bonum simile de duobus reis debendi, quorum vterque obligatus est insolidum.
& sic obligatio est vtrique communis insolidum. & locus est preoccupationi,vt est in iurisdictione
episcopi & vicarij.Facit quia regula d.§.si duobus.fallit,quando lex ita disponeret per textum in l.
Meuius.§.duobus. j. de legatis ij.in versiculo, nanque plures.Secundò dicit domi.Paulus,si opinio
doctorum esset vera mortuo episcopo, cessaret iurisdictio vicarij, vtpote, que ab eo dependeat:&
tamen contrarium communiter tenent canonistæ in elementina finali.de procuratoribus. Sed re-
sponde,quòd hoc est ex dispositione l.can.facit quod notat glossa in l.& quia.in glossa penul.in fin.

j.tit

j.titul.ij.& ibi dicam. Tertiò arguit idem, si esset ordinaria, episcopus non posset reuocare: quod est
falsum.cap. ij. de officio vica.in vj.cap.non putamus.de consuet. in vj. Sed responde, quod non est
absurdum, quòd quis habeat ordinariam,& tamen possit reuocari. Sic videmus, quòd princeps po-
test reuocare præfectum prætorem. facit quod dicit Bald. in l. rescripta. C. de precibus Imperato.
offerendis. vbi dicit quod omnia beneficia mundi sunt obedientialia & manualia respectu papalis
potestatis. Ad argumentū quod facit in contrarium, respondetur. nam dum dicitur, quòd à senten-
tia † vicarij non appellatur ad episcopum, fateor quòd istud est verum, quando episcopus & ordi- 54
narius stant in eodem tribunali: quia non est equum, quòd sententia reuideatur apud idem tribu-
nal. ita tenet Barto. in l. j. §. fina. j. quis & à quo. Quando verò non staret in eodem tribunali, tunc
putat d.Pau.opi.suam procedere. & hec enim videtur satis probabilis. In contrarium tamē pungit
quia imò non videtur iniquum quod coram eodem tribunali versetur causa principalis, deinde
appellationis. nam etiam alias videmus quòd à sententia præfecti prætorio supplicatur ad eundem.
l. à proconsulibus. C.de appel. Cogita tamen. Et inquantum in prin.rubric. moui difficultatem, cur
hic dicatur, De officio eius, cui &c. extra vero dicatur, De officio dele. d.Paulus interrogatus à me,
respondit quòd verbum, Mandare, propriè significat mandare omnes causas, hoc est, vniuersitatem
causarum. l. solet prætor. j. titul. ij. glo. in l. j. §. j. j. eodem. Delegare vero propriè significat non vnam
causam committere. Et ideo quia in dicta rubrica extrà tractat de delegato nisi ad vnam causam,
iden posita est rubrica, extrà de officio delegati. hic verò secus. dominus Franciscus Curtius aliter
respondit. & totum è contrario prædictæ responsionis. & ideo omitto, quia iura per eos allegata
parum probant. Circa verbum, iurisdictio, vide hic per Ruin. dicetur in rubrica. j. titu. ij.

SVMMAE.

LEX I.

QV AE C V N Q V E. Summa vt hic per Bar. ad euidētiam pręmitte multa not.
dicta Bar. in extrauag. qui sint rebelles. Item permitte, quòd est quædam † vniuer- 1
sitas larga, que habet multas prouincias, cuius dominus erat Imperator, qui toti
orbi dominatur. l. deprecatio. j. ad l. Rho. de iactu. cum his, que latè no. in l. cunctos
populos. C. de summa trini. & fi. catho. Et ad has regendas mittebat princeps præ-
fectos prætorio, vt patet in titulo C. de pręf. præt. Orientis, & Illirici. Item de offi.
præfecti prær. Africæ. Nunc loco illorum sunt Reges, veluti in Francia, in Lombardia, & si non ha
bent superiorem, tales tenēt vicem Imperatoris. l. apud hostes. ff. de capt. & ibi Bart. & hoc procedit
in Rege Francię, secundum vnam opin. Petri & Vltram. quamuis Citramon. omnes cōtra. & etiam
Ioan. Fab. in proœmio Inst. in §. omnes populi. Alia † vniuersitas est, q. etiam potest dici prouincia, 2
non tamen ita lata sicut superior, veluti capiendo prouinciam secundum quod declarat Bart. in l.
vnica. C. de metrop. lib. x. & ad istas prouincias mittebatur proconsul. ordinariè vero, vt plurimum
mittebatur præses prouinciæ. & isti habebant merum Imperium. Ciuitates verò sub metropoli ha-
bebant defensores, qui solùm cognoscebant † de trecentis aureis. §. audient. & in §. & iudicare. in 3
authen. de defen. ciuit. Castra autem & villæ que recognoscebant ciuitatem, nec habebāt aliquam
iurisdictionem, habebant pedaneos iudices, seu delegatos. Si vero non recognoscebant ciuitatem,
mittebatur ad eos magistratus municipales qui æquiparabantur defensoribus. Sed postquam Fede
ricus Barbarossa venit in Italiam, quælibet ciuitas habuit merum & mixtum Imperium, & habent
auctoritatem, quam præses habebat: vnde † dicuntur Potestates. Vnde si esset villa, que haberet po- 4
testatem, idem esset. Sed sæpe princeps donat castrum vel iurisdictionem villæ alicui baroni, & dat
imperium merum. Vnde officialis, qui deputatur ab illo barone, dicitur Potestas, vt dicit Martin.
Laudensis, in tractatu, de castell. in versiculo, si castrum. vbi dicit quod quando aliquis habet tale
castrum, & præscribit aliquid quod sit alicuius ciuitatis etiam vicinæ, tamen dicitur inter absen-
tes: quia sunt in diuersis prouinciis, cùm ciuitates que habent merum Imperium æquiparentur
prouinciæ. Vnde dicit Martinus, quòd ad præscriptionem requiruntur viginti anni. Sed quia circa
hæc multum dubito, vide pleniùs Io. Fab. instit. de vsuca. in princip. qui tamen videtur sequi dictam
opinionem. Item est, si principes separarent duo castra ab vna ciuitate, quia tunc ista castra dicun-
tur etiam inter absentes. Succedit tamen hic notabilis dubitatio. nam cùm † ciuitates Lombardiæ 5
habuerint merum Imperium ex priuilegio Federici secundum glo. in §. nulli. in authen. vt iud. sine
quo

quoquo suffrag. vtrum Imperator sequens possit reuocare? videtur q sic, quia factum prioris non
potest præiudicare sequenti Imperatori. l. digna vox. C. de legib. & si dic. is, præscripserunt. respon-
deo ex quo titulo? Ex priuilegio? non. quia à princ. non valuit in præiudiciũ sequentis. Cum ergo sit
præscriptio sine titulo, & sic cũ mala fide, quæ hodie nõ procedit. c. possessor. de reg. iur. lib. vj. Item
ad hoc, vt quis præscribat, videtur quod requiratur animus, sicut in possessione. Sed isti nõ habue-
runt animũ: quia credebant se frui ex priuilegio, nõ ex præscriptione. Cogita tamen. Facit ad hanc
6 quæst. quod not. Bart. in rubr. huius libri, verb. Augustus. Secundò præmitte, quæ præmittit † Alex.
hic, qualiter omnis potestas fuit trãslata de populo in principem per l. Hortensiam. & quia ipse sin-
gulis ciuitatibus adesse nõ poterat secundum not. in l. magistros. C. de profes. & med. lib. x. ideo sta-
7 tuit diuersos iudices, alteri plus, alteri minus tribuẽdo, vt hic per eũ. Not. j. q † causæ meri, & mixti
imperij nõ possunt delegari. Ratio est, quia specialiter & in priuilegiũ conceduntur maioribus ma
gistratibus. vnde videtur esse electa industria personę. arg. l. j. §. de offi. pręf. præt. Et pro hac ratione
vide Aret. in l. qui liberis. §. hęc verba. ff. de vulg. & pup. Sed cõtra istam rationẽ primò oppo. de glo.
8 in l. inter artifices. j. de sol. vbi dicit, q in dubio videtur electa esse industria * personæ. Quãdo ergo
quis cõstituit magistratũ, videtur in dubio eligere eius industriã. & sic nñ deberet posse facere sub-
stitutũ. quod tamen contrariũ dicitur hic. Sol. ex quo facit eum minorem magistratũ videtur velle
non eligere industriã personæ, ex quo de natura talis dignitatis est, vt deleget. Secundò oppo. de l.
9 Graccbus. C. de adul. vbi licet interficere aliquẽ, quod est † graue, & tamẽ de magno præiudicio tra
ctatur. Item nõ est remediũ prouocationis, vt in iudicibus, & tamẽ potest à patre filio mandari, cùm
tamẽ pater posset maturius procedere. Itẽ forsitan ab occisione adulteri tẽperare. Responde, q lex
istud permittit, propter coniunctionẽ, quæ est inter patrẽ & filium. arg. l. fi. C. de impub. Item iam fi-
lius certus est de volũtate patris. & sic est merus executor, non autẽ delegatus. Itẽ ipse solummodo
facit, & sic mãdauit solum factũ, non autẽ ius. nam hac eadẽ ratione nõ possent iudices mãdare ap-
paritoribus, vt interficerẽt aliquẽ, quod tamẽ falsum est. Tertiò cõtra istam rationẽ opp. ad hoc, vt
10 quis † non possit per alium quid facere, requiruntur duo, scilicet q natura actus ita sit, & q verba
mandantis ita disponãt, vt est tex. in l. vnica. §. ne autẽ. in versi. si verò talis. C. de cad. toll. iuncto eo,
q copulatiua requirit cõcursum vtriusq; copulati. l. si hęredi plures. j. de cond. inst. Respõde, q imò
in dispositionibus legalibus istud nõ est verũ, vt per Bart. in l. vt vim. ff. de iust. & iur. & in l. j. j. de his
qui not. infam. nam sufficit alterũ. facit §. affinitatis. insti. de nupt. Et de primo facit text. in l. quod si
nolit. §. quia assidua. j. de ædil. edi. faciũt etiã quæ not. Din. in l. Gallus. in §. & quid si tantùm. j. de lib.
& posth. De secundo est tex. & ibi Bart. in l. iubemus. C. de erog. mil. ann. lib. xij. quẽ tex. dicit Deci.
11 hic se pluries practicasse. Quartò opp. † attẽta dicta ratione. nam causa quãtò magis grauior est &
criminalis, tantò magis, si sit causa illustris, debet expediri per procuratorẽ. l. fi. C. de procu. ergo in
nostro casu deberet merũ imperiũ posse delegari. Responde, q diuersa ratio est in vtroq;. nam ideo
illustris litigat per procuratorẽ: quia illustris deberet sedere cũ iudice. Sed si allegaret, stare debe-
ret. Et sic ad euitandum absurdũ illud statuitur, vt dicit gl. in auth. hoc ius. C. de procu. Sed hoc ces-
sat in delegatione meri imperij, vel mixti: ergo &c. Quinto opp. quãdo electa est industria personæ
si illud respiciat vtilitatẽ priuatam partium, potest delegari eis consentientibus. c. fi. extra eo. ergo
consentientibus partibus debet posse delegari imperiũ etiam merũ, cuius contrariũ tenet gl. in l. j.
C. de peda. iudicib. Vltra solut. Decij hic, tene solutionẽ, quæ colligitur ex illo tex. quod ibi nõ erat
electa industria personæ à papa. Et si opponatur de illo verbo, personaliter, respõde, q per hoc non
12 censetur † electa industria. nam in l. diuus. in prin. in verbo, suis manibus. iuncto §. j. ff. de fals. proba-
tur, q quãuis lex dicat quod quis faciat suis manibus, tamẽ extenditur etiam ad alios. nam lex pu-
niẽs scribentẽ suis manibus, punit etiã eum qui fingitur scribere. & sic scribit per aliũ. Et de hoc vi-
de mod. in l. Gallus. in §. & quid si tantùm. in rep. j. de lib. & posth. & hic tex. multũ vrget cõtra doct.
Bart. in d. l. iubemus. Sexto opp. quia dicit hic quod ideo nõ possunt hæ causæ delegari, quia cense-
tur electa industria personæ. Cõtra, quia attenta hac ratione idẽ deberet esse de iure canoni. & ta-
men videmus contrariũ. c. quod sedes. extra de offi. ordi. responde, quod ideo illud est permissum in
iure cano. quia apud canonas nõ est pœna gladij, sed sunt potius modicæ pœnæ. Vnde si essent ma-
gnæ, esset secùs. d. c. fi. xvj. q. j. not. Bartol. in l. nec quicquam. §. vbi decretum. ff. de offic. proconsul. &
leg. Et hoc modo respondetur ad clemen. fi. de hæretic. & ad c. licet. de offic. vica. lib. vj. & ad c. fi. ne
cler. vel monach. Et si diceres, cur illæ quę sunt meri imperij, in quibus tamen non est pœna mortis
vel similis, possunt delegari, & tamen de iure ciuili non. posset responderi, q ex quo causæ cõmit-
tuntur habentibus personatum vel dignitatẽ, illæ personæ censentur approbatæ. in causis verò ci-
uilibus possunt cõmitti etiam aliquibus, qui non erant in dignitate. facit c. statutum. de rescript. lib.
vj. Breuiter melius est dicere q sic. Placuit imperatori, qui fundatus est meliori ratione, quàm papa
in hoc. Pro hoc not. tamen facit, quia alias nos videmus, q in arduis mandatarius non potest alium
substituere, vt innuit hic Rim. cui adde Io. Fab. in §. fi. in prooemio Instit. & inquantum d. Alex. hic
dicit, q comites Palatini potestatem sibi concessam non possunt alteri delegare, vt hic per eum, &
Decium, qui allegat multa consilia, tu dic, q istud fallit, quando potestas legitimandi ex consuetu-
dine & stylo communiter solerent omnibus concedi: quia tunc nõ censeretur hoc dari in priuile-

gium,& sic cessaret ratio industriæ. c.qđ translationē. extra de offi.leg.Ita not.dicit hic Rim.quod
dictum tene menti.Secundò not.ꝙ ea,quę specialiter * committimus,mandata iurisdictione in ge- 13
nere nō veniunt.facit l.obligatione.j̃.de pign.& pro hoc facit not.dictum Bal.in l.j.§.cum.s̃.de offi.
præfect.vrb.vbi dicit,ꝙ concesso castro,nō intelligitur esse concessum merum imperium.ratio est,
quia solet specialiter delegari,vt hic.Et hanc decisionē sequitur Rim.hic,& allegat alia,vt hic per
eum. Sed in contrarium adduco tex.in l.in modicis.j̃.de contrahen.empt.† vbi in venditione vni- 14
uersitatis quędā veniunt,veluti locus sacer,qui tamen specialiter non veniret. Sed responde,quòd
ille tex.procedit,quando illa res quæ specialiter vendi nō potest,est modica,vt dicit ibi tex.non au-
tem magna,vt in nostro casu.Item opp.quia quamuis statutum laicorum regulariter non liget cle-
ricos,nos tamen videmus,ꝙ si statutum loquatur per verba vniuersalia comprænduntur, vt con
cludit Alb.de Rosa.in stat.in ij.parte,in ij.q.Responde,ꝙ illud est potius de consuetudine, quàm de
iure.nam in contrarium facit,quia verba quantumcunq; generalia aptantur ad apta,& licita.nam
non venit illicitum.l.si patet.ff.quæ in fraud.cred.nec iniustum.de verb.signifi. c.super quibusdam.
in fi.nam talis generalitas aptatur ad verisimile.de reg.iur.c.inspicimus. supradicta tamen videtur
limitare Paul.Castr.in consi.cxxxij.notorium est.ad fin.nisi in concessione dictum esset,Concedo
tibi omnem & omnimodam iurisdictionē,pro quo facit,quod not. Alb.de Ros. in stat.in iij.parte.in
quæst.xxxij.ibi:quando ex forma statutorum conceditur potestatibus arbitrium in maleficiis,tale
arbitrium debet reduci ad ius cōmune.Istud tamen fallit,si in concessione diceretur, Concedo ar-
bitrium generaliter purum , verum liberum in banniendo inquirendo &c. quia tunc ista clausula
importat multum,vt ibi : qui dicit ꝙ nisi essent apposita ista verba tale arbitriū restringeretur , nisi
ad quædam leuia secundum formam iuris cōmunis vel municipalis,allegat l.creditor.§.Lucius. j̃.
manda.l.hodie.j̃.de pœnis.cum similib. In contrariū tamen facit conclusio , quæ multum pertinet
ad nostrum tex.scilicet quod si concessum sit alicui merum imperiū,& dictum sit,quòd conceditur
omnis potestas,omnis licentia ac liberū arbitrium.quod tamen †non poterit delegare illud alicui. 15
nam & ista verba ponuntur in concessione facta præsidi. §.quod autē primitus. in auth.vt iudi.sine
quoquo suffrag.& cum præses non potest delegare,vt hac lege,& in eo.auth.in §.nulli quoq; iudici.
Sed responde,ꝙ hic etiā si non delegari possit,per hoc tamen verba satis bene exemplificantur, in
prioribus autem casibus non.pro quibus etiam facit l.fi.s̃.de consti.princi. Tertiò not.in tex.ibi,de-
legatam.quod ordinarius * largo modo potest dici delegatus legis : sicut delegatus à principe po- 16
test dici ordinarius,cum lex & princeps æquiparentur.l.j.s̃.de constit.princip.& l.princeps. s̃.de le-
gibus.Et per hoc infertur,ꝙ delegatus principis nō potest delegare causam meri imperij, sicut nec
ordinarius,de quo infrà dicam.In tex.ibi,errare † videntur.not.ꝙ verbum,videntur,importat veri 17
tatem alias importat fictionem.Bart.in l.nemo.j̃.de restit.in integr. Responde , ꝙ quando hoc ver-
bum refertur à Iurisconsulto,putà quod dicat quòd.quid tibi & similia tunc importat veritatē glo.
est in l.seruum filij.§.j.j̃.de lega.j.facit quod not.Bart.in l.ij.j̃.de oper.no.nunt.vbi quo ad verba im-
portat fictionē,quo ad mentem importat veritatem.Contra istum tex.oppo.& videtur ꝙ magistra-
tus. non solum debeant habere iurisdictionē, etiam vltra trecentos aureos, sed & habere mixtum
imperium.nam magistratibus concessa est modica coërcitio .l.magistratibus. j̃.titu.ij.sed quælibet
modica coërcitio in corpore maior est quacunque pecuniaria. l.in seruorum. j̃. de pœnis. Solu.illa
lex.in seruorum † procedit in persona nobili,quæ potius soluet centum aureos,quam pati alapam. 18
non autem procedit in seruo,de quo loquitur d.l.magistratibus.facit quod not.Bart.in l.j.in fi. ff.de
pœnis. moder.in l.fin.j̃.de in ius vocan. vel dic quòd debet intelligi de aliqua coërcitione non cor-
porali,vt per Imo.in l.iiij.§.si intra diem.j̃.de dam.infect. Secundò oppo.tenent hic docto. quod po-
test delegari † cognitio. Contra, quia requiritur maior industria in cognoscendo,maximè in exa- 19
minandis testibus.c.iudicantem.xxx.q.v.l.testium fides.j̃.de testib. Responde , quòd executio facti
est minoris importantiæ. Istud est verum de exequutione , quæ fit à satellitibus ex iussu potestatis.
Sed signare licentias,&c.non. vnde iudex non posset committere.l.ab executione.C.quorum app.
Tertiò opp.dum dicit hic,ꝙ præses habet merum imperium. Contra:quia non potest deportare.l.j.
§.quibus.de lega.iij. Sol.vt per glos.in l.illicitas.§.qui vniuersas.s̃.de offic.præsid.quod ideo est:quia
præses non habet insulam.vnde infertur ꝙ potestas * puta Papiæ non posset condemnare aliquem 20
ad Galleras , ex quo sub sua iurisdictione non habet Galleras.quod not. Quartò oppo.de l.iamdu-
dum.C.vbi causæ stat.vbi potest quis delegare causam status,quæ tamen est maximi præiudicij : &
tamen nō potest delegare causam libertinitatis.l.placet.in fi.C.de ped.iud. Sol.vt per Bart.in l.nec
quicquam.§.vbi decretum.circa medium.s̃.de offic.proconſ.pro quo facit l.cum quædam puella. j̃.
tit.ij.& l.de die.j̃.qui satisda.cogan.Colligitur ex hoc tex.regula,ꝙ quis † non potest delegare cau- 21
sam meri vel mixti imperij.Ias.dat vij.fallen.Primò propter absentiam.Secūdò in principe.Tertiò
in delegato principis secundum Bart.quamuis Alex.contra.Quartò in proconsulibus.l.solent.s̃.de
offic.proconsu.Quintò in causa restitutionis minorum ad petitionem minorum.l.fi.C.vbi & apud
quos.causa restit.Sextò in causa suspecti.Septimò in causis cano.d.c.quod sedes.de offic.ordi. adde
octauam in l.tam collarores.C.de re milit.lib.xij.Nonò in causa in qua quis fuit aduocatus, si in ea
fiat ordinarius.l.eum qui.j̃.tit.ij.iuncta l.nemo ex his.C.de accessorib.& dom.vt not.in l.imperium.

In duab

in duabus vlti. glo. & ibi per Bart. ī. tit. ij. not. iiij. quòd prætor habet ius gladij. & hoc dicit Fulg. hic
esse speciale, pro quo facit tex. in l. j. §. fi. ī. de suspect. tut. d. Alex. hic tenet quòd imò regulariter præ-
tor habet gladium. mouetur per hunc tex. & l. libellorum. ī. de accusa. & in l. ij. ī. de in ius vocan. Sed
tenendo opin. Fulg. quam etiam tenet Rum. hic, posset responderi in adulterio speciale esse. eodem
modo responde ad §. præconisamus. in auth. de lenon. vel dic quod cognoscunt, sed remittunt post-
ea ad præfect. vrb. puniendos. l. j. §. fi. de suspect. tut. sicut etiā videmus in l. transigere. C. de transact.
22 Tu dic, q imò prætor habet merum imperium, * sed tamen non habet ius gladij per d. l. fi. ad hunc
tex. & ad l. libellorum. responde, quòd de iure Digestorum in adulterio nō erat pœna gladij, sed so-
lùm deportatio. l. si quis viduam. ff. de quæst. Not. Bart. in l. Claudius. ff. de his, quib. vt indign. mod.
23 Ferrari. in l. transigere. C. de transact. docto. in l. quamuis. † C. de adulte. & si opponeret de tex. in §.
item lex Iulia. de adulte. instit. de public. iudi. responde, quod de iure Digestorum lex Iulia irroga-
bat pœnam deportationis, sed imperatores posteà fecerunt, vt irrogaret pœnam gladij. d. l. quam-
uis. Et si diceres quod deportatio æquiparatur morti, & ideo &c. responde quòd imò plus præiudi-
cat mors. nam deportatus potest restitui, sed de vltimo vide scrib. in l. Gallus. §. & quid si tantùm. ī.
de liber. & posthum. vbi dixi, & pro nostra opin. est tex. in l. j. in princ. ī. de offic. præfect. vrb. ponde-
rando verbum omnino quod est præcisum, nisi respondeas negando hoc. l. penulti. C. de pactis. vbi
Decius. In glo. specialiter eam expedias, vt hîc per Alexan. Adde de hac dictione, quæ not. Bart. in
l. j. ī. de vulga. & pupil. dum loquitur de dictione, expressum. nam iura, quæ ipse allegat loquuntur
24 potius de hac dictione &c. In glo. tribuuntur. tractant † hîc docto. de ordinibus dignitatum: vide
hîc per eos. Adde quod præfectus vrbi dicitur illustris in l. quicquid. C. de aduoc. diuers. iudi. & pro-
consul clarissimus. l. j. C. si ex fals. instru. Senatores clarissimi. l. ij. C. de his, qui ven. æta. impet. &
dum glo. tenet, quòd præses prouinciæ habet merum imperium posset teneri contrarium. nam non
potest deportare. l. j. §. hi quibus. ī. de legat. iij. l. inter pœnas. §. deportandi. ī. de interdict. & releg. er-
go &c. nec obstat solutio glo. l. illicitas. §. qui vniuersas. dum dicit, quòd ideo est, quia præsides non
habent insulas: quia ista solutio expressè diuinat. quid enim, si haberent veluti in l. cum nauar-
chorum. C. de nauic. libr. xj. & adde text. in l. aut damnum. in §. solent. ff. de pœnis. & tamen tex. ge-
neraliter loquitur. Hoc tenendo respondetur ad contraria. Et j. non obstat d. §. qui vniuersas. quia
dico, quòd loquitur in proconsulibus. nam hi regunt plures prouincias. nam si voluisset intelligere
de præsidibus, dixisset prouinciam numero singulari, vt dicit in pluribus legibus suprà. Nec obstat,
quod non videtur facere ad titulum, quia dico contrarium per l. j. eo. tit. ī. de offic. præsi. nam in illo
titulo tractatur etiam de procons. Non obstat etiam tex. in l. j. C. de priuat. car. quia posset respon-
deri speciale propter atrocitatem criminis. vel dic quod ibi præses prouinciæ solus non potest id
facere, sed bene potest vnà cum præfecto augustali, qui est spectabilis. Bene fateor, quòd potest
exercere merum imperium si princeps velit, & sic dummodo eum consulat. Et ita procedit l. con-
gruit. cum similibus. vt in l. absentem. §. fin. cum seq. ff. de pœnis. & ad hoc vide Plin. in epistolis ad
Traianum Imperatorem in cōsultatione super restitutione exulis. vbi Traianus rescribit reos ca-
pitis mittendos esse ad præfectos prætorio. In glos. ergo multò magis &c. ista consequentia non est
25 bona. nam præfectus * vigilum est spectabilis. l. iij. ī. de offi. præ. vig. & tamen non habet ius gladij.
vnde non potest punire incendiarios. l. j. C. de offic. præt. vig. in contrarium tamen videtur tex. in l.
penult. ff. de condict. ob causam. & hoc fundamento Alex. conatur respondere, sed malè. nam non
tollit obiectum. Item facit, quia præses habet merum imperium. & tamen non potest cognoscere
26 vltra quantitatem ccc. nummorum. §. & iudicare. in auth. de defen. ciuita. Item latrunculator † co-
gnoscit de causis criminalibus, nō tamen de ciuilibus quæ sunt minores. l. solemus. §. fi. ī. de iudiciis.
Nec satisfacit primo fundamento solutio d. Alexand, dum dicit, quòd ideo præfectus vigilum non
habet ius gladij. quia eum habet præfect. vrb. nam non est absurdum, quòd vterque possit punire.
facit l. j. ī. de offic. cons. & ideo puto, quòd ista officia sint diuisa. & sic quòd quidam spectabiles pos-
sint, quidam non. declarando, vt hîc per mod. Ferra. In glo. iurisdictione. quærit hîc d. Paul. verum
princeps possit specialiter causam meri imperij delegare. & tenet quòd non, per duo fundamenta,
27 de quibus hîc per eum. Ego † teneo contrarium, quam partem etiam tenet hîc Bart. nam disputare
de potestate principis est sacrilegium. l. disputare. C. de crimi. sacril. Item actus principum non sunt
subiecti legibus. l. sancimus. in prin. C. de dona. l. donationes, quas. C. de dona. inter vir. & vxo. Tra-
ctat etiam hîc d. Paul. verum delegatus principis possit subdelegare causam meri imperij. dicemus
in fi. l. sequendo ordinem Alexandri. In glo. quæ verò iure magistratus. ibi, vt auctoritatem præbe-
28 re manumittentibus &c. communis conclusio est, quod in his † manumissionibus in quibus requi-
ritur causæ cognitio, non sufficiat delegatus, & ita loquitur l. ij. ī. eo. cum similibus. in his verò, quæ
non requirunt causæ cognitionem potest præstari auctoritas per delegatum. Fulgos. tamen hîc &
Decius tenent indistinctè, quòd nunquam delegatus possit præstare auctoritatem, quæ opin. de iu-
re est verior. nam l. ij. indistinctè loquitur: ergo &c. Non obstant allegata per Alex. quia cum ma-
numissio & libertas non possit reuocari. §. semel autem causa. instit. ex quibus caus. &c. ideo agitur
de magno præiudicio. vnde talis præstatio auctoritatis delegati non potest. nam vbi maius pericu-
lum est, ibi cautius est agendum. l. j. ī. de ventre inspic. ergo &c.

SVMMAE.

1 *Usuarij res propria non est.*
2 *Gabella immunes.*
4 *Proprietatem variè censeri.*
7 *Ordinarius moribus delegat.*
8 *Animaduersionem variè sumi.*
10 *Delegatus iurisdictio. est. 16.*
15 *L. Legatus. de officio præsidis. sensus.*

§. QVI MANDATAM. Snmma, vt hîc per Bart. In tex. ibi propriam. Not. j. quòd
ille † qui habet aliquam rem nisi quo ad vsum, nõ quo ad dominiũ dicitur circa illam rem nil pro- 1
prium habere. Et facit † ad statutum disponés, vt qui habuerit de proprio centum, soluat gabellam: 2
nam non compræhendet emphyteutam, nec vsufructuarium, nec feudatarium, nec eum qui habet
solum vtile dominium. vide Bald. in c.j.§.ij.de inuestit.de re alien.facta.& Abb.in c.j. in ij.notab.de
causa poss.& proprie. vnde solet dici emphyteutam non habere proprietatem.l.j.& ij.ꝭ.si ag. vectig.
nam proprium * alicuius illud dicitur, in quo alius non habet aliquod ius l.proprium. ff.communia 3
prædio. est verum, ꝙ simplex possessor aliquando dicitur habere proprium. vnde simplex possessio
dicitur proprietas.l.iubemus. C. de sacrosan.eccles. sed istud largo modo loquendo. nam alias ap-
pellatione proprietatis venit directũ dominium.l.ij.§.reliqua.ff.de interdictis.alias dicimus † etiam 4
proprietas * nuda, id est, sine vsufructu.de qua in l.Mæuio.§.fundo.& ibi Bart.ꝭ.de leg.ij.& proprie- 5
tas plena.l.fœminę.§.illud.C.de sec.nupt.Item quasi proprietas, vt per glo.in d.§.reliqua. Et an de-
tur vtilis proprietas, sicut vtile dominium? dic quòd sic, vt per Alex.in l.si quis vi.§.differentia.ff.de
acquir.poss.nam proprietas & dominiũ cõuertuntur, sicut proprius & suus.l.interdum.ff.de verb.
signific.c.j.de foro compet.in clem.Et ad ista faciunt, quæ not.mod.in l.naturaliter.§.nihil commu-
ne.ꝭ.de acquir.poss.& Canon.in c.j.in versic.sed neque.de postul.prælat.Cum igitur statutum dicat
proprium, intelligemus de directo dominio per not. in d.l.j. ff.si ager vectig.nisi aliter constaret de
mente &c.Aduerte tamen hîc, quia melius videtur intelligere propriũ, id est, perpetuum & man-
surum, prout accipitur in iij.Aen.Da propriam Tymbreę domus.& in fine vj.libri.Propria hęc do-
na fuissent. vtrobique Seruius ita exponit. Notate ij. in verbo, vtitur. quòd delegatus * est veluti 6
vsuarius.nam sicut vsuarius non habet proprium, vt concludit Soci.in d.§.nihil cõmune. ita etiam
nec delegatus ordinarij. vnde potest reuocari.Quod fallit in vicario episcopi, qui habet ordin. vt ꝭ.
eo.in rubr. Not.iij.in verbo, more maiorum.quòd vt ordinarius deleget minimam iurisdictionem, 7
est introductum ex consuetudine non ex lege, quod facit ad ea quæ not.d.Alex.in l.ij. ff. de vulg.&
pupil.in prin.& idem, moder. in l.more.ff.de acqnir.hæred. vnde contraria consuetudine posset in-
duci, ne posset delegare. Sed vtrùm posset consuetudo indirectè, vt causæ meri imperij possent de-
legari? puto, quòd sic. nam istud potest fieri per principem & legem, vt per Bart.suprà in princ.ergo
etiam per consuetudinem, cùm par sit potestas consuetudinis & legis. l.de quibus.ꝭ.de leg. Et hoc
tenet Inocen.in c.ad nostram.in fi.extra de appel. Quartò not.ex versic.quærere.quod appellatio-
ne † animaduersionis continetur magna pœna, nõ autem modica castigatio.& hoc tenendo quod 8
Paulus non corrigat Papinianum, prout tenet glo.pro hoc facit, quia animaduersio significat vlti-
mum supplicium.l.nemo.in.fi. C.de summa trini.Item cẽsura ecclesiastica.c.fin.de except.lib.vj.&
ibi Archidia.& scrib.ego tamen puto quod animaduersio contineat tam modicam castigationem,
quàm magnam.& sic quod Paulus declaret Papin.vnde dicitur, animaduersione debita, & condi-
gna.c.pastoralis.§.fi.extra eo.c.quoniã contra falsam.& ibi scrib.extra de proba.Quintò not.quòd
quamuis * appellatione imperij simpliciter in dubio veniat merum, vt probatur in l.iubere cauere. 9
ꝭ.de iurisd.omn.iud.tenendo quòd dictio, Magis, stet propriè. & in l.muto.§.tutoris datio.ꝭ.de tutel.
tamen fallit, quando dicitur imperium, quod iurisdictioni cohæret: quia tunc intelligitur de modi-
ca castigatione secundum communem intellectum huius §.vel secundum eum, quem ego dabo de
mixto imperio. In glo.j.dum constituit differentiam inter Mandare, & Delegare, dic quod diffe-
rentia iure non probatur. Nam quòd, Mandare significet etiam vnam causam, est tex. quem
gl.allegat in l.solet.ꝭ. tit.ij.vbi prætor mandat speciem vnam iurisdictionis.nec est dicendum, quòd
Iurisconsultus loquatur impropriè.Quare dic, vt dixi in rubr.ꝭ.eo.in princ.Item in contrarium fa-
cit iste versiculus, quare nemo.iuncta l.solent.ꝭ.de offic.proconsul.& leg.nam si proconsul mandet
iurisdictionem legato, cum dictio, Mandet, sit generalis secundum hanc glos.deberet venire etiam
cognitio meri imperij.quod tamen est falsum d.l.solent.in prin. In glos.nihil habet.probatur † ex 10
hoc tex.quòd delegatus nullam habet iurisdictionem suam, sed habet delegatam. & hæc est cõmu-
nis opi.quam primo facit iste tex.secundum Dec.non cauillando literam.ná si nil proprium habet:
ergo nec delegatam. Sed ad hoc respondet gl.nõ dicitur proprium ex quo potest remoueri ad libi-
tum ordinarij.l.fi.§.sed quia.C.communia de leg.Declaro, Res dicitur esse propria alicuius, quę est
propriè sua, nec in ea aliquis habet aliquod ius.l.proprium.ff.communia prædio.Sed delegati iuris-
dictio, ideo non dicitur propria, quia ordinarius habet ius in ea, & potest delegatam ad libitum re-
mouere: ergo &c. Ego teneo, quòd non solum delegatus habeat delegatam iurisdictionem, sed po-
tius suam. Et sic quòd in eũ transferatur iurisdictio, & istud probat iste tex.ibi transferri iurisdictio-
nem. Si ergo transfertur, sequitur, quòd non remaneat apud ordinarium. §.aliis quoque. instit.de
vsucap.

vsucap. Secundo probatur in l.cognitio.in princ.ibi,cum propriam iurisdictionem legatis tuis de-
11 deris.j.eod.iuncto eo,quod verbum, Dare *, significat dominium transferre,& facere accipientis.
insti.de actio.§.sic itaque. Tertiò hoc probat l.ij.j.tit.ij.dum dicit,cui iurisdictio data est,ponderan-
do verbum, Data. vt suprà feci. Quartò probatur in l.j.§.j.in iij. lectura.quam ibi refert glos.ff.quis
& à quo. Et hoc tenendo,non obstat primo iste tex.in verbo, Proprium nihil &c.quia responde, vt
suprà dixi. Vel dic,& iste erit nouus intellectus ad illum §.quod aut quis mandat iurisdictionem in
genere,& tunc iste delegatus habet solum exercitium, sed nihil proprium habet. Ita procedit iste
tex.aut in specie mandat propriam iurisdictionem,& tunc secùs est,& l.cognitio.j.eo.ibi,cum pro-
priam iurisdictionem legatis tuis dederis. Item hoc probat tex.in l.legati.ff.de offic.proconsul.dum
dicit quòd legati nihil habent proprium,nisi proconsul mandauerit.ad hoc ergo quod exceptio sit
de regula secundum l.nam quod liquidè.§.fi.j.de penu leg.dicendum est quòd si proconsul mandet
iurisdictionem propriam delegatus habeat propriam. Et ita etiam procedit l.solet.j.tit.ij. Non ob-
stat & ij.d.l.legati.arguendo à speciali: quia imò tex.non arguit à speciali .nam nos videmus quòd
Iurisconsultus frequenter arguit de legato proconsulis ad alios delegatos, vt hoc §.& l.cognitio.
j.eo.& l.nec quicquam.§.fi.ff.de offic.proconsul. Et hanc opinio.tenet Fulgos.in ea.l.in princ.quem
12 refert Alex. Non obstat primò fundamentum Decij,dum dicit quòd* iurisdictio est potestas de pu-
blico introducta.l.j.j.de iurisd.omn.iudic.si ergo est introducta de publico, eam non habet delega-
tus cum non publicè, sed per præsidem ei deferatur.quia responde quod quamuis deferatur ab or-
dinario confirmatur tamen à lege,& sic ex publico.l.& quia.j.titu.ij. Vnde satis potest dici,q con-
firmatio eam introducat. Non obstat iiij.fundamentum Iac.de Aren.& Bart.in l.ait prætor.j.de re
iudi.quod refert Decius hic, scilicet quod valet argumentum de procuratore ad delegatum.l.mo-
re.& l.& quia.j.tit.ij.Not.Alexan.ff.ea.l. Sed procurator nil proprium habet in causa; sed est nudus
minister: ergo etiam delegatus. Sed ad hoc responde,q imò mandatum delegatorium plus opera-
tur,quàm mandatum procuratorium.probatur,nam in mandato generali procuratoris non venit,
quòd possit petere restitutionem in integrum.l.illud.§.j.ff.de minori. & tamen in generali manda-
to delegatorio venit restitutio in integrum.l.fi.C.vbi & apud quem. Et hanc responsionem in simi-
li facit d.Alex.in principio legis. Vide etiam quæ not.Alex,in l.more.in ij.notab.j.tit.ij.Sed in con-
trarium vrget,quia nos videmus quòd imò mandatum procuratorium plus operatur,quam delega
13 torium.nam procurator * post litis contest.non potest reuocari,& tamen delegatus sic.glos.in l.iu-
dicium solui.ff.de iudi.Conatur assignare rationem,quia dicit in delegato hoc ideo permitti, quia
propter reuocationem eius partes tantum non damnificantur. Sed ista solutio non videtur bona:
quia etiam quod delegatus reuocetur,præiudicatur parti: cùm ordinarius possit facere, vt iterum
citentur,& dentur noui libelli,& nouæ dilationes &c.§.ne autem.in auth.de iudi.Mod.legentes ad
hæc obmutuerunt.cogitabam,si posset assignari aliqua ratio,quare pro nunc dico sic,quòd procu-
rator lite contestata fit dominus litis,& de necessitate pars cogitur secum litigare dummodo con-
stet de mandato,& satisdederit iudicatum solui,vel rem ratam haberi.§.j.instit.de satisdat.delega-
tus verò constituitur volentibus partibus imò etiam inuitis.c.pastoralis.extra eo.sed illi sunt casus
speciales:imò non sunt speciales vt per Abb.in c.super quæstionum.§.quia verò.in fi.extra de offic.
14 deleg.nam potest pars * recusare iudicem delegatum etiam sine causa,vt per Bart.in l.apertissimi.
C.de iudi.& ibi Aret.& Alex.& Canon.in c.cum speciali.de appell. Cùm ergo delegatum capiant
ex voluntate, sibi imputent, & hæc ratio cessat in procuratore. facit regula, quia plus succurritur
agenti ex necessitate,quàm ex voluntate.l.si fideiussor.§.qui necessariam.ff.qui satisd.cog.nam ne
procurator non possit reuocari est interesse partis, ne cum tot habeat litigare. Vnde sententia, in
qua condemnatur dominus,non autē procurator qui litem contestatus est,ipso iure est nulla: vt est
tex.& ibi omnes.C.de sent.& interloc.omn.iud. In contrarium etiam facit,quia procurator potest
delegare,seu substituere alium in sui locum.l.si procuratorem.§.j.ff.manda.delegatus verò non.l.fi.
j.eo.Sed ad hoc respōde,quòd hoc est ratione præiudicij.nam plus potest præiudicare iudex, quàm
procurator:arg.not.per Ias.in rubr.ff.de re iudi.& glo.in d.l.iudicium soluitur,& ad supradicta fa-
cit glo.in l.procurator,qui pro euictione. ff.de procu.dum assignat rationem,cur finito officio non
tenetur tutor, procurator verò sic. Quintò non obstat fundamentum quod in contrarium adduci
15 posset de l.legatus Cæsaris.ff.de offic.præsid. vbi † præses non potest abdicare à se iurisdictionem,
nisi in manibus principis, ergo non poterit abdicare delegando, & sic delegatus non poterit habe-
re aliquam iurisdictionem. Sed ad hoc responde, quòd illa lex loquitur, quando quis vellet remo-
uere à se per modum non permissum, putà renuntiando non autem per modum licitum, veluti de-
legando,& sic illa lex declaratur per alias. facit, quia faciliùs potest quis aliquid à se abdicare re-
uocabiliter,quàm in totum.l.fi.§.si autem sub conditione,C.communia de legatis.& hanc respon-
sionem ad aliud propositum tradit Bart.in l.j.§.j. ff.quis & à quo. Item nos videmus quòd procon-
sul non potest abdicare à se omne imperium,& tamen potest cōstituere legatum ad vniuersitatem
causarum.vt not.Bart.in l.legatus.ff.de offic.proconsul. Sextò non obstat l.more.j.tit.ij.quia etiam
vtitur alieno beneficio propter legem Rhomniam.& tamen habet propriam iurisdictionem. Item
legatus proconsulis &c. Et per hæc videtur quòd ista opin.sit sustentabilis.intelligendo tamen eam

sano modo, scilicet ordinarius quotiescunque vult potest eam rehabere,& sic ipso iure retransibit
in se, vbi voluerit. Potest tamen etiam sustineri opin.glo.& communis, quòd delegatus non habet
iurisdictionem propriam, sed delegatam. pro qua opin.faciunt fundamenta suprà adducta, quibus
tamen videtur satis sufficienter esse responsum. facit etiam tex.in l.& si prætor. ꝟ.eod. vbi dicitur,
quòd delegatus alienam iurisdictionem exequitur: ergo non suam: & sic est contra prædictam opi.
sed ad illud posset responderi, quòd dixit alienam: quia potest ad libitum reuocari, & sic non est
mansura: vnde satis dicitur aliena, ex quo potest statim abire. facit l.fin.§.sed quia.C.communia de
leg.allegata hic per glo.sicut etiam videmus quòd ille dicitur miles qui de proximo potest fieri mi-
les.l.filiusfamilias.ff.de testamen.milit.vel secundò responde, quòd dixit alienam respectu præteri-
ti, quasi dicat, quæ olim fuit aliena.facit l.insula.in fi.ff.de acquir.rer.domin.& l.diuortio.in princ.
ff.de nego.gest.& l.eius qui in prouincia.in princ.ff.si cert.pet. Confirmo per optimum simile.l.qui
alienam.ff.de donat.causa mort.vbi res aliena quæ tamen fuit ab aliquo vsucapta, dicitur aliena:
& sic respectu præteriti.pro hac opin.potest adduci ratio l.fi.ꝟ.eo.nam si verum esset, quòd delega-
tus haberet iurisdictionem propriam, seu suam, posset etiam subdelegare.quod tamen est falsum:
sed ad hoc responde, quòd ratio cur nō possit subdelegare est, vt infinitas euitetur.l.properandum.
C.de iudic.tradunt moder.Neapol.in l.fi.ꝟ.eo.quicquid ibi dicat Decius.lex ergo istud non patitur
propter dictam rationem. Item cùm habeat eam alieno beneficio, nō videtur, quòd debeat absque
facto mandantis eam ab se abdicare. videtur enim ordinarius elegisse industriam personæ illius:
nam sicut princeps ob maioritatem causarum censetur eligere industriam personæ, vt vidimus su-
prà in princ.l.ita ordinarius. etiam ipsæ considerata persona ordinarij causæ delegabiles sunt ita
magnæ. sicut considerata persona principis causæ meri vel mixti imperij.facit in argu.glos.in l.sed
& si susceperit.§.j.in verbo, modica.ff.de iudi.& quæ not.Bar.in l.admonendi.ff.de iureiur.Pro hac
opin.etiam facit, quòd delegatus non habeat propriam, quia si haberet propriam, necesse est quòd
haberet ab ordinario. Respondeo sic: ea quę sunt meri vel mixti imperij, nō possunt delegari.ꝟ.ea.l.
in princ.sed dare iurisdictionem est meri, vel mixti Imperij: ergo &c.sed ad hoc respondetur, quod
dare iurisdictionem magnam est meri vel mixti imperij: sed dare minimam iurisdictionem qualis
est delegabilis, non. Vnde videmus, quòd etiam delegatus ad vniuersitatem causarum potest sub-
delegare, vt not.in d.l.fi.ꝟ.eo.Intelligo autem iurisdictionem delegatam à glo.appellari iurisdictio-
nem, quæ communis sit inter delegantem, & delegatum. & hæc videtur esse de mente Decij hîc, &
glos.in verbo, nihil habet.dum dicit quòd secundum secundam expositionem verbum, transferri,
propriè intelligi. Et idem dicit glo.in verbo, transferri. Et hanc partem tenendo, respondetur ad
iura allegata in contrarium, scilicet, ad l.ij.ꝟ.tit.ij.& ad d.l.cognitio.in verbo, dederis, quòd satis di-
citur dare faciendo communem. nam dare etiam significat concedere, vt in auth.de æqua.dot. §.j.
nam in ista materia dare non capitur pro translatione dominij, vt probatur in l.fi.ꝟ.de offic.præto.
vbi dicitur, prætor non potest se tutorem dare &c. nam etiam dicitur dare, qui commodat l.si vt
certo.§.nunc videndum.ff.commod. Secundò non obstat, si diceretur, quòd si iurisdictio esset com-
munis, esset absurdum, quòd à delegato appelletur ad delegantem secundum §.j. in l.j.ff.quis & à
quo.cum not.ibi per Bartol.dum dicit, quòd absurdum est, vt in eodem tribunali feratur sententia
primæ causæ & appellationes: quia respondeo dictum Barto.procedere quo ad locum, non quo ad
iurisdictionem. nam hoc modo posset etiam dici, quòd esset absurdum, quòd appellaretur de dele-
gato, qui haberet vsum iurisdictionis ad delegantem, qui habet proprietatem, cùm etiam dele-
gatus & delegans sint copulati. Facit, quia videmus quòd proconsul est iudex in causa supplicatio-
nis, quæ est quasi appellatio à principali causa, in qua ipse semel iudicauit.l.à proconsulibus.C.de
appellatio. Posset etiam disputando teneri † quòd delegatus non habeat neque propriam neque 16
delegatam iurisdictionem, sed solùm exercitium. Et hanc opin.tenet Bart.in l.imperium.in fi.ꝟ.tit.
ij. & pro hac opin.facit tex.in verbo, vtitur.& dixi suprà in ij.notab.& hanc opin.tenendo respon-
detur ad iura allegata in contrarium, in quibus dicitur iurisdictionem transferri, vel iurisdictio-
nem mandari.quod debet intelligi iurisdictionem, id est, exercitium iurisdictionis, sicut etiam dici-
mus officium, id est, exercitium officij, seu iurisdictionis, vt not.Alexand.& Rimin.in l.j.in princ.
ꝟ.titu.ij. nam quod iurisdictio capiatur pro exercitio ipsius iurisdictionis, est tex.quem ad hoc not.
Din.& Bart.in l.inter tutores.ff.de administra.tuto. Posset etiam vltra supradicta teneri, quòd imò
delegatus habet iurisdictionem propriam & delegatam. & sic capiemus verbum, delegatam, non
communem, sed in proprio significatu. sicut dicimus iurisdictionem propriam, ordinariam, quæ
est data à lege: sic iurisdictionem propriam delegatam, quæ est data ab ordinario. & sic hæc con-
clusio est similis superioribus. vel dic iurisdictionem delegatam appellari, quæ est communis tam
ordinario quàm delegato. in hac autem conditione capio delegatam & propriam, quæ est vtriusq;
in solidum. Et si opponeretur, quòd eadem res non potest esse duorum in solidum. l. si vt certo.§.si
duobus vehiculum.ff.commoda. responde quòd illa regulà cessat, quando ius aliter * disponeret 17
argumen.l.Mæuius.§.duorum.ff.de legat.ij.Et hoc tenet Bart.in l.fi.ff.vti possidetis. allegat l.inter
tutores.ff.de administra.tuto.& l.j.ff.de offic.consul. præterea non est eadem, cùm vna sit ordina-
ria, alia verò delegatà. Et ex his remanet hæc conclusio, iudex delegatus habet iurisdictionem pro-
priam:

priam: imò delegatam: imò nec propriam nec delegatam: imò & propriam & delegatam.& hæc omnia videntur esse bona disputando. Nam disputando elicitur veritas. de disputationis effectu vide tex.& ibi doctores.l.fi.j.de munerib.& honorib. Circa intellectum,quem promisi hic dare, dicam infrà in l.j.titu.ij.vbi melius cadit.

CONCLVSIONES PVBLICE

PROPOSITAE, ET DISPVTATAE.

Iudex delegatus habet iurisdictionem propriam:
Imò delegatam:
Imò nec propriam nec delegatam:
Imò & propriam & delegatam.

Earundem argumenta, & confirmatio.

Pro prima Conclusione facit primò iste tex.ibi, transferri iurisdictionem. Si ergo transfertur, sequitur quod non remaneat apud ordinarium.§.aliis quoque.insti.de vsucap.glo.in l.j.ꝧ.de consti. princip.ergo transit in delegatum:& sic delegatus habet iurisdictionem propriam. Item facit,quia legatus habet propriam l.legati.ergo rectè arguendo de legato ad delegatum.

Secundò facit l.cognitio.in princ.ibi, cum propriam iurisdictionem delegatis tuis deris. iuncto eo,quod dare est facere accipientis.§.sic itaque.instit.de actio.

Tertiò facit l.ij.ꝧ.de iurisdictione omnium iudicum.ibi, cui iurisdictio data est concessa videntur. iuncto eo quod suprà dixi,scilicet,quòd dare est facere accipientis.

Quartò facit Rubr.C.qui pro sua iurisdictione iudices dare,darive possunt.

Quintò facit tex.secundum iij.lecturam in glo.positam.in l.j.§.j. ff.quis & à quo.vbi est casus de hac quæstione.

Sextò facit quod tenet Innocen.in c.super quæstionum.extra eo.dum dicit quòd delegans diminuit iurisdictionem eo ipso quod constituit delegatum,& hanc conclusionem tenendo punctus est respondere ad contraria,quæ talia sunt.

Contrariorum dissolutio.

Primò obest tex.hic,qui mandatam iurisdictionem suscepit, proprium nihil habet, sed eius qui mandauit iurisdictione vtitur.Sed ad hoc responde ex mente glo. Bar.& Paul.Castr.hic,quòd non habet aliquid proprium fictè,sed verè sic:est enim iurisdictio propria delegantis.sed ex quo ad libitum potest reuocari,dicitur aliena,& sic non propria. Istud probat tex.allegatus per glos.in l.fin.§. sed quia. C.communia delega.qui tex.probat à fortiori. nam res purè mea tamen sub conditione alicui debita,dicitur aliena,& tamen conditio est incerta,& consistit in casu fortuito, qui fortasse non eueniret secundum l.j.in fi.ff.de condi.& demonstr. Hoc autem facilius potest euenire,ex quo voluntates hominum sunt mutabiles.l.si mihi & tibi.§.fi.ff.de legat.j.Et si diceretur,quòd data hac solutione pro vera,sequeretur quòd etiam ordinarius non haberet propriam, quod est cõtra l.more.ꝧ.tit.ij.nam potest remoueri à principe.Sed ad hoc responde,quòd ea,quæ consistunt in voluntate solius principis,censentur impossibilia.l.idem Iulianus.§.fi.ff.de leg.j. not.Bart.& scrib.in l.continuus.§.cùm quis.ff.de verb.oblig.

Confirmo responsionem glo.prædictam.nam proprium dicitur illud in quo alius non habet aliquod ius.l.proprium.ff.communia prædio.not.Bald.in l.cùm res.ad fin.C.de proba.Sed ordinarius habet aliquod ius,nam potest reuocare:ergo largo modo dicitur non habere proprium.

Confirmo & tertio modo per illud quod not.Bald.in l.dictantibus.C.de testamen.vbi dicit quòd proprium dicitur quatuor modis &c.

Secundò in contrarium facit l.legati.ff.de offic.proconsul.& leg.ibi,legati proprium nil habent. nisi à Proconsule eis mandata fuerit iurisdictio arguendo à speciali: quia ad hoc respondetur, quòd imò tex.non arguit à speciali: nam nos videmus quòd Iurisconsultus frequenter arguit de legato proconsulis ad alios delegatos,veluti hìc,& in l.cognitio.ꝧ.eo.& in l. nequicquam.§.fi.ꝧ.de offic.proconsul.& not.Ias.hic,& d.Alex.ꝧ.in princ.

Tertiò facit, quia iurisdictio est potestas de publico introducta. Sed delegati imperium non est introductum de publico,imò ab ipso ordinario:ergo &c.Sed ad hoc responde, quòd quamuis defeiatur ab ordinario,confirmatur tamen à lege,quæ confirmatio operatur istam iurisdictionem. facit l.lege obuenire.ff.de verb.signific.& quia omnia nostra &c. & si opponatur de l.& quia.ꝧ.titu.ij. vbi dicitur,quòd delegatus non potest subdelegare,quia lex non defert ei iurisdictionem, sed confirmat.responde, quòd quamuis ista confirmatio non operetur, vt possit subdelegari,operatur tamen,vt valeat tanquam iurisdictio.facit quia facilius lex concedet,vt dicatur iurisdictio, quàm vt delegetur ratione præiudicij.Et si diceretur,quod nulla lex dicit,quod habeat iurisdictionem,dico

quod imò quatuor supradicta fundamenta hoc probant.

Quartò facit, quia valet argumentum de procuratore ad delegatum. l.more. & ibi not.j.titu.ij. Sed procurator est nudus minister: ergo etiam delegatus, sed ad hoc responde negando, q procurator sit minister. nam aut loquimur ante litis conteft.& tunc etiam delegatus ei æquiparatur: aut post lit.contest.& tunc dico quòd imò procurator non dicitur nudus minister, imò fit dominus litis l.neque.C.de procur. Vnde sententia debet ferri contra eos.l.j.C.de sent.& interloc. Est verum, q procurator non potest reuocari, delegatus sic. sed istud non facit cõtra conclusionem. Potes etiam alio modo respondere, quòd imò non valet argumentum de procur.ad delegatum, vt tenet Alex. 7.in prin.legis.nam potentius est mandatum delegatorium.l.fi.C.vbi & apud quos.iuncta l.illud.ff. de minor.faciunt not.per Alex.in d.l.more.in notab.ij.

Quintò facit l.legatus Cæsaris.ff.de offic.præsid.vbi non potest præses abdicare à se iurisdictionem, nisi in manu principis: ergo non poterit abdicare à se delegando. Sed ad hoc responde, quòd illa lex loquitur, quando quis vellet remouere à se per modum non permissum, purà renuntiando, non autem per modum licitum veluti delegando.& sic illa lex declaratur per alias. facit, quia facilius potest quis aliquid abdicare à se reuocabiliter, quam in totum.l.fi.§.sinautem sub conditione. C.communia delega. facit quod not.glo.in §.fi.instit.de iure persona. Et hanc solutionem ad aliud propositum dat Bart.in d.l.j.§.j.ff. quis & à quo. Item facit quia proconsul non potest abdicare à se imperium,& tamen potest constituere delegatum ad vniuersitatem causarum.not.Bartol.in d.l.legatus. Potest etiam ad illam legem respondere aliter, scilicet quod loquitur de imperio mero, vel mixto, quod tamen non potest renuntiari, non autem de iurisdictione.

Sextò facit in contrarium tex.in l.more.j.tit.ij.vbi delegatus habet iurisdictionem alieno beneficio: ergo nõ propriam. Sed responde, quòd stat simul, quod habeat alieno beneficio,& tamen erit propria: veluti princeps habet iurisdictionem à populo Rom.propter l.regiam.l.j.ff.de consti.prin. & tamen habet propriam. Item proconsulis legatus habet iurisdictionem beneficio proconsulis. l. legati.ff.de offic.proconsul.& tamen dicitur propria.

Septimò in contrarium facit tex.in l.& si prætor. j.eo. vbi dicitur, quod delegatus alienam iurisdictionem exequitur: ergo non propriam. Sed ad hoc responde, quòd dixit alienam: quia potest ad libitum reuocari. Et sic non est mansura. vnde satis dicitur aliena, ex quo statim potest abire.d.l.fi. §.sed quia.C.commu.deleg. sicut videmus, quòd ille dicitur miles qui de proximo est miles fiendus, aut eingendus.l.filiusfamil.ff.de test.mil. vel secundo dixit alienam respectu præteriti, quasi dicat, quæ olim fuit aliena.l.insula.in fi.ff.de acquir.rer.domi.l.diuortio.in prin.ff.de nego.gest.l.eius, qui in prouincia.ff.si cert.per.confirmo per simile.l.qui alienam.ff.de dona.causa mort. Sed cõtra istas rationes, posset adduci secundum las.dictum Bald.in l.si nondum. C.de fur. vbi dicit per illum tex. quòd res non accipit denominationẽ ab eo quod fuit vel erit, sed ab eo quod est. Sed dic, q illa lex loquitur quo ad euitandam pœnam: vel dic, quòd aliquando reperitur contrarium per d.§.sed quia. Item in contrarium adducit las.quia non attenditur, quod euenire potest, quando præsens status rei non indicat talem contingentiam de futuro.l.si idem.§.fi.j.tit.ij. Sed ad hoc responde, quod præsens status indicat talem contingentiam &c.ex quo potest nunc auferri, vt probatur ex d.§.fi.& ex doct.Bart.in l.inter stipulantem.§.sacram.de verb.oblig.

Octauò inducitur tex.hic in d.§.qui propriam.nam si intelligamus propriam, prout intelligit gl. scilicet Spec. versic.qui sequitur, non propriè staret. nam dicit tex.qui mandatam iurisdictionem suscepit propriam nihil habet, sed eius qui mandauit, iurisdictione vtitur. nam dictio, Sed, est aduersatiua.l.quicunque.§.si ita quis.ff.de verb.oblig. Sed responde, quod etiam ponitur pro, quia, & sic causatiuè.l.Iulianus.in fi.ff.ex quibus causis maior. Vel dic & melius, quod ponitur continuatiuè secundum l.nemo igitur.in fi.ff.de rer.diuisio. Vel tertio dic, quod imò aduersatur: quia in princ. loquitur, quando nil habet proprium fictè. secundum loquitur, quando habet proprium verè,&c.

Nonò si verum esset, quod delegatus haberet iurisdictionem propriam, posset etiam subdelegare.l.more.j.tit.ij. Sed consequens est falsum.l.fi.j.eod. ergo etiam antecedens. Sed ad hoc responde, quod ratio cur non possit subdelegare, est, vt infinitas euitetur. nam eadem ratione posset subdelegatus subdelegare,& sic procederetur in infinitum contra l.properandum.C.de iud.& hanc rationem assignat.glo.in c.super quæstionum.in §.porro.extra de offic.delega.in c.causam quæ.in fi.de appel.mod. Neapol.in l.fi.j.eo. ergo istud non patitur propter d.rationem. Item cùm delegatus habeat eam alieno beneficio non videtur quod debeat absque facto mandantis eam ab se abdicare. videtur non ordinarius elegisse industriam personæ illius. nam sicut princeps ob maioritatem causarum censetur eligere industriam personæ, vt vidimus suprà in prin.l.ita ordinarius videtur facere.nam considerata persona ordinarij causæ delegabiles sunt ita magnæ, sicut considerata persona principis, causæ meri, vel mixti imperij. facit in argumentum glos.in l.sed & si susceperit.§.j.in verbo, modico.ff.de iudic.& quæ not.Bart.in l.admonendi.de iureiuran.

Decimò facit, si delegatus habet propriam iurisdictionem, necesse est quod habeat ab ordinario. Respondeo sic: ea quæ sunt meri, vel mixti imperij, non possunt delegari.ff.ea.l.in princ. sed dare iurisdictionem est meri vel mixti imperij: ergo &c. Sed ad hoc responde, quòd dare iurisdictionem

nem magnam eſt meri vel mixti imperij:ſed dare minimam,qualis eſt delegabilis, non. vnde nos videmus, quòd delegatus ad vniuerſitatem cauſarum poteſt ſubdelegare. l.fin.§.eod. vel dic quod non delegat,ſed exercet.

Vndecimò quòd non habeat propriam,facit: quia delegatus agit nomine alieno : & ſic nomine alieno exercet iuriſdictionem:ergo eſt aliena l.j.§.impropria.ff.quando app.ſit.ibi, ſuo nomine. reſpon. quod imò exercet nomine proprio. Item damnum pertinet ad delegatum, quia facit litem ſuam l.fi.ff.de var.& extra ord.cognit.Item emolumentum de ſe patet,§.ne autẽ.in authen.de iud. & hoc tenet Bal.in rubr.C.de pen.iud.qui mal.& ſic iſtud fundamentum retorquetur:nam non valet conſequentia, Agit nomine alieno : ergo eſt propria iuriſdictio : nam videmus,quòd delegatus proconſulis agit nomine alieno.l.j.ff.de offi.proconſ.& leg.& tamen iuriſdictio dicitur propria d.l. legati. idem in mandatario. Item delegatus papæ gerit eius vices. c.ſanè.extra eo. & tamen habet propriam d.c.& §.porrò.in c.ſuper quæſtionum.facit rubr.C.qui pro ſua iur.

Duodecimò quãdo aliquid profertur cũ adiuncto,nõ dicitur propriè tale Bar.in l. Lucius.§.quęſitum.ff.de leg.iij.ſed lex appellat iuriſdictionem delegati,iuriſdictionem mandatam: vt ȝ.in rub.& in hoc §.ergo non dicitur propriè iuriſdictio.Sed ad hoc reſpon.quòd vtrum iuriſdictio delegati ſit propriè iuriſdictio vel non,non eſt noſtra quæſtio,ſed vtrũ habeat iuriſdictionem propriã vel non.

Tertiodecimò obſtat rub.de offi.eius cui mandata eſt iuriſdictio.Si ergo,dicitur iuriſdictio mandata:ergo non eſt iuriſdictio propria. Sed ad hoc reſponde. quòd quamuis ſit mandata, tamen ex vigore illius mandati tranſlatum eſt dominium iuriſdictionis in delegatum. vnde ſatis dicitur habere propriam iuriſdictionem.

Decimoquartò adducitur text.in l.fi.C.vbi & apud quos.vbi dicitur quòd delegati qui dantur à iudicibus propriam iuriſdictionem non habent, ſed tantummodo iudicandi facultatẽ. Ecce ergo quòd non habent propriam.Sed reſpond.tenendo intellectũ glo.qui eſt verus ibi,quod loquitur de ſubdelegato delegati.nam ille non habet propriam iuriſdictionem.non autem loquitur de delegato ordinarij.nam ſi ille text.loqueretur de delegato ordinarij, eſſet ſibi contrarius in fine.& ſic ille text. probat contrarium argumento à contrario ſenſu : tamen iſta ſolutio non ſatisfacit per tex.in cap.fin.extra de reſtit.in inte.

Decimoquintò facit iſte text. in verbo,ſuſcepit, quòd ſignificat ſolam poſſeſsionem non autem dominium l.cum pater.§.pater pluribus.ff.de lega. iij.ſed reſpon. quòd imò ſignificat etiam dominium l.cum nota.C.de tranſ.l.naturalis.§.j.de præſc.verb.& ibi Barto.

Decimoſextò delegatus ante lit.conteſta.non efficitur dominus iuriſdictionis.Vnde non poteſt abſoluere partes ab obſeruatione iudicij, nec exercere deciſoria cauſæ, ſed ſolũ præparatoria. Ita not.Cin.in l.ſancimus. C.de iudi.nam ſi haberet propriam iuriſdictionem,ſecundum Inn.in c.conqueſtus.de reſtit.ſpol.& Bal.in l.falſus procurator.in verſic. ſed pone.C.de fur.nec obſtant ſupradicta.quia ſtat ſimul quod habeat iuriſdictionem, ſed tamen non habebit effectum iuriſdictionis quo ad deciſionem cauſæ,donec lis fuerit conteſtata argu.gl.nota.in l.priuatorum.C.de iuriſd.om.iud.

Decimoſeptimò obſt.tex. in d.l.& ſi prætor.ibi,non tamen pro ſuo imperio agit,ſed quod eo &c. vbi tex.expreſſè probat,quòd imperium,ideſt iuriſdictio nõ dicitur ſua. Sed reſpon. quòd non agit pro ſuo imperio,ſcilicet,ordinariæ iuriſdictionis, ſed agit virtute iuriſdictionis ſibi demandatæ,& non procedit tanquã ordinarius,ſed tanquã delegatus,non tamen ex hoc infertur, quin vltra ordinariam non habeat etiam propriam tranſlatam per delegationẽ, vt ȝ. eſt probatum in fundamentis huius partis.nec obſtat idem tex.dũ innuit quod pretor agat non pro ſuo imperio,ſed pro imperio delegantis:quia ſuprà reſponſum eſt in vij.contrario. Potes etiam alio modo reſpondere,quòd d.l.& ſi prætor. loquitur quando demandatur iuriſdictio habenti aliàs iuriſdictionem ordinariam: tunc enim non acquirit propriam ex delegatione cum ſemel habeat propriam.argum.l.ſequitur.§. lana.ff.de vſucap.l.ſi hæres inſtitutus.in princ.ff.ad Trebel.

Decimooctauò non obſtat tex.l.in re mandata.C.mand.nam propria dicitur de quo quis ad libitum poteſt diſponere,ſed delegatus nõ poteſt, patet quia nõ poteſt ſubdelegare:ergo &c. Reſpond. quòd iſtud non ſemper procedit,maximè quando illud quod habeo eſt reuocabile,probatur inſtit. quib.alien.licet.in prin.iuncta l.doce ancillam.C.de rei vend.

Decimonono in contrarium videtur facere tex.in cap.ſuper quęſtionum.§.porrò. extra.de offi. deleg.vbi dicitur,quòd quãdo ordinarius delegat iuriſdictionem,ſi delegat totam,ad ſe non appellatur, ſed ad pontificem. Ratio eſt, quia nullam ipſe iuriſdictionem habet, ergo ſi non delegat totam,ipſe habet iuriſdictionem, & ſic non poteſt eam habere delegatus. Reſpond. quòd de iur.can. iſtud procedit, vt dicit ibi glo. ratio eſt quia de iure can. facilius appellatur ad pontificem omiſſo medio, facit quod notat Bart.in l.j.§.ſi quis in appellatione.ff.de app.propter cap. duobus. extra de appell.potes etiam reſpon.quòd ſtat ſimul quod habeat eam delegatus & ordin.l.j.ȝ.de offi.conſu.l. inter tutores.ff.de adm.tut.notat Bart.in l.fin.ff.vti poſsid.

Vigeſimò facit.quia ſi iuriſdictio eſſet propriè delegati,non expiraret ſtatim mortuo delegante quod eſt contra l.more.§.tit.ij.Sed reſpond. quòd eſt propria viuente eo. nam cùm moritur videtur nolle quod delegatus eam habeat. facit in argumentum l. vxorem. §. Scæuola. ff. de leg.iij.cum ibi

nota. nam mandatum super eo quod mandans facere non tenetur, morte mandantis expirat, vt not. Paul. de Castr. in d.l.more.

Vigesimoprimo per text.in l.placet.C.de peda. iud. secundum hanc conclusionem teneo, quòd quo tempore delegatus habet propriam, eo delegans nullam habeat. & ille text. probat quòd per delegationem non diminuitur iurisdictio ordinaria. respondeo, non censetur diminuta, ex quo statim potest reuocari.

Vigesimosecundo qualitas adiecta verbo debet intelligi secundum tempus verbi, sed qualitas est adiuncta verbo habet, & sic debet intelligi de præsenti non considerata potestate reuocandi. Respon. etiam illa potestas est de præsenti.

Vigesimotertio obstat tex.fortissimus in l.j.in fi.ff.de dam.infecto, vbi iurisdictio delegatur, nec sibi reseruat prætor. Alciatus non respondet: ideo responsionem ex contrario collegit Pardulphus Prateius ex text. d.l.j. Prætor ibi sibi ideo non reseruauit iurisdictionem, hoc est iuris dicendi potestatem: quia causa damni infecti desiderat celeritatem, & periculosa quoq; erat ibi dilatio: & hanc solutionem videtur ibi sentire glo.

Vigesimoquarto quia ille qui non potest alienare rem, non dicitur habere proprium secundum Bald. & Angel. in l.fœminæ.§.illud.de secund.nupt.C. Sed responde ex supradictis. vide Aretin. in l. siquis vi.§.differentia.de acqui.possessio.

Imò delegatam.

Primò videamus, quid sit iurisdictio delegata. & secundum Paul. de Castr. & Iaso. hic iurisdictio delegata dicitur exercitium, seu vsus solùm ipsius iurisdictionis. Ego puto, quòd iurisdictio delegata dicatur iurisdictio delegantis cõmunicata cum delegato, & quod ita fuerit de mente gl. hic. probo. nam secundus intellectus traditus per gl. in verbo, nihil proprium, loquitur de iurisdictione delegata. deinde gl. in verbo, transferri, dicit quòd secundum hunc secundũ intellectum verbum. transferri, intelligitur propriè. sequitur ergo, quòd loquatur de iurisdictione trãslata per cõmunionem. nam si intelligamus transferri, scilicet, vsum, vel exercitium. dico, quòd debemus potius dicere concedi. nam transferuntur ea, quæ sunt radicata in personam alicuius, veluti iurisdictio secundum l. more.ĵ.tit.ij. sed exercitium non est radicatum. nec id habet ordinarius, nisi quãdo eo vtitur & cessante vsu, id non habet. vnde transferre non potest. nam intelligendo glo. prout faciunt communiter doctores, poneret nisi duos intellectus, cum tamen expressè de mente gl. sit ponere tres. Primò quando habet propriam. Secundò quando delegatam. Tertiò quando nec propriã nec delegatam, sed solùm exercitium. Et hæc declaratio est etiã de mente Lanc. Decij hic. pro hac igitur opinio.

Primò facit l. more.ĵ.tit.ij. vbi delegatus habet alieno beneficio, & sic communem.

Secundò text. in l.& si prætor.ĵ.eo. vbi delegatus alienam iurisdictionem exequitur.

Tertiò facit rubr.s̃.eo. quæ appellat iurisdictionem mandatam.

Quartò facit dictum Inn. in c.super quęstionum.§.porrò. extra. de offi. deleg. vbi dicit, quòd ordinarius delegans diminuit suam iurisdictionem. not. quod non dicit, abdicat.

Non obstat igitur j. dictio transfertur: quia etiam eam propriè intelligendo satis dicitur transferri, ex quo communicatur. facit glo. in l.j.s̃.de constit.prin.

Non obstat & ij. l.cognitio.in prin.ĵ.eo. & l.ij.ĵ.tit.ij. quia respon. quòd satis dicitur dare faciendo communem, ex quo transfert iurisdictionẽ ratione communionis, nam etiam dicitur dare qui commodat. l.si vt certo.§.nunc videndum.ff.commod.

Non obstat etiam tex. in l.j.§.j.ff.quis & à quo. quoniã illam lecturam reprobat ibi glo. & Barto.

Non obstat dictum Innocentij, quia retorquetur, vt s̃. vides.

Non obstat fundamentum si diceretur, quòd si iurisdictio esset communis, esset absurdum quòd à delegato appellaretur ad delegantem secundum.§.j.in l.j.ff.quis & à quo. cum not. ibi per Bar. qui dicit quod absurdum est quòd in eodem tribunali cognoscatur de causa principali & de causa appellationis. Sed respon. quòd dictum Barto. procedit quo ad locum, non quo ad iurisdictionem nec hoc debet videri absurdum. nam tenendo quancunq; partem velis, appellatur aut de delegato qui habet vsum, ad eum, qui proprietatem habet, vel de delegato ad eum, qui habet eandem iurisdictionem. Et sic semper appellatur ad connexum. facit quia videmus quòd proconsul est iudex in causa supplicationis à sententia quam ipsemet tulit. l. à proconsulibus.C.de appel.

Imò nec propriam, nec delegatam.

Et sic sustineo, quòd habeat solum exercitium, pro qua conclusione

Primò facit text. hic in verb. vtitur.

Secundò hoc tenet Barto. in l.imperium. in fin. verbis.ĵ.tit.ij. Bald. in c.ij. de iudiciis extrá.

Et hoc tenendo respondetur ad verbum, transferri, quod debet intelligi, idest, concedi. l.pen.§.fi. ĵ.de in rem verso. l.j.§.fin.ĵ.de pactis. vel dic transferri, scilicet exercitium.

Non obstant etiam iura dicentia iurisdictionem transferri, iurisdictionem mandari, & similia. quia respon. secundum Bar. in d.l.imperium. in fi. quod debemus intelligere iurisdictionẽ, idest exercitium iurisdictionis, vt est text. in l.inter tutores secundum Dy. Bar. & communem.ff.de adm.tut. facit l.j.ĵ.tit.ij. vbi officium interpretatur, idest, exercitium officij, seu iurisdictionis.

Imò

Imo & propriam & delegatam.

Contra hanc facit copula, Et, quæ solet poni inter diuersas glo. in rubr. de iur. & fac. ign. sed secundum hanc conclusionem ego teneo quòd eadem sit iurisdictio propria & delegata. Item facit l. si idem. C. de codic. solutio clara est.

DE OFFICIO ASSESSORVM, RVBRICA.

SVMMAE.

1 Officij acceptiones.
2 Assessores principis, non alios, habere dignitatem.
4 Assessoris definiti officium.

1 NOTA ex ista † rubrica, quòd officium etiam capitur non pro iurisdictione, sed pro simplici exercitio. Et sic ista rubri. differt à superioribus, in quibus capitur officium pro ipsa iurisdictione. De quo tamen dic, vt per Barto. j. tit. j. in l. j. Quæro, cur hic dicatur, De officio assessoris, in codice dicatur assessoribus. & ibi verba sint concepta in personam, quę est dignior. §. fin. instit. de iure naturali. hic secus. Sol. vt per Petr. in rubr. C. de eden. Quæ-
2 ro, an † assessor dicatur habere dignitatem? & quod sic videtur tenere glo. in l. nemo. in princ. C. eo. Contrarium verius puto: quia liberti non possunt aspirare ad aliquam dignitatem toto tit. C. ad l. Viscelliam. & tamen possunt etiam assessores. l. ij. j. cod. habent tamen aliqualem honorem. nam eliguntur propter scientiam. l. j. j. eo. l. j. C. eo. Et scientia nobilitat homines. l. prouidendum. de postulan. Istud tamen puto, quòd fallat in assessore principis. nam vel solum principis mandatum constituit aliquem in dignitate l. nemo. C. de digo. lib. xij. & not. Barto. in l. j. eo. tit. Nam videmus etiam aliud ius seruari inter
3 assessores principis & assessores alicuius magistratus. nam magistratus propter assessorum * imperitiam non excusatur quin faciat litem suam. quod tamen fallit in assessore, quem illi constituit princeps, vel respublica: ita singulariter Baldus in rubrica. C. de pœna iud. qui malè iud. sequitur
4 Alexand. in l. ij. j. quod quisque iuris. Tertio quæro, quis † sit assessor? Respon. secundum Azo. est qui ab eo, cui data est iudicandi potestas, rogatur, vt in cognitione causæ sibi assideat, vt cum debito fine causam decidere instruat. Sed ista diffinitio non videtur vera. quia assessorem non solùm potest constituere ipse iudex, sed etiam princeps iudici, vt tenet Bal. in rubr. C. de pœna iud. qui malè. Item quia etiam potest cogi, arguendo de delegato ad assessorem, maximè cum sit eadem ratio. nam delegatus potest cogi. l. j. C. qui pro sua iurisd. ergo etiam assessor facit. quia officium asseso-
5 ris * est munus publicum, sed ad munera publica capescenda quis potest cogi l. munerum. ff. de muneribus. not. d. Abb. in ca. pastoralis. in princ. extra de officio delegati. Nec obstat l. j. C. eo. quia re-
6 spond. vt probatur ex d. cap. pastoralis. in prin. Quare dic alio modo, assessor * est consiliarius iudici in subsidium datus, quem ipse iudex sibi, vel princeps eligit, nullam iurisdictionem habens, sed habentem instruens. Cogita tamen quia diffinitiones in iure periculosę sunt. Posset etiam quęri, quis dicatur consiliarius, quis domesticus iudicis, quis cancellarius: &c. dic vt per Azo. in summa C. eo. & quid differt assessor ab auditore, dic vt per docto. in cap. pastoralis. de rescrip. & vide Gem. & alios in cap. statutum. §. assessorem. de rescrip. lib. vj.

SVMMAE.

1 L. Diem functo. sensus multiplex. 3. 4. 6. 7. 8. 9. 11. 12. 14. 16. 17. verior. 10. 18.
21 Seruire duobus impossibile.
23 Interesse ex contractibus obligat.
24 Salarium totum ex causa non deberi.
25 Salarium transmitti. 28. 30. 33. 48. 52 ex causa contrà. 43.
26 L. Legatum. C. de cond. inser. explicari.
27 Commensalis defuncti expensas anni non nisi ex causis deberi.
29 Salarij præstandi tempus. 31. 32. 34.
35 Iuris professores ne petant salarium: in aduocatis contrà.
36 Honorarij non paciscendi modus. 41.
37 Solutionis tempora.
39 Salarium locanti alteri operas deberi.
40 Salarium non seruienti dandum ex causa.
46 Casus vis pro re varia.
47 Honorarij varia nomina.
49 Salarium secundum laborem præstandum. 51. ex causis in integrum. 50.
53 Primipilatus non, nisi olim, dignitas.

DIEM FVNCTO. Ista lex habet plures intellectus, de quibus per Alb. de Ros. in stat. in ij. parte quęst. cxciij. & ideo vnumquenque de per se examinabimus. se-
1 cundum primum † intellectum hoc dicit, mortuo præside ante finem officij, debent eius hæredes dare salariũ assessori, quod præstaturus erat præses, si vixisset. si modo assessor alteri operas suas non locauit. hoc dicit vsque ad versiculum, diuersum quem non summo, quia etiã ipse habet diuersas lecturas. Contra istum intellectum opponit Raph.

nit Raph.Fulg.j.quia hoc modo (inquit) necesse esset subaudire dictionem, quondam, ad verbum,
legatis:quod videtur multùm absurdum. Sed ad hoc respond. Alexan.quod imò non est absurdum,
sicut videmus in l.eius,qui io prouincia.in prin. ff. si cert.pet.in l.diuortio. j. de neg.gest.in l.insula.
in fi.ff.de acqui.rer.dom. Bartolus etiam hîc opponit tacitè dando tres principales intellectus:nul
lum tamen approbat. Porrò in secundo iotellectu videtur probare hunc primum intellectum. Se-
cundò idem Fulg.opponit,quòd hoc modo verbum, Est,intelligetur pro verbo, Erit, cùm tamen re
gulariter tempus* non debeat pro tempore ponit.not. Bar.in l.si quis id quod.§.fi.j.tit.j.Sed ad hoc 2
respond.qnod verbum, Est, de propria significatione etiam potest compræhendere futurum:argu-
mento l.verbum, Erit.ff.de verb.sign. Tertio ego oppo.nam videtur absurdum,quòd verbum, Præ-
stitum, intelligatur, idest, præstandum.nam nos videmus, quòd alias verbum præteriti temporis
non extenditur ad futurum etiam in materia quantuncunque fauorabili. text. est in l.fin.in princ.
ff.de lib.lega.notat Barto.in l.talis scriptura.§.fin.ff.de lega.j.ad idem est text. in l.si stipulatus fue-
rim illud.§.fin.ff.de verbo.obliga.Item dato,quod aliquando reperiatur veluti in l.j.ff.si quis in ius
voc. vbi interpretatur datus,idest dans.istud tamen impropriè dicitur,vt not.tenet Bart.in l.si quis
id.§.serui quoque. in versic.quod si dum. j. de iur. om.iud.quòd in Iurisconsulto maximè Papinia-
no non videtur dicendum. facit quod not. Alber.de Rosate in l.j.in princ.ff.qnod quisque iur. Se-
cundus intellectus † est, quod verbum, Legatis, sit casus datiui,secundum quem hoc dicit,mortuo 3
præside ante finem officij debet princeps dare salarium hæredibus præsidis, atq; eius assessoribus,
quod dedisset,si præses vsque ad finem officij venisset, modò assessores alteri operas suas non loca-
uerint.hoc dicit & sic illud verbum, Debetur, intelligitur assessoribus à fisco.Sed secundum intel-
lectum superiorem intelligitur ab hæredibus præsidis. Sed contra istum intellectum obstat etiam
quia non videtur dicendum,quòd Papinianus nesciuerit loqui propriè:& sic sciuisset vtique pone-
re verbum præstandum,non præstitum si voluisset:argumento l.vnicæ.in §.sin autem ad deficientis.
C.de cad.tollen.vnde non videtur,quòd iste intellectus subsistat. Tertius intellectus est, † quòd 4
postquam quis factus est præses,statim debetur illi salarium:vnde cum acceperat, quare postquàm
defunctus est tenentur eius hæredes illud seu partem, quæ conuenerat præstare assessori pro toto
tempore,pro quo ipse electus erat,dummodo &c.Et quia d.Alexan.& mod.hic dicunt,quòd ista le-
ctura est eadem cum prima. tu dic, quòd in hoc differt, quia in hac clarum est, quòd salarium in
principio solutum est præsidi, sed in prima non est solutum à prin.sed hæredes tenentur assessori-
bus de suo.Item secundum primam intelligimus illa verba, Quòd legatis præstitum est,idest,quod
à legatis præstandum erat assessoribus. Sed secundum hunc intellectum tertium magis propriè
textum intelligimus,scilicet,quòd legatis præstitum est à fisco,debetur assessoribus seu comitibus.
Et iste intellectus videtur magis planus. Sed contra hunc tenent hi,qui dicunt, quòd imò salarium
est præstandum* in fine officij non in principio. Sed ad hoc posset responderi,quòd præstitum erat 5
ita de facti contingentia,vt videtur velle Alexan.hic.Sed tamen ista responsio non satisfacit, quia
procederet quando essemus in casu alicuius legis,in qno Iurisconsul.interrogatus de aliquo casu seu
de facto responderet quid iuris esset:argum.l.vnicæ. C.quando non pet.part. sed hîc non loquitur
respondendo de aliquo facto quod euenisset, sed determinando quo casu in dubio debemus dice-
re,quod apposuerit casum frequentiorem l. nam ad ea. ff. de legibus.non enim præsumendum est,
quòd princeps soluerit postquã teneretur:cum nemo præsumatur soluere plusquàm debeat l. cum
de indebito.ff.de proba.nam princeps hîc soluisset plus saltem tempore.§.plus autem. insti. de acti.
Vtrum autem salarium in priocipio solui debeat,dicemus j. Potest etiam disputando impugnari:
quia secundum hunc intellectum relatiuum,Quod,refertur ad dictionem salarium.cum debeat po
tiùs referri ad verbum temporis.nam relatiua debent referri ad proximiora.l.si idem cum eodem.
§.fi.j.tit.j.& hoc disputationis causa.nam responderi potest,quòd etiam aliquando non refertur ad
Immediate præcedentia ratione euitandę contrarietatis,facit quod not. Bar,in l.Iulianus, in prin.
ff.de hæred.inst.maximè cum faciliùs verbum referatur ad nomen eiusdem temporis veluti est sa-
larium, quàm ad nomen diuersi temporis,vt est temporis quod est genitiuum,facit in arg.text.in l.
hæres meus.§.vxori.ff.de leg.iij. Quartus † intellectus est, quem tradit hîc Raph.Fulg.vt verbum 6
illud præstitum intelligatur idest præstitutum,& sic determinatum,allegat per hoc Alexan.tex. in
l.j.in princi.ff.de suc.edict.cum similibus, vt sit sensus, mortuo præside salarium residui temporis,
quod à legatis assessoribus præstitutum seu determinatum est,debetur:modò si non &c.Sed iste in-
tellectus videtur esse idem cum primo,nisi quod in primo debebatur salarium ex conuentione, hic
ex determinatione ipsius præsidis solius.d.Alex. improbat hunc intellectum:quia salarium consti-
tuitur assessori per conuentionem, non autem ex sola determinatione præsidis, potest allegari l.j.
C.eo. Ego puto aliam fuisse opioio, Fulg.qui (vt est rerum innouator) voluit tenere, quòd ista lex
non probet quod salarium defuncto præside debeatur assessoribus. Non obstat iste text. quia ita
erat præstitutum à legatis.idest,ita determinauerat legatus cum assessore, debetur ergo istud sala-
rium non vigore huius legis,sed quia inter eos sic erat connentum.Sed certè iste intellectus est con
tra l.diem functo legato Cæsaris.ff.de offic.asseso. & adde tex.in l.fi.loc.& l.sed addes.§.fin.eod.tit.
Quintus † intellectus est, quem dedit d. Paulus Picus hic, scilicet, quòd iste text. determinet 7
vnum sin

vnum ſingulare, ſcilicet, quòd mortuo præſide ſalarium reſidui temporis qnod legatis præſtitum
eſt, debeatur aſſeſſoribus, ita, quod in ſalario hæredes ipſi non ſuccedant, ſed aſſeſſores. Et ſic ſi ſala
rium iam erit præſtitū legato, agent aſſeſſores contra hæredes, vt illud recuperent. Si verò nondum
erit præſtitum recuperabunt illud à fiſco. Quod tamē intelligendum eſt, vt poſsint recuperare niſi
illud quod ſupereſt vltra præmium ratæ temporis per quod adminiſtrauit ipſe legatus. Ratio eſt ſe
cundum eum: quia cum per eos non ſtet, cenſetur idem, ac ſi adhuc eſſent in officio per l. iure ciuili.
ff. de conditio. & dem. & l. ſi rem tibi. §. fin. ff. de præſcr. verb. Vnde videtur, quòd potius debeant ipſi
habere ſalarium, quam hæredes, qui nil vnquam laborauerant. Breuiter iſte intellectus mihi non
placet, quia non videtur, quòd propter mortem legati illud quod aſſeſſoribus non erat debitum,
fiat debitum argum. l. ij. §. ex his igitur. in verſi. non enim. ff. de verb. obliga. & l. fin. ff. ſi fam. fur. fec.
dic. Item quia ſatis debet eſſe aſſeſſoribus ſuum ſalarium. Item quia eſt contra text. in l. poſt duos.
C. de aduoc. diuerſ. iudicio. Nec obſtat quòd ibi ille non babet aſſeſſores quia habebat lxiiij. toga-
tos, vt in d. l. in princ. ad quos potuiſſet tranſmitti cum militet eadem ratio. in contrarium etiam fa-
8 cit text. in l. ſi quis in ſacris. iuncta l. fina. C. de proxi. ſacr. ſcrin. Sextus intellectus eſt † planior
quem tradit d. Ioan. Bap. Sanſeuerinas hic. & eum etiam Lancel. Decius hîc, ſcilicet, quod rela-
tiuum. Quod teferatur non ad verbum ſalarium, ſed ad verbum, Temporis, vt ſit ſenſus, Mortuo
præſide, ſalarium reſidui temporis, quod tempus præſtitum eſt à principe legatis, debetur acceſſo-
ribus &c. Figuro caſum. princeps conſtituit legatum ſuum in Italia per duos annos. iſte legatus
accepit duos aſſeſſores, deinde moritur, putà, circa dimidium primi anni. dicit text. quòd aſſeſſores
debent habere ſalarium, ſicut ſi vixiſſent illos duos annos: modò ſi nō poſtea &c. & iſtum intelle-
ctum tenuit Curtius, & etiam Picus, & certè eſt multum planus, pro quo facit quia relatiuum,
Quod, refertur ad magis proxima, quod in dnbio debet fieri l. ſi idem cum eodem. §. fin. ſ. tit. primo.
Item concordat optimè cum l. diem functo. vbi eſt pœnè idem tex. ff. loc. Ego tamen non puro bunc
verum: quia diuinat, quando præſes conſtituiſſet ſibi aſſeſſorem pro tanto tempore, quanto ipſe du
raturus erat in officio. quid enim ſi præſes conſtituiſſet aſſeſſorem, non pro duobus annis, ſed pro
vj. menſibus: certè ſecundum hunc intellectum deberetur ſalarium pro duobus annis, quod eſt ab-
ſurdum, maximè cum præſes poſsit conſtitui, puta per annum, aſſeſſor verò debet mutari quolibet
9 quarto menſe in ſua prouincia l. in conſiliariis. C. de aſſeſſo. Septimus intellectus eſt, quem † ego
teneo, collectus tamen ex oſsibus ſuperioris, ſcilicet, quòd relatiuum, Quod, referatur ad verbum
temporis, & quòd verbum legatis non ſit datiui caſus, vt in ſuperiori lectura eſt, ſed ſit ablatiui,
qno caſu in hac nota. l. erit tale ſummarium. Defuncto præſide, ſtipendium reſidui temporis, quod
à legatis præſtitum eſt, ſeu conuentum eſt inter legatos & aſſeſſores, debetur aſſeſſoribus: modo ſi
non &c. Et ſecundum hunc intellectum debemus intelligere præſtitum, ideſt conuentum ſeu deter
minatum cum legatis, & ſic ſubaudire propoſitionem, Cum, quæ ſepius ſubauditur veluti in l. j. §.
quæ depoſitis. ff. depoſ. Sed quia iſte intellectus aliqualiter ſubaudit, & impropriat dictionem, præ-
ſtitum. Item tenendo quencunque intellectum velimus ex ſupradictis, ſemper iſte text. videtur
facere malam grammaticam. nam tranſit de ſingulari in plurale. Et dato, quòd aliquando hoc re-
periatur, veluti in l. fin. C. de in ius voc. tamen iſtud eſt euitandum, & non caret vitio, vt colligitur
ex not. per d. Abb. in c. Ego. extra. de iureiurando. quare tranſeo ad alium intellectum. Octauus
10 intellectus eſt. quem ego excogitaui, qui diſputando videtur ſatis probabilis. Pro cuius † intelligen
tia ſciendum eſt, quòd iudices, & magiſtri militum & alij ordinarij habebant pro præeminētia
quaſdam præbendas, ſeu annonas ciuiles, quæ aliquando ab Imp. vocantur ſolatia, aliquando ſala-
ria, vt in l. vnica. C. de anno. & capit. adminiſtr. & l. poſt duos. C. de aduoc. diuer. iudicio. hæc ſalaria
præbebantur etiam aſſeſſoribus ipſorum iudicum, vt probatur in d. l. vnica. Iſtud ſalarium non
erat certum ſed dabatur nuoc plùs, nunc minùs, ſecundum quod deſcriptionibus ſingulorum con
tinebatur. Nunc iſte text. vult, quòd quantum ſalarij præſtitum fuerat ſuperioribus annis legatis,
ſeu præſtandum ob annonam, tantum debeat dari etiam eorum aſſeſſoribus, etiam ſi mortuus ſit
præſes nondum finito officio. Et ſic iſte text. declaratur ſecundum d. l. j. facit l. j. C. de ann. ciuil. lib.
xj. & in boc diſtat iſte intellectus ab aliis: quia ſecundum hunc illa dictio, Legatis, non intelligitur
de legatis Cæſaris, quia non eſt veriſimile quòd appellauerit eos in ſingulari, deinde appellet in
plurali incontinenti, ſed intelligitur potiùs de quibuſlibet aliis legatis. Item verbum illud, præſti-
tum, poteſt intelligi propriè. eſt verum qòd pronomen, Quod, refert ſimpliciter relationem. de
quo in l. Iulianus. in prin. ff. de hæred. inſt. glo. in verbo, verbis. in l. dominum pro atroci. C. de iniur.
& l. iij. C. de nego. geſt. Sed iſtud parum obſtat: quia imò videtur, quòd in dubio debemus dicere,
quòd relatiua faciant ſimplicem relationem & ſic relatiuum in genere, vt per glo. in d. l. Iulianus.
11 & notat Bald. in l. ij. C. mand. Nonus intellectus † datus eſt à quibuſdam ſuſtinentibus ble, quod
relatiuum, Quod, intelligatur pro, quia, veluti capitur in l. prætor ait. §. deinde. ff. de operis noui
nunciatio. Alij intelligunt, Quod, ideſt eatenus quatenus. ſicut not. in l. Stichum, qui meus erit. ff. de
legatis primo. Alij aliis modis intelligunt. qui quia non placent, & ſunt nullius vtilitatis, ideo
omitto. Ad hunc igitur textum, teneo tertiam lecturam glo. quæ videtur minùs periculoſa, vt dixi
ſuprà. Sequitur verſiculus, Diuerſum. qui in glo. legitur in effectu tribus modis: quarto modo le-
gitur

gitur à moderníoribus:quinrò,ego eum legam post Fulg. Primus † intellectus est, vt loquatur in 12
assessore, scilicet, quando assessor ante tempus, seu officium completum remotus est, quod ei non
debeatur salarium pro residuo tempore.& hæc litera est multùm diuersa à superiori.nam in primo
casu loquitur,quando debetur salariũ assessori: in secundo,quando nullum debetur.Item in primo
loquitur, quando casus euenit in personam præsidis: in secundo verò quando euenit in personam
assessoris. Sed contra istam lecturam fortiter facit,quia nõ videtur, quod assessor possit remouere,
nisi fuerit in culpa. Sed hic de culpa nulla fit mentio:ergo &c. nam culpa * in dubio non præsumi- 13
tur,arg.l.merito. ff. pro socio.Secundò obstat,quòd cum in princ.l.dictum sit comitibus in plurali,
non videtur quòd pronomen,Eo,bene concordet,& sic est mala grammarica.Simile notat d.Abb.
in cap.ego. de iureiuran. est verum quod ad hoc posset responderi, quòd imò iura aliquando vtun-
tur huiusmodi sermone, vt in l. fina. C. de in ius voc.sed illud est multiplicare inconuenientia. Et
hanc lect. ita saluat Fulg.hîc,quem referr d.Alexan. Secundus intellectus † est,quòd intelligatur 14
in legato, seu præside,qui remotus est propter culpam assessoris, quod etiam in dubio præsumitur.
l.ij.ff.quod quisque iuris. Sed ista lectura mihi non placet: quia falsum est,quòd quis in dubio cen-
seatur remotus culpa assessorum. Nam in contrarium est regula d. l. meritò. ff. pro socio. & l. quo-
ties.§.qui dolo.ff.de prob.facit quest.nota.Bald.in cap.j.de feud.sine culp. non amitt.in vsibus.feud.
Nec obstat ille text. in d. l. ij. quia loquitur in casu claro. Et hanc solu.etiam tenet Fulg. hic. Item
non obstat text.in l.prohibitum & in l.defensionis.cum gl.in fi. C.de iure fis.lib. x. vbi dicitur quod
officiales plura mala faciunt,quã alij:quia respond.quod loquitur in istis Baruariis, qui sunt ignari
literarum,non autem loquitur in assessoribus, qui sunt viri studiosi, & disciplinati l.j.§.eo. Nec ob-
stat,etiam si diceres,quòd ex quo assessor * potest resistere manu armata iudici malè agenti,si non 15
resistit præsumitur in dolo l.quoniã iudices.C.de appell.quia respondeo, quòd istud non concludit
generaliter. quid enim si iudex inscio assessore male agit? Item per hoc non tollitur, quin ipse iu-
dex sit etiam in dolo.Vnde videtur iniquum,quod ipse iudex qui est in maiori, vel saltem in pari do
lo habeat salarium suum:assessor verò non. De supradictæ tamen glo.veritate j. dicemus. nam po-
siro,quòd sit aliquo casu vera, non debet restringi ista lex ad istum casum,qui erit rarus. Item dato
isto intellectu,dictio,Diuersum,non bene conuenit:quia diuersum est in assessore,non autem in le-
gato prout innuit istud pronomen,Eo,ipsis enim comitibus salarium aufertur, non legatis. Ter-
tius intellectus est de † directo contrarius superiori,secundum quem dictio,Eo,intelligitur de lega 16
to,qui est remotus propter propriam culpam, quo casu omne salarium debetur assessoribus indi-
stinctè siue cum aliis eodem tempore fuerint, siue non. Sed contra istum intellectum obstat primò
dictio, Eo,quia non videtur diuersum in legato, vt dixi,sed potius in assessore.Item & secundò ob-
stat, quia ideo salarium non debetur comiti pro eo tempore quo fuit cum alio:quia censetur serui-
uisse priori domino. Vnde lex non fingit super impossibili. l. qui ad certum. j. locati. impossibile
enim est quòd seruiuerit eodem tempore duobus dominis, facit glo. in l.fin.in glo. ij. C. de assesso.
tamen istud non multùm stringit:quia imò negatur quòd sit impossibile.nam non est nouum,quòd
quis gerat duas personas,dummodo se inuicem compariantur, vt not.Bart.in l.si consul.ff.de adop.
& text. melior de iure in l. iij. ff.de tit.nupt.facit l. fina.C.eo.& l.nemini. C. de aduo.diuer.iudicio.
nam si istud esset impossibile, non esset opus prohibitione legis. Item non est impossibile in gene-
re, quòd quis re ipsa verè seruiat alicui, & lex fingat eum seruire alteri sicut videmus in fictione l.
Corneliæ.vbi quis verè fuit apud hostes, & lex fingit eum fuisse liberum. & sic per ista non videtur
esse vera ratio,quam tradit Bar.& Alexan.hic,quare aliam dabimus j.in not. Ad prædictum etiam
fundamentum aliter respondetur ex nota. per Ang. in l. eandem.ff.de duobus reis.vbi tenet,quòd
quamuis regulariter lex non fingat super impossibili,fallit in odium delinquentis. allegat l.ita vul
neratus.ff.ad l.Aquil.Sed istud reprobat Alexan.hic & Ioan.de Imo.& Aretin.in d.l.eandem. quia
ibi non dicitur,quòd fingatur quis bis mori:sed bene fingitur plures simul vnum occidisse.quod be
ne est possibile.&c. Ego teneo opin. Ang. quia ille text. optimè probat,quicquid dicat Alexan.hic
& Aretin.in d.l.eandem.nam ille text.probat,quòd quis dicitur interfectus,quando est vulneratus
mortiferè.ita ibi nota.Barto.Bal.Alexan.Bal.in l.j.C.de nundinis.Barto.in l.damni. §. Sabini.ff.de
dam.inf.post Ricard.malum.in d.l.ita vulneratus.Angel.& Imo.& Alex.in l.in ratione.§.Si seruus.
ff. ad l. Falc. Bald. in ca.j.quibus mod.feud.amit.in princi.respondeo, ille primus qui vulnerauit le-
thaliter, censetur eum interfecisse, & tenetur lege Aquilia. deinde post illud vulnus lethale pro-
pter quod censetur mortuus, alius secundus vulnerauit. Vnde etiam ipse tenetur tanquam denuo
esset interfectus. Ecce ergo quòd in odium delinquentis quis fingitur bis interfectus quod est im-
possibile. nam si fingeretur interfectus eodem tempore, non deberet solui tantũ vna æstimatio ab
vtrisque. & tamen soluuntur duæ tanquam si duo viri essent interfecti, vel idem bis interfectus, &
hoc in odium delinquentis.Et sic habes vnam notab.limitationem ad ea quę ponit Bart.in l.qui ad
certum.ff.loc.& in l.Gallus.§.si eius.ff.de lib.& posth.& in l.sub cõditione.ff.de sol. & in l.eandem.
ff.de duo.reis.& in l.si is qui pro emptore. in diffinitione fictionis.ff.de vsucap.facit l.si pater.§.fi.ff.
de adopt.& in authen.hoc ita.C.de duo. reis. Quartus intellectus † est,quem tradiderunt sustinen 17
tes hic, scilicet, quòd principium loquatur, quando præses & assessores inceperunt administrare,

& tunc

& tunc debetur illis salarium residui temporis. finis verò loquatur, quando nullus administrauit.
quo casu nullum debetur. & sic diuersum erit à superiori. Sed illud non placet. quia cum iste text.
loquatur de locatione, vt probatur etiam in l. diem functo. ff. loc. succedit quod non consideretur
inceptio operis vel non, cum locatio sit perfecta solo consensu. instit. de oblig. ex consensu. in prin.
& §. j. si ergo statim est perfecta, sequitur quòd statim debeatur salarium. & sic pretium sine quo
non consistit locatio. §. prætium. instit. de empt. Posset etiam impugnari aliter &c. Quintus intel-
18 lectus est Fulg. quem etiam ipse † teneo. nam videtur magis amicus literæ. nam est diuinare, imò
violare text. intelligendo de culpa: cum tamen in eo nulla fiat mentio. vult igitur Raph. Fulg. quod
hîc intelligatur, quando princeps ex causa necessaria, secundum eum, vel ex alia voluntaria, secun
dum me, dedit successorem præsidi ante finitam administrationem. nam hoc casu non debebit præ-
ses soluere assessoribus pro eo tempore, quod transiit post suam remotionem. Quia cum præses nun
amplius sit præses, non debet aliquid soluere assessoribus: nam factum principis non debet nocere
præsidi. l. ij. §. si quis à principe. ff. ne quid in loco public. Vnde princeps ipse consulet indemnitati
assessoris, & præsidis: quia faciet eum stare cum futuro præside. & hoc puto verum. D. Alexan. tenet
contrarium: quia factum principis iniustum non nocet, nisi ei, cui iniuria infertur l. Lucius. ff. de
euict. Sed respond. quòd nil nocet, ex quo eum collocat cum sequenti præside. Secundo mouetur:
quia si stabit assessor cum futuro præside, idem erit, quod in casu proximè præcedenti in versiculo,
modo si non postea. quod est contra text. in verbo, diuersum. Sed tu respon. quod versi. Diuersum,
refertur ad prin. l. & sic pronomen, Eo, refertur ad verbum, Legato, quod est in principio l. vt dicat,
diuersum est in eo, scilicet, legato qui successoré &c. Patet igitur quod vult inducere diuersitatem
in legato, non autem in assessore, vt vult do. Alexand. nam non esset Latina relatio, si diceremus,
quòd dictio, Eo efertur ad dictionem, comitibus. Et sic si singulare refertur ad plurale, vt dicit Ab
bas in capitu. ego. de iureiuranto. Diuersificatur igitur hic secundus casus à primo, quia in primo
tenendo tertium intellectum, qui est communis & verus, legatus ipse tenetur soluere assessoribus,
seu hæredes legati ex persona testatoris. Sed in hoc vltimo casu non tenetur ipse legatus, nec eius
hæredes, sed ipse fiscus, seu princeps qui successorem dedit legato. Et iste intellectus est mera veri-
tas: nam plerunq; videmus, quòd princeps dat successorem præsidibus ante tempus ex aliqua cau-
sa emergenti, putà quod bellum immineat illi prouinciæ: quare vult mittere ibi aliquem præsidem,
qui sit aptior rei militari. nam etiam legimus in epistolis Tullij in secundo libro, dum scribit ad
M. Cælium Rufum, vt velit agere in senatu vt quam primum in proconsulatu sibi successor detur.
19 Et circa istam lecturam mouebo quasdam quæstiones j. Nota ex hoc tex. q. assessor * non potest re-
cipere salarium à duobus eodem tempore. Ratio est secundum Barto. hic, quia cum per assessores
non stet, finguntur seruiuisse primo præsidi. Vnde sicut non potuissent seruire eodem tempore
20 duobus officiis, ita lex noluit fingere, cum lex non fingat * super impossibili l. qui ad certum. ff. loc.
& hanc rationem Bart. tenet etiam Alexan. & Ioan. Bap. Sans. in xv. quæst. mod. & alij omnes. Ego
tamen multùm dubito per ea, quæ dixi s. in iij. lect. versiculi, diuersum. tamen sustinendo commu-
nem, videtur dicendum quòd licet consideratis operis non videatur impossibile, quòd quis ser-
21 uiat duobus dominis argum. l. fin. C. eo. † tamen considerato iure ciuili videtur impossibile. argum.
l. j. C. quemadmod. ciuil. mune. & l. neminem. C. de suscept. lib. x. facit l. his quidem. C. qui mil. poss.
lib. xij. & d. l. fin. C. eo. & quod ibi nota. per Azo. in summa. Cum igitur impossibile sit de iure ciuili,
quòd quis sit assessor duorum eodem tempore, succedit regula quòd lex non fingit, super impossibi
li de iure ciuili. glo. in l. talis scriptura. in fin. ff. de leg. j. cum concor. quos tradit Alexan. in l. si is qui
pro emptore. in apostil. ad Bart. in prin. ff. de vsucap. & in l. Gallus. §. si eius. ff. de lib. & posth. contra
istam tamen rationem facit, quia lex nunquam fingit nisi suadente necessitate vel æquitate l. deni-
que. cum l. seq. ff. ex quib. caus. maio. Sed hîc nõ est ista necessitas, quare &c. Melior tamen videtur
ratio, quòd debeat præstari istud salarium non ratione fictionis, sed potius ratione interesse: in quo
22 venit lucrum cessans & damnum emergens. nam * locatio & conductio habent certi quantitatem
23 l. vnica. C. de sent. quæ pro eo quod interest. ergo in eis † venit obligatio ad interesse, vt per Barto.
ibi, tractatur in l. certi condictio. in princ. ff. si cert. pet. Idem est in contractu innominato, & aliis.
Est verum quòd istud interesse differt à supradictis: quia procednnt ob non secutum implemen-
tum. hoc procedit ex parte assessoris: quia per eum non stat. Et ex hoc infero, quòd si assessor non
24 locauit posteà operas suas alteri, quod tamen † non debetur illi omnino totum salarium, quod ha-
buisset, si præses vixisset: quia cum habeatur ratio interesse, videtur, quòd debeat deduci aliquid,
putà illud, quod interfuit assessoris, quia nil laborauit: cùm tamen si vixisset præses, laborauisset, fa-
cit quod not. Bart. in l. si tibi. §. si pactus. ff. de pact. videtur enim, quod debeat etiam in consideratio-
ne, quia assessor non laborauit l. j. C. pro socio. faciunt nota. per Bartol. in l. illud. C. de collat. & hoc
modo videtur intelligenda esse l. sed addes §. fina. ff. loca. & hæc opinio est multùm æqua. pro qua
etiam facit text. in l. Scio. in fin. princ. j. de an. lega. Cogita tamen quia nullus istud tangit. Secundò
infero, quod si mortuo præside locauit operas assessor alio præsidi pro residuo tempore, sed pro mi-
nore pretio, quòd illud quod vltra lucratus esset si prior præses vixisset, poterit à præsidis hæredi-
bus petere ratione interesse. Hanc opinionem probat, & sequitur Baldus, Paulus de Castro, &

Alex.

Alex.& rep.in xvj.quæst.allegant in argum.l.prædia.ff.de actio.emp.& l.si quis à socio.cum l.seq.ff. pro socio.Solus Decius tenet contrarinm. mouetur, quia non potest babere locum fictio hoc casu. nam si locaui operas meas alteri licet pro minori summa,non possum fingi seruiuisse. Vnde cessat ratio. Sed dic quòd dicta ratio Bart.non est vera,vt supradictum est. Tertiò infero, quòd si locauit operas assessor pro pluri quàm accepturus erat à primo præside,quod debet computari hæredibus, quia boc vult ratio interesse. Item qui in vno grauatur &c.l.eum qui.ff.de iureiuran. Item ratione correlationis:quia sicut hæres tenetur si desit,debet lucrari, si augeatur salarium. faciunt quædam decisiones relatæ per Aretin.in rubr.ff.de acqui.poss.& quod etiam tenet ibi Socin.quia stante statuto,ne fœmina succedat fratri, nec frater succedet fœminæ ratione correlationis, faciunt etiam plura allegata per d.Io. Bap.de sancto Seuer.in rep.l.si qua illustris.in versiculo, vidimus quando & qualiter filij naturales.C.ad senatus. Orfit.Contrarium tamen tenet rep.hic in xvj.quæst.quia officium est semel finitum:ergo hæredes non debent aliquid ab assessoribus petere.Sed certè istæ sunt nugæ:quia prima opi.est ipsa veritas. pro qua facit tex.qui allegatur in contrarium in l.iij.in versi. nam & è contrario.ff.ad l.Fal.& hoc etiam tenet Decius hic,facit etiam l.si noxali.§.fi.ff.de pecul.

Nota secundò ex iij.lectu. quòd præses † transmittit salarium ad hæredes pro residuo tempore. 25
idem in assessoribus. Sed contra istud nota. facit text.in l.legatum.C.de cond.inser.† vbi legantur 26
centum Seiæ,si nupserit Titio. Titius moritur, & sic per Seiam non stat,& tamen legatum non debetur.ergo si moritur præses,nil debet dari assessori:quamuis per eum non stet.Sol.quòd ille tex.loquitur in materia conditionali,nos autem in contractu puro.Sed contra istam responsionem nouiter adducebatur, quia videtur quod etiam nos simus in contractu conditionali:nam quotiescunq; aliqua res futura deducitur in contractu, quamuis verba sint puta, tamen dispositio ipsa censetur conditionalis.l.interdum.ff.de verb.oblig.l.Item quia.§.j.ff.de pactis.Sed ad hoc respond.quòd d.l. legatum.loquitur in conditione voluntaria, quæ debet adimpleri specificè l.Mæuius.ff.de cond.& dem.ideo non sufficit, quòd per se non stat.noster tex.loquitur de conditione necessaria,quæ inest in contractu.& hęc bene potest adimpleri per equipollens,& sic quòd per se non stet,declarat Bar. quem alij sequuntur in l. Gallus.§.& quid si tantùm.ff.de lib.& postbu. Potes etiam & secundò respondere, quòd illa lex loquitur in vltima voluntate, in qua non debetur, nec cedit dies nisi eueniente conditione:nos loquimur in contractu locationis, in quo à principio Incipit debere inst.de obliga.ex consen.§.j.Item illa lex loquitur in conditionibus,nostra verò loquitur in modo.nam in contractu locationis & etiam in aliis potius subauditur modus quam conditio l.quæro.§.inter locatorem.ff.loc.Bar.in l.cum nota.C.de transact.vel dic, quòd nos loquimur in contractu quod succedit in locum dispositionis legis.l.fori.C.de aduoc.diuer.iudicio.illa verò loquitur in aliis.Ratio diuersitatis assignatur per Bart.in l.j.§.diuus.circa med.ff.de var. & extraord.cogn. Secundò contra hoc not.adducitur,quia quotiescunque aliquis conducit aliquid quod sit non transiturum ad hæredes:si locator moriatur, hæredes non tenentur.l.si quis domum.§.j.ff.loc. cum igitur assessores possint scire quod officium non transit ad hæredes, non videtur quòd debeant posse eos molestare de salario. Sed respon.quòd imò salarium transit ad hæredes.vel tenendo opi.Ful.dic,quòd assessores non petent ab hæredibus, sed à fisco. Ex isto not. infero primò ad quæstio. quidam doctor accepit scholarem pro expensis vsq; ad annum,quo casu dicitur locare rem & operam:rem, idest curam vi
ctus:& etiam operam.quæritur moriente scholari† ante annum, vtrùm dominus debeat percipere 27
duodenam vnius anni,videtur quòd sic per hunc text. Item per §. fin.in l.sed addes.§.fi.ff.loc. Item quia casus superueniens debet nocere sibi non doctori,vt not. gl.in l.si vno.§. Item cum quidam.ff. loc.& hanc partem in termi.tenet Porcius. §. fin.instit.loc.contrarium tenent hic mod.scilicet Picus, & Curtius. Tu dic aliter, quòd cùm hic veniat ratio interesse, videtur sic dicendum,quòd aut alios conduxit,aut conducere potuit,& noluit: & tunc hæredes non tenentur.argum.gl.huius l.in verb.præstitum. in fi.aut nullos,conducere potuit:& tunc vera est decisio Porcij. Sanè tamen eam intelligendo,scilicet,vt deducatur ille quod expendisset doctor in emendo victualia. Item quia tenuisset forsitan vnum famulum plus,& sic habebitur ratio interesse lucri cessantis & damni emergentis.Secundò infero ad casum contrarium,puta, quidam scholaris conduxit duodenam cum Titio ad annum, iste Titius patronns mortuus est:modo eius vxor non vult dictum scholarem domi: quia allegat suspicionem & malas linguas populi. scholaris non libenter discedit. quæritur vtrum debeat illi solui interesse? Ista quæstio fuit hîc de facto,& fuit determinatum,quòd vxor illius Titij non teneretur.nã Titius debitor erat,& erat obligatus ad speciem. vnde moriens liberatur §. cum autem.Instit.de emptio.& vend.Sed scholaris erat obligatus ad genus, scilicet,ad pecuniam:vnde ipse non liberatur.l.incendium. C. si cer.pet.l.quod te.ff.si cer.pet.notat.Barto.in d.l.si vno.§. Item cum quidam.ff.loca.& hanc partem tenet Picus hîc.Ego teneo contrarium vt sit idem hîc quod in superiori casu ratione correlationis.de qua in rubr.ff.de acqui.poss.per Aretin. & est text.in l.iij.§. nam & è contrario.ff.ad l.Falc.cum similibus.ꝗ̃.not.in j.not.Item quia hæredes obligantur ex contractu defuncti. l.si quis domum.§.j.ff.loc.§. interdum.Instit.de hæred. quæ ab intest. defer. non obstat fundamentum contrarium, quia miror de eorum facilitate. nam illa regula quòd debitor speciei perempta specie liberatur,est vera,quando species ipsa perimitur: non autem loquitur,quando non

do non ſpecies ipſa,ſed ipſe debitor moritur. nam eius hæredes tenentur. l. ſi ſeruum. §. nunc videa-
mus. ff. de verbor. obligat. Quare puto, quòd poſsint ſcholares expelli, ſed teneatur mulier ſoluere
intereſſe. nam cum hæc ſit obligatio facti, ſuccedit intereſſe. l. ſi quis ab alio. in §. primo. ff. de re iud.
not. in l. ſtipulationes non diuiduntur. ff. de verbor. obligat. Tertio infertur ad quæſtionem, quam
ponunt hîc d. Ioan. Put. & d. Franciſcus de Curte ſenior. ſtat hic ſtatutum, quòd ille qui pluri tem-
pore audiuerit aliquem doctorem adipiſcendo in doctoratu teneatur eum ſumere pro promoto-
re & dare illi ſalarium promotionis. modo quidam ſcholaris volebat doctorari, mortuus eſt pro-
28 motor, eius hæredes petebant ſalarium, puta quatuor aureos: quæritur quid † iuris. d. Ioan. Put. tene-
bat quòd deberet præſtari, quia illud ſalariū debetur ratione ſcientiæ, & laboris: vnde debet tranſ-
mitti ſecundum doct. Bart. in l. prima. §. diuus. in ſecundo membro. ff. de var. & extraordin. cognit.
d. Franc. Curt. tenebat contrarium, quia non debent ſcholares grauari duplici onere: argumento
l. matriculam. C. de agent. in re. lib. xij. Poſſet reſponderi ad fundamenta vtriuſque: tamen ego te-
neo ſecundā opin. quæ eſt fauorabilior ſcholaribus. moueor per duo fundamenta, primo quia illud
præmium nō eſt debitum doctoribus, ſeu promotoribus, niſi eo tempore quo ſcholaris doctoratur,
vnde ſi ſcholaris non facit ſe doctorari ibi, puta quòd vadat Placentiam, non eſt debitum. cùm igi-
tur nunquam fuerit debitum, nec inceptum deberi, non video rationem, cur debeant hæredes il-
lud petere. nam doctrina Bart. loquitur in ſalario, quod ſemel incepit debere, quod non eſt in no-
ſtro caſu. Secundò moueor. nam ſtatutum loquitur in promotore: ergo debet intelligi in eo, non
in hærede qui fictè repræſentat perſonam promotoris: in authent. de iureiurando à mor. præſt. in
princ. nam ſtatuta debent intelligi propriè, & in caſu vero, non in ficto, vt per Alexand. Aretin. Iaſ.
& alios in l. tranſigere. C. de tranſact. cum concord. ibi per eos traditis. Tertio not. ſecundum iij.
29 limit. ex verſiculo, præſtitum. quòd ſalarium † à principio debetur præſidibus. pro qua opin. facit
text. in l. properandum. in §. illo procul. verſic. honorariis. C. de iudic. & text. in l. fin. C. de condic.
ob cauſam. & tex. in l. qui operas. §. j. ff. loc. & text. in §. proinde. in l. prima. ff. de var. & extraor. cogn.
& in §. diuus. eod. tit. Ego teneo, quòd debeatur à principio, ſed in fine debeat ſolui. Moueor primò
per text. qui ſolet in contrarium allegari in l. inſulam. §. fin. ff. loca. vbi pecunia debetur à principio,
quia promiſſa erat in conuentione ad refectionem fornacis: ergo niſi promiſſa eſſet ad talem refe-
ctum, & ſic vt ex ea reficeretur fornax, deberet dari in fine. Secundò moueor per tex. in l. qui duos.
30 C. de aduoc. diuerſ. iudici. vbi dicitur quòd patronus fiſci tranſmittit † ſalarium ſuum ad hæredes
quod erat debitum ex quo illud officium agere cœperat. ſi ergo tranſmittit, & erat debitum, ſequi-
tur quòd ipſe nondum illud acceperat. nec videtur bona reſponſio Bart. quam tradit in d. §. diuus.
31 ſcilicet, quod illa l. loquatur. quando † ſalarium eſt conſtitutum annuum, quod tunc debeatur in
fine cuiuſlibet anni. primo quia ille text. non dicit quòd deberetur annuum. vnde eſt diuinare ad
illam l. item non videtur, quòd poſsit aſsignari bona ratio diuerſitatis, quādo eſt debitum annuum
cur debeatur in fine, & debitum quod eſt vnum tantùm, debeatur in principio. Tertio moueor per
32 text. in l. prima. C. de primipilo. lib. xij. vbi primipilo debet ſolui † poſt adminiſtrationem, non à prin
cipio. & dicere, quòd ibi eſſet debitum annuum, eſt (vt dixi) diuinare. Quarto facit text. in l. vnica.
C. de ſuffragio. vbi debent litigantes promiſſa ſoluere, cùm conſequuti fuerint ea, quæ optauerint
ab aduocatis. & ſic requiritur, quòd prius conſequuti ſint optata, non autem requiritur ſolutio à
principio. & quamuis Alexand. hîc conetur inducere illum text. in oppoſitum, quia ſecundum eum
non poteſt illa lex intelligi, quod debeat expectari finis, & ſic, quod litigans conſequatur optata:
quia ſequeretur quod victus, qui non conſequutus eſt optata, non teneretur ſoluere aduocatum.
Nam reſpondeo, quod illud optatum, de quo intelligit text. eſt, vt aduocatus præſtet auxilium. vnde
vbi præſtiterit ſiue vincat, ſiue non, ſatis dicitur reus conſequutus optata, quo ad ipſum aduoca-
tum. & ille text. probat ineuitabiliter. nam per ſolam promiſsionem reus non dicitur conſequutus
optata: imo requiritur præſtatio ipſius ſuffragij. inde cùm text. dicat eum conſequutum optata, de-
bemus intelligere de eo, quod principaliter optauit, & ſic de ipſo ſuffragio. nam parum eſſet pro-
mittere, niſi etiam re ipſa præſtaretur. promitto enim non ſtat per attendere, l. Stichus ſi hæredi. ff.
de ſtatulib. ſed de hoc vltimo fundamento j. dicturi ſumus. Quinto facit tex. in l. ſi merces. §. vis ma-
ior. ff. loc. & text. in capit. propter ſterilitatem. extra. de loc. inducendo vt ibi per d. Abb. in ſecundo
not. Sexto adduco nouiter text. in l. Titio. in princip. ff. ad municip. nam ibi Titius, qui principis iuſ
ſu patriæ præſtaturus erat libellum, prius adimpleuit iuſſum, deinde illi miſſum fuit viaticum: & ſic
ibi eſt caſus, quod quis princeps debet fungi munere publico, deinde illi ſolui ſalarium. in fine. Se-
ptimo adduco text. in l. quiſquis. C. de poſtul. vbi non ſolum aduocato non debet ſolui ſalarium an-
te, ſed nec in medio litis, imo requiritur finis. facit l. archiatri. & quod ibi not. Bart. C. de profeſſ. &
& med. lib. x. nec obſtat huic fundamentò l. properandum. §. illo procul. C. de iudic. quia j. reſpon-
33 debo. Octauo adduco text. in l. fin. C. de dom. & protect. vbi domeſtici, & protectores † tranſmit-
tunt petitionem ſalariorum ad hæredes etiam vltra annum. ſi ergo tranſmittunt, ſequitur, quod il-
lis in principio nondum præſtitum erat. idem melius probat text. in l. ſi quis in ſacris. C. de proxim.
ſacro. ſcrini. libro xij. & hanc partem tenendo, punctus eſt reſpondere realiter ad allegata in con-
tratium. Et primo non obſtat text. in dicto verſiculo, in honorariis. in l. properandum. C. de iudic.

quia videtur potius quod ille text.probet contrarium.nam dicitur ibi quòd iudex antequam transeat instantia iudicij, debet ex suo officio cogere litigatores, vt dent debita præmia aduocatis,deinde debet iudicare.& sic patet , quod ille text. loquitur , quando aduocati iam præstiterunt operam suam,& iam transiturum est triēnium. & sic sunt iam in fine litis,in quo debet iudex iudicare, quo casu dicitur lis finita, nec opus est amplius aduocato in illa causa. vnde ille text.probat totum contrarium opin. Bart. Non obstat & secundo text. in l.fin. C. de condic. ob causam. quia ibi dicitur, quod pecunia repetitur , & sic iam à princip. data est, quia fateor à principio datam , sed sponte: cliens enim non tenebatur eam dare à principio. Et quod pecunia ibi sponte data sit, tenet ibi glo. prima.nam aliàs non faceret ad titulum. Tertio non obstat text.in l.qui operas. §.primo. ff.loc. vbi aduocati non tenentur reddere salaria,si per eos nō stet.verbum igitur,reddere,præsupponit quod iam acceperint.l.sancimus.C.de fideiussor. Sed respond. quòd ille text.nil disponit, quòd salarium debeatur aduocatis ante vel prius,sed bene disponit,quòd si acciderit, quod receperint ab initio,si per eos postea non stet , non tenentur reddere. Atqui illa l. potest induci pro nostra opin. nam clarum est, quod in locatione rerum seu operarum merces debetur in fine anni l.ij.& iij.C.loc. not.in c.propter sterilitatem.extra eod. Cùm igitur illa lex dixerit de huiusmodi locatione, cuius merces debetur in fi.subdit, aduocati quoque &c. demonstrans idem esse in aduocatis.nam dictio, Quoq́, denotat similitudinem cum superioribus.l.ij.§.fi.ff.pro hærede. Ad quartum fundamētum.de §.proinde. in l.j.ff.de var.& extraord. cognit.respond. primo, quod ibi non debetur in initio † salarium, 34
sed in ingressu sacramenti,quod sacramentum præstatur post lit.cont. & narrationem propositam & condictionem obiectam,vt probatur in l.rem non nouam.§.patroni autem.C.de iudic.& sic non debetur in principio,sed post aliquid iam factum. Vel secundo dic,quod quamuis bonum fuerit illis à princ.dare salarium, tamen non cogitur cliens. Vel tertio respond.secundum distinctionē quam ĩ.dabo. Quinto non obst.d.§.diuus &c. quia respon.vt dixi in tertio, & in secundo fundamento Bar.

Bart. tamen circa istam difficultatem aliter loquitur in d. §. diuus. quem sequitur Alexand. hîc cum concord.hîc per eum & Moder.relatis.& distinguit,quandoque datur pecunia pro sumptibus magis, quam pro mercede laboris, veluti in pecunia quæ datur legatis:& illa debet solui à princip. vt l.legatus antequam. §.j.ff.de legation. l.si vero non remunerandi.§.fin.ff.mand.l.ij.C.de legationibus.lib.x.Et circa hanc partem ego teneo cum Bar.quamuis obstet tex.in d.l.Titio.ff.ad municip. nisi respondeas quòd debet dari à princ.si petatur , secus si non petatur. & ita procedit d. l. Titio.& hæc distinctio videtur probari ex d.§.fin.in contrarium etiam facit l.insulam.§.fin.inducendo vt ĩ. dixi in iij.fundamento.obstat etiam text.in l.honor.in §.facultates.ff.de mun.& hon.videtur tamen posse etiam aliter responderi dando nouum intellectum ad d.l.Titio. nam intelligit ibi glo.& doct. quòd quæratur quis debeat habere viaticum , & sic mercedem pro labore quem haberet in porrigendo principi decretum. Sed hic intellectus non placet , quia non videtur quòd debeat dari salarium pro tantulo labore. nam quis labor est in porrigendo principi decreto ? vnde videtur intelligenda, vt loquatur de viatico, idest de expensis quæ fiebant à Titio pro studio. nam id viaticum significat. l.cum filius.ff.si cer.pet. l.si longius. ff.de iud.& sic quòd respublica decreuerat eo decreto, vt daretur Titio Romæ studenti,& quod relatiuum,eo,quod est ibi,quæro quis viaticum ab eo,referat personam principis. nam cum mysterio ibi facta est mentio studiorum. Et teneo hunc intellectum qui videtur verior,ille tex.nil obstat. Quandoque datur pro mercede,& tunc dicit Bart.quod est [illegible]uertendū quod verisimile , puta si esset aliquis , qui non posset operas promissas exhibere nisi pecunia sibi solueretur l.opus quod auersione. ff.loc. est verum quòd illa l.parum facit : quia loquitur in casu claro.melius facit capit. inspicimus.de reg.iur. lib.vij. sed ad illud etiam potest responderi, quòd illa verisimilitudo non attenditur in odium locatoris , ex quo legem potuit apertius dicere,& non dixit secundum l.veteribus.ff.de pact.& l.quicquid astringendæ. ff.de verb.oblig. opin. tamen Bart. videtur æquior : & ideo tenenda : quandoque verisimilitudo non apparet, & tunc aut debentur ex contractu & tunc dies cedit in initio , sed in fine debet solui l.ædem. & ibi not. C.loc. aut ex dispositione legis , & tunc si est vnum salarium , debetur in initio, vt in d.§.diuus. idem si ex contractu hominis succedente in locum dispositionis. l. argum l. fori.& quod ibi not. C.de aduoc. diuers. iudici. sed in hoc ego tenui contrarium per ĩ. dicta fundamenta. Sed quia videtur non omnino bene responsum ad d.§.proinde.in d.l.prima. ideo considerandum est circa salaria aduocatorum aliter,quam veteres cogitauerint.nam quædam iura dicunt ,quòd aduocatus non potest conuenire cum cliente de salario pendente lite,nec ante,vt in l.quisquis. C.de post.quędam dicunt totum contrarium,& quòd nunc ex pacto nudo facit inter aduocatum & clientem debetur efficaciter salarium , vt in l.vnica. C.de suffr.not.l.salarium. ff.man. quædam dicunt quòd aduocatus non potest petere salarium à cliente,vt in d.l.j.§.proinde.vbi est ratio generalis. quædam dicunt totum contrarium,& quod possunt cogere mediante officio iudicis, vt in l.properandum.§.illo procul.C. de iudic. quædam loquuntur solum de retentione, vt in d. l.fin.C.de cond.ob causam.& in d. l. qui operas. † §.j. ff.loc.& in d.§.diuus.quia ego puto sic dicendum , quòd aut loquimur in professoribus 35
iuris ciuilis, idest his,qui publicè legunt, qui propriè vocantur professores , vt patet ex titulo C.de profess.& med.lib.x. & hi non possunt à fisco petere salarium. d. §. proinde. nam cum ipsi doceant

ius

ius ciuile, non est æquum, quòd petant pecuniam à fisco tanquam videantur fateri quòd tantum va
leat pecunia quantum opera, aut loquimur in aduocatis qui soluuntur a priuatis, & sic in his qui
conducti defendunt clientes, & hi ad petendum nullam actionem habent, sed solũ iudicis officium
36 vt d. §. illo procul. quod pro æquitate iudex impartitur. vt tamen salarium non excedat † summam
centum aureorum d. l. j. §. licita. & ibi Bart. aliàs est §. diuus. el j. not. per Bart. in l. si pater. §. fin. ff. de
don. & moder. in §. tripli. instit. de act. nam alias ipsi aduocati non possunt facere aliquas pactiones
cum reo ante litem, nec lite pendẽte. vt d. l. quamuis. post causam sic, dũmodo talis cõuentio salarij
non excedat summam c. aureorum. d. l. j. §. litis causa. ff. de var. & exord. cogn. oblatum verò sponte,
possunt recipere. l. archiatri. C. de prof. & med. & ibi not. Bart. & tale oblatum si per eos non stat
non tenentur restituere d. §. diuus. el ij. & d. l. qui operas. §. fin. ff. loc. & ex his patet responsio ad om-
nia iura quæ videbantur contraria, præter ad l. vnicam. C. de suffrag. ad quam potes respondere,
quòd loquitur de salario quod clientem conuenit dare ante litem inceptam: quo casu putat gloss.
quòd licita sit conuentio in l. quisquis. C. de postul. Ego puto contrarium per text. in d. §. litis causa.
quis excludit nisi casum quando cõuentio fieret post litem perfectam. Item quia militat ratio pro-
hibitiua, quæ traditur in d. l. archiatri. tam in pacto quod fit ante, quàm in eo quod fit in medio. Vn-
de aliter respondeo ad d. l. j. & dico quod doctores in intellectu illius l. multum deuiatũt à veritate.
nam ille titulus non loquitur in salario aduocati. nam nusquam reperitur quòd suffragium signifi-
cet salarium aduocati: quia sciendum est, quòd Romæ olim, & hodie in locis in quibus dignitates
conferuntur de publico, per populum qui diuisus est in tribus, candidati, hoc est, illi qui petebant
dignitates, conueniebant cum aliqua tribu, & promittebant illi, puta centum si suam vocem sibi
dedisset in electione magistratus. istæ igitur voces dicebãtur suffragia. hodie istud dicimus bazota-
re. & hoc modo etiam scholares creant suos rectores. Erant igitur aliqui qui vt haberẽt honorem,
ambibant hæc suffragia. habet igitur locũ ille titulus in omnibus suffragiis. & suffragium hoc mo-
do capitur in l. de quibus. in fin. ff. de legibus. in l. si quæ sunt cautiones. ff. fam. erc. in l. illud. ff. quod
cuiusque vniuer. in l. vniuersi. C. de legation. lib. x. in authen. quomodo opor. episc. §. & hanc non pe
cuniis emere. in versiculo, illud quoque. not. in cap. perpetuæ. de elect. lib. vj. Est verum, quòd abusiuè
aliquando capitur pro auxilio, vnde dicimus suffragor. vt in auth. vt iud. si. quoquo suffr. in princ.
& in l. ij. C. vt lit. pen. disponit ergo ille titulus, vt quilibet teneatur soluere secundum formam il-
lius l. vnicæ. his qui sua suffragia illi dederunt. Et si opponeretur de toto titulo ff. & C. ad leg. Iuliã
de amb. respond. quòd ille titulus habet locum, quando quis clam ambit honores, & promittit pro
suffragio. nos verò loquimur, quando palam hoc fit, quo casu istud est de iure permissum: vt est tex.
in d. l. vniuersi. & in l. j. §. j. ff. de pollici. & l. si quis ob honorẽ. eod. tit. & hoc tenet glos. in l. vnica. ff. ad
leg. Iuliam ambitus. quam ibi sequitur Bart. & Alexand. in apost. not. in l. Barbarius. ꝫ. de off. prætor.
Et quod suffragium non significet patrocinium aduocati, pondero text. in authen. vt iud. sine quo-
quo. in §. sic igitur à nobis. ibi, neque occasione suffragij, neque patrocinij. nam illa dictio, Neque,
ponitur inter diuersa l. manifestę. ff. de iureiurando. differt igitur ille titulus à titulo de pollicitatio
nibus. quoniam ille habet locum, quando promissio non fit principi vel reip. item siue fiat nudo pa
cto siue non: quod non est in titulo de pollicit. vel dic suffragium esse auxilium & impetratur, quo
aliquis amicus principis ab eo impetrat gratiam. Suet. in Vesp. quædam è charis ministris dispen-
satur cuidam quasi fratri petentem cum distulisset, ipsum candidatum ad se vocauit exactáque pe-
37 cunia quãtam is cum suffragatore suo pepigerat sine mora ordinauit. Redeundo igitur ad † pro-
positum, dico quòd quando aliquid debetur ex dispositione legis, siue sit vnum salarium, siue sit an-
nuum, debetur in fine anni per ꝫ. dicta fundamenta. item quia non debet esse deterioris cõditionis
resp. quam priuatus. §. filiusfam. instit. quib. mod. ius pat. pot. solui. nam hoc modo resp. solueret plus
saltem tempore. §. plus autem. instit. de actio. Ad d. §. proinde. respondetur specialiter esse in profes-
sore iuris ciuilis. ratio specialitatis est, quam assignat ibi text. quia non competit illi actio ad peten
dum: ideo lex voluit illi dari à princip. ne videretur ciuilem sapientiam pretio nummario æstima-
re. in aliis ergo in quibus competit petitio, & cessat prædicta ratio, videtur quòd in contrarium sit
ius commune l. ius singulare. ff. de legibus. quod perpetuo not. Et in iudice, vtrum debeat solui sala-
rium ante sententiam latam vel post, vide Hippoly. in singul. exc. Quarto not. secundum tertium
38 intellectum. gloss. in §. diuersum. quòd si præses propter * suam culpam est remotus, debent assesso-
39 res indistinctè habere salarium, etiam si alij locent operas suas. Et ex hoc † infert Paul. de Castr.
quòd si ego locaui tibi fundum ad quinquennium, postea quia non colis, aufero fundum, teneris
mihi ad integram mercedem, licet ipsum alteri æquè bene locauerim. allegatur l. si in lege. §. si do-
mus. j. loc. facit l. stipulatus es opus. ff. de fideiuss. Alexand. hîc tenet contrarium. quam opin. sequi-
tur Bart. in d. §. si domus. & ibi etiam Raph. Ful. rep. hic in xxiij. quæst. aliter distinguunt. Ego sequor
opin. Bart. & communem, sed non per fundamenta Alexand. nam Alexand. tenet opin. Bart. per ra-
tionem huius l. nam ideo quando assessor locauit operas alteri, non potest petere salarium residui
temporis: quia lex non fingit super impossibili, quæ ratio militat etiam in nostro casu. nam dic,
quòd imo illa non est ratio illius, sed potius ratio interesse, vt ꝫ. latius dixi d. iij. intellectu, & in j. not.
Cùm igitur sit ratio interesse, quæ haberet locum etiam in hoc casu ideo teneo cum Alex. pro quo

vltra eum facit & secundo text. in l. planè. ff. de pet. hæredit. vbi probatur, quòd licet aliquis sit in
mala fide veluti est prędo, tamen non tenetur in plus, quam si fuisset in bona fide, si propter pœnam
solutam aduersarius lucraretur cum aliena iactura. & ille text. probat optimè, maximè cum ratio
sit generalis. Tertio pro Bartol. multùm stringit text. in l. dominus. §. fin. ff. loca. vbi si quis deserit
fundum sine aliqua causa, nō tenetur domino nisi ad interesse. Quartò facit, & istud est fundamen-
tum Fulg. quia licet propter moram conductoris non debeat locator sentire damnum, tamen non
videtur quod debeat sentire lucrum. l. iij. §. nunc de officio. ff. de eo, quod cert. loc. domin. Alexand.
conatur probare, quòd ille text. nil faciat ad propositum, sed male: nam ille text. probat consideran
dum etiam interesse tam intrinsecum, quam extrinsecum, & quòd consistit tam in damno, quam in
lucro. & hoc idem est in nostro casu. tenendo igitur communem, respond. ad allegata in contra-
rium, & primùm ad istum text. quod iste tertius intellectus non est verus, vt ꝫ. dixi, & communiter
non tenetur. Ad §. si domus. respond. quòd quamuis generaliter loquatur, non est nouum quòd de-
beat restringi secundum alia iura argum. l. fin. C. de edend. & sic debet intelligi, vt ibi per Bart. vel
secundo respond. quòd text. dicit quod statim potest agi, nec dicit, ad quid. Quare intelligendū est,
vt possit agi ad interesse quod regulariter succedit in actione locati l. sed addes. §. primo. ff. locat. &
quod ille text. loquatur in interesse expresse firmat gloss. in d. l. dominus. in §. fin. in glo. fin. dum al-
legat iungendo illum text. in verbo, eius quod interest indemnitas seruetur. Ad d. §. si domus. ad l.
stipulatus es opus. respondetur quòd nil facit in proposito. & sic ego puto, quòd opin. Bart. sit magis
vera. Sed quæro hîc propriùs ad materiam nostræ legis, quid si iste præses propter infirmitatem
remotus esset, & positus fuisset ad officium leuius, an debeat habere salarium quasi primum offi-
cium compleuisset? videtur quòd sic per text. in l. ex agentibus. C. de agent. in reb. lib. xij. quem ad-
hoc not. Ludouic. Rom. in singulari lxv. an stante statuto. & infert ad quæstionem, vt ibi per eum.
In glos. ij. quæ incipit, comitibus. videtur glo. intelligere verbum, comites. i. assessores, vt ista lex fa-
ciat ad titulum. Et sic pondera hic quod ll. debent facere ad suam rubr. solet ad hoc allegari text.
in l. imperatores. ff. de in diem adiect. qui tamen parum probat. meliùs facit tex. in §. nos ad apicem.
in procemio lib. vj. cum similibus. not. in rubr. instit. de action. vbi Ias. Videtur etiam ista gl. innuere
quod idem iuris hic sit in aliis baruariis, & sic si moriatur præses: debent tamen alij officiales, &
baruarij habere salarium, quia per eos non stat. Et hanc partem tenet Angel. & Decius & † alij 40
Moder. hæc etiam est verior opin. d. Mart. de Laud. tenet contrarium, cùm eis debeatur pro nuda
opera personali. vnde salarium non debetur non nisi pro tempore, quo seruiuerunt. l. j. C. de re mi-
lit. libro xij. tu tene communem. nam aliquando casus impeditiuus contingit in personam condu-
centis operas, & tunc salarium deberetur locatoribus operarum indistinctè, & ita procedit nostra
opin. aut contingit in personam locatoris, & tunc procedit text. in d. l. prima. C. de re milit. lib. xij.
& est de mente Bart. in dicto §. diuus. ff. de var. & extra. cogn. & an ista l. habeat locum in quocun-
que potestate, & an habeat locum in assessoribus ignaris, qui dicuntur secretarij Iustiniani, vide
hic per reper. in xlv. & xlvj. quæst. In gloss. legatis. ista glos. fuit expedita ꝫ. dum retuli varios intel
lectus huius legis. Posset hîc quæri quid iuris sit, si assessori non esset constitutum aliquod salarium
nec aliquod tempus, & præses moriatur. vide moder. reper. hic in xxx. quæst. qui † tenent salarium 41
constitui arbitrio. s. iudicantis declarando, vt per Bart. in l. j. §. in honorariis. ff. de var. & extraord.
cogn. In contrarium tamen facit quia officialis electus ad bene placitum dicitur etiam perpetuus,
vt l. iurisperitos. in princip. ff. de excusa. tut. facit l. ij. §. j. ff. si ager vect. circa tempus ego credo, quòd
debeatur salarium pro anno, argumento eorum quæ ponit Bartolus in d. l. prima. §. diuus. versiculo,
sed quid dices, si verò esset assessor in patria sua tunc credendum est esse conductum per id tem-
pus per quod potuit assidere, scilicet, per iiij. menses l. in consiliariis. ĵ. eo. arg. l. fin. C. de dot. promiss.
In glos. præstitum. videtur velle ista glo. in princ. quod salarium debeat dari assessoribus de publico
& sic à fisco. pro qua opin. facit text. in l. fin. ĵ. eod. & text. in §. festinabis. in authent. de mand. princ.
Communiter concluditur, quòd salarium * debeatur à fisco præsidibus, & postea à præside ipsis 42
assessoribus. Ad d. iura respondetur, quòd satis dicitur salarium dari de publico, quando datur à
fisco præsidi, vt postea ipsis detur. Et hoc est verum de iure ciuili, de iure canonico verò salarium
constituitur assessori à partibus. capit. statutum. §. assessorem. de rescr. lib. vj. capit. cùm ab. de vita &
honest. cler. intelligendo, vt ibi not. Dicit tamen Alber. de Ros. hîc, quòd quando ordinarius habet
salarium de publico, potest illud accipere à partibus. Vnde inferunt mod. in rub. ꝫ. eod. quod eodem
modo poterit assessor sumere salarium à partibus si ordinarius nullum ei det. Istud ego non puto
verum: quia poterit assessor dicere ordinario quòd non vult esse assessor nisi detur sibi salarium de
publico d. §. festinabis. maximè cum debeatur sibi à principio secundum magis communem opin.
In ea. sed illius sic &c. tractatur hic magna quæstio, an mortuo præside ante finem officij debeatur
hæredibus suis integrum salarium? dominus Alexand. hîc post Barto. tenet partem affirmatiuam:
& eius opin. est communis. Ego teneo † negatiuam: & sic quòd hæredes non possint petere sala- 43
rium residui temporis, quam opin. tenuit d. Bertrandus de monte Fauentino, Iacob. Butr. Ricar. de
Salyc. Fulg. qui refert idem tenuisse Petr. & Cin. quos refert & sequitur Bald. in capit. j. quis dicatur
dux. in vsib. feud. Decius hic se non firmat. Repeten. in quæst. x. tenent communem. quorum verba
refert

refert penè ad verbum Alexan. Sed pro clariori indagine arguemus ad partes. Et primò pro com-
muni facit iste text. inducendo hoc modo, dicitur hic quòd mortuo præside salarium debetur asses-
soribus pro residuo tempore, & debetur ab hæredibus secundum tertium intellectum: sed si dicere-
mus, quòd hæredes ipsi non deberent illud habere à fisco, resultaret iniquitas quòd hæredes tene-
rentur soluere pro republica id, quod ipsi non possent exigere. & hoc modo iste text. probat, quic-
quid dicat Bart. hic. Sed ad hoc respon. 1. quod imò non resultat iniquitas, quia hæredes ipsi non
debent præstare, sed fiscus. l. fin. ȷ. eod. §. festinabis. in authen. de mand. princip. nam iste text. non di-
cit à quo debeat præstari dictum salarium. Item cum iste text. habeat plures intellectus, non debet
super eo fieri fundamentum Barto. in l. in ambiguo. ff. de rebus dub. Potest etiam iste text. induci
alio modo. nam debitor & creditor sunt correlatiua. vnde dispositum in vno debet habere locum
in alio. l. fin. C. de Indict. vid. tollen. cum ergo in creditore & sic in assessore disponatur quod debeat
habere salarium residui temporis, videtur idem dicendum in debitore, & sic in præside. Moderni
respond. quòd hic est diuersa ratio: quia præses tenetur ad genus, assessor ad speciem. vnde succe-
dit regula Bart. in l. si vno. §. item cum quidam. ff. loc. sed tu respond. melius, quòd sunt correlatiua
quo ad hoc quod vnus non potest esse sine alio, sed quo ad tertiam personã, puta quo ad fiscum non
quia stat simul quòd fiscus non soluat præsidi, & tamen præses tenebitur assessori. nam dato prædi-
cto fundamento pro vero, sequeretur quod tantum salarij deberet dari assessori quantum præsidi.
Quod quantum absurdum sit, nemo ignorat. Quintò iste text. potest retorqueri secundum Fulgo.
quia si vera esset opinio communis cessaret principale dubium huius l. quod est contra l. quod La-
beo. ff. de Carb. edic. Nam si verum esset quod salarium deberetur hæredibus, quanto magis debe-
retur etiam sua portio assessoribus? Ad hoc tamen posset responderi, quòd imò erat dubium, quia
facilius transmittet pręses salarium ex quo illi debetur propter merã dignitatem secundum doctr.
Bart. in d. §. diuus. quam quod debeatur assessoribus. Secundò pro communi adducitur text. in dicta
l. prima. in §. diuus. vbi salarium non potest repeti ab hæredibus aduocati quia per eum non stete-
44 rat, sed ad illum text. respond. Raph. Fulg. quòd facilius denegatur repetitio, quam * actio: quia in
primo casu tractatur de absolutione, in secundo de condemnatione. vnde succedit reg. l. Arrianus.
ff. de act. & oblig. d. Alexand. conatur replicare dicens, quòd hoc procedit, quando illud solutum
est aliquo iure debitum veluti in debito naturaliter, secus si debitum sit nullo iure, vt vult Fulg. vn-
de videmus quod competit condictio indebiti. Ad hanc responsionem Alexandri replicabant qui-
dam moder. defendentes Fulg. quòd non competit repetitio, quia est debitum aliquo iure, idest, ob-
ligatione quadam naturali, quæ competit ex æquitate, quia per eum non stat. argumento not. per
Bart. in l. Iulianus verum debitorem. ff. de condic. indeb. Et hæc responsio satis potest sustineri. Qui-
dam tamen moder. aliter inducunt illum text. scilicet, ex ratione illius legis, quia per eum non stat
45 quæ militat tam in actione quàm in exceptione. Sed respond. negando istud, quia bona * voluntas
non sufficit pro facto, vt est text. in l. prima. circa fin. in versic. non tamen. ff. ad Sillan. nisi dixeris,
quòd ille text. procedit, quando illa bona voluntas potuit ad effectum deduci, secus quando non
potuit, facit l. cùm hæres. §. Stichus si hæredi meo. ff. de stat. lib. sed huic solutioni obstant not. per
Felin. in tract. de indulgentia. vbi concludit, quòd pauper & infamis, qui non possunt aliquid dare
pro indulgentia, licet habeant bonam voluntatem, eam tamen non consequuntur, vt ibi per eum.
Sed dum ȷ. dixi, quòd obligatio quæ oritur, quia per eum non stat, est potens ad exceptionem, non
46 ad actionem, si opponeretur de l. si merces. §. fi. ff. loc. Respond. quòd quando casus † euenit in perso-
nam rei, tunc parit exceptionem solum. si verò casus non eueniat in personã illius, tũc parit etiam
actionem. ita procedit d. §. fin. Ratio diuersitatis est euidens, quia minus debet nocere assessori ca-
sus fortuitus, qui eueniat in personam alterius, quam quando euenit in personam suam. quia casus
fortuitus debet nocere ei, in cuius personam euenit d. l. si vno. §. item cùm quidam. ff. loc. Et si oppo-
neretur de dicto §. item cùm quidam. vbi retentio non parit exceptionem recurre ad solutionem
Bart. in d. §. diuus. aliud extra in debito ex dispositione legis &c. Tertio pro communi opin. adduci-
tur text. in l. post duos. C. de aduoc. diuers. iudici. Sed ad illum text. moder. respond. quòd loquitur in
officiali perpetuo, nos autem in temporali. sed ista responsio non placet: quia aduocatus fisci ple-
runque est temporalis l. iubemus. C. de aduoc. diu. iudicum, quia tu responde prout ȷ. dicam, quar-
to pro communi facit l. matriculam. C. de agen. in reb. & l. si quis in sacris. in fin. C. de proxim. sacr.
scrin. & l. fin. C. de dom. & protect. & l. prima. C. de primip. & l. iubemus. C. de aduoc. diuer. iudicum.
Sed ad hæc iura respondebat Fulg. esse ibi casus speciales. verum quia ista solutio est refugium mi-
serorum, vt dicit gloss. in l. filium quem habentem. C. fam. ercis. ideo aliter puto dicendum. Quare
47 altero de duobus modis respondeo. Et præmitto, quòd † officialibus debebantur omni anno quæ-
dam præeminentiæ, seu quædam munera, quæ vocantur aliquando annonæ ciuiles. Et istæ pręemi-
nentiæ dicebantur solatia. ita declarat text. in l. vnica. C. de annonis, & capit. adm. Respondeo, illa
solatia transmittebantur ad hęredes. & ita loquũtur supradicta iura, & text. in d. l. post duos. in fine:
sed de salario illa iura nihil loquuntur. atqui contrarium est determinatum non cauillando lite-
ram in l. petitionem. §. quando autem. C. de aduoc. diuer. iudiciorum. qui tex. videtur facere istam di-
stinctionem, dum in princ. dicit, quod post mortem patroni fiscalis hæredes eius nil cõmodi exinde

ſperare debeor præter priuilegia, quaſi dicat, non debent ſperare ſalarium, ſed in illa ſolatia, quæ
ex priuilegio competunt. vel ſecundo potes dicere diſtinguendo, quòd aut loquimut in magiſtra-
tibus,poſt quorum mortem ſtatim ſucceſſor datur, & hi ſalarium reſidui temporis nõ tranſmittunt
ad hæredes, aut loquimur quibus ſucceſſor non datur, niſi poſt aliquod tempus, & hi tranſmittunt
ſalarium † tanquam ſi vixiſſent vſque ad illud tempus. Ita formaliter videtur diſtinguere text. in 48
d.l.matriculam. & ibi gloſſ. Ratio eſt, quia non videtur æquum quòd reſp. duplici onere grauetur.
Quintò obſtat text.in l.legatus antequam. §.j.ff.de legatio.ſed reſpond.prout ſ.reſpond.ad §.diuus.
Sextò ad l.cum heres.§.Stichus ſi hęredi.ff.de ſtat.lib.Reſpon.quòd aliud eſt in morte,aliud in infir
mitate. Vnde ſi ille ſeruus fuiſſet mortuus ante diem, eueniente die non diceretur liber: & ſic non
fingeretur ſeruiuiſſe.l.fin.ff.de man.teſt.C.de dedi.liber.tollen.l.vnica.& ſic ille text.potius probat
contrarium. Septimò quia in materia honoris,& dignitatis annus cœptus habetur pro completo l.
ad rempublicam.§.annus. ff.de mun.& hon. Tractat latè Felin. in capit.cùm vigeſsimum. extra de
offic.deleg.ſed reſpond.quòd ille text. potius probat noſtram opin. quia in his quæ dantur honoris
cauſa, veluti in ſolariis, iſtud eſt verum, ſecus in ſalario vbi agitur de onere reipublicæ. d.l.ad rei-
publ.in verſic.cæterum.& ſic remanet defenſata optimè opin.Fulg.contra Bart.& Moder.pro qua
opin. primò facit ratio: quia ſalarium & tempus diuiſibilia ſunt l.Seio. ff.de ann. leg. item faciunt
alia fundamenta adducta hic per Barto.& alios. Punctus conſiſtit videre, vtrum doctr. Bart.in d.§.
diuus.ſit †vera: diſtinguit ergo ibi Bart. quatuor membra.primum eſt, quando quis eligitur ad ali- 49
quod officium habens principaliter laborem:& hoc caſu non debet habere ſalarium, niſi pro rata
temporis in quo ſeruiuit l.j.C.de re milit.lib.xij. Sed illam legem dicunt nil probare:quia illa l.non
loquitur de hærede,ſed de ipſis militibus. Curt.tamen hic conatur ſuſtinere Bart. & dicit quòd pro
bat à fortiori.nam ſi non debetur ſalarium ipſis,qui ſunt captiui pro repub.tantò minus hæredibus,
qui nil fecerunt. Ego teneo aliam opin.quod imò nil probet. nam ratio cur lex captiuis non conſti-
tuat ſalarium eſt, quia lex exiſtimat eos fuiſſe ignauos, quia debuerãt potiùs perire in bello, quàm
permitti ignominioſè ſe capi. iſtud probatur.nam nos videmus, quòd filius captiuus patri non pro-
deſt ad excuſationem munerum l.ij.C.de his,qui numero liber.lib.x.& tamen ſi ſit mortuus in acie,
prodeit l.fin. ff. de vac. munerum. Non probat ergo ille text. quia videmus, quòd plúra priuilegia
competunt quando moritur ſaltem in acie, quàm quando ſit captiuus. ſuſtinendo tamen Bart. po-
tes dicere, quòd ideo lex non tranſmittit ſalarium, quia datum eſt illi pro mero labore. Quæ ratio
militat in vtroque caſu,ad illam tamen l.j. dicemus vnam aliam rationem. allegat etiam l.deſerto-
rem.§.is, qui.ff.de re milit.qui text. videtur probare contrarium, ſicut etiam text.in l.non omnes.§.
qui ab hoſtibus.& text.in l.pen.eod.tit.niſi reſtringas eos text.vt per gloſ.in d.l.j. & in d.§.is qui.iſta
tamen concluſio Bart.eſt vera. Secundum membrum eſt, quando aliquis eligitur † ad officium, 50
quod reſpicit laborem & probitatem ſcientiæ,vel intellectus,& hoc caſu ſi eſt vna præſtatio facien
da,totum ſolarium debetur,& tranſmittitur ad hęredes,vt in d.§.diuus.& l.legatus.§.j.ff.de legatio.
Sed iſtud ſ.reprobaui: quia iura allegata loquuntur in retentione,& faciliùs conceditur exceptio,
quàm actio, vt ſ.dixi.item d.l.legatus.non facit in propoſito: quia loquitur de ea pecunia non quæ
data eſt occaſione ſalarij,vt eſt in noſtra quæſtione,ſed de ea, quæ data eſt pro ſumptibus & expen-
ſis magis,quam pro mercede laboris.Et ita intelligit illum text.Bart.in d.§.diuus.in verſic. vlteriùs
quæro, quo tempore debeat ſolui ſalarium &c. Si verò erat facienda præſtatio annua, tunc debet
habere pro eo anno,in quo incepit tantùm l.poſt duos. C.de aduoc.diuer. iudic.ſed ad hunc text.ſ.
reſpondi quòd loquitur in ſolatiis non in ſalario.Bart. tamen permanet in ſua opin. & aſsignat ra-
tionem diuerſitatis inter hunc caſum & ſuperiorem.quia iſtud non eſt mere beneficiũ: ſed eſt par-
tim remuneratio beneficij,partim propter laborem, & ideo nõ fit interpretatio, ſicut in beneficiis,
qualis eſt in iiij.membro Bart.nec ſtrictè proceditur ſicut in contractibus,ſed fit media interpreta-
tio,lata tamen.quamuis iſta verba ſint colorata,mihi non placent,quia nos videmus,quòd lex ma-
gis fauet creditoribus ex cauſa onerosa, vt ſunt illi,qui ſunt relati in primo membro,quàm credito
ribus ex cauſa lucratiua, vt eſt in hoc membro & ſeq. iſtud probatur in §.ſi res aliena. inſtit. de leg.
facit gl.in l.quamuis.ff.de dam.inf.vbi dicit,quòd qui non laborat,non manducat. Tertium mem
brum eſt,quando quis habet officium,quod †reſpicit laborem, & aliud quod reſpicit diſcretionem 51
vel ſcientiam.& eſt diuiſibile.Exemplum in Coneſtabili,qui habet ſalarium tanquã miles,& aliud
tanquam Coneſtabilis. Et hoc caſu quantum pertinet quia miles, habebit niſi pro rata temporis:
quantum quia Coneſtabilis,habebit pro toto tempore l.his ſcholaribus. C.de erog.mil.ann.lib.xij.
ſed ille text.videtur probare totum contrarium.nam ſcholari ibi debebatur intuitu laborum, quia
regebat numeros, vnus ſolidus, item debebatur eodem intuitu laboris & dignitatis ſecũdum Bart.
aliud ſalarium pro caballatione. Dicit text. quòd vtrunque tranſmittit. & ſic ille text. ſecundum
communem intellectum eſt de directo contrarius huic tertio membro & etiam primo. Ego tamen
teneo,quòd nullum omnino tranſmittitur. Et reſpond. ad illam l.quæ dicit, quod tranſmittitur il-
lud quod iam debitum illi erat:ſed quòd tranſmittat ſalarium reſidui temporis. & ſic quod erat de-
bendũ text.non dicit. Quartum membrum eſt, quando quis eligitur ad aliquod officium habens
dignitatem†principaliter,tũc ſalarium tranſmittitur ad hæredes pro futuro tempore nulla habita 52
diſtinct

distinctione siue vnum siue annuum. allegat l. si quis in sacris. C. de proxim. sac. scrin. & l. matriculam. C. de agen. in reb. Sed ego in hoc membro ·j· tenui contrarium, & respondi ad iura contraria.
53 Allegat etiam Bart. l. j. C. de primipil. lib. xij. Antiquitus † & tempore Cæsaris & Romanæ reipublicæ primipilatus erat magna dignitas. nam inter legiones populi Rom. nobilior erat decima legio, cuius centurio dicebatur primipilus, vt dicit Romanæ historiæ grauiss. auctor T. Liuius in fine vij. libri primę decadis. Sed tempore Iustiniani mihi videtur quod non esset aliquis honor: & sic quod Bart. malè allegauerit illum text. nam quod non sit honor, probo: Cohortalis vel apparitor non potest habere aliquam dignitatem l. si cohortalis. C. de cohort. & princip. lib. xij. & tamen potest esse primipilus l. quicunque. cod. tit. & sicut tempore Romanorum dicebatur primipilus quasi primus & nobilior centurio, tempore Iustiniani habitus est vilior, dictus quòd primus esset qui tela iacularetur in hostes, & qui pro obice aliis se præstaret. nam quòd primipilatius esset ille qui torqueret prima tela, tenet etiam d. Abb. in cap. ex parte. de consuet. in fin. quicquid dicat glos. in rubr. C. de primipil. Ex his ergo patet Bart. in hoc membro etiam malè loqui. Tenendo tamen eius opinionem, quòd primipilus sit digniras, pondero text. in l. sed & milites. §. fin. ff. de excus. tut. vbi dicitur quod primipili qui non administrant, non funguntur priuilegiis primipilaribus. probat igitur ille text. priuilegia dari propter exercitium, non propter dignitatem. item ille text. facit pro opin. Barto. in sequenti quæstione quòd salarium non debeatur præsidi antequam administrauerit: quamuis Bar. tenuerit contrarium in dicto §. diuus.

DE IVRISDICTIONE OMNIVM IVDICVM. RVBRICA.

SVMMAE.

1 Iurisdictionem ordinariam intelligi ex causis etiam delegatam. 5.

1 TRACTANT hîc † doctores, verùm statutum loquens de iurisdictione, compræhendat delegatam. Et primò quòd cōpræhendat, arguitur de rub. huius tituli, quę loquitur per verbum, iurisdictione, & tamē in titulo loquitur etiā de delegata l. ij. l. more. l. & quia. cum similibus. ·j· eod. sed ad hoc respon. quòd istud est propter verbū, Omnium. quod est terminus vniuersalis & facit compræhendere ea, quæ aliàs non comprçhenderentur l. Iulianus. in princ. ff. de leg. iij. facit quod not. Bar. in l. serui electione. §. j. de leg. j. facit etiam quod no. gl. in cle. j. de foro compet. vbi voluit, quòd quamuis iurisdictio simpliciter sumpta significet nisi minimam iurisdictionem, tamen si dicamus omnimoda iurisdictio compræhendit merum, & mixtum imperium, in contrarium tamen facit, quia videmus quòd quamuis terminus, omnium. sit generalis, tamen restringitur ad proprias materias l. Caius. ff. de leg. ij. vbi legans omnia, quæ continentur in domo, non intelligitur legare nomina debitorum. sed respond. quod istud fundamentum militaret, si text. diceret, De omni iuris-
2 dictione. sed dicit de iurisdictione omn. iud. quo casu compræhendit etiā delegatos, qui * propriè dicuntur iudices l. à iudice. C. de iud. Secundo facit iudex delegatus propriè dicitur iudex l. à iudice. C. de iud. l. si quando. C. de dilat. & coram eo dicitur iudicium l. iudicium soluitur. ff. de iud. ergo propriè debet habere iurisdictionem, cum iudex & iurisdictio videātur esse antecedens & consequens: arg. capituli, forus. §. in omni. de verb. sign. & xxiij. q. ij. c. j. respondetur, quòd nō valet consequentia: propriè est iudex, ergo habet iurisdictionem propriè. istud probatur in l. fin. C. vbi & ap. quem. facit quia dicere ius necessariò non includit iurisdictionem prout consideratur à lege esse quid iuris publicè introductum. l. priuatorum. C. de iur. omn. iud. Tertiò facit text. in l. ait prætor. ff. de re iud. vbi
3 appellatione * iurisdictionis venit delegata secundum communem intellectum. sed respond. quòd ibi non venit appellatione iurisdictionis, sed appellatione notionis. & sic quòd alius intellectus sit verior. Et cùm illa lex habeat duos intellectus non videtur super ea arguendum. argu. eorum quæ not. Bart. in l. in ambiguo. ff. de reb. dub. Quartò facit d. l. ait prætor. iuncta l. à diuo Pio. in princ. eod. tit. vbi prætor loquens, vt sententiæ habentis iurisdictionem exequantur, intelligitur etiam velle, quòd sententiæ delegatorum exequantur. Sed respon. quòd ideo illud est, quia diuus Pius ita rescripsit. vnde si non rescripsisset, edictum prætoris non compræhendebat delegatam. & sic ille text. retorquetur. Quintò facit cap. quęrenti. extra de offic. deleg. cum similibus vbi text. vtitur simpliciter verbo, iurisdictionis, & intelligitur de delegata. Sed respond. quod non est arguēdum de capitulis, quæ vt plurimùm barbarè loquuntur ad statuta quæ debent propriè intelligi. l. non aliter. ff. de leg. iij. l. quicquid adstringendæ. & ibi Bart. & alij, de verb. oblig. vel dic, quod illud ibi est propter rationem subiectæ materiæ, vel vt faciat ad titulum arg. l. imperator. ff. de in diem adic. Nos vero loquimur in dubio & circumscriptis omnibus coniecturis. Pro contraria opin. facit primo quando aliquis legat rem in dubio, intelligitur de ea re in qua habet dominium, non in qua habet nudam possessionem l. Iulianus. & ibi not. ff. de leg. iij. in princ. idem debet esse in nostro casu, vt intelligamus de eo, qui habet dominiū ipsius iurisdictionis & sic de ordinaria, non autem de sola possessione seu

exercitio vt est delegata.nam delegatus * habet solum exercitium iurisdictionis secundum magis 4
communem opin.in l.more.j.eo.sed posses respondere,quòd imo habet proprietatem, vt tenui s.in l.j.§.qui mandatam.ff.de offic.eius cui.Secundò facit.nam iurisdictio ordinaria est firmior,quàm sit delegata,vt per Alex.in rub.j.de offic.eius cui.item dignior saltem, quàm sit delegata ab ordina.vt per Mod. Ferr. in d.rubr.in princ. sed in dubio verba debent intelligi in firmiori atque digniori significatu.l.j.§.qui in perpetuum. ff.si ag.vect.vel emp.sed respon.quòd intelligetur de firmiori,& digniori significatu,si intelligeretur de vtraq; : quia duo vincula magis ligant, quàm vnum.not.in l.j. C.de pact.item nos videmus,quòd plerunq; ista regula non est vera.nam non probatur in illo text. quia ibi illud est propter subiectam materiam.nam contra illam regulam est gl. iuncto text. inst.de vsucap.in princ.in glo.in verb.dominium. Adde Bart.in l.j. C.de vsufr.item facit quod not.Felin.in rub.de præscr.in versic. Quintò facit. vbi qui dixit se dominum in libello, si non probat de directo obtinet probando de vtili.facit etiam quod not. Bar.per illum tex.in l.j.§.j.ff.ad Sillan.Tertiò facit. quia iurisdictio ordinaria est fauorabilis,delegata verò est odiosa.cap.j.de rescr.lib.vj. vbi gl.sed in dubio debemus intelligere de fauorabilibus,non de odiosis.cap.odia.de reg.iur.lib.vj.sed respond. quòd istud fund.non concludit generaliter. quid enim si esset damnum delegatæ, vt includeretur, quo casu cessat ratio d.c.odia? Ad arg.tamen formaliter responde, quòd quando tractatur de odio, non debet extendi.Istud est verum, sed nos loquimur in casu claro : cùm delegata sit proprie iurisdictio.Quartò pro hac parte facit,quia statuta in dubio debēt intelligi in casu perpetuo non in temporali,vt hîc per Rim.qui allegat Bart.in l.seruus.C.de pœnis.in l.si adulterium.§.fin.ff.de adul. sed iurisdictio ordinaria est perpetua,delegata verò est tēporalis:ergo &c.Respond.d.regula procedit, quando statutum non potest intelligi nisi in altero eorum.nam hoc casu potius intelligitur de perpetua quam de temporali. Sed quando potest comprehendi vterque casus,tunc fundamentum cessat,quia intelligitur in vtroque,& sic in fortiori. Et ex his patet punctum etiam disputabile. Ego tamen puto, quòd prior pars sit verior, & sic quòd stante statuto loquente de iurisdictione debemus intelligere de ordinaria.vnde infertur vera esse decisio d. Anto. Butr. in ca.sua.de offic.vic. Quam
conclusionem †limita j.quādo ratio subiectæ materiæ aliter indicaret:arg.l.si vno.ff.loc.facit quod 5
not.Bart.in l.j.§.potestatis.j.de procur. Secundò non procedit,quando præcedentia & sequentia aliter declararent l. seruum filij. §. fin. de lega.j. Tertiò quando ex consuetudine appellatione iurisdictionis veniret delegata.c. cùm dilectus. extra de consuet. & pro hoc vltimo vide elegantiss. consilium Raph.Com.quod recitant Mod.Sen.in l.Gallus.§.si eius.in fin.ff.de lib.& post.Quartò limita, vt non procedat in materia strictè interpretanda secundū Alex.l.ait prætor.ff.de re iud.Quintò limita,quādo eadē ratio est in iurisdictione delegata,quæ est in ordinaria,quia tunc indistinctè comprehenderetur.nam non possumus negare, quin saltem largo sumpto vocabulo appellatione iurisdictionis veniat delegata, vnde succedit regula quod in exorbitantibus & correctoriis licitum est arguere de stricta significatione vocabuli ad latā.auth. minoris debitor. C.qui dare tut.poss.firmat expresse d.Alexā.in l.ij.ff.de leg.j.Sextò limita,quando natura tituli faceret,vt deberet intelligi de delegata,veluti est tex.in c.quærenti.de off.deleg.nā leges in dubio debent intelligi secundū naturā tituli sub quo sitæ sunt l.imperator.ff.de in diē adiec. Phil.Dec.in l.j.in iiij.no.ff.si cer.pet.Possent etiam dari aliæ limitationes,quæ depēdent à prima,vel quæ loquerentur in casibus,in quibus licita est extensio in statutis. Quæro, cur in C.hic titulus positus est post titulum de iud. hîc non,cogita.

SVMMAE

1 *Officium iudicis variè spectari.*
3 *Mixtum imperium ex causis indelegabile:aloquin cōtrà. 7.*
9 *L.j. de offi. eius. explanari.*
10 *Et,vocula vis.*
11 *Delegatus, iudex.*
12 *Adiuncti effectus.*
13 *Iurisdictionis genera.*
15 *L.j. de iurisdi. sensus.*
16 *Posse,variè accipi.*
18 *Iurisdictionis explanata definitio.eàque multiplex.*
19 *Statutum iniquum tenere.*
20 *Statutum sententiā regulari.*
21 *Decretum variè definiri.*
23 *Decretum, iure tribuendo tantum, requiri.*
24 *Bonorum possessiones non nisi ex causis,decretū exigunt.30.*
25 *Bonorum possessionis iudices.*
26 *Duumuirorum potestas.*
28 *Cognitionis mandatum ad definitionem non trahi.*
31 *Delegationis obitus.*
32 *Decretum secundum, interlocutoria instar definitiue.*
35 *Tutoris datio nec imperij nec iurisdictionis.*
37 *Ratihabitio iussum non supplet.*
41 *Officio iudicis excipi.*
42 *Testantis voluntatem non nisi pro re spectari.*
45 *Actionis & officij iud. differentiæ.*
47 *Iudicem fauori suo renuntiare posse, partium non item.*
48 *Officij iudicis species.*
49 *Restitutionem variè censeri.*

LEX I.

IVS DICENTIS. Tenendo cōmunem intellectum summa vt hîc per Bart. sed secundum intellectum quem ego do, non solum causæ mixti imperij quæ possunt delegari,competunt iure magistratus,sed etiā illæ quæ non sunt delegabiles. hoc dicit.Bar.in suo summario videtur malè loqui,dū dicit,quòd iudicis officium est genus generalissimum,quia tex.vtitur †verbo,latissimum.non enim sequitur, 1
Titius est doctissimus,ergo est genus generalissimum:nisi dicas,quod Bar. voluit dicere,

dicere,quod ita iudicis officium omnia compræhendit,sicut etiam genus generalissimum, quod nihil habet supra se.sed contra hoc facit,quia imò videmus, quòd iudicis officium habeat aliquid supra se. nam possumus considerare officium in genere, de quo loquitur text. in c.j.de offic.leg.in vj. item possumus considerare ius in genere, quod ponitur in diffinitione iurisdictionis: de qua videbimus ĵ.post Bart.non videtur ergo,quod officium iudicis,de quo hîc in text.posit dici genus generalissimum, cùm non compræhendat illa, sicut videmus etiam quod animal respectu animalium non potest dici genus generalissimum.glo.in l.legato generaliter.ff.de leg.j. Quare ego puto,quòd iudicis officium sit potiùs genus subalternnm declarando ista genera,vt per gl.& Bar.in d.l.legato generaliter. Aduertendum tamen est, quia Bart. videtur intelligere genus generalissimum,pro eo quod logici dicunt subalternum, & prout capitur per gloss.in d.l.legato generaliter, scilicet, quod genus generalis.sit illud quod non restringitur ad aliquas species. & ita etiam est de mente eius in l.ij.C.de sen.quæ pro eo,quod interest.dum diffinit interesse prout est genus generalissimum.rationem dicti Bart.ponit Alexand. Aphrodisius in problematis,in iiij.sectione. Quæro hîc, cur text.dixit latissimum? dic vt hîc per Decium. In text.ibi, latissimum est.imò videtur, quòd iudicis officium non sit latissimum, ex quo restrictum est ad terminos iuris, nec potest legem transcendere.§. responsa prudentum.instit.de iure naturali.capit.erit autem lex.iiij.distin. Modet.hîc sol.sed malè.
2 Tu dic,quòd quamuis sit latissimum restringitur tamen ad terminos habiles.nam quælibet* dispositio etiam generalissima recipit restrictionem ad habilitatem, & secundum iuris dispositionem. Bart.in l.j.§.nuntiatio.ff.de op.no.nunt.tractat Ias.in §.in personam.instit.de act.post glo.ibi.Secundo ad idem oppono, si officium iudicis est latissimum, cur non compræhendit merum imperium? nam hîc in tex.sunt exempla,nisi mixti imperij.Bart.& alij,quòd dictio,Et, posita in textu est implicatiua.l.j.ff. sol.matr. implicat causas meri imperij. Sed contra hanc instat Fulg. quem refert Deci. & Rim.de natura implicatiuæ est implicare casus minus dubitabiles. l.j. ff.solut.matrim.magis dubitabili expresso. putà, si dico etiam vnus scholaris sciret hanc legem.implicat, quòd tantò magis sciret doctor, quod est minus dubitabile: videtur ergo, quòd eodem modo si dico officium iudicis etiam comprælendit causas misti imperij, non sequitur quòd debeat implicare merum, quod est magis dubitabile. Quare Raph.aliter intelligit istam legem, scilicet, vt dictio, Et, non sit implicatiua pro,etiam,sed potiùs sit ornatus causa apposita, sicut videmus in l.manifestæ turpitudinis.ff.de iureiurand.cum his,quæ ibi not.Ias. Non obstat,quòd hîc non posuerit exempla meri imperij:quia ideo non posuit, quia non erat intentio Iurisconsulti tractare hîc de causis meri imperij, sed sub congruis titulis,vt est in tit.de accusationibus. sed hanc responsionem impugnant moder. & bene, quia etiam hîc tractatur de causis meri imperij respectu iurisdictionis, vt in l. imperium. ĵ.eodem. vnde Rim.tenendo opin.Bar. respondet secundo modo quòd imò non includit casum magis dubitabilem:quia cùm ea quæ sunt meri imperij expediantur officio iudicis nobili ad publicam vtilitatem, sequitur quòd compræhenduntur sub hoc verbo, Officium. vnde non est dubitabile. Sed respond.quòd secundum hoc attenta hac ratione non debuerant neque poni exempla mixti imperij quia comprætendebatur mixtum imperium sub hoc verbo, officium. vnde tertio modo respond. Rim.quòd illud quod dicitur,quod implicatiua implicat casum minus dubitabilem, est verum si potest. vnde etiam aliquando implicat magis dubitabilem: argum. l.si idem.§.fin. ĵ.eod. cum ibi not. & aliatum legum quæ non probant. nam esset impropria locutio, si teneremus istam opin. Rimin. Quarto modo sol.mod.Pap.quod includit minus dubitabilem.nam si competunt illi ea, quæ respiciunt priuatam vtilitatem,tantò magis ea, quæ respiciunt publicam vtilitatē:cùm publica vtilitas sit præferenda priuatæ l.vtilitas. C.de primipilo.lib.xij. & hanc solutionem videtur etiã hîc tenere Decius. Ego non teneo istam solutionem,quia quamuis aliqua respiciãt vtilitatem publicam, non tamen cōpetunt habenti priuatã.data enim hac solutione pro vera,sequeretur quod is qui haberet iurisdictionē minimã,haberet etiam ius gladij,quod est falsum,& contra tex.in l.j.§.de offi.eius cui. vnde ego sum in nouo intellectu ad istum text.& teneo,quod mixtum imperiũ posit delegari, nisi
3 in †duobus casibus.Primus,vbi requiritur interpositio decreti.Secundus, quãdo illud imperiũ participat plus de mero quã mixto.l.nec quicquam.§.vbi decretũ.ff.de off.procon. & leg.l.iubere caueted.ĵ.eo.Et hanc opin.tenuit Guido de Suz.hic,& Io.And.in addit.Spec.quos refert Alex.in l.j.ff.de off.eius,cui.cui adde,quod eandē tenuit Hirnerius glossator,quem refert gl.in l.placet.in j.gl.C.de
4 peda.iud.Præsupposito ergo,quod causæ mixti imperij*competant iure magistratus, dicit iste tex. quod non solum prædictæ causæ delegabiles competunt officio iudicis,id est,iure magistratus, sed etiam,quæ sunt indelegabiles,veluti est bonorũ possessio, in qua requiritur decreti interpositio : & ideo non potest delegari.item in possessionē missio,quæ participat plùs de mero imperio, quàm de
5 iurisdictione minima,vt l.iubere cauere.secundũ communē intellectũ.ĵ.eo.item tutoris*datio,quę videbatur,quod non posset delegari, quia specialiter & nominatim à lege conceditur.l.muto.§.tutoris datio.ff.de tut.tamen potest delegari:quia quãuis cōcedatur specialiter & nominatim, tamen non conceditur in signum maioris magistratus,vt per Alex.hîc. Et si diceretur, q̄ hoc modo posset passim delegari,quod est falsum:quia non potest delegari nisi habentibus magistratũ, vt §.sed hoc iure.inst.de Attil.tut.respond.quod ne posit delegari omnibus est introductum in fauorem pupilli,

γ v quia

quia lex magis confidit de magistratibus, quàm de priuatis iudicibus. Et hoc tenendo vnam opin.
vel tenendo aliam posuit exemplum de datione tutoris, quæ regulariter non potest delegari, nisi
habentibus magistratum: & ideo etiam hic videtur casus specialis, in quo causa mixti imperij non
delegatur. Quartò posuit exemplum de datione delegati, quæ *est mixti imperij, prout j. dicam, & 6
non potest delegari & sic ordinarius non potest delegare cum potestate subdelegandi, quam opin.
tenet Alexand. in l. à iudice. C. de iud. & nos dicemus in l. imperium. j. eod. & ibi tenui contrarium.
Et ex his patet planus intellectus ad istam legem, vt intelligamus positum verbum, Officium, idest,
magistratus. & quòd hic sit casus, quòd causæ mixti imperij possint delegari. Sed contra hunc intel
lectum obstat, quòd verbum, latissimum, importaret genus subalternum. quod est contra Bart. hic.
sed dic, quòd Bart. malè loquitur, vt s. dixi in principio legis. item verbum, latissimum, non intelli-
geretur nimiùm latè. sed responde ideo esse latissimum, ex qoo comprehendit casus speciales. item
illud, latissimum debet restringi secundum terminos habiles, vt s. dixi. Pro veritate † igitur huius 7
lecturæ reuoco in dubium, vtrum causæ mixti imperij possint delegari? Et pro parte affirmatiua
quam in puncto ioris puto veram, primo est text. in l. j. in princ. ff. de offic. eius cui. vbi iurisconsultus
ponens regulam quod ea, quæ sunt lege, vel senatusconsulto concessa, non possunt delegari. Exēpli
ficat in duobus exemplis meri imperij. Et si dicatur quòd exempla non mutant regulam. l. j. §. quod
vulgò. ff. de vi & vi arm. cum similibus. quia respond. quòd illud est vnum exemplum. secus est, quan
do sunt plura, puta duo, tria, vel quatuor: quia tunc ita declarant vt regula debeat intelligi, nisi se-
cundum eos casus. ita est glo. ord. in l. nunquam. in j. gl. in fin. ff. de priuatis delict. videtur esse etiam
de mente Lancel. Decij hic in j. glos. Secundò pro hac opin. est text. expressus in l. fin. ff. de offic. eius
cui. qui text. non cauillando optimè probat. nam dicit text. mandata iurisdictione priuato etiam
imperium quod non est merum, videtur mādari: quia iurisdictio sine modica coërcitione nulla est;
nam tenendo intellectū gl. ibi illa dictio, Etiam, non esset implicatiua: cùm tamen propriè loquen-
do solet implicare l. j. ff. sol. matr. item in hac materia valet argumentum à contrario sensu l. j. ff. de
offic. eius cui. Cùm ergo ille text. dicat, quòd delegetur imperium, quod non est merū, sequitur ergo
mixtum. Nam omne imperium aut est merum, aut est mixtum l. iij. j. eod. Item probat ille text. quia
dicit quod delegari potest modica coërcitio. nam modica *coërcitio est mixti imperij, vt per Bart. 8
in l. imperium. j. eod. Et intelligere de sola verbali, vel prout intelligit Bart. in l. magistratibus. j. eo.
est expressè dicere contra mentem iurisconsulti in d. l. fi. Præterea ille †text. probat expressè, quòd 9
imperium transfertur in delegatum. ergo sequitur, quod transferatur mixtum, nam intelligere se-
cundum glo. scilicet, quod appellatione imperij veniat quædam modica castigatio istud est falsum;
quia proprie loquendo datur nisi duplex imperium, merū & mixtum l. imperiū. j. eo. ergo verba &c.
l. non aliter. ff. de leg. iij. & hanc partem tenendo respondetur ad allegata in contrarium, per Alex.
in d. l. j. & primò ad text. in l. placet, versiculo, quòd non ita. C. de pedan. iudic. negando communem
intellectum ibi, vnde videtur, qood debeat teneri intellectus Guid. de Suz. quem refert Alex. in d. l. j.
scilicet, quòd principium illius legis loquatur in causis mixti imperij. sed versi. quod non ita. loqua-
tur in causis meri imperij. Vel tene nouum intellectum ad illam legem quem puto esse in puncto
iuris verissimum, scilicet, vt tota lex illa loquatur de causis mixti imperij, in principio loquatur de
delegabilibus in versiculo, quod non ita. loquatur de causis nō delegabilibus, putà de illis quarum
exemplum ponitur in hoc tex. in fine verò loquatur de causis iurisdictionis maioribus, quę æquipa-
rantur mixto imperio, quod non potest delegari. & si opponeretur huic intellectui de d. versi. quod
non ita. ibi ex officio suo. & sic quod imò loquatur de quibuscunque causis mixti imperij. nam illæ
competunt officio iud. non autem iure actionis. Ego hoc fateor, sed dico, quod tex. non dixit ex of-
ficio suo, quasi velit intelligere officium iudicis, sed dixit ex officio suo, idest, per semetipsum. nam
quando lex vtitur ista dictione, Suo, censetur elegisse industriam personę l. iubemus. & ibi Bart. C.
de erog. mil. ann. lib. xij. erit ergo mens tex. q in causis, in quibus solebat cognoscere ex officio suo,
idest, per seipsum, quales sunt causæ, de quibus in hoc tex. nō possunt ordinarij dare aliquos iudices.
Et ex his etiam influit nouus intellectus d. l. j. in §. qui mandaram. in versiculo, verius est enim. eum
sequenti. s. de offi. eius cui. quem intellectum promisi hic dicere. Not. j. ex isto tex. quod copulatiua,
Et, ponitur †pro, etiam, l. j. ff. de solut. matr. circa quod quia est satis leue, vide Albericum de Ros. in 10
dictionario. Bart. in l. Carbonianum. §. si duo, ff. de Carbon. edi. Aliquando implicat casum contra-
rium. §. & iudicare. vbi Bart. in authent. de def. ciuit. Not. & ij. ex text. ibi, pupillis &c. quod pun-
ctus ponitur loco copulæ. de qoo per gloss. in l. pretia rerum. ff. ad legem Falcid. Quod est verum,
quando ponitur inter plura substantiua. nam in principio orationis nunquam punctus importat
copulam, nec inter alias coniunctiones, prout dixi in l. Gallus. §. idem credendum. de lib. & posthu.
Not. iij. ex fin. quod appellatione iudicis † venit delegatus, Ad hoc est etiam text. in l. à iudice. C. de 11
iudic. Sed contra hoc facit, iudex dictus est quasi ius dicens, capit. forus. §. in omni. de verbor. si-
gnifi. xxiij. quæst. ij. can. j. vnde ille, in quo non verificatur verbum, ius, non potest dici iudex. sed in
delegato non habet locum istud verbum, ius: patet, quia lex loquens de eo, qui vocatus est in ius,
non habet locum in eo, qui citatus est coram delegato. l. iij. vers. si quis ad pedaneum. ff. ne quis eum
qui in ius. ergo &c. Qoamuis ista opin. posset sustineri, tamen teneo pro nunc communē. & respon.

quod

quòd illa pœna de qua in illo titulo, nequis eum, qui in ius voc. &c. fuit constituta, vt punirétur illi,
qui auctoritatem iudicis contemnunt. Vnde cùm pedaneus iudex habeat paruam auctoritatem, &
dicatur esse minimus, ideo eius citationem cõtemnens non incidit in illum titulum. & hanc ratio-
nem ibi videtur tenere gloss. Respond. igitur formaliter, quod ibi citati a pedaneo non incidunt in
illud edictum, non propterea quod verbum, ius, non verificetur in eo, sed quia ceilat ratio illius edi-
cti. Contra communem etiam facit, quia delegati non dicuntur iudices simpliciter, sed cum adie-
cto. dicimus enim iudex delegatus l. vnica. C. qui pro sua iurisd. iudex datus. l. à iudice. C. de iudic.
iudex extraordinarius. l. si quando. C. de dilat. iudex pedaneus. C. de peda. iud. in rubr. & nigro. vnde
12 succedit regula, quam tra lit Bart. in l. Lucius. §. quæsitum. ff. de leg. iiij. Sed respond. quod † illud
adiunctum non profertur ad denotandam improprietatem, sed solum ad ponendam differentiam,
sicut dicimus iudex ordinarius, & tamen est proprie iudex, iudex enim est nomen generale, & com
præhendit quemlibet ius dicentem d. capitu. forus. sed secundum adiunctum suum specificatur, vt
dictum est. pro communi opin. facit text. in authent. & consequenter. C. de sentent. & interloc. In
glo. prima. constituit glo. differentiam inter iudicem, & ius dicentem. quam glos. sequitur Rim. hic.
13 pro qua facit, quia sicut iurisdictio † est nomen generale quod comprehendit causas meri, & mixti
imperij & iurisdictionis minimæ tam in pronuntiando, quàm in cognoscendo, ita videtur etiam
quod significet ius dicens, & sic quòd sit nomen magis generale, quàm sit iudex. quod verificatur
secundum Iac. Butr. in pronuntiando solùm. sed videtur quòd verificetur in omnibus actis litis,
cum etiam ante lit. conteit. & in medio, & in fine dicatur iudicium, vt per Bart. in l. ij. circa med. ff.
de furt. videtur verior opin. Bart. pro qua facit, quia nos videmus, quòd ille, qui iurisdictioni præest,
& iudex, idem importent. probatur in l. j. iuncta l. qui legati. & l. sequenti. C. vt in poss. leg. vel fid. vide
hic per mod. circa alia non insisto, quia parua est vtilitas. in fin. huius glo. colligit Decius hic vnam
conclusionem, quòd quamuis regula sit, quòd exempla declarent regulam. l. nunquam plura. ff. de
priua. delic. illud debet intelligi, vt regula declaretur secundum exempla, quæ sunt plura numero
non minora. sed in hoc non est insistendum, quia ista glo. malè dicit, vt in fin. l. dicã. In gl. bonorum
14 possessionem. collige ex hac glo. vnam regulam, quod ea in quibus requiritur causæ * cognitio, non
possunt delegari. & hoc etiam tenet d. Alexand. in l. j. in glo. magistratibus. ff. de offic. eius cui. quod
intellige esse verum, quãdo requiritur plena cognitio, secùs si summaria. l. cognitio. §. vt bonorum.
ff. tit. ij. Ratio est, quia in causis, in quibus satis est summaria cognitio, sufficit semiplena probatio, si
sint causæ, quæ sint fauorabiles, vt per Bar. in extrauag. ad reprimendum. in verb. summariè. sed vi-
detur, quòd etiam vbi requiritur summaria cognitio, non debeat posse delegari: quia quantò magis
celeritate opus est, tantò maior requiritur industria: argum. l. Carbonianum. §. causæ. & §. seq. ff. de
Carbon. edic. vnde princeps, in quo præsumitur esse summa industria, potest summariè in omnibus
15 causis procedere, alij non, vt per Bart. in d. extrauag. in verbo, de plano. Tenendo tamen † commu-
nem ex suprà dicta ratione, infertur, quod iste text. loquitur de his bonorum poss. quæ tribuunt ius,
non autem de illis, quæ non tribuunt, velut est Carboniana, & quæ ventris nomine, & aliæ de qui-
bus in l. cognitio. §. vt bonorum. ff. tit. ij. Aduerte tamen circa istam glo. quia quamuis bonorum pos-
sessio quæ tribuit ius, requirat plenam causæ cognitionem, tamẽ non dicitur causa ordinaria: quia
non seruatur forma iudicij: & datur etiam nulla parte citata, vt not. in l. iij. §. si causa cognita.
ff. de bon. possess. & tenet Bart. in extrauag. ad reprimendum. in verbo, de plano. vnde hoc respectu
potest dici causa non plenaria. In glo. potest. ex ista glo. probatur vna regula, quam tradit Bald. in
16 l. Gallus. in princ. in glos. in verb. posse. ff. de † lib. & posthum. quod vbicunque lex procedit per mo-
dum formæ, vel doctrinæ, verbum, posse, necessitatem inducit. Illa regula probatur in d. l. Gallus. in
princip. & hic secundum intellectum communem & illud dictum Baldi sequitur ibi Raph. Comen.
Caro Saccus, d. Alexan. & Moder. & ibi etiam illud secutus sum. Communiter tamen concluditur,
quod importat necessitatem causatiuam, non pręcisam, ita tenet ibi Bart. quem alij sequũtur. Aret.
tamen tenet. quòd aliquando importet præcisam. allegat Archidi. & Io. And. in nouell. in c. cùm ex
eo. de elect. lib. vj. tu allega istum text. secundum communem opin. qui optimè hoc probat. Et circa
illud verbum vide concor. hic per Alexan. & eosdem per Alexã. in d. l. Gallus. vbi etiam Aret. Mod.
tamen Ferr. hic conatur intelligere hunc text. proprie, & sic quod verbum, potest, importet simpli-
cem facultatem. nam iste text. non loquitur neque se restringit, quando pars petit bonorum posses-
sionem, sed solùm loquitur simpliciter & expressè de his circa quæ consistit bonorum possessio. fa-
cit quia in vltimo membro non est aliqua necessitas. nam regulariter iudex non cogitur delegare:
ergo succedit regula, quod quando simul posita sunt plura determinabilia debent vniformiter seu
pariter determinari l. iam hoc iure. ff. de vulg. & pupil. sed tamen ego puto veriorem esse opin. glo.
quia regulariter iudex non impartitur officium suum, nisi petenti, vt est glos. in rubr. ff. de interrog.
act. not. mod. in l. si super. per illũ tex. C. de transact. not. Bar. ff. imò non potest sponte dare bonorum
possessionẽ inuito eo, ad quem pertinet l. iij. §. inuito. ff. de bon. poss. tit. generali. vnde sequitur, vt lo-
quatur ista lex quando pars petit: quo casu iudex cogitur arg. etiã l. quòd si min. §. fin. ff. de min. & si
nolit facere appellatur: arg. l. j. C. si sæp. in integ. rest. firmat expressè Rim. hic. vnde hoc casu militat
fundamentũ gl. non obstat regula legis, iam hoc iure. quia respon. quod non est absurdũ, quod verbum,
potest

poteſt, reſpectu trium exemplorum ſtet improprie, reſpectu vltimi ſtet propriè: argumento l. ij.
cum concor ibi, per gloſ. ff. de offic. procon. not. Aretin. in d. l. iam hoc iure. in v. not. De hoc autem
articulo, ſcilicet, an & quando poſsit appellari, ſi iudex non faciat illud quod permittitur eius
officio, vide Felin. in capit. exceptionem. de except. Raph. Comen. in conſil. vij. viſis compromiſsis.
in conſil. lxviij. in præſenti quæſtione. in conſilio cxlviij. venerabilis. Subſequenter ponit hic gloſ.
diffinitionem iuriſdictionis, ſcilicet, quod eſt poteſtas de publico introducta cum neceſsitate iu-
ris dicendi, & æquitatis ſtatuēdæ. Sed contra hanc diffinitionem inſurgunt quædam difficultates.
Prima eſt, quia non videtur quòd debeat appellari poteſtas: nam nos videmus quod prius eſt iuriſ-
dictio, quàm ſit poteſtas. probatur ex hoc text. vbi prius dicitur iuſdicēs, deinde dicitur quod poteſt
dare bonorum poſſeſsionem: & ſic dicendum eſt, quòd prius ſit iuriſdictio, deinde poteſtas cauſata
ab ipſa iuriſdictione. Et ſic iſta gloſ. faceret, quòd idem eſſet cauſa, & cauſatum, quod tamen eſt fal-
ſum. capit. damnamus. extra de ſumm. Trin. faciunt quæ not. d. Abb. in rubric. de re iudic. Secunda
diffinitio eſt, quòd imo detur iuriſdictio, quæ non erit de publico introducta. probatur, quia iſta iu-
riſdictio potuit eſſe præſcripta. nam* præſcribi poteſt iuriſdictio ſecundum Bart. in l. j. §. ſi quis hoc 17
interdicto. ff. de itin. actúque priui. Idem tenet Bart. in l. cùm ſponſus. §. in vectigalibus. ff. de publi-
ciana. Nec obſtat, ſi diceres, quòd ipſa præſcriptio ſit actus publicus, ideſt, à lege ciuili introductus,
vt not. in rub. extra de præſcript. quia quamuis ſit introducta mediante actu publico, non ſequitur,
ergo eſt de publico introducta. Præterea eſt falſum, quòd quicquid introductum eſt de iure ciuili,
dicatur publicum, inſtit. de rerum diuiſ. §. flumina. item contra hanc partem facit, quia ſi ego con-
ſtituo me poſsidere iuriſdictionem tuo nomine, iſta iuriſdictio ad te tranſit ſecundum Bartolum in
l. quod meo. ff. de acquir. poſſeſſ. & ſic tu habes iuriſdictionem, non tamen de publico. Sed ad ſupra
dicta † poteſt reſponderi, quòd gloſ. diffinit iuriſdictionem prout eſt genus & nulli perſonæ cohæ- 18
ret. nam talis iuriſdictio eſt de iure publico. Item in contrarium facit text. in cap. cùm in aliquibus.
de reſcrip. lib. vj. vbi poſſunt canonici facere ordinationem, conſuetudinem, vel ſtatutum: inter ſe,
vt extraneus non poſsit admitti in eccleſiam. Ecce igitur, quòd per tale ſtatutum datur iuriſdictio
canonicis eligendi indigenas, non extraneos. & tamen illud ſtatutum non poteſt dici publicum. pa-
tet quia canonici non habent regulariter poteſtatem condendi ſtatuta quæ pertineant ad eorum
vtilitatem, & ligent alios niſi id facerent ex pacto, quo caſu ſe ligant non alios. capit. quæ in eccle-
ſiarum. vbi moder. de conſtit. Tertia diffinitio eſt ibi cum neceſsitate ius dicendi. quia imò mul-
ta competunt iudici vigore iuriſdictionis, & tamen ad ea non arctatur iudex. l. non quicquid. ff. de
iud. not. Aretin. in l. vbi pactum. C. de tranſ. d. Alexand. poſt Bald. & alios in l. Gallus. in princip. in
gloſ. in verbo, Poſſe. ff. de liber. & poſthum. Secundo contra hanc partem opp. Iaſ. hic, quia ſecun-
dum eum iuriſdictio voluntaria non compræhenditur ſub hac diffinitione. nam in ea non eſt iſta
neceſsitas iudicandi ſecundum l. ij. ff. de offic. proconſ. ſed certè adſumptum Iaſ. eſt falſum: quia iu-
riſdictio, quæ eſt voluntaria reſpectu partium, eſt neceſſaria reſpectu iudicis, vt eſt text. in authent.
de quæſtorib. in §. ſi verò aliquis. facit l. iiij. §. ſi tam vicinum. ſecundum intellectum gloſ. de damno
infec. Eſt verum, quòd ille text. ſecundum intellectum Bart. facit contra hanc diffinitionem, ſed
ille communiter reprobatur ab Angel. Imol. Paul. & Alexand. Quarta diffinitio eſt, quia iſta ver-
ba, & æquitatis ſtatuendæ, videntur eſſe ſuperflua, & contineri ſub illis verbis, iuris dicendi. nam
ius eſt ipſa æquitas, ſeu ars boni & æqui. l. j. in princip. ff. de iuſtit. & iu. & dicere & ſtatuere, idem in
iudice ſignificant. l. j. ff. quod quiſque iur. in alium ſtatuit &c. ergo ſequitur quòd ius dicere, & æqui
tatem ſtatuere idem denotent. non enim poteſt æquitas ſtatui quin dicatur ius l. placuit. C. de iu-
diciis. cum ſimilibus. cogita ſupra prædicta, nam omnis diffinitio in iure eſt periculoſa. l. omnis dif-
finitio. ff. de reg. iur. & l. mora. in princip. ff. de vſuris. ſupradictam tamen diffinitionem improbat
Barto. & addit verbum tanquam à perſona publica vt hic per eum. Rimin. hic truffatur de verbis
Bart. Quare tu intellige illa verba cum neceſsitate ius dicendi actiuè ad differentiam patris, domi-
ni, & tutoris, qui dicunt ius paſsiuè. ideſt, coguntur facere ea, quæ ſunt iuris. Hoc tenet Angel. dom.
Ioan. Bapt. de ſancto Seuerino, & Decius hic. & videtur ſatis eſſe de mente Rimin. ſtat ergo ſecun-
dum communem diffinitio hoc modo, Iuriſdictio eſt poteſtas de publico introducta cum neceſsi-
tate ius reddendi. & ſic verbum, Poteſtas, erit genus: De publico introducta, erit proprium: cum
neceſsitate iuris reddendi, erunt differentiæ. Circa tamen hanc gloſſ. in verb. æquitatis ſtatuendæ,
colligit ex iſta gloſſ. Barto. in l. omnes populi. in prima quæſt. princip. ff. de iuſtit. & iure, quòd con-
dere ſtatuta eſt iuriſdictionis. vnde populus carens iuriſdictione non poteſt condere ſtatuta. ſed
certè iſtud non bene probatur ex hac gloſſ. quia quamuis iuriſdictio ſit poteſtas de publico &c.
cum neceſsitate æquitatis ſtatuendæ. per hoc non ſequitur: ergo omne ſtatutum æquitatis eſt iu-
riſdictionis. Eſt bene verum, quod ſequitur, quòd omnis poteſtas de publico introducta cum ne-
ceſsitate iuris dicendi, & æquitatis ſtatuendæ, eſt iuriſdictio ſecundum nota. in l. prima, in princip.
ff. de dolo. per Bartolum in l. prima. ff. de teſtament. Sed illud ſolùm æquitatis ſtatuendæ, abſque
aliis qualitatibus non. Imò iſta gloſſ. & doctrina omnium doctorum hic retorquetur in oppoſi-
tum. nam tunc ſtatuere æquitatem eſt iuriſdictionis, quando ſubeſt neceſsitas vt hic. ergo quan-
do non ſubeſt neceſsitas, non eſt iuriſdictionis, ſed in ſtatutis non ſubeſt neceſsitas ex quo ipſa

æquitas

æquitas satis remanet disposita per ius commune: vnde statuta communiter sunt correctoria. Se-
cundò ex ista glos. contra communem arguitur sic. nam si verum est, quòd condere statuta sit iu-
risdictionis, illud procederet solùm, quando ista statuta disponerent æquum secundum gloss. hic
in verb. Aequitatis statuendæ. Sed statuta etiam iniqua tenent, saltem ipso iure, capit. cum omnes.
vbi modet. in v. not. extra de constit. & j. dicemus. ergo sequeretur quod fundamentum Bart. in d. l.
omnes populi. generaliter non esset verum. Circa tamen istud dubium, vtrum condere statuta sit
iurisdictionis, ego puto sic dicendum, quòd aut statutum statuit circa causas quæ sunt meri imperij
& tunc condere statutum, est meri imperij: aut statuit circa eas, quæ sunt mixti imperij, & tunc est
mixti: aut circa ea, quæ sunt iurisdictionis, & tunc talis factio statuti est iurisdictionis: intelligen-
dum tamen, quando ille actus respiceret merum, vel mixtum imperium &c. stat enim simul, quòd
expeditio alicuius causæ erit meri imperij: aliquis verò actus in illa erit mixti imperij. exemplum,
causa capitalis est meri imperij, & sic ipsa diffinitio, cognitio verò non. l. solent. ff. de offic. pro-
cons. & leg. Respondeo ad propositum, statuere circa diffinitionem erit meri imperij: in legatis
verò statuere circa cognitionem, nō. Et ista opin. probatur, quia eius naturæ est sententia, cuius sta-
tutum. l. nulli. C. de sent. sicut ergo quis sententians circa causas meri imperij debet habere merum
imperium, ita etiam statuens, nam alias quis statueret circa id quod sua non interesset: & sic quis
faceret per statutum quod facere non posset per sententiam. Et quod sententia & statutum pari
passu procedant, facit in argum. tex. in l. j. ff. quod quisque iur. Vnde per hæc patet, quòd collegium
potest statuere circa ea, quę pertinent ad earum iurisdictionem: quia potest etiam circa ea iudicare
secundum not. per Bart. in l. fin. C. de iur. om. iud. & per Bart. in l. fin. versic. quæro super quibus. ff. de
collegiis illicitis. si autem ea de quibus disponitur non pertinent ad aliquam iurisdictionem, tunc
statuta erunt non alicuius iurisdictionis, sed permissionis, & facultatis. & hæc videntur esse de men
te Bald. in d. l. nulli. & in d. capit. cùm omnes. de constit. & ista puto verissima. Subinde dubitat
19 hic † Lancel. Decius, vtrum statutum quod non sit æquum, teneat. Et quòd non teneat facit capit.
erit. iiij. dist. vide etiam Bald. in extrauag. de pace Constan. & communis opin. est, quòd teneat. pro
qua facit fundam. Bald. in d. c. cum omnes. quia statutū est stricti iuris, sed propter iniustitiam, & sic
per dolum contractus stricti iuris non est ipso iure nullus, vt not. in l. & eleganter: vbi Bart. ff. de do-
lo, & ex hoc fundamento infertur, quòd quando statutum esset bonę fidei putà quando disponeret
circa illud, quod disponeret ius commune secundum not. per Alberic. de Rosate in j. parte stat. in
quæst. ij. tale statutum esset nullum, si esset factum per dolum. non dico iniquum, quia leges semper
sunt æquæ. nam quod lex etiam iniqua valeat, probatur ex l. vnica. in versiculo pen. C. de sent. quæ
20 pro eo, quod interest. Ego tamen puto † his casibus, in quibus sententia iniusta est nulla, qui not.
in l. si is apud quem. ff. de acquir. hæredit. in illis etiam statutum sit nullum, arguendo de vno ad
aliud. vide tamen modet. in d. capit. cum omnes. in fine glos. pro expeditione huius glos. tria princi-
paliter examinabimus. Primum est, vtrum in bonorum possessione hodie requiratur decreti inter
positio. Secundum est, in bonorum possessionibus agnoscendis, qui iudices idonei sunt. Tertium
est, vtrum petens sibi decerni bonorum possessionem, videatur velle intentare remedium legis an-
tiquæ, non nouæ. Circa primam quæstionem primo sciendum est, quid sit decretum. Bart. in l. nec-
21 quicquam. §. vbi decretum. in j. lect. ff. de offic. procons. & leg. Respond. quod † decretum est conside-
rata seu deliberata prouisio iudicis. tu meliùs dic secundum Alber. de Ros. decretum est quædam
sententia, qua decernit iudex actum esse iustum, auctoritatem suam interponendo & approbando,
quod non nisi cum causæ cognitione interponitur. Secundò sciēdum est, quòd in his causis, in qui-
bus requiritur decreti interpositio, debet ille prupter quem interponitur, petere à iudice talem
interpositionem, & porrigere illi libellum. Secus est in his causis, quæ de plano & absque decreto
expediuntur. glo. est in l. ij. §. dies. ff. quis ordo in bonor. possess. serue. Modo dico, quòd hodie circa
decreti interpositionem nihil est immutatum, sed solùm circa porrectionem libelli: quia sicut prius
requirebatur libellus, vt dixi, hodie potest decretum interponi absque tali libello, sed quæcunque
testatio etiam ore tenus facta sufficit. Est verum, quòd potest quis porrigere libellum, si vult, sed
non requiritur de necessitate. ita intelligo text. in l. fin. C. qui admit. dum dicit, quòd qualiscunque
22 testatio sufficit. nam testatio pro petitione ponitur. Est enim testatio quædā protestatio, quæ *loco
petitionis succedit, tex. est not. in l. ij. ff. de naut. fœn. Et dū dicit qualiscunq; testatio, ideo dicit quia
libellus solum dicitur petitio, quæ fit in scriptis secundum Bart. in d. §. vbi decretū. testatio verò dici
tur siue fiat in scriptis, siue non. vide tex. in l. Pamphilo. §. j. ff. de leg. iij. de quo Bar. in l. non solum. in
§. morte. in versic. ista descriptio. ff. de noui oper. nunt. & ideo text. dicit, qualiscunque. Non video
igitur, cur istud verbum, testatio, debeat, referri ad decretum, maximè vt inducatur legum cor-
rectio. facit etiam ratio illius l. scilicet, vt inanes solennitates excludantur. Pro nostra opinio. facit
text. in l. fin. §. nos itaque. C. de curat. furio. quæ loquens de d. l. fin. C. qui admit. dicit quod per illam
legem, quæ est lex Constantini, sublata est petitio bonorum possessionis, non autem loquitur de
decreto. Vnde quod non reperitur mutatum, cur stare prohibetur? l. pręcipimus. in fin. C. de appell.
Secundo ille text. inducitur pro hac opin. nam æquiparat bonorum possessionem delatam furioso,
aliis bonorum possess. de quibus loquitur d. l. fi. sed in bonorum possessione decernenda furioso re-
quiritur

quiritur causæ cognitio,& subsequenter decretum,quamuis non requiratur libellus. ergo idem in
casu d.l.fin. Et hanc opin.videntur tenuisse quidam glossatores,vt per glo.in d.§.nos itaque.in gl.in
verb.ex decteto.in fine. Tenendo igitur hanc opin. quæ videtur in puncto iuris & etiam disputan-
do verior,remanet inuestigandum,in quibus bonorum possesio olim,& per consequens etiam ho-
die decretum sit necessarium. Et circa hoc † communiter tenent doctores, quòd in bonorum pos- 23
sesione, quæ non tribuit ius, non requiritur decretum, & ideo potest delegari. l.cognitio.§.vt pos-
sesio.ff.de offic.eius cui.in illa verò quæ tribuit ius,requiritur decretum,& ideo non potest delega
ri, vt hac lege.ita distinguit glo. & Bart.in l.iij. §.si causa cognita.ff.de bonor. possess.titu. generali.
Idem tenet glo.in l.ij.in §.dies.ff.quis ordo in bonor.possess.seruetur.& hanc distinctionem sequun
tur omnes in d.§.vt possesio.& in ista l.solennis doctor Bulgarinus Senensis in rubr. C.qui adm.in
iij.quæst.tenet conttarium. nam in Carboniana requiritur decretum,& causæ cognitio, & tamen
non tribuit ius.l.j.in prin.l.iij.§.duæ.l.cum mulier.l.si impubes.per totam legem.l.de bonis. in princ.
ff.de Carbon.edict. Idem est in bonorum possesione,quæ datur ventri.l.j.§.si ea.ff.de ventr.in poss.
mitt.in bonorum autem possesione quæ tribuit ius,tenet quod nõ requiratur decretum.l.cum qui-
dam.ff.de bonor.possess.nam bonorum possesio secundum tab. non requirit plenam causæ cogni-
tionem,argum.l.j. §.sufficit.ff.de bon.possess.secundum tab.Adducit etiam alia plura de quibus ibi
per eum. Ego circa istum passum pro nunc ita puto dicendum quod in bonorum possess. siue, quæ
tribuant ius siue non, requiritur decretum, quando tractaretur de præiudicio alicuius tertij, &
quando ille tertius negaret illum in bonor.possess.debere admitti.nam cum tunc consistat lis, non
debet dari ista bonorum possesio, nisi causa cognita.quando verò non esset condicens,& non tra-
ctaretur de præiudicio alicuius, tunc potest dari de plano absque vllo decreto. Ista opin. suadetur
per text.in l.ij.in §.dies.ff.quis ord.in bon.vbi text.loquens de bon.possess.tam iuris,quàm facti dicit
aliquando dari possesionem de plano,aliquando non, & non constituit differentiam aliquam in-
ter eas. Et hoc tenendo patet declaratio ad multa iura, & primo circa bonor. poss.quæ non tribuit
ius, veluti circa Carbonianam. nam illa datur, quando venientes ab intestato mouent controuer-
siam status pupillo:vnde debet interponi decretum,quando illi decernitur bonor.possesio, ex quo
agitur de præiudicio agnatorum. Nec obstat, si diceres, quòd imò debet expediri summariè : quia
quamuis debeat expediri summariè,debet tamen adhiberi magna industria, ex quo agitur de præ-
iudicio tertij. Idem est in bonorum possesione,quæ datur ventri secundum d.§.si ea.in l.j. in his bo
nor.possesionibus quæ tribuunt ius,tolle exemplum in l.ventre.ff.de acq.hæred. iuncta l.illud. §.fi.
ff.de bonor. poss.contra tab.nam ibi ideo requiritur decretum, quia videbatur quod filius emanci-
patus non deberet transmittere petitionem bonor.possess.contra tab.ad hæredes, ex quo ex edicto
prætotis eo moriente nondum erat delata. nam filio emancipato ita demum defertur bon. posses-
sio, si posthumus natus sit. quo casu agnatione rumpit testamentum. & sic emancipatus venit po-
steà per secundum tab. Non videbatur igitur, quòd emancipatus posset aliquo modo contra tabu-
lare,à princ.non quia non erat illi delata bon.possess.contra tab. ex quo non erat natus posthumus
post natiuitatem non quia testamentum erat nullum : & quod nullum est, contratabulari non po-
test.l.nam & si sub conditione.in versic.post defectum. ff.de iniust.rupt. Iurisconsultus tamen deci-
dit contrarium speciali ratione, quia si emancipatus non posset contratabulare nunquam nasca-
tur posthumus,moriens ex tempore nil transmitteret ad hæredem. Et si diceres,cur ratio datur illi
potius secundum tab.per l.ij.§.si sub conditione.ff.de secundum tab. Respond.vt per glo. & Bart.in
d.l.illud.§.fin. Ratione igitur huius specialitatis, voluit lex dari in isto casu decretum. Potes etiam
ad illam l.aliter respondere,tenendo opin.Bulga.scilicet,quòd in bon.posses.quæ sunt facti, semper
requiritur decretum,quòd illa bon.poss.de qua in illo text.non tribuit ius, sed est facti, argumento
eorum quæ not.glos.& Bart.in d.l.ij.§.si sub conditione,Ad hanc l.potes etiam accommodare alias
solutiones ibi traditas per Bulg. Potes & tollere aliud exemplum in l.si ex duobus. §.fin. ff. de bon.
possess.contra tab.& in aliis legibus allegatis per Bulg.in d.rubr.quæ inducunt casus speciales, assi
gnando rationem specialitatis,vt ibi per eum.Vel indistinctè tene,quòd in bon. possess.contra tab.
requiritur decretum, quia illud est introductum specialiter ex eo quod conceditur contra volunta
tem defuncti,quæ debet haberi loco legis.§.disponat. in auth.de nupt. Sic igitur puto dicendum, in
bonorum possess. regulariter non debet interponi decretum l.iij. §.si causa cognita. ff.de bon.poss.
nam ille text.loquitur conditionaliter,& conditiones solent denotare regul.in contrarium. Fallit
primò † in bonorum possesionibus, quæ sunt facti,& tendunt in præiudicium tertij.d.l.j. & l.si im- 24
pubes.de Carb.edict.cum similibus. Secundò fallit in bonor. poss. contra tab. quia cum illa tendat
ad destructionem voluntatis testatoris, non debet dari, nisi cum causæ cognitione. facit quod not.
Bald. in l.emancipata. C.qui admitti. Tertiò fallit in his bonorum possesionibus, quæ dantur non
ex verbis edicti,sed ex mente & suadente æquitate : quia tũc per decretum suppletur quod deest in
verbis edicti.Ita loquitur text. in dicta l.ventre. & in dicta l.si ex duobus. §.fin. ff.de contra tabul.&
text. in l.emancipato.ff.de coniung.cum emancip.liber. & text.in l.si infanti.§.fin. C.de iure delib.
Et ex his fit expedita prima quæstio. inquantum tamen suprà tenui,quòd hodie circa decreti inter
positionem nil est immutatum. In contrarium facit text.in d.l.fin. §.nos itaque. C, de cur. fur. ibi,

quæ

quæ ante ea ex decreto dabatur, deinde subdit mentionem de l.fin. C.qui admit. quasi velit innue-
re, quòd antea dabatur ex decreto, hodie verò non per d.l. fin. sed modo, quòd per illud verbum,
Antea, non negat, quin etiam hodie interponatur decretum, sed dixit ad denotandum, quod illa bo
norum possessio, quæ competit furioso, quam Iustinianus voluit posse peti per curatorem, est illa-
met, quæ olim dabatur ex decreto. Et sic quamuis ipse introduxerit, vt petatur per curatorem, vult
tamen quòd sit iuris prætorij, sicut olim erat, non autem iuris ciuilis, quod fuisset per l. ius ciuile.
cum ibi not. ff. de legibus. & l. primam. §. si quis simpliciter. in versiculo, sed cum adiicitur. cum ibi
not. per Angel. Alexand. Aretin. & Modern. ff. de verbor. obligat. nisi Imperator expresse hic ve-
tasset, & sic habes ex illo text. vnam limitationem not. in d. iuribus. pro qua facit, quia quamuis so-
leat dici, quòd quicquid principi placuit, est lex, & sic ius ciuile, istud est verum, si princeps vult vt
sit ius ciuile, vt per Modern. in capit. canonum. in prima gloss. de constit. Dum autem text. subdit
de petitione sublata per legem Constantini, venit declarando non verbum, quæ antea ex decre-
to &c. sed verbum, Habere. quod est proximius. quasi dicat ideo dixi habere, quod est verbum latis-
simum secundum l. stipulatio ista, habere licere. ff. de verbor. obligat. quia hodie bonorum possessio
non petitur, sed coram iudice accipitur & habetur. d.l. fin. circa tamen d. §. nos itaque. vide Bulg. in
25 loco suprà allegato, vbi dat alium intellectum. Secunda quæstio principalis est, quis † bonorum
possessionem potest concedere? & circa hoc communiter tenetur, quòd olim bonor. possessio non
poterit concedi, nisi per eum, qui haberet merũ & mixtum Imperium: hodie verò cõceditur etiam
per eum, qui habet simplicem iurisdictionem probatur. nam potest agnosci coram magistratibus
municipalibus l. fin. C. qui admit. ibi apud duumuiros. duumuiri enim sunt magistratus municipales
l. duumuiris. C. de decur. lib. x. not. glos. in l. fin. C. de iudic. & glos. & Bart. in l. prima. ff. si quis ius di-
cen. l. iiij. §. duas. in glos. in verb. duumuiros. ff. de dam. inf. & magistratibus municipalibus non com-
petunt, nisi ea, quæ sunt minimæ iurisdictionis. l. ea, quæ. ff. ad munic. sed qui vellet declinare illam
l. fin. posset respondere, quòd imo ille tex. non loquitur de magistratibus municipalibus. Nam quòd
26 duumuiri non sint magistratus municipales, probatur primò. nam † magistratus municipales non
habent ius gladij dicta l. ea, quæ ciuiliter. duumuiri verò sic. nam legimus apud Titum Liuium in
lib. primo ab vrb. condit. quod duumuiri iudicauerunt, vt Horatius Tergeminus. de quo in l. anti-
qui. ff. si pars hæredit. pet. quod sororem interfecisset, si cui suspenderetur. & idem etiam refert Dio-
nys. Halicar. & Pomponius Lætus in libro de Roman. magistratibus, vbi dicit quòd illi primi fue-
runt, qui sententiam capitalem Romæ tulerunt. Secundò ad idem pondero text. in dicta l. vnica. ff.
si quis ius dic. vbi loquens text. de magistratibus qui mulctare possunt, & sic de maioribus, excipit
duumuiros. Ad hoc ergo quòd exceptio sit de regula secundum l. nam quòd liquidè. §. fin. ff. de penu
leg. debemus dicere, quòd duumuiri sint magistratus maiores. Tertiò apud magistratum munici-
palem potest emancipari filius. ff. de man. vind. l. etiam. §. fin. not. glo. in l. fin. C. de emancip. lib. & ta-
men non potest emancipari apud duumuiros, nisi hoc municipali lege caueatur. vt l. vnica. C. de e-
mancip. lib. & propter hoc fundamentum glos. tene istam opin. Quartò fasces dabantur maximis
magistratibus in signum maioritatis. ita probat gl. in l. penul. ff. de offic. procons. & leg. iuncto text.
quem ipsa allegat in l. secũda. §. exactis. in fine. ff. de origine iuris. sed duumuiri etiam ipsi habebant
fasces l. duumuirum. C. de dec. lib. x. Quintò facit text. in l. si quis vxori. §. si fugitiuum. ff. de furt. vbi
dicitur quod duumuiri præsunt carceribus & habent potestatem relaxandi carceratos. Sexto facit
text. in l. in honorariis. in fin. ff. de act. & oblig. Septimò videtur casus in l. honores. ff. de dec. & in l. j.
ff. de alb. scrib. Quare ego puto, quòd duumuiri essent ex magistratibus municipalibus duo electi,
qui solùm rebus capitalibus item causis criminalibus præerant, & sic habebant merum imperium.
Et hoc tenendo remanẽt declarata plura iura. Et j. d. l. j. ff. si quis ius dic. nam cum isti duumuiri non
essent iudices, nisi in criminibus capitalibus, ideo non possunt mulctare, quia illud pertinet ad iudi-
ces ciuilium causarum. Remanet etiam declarata d. l. j. C. de emancip. lib. in contrarium tamen fa-
cit d. §. duas. in versic. si fortè. Sed responde, quòd ex quo debitor contra quem missum erat in pos-
sessionem ex primo decreto, non admisit, & sic cõtempsit autoritatem iudicis, videbatur quòd ipse
duumuir deberet eum punire mittendo in possessionem ex secundo decreto, quod tamen illa lex
non permittit ratione, de qua ʒ. & de qua in illo tex. & sic illa l. facit mentionem de duumuiris quasi
arguendo à maiori. In contrarium etiam allegatur l. fin. C. de iudic. sed illa l. nil obstat. Retenta
tamen in hoc articulo communi, scilicet, quòd duumuiri indistinctè dicantur magistratus muni-
cipales, ad illum text. in d. l. fin. potest responderi, quòd per hoc non sequitur quòd bonorum pos-
sessio possit concedi per eum, qui habet simplicem iurisdictionem. nam nego quod magistra-
tus municipalis non habeat mixtum imperium, nam imo habet. l. magistratibus. j. eodem, iuncta
l. fin. suprà titulo ij. & hoc verissimum tenendo eam opin. quam puto veram, scilicet, quod causæ
mixti Imperij possint delegari. Nec obstat d. l. ea quæ. ff. ad mun. quia loquitur de mixto imperio,
quod participat magis de mero quàm de iurisdictione quod bene fateor, quod illis non cõpetit, sed
mixtum simplex est secus, facit quia tenendo suprà dictam opinion. nos videmus quod imperium
mixtum potest delegari, & tamen illud quod participat plùs de mero. not. l. iubere cauere. j. eodem.
& dixi ʒ. in princip. huius l. & secundum hoc illa l. fin. inducet istud noui, quia quamuis ea, quæ non
possunt

possunt delegari, vt sunt exempla posita in hoc text. non competant magistratibus municipalibus d.l.ea quæ. Istud fallit in bonorum possess. in qua specialiter hoc est inductum per dictam l. fin. Et ex his habes, quòd bonorum possessio non potest acquiri coram magistratu minore, & communiter non poterit acquiri coram iudice delegato. Pro qua conclusione facit quia etiam hodie requiritur in bonorum possess. saltem aliquibus, vt in contra tabulas, decreti interpositio, vt §. dictum est. ergo non potest delegari l. nec quicquam. §. vbi decretum. ff. de offic. procons. & leg. Ad hoc potest tamen responderi dando nouum intellectum ad illum §. nam intellectus ibi per doct. traditi omnes sunt violatiui, pro cuius intelligentia præmitto, quod dixi §. in princ. primæ quæst. quòd vbi requirebatur decretum, requirebatur etiam libellus. l. ij. §. dies. ff. quis ord. in bonor. possess. modo dicit ille text. quòd quotiescunque requiritur decretum, non debet proconsul expedire per libellum, idest, per subscriptionem libelli ad se missi, sed debet verè interponere decretum solenniter: in his verò casibus in quibus non requiritur decretum, sed solus libellus, est satis quòd proconsul illud subscribat per se, non per alium. l. ij. C. de assessoribus & hic intellectus est multum planus, & probatur efficaciter in l. minorum. C. de præd. min. & in l. omnia quæcunque. ff. de reg. iur. facit l. iudex. C. commi. epistolas. In proposito ergo respon. ad argumentum, quòd vbi requiritur decretum, non potest delegari. est verum, quando requiritur decretum & libellus. sed in bonor. possess. non requiritur libellus. d. l. fin. ergo &c. nec d. §. vbi decretum. facit secundum meum intellectum in proposito. quia tamen ista responsio videtur restringere communes doctrinas omnium, maximè cum militet ratio quòd vbi requiritur causæ cognitio, non potest delegari. & sic siue detur libellus, siue non, ideo non teneo istam solutionem, & sic cum prædicta conclusione, quòd bonorum possessio, non potest acquiri coram delegato. Sed contra hanc conclusionem opp. de l. cognitio. §. vt posses-
sio. §. tit. ij. soluit ibi glos. quòd bonorum possessio, quæ *tribuit ius non potest delegari, vt hic: secus 27
in ea, quæ non tribuit ius, vt ibi. Ista solutio quamuis sit communis, mihi non placet. primo quia est contra illum text. qui indistinctè & generaliter loquitur: ergo indistinctè debet intelligi l. de pretio. ff. de publicia. l. non distinguemus. ff. de arbitr. imò cum ille text. generaliter loquatur debet intelligi de validioribus, & sic de his, quæ tribuunt ius, argumento l. primæ, §. qui in perpetuum. ff. si ager vect. vel emphyt. Secundo quia quòd quis mittatur in possessionem legatorum seruandorum causa, non potest expediri per delegatum, vt tenet ibi glo. final. ergo idem in bonorum possessione, vt pariformiter determinentur per regul. l. iam hoc iure. ff. de vulg. & pupil. substit. secundo modo soluitur per glos. ibi secundum alium intellectum, quem etiam tenet glos. in l. ea quæ. ff. ad munic. & Angel. in d. §. vt possessio, quod est verum quòd bonorum possessionem decernere, est mixti imperij indelegabilis. sed cognitio an sit decernenda, bene potest delegari vt ibi. Et istam solutionem credo veram: contra eam tamen insurgunt duæ difficultates. Prima est quam mouet d. Alex. hîc, scilicet, quòd si delegato permittitur cognitio: ergo etiam diffinitio propter reg. l. iij. §. cognoscit. ff. de
offic. præf. vig. cum similibus. Sed † respon. quòd istud est verum, quando sumus in dubio, sed quando 28
lex se declarat, est secús. Cùm enim dicat ibi quòd bonorum possessio potest delegari, & alibi dicat contrarium, vt hîc, & in d. l. fin. debemus intelligere, vt l. contraria loquatur de cognitione solum, maximè cum princip. legis loquatur de cognitione. vnde per præcedentia declarantur sequentia. l. si seruus plurium. §. fin. ff. de leg. j. & ex principio legis cognoscitur eius mens: & quæ in princ. dicta sunt, censentur in sequentibus repetita l. Titia. §. primo. ff. de verb. oblig. l. item quia. §. fin. ff. de pact. & per hanc respon. remanet etiam sublatum secundum fundamentum text. nam contra eius assumptum facit: quia legatus proconsulis potest cognoscere de causis meri imperij non tamen definire l. solent. ff. de offic. procons. & leg. Secunda difficultas est quam mouet Paul. de Castr. in d. §. vt possessio. quia videretur, quod potius deberet permitti, vt delegaretur diffinitio, quàm cognitio, cum in diffinitione non requiratur causæ cognitio, in cognitione sic. Sed ad hoc respond. vt per Rimi. hic in glos. in verb. possessionem. Et fortasse aliquid ibi dicemus. & quod ipsa pronuntiatio de mittendo in possessionem non delegatur, videtur text. in l. ea quæ. ff. ad munic. intelligendo verbum, indicere, idest, pronuntiare. Tertio modo ego soluo, quòd nec cognitio, nec diffinitio delegatur, sed merum factum in exequendo, & istud videtur importare illud verbum, vt possessio bono-
rum &c. nam in hoc differt *Bonorum possessio, & Possessio bonorũ, quod prima importat ipsum 29
ius bonorum possessi. & sic tam quæ tribuit ius, quam quæ non tribuit. Sed possessio bonorum importat merum factum prout quis possidet secundum l. primam in princip. ff. de acquir. possessio. & ita declarat Ioan. Fab. in rubr. institutio. de bonor. possess. quamuis mod. in rubr. C. qui adm. aliter intelligant, & malè. In contrariũ tamen facit tex. in l. à liberto suo hærede. ff. de bon. liber. & rub. ff. de possess. hæredit. pet. & text. in l. prima, in princ. ꝟ. quorum bonor. & text. in l. si duob. in princ. ff. de contra tab. l. Pantonius. ff. de acquir. hæredit. Et si opponeres quod ista executio est mixti imperij, & non potest delegari, vt not. in l. iubere cauere. ꝟ. eod. & not. Bart. in l. ij. ff. de re iud. respond. quod cognoscere de executiua sententia est mixti imperij, & non potest delegari, sed ipsum factum bene potest, facit in argumentum glos. in hac l. in verbo, in possessionem. Ex his ergo sic distingue, decretum bonorum possessione olim non competebat nisi habentibus merum & mixtum imperium, non tamen magistratibus munic. hodie verò competit, non tamen potest delegari. Fallit quo ad

cognit

cognitionem secundùm vnam solutionem, vel quo ad merum factum cõstituendi aliquem in pos-
sessione bonorum, postquam illi iam est decreta secundum istam vltimam solutionem. Tertia prin
cipalis quæstio est, verum data communi pro vera, quod in bonorum poss. non requiratur hodie de
creti interpositio, petens sibi decerni bon. poss. videatur intentare remedium legis antiquæ, non au
tem nouæ. Et circa istam quæstionem. Alexan. & mod. Ferr. & Decius hic tenent, quod videtur in-
30 tentasse remedium legis antiquæ, non nouæ. † & ideo tunc debet interponi decretum. Pro ista con-
clusione adducitur l. non omnis. ff. si cer. pet. l. iij. §. missum. ff. de Carb. ed. l. quoties. ff. de act. & oblig.
l. si mulier. ff. quod met. causa. sed tenentes contrarium videlicet Bal. & Rapha. possunt respondere
vnico verbo, quòd illud verum esset, si lex antiqua extaret, sed est penitus sublata, vt probatur l. fin.
§. nos itaq. in verbo, sublata. C. de cur. fur. Nec obstat responsio Decij, quod sit sublata quo ad ne-
cessitatem quòd non necessitatur petere eam cum interpositione decreti: sed possit si velit. Nam
ille tex. probat contrarium. nam primo dicit, quod necessitatur tutor seu curator, si vtilis est bono-
rum possessio, eam agnoscere: quia sublata est petitio &c. Et sic si est necessitatus, agnoscetur, quia
sublata est petitio, sequitur quod non possit petere decretum interponi: quia hoc casu non esset ne-
cessitatus. Item intelligere illud verbum, Sublata, quo ad necessitatem, esset magna violatio. facit,
quia verbum sublatum, significat id quod amplius nõ est, & nullo modo reperiri potest, vt probatur
instit. de vsufr. in prin. iuncta gl. ibi. est verum, quod etiam alia opin. est multum ęqua, sed vt patet ex
supradictis, hodie non est necessaria. Subdit dominus Alex. hic, quod posito, quod communis sit ve-
ra, scilicet, quòd quis possit petere in bon. poss. interponi decretum, quòd tale decretum poterit de-
legari. ex quo hodie non requiritur causæ cognitio: argum. nota. in l. cognitio. §. vt bonorum. ff. de
31 offi. eius cui. allegat etiã gl. sing. instit. de libertinis. in §. multis. bene facit, quia † causæ ideo sunt in-
delegabiles propter grauitatem rei & cognitionẽ in qua censetur electa industria personæ, vt not.
in l. j. ff. de offi. eius cui. Sed hodie ista causa dicitur leuis, & non requiritur aliqua industria: vnde vi
detur quod debeat posse delegari. Contrarium tamẽ circa hoc tenet Rim. & Dec. mouentur, quia
petens remedium l. antiquæ, videtur illud petere cum omnibus qualitatibus suis, & sic ne possit de-
legari. allegant l. fi. §. si verò postquã. C. de iur. delib. l. si duo. ff. de acqui. hær. Bal. in authen. iubemus.
C. de iudi. Sed ad hoc responderi potest negando, quòd ista potestas nõ delegandi sit qualitas. nam
quamuis lex antiqua non sit in totum secundum communẽ sublata, est tamen sublata illa qualitas
indelegabilis. nam ex quo potest quis agnoscere bono. poss. absq; decreto datur intelligi quòd illa
industria, quę requirebatur, est sublata. Vnde sublata causa corruit etiam causatum: argum. eorum
quæ not. gl. singul. in l. j. in verb. prouidentiam. ff. de legit. tut. vbi sublata ratione legis, dicitur subla
ta lex. & hoc modo etiam respondetur ad funda. mod. Ferr. hic, facit gl. in l. liberos. in fine. ff. de ca-
pit. dimin. In gl. possessionem. not. ex hac glo. quòd plus est mittere in possessionẽ, quàm pronun
tiare de mittendo. & hoc dubium dissoluunt Paul. de Cast. & Ias. in l. pen. §. fi. s. tit. j. Item not. ex hac
glo. quòd decretum secundum est diffinitiua sententia, primum non. l. præsenti. vbi glo. in verb. ad-
modum. C. de his, qui ad eccle. Sed istud falsum videtur. nam glo. hoc non dicit, sed quòd sententia
de interponendo decreto, & sic de mittendo in possess. est diffinitiua. Et inferuntur hic ad statutum
Cremonense, quòd qui non appellauerit à sententia diffinitiua j. tale tempus, teneatur ad aliquid,
32 verum habeat locum in sententia decreti. Communis † conclusio est, quòd sententia qua pronun-
tiatur aliquem mittendum esse in possessionem ex secundo decreto est interlocutoria habens vim
definitiuæ. vnde non videtur quod proprie dicatur diffinitiua, & sic non compræhendetur sub sta-
tuto. In contrarium tamẽ facit singul. decisio Lud. Ro. in rubr. ff. de re iud. quem refert, & sequitur
Herculanus Bonon. ibi. vbi dicit, quòd si in statuto fiat mentio de diffinitiua sententia, quòd com-
præhendetur interlocutoria habens vim diffinitiuæ. adde quod notat Ang. in l. vnica, in priu. ff. de
verb. oblig. & à contrario sensu quæstionem in term. decidit Cacialupus in l. imperium. j. eod. pro
quo facit singul. decisio Barto. in l. ij. ff. de leg. j. vbi statutum loquens in testamento habet locum in
codicillis. Confirmatur, quia etiam in correctoriis licita est extensio de stricta significatione voca-
buli ad latam, vt per plura tradit Alex. in d. l. ij. Cõfirmatur & tertio per singul. decisionem d. Bene-
dicti de plumbino in l. etiam. §. absens. ff. de man. vind. dum limitat quandam decisionem Bal. vt ibi
per eum, quem sequutus est d. Iaso. in d. rubr. de re iud. fortasse de iure verior est contraria opin. &
pro ea refert se consuluisse Picus hic. Tamen in iudicando obtineret prior: quia communior. pro
opin. tamen Pici facit quod notat Aret. in l vnica. in iij. quæst. prin. ff. de verb. obl. vbi quamuis pos-
sit appellari à diffinitiua, non tamen potest appellari ab interlocutoria habente vim diffinitiuæ. &
hanc dicit esse communem opin. Item facit quòd non sit propriè sententia, gl. in §. si verò etiam. in
verb. non valente. in authen. de exhib. reis. cogita. In glo. tutores. Alexan. hîc refert varias opin.
doctorum in hac materia, tandem residet cum opin. Barto. Tu pro clariori discussione huius arti-
culi propone tale dubium triplex.

Datio tutoris est mixti imperij.

Imò iurisdictionis.

Imò nec mixti, nec iurisdictionis. Et quamlibet sigillatim examinabimus. Quòd sit mixti,
probatur: quia illi cõpetit diffinitio mixti imperij, & cui competit diffinitio, competit etiam diffini

tum.l.j.ff.de dolo.nam mixtum imperium est iurisdictio,quę officio iudicis nobili expeditur priua-
tam vtilitatem respiciens,ita diffinit Barto.in l.imperium.j.eod.modo datio tutoris est iurisdictio.
nam iudex dando tutorem dicitur ius dicere , vt probatur hac l. ex verbo ius dicentis.iuncto versi-
culo, pupillis non habentibus &c.expeditur etiam officio iudicis nobili , vt hic per Barto.in versic.
officium nobile priuatã vtilitatem concernit,vt probatur instit. de auct.tut.in princ.& de satisdat,
tut.in princ. Item probatur hæc conclusio secundò per text.in l. muto.§. tutoris datio.ff.de tut. vbi
dicitur,quòd datio tutoris non est neq; imperij neq; iurisdictionis. & sic est de mixto. nam quando
lex dicit aliquid nõ esse imperij intelligitur meri,& iurisdictionis intelligitur minimæ,vt probatur
in l.iubere cauere.secundum intellectum communem.j.e. Tertiò facit,datio tutoris est iurisdictio-
nis,vt probatur ex diffinitione iurisdictionis hic posita per gl.in verb.potest: ergo est mixti per d.§.
muto.nam est potestas introducta de publico per l.Attiliam.instit.de Attil.tut.in prin.cum necessi-
tate &c.l.j.ff.de mag.conuen.l.munerum.§.iudicandi.ff.de mun.& hon. Quartò probatur per l.nec
mandante.ff.de tut.& cur.dat. ab his.vbi datio tutoris nõ potest delegari:ergo est mixti imperij se-
cundum l.j.ff.de offi.eius cui. Quintò facit quia datio tutoris competit maioribus magistratibus,vt
l.j.ff.de tut.& cur.dat.ab his. ergo est mixti. Sextò probatur euidenter. nam eius naturæ esse debet
datio, cuius resolutio.l.ab emptione.ff.de pact.l.secundum naturam. ff. de reg.iur.l.prout quisq;.ff.
de solu.Sed resolutio est mixti imperij l.j.§.suspecti.ad Turp.& l.j.ff.de susp.tut.vbi probatur, quòd
remotio tutoris prout suspecti competit specialiter & in priuilegiũ:ergo &c.Septimò facit iste tex.
qui ponit dationem tutelæ inter mixtum imperium:ergo &c.l.iam hoc iure.ff.de vulg.& pup. In
contrarium,quòd nõ sit mixti,facit primò tex.in d.§.tutoris datio.iuncto eo quòd verbũ,imperium
simpliciter & indefinite prolatum compræhendit vtrunq; imperium , & sic merum & mistum . Sed
respon.negando istud & inducendo eum in oppositum,prout suprà feci in secundo fundamento.Se
cundò facit quia priuatus dare potest tutorem * in testamento: ergo non est mixti imperij. Sed re- 33
spond. quòd fundamentum loquitur de testamentaria tutela, nos verò loquimur de datiua,quæ est
diuersa species: ergo ex diuersis non infertur l.Papinianus exuli.ff.de min. Et si diceres,quæ est ra-
tio diuersitatis? Respon.quòd lex voluit dationem tutelæ esse mixti imperij ad hoc,vt iudex maio-
rem adhiberet industriam in dando tutore propter periculum quod versatur in pupillo. Sed in te-
statore lex hoc permisit: quia præsumit, quòd testator adhibiturus sit maximam industriam & mul
tum confidit de eius iudicio.instit.de satisd.tut.in princ. Tertiò facit,quia si verum esset quòd datio
tutelæ sit mixti imperij frustra concederet iurisconsultus hanc auctoritatem illis personis , de qui-
bus in l.j.ff.de tut.& cur.dat.ab his , quoniã hi omnes habent mixtum imperium. Respondeo,quòd
lex fecit mentionem de eis vt excluderet alios,argumento instit.de tut.in princ. Et sic quãuis datio
tutoris sit mixti imperij , lex tamen habuit maximam curam de ea & voluit , quòd quilibet passim
posset eam habere: vnde speciales ad hoc elegit personas. l. & ita.§.j.ff.naut.caup.stab.&c. Quartò
facit. quia mixtum imperium regulariter non competit magistratibus municip.l.ea quæ.ff. ad mu-
nicip.sed ius dandi competit eis l. ius dandi. ff. de tut.& cur.ergo &c. Sed ad hoc respon.quòd imò
magistratibus municipalibus cõpetunt ea quæ sunt mixti imperij,vt supradixi,non obst.d.l.ea quę.
quia loquitur de his causis , quæ participant plus de mero imperio: vnde non valet argumentũ &c.

Imò iurisdictionis.

Hanc conclusionem videtur tenere Pet.in datione tutoris, quando bona pupilli sunt infrà quin
gentos aureos: posset teneri indistinctè.pro qua opin. facit quia potest delegari magistratibus:ergo
est iurisdictionis.nam aliàs nõ posset delegari. Et si dicas,quòd hoc dato pro vero,sequeretur quòd
imò posset indistinctè delegari. Respon.indistinctè nõ potest delegari propter fauorẽ pupillorum.
nam lex magis confidit de officialibus etiã minoribus, quã de priuatis, vt dicit Io.Fab.in §.pen. in-
sti.de Atti.tut.Et hanc tenendo responde ad contraria & primò dum dicitur,ꝙ illi competit diffini
tio ergo & definitum negando cõsequentiam,& dando instantiam secundum gl.in c.sicut vrgeri.j.
q.j.& gl.in l.sinautẽ.§. possidere.ff.de rei vẽd.& in l.creditores.ff.de op.no.nunt.not. Fran.de Aret.
in l.ex duobus.la vltima.in vij.quæst.Bar.ff.de duo.reis.cui adde gl.not.in l.manumissiones.in gl.fi.
ff.de iust.& iure.do ergo instantiam.nã iudicis dandi * licentia est iurisdictionis secundum commu 34
nem opin.hic in glo.fin.& tamen expeditur officio iudicis nobili l.imperium.in fin.j.eo.vbi not.ad
l.muto.§.tutoris. ff. de tute. respon. quòd ille text. voluit dicere , quòd datio tutoris non erat mixti
imperij. nam mixtum imperium constat ex mero imperio & ex minima iurisdictione l. imperium.
vbi Barto.j.eo. Dicendo ergo, non est imperij meri neq; iurisdictionis , est tanquam si diceret non
est mixti imperij. & sic non erit iurisdictionis coniunctæ cum imperio,sed de per se sic.facit quia di
ctio,Neque,duplicata refert quandoq; concursum vtriusq; duplicati. exemplum in l.j.C.si cer.pet.
nam nos scimus,quòd consuetudo iniqua non debet attendi in persona principis,imò princeps de-
bet eam reformare , sicut etiam statutum,vt per Bald.in tit.de pace Constan.in princ.modo illa l.j.
dum dicit neque æquum , neq; vsitatum desideras, non debet intelligi vsitatum de per se,quia illud
non esset satis , sed iuncto alio præcedenti , scilicet, quòd sit æquum. sic ergo in nostro casu facit l.
posthumo.C.de contra tab. Non obstat l.nec mandante.quia ad illam l. respondetur primò secun-
dum d. Hier, Tortum, qui tenuit hanc partem:prout refert Decius in l.j.ff.de offi.eius cui, quòd ta-

lis sensus

lis sensus est illius legis. alius tutorem dare poterit nec mandante præside, idest, dato etiam quòd præses non mandet. & sic verbum, Nec, determinabit verbum, mandante, quod est magis proximum. facit in argum. l. si idem. §. si. cum ibi not. j. eo. vel secundo dic, quòd stat simul, quod sit iurisdictionis & tamen non poterit delegari velut est in causis iurisdictionis maioribus, de quibus in l. placet. in fi. C. de ped. iud. & hoc est quod dicitur in d. §. tutoris datio. vbi dicit quòd competit his personis, quibus nominatim lex detulit, nō autem dicit in signum maioris magistratus. & hoc quod non possint delegari, est fauore pupillorum, quia lex plus præsumit de magistratibus quam de aliis, vt supradixi. facit ratio d. l. placet. in fine. Non obstat etiam quintũ fundamentum: quia etiam maioribus magistratibus competunt ea, quæ sunt iurisdictionis, veluti etiã causæ status, & libertinitatis, vt in d. l. placet. Nam quamuis datio tutoris sit iurisdictionis, lex tamen adhibuit specialem curam circa eam: vnde satis potest competere etiã solis maioribus magistratibus. Non obstat sextum: quia tunc resolutio est eius naturæ, cuius datio, quando eisdem modis fit datio, quibus resolutio, vt in d. l. ab emptione. secus si resolutio fiat alio modo: & operetur alios effectus. nã remotus pro suspecto est infamis. Vnde est diuersa ratio. quia maior industria requiritur in remouendo, quam in dando. nam in remouendo versatur periculũ famę, quod ęquiparatur vitę l. iusta. ff. de manu. vin. Item versatur periculum etiam de vita pupilli, ex quo debet iudex inquirere, vtrum iste sit suspectus, vnde possit oriri aliquod malum pupillo, putà quia pupillum voluit toxicare. Et hæc probantur instit. de suspectis tut. §. suspectus. Item si illud fundamentum esset verum, sequeretur quòd etiam datio tutoris testamentarij esset mixti imperij, quod tamen nemini dubium est, quam sit falsum. Ad vltimum respond. tenendo quòd iudicis dandi licẽtia sit iurisdictionis, quo casu ęqualiter determinatur cum hoc vltimo, & hæc possunt sustineri disputando, quamuis ego aliter de iure esse arbitrer.

Imò nec mixti, nec iurisdictionis.

35 Hæc conclusio † de iure magis vera, quam tenet glo. in l. j. ff. de tut. & cur. dat. & gl. in l. pen. ff. de offi. procons. & leg. & Salic. in l. cognitio. ȝ. tit. ij. & Paul. de Castr. hic, quos vltimo loco sequutus est dominus Leg. hic. volunt ergo, quod datio tutoris non sit alicuius iurisdictionis, sed sit quædam potestas concessa specialiter à lege, vel Senatusconsulto. & pro hac opin. facit fortiss. tex. cui non potest nisi cauillando responderi in d. l. muto. §. tutoris datio. ff. de tut. Secũdo facit l. j. ff. de tut. & cur. dat. ab his. vbi specialiter conceditur illis maioribus magistratibus. vnde denotatur, quòd illis non competebat vigore iurisdictionis, nisi specialiter fuisset demandata. Et hoc tenendo, respondetur primò ad fund. quòd posset fieri, quòd imò sit mixti imperij, quia illi competit diffinitio, negando quod competat. nam mixtum imperium est iurisdictio, quę officio iudicis &c. Sed datio tutoris non est iurisdictio: ergo &c. Quòd non sit iurisdictio probatur, quia competit etiam personæ priuatæ. vnde potest quis in testamento constituere tutorem filio suo. Instit. qui test. dari tut. poss. per totum. Et si dicas, quòd imò est iurisdictio quia competit illi diffinitio posita hic per glo. in verb. potest. respondeo negando hoc, quia hic non est necessitas ius dicendi. nã nego quòd dando tutores dicatur quis ius dicere. Bene æquum statuit, non tamen ius dicit. nam hoc modo etiam priuatus dando tutorem in suo testamento, diceret ius, quod est absurdum. vel responde alio modo, quod tunc potestas de publico introducta est iurisdictio, quando publicum, & sic lex vult, quòd sit iurisdictio, aliàs secùs, vt in nostro casu per d. §. tutoris datio. facit pro hac solutione quod rescriptũ principis non est lex, nisi princeps velit quòd sit lex, aliàs nō, vt supradixi in gl. in verbo, potest. Item facit, quia actus agentium non debent operari vltra eorum voluntatem. l. non omnis. j. si cer. pet. Non obstat etiam reg. l. ab emptione. ff. de pact. inducendo, prout in prima conclusione feci quia respon. vt dixi ȝ. in ij. conclusione: alia nil stringunt, imò faciunt potius pro hac conclusione. & hæc procedunt de iure Digestorũ. Sed quid de iure institutionũ? respondeo idem. Sed quod modificata est ista datio, quia nunc requiritur iussus declarando vt per Bar. & Ang. & Alexan. hic non insisto. Subsequenter quę-
36 rit hic Paul. & d. Alex. † vtrùm datio curatoris in litem sit * mixti imperij. Conclude quòd non, vt hic per Rimin. & Alex. in l. ij. j. eo. in fin. quamuis aliter hic loquatur. Sunt duo iura de hoc, primum est text. in l. fi. §. sed & si quis. C. de adm. tut. & text. in c. si annum. de iud. lib. vj. Posset teneri contrarium per text. in l. in vniuersis. C. qui dar. tut. vbi dicit, quòd requiritur decretũ: ergo &c. l. nec quicquam. §. vbi decretum. ff. de offi. procons. Non obstat d. §. sed & si quis, quia loquitur in iudice ordinario. nam loquitur de iudice: ergo non de delegato. quia delegatus non propriè dicitur iudex, vt dixi ȝ. in iij. nota. Item facit tex. ibi in cōpetenti iudicio, quasi velit innuere habere locum in ordinario solùm. Non obstat tex. in d. c. si annum. quia loquitur de iure can. quo iure omnes causæ sunt delegabiles, prout concluditur communiter in c. quòd sedes, de offi. deleg. & not. Alex. hic. cogita, quia tenendo communẽ, posset responderi ad d. l. in vniuersis. vt ibi videbis per te. Est verum, quòd gl. in c. licet. de offi. vic. lib. vj. & gl. in d. c. si annũ. quæ se refert ad not. in d. c. licet. vidẽtur velle opi. superiorem, scilicet, quod indistinctè datio curatoris ad litem non possit delegari. Fortius disputando teneri posset, quòd nec de iure can. sit delegabilis. Non obstat d. c. si annum. quia officiales, de quibus ibi, habent ordinariam, vt not. glo. in d. c. licet. Et dum dicit, quòd potest expediri per delegatum à delegato principis, respond. quòd per illam delegationem illa causa facta est delegabilis, sicut nota. per Bar. in l. j. in versic. quæro nunquid delegatus. ȝ. tit. j. Ista tamen vltima non placet.

Quare tenendo primam opin.contra communem,scilicet, quòd de iure ciuili datio curatoris in li-
tem non poſsit delegari,reſpond.ad funda.doctorũ dum dicunt,quòd expeditur officio iud.merce-
nario.reſpond.iſtud negando. nam nulla lex hoc dicit,imò contrarium. Reſpon. igitur vt patet ex
not. per Barto.in l.iiij.§.c.dum dicit de miſsione ex primo decreto, & vide Oldr.in conſi.lix.verti-
tur in dubium. In eadem ibi, Niſi ex demandatione. Sed quæro hic vtrum in his caſibus,vbi re-
quiritur iuſſus† præſidis, ſic ſatis ratihabitio?videtur quod ſic per c.ratihabitionem.de reg.iur.li.vj. 37
vbi ratihabitio ęquiparatur mandato ſeu iuſſui.Contrariũ puto:quia ratihabitio facit ſtare actum
in ſuſpenſo.Sed datio tutoris eſt actus legitimus nec recipit conditionem &c. l. actus legitimi.ff.de
reg.iur.& ibi gl.not.facit ad hoc quod not. Bar.in l.qui in aliena.in prin.ff.de acqui.hæred.gl.in l.j.
C.qui admitti. Item quæro hic,an epiſcopus debeat ipſe dare tutorẽ clerico pupillo, an verò iudex
ſecularis?dicendum eſt,quòd hæc datio pertinet ad * epiſcopum,vt per Ioan. Fab.in d.§.pen.inſtit. 38
de Attil.tut. In eadem gl.Sed fauor pupillorum.Iſta ratio non eſt bona,quia propter fauorem eo-
rum videretur potius, quòd nec magiſtratibus municipalibus deberet poſſe delegari, ſed deberet
potius competere maximis iudicibus,qui præſumuntur habere maiorem induſtriam,vt not.in l.j.ȝ.
tit.ij.debet enim lex plus confidere de habentibus merum imperium, quam de aliis.facit quod not.
Decius in d.l.j.dum reſpon.vltimo fundamento forti. Cogita. In eadem conſideratur, quòd ple-
runq; &c.iſta ratio videtur falſa. nam ſi lex permittit delegari dationem tut. ratione frequentioris
vſus,videtur quòd debeat idem permittere de his quæ ſæpe accidunt. nã quando lex aliquid diſpo-
nit circa vnum caſum ratione frequentioris vſus, non intelligitur per hoc excludere alium minus
frequentem.ſecundum glo.in l.vnica.C.de rap.virg.& glo.in clem.j.de reſcr.& gl.in authen.caſſa.
C.de ſacr.eccleſ.not. Decius in l. cùm prætor.in prin.ĵ.de iudiciis.Aliter etiam impugnat hanc gl.
Iaſ.hic,quia dicit ipſe quod imo etiam datio bonorum poſſ. & in poſſeſsionem miſsio eſt frequens.
Sed ſuſtinendo glo.dic quod datio tutoris eſt frequentior,cum omni pupillo detur tutor ſecundum
text.in §.pen.inſtit.de tutel.ſed non omni defertur bonorum poſſeſsio. Vnde tutior eſt ratio Barto.
quod iſtud eſt ratione maioritatis periculi,cum tutor principaliter detur perſonæ,vt per glo. in l.in
copulandis.C.de nup.Et pro hac ratione facit ratio l.cognitio.in prin.ȝ.tit.ij. Eſt verũ,quod funda-
mentum quod retuli paulo ſuperius,aliqualiter obſtat. Reliqua circa hanc gl.videte hic per Bar.&
mod. Circa primam quæſtionem Bar.iſta quæſtio habet parũ vtilitatis:ideo non inſiſto:quamuis
Picus hic multa dicat. vnde verificatur quòd dicit Alexan.in l.Gallus.§.ſi eius.ff.de lib.& poſth.vbi
dicit quòd doctores Papienſes ſæpe diſputant de lana caprina. Vtcunq; tamen dicta Bart. hic poſ-
ſunt inferri ad quæſtionem,de qua in cap.quoniam abbas.de offi.deleg.per Aretin.Alexan.& Iaſo.
in l.qui liberis.§.hæc verba.ff.de vulg.& pup.vbi etiam Barto. Circa ſecundam quæſtionem,dum
quærunt mod.poſt Bar.vtrum officium iudicis & actio ſint idem, Bart.concludit,quòd non,ſed ha-
bet ſimilitudinẽ.moder.addunt,quòd largè ſumpto vocabulo,appellatione actionis venit officium
iudicis in fauorabilibus,non in odioſis. ita tenet hic Rim.diſputando poteſt teneri, quòd imò offi-
cium iudicis ſub actione propriè loquendo comprehendatur. Pro qua concluſione facit, quia offi-
cio iudicis competit diffinitio actionis. Nam officium * iudicis,prout intelligitur hic per Bar. eſt 39
perſequutio, & ſic ius perſequendi in iudicio. Nam quando intentatur talis perſequutio,dicitur iu
dicium:ibi enim eſt actor,& ſic qui intentat perſequutionem, & reus, & iudex, ex quibus conſiſtit
iudicium,prout nota.in rubr. ĵ. de iud. & in rubr.extra.eo.tit.de iudic.quod ſibi debetur. nam offi-
cium iudicis præſupponit obligationem ſaltem largo modo,vt per Bar.in l.fin.ff.de iniur.glo.in l. ſi
ſeruum.§.ſi.ff.de verbo,oblig.& gl.in l.reſcriptum.in prin.ff.de pact.not.d.Alex. & Rim.hic,& ver
bum.Debetur,in illa diffinitione intelligitur largo modo,vt ibi per glo. communiter approbatam
in verbo,debetur, pro qua opin.facit quia iudex non interponit officium ſuum, niſi quando ſubeſt
æquitas,l.quod ſi Epheſi.ff.de eo quod cer.loco.ſed quãdo ſubeſt ęquitas,ex illa æquitate oritur ob-
ligatio naturalis l.qui æquitate.ff.de doli except.not.Bar.in l. ſi vnus.§.pactus ne peteret.ff.de pact.
vnde regulariter ex tali æquitate oritur retentio d.l.qui æquitate.Et ſi diceres, quòd illud verbum,
Debetur, debet intelligi efficaciter non autem compræhendere debitum ex obligatione naturali
ſola, reſpon. quòd eſt verum in ea obligatione naturali, quæ non parit actionem. Sed nos loqui-
mur de ea obligatione,quæ oritur ex æquitate,quæ eſt efficax ad agendum per officium iudicis. Se
cundò pro hac parte facit tex.in l.in cauſæ.ia ij.in prin.ĵ.de min.iuncto eo quod dictio,Alia,eſt im-
plicatiua ſimilium l.ſi fugitiui. C.de ſeruis fug. Et dicere, quòd ibi non implicat, eſt mera violatio.
Tertiò facit.quia officium iudicis eſt perſequutio declarando,vt hic per Bar.quæ perſequutio com
prehendit extraordinarias petitiones l.pecuniæ.§.perſequutionis.ff.de verb.ſig.Sed iſtæ extraordi
nariæ petitiones etiam propriè dicuntur actiones,ſaltem in factum l.ſi.ff.de var.& extraord.cogn.
Quarto probatur ex d.§.perſequutionis.dũ dicit,perſequutiõis appellatione extraordinarias per-
ſequutiones puto contineri.nam verbum,contineri,ſignificat propriè,non largè,vt per Bart.in d.l.
cui eorum.§.affinitatis.ff.de poſtul.Sed in hoc non facio magnã vim per not.per Iaſ. in l.emancipa
ta.C.qui admin.vbi ponit quod etiam verbum,continetur,capitur largè.& Decium hic,& Iaſ.in l.
Gallus.§.inſtituẽs.poſt Aret.ibi.ff.de lib.& poſth.Adde text.in l.ſi.ff.de aſsig.lib.& Mod.Peruſ.in l.
j.de ſucc.edicto, Quintò probatur per tex.not.in l.item veniunt.§.idem rectè.ff.de petit.hæred.vbi
tex.appel

text. appellat actionem, in factum, ex re iudicata officium iudicis.& ille text. ad hoc est singularis
potest tamen illi responderi,vt patet ex not.per Bar.in l.intra.ff.de re iud.facit text.in l.hatum.ff.si
serui.vend. Vnde puto,quòd actio in factũ.seu quælibet alia extraordinaria actio,dicatur officium
iudicis.& hoc probatur vltra supradicta iura d.§.persecutionis. Quare hoc tenẽdo respondetur ad
contraria,& primo ad tex.in l.quòd si minor.§.fin.ff.de minor.dum dicit,nulla actio datur.respon-
deo scilicet ordinaria.extraordinaria sic.Et ita respondeo ad l.hereditas.in fi.ff.de pet.hęr.& ad l.
Quintus Mutius.ff.de aur.& arg.lega.cũ similib. Nec ista solutio debet videri absurda,ex quo etiã
probatur in d.l.in causæ.Itẽ facit l.naturalis.§.quòd si faciam.ff.de præscri.verb.secundum intelle-
ctum Fulg.ibi.quẽ refert Decius in l.cũ mota.C.de transf.& est intellectus d.Christoph.Castil.nam
dum dicit ibi lex.nulla erit ciuilis actio , intellige ordinaria quæ sit specialis & nominata,sed bene
quædam generalis.facit glo.in l.& non tantum.§.j.ff.de pet.hæred.& not.in l.ita nubis pudor.C.de
adult.in l.sacrilegij.ff.ad l.iul.pec.l.hæc oratio.ff.si lib.ing.esse dic.melius facit l.ij.C.de dolo.vbi di
40 citur,quòd de dolo * actio datur,quando nulla alia cõpetit,& tamen competit etiam,quando datur
alia generalis,vt not.in l.sub pretextu.in l.actione.C.de transf. Secundò hanc partem tenendo,non
obstat tex.in l.actionis.in j.versi.ff.de act.& oblig.quia ego admitto quòd prout specificè considera
mus actionem personalem seu realẽ distat ab officio iudicis prout ego disto ab alio homine. Sed si
consideremus actionem prout capitur propriè,quando respicit genus,tunc nostra conclusio habet
locum,sicut ego sum homo,& Titius etiam ipse est homo. Videbatur enim ex eo quod illæ actiones
sunt extraordinarię,quòd non deberent propriè dici actiones sicut ordinarię.contrarium determi
natur,quia sunt similes illis ordinariis pront considerantur in specie : sed prout consideratur actio
in genere,non coarctata alicui speciei,tunc etiam extraordinaria dicitur ita actio,sicut ordinaria.
Et hæc nostra opin. optimè probatur ex l.j.iuncta l. liberti. C. de liber.& eorum liber.nam in l.j.di-
citur,quòd datur extraordinarium remedium,in l.liberti.dicitur,quòd datur actio.nam extraordi-
narium remedium & officium iudicis est idem,vt not.Bar.in l.j.ff.de fur.balnea.gl.Bart.Aret.Alex.
Socin.Ias.in ij.not.in l.cum filiussa.ff.si cer.pet.glo.& doct.in l.si cui.la ij.ff.de cond. & dem.text.&
glo.in l.j.§.cum seruus.ff.de his,qui deiec. vel effu.text. in l.j.in §.est autem. ff. de exercit. & in l.j.§.
quæsitum.ff.de separ.bon.glo.in l.ij.C.de instit.& substit.text.in d.l.pecuniæ.§.persequutionis.ff.de
verb.sign.not.Bal.in d.l.j.C.de liber.& eorum lib.Et supradicta puto vera, quando pars impetraret
officium iudicis ad persequendum in iudicio id, quod sibi debetur. nam quando peteret à iudice
aliquid,quod esset merè facultati iudicis concessum secundum l. non quicquid. ff. de iud.tunc non
puto quòd dicatur actio nec propriè nec impropriè: & ideo in hoc casu si iudex denegaret illã me-
ram facultatem,non liceret appellare,secùs in actionibus extraordinariis.Ita procedit l.j.§.pen.ff.
de aqua quot. & æsti. & l.j.C.si sæp.in integ.restit.postuletur.allegata hîc per Barto.Fortiùs teneo,
45 quòd † officium iudicis aliquando dicatur propriè exceptio. nam quando aliquis agit contra Ti-
tium,& ipse inuocat officium iudicis,tunc tale officiũ succedit loco exceptionis,& dicitur propriè
exceptio,vt est tex.in l. si is, à quo.in prin.iuncta glo.ff.vt in poss.leg.seu fideicõ. nomine. non obst.l.
planè.ff.de pet.hæred.quia est quædam exceptio ordinaria,vt est doli exceptio,quæ oritur ex ęqui-
tate,quę respiciat personam opponentis tantùm,& illa nõ potest habere locum in casu illius legis.
est postea quædam alia exceptio extraordinaria , quæ fit per officium iudicis, quæ datur quando
subest æquitas saltem respectu alicuius partis,vel naturæ rei.& de illa loquitur illa lex. & ita proce
dit etiam l.fin.secundum opin.Pet.ff.eo.tit. Vel secundum Bar.respon.aliter,& melius,quòd ibi illa
l.loquitur,quando iudex iam iudicauit, & ex officio suo exequitur. nam cõtra talem executionem
opponitur officium iud.non exceptio doli. Vnde sicut exceptio doli opponitur actionibus ordina-
riis.ita officiũ iudicis,quæ est exceptio extraordinaria,opponitur actionibus extraordinariis,item
aliis actibus, qui expediuntur per officium iudicis. Vnde illa fundamenta de d.l.planè. & d.l. fin.
non stringunt.Opponitur etiam illud officium iudicis actionibus in factum, & huiusmodi quæ non
sunt ordinariæ.Cogita tamen quia hæc sunt multum noua,& non sum multum clarus. Nam si hæc
essent vera,remanerent funditus destructæ quędam decisiones Bar.& aliorum relatæ hîc per mod.
maximè Rim.& Ias.Intelligo autem supradicta,quando imploratur officinm ind.nobile. nã quan-
do imploratur mercenarium, talis imploratio non dicitur actio,ex quo fit tanquam accessoria , ad
actionem iam intentatam.Et hoc tenendo remanet expeditum illud quod dixit Alex. hic,an statu-
tum exorbitans à iure communi loquens de actione comprehendat officium iudicis. Nam Alex.te
nendo quòd officium iudicis largo sumpto vocabulo sit actio,putat quòd comprehendatur sub tali
statuto per reg. quòd in exorbitantibus licita est extensio de stricta significatione vocabuli ad latã
l.filium habeo.ff.ad Maced.iuncta l.iusta.ff.de verb.sig.l.liberũ.§.fi.ff.de ritu nupt.adde gl. & scrib.
in authen.minoris debitor.C.qui dari tut.gl.in clem.j.de rescr.fortius dicit Alex.in l.ij.ff.de lega.j.
quod habet locum etiam in correctoriis , sed istud nõ puto verum quamuis Alexandrum sequatur
Ias.in rubr.ff.de re iud.& hæc opin. Alex. satis placet. Picus tamen hîc videtur tenere contrarium
negando illam reg. quam dicit esse contra text.in §.quòd si nepotes.instit.qui testa.tut.dari. Sed ad
42 illum text.respon.quod aut † loquimur in aliqua materia,& attenditur sola voluntas testatoris, vbi
non est licitum arguere de similibus ad similia , & tunc in his ego puto quòd talis regula non ha-

beat locum, quando verisimile non est testatorem intellexisse de eo casu qui continebatur largo
sumptu vocabulo, & ita procedat d. §. pen. qui videtur se fundare super hoc. nã si verisimile est dis-
ponentem cogitasse de illo casu qui continebatur sub lata significatione vocabuli, tunc permissa
est talis extensio, exemplum in l. Gallus. in §. & quid si tantum. ff. de liber. & postbum. vbi dispositio
Galli loquens de morte naturali extenditur ad mortem ciuilem ex pręsumpta mente Galli, vt dixi
ibi post Cat. Saccum in §. idẽ credendum. Aut loquimur in aliqua materia, vbi licitum est arguere
de similibus ad similia, & tunc ista regula indistinctè procedit, prout tamen ĵ. declarabimus. nam
in voluntate testatoris non licet argumentari de similibus ad similia l. commodissimè. ff. de lib. &
posth. Sed in legibus sic. l. non possunt. ff. de ll. vnde idem videtur in statutis. Mod. Ferr. hic aliter, &
melius loquitur, quòd aut loquimur in fauorabilibus, & licita sit talis extensio, & hoc casu exten-
datur tale statutum: aut in odiosis, & tunc secus facit ad hoc doctr. Bar. in d. l. liberorum. ff. de verb.
sig. qui allegans dictam regulam loquitur in fauorabilibus. Item doctr. Bart. in l. j. ff. de excep. vbi in
fauorabilibus appellatione actionis venit exceptio. Et hoc tenet Aret. in l. j. in prin. & Soc. in rubr.
& in d. l. j. in ij. not. ff. de vulga. & pupil. vbi hanc opin. eandem corroborat aliquibus fund. Idem te-
net Socin. in l. j. §. de illo. post Barto. ibi. ff. ad Treb. & prædicta procedunt in odiosis & in fauorabili-
bus. Sed quid in his, quæ nõ sunt, nec odiosa nec fauorabilia? ego puto, quòd illa regula non habeat
locum per nota. per eundem Socin. in d. l. j. in §. bonorum. ff. ad Trebel. confirmo per reg. quam tra-
dit Barto. in l. si quis in graui. in iij. notabili ĵ. ad Sillanianum. dixi in d. §. & quid si tantum. in conclu
sione. Et hoc videtur etiam ibi tenere Alex. quamuis idem in l. j. §. lex Falc. ff. ad l. Fal. dicat, quòd
in dispositione nec odiosa nec fauorabili licita est extensio, per tex. in l. atqui natura. §. si. cum l. seq.
ff. de neg. gest. Teneo priorem opin, scilicet, quòd posito, quòd officium iudicis largo modo compre
hendatur appellatione actionis, statutum de ea loquens non comprehendet illud, si sumus in casi-
bus, qui non sint nec odiosi nec fauorabiles. Non obstat d. §. fin. quia nos loquimur in statutis, quæ
strictiul. licet intelligi: & supradicta faciunt ad statutum Papiense disponens quòd in criminalibus
quis accusatus non audiatur nisi constituat se in carcere. nam videtur quòd non possit habere lo-
cum officium iudicis, vt per Bar. in l. quęsitum. ff. de in ius voc. cum similibus allegatis hic per Mod.
Ferr. & per Alex. in l. j. §. sublata. ff. ad S. C. Treb. qui tamen dicunt in contrarium esse communem
opin. est verum quòd si statutum excluderet communem defensionem tunc excluderet etiam offi-
cium iud. vt per Bar. in l. j. §. & parui. ff. quod vi aut clã. Sed in contrariũ facit quod not. Lud. Rom.
in l. de pupillo. §. fin. ff. de op. no. nunti. Sed tunc tali statuto posset adhiberi hoc remedium, vt com-
pareret vnus tanquam aliquis de populo, qui ratione fauoris publici imploret officiũ iudicis. l. non
tantum. ff. de appell. & per Bar. in l. pen. §. ad crimen. ff. de publ. iudi. d. Anto. de Canarro in tract. de
excus. per totum. & consuluit d. Marianus Socin. & Thomas Dotius in duobus consiliis quæ im-
pressa sunt post dictum tractatum. Et si diceres, quòd hoc modo statutum esset illusorium, respon.
quòd imò non erit, ex quo talis opponens ratione publici fauoris tenebitur ipse probare, quòd ille
accusatus delictũ non fecerit. qđ non esset, si accusatus posset ipse excipere, quia incumberet onus
probandi accusatori. l. qui accusare. C. de eden. Vnde per istud statutum transfertur onus proban-
di in illam tertiam personam, quæ impetrat officiũ iud. & ratio potest esse, quia per contumaciam
huius accusati lex præsumit contra eum: vnde eum defendenti incumbit onus probandi. l. verius.
ff. de probatio. Ita tenent præfati doctores. allegant Bar. in extrauag. ad reprimendum. in verb. legi
timè. qui tamen non videtur hoc dicere. Adde multa in proposito allegata per Bald. in margarita
sua in verbo officium excusatoris. Ego tamen puto, quòd si iudex condemnauit talem reum, possit
iste accusatus petere rescissionem istius sententiæ per l. qui in carcerem. ff. de his quæ metus causa.
nam metus * carceris est iustus metus. Et hoc puto verum, quando talis iudex esset solitus ponere 43
ad torturam accusatos, etiam non existentibus aliquibus coniecturis, vel quando talis iudex esset
vir tortuus aut iniustus secundum nota. per Din. in d. l. liber homo. ff. de acqui. rerũ dom. not. d. Abb.
in cap. cum dilectus. extra de his, quæ met. causa. cũ similibus quę dixi in l. interpositas. in iiij. quęst.
C. de transact. nam aliàs qui est in carcere, respectu iudicis non dicitur metum pati, vt per Bal. in l.
si quis in hoc genus. C. de epis. & cler. Archi. xv. q. vj. sacerdotum. not. Aretin. in l. accusationis. C. de
his quæ metus causa. cum aliis similibus. & ad hæc facit text. in clem. pastoralis. vbi Pet. de Anch. in
xiij. nota. de sent. & re iud. Et sic habes duas declarationes ad dictum statutũ. Tertia declaratio est,
vt quamuis statutum dicat, quod non admittatur aliqua defensio, tamen si sit notorium talem accu
satum non deliquisse, debebit iudex eum absoluere. Item poterit quilibet implorare officium iudi-
cis, vt eum absoluat. Idem iuris est, quando esset accusatus in re parui præiudicij: ita not. tenet Bal.
quem sequitur ibi Alex. in l. planè. ff. de petit. hęred. Quarta declaratio sit, vt talis accusatus non de
beat audiri, quo ad sui vtilitatem, sed quo ad damnum sic. l. quos prohibet. ff. de postul. not. Bald. in
extrauag. de pace Constan. in prin. in verbo, non admittemus. facit quod not. in cap. intelleximus.
extra de iudi. Quinta declaratio est, vt si stante tali statuto accusatus fuerit contumax, & non con-
stituerit se in carceribus, & iudex absq; alia causa eũ absoluerit, talis sententia absolutoria, est ipso
iure nulla. videtur enim iudex procedere errore iuris expresso, declarando, vt per Bald. in d. extra-
uag. de pace Const. in verb. non admittemus. Idem tenet Bald. in l. scire. §. consequens. ff. de exc. tut.

& vido

& vide Alex.confi.lxxj.in ij.vol. Sexta declaratio eft,quando diceretur,quòd accufatio eft ipfo iu-
re nulla.per ea quæ not. Alb.de Rof.in ftat.in iiij.part.q.xxiij. Septima declaratio eft,vt pofsit quis
ire ad allegan.caufas abfentiæ. Et fi erunt iuftæ debebit contumax abfolui. Alb.in ftat.in iiij.part.
q.xxxij.Octaua declaratio.vide ibidem q.xlj.Nunc redeundo ad dicta Bar.inquantum Bar.conclu
44 dit* officium iudicis non præfupponere obligationem:pro quo adde tex. in l.deducta.in prin.ff.ad
Treb.illud non eft verum. nā præfupponit obligationem faltem , quæ oritur ex æquitate.nam cum
officium iudicis fundet fe in æquitate non effet dicendum , quòd per eum folueretur illud quod eft
indebitum,ne vnde deberet oriri ęquitas,nafceretur iniquitas cōtra l.meminerint.C.vnde vi.nam
etiam ex æquitate pofito quòd non interuenerit confenfus,oritur obligatio l. fi me & Titium. ff. fi
cer.peta. Sed hoc pofito,videtur quòd non fit aliqua differentia inter officium iud.& actionem da-
tiuam.Sed refpond.quòd actio datiua dicitur,quę datur immediatè ex lege propter æquitatem,etfi
nullum factum partis interuenerit , habens tamen nomen proprium : fed officium iud. non habet
aliquod nomen actionis proprium.exemplum in certi condictione.nā quando agitur ex contractu
mutui,talis actio eft natiua , fed quando agitur ad certum ex caufa abfq; obligatione præcedente,
tunc eft datiua l.iij.in prin.ff.commo.fed tamen retinet proprium nomen, quia dicitur certi condi
ctio:fed officium iud.nō habet aliquod nomen, fed femper datur ad extraordinaria,vt §.probatum
eft.Vnde ego puto,quod quælibet actio in factum,quæ oriatur non ex confenfu, fed ex æquitate,&
fic extraordinaria,dicatur officium iudicis.quod poteft probari ex l. cum filius.ff.fi cer.pet.cum fi-
milibus,quæ fuprà allegaui. Et quæ dixi de actione datiua,tenet Phil. Deci.in l. certi condictio. in
prin.ff.fi cer.pet.Et hoc procedit in officio iud.nobili. nam mercenarium femper præfupponit obli
gationem ex confenfu,fi non principaliter , faltem in neceffariam confequentiam. nam cùm quis
confentiat actioni , videtur etiam velle confentire his,quæ proueniunt de æquitate ab ipfa actione
veluti vfuris,feu fructibus.& ita loquitur l.qui per collufionem.§.fin.ff.de act.emp.& l.iiij. C. depof.
ratio eft quia ille actus,qui fequitur de necefsitate primum,cenfetur eiufdem naturæ,cuius primus
eft,vt per Aret.in l.is poteft.in fin.apparatus.ff.de acqui.hæred. Et quòd officium iud.præfupponat
obligationem,facit,quia poteft illi accedere fideiuffor,poteft cedi,poteft ad hæredes tranfmitti, vt
45 hîc per mod.Ferr. Secunda differentia† inter officiū iud.& actionem eft fecundum Bar.in modo
libellandi:quia quando porrigitur libellus in actione,debet concludi aduerfarium effe fibi obliga-
tum ad aliquid. Sed quando porrigitur fuper officio iudicis , tunc debet concludi iudicem debere
aliquid facere & fimilia.d.Alex.hic tenet contrarium,& melius. Nam aut pars vtitur verbo, Ago,
vel verbo,intento actionem,& tunc libellus etiam procedit in officio iudicis, ex quo officium iudi
cis præfupponit actionū inftar l.actionis.ff.de actio.& oblig.& verba libelli impropriantur ad eum
fuftinendum,vt not.in l.fed & fi poffeffori.§.fi iurauero.ff.de iureiuran. Aut pars concludit in libel-
lo fuper officio iud.aduerfarium fibi obligatum:prout dicit hîc Bar.& tunc etiam libellus debet fu
ftineri,ex quo officium iudicis pręfupponit aliqualem obligationē veluti eft illa,quę oritur ex ęqui
tate,vt §.dixi.Vnde videtur,quod ifta differentia Bart.nō fit vera,maximè tenendo,quod officium
iud.& actio fint idem capiendo actionem in genere.Sed mod.hîc conantur faluare Bart.fed minùs
bene : vnde nō refert.& intellige hanc differentiā in his cafibus,in quibus requiritur libellus,quos
referam j.nam officium iud. nobile non femper requirit libellum. Tertia differentia eft,quia ille
qui tenetur officio iudicis , non conftituitur in mora per folam interpellationem extraiudicialem
l.cum poftulaffem.ff.de dam.inf.fecus in eo,qui tenetur iure actionis l.mora.ff.de vfu. Ratio eft fe-
cundum Decium hîc,quia officium iud.nō præfupponit obligationem.Et vbi non eft obligatio,ibi
non eft petitio.vbi non eft petitio,vbi nulla mora l. lecta.verfi.Sed cum fortis.ff.fi cer.pet.ifta ratio
fic intellecta eft contra ea,quæ fuperiùs dixi.vnde dic quod imò officium iudicis præfupponit obli-
gationem ex æquitate. vnde dic quòd ideo per folam interpellationem extraiudicialem quis non
conftituitur in mora : quia illa obligatio non eft exorta nifi poftquam iudex interpofuit officium
fuum,& cognouit æquum effe illi fucurri.nam tunc oritur obligatio. & poft illud interpellatus quis
conftituitur in mora.Quando enim quis interpellatur in iudicio tunc certum eft,quòd iudex videt
effe æquum illi fuccurri. vnde ftatim declaratur ortam effe obligationē ex æquitate propter quam
obligationem quis conftituitur in mora mediante interpellatione.Sed antequàm iudex aditus fit,
dubium eft,vtrum ifta obligatio debeat approbari. Vnde non conftituitur reus in mora, iftud pro-
batur ex doctrina Bar.in l.quod te.in verfi.venio ad vltimū.ff.fi cer.pet.vbi quando aliquis probabi
liter ignorat fe debere per interpellationem extraindicialem , nō conftituitur in mora. Et propter
iftam doctr.limita primò hanc conclufionem Bar.vt procedat folum in offi.iud.nobili,fecus in mer
cenario.ita tenet not.Bald.hîc poft Cin.in l.vnica,in quinta quæft.C.de alien.iud.mut. caufa facta.
allegat l.item fi verberatum.§.fi.ff.de rei vend.idē tenet Dec.& Iaf.hîc. & ratio patet ex prædictis.
nam in officio iud.mercenario ceffat illa probabilis ignorantia,quòd non fit declaratū de ifta ęqui
tate ex quo deferuit actioni & venit in confequentiā actionis. vnde qui fcit antecedens,debet fcire
cōfequens arg.l.feq.& l.illud.ff.de aqui.hęr. Limita ij.fecundū Rim.hîc in collatione,quia per fim-
plicem interpellationem cōftituitur quis in mora,licet fiat officio iud.l.fi foror. & ibi Bal.C.de col
lat.allegat.l.fi filius.in fine. ff. de coll.& hoc eft ratione feruandæ correlationis,de qua in illo text.

Decius tamen hic intelligit illum tex.quodibi mora erat facta, non per interpellationẽ extraiudi-
cialẽ,vt nos loquimur,sed per iussum iudicis,cuius officio petitur collatio fieri iuxta l.j.in princ.de
colla. Quarta differẽtia secundum Bar.quia officiũ iud.debet misericorditer implorari,sed actio
non.allegat gl.in rubr.de interrog.act.Illud dictũ Bar.non est verum,nã imò semper tenetur iudex
impartire officium suũ parti,sin minus appellari potest,vt l.j.§.pen.ff.de aqua quotid.est verũ,quòd
procederet, quando peteretur officium iudicis super ea, quæ sunt meræ facultatis concessa libero
arbitrio iudicis,vt in l.non quicquid.ff.de iud.nã in primo casu iudex denegans officiũ suum, si par
tem lædat,tenetur ad interesse parti,prout dicit Rim.hîc allegando Bar.in l.quod iussit.ff.de re iud.
& Barto.in l.j.C.quomodo & quando iudex. Quod si non denegaret,sed esset negligens,tunc à ne-
gligentia non appellatur, sed pars debet adire superiorem, vt compellatur talis iudex secundum
Bar.in l.de pupillo.§.si quis ipsi prætori.ff.de oper.no.nunti.cum similibus hîc allegatis per Rim.Et
in quibus casibus potest appellari tali officio iud.vide Picum in rep.l.in quartam.ff.ad l.Fal.mod.in
l.si mihi,& Titio.ff.de verb.obl.cum cõcordantibus doctorib. quos posui in d.l.j.§.permittitur.ff.de
aqua quot.Sed punctus † est scire,quando aliquid cõcedatur meræ facultati iudicis,vel non?nũ repe 47
rio qui hoc declaret. Ego puto sic dicendũ, quòd aut sumus in casu claro,& tunc stamus expressis.
l.continuus.ff.de verb.obl.aut sumus in dubio, & tunc illud concessum respicit merũ fauorem iudi
cis,& hoc casu potest illi iudex renuntiare per reg.l.pen.C.de pact. vnde non potest pars appellare,
& hoc censetur concessum meræ facultati iudicis.Exemplum,quis vult agere de facto coram iudi-
ce,certe potest iudex scindere libellum,quia interest sua,ne processus sit frustratorius,vt not.Inno.
in c.j.de offi.vic.& tunc pars nõ poterit appellare,nec conqueri, nec dicetur sibi fieri iniuria.Et ita
procedunt,quæ not.Paul.Cast.Alex.& Aret.in l.vbi pactũ.C.de transact.aut non respicit fauorem
iudicis:sed si iudex non impartiret officium suum, pars locupletaretur cũ aliena iactura.& hoc ca-
su debet iudex impartiri,aliàs appellatur.l.planè.ff.de pet.hæred.facit doctr.Bar.in l.filiusfam.ff.de
don.melius quod not.Aret.in l.age cum Geminiano.in fine.de transf.alleg.not.Bar.in l.si vnus.§.pa-
ctus ne peteret.super gl. in verb. in opponendo.ff.de pact. aut actor impetrat aliquid quod pertinet
ad suam vtilitatẽ, & nemini nocet, & tunc iudex debet impartiri. Sed si nõ impartitur etiam quod
aliqualis iniuria fiat ipsi neganti per hoc tamen non potest appellari. ita loquitur l.j.§. permittitur.
ff.de aqua quot.& æstiua.de iure tamẽ can.videtur quòd possit appellari per gl.in c.bonæ memoriæ.
de postul.prælat.not. Bar.in d.§.permittitur. Quod fortè etiam procedit de iure ciuili,quando talis
rogans rogaret iudicem,vt damnũ euitet per not.per Bar.in l.ij.in versiculo,ad huius autem decla-
rationem.ff.sol.mat. Et hæc not.ad ea,quæ ponit Bar.in l.quod iussit.ff.de re iudi. Et in istis duobus
vltimis membris posset procedere doct. Bar.hîc,quod debet eius officium misericorditer implora-
ri.Alias quatuor differentias ponit hic d.Ias.alias sex ponunt quidam mod.Præpo.in prin.Instit.do
actio.in vj.charta vide ibi,quia maior pars non est vera. Circa iij.quæstio.Bar.dum quærit, quotu-
plex † est officium iudicis &c.doctores communiter tenent,quod sit, nisi duplex, & quòd aduersa- 48
rium non detur: quia aut datur loco deficientis exceptionis, & est nobile:aut deseruit exceptioni
& est mercenariũ.ita tenet Albe.Ias.Decius,& vterq; magister meus hîc.& hæc opin.videtur vera.
Inquantum † tamen Barto.dicit quòd restitutio in integrum competit officio iud.nobili, quidam in 49
circulis tenebant cõtrarium,mouebantur: quia in integrum restitutio semper deseruit actioni vel
exceptioni proponendæ:ergo competit officio iud.mercenario secundum Bar.hîc. Tu tene cõmu-
nem.& respon.negando,quòd deseruiat vnquam actioni, vel exceptioni.nam nõ deseruit,sed eam
generat seu resuscitat. Nã actio,quæ restituitur per in integrum restitutionem,non est eadem cum
prima, sed est vtilis secũdum Bar.in l.Mæuius.§.duobus.ff.de leg.ij.quamuis Cin.in l.ij.C.si aduers.
transact.tenuerit,quòd sit eadem,sed malè,vt ibi per Bart. Cũ ergo resuscitet vel faciat nouam da-
ri,non dicitur illi seruire,sed potius parere. nam iura contraria,quæ loquuntur de præparatoriis,lo
quuntur de illis quæ seruiunt actioni non de his,quæ eã generant. Exemplum,actio ad exibendum,
interrogatoriæ actiones,& similes,deseruiunt actioni iã natæ, non autem faciunt eam nasci. Cir-
ca iiij.quæstionem Bar.dum quærit,vtrum iudex possit officium suum exercere,sine petitione par-
tis.fac regulam quod iudex non impartitur officium suum nisi petenti. fallit in xxxv. casibus,quos
breuiter enumerat Aretin. in l.vnica.C.vt quæ desunt aduoc.parti.iud. Circa illam quæstionem,
an Iurisdictio cohæreat territorio adde quod not.Bart.& Lud.Rom.in l.si aliena.§.j.per illum text.
ff.de vsucapio.vbi dicunt quòd præscripto territorio,præscribitur iurisdictio.

SVMMAE.

1 ☞ *Consequentia ex causis non conced. a. 5.*
4 *L. Si fundum. §. qui fundum. sensus.*

LEX II.

CVI IVRISDICTIO. Not.ex hac l.regulã quòd cui aliquid conceditur,in-
telliguntur cõcessa omnia,sine quibus illud explicari non potest.facit l.veteres. &
ibi gl.& Bar.ff.de itin.actúq; priuato,& l.si fundum.§.qui fundũ excepro.ff.de leg.j.
Limitatur † hæc regula primo,vt non intelligantur concedi ea sine quibus cõmissis 1
expediri potest,licet nõ ita commodè,ita singulariter declarat Gem. post Io.And,
in c.solet.per vnã gl.ibi de sen.excom.lib.vj.pro hac alleg.Ias.l.j.in fi.ff.si vsufr.pet.

& hanc

& hanc limitationem tenet Felin.in pluribus locis.Contrariũ & meliùs tenet Are.in c.de testibus.
de testib.& moderni in c.prætcrea.in vlti.notab.in ij.limita.extra de offic.deleg.allegat Areti.tex.
in l.penulti.ff.de vsufru.vbi quis potest ædificare in area legato vsufructu eius,quod ædificium ten-
dit ad maiorem cõmoditatem,scilicet vt fructus custodiantur.Est verum quòd ad illud respondent
moder.quòd ibi intelligitur de ædificio necessario.Sed ista responsio est contra illum text.custodia
enim non est necessaria plus in domo ,quam extra. est bene magis commoda.& quia ille tex.vide-
tur contradicere l.vsufructuarius.§.ædificium.& l.vsufructuarius nouum tectorium.ff.eo.tit. Con-
cordando distingue,aut si veniret illud consequens,vitiaretur actus,& tũc nunquam censetur esse
concessum,ita loquitur d.l.vsufructuarius. aut dubitatur, vtrum venerit consequens quod ad com-
2 moditatem & vtilitatem tendit:& dicendum est,quòd sic.d.l.penult.& ita loquitur Aret. † aut du-
bitatur,vtrum venerit consequens voluntarium : & tunc dicendum est,quòd non.d.l.vsufructua-
rius nouum tectorium.facit l.j.ff.de impen.in reb.dotalib.Secundo pro hac conclusione Are.addu-
citur tex.in l.quicunque.§.si ei quem.ff.de instit.vbi probatur,quòd cui aliquid conceditur, intelli-
guntur etiam concessa ea,quæ inde sequuntur, etiam si non sequantur necessariò , sed ad commo-
dum. fideiussor enim non est de necessitate, quòd fideiubeat pro institoribus. ad hoc tamen re-
spond. mod.quod ideo venit,quia non est vis ex quo dominus teneretur soluere,etiam si fideiussor
non interuenisset.sed ista responsio non placet.quia imò interest domini non teneri tantis actioni-
bus.arg.l.cum filius.§.variis.ff.de leg.ij.Item non litigare cum tot.arg.l.minoribus.la j.ff.de minor.
Item possunt considerari alij interesse.& sic hæc iura Aret.probant.Tertiò pro hac cõclusione ad-
3 ducit Decius hîc reg.quod dicimur * ea non posse,quæ commodè non possumus. l.nepos Proculo.
ff.de verb.signif.Sed responde,quòd ille tex.nil facit,vt patet ibi ex glo.in verbo,meo.sed quamuis
ille tex.non probet , probatur tamen hæc conclusio ex aliis. Quartò adduco tex.in l.auibus. ff.de
leg.iij.vbi legatis auibus,continentur etiam auiaria,seu caueæ. quia sine illis aues commodè habe-
ri non possunt,vt dicit ibi glos.Quintò probatur ex l.fi.ff.tit.ij. vbi mandata iurisdictione venit mo-
dica coërcitio.nam sine illa iurisdictio commodè expediri nõ potest.Et hæc duo iura ad hoc addu-
4 cunt hîc moder.Addo vltra eos sextò tex.in l.si fundum.§.qui † fundum,excepto.ff.de leg.j.vbi le-
gans fundum intelligitur etiam legasse iter,& actum,cùm tamen iter esset necessarium,actus verò
plus tendat ad commoditatem.Septimò facit tex.in l.qui penum.§.fi.ff.de penu lega.vbi legans pe-
num putatur legasse omnia quibus expediri penus rectè potest.Pondera verbum,Rectè,quod signi
ficat commodè. l.j. §.licet. ff.de peric.& com.rei ven. Nec obstat si diceres,q; hæc duo iura loquun-
tur in fauorabilibus,in quibus fit extensio: quia respondet,quòd etiam in cõcessionibus odiosis est
idem.Exemplum in c.de prudentia.extra de donatio.inter vir.& vxor.nam iurisdictio delegata est
odiosa.c.j.de rescr.lib.vj.vbi glo.not.& tamen in iurisdictione delegata veniunt etiam consequen-
tia non necessaria,sed quæ solùm sunt ad bene esse.ita probat ille tex.sing.ad hoc. Et hanc partem
tenendo respond.ad glo.in d.c.solet.vt per mod.in d.c.preterea.in vlti.notab.ad tex.in d.l.j.in fi.re-
spondet,quòd quando esset aliquod commodum magnum,tunc consideretur,secùs,si minimum.&
ita loquatur illa l.cogita.quia ista dependent ab his,quæ not.per Bart.Aret.& alios in l.Gallus.in §.
& quid si tantùm.ff.de lib.& posth.& ibi dixi.conclusio.j.dum tracto,verum vbicunq; casus omissus
potest compræhẽdi virtute expressi,fiat ad illum extensio.& tenui , quòd sic.& quod illud omissum
continetur aut ratione actus,aut propter necessarium antecedẽs,aut ratione connexi,vel propter
necessarium exurgens ex eadem causa,aut ratione accessorij tendentis ad eundem effectũ , aut ex
5 vi vocabuli , dic vt ibi. Limitatur † ij.ista regula,vt hîc per Ias.qui ponit alias limitationes.& dum
limitat,quando illud quod est concessum esset minus alio,quod veniret in consequentiam, pro ista
facit quod not.in l.ij.ff.de penu leg.in contrarium tamen facit dictum Petr.de Anchar.quod refert
6 Ias.in l.j.ff.de transact.Item quod not.in c.si clericus.de præben.vbi concessa alicui * præbenda,&
sic re corporali,intelligitur concessus canonicatus,& sic quid speciale.vide c.cum M. de constitu.
Item l.quoties.C.de iudi.Item ad regu.huius legis adde,quòd not.Bart.in auth.habita.C.ne fil.pro
patre.in l.vtimur.ff.de sepul.viol.l.iubemus.C.de dign.lib.xij. Item facit signanter decisio Io.And.
in addi.Specul.in tit.de locato.§.nunc aliqua.Item vide Ias.in l.Barbarius.ff.de offic.prætoris.Item
Ias.in l.centurio.de vulg.& pupil.& ad materiam vide glo. in c.fi.in fi.in verb.alioquin.distin.iiij.

S V M M AE.

1 ☞ *Imperij genera & substantia & discrimen.* 5.
2 *Merum variè accipi.* 3. *& confiri.* 4.
8 *Præscriptio ad diuersa inextendibilis.*
9 *Mixti imperij definiti vis.*
12 *L. Imperium. sensus & emendatio.* 13. 14.
15 *Iudicis datio mandabilis.*
17 *Imperium vtrunque in l. iij. definiri.*
18 *Infamia meri est imperij.*
19 *Pœna sublata , eiisque suffecta.*
20 *Capitis pœnam variè pro re accipi,*
21 *Imperij meri indices.* 23. 25. *genera.* 26.
22 *Tribunorum , & consulum potestas varia,*
27 *Imperium merum indelegabile.*
28 *Falconem occidens tenetur,*
29 *Mortus pandulas.*
30 *Potestatis acceptio multiplex.*
31 *Summarij definitiua sententia mera.*
37 *Actus insolennis merus : alioquin contrà.*
39 *L. Imperium explicari.*
40 *Iurisdictioni imperia inesse.* 42. 50. 54. 55.

48 Merum imperium delegabile. 49.
51 Merum imperium mandatu nisi ex causis exprimendum.
56 Iurisdictionis gradus.
57 Coercitio parua mixti est. 58.
59 L.fi. de offi. eius. sensus. 62.
65 Merum imperium variè finiri. 77.
66 Accusatio & officium diuersa. 74.
70 Ordinarium variè accipi.
73 Titulo de publ. iud. Instit. sensus.
75 Accusationis finis.
76 Absolutionis natura.
80 Meri imperij iudices. 91. 93. 94. 98. 103. 103. 106. 107. 108. 150.
81 Merum solius principis esse. 92.
82 L. Saecularij. §. sunt. sensus.
83 Magistratus ministri. 86.
84 L.fi. C. vt nemo priuatus. explicari.
89 Azonis & Lotha. de mero imperio contentio.
90 Iurisdictionis acceptio varia.
95 Præsidem ius gladij habere. 96.
000 Subiectionis confessio nulla.
102 Dux habet merum imperium.
104 Vniuersitatem variè sumi.
109 Meri imperij explicati gradus. 119. 133. 134. 137.
110 Legem condere non esse imperij: eiusdem conditores. 111. 112. 113. 115. 116.
118 Principi reseruata.
120 Membri mutilatio, pœna. 123. 125. non mortis. 127.
121 §. fi. vt nulli iud. sensus.
122 Pœnæ capitales. 124.
129 Carceratio meri imperij.
130 Carcerationis causa.
131 Carcerationis perpetua vis.
132 Punitionis forma.
135 Torturam variè fieri, & censeri.
136 Coercitionis modicæ genera explanata.
138 Mulctam varij esse imperij idque pro re dignosci. 139.
140 Confiscatio est meri imperij.
141 Pœnam corporis variè censeri.
142 Merum imperium indelegabile. 145.
143 L. Magistratibus. sensus.
144 Castigationem modicam variè censeri.
147 L. ij. C. de sportu. sensus. 155.
151 Mulctãdi ius in delegatũ nõ nisi ex causa transire. 159. 196.
160 Duumuirorum potestas.
161 Potestatis acceptiones.
167 Mixtum ob similitudinem dici.
168 Mixti imperij explicata definitio.
169 Mixti imperij iudices.
170 Iudicum genera explanata. 174. 176.
173 Iudicum datorum potestas.
175 Iussionis sacra forma.
177 Executorum acceptio multiplex.
179 Arbitrorum potestas & genera.
180 Iudices voluntarij.
181 Mixti imperij explicati gradus. 197. 200.
183 Arrogationem authorisantes. 185.
184 Arrogationis forma.
186 Legitimat infantem princeps, quiue nulli subest.
187 Tabelliones creat non solum princeps sed & alij. 193.
188 L. Actuarios. C. de num. sensus.
195 Tabellionum, & tabulariorum discrimen.
196 Tabellionum limitata potestas.
198 Supplicationis natura.
201 Restitutio in specie mandabilis. 203. 204.
205 Missio in poss. delegabilis. 213. 219. 221. 233.
206 Missionis præcurrens.
210 L. ij. de iurisd. sensus.
220 Missionis natura.
223 L. 3. de offi. eius, cui. sensus. 223. 226.
224 §. Vbi decretum. sensus.

LEX III.

IMPERIVM. Summa, vt hîc per Alex. vel secundum intellectum, quem infrà
tenebo. † Merum imperium consistit circa causas criminales, mixtum verò partim 1
consistit ex mero imperio, partim ex iurisdictione minima, vt est interpositio decreti
& iudicis dandi licentia, hoc dicit. Istam legem intendo ordinatè repetere, quia vti-
lis est eius materia, & eam doctores secundum Bart. malè explicant. vnde est diligen
ter attendendum. In tex. in princ. not. j. iuncta secunda parte huius legis, quòd merum † illud dici- 2
tur, quòd de per se constat, & est simplex & abstractum ab omni alio ente, seu ab omni alia qualita-
te, facit tex. in §. prætoriæ. instit. de diuis. stip. facit consimilis tex. in l. v. incip. stipulationum. in prin.
quæ à mero prætoris officio. ff. de verbo. oblig. facit etiam l. vnica. §. fi. ff. si quis ius non obtemp. & l.
qui res suas. §. mihi Romæ. ff. de solut. & l. si sic. in prin. & ibi Ang. not. ff. de leg. j. cum similib. Et hæc
inferuntur ad quæstionem, vtrum sententia lata in causis summariis secundum clem. sæpè. de verb.
signific. sit mera diffinitiua. Ang. hîc dicit se consuluisse, quòd non: & hæc opi. est communis, & pro
ea facit, quia ex quo potest ferri lite non contestata, sapit naturam interlocutoriæ. Secundo addu-
cit Ang. quòd vbi vnum & idem ens habet effectum vnius subiecti, & formam alterius, debemus il-
lum denominare secundum subiectum formalem tanquam à fortiori, & digniori. forma enim est,
quæ dat esse rei. l. Iulianus. §. si quis. ff. de exhib. l. Seia. ff. de auro & argento lega. contrarium tenuit
Paul. de Cast. hîc. Mouetur, quia sententia diffinitiua dicitur, quia diffinit negotium principale.
Quoquo modo diffiniat, dicitur mera diffinitiua. allegat glos. in l. si quis à liberis. §. ex his. ff. de
liber. agnoscen. per Bartol. in l. ij. ff. de appel. recipi. facit l. j. ff. de re iudic. Et hanc partem ego puto
veram, quam confirmo. Eius naturæ est sententia, cuius processus. nam sententia debet referre se
ad acta. l. lege Iulia. ff. de manumis. facit l. ait prætor. §. j. ff. de re iudic. Sed processus in causis sum-
mariis est simplex, & sic merus dicta element. sæpè. vbi dicitur, quòd procedit simpliciter, & de pla-
no &c. ergo etiam sententia diffinitiua debet dici simplex & mera. Et quòd simplex & mera con-
uertatur, probatur sic. Merum significat purum: † & purum, & simplex æquipollent. l. manifestis- 3
simi. & ibi Aret. C. de fur. & hoc tenendo respondetur ad contraria negando, quòd diffinitiua non
dicatur mera, nisi lis sit contestata. Nam quòd non requiratur litis contestatio ad eius essentiam pro-
batur ex diffinitione quam ponit tex. in d. l. j. ff. de re iud. Nec obstat quòd sit similis interlocutoriæ,
quia quando caperet aliquid ab interlocutoria, tunc faterer, quòd non esset mera diffinitiua. Sed
per hoc

per hoc,quòd sit similis, non facit in argumentum l.qnod Nerua.ff.deposi. Non obstat secundum,
quia nego quòd non habeat formam diffinitiuæ: illa igitur regula procedit,quando aliqua res ha-
bet effectum solùm vnius, sed formam alterius. Sed in nostro casu ista diffinitiua habet effectum,
& formam diffinitiuæ.istud probo,nam argumentum ab etymologia vocabuli valet, quando non
repugnat diffinitio,vt per Bart.in l.ij.§.appellata.ff.si certum peta.& per scrib.in l.j.ff.de acquiren.
possess.vnde arguendo ab etymologia vocabuli diffinitiua dicitur, quia litem diffinit. Quocunque
ergo modo diffiniat,debet dici mera diffinitiua,cùm diffinitio eius, quæ ponitur in d.l.j.non repu-
gnet.Secundò istud not.Infertur ad aliam quæstionem, quod statutum loquens de mera interlocu-
toria,non habet locum in interlocutoria habente vim diffinitiuæ,quia illa non est mera: ita tenet
Angel.Imo.Paul.de Cast.Alex.Aret.Ias.in l.stipulationum.quæ est quinta in ordine.in princi.ff.de
verbor.oblig.& latè Felin.in rubr.extra de re iudic.& hæc opin.est vera. Contra eam tamen facit,
quia quòd habeat vim diffinitiuæ,istud venit in consequentiam.vnde non videtur, quòd per istud,
quod incidenter venit,debeat alterari substantia interloquutoriæ.argum.l.si quis nec causam. ff.si
cert.pet.& l.si qua mihi.in princ.ff.de ritu nupt.Secundò in contrarium videtur vrgere:quia etiam
quòd aliquid in effectu sequatur diuersum à forma, tamen per boc non tollitur,quin ille actus di-
catur merus.Exemplum in c.vt inquisitionis.§.prohibemus.de hæretic.lib.vj.dicitur ibi, quòd cri-
men hæresis est merè ecclesiasticum,& tamen secundum communem opin.in effectu etiam perti-
net ad laicos,quia etiam quod inquisitor condemnauerit hæreticum secundnm formas iuris cano-
nici,tamen debet eum tradere iudici seculari iuxta cap.præsidentes.de hæreti.lib.vj. qui index po-
terit etiam ipse de nouo inquirere secundum Bart.& alios in l.magistratibus.ꝟ.eo.& in l.diuus.& in
l.non dubium.ff.de custod.& exhib.reor.vnde in effectu non esset merum. Ad hoc fundamentum
difficile est respondere, nisi negando communem opin. & sic quòd secularis non possit rursus in-
quirere. quam opin.contra communem etiam tenet Ias.in d.l.magistratibus. Sed meliùs est tenere
4 communia.Quare sic puto † dicendum,quod aut verbum, Mera, apponitur alicui nomini ratione
totius,& tunc procedit opi.docto.in d.l.stipulationum.in prin. aut apponitur ratione partis mixtæ,
& tunc etiam illa pars de per se considerata potest dici mera.d.§.prohibemus. Si verò considere-
mus eam, prout est iuncta alteri, tunc non est mera, sed mixta,& ita probatur ex hoc tex.in ij.re-
sponso.facit §.quod si partim.instit.de rerum diuisio.Vnde in casu nostri statuti dic,quod aut est fa-
uorabile,& tunc veniet etiam interloquutoria habens vim diffinitiuæ: aut odiosum,& non veniet.
arg.c.odia.de reg.iur.lib.vj.aut nō est nec fauorabile,nec odiosum,& tunc idem.nam in dubio ver-
ba debent intelligi plene,non autem secundum quid.l.si ita fuerit.& l.quisquis.ff.de leg.iij.illud ta-
men notandum est, quòd quoties aliquis actus de sui natura est mixtus, potest tamen dici merus.
exemplum in mulso, quod constat ex melle & vino. vnde poterimus dicere, merum mulsum. ita
probatur in l.j.in prin.ff.de vulg.& pupil.& in l.Gallus.§.j.ff.de libe.& posthu.vbi actus qui sui natu-
ra habet conditionem, dicitur simplex. Et boc potest inferri ad testem qui iurat et dicere meram
veritatem, vt tamen possit dicere verbum quod de sui natura est ambiguum.de quo vide, quod
not.in c.si pro clericis.extra de accusa.reliqua circa banc dictionem vide per Bald.in l.etiam.C.de
obseq.pat.prǽst.Et quæ sit mera interloquutoria,& interloquutoria habẽs vim diffinitiuæ,vide per
Lud.Rom.in rubr.ꝟ.de re iudic.& tangit aliquid Ioan.Bapt.Sanseuerinas bic in repet. in vlti.verb.
5 Tertiò not.ex princ.l.iuncto fine, quòd imperium merum, & † iurisdictio in specie sumpta sunt
tanquam species oppositæ.Nam sicut imperium respicit tantùm maiora,ita iurisdictio respicit tan
tum causas minimas.vnde aliquibus competit solùm merum imperium,veluti latrunculatori.l.so-
lemus.§.fi.ff.de iudic.aliquibus tantùm causæ iurisdictionis minimæ,vt delegatis.l.j.ꝟ.tit.ij.Regula-
riter tamen,cui competit merum imperium,cōpetit etiam iurisdictio minima. Absurdum est enim,
vt in eius salutem vel existimationem valeat quisquam proferre sententiam, cuius de nulla re pos-
sit pecuniaria iudicare. ita dicit tex.in l.ex eo.C.de agen.in reb.lib.xij.Et ex isto not.Infert Paul.de
Castr.hic ad quæstionem, quòd si quis præscripserit iurisdictionem, non intelligitur præscripsisse
6 merum imperium,nec è contra. Facit, quia præscriptio * est stricti iuris, & tantum dicitur præ-
scriptum, quantum possessum, & non plùs.l.j.§.hoc interdicto. ff. de itine.actúque priua. Facit
etiam quod not. Ias.in l.præcedenti, in ij.limitatio. Item pro hac opin.potest adduci text.in c.
cùm contingat.extra de foro competen.vbi est tex.quòd quis potest præscribere iurisdictionem
absque coërcitione. Et illum tex.ita intelligit Abb.ibi.Item facit, quia si nos loquimur in perso-
na priuata, talis persona nullo tempore potest præscribere merum imperium secundum Anto.de
Butr.& d.Abb.in d.c.cùm contingat.& infrà dicemus post repet.hic in xv.quæstio. In contrarium
7 facit quod not.Bald.in c.fin.de consuetudi.quia præscripta * re, putà domo, intelliguntur præ-
scripta accessoria, putà seruitutes, vt est text.in l.si aliena.§.j.ff.de vsucapio.& not.Bartol.in l.de
quibus.in repet.ff.de legib.Sol.Ias.ꝟ.l.proxima. quod ideo ibi præscribuntur seruitutes, quia insunt
rei. Tu aliter dic. nam illa l.loquitur, quando quis possedit domum, & quasi possedit seruitutes.
vnde vtrunque præscribitur. nos verò loquimur, quando quis possedit nisi vnum, quo casu aliud
quantumcunq; accessorium non præscribit. Secundò contra hanc conclusionem facit, quod not.
Bald.hic, dum dicit, quòd qui præscripsit condemnationem censetur etiam præscripsisse absolu-
tionem.

tionem. Et hoc refert,& sequitur Socin.In rubr.ff.de acquiren.poss.in fi. Sed ad hoc potest respon-
deri negando istam decisionem,qnia in contrarium est glo.in clemen.j.de hęret.quam ibi sequitur
Card.& nouiss.contrarium tenuit Ias.in l.iij. ff.de re iudic. Item quia in contrarium est tex.in d.c.
cùm contingat. Item posito, quòd illa decisio sit vera, tamen non viget contra decisionem Pauli
Castr.hic.nam dictum Baldi procedit ratione correlationis,quę facta est propter legem antiquam,
vt per Areti.in d.rubr.de acquir.posses.quæ ratio cessat in nostro casu, stat enim merum imperium
absque iurisdictione & è contra d.l.solemus. §.fi.& d.l.j.§.tit.ij. Tertiò contra supradictam conclu-
sionem facit tex.in c.j.de relig.domi.quem allegat etiam Rimi.hîc,vbi per possessionē vnius mem-
bri, seu vnius articuli quis præsumitur præscripsisse totam rem. Et illum text.ad hoc reputat singu.
d.Abb.& infert ad aliquas quæst.de quibus ibi per eum. Breuiter per illum text.communiter tene-
tur,quòd aut sumus in dubio,& per præscriptionem partis quis præsumitur dominus totius: aut su-
mus in claro,quòd quis non habebat iurisdictionem,nec merum imperium, & tūc per præscriptio-
nem alterius non intelligitur acquisitum alterum. Et hoc secundo casu procedit dictum Paul.de
Cast.Sed an primo casu admittatur probatio contra illam præsumptionem? ego putarem quòd sic.
arg.l.siue possidetis.C.de probat.& hoc modo declaranda est decisio Anto.de Butr.in c.fi.de causa
poss.& propriet.vbi voluit,quòd præscribens decimam in vino, intelligitur etiam præscripsisse in
frumento, quia ista omnia concernunt ius decimandi. Ego istam decisionem nullo modo puto ve-
ram.maximè,quia videtur contra tex.in d.l.j.§.si quis hoc interdicto.Item quia d.c.j.de relig.domi.
loquitur,quando quis præscripsit aliquam partem,& necesse est,quòd altera pars omnino sit in re-
rum natura. Nam ibi qui dederat sacramenta baptismi alicui ecclesiæ, præsumitur esse episcopus
etiam illius ecclesiæ.ratio est,quia necesse est,quòd illa ecclesia sit subiecta alicui episcopo. Sed in
nostro casu stat simul,quòd aliqua villa, vel aliqui ciues teneantur dare decimas de vino, & tamen
non tenebuntur de frumento,& ita in simili not.quæstionē decidit d.Abb.in d.c.j. Et ad materiam
illius cap.vltra allegata per Rim.hîc vide d.Alex.in consi.lxviij.viso.in j.volu.facit quod not.Inno.
in c.tuam.de decimis. Subdit tamen Paul.de Cast.quòd si quis præscripserit merum imperium re-
spectu vnius qualitatis,putà in decapitando,q; poterit mutare hanc qualitatem, & sic reos suspen-
dere,quia istud non est mutare substantiam,sed qualitatem.l.iij.§.si quis nouum.ff.de riuis.Illud di-
ctum etiam sequitur Rimi.hîc,& adducit decisionem Baldi §.relatam.Ego † puto,quòd vterque in 8
hoc malè loquatur.moueor,quia nos videmus quod in materia iurisdictionis aliqua qualitas addi-
ta,vel remota facit illam iurisdictionem diuersam.ita not.in l.ius ciuile.ff.de leg.in l.j.§.si quis sim-
pliciter.ff.de verb.oblig.vbi illa qualitas,vt iudex possit procedere simpliciter & de plano, alterat
ipsam iurisdictionem, & de ordinaria facit delegatam, facit quia diuersum est ius in his, quod pa-
ret in l.aut damnum.in prin.§.de pœnis.Fortius teneo,quòd qui pręscripserit merum imperium,pu-
tà ius decapitandi homicidam, non intelligatur præscripsisse suspendendi furem. nam isti sunt ca-
sus & qualitates,ex quibus mutatur substantia facti.vnde debet habere locum doct.Bart.in l.edi-
ta.C.de eden.Istæ enim qualitates penitus sunt diuersæ.vnde quando qualitas detracta vel adiecta
libello mutat substantiam actionis vel obligationis,tunc videtur esse nouum iudiciū, & debet dari
libellus de nouo.ita tenet Bart.in l.denuntiasse.§.quid tamen.ff.ad l.Iuliam de adult.Et in similibus
terminis refert Aret.in d.l.j.§.si quis simpliciter.vbi per hoc reprobat supradictam opin.doct.in d.l.
ius ciuile.vtcunque non potest negari,quin isti casus & isti modi condemnationis sint diuersi.vnde
cùm præscriptio sit quædam consuetudo, prout not.Io.Andr.& Abb.in c.cùm dilectus.de consuet.
& consuetudines sub modo & forma non valent,nisi sub illo modo & forma.C.de testam.l.fin.not.
Bald.in extrauag.de pace Constan.circa med.vnde idem Bald.in c.j.qui feud.dare poss. dicit,quòd
consuetudines tantum habent in potentia,quantum in actu,& non plus:& hanc opin.tenet Alber.
de Rosa.hic circa med. d.Abb.in c.quod translationem. in vltimo notabi. de offic.lega. Ad tex.in
§.si quis nouum.responde,quòd illa l.non loquitur in odiosis,vt est noster casus. illa enim lex est fa-
uorabilis, & fundata super æquitate, quæ vult quòd liceat in alieno facere, quod mihi prodest, &
alij non nocet.de secundo per Bart.in l.ij.ff.sol.matr.subtiliter per Ioan.Fab. instit.de l.Fusia Can.
tollen.Subdit aliud Paul.de Cast.quòd quia nil est addendum,non refero. Tertiò not.q; mixtum
imperium est,quod constat † ex mero imperio & iurisdictione minima. nam mixtum imperium se- 9
cundum Bartol.§. est iurisdictio,quæ expeditur officio iudicis nobili,& hoc habet à mero imperio,
priuatam vtilitatem respiciens, & hoc capit à minima iurisdictione, Ex hoc corollariè quærunt
doctores,cùm imperium mixtum capiat partem imperij,& iurisdictionis, cur potius nō est dictum
mixta iurisdictio? Sed ad hoc respondet Alex.quod ideo relatio facta est ad merum Imperium,quia
est nobilius.& sic ex ratione huius tex.not.reg.quòd quotiescunq; aliquid componitur ex duobus
pariter,semper denominatur à nobiliori.facit l.cum in diuersis.ff.de relig.adde quòd regulatur se-
cundum naturam validioris.l.quæritur.ff.de stat.homi.Item benignioris.l.cum pupillus.& ibi Bar.
ff.ad l.Falcid.Item accidentalis,potius quam naturalis.l.ij.in fi.ff.ad l.Aquil.& ad istam reg.addu-
cit Ias.hîc plura similia de quibus dic, vt per eum. & latius Felin.in c.j.de præscript.& vide etiam
Alex.& Aret.& Socin.in l.ij.ff.de verbor.oblig.in princ.Ego istud not.infero ad vnum ad quod alij
non aduerterunt. nam cùm mixtum imperium sit compositum ex mero & iurisdictione minima
stante

ſtante prædicta tegula,ſequitut quòd debeat ſapere natutam meri imperij tanquam validioris, &
ſic quòd non poſsit delegari.quod facit pro communi opin.contra Guid.de Suz.& eam quam ipſe
tenui in l.j.ℨ.eo. Confirmatur iſta communis concluſio,quia in matetia mixta quotienſcunq; con-
10 currunt duæ rationes,vna,quæ ſuadeat cauſam debere delegari,* altera,quæ ſuadeat contrarium,
debet attendi cauſa,ne delegetur. Illud probatur in c.ſuper quæſtionum.in §.ſi verò duo.de officio
delega.& illum text.ad hoc ibi not.do.Abb.nam delegatus papæ poteſt ſubdelegare,delegatus pri-
uati non.l.à iudice.C.de iud.Pone q; ſit aliquis delegatus mixtus, ſcilicet principis & partis,vtrùm
poſsit ſubdelegare? dicit tex.quòd non. Et illud etiam facit contra doctr.doctorum hîc. nam vide-
retut quòd data opin.doctor.pro vera deberet ſapere naturam nobilioris, & ſic tanquam delega-
tus papæ poſſet ſubdelegare:niſi reſpondeas limitando prædictam concluſionem, quod attenditur
nobilius niſi attento eo reſultaret aliquid odioſum. nam ſubdelegare eſt odioſum: argumento ca-
pituli primi. de reſcript.lib.vj. Ad idem pro communi facit gloſ.quam ibi not.Abb.in c.P.& G.de
offic.delega.nam ordinarius de iure poteſt delegare, delegatus non. Quid in caſu mixto? non po-
terit.ita colligitur ibi. Et ad hoc illam gloſ.allegat Iaſ.in d.l.ij. ff. de verb.obliga. Tenendo tamen
contra communem poſſet breuiter ad allegata reſponderi,quòd prędicta regula fallit,quando per
talem mixtionem res ipſa fieret vilior, quia tunc non eſt æquum,quòd tantum operetur res mixta
quantum mera, maximè quando aliquid competeret tanquam mero alias non competiturum.hoc
probatur in §.ſi duorum.iniſtit.de rerum diuiſ.cum ſimilib. Ad ſecundum reſponde, quòd illud non
eſt propter illam regulam, ſed quia delegatus papæ vilior factus eſt, quia paſſus eſt eſſe ſubdelega-
tus condelegati. Et hanc tationem tenet ibi Abb.alia parum vrgent. Illud non eſt omittendum,
quòd multa permittuntur ratione mixturæ, quæ tamen de per ſe non permittuntur, ad quod alle-
gat Riminal.gloſ.in l.j. C.de muner.non continu.lib.x.quæ voluit,quòd ſi vni ſocio detur vacatio
muneris, quod debeat etiam alteri ſocio dari. Ego illam gloſ.non reperio,quare ego puto contra-
rium per not.in l.interualla.C.de muneribus & honoribus.lib.x.de quo tamen dic,vt ibi, & vt per
moder.hîc. & adde gio.in §.j.in verbo,agentes.inſtit.de inofficioſo teſtamen.vbi licet filij fratrum
non poſsint ipſi querelare teſtamentum, tamen admittuntur cum aliis,qui iam querelauerunt. Fa-
cit etiam quod not.in d.l.ij.vbi Roma.latè,& alij. & not.ea,quæ ſupradicta ſunt de mixtis,loquun-
tur,quando eſt mixtum quod diuidi non poteſt.Ita tenet Riminal.hîc,& Socin.in d.l.ij.Sed contra
doctr.doctorum hîc,ego nouiter oppono de gloſ.in §.fin.in proœmio Digeſtorum, iuncta l.verbum
erit.§.fin. ff.de verbo.ſignifi.nam nos ſcimus,quòd Græci pugnando per decennium ſuperauetunt
Troianos.certè ſi iſtud bellum denominaretur à nobilioribus,& ſic à victoribus,deberet appellari
bellum Græcum,non autem Troianum, & tamen gloſ.in d.§.fin.appellat bellum Troianum.Vnde
eodem modo dicimus bellum Punicum, bellum Macedonicum. Cogita, & aduertè, quia tunc
aliqua qualitas facit actum mixtum, quando ineſt vt ſpecies, ſecus ſi ineſt,vt genus. Exemplum,in
mero imperio ineſt iuriſdictio,vt genus,& ideo per hoc non dicitur mixtum,ſecus ſi ineſſet,vt ſpe-
cies,vt in mixto facit l.hæreditatis.C.de petit.hæredita. & ſic patet,quòd in mero imperio ineſt iu-
riſdictio in genere,in mixto ineſt iuriſdictio & in genere,& in ſpecie. Quartò ex iſto fine huius le-
11 gis not.quòd iudicis * dandi licentia eſt iuriſdictionis. ita per hunc text.tenuit gloſ.in l.j.ℨ.eod. &
quia iſte verſiculus eſt difficilis.ideo diligenter eſt aduertendum.Et quantum conieci,legitur à do-
ctoribus duobus modis.ego tertiò modo legam. Et primò legit eum Alex.quod illa verba, iuriſdi-
12 ctio eſt etiam iudicis† dandi licẽtia,voluit dicere,iuriſdictionis eſt cauſas delegare,& ſic & iudicis
dandi licentia eſt iuriſdictionis. Sed non videtur q; iſte intellectus poſsit procedere. Primò, quia
cum hîc ſit dictio, Etiam, quæ eſt implicatiua.l.j. ff.ſol.matr.dato hoc intellectu,ſequeretur quòd
implicaret mixtum imperium,& ſic, quod illud poſſet delegari,quod tamen eſt falſum tenendo
communia.de quo in l.j.ℨ.titu.ij.& dixi in l.j.ℨ.eo, Eſt verum,quòd Alexan.hîc fortè ſentiens diffi-
nitionem dicit q; tex.vult implicare hoc modo,quod etiam iudex non habens merum, & mixtum
imperium, tamen habebit licentiam delegandi. & ita etiam reſpondet Decius hîc poſt moder. Pe-
ruſ.Sed certè iſta ſaluatio non poteſt applicari verbis tex.vnde eſt facere legem de nouo. Secundò
contra iſtum intellectum facit,quia velle dicere, quòd ideo delegare ſit iuriſdictionis ſimplicis,
quia competit cuilibet magiſtratui etiam infimo: dummodo habeat iuriſdictionem.etiam ſi non
habeat mixtum imperium,iſtud non videtur verum:quia multa ſunt meri,& mixti imperij,quæ ta-
men competunt cuilibet magiſtratui,puta modica coërcitio.l.fi.ℨ.tit.ij. Tertiò & fortiùs facit,quia
imò non eſt verum, quòd iudicis dandi licentia ſit iuriſdictionis. nam eſt mixti imperij. probatur,
quia expeditur officio iudicis nobili, quod concernit priuatam vtilitatem. Quòd expediatur offi-
cio iudicis nobili,patet. nam poteſt iudex ex ſuo officio etiam quòd aliqua lis non ſit adhuc inten-
tata conſtituere delegatum.Cum ergo non conſtituatur officio iudicis mercenario,ſequitur quòd
conſtituatur officio iudicis nobili. Item probatur, quia ad impetrandum iudicem delegatum non
eſt prodita aliqua actio: ergo delegatio expeditur officio iudicis nobili. Item facit, quia quæ
expediuntur officio iudicis mercenario, non expediuntur niſi ad petitionem partis,vt patet ex
not.per Bartol.in l.j.ℨ.eo. Sed dare iudicem poteſt quis ſponte, etiam quod aliquis non petat. vnde
delegatus poteſt conſtitui etiam inuitis & ignorantibus partibus. c.paſtoralis. de offic.delega. Et

not.

not.Spec.in titu.de delegato iudic.§.j.Et hoc tenet Rim.& Iaſ.hîc,& ſic iſte intellectus nullo modo
videtur procedere. Vnde ij.modo legitur † iſte verſic.à Rimin.hîc,& hunc intellectum tenet Petr. 13
& Cin.hîc, & etiam Bart.& moder.Repet.hîc.in xxvij.q. quòd tex. non velit dicere quòd licentia
dandi iudicem ſit iuriſdictionis,ſed quòd de natura cauſarum minimæ iuriſdictionis eſt,vt poſsint
delegari.Et hoc ſecundum eos probatur in l.j.§.quæ verò.ſ.titu.ij. Sed contra hunc intellectum ob-
ſtat etiam primum fundamentum,quòd deduxi eſſe contra primum intellectum.nam hoc modo di
cendum eſt,aut quòd dictio,Etiam,non implicet:aut quod implicet mixtum imperium, & ſic quòd
illud poſsit delegari,quod tamen eſt contra communem ſententiam. Item cõtra hunc intellectum
facit,quia nõ eſt ſemper verum,quòd cauſæ iuriſdictionis poſsint delegari. Iſtud probatur in l.pla-
cet.in fi.C.de peda.iudic. Sed ad iſtud poteſt reſponderi,vt hîc per Rimin.Item videtur iſte tex.ca-
lumniari miris modis. Intelligere hunc tex.iuriſdictio eſt,id eſt,de natura iuriſdictionis eſt iudicis
dandi licentia,id eſt,iudicis datio.& ſic illud verbum, Licentia, eſſet ſuperfluum. Item ſi iuriſcon-
ſultus voluiſſet iſtud dicere,certè ſciuiſſet hoc per clariora verba dicere.arg.l.vnicę.§.ſin autem ad
deficientis.C.de cad.toll.nam non eſt dicendum,quòd Iuriſconſultus barbarè & ineptè loquatur.eſt
tamen verum,quòd Picus hîc tenet hunc ij.intellectum,& reſpondet ad primum fundamẽtum ad-
mittendum,quòd cauſæ mixti imperij poſsint delegari.quam opi.etiam tenuit Pyll.hîc, in glo.ma-
gna.Sed non reſpondet aliis : ideo &c. Tertiò modo ego aperiam intellectum huius verſicu.& te-
neo † q̄ iudicis dandi licentia ſit mixti imperij per ea, quæ ſuperius dicta ſunt. Senſus igitur in hac 14
lege,eſt talis. Primò Iuriſconſultus diuidit imperium in merum,& mixtũ,deinde deſcribit merum
imperium,quòd eſt habere gladij poteſtatem &c. deinde deſcribit mixtum, quod eſt cui iuriſdictio
ineſt,quod in danda bonorũ poſſeſsione conſiſtit,iuriſdictio eſt etiam iudicis dandi licentia, id eſt,
iuriſdictio eſt etiam in licentia dandi iudicis:quaſi dicat,ſicut in bonorum poſſeſsio.& ſic in mixto
imperio ineſt iuriſdictio, ita ineſt etiam in licentia dandi iudicis , quo caſu cum participet partim
de mero,quia expeditur officio iudicis nobili, & cum illi etiam inſit iuriſdictio,quia priuatam vti-
litatem concernit , ſequitur quòd ſit mixti imperij. Vnde hoc modo dictio, Et, ſi volumus tenere
quod implicet , implicabit ratione bonorum poſſeſsionis , & implicabit magis dubitabile. Si verò
volumus tenere q̄ ampliet ſecundum legem, ea tamen adiectio.ff.de legat.iij. ampliabit declaran-
do,& ponendo aliud exemplum. nam Iuriſconſultus deſcribit mixtum imperium , & dat illi duo
exempla : vnum in bonor.poſſeſsio.aliud in licentia dandi iudicis.& ſic illud verbum, Licentia,eſt
ablatiuum,cùm ſecundum primos duos intellectus ponatur in nominandi caſu.Et pro hoc intelle-
ctu facit , quia Iuriſconſultus in prin.legis promittit dicere niſi de duobus,ſcilicet,mero & mixto.
Vnde non eſt veriſimile , quòd voluerit etiam ponere de iuriſdictione. Item ſicut deſcribit merum
& mixtum imperium,deſcripſiſſet etiam iuriſdictionem quod tamen non facit , quia nil deſcribit,
ſed ponit ſolum vnum exemplum.Item quod iudicis dandi licentia ſit mixti imperij,ſatis probatur
in l.j.ſ.eo.iuncta regu.l.iam hoc iure.j̃.de vulgar.& pupil.& nos hunc articulum j̃.latius diſputaturi
ſumus.Et cùm hunc intellectum in circulis retuliſſem,multa fuere in cõtrarium adducta,quæ quia
parum vrgent,ideo omitto.Illud adducebat præceptor meus coloratè,quòd ſecundum hunc intel-
lectum illud verbum,Iuriſdictio,eſſet ſuperfluum.Sed ego reſpondebam,quòd poſitum eſt ad ma-
iorem declarationem.Item quod non eſſet abſurdum allegabam tex.in l.manifeſtę.iunctis his quę
ibi dicit Iaſ.ff.de iureiuran.Item allegabam tex.Papin.in l.j.in verſic.quare nemo.ſ.tit.ij. vbi man-
data iuriſdictione poſſet omitti in ſeq.reſponſ.Sed tamen poſitum eſt ad maiorem declarationem,
ad idem text.Vlpia.in l.ligni appellatione.in fi.ff.de legat.iij. Sed contra hunc intellectum nouiter
etiam adducebatur,quòd hoc dato,& ſic conceſſo quòd iudicis dandi licentia ſit mixti imperij, ſe-
queretur quòd quis non poſſet delegare,niſi † haberet mixtum imperium. vnde qui haberet ſolam 15
iuriſdictionem non poſſet delegare,quod tamen videtur falſum. Breuiter ad hoc difficilis eſt re-
ſponſio,niſi teneas,q̄ mixtum imperium competit iure magiſtratus. Quam concluſionem ſemper
credidi veram,vt dixi in l.j.ſ.tit.eo. Vnde cũ quilibet ordinarius habeat iuriſdictionem & mixtum
Imperium,poteſt delegare cauſas iuriſdictionis vigore mixti imperij.Vel tenendo cõmunem potes
dicere,quòd eſt mixti imperij, ſed eius quod poteſt delegari,& competit iure magiſtratus,quale eſt
illud,de quo in vltimo membro hic relato per Bart.ſcilicet,de illo,in quo non requiritur cauſæ co-
gnitio. nam poteſt quilibet ordinarius delegare cauſas abſque alia cauſæ cognitione , dummodo
ſit delegabilis.Facit c.paſtoralis.de offic.delega.& quod not.in l.cum apertiſsimi.C.de iudic.Et ex
hoc ſequeretur,quòd poſſet ordinarius iudicem dare cum licentia ſubdelegandi,de quo dic,vt per
Alex.in l.more.j̃.eo,quicquid dicat in l.à iudice.C.de iudic.de hoc tamen fortaſſe j̃.aliquid dicam.
In glo.j.Ang.hîc † tenuit,quòd diffiniatur merum & mixtum imperium.alij omnes contra.Tamen 16
opin.Ang.diſputando poteſt ſuſtineri.& primò circa merum,dum dicitur,q̄ merum eſt habere gla-
dij poteſtatem,dicit Ange.quòd debet intelligi de gladio ciuili non materiali.c.nouit.extra de iud.
cum ſimilib.de quibus per mod.hîc. Item intellige gladij tam abſoluendi,quàm condemnandi , ad
hoc,vt ceſſet fundamentum Decij hîc , & hoc modo tolletur quod dicit Iaſ.hîc,de leui multa pe-
cuniaria. Ad ſecundum,dum dicitur,quod condere legem eſt meri,& competit principi, ſenatori-
bus,& præfectis prætorio,reſponde ſecundum Rimi.quòd illud eſt illis attributum in priuilegium,
& ſic

& sic vult dicere, quòd ipsi non habent ex eo quòd habeant merum imperium, sed propter aliud
speciale. l. non ambigitur. ff. de legib. l. formam. C. de offic. præfect. prætor. vel dic, q̃ diffinit merum
imperium, prout competit iudicibus ordinariis, nõ prout competit principibus. nam Senatores, &
princeps & præfectus prætorio æquiparantur. nam sunt illustres, vt not. in l. j. ℥. tit. ij. in glo. in verb.
tribuuntur, vel dic quod condere legem non est meri imperij quod connumeretur in mero. Vnde si
princeps concederet alicui merum imperium, non intelligeretur concessisse auctoritatem legis
condendæ, prout infrà tangam. Ad aliud, dum dicitur, q̃ non habet genus secũdum doct. Bar. in l. j.
ff. de testamẽ. responde, quod diffinitio est bona, etiam q̃ non habeat genus, dummodo conuertatur
cum diffinito. Istud probatur in l. j. in prin. ff. de dolo. Circa secundum facilius procedet disputatio.
nam mixtum imperiũ est cui inest merum & iurisdictio, exemplificando duobus modis secundum
intellectum quem tenui. Et sic iurisdictio, prout in specie sumpta nõ diffinietur hîc. vnde cessat fun
17 damentum quod adducebat d. Ias. hîc. In glos. potestatem. habes quod omnis pœna capitalis * est
meri imperij. Quæ autem sit pœna capitalis, dic vt etiam declarat gl. in l. transigere. C. de transact.
18 Sed verum † notare aliquem infamia, sit meri imperij: ego puto, quòd sic per istam glo. nam pœna
infamiæ dicitur pœna capitalis, vt est tex. in l. licet. la ij. ff. de verb. signi. & not. Alex. in d. l. transige-
re. facit, quia pœna vitæ, & pœna infamiæ æquiparantur. l. iusta. ff. de manu. vindi. & ad hanc glo. fa-
cit, quia alias videmus q̃ dispositio loquens de morte, verificatur in morte ciuili, veluti in deporta-
tione, relegatione, & similibus. l. j. §. fi. ℑ. de cõtratab. l. Statius. §. Cornelio. ff. de iure fisci. Circa quod
distinguit Socin. in l. Gallus. in §. & quid si tantùm. ff. de lib. & posth. quod aut mors ciuilis causatur
libertatis & ciuitatis amissione, & tunc venit appellatione mortis. l. ex facto. §. si quis rogatus. ff. ad
Trebel. l. res vxoris. C. de don. inter vir. & vxor. aut causatur ex amissione ciuitatis tantùm, & tunc
non venit. l. Statius. §. Cornelio Felici. ff. de iure fisci. l. ex ea parte. §. insulam. & ibi mod. ff. de verb.
oblig. Fallit, quando ex morte naturali plus commodi nõ consequimur, quàm ex ciuili, & sic quan-
do frustrà expectaretur mors naturalis: quia tunc venit. Ita procedit d. l. j. ℑ. de contratabu. & ita de-
clarat Imo. & Alex. in l. ex facto. §. ex facto. ff. ad Treb. Istam tamen fallentiam non tenent quidam
Repet. in d. §. & quid si tantùm. per plura quibus responde, vt specialiter ibi dixi, non est nostra ma-
19 teria. Aduerte tamen † quod hodie deportatio, & relegatio, & interdictio aquę & ignis non habent
locum. & sic non sunt in vsu secundum glo. in §. relegati. insti. quib. mod. ius patr. potesta. solui. nam
loco deportationis successit exilium perpetuum, declarando, vt per Bar. in quæst. incip. statuto Lu-
canæ ciuitatis. & per omnes in l. j. C. de hæred. instit. cum concord. Item carcer perpetuus de iure
cano. vel damnatio in triremes, intelligendo secundum auth. sed hodie. C. de don. inter vir. & vxo.
In locum autem relegationis successerunt confinia. vnde tales confinati retinent bona sua, nec
perdunt ea, quæ sunt de iure ciuili secundum moder. in d. l. j. In locum interdictionis aquæ & ignis
successit excommunicatio, vt per Ang. & Alex. in d. §. & quid si tantùm. Et hoc intellige, prout ibi
dixi in glo. aquæ & ignis. vbi tenui, q̃ etiam de iure Digestorũ erat in vsu interdictio aquæ & ignis.
Sed quid si statutum imponat pœnam capitalem, vel si princeps rescribat iudici quod debeat ta-
20 lem pœnam † capitis afficere? Paleotus Bononien. tenet q̃ iudex debet talem reum condemnare in
exilio. Nam cum hoc verbum possit tripliciter intelligi, debet intelligi de mitiori. adducit gl. sing.
in l. j. in verb. capitalis. C. ne Iudæ. vel hęret. manc. Item tenet Imo. in l. ij. ff. de pub. iud. Ang. de Are.
in tracta. maleficiorum. in verb. & caput à spatulis, & ibi d. Ang. in addi. Aret. in c. qualiter & quan-
do. in §. fi. de accusat. & vide omnino Rim. in l. transigere. C. de transact. Picus hîc, qui dicit quòd si
rescriberetur clericum capitali pœna afficiẽdum, debet intelligi, id est, excõmunicatione. allegat
Ang. in supradicto loco. Tu circa istud considera causam, quæ mouit principem & delictum, q̃ ta-
lis reus fecit. nam si meruit pœnam decapitationis, illa verba non debent intelligi de exilio, ex quo
videtur etiam de mente principis concordare cum legibus. l. consulta diualia. C. de testa. nec præ-
sumatur princeps velle aliquem punire leuius, quàm mereatur delictum. l. si adparitor. C. de cohor-
talib. lib. xij. not. Bald. in extrauag. de pace Constan. in prin. in verbo, dispensationem. cessantibus
coniecturis, satis esset si puniretur pœna infamiæ, ex quo ipsa est pœna capitalis, vt supradictum est,
vel pœna relegationis, vel alia quæ leuior videbitur. argu. l. in interpretatione. ff. de pœnis. istæ au-
tem coniecturę possunt colligi ex pluribus. puta ab vsu principis, à consuetudine, à præcedentibus,
à sequentibus, & aliis quam pluribus. Et ad hanc nostram opin. optimè facit l. si præses. ff. de pœnis.
Et quod pœna infamiæ sit capitalis, facit singu. decisio Andr. Barb. in apostil. ad Bald. in c. j. in prin.
quibus modis feud. amit. vbi dicit, quòd sicut vasallus amittit feudum, si non defendat vitam domi-
ni sui, ita amittet, si non defendet famam. cuius periculum vitæ comparatur d. l. iusta. ff. de manum.
vind. quæ decisio esset menti tenenda, si foret vera. Sed ego multùm dubito, quia non videtur, quòd
in huiusmodi pœnis debeat fieri extensio de casu vero ad fictum. faciunt ea, quæ dicit Bart. in l. fin.
C. vnde vi. & dixi in d. §. & quid si tantùm. in viij. conclusio. maximè, cùm non sit tanta ratio. Item
quia pœnæ non habent locum nisi à iure expressæ. §. cùm igitur. in authen. de non elig. sec. nub. &
21 l. ij. in §. diuus. ff. de sepul. viol. In ij. parte glo. ibi quam potestatem &c. habes † ex hac glo. q̃ omnes
præsides habent merum imperium, intelligendo tamen præsidem pro omni ordinario habente im-
perium, secundum l. j. ℥. de offi. præsid. & secundũ glo. in l. placet. in verb. in pręsidum. C. de peda. iud.
Vnde

Vnde Rimin.& alij dicunt,quòd glos.vult quòd quilibet ordinarius à præside habens ordinariam,
habeat merum imperium.hanc opin.tenet glo.in l.j.ꝫ.titu.ij.in l.illicitas.§.qui vniuersas.ꝫ.de offic.
præsid.contrarium tenet Angel.hîc,& Fulg.in d.l.j.quem ibi secutus sum. Vltra ibi dicta confirmo
hanc partem.nam merum imperium competit specialiter,& in priuilegium quibusdam magistra-
tibus,qui nominatim expressi sunt. Vnde succedit regu.quòd in priuilegiis non habet locum argu-
mentum de minori ad maius.nec è contrario.l.j.§.fi.ff.de constit.princi.& l.quod verò.ff.de legib.
cum similibus.Vnde istud patet ex l.solemus.§.fi.ꝫ.de iudic.facit quod scribit Aul.Gellius noctium
Atticarum.lib.xiiij.c.xij.vbi dicit quod Tribuni † habebant præhensionem, id est, ius capiendi 22
per personam,nõ tamen habebant vocationem, id est,citandi in iudicio. Consules verò habebant
præhensionem & vocationem.Quæstores nec præhensionem nec vocationem.Dic,vt ibi,referunt
etiã Rep.hic.Item facit,quia præsides possunt decapitare reos.d.§.qui vniuersas.& tamen non pos-
sunt deportare.l.j.§.à præfectis.ff.de leg.iij.& hoc est ratione voluntatis principis,qui voluit conce-
dere talia priuilegia,prout sibi placuit.vnde non debet quæri ratio.l.non omnium.ff.de legib. nam
ratio quam assignat glos.est falsa, prout dixi in d.l.j.quamuis ibi occasione disputandi aliter dixe-
rim.supradictis adde,quòd in puncto iuris posset sustineri præfectum vrbis non posse iudicare in li-
tibus priuatorum per l.penult. ff.de offic.præfect.vrb. arguendo à speciali. Qui † autem habeant 23
merum imperium,dic ꝙ habent illud hi magistratus,quibus specialiter legibus,vel Senatusconsul-
tis datum est. non enim merum imperium competit ex eo, quòd quis sit ex maioribus magistrati-
bus,sed ex eo,quòd lex specialiter detulit.vnde illi qui nominatim illud habere dicũtur, purà quia
est expressum aliqua lege,illud habent,alij non.d.l.j.Et an potestates terrarum nostri temporis ha-
beant potestatẽ banniendi, & an habeant imperium merum,vltra concord. de quibus per Alex.&
Rimi.hic, vide per Bald.in extrauag.de pace Constan.in verb.in iurisdictione. & per d.Ioan.Bapt.
Sanseuerinatem in repe.l.diem functo.in j.quæst.ꝫ.tit.j.& inquantum Bart.hic,in versic.quæro,qui-
bus iudicibus.dicit,quòd ciuitates Lombardiæ,de pace Constantiæ.habẽt merum imperium. dicit
Alex.hîc,quòd Bald.in c.j.de natu.feudi. dicit,quòd illud imperium merum fuit concessum ciuita-
tibus,nisi per xxx.annos.vnde hodie est apud Imperatorem tale imperium.Sed dicit Alexan.quod
contrarium innuit Bart.hîc,& contrarium tenuit idem Bald.in extrauag.de pace Constan.in fi.in
verb.xxx.annis.Sed certè mihi videtur,quòd prior opin.sit probabilior:quia non videtur quod ibi
tempus sit solùm adiectum iuramento, vt dicit ibi Bald.sed potius omnibus concessionibus. nam
clausula in fine posita,in dubio refertur ad omnia præcedentia.l.iij.§.filius autem.& ibi not.Bart.
ff.de libe.& posthu.Sed posito,quòd concesserit in perpetuum, vtrùm poterit Imperator,qui nunc
est,reuocare?puto quòd sic,per not.per Bart.in rubr.huius libri,& in l.apud hostes.ff.de captiuis &
postlimi.reuer.pactum enim principis *non ligat successorem,vt per Bald.in c.j.in fi.in versi.extra 24
nor.qui feud.dare poss.In iij.parte glo.ibi,licet quidam dicant,reprobat ista glo.opinionem Loth.
qui tenebat quòd solus † princeps habebat merum imperium.pro qua opin.adducit Bald.in extra- 25
uagan.de pace Cõstan.in verb.in iurisdictione. ꝙ omnis iurisdictio,& omnis districtus apud Impe-
ratorem est,vt in c.j.in verb.potestas,&c.quæ sint regalia.in vsibus feud.facit l.fin.C.de legib.& l.j.
ff.de consti.princip.cum similib.nihilominus Bald.ibi tenet contrarium.vnde etiam hîc distinguit,
quòd merum imperium † est duplex,vnum absolutum,& aliud non.idem tenet Rep.hîc,in x.quæst. 26
illud absolutum habet solus princeps. vnde sunt multa quæ reseruata sunt soli principi.& ita lo-
quuntur iura contraria. Illud non absolutum habet quilibet præses.in d.versic.extrauag.aliter re-
sponde,quòd solus princeps dicitur habere merum imperium eo,quia alij habent ab illo,& gerunt
eius auctoritate.Sed certè habent à lege.d.l.j.ꝫ.tit.ij. Breuiter ego puto,quòd hæc vltima opi.sit ve-
rissima,& quod solus princeps habeat merum imperium : præsides verò illud non habeant,sed so-
lam exercitationem,vt est tex.ad quem docto. non aduertunt in d.l.j.ꝫ.tit.ij.ibi,& ideo videntur er-
rare magistratus, qui cum publici iudicij habeant exercitationem &c. & infrà quòd l.Iulia nomi-
natim cauetur,vt is cui contigerit exercitatio &c. Pondera quod † bis positum est exercitatio,ad 27
denotandum,quòd habent præsides solum exercitium,seu vsum. Vnde cùm habeãt in mero solum
vsum,non possunt illud delegare,cum ipsi sint tanquam delegati, vt probatur ex illa l.ibi, lege vel
Senatusconsulto,delegatam.sicut ergo vsuarius nõ potest constituere alium vsuarium.l.ij. in prin.
ff.de vsu,& habit.ita nec isti.facit quia videmus, quòd delegatus ordinarij non potest subdelegare
propter istam eandem rationem quam tenent Paul.Castr.Angel.Alex.in l.more.ꝫ.eo.& idem est in
his,quæ sunt magis imperij,quam iurisdictionis.nam illa,quamuis sint in ordinario iure proprio,sa-
piunt tamen naturam meri imperij.vnde nec ipsa delegantur.l.ea quæ.ff.ad munici.Ratio est,quia
sequuntur naturam nobilioris,& eius quod præualet.l.quæritur.ff.de stat.homi. in aliis verò causis
mixti imperij ista ratio cessat,sicut etiam in causis iurisdictionis : vnde illæ possunt delegari. & su-
pradicta est vera ratio, cur causæ meri imperij non possint delegari. nam ratio doctorum in d.l.j.
non concludit. Item hoc modo intelligetur tex.propriè in verbo,delegatam.& in verbo,exercita-
tionem.vnde hoc not.quia sunt noua in hac materia,& infrà aliquid dicam in materia meri impe-
rij post Bart. In glo.animaduertendum.ad hanc glo.adde,quòd animal debeat esse rationale, ad
hoc,vt puniatur : aliàs non debet puniri. Fallit in casu c.mulier. xv.q.j. & hæc dicta superioribus
diebus

28 diebus induxi ad quæſtionem,de qua fui interrogatus. Quidam habebat † accipitrem, qui euola-
uit in domum cuiuſdam vicini, & comedit eius carnem, putà vitulinam. ille vicinus eum interfe-
cit,quærebatur vtrum dominus poſſet agere contra iſtum vicinum,dixi quòd ſic, quia non debuit
ille accipitrem interficere, ſed repellere.facit etiam quod not.Bart. in tract.de Falcone.incip.Co-
mes Guido de Blancardo &c. vbi ponit, quid ſi quis malè paſcat falconem, veluti (inquit) ſi det ei
panem,caſeum,rapas,tenetur in illius æſtimationem.& ita pronunciaſſe Hubertum de Bonacurſio
29 ſcribit.Facit † etiam iſta glo.ad quæſtionem,vtrum aliquis mortuus debeat ſuſpendi? iſta glo.facit
quod non.ad idem eſt tex.in §.interdum.inſtit.de hæred.quæ ab inteſta.def.vbi Ange.de Aret.in v.
notab.dicit,quòd poſt mortem quis nõ debet puniri, ſed poteſt memoria damnari. vnde ſecundum
eum malè faciunt magiſtratus,qui malefactores poſt mortem faciunt ſuſpendi.Contrarium tamen
tenuit Bald.& alij relati per Alex.in l.fi.ff.ad l.Iul.maieſta. vide ibi per eum.Facit etiam iſta glo.ad
aliam quæſtionem de qua vide Bart.in l.fin.ff.de cada.punit. vtrum debeat poteſtas Papiæ dare ca-
dauer hominis medicis pro facienda anatomia. per hanc gl.eiſet dicendum quòd non.tamen dicit
hic,d.Franc.de Curte quem ſequitur Dec.quòd imò debet ratione publicæ vtilitatis.argu.l.ij.C.de
primip.lib.xij. Aduerte tamen quia nos videmus, q etiam de iure canonico quis punitur poſt mor-
tem.exemplum in excommunicato,qui nõ debet ſepeliri in eccleſia.c. ſacris.de ſepul. Idem de hæ-
retico,de cuius crimine poteſt poſt mortem cognoſci intra quinquennium, vt tradit Bart.in l.j. C.
de apoſta. alias eſt l.ij. Item facit ad quæſtionem quod deliquenti ex forma ſtatuti amputetur ma-
nus vtrum debeat amputari arida.dic quod ſic,vt per Alberi.de Roſa.in iij.parte ſtatu. in quæſt.lx.
quamuis Cin.contra in auth.ſed nouo.C.de ſer.fugiti. In fine ibi,vel partem. potes exemplificare
in caſu auth.ſed nouo iure.C.de ſeruis fugit.nam de iure Digeſtorum nõ reperitur quod fuerit pœ-
na mutilationis alicuius membri ſecundum Angel.& Fulgo. hic. Alex.tenet contrarium,quia imò
erat pœna talionis.§.pœna.inſtitu.de iniur.Sed ad hoc reſpondet,vno modo,vt hic per Riminal.&
Decium,vel ij.modo,vt hic per repet.in xj.quæſt.dixi in l.tranſigere.C.de tranſact.vbi etiam Alex.
tenuit opin. Fulgo.Sed pulchrum eſſet videre quando aliquis eſt condemnatus in amputatione ali-
cuius membri,de quo debet intelligi,an de manu,vel de pede,vel ſimilibus,non eſt noſtra materia.
vide Angel.Aret.in tract.maleficiorum.in verb.quas ſi non ſoluerit intra decem dies amputetur ſi-
bi manus,vbi dicit,de qua manu. Vide etiam ibidem in verbo,membrum.per totum. In glo.pote-
30 ſtas. † Aduerte tamen, quia poteſtas etiam in perſona magiſtratuum eſt nomen generalius, quam
ſit imperium.quia ſignificat non ſolum merum imperium & mixtum, ſed etiam iuriſdictionem, vt
eſt glo.in l.j.ǁ.de conſti.princip.ad idem glo.in l.j.ǁ.de offi.proconſul.& leg.Et nota quòd etiam La-
tinè loquendo prætor dicitur poteſtas.ita eſt tex.Iuriſconſulti in l.fideiuſſor.la ij.in princi.ff.de pi-
gnorib.Et circa hoc verbum vide latè per Alberic.de Roſa.in dict.in verb.poteſtas, & per Bart. &
d.Alexan.in apoſtil.in l.j.§.fi.ff.de tribut.actione.Ad ſupradicta facit,quia ſicut poteſtas ſi capiatur
generaliter compræbendit iuriſdictionẽ minimam,ita etiam imperium.Ita loquitur l.penult. ff. de
31 iuſti.& iure.l.liber homo.la ij.ff.ad legem Aquil. In glo.magna.in verb.mixtum. † Ex iſta glo.in-
fert Angel.ad quæſtionem, vtrùm ſententia lata in cauſis ſummariis ſit diffinitiua mera? & tenet,
quòd non.& quia iſte articulus eſt diſputabilis, ideo arguam ad partes. Et primò pro parte negati-
ua,quam tenet Angel.facit quia illud dicitur merum,quod de per ſe conſtat, & non capit naturam
alicuius compoſiti in ſpecie.Iſtud probatur ex iſta glo.hic.ſed diffinitiua in cauſis ſummariis ſapit
naturam interlocutoriæ:quia fertur,lite nõ conteſtata,nec ſeruatis aliis ſolennitatibus : ergo non
eſt mera. Sed ad iſtud fundamentum reſponde negando, quòd non dicatur diffinitiua, niſi ſit ſer-
uatus ordo iudiciarius.nam bene eſt verum,quòd in cauſis,in quibus requiritur forma iudicij,iſtud
poſſet procedere.Sed in ſummariis dico, quod etiam ſi non ſeruetur aliquis ordo, nec lis conteſte-
tur,tamen dicitur diffinitiua.Caſus eſt in d.clemen.ſæpè.vbi text.appellat eam diffinitiuam: ergo
merè. Secundò ad idem facit,quod not.gloſ.l.iij.in glo.fi.ff.de except. vbi dicit quod quando ex-
32 ceptio aliqua partim ſapit naturam dilatoriæ, partim perpetuæ, talis exceptio * dicitur anomala:
ergo idem in noſtro caſu.Sed in hoc non eſt fienda vis: quia reſpondetur, vt ſuprà dixi, negando
quòd talis ſententia in cauſis ſummariis ſapiat naturam interlocutoriæ, ex quo etiam poteſt eſſe
diffinitiua abſque tali ordine. Tertiò facit fundamentum,quòd retuli ſuprà in j.notab.quia quo-
tieſcunque vnum & idem ens habet effectum vnius ſubiecti,& formam alterius,debemus illud de-
33 nominare * à forma non ab effectu.l.an inutilis.in prin.ff.de acceptil. Sed ad hoc reſponde, quòd
in noſtro caſu iſtud ens,& ſic iſta ſententia habet formam & effectum eiuſdem, ſcilicet, ſententiæ
34 diffinitiuæ.vnde ab ea debet denominari.nam nego quod in ſummariis * requiratur ordo iudicia-
rius, & quod ſine illo ſententia lata nõ ſit merè diffinitiua,vt probatur ex diffinitione diffinitiuæ,
de qua in l.j. ff.de re iudic. Item quòd iſtud fundamentum non ſit verum, probatur: quia hoc dato
pro vero ſequeretur quod talis ſententia deberet dici interloquutoria, quod tamen eſt falſum,
quia imò dicitur diffinitiua,vt in d.clemen.ſæpè.de verbor.ſignific. Item & tertiò nego, quòd ha-
beat formam interloquutoriæ, & quod feratur lite non conteſtata. nam in his cauſis ſummariis
primus actus qui ſequitur, ſolet litis conteſtationem habere pro litis conteſtatione.c.j. de electio.
lib.vj. l.nulla.& l.nihil.C.de procurat.comprobatur,quia cauſa ſummaria habet inſtantiam. c.fin.

vbi Abb.extra de iudic.& instantia incipit à lite contestata.l.properandum.in prin.C.de iudic.vbi
hoc tenet Paul.Castr. Quartò facit,quòd not.Ang.Paul.Castr.Alex.Aret.Ias. in l.vnica.in prin.
ff.de verbor.oblig.vbi dicunt, quòd interloquutoria habens vim diffinitiuæ , non est mera interlo-
quutoria:ergo diffinitiua capiens formam interloquutoriæ,non debet dici diffinitiua mera.Sed ad
hoc potest responderi primo negando,quod capiat formam interloquutoriæ declarando,prout su-
prà dixi. Secundo potest responderi retorquendo fundamentum. nam sicut interloquutoria ha-
bens vim diffinitiuæ non est mera interloquutoria, sed potest dici diffinitiua,quantò fortius debet
dici mera diffinitiua illa quæ diffinitiua est,& diffinit omni modo negotium principale, sicut facit
hæc sententia lata in summariis causis in quibus proceditur simpliciter, & de plano? Quintò fa-
cit doctrina Bart.in l.si cum exceptione.§.hæc autem actio. ff.quod met.caus.vbi dicit Bartol.quòd
sententia diffinitiua cognoscitur nõ solùm ex eo quod diffiniat causam principalem,sed etiam ex
eo quod fertur ordine iuris seruato. Sed ad hoc potest responderi primo negando doctrinam Bart.
esse veram in illo ij.membro. Secundo potest illa doctr.retorqueri , dum dicit,quòd vna est diffini-
tiua,quæ diffinit causam principalem. alia est in qua debet seruari ordo iudiciarius. In primo ergo
membro fatetur Barto.quòd diffinitiua diffiniens causam dicitur diffinitiua , ergo mera , & sic ibi
illud membrum facit pro nobis: vnde satis verificatur nostra conclusio. Sextò ad idem alle-
gatur doctrina Bart.in l.Titia.ff.de accusat.vbi Bart.idem dicit,quòd in d.§.hæc autem actio. Vnde
responde,vt supra dixi. Possunt tamen prædictæ doctrinæ alio modo induci pro opin.Ang. Proba-
tur ibi quod diffinitiua capitur duobus modis , & sic diffinitiua est verbum ambiguum. nam * am- 35
biguum est , quòd duplici modo potest intelligi.l.veteribus.& ibi not.ff.de pact.l.ij.vbi omnes. ff.de
rebus dub.Sed sententia in causis summariis dicitur diffinitiua d.clementi.sæpè. & sic nuncupatur
nomine ambiguo.Si igitur est ambiguum:ergo non est simplex , & per consequens non est merum.
Vnde talis sententia in summariis non est mera.Sed aduerte,quia ista inductio habet fallaciã,quia
quamuis ipsum verbum, Diffinitiua,sit ambiguum,ipsa tamen sententia in summariis lata necesse
est,quòd accommodetur vni tantùm sensui.vnde in se potest esse mera diffinitiua,quodlibet enim
pronunciatum quamuis dubium sit,& in vtranque partem trahi possit . tamen certum est,quod nisi
vnum significat.ex quo de mente loquentis est non nisi vnum dicere,ita probatur in l.in ambiguo.
vbi Socin.ff.de rebus dub. Septimò adducitur tex.iuncta glo.in l.prolatam. C.de senten.vbi pro-
lata sententia sine ordine iudiciario , putà sine litis contestatione,cognitione causæ,testium depo-
sitionibus & aliis probationibus &c.secundum glo.ipso iure est nulla:ergo idem in nostro casu.Sed
certè miror de doctoribus,qui hunc tex.allegent in proposito.nam illa l.loquitur in casibus in qui-
bus proceditur secundum formam iudiciorum,non summariè.nam si haberet locum in summariis
sequeretur,ꝙ in nostro casu sententia esset ipso iure nulla , quod est contra d.clem.sæpè. Octauò
adducitur,quia sententia diffinitiua debet ferri iudice sedente pro tribunali.c.fi.de re iudic.lib.vj.
not.glo.in l.j.C.de sent.ex breui.recit.Sed in causis summariis non requiritur,quòd sententia fera-
tur,iudice sedente pro tribunali.d.clement.sæpè.ergo debemus dicere,quòd sapiat naturam inter-
loquutoriæ, quæ potest ferri etiam iudice non sedente pro tribunali,vt per Bartol.in l.ij.in fi.C.de
senten.ex breuicul.recit. Breuiter responde,quòd secundum hoc non deberet neque dici diffiniti-
ua : quod tamen est falsum per d.clem.sæpè.Item dum dicitur quòd requiritur , quod iudex sedeat,
nego hoc in causis summariis.est bene verum,quod procedit in aliis,sed nil ad propositum. Nonò
pro hac parte adducit Rimi.quia præceptum * factum à iudice debitori confitenti secundum for- 36
mam l.si debitori.ff.de iudic.si emanauit post lit.contesta. dicitur sententia diffinitiua , si lite non
contestata,dicitur interloquutoria secundum Bart.in l.non fatetur.ff.de confes.& Bald.in l.fi.§.ne-
cessitatem.C.de bon.quæ lib.ergo in nostro casu sententia in summariis lata lit.non contest.debe-
ret dici interloquutoria. Sed ad hoc responde , prout dixi superiori fundamẽto. vel aliter & secun-
dò dic,quòd imò Bart.in d.l.non fatetur.dicit , quòd tale præceptum semper est interloquutoria,&
hoc est verum:quia non tendit ad distinctionem causæ,sed ad executionem. Decimò argumenta-
tur Rimi.quia nos videmus , quòd secundum decretum licet diffiniat causam tamen dicitur inter-
loquutoria habens vim diffinitiuæ, vt dictum est in l.j.ꝫ.eo.tit. ratio est, quia fertur lite nõ contesta-
ta:ergo idem in nostro casu. Sed ad hoc potes accommodare solutiones prædictas. Vel die quod
ideo est interloquutoria:quia non fertur super eo quod in iudicium principaliter petitum est.actor
enim agit ad debitum : iudex autem condemnat reum in bonis ea actori vendendo. Et hoc modo
potest etiam responderi ad aliud fundamentum Rimi.dum allegat clem.fi.de appel. Contrariam
opin.quæ videtur magis vera,tenuit Paul.de Cast.hîc quem sequitur Rimi. hîc, & Aret.in l.stipula-
tionum.quæ est in ordine v.in prin.ff.de verb.oblig.& pro ea primò facit d.clemen.sæpè.quæ dicit,
ꝙ talis sententia est diffinitiua : ergo merè diffinitiua. Sed ad hoc facillìter potest responderi,quod
quamuis sit diffinitiua,nõ sequitur,ergo merè.ex quo capit partem ab interloquutoria,quia fertur
non seruato iuris ordine.vel ij.responde,quòd diffinitiua dicitur duobus modis declarando,vt per
Bart.in d.l.Titia.de accusat.cum simil. Secundò facit fundamentum quod suprà retuli in notab.
eius naturæ est sententia cuius processus.l.vt fundus.ff.communi diuid.sed processus est simplex,&
de plano factus : ergo etiam sententia debet dici simplex,& mera. Sed ad hoc responde , quia istud
fundament

fundamentum in multis peccat. nam hoc dato sequeretur quod sententia lata in causis in quibus esset seruatus ordo iudiciarius, non esset mera, ex quo processus non esset simplex. Sed istud est falsum: ergo &c. aliter enim capitur simplex respectu processus, aliter merum respectu sententiæ. Tertiò adducitur, quia sententia dicitur diffinitiua, quia diffinit negotiu principale. Si ergo diffinit, est mera diffinitiua. Nec dicatur, quod nō valet argumentū affirmatiuè ab etymologia vocabuli secundum Bart. in l. ij. §. appellata. ff. si cert. pet. quia imò valet, quando nō repugnat diffinitio, vt in nostro casu. nam diffinitio eius, quæ ponitur in l. j. ff. de re iudic. non repugnat ex quo non facit mentionem aliquam de ordine iudiciario. Sed ad hoc responde quod non valet, diffinit negotium principale, ergo est mera diffinitiua, quia requiritur quod seruetur ordo ad hoc, vt sit mera. Nec obstat d. l. j. quia respondet, ꝙ ibi nō diffinitur nisi diffinitiua simpliciter, non autē mera. nam quod diffinitiua dicatur mera, est quædam qualitas. In diffinitionibus autem satis est, quod diffiniatur principale nō autem qualitates, probatur ex l. j. ff. de dolo. qualitas enim adest vel abest præter subiecti corruptionem, vt per Bar. in tract. de teste. in versic. xxvij. quæro, quotuplex. Quarto pro hac fortiùs adducitur fundamentū. nam si seruatus esset ordo in causis summariis, omnes faterentur ꝙ sententia in his lata esset merè diffinitiua. vnde quamuis lex abstulerit dictam solennitatem ordinis, tamen sentētia videtur quod debeat dici merè diffinitiua, sicut etiam videmus ꝙ quamuis hodie solennitates quę requirebantur in iudiciis, sunt sublatæ. l. ij. incip. nulli prorsus. C. de form. & tamen per hoc non dicitur, quin iudicium dicatur merum. Idem videmus in testamentis. l. quoniam. C. de testa. idem in stipulatione. §. in hac re. versi. sed hæc solennia. insti. de verb. oblig. & tamen non est dicendum quod hodie non dentur testamenta nec stipulationes meræ. Sed ad hoc fundamentum respondetur primo, quòd in his casibus ideo tales actus censentur meri, quia non habent cuius naturam sapiant, & sic vnde misceantur. nam iudicium, stipulationes, testamenta, & similia etiam quod ab illis sublatæ sint solennitates, tamen non miscentur: quia non habēt, cuius naturam sapiant, ex quo ante illam sublationem nō erat aliquod genus iudicii, stipulationis vel testamenti, in quo nō requireretur solennitas. Sed in nostro casu bene datur aliud genus sententiæ, in quo non requiritur solennitas. vnde non est mirum si sapit eius naturam, & ideo talis sententia lata in summariis non dicitur mera. Secundò respondetur ꝙ allegata in contrarium procedunt, quando talis solennitas sublata est ab omnibus iudiciis, ab omnibus testamētis, & stipulationibus, & sic quando in totum sublata est. nam tunc censentur illi actus de nouo producti absque illa solennitate, & dicuntur meri. Sed quando illa solennitas est sublata nisi ab vno casu, ex quo remanet prior in aliis dispositio, ille actus non dicitur merus. & ita loquitur opin. Ang. Facit pro hac solutione quod not. Aret. in l. ij. in prin. in vij. qualitate substitutionis pupillaris. ff. de vulg. & pupil. qui dicit ꝙ quamuis correcta ratione legis censeatur correcta lex, hoc est verum, quādo ratio corrigitur in totum, quia tunc censetur talis ratio nunquam fuisse, secus si corrigatur in parte, allegat tex. in l. j. in fi. ff. de minorib. cum aliis, vt ibi per eum. Tertiò posset responderi negando, quòd hodie tales stipulationes & iudicia, & testamenta dicantur mera: nam nullibi hoc probatur. imò in contrarium facit text. insti. de success. sublatis. in prin. vbi iudicia quibus sublata est solennitas videntur appellari extraordinaria. Prior plus placet. Quintò pro hac parte facit, quia imò talis sententia debet dici mera, ex quo interuenit ordo iudiciarius, si non formaliter, saltē effectualiter. nam primus actus qui solet sequi litis contestationem, habet vim litis contestatæ. l. nulla. C. de procura. cum igitur sit ordo: ergo &c. Sed ad hoc responde, ꝙ ad hoc vt dicatur mera, requiritur quod interuenerit ordo formaliter, non effectualiter, cum plus soleat operari forma, quam effectus: quia illa est, quæ dat esse rei. l. Iulianus. §. sed & si quis. ff. ad exhib. Secundò responde, ꝙ verbum, Mera, importat propriè. vnde ad hoc vt diffinitiua mera dicatur, requiritur ꝙ interuenerit ordo propriè. Sed talis litis cōtestatio est potiùs inducta per fictionē iuris, vnde non debet habere locū in his casibus, in quibus veritas attenditur. l. ait prætor. §. hæc verba. ff. de nego. gest. vnde videmus, ꝙ statuta non habēt locum in casu ficto eo, quia propriè debent intelligi, vt not. in l. transigere. C. de transact. Sextò facit quia istas solennitates ius induxit de iure positiuo: ergo etiam tollere potest. l. eas. ff. de cap. dim. Sed responde, ꝙ bene potest tollere, sed eas tollendo alterat actū, & transmutat in alium. vnde facit de mera diffinitiua, diffinitiuam mixtam. Facit quia esset absurdū, ꝙ talis remotio nil operaretur circa actum, nisi respondeas, ꝙ satis est quod operetur circa effectum. nam facit vt possit procedi summariè, & de plano, sicut prius nō poterat. vnde verba non debent duplicem actū operari. & sic circa modum procedendi, & circa verba prædicta regula probatur in c. non potest. §. fi. de preb. lib. vj. vbi Gemin. not. Septimò facit doctri. Bart. cōmunis in l. si quis à liberis. §. sed si quis. ff. de lib. agno. vbi dicit, ꝙ sententia lata in summariis est diffinitiua: ergo &c. responde, quod aut loquimur in casibus, in quibus proceditur solùm summariè, & tunc procedit doctr. Bart. quia distinguitur, aut lis est cōtestata, & est diffinitiua: aut nō est contestata, & nō valet. nos verò loquimur in his causis, in quibus proceditur summariè simpliciter & de plano, non seruata &c. secundum d. clem. sæpè. Alia fundamenta quæ possent adduci, semper possent eludi. nam nulla lex est, quæ faciat mentionē de mera diffinitiua. Et ex his patet plenè disputatus hic articulus, circa quem propone tale dubium, Vtrum diffinitiua lata in causis, in quibus proceditur summariè &c. sit mera diffinitiua. Expedito hoc articulo

veniamus ad glos. In eadem ibi, iurisdictioni cohæret, & sine ea non est. Istam primam rationem
communiter reprobát doctores hic: quia secundum eam esset necesse dicere, q imperio mero non
cohæreat iurisdictio, quod est contra tex. hic, in implicatiua * etiam. nam secundum doctores illa 38
implicat, q etiam iurisdictio insit mero imperio. tamen potest ista prima sustineri, quia alio modo
inest iurisdictio in mixto, alio in mero. nam mixto inest in specie, in mero inest in genere, sicut ani-
mal inest homini, nõ tamen facit actum mixtum. l. si quid catũ. §. inter emptum. ff. de leg. iij. Nec est
vera impugnatio doctorũ, dum dicunt q etiam implicat, q iurisdictio insit mero. quia imò implicat
aliter, hoc modo, nõ solum merum imperium inest in mixto, sed etiã iurisdictio. & ita declarat vna
glossella. j. in verb. etiam. & ex hoc sequitur, quod Bart. malè loquutus fuerit hic, in versic. idem de
mero & mixto. dum ponderat hunc tex. ad probandum, q iurisdictio inest mero & mixto imperio,
quia † iste tex. probat contrariũ. nam loquitur de iurisdictione in specie, quæ inest mixto, nõ autem 39
de iurisdictione in genere quæ inest mero. & ita etiã impugnat Bart. Picus hic. secunda ratio est ve-
ra. In eadem ibi, & dic, quod nomine &c. Opin. glo. est vera † q appellatione iurisdictionis venit 40
merum & mixtum imperium, & istud probatur in l. j. §. de offi. eius cui. & in §. iusiorandum. in verb.
iurisdictionem. in auth. de defen. ciui. est verum, q argumentum gl. secundum Alex. Ias. & Rim. hic
non est bonũ, quia argueret affirmatiuè ab etymologia vocabuli. Picus hic conatur saluare gl. Sed
malè. Quare tu dic alio modo, q argumentum gl. concludit. nam argu. ab etymologia vocabuli va-
let, quando nõ repugnat diffinitio, etiam affirmatiuè. ita tenetur in l. ij. §. appellata. ff. si cert. pet. &
soleo allegare tex. in §. exhibitoria. in fi. inst. de interdictis. Aduerte tamen, quia quidã mod. in d. l. j.
disputatiuè dixerunt, q ibi nõ probatur, q merum imperiũ non posset delegari. Mouebantur, quia
tex. dicit, q mandata iurisdictione, merum nõ transfertur. nimirum (dicunt ipsi) ideo est, quia cùm
verbũ, Iurisdictio, possit * capi, vt genus, & vt species, debet potius capi vt species per not. per Bar. 41
in l. hoc legatum. ff. de leg. iij. Bart. in l. j. in fi. ff. de eden. Alex. in rubr. ff. sol. mat. idem in l. Gallus. §. si
eius. ff. de lib. & posth. Si ergo capitur, vt species, mirum nõ est si non videtur mandatum merum &
mixtum imperium. & hæc dicũt ipsi procedere, nisi esset versic. quæ verò &c. qui declarat. Breuiter
licet multa dicta fuerint, ego puto cõtrarium per regulam l. j. §. qui in perpetuum. ff. si ag. vect. Item
per tex. in l. j. §. quod autem prætor. ff. de aleat. Item per hanc gl. quæ cõmuniter tenetur. nõ obst. re-
gula de qua in d. l. hoc legatum. quia potiùs probat nostram opi. nam ideo, proposita actione ibi in-
telligitur de speciali, nõ de generali, quia specialis est potentior circa illam causam, quàm genera-
lis. Vnde si talis actio specialis infamaret, quo casu nõ esset benignior generali, & per consequens
non esset potentior, tunc censeretur intentata generalis, vt dicit Alex. in l. certi condictio. in princ.
ff. si cert. pet. potentia enim consideratur ratione benignitatis, vt probatur ex l. quæritur. ff. de statu
homi. iunctis his, quæ ponit Bart. in l. cùm pupillus. ff. ad l. Falci. probatur igitur in d. l. hoc legatum.
secundum doctr. Bart. ibi, quod debet attendi illud quod est potentius. Modo in nostro casu, si veli-
mus intelligere illud quod est potentius, certè intelligemus iurisdictionẽ in genere, quę cõprælien-
dit merum & mixtum imperium, vnde vera reddetur cõmunis omnium opin. in illa l. Et hęc glo. in-
fertur ad quæstionem, verum si concedatur alicui castrum cũ iurisdictione, intelligatur concedere
merum imperium. & sic verum cõcessa iurisdictione generaliter veniat merum imperiũ. Istum ar-
ticulum tetigit latè Alex. in l. j. §. tit. ij. & tenet q veniat merum imperium. ego puto, q cõtraria opi.
de iure sit verior, tamẽ arguemus ad partes. sic enim veritas magis elucescit secundum l. fi. §. mixta.
ff. de muner. Primò pro hac parte, † quam tenuit Alex. facit hæc glos. quæ vult q appellatione iu- 42
risdictionis veniat merum, & mixtum imperiũ. Cum ergo dicatur, Concedo tibi iurisdictionẽ, de-
bet intelligi verbum generaliter. & sic etiam mixtum & merum imperium. nam verbum generale,
generaliter debet intelligi. l. nõ distinguemus. ff. de arbitr. & ad hanc partem, istam gl. allegat Bald.
in quodam suo Repertorio, siue Margarita, in verb. iurisdictio. Sed ad hoc respõde, faciendo vim in
eo, q merum Imperium debet specialiter concedi d. l. j. in prin. Vnde ea quæ specialiter debẽt con-
cedi mandata in genere iurisdictione, nõ veniunt, vt not. in d. l. j. Facit quia vbi requiritur specialis
mentio de aliquo, nõ sufficit generalis. c. fi. de offic. deleg. nam verba generalia * referuntur ad id 43
quod est verisimile. c. inspicimus. de regu. iur. lib. vj. Sed nõ est verisimile, q per generalia quis velit
derogare specialibus. l. semper. ff. de reg. iur. ergo &c. Item verba generalia reducuntur ad ius com-
mune. l. creditor. §. Lucius. ff. manda. Secundò adducitur, quia ista concessio iurisdictionis est quod-
dam beneficiũ, & beneficia principum sunt latissimè interpretanda. l. fi. ff. de constit. princ. Ad hoc
responde primò, q tunc talia beneficia latissimè interpretantur, quando non derogarent publico
fauori. l. si aliquando. C. de ope. publ. ratione enim publicæ vtilitatis introductum est, vt merum im-
perium concederetur nominatim secundum d. l. j. quoniam aliàs posset merũ imperium haberi per
aliquem virum malè industriosum, qui posset plures insontes damnare. Vel ij. responde, q prædicta
regula est vera, nisi concederentur plura specialia. l. si non lex. ff. de hæred. instit. not. Ias. in d. l. fi. fa-
cit l. j. C. de dot. promis. Nam concessio iurisdictionis simplicis est beneficiũ latum à principe. con-
cessio meri imperij est aliud: ergo &c. Vel iij. pone aliam nouam limitationẽ ad prædictam regu-
lam, q quamuis latiss. interpretentur, non tamen comprehendunt ea, de quibus solet fieri specifica
mentio. Probatur in c. quod translationem. extra de offic. lega. Valet enim argumentum de causis
meri

meri imperij ad causas reseruatas summo pontifici. Vtique enim sunt indelegabiles. facit quia nos
videmus q; sustinendis testamentis sit latior interpretatio. l. in testamentis. ff. de reg. iur. & tamen si
ea, quæ specialiter requirebantur exprimantur per nomen generale, testamentum rumpitur. non
enim exhæredatio inter cæteros satis est, vbi requiritur exhæredatio facta nominatim. l. j. & ij. ff. de
libe. & posth. §. j. instit. de exhæred. libe. Tertiò facit, quia etiam si non esset beneficium principis,
tamen in nostro casu videtur q; debeat venire merum imperium ad hoc, vt verba intelligantur in
potentiori significatu. l. j. §. qui in perpetuum. ff. si ag. vectig. Sed responde primò, quòd ille tex. malè
probat istam regulam. Item posito, quòd sit vera, fallit, nisi subiecta materia, vel natura rei aliter
44 ostendat. Vnde videmus, quod etiam vsufructuarius, * & feudatarius dicuntur domini: cùm ta-
men sint solum domini vtiles, non autem directi, vt per Bart. in l. j. §. domini. ff. ad Sylla. facit glo. in
verb. dominium. insti. de vsucap. in prin. sed natura rei aliter iudicat, quia requiritur specialis men-
tio. Quartò facit tex. in d. l. j. ibi, mandata iurisdictione. Nam alias illa lex in dicto principio non
probaret intentionem Iurisconsulti, & esset de indubitabili, quod est contra l. Labeo. ff. de Carbo.
edi. Breuiter dici posset, quòd illud princi. de per se nun probaret, si sic absolutè dictum esset, Man-
do iurisdictionem. sed Iurisconsultus ibi non habuit respectum ad verba, sed potius ad sensum. &
sic voluit ibi dicere, Mandata iurisdictione, id est, quoquo modo mandetur, & istud probatur ex
versic. Quæ verò, qui aduersatur superioribus, vnde per sequentia declarantur præcedentia. l. si
seruus plurium. §. fi. ff. de leg. j. ideo igitur ibi comprębenditur merum imperium: quia materia sub-
iecta illud necessariò importat. Sed in nostra quæstione est secus. vnde satis admitto, quòd si con-
staret de mente principis, quòd vellet conoedere merum imperium, tunc per illa verba veniret: sed
in dubio non præsumitur. vnde exemplum quod suprà dedi de exhæredatione inter cæteros non
omnino concludit. Secundò respondetur, quòd aliud in legibus, aliud in dispositionibus homi-
45 num. nam in legibus omnis indefinita * æquipollet vniuersali, in dispositionibus hominum non,
vt per Bart. in l. si pluribus. ff. de lega. ij. Facit, quia alias faciliùs fit extensio in verbis legis, quàm in
verbis testatoris. probatur in l. cum nodissmè. ff. de libe. & posthu. & in l. fi. C. de posth. hæred. instit.
& not. istam solutionem, quia est generalis, & conuenit multis, quæ in contrarium possent adduci.
Quintò facit tex. in l. j. §. quod autem. ff. de aleat. vbi dum prætor dicit, Actionem non dabo, intel-
ligitur nec ciuilem, nec criminalem: ergo in nostro casu si mando iurisdictionem, debeo intellige-
re & ciuilem & criminalem. Et huic fundamento nesciuerunt respondere quidam sustinentes in
d. l. j. Tu responde primò, quòd ideo ibi venit pœnalis, quia aliàs elusorium esset edictum prætoris:
quia quamuis non posset agere ciuiliter, tamen posset agere criminaliter, vel etiam pœnaliter ob
quod veniret magis puniendus fur. Vnde cum mens prætoris esset aggrauare aleatorem, in
nihilo eum aggrauasset: aut certè in paruo, cum posset aleator agere ad suam rem, & eam rehabe-
re. Sed in nostro casu ista concessio aliquid operaretur, quia saltem posterralis delegatus iudica-
re in causis minimæ iurisdictionis. Vel & ij. dic, quod illa l. loquitur per verba negatiua, Non da-
46 bo. vnde succedit regula, quòd plus negat * negatiua, quam ponat affirmatiua. c. ipso iure. de re-
script. lib. vj. c. fin. c. cum dilectus. in glo. magna. de consuetud. & l. hoc genus. in glo. fin. ff. de condit.
& demonstr. Vnde videmus, quòd verbum, Potest, verificatur vno casu, Non potest, negat omnem
potentiam, vt consueuit not. in l. Gallus. in prin. ff. de liber. & posthu. Tertiò responde aliud esse in
dispositione legis: aliud in dispositione hominis per ea quæ suprà dixi allegando Bart. in l. si pluri-
bus. ff. de lega. ij. Sextò facit fundamentum Alex. de l. cognitio. in prin. ff. de offi. eius cui. vbi cau-
47 sa remotionis suspecti tutoris, * quæ est mixti imperij, & per consequens non passim delegabilis, ta-
men mandata generali iurisdictione venit. Sed ad istam obiectionem responde, quod istud est fa-
uore pupillorum, vt clarè dicit tex. ibi propter vtilitatem pupillorum: ergo in contrarium ius com-
mune. nam ibi est periculũ in mora, ex quo malus tutor de facili posset pupillum spoliare, & etiam
interficere, vt probatur in l. j. ff. vbi pupil. educ. deb. Vel ij. responde, quòd imò est passim delegabi-
lis. Vnde mirum non est, si venit mandata iurisdictione, istud probatur in l. j. §. j. ff. de suspect. tutor.
intelligendo tamen de remotione quæ fit à lege, vel etiam de remotione quę fit per sententiam se-
cundum aliam opin. Nam si intelligamus de remotione, quæ fit ad puniendum, illa nõ potest expe-
diri, nisi per solum præsidem. l. j. §. suspecti. ff. ad Turpil. Et de hac nihil in ista l. cognitio. Septimò
adducit Alex. quòd idem debet operari genus quod etiam species l. si duo. in fi. ff. de administr. tuto.
l. omnes. C. de præscript. xxx. annor. Sed in specie potuit mandari merum imperium: ergo etiam in
genere. Breuiter dic fundamentum procedere, quando clarum esset. quod iurisdictio esset posita in
simili concessione, vt genus. Sed nego hoc: quia imò capitur, vt species. nam cùm princeps non so-
leat merum concedere generaliter, sed potiùs specificè: arguendo ab vsu illius, est dicendum, quòd
nec nunc ex talibus verbis velit istud concedere: vsus enim patrisfamilias eius mentem declarat
l. vel vniuersorum. ff. de pignor. actio. l. si seruus plurium. ff. de lega. j. Octauò adducitur per Alex.
48 tex. qui secundum eum multùm vrget in §. prohibemus. in auth. de collato. vbi ea † quæ sunt meri
imperij, & quæ delegari poterant, propter absentiam, transeunt in generali delegatione, excepta
causa vltimi supplicij & mutilationis. Breuiter miror quòd Alexand. allegauerit hunc tex. nam ibi
non dicitur aliquid de iurisdictione, sed dicitur quod constituit loci seruatorem seu vicem geren-

tem,quo casu clarum est, quòd transit etiam merum imperium per l.ij. C.de offi.eius qui vicem al-
terius ger. Vnde constituendo talem vicegerentem intelligitur constituere secundum quod iura
dicunt.sed in nostro casu cessat ista interpretatio. Vnde cùm simus in dubio, debet potius intelligi
mandata iurisdictio in specie.vnde ego fateor,quòd quando natura actus seu materia subiecta im-
portaret,vt merum etiam veniret,tunc ego non disputo, sed loquor in dubio,& cessantibus coniec-
turis.Posset etiam responderi secundum d.l.si pluribus.vt suprà dixi. Nonò adducit Alex.Modi-
ca coercitio est meri imperij, vt infrà per Bart.& tamen mandata iurisdictione generaliter venit.
l.j.§.fi.l.fi.§.fi.ĩ.tit.ij.l.magistratibus.ĩ.eo.§.audient.in auth.de defen.ciuit. ergo eodem modo debet
venire aliud merum imperiũ,quod venire potest.Princeps enim potest illud delegare. Sed ad istud
respondetur, quod ideo modica castigatio venit,quia sine ea iurisdictio explicari non potest. Item
quia princeps solitus est eam mãdare sub generalibus verbis, sed merum imperium magnum non:
quia nominatim solet demandari.d.l.j.in prin.vnde succedunt rationes suprà relatæ. Decimò per
eundem adducitur tex.in l.si quid erit. ff.de offic.procons. vbi legatus mandata sibi generaliter iu-
risdictione habet coërcitionem modicam,quæ tamen est mixti imperij:ergo &c.Breuiter istud fun
damentum tendit ad idem,ad quod superius.vnde respõde,vt ibi. Vndecimò adducit † idem tex. 49
in l.j.§.à præfectis.ff.de leg.iij.vbi constitutus ex mandatis principis in vicem præfecti prætorio ha-
bet merum imperium. Sed responde j.quòd illud est de natura actus, vt vicegerens habeat merum
imperium.d.l.ij. C.de offic.eius,qui vic.alter.ger. vel secundò dic, quòd quamuis dicat, Mandatis,
tamen Iurisconsultus nõ declarat,vtrum fuerint generalia, vel in his fuerit facta specialis mentio
de causis meri imperij.vnde nõ facit ad propositum. Duodecimò adducit tex.in l.legati.ff.de offi.
proconsul.& leg.vbi dicitur,quòd proconsules legatis mandant iurisdictionem, & sic generaliter,
& tamen in l.j. C.eod.tit.dicitur,quòd legati proconsulis possunt audire causas criminales.Sed ad
hoc responde, ꝙ in d.l.j. non dicitur quòd debeant audire causas criminales, quando est mandata
illis iurisdictio generaliter.vnde debet potius intelligi, quando est mandata specialiter iurisdictio
ad cognoscendum.non obstat d.l.legati.quia (vt dixi) ex quo sumus in dispositione legis debet illa
indifferens iurisdictio æquipollere vniuersali, secus in dispositione hominis per not.in d.l.si pluri-
bus. nam in dispositione hominis propter coniecturas aliud est dicendum, prout suprà declaraui.

Decimotertiò adducit tex.in l.fi.† C.vbi & apud quem.vbi mandata generali iurisdictione venit 50
causa mixti imperij,scilicet restitutio in integrũ.posset responderi esse speciale fauore pupillorum,
vt communiter dicitur.& est speciale nõ solùm quod veniat,cum sit causa mixti imperij, sed etiam
quod veniat in generali mandato. Et si opponeretur de l.j.C.de dot.promis. vbi dicitur, quod duo
specialia non debent simul concurrere.responde,ꝙ possunt concurrere quando vnum venit ex al-
tero secundum Bart.in l.eandem.ff.de duobus reis. nam concesso quod veniat in generali manda-
to,conceditur necessariò quod possit delegari.vel nega ꝙ causæ mixti imperij nõ sint delegabiles.
vel dic & melius,quòd ibi nõ dicitur,vtrum veniat in mandato generali an speciali. Allegat etiam
Alex.in hac materia alia fundamenta,quæ,quia illis patet responsio ex supradictis,non curo refer-
re. Decimoquartò potest allegari tex.in auth.de defen.ciuita.in §.nulla.in fi.vbi verbum,Iurisdi-
ctio,simpliciter & absolutè positum importat merum imperium.ergo idem in mandato iurisdictio-
nis simpliciter facto.Sed responde,quòd ibi verbum,Iurisdictio, importat merum imperium, quia
materia subiecta ita de necessitate importat. Item quia sequentia hoc volunt, dum dicitur præter
illa sola,quæ iurisdictione egent,& ex ipsa iudicum auctoritate pendent.vnde succedit reg.l.si vno.
ff.loca.& d.l.si seruus plurium. ff.de legat.j. nos verò loquimur cessantibus coniecturis. Decimo
quintò potest adduci tex.in l.j. §.cum vrbem. ff.de offic.præfect.vrbis.vbi dicitur,Cùm vrbem no-
stram fidei tuæ commiserimus, consequens est,vt quicquid intra vrbem fit, censeatur commissum
fidei præfecti. Sed responde quòd illa verba propriè intellecta aliter intelligi nõ possunt,sed in no-
stro casu bene potest iurisdictio intelligi in specie per rationes, de quibus suprà,vel dic,ꝙ illud est,
quia iurisdictio cohæret territorio, vnde venit in consequentiam vrbis secundum not.per Bart. in
l.j.ĩ.eo. Decimosextò adducit tex.in c.ex literis.de offi.deleg.vbi in mandato generali venit ex-
communicatio.Sed responde,quòd aliquando non est meri,vt infrà per Alex. vel quòd illud de iu-
re canonico.de quo facillus delegatur. c.quod sedes.eo.tit. Contrariam opin.tenent Ias.hic,& alij
relati per Alex.in d.l.j. & eam puto magis amicam legibus. tamen disputando etiam potest teneri
prior.Pro hac tamen primò facit, quia merum imperium debet concedi nominatim & specialiter,
ita videtur dicere tex.in d.l.j.ibi,quæcunque specialiter lege,vel Senatusconsulto, vel constitutio-
ne &c.Sed vbi requiritur specialis mentio,non est satis mentio facta per verba generalia.l.j.& ij.ff.
de libe.& posth.ergo &c.Breuiter respondendum est negando,quòd nominatim † debeat dici me- 51
rum imperium.Non obstat d.l.j.quia aut consideramus personas,quibus demandatur merum impe
rium,& illæ debent nominatim exprimi,ita loquitur illa l.& l.j.ff.de tuto.& curat.dat.ab his.l.mu-
to.§.tutoris datio.ff.de tut.l.j.§.item à præfecto.ff.de legat.iij.Aut consideramus ipsum merum im-
perium, & istud nullibi probatur quòd debeat nominatim exprimi. vnde videtur quod satis sit si
exprimatur verbis generalibus:nisi dicas,quòd istud probatur in d.l.j.arguendo de re ad personas.
quod argumentum regulariter valet & è contra.l.ij.ff.ne quis eum,qui. Sed ad hoc potest respon-
deri.

deri,quod hic sumus in materia priuilegiorum, seu beneficiorum,quæ dependent à mera volunta-
te principis,& ideo in eis non est licita talis argumentatio.l.j.§.fi.ff.de constit.princip.l.quod verò.
ff.de legib.Contra istam tamen responsionem videtur tex.in l.miles ita.§.& quia.ff.de testam.mil.
sed disputando dic quod illud est ex præsumpta mente principis. vel illa extensio potest fieri per
habentem auctoritatem legis condendæ &c.Secundò facit, quia mandatum procuratoris & man-
datum delegati æquiparantur,& valet argumentum de vno ad aliud.l.more.j.cod. sed in mandato
generali procuratorio non venit,quod posśit tractare causas criminales, & sic meri imperij, vt in
clemen.non potest.de procurat.l.non solùm. §.fi. ff.de procurat.ergo nec in mandato delegatorio.
Sed ad hoc respondet Alex.negando, q. valeat argumentum de vno ad aliud, & dando instantiam
secundum glo.in c.sicut vrgeri.j.q.j. & glos.in l.manumisśiones.ff.de iusti.& iure.cum similib. nam
in mandato procuratorio non venit, vt quis posśit petere restitutionem in integrum l.illud.§.j. de
minor.& tamen in delegatorio sic.d.l.fi.C.vbi & apud quem.Sed ista responsio nõ placet: quia ista
responsio dandi instantiã non videtur realis.nam hoc modo nunquam possemus arguere de simili-
bus ad similia, quia semper daretur instãtia,ex quo rarisśimus casus reperitetur,qui in aliquo non
esset disśimilis. vnde semper daretur instantia. Item illa instantia non videtur bene congruere,
quia venit à diuersis. nam d.§.j.loquitur de petitione fienda à procuratore iudici. d.l.fi.loquitur de
sententia fienda à iudice & de cognitione, vnde ex diuersis non infertur.l.Papinianus exuli.ff.de
minor.l.naturaliter.§.nihil commune.de acquir.possess. Quare potes dicere, quod ideo non venit
in mandato procuratoris, vt exerceat causas criminales, quia in illis regulariter non admittitur
procurator.l.fi.C.de iniur.not.in auth.hoc ius.C.de procur.in casibus verò specialibus nõ videtur,
quia ea non habentur in consideratione.l.nam ad ea.ff.de legib. Sed in nostro casu est secùs: quia
imò de potestate ordinaria potest princeps concedere merum imperium,vt per Bar.in l.j.&.tit.ij.li-
cet Paul.de Cast.ibi teneat contrarium & malè.ista tamen responsio non videtur vera. Vnde ergo
dic(& hæc responsio probatur ex tex.& glo.fi.in d.clemen.nõ potest.)quòd illud est ratione pericu-
li.item ibi mandatum erat generale, & eius verba hoc non importabant. Sed in nostro casu etiam
ex propria significatione verborum venit merum imperium. vnde non mirum si facilius venit. fa-
cit regu.quæ not.in auth.minoris.C.qui da.tut.pos. Tertiò adducitur tex.in l.j.§.qui mandatam.
&tit.ij.vbi mandata iurisdictione à proconsule,tamen non cadit cognitio meri imperij, quæ potest
specialiter demandari secundum l.solent.in prin.ff.de offi.proconsul. Sed ad hoc respondet Alex.
q. ibi loquitur de mero imperio maioris gradus,quod in legatum non transit, nec quo ad cognitio-
nem,nec quo ad diffinitionem.Sed ista responsio Alex.non placet propter plura.Primò,quia lega-
52 ti possunt * cognoscere de omnibus causis criminalibus etiam maioribus,vt est tex.in l.vnica.C.de
offic.proconsul.& leg.Item quia restringit tex.& diuinat. Quare tu aliter responde primò, q. ideo
non venit,quòd venire potest,scilicet,cognitio:quia in dubio nõ censetur proconsul delegasse ali-
quas causas quo ad diffinitionem,aliquas verò quo ad cognitionem tantum per regu.l.iam hoc iu-
re.ff.de vulg.& pup.vnde nõ mirum si requiritur specialis mentio. Vel secundò & planiùs dic,quòd
in dicto §.qui mandatam.non dicitur quòd non veniat cognitio. Sed bene dicitur, quòd non venit
53 animaduersio.vnde nil facit. Quartò quando aliquid specialiter in signum prærogatiuæ * est ali-
cui reseruatum,illud non transit in generali mandato.c.quod translationem. de offic.lega.sed me-
rùm in priuilegium est reseruatum maioribus magistratibus.d.l.j.ergo &c. Sed ad hoc respõde ne-
gando,quòd mixtum imperium sit reseruatum principi,& sit signum præeminentiæ: quia bene est
signum eminentiæ in aliis ordinariis,non in principe.nam princeps habet alia sibi reseruata, putà
facultatem l.condendæ.Sed nos non loquimur de his: & si diceretur,valet argumentum de causis
meri imperij,de iure ciuili,ad causas reseruatas solo pontifici,de quibus loquitur d.c.quod transla-
tionem.quia vtræque non delegantur, respondeo negando hoc: quia nullibi probatur, imò con-
trarium:nam papa non solet concedere illa reseruata alicui, & tamen princeps solet concedere
merum imperium. Quintò adducitur tex.in c.ij.de offic.vica.lib.vj.vbi si episcopus constituit vi-
carium, non veniet in generali mandato, quod posśit inquirere &c. Sed ad hoc responde hic, vt
per Alex.quòd ille casus sine dubio est specialis:cùm vicarius habeat ordinariam,& tamen ibi non
posśit exercere illa,quæ sunt meri imperij.maximè cùm merum imperium de iure canonico sit de-
legabile.c.quod sedes.de offic.deleg.nam quòd sit speciale,quòd non posśit inquirere,corrigere,&
punire excessus,patet ex eo,quòd in eum transeunt alia quæ de natura sui sunt indelegabilia, vt
sunt causæ mixti imperij.Item quia potest inquirere, si non ad puniendum saltem ad denuntian-
dum superiori suo,putà episcopo,vt tenet ibi Ioan.Andr.Lap.& Gemin. Vel ij.responde,quòd ibi
iste erat constitutus per verba generalia, quæ de sui natura non importabant, vt posset inqnirere.
54 Sed † in nostro casu istud mandare iurisdictionem,etiam de propria significatione importat me-
rum imperium:ergo &c. Facit clementi.non potest.de procurato.cum his,quæ ibi not.Ioan.Andr.
Sextò adducit Alexan.tex.in l.solent.in princ. ff.de offic.proconsul.iuncta l.legati.eod.titu. vbi
mandata iurisdictione non venit cognitio meri imperij, etiam quod venire potest. Vnde si demus
casum in quo venire posśit,etiam diffinitio.eodem modo non debet venire,specialiter verò sic, si-
cut venit, quando specialiter dicitur, Mando custodiarum cognitionem, vt ibi dicitur. Breuiter

respondc,vt hic per Alex.quia ista lex parum facit. Septimò adducit Alex.gl.in l.ij.in fi.ff.de offi.
proconsul.quæ dicit,quòd mandata iurisdictione generalibus verbis legato à Proconsule, tamen
non venit facultas interponendi auctoritatem manumissioni, quæ est meri imperij. Sed responde,
quòd illa glo.non est vera,nec communiter tenetur.Non obstat illa l.ij.quia legatus non potest ab-
sente proconsule,seu eo nondum prouinciam ingresso : sed postquam iam ingressus est,tūc potest.
l.apud proconsulem.ff.de manumis.vind.Ratio potest esse , quia proconsul antequam ingrediatur
prouinciam, non videtur habere iurisdictionem propriam , ex quo nondum iuit in quasi possessio-
nem,sed illam voluntariam,quam habet,habet potius ex quadam æquitate , ex quo est voluntaria.
vnde non potest illam delegare. Octauò pro hac parte facit tex.in l.cognitio.in princ.ff.de offic.
eius.vbi mandata iurisdictione venit cognitio suspecti tutoris propter vtilitatē pupilli. ergo si ces-
set vtilitas,non debet venire arguendo à speciali. Breuiter responde quòd illa vtilitas pupilli non
fuit causa finalis,sed impulsiua:vnde ea cessante,non cessat dispositio.l.j.§.sexum.ff.de postul.Bart.
in l.ij.§.fi.de donatio.vel subaudi,maximè:nam necessario non requiritur ista vtilitas, vt probatur
in l.j.§.j.ff.de suspect.tut.quæ indistinctè & absolutè loquitur.prædicta solutio corroboratur ex not.
per glo.in l.Gallus.§.idem credendum.in glo.in verb.priùs.ff.de liber.& posthu.nam in iure sæpius
subauditur dictio,Maximè,vt not.in §.item Seruiana.instit.de action. Nonò adducitur tex.in l.ea
quæ.ff.ad municip.vbi causæ,quæ sunt mixti imperij non delegantur, & tamen veniunt in speciali
mandato.l.cognitio.§.vt bonorum.ff.tit.ij.Sed responde aliam rationem esse.d.l.ea quę.nam est fal-
sum,quòd in speciali mandato veniant ea,quę non possunt delegari.non obst.d.§.vt bonorum.quia
loquitur de mixto imperio,in quo non requiritur magna causæ cognitio , sed l.ea quæ.loquitur de
eo , in quo requiritur plenaria cognitio, vnde non facit ad propositum. Nam quòd veniant etiam
generaliter,est tex.in l.fin.C.vbi & apud quem. Decimò adducitur,quia in generali commissio-
ne non venit,quod quis possit confiscare omnia bona alicuius. nam talis potestas nunquam venit,
nisi in speciali mandato.l.j.C.ne lice.sine iuss.princ.not.Bald.in l.fin.ff.de offic.præfect.vig. Sed ad
hoc responde negando,quòd illa l.hoc dicat.bene dicit,quòd non licet sine iussu principis.sed non
dicit vtrum requiratur specialis,vel generalis licentia.vnde videmus,quòd omnes magistratus qui
habent merum imperium possunt confiscare omnia bona,vt ibi not. Vndecimò adduci potest do-
ctrina Barto.in l.ij.ff.eod.vbi concessa alicui aliqua re non veniunt ea,quæ sunt diuersæ speciei.sed
merum est diuersæ speciei à mera iurisdictione:ergo &c. Breuiter responde , quòd doctrina Barto.
procedit quando sumus in claro , quod quis concessit aliquam rem tantum & dubitatur vtrum ve-
niat maior illa, quæ expressè concessa , quæ tamen tendit in consequentiam concessæ. Sed nos su-
mus in dubio vtrum ista verba , Iurisdictione. debeant intelligi generaliter vel specialiter : vnde
parum facit. Duodecimò adducitur doctrina Barto.in l.hoc legatum.ff.de legat.iij.vbi quotiens
verba possunt intelligi in genere , & in specie , semper intelliguntur in specie. Sed ad hoc respon-
de primo negando,quòd ista regula probetur in illa l.nam aliud est si lego ea, quæ Titiæ causa pa-
raui,quod contineantur nisi ea,quæ sunt mea,non autem communia, aliud est, quod intelligantur
in specie.vel dic quod ideo ibi intelligitur species:quia est potentior genere in illo casu : declaran-
do prout suprà dixi. Vel dic , quòd ideo ibi in dubio censetur intenta actio specialis non generalis,
quia vtraque non potest simul venire. non enim coaceruantur duæ actiones ex eadem causa ad
idem , vt per Bart.in l.edita. C.de eden. Sed in nostro casu vtraque potest venire , scilicet iurisdi-
ctio in specie,& iurisdictio in genere. Decimotertiò adducit d.Ias. hic tex. in l.si in aliquam.§.fi.
ff.de offic.proconsul.& lega. vbi proconsul habet plenissimam iurisdictionem, & sic merum impe-
rium. & hoc est propter verbum, Plenissimam, ergo &c. Breuiter responde,quòd iurisdictio in ge-
nere sumpta est triplex,plenissima,plenior, semiplena,vt ibi declarat glos. Sed mandando iurisdi-
ctionem, videtur potius mandari plenissima argumen.l.j. §.qui in perpetuum.ff.si ager vectig. vel
dic, quòd ille text.non fundat se super illo verbo , plenissimam. Decimoquartò adducitur per
Rimin.& Ias.glo.in clem.j.in verb.omnimodam.de foro compet.quæ dicit , quòd quando princeps
concedit iurisdictionem omnimodam,tunc venit merum imperium,aliàs non. Sed responde,quòd
ille tex.dum dicit , quòd episcopi exclusi à domibus suis habent iurisdictionem omnimodam,po-
nit verbum,omnimodam,non ad declarandū merum imperium:quia illud † satis compræhenditur 55
sub verbo iurisdictionem. c.in archiepiscoatu. de rapt.c.fi.ne cleri.vel monac. lib.vj. sed ad decla-
randum qualitates ipsius meri imperij & iurisdictionis,quasi dicat q possint exercere merum im-
perium & aliam iurisdictionem omni modo & forma qua prius solebant,cum non essent expulsi à
episcopatu.& ita est de mente illius tex .licet Cardi.& Abb.ibi aliter dicant. Adducit etiam d.Ias.
hic quasdam decisiones , quibus respondet per not.per glos.in l.sed licet.ff.de offic.præsid.deberet
enim in disputationibus allegare decisiones doctorum, vt per Io.Bapt.de sancto Seuerino in tract.
De modo studendi. Decimoquintò adducitur tex.in extrauag.de pace Constan.in prin.vbi Im-
perator concedit iurisdictionē tam in ciuilibus,quàm in criminalibus populis Lombardiæ.Nam si
appellatione iurisdictionis veniret vtraque, essent ibi verba superflua. sed responde quod ibi dicta
sunt ad maiorem declarationem.l.non solent. ff.de regul.iur.§.quibus.in j.constit.Codi.dic,q non
est arguendum de superfluitate in illis constitutionibus in quibus multa superflua reperiuntur,
sicut

sicut in nouellis constitutionibus Iustiniani, sicut dicit glo. In d.j. constit. & Car. in d. Clemen. j. su-
per glo. omnimodam. Et sic patet, quod vtraque pars est sustentabilis, licet negatiua videatur ma-
gis esse de mente iurium. Sed concesso castro simpliciter, vtrum veniat etiam merum imperium,
Bald. tenet quod non in l.j.§.cum s. de offi. præf. vrb. per rationes supradictas, & per text. in l. Pompo
nius. ff. de procur. Sed vide eum late in cap.j. de capit. qui cur. vend. & etiam Alber. de Ros. ea-
dem refert hic. versic. Item quæro, vtrum recognoscens castrum videatur recognoscere merum
imperium. tangit Iason in l.j. in fi. C. co. & Rimin. in l.j. in ij. not. C. de offi. eius cui. Sed quid si princeps
mandet regimen, vel protectionem? vide Bar. in l.j. C. de exc. mu. lib. x. vbi dicit, quod non venit me
rum imperium. In eadem gl. ibi, sic ergo quatuor esse gradus &c. ista glo. in hoc malè loquitur,
56 quia † sunt nisi tres gradus iurisdictionis generaliter sumptæ, imperium merum, & mixtum, & mi-
nima iurisdictio. Sub primo cōprehenduntur omnes causæ criminales respicientes sanguinem ho
minis. Nam facultas condendi legem non est meri imperij, vt j. dicam. Item leuis mulcta, & merum
imperium nunquam delegatur. Sub mixto sunt omnes causæ pecuniā respicientes tam publicam,
quàm priuatam, quæ tamen expediuntur officio iudicis nobili, & sic mulcta est mixti imperij. Sub
iurisdictione sunt omnes causæ, quæ per viam actionis expediuntur, importantes interesse pecunia
rium tam publicum, quam priuatum, vt j. declarabimus. Modica vero coërcitio, si expediatur de
per se ad puniendum facinorosos homines, est meri imperij indelegabilis. Si verò veniat in conse-
quentiā actionis, & sic expediatur officio iudicis mercenario, est iurisdictionis. ita declarat Alb. de
Rosa. in l. fi. C. ne. ij. & j. dicam. & hæc sunt veriora veris, licet disputando j. aliquid dicam in contra-
rium. nam si teneamus has opinio. cessant mille contraria hic adducta & per Fulg. & per alios mo-
57 derniores. In † ea. ibi, coërcitio autem modica, &c. Propono hic tale dubium, Vtrum corporis
coërcitio modica sit meri imperij? Bar. quòd sic. Folg. quòd non. Alex. & communis distinguit. Pro
opin. Bar. primò potest adduci iste text. nam non potest negari, quin modica coërcitio corporis ve-
niat sub potestate gladij capiendo gladium ciuiliter, prout capitur hic ab omnibus: item quin sit
animaduersio in facinorosos homines: ergo cui competit diffinitum, etiam competit diffinitio. l.j.
ff. de dolo. Sed ad hoc responde, quòd potestas gladij hic comprehendit pœnam capitalem, & ius
mortis solum. Sed modica coërcitio nō facit aliquem mori. l. aut damnum. §.j. ff. de pœnis. ergo, &c.
Et si diceres, quòd hoc modo intelligendo non comprehenderetur, nec deportatio nec relegatio,
quod est absurdum: respon. quod hic diffinitur merum imperium prout est in pœna capitali sumen
dō pœnam capitalem largè. quo casu comprehenditur etiam relegatio. l. ij. ff. de publi. iudi. melius
facit l. hos accusare. §. omnibus. ff. de accusat. Sed modica coërcitio nunquam reperitur etiam lar-
gè quod veniat appellatione pœnæ capitalis, arg. l. transigere. & quod ibi nota. C. de transact. facit
quod not. Bart. in d. l. ij. relegatio enim maior pœna est, quam coërcitio corporis, vt probatur in l. si
58 quis fortè. §. fi. ff. de pœnis. & in l. exilium. ff. de interd. & releg. In contrarium † pro opin. Fulg. strin
git tex. in l. fin. ff. de offi. eius. vbi modica coërcitio dicitur imperiū non merum, & sic mixtum: ergo
modica coërcitio non est meri imperij. Sed ad illum text. respond. Bar. quòd loqoitur de coërcitio-
ne quadam verbali non de coërcitione corporali. Ista respon. nō placet Raph. nec mihi, quia nimis
violat illum text. Item nos videmus, quòd vbi iura loquuntur de coërcitione, semper intelligunt de
corporali. l. si quis certè. §. fi. de pœn. Item dicit Raph. Ista solutio est contra illum tex. qui dicit, prę-
supponit modicam coërcitionem esse mixti imperij, & tamen modica coërcitio verbalis non est
mixti imperij, sed iurisdictionis. Alexan. hic sustinendo Barto. vno modo respondet, Rim. alio. vide
hic eos. Sed non potest negari, quin iste text. violetur. Secundo modo respondet Alex. & Ias. quod
d. l. fin. dicit, quòd modica coërcitio non est merum imperium, est verum, maius, sęd tamen est me-
59 rum imperium minimum. Sed ista respon. nil valet: quia plus & † minus non faciunt discerni in spe-
cie l. scapham. ff. de euict. vnde cum tex. absolutè dicat, imperium, quod non est merum, debet com
prehendi omne. Item text. dicit non merum. vnde succedit regu. quòd negatiua anteposita nomini
vel verbo, negat omnia. l. Gallus. & ibi not. Iaso. in princip. ff. de liber. & posthum. Tertio modo re-
spondetur tenendo opinio. Alber. de Rosa. in d. l. fin. & Bald. hic, quòd illa lex loquitur de modica
coërcitione, quæ venit in consequentiam actionis, vel officij iudicis, quod intercedit causis mixti
imperij: vnde illa non est meri imperij, sed sapit naturam sui principalis capitulo, accessorium. de
regulis iuris lib. vj. sed nos loquimur de modica coërcitione quę principaliter & de per se fit ad ani-
maduertendum in facinorosos homines. & hæc bene debet esse meri imperij. & hæc opinio est ve-
ra: tamen disputando potest impugnari: quia non videtur quòd per hoc quòd ista modica coërcitio
tendat in consequentiam actionis vel officij iud. debeat motare suam naturam, sed potius debet iu
dicari de per se. Probatur, in causis mixti imperij vel iurisdictionis proceditur ad pecuniariam vti-
litatem, sed quæcunque pœna corporalis est grauior qualibet pecuniaria l. in seruorum. ff. de pœn.
cum igitur hæc pœna maior veniat in cōsequentiam minoris sequitur quod debet iudicari de per
se. nam accessorium maius & dignius principali suo iudicatur de per se, vt est glo. multum not. in
l. ij. in glo. fin. ff. de pecul. legato. Secundò adducit Raph. text. in l.j. §. fina. ff. de officio eius cui.
vbi mandata iurisdictione non venit merum imperium, sed modica coërcitio. Breuiter respond.
quod fundamentum procedit intelligendo illud verbum, notat. determinando, non corrigendo, vt

est communis opin. Sed melius est intelligere corrigendo: nam verbum * notare in proprio signifi- 60
catu significat corrigere,facit quod not. Bar.in l.Paulus notat.ff. de prætor.stip.& istum text.ita in-
tellexit hoc anno Picus. Tertiò adducit,modica coërcitio trāsit in legatum proconsulis.l.si quid
erit. ff. de offic. procons.ergo non est meri imperij: quia merum imperium non transit in legatum
proconsulis, vt est text.in d.l.j.versiculo,quare nemo.Sed ad hoc respon. qnòd non transit merum
imperium magnum,sed minus sic,vt est modica coercitio,vt hic per Alex.& Ias.& sic in effectu vo
lunt quod illud verbum , notat, declaretur,idest corrigit , vt supradixi. nam aliâs nimis violaretur
text. Quartò pro hac parte adducitur, nam præfectus * vigilum non habet merum imperium. l. 61
vnica.C.de offic.præf.vig. & tamen habet coërcitionem l.iij.§.j.& l.fin.ff.de offi.præf.vig. ergo &c.
istud fund.fuit Alb. de Ros.in l.magistratibus.j.eo. Sed respon.negando,quòd non habeat merum:
imò contrarium tenet glo.in l.j.ī.tit.ij.& in hac l.in verb.potestatem.vbi dixi. nam cum sit spectabi
lis,sequitur quòd habeat merum imperium. Ad iura allegata respon. quòd habet habitu, licet non
actu. & ita respon. Alex.in d.l.j.& Alb.de Ros.in d.l.magistratibus. non enim habet actu,quia inue-
nit iam occupatum à præfecto vrbis.Sed quia hæc solutio est contra ea,quę dixi in d.gl.in verb.po-
testatem.in secunda parte,ideo respon. aliter,quòd iura dicunt,quòd non habet imperium in cau-
sis capitalibus,sed non dicunt quòd non habet modicam coërcitionem, quæ propriè non est causa
capitalis.l.ij.ff.de priua.delict.Non ergo simpliciter dicunt,quòd non habeat merum imperium: &
sic patet,quòd hoc dubium est disputabile.Opin.tamen Bar.sanè intellecta videtur verior pro qua
etiam facit,quia non est dubium,quod magna coërcitio est meri imperij : ergo etiam modica,cum
plus & minus nō faciant differre specie l. scapham.ff.de euict. Sed tamen ad hoc responderi potest
prædictam reg. veram esse , nisi illud minus consideretur de per se tanquam res diuersa ab eo quod
est magis.nam iter,actus, & via differunt nisi secundum plus & minus,& tamen sunt species distin
ctæ.institt.de seruit.ru.præd.in prin.facit quod not.Bart.in l.fi.ff.de fund.instr.Est bene verum,quod
Bar.sibi contrarius,in authen.de incest nupt.in princ.& authen.de defen.ciuit.in §.audient tenuit,
quòd modica castigatio corporis,vt est fustigatio,sit iurisdictionis non meri imperij. In fine gl.te-
net igitur gl.quòd causæ à ccc. aureis supra sint maioris iurisdictionis , & non possint delegari per
l.placet.in prin.C.de ped.iudi.& hæc opin.est communis.& Bart.& Angel.in d.l.placet.tenent for-
tius, quòd nec causæ à ccc. aureis infra possint delegari, nisi in casibus ibi positis, sed istæ opin. vi-
dentur multum restringere materiam delegationum. Vnde ego teneo alium intellectum ad d.l.pla
cet.scilicet.quòd in prin.loquatur de mero imperio,in versiculo,quod non ita. de mixto.in versicu
lo,quod vsque adeo.de iurisdictione in specie sumpta, & quòd in princ. declaret l.j.ff.de offic.eius
cui.hoc modo placet nobis † præsides in his causis in quibus ipsi cognoscere non poterant,scilicet, 62
quia absentes secundum d.l.j. adhibere examen suæ notionis non possunt ita quòd non possint de-
legare nisi ex duabus causis propter occupationes publicas & propter multitudinem causarum.&
sic in causis absentiæ non poterunt delegare , nisi talis absentia sit propter commoditatem publi-
cam.quo casu comprehenderur sub illa fallentia occupationis publicę.Subsequitur deinde,& cum
statuerimus causas meri imperij non posse delegari, cum inclusio vnius sit exclusio alterius secun-
dum l.cum prætor.de iudi.nolumus tamen intelligi, quòd causæ mixti imperij indistinctè delegen-
tur:sed potius secundū veteres leges. & sic dum tex.dicit dandi iudices licentia permissa credatur
intellige indistinctè.versiculus si.est planus.& tenendo hunc intellectum, si opponeretur ibi de ver
bo,ex officio,suo quod comprehendit etiam causas meri imperij.nega istud tenendo quòd accusa-
tio sit ius distinctum ab officio iudicis nobili,quam partem tenuit Pet.& Bal.& Iason hic & Bar. &
Alex.sibi contrarij in l.iudex.ff.de re iud.idem Bar. in extrauag.ad reprim.in verbo.per accusatio-
nem.& Bal.in d.l.placet.& Ioan.de Imo.& Angel.in l.quinta.in prin.ff.de verb. oblig. dum dicunt,
quòd quando iudices * maleficiorum procedunt per inquisitionem,dicunt quod procedunt ex me- 63
ro officio.Sed quando per accusationem,non.& hos refert,& sequitur Ang.de Aret.in tract.male-
ficiorum,in verb.mero. & in verbo. necnon ad quærelam. & in verb.necnon ad denuntiationem.
Idem etiam tenet d.Paul.Picus hic.& nos j̃.latè dissentiemus,quamuis rep.hic in viij.quęst.conetur
defendere Barto. ab istis contrarietatibus. Et si diceretur, nonne quando procedit per inquisitio-
nem, proceditur officio iudicis? respon.quòd de iure ciuili regulariter non proceditur per inquisi-
tionem , vnde casus speciales non sunt in consideratione. l. iiij. ff. de fideicom. libert. Et tenendo
prædictam opinio. non obstat fundamentum Alex. dum dicit , quòd causæ à ccc. aureis suprà non
competunt iure magistratus , patet quia non competunt defensoribus ciuitatum. §. & iudicare. in
authen. de def.ciuit. ergo non possunt delegari. l.j. j̃.titu.ij. respond. quod non competunt illis non
ex defectu causæ , sed ex defectu personæ. vnde competunt præsidibus * iure magistratus, non au- 64
tem defensoribus. ratio potest esse quia æquum visum est , quod etiam in causis pecuniariis maio-
rem præeminentiam haberet præses quàm defensor qui est minimus magistratus. Et pro nostra
opin. facit, quia si præses potest delegare modicam coërcitionem in corpus secundum l. fin. ĩ.tit.ij.
quantomagis pecuniariam causam , argum. l. in seruorum. ff. de pœnis. nisi respondeas vt hic per
repetentem in xiij. quæst. & Iaso. post Raph. alia vide hic latè per alios maximè Picum. Quæ-
ro hic omissis † aliis quæstionibus , ne simus nimis prolixi, quid est merum imperium ? Iacobus de 65
Aren.

Aren. diffiniit vno modo, & eius diffinitio est sustentabilis: nam defenditur eodem modo quo diffi-
nitio posita in hoc text. de qua j. dicetur. Alber. de Rof. hic quam plurimas refert. Bart. residet cum
opi. Pet. scilicet, quod merum imperiū est iurisdictio, quæ expeditur officio iud. nobili, vel per accu-
sationem publicam vtilitatem principaliter respiciens. Addit Bar. quòd illud verbum, per accusa-
tionem, non est necessarium. quia accusatio est officium iudicis nobile vt hic per eum cuius opi. est
communis, vt hîc per rep. in viij. quærit. Breuiter pro clariori inuestigatione propono hic huiusmo-
66 di dubium, Vtrùm † accusatio sit ius distinctum ab officio iudicis & ab actione. Pro parte negatiua,
quòd non sit iui distinctum ab officio iudicis, quam tenuit hic Barto. & in aliis locis relatis hic, per
mo l. primò facit textus in l. placet. in versiculo, quod non ita. C. de peda. iudicibus. vbi luce clarius
ostenditur, quod causæ, quæ non possunt delegari, & sic merum, & mixtum imperium, competunt
officio iudicis nobili. Sed ad illum text. posset multipliciter responderi tenendo varios intellectus
doctorum. vnde super eo non est facienda magna vis per doctrinam Bart. in l. in ambiguo. ff. de reb.
dub. Quare potes tenere intellectum quem dedi ad illum text. in l. j. ꝟ. eo. scilicet, quòd ibi loqua-
tur, nisi de causis mixti imperij. in prin. l. de causis mixti imperij delegabilibus. in versi. quod nō ita.
de causis quæ delegari non possunt. Vnde bene fateor, quòd causæ mixti imperij competunt officio
iud. nobili, sed non causæ criminales. vel secundò respon. tenendo intellectum, qui videtur verior,
quem ꝟ. retuli in glos. fin. huius l. scilicet, quod in principio loquatur de causis meri imperij in ver-
siculo, quod non ita. de causis mixti imperij. Et intelligendo hoc modo, qui intellectus videtur pla-
nissimus, retorquetur ille §. in oppositum. nam in d. versic. quod nō ita. loquendo de causis mixti im
perij expresse facit differentiam à causis de quibus in principio l. dicendo, quòd est in d. versi. quod
non ita causæ expediuntur officio iud. nob. quasi dicat, quòd in superiori casu non. Tertiò respon.
tenendo intellectum communem, quòd licet tex. in d. l. placet. excludat ea, quæ ex suo officio iudex
exerceret propter hoc non includuntur ea quæ expediuntur mediante accusatione. ex quo illa ver
ba aliud possunt includere, scilicet, mixtum imperium & criminales causas, quæ expediuntur per
inquisitionem, sed de accusatione ibi nil dicitur. Nec obstat huic responsioni, quod dicit Rimin.
quod data hac responsione pro vera, sequeretur, quòd imperator permisisset causas in quibus pro-
ceditur per accusationem posse delegari. nam cùm tantum excipiat causas quę officio iud. nob. ex-
pediuntur, sequeretur quòd causæ intentatæ per accusationem possent delegari, ex quo exceptio
firmat regulam in casibus non exceptuatis. l. nam quod liquidè. §. fin. ff. de pen. lega. quia ad hoc re-
spond. quòd imò iste casus reperitur exceptus, si non in d. l. placet. alibi: veluti in l. nemo potest gla-
dij. ff. de reg. iur. in l. solent. in prin. ff. de offic. proconſ. & lega. Secundò pro hac parte adducitur,
quoniam vbi proceditur criminaliter per viam accusationis, in libello non ponitur conclusio, nec
est necessaria, vt per Barto. in l. ij. §. si publico. ff. de adult. & Bar. in l. quid ergo. §. pœna grauior. ff. de
his, qui not. infa. Bar. in l. libellorum. in fin. prin. ff. de accus. Bald. in l. si quis se. & in l. in causis. C. de
accus. Ratio est, quia per accusationem non intentat quis ius quod resideat in persona sua, & pro-
pria non est in facultate libellantis auferre potestatem iudicis, vt per Barto. in d. §. pœna grauior.
Ad hoc facit notab. dictū domini Ant. de Butr. in c. examinata. de iud. quod refert Ias. in §. omnium.
institut. de actio. vbi dicit, quòd quotienscunq; petitur officium iud. nunquam in libello requiritur
conclusio. Sed respond. quòd quamuis non requiratur conclusio specialis, potest & debet poni ge-
neralis. exemplum, Quare peto vt dictus Titius condemnetur prout iura disponunt, &c. illud enim
ius accusationis residet in persona accusantis non ad aliquid præcisè dandum, sed ad interesse. in-
terest enim vniuscuiusq; priuati in vrbe malos homines non esse. vnde istud fundamentum conclu
dit actionem. & accusationem esse diuersa. accusationem verò & officium iudicis esse similia. Sed
per hoc non sequitur, quòd sint eadem l. quod Nerua. ff. depositi. Tertiò facit quando imploratur
officium iudicis, nunquam censetur aliquid debitum fuisse, nisi deniq; lata sententia l. rescriptum.
ff. de pa ꝯ. vbi Bald. dixit in l. j. ꝟ. eo. & èst text. in l. si qua pœna. in versiculo, simul. ff. de verbo. sign.
Idem est quando proceditur per viam accusationis d. l. si qua pœna. ergo &c. Sed respon. vt suprà.
quòd istud fundamentum probat esse similem accusationem officio iud. sed non sequitur, igitur ea-
dem d. l. quod Nerua. ff. depositi. Item non est indistinctè verum, quòd antequam quis sit condem-
natus accusatus non dicatur aliquid debere: vt declarat Bart. in auth. de inc. nupt. in prin. & Bar. in
l. j. ff. de infa. veluti quando ipso iure quis perdit dominium bonorum in casu authen. incestas. C. de
incest. nuptiis. Quartò pro hac parte adduco tex. in l. fi. ff. de priuatis. vbi videtur expressim dictū
quòd ex crimine furti oriuntur duæ actiones, vna ciuilis ad pœnam puta duplum, vel quadruplum,
alia criminalis. Et dum facit mentionem de criminali, dicit extraordinem cognosci vnde succe-
dit regula quòd quotiescunq; lex dicit extraordinem cognosci, semper intelligitur officio iudicis
nobili. istud probatur in l. cum filius. vbi omnes. ff. si cer. pet. & nota. Barto. in l. j. versic. scitis. in fine.
ff. de fur. balne. vbi expressè firmat per illum tex. quòd contra fures nocturnos proceditur crimina
liter officio iudicis. Breuiter responde quòd ille text. loquitur in delictis priuatis, in quibus regula-
riter agitur ciuiliter ad pœnam, seu ad interesse pecuniarium. Vnde quando agitur criminaliter,
illud est extraordinarium: vt dicit text. in l. fin. & ibi nota. de furt. ff. Extraordinariam enim dici-
tur, quòd regulariter non fit l. solent. & ibi Bald. ꝟ. de offic. proconsul. & lega. Vnde videmus quod
ad furtum,

ad furtum,quod eſt publicum delictum,non poteſt agi criminaliter, niſi contra furem nocturnum.
vt dicit gl.in d.l.fi.& in d.l.j.ff.de fur. balnea.quãdo eſſet fur notorius ſeu famoſus.l.fi.ff.de fur. & l.
capitaliũ.§.famoſos.ff.de pœnis.vel dic,quod dicitur extraordinariũ ratione pœnę,que non eſt cer
ta,& imponitur arbitrio iudicis conſideratis qualitatibus,an die vel noctu &c.ſecundũ l.aut facta.
ff.de pœnis.facit quod not.Bar.in d.l.fi.in verſi.quęro. quid in crimine iniuriarium.vel ij.& melius
reſpõ.per l.ordo.ff.de publi.iud.Ad illud quod not.in l.j. reſpõde quòd ibi proceditur per inquiſitio
nem ſecundùm Bar.ibi. vel dic,vt patet ex ſupradictis. Contrariã opin.tenuit Bal.hic & alij,quos
ſuprà retuli † in glo.fi.quos etiam refert mod.repet.hic in viij.quæſt.cui adde Bart.in rubr.ff.de pu- 67
bli.iud.& Bar.in l.j.in prin.in iij.quæſt.j.tit.ij.vbi mod.Taur.not. Et hæc opin.videtur verior,& ma-
gis de mente iurium,quamuis d.Franc.Aret.in rubr.extra de accuſ.dicat contrarium. Pro hac igi-
tur opin.facit primò, quia nos videmus,quòd actio & accuſatio paribus iuris regulis procedunt: &
ſicut in actionibus requiritur libellus,ita in accuſationibus.l.libellorum.de accuſ.& idem ordo iu-
ris.c.cùm dilectus.de ſimo.& frequenter vnum pro alio ponitur.l.qui accuſare.C.de edendo. Hoc
fundamentum eſt Rim.quod certè venit multum à remotis:quare reſponde,quòd quamuis in mul-
tis æquiparentur,tamen non cenſentur eſſe idem,nec per omnia ſimilia. Non obſtat; quòd requi-
ratur libellus in accuſationibus, quia idem eſt etiam in quocunq; officio iud.nobili,regulariter lo-
quendo,vt not. Bar.in l.nec quicquam.§.vbi decretum.ff.de offic.proconſ.& leg.Non obſt.de ordi-
ne iuris & de nomine, quia etiã in officio iudicis ſeruatur ordo iudiciarius,vt no.in l.j.§.eo.& actio
quandoque ponitur pro officio iud.l.j.iuncta l.liberti. C.de lib.& eorum liberis.& tamen officium
iudi.differt ab actione,vt vidimus in l.j.§.eo. Secundò pro hac parte adducit Bald.quia ſi accuſa-
tio eſſet officium iudicis, non diſtingueretur ab inquiſitione, quæ etiam ipſa eſt officium iudicis
quo crimina puniuntur, cap.qualiter & quando.de accuſ.& cap.licet.& cap.per tuas.de Simo.Sed
illud fundamẽtum, vt dicit Alex. eſt fragile:quia fatemur,quòd accuſatio eſt officium iudicis ſicut
etiam inquiſitio capiendo officium iudicis prout eſt genus,& comprehendit ſub ſe has ſpecies:quæ
tamen inter ſe diſtant ſicut actio eſt ius perſequendi in iudicio,quod ſibi debetur,& comprehendit
ſub ſe diuerſos contractus depoſitum, & commodatum, & ſimiles, & illis dantur actiones. Sed ta-
men non ſequitur: ergo ſunt idem. Tertiò adducitur alia ratio, quia ſi accuſatio & officium iud.
eſſent idẽ,cur diuerſis nominibus appellarentur?l.ſi idẽ.C.de codi.Sed reſpond.quòd imò non ſunt
idem:quia plus continet officium iud.quam accuſatio. Vnde valet cõſequentia: Eſt accuſatio:ergo
officium iud.Sed non è conuerſo. nam hoc dato,ſequeretur,quòd non deberet aliqua res ſpecificè
nominari, ſed tantùm per genus, quod eſſet contra text.in §.ait prætor. in l.j.ff.de vi, & vi armat.

Quartò adducit Bald.quòd ſi accuſatio eſſet officium iudicis,& ſic idem cum inquiſitione,accu
ſator ſuperueniens poſt inquiſitionem formatam poſſet inhærere primo proceſſui abſque eo quod
nouam porrigeret accuſationẽ. & tamen contrarium eſt verum, vt per Din. & alios in l.ſi maritus.
§.ſin autem extraneus. ff. de adult. Sed reſpond. negando, quòd ſit idem cum inquiſitione vt ſuprà
dixi. Vnde per talem accuſationem cùm mutetur ſubſtantia præcedentis iudicij mirum non eſt ſi
requiritur alius proceſſus ſecundum not.per Barto. in l.edita.C.de eden. Quintò adducitur,quia
accuſatio * eſt remedium ciuile.l.ij.§.deinde Cornelius. & ibi Bald.ff.de orig.iur.Sed officium iudi 67
cis eſt de iure gentium,quo tempore omnia manu regia expediebantur d.l.ij.in princ.ergo &c.Sed
ad hoc reſpond.Aretin.in d.rubr.de accuſ.quòd ſatis accuſatio poteſt dici de iure ciuili, quia noua
forma illi data eſt à iure ciuili.allegat.l.j.§.ſed cum adiicitur.ff.de verb.oblig.Iſta ſolutio eſt dubita
bilis: quia text.dicit quòd ius ciuile conſtituit publicas quæſtiones. Pondera verbum, conſtituit,
quod importat de nouo facere,non autem approbare, vel aliquid addere.Iſtud probatur ex eodem
text. dum dicit,quòd Cæſar conſtituit quæſtores.& tamen clarum eſt,quòd conſtituit eos de nouo.
Quare reſpond.aliter quòd ſtat ſimul,quod publicæ quæſtiones conſtitutæ ſunt de iure ciuili,& ta-
mẽ accuſationes ſunt de iure gentium:ſicut in ſimili dicunt vltra mont.in actionibus,quæ ſunt de
iure gentium & tamen ipſe leges vnde oriuntur ſunt introductæ de iure ciuili vt per Iu. Fab.inſtit.
de actio.in prin.& Bar.in l.ex hoc iure,in fi.ff.de Iuſt.& iure,vel tene ſolutionẽ Aret.Ad cõtrarium
reſpond.quòd verbum,conſtituit,etiã ſignificat approbare dando nouam formam l. ſi vt proponis.
C.de confir.tut. Sextò adducitur,quia ſicut ex maleficio oritur * obligatio naturalis ex ęquitate, 68
quæ vult maleficia puniri,ex qua oritur poſtea actio ciuilis efficax ad agendũ,vt inſt.de oblig. quæ
ex deli.naſc.in §.j.& declarat Bar.in l.ex hoc iure.ff.de iuſt.& iure.ergo pariformiter videtur,quòd
debeat dari obligatio naturalis & etiam ciuilis,ex quo lex vult punire delicta & etiam pœnam ſta-
tuere. maximè quia magis fauemus reipublicæ,quã priuatis hominibus.auth.res quę.C.communia
de leg. & iſtud fundamentum etiam ſtringit alio modo, quia ſecundum hoc accuſatio præſupponit
obligationem:ergo non eſt officium iud.quia illud non præſupponit obligationem l.cum propone
batur.ff.de damn. inf. nec eſt bona reſponſio ſi diceretur, quòd prædicta procederent, ſi iſte delin-
quens eſſet obligatus ipſi accuſatori.Sed hoc non eſt verum,quia eſt obligatus fiſco.nã ad hoc repli
caretur,quòd iſte priuatus agit tanquam procurator fiſci & ratione publicæ vtilitatis l. ita vulnera
tus.ff.ad l.Aquil. Breuiter etiã ad iſtud fundamentum poteſt reſpondere admittendo,quòd oriatur
aliqualis obligatio. nã officium iud.præſupponit aliqualem obligationem vt vidimus §.l.j.Sed non
tantam

tantam quanta est in maleficiis,de quibus in d.§.j. nam æquitas naturalis magis dictat, vt iniuriam passo satisfiat qui est principaliter læsus,quam reipublicæ,quæ læditur mediante persona cui iniuria infertur.l.sed si vnius.§.ult.ff.de iniur.facit quod not. Aretin.in l.Gallus.§.quid si is.in fin. ff.de lib.& posthum.nam dictis maleficiis est dare obligationi respectu interesse ad quod agitur ciuiliter & criminaliter,sed non respectu pœnæ, vt nos loquimur.Item si verum esset prędictum fundamentum sequeretur quòd inquisitio non esset officium iud. quod est contra omnes in rubrica extra de iudiciis. Item nõ est verum quod quis accusans dicatur agere tanquam procurator fisci ratione publicæ vtilitatis : quia potius præsumitur in dubio id facere maleuolentia,& odio,vt est gl.in §.Item propter inimicitias.instit.de excus.tut.dixi in l.transigere. in ij. not. C. de transact. Septimo ego
69 adduco aliam rationem. nam accusatio est * remedium ordinarium,ita probat subtiliter inuenti in l. ordo.ff.de publ.iud.& firmat Barto.in l.si maritus. §. si autem extraneus. ff.ad l.Iul.de adul. Din.in l.in prouinciali.ff.de op.noui nunt.Cin.in l.ea quidem . in fin.C.de accus.Inn.in c.super literis.de rescriptis.Angel.in l.si vacantia.C.de bon.vac.lib.x.post medium.Ioan.Andr.in reg.actus legitimi. de regu.iur.libr. vj. & videtur esse communis omnium conclusio. Si igitur est remedium ordinarium : ergo non est officium iud. quod est remedium extraordinarium. l. cum filius.ff.si cer. pet.cum multis similibus,quæ dixi supra in l.j.facit l.in causæ.la ij.ff.de minorib. Breuiter respond.
70 quòd ordinarium † dicitur pluribus modis.nam dicitur ordinarium,quod a lege inducitur regulariter,vt est tex.not.in l.j.C.de indic.lib.x.ibi,non iam ampliùs extraordinariũ,sed canonicum, idest ordinarium. ad idem text.in l.j.C.de vaca. publi.mun. vnde dicit Bart. in d.l.si maritus.§.si autem extraneus . quòd si inquisitio regulariter permittitur à statuto , tunc diceretur remedium ordinarium.& hoc modo accusatio est remedium,ordinariũ.& ita procedunt dicta doctorum supra alleg. Secundo modo dicitur ordinarium, quod regulariter permittitur, & in quo ordo seruatur. l. ordo. ff.de publ.iud.instit.de success.subla.in princ. & capiendo sic, inquisitio non est remedium ordinarium:quia in ea non seruatur ordo , vt declarant moder. in rubr. de iudiciis. in Decretalibus. Hoc etiam modo accusatio non est remedium ordinarium hodie.d.l.ordo.& est text.in l.fin.ff.de priua. delict. Tertio modo dicitur ordinariũ , quod fit per actionem secundum regulam iuris communis, vel etiam per officium iudicis secundum prædictas reg. & hoc casu accusatio est remedium ordin. Si vero tale officium iud.esset inductum ex ęquitate contra regu. iuris communis, tunc procedunt contraria:quia dicitur remedium extraordinarium,ita loquitur d. l. cùm filius.& d.l.in causæ. la ij. cum similibus. Dum ergo dicitur , Est ordinarium : ergo non est officium iud. nego hoc, vt dixi.
71 Octauò ego adduco arguendo de contractibus * ad iudicia,quòd argumentum valet.l.omnem. ff.de iudi.Modo in contractibus illi,qui habent specificum & propriũ nomen,dicuntur contractus nominati,& de per se subsistunt , illi verò, qui aut non habent nomen,aut habent generale,dicuntur innominati,& extraordinarij,vt dicit Bar.in l.iurisgentium.in princ.ff.de pact. Bart.in l.ij.ff.de iureiuran.Bar.in l.siue apud acta.C.de transact.ergo idem in iudicijs. vt quæ habent nomen speciale , vt est accusatio , distent ab extraordinariis omnimodo, & sic ab officio iudicis. vnde videmus quòd persequutio ex quo est nomen generale,est idem cum officio iud.l.pecuniæ verbum. §. persecutionis.ff.de verb.sign.Sed respond. quòd hoc dato etiã inquisitio esset ius de per se distinctum ab officio iudicis , ex quo appellatur pulchro nomine , quod tamen est falsum. Nonò ego adduco. Nam si rectè aduerterimus officium iudicis , non dicitur nisi vbi non est aliquod speciale nomen petitioni.Vnde videmus,petitio qua minor implorat officium iudicis,vt se in integrum restituat,dicitur officium iudicis.Ratio est,quia alio nomine non appellatur.in integrum enim restitutio non est petitio,sed effectus , qui resultat,& qui petitur per ipsum officium iud.idem datio tutoris,interpositio decreti, cõstitutio salariorum,& similes. Vnde in nostro casu,cum ipsi petitioni sit speciale nomen appositum,scilicet,accusatio, non videtur quòd debeat appellari officiũ iudicis.& ista meo
72 iudicio est mera veritas.& sic non obstat quod suprà dicebam de inquisitione,quia * inquisitionem non præcedit aliqua petitio,imo iudex ex se procedit l.congruit. ff. de offic.præsi.nec obstat de denuntiatione, quia per illam non petitur officium iudicis , sed solum denunciatur, vt not.in l.diuus. ff.de cust.reorum. Tamen disputationis causa potes respondere,quòd imò non est absurdum,quòd aliquid nominetur specialiter,& tamen sit pars generis.veluti rei vendicatio,quæ specialiter nominatur,& tamen quis non malè dixerit eam esse actionem. Decimò adduco text.in l.j.ĩ.eo.vbi ius dicentis officium latissimũ est,& dat exempla, nisi mixti imperij. Certè si iurisconsultus voluisset, quòd causę criminales dicerentur expediri officio iudicis nobili,dedisset etiam ibi exemplum meri imperij:& hoc modo non esset diminutus maximè cum dicat,Latissimum,debuerat dare exemplum nobilius:sicut facit in nostro text. dum exemplificat merum imperium , vt dicit Decius hic. Vnde ad illum tex.impossibile est respõdere rectè.nã responsiones Raph.& responsiones mod.nil valent,vt ibi dixi,tamen disputando poterunt adduci,quare potes dicere,quòd ibi dictio,Et,implicat merum imperium. & ad argumentũ Raph.responde vt ibi per Rim. quod & implicat nunc dubitabilius,nunc minus dubitabile.prout subiecta materia patitur. arg.l.si idem.§.fi.ĩ.eo. Est verum, quòd ista solutio est multum inepta , tamen videtur communiter recepta &c. Vndecimò adduco text.instit.de offi.iudicis.in princi.vbi dicit text.quòd superest, vt de officio iudicis dicamus: & sic ve

& sic vult dicere text.de officio iudicis vsque ad finem libri,deinde sequenti † titulo dicit,de publi- 73
cis iudiciis, ad notandum, quòd etiam publica iudicia sunt officij iudic. & quòd sapiunt naturam
præcedentis tituli, in quo dicitur tantum de officio iud. mercenario: ergo etiam debemus dicere
idem in seq.maximè,quia valet argumentum de situatione rubricarum,vt per Alexand. cum con-
cord.in l.j.in tertio not.ff.si cer.pet.cum similibus,Potes dicere,quòd sub.ponitur generalis. Vnde
in illo titulo tractatur de mercenario, in sequenti tractatur de nobili. Sed tamẽ ista respon.non est
omnino tuta,quia hoc modo deberet tractare de omni nobili,quare dic quòd tale argumentum est
fragile. Duodecimò adduco fund.Iaso.hic.nam officium iud. nobile dicitur,quòd nulli seruit,vt
per Barto.in d.l.j.§.cod.cano.in cap.fin.de iudi. Sed quando est porrecta accusatio, officium iud.de
perse non stat,sed famulatur illi accusationi.ergo non est officium iud.nob.Sed ad istud fundamen
tum patet responsio ex supradictis. nam dicitur nobile, quando non deseruit alicui actioni: ita lo-
quitur Barto.& cano.nam dato assumpto Iaso.generaliter pro vero,sequeretur,quòd officium iud.
nunquam esset nobile ex quo deseruiret alicui petitioni. nam officium iud.debet, implorari veluti
in integrum restitutione & similibus.Vnde datur libellus,vt vidimus in d.l. . Decimotertiò addu-
co,officium iudicis nobile etiam lata sententia diffinitiua non expirat.l.illicitas.§.fi.§.de offic.præ-
sid. Vnde videmus, quòd qui restituit in integrum, aliquem, si subsit causa, potest reuocare secun-
dum Alexan. in l.iudex.ff.de re iudi. Sed iudicis officium in criminalibus lata diffinitiua expirat.l.
diui fratres.ff.de pœn.ergo non est nobile.& hoc tenet Bart.in d.l.iudex.licet Alexan. hic conetur
saluare Barto.ab ipsa contrarietate. Sed certè pareat mihi: quia Bar.nimis clare locutus est.Adde,
quòd illa ratio Barto.communiter tenetur. vnde impossibile est, quòd hæc procedat. Tenendo ta-
men contrariam, respondet Alexan.quod imò etiam officium iud.nob.lata sententia expirat.non
obst.d.§.fi.quia loquitur in mulcta, in qua est speciale,ex quo iudex habet laxiores habenas in mul-
cta, quam in pœna l.aliud.§.inter pœnam.ff.de verbo.sign.l.si qua pœna. cum glo.co.tit.& hanc so-
lutionem etiam tenuit Alb.de Ros.in d.§.fin. Et ex his patet hunc articulum esse ad vtranq; par-
tem disputabilem.tamen † de iure verior videtur hæc secunda opin.contra communem. Et est ad- 74
uertendum,quòd licet accusator non dicatur agere ad aliquid, quod in suam vtilitatem redundet,
est verum quo ad interesse pecuniarium, sed † ad interesse affectionis & vtilitatis sic.ex quo publi- 75
cè interest,vt delicta puniantur l.ita vulneratus.ff.ad l. Aquil.facit quia bonis nocet,quicunq; par-
cit improbis, vt dicit Anneus Seneca in suis iambicis,& est text.in authen.de mand.princ.§.homi-
cidia.Not.Bal.in extrauag.de pace Constan.in prin.in verbo dispensationem.facit xxiij.q.iij.cap.
si is,qui prælatus.Et tenendo hanc partem,quæ videtur magis vera, sequitur quòd diffinitio Barto.
non est bona,ex quo merum imperium expeditur officio iud.mercenario deseruiente accusationi.
Et si diceres,est saltem vera respectu inquisitionis, respond. quòd illa regulariter de iure ciuili non
est permissa, quia sine accusatione nemo punitur l.rescripto.§.fin.ff.de mun.& honor. Not.Barto.
in l.ij.§.si publico. ff.ad l.Iul. de adult.Et aduerte inquantum dicit hic Rim.quòd accusans videtur
accusare tanquam procurator fisci,dic quòd istud non est verum.nam procurator non potest tran-
sigere l.transactionis.C.de transac.& tamen accusator sic,etiam in præiudicium fisci l.transigere,
& ibi not. C.eo.tit.de transactio. Data igitur præcedentis dubij parte affirmatiua pro vera, habes
vnum fundamentum contra definitionem Bartoli. Secundò contra eam facit fund. Ias.hic,quia
imò datur merum imperium, quod principaliter respicit priuatã vtilitatem. Exemplum. absolutio
in causa † criminali est eius naturę,cuius condemnatio.l.solent.ff.de offi. procons.& leg.not.Mod. 76
rep.in xj.quęstio.in fine.& Decius hic in simili.Responde,talis absolutio principaliter respicit pri-
uatam vtilitatem,scilicet, vtilitatem absoluti,sed secundario publicam,vt per Bat.in l.j.ff.sol.mat.
in versiculo,tertia est quædam vtilitas,&c. Tertiò contra eam facit,quia si diffinitio Barto.esset
vera, sequeretur, quòd Iurisconsultus esset ineptus & defectiuus, qui cùm vellet dare exemplum
meri imperij,dederit exemplum medioeris. nam debuerat potius exemplificare de facultate con-
dendi legem,quæ est maximi.Ea enim quæ sunt nobiliora,debent referri,quia quæ speciali nota di
gna sunt, si prætermittantur,videntur quasi neglecta l.Item apud Labeonem. §.ait prætor.ff.de in-
iur. Nec valet responsio Decij, quod ideo dederit exemplum gladij, quia cognoscebantur plures
gradus imperij per illud exemplum,quia debuerat dare exemplum vtriusq;,sicut in edicto pretoris
bis dictum est, Ne quid infamandi causa fiat, semel per verba generalia in l.prætor edixit. ff.de in-
iur.& iterum specialiter.d.§.ait pretor. Quartò facit quia quotienscunq; princeps acciperet bon.
poss.faceret mitti in possessionem debitorum publicorũ, talis actus esset meri imperij,quod est ab-
surdum.Quare omissis † diffinitionibus aliorũ,puto quòd vera diffinitio sit,quam ponit hic tex.sci 77
licet,quòd merum imperium est habere gladij potestatem ad animaduertendum in facinorosos ho
mines. Et ista diffinitio conuertitur cũ diffinito suo: vnde est bona l.j.§.j.ff.de dolo. Contra eam ta-
men aliqua obstare videntur,quę j.ponam, & ad ea particulatim respõdebo.sic enim clariora red-
dentur hęc omnia. ne videamur in tenebris ire. Primò igitur obstat,quia facultas cõdendi legẽ est
meri imperij, & tamen non cõprehenditur sub hac diffinitione, quia non omnis lex tendit ad pu-
niendum.l.legis virtus.ff.de leg.sed ad hoc respon.q; potestas l.cõdendæ non cõpetit nisi principi,
& pręfecto* pretorij,& senatoribus,quę personę ęquiparantur principi.Sed hic intendit Iuriscon- 78
sultus

ſultus tractare, niſi de eo mero imperio, quod communicatur à principe aliis iudicibus ordinariis,
iſtud probatur ex rubr. huius tituli de iuriſdictione omn. iud. & ſic de iuriſdictione quam habent
omnes iudices. nam leges ſunt declarandæ ſecundum naturam rubricę l. imperatores. ff. de in diem
addi. Sed quia iſta reſpõſio poſſet mordeti, ideo reſpondeo aliter, negando, quod facultas condendi
l. ſit meri imperij. nam nullibi hoc probatur. nec obſtat diffinitio Barto. quia illam nego. Nec eſt fa-
ciendum fundamentum in eo, ſuper quo diſputamus. Item data differentia Barto. pro vera, non ta-
men eſt meri imperij. probatur, quia merum imperium eſt iuriſdictio quæ expeditur &c. nam pote-
ſtas condendi legẽ non eſt iuriſdictio. patet quia illi non conuenit diffinitio iuriſdictionis poſita in
l. j. in verb. poteſt. ꝗ. eo. nam in ea non eſt neceſsitas ius dicendi: ex quo princeps eſt ſolutus legibus
l. conſulra. C. de teſta. Item non eſt neceſsitas, quia bene princeps poteſt dominari abſque quod fa-
ciat nouas leges, ex quo poteſt vti legibus iam factis, quales ſunt hæ leges. Item condendo l. non di-
citur ius dicere, aliud enim eſt ius dicere, aliud de nouo facere, vt patet j. quod quiſq; iuris in alium
ſtatuit. l. j. nec eſt de ſubſtantia legis, quod ſit æqua, quia etiam quod ſit iniqua, valet mero iure, cap.
cum omnes. de conſtit. Vnde potius dicendũ eſt, quòd poteſtas condendi prout reſidet in principe,
ſit meræ facultatis, ſeu quædam permiſsio, quę non cadit ſub iuriſdictione. Facit opin. Raph. de qua
in l. j. ꝗ. eo. per Alex. in gl. poteſt. Secundò contra hanc diffinitionem adducit Iaſon: quia non com-
prehendit poteſtatem creandi tabelliones, quæ tamen eſt meri imperij maximi cap. cum P. tabel-
lio. de fid. inſtr. Item adducit Decius, quod non comprehendit poteſtatem concedendi, vt aqua ex
publico flumine ducatur ſecundum l. quominus. ff. de flum. Breuiter reſpon. quod vtrunq; eſt mixti
79 imperij * ex quo tendit in vtilitatem priuatã principaliter. vel & ſecundo dic, quod non eſt impe-
rij, ſed cuiuſdam facultatis, ſeu meræ permiſsionis. vnde conceſſo mero imperio, non videtur quòd
veniat iſta facultas. vel reſpon. & tertiò, vt ſupra, quòd hic loquitur de eo imperio quod communi-
catur magiſtratibus, non autem de reſeruato ſolo principi. eſt verum quod Oldr. in conſi. lxxv. te-
net quòd etiam præſes poſsit creare tabelliones. cuius opin. eſt vera. Tertiò adducitur quia iſta
diffinitio non eſt bona. nã omnis bona diffinitio conſtat ex genere, proprio, & differentiis. In iſta
diffinitione hæc non ſunt: ergo &c. doctrina eſt Bar. in l. j. ff. de teſta. Breuiter reſpond. primò quòd
imò ſatis eſt, quòd conuertatur cum ſuo diffinito, etiam quod nõ habeat illa, de quibus ſuprà iſtud
probatur in l. j. §. j. ff. de dolo. hoc tenet d. Phil. Doin. in rep. rubr. de extra. de probat. Vel dic, quòd
diffinitio debet formari hoc modo. merum imperium eſt poteſtas animaduertendi in facinoroſos
homines, ſeu exercendi gladium in facinoroſos &c. nam poteſtas ponitur vt genus, terminus, Ani-
maduertendi, ponitur ad differentiã mixti imperij & ſimplicis iuriſdictionis. Quartò adducitur,
quòd non comprehendit mulctam. Sed potes dicere, quòd imò comprehendit per verbum animad-
uertendum, capiendo eum generaliter & latè. nã mulcta, eſt animaduerſio quædam pecuniaria. ad
hæc text. in l. aliud eſt fraus. §. inter pœnam. ff. de verb. ſign. vel nega mulctam eſſe imperij meri nec
minimi, prout j. diſputabo. in vj. gradu poſt Bar. Quintò adduco, quia quis poteſt habere poteſta-
tem animaduertendi &c. & tamen non habebit merum imperium. quid enim ſi ſit aliquis, qui de fa-
cto habeat putà prædo? Sed reſpond. quòd etiam de facto dicetur habere merum imperium. vel dic,
quòd iſta verba poſita in text. debent intelligi de iure non de facto. nam verba iuriſconſulti debent
in dubio referri ad ius non ad factum, vt eſt gl. in c. conſultationi. in fi. extra de temp. ordin. Sextò
adduco, quia non videtur quod verbum, gladij, debeat intelligi de gladio ciuili, ſed potiùs de gladio
materiali. nã verba in dubio debent interpretari ſecundũ ſenſum naturalem & materialem, non
ciuilem. gl. in c. ſuſceptum. de reſcr. lib. vj. l. fi. C. de his qui veni. ætatis. Sed reſponde, quòd hic ſumus
in claro ratione ſubiectę materiæ l. continuus. ff. de verb. oblig. Septimò data hac diffinitione pro
vera, ſequeretur quòd quilibet haberet merum imperium, ex quo quilibet habet gladij poteſtatem
ad animaduertendum in facinoroſos homines putà in deſertorẽ l. j. C. vt lic. vnicuiq; ſine iud. Sed
reſpon. quod diffinitur merum prout competit iudicibus ſecundum rubr. l. imperatores. ff. de in di.
addict. vel dic quòd Poteſtas, capitur ratione iuriſdictionis ſecundum l. poteſtatis. ff. de verb. ſig. vel
dic, quòd illud eſt ſpeciale. vnde nõ eſt in conſideratione l. iiij. ff. de fideicom. lib. nec in diffinitioni-
80 bus vt per Alex. in rub. ff. ſol. mat. Succeſsiuè quęrit Bar. quibus † iudicibus cõpetat merũ imperium.
& antequam expediam eius dicta, quia ſupradixi, quòd ſolus princeps habet imperiũ merum, nunc
81 reuoco iſtud dubium. † Et pro opi. affirmatiua, quæ videtur de iure verior, quam etiam tenuit Loth.
gloſſator, & glo. facit meliorem hîc in verb. poteſtatem, & Alb. de Roſ. hîc dicit, quòd iſta opin. non
eſt inepta. pro ea igitur facit text. in d. l. j. ꝗ. tit. ij. In verſiculo, & ideo. ibi. exercitationem. & ibi, dele-
gatam. niſi ad illud, delegatam, reſpondeas, prout dicit ibi d. Alexand. quòd etiam ordinarius di-
citur delegatus à lege c. ad abolendam. in fine de hæret. Barto. in l. iiij. §. j. ff. de damn. infect. Sed
certe iſta ſolutio multùm impropriat text. Papiniani. Secundò pro hac parte facit text. in l. ſae-
82 cularij. † §. ſunt præter. ff. de extraor. crimini. vbi dicitur, quòd merum imperium pertinet ad exe-
cutionem præſidis, & deinde in §. ſequen. dicitur, nam huius rei exequutio præfecto vrbis à diuis
fratribus data eſt, & in §. ſequen. hanc rem præſides grauiter exequi ſolent &c. Pondera verbum,
Executio, per quod demonſtratur, quòd magiſtratus habent meram executionem, & ſic ſunt me-
ri exequutores, non autem ipſi ſunt domini meri imperij. nam exequutor propriè dicitur merus
mandata

mandatarius. vnde delegatus dicitur exequutor c. si quis contra clericum.extra de foro compet.l.
apertissimi. cum gl.in verb.exequutore.C.de iudi.nā in persona executoris nullum ius resìdet, nisi
quoddam exercitium,facit quod not.Bar.in l.fundi.ff.de acqui.poss.facit,quod not.in l.j.§.e. Tertiò
faciunt iura, quæ † dicunt quòd magistratus habent solum administrationem, vt est tex.in l.vnica. 83
C.ne liceat cert.iud.sine perm.prin.confisc.& text.in l.fi.versiculo,cæteri.C.de modo mulct.& tex.
in l.vnica.in prin.ibi , qui administrationis maioris infulas meruerunt.& circa medium.in §.admi-
nistrationem autem deponere. & in fine ibi , sciant autem vniuersi iudices apud quos vel admini-
strationis iure.& rubr.eius tituli.C.vt omnes iud.tam ciuiles.&c.ad idem text.in l.fi.C.de.offic. vi-
ca.& text.in l.iij.& in l.pen.§.optamus ergo.C.de offic.præf.prætor.& text.in l.vnica.C.si quaecun-
que prædit.pot.l.fi.C.vbi senat.vel clariss.& toto titulo,in rubro & nigro.in authen.de administra-
toribus.facit authen.ad hæc. C. de iudi.cum similibus.Administratores enim propriè dicuntur,qui
non habent aliquod ius in re,sed solum exercitationem,vt probatur ex tit.de administ.tutorum.&
est gl.not.in rubr.C.de administr.rerum public.lib.xj. Quartò facit tex.in l.fin.†§.executores.C. 84
vt nemo priuatus vela regia.vbi lex cōstituit pœnam his,qui alienos titulos prædiis suis imponunt.
& dicit,quod omnes iudices debent esse executores illius legis ad denotandū, quòd ordinarij con-
stituuntur à principe quibus postea à l.datur executio meri imperij declarādo verbum,exequutio,
prout suprà feci. & hæc opinio mihi videtur magis amica legibus. Quintò facit text. in l. j. ff. de.
constit. princ. vbi dicitur , quod princeps habet omne imperium,& quod omnis potestas, quæ erat
apud populum Romanum , translata est in principem. Si ergo omnis est apud principem, sequitur
quòd apud ordinarios nulla sit,sed tantum quidam vsus,argumento l. Iulianus. in prin.ff.de leg.iij.
Et intelligere illam legem, vt loquatur solum de reseruatis solo principi , est absurdum, & contra
mentem illius, quia hoc modo sequitur etiam, quòd princeps non haberet merum imperium,quod
est falsum.Ad idem est text.in l.j.§.cum enim antiqua.C.de vet.iure enucl.& text.in l.j.ibi,regimen
tis reipubl.ad imperatores perpetuò translatis.ff.de offi.pręf.pręto.& tex.in §.sed & quod principi.
instit.de iure naturali. & text. in l.ij.§.nouissimè.ff.de orig.iur. Sextò pro hac parte fortiter facit
text.in authen.iusiurandum quod pręstatur ab his.in prin.vbi omnes magistratus iurant se seruatu
ros fidem imperatori occasione sibi traditę administrationis ab imperatore.Pondera verbum,Ad-
ministrationis,vt supradixi & verbum, Traditæ, quod non importat * translationem iuris,sed so- 85
lùm merum factum. §. sic itaq;.instit.de actio.& l.si stipulatus.ff.de vsur.cum similibus.& fortius in-
ducas illum text. quia illa verba sunt posita in iuramento. & huiusmodi verba debent præcisè , &
propriè intelligi,vt est glo. in l. si pecuniam. in princ.in glo.necesse habeas.ff.de condic.caus.data.
quam singularem dicit Ludo.Roma.in rubr.ff.de arbi.& Imo.in cap.j.de iudi. Et pro illa est text. in
cap.fin.ne prælati vic.suas. Ad idem est text.in authen.vt iud. sine † quoquo suffr.in §.scriptum est 86
exemplar in princip. † vbi dicitur, quòd magistratus suscipiunt administrationem ab imperatore.
nam verbum,Suscipere, nō importat translationem dominij vt per Bar.in l.cum mota.C.de trans-
acti. Item ponderando verbum, Administrationis, vt supradixi.nam iura quotienscunque faciunt
mentionem de administratoribus , intelligunt semper de habentibus merū imperium,non de aliis
magistratibus, vt in §. nulla. & in §. audient.& vtrobiq; glo.in authen.de def.ciuit.ratio est quia in
aliis magistratibus,non habent solam administrationem,sed etiam ius proprium. Septimò addu-
co,quia omnis * iurisdictio,& omnis districtus apud solum principem est cap.vnico. quæ sint rega- 87
liæ.in vsibus feud. & ibi Bal.idem Bald.in extrauag. de pace Const.in princ,in verbo,iurisdictione.
Si ergo est apud solum principem, sequitur,quòd magistratus ipsi non habeant iurisdictionem, sed
solùm meram executionem. Facit ad hæc tex.in l.j.C.de legib. ibi, nobis solis.& l.fin.e.tit. Octa-
uò adducitur,quia princeps * est fons,& origo,& constitutor omnium magistratuum.l.j.ff.ad l.Iul. 88
de ambitu. §. iudices. de pace iuram.firm.in vsibus feud.not. Alb.de Rosa,hîc. Vnde cùm princeps
habeat merum imperium,non videtur quòd etiam magistratus habeant:quia per hoc eadem iuris-
dictio esset apud duos insolidum,contra l.si vt certo §.si duobus vehiculum.ff.commo,facit quod in
simili not.Alex.in l.j.ff.tit.ij.& Iac.Butr.in l.illicitas.§.qui vniuersas.ff.de offi.præsid. quod ideo præ
fectus vigilum non habet ius gladij:quia præfectus vrbis iam illud præoccupauerat. Contrariam
opinio. † tenent omnes,qui venêre post Azonem.nam cùm super hoc articulo fuisset quæstio inter 89
Lotharium,& Azonem,deposuerant quilibet vnum equum,qui cederet illi qui vicisset,& impera-
tor iudicauit contra Azonem. vnde Azo in Summa C.eo.dicit quod ob hoc amisit equum,sed non
fuit æquum,dicit tamen Alb.de Ros.hîc,quòd ideo Lotharius tenuit hanc opin. vt adularetur prin
cipi.vtcunq; licet prædicta opin.contra communem mihi videatur verior, tamen adducam aliqua
pro hac parte.dixi in lib.ij.Paradox.cap.vj. Primò pro opinio.Azonis facit text.in d.l.j.ff.tit.ij.in
prin. nam si ordinarij non habent merum imperiū iure proprio,videtur quòd ille tex.esset de indu
bitabili. nam cum non haberent iurisdictionem quantum ad merum imperium , clarum est, quòd
ea mandata venire non debuerant : quia nemo dat quod non habet. l. traditio. ff. de aequi. rerum
dom.Item tex.dicit,iurisdictionem suam mandant, & intelligit de mero imperio,quia aliàs inepta
esset dubitatio.facit dictio,suam,quæ solet importare dominium. Barto. in l.cum suæ. & l.seq.ff.de
leg.iij.Bar.in l.is,qui suus.ff.de manumiss.glo.in l.ij.in princ.ff.de orig.iur.Sed † ad hoc respond.iu- 90
risdictio

risdictio est nomen verbale, aliquando significat ipsum ius prout est potestas de publico introducta &c. aliquando significat ipsum factum, scilicet, ipsum ius dicere, modo prout est ius: militarent supradicta fundaméta: sed prout est factum, non. Voluit enim ibi Iurisconsultus dicere malè facere eos, qui mandant iurisdictionem, idest, ipsum factum dicendi iuris, & sic ipsam exercitationem. idem in principio legis ibi, mandata iurisdictione: non ipso iure, quod babet nullum quantum ad proprietatem, sed ipso facto, & sic quodammodo iurisdictione delegata. nam ordinarij, quo ad merum imperium sunt delegati legis, cum penes principem remaneat ipsa proprietas. Et quòd iurisdictio aliquando significet ipsam exercitationem & sic merum factum ius dicendi probatur in l. inter tutores, secundum intellectum Din. Bart. & communem. ff. de admin. tutorum. facit quod not. Bart. j. ead. l. in fine. dum dicit, quod iurisdictio est duplex, ordinaria & delegata. nam iurisdictio delegata nil aliud est, quàm ipse vsus & merum factum, vt l. j. §. qui mandatam. & ibi not. suprà titu. ij. dum igitur dicitur, suam iurisdictionem facere, quod est sua iurisdictio, idest, sua exercitatio. ipse enim vsus est suus. Secundò pro opin. communi facit text. in l. & si prætor. ȝ. de offic. eius cui. ibi, non tamen pro suo imperio agit. nam a contrario sensu probat illa lex, quod prætor circa causas, in quibus est ordinarius, & etiam circa imperium agit pro suo imperio ponderando dictionem, suo, quæ importat dominium, & dictionem, imperio, quæ in dubio debet intelligi de mero l. muto. §. tutoris datio. ff. de tutel. l. iubere cauere. j. eod. Sed ad hoc respond. quòd ibi imperium non capitur pro mero. nam si caperetur pro mero, certè esset ineptus sensus legis. nec dictio, Tamen, quæ est aduersatiua, aduersaretur in specie contra not. in l. Iulianus. in princip. ff. de hæredib. instit. vnde necesse est intelligere illum text. de imperio, idest, de iurisdictione seu de imperio largè sumptò vocabulo, quod compræhédit omnem iussum & omnem potestatem, vt etiam capitur in l. liber homo. la ij. ff. ad leg. Aquil. in l. penult. ff. de iust. & iu. est etiam text. in l. ij. C. de lib. & eorum lib. & illum text. ita intelligit ibi gloss. & alij. & Modern. Ferr. hic circa penulti. gradum meri imperij. Tertiò

91 facit text. in l. iiij. ȝ. de offic. præsi. vbi dicit text. quod præses prouinciæ maius imperium † habet omnibus in ea prouincia post principem. ad idem est text. in l. & ideo. ff. de offic. procons. & leg. vbi etiam proconsul habet maius imperium post principem. certè in illo text. debemus intelligere de mero imperio. Et cùm excipiatur ibi princeps adhoc, vt exceptio sit de regula, debemus dicere, quòd sit de eadem specie imperij, de qua loquitur in principe, argumento l. nam quòd liquidè. §. fin. ff. de penu leg. xxxij. quæst. vij. capit. dominus. sed ad hoc respond. quòd verbum, imperio, capitur generaliter pro quocunque iussu, ita quòd comprehendit etiam merum imperium, quo ad exercitationem. nam exercitatio meri imperij etiam dicitur imperium, sicut exercitatio iurisdictionis potest dici iurisdictio, vt ȝ. dixi. facit l. prima. ȝ. eod. ibi, ius dicentis officium, idest, exercitium officij, vt communiter ibi dicunt doctores. ad illud quòd dicitur, quòd exceptio non est de regula. dic primò quod ibi illud, post principem, non est dictum vt exceptio, sed potius vt quædam exclusio. nam princeps habet ipsum ius & proprietatem ipsius meri imperij, præses exercitationem. vnde satis maior dicitur princeps. vel dic posito, quòd sit exceptio, quod illa exceptio excipit solum respectu generis, seu respectu vnius partis, non omnium. Nec istud est absurdum: quia plerunque exceptio excipit solùm respectu partis, vt in l. j. ff. si quis ius dic. non obtem. vbi à maioribus magistratibus excipitur duumuir, qui tamen nõ est maior magistratus, sed magistratus tantùm, secundũ cõmunem.

Quartò facit text. in l. vnica. ff. de offic. præfe. August. ad idem text. in l. penult. de offic. præsi. vbi dicitur, quòd præfectus Aegypti non prius deponit imperium (quod ad similitudinem proconsulis lege sub Augusto ei datum est) quàm eius successor ingressus est Alexandriam. nam si deponit imperium ergo habet, cùm priuatio præsupponat habitum. l. decem. ff. de verb. obligat. item pondera verbum, Datum, quod significat, quo ad proprietatem, & sic penitus translatum. sed respõde, quod illud verbum, Imperium, debet intelligi generaliter, vt comprehendat iurisdictionem & etiam merum imperium quo ad exercitationem declarando, vt ȝ. dixi: nam illa exercitatio est proprie sua. Vel dic quòd verbum, datum, non significat translationem dominij nisi in contractibus, & dispositionibus hominum, & ita loquitur §. sic itaque. inst. de acti. nam alias significat merum factum, vt in materia nostra est text. secundum vnum intellectum. in l. ij. ff. de iur. omn. iud. cui iurisdictio data est. & facit l. fin. ff. de offic. præf. prætor. se tutorem dare non potest. Quintò facit, quia si prædicta opin. esset vera, sequeretur quòd ordinarij respectu causarum meri imperij essent tanquam delegati, respectu causarum iurisdictionis essent ordinarij, & sic eadem res diuerso iure censeretur, quod est contra l. eum, qui ædes. ff. de vsucap. sed respond. quod illa regula habet locum nisi in corporalibus. item non est absurdum istud, quando causa subest, vel quando hoc est de rei natura, vt dicit Bald. in l. j. in iij. opp. C. de furt. idem tenet Aretin. in l. centurio. ff. de vulg. & pupil. allegat l. iij. §. qui fideicommissariam. & l. pater filio. ff. de hæred. instit. Et quòd istud non sit absurdum, patet in capit. super quæstionum. §. si vero duo. extra de offic. del. & in l. & si prętor. ȝ. tit. ij. Sextò facit, quia, secundum prædictam opin. ordinarij quo ad merum imperium essent delegati. Sed delegati re integra, moriente delegante, non possunt de causa cognoscere l. & quia. j. eod. ergo etiam mortuo principe deberet cessare iurisdictio ordinariorum, quo ad merum imperium, in quo sunt delegati. sed consequens est falsum, vt per Rim. in d. l. more. & l. seq. in ij. not. Et est text. in cap. ij. de offi. vic. lib. vj.

Respon.quòd argumentum loquitur de delegatis ab ordinariis,sed isti præsides sunt delegati legis.
Et verú † quòd ipsa proprietas remanet in principe,sed lex núquam moritur l.Atriani.C.de hæret. 92
vnde etiam quòd princeps moriatur,ex quo principaliter non habent ab eo, sed à lege,mirum non
est,si non priuantur.ipsa autem proprietas mortuo imperatore interim dum fiat alius tendit ad pa-
pam capit.licet ex suscepto.vbi Innocent. extra de foro compet. Ad supradicta facit text. in cap.j.
de offic.deleg.& l.cum proponebatur.de iudic.& Ias.in dicta l.& quia.in v.notab. nam in hoc distat
talis ordinarius quo ad merú imperium, à delegato principis:quia ordinarius est principaliter dele
gatus legis secundario delegatus principis,delegatus vero principis est delegatus illius secundariò
delegatus legis. Septimò facit text. in l.illicitas. §.qui vniuersas. ff. de officio præsi. ibi ius gladij.
Octauo facit diffinitio meri imperij hic tradita per iurisconsultum.Et sic videtur,quòd opin.Loth.
sit magis vera , tamen disputando qui vellet tenere communem , posset respondere ad allegata in
contrarium. Et ad l.j.in verbo,exercitum,& ad alia iura,quæ dicunt quòd ordinarij habent execu
tionem seu administrationem causarum criminalium,quod per hoc non excludunt, quòd etiá non
habeant iure proprio : nam executio , administratio , & exercitatio regulariter est connexa cum
ipsa proprietate. Vnde ex tali executione & administratione seu exercitatione quis præsumitur
dominus nisi aliud constaret:sicut ex possessione quis præsumitur dominus. l.si coloni. C.de agr. &
cens.lib.xj.Modò nos habemus,quod quoties lex facit mentionem de aliquo,nunquam intelligitur
excludere connexum. capit. translato.de constit. & ita limitat regulam l.cùm prætor.de iud. Rim.
in l.j.§.de offic.eius,cui mand. facit quia executor etiam ponitur pro eo, qui agit iure proprio cle.j.
de offic.ordin.item administrator clem.j. de rescrpt. Ad id quod dicitur, quòd omnis iurisdictio est
apud principem,fateor de potentia ,sed ipse communicauit cum ordinariis , & vocauit eos in par-
tem laboris,vt est text.xciiij.distinct.cap.valde.& text.in capit.multùm stupeo.ij.quæst.vj.not.Ale-
xand.in l.j. §.de offic.eius cui.ad illud quod dicitur de verbo, traditæ, respond.quòd verbum,trade-
re,etiam significat translationem dominij. capitu. degradatio.de pœnis.libro vj.vnde dicimus, tra-
ditus Satanæ.capit.omnis.xj. quæst.iij. Non obstat d. §.sic itaque.quia loquitur in contractibus , vt
dixi §.vel dic,Traditæ,idest, porrectæ, sed per hoc non negat , quin etiam dederit ius proprium, ex
quo est illi connexum per d.capit.translato. Ad illud quod dicitur de iuramento dic quod imò ver-
ba in iuramento etiam latè interpretantur,& aliquando impropriè secúdum mentem proferentis,
vt per Aretin.in §.j.instit.de act.Socin.in l.j.in §.si stipulanti.in vltim.verbis.ff.de verborum obligat.
Ad illud quod dicitur , quòd eadem res non potest esse apud duos insolidum , dic quod imperium
quod habet princeps,nó est idem cum eo, quod habet ordinarius. nam in vno dicitur merum quasi
liberum,in alio quasi non mixtum , vt supra eadem lege per Bart. Nec est absurdum, quòd sit apud
duos,iuris intellectu. l. Mæuius. §.duobus. versic.neque enim.ff.de leg.ij. ita vt locus sit præoccupa-
tioni.facit l.magistratibus. ff.ad municip. Bart.in l.prima. §.si plures. ff.de exercit. idem in l.fin.vti
possidetis. Et inquantum §.vltimo loco adducebam pro communi text.in l. illicitas. §. qui vniuer-
sas.de offic.præsi.dum † dicitur,quod præses habet ius gladij, respód.quòd habet ius gladij. hoc ad- 93
mitto , sed non dicitur verum habeat iure proprio vel iure alieno : habet igitur ius gladij , idest po-
testatem decapitádi:quam habet occasione exercitationis, quam habuit à principe.Facit verbum,
habuit , quod est latissimum l.stipulatio ista habere licere. in princ. ff. de verb. obligat. facit etiam
quia etiam delegatus ordinarij rectè dicitur habere ius iudicandi,habere ius modicè coercendi,&
tamen non habet iure proprio.l.qui iurisdictioni præest. & l.magistratibus. j.eodem. facit l.pen.&
fin.ff.de iustit.& iure.vbi verbum,Ius,latissimè capitur. Item dum dicebam, quod † Imò ordina- 94
rij habent merum,ex quo illis competit diffinitio hîc posita:habent enim potestatem gladij ad ani-
ma duertendum in facinorosos homines. Si ergo illis competat diffinitio , ergo & diffinitum. l.j.ff.
de dolo.respon l.quòd ista diffinitio compræhendit merum prout est in persona principis, & prout
est in persona ordinarij.in persona principis intellige verbum,habere,scilicet,iure proprio:in per-
sona ordinarij intellige, habere, scilicet, iure alieno.nam verbum,Habere,est latissimum vt §.dixi.
& tenendo hanc opinionem resultat vera ratio,cur merum imperium non possit delegari,scilicet,
quia ordinarij quo ad merum imperium sunt tanquam vsuarij. & vnus vsuarius alium constituere
non potest l.ij.in princ.ff.de vsu,& habit.facit ratio doctorum de qua per Alexandrum Paul.Castr.
Angel.& Ias.in l.more.j.eodem.Paul.de Castr.in l.à iudice.C.de iudic.quæ ratio est communis. sed
contra hoc obstat, quia posset delegare mixtum. sed dic quod est verum, excepto eo, quod partici-
pat plus de mero secundum l.iubere. j. eodem. l.ea quæ. j.ad muni. Ratio est , quia cùm participet
plus de eo , sapit naturam nobilioris. l.quæritur.supra de stat.hom. tractat Ias.hic. item & secundo
obstat:quia imò videtur,quòd debeat delegare,sicut etiam delegatus principis.l.à iudice. C.de iud.
Sed dic.quòd imò delegatus principis non subdelegat merum imperium , vt tenuit Alexand. & di-
cit esse de iure veriorem in l.j. suprà tit.secundo. Nec obst.l.j. C. qui pro sua iurisd. quia illa l.habet
plures intellectus. ergo &c. Bart.in l.in ambiguo. ff.de reb.dubiis. Expedita hac difficili quæstione
reuoco aliud in dubium , de quo quædam dixi in l.prima, suprà de offic. eius, cui. Vtrum † præses 95
prouinciæ habeat ius gladij absolutè. Et primo pro opin.contra omnes, quod non habeat, est text.
super quo est faciendum magnum fundamentum in l.j.§.à præfectis.ff.de leg.iij. vbi præses prouin-
ciæ

ciæ non habet ius deportandi nisi fuerit confirmata ei us sententia ab imperatore, ad idem text. in l. si quis filio. §. eius qui deportatur. ff. de iniust. rupr. & irrito. & l. ij. §. j. ff. de pœnis. & text. in l. inter pœnas. ff. de interd. & releg. & l. j. ff. quando appellã. sit. si igitur præses non potest incutere mortem ciuilem absque licentia principis: ergo tantò minus naturalem, in qua est maius periculum: quia reuocari non potest l. intercidit. ff. de condit. & demonstr. Valet enim argumentum de morte ciuili ad naturalem l. Gallus. §. & quid si tantùm. ff. de lib. & posthum. nec obstant solutiones datæ. Prima quam tradit gl. in l. illicitas. §. qui vniuersas. ff. de offic. præsi. quod est speciale in deportatione: quia debet deportatis assignari insula, & præses non habet insulam. nam ista solutio est falsa: quia imò præses habet insulam, vt est tex. in l. relegatorum. §. j. ff. de interd. & releg. & est text. in l. cum nauarchorum. C. de nauic. lib. xj. Aliam solutionem ponit Rich. Malumbre quod præses ideo non potest deportare: quia per eam quis perdit ea, quæ sunt iuris, quæ habet homo à principe vel à lege, vnde non debent posse illi auferri ab eo, qui dare illa non potest. l. si arrogator. in fin. ff. de adopt. facit capit. indultum. de regul. iur. lib. vj. Sed contra istam solutionem obstat, quia secundum communem potest de per se in metallum damnare per quod perdit ea, quę sunt iuris ciuilis. l. aut damnum. §. in ministerium. ff. de pœnis. & secundum prædictam solutionem non posset. Nec obstat responsio Alberici de Ros. in dicto §. qui vniuersas. quod illud est concessum per quandam consequentiam: quia illa sententia præsidis facit eum seruum pœnæ, & per consequens perdit iura ciuilia: quia respondeo, quòd quæ non conceduntur directè, nec indirectè concedi debent. l. oratio. ff. de sponsa. §. alienus. instit. de hæredib. instit. Item si potest præses auferre ea, quę habet à natura, scilicet, vitam purà decapitando, quantò magis ciuilia? cum facilius naturalia iura non tollantur, quam ciuilia. §. fin. instit. de leg. agn. tut. l. eas. ff. de capit. dimin. Tertiam solutionem ponit ibi Iacob. de Raua. dum dicit, quòd deportatio propriè est pœna nobilium, decapitatio inferiorum: quia pro delicto pro quo plebeius decapitaretur, nobilis deportatur. d. l. inter pœnas. in fine. ff. de int. & releg. facit l. capitalium. in fin. ff. de pœnis. & nobiles non debent ita de facili puniri à præside. Sed nec ista solutio placet, quia etiam deportantur viri non nobiles: dummodo sint liberi. d. l. si quis filio. §. eius qui. & l. eis qui. ff. de testam. l. fin. ff. de sep. viol. Cum ergo nulla ratio specialitatis assignari possit, debemus dicere idem ius de vno quod de alio. l. fin. C. ad legem Falcid. facit, quia inconstans est dicere, eum, qui fustibus damnare non possit, in metallum dare posse. l. capitalium. §. & vt generaliter. ff. de pœnis. ergo idem in casu nostro. Secundò facit rescriptum diui Traiani, quod est insertum in epistolis Plinij ad Traianum, vbi Traianus Plinio, qui tunc erat præses prouinciæ in Bithynia, se consulenti de quodam, qui pœnam capitalem merebatur, respondit eum remittendum ad præfectum prętorio. certè si istud pertinuisset ad pręsidem, potuisset ipse Plinius iudicare absque aliis rescriptis. vnde voluit Traianus, vt potius mitteretur ad præfectum prætorio, qui erat ordinarius in talibus pœnis quam concedere sibi potestatem. Est verum, quòd si Plinius iam iudicasset, ad imperatorem pertinebat sententiam confirmare. Tertiò facit text. in l. quoties. C. de luc. aduoc. lib.
96 xij. argum. à speciali. Contrariam opin. tenent * omnes: pro quibus possunt adduci plura. Primò text. in l. illicitas. §. qui vniuersas. ff. de offi. præsi. qui vniuersas prouincias regunt, ius gladij habent. Sed potest responderi, quod non loquitur de præside, sed de proconsulibus, qui habent plures prouincias sub se, & ideo dixit text. qui vniuersas in numero plurali. Facit quia in toto illo titulo (si bene aduertamus) vbi loquitur de præside, semper facit specialem mentionem de illo. Sed ibi non facit aliquam mentionem. vnde arguendo à consuetudine Iurisconsulti, quæ videtur attendenda, sicut etiam in testatore l. si seruus plurium. §. fin. ff. de leg. primo, ista solutio optimè conuenit. Et si opponeretur de rubr. argumento l. imperatores. ff. de in diem adiect. respon. quòd præses est nomen generale, & compræhendit etiam proconsulem l. prima. ff. eod. tit. nam præses in eo titulo capitur generaliter, maximè vbi adiectum est verbum, prouinciæ, vt dicit j. glos. in dicta l. j. Secundò contra præd. opin. facit text. in l. vnica. C. de priua. carc. vbi præsides puniunt capitaliter reos priua totum carcerum. sed respond. quod hoc non faciunt soli, sed vnà cum præfectis augustalibus, qui sunt spectabiles, & qui bene hoc casu habent merum imperium purè. Vel dic, quòd illud est speciale respectu atrocitatis criminis, vt videtur innuere text. in versiculo, vt sæpedicta nephandissimorum hominum arrogantia modis omnibus opprimatur. Tertiò facit tex. in l. vniuersi. C. vbi causæ fiscales. vbi rector prouinciæ potest facere comburere procuratorem Cæsaris, si concussiones indebitas fecerit. Sed respon. quòd sine dubio ibi est casus specialis, cum non possit regulariter præses punire seu decapitare nobilem virum absq; licentia principis. l. diui. §. decuriones. ff. de pœn. vnde ille casus est specialis. Et si diceres, quòd ad hoc ne duo specialia inducantur, debemus dicere regulariter quod possit absque iussu principis decapitare. Respondeo, quòd vnum speciale venit in consequentiam alterius: vnde non habet locum regula l. primæ. C. de dot. promiss. ita dicit Bart. in l. eandem. ff. de duobus reis. Vel ad hunc text. dic, quòd imò præses debet consulere principem, nec tex. negat, imò probatur euidenter per d. §. decuriones. Quartò inducitur d. l. diui. §. decuriones. & §. si qui ex principalibus. ff. de pœn. argumen. à speciali. Sed respond. quòd est speciale, quòd non possint relegari absque iussu præsidis, sed quod non possint deportari, vt est nostra fictio, non dicit: vnde ille text. non videtur multum vrgere. Quintò faciunt iura plurima, vt est text. in l. aut damnum. cum fine

præced.l.ff.de pœnis.& l.si præses.eod.tit.& l.j. §.suspecti.ff.ad Trebel. & l.saccularij. §.sunt præter.
& §.hanc rem.ff.de extraor.crimin.& l.iij.in fi.ff.de sep.viol.vbi dicitur præsidem habere ius gladij.
Sed respond.hoc fatendo,nam potest condemnare,sed est postea necesse, quòd princeps confirmet
sententiam,seu factum comprobet,vt dicit text.in dicto §.eius.in l.si quis filio.ff.de inuiut.rupt.vnde
hoc videtur innuere d.§.hanc rem.& §.sunt præter.dum dicit præsides exequi.Dicuntur enim exe-
qui sententiam quodammodu principis, ex quo est sua saltem per confirmationem, argum. l.lege
obuenire.ff.de verborum signific. & quia omnia nostra facimus &c. in l.j.circa med. C.de vet. iure
enucl. Et not. istam solutionem,quia per hanc respondetur, etiam aliis fundamentis §.relatis. nec
debet videri absurda ad hoc vt iura iuribus concordentur.capit. cùm expediat.de elect.lib.vj. nam
etiam videmus,quòd præses * neque ex causa potest reuocare diffinitiuam per quam condemnauit 97
aliquem.l.prima. §.fin.ff.de quæst.l.diui. ff.de pœnis. nisi princeps rescribat.& in dictis iuribus con-
tinetur,& tamen in l.in metallum. ff.de pœnis.generaliter dicitur, quòd in metallum damnati de-
bent restitui à præside ex causa. Sed dicunt doct.& glos. ibi, quòd debet intelligi secundum alia iu-
ra,scilicet,d.§.fin.& d.l.diui.facit quia sententia præsidis confirmatur per principem, non deberet
posse appellari.l.j. ff.à quibus appell. non licet. Sed respond. aliud in sententia diffinitiua, aliud in
declaratiua seu approbatiua, quæ videtur interlocutoria, argum.l.j.§.j.ff.de appell.& est text.in l.j.
in princ.ff.quando appel.sit. Et sic ista opin.est disputabilis: tamen communis est vera. Nec obstat
quod non posit deportare:quia stat simul quod non posit deportare & tamen poterit decapitare.
nam in hac materia non videtur quod procedat argumentum de maiori ad minus nec econtra.ar-
gumento l.solemus.§.fin.ff.de iudic.& eorum quæ dixi post Rimin.in ead.l.in glo. potestatem. in ij.
parte. Faciunt etiam quæ not.Rimin.in l.j.in gl.multomagis.§.tit.ij.Posset hic etiam proponi aliud
dubium, vtrum prætor habeat ius gladij: sed quia istud tangit Alexand. in l.j. §.titulo ij. & ibi exa-
minaui,ideo non curo hic referre, licet Alber.de Ros.hic tractet: & idem etiam ponit in l.fin. ff.de
offic.prætor. in hoc enim articulo opin. contra communem videtur verior, quam tenet Fulgos. &
Rimin.ibi. & ante eos alij relati per Alber. Nunc redeundo ad dicta Bart. dum quærit, quibus iu-
dicibus competat merum imperium. distingue vt hic per eum. Et dum primo dicit, quòd quando
aliquis præest † alicui vniuersitati,quæ facit prouinciam, tunc habet merum imperium. Aduerten- 98
dum est,quia istud non videtur ita absolutè verum. nam merum imperium debet concedi speciali-
ter, vt est text.in l.j. §.tit.ij. ergo per hoc quod quis constituatur præses alicui prouinciæ non debet
dici habere merum. sed ad hoc respondet Picus,quod satis dicitur princeps concedere specialiter
quando deputat officialem ad loca quibus alias erat concessum merum imperium. Et ideo si quis
constituatur potestas alicuius ciuitatis quę habeat multas sub se,vt est ciuitas metropolitana,talis
potestas videtur constitui loco præsidis: & ideo habet merum imperium. Facit quod not. Bart.in l.j.
C.de metropol.lib.xj. Angel.in l.fin.C.de præscr.long.temp.ista responsio videtur contra d.l.j.quia
hoc dato sequeretur,quod eo ipso quòd quis est talis potestas, haberet merum imperium, & sic me-
rum imperium competeret iure magistratus quod est contra d.l.j.non obstat quod dicitur de præsi-
de.quia eo ipso quod est præses,non habet merum imperium,sed postquam est factus præses specia-
liter à principe,illi tribuitur.sed dic,quòd imò habet merum eo ipso quod est præses, nec tamen di-
citur competere iure magistratus:quia non habet vigore magistratus, sed quia lex specialiter con-
cesit. vnde etiam videtur idem in nostro casu ad hoc, vt subrogatum sapiat naturam eius cuius
loco subrogatur. §.fuerat. institu. de actio. Et hæc faciunt, vtrum Rex marchio, dux & similes ha-
beant merum imperium. Et de rege non est dubium. nam æquiparatur præfectis prætorio, vt per
Guil.de Cun.& per Bald.in l.vnica.ff.de offic.præf.præto.Alexan.in l.j.§.titu.ij. & est illustris.capit.
nouit.de iudi.ergo habet merum. vnde hodie valet argumentum de imperatore ad regem. vt hic
per Rinun. qui adducit multas decisiones Baldi, cui adde quòd not. tradit Bald. in rubric.quæ sint
regal.in vsibus feud.vbi dicit, quòd quicunque rex in regno suo est monarcha, licet imperatore mi-
nor ambitu circuli,sicut scapha est minor nauis l.scapham.ff.de euict. l.fin.ff.de fund.instr. est enim
princeps & solus dominus sui territorij & maris sibi subiecti. Item adde quod not. idem Bald.in d.
tit.quæ sunt reg. in capit.primo.in fin. vbi dicit, quòd quando papa creat aliquem in regem, statim
quęruntur regi omnia,quæ specialiter solent concedi regi,de quibus in dicto tit.quæ sint rega.item
statim quæruntur omnes iurisdictiones. Et licet omnes iurisdictiones sint regis, non tamen omnes
sunt meri imperij. item adde quòd sicut imperator potest concedere ciuitatem vel iurisdictionem
alicui episcopo, ita etiam rex. Vnde sunt multi episcopi, qui habent ciuitatem & iurisdictionem à
rege. ita dicit Bald. in extrauag. de pace Constant. in verbo, in ciuitate. item adde quòd rex non
potest facere deteriorem conditionem ciuitatis * vel regni sui sicut nec imperator, vt dicit Bald. 99
in præludiis feud. versiculo, expedita diffinitione feudi &c. vnde rex Franciæ non posset alienare
vnam de ciuitatibus sui regni inuitis ciuibus secundum Bald. in tit.si de feud. fuer.controuersia in-
ter dom.& agna. in §. generali. vbi dicit, quòd etiam Constantinus quando donauit vrbem beato
Siluestro,fecit eum consensu populi. idem tenet moder. repet. in l.donationes quas diuus impera-
tor.versiculo, Quartò induco.C.de don.inter. vir.& vxor. Ad idem facit quod not. Bald.in l.nec si
volens.C.de lib.causa. vbi dicit, quòd si † rex Francorum faceret aliquam ciuitatem confiteri esse 100
suam,

ſuam, & iurare fidelitatem, cùm tamen non eſſet ſua, quòd talis confeſsio & iuramentum nihil pe-
nitus valent. Et idem dicit eſſe in papa, & in Imperatore, quia rediguntur ad inſtar tyranni. & Bal.
ſequitur Iaſ. in §. item ſi quis. inſtit. de actio. Alibi dicit Bald. quod ſicut imperator non poſſet ſibi
facere parem vel ſuperiorem, quia lex regia contradicit: ita etiam Rex. vnde non poſſet facere ſe
viuo filium ſuum regem, niſi quo ad nomen, quo ad regimen non. Bald. in prelud. feud. verſiculo, ali
qua. Archidi. idem tenet in §. item obiicitur. ij. quæſt. vij. Alibi Bald. in capit. j. de feud. march. duca.
dicit quòd imperator tanquam tyrannus eſt, ſi ſe non gerit tanquam reipublica. vnde ſecundum
eum multi alij reges, qui priuatæ vtilitati negociantur, ſunt tyranni, quia prædo eſt, qui non vtilita-
ti domini, ſed priuatæ ſtudet l. ſi pupilli. §. ij. ff. de neg. geſt. Et ibidem Bald. inuehitur contra eos, qui
vendunt dignitates. Vnde etiam dicit, quòd rex vendere non poteſt iuriſdictiones, licet in multis
locis vendantur tanquam hæreditarium pecus & ouile. ibidem dicit, quòd collationes regalium
dignitatum ſpectant ad ſolum imperatorem, ſed papa quantum poteſt vſurpat ad ſe. Adde etiam
101 quod not. Bald. in capit. intellecto. extra. de iureiurando. Et ex his apparet quòd par eſt * poteſtas
imperatoris & regis. Quam opin. etiam tenet Phil. Dec. in rubr. de conſt. extra in j. lect. illud tamen
aduertendum eſt, quòd tenendo illam opin. quòd omnes reges recognoſcant de iure imperatorem
in ſuperiorem ſuum, quæ opin. videtur verior, vt cõmuniter tenetur. in l. cunctos populos. C. de ſum.
trinit. & fid. cat. falſum eſt quod ſit par eorum poteſtas imperatoriæ poteſtati. nam non poſſunt fa-
cere aliquod bellum contra ſubditos vel alios abſque ſpeciali licentia imperatoris. Et licet hoc in
ſpecie non reperiatur deciſum, tamen clare colligitur ex doct. Bart. in l. ex hoc iure. in princ. ff. de
inſtit. & iur. vbi vide per Iaſ. & ibi etiam aliquando dixi. & ſi bene memini, in hoc puncto tenui con
102 tra communem. Supereſt † videre de duce, vtrum dux habeat merum imperium. & clarum eſt de
conſuetudine quòd ſic. idem videtur etiam de iure, cum duces habeant hoc priuilegium ab impe-
ratore. vnde dux Mediolani in terris ſuis habet plenitudinem poteſtatis, & poteſt ea quæ poteſt
imperator. ita conſuluit Angel. in conſil. cexvij. in cauſa accuſationis. & Paul. de Caſtr. in conſil.
ccxxv. ad primum. prope fin. conſilij Ludo. Rom. in ſingul. cccclvij. an dux mediolani. Lud. Rom. in
ſingul. ccclix. Quemadmodum imperator. in iij. libro. Iaſ. in l. ex hoc iure. ff. de iuſtit. & iure. Ioan.
Baptiſta Sanctoſeuerinas hic in xiiij. quæſt. Facit quod not. Felin. in capit. quæ in eccleſiarum. de
conſtitut. licet d. Alexand. dubitet in conſil. ij. viſis codicillis. in j. volum. Eſt verum, quòd imperator
poſſet reuocare tale priuilegium, ſi vellet, cum cauſa tamen, ſecundum Bart. in l. hoſtes. ff. de capti.
& vide Lud. in d. ſingul. cccclvij. qui dicit idem eſſe etiam ſi imperator ob talem gratiam recepiſſet
pecuniam. per text. in l. Titius. ff. de obſeq. Sed quid de Marchione? puto idem, ſi hoc ſpecialiter
& ex aliquo priuilegio habeat. Quid autem ſit Marchio, quid Comes, quid Capitaneus, vide per
Bald. in tit. de feud. march. duca. vel comitatus &c. & plenè per Corſetum in repet. capit. grandi. de
ſupplenda negli. prælat. lib. vj. vbi multa cumulat. Non eſt noſtra materia. Circa ſecundum mem-
103 brum doctr. Bart. inquantum dicit, quòd † qui præeſt vniuerſitati, quæ non facit prouinciam, ſed ci-
uitatem, non habet merum imperium, vt hic per eum. aduerte quia iſta doctr. Bart. videtur facere
contra opin. Bald. in capit. j. in fin. prin. de controuer. inueſt. & Bart. in l. ſi quando. C. de bon. vacan.
lib. x. cum his quæ ibi latè not. Alexand. vbi dicunt, quòd conceſſo caſtro, venit etiam merum impe-
rium illius caſtri. Aſsignat Bald. rationem. quia in dubio omnia nomina vniuerſitatum ius & fa-
ctum ſignificant. allegat Inno. in cap. propoſuit. de conceſſ. præb. cum ſimilibus. Breuiter pro con-
cordia poſſet dici, quòd aut princeps concedit alicui vniuerſitatem quę erat quo ad iuriſdictionem
ſub alio, & non videtur concedere iuriſdictionem: aut concedit vniuerſitatem quæ habet iuriſdi-
ctionem propriam, & non erat ſubiecta alicui, & tunc ſecus. Et ſic procederet opin. Bal. & aliorum:
quia non præſumitur princeps velle auferre ab vno & tribuere alteri l. fin. C. ſi contra ius vel vtilit.
Et de iſta quæſtione vide quæ not. per Iaſ. in l. j. in fin. ꝯ. eo. & dixi ꝯ. Et aduerte circa verba Bar. quòd
104 vniuerſitas † capitur multipliciter: latiſsimè, vt quando comprehendit prouinciam: latiùs, vt quan
do comprehendit vrbem: latè vt quando comprehendit caſtrum. Alibi dicitur quod vniuerſitates
propriè dicũtur, quæ poſſunt remanere in vno, etiam quòd alij omnes perirent. Aliæ verò non ſunt
vniuerſitates, ſed acerui l. rerum mixtura. ff. de vſucap. not. in l. ſi grege. ff. de leg. j. Barb. in apoſt. ad
105 Bald. in d. cap. j. in fin. & ex hac doctr. Bart. hic † poſſet decidi, vtrum poteſtates terrarum habeant
merum imperium. de quo per Bald. in extrauag. de pace Conſtant. in verbo, criminalibus. & in ca. j.
hic finitur lex Corradi. communiter concluditur, quòd de iure non habent, ſed de cõſuetudine ſic.
Et circa hanc quæſtionem vide Ioan. Bap. de Sancto Seuerino in repet. l. diem functo. in j. quæſt. ꝯ. de
106 off. aſſeſſ. Sed vtrùm † ciuitates Lombardiæ, de quibus in pace Conſtantiæ, hodie habeant merum
ratione illius pacis? Bart. hic tenet quòd ſic. & eius opin. eſt communis. Bald. tripliciter variauit.
nam in d. extrauag. in verb. triginta annis. tenet opin. Bart. hic. alibi in capit. primo, de natura feud.
tenet quòd non. & quod illa pax fuit facta niſi per xxx. ann. alibi in cap. primo. hic finitur lex Cor-
radi. dicit ideo rectores illarum ciuitatum non habent merum, quia per formam illius pacis requi-
ritur quòd confirmentur ab imperatore, quòd de facto non ſeruatur, & ideo ſola conſuetudo pa-
trocinatur huiuſmodi ciuitatibus. Et hæc opin. eſt multum probabilis. Sed de hoc articulo ꝯ. dixi.
167 Sed quæro hic † circumſcripta pace Conſtantiæ & præſcriptione, vtrùm Papia habeat ius gladij

dic quod ſic. nam imperator Federicus primus fecit cómunitatem Papiæ comitatum, vt dicit Bald.
in capit. primo, de natura feudi: vnde princeps Papiæ cum ſit comes, habet merum imperium. nam
comites ſunt ſpectabiles: ergo &c. vt per Iaſ. in l.j.ꝟ.titul.ij. Et hæc not. Inquantum Bart. hic dicit,
quòd doctores legentes habent merum imperium in ſcholares per authent. habita. C. ne fil. pro pa-
tre. Circa hoc vide quæ ponit Alexand. in l.j.ꝟ.titu.ij. & adde idem eſſe in rectore, qui etiam ipſe ha-
bet merum imperium. Sed hodie conſuetudo eſt in contrarium. Not. tamen, quòd etiam hodie
ſcholaris non obediens rectori perdit priuilegia ſcholarium. vnde dicit Bald. in cap. primo, de con-
trouerſia feudi apud par. termin. quòd ſcholaris qui non vult iurare rectori, non debet haberi pro
ſcholari. Facit text. in capit. cum in eccleſiis. de mai. & obed. & vide quod not. Iaſ. in l. quædam. §.
numularios. in fin. j. de eden. Sed vltra alios quærit hic Picus, cùm hodiernis temporibus caſtra ſe-
parentur à † principibus, & dentur in feudum comitibus & Baronibus &c. vtrum talia habeant 108
merum? determinat, quòd non, ſed merum reſidet, apud ipſos vaſſallos. vnde non poſſunt cogno-
ſcere de cauſis criminalibus per poteſtates, ſed ipſi debent iudicare, niſi quando abſunt per l.j.ꝟ.
titulo ij. Et hoc tenet Spec. in tit. de iuriſdict. om. iud. §. venio. verſiculo, quæ autem ſunt meri. licet
in contrarium videatur deciſio Fulg. in conſil. primo. Sed dic, vt hic per eum, qui inducit dicta Bar.
ad aliam quæſtionem, vtrum natus in tali caſtro quod ſeparatum eſt à principe poſsit ingredi col
legium doctorum Papiæ in quo viget ſtatutũ ne admittatur, niſi natus in ciuitate, vide hic per eum.
Sed vtrum merum imperium acquiratur præſcriptione? Alber. de Roſ. hic ponit. & Iaſ. Abb. in
capit. cùm contingat de foro compet. Felin. latiſſ. in capit. cum non liceat. de præſcript. Bart. hîc
ſe remittit, quem ſequor. & an reſeruata principi acquirantur præſcriptione? dic quod non. vt not.
in l. prima. §. fin. vbi Bart. & Rom. ff. de aqua pl. ar. Angel. & Roman. in l. vſucapionem. ff. de vſucap.
Circa ſequentẽ quæſtionem Bar. dum Bart. quærit quæ ſint exempla meri † imperij, & conſtituit 109
facultatem condendi legem, in mero imperio maximo vidiſtis, qualiter ſuprà tenui, quòd imò non
eſt † meri imperij nec iuriſdictionis, ſed potius cuiuſdam permiſsionis ſeu facultatis reſeruatæ 110
principi. ſicut in ſimili dicit Rain. Bald. Angel. Iaſ. in l. omnes populi. ff. de iuſtit. & iur. dum dicunt,
quod condere ſtatuta, non eſt iuriſdictionis, ſed potius cuiuſdam permiſsionis: ergo idem in lege
generali. nam valet argumentum de ſtatuto ad ius commune. nam ſtatutum in eo loco in quo vi-
get, dicitur ius commune. cap. cum veniſſet. extra de eo, qui mitt. in poſſeſ. cauſa rei ſeruã. not. Bald.
in extrauag. de pace Conſtant. in verb. criminalibus. in fin. per illum text. in §. volumus. item pro
hac opin. facit quia Iuriſconſulti habebant auctoritatem legis condendæ. §. reſponſa prudentum.
Inſtit. de iure naturali, gent. & ciui. & tamen non eſt dicendum, quod haberent iuriſdictionem ca-
piendo eam prout capitur in l.j. in verbo, poteſt. per gloſ. ibi. j. eod. nec merum imperium. Item facit,
quia merum imperium ſemper reſpicit publicam vtilitatem, vt hic per Bart. ſed facultas condendi
legem non: quia poteſt fieri lex reſpectu priuatæ vtilitatis alicuius. & eſt text. in l.j. §. huius ſtudij.
ff. de iuſtit. & iure. item non videtur, quòd competat ſoli principi. quia etiam Baro vel Marchio vel
alius dux in regno ſuo poteſt † condere legem vniuerſalem reſpectu ſuæ iuriſdictionis, vnde dux 111
Mediolani & alij principes poſſunt facere legem ſuper ſuo territorio. Et quamuis magis latum ſit
regnum imperatoris, non tamen lex ligat eos qui ſunt extra eius territorium veluti Perſas. l. merca
tores. C. de cómer. & mercat. Sic etiam in duce qui etiam ipſe eſt monarcha in regno ſuo, licet mi-
nor, vnde plus vel minus non debet facere differẽtiam in ſpecie, vt in ſimilibus terminis dicit Bal.
in rubric. quæ ſint rega. in vſibus feud. niſi dicas iſtud procedere hodie. Sed olim tempore Iuſtinia-
ni nemini licebat niſi principi, vt eſt tex. in l. fin. C. de legib. & conſt. Aduerte tamen quod quamuis
Roma hodie ſit Papæ ex conceſsione Conſtantini, imperator tamen inibi exiſtens poterit facere
legem generalem vrbi & orbi. ita dicit Bald. in rubr. Conſtitutiones Feud. dom. Loth. imperatoris,
quas ante Ianuam beati Petri condidit obſer. &c. in vſibus feud. Et hæc procedunt in imperatore.
Sed quid in papa? dic quod facilitas condendi legem illi data eſt à deo: & eius leges cenſentur à
Deo factæ, vnde conſuetudo vel ſtatutum contra illas non valerent tanquam contra ius diuinum
eſſent inductæ: ita dicit Domin. de ſancto Gem. in capit. ſic omnes. per illum text. xix. diſtinct. facit
gloſ. in l. fin. in verb. diuino. C. de præſcr. lon. temp. Quod tamen non puto indiſtincte verum. Vide
Alber. de Roſ. in l. prima. ꝟ. de legibus. Et inquantum † dicit Bart. quod præfectus præt. habet pote- 112
ſtatem condendi legem, Raph. hic limitat, & dicit, quòd hoc eſt verum reſpectu prouinciæ cui
præeſt, argumento l. fin. j. eod. quem ſequitur Moder. repet. hîc in xj. quæſt. ſed Bart. hîc, ſi bene pon-
deretur, innuit contrarium, dum dicit, quod poteſt facere legem generalem, ſicut princeps & ſena-
tus, quos non eſt dubium poſſe facere legem generalem vrbi & orbi, vt ꝟ. dixi. & ita etiam intelligit
Rim. Ferr. hic. Item dum Bart. dicit, quòd ſenatus poteſt facere legem generalem, gl. in l. non ambi-
gitur. ꝟ. de ll. videtur velle contrarium. quare pro expeditione harum opin. propono huiuſmodi du-
bium, Vtrùm ſolus imperator poſsit condere legem vniuerſalem. Et primo eſſet videndum de po-
pulo Romano, vtrùm ipſe poſsit facere l. ſed quia hæc non eſt noſtra materia, teneo communem,
quòd non poſsit, eo quia omne imperium, ac poteſtatem tranſtulit in imperatores. l.j. de conſtit.
princ. l. vnica. ff. de offic. præfec. præt. Et hæc eſt communis opin. vt per gloſ. in dicta l. non ambigi-
tur. vbi Bart. & alij. Bart. & ſcrib. in l. fin. C. de ll. Secundò † eſt videndum, vtrùm ſenatus poſsit, & 113
quòd

quòd poſsit facere legem eſt text. in l. non ambigitur. ℥. allegata. Sed ad illum text. reſpond. primò,
quòd poteſt ſenatus concedente principe, aliàs non: & ita reſpond. Bart. in d. l. fin. vel dic, quod illa
lex eſt correcta hodie, ex quo omne imperium, & omnis poteſtas tranſlata eſt in principem. Et ita
reſpondet gl. ibi. ſed iſta reſponſio non ſatisfacit, quia tempore Vlpiani, qui fecit illam legem, ſatis
erat imperium tranſlatum, & tamen text. generaliter loquitur. Tertiò dic, quod eſt correcta hodie
per l. fin. C. de ll. & hanc laudat Accur. in illa l. ſed iſtæ ſol. non placent. nam prima expreſsè ſubau-
dit ad text. aliæ corrigunt, cum tamen legum correctio euitanda ſit. l. præcipimus. C. de app. Quare
iiij. modo reſpondeo, quòd ſenatus poteſt legem condere: fateor non ratione ſui, ſed ratione princi-
pis. nam princeps ipſe ſeu imperator eſt in numero ſenatorum. l. ius ſenatorum. C. de dignit. lib. xij.
Vnde ſi in ſenatu princeps non ſit, non puto, quòd lex facta ab ipſo valeat, tanquam acephala. deeſt
enim auctoritas capitis, quod eſt imperator. l. quiſquis. C. ad leg. Iul. maieſt. Et hoc modo reſponde-
tur ad alia S. C. veluti eſt de petit. hæred. Maced. Velleianum, & ſimilia. Secundò pro hac parte
vltra alios induco text. in §. ſenatuſconſultum. cum §. ſeq. inſtit. de iure naturali. in §. ſenatuſcon. di-
citur Senatuſconſultum habere vim legis. in §. ſeq. dicitur, ſed & quòd principi placuit, legis habet
vigorem &c. pondera dictionem, ſed & quod. quæ aduerſatur præcedenti in facto, ſed idem in iure
diſponit, vt not. Bart. in l. hoc amplius. §. his autem. ff. de dam. inf. glo. in l. ſed & ſi lege. ff. de petit. hæ-
red. Aretin. & Mod. in l. Gallus. §. idem credendum. ff. de lib. & poſth. colligitur ergo ibi, quòd ſicut
princeps poteſt legem facere, ita etiã ſenatus. Et ille text. facit contra eos, qui dicunt l. non ambigi-
tur. eſſe correctam per l. fin. C. eo. nam text. inſtitutorum ſunt poſteriores legibus C. exceptis quin-
quaginta deciſionibus, vt per Azon. in proœmio inſtitutio. ſed illa l. fi. non reperitur quòd ſit ex illis
quinquaginta deciſionibus: ergo &c. Breuiter ad illum text. reſpond. quòd ſenatus poteſt vnà cum
principe, vt dixi. ſed §. ſeq. loquitur de principe ſolo, & ſic etiam ſatis bene aduerſatur. Et ſi dicere-
tur, cur quando princeps eſt vnà cum ſenatoribus ſenatuſconſultum inde proditum non ſumit no-
men à principe, vt dicatur conſtitutio? reſpond. fatua peritio eſt. Pro contraria opin. quæ eſt com-
munis, eſt text. in l. fin. C. de legibus. ibi. ſi enim in præſenti tempore leges condere ſoli imperatori
conceſſum eſt &c. ſed ad hoc reſponderi poteſt, prout reſpondet ibi gl. & Bar. in d. l. non ambigitur.
quòd dum dicitur, ſolus princeps poteſt facere legem, eſt verũ. nam alij non poſſunt facere ſoli. nec
enim ſenator ſolus poteſt facere l. ſed omnes ſimul ſic. Sed hæc ſolutio videtur eſſe contra illũ text.
qui poſtea ſe declarat, dum ſubdit, & ll. interpretari ſolum modo dignum imperio eſſe debet. nam
tenendo ſolutionem communem illa illatio non videtur bona: & certè non eſt de mente iuris, qua-
te dic quòd quamuis dicat ſoli principi permiſſum, non tamen excludit ſenatores, qui æquiparan-
114 tur principi. l. quominus. ff. de flum. nam dictio, Solus, non * excludit ſimilia, vt eſt gloſſ. ordin. in l.
cum notiſsimi. in verb. ſolam. C. de præſcr. xxx. vel xl. ann. nam cùm princeps ſit caput, ſenatus ve-
rò membra, vt not. in l. quiſquis. in princ. C. ad leg. Iul. maieſt. ſequitur quòd ſint connexi. & talis di-
ctio non excludit connexa d. l. cum notiſſ. no. Aretin. in l. ſi quis extraneus. in iij. notab. ff. de acquir.
115 hæreditate. Tertiò eſt videndum, quod † de præfecto prætorio Bar. hic & alij cõmuniter tenent,
quòd poteſt facere l. generalem, & ſic etiam extra ſuam prouinciam, & iſtud facit ex conceſsione
imperatoris ſibi facta per l. formam. C. de offic. præfecti prę t. Sed ad illum text. reſpondebat Odofr.
quem ibi ſequitur Bar. quòd dum dicit generalem, debet intelligi quo ad ſuos omnes ſubditos, non
autem toti orbi. Et ita etiam intellige Raph. hic, & Io. Fab. in §. ſed & quod principi. inſtit. de iur. na-
turali. Sed intelligendo illum text. hoc modo nihil ſpeciale & de nouo induceret in præfecto præ-
torio. nam & alij ordinarij poſſunt facere legem generalem quo ad ſuos ſubiectos, vt no. in l. j. §. pro
hoc. ℥. tit. j. & in l. diuus. ff. de cuſt. reorum. ibi, ſed & caput. not. Inn. in. cap. ij. de locato. & facit ca. fin.
116 extra de offic. leg. & hanc partem tenet Ioan. Fab. in d. §. ſed & quod principi. Sed † quicquid dicant
alij, tene contrariũ, quòd imò alij ordinarij minores poſsint ſtatuere regulariter de per ſe. ita tenet
Bart. in l. omnes populi. in iiij. quęſt. j. partis. ff. de iuſtit. & iure. quem ibi ſequitur Iaſ. & Alexan. cum
multis concord. in l. j. ℥. tit. j. Ad illum text. poteſt etiam aliter reſponderi dando nouum intellectum
quòd illud verbum, Generalis, ponatur reſpectu verborum, nõ autem reſpectu populi, quòd ſit talis
ſenſus, quòd lex præfecti prætorio generalibus verbis concepta, puta per terminos vniuerſales,
Quicunque vel, Omnis &c. omnes liget tanquam lex imperatoris, dummodo non ſit legibus con-
traria, vel imperator de nouo aliquid diſponat in contrarium, & ſic hæc lex declarabit l. apertiſsi-
mi. C. de iudic. vbi determinat imperator ſecundum formam generalem pręfecti prætorio, quòd iu-
dex delegatus poſsit recuſari tanquam ſuſpectus. Sed debent tunc partes cogi ad compromitten-
dum in arbitrum. Et ſecũdum d. l. vult imperator, quòd etiam delegatus principis poſsit recuſari. &
ſic talis delegatus, qui eſt dignior ordinario, quo ad cauſam ſibi delegatam, prout latè concludit d.
Alexand. in rubr. ℥. de offic. eius cui. ligatur forma generali præfecti prætorio. nec obſtat huic intel-
lectui, quòd dicit Iaſ. in d. l. apertiſsimi. quòd imò delegatus non ligabatur tali forma, ſed introdu-
ctum fuit per illam l. Iuſtiniani: quia dico, quòd ligabatur. illa enim lex nõ venit ad aliquid de nouo
inducendum, ſed ad declarandum, quod probatur ibi ex verbo, etiam, quod non de nouo inducit,
ſed eſt ampliatiuum l. prima. ſolut. matr. Pro contraria parte quam tenuit, vt dixi, Raph. Odofr.
117 Ioan. Fab. & Bart. ſibi contrarius facit, quia præfectus, prætorij & * Cardinalis æquiparantur, vt eſt

glo.approbata in l.j.ff.de offic.præf.præt.sequitur Alexan.in rub.ꝫ.eod.tit.Ias.in l.j.ꝫ.tit.ij. sed Cardi
nalis non potest facere l.generalem. Clem.ne Romani.§.j. de elect. Idem de legato cap.ex parte.lo
vltimo.de verb.sign. ergo &c. Sed ad hoc respond.quòd æquiparantur quo ad dignitatem, non au-
tem quo ad omnes alios actus. nam princeps & senatus æquiparantur, & tamen in quibusdam ma-
ior est princeps senatu.facit, quod non videtur quod debeat argui de ecclesiasticis dignitatibus ad
ciuiles ita dicit Alber.de Ros.in d.l.vnica.ff.de offic.pręf.pręt.vtcunque tamen puto,quod ista opi-
nio sit verior, licet disputando vtraque opin. sit tolerabilis. Tenendo igitur prædictam opin. quòd
potestas condendi l.non sit meri imperij, sed potius quædam facultas reseruata principi. esset hic
videndum,quæ potestates possent poni in hoc supremo gradu : Et fortasse non ineleganter quis di-
xerit apponendam sententiam, qua aliquis ex principalibus ciuitatis condemnetur ad mortem.
nam talem solus imperator profert,vt est text.in l.diui fratres.§.si qui ex principalibus. ff.de pœnis.
De reseruatis † autem solo principi vide hic quædam per Ias. quibus adde, quòd reuocare diffini- 118
tiuam latam à præside reseruatum est principi ex causa.d.l.diui.ff.de pœn.l.j.§.si.ff.de quæstio. item
ex prouincia damnatum ducere in aliam prouinciam sine eius permissu non licet. l.ad bestias. ff.
de pœnis. item immunitatem à munere concedere nullus iudex potest, sed princeps cum causa l.
nemo iudex.C.de decur.libro x. item senatoribus nullus potest aliquod munus indicere, nisi prin-
ceps l.nemo præfectus.C.de dig.lib.xij.item illustres in criminalibus non puniuntur nisi à principe
l.si grauius. C.de digni. eod.lib.xij. Item eum qui seruus iudicatus sit & post quinquennium instru-
menta ingenuitatis inuenit, solus princeps restituit. l.ij.§.fin. ff.si liber. ing. esse dicatur. item eum
cui fideicomm. libertas data est, si hæres latitet ante restitutam hæreditatem, solus princeps libe-
rat,& orcinum facit.l.itaque. ff.de fideicomm.lib. item solus princeps confirmat adoptionem non
iure factam l.adoptio. ff.de adopt. item restituere aliquem natalibus & tribuere ius anulorum.l. j.
C.de iur.aur.anu. Item tribuere ius dominij quando in causa iudicati dolo debitoris pignora non
reperiunt emptorem.l.fin.C.si in causa iud.l.fin.§.fin autem tempore.C.de iure dom.impet.Item le-
gitimare bastardum absque matrimonio cum eius matre contracto.authent. præterea. C.de natur.
lib.sunt & alij,vt in l.cum de nouo.C.de ll.in l.ij.§.sed quia diuinæ.C.de vet.iure enucl.in auth. item
sine.C.de natur.lib. §.imperatoris.instit. de adopt.§.sed ex constitutione. institut. quibus modis ius
patr. pot. solu. item concedere duplomata itinerum solus princeps potest, & non facit nisi cum
causa, ita scribit Traianus Cæsar ad Plin. quæ epistola est in lib.epistolarum Plin.ad Traia.prope
finem. Erant autem duplomata priuilegia, quibus concedebatur interdiu noctúque absq; solutio-
ne portoriorum,vt ibi colligitur.& est text.in l.continuus.§.cum ita.ff.de verb.oblig. in l.eos qui.§.
fin.ff.ad leg. Iul. de falsis. item imponere noua vectigalia solus princeps potest. l.ij.& l.sequen.C.ve
ctig.noua instit.non poss.& hæc omnia supradicta non puto esse iurisdictionis sed potius facultatis
reseruatæ solo principi. item posito quod sint iurisdictionis, non debet de eis argui contra diffini-
tionem istius l.ex quo ista l.loquitur nisi de mero & mixto,quod solet communicari per principem
aliis magistratibus.Et de reseruatis Papæ vide per Hostien.in summa de offic.leg.vbi enumerat ix.
casus. Et inquantum Rimin. hic dicit, quod condere l.circa merum imperium erit meri imperij,
circa mixtum erit mixti &c. dic quod istam opin.tenuit Bal.in l.nulli.C.de sent.quem secutus sum.
in l.j.ꝫ.eod. Circa † secundum gradum meri imperij, dum Bart. dicit quod mutilatio membri est 119
meri imperij, proponendum † est tale dubium,quod quidam publicanerunt. Vtrum mutilatio mem 120
bri sit pœna capitalis. Et pro parte negatiua primò facit. quia grauior est membrorum dissolutio
vtriusque manus abscisione. ita dicit text.in §.fin.in authen.vt nulli iudicum.Sed membrorum dis-
solutio,putà,quæ fit per torturam non est pœna capitalis. probatur in §.quæ verò.vbi Bart. in auth.
de testibus.vnde competit etiam iudici delegato,vt communiter tenent doct.in l.ij.ꝫ.eod. & firmat
Alexand.hîc.ergo nec mutilatio, arguendo à maiori ad minus. authen.multo magis. C. de episc.&
cler.sed ad istud fund.respond.quòd in dicto §.fin.debet † intelligi de tali dissolutione, quæ princi- 121
paliter fit ad pœnam non in consequentiam alicuius actionis. & quæ non est reparabilis, & quæ fit
per omnia membra, quia talis dissolutio est pœna capitalis, nec potest aliquo modo delegari. Vnde
minor negatur. Præterea d. §. quæ verò.malè probat prædictam opin. vnde Bart. in d.l.ij.tenuit op-
positum. & sic videtur, quòd istud fundamentum non omnino concludat. Secundò pro ista parte
facit quia pœna † capitalis est tantum triplex, scilicet mors, amissio ciuitatis tantum, & amissio 122
libertatis tantum,ita est tex.in l.ij.ff.de public.iudic.glo.in l.transigere.C.de transact.sed hæc pœna
non reperitur in illis:ergo &c. Breuiter respond. quod imò dicitur etiam pœna capitalis, alia quæ
non enumeratur ibi, puta infamiæ.l.licet.ff.de verb.sign. vel dic quod continetur sub primo exem-
plo mortis, cui æquiparatur, vt in §.prohibemus.in authen.de collat. nam membrum quod absc in-
ditur moritur. j.quæst. j.capit. sicut. & argumentum valet de parte ad totum. l.quæ de tota. ff.de rei
vend. vnde Alexand. & Modern.in d. l.transigere dicunt, quòd illa lex loquens de pœna capitali
habet locum in abscisione membri. Tertiò facit. quia damnatus ex crimine capitali non potest
testari l.eius. & ibi no.ff.de testam.l.Gallus.§.& quid si tantum.ff.de lib.& posthum.sed cui amputa-
tum est membrum potest testari l.cui manus.ff.de testam. ergo amputatio membri non est pœna ca
pitalis, & hoc fundamentum facit Bart.in l.ij.ff.de public.iudic. Tamen ad hoc potest responderi,
quod

quod d.l.cui manus. loquitur de mutilato ex infirmitate, non autem de mutilato ad pœnam. vnde
illa l. non facit in proposito. nam quod non loquatur de pœna probatur, quia de iure digestorum
non erat pœna mutilationis membri, vt est communis opin. in hac l. & in l. transigere. C. de transac.
123 ergo non potuit illa l. loqui de ea. Pro contraria parte, quod † imo talis pœna sit capitalis, facit
text. vnicus & singularis in capit. j. §. si quis alium. de pace ten. in vsibus feud. iuncto principio eius
capit. nam in princ. dicitur, quòd si quis violauerit pacem & aliquem occiderit, si per duellum non
probauerit quod id fecit sui defendendi causa, debet capitaliter puniri: si verò simus in claro, non
requiritur duellum. Quòd si iste qui est superstes non pugnauerit, sed sit contumax, debet eius hære
ditas pertinere ad descendentes. deinde in d. §. si quis alium. dicit tex. quòd si aliquis aliquem vulne
rauerit, si per duellum non probauerit quòd id fecit sui defendendi causa, debet manu mutilari, &
Iudex sicut superius dictum est, debet iudicare, & rebus eum priuare. Pondero dictionem, sicut, quæ
refert in dubio omnimodã similitudinem l. sicut. C. de lib. causa. Sicut ergo in princ. punitur ille ag-
gressor pœna capitali, ita debemus dicere in nostro casu. item ibi dum dicitur, quod hæreditas ad
legitimos defertur, datur intelligi, quòd ibi est pœna capitalis, & sic taliter damnatus habetur pro
mortuo, aliàs text. non bene dixisset, hæreditas, secundum Bald. ibi ex quo viuentis nulla est hære-
ditas l. j. ff. de hæred. vel actio. vend. item pondera per dictam dictionem, Sicut. quòd sicut in præce-
denti casu dicitur, hæreditas defertur ad legitimos, ita etiam in casu d. §. si quis alium. & illum §. di-
cit singularem, & per illum tenuit hanc opin. Bal. in l. data opera. in penult. charta. C. qui accus. non
possunt. tamen tenendo contrariam, potest responderi, quod dictio, Sicut, refert similitudinem in
eo, quòd quando constat, non requiratur duellum, de quo dictum erat in princip. Nec obstat, quòd
bona transeant ad alios tanquam bona mortui. quia est speciale in illo casu, vt dicit Aretin. in l. cui
manus. ff. de testam. vel dic quod dictio, Sicut. nõ semper refert omnino, iuxta illud, Estote perfecti,
sicut pater vester, qui in cœlis est. facit text. in l. si cum exceptione. §. quatenus. versic. sicut in inter-
dicto. ff. quod met. causa. & quod not. Bart. in l. Iulianus. ff. de hæred. institu. Secundo facit, quia
124 pœna † capitalis dicitur ex qua mors infertur l. ij. ff. de public. iudic. sed in membri abscisione in-
fertur mors, saltem illi membro, quod abscinditur. capit. quemadmodum. xxiij. quæst. vij. ergo &c.
Confirmatur per argumentum de parte ad totum l. quæ de tota. ff. de rei vend. item quia valet ar-
gumentum de membro ad caput. capit. non decet. vbi gloss. xij. distinct. item quia abscindens sibi
membrum dicitur sui ipsius homicida Abb. in capit. pactiones. de pactis. Sed ad hoc potes respon-
dere, quod ad hoc, vt dicatur pœna capitalis, est necesse, quòd totum caput moriatur prout dicit
Paul. de Castr. in d. l. cui manus. ff. de testam. nam aliàs sequeretur, quòd abscisio vnguis esset pœna
capitalis, quo quid inanius? Non obstant igitur illæ confirmationes, quia non procedunt, quando
est diuersa ratio prout in nostro casu. non obstat dictum d. Abb. quia respon. quod iure non proba-
125 tur. vel dicas, quòd illud est largo modo. vnde &c. Tertiò adducitur † text. in §. prohibemus. in
authen. de collat. vbi æquiparatur pœna capitalis & amissio membri. facit gloss. in l. secunda. C. de
offic. eius, qui vic. alter. gesser. Confirmatur per not. per Alexand. & Modern. in l. transigere. C. de
transact. vbi volunt, quòd illa l. quæ loquitur de pœna capitali, habeat locum in amputatione
membri. Item facit quia de iure canon. prohibitæ sunt pœnæ capitales: vnde etiam hæc est prohi-
bita. capitulo, in archiepiscopatu. de raptoribus. capit. reos sanguinis. xxiij. quæst. ij. facit etiam text.
in capit. primo. qualiter vass. iurare deb. in vsibus feud. Sed respond. quòd quamuis æquiparetur
quoad iurisdictionem iudicis non tamen æquiparatur quoad ipsam pœnam. & ita respond. Bart. in
d. l. ij. ff. de pub. iudic. Est verum, quòd ista responsio non est multùm tuta, ex quo iurisdictio iudicis
limitatur secundum grauitatem pœnæ, argum. l. fin. ff. de offic. præf. vig. quia potes dicere quod ille
§. prohibemus. & d. capit. j. loquuntur de tali amputatione quæ esset acerrima, & quasi par morti,
non autem de simplici amputatione, putà manus. Et ista opin. probatur ex disiunctiua, Aut, arg. l. j.
ff. de reb. dub. ad glo. in d. l. ij. respond. quòd communiter reprobatur, vt per Rim. in l. j. ff. de offi. eius
cui. Ad not. per Alexã. in l. transigere. dic, quòd contraria opin. videtur verior, quam tenuere etiam
aliqui consulendo, vt ibi dixi, & illam opin. secutus sum. vel dic, quòd venit non ex vi verbi, sed ex
identitate rationis. ad capit. in archiepiscopatu. dic, quòd non habet locum de iure can. non pro-
pter hoc quod sit capitalis, sed quia est pœna sanguinis quæ satis est ad faciẽdum, quod de iure can.
non habeat locum d. cap. reos sanguinis. Quartò subtiliter videtur probari in l. vnica. C. de super
126 exact. lib. x. iuncto §. coges. in auth. de mãd. prin. dicitur in d. l. vnica. quod exactor *exigens aliquid
vltra debitum, debet puniri capitaliter. & in §. coges. dicitur quod mutilatur manu: ergo &c. Sed re
spond. quòd in d. §. coges. illa pœna quis non punitur, quòd nimis exegerit, vt est casus d. l. vnicæ. sed
quia antapochas nõ reddiderit, & sic est casus diuersus: nec obstat, si diceres, quòd in d. §. coges. est
eadẽ ratio ex quo debet reddere antapochas ne possit nimiùm exigere: quia respon. quòd plus pu-
nitur delictũ iam factum, quam presumptũ. vel respon. vt placet ex not. per Bar. in d. l. vnica. quod il-
lud est propter freqnẽtiam. Quintò facit, quia talis pœna irrogat infamiã saltẽ de facto: vnde debet
dici capitalis l. licet. la ij. ff. de verb. sign. sed respon. q debet intelligi de pœna capitali. propriè sum-
pta, non largè. Vel dic, quòd aliquãdo non irrogat infamiam in existimationẽ, veluti in l. si fugitiui.
C. de ser. fug. vbi tali pœna seruus punitur. Et clarũ est, q seruus nullã habet existimationem. vnde

in ea puniri non potest.§.seruus.instit.de cap. dim. Vtcunque etiam quod vtraque pars sit disputabilis, puto, quod talis pœna non sit capitalis nullo modo. nam pœna capitalis, aut est propter mortem, sed hæc non est mors, vt probatur in §.fin.in versiculo, si vero criminis.in authent. vt nulli iud. Nam cum superius dixerit text.de pœna mortis, subsequitur text. de abscisione membri & aduersatur superiori per dictionem, si verò, quæ aduersatur præcedentibus in facto, secundum noc. in l. sed & si lege. ff.de petit.hæreditat. & sic † ostendit, quòd amputatio membri non est pœna mortis, 127 quia alias omnimodè non aduersaretur. nec talis pœna irrogat amissionem libertatis aut ciuitatis aut famæ, vt dixi 𝔷. in quinto fundamento: ergo &c. Est verum, quòd ex prædictis patet etiam responderi posse ad hoc fundamentum, & maximè ad dictionem, verò, per noc. per d.Alexand. in l.filius à patre. ff.de liberis & posthum. Et circa hoc dubium vide multos concor. per Alexan. in d. l.ij.in apost.ad Bart. & in d.l.cui manus. Et adde eundem & alios in l.transigere. C.de transact. vbi multa circa hoc dixi. Vide ibi.Succesiuè circa eundem gradum Bart. dicit, quòd est mors *ciuilis, 128 vt quando quis perdit libertatem, vt in l.illicitas. §.qui vniuersas. ff. de offic. præsi. Aduerte circa hoc, quia non videtur, quòd debuerit poni in isto gradu, ex quo grauior est pœna amissionis vitæ vel membri, quam amissio libertatis. ex quo amissio vitæ & membri non potest reuocari, amissio libertatis sic. l.intercidit. ff.de cond. & demonstr. facit l.seruitutem. quæ est l.ante penult.ff.de reg. iur. Ponderando verbum, ferè. facit etiam glo.in capit.susceptum.de rescrip.lib.vj.quæ dicit, quod iura loquentia de morte non habent locum in morte ciuili, nisi in his casibus, in quibus reperitur expressum. Sed potest ad hoc respond.quòd Bart.non considerauit pœnam respectu rei,& sic prout est grauis, sed respectu suæ iurisdictionis, prout in simili dicit Bart.in l.ij.ff.de public.iudic.dum loquitur de mutilatione manus.vel dic,quòd illa restitutio non habetur in consideratione prout probatur in d.l.intercidit. nam cùm consistat in voluntate solius principis, habetur pro impossibili l. apud Iulian.§.fin.ff.de leg.j.l.continuus.§.cum quis.ff.de verb.oblig.vbi per Aretin.ad glo. in d.cap. susceptum.dic,quòd reprobatur communiter,vt per Aretin.in l.ex ea parte.§.insulam.ff.de verbor. oblig.& mod.in l.Gallus. §.& quid si tantum. ff.de lib.& posthum. maximè per vtrosque repetentes vbi diffusè examinant. Quærit etiam Bart.hic, vtrùm † missio in carcerem sit de hoc mero impe- 129 rio? & dicit,quòd regulariter de iure ciuili non,ex quo sit tantùm ad custodiam,non ad pœnam, vt hic per eum. Tu dic, quod imò de iure ciuili habet locum pœna perpetui carceris vt in seruo. l.incredibile.C.de pœn.idem videtur in libero, si subsit causa. nam ipso iure tenet talis sententia condemnatoria, vt not.glo.in d.l.incredibile.vnde si subsit causa legitima, non debet reuocari. Est verum quòd regulariter fieri non debet. l.aut damnum.§.solent. ff.de pœn.& l.seruus. C.de pœn.& l.j. C.de exact.trib.l.vnica.lib.x. est verum quod de iure can. est secus. vt hic per Barto.qui distinguit, quòd aut missio in carcerem fit ad pœnam secundum supradicta, & erit meri imperij:aut fit ad custodiam,& non est meri.ista opin.Bar.in hoc vltimo membro potest esse vera tenendo, quod in hac lege ponatur diffinitio meri imperij: sed tenendo diffinitionem Bart. quæ communiter approbatur,videtur,quòd non possit procedere. nam ista missio †fit causa publicæ vtilitatis, scilicet, vt co- 130 gnoscatur interim, an sit reus, vel ne quod publicè intersit l.vnica. C.de famo. lib.vt si reus sit, puniatur.l.ita vulneratus.ff.ad leg. Aquil.si insons absoluetur secundum l.absentem. ff.de pœn. Cùm igitur possibile sit, quòd respiciat publicam vtilitatem, & expediatur officio iud. nobili, sequitur quòd sit meri imperij. Nec obstat fund. Bart.dum dicit, quòd potest expediri per iudices minores: ergo &c. quia respondeo, quòd istud non sequitur. nam & modica coërcitio corporis secundum Bar.𝔷.est meri imperij,& tamen expeditur etiam per magistratus municipales.l.magistratibus.𝔷.eo. §.& iudicare.in authen.de def.ciuitatum. Est verum quod Mod.Ferr.hic,saluando Bart.dicit,quod dum Bart.dicit,quòd talis missio in carcerem non est meri imperij,debet intelligi,scilicet, maioris de quo ibi loquitur Bart.sed bene est minoris. Sed licet Bart.possit saluari, tamen videtur quòd talis missio sit potius mixti imperij tenendo diffinitionē huius l.nisi teneamus, quòd sit meri, ex quo venit in consequentiam causæ meri imperij: argumento l.cùm principalis. ff.de reg. iur. & hoc videtur tenere Bald.hic: quæ opin.mihi placet. Vnde subdit etiam Bald. quòd quando fieret propter causam mixti imperij, talis missio esset mixti: si verò fieret etiam ob causam iurisdictionis, esset iurisdictionis.& hanc opin.sequuti sunt Mod.hic,quæ satis mihi placet.Sed contra supradicta opp. quòd imò talis incarceratio nullius sit iurisdictionis. nam priuati nullam habent iurisdictionem l.priuatorum. C.eod. & tamen priuati possunt tenere aliquem in carcere l.capite quinto. ff. ad leg. Iuliam.de adulter. facit quod not. gloss.in l.vnica. in fin. C.de priuat. carcer. vbi quis potest incarcerare suos seruos. Sed respond. ad dictam l.capite. ibi casum esse specialem, ratione necessitatis inductum. Item ibi non dicitur carcer, nisi transactis demum xx. horis captum retinuerit. alia vide hic per Rimin. Illud non est prætereundum, quod dicit Picus hic, quòd ex hac doctrina Bart. videtur probari, quòd cum damnati †ad perpetuos carceres æquiparentur mortuis, sequitur quod 131 non possint testari, quia perdunt ea quæ sunt de iure ciuili. l.eius, qui.ff.de testamen. & fiunt serui pœnæ l.quidam sunt.ff.de pœn. Et hæc inferebantur ad quæstionem de quodam, quem dux Mediolani condēnauerat in furno Montiæ. vtrùm posset testari,& vtrùm perdat ea, quæ sunt de iuregentium? Et dicendum est,quòd non potest testari.Bar.in d.l.eius qui.§.j.& perdit ea quæ sunt iurisgentium.

tium Bart.in d.l.quidam sunt serui.licet Picus in discursu teneat contrarium. sed malè.aduerte tamen,quòd per talem incarcerationem non fieret seruus pœnæ saltem hodie per authen.sed hodie. C.de donat.int.vir.& vxor.& vide quod not.Bart.in l.ij.versiculo,quæro,aliquis est damnatus. ff.de
132 public.iud. Sed quæro †hic, quando aliquis condemnatus est ad mortem,qualiter intelligatur verbum,gladij , quo fieri debet exequutio, an debet esse bipennis vel ensis &c. vide text.in l.si quis forte.§.fin.ff.de pœn. sed seruanda est consuetudo regionis l.de quibus.ff.de legibus. Circa tertium gra
133 dum †imperij,dum Bart.ponit deportationem , aduerte quia videtur quòd melius posuisset eam in secundo gradu , ex quo difficilius quis deportat , quàm damnet in metallum. Illud probatur in l.j. §.à præfectis. ff.de leg.iij. iuncta l.illicitas. §.qui vniuersas. ff.de offic. præsi. tamen sustinendo Bart. dic,quòd illud non est ex defectu iurisdictionis, sed ex defectu loci , quia præses non habet insulam tenendo communia.vel tene opin.de qua ff.dixi. & an banniti nostri temporis debeant poni in hoc gradu ? videtur dicendum quod sic, per not. in l.j. C.de hæredi.instit.nam tales perdunt ea tantum, quæ sunt iuris ciuilis. sed illi,qui sunt in ij.gradu perdunt etiam ea, quæ sunt iurisgentium, vt suprà dictum est. Et aduerte quia hæc pœna regulariter non æquiparatur morti, nisi in his casibus in quibus per talem deportationem frustra expectaretur mors naturalis , vt per Soc.in l.Gallus. §.& quid
134 si tantum.in ij.notab.ff.de lib.& posthum. Circa quartum gradum † dum Bart.dicit quod relegatio est huius meri imperij.doct. communiter cum eo transeunt. nam hæc pœna saltem largo modo dicitur capitalis l.hos accusare.§.omnibus.ff.de accus.& hac pœna affliguntur hi, quos dicimus confinatos, vt dicit Rimin.hic. & not.in dicta l.prima.C.de hæredib.instit. Et inquantum Bart.allegat glos. in §.relegati. instit. quibus modis ius patr. pot. sol. quæ dicit quòd quando aliquis bannitur , si bannitur propter aliquod maleficium & confiscantur eius bona , æquiparatur deportatis , alias æquiparatur relegatis : aduerte quia illa glos. non videtur vera. nam deportati nullo modo possunt succedere.l.eius.ff.de testa.&tamen sunt tales quibus bona confiscata sunt propter delictum:& ipsi priuati ciuitate possunt succedere , casus est singul. in l.certa forma. C.de iure fis. libro x. & de illo
135 text.j.dicam. Item †inquantum Bart.dicit quod tortura quæ fit ad vindictam,est meri imperij : illa verò quæ fit ad inuestigationem,potest esse de iurisdictione, declara vt hic per Rimin. quod aut fit ad inuestigationem causæ meri imperij & est meri similiter & mixti,& iurisdictionis si fiat ad inuestigationem causæ iurisdictionis. Ratio est, quia accessorium naturam sequi conuenit principalis, vt in regul. accessorium. de reg. iur. lib. sexto. & in isto quarto gradu continentur hi qui torquentur in plateis , propter portationem armorum. nam tales læduntur in existimatione , non autem patiuntur capitis diminutionem. Illud tamen verum est , quòd iudices non debent procedere ad similes pœnas , nisi sint personæ viles , quas plectere volunt.l.capitalium. §.non omnes.ff.de pœnis. Ideo malè faciunt Veneti secundum Picum , qui Paduæ torquent scholares in publico , deberent enim potius relegari , vt fit communiter Papiæ. Dicunt etiam hic aliqui quod Bart. melius fecisset ponere in hoc gradu amputationem membri , sed hoc non puto verum ex quo talis pœna non restituitur,sed hæc nil imminuit.& circa hoc vide etiam Bald.in capit.j.de mil.vass.qui contu.est. qui dicit quòd bannire est meri imperij. vnde non competit nisi maioribus iudicibus . Circa quintum gradum vide quæ dixi ff. in glos. magna. vbi disputaui illud dubium , verum modica coërcitio in
136 corpus sit meri imperij. Sed hic quæro , quæ sit ista modica coërcitio. dic quòd † modica coërcitio est triplex:corporalis,realis, verbalis.Corporalis videtur esse per quam corpus affligitur , vt est fustigatio,vt dicit Bart. in authent. de incest.nupt. in princ.& in authent. de def.ciuit. in §.audient.in quibus locis mirabiliter dicit , quòd talis fustigatio non est meri imperij , sed iurisdictionis : cuius contrarium hic tenet. Tortura etiam est huius modicæ coërcitionis,vt dicit Paul.de Castr.in l.magistratibus. j.eod.licet Bart. hic videatur velle contrarium , dum ponit eam in superiori gradu. sed mihi plus placet opinio Pauli ,pro qua videtur text.in l.veluti. ff.de pœnis. dum dicit modicam coërcitionem esse vinculorum verberationem. Realis coërcitio est facere aliquem duci in carcerem:& hæc competit magistratibus municipalibus.possunt enim illi criminosum capere,& ad præsidem remittere.§.audient.in authent.de def.ciuit.not. Paul.de Cast.in d.l.magistratibus.& Bart.in l.fin.§.primo.ff.de publ. & Bart.in l.diuus. in fin.ff.de Cust. reorum. & hoc casu sunt tanquam meri executores. Vnde dicimus etiam citare re ipsa : quod an cõpetat delegatis,dic vt ff.eo.in l.secunda. communis est , quod non , nec ante lit.contest. nec post. Coërcitio realis etiam dicitur , quando iudex condemnat in expensis ratione contumaciæ,vt dicit Alexand.in l.ij.ff.eod. Verbalis coërcitio est , quæ fit verbis , puta pronuntiare aliquem mittendum in possessionem propter contumaciam rei ex primo decreto , vt in l.cognitio.§.vt bonorum. ff.titu. ij. vel deferre actori iuramentum in litem propter dolum rei , vel audientiam actori denegare propter eius contumaciam , vel aliis modis , vt declarat Bart. in l.magistratibus. j.eod. Paul. de Castr. in l.prima. §.qui mandatam.ff.de offic.eius cui.& hæc secundum eos passim potest delegari.l.fin.ff.tit.ij.Potest etiam addi iiij.modica
137 coërcitio pura pecuniaria,vt est leuis mulcta,de qua j.dicetur. Circa sextum gradum † meri imperij doct.communiter transeunt cum Bart.tenendo eam opin.quod in hac l.ponatur diffinitio meri imperij, quæ videtur eadem cum diffinitione Iacob.de Arena.videtur, quòd mulcta non sit meri imperij , sed potius mixti. Quam partem putant mod. veriorem de iure. sed est articulus , pro quo

non

non poſſunt fieri fundaméta, quæ ſtringant: quare teneas quam partem velis, ego puto, quòd ſit iu-
riſdictionis, declarando tamen vt j. Quare propono illud dubium, verùm leuis † mulcta ſit meri im- 138
perij? Et circa hoc diſtinguunt quidam, quòd aut pœna applicatur parti, & eſt mixti: aut applicatur
fiſco, & eſt meri: & videtur hæc eſſe communis opin. de qua in l. j. in princip. & in §. fin. j. eod. tit. Ego
multum dubito: quia non videtur quòd mulcta indicatur officio iud. nobili, ſed potius per viam
actionis. Nam ex illo edicto oritur actio in factum ſecundum gloſ. ibi, in princ. in verb. iudicio. pro
qua facit, quia ex omnibus edictis oritur actio in factum. l. iij. §. ex hoc edicto. & ibi not. ff. nau. caup.
ſtab. item facit, quia Iuriſconſultus appellat mulctam imponi pœnali iudicio. item in §. fi. dicit hoc
iudicium &c. vnde ſuccedit, quòd paſsim dicitur, quòd vbicunq; in edicto reperitur verbum, Iudi-
cium, putà, Iudiciũ dabo &c. intelligitur de actione in factum. l. iiij. §. hoc autẽ iudicium. ff. de dam.
inf. & l. ita de facto. in princ. in gl. in verb. iudicium. ff. naut. caup. ſtab. Nec obſtat reſponſ. Alex. ibi,
quòd competit actio in factum, & etiam officium iud. quia reſpond. quod tenendo communia, non
videtur, quòd poſsint ſimul concurrere, ex quo vna præſupponit plenam obligationem, aliud non.
l. qui per colluſionem. ff. de act. empt. l. cum poſtulaſſem. ff. de dam. inf. Et quòd non poſsint concur-
rere, ſatis patet ex not. per Bart. in l. j. ſ. eod. Et hanc partem tenendo, reſpondetur ad text. in dicta
l. j. in princ. nam dum dicitur ibi, quòd verba illius legis referuntur ad iudicem, dum dicit, magiſtra-
tibus conceſſum eſt &c. ergo oritur officium iudic. l. ſi ſoror. C. de coll. cum ſimilibus. reſpond. quòd
illa regula procedit, quando illa verba, quæ referuntur ad iudicem, ſunt futuri temporis, ſecus ſi ſit,
præſentis vel præteriti vt in illo text. ita not. limitat illam reg. d. Iaſ. in l. ſi paſcenda. per illum text.
C. de pactis. Tenendo tamen opin. Bart. quòd imò oriatur officium iud. nobile, reſpond. ad allegata
in contrarium, & primò dum dicitur, quòd ex omni edicto oritur actio in factum. nega iſtud. non
obſtat gloſ. in dicta l. iij. quia procedit, quando in edicto dicitur, iudicium dabo. nam propter illud
verbum, Dabo, iſtud verbum, Iudicium, non poteſt ad aliud recte accommodari, niſi ad actio-
nem: ſed quando ſimpliciter dicitur, hoc iudicium &c. tunc eſt ſecus, quia dummodo ſit actor reus
& iudex, dicitur iudicium, etiam quòd aliqua actio non intentetur ſed ſolum officium iud. iſtud pro
batur in capit. forus. in §. in omni. de verborum ſignific. & hoc modo etiam reſpondetur ad ſecun-
dum fundamentum. mihi tamen videtur verior eſſe opin. quòd mulcta imponatur per officium iudi
cis: ſed vbi eſt impoſita ſecundum l. fin. C. de modo mulct. tunc petitur per actionem in factum ex
illo edicto, ſi quis ius dic. non obtemp. vnde poteſt iudex mulctare, vt vindicet ſuam iuriſdictionem,
& talis mulcta applicabitur fiſco d. l. fin. & hoc caſu poteſt eſſe vera doctrina Bart. hic. † aliquando, 139
ex tali contemptione iuriſdictionis, quæ fit, puta per contumaciam læditur pars, & petit à iudice
talem contemnentem mulctari: & hoc caſu ad iſtud petendum datur officium iud. nobile: vnde
hæc impoſitio eſſet mixti imperij, ex quo talis mulcta hoc caſu datur parti læſæ, & ſic tendit ad pri-
uatam vtilitatem. iſta probantur in d. l. j. §. fin. ſecundum vnum intellectum. Sed vbi mulcta iam eſt
impoſita à iudice, pars quæ eam petit, agit actione in factum, quæ oritur ex iudicato: & hoc caſu eſ-
ſet iuriſdictionis, vt patet ex not. per Bart. in l. à diuo Pio. in fine principij. ff. de re iud. not. Alexand.
in d. §. fin. in princ. Et hæc ſunt not. licet alij aliter dicant, tenendo quòd indiſtinctè impoſitio leuis
mulctæ expediatur per accuſationem, quo caſu etiam opinio Bart. erit vera. vide d. §. fin. Expeditis
gradibus meri imperij, quæro hic de tribus, quæ Bart. omiſit: Primò, verùm, quando imponitur pro
delicto pœna confiſcationis bonorum, talis confiſcatio ſit meri imperij? Secundò, verùm, quando
imponitur pecuniaria, quæ ob eius defectum tranſit in corporalem ſecundũ not. in l. ſi quis id quod.
j. eod. talis ſit meri? Tertiò quando imponitur pœna corporalis, & per ſtatutum alterata ſit, verùm
attendatur pœna corporalis, an quæ imponitur à ſtatuto ad cognoſcendum iuriſdictionem iudicis?
Circa primum dicendũ videtur prima facie, quòd non ſit meri imperij. nam Bar. in inferiori gradu
ponit modicam coërcitionem in corpus ad denotandum, quòd j. eam non eſt dare merũ imperium:
argum. l. proximæ. ff. de verb. ſignifi. ſi igitur modica coërcitio in corpus vix eſt meri imperij, ergo
confiſcatio bonorum non erit. ex quo maior eſt pœna corporalis etiam leuiſsima quacunque cor-
porali. l. in ſeruorum. ff. de pœnis. Breuiter non videtur † dubitatum tenendo communia, quòd ſit 140
meri imperij. nam obſtat d. fundamentum, quia poteſt contineri ſaltem ſub vltimo, ſcilicet, ſub
mulcta, vel reſpon. vt j. dicetur, quòd igitur ſit meri imperij, probo. nam clarum eſt, quod pœna l. Iu-
liæ eſt meri imperij. l. j. in prin. ſ. tit. ij, & tamen illa pœna aliquando eſt confiſcatio bonorum. §. item
lex Iulia. de vi publica. Inſt. de publ. iud. Item facit quia confiſcatio bonorum & pœna mortis æqui-
parantur. l. propter litem. ff. de excuſ. tutor. vbi Bart. not. idem Bart. in l. iiij. in fin. ff. de cond. ob turp.
cauſam. not. Mod. in l. tranſigere. C. de tranſact. & facit illud Ouidij lib. j. Epiſtolarum,

Viſcera noſtra tuæ dilacerantur opes.

Sed punctus eſt ſcire, cuius gradus ſit: Bald. in l. iij. ff. de offic. præfec. vig. dicit quod eſt meri imperij
maximi, quod competit ſoli principi. idem tenet Rimin. hîc. & d. Alexand. in l. j. ſ. de offic. eius cui.
& hæc opin. non videtur habere contradicentem. allegant text. in l. vnica. C. ne lic. ſine iuſſ. prin-
cipis. Adde text. in l. certa. C. de iur. fiſ. lib. x. Sed ille text. probat contrarium, quòd imò competit
quibuſlibet habentibus merũ imperium. Facit quia ſi quis habet poteſtatem in corpus, tanto magis
in eius bona, vt probatur in l. fin. C. ne fid. dot. dentur. item quia poteſt damnare & corpus & bona

E ..d simul

ſimul, putà deportando, vel in metallum dando, quia non debeat poſſe damnare in bonis tantùm,
facit quod not. Alber. de Roſ. in l. illicitas. §. qui vniuerſas. ff. de offic. præſid. Quare concluſiuè lo-
quendo dic, quòd quando confiſcantur omnia bona, talis pœna poteſt poni in quarto gradu. in quo
non ponuntur niſi pœnæ per quas non inducitur aliqua capitis diminutio, ſed læditur ſtatus, & exi-
ſtimatio. ſed contra hoc obſtat quia videtur, quòd imò modica coërcitio ſit maior pœna per d. l. in
ſeruorum. Reſpond. quòd aut loquimur in perſonis nobilibus, & tunc fundamentum non obſt. quia
perſonæ nobiles non debent coërceri in corpus. l. capitalium. §. non omnes. ff. de pœn. aut loquimur
de ignobilibus, & tunc nego aſſumptum: quia vilis perſona plus æſtimat numos quam verbera,
vt dicit Bart. in l. j. in fin. ff. de pœnis. Secunda concluſio ſit, quòd ſi non confiſcantur omnia bona,
ſed pars, & ſic quando imponitur pœna pecuniaria, tunc etiam eſt meri imperij. ſed ſi ſit magna
quantitas, erit quarti gradus: ſi pauca, erit vltimi. Spec. tamen in tit. de iur. omn. iud. verſiculo, ſed
quid de relegatione. facit differentiam, vtrum ſit magna quantitas, & erit meri: ſi verò ſit pauca,
putà, infra ccc. aureos erit iuriſdictionis. Sed iſta dicta Spec. reprobat d. Alexand. hic & Rimin. pro
quibus facit, quia plus & minus non debent facere differentiam in ſubſtantia, ſed in qualitate tan-
tum l. ſcapham. ff. de euict. item quia grauitas cauſæ non eſt, quæ faciat aliquid plus imperij quam
iuriſdictionis: ſed eſt officium iud. vtrum ſit nobile, vel mercenarium. vnde Bald. in dicta l. fin. dicit
quòd hæc pœna pecuniaria ſemper eſt mixti imperij. ſed eius opinio. reprobat etiam Alexand. hic
atque Rimin. vnde teneas, quod ſ. dixi, eſt verum, quòd tenendo contra communem, poſſet teneri
opin. Bald. pro qua eſt gloſ. hic in gloſ. magna circa med. quam opin. etiam ipſe ſequutus ſum in d. gl.
& videtur multum amica iuribus. Circa ſecundum dic, vt hic per Rimin. quod aut talis pœna pe-
141 cuniaria † petetur per actionem & erit iuriſdictio: aut per offic. iud. & tunc iudicabitur prout ſi à
princ. veniret pœna corporalis, per not. per Bart. in l. ij. ff. de publ. iud. & per Bart. in l. fin. ff. de iniur.
vbi dicit quòd non admittitur procurator, vbicunque poſsibile eſſet venire pœnam corporalem:
Ita in noſtro caſu. Adde, quòd ad conſiderandum vtrùm aliquid ſit ſub iuriſdictione iudicis, atten-
ditur non quod eſt ſed quod euenire poſſet, vt not. in l. ſi idem. §. j. ĩ. eod. Circa tertium dic quod at-
tenditur pœna ſtatuti vt colligitur ex not. per Barto. in d. l. j. ff. de publ. iud. pro quo facit quod not.
142 Rimin. in l. tranſigere. C. de tranſact. Succeſsiue † quærit Bart. vtrùm merum imperium poſsit de-
legari. & dicit quòd primi quatuor gradus non poſſunt delegari, alij duo ſic. Circa primum gra-
dum hoc eſt circa facultatem legis condendæ clarum eſt, quòd princeps cùm ſit ſolutus legibus, po
teſt eam delegare. item etiam alios gradus, ſed Bart. loquitur de ordinariis. quo caſu dic, quòd non
poſſunt regulariter. fallit in xij. caſibus numeratis per Rim. in l. j. ff. de offic. eius cui. vide ibi. Circa
quintum gradum propono hic vnum dubium, vtrum modica coërcitio in corpus quando eſt meri
imperij, poſsit delegari. Pro parte affirmatiua, quam tenet Bart. & Alexand. hic, primò facit text.
in l. fin. §. j. & in l. j. §. fin. ff. de offic. eius cui mand. in quibus iuribus videtur probari, quòd modica
coërcitio competit iure magiſtratus. ergo poteſt delegari. l. j. in verſic. quæ verò. ff. de offic. eius cui.
ſed ad hoc reſpond. Bart. in l. magiſtratibus. ĩ. eod. quòd prędicta iura non loquuntur de coërcitione
in corpus, ſed de quadam coërcitione verbali, de qua ſ. dixi. Iſtam ſolutionem impugnat Raph.
quia illa l. dicit quòd tranſit imperium, quod non eſt merum: ergo mixtum. illa verò coërcitio ver-
balis, de qua dicit Bart. eſt potius iuriſdictionis. ſed ad hoc reſpond. quod imò poteſt eſſe quod talis
coërcitio erit mixti, puta quando iudex pronuntiat aliquem mittendum in poſſeſsionem ex primo
decreto propter contumaciam rei prout declarat Paul. de Caſtr. in d. l. j. in §. fin. & ſ. dixi. Tu alio
modo reſpond. quod ibi tranſit modica coërcitio in corpus: eſt verum, ſed tranſit conſequutiuè ad
iuriſdictionem: quo caſu etiam ipſa ſit iuriſdictionis, vt dicit ibi Alber. de Roſ. vnde ille text. non
obſtat, quia nos loquimur de modica coërcitione, quando eſt meri imperij & ſic quando principa-
liter fit ad pœnam in cauſis criminalibus, Nec placet concordia Alexand. quia & Raph. Comenſ.
vtranque impugnat, & bene, Modern. Ferr. hic. Secundò pro hac parte adducit Rimin. text. in l.
ij. ĩ. eod. vbi mandata iuriſdictione omnia veniunt, ſine quibus iuriſdictio explicari non poteſt. ſed
ad hoc faciliter poteſt reſponderi, quòd quando talis coërcitio veniret conſequutiuè ad manda-
tum iuriſdictionis, non eſſemus in terminis dubij, quia tunc non eſſet meri imperij, ſed potius iuriſ-
dictionis, & ita reſpond. ad §. ſi verò ignoti. allegatum hic per Rim. Tertiò pro hac parte ego ad-
duco poſt Bart. & alios. nam modica coërcitio corporis competit etiam magiſtratibus municipali-
bus & defenſoribus ciuitatum l. magiſtratibus. ĩ. eod. §. audient. in authent. de defen. ciui. ergo poteſt
delegari per regulam d. verſiculi, quæ verò. ſed reſpond. primò prout reſpond. Bart. in dicta l. magi-
ſtratibus. quòd multa competunt magiſtratibus municipalibus, quæ tamen non tranſeunt in de-
legatum. nam magiſtratus municipales habent hoc ſibi ſpecialiter conceſſum. vnde non tranſit
in delegatum dicta l. j. in princ. Tu potes ij. modo reſpondere negando, quòd magiſtratus munici-
pales habeant iſtam coërcitionem in corpus, quando eſt meri imperij. non obſtat dicta l. magi-
143 ſtratibus. quia reſponde quod dum dicitur, modica † caſtigatio, debet intelligi † de ea, quæ venit
144 acceſſoriè ad iuriſdictionem, quæ eſt iuriſdictionis, vt ſuprà dixi: vel dic, quòd debet intelligi de ali-
qua coërcitione quæ non lædat corpus, putà quando facit iudex ſeruos ferre furcam per viciniam,
quo caſu fiunt infames. Cuius conſuetudinis meminit Donatus Grammaticus in Andr. Terentij.
vel

vel dic,quòd illud procedit in seruo, qui quantum ad ius ciuile attinet, pro mortuo habetur.l.ante-
penult. ff.de reg.iur. & quantum ad iudicia æquiparatur asino, vel boui, vt per Bart. in l.nec quic-
quam. §.vbi decretum. in repet. ſ.de offic. proconſul. & leg.ad §.audient.reſponde quod non dicit,
quod debeant punire coërcendo corpus ſed tantum competenti caſtigatione, quæ poteſt fieri alio
modo, quam per coërcitionem corporis. Nec obſt. quòd debeat intelligi de coërcitione in corpus
per l.leuia. ff.de accuſ. quia reſpond. quòd illa l.loquitur in ſeruis. Et pro hac opin. eſt caſus in l.ſi
priuatus.ff.qui & à quibus. vnde reſpond.vt ſ. Quartò probatur per text.in l.ſi quid erit. ſ.de offi.
proconſul.& leg. Sed reſponde, ſpeciale in legato proconſul. vel reſponde, vt patet ex ſupradictis.
Quintò probatur in l.nullum.C.de teſtibus.ſed dic,quòd loquitur in ordinario : vel dic,vt ſuprà
dixi, reſpondendo ad §. ſi verò ignoti. Contrariam † opin. ego puto eſſe veriorem, quam tenet 145
Bar.in l.ij.ſ.eo.& in dicta l.magiſtratibus.j.eo.& l.nec quicquam.§.vbi decretum.ſ.de offic.procon.
& leg.quam etiam ſequitur Rimin.hic.pro qua primò facit. quia minor eſt mulcta quam leuis coër-
citio in corpus,vt patet ex doctr. Bart.hîc, dum ponit coërcitionem in v.gradu & mulctam in vlti-
mo. ſed mulcta regulariter non delegatur l.ij.§.fin.ff.de iudic.ergo tantominus non debet delegari
modica coërcitio. Sed ad hoc, iſtum articulum, vtrum mulctandi ius poſsit delegari, eſſe multum
dubium, j.videbimus.& not.in l.prima.in princ.j.titulo ij. Vnde non videtur quòd debeat fieri fun-
damentum ſuper hoc per not. per Bart. in l.in ambiguo. ff.de rebus dub. item dato quòd verum ſit,
quod ius mulctandi non delegetur,dico illud eſſe,quia delegatus non eſt tantæ auctoritatis,vt poſ-
ſit punire contemnentes ſe per mulctam, ex quo dicitur pedaneus & vilis iud. l.fin. C.de peda.iud.
nec eſt in eo aliqua neceſsitas ex quo habet alia remedia,quibus poteſt iuriſdictionem ſuam defen-
dere,vt not.in dicta l.j.in princ. Sed in noſtro caſu eſt quædam neceſsitas,ex quo iniquum eſt,quòd
ob delictum, quod meretur leuem coërcitionem mittatur aliquis de vna ciuitate ad aliam cauſa
punitionis. Secundò probatur ſecundum Rimin. per text. in dicto §.ſi verò ignoti. in authent.de
teſtibus. & §.ſi verò.in authen.de exhiben. reis. vbi coërcitio non tranſit in delegatum eo caſu,cùm
tamen ſit mixti imperij vel iuriſdictionis. ſi ergo ibi non tranſit, multominus in noſtro caſu, quan-
do eſt meri. Sed reſpond.quòd imò tranſit.non obſtat,dictus §.ſi verò ignoti.quia bene delegatus re-
currit ad ordinarium, non quod ipſe non poſsit coërcere, ſed quia non habet familiam. Et quod
hoc ſit verum, probatur expreſsè, dum dicit, quòd debent ſumere apparitorem defenſorum vrbis.
Ad alium §.ſi verò.dic quòd non loquitur de modica coërcitione de qua nos,ſed de ea quæ eſt mix-
ti imperij,in qua requiritur cauſæ cognitio. Item ibi non dicitur, quòd reus non fugiſſet,quin dele-
gatus non poſſet eum punire. Tertiò adducit Rimin.text.in l.nemo poteſt.ff.de regul.iur.vbi ne-
mo poteſt gladij poteſtatem ſibi conceſſam in alium transferre. adducitur fortius ponderando di-
ctionem, Nemo poteſt,quæ *negat omnem potentiam,vt not.in l.nemo poteſt.ff.de leg.primo.in l. 146
Gallus.in princ.ff.de liber.& poſthum. Sed reſpond.quod debet intelligi ibi, de gladio prout conſi-
ſtit in magna animaduerſione, vt in pœnis capitalibus.vel dic, quòd d.regula limitatur per d.§.au-
dient. non obſtat illa negatiua poſtpoſita verbo, quia non ſemper negat omnem potentiam. patet
quia illa regula habet duodecim fallent.quas numerat Rimin.in dicta l.j.ſ.tit.ij. Quartò adducit
Rim.text.in l.ij. C.de ſport. vbi † non poteſt delegatus punire corporaliter executorem negligen- 147
tem, ſed debet eum mittere ad iudicem idoneum. confirmatur fortius iſtud fundamentum, quia
maiorem poteſtatem habent delegati in huiuſmodi executores, quam in alios, vt patet tenendo
communia, quia poſſunt eos mulctare d.l.ij. & tamen alios non.l.ij. §.fin. ff.de iudic.not.in dicta l.j.
in princ. infra tit.ij. tamen ad hoc potes reſpond. quòd imo poſſunt coërcere corporaliter, modicè
tamen.nec obſtat ille text.quia loquitur de graui caſtigatione corporis.Vel dic,quod ideo non po-
teſt ibi quia executores ſunt milites,& ſic nobiles,nam æquiparantur ſaltem exiſtentibus in digni-
tate.C.qui milit.poſſunt.lib.xij.in rubr.l.penult. vbi latè dixi.C.de pact.& tales nobiles non poſſunt
coërceri in corpus l.capitalium.§.non omnes.ff.de pœn.& in authent.de inc.nupt. in princ.ibi, & ſi
vilis fuerit etiam corporis caſtigatio.non eſt igitur mirum, ſi mittuntur ad maiores magiſtratus,
qui eis cingulum & ſic dignitatem remouent, vnde tunc tanquam ignobiles poſſunt coërceri in
corpus. iſta autem remotio cinguli videtur eſſe meri imperij : nam eſt veluti quædam degradatio
quæ eſt eius gradus cuius eſt de iure ciuili mors naturalis,vt per Innoc.in capit.qualiter & quando.
el ij.de accuſa.not.in cap.cùm non ab homine.de iud.in c.ad abolendam.de hęretic. in antiq.tangit
Rim.hîc. Quintò adducit Rim.quęlibet pœna *corporalis licet minima cenſetur maior quacun 148
que pecuniaria.l.in ſeruorum.in ſi.ff.de pœn.ſed cauſę magnæ pecuniarię non delegantur.l.placet.
in princ.C.de ped.iud.ergo nec modica coërcitio in corpus quę eſt maior.fortius ſtringit iſtud fun-
damentum conſiderando rationem.nam ratio,cur non poſsint cauſę delegari,eſt magnitudo ipſa-
rum propter quarum præiudicium cenſetur electa induſtria perſonæ l.j.ff.de offic.præf.pręt.not.in
l.j.ſ.tit.ij.Cùm ergo ſit maioris præiudicij iſta modica coërcitio, ſequitur quòd minus poterit dele-
gari,quam cauſæ magnæ pecuniarię.Sed ad hoc reſpond.vt etiam ſ.dixi,quod aut loquimur in per-
ſonis nobilibus,& tunc fundamentum facit,quia illæ non poſſunt coërceri in corpus, vnde non eſt
poſsibile quòd delegetur talis coërcitio. Aut loquimur in perſonis vilibus, & tũc nego aſſumptum,
quia perſonæ viles pro x.aureis paterentur centum flagella, vt dicit Bart. in l.j.in fin. ff.de pœnis.

Secundò

Secundo modo potest respond. secundum Odofr. in l. prima, in princ. ff. de offic. eius cui, quod pœna corporalis est maior quacunque pecuniaria respectu personæ quæ patitur, sed respectu iurisdictionis iudicis non. Hanc solutionem reprobat Picus hic tamen potest sustineri, nam etiam videmus quod mutilatio membri est minor pœna quam sit mors, & tamen respectu iurisdictionis iudicis censetur æquè grauis, vt per Bartolum in l. ij. ff. de publ. iud. & s. dictum est. Tertio modo respond. Raph. quem sequitur Picus, quòd quamuis maior sit ista coërcitio corporalis pœna pecuniaria magna, tamen lex istam permittit delegari ratione publicæ vtilitatis, quæ est vt delicta puniantur l. ita vulneratus. ad leg. Aquil. ista solutio sic intellecta est multum fatua, quia publica vtilitas dictat totum cõtrarium, scilicet, ne coërcitio in corpus expediatur per magistratus municipales, sed per ordinarios, quorum experta sit prudentia l. vnica. ff. de offic. præf. præt. quare dic quod lex istud permisit quia ob aliquod crimen quod aliquis ignobilis perpetrasset, videbatur iniquum quod mitteretur de vrbe in vrbem ad puniendum. & fortè plus consumptum esset in eo hinc atque hinc traducẽdo quam fuisset summa delicti: in causis verò à ccc. aureis suprà ista ratio cessat. quia illæ optimè possunt ferre expensam. facit §. & iudicare. in auth. de defen. ciuit. Sextò facit text. in authen. de incest. nupt. in princ. iuncto fine illius authent. in princip. dicitur quòd hi, qui contrahunt incestas nuptias, possunt puniri corporali castigatione si sint viles. in fine dicitur quod gentium præsides debent illud exequi. Ecce ergo quod competit nisi præsidibus, non autem delegatis, vel defensoribus. quia qui vnum dicit &c. l. cum prætor. ff. de iud. confirmatur, quia videtur quod per illud authenticum istud competat specialiter illis præsidibus: ergo non potest delegari l. prima. in princip.

149 ff. tit. ij. sed ad hoc responde, quòd etiam defensores possunt dici gentium præsides. nam præses *est nomen generale: & comprehendit quemlibet, qui præsit l. j. ff. de offic. præsi. vel dic, quòd per hoc non denegatur magistratibus aliis, sed posuit præsides ratione maioritatis secundum glos. in auth. Cassa. C. de sacr. sa. eccl. vel dic contineri eos ratione connexitatis. capit. translato. de constit. Ad l. j. dic, quòd non est satis quod specialiter concedatur ordinarus in signum maioritatis, nisi denegetur inferioribus, vt communiter concluditur ibi, per Alexand. & alios, sed illud non reperitur denegatum aliis minoribus: ergo &c. Imo reperitur oppositum per d. §. audient. in authen. de defen. ciuit. &c. Et ex his puto, quòd clarè remaneat discussus iste articulus, cuius altera pars videtur ve-

150 rior. Circa † sextum gradum vtrum Bart. hic bene dicat, est magnum dubium. Quare pro clariori

151 intelligentia propono hic aliud dubium hoc modo. vtrum ius † mulctandi transeat in delegatum. & Bart. hic tenet quod sic. in contrarium est communis opin. vt per Alexand. in l. prima. ff. titulo ij. vbi etiam Ias. Arguendo igitur ad partes. Pro parte affirmatiua facit. quia istud ius cõpetit etiam magistratibus municipalibus. l. j. in princip. ff. si quis ius dicenti &c. ibi, omnibus magistratibus &c. si igitur illud habeat magistratus municipales: ergo competit etiam delegatis per reg. l. j. §. quæ vero. suprà de offic. eius cui. Nec obstat in illo text. verbum, duumuiris, quia non debet intelligi de magistratibus municipalibus, sed potius de quibusdam qui præerant criminalibus, vt latius suprà visum est in l. j. ff. eod. Sed ad hoc respond. quòd imò iste text. non debet intelligi de municipalibus, sed potius de aliis ordinariis, puta præsidibus, proconsulibus &c. istud probatur ex illo text. dum dicit, quòd possunt mulctare secundum suam potestatem. nam illud verbum, potestas, propriè intelligendo non potest referri nisi ad habentes merum & mixtum imperium l. potestatis verbo. ff. de verborũ significatione. Et satis probatur in hac l. ibi, merum imperium est potestas &c. item potes tenere illam opin. quòd verbum, duumuiris, in illo text. intelligatur de municipalibus: quo casu illa l. probabit contrarium. Secundo pro hac parte facit, quia modica coërcitio competit magistratibus municipalibus l. magistratibus. ff. eodem. §. audient. in authen. de defen. ciuita. Si ergo competit modica coercitio in corpus, tantò magis debet competere mulcta: argumento l. ij. C. de sport. vbi facilius competit mulctandi ius, quàm ius coërcendi corpus. Sed ad istud fundam. respon. Ias. Fulg. & Paul. de Castr. quem refert Alexand. in d. l. prima. quòd possunt coërcere personaliter, quia istud tendit ad publicam vtilitatem principaliter: sed mulctare, non: quia istud tendit in priuatam vtilitatem, cum sit consecutiuum ad actionem coram se intentatam. Sed ista responsio nil valet: quia ista responsio concludit oppositum. nam facilius delegatur mixtum imperium, quam merum. item est falsum, quòd ius mulctandi sit mixti imperij. quia imò tendit ad publicam vtilitatem, vt expressè vult Bart. hic dum dicit, quòd est meri imperij. Responde igitur alio modo, quòd magistratus

152 municipalis *non potest mulctare: quia mulcta imponitur in contemnentes auctoritatem iudicis, & sic etiam in contumaces. Sed istud non potest habere locum in magistratibus municipalibus, ex quo ipsi sunt viles, nec habent tantam auctoritatem, vt possint coërcere eos qui illam contemnunt l. tertia. ff. ne quis eum qui. ista ratio cessat in coërcitione corporali quæ fit occasione delicti perpetrati: quia tunc clarum est quod deliquerunt. Tertiò facit text. in l. ij. ff. eodem. vbi cui iurisdictio data est, omnia censentur concessa, sine quibus iurisdictio explicari non potest. sed sine mulcta non potest, quia posset pars semper esse contumax: ergo &c. Responde, quòd veniunt, quando venire possunt. Sed nego quod mulcta possit venire. nam ex quo est meri imperij, sequitur, quòd non pos-

153 sit delegari. dicta l. prima. in princip. suprà titulo ij. vel dic, quod imo *potest iurisdictionem suam expedire etiam sine mulcta. nam habet alia remedia de quibus per Barto. in dicta l. magistratibus.

Quartò

Quartò adducit Sali. in d.l.j.ꝫ.tit.ij.quòd imò delegatus post litem contestatam debet posse mul-
ctare,sicut potest etiam torquere testem,arguendo à maiori.§.si verò ignoti.in authent. de testibus.
sed ad hoc respond.quod imò minus est illud torquere,quam mulctare. patet:quia torquere in casu
d.§.& in casu §.si verò.in auth.de exhiben.d.reis.est iurisdictionis vel mixti imperij,secundum quod
venit in consequentiam causæ principalis, sed ius mulctandi est meri imperij vnde &c. Quintò
adducitur: Maiorem * potestatem habet delegatus, quàm arbiter, vt probatur ex l.prima. §. qui 154
mandatam.ꝫ.titu.ij.iuncta l.priuatorum.C.eod.sed arbiter potest mulctare l.non ex omnibus.§.sed
etiam contumaciam.ff.de arbit.ergo etiam delegatus.sed respond.quòd ille §.sed etiam.non loqui-
tur de mulcta, sed de delatione iuramenti in litem contra litigatorem secũdum vnum intellectum
qui est magis amicus literæ. vel tenendo alium dic, quòd ideo potest mulctare, quia partes consen-
serunt. vnde in nostro casu satis fateor,si partes hoc permitterent delegato, quod posset, sed ex vi-
gore suæ iurisdictionis nõ.vel intellige illum §.vt loquatur de alia pœna quam de mulcta,sed etiam
alia pœna, quæ fertur in contumaces, de quibus per Bart.in dicta l.magistratibus. ꝫ.eod.nam quòd
non loquatur in mulcta,probatur,quia mulcta est meri imperij,vt patet hîc ex doct. Bart.sed partes
non possunt arbitro concedere ea quæ sunt meri imperij d.l.priuatorum. vnde posito, quòd ab illis
extorqueat pecuniam, non tamen dicetur mulcta, sed potius quædam pœna, quæ applicatur parti
non fisco. Et quòd non loquatur de mulcta, facit quod not. Barto. in l.arbiter certo die. ff.de arbit.

Sextò adducitur text. in l.ij. C.de sport. vbi † dicit text. quòd omnibus iudicibus tam delegatis 155
principis,quàm ordinariis aut delegatis ab ipsis præstita est licẽtia mulctandi executores negligen
tes: ergo ibi est text.clarus pro hac opin.sed ad illum text. responde alteri de tribus modis. Primo
quòd est speciale in illo casu quod possit delegatus mulctare executorem negligentem.ratione de-
licti in eo officio quod sibi subditum est. Et hanc opin. tenet Bart. Bald. in lectura antiqua. Angel.
Alexand.in dicta l.j.ꝫ.titu.ij. Secundo modo responde,quòd illa lex loquitur in delegato ad vniuer-
sitatem * causarum, qui æquiparatur ordinariis l.more.vbi not.ꝫ.eod.& hunc intellectum tenet ibi 156
glos & d.Alexand.in dicta l.j. & confirmo hunc intellectum per verbum, iudicibus, positum in illo
tex.quod in dubio non debet referri ad pedaneos ex quo sunt impropriè iudices,vt dixi in l.prima.
ꝫ.eod.item per verbum,Mandantur.quod in dubio intelligitur de vniuersitate causarum,vt est glo.
not.in l.j.§.qui mandatam.ꝫ.de offic.eius cui.item videtur impossibile,quod loquatur in alio, quàm
in delegato ad vniuersitatem causarum ex quo dicit eos, qui à iudicibus nostris delegandas lites
accipiunt. & sic præsupponit, quòd isti habent lites delegandas: ergo loquitur in delegatis ad vni-
uersitatem causarum, qui bene possunt delegare aliis secundum not.in d.l.more.ꝫ.codem. nam de-
legatus ad vnam causam tantùm, non potest dici habere lites delegandas, ex quo non habet nisi
vnam. & regulariter non subdelegat l.à iudice. maximè tenendo opin. Alexandri ibi. C.de iudic.
Tertio modo respondeo,quod inquantum loquitur de mulcta non debet referri ad iudices delega-
tos,sed ad alios ordinarios.nec istud debet videri absurdum per not.per Raph.Com.Paul.de Castr.
& dominum Alexand.in l.vbi pactum.in princip.C.de transact. vbi verbum, Data, in illo text.non
debet referri ad pactum, sed ad transactionem, ad quam referri potest. facit quia verba debent re-
ferri ad iuris dispositionem, etiam si posita sint sub aliqua generali clausula,vt not.Iacob. de Aret.
Bald.& Cato Sac.in l.Gallus.§.j.per illum.text. ff.de lib.& posthum.allegant etiam text.in l.damni.
§.sed quid. ff.de dam. infecto. Secunda est vera. Septimò adduci potest text. in capitul.ex literis.
extra de offic. deleg. vbi delegatus à delegato papæ potest interdicere, & consequenter mulctare,
ergo idem in delegato ordinarij, ex quo delegatus principis & ordinarius æquiparantur, vt per
Alexand.in rubric.ꝫ.tit.ij.sed ad hoc responde primò,quod ille text.loquitur de iure canonico,quo
iure etiam causæ meri imperij sunt delegabiles, secus de iure ciuili. Et hanc opin. tenet ibi d. Phil.
Dec. in capit. de causis.eodem titul. Secundo responde, quod aliud in delegato ordinarij, aliud in
subdelegato delegati principis.nam in eum facilius transeunt grauiora,quàm in delegato ordina-
rij. istud patet, quia delegatus principis potest subdelegare merum imperium, ordinarius non, vt
per Bart. in l.prima.ꝫ.tit.ij. Tertio responde, quod aliud est interdicere, aliud mulctare. nam faci-
lius permittitur coërcitio per viam interdicti,quam per pecuniam, ex quo circa pecuniam suspecti
sunt ipsi iudices.Facit quod not.Bal.Sal.in l.vnica.C.ne lic.sine iussu principis &c. Octauò facit.
pro contumacia infertur * mulcta d.l.j. ꝫ.tit.ij. sed contumacia est delictum d.l.prima. §.fin.vbi om- 157
nes not. & punire leuia delicta spectat ad dictos magistratus municipales d. l. magistratibus. ꝫ.eod.
§.audient.in authẽ.de defen.ciuit.si pertinet ad magistratus municipales,ergo consequenter ad de-
legatos per l.j. versiculo,quæ vero. ꝫ.de offic.eius cui. Sed respond. primo quod multa competunt
magistratibus municipalibus,quæ tamen non competunt delegatis,vt per Bart.in dicta l.magistra-
tibus.& est de mente Bart.in dicta l.j.in princip.ꝫ.tit.ij.non sequitur igitur, competit magistratibus
municip. ergo etiam delegatis. Secundo respond. negando quod competat etiam magistratibus
municip.non obstat fundamentum:quia respon.quod contumacia non est propriè delictum,vt not.
per doct.in d.§.fi. Et hanc solutionem tenet ibi d.Claud.de Seysello in d.princ.sed non placet: quia
illa data pro vera, cum sit leuius delictum, deberet tanto magis competere eius punitio dictis ma-
gistratibus munic. Quare dic quod magistratus *municip.possunt punire leuia delicta. Est verum, 158
sed

sed debent punire per modos licitos, non per illicitos, vt est mulctæ impositio. habent enim alia remedia, quibus poterunt punire huiusmodi contumaciam, de quibus in d.l.j. per Bart. & Mod. & per Bar. & Paul. de Castr. in d.l. magistratibus. j. eo. Nonò facit text. in l.ij. in fine. ff. de iudi. vbi potest quis delegatus mulctare, si hoc ei est permissum, secundum intellectũ Bar. Sed certè ille tex. probat contrarium, quia illud verbum, permissum, debet intelligi à lege vel à principe, secundum gl. ibi. facit l.j. in prin. §. tit. ij. Decimo Legatus proconsulis potest mulctare. l.ij. ff. quis & à quo. ergo etiam delegatus ordinarij. l.j. ff. de iuspe. tut. Sol. speciale in legato proconsulis argum. not. in l. more. j. eo.

159 Contrariam † partem tenet Barto. & alij communiter in d.l.j. dando tamen quasdam fallentias, de quibus per Alex. ibi: qui tenent etiam quòd magistratus municipales possunt infligere mulctas: delegati non. Ratio est secũdum eos: quia plura permittuntur magistratibus municipalibus, quę tamen non competunt delegatis. Sed ista mihi videtur carere ratione, nec puto doctrinam Bart. quam ipsi allegant in l. magistratibus. j. e. esse veram: & eam etiam dicit ibi Picus esse multum fragilem. Quare Fulg. & d. Ias. & alij Mod. ibi tenuere, quòd nec magistratibus municipalibus concessum sit ius mulctandi, sicut nec delegatis. Arguendo, primò facit tex. in d.l.j. in prin. j. tit. ij. vbi à magistratibus excipit duumuiros, quibus dicit non competere ius mulctandi. Sed duumuiri sunt magistratus municipales. l. iiij. §. duas. ff. de dam. inf. ergo ibi est casus pro hac quæstione. Inducitur fortiùs ille text. dum dicit, quòd magistratus mulctant secundum ius potestatis suæ, ponderando verbum, potestatis, quòd in persona magistratuum significat merũ imperium. l. potestatis verbo. ff. de verbo. signifi. & hac lege ibi quod etiã potestas appellatur. Sed ad illum tex. potes respondere, quòd imò duumui-
160 ri, & magistratus municipales multùm differunt: quia duumuiri sunt † magistratus excelsi habentes supremam potestatem, vt dicit Aug. in d.l.j. Et licet d. Ias. ibi nõ teneat hunc intellectum, (quia, secundum eum, non probatur iuribus) tu dic, quòd ille intellectus est ipsa veritas, & probatur per sex principalia fundamenta, quæ retuli in l.j. j. e. & sic in illo text. debet esse dictio, Tantum, prout communiter habetur secundum Ang. Potest esse etiam exceptiua, tamen declarando, vt dixi j. d. l.j. vbi respondi fundamentis quæ in contrarium adducuntur, dic vt ibi. Non obstat fundamentum
161 de verbo, potestatis, quia ibi † capitur non pro mero imperio, sed pro quacunq; iurisdictione & sic etiam minima. Vnde tale verbum capitur largè, secundum Iac. Butr. Bald. & Alexan. in d.l.j. j. tit. ij. facit, quod not. Alexan. in l. eum, qui. j. eo. vbi per multa probat, quòd Potestas, in dubio significat iurisdictionem generaliter sumptam. Idem tenet Archid. xj. quęst. j. cap. magnum, & videtur esse communis opin. Vel ij. modo responde, quòd admittendo quòd verbum, potestas, significat imperium, sed in magistratibus municipalibus & delegatis transit istud imperium merum. nam transit modica coërcitio corporis, & ius mulctandi, quæ sunt meri secundum Barto. hîc. dum igitur text. dicit quòd possunt mulctare secundum ius suæ potestatis, intellige, quòd possunt mulctare secundum suum imperium. ipsum enim mulctare, est meri imperij: licet alij, vt Paul. Cast. in d.l.j. teneant contrarium, & malè. Secundò pro hac parte facit text. vbi videtur expressum in l. defensores. la ij. C. de defens. ciuit. ibi, defensores nullas infligant mulctas. Sed Azo in Summa C. eo. & in Summa C. de modo mulct. ait quod debemus intelligere textũ vbi dicit nullas, scilicet graues, sed modicas
162 sic. & ita illum text. intelligit Alex. in d.l.j. Nec obstat secundum com dictio, Nullas. * nam ista dictio non excludit plerunq; omnia l. de ætate. §. nihil. ff. de inter. actio. l. naturaliter. §. nihil cõmune. vbi glo. ff. de acqui. poss. idem tenet Picus in d.l.j. vbi dicit, quòd ex quo habent leuem mulctam poterunt mulctare vsq; ad duos aureos. l. si oleum. §. fin. cum l. seq. ff. de dolo. Hanc solutionem reprobat Iaso. quia diuinat ad illum text. Sed Alexan. dicit, quòd non est absurdum, vt iura iuribus concordentur. cap. cum expediat. de elect. lib. vj. Tu reproba ex alio: quia illa verba essent de indubita
163 bili. nam quis dubitaret quòd defensores non possunt inducere * magnas mulctas, si nec præsides possunt. l. fin. C. de modo mulct. in princ. quod esset contra l. Labeo. ff. de Carb. edict. Item ille text. fuisset multum defectiuus, qui non declarasset vsque ad quantam summam possent mulctare defensores, sicut declarauit in ordinariis in d.l. fin. C. de mod. mulct. Vtcunque, ista solutio est penitus inimica illi legi, nisi dicas, quod ideo debet intelligi de seuerioribus propter verbum, seueriores non exerceant quæstiones, quòd incontinenti sequitur. vnde ex sequentibus declaratur mens legislatoris, sicut patrisfamilias l. si seruus plurium. in fi. ff. de leg. j. Et hanc solutionem tenet etiam Hostien. in Summa extra de mulcta. Vel secundo modo potes respondere ad illum text. quòd mulcta dupliciter infertur aut in contemnentes aliquod edictum, seu statutum factum à iudicibus: aut ratione contumaciæ, vt declarat Hostien. in Summa, de mulcta. versiculo, quibus autem &c. Si loquimur circa primum modum, tunc procedit illa lex: nam isti defensores non possunt statuere, vt per Bar. in l. omnes populi. ff. de iust. & iure. cùm ergo non posint statuere, mirum videri non debet si non possunt mulctas infligere venientibus contra sua statuta, seu edicta l.j. in fi. ff. ne quis eum qui. & l. seq. vnde colligitur ratio dubitandi. Et si diceretur, hic casus est indubitabilis. Nego hoc. nam etiam veniens contra actum nullum aliquando punitur, argum. not. in l. vbi pactum. in fine, vbi Bart. C. de transact. Istæ enim collectæ pecuniariæ non possunt imponi neque ex decreto ciuitatum. Item l. ij. C. vectig. noua instit. non poss. & de hoc loquitur illa lex. Sed quando mulcta infertur ratione contumaciç veluti j. tit. ij. l.j. tunc puto, quòd etiam delegati posint & consequenter defensores. Et pro

hoc induco.d.l.defenſores.nam * non poſſunt indicere mulctas, quia indebitæ, & ipſi non debent 164
aliquid indebitum exigere. Sed quando mulcta debetur ratione contumaciæ, non dicitur indebita, imò debita: quia reus ſe obligat non comparendo. vnde eum ſua contumacia damnat, vt dicit Hoſtien.in d.verſi.in quibus.in Summa de mul.Item facit: quia ad defenſorem ſpectat coërcere improbos ratione publicæ vtilitatis, vt dicit text.in d.l.defenſores. certè ſi non poſſet mulctare, non coërceret. vnde debet illa hoc modo intelligi. & ſic habes qualem qualem reſponſionem &c.

Tertiò facit text.in l.iij.§.ſi quis ad pedaneum.vbi Alber.de Roſ.notat ff.ne quis eum qui in ius. vbi eximens vocatum in ius à pedaneo non poteſt mulctari, nec incidit in illud edictum. Breuiter reſpond.altero de duobus modis: primò ſecundum Bar.ibi.nam delegatus non poteſt * citare re,& 165
ſic capere perſonaliter, vt not.in l.ij.ē.eo.ille autem titulus, Ne quis eum qui. loquitur, quando aliquis eſt citatus re,& ſic perſonaliter, vt declarat Bar.in rubr.illius tituli. Vnde cum delegatus non potuerit iſtud facere mirum non eſt ſi eximens talem vocatum non poteſt mulctari per reg.illius l. iij.in prin.& hæc eſt mera veritas. Secundò reſpondeo tenendo vnam ſolutionem gl.ibi,quòd ideo non mulctatur talis eximens,quia poteſt delegatus recuſari l. apertiſsimi. C.de iudi. ſecùs eſt poſt lit. conteſt. quia tunc non poteſt. & ſic ceſſante ratione poterit mulctare. facit text. in §. ſi vero. in authen.de exhi.reis. Mihi tamen plùs placet ſolutio prima. Quartò facit l. ij. §. j. in verſiculo, à competenti iudice.ff.ſi quis in ius voc.non ierit.ponderando verbum,à competenti iudice, quaſi dicat,quòd omnis iudex non eſt competens., & ſic nec delegatus. Item inducitur alio modo, dum dicit mulcta damnabitur pro iuriſdictione iudicis. ponderando verbum,iudicis,quod eſt genitiuum: & importat dominium.l.ij.ff.de relig.& ſump.fun.not.in rubr.ff.de operis noui nunt.Sed in delegato non cadit iſtud dominium iuriſdictionis l.j.§.qui mandatam.ē.tit.ij.ergo &c. Et eſt caſus in l. ait prætor.in prin.ff.de re iud.vbi edictum prætoris loquens de iuriſdictione iudicis non verificatur in delegato.& idem dicit ibi Alex.in ſtatutis.& quamuis hunc text.alij ita non inducant, tamen mihi videtur, quòd fortiſsimè vrgeat pro hac parte contra communem. Tamen reſpondendo, potes dicere ad primum, quòd illud verbum, à competenti, dictum eſt ratione aliorum iudicum, putà chartulariorum,& ſimilium.nam quamuis iura loquantur per hoc verbum, competenti iudicio, includunt tamen delegatos, & conſequenter etiam magiſtratus municipales, text. eſt in §. ſed & ſi quis. in l.fin.de admin.tutorum.vbi datio curatoris ad litem debet fieri in competenti iudicio, & tamen poteſt fieri ſubdelegato.cap.ſi annum.de iud.lib.vj.not.Alexan.in l.j.poſt Paul.Caſtr. Ang.& alios ē.eo. Ad ſecundum reſpondeo, quòd imo genitiui declarantur ſecundum ſubiectam materiam,& aliquando ſignificant niſi poſſeſsionem, vt notatur in d.rubr.ff.de op.no.nunt.per Bar.allegat text. in l.j.in princ.iuncto §.ait prætor.& §.ſeq.ff.naut.caup.ſtab. Ad d.l.ait prætor. reſponde eodem modo. Et ita tenet Alexan.in rubr.ē.eo.vbi etiam Mod. Ferrar. Vel nega, quòd delegatus non habeat iuriſdictionem propriam tenendo vnam opin.quam tenuit glo.in d.§.qui mandatam. Tertio modo reſponde ad omnia ſupradicta & planiùs, quòd quamuis dicat mulctam inferri ab ordinatis, per hoc non negat, quin poſsit etiam inferri à delegatis, ſi hoc eis mãdatum ſit, cum repræſentent perſonam ordinarij. cap.ſanè.de offi.deleg.cap.ſtuduiſti.de offi.vicarij. Quintò poteſt adduci tex.in l.eos.C.de modo mulct. vbi imperator munerans qui mulctare poſsint & quatenus, non ponit niſi ordinarios: noſtrum igitur non eſt leges extendere l.cum prætor.ff.de iudi.Sed reſpon.quòd poſuit ordinarios, qui poſſunt propria auctoritate mulctam dicere.Sed ponendo eos, videtur etiam ponere eos qui repræſentant eorum perſonam.dicto c.ſanè.& conſequenter etiã magiſtratus municipales per extenſionem paſsiuam regulæ quæ eſt poſita in d.l.j.verſic. quæ verò.ē.tit.ij. Sextò adduci poteſt tex.in l.ij.& iij.C.de modo mulct.vbi procurator & curator reip.non poſſunt mulctare: ergo tantominùs delegati, & pedanei, qui ſunt viles iudices.l.fin.C.de peda.iudic.Sed reſpon.quòd procurator Cæſaris vel reip. non habent iuriſdictionem neceſſariam, ſed voluntariam tantum.l.j. C. de peda.iud.facit l.ij.C.ſi aduerſus fiſc. vbi ſolus non poteſt cognoſcere, ſed in illo caſu ſpeciali adiuncto præſide.nam regulariter nullo caſu cognoſcit. vnde non habet merum imperium l.fin.ff.de offi.procur.Cæſ.& non eſt magiſtratus, ſed habet quandam dignitatem tantum, vt dicit Ioan.Cremon.in Summa.ff.de offic.proc.Cæſ.iſta ceſſant in delegato, quia ipſe habet iuriſdictionem ſaltem delegatam d.§.qui mandatam.vel reſpon.alio modo, quod non habent ius mulctandi grauiter, ſed modicè ſic: ita reſpon. Azo in Summa C.de modo mulct. Septimò adducitur tex.in l.aliud.§.item mulctam.ff.de verbo. ſign.vbi mulctam dicere poſſunt magiſtratus ſoli & præſides prouinciarum, quibus hoc mandatis permiſſum eſt,& ſic ſpecialiter. Ad idem text.in l.ij.§.fin.ff.de iud.ergo ſuccedit regu.l.j.in prin.ē.tit.ij.Sed ad hoc potes reſpondere, quòd imò magiſtratus dicuntur etiam delegati l.j.ff.de iudi.vbi not. Non obſtat dictio, ſolos, quia poſita eſt ad excludendum procuratorem Cęſaris,& procuratorem fiſci, qui non ſunt magiſtratus, vt ſupra dixi ſecundum Io.& ſi opponeres de fine illius l. dum dicit, pœnam autem &c. ponderando aduerſatiuam. nam tales procuratores non poſſunt infligere pœnam l.fin.ē.eo. Tertiò reſpon.exemplificando in caſu l. j. & ij. C. quando lic.vnicuique ſine iud. &c. ad text.in l.ij.§.fin.reſpon.quòd potius facit pro contraria opin. ponderando verbum, Publicæ. nam etiam magiſtratus municipales habent de publico, vt patet ex diffinitione iuriſdictionis tradita per gl.in l.j.ē.eo. item delegati ratione confirmationis l.more.ē.eo.item

Intelligen

intelligendo illud verbum, specialiter permissum, scilicet, ab ordinario, prout videtur intellexisse
166 Bar. in d. l. j. in prin. in tit. ij. Et ex his remanet expeditus iste articulus dubius quidem, & † in vtranqi
partem disputabilis. Cuius tamen veritas videtur esse, ne leuis mulcta competat nec magistrati-
bus municipalibus, & consequenter nec delegatis. Et sic opin. quam tenet hic Barto. non est vera.
Fortasse tamen posset habere locum vno casu, scilicet, quando aliquis contempsisset auctoritatem
ordinarij tunc posset ordinarius mandare delegato, vt ipse imponeret mulctam. potest enim quis
pro aliena iurisdictione mulctare, vt in d. l. j. in princ. vbi Ias. in v. not. ff. si quis ius dic. non obtemp.
Et puto quòd hæc fuerit mens Bart. hic: licet doctores hic, & ibi videantur intelligere Bar. alio mo-
do & sic quòd sit contrarius, quod non est verisimile,

INGREDIOR nunc materiam mixti imperij. Et primò quæro, cur dicatur mixtum? Tu
vltra Bar. & alios dic, quòd non dicitur mixtum: quia partem capiat ab aliquo, sed ratione similitu
167 dinis, quia quo ad quid est simile mero imperio, † quo ad quid est simile iurisdictioni. nã inquantum
expeditur officio iudi. nobili, est simile mero imperio, inquantum concernit vtilitatem priuatam,
est simile iurisdictioni in specie sumptæ. Nec istud debet videri nouum, quòd aliquid dicatur mix-
tum ratione similitudinis, sicut in simili videmus in l. ij. in fine. ff. ad l. Aqui. & hoc modo mixtum in-
168 telligunt doctores in l. ij. in prin. ff. de verb. obliga. Quæro, quomodo diffiniatur mixtum † impe-
rium? & Barto. post Pet. diffinit hoc modo, Est iurisdictio, quę expeditur officio iudicis nobili priua-
tam vtilitatem concernens. Istam definitionem communiter sequuti sunt alij. Ego teneo opin. glo.
hic, & Iaco. de Aren. quòd mixtum imperium sit etiam quando respicit vtilitatem publicam: dum-
modò concernat causam pecuniariam, vt in leui mulcta. Pro qua opin. est text. in hac lege, dum di-
cit, gladij potestatem &c. Nam mulcta etiam largissimo modo non videtur, quòd debeat venire
sub appellatione gladij. Itẽ adduco text. in l. capitalium. ff. de pœnis. in quo tex. enumerantur gra-
dus pœnarum meri imperij, & tamen non ponitur ibi mulcta. Nec video pro Bart. adduci aliquem
text. per quem probetur ista sua opin. nec aliquid facit exemplum bonorum possessionis quòd Bar.
hic inducit pro se: quia illud facit etiã pro opin. gl. nam in tali bono. possessione agitur de causa pe-
cuniaria. Nec obstat datio tutoris: quia illa non est mixti imperij, sed cuiusdam facultatis l. muto. §.
tutoris datio. ff. de tut. dixi in l. j. C. eo. & j. aliquid dicã. Vel dic, quòd ex quo datur etiam rebus respi-
cit in necessariam consequentiam vtilitatem pecuniariã. Idem est de his, quæ posita sunt per Bart.
in primo gradu mixti imperij quæ tamen mihi non videntur esse mixti imperij, vt j. dicam. Ego ta-
men puto diffinitionẽ, quæ posita est in hac lege esse veriorem, scilicet, mixtum imperium est pote-
stas, cui etiam iurisdictio inest. Potestas, est genus: iurisdictio, differentia: cui etiam inest proprium.
Est verum, quòd ista diffinitio est obscura, & venit declaranda prout supradixi. nam reincidet in
169 idem cum diffinitione Iac. de Arena. Quæro post Bar. Quibus † competat mixtum imperium? Et
Barto. dicit, quòd competit his, quibus & merum vt in authen. de def. ciuit. in §. iusiurandum. in fine.
ibi, & quæ ex authoritate iudicum pendent. Tu dic, & satis est de mente Barto. quòd est quoddam
quod competit ordinariis tantum: quoddam est, quod competit etiã delegatis, vt j. videbimus. Sed
quia veniunt infra examinandæ quædã quæstiones, ideo ad euidentiam clariorem præmitte, quòd
inter iudices, quibus competit administratio mixti imperij & etiam iurisdictionis, est magna diffe-
170 rentia, quam tamen solent doctores nostri confundere. Nam quidam † sunt, quibus mandata est iu-
risdictio: alij sunt, qui dicuntur iudices dati: alij sunt iudices ex sacra iussione delegati: alij sunt iudi
ces ab imperiali fortuna dati: alij sunt, qui dicuntur executores: alij sunt, qui dicuntur arbitri iuris:
alij sunt iudices chartularij. Iudices quibus mãdata est iurisdictio, sunt illi, quibus ordinarius man
dauit suam iurisdictionem circa vniuersas causas, secundum gl. in l. j. §. qui mandatam. in j. glo. ff. de
offi. eius cui. & tales possunt etiam dici delegati ad vniuersitatem causarum. Mandata etiam iuris-
171 dictio * dicitur, quando est mandata ab ordinario ad vnam causam tantum, quo casu talis ordina-
rius nil apud se retinuit de iurisdictione circa eam quæ delegata est. Vnde talis delegatus repręsen
tat in totum circa illam causam personam delegantis: & ab eo non appellatur delegans, sed is qui
prouocaretur à delegante. prædicta probantur in l. etsi prætor. ff. tit. ij. in l. solet. j. eo. in l. j. §. j. ff. quis,
& à quo. & talis delegatus non potest alteri mandare suam iurisdictionem. l. fi. in prin. ff. tit. j. l. more.
j. eo. Sed potest dare iudicem l. cùm prætor. §. is quoque. ff. de iudi. secundum verum intellectum, se-
cundum quem exemplum non restringit regulam, sicut facit tenendo communem quod est contra
l. j. §. quod vulgo. ff. de vi & vi arm. maximè cùm Iurisconsultus argumentetur sæpissimè de legato
proconsulis ad alios delegatos, vt in l. j. §. qui mandatam. in l. cognitio. ff. tit. ij. in l. j. §. j. ff. de susp. tut.
facit l. si quid erit. ff. de offi. procõsulis. cum similibus quibus conantur respondere Mod. in l. more.
172 j. eo. Sed malè. Iudices dati * qui alio nomine dicuntur etiam pedanei, dicuntur delegati ad cau-
sæ cognitionem tantùm, & ad diffinitionem tantùm, & ad cognitionem & ad diffinitionem simul,
173 ad vnam tamen causam tantùm. Et tales iudices † non habent nisi illam speciem iurisdictionis, si-
ne qua iurisdictio commodè explicari non potest. l. ij. ff. eo. nam hoc casu is, qui eum dat, nil ab se ab-
dicauit, sed retinuit iurisdictionem in illa causa, & à tali iudice ad eum, qui eum dedit appelletur l.
j. in prin. ff. quis & à quo. Item talis iudex datus dicitur habere tantum iudicandi facultatem l. fi. se-
cundum primum intellectum. C. vbi & apud quem. vnde non potest alium iudicem dare l. à iudice.

C.de iudi. quæ lex propriè loquitur in his terminis. Et tales dicuntur fungi solùm munere iudicia-
rio.d.l.à iudice.vnde non potest suam sententiam exequi l.à diuo Pio.in prin.ff.de re iudi. nam sta-
tim lata sententia, expirat eius iurisdictio.secus est in alio, vt j.dicam per glo.in c.pastoralis.§.quia
verò.de offi.deleg.& gl.in cap.si quis contra clericum.de foro compet. Et prædictas declarationes,
& differentias tenuit Albertus glossator in prima lectura, quem ibi sequitur Rapha. Com.Ioan.de
Imo.Ioan.de Ana.in repetitione. Angel.de Aretio d. Bartolum in d.l.j.§.j.ff.quis & à quo.Fulgo. in
l.solent.j.eo. Moder. Flor.rep. in l.cùm prætor.§.is quoque.ff.de iudi. Andr.Barb.in cap.super quæ-
stionum.§.porrò.de offi.deleg.& satis est de mente Lanc. Decij in l.fi.in prin.3.tit.j.dum dicit,quòd
is cui mandata est iurisdictio potest iudicem dare, & dicit Iason in d.l.à iudice.C.de iudi.quod ista
opin.est profectò admirabilis,& noua:licet ipse eam non teneat,mihi videtur amica iuribus. Iu-
dices ex sacra iussione, †vel ex sacra forma delegati,dicuntur iudices dati à magistratibus ordina- 174
riis accedente iussu principis.de eis loquitur text.in §. si verò. in authen. de exhib.reis. Et hunc in-
tellectum ad illum text.tenet Raph.Com.& Alexan.in l.à diuo Pio.in prin.ff.de re iudi. Alexan.in
l.ij.& Moder. Ferr.ibidem.3.l. proxi. Declaro. & attendite quia hæc non reperiuntur in scartapa-
ciis. quando erant † aliqui litigaturi sub iudice ordinario & actor vel reus cuperet causam cito fi- 175
niri,supplicabat imperatori, vt iuberet per rescriptum, quod alio nomine dicitur sacra forma,vel
sacra iussio,iudici ordinario, vt delegaret illam causam. & postea princeps concedebat tali iudici
dato, vt procederet summariè vel alio modo secundum quod erat supplicatum, & hoc fieri indi-
stinctè poterat ante lit.contest.vt est text. & ibi glo. in verbo competentem.in authen.de litig.in §.
omnem.in versi.si vero apud iudicem.post litem contestatam fieri non potest,vt est text.in authen.
in medio lit.non fieri sacras formas.in prin.licet glossæ & docto.illum textum non videantur bene
intelligere.& hæ iussiones non valent nisi subscriptæ sint à quæstore, & contineant, inter quos lis
sit & ad quem iudicem dirigantur, & per quam fuerint directæ personam.vt est tex.in authen.vt di
ui.iussi.subscript. hab. per totum. & ab his iudicibus appellatur ad eos, à quibus dati sunt, non au-
tem ad principem, vt est text.in l.fin.ff.quis & à quo. & nil amplius habent, quam alij iudices dati,
nisi quòd illa sacra iussio fecit, vt possent procedere summariè. Et pro ista declaratione etiam est
text.not.in l.j.§.si quis in appellatione.ff.de appell.& sic tenendo hanc opin.quæ videtur vera,resul
tat fortissimum fundamentum contra illam opin.quæ communiter tenetur in l.ius ciuile. ff.de le-
gib.quam tamen impugnat Aretin.in l.j.§.si quis simpliciter.ff.de verbo.obliga.quod quando prin-
ceps rescribit iudici, vt procedat summariè, & sic alterando eius iurisdictionem, quòd talis iudex
fit in illa causa delegatus principis, istud est contra tex.in d.§.si quis in appellatione.inducendo,vt
patet ex supradictis.cogita,& aduerte, quia tales iussiones nō semper fiunt,vt iudex procedat sum
mariè,sed etiam propter aliquem alium fauorem supplicantis,vt est glo. quam ibi not.Bar.in d.au-
then.vt diuinæ iuss.in gl.in verbo,iussionem. Iudices ab imperiali †fortuna dati,videntur esse illi, 176
qui ab imperatore delegati sunt,quorum officium non expirat etiam mortuo principe.Declaro.de
legatio facta alicui sub nomine dignitatis, etiam mortuo eo cui facta est, transit ad successorem in
dignitate tex. est in cap.quoniam Abbas.extra de offi.deleg.not.in l.more.& l.& quia.j.eo.Tangit
Barto.& alij omnes in l.qui liberis. §. hæc verba.ff.de vulga.& pupil.vnde pariformiter videtur ar-
guendo à mandatario ad mandantē, quòd si aliquis sit delegatus ab imperiali fortuna, etiam quòd
moriatur imperator antè,quàm lis sit contestata coram delegato,ex quo dignitas ipsa seu imperia-
lis fortuna remanet,non expiret tale mandatū,imò possit delegatus persequi:imperialis enim for-
tuna nunquam moritur,sed imperium semper est,vt concludit Bald.in extrauag.de pace Const. in
verbo.concesserimus.allegat §. quia igitur.in authen.quomodo opor.episc.facit quod not.Inno. in
cap.licet ex suscepto.de foro compet. Barto.in l.j.in §.denique.ff.de aqua plu.arcen. Et pro hac no-
stra opin.videtur casus in cap.si gratiosè.de rescrip.lib.vj.& videtur tenere Bart. in l.j.dum allegat
d.cap.si gratiosè.3.eo.declarando,vt ibi per D.Paul.Pic. & in hoc differt talis delegatus à delegato
principis. quia mortuo principe ante lit.contest.delegatus principis non potest amplius cognosce-
re l.more.j.e.secus in hoc in aliis æquiparantur.Quod not.ad declarationem eorum,quę habentur
per docto.in d.l.more.& l.sequen.in fin. & hi videntur esse iidem cum datis à iudiciali culmine per
text.in l.fin. in princ.C.de iud. iuncto eo quod dictio, Siue, sensum coniungit & verba disiungit se-
cundum proprietatem sermonis,vt per Barto.in l.si quis ita.ff.de aur.& arg.leg.Barto. in l. si is qui.
cc.§.vtrum.ff.de reb.dub. Barto.in rubr. C. de nauicula. lib. xj. Exequutores, istud nomen æqui-
uocum est,& habet plura significata, vt per d.Abb.in capit. pastoralis.§.quia verò. extra de offi.de-
lega. Sed intelligēdo prout facit ad præsentem materiam, dic quòd exequutor dicitur quatuor mo
dis.Primo modo dicitur exequutor †quilibet ordinarius:quia sententiam quam tulit,potest exequi 177.
l.à diuo Pio.ff.de re iudi.in principio.& hoc modo capitur in l.fina.§.executores. C. vt nemo priua.
vela.regia.Secundo modo executor dici potest etiam is, cui mandata est iurisdictio:quia etiam ta-
lis potest exequi, vt infrà dicemus. Item potest dici executor iudex delegatus, cui delegata sit
etiam executio.capitulo,si quis contra clericum.de foro compe. nam talis executio potest delega-
ri ab ordinario de iure cano. prout etiam loquitur ille text. clarum est. De iure ciuili contrarium
tenent omnes in d.l.à Diuo Pio.in princ.Ego infrà tenebo contrarium. & contrarium etiam tenet

glo. in d. cap. si quis contra clericum. & ita debet intelligi text. in l. fin. & in l. apertissimi. C. de iudi.
& ita intelligit ibi Barto. Tertio modo dicitur executor, apparitor seu nuntius, qui facit executio-
nem iussu præsidis. & quilibet iudex habet duos executores. §. nullo. in aurheo. de iudicib. & si fue-
rint negligentes, poterit iudex etiam delegatus eos mulctare & remouere ab officio. l. fi. C. de spor-
tu. & isti executores pluribus nominibus appellantur, de quib. per glo. in d. §. nullo. & de his execu-
toribus debet intelligi text. in l. sancimus. C. de iudiciis. Quarto modo dicuntur executores qui-
dam iudices ordinarij, qui ex vigore alicuius legis municipalis exequuntur sententias omnium iu-
dicum tam ordinariorum, quàm delegatorum, vt est nunc Mediolani. & isti etiam dicuntur execun-
tes secundum Raph. & Iaso. in d. l. fin. C. de iudi. & de his nulla lex in corpore iuris, licet Rapha. &
Iaso. ibi teneant contrarium per d. l. fin. & d. l. sancimus. sed (vt dixi) loquuntur in aliis. Arbitri
178 iuris * dicuntur iudices dati ab ordinario ad vnũ articulum tantum. Exemplum: Ego litigo tecum,
179 & peto, vt satisdes: tu vis satisdare: ego † nego fideiussores idoneos: debet ordinarius dare arbitros,
qui cognoscant sint idonei néc ne: & ab illis arbitris potest appellari: imò etiam absque appellatio
ne sententia corrigi ab eo, qui eum dedit. ita loquitur tex. in l. arbitro. & in l. sequen. secundum com
munes intellectus. ff. qui satisd. coga. & text. in l. fin. ff. à quib. appell. non licet. Possunt etiam isti ar-
bitri iuris dati à partibus, sed confirmantur ab habente iurisdictionem. Vnde ex eorum sententia
oritur actio. exemplum est in l. apertissimi. C. de iudi. in l. fin. eo. tit. & eo casu non sunt dati ad arti-
culum tantùm, sed ad totam causam, sed sunt quodam modo subdelegati. Exemplum: Si recusaue-
rim delegatum principis tanquam suspectum: si ille adest, coget me compromittere in arbitros: si
verò abst, tunc coget me ordinarius illius loci in quo sum, sed ille delegatus quem recusaui, exe-
quetur sententiam illorum arbitrorum, & de istis arbitris iuris, qui propriè intelliguntur dati ad
vnum articulum, loquitur text. in l. à diuo Pio. in princ. ff. de re iudic. vbi dicit, quòd hi qui eos de-
derunt exequentur eorum sententias. de eis etiam loquitur text. in l. cùm anteà. in princip. C. de
arbitr. Hodie etiam dicuntur arbitri iuris illi arbitri, qui dantur ex vigore alicuius statuti, puta
illius quod disponit, vt causæ inter agnatos compromittantur in arbitros. certè hi arbitri, cum eli-
gantur ex necessitate statuti, habent iurisdictionem, & eorum sententiæ debent habere executio-
nem, nisi appellatum sit. nam ab his potest appellari secundum magis communem opinio. in l. fin.
C. de iudi. Tangit Aretin. in l. j. C. de arbir. & aduerte quia inter hos est differentia, quia illi arbitri,
qui dati sunt ad aliquem articulum, nullam habent iurisdictionem nisi delegatam. d. l. fin. ff. à quib.
appel. non licet. Sed videtur quod arbitri dati vigore istius statuti habeant ordinariam: de quo
dic, vt nota. per Archid. in cap. legitima. de appell. lib. vj. latius per Felin. in cap. fin. extra de re iud.
& ibidem d. Abbas, vbi concludit, quòd eorum iurisdictio plus accedit delegatæ, quàm ordinariæ.
quod confirmo vltra eum per ea, quæ ponit Barto. in l. more. §. eo. dum dicit, quando committitur à
populo iurisdictio circa vnum genus seu negotium tantùm, tunc in dubio censetur delegata.
180 Iudices qui habent tantummodo † iudicandi facultatem, sunt qui dicuntur chartularij: item
alij, veluti procurator Cæsaris. nam ille haberet iurisdictionem inter priuatos solùm voluntariam
non necessariam. Vnde eius iurisdictio inter priuatos est iure prorogationis. l. j. C. de peda. iudi. Et
de hoc procuratore vel similibus loquitur text. in l. rem non nouam. C. de iudi. nam non puto, quod
loquatur in iudicibus chartulariis, ex quo non reperio legem, quæ dicat chartularios habuisse iu-
risdictionem. etiam quod glo. in l. j. ff. de iudi. quam ibi sequitur Barto. & Paul. de Cast. Item glo. in
d. l. rem non nouam. vbi Bal. & in d. l. fi. vbi Bal. & Salic. vbi & apud quem dicant eas leges loqui de
chartulariis. Sed vt dixi, ista legibus nullis probantur. Et hanc opinionem contra omnes tenet,
quod equidem sciam, solus insignis doctor d. Thomas Docius Senens. in l. ait prætor. §. si iudex. ff. de
re iudi. Est bene verum, quod communiter in Tuscia per statuta isti notarij seu chartularij habent
iurisdictionem voluntariã. Sed istud non est de iure communi, vt dixi. nam in Tuscia eunt partes
ad notarium, & rogant, vt scribat instrumentum qualiter Titius mutuauit Seio centum. tunc nota-
rius, qui ex vigore statuti habet iurisdictionem, facit præceptum Seio, quòd soluat illa puta intra
decem dies prout mutuans voluerit. Tale præceptum tanquam factum per iudicem in confessum
habet executionem paratam secundum l. si debitori. ff. de iudic. & hoc instrumentum vocatur gua
rentigiatum, quasi dicas fortificatum. Guarentiziare enim significat validare, & fortem facere, vt
est text. singularis in iure. & ibi Bald. notat in cap. vnico. §. si autem inter. de lege Corra. in vsibus
feud. Et ex his habes declaratos istos terminos, quorum maiorem partem solent doctores & præci-
181 puè nostri temporis confundere. Successiuè † calcando vestigia Barto. quæro, quot sint gradus
mixti imperij. & Barto. facit sex gradus, sicut etiam fecit in mero imperio. alibi Barto. in l. iiij. §. si
intra. ff. de damo. infe. facit tres tantùm gradus & non computat duos primos gradus, quos ponit
hic. Iason hic facit tres tantum gradus, & eum sequuntur Mod. nam primum & secundum iungit
simul, quia competit solo principi & præfecto prætorij. tertium & quartum etiam iungit simul, quia
vterque requirit plenam causæ cognitionem. quintum & sextum etiam in eundem gradum copu-
lat: quia vterque requirit nisi summariam causæ cognitionem & secundum eum potest delegari.
Circa ista non multùm insisto, quia sunt paruæ vtilitatis. tamen videtur quod Barto. meliùs locu-

tus sit in d.§.si intra. quia mihi non videtur,quod dare veniam ætati, vel interponere auctoritatem
arrogationi,vel cognoscere ex supplicatione sint mixti imperij, sed potiùs cuiusdam facultatis re-
seruatæ solo principi vel communicatæ etiam cum præfecto prætorio. Istud probatur quia non
sunt iurisdictionis in genere patet.cùm non sit in illis necessitas iudicandi.l.princeps.ff.de legibus.
In contrarium facit quod not.Phil.Dec.in consi.cl.dubitatur principaliter.prætereà magna diffe-
rentia est inter dare veniam & ius dicere.l.j.§.quod quis.iur.Item si princeps hęc non concedit,non
potest pars conqueri:ergo sunt meræ facultatis l.nõ quicquid.ff.de iudi.faciunt quæ dixi §.Item po
sito, quòd sint mixti imperij non faciunt ad hunc titulum qui loquitur nisi de eo imperio, quod est
communicatum cum omnibus ordinariis.l.imperatores.ff.de in di.ad. facit quod not.doct. in l.j.in
glo.in verbo. tribuuntur §.tit.ij.vbi dum Barto. dicit, quod imperator est superillustris, & sic in di-
gnitate,doctores eum reprobant,quia non est in dignitate,sed super omnem dignitatem,& fons &
origo dignitatum. Pariformiter ea,quæ sibi soli competunt,non debent dici imperij,sed cuiusdam
pręeminentiæ,& facultatis sibi reseruatæ:vnde si princeps concederet merum imperium,seu mix-
tum, non videtur quod deberet venire illud, quod competit soli principi, vt etiam dicit d. Claud.
hîc. Inquantum Barto. in hoc primo gradu dicit,quòd dare veniam * ætati competit soli principi 182
per l.ij.C.de his qui veniam ætat.quæro quę sit ratio, quod hoc imperatori sit reseruatum? videtur
dicendum: ideo quia ista veniæ datio est quasi contra naturam.nam minor tempore,per talem da-
tionem habetur tanquam si esset maior, vt est glo.in rubr.C.eo.tit.& hanc rationem videtur tene-
re Inno. in cap.cùm P. tabellio.extra de fide instru. tamen non multùm placet,quia satis potuisset
princeps concedere id præsidibus per legem:quo casu præsides facerent auctoritate legis, & cessa-
ret prædicta ratio.sicut etiam videmus quod facere vt credatur pelli animalis mortui,est quasi con
tra ius naturale,& tamen pręsides hoc possunt auctoritate l.scilicet creando tabelliones,vt conclu
dit Oldr. Laud.in consil. lxxv. quod incip. Quis possit creare notarium. & §. dicemus.quia omnes
hîc indistinctè tenent contrarium non aduertentes ad illud consilium Oldr. & certè illa lex ij. est
multùm not. nam ibi cognitio, verum debeat dari talis venia,bene competit præsidibus & aliis, vt
probatur in d.l.ij.§.sed senatores. vbi debent præsides interuenire de moribus & honestate eorum,
qui veniam ætatis petunt,& tamen ipsa pronuntiatio non.quod facit ad ea,quæ not.in l.cognitio.§.
vt bonorum.§.tit.ij.per Iason.in l.iubere cauere.§.eod. vbi dicunt, quòd delegatur cognitio non au
tem pronuntiatio missionis in posses. secundum vnam opinio.ad idem textus in l.solent.§. de offic.
procons.& lega.in princ.& tamen videtur quòd maior industria requiratur in cognoscendo quam
in pronuntiando.dic,vt in dictis locis. Item illa lex est contra vnam opin.Decij hic,qui dicit hunc
gradum maximum competere etiam senatoribus per l. non ambigitur. ff. de legibus.& l. quomi-
nus.ff.de flum.ista opinio est contra illum text.in d.§.sed senatores.vbi senatores minores non pos-
sunt impetrare veniam ætatis,nisi à principe. nam videbatur cùm ipse sit senator,quòd debeat sibi
ipsi & vnà cum aliis senatoribus dare veniam per nota. per Alber. de Rosa. in l.fin.§.de offic. præt.
quod tamen text.negat.non obstat d.l.non ambigitur.quia est correcta, vt dicit ibi glo.item proce-
dit de iure Digestorum,quo tempore senatus habebat maximam potestatem, maiorem quàm Im-
perator. Hodie est secùs. sicut etiam videmus quòd senatus Regis minor est ipso Rege. allegat
etiam Decius text. in l. j. §. de qua autem. ff. de postul.cui responde eodem modo. Tamen videtur
quòd opinio Dec. sit seruanda in practica ratione euitandæ correctionis legum. argum. l. præcipi-
mus.C.de appel.nam per subauditos intellectus &c. In quantum Barto.in † eodem gradu collo- 183
cat interpositionem auctoritatis in arrogatione,adde quòd illa competit etiam pop.Roma. secun-
dum A.Gell.in libr.v.Noctium Atticarum capit.xix. qui dicit ideo dictam arrogationem,quia ge-
nus hoc in aliam familiam transiens per populi rogationem fit. Eius † rogationis verba hæc sunt: 184
VELITIS, IVBETIS VTI L. VALERIVS L. TITIO TAM IVRE, LEGEQVE
FILIVS SIBI FIAT, QVAM SI EX EO PATRE, MATREQVE FAMILIAS EIVS
NATVS ESSET, VTIQVE EI VITAE, NECISQVE IN EVM POTESTAS SIET
VTI PARIENDO FILIO EST. HAEC ITA VT DIXI, ITA VOS QVIRITES,
ROGO. &c. Ego puto hæc verba fuisse introducta ante imperatores, quo tempore Senatus & po.
Roman.regebant.nam eo tempore patres habebant vitæ & necis potestatem in filios, non autem
tempore imperatorum.l.in suis. in fin.ff.de lib.& posthum. vnde hodie nec populus Roma. poterit
interponere auctoritatem in arrogationibus per not. in l. j. ff. de constit. princip. Et aduerte, quia
Gellius aduersatur Iurisconsulto in d.l. ij.in etymologia vocabuli, vnde dicta est arrogatio. Et cir-
ca eam vide plura per Gellium in dicto cap.xix. quorum partem referunt quidam Modet. [nempe
Cattellianus Cotta] in suis Memorabili.in verbo.arrogationis formam.Mihi magis placet etymo
logia assignata per Aul. Gellium quam etymologia Iurisconsulti: quia secundum eam infans non
posset arrogari,quod videtur falsum per l.etiam. in vltima. ff. de adopt. glo. in d.l.ij.vtraque est su-
stentabilis? Sed verùm † papa possit interponere auctoritatem in arrogatione,dic quòd sic ,vacan- 185
te imperio, secundum d. Christopho.Porc.inst.de adopt. in §.j. nam mortuo imperatore imperium
transit ad papam,vt notat Inno. in cap. licet. de foro compet. Ioan. Fab.ibi tenet idem etiam viuo
imper

imperatore quo ad bona ecclesiastica,& quo ad ordines,secus quo ad successiones iure ciuili. Vide
ibi. Inquantum Barto. in eodem gradu collocat emancipationem infantis, dic idem esse etiam
de absente per l.pen.C.de eman.lib.& aduerte,quia si papa,vel imperator concederet comiti Pala
tino,vt posset legitimare, tamen non poterit legitimare infantes secundum Picum hic in secunda
lectura. idem etiam,quia non posset legitimare filios,mortuo patre,quando esset quæsitum ius aliis
agnatis nisi specialiter hoc esset sibi concessum: secundum Bald. in l. ij. 1o versiculo, & nota quòd
Papa.C.de seruis fugit. Traditur in l.Gallus.§.& quid si tantùm in fine.ff.de liberis & posthumis. &
ista dicta Barto.hic faciunt, quòd statutum, per quod legitimatur filius naturalis, non valet: nam
cùm istud sit reseruatum solo principi,non valet. Et hoc, quando esset statutum alicuius ciuitatis,
quæ superiorem recognosceret secundum oot.per Barto. in l. denique.ff.de mino.in princip.Bald.
Alexan.Aretin.Iason in l.more.ff.de acqui.hæredit. Alexan.in l.bonorum.C.qui admit.quandu ve
rò de facto non recognosceret, talis legitimatio valeret quo ad bona existentia in illo territorio,
quod subest illi ciuitati,secùs quo ad alia bona, vt per Alexand. in consil.ij.in j.volumine. & multa
possent poni in isto gradu,quæ sunt reseruata principi, quæ posui suprà. Et de reseruatis papæ vide
lx.casus enumeratos per Hostien.in summa de offi.lega. Hic solùm intendo tractare istud dubium,
187 Verùm facultas † creandi tabelliones sit reseruata soli principi. Et quòd sit reseruata & huius
mixti imperij maximi,tenet Inn.in cap.cùm P.tabellio.de fide instr. quem ibi sequuntur alij. Idem
tenet Alexand. hic, qui allegat concord.& Iason, qui dicit esse meri imperij maximi, quod non est
verum, vt dixi suprà. Primò igitur pro hac parte facit, quia quòd credatur pelli animalis mortui,
hoc est contra ius commune,& quodammodo contra ius naturale. Sed contra ius non licet facere,
nisi soli principi l.princeps.ff.de legibus.ergo &c. Facit, quod notat glo.in rubr. C. de his, qui veni.
ætat.imp.iunctis his,quæ ponit hic Barto. sed ad hoc responde fatendo, quòd solus princeps possit
seu lex per eum lata: sed præses, & alij ordinarij id faciunt ex potestate sibi concessa à principe
cap.j.§.iudices verò.de pace tenen.in vsib.feud.vel à lege.l.j.in prin.ff.de offi.eius,cui.ergo &c. Fa-
cit c.sanè.de offi.deleg.cap.studuisti.de offic. vicar. In hoc tamen differunt notarij creati à princi-
pe,ab aliis qui à præsidibus prouinciarum & à ciuitatibus creantur: quia illi possunt vbique instru-
menta conficere: hi vero non nisi intra prouinciam aut ciuitatem, in qua sunt creati. Secundò
pro hac parte facit. quia vsus tabellionum fuit inuentus, & approbatus à principibus, & nullibi re-
peritur,quòd alius possit eos creare: ergo non est præsumendum ab aliis,capitulo inter corporalia.
extra de transl.prælat. Sed responde, quòd imò istud non videtur ex genere prohibitorum: vnde
quælibet creduntur permissa, quæ non reperiuntur prohibita.l.nec enim.§.quod eis.ff.ex quib.caus.
maior. Item videtur satis expressum per fundamenta, quæ pro contraria parte adducuntur: ergo
188 creatio notarij non est reseruata soli principi. Tertiò facit textus in l.actuarios.C.de † numerar.
lib.xij. vbi actuarij & sic tabelliones,qui scribunt acta, non debent ordinari nisi vbi manus princi-
palis sanxerit. Sed ad hoc respondet Oldr.in dicto consi.lxxv. quòd ibi non loquitur de tabellioni-
bus,sed potiùs de quibusdam exactoribus publicarum pecuniarum.nam hi propriè dicuntur actua-
rij. Et licet ipse non dicat,est gl. in l.ne diutius.C.eo.tit.& tex.in l.actuarij.C.de erog.mil.anno.lib.
xij. Cum igitur illud officium esset propositum recipiendis pecuniis, mirum igitur non est, si cau-
tiùs agitur.l.hoc iure.ff.de solu.not.in l.qui proprio.§.qui alium.ff.de procur. ista responsio est mul
tum periculosa: quia cautissimè etiam agendum est circa tabelliones: cùm possint multa mala fa-
cere.Quare aliter tu dic,quòd ille text.loquitur de exactoribus pecuniarum ipsius principis. Vnde
mirum videri non debet si princeps vult ipse eum eligere, sicut quilibet dominus eligit sibi famu-
189 los,argumento l.ij.ff.de optio.lega.Sed iste tabellio etiam quòd sit * seruus publicus,non tamen di-
citur propriè seruus principis: vnde ab eo non debet eligi.nam publicus in nostro casu non capitur
ratione principis,sed ratione populi. Vel & tertiò dic,quòd ille tex. loquitur de loco vbi debet fieri
actuarius,non de ipsa collatione officij. Secunda placet. Quartò adducitur text.in §.si verò præ-
ter.in authen.de tabell.vbi dicit imperator, Tabelliones habent auctoritatem à nobis &c. Sed re-
spondet Oldr.quòd illud authenticum est locale.Sed hęc solutio non placet.Quare secundo modo
respondet,quòd loquitur de auctoritate, quam statim ibi concesserat imperator, quòd posset dele-
gare, vt dicit ibi glo.in verbo, dudum. Tertio modo dic quòd satis habet auctoritatem ab impera-
tore,quando præses potest eum creare, & lex dat postea ei auctoritatem. Secunda solutio ad hunc
text.est vera. Quintò ego adduco,quicunque habent aliquod militię cingulum, vel quoquo mo-
do militant,debent fieri per principem l. neminem.C.de re mil.lib.xij.& l.fin.C.de offi.magist.offi.
190 not.Barto.in l.j.C.de digni.lib.xij.sed tabelliones* dicuntur militare l.j.C.de tabul.lib.x.ergo &c.
Responde, quòd imò satis est probatoria, vel quod fiant à magistris militum, sed bene debent illi
posteà referre ad principem d. l. neminem. Vel dic, quòd prædicta iura loquuntur de veris militi-
bus, quorum opera vsui est in bello. Et si argueretur ab identitate rationis, dic, quòd maius oritur
præiudicium ab illis militibus,quàm à tabellionibus,ex quo illi possunt præiudicare,quo ad vitam,
quæ anteferenda est rebus.l.iustissimè. ff. de ædil.edicto.l.ex eo.C.de agen. in reb. lib. xij. Sextò
191 adduco text.in l.non enim.ff.de adopt.vbi * tabelliones dicuntur serui publici. ad idem l.ij.ff.rem

pupil.ſal.fore.& text.in §.cùm autem.inſtit.de adopt.Si ergo dicitur publicus videtur,quod debeat
eligi de publico,& ſic à principe:ſicut res publica dicitur ea quæ eſt principis,vt per Barto.in rubr.
C.de iure fiſc.lib.x.& hunc text.ita voluit inducere Bar.in l. nec enim.in §.eorum.in fin.ff.de adop.
Sed dic,quòd dicitur publicus,non quod electus ſit à principe,ſed quòd publicè ſeruit, vt dicit glo.
in d.§.cum autem. Septimò ego adducn ſecundum regulas iuris ciuilis, nemo alteri ſtipulari po-
teſt l.ſtipulatio iſta,habere licere.§.alteri. ff.de verbo.obliga. ſed notarius * alteri ſtipulari poteſt, 192
vt notat Barto.in d.l.nec ei.§.eorum. de adopt.ergo facit contra regulas iuris communis. iſtud non
poteſt concedere niſi princeps, qui eſt ſuprà legem. l. princeps. ff. de legibus. ergo tabellio habet
officium à principe.Sed reſpond.quòd bene princeps, vel lex conceſsit, quod aliquis ex quo eſt ta-
bellio poſsit ſtipulari alteri:ſed tamen non ſequitur,ergo princeps ipſe facit tabellionem,quia imò
potuit permittere iſtud præſidi. Octauò ego adduco quod hìc dicit Bal.verſi.circa tertiam quæſtio
nem poſt Inn.in d.c.cum P. Tabellio.quòd ſolus princeps poteſt creare tabelliones generales.Sed
reſponde quod per hoc nõ negatur,quin particulares creari poſsint à ciuitatibus præſidibúsve pro
uinciarum.& vide Alex. in conſi.lxxv. Contrariam opinio.tenet † Hoſt.in Summa de fide inſtr. 193
in §. quibus.:Hoſti. in Summa,ne cler.vel mona. §. quæ ſunt permiſſa,verſic. quid igitur.& Old.in
conſi.lxxv.incip.quis poſsit creare notarium.Io.And.in addit.Spec.in tit.de inſtr.edit.§.reſtat.ver-
ſic.ſed quis.Guil.de Cuneo.in l.non enim.ff.de adopt.Bar.in l.nec ei.§.eorum.verſi.quæro,quis poſ-
ſit creare.vbi citat multa iura.ff. de adopt.d.Abb.in c.cùm P.tabellin.in fine.de fide inſt.quem alij
ibi ſecuti ſunt. & hæc opin.eſt grauioribus auctoritatibus corroborata, & vt puto communis. Pro
qua primo facit tex.allegatus per Bar.in §.ex prouinciali in authen.de def.ciuitat,vbi defenſor ha-
bet à præſide prouinciæ vnum exceptorem,& ſic notarium: ergo præſes prouinciæ eſt ille qui facit
notarios. & hunc text. allegat etiam d.Abbas in d.cap. cùm P. tabellio. Sed certè venit multum à
longè.nam primò poſſet negari, quòd exceptor ſit notarius, prout videtur eſſe de mente glo. in §.
his qui cauſas.in authen.de iudicibus. Et poſito, quod eſſent notarij, non ſunt ex illis, qui ſcribunt
inſtrumenta venditionum, alienationum, teſtamentorum & ſimilia, ſed ſolum erant ſcribæ, qui
ſcribebant acta ipſius præſidis. Et quòd non loquatur de talibus, probatur quia vult:quòd apud de-
fenſorem ſint niſi duo, & tamen clarum eſt, quod de iſtis tabellionibus, de quibus nos loquimur,
poſſunt eſſe plures in authen. de tabell.in princ. vel ſecundò dic, quòd quamuis eos habeat præſes
prouinciæ,non tamen per hoc ſequitur, quod ipſe eos creauerit. Secundò adducitur: Eius eſt re-
motio, * cuius eſt creatio.l.prout.ff.de ſol.l.ſecundùm naturam. ff.de regu.iur.l.de tutela. C.de in 194
inte.reſt. Sed remotio competit etiam minori principi. §. fina.in authen.de armis.§.ſi verò præter.
iuncto fin. & titulo,de tabell.in authen.l.iubemus nulli. §. his tabellionibus.C.de ſac.ſan.eccleſiis.
idem debemus dicere de creatione.Sed ad hoc reſpond.quòd ſtat ſimul,quòd creatio ſit reſeruata,
remotio non, ſicut videmus, quòd creatio tutoris competit ſolis ordinariis & maioribus magiſtra-
tibus l. muto. §. tutoris datio.ff.de tut.l.nec mandante.ff.de tuto. & cur.dat.ab his. & tamen remo-
tio competit etiam minimis magiſtratibus.l.cognitio. in princ.ff.de offi.eius cui.cum infinitis ſimi-
libus:ſed hoc cum diſtinctione accipi debere ex ſuperioribus liquet. Tertiò adducit Barto. text.
vbi dicit eſſe expreſſum in l.duos.C.de ſuſcep. & archar.lib. x. vbi debent præſides creare duos ta-
bularios,& ſi non fecerint,puniuntur.Sed † reſponde, quòd iſti tabularij non ſunt de illis,quos vo- 195
camus tabelliones, ſed quidam alij ſcribæ, qui notabant geſta præſidis, vt ſupradixi. quod patet,
quia tabelliones durant perpetuò, illi verò niſi per tres annos. Item illi non erant deputati ad ſcri-
bendum, ſed principaliter ad compellendos fiſci debitores ad ſolutionem & ad ſcribendum eo-
rum nomina hæc probantur in l.ij.C.de numerariis libr. xij. nam d.l.duos.debet intelligi de tabu-
lariis qui etiam vocantur numerarij ſecundum d. l.ij. non autem de tabulariis ſimpliciter. iſtud
probatur per diſiunctiuam,ſeu,poſitam in d.l.duos.de qua per Barto. in rubrica.C.de nauic.libr.x.
vbi dicit,quod diſiunctiua,ſeu,vel,ſiue,licet verba diſiungat tamen ſenſum coniungit vt l.ſecunda
ff.de in lit.iur.& Feli.Sandæ.cap.inter cæteras.verſiculo, circa materiam.de reſcriptis,in antiquis.

Quartò adducitur,Generali lege ſancitum eſt,vt in omnibus prouinciis & diœceſibus tabularij
ordinentur. C.de tabul.libr.x.l.generali.& tamen princeps non ſtatuit per quem,nec ſibi hoc reti-
nuit.vnde præſidibus conceſsiſſe videtur.l.j.§.cùm vrbem.ff.de offi.præf.vrb.Inducitur fortiùs tex.
in d.l.generali.nam lex imperatoris ſeipſum non ligat,vt not.in l.j.ff.quod quiſque iur. nec ſucceſſo
rem ſuum vt notat Bald.in cap.j.in fin.princ.de his qui feud.dar.poſſ.in vſib.feud.Inno.in cap.cùm
ad monaſterium.in fin.de ſtat.mon. Iacn. Butri.in l.præſcriptione. C. ſi contra ius vel vtil. public.
cùm ergo illa lex non poſsit loqui in imperatore ſequitur,quod loquatur in aliis ordinariis qui be-
ne poſſunt ligari ab illa lege.Sed ad hunc tex.poteſt reſponderi & difficulter & primo ad primum.
quod quamuis debeant eſſe tabelliones in quacunque vrbe, non tamen textus dicit,quòd quilibet
præſes poſsit.nec obſtat §.cum vrbem. quia cùm quis acceperit territorium, bene verum eſt quòd
intelligitur accepiſſe quamcunque iuriſdictionem ex quo iuriſdictio cohæret ipſi territorio ſecun-
dum Barto.in l.j.in fi.ff.eo. Sed iſtud creare tabellionem non eſt iuriſdictionis, vt ſupradixi,ſed cu-
iuſdam facultatis reſeruatæ principi. Item poſito quòd ſit iuriſdictionis, non tamen venit, ex quo
eſt de

eſt de reſeruatis. Sed d.§.cùm vrbem. non loquitur de reſeruatis. Ad ſecundum, quòd ego feci, difficilius reſpondetur, niſi dicas, quod illa verba, liberi homines ordinentur, non ſunt dicta reſpectu principis, ſed reſpectu ipſorum ordinandorum, qui bene ligantur illa lege, quaſi velit dicere, quòd non debet aliquis permitti ſe fieri tabellionem, niſi ſit liber &c. Quintò adducitur, Ea quæ ſunt reſeruata principi, ſunt reſeruata propter maximam dignitatem, cap. quod ad tranſlationem. de officio lega. c.j. de tranſlatio.epiſcop. Sed notarius non eſt dignitas, ſed vile officium. l.vniuerſos. C. de Decurionibus, lib.x. Bartolus in l.fin. C. de tabul.eodem libro. niſi ſit notarius principis, vt per Bartolum in l.vnica. C. de manda. princip. ergo non debet dici eſſe reſeruatum. Sed reſponde, quòd eſt reſeruatum non ratione dignitatis, ſed ratione præiudicij, quod poſſent inferre falſificando inſtrumenta. Item quia ſit quaſi contra naturam, vt credatur pelli animalis mortui, vt ſuprà dixi. Sextò facit textus in l.j. C. ne quis libertus inuitus actum reipublicæ.lib.x. vbi per ordinarios compellitur quis officium notariatus aſſumere. & licet ille textus obſtet ſecundum vnum intellectum gloſ. tamen poteſt teneri alius primus. Vel dic, quòd ibi non loquitur de officio notariatus, patet, quia illum actum reipublicæ non poſſunt cogi gerere ingenui. l.ij. C.eodem titulo.& tamen ad tabellionatum eſt ſecus.l.generali. C.de tabul.in fine. libro decimo.ſed loquitur de alio officio per quod quis ſolicitabat acta reipublicæ. Et erat talis ſeruus &c. Septimò protocollum vnius notarij mortui committitur alteri notario, qui auctoritate ordinarij faciat illud authenticum. Caſus eſt in cap.cùm P.tabellio.de fide inſtrumentorum. Modo ordinarius poteſt facere, vt inſtrumentum non authenticum fiat authenticum, pariformiter debet poſſe de non notario notarium, arguendo de re ad perſonam ſecundum l.ij. ꝟ. ne quis eum qui. & de cauſato ad cauſantem ſecundum l.& ſi amicis. ff. ad legem Iuliam de adulter. Abb.in rubric.extra de re iudicata. Sed fit reſponſio, quòd faciliùs interponitur auctoritas in aliquo actu, quam de nouo ille actus fiat. §.fin. inſtitu.de tutel. Item licet non eſſet authenticum, tamen à principio & ſemper valuit: vnde in totum fictum non dicitur &c. l.cum filios.§.hæres. ff. de legat.ij. Item eſt longe diuerſa ratio in hoc caſu de perſona ad rem. ex quo plus poſſet præiudicare perſona, quam illud inſtrumentum. Vnde in hoc caſu tale argumentum non valet. Et hanc
196 partem † tenendo, quæ videtur verior, reſtat videre, vtrùm quando præſes creauit tabellionem, talis tabellio poſsit conficere inſtrumentum extra territorium. Bartolus in dicta l.nec ei.§.eorum. in fi. ff. de adoptionibus. & in l.apud proconſulem. ff. de manumiſ.vindi.tenet quòd non. Cuius opin.eſt vera. In contrarium tamen facit, quia præſes habebat magiſtratum annuum, & tamen poterat creare tabelliones per id tempus, quo ipſe iuriſdictionem non habebat, ſcilicet, per triennium. Caſus eſt in l.duos. C. de ſuſcep.& arch.lib.x. arguendo etiam de tempore ad locum ſecundum l.vinum. ff. ſi certum petatur. Cogita, quia non eſt noſtra materia, & vide textum in l.fi.
197 ff.de pœnis.& gloſ.in c.fin.in verbo, ſtatuto.de conſtitutionib.lib.vj. Circa † ſecundum gradum mixti imperij, dum Bartol.ponit ea, quæ competunt principi & præfect.prætor. Iaſ.& moder. mouent difficultatem, cur Barto.in primo gradu meri poſuerit ea, quæ competunt principi & præfe. prætor. hîc verò poſuerit in ſecundo. Augetur difficultas, quia cum imperium merum ſit maius mixto, & præfectus prætorio habeat ſummum gradum meri imperij, non autem mixti, ſequitur quòd cui competat maius, non competat minus, quod eſt contra not. in l.in ſuis. ff. de liberis & poſthumis. Ad primum reſpondet Iaſ.quòd ideo illud eſt, quia in gradibus meri non reperiebatur aliquid quod non competeret etiam præfectis prætorio. Sed iſta ſolutio eſt falſa, quia condemnare præſidem capitaliter non competit præfecto prætorio. l.diui.§.fi.ff.de pœnis. Item condere legem vniuerſalem, vt ſuprà dixi. ad ſecundum nemo reſpondet. Tu dic, quòd in hac materia non eſt licitum argumentum de maiori ad minus. Iſtud probatur in l.ſolemus.§.fi.ff.de iudic. l.illicitas. §.qui vniuerſas. ff. de offic.præſid.& firmat Socin.in repeti. l.j. §.j.in ij.q. ff.quis, & à quo. tamen meliùs cogitando poſſet dici, quod iſti gradus poſiti ſunt per Barto.magiſtraliter, nec ſuper eorum ra-
198 tione eſt laborandum. Item inquantum Bart.† quem omnes ſequuntur, dicit, ſupplicationem à ſententia præfecti prætorio eſſe mixti imperij maioris, videtur diſputando poſſe dici quod imò ſit iuriſdictionis. Nam ſicut appellatio ſuccedit in locum cauſæ principalis. l.cum apud Sempronium. ff.iudicarum ſolui. firmat dominus Iaſon hîc. ita etiam ſupplicatio. l.ſi quis aduerſus. cum gloſ. C.de precibus imperator.offerend. ſi ergo cauſa principalis erit iuriſdictionis ſequitur quod etiam ſupplicatio erit eiuſdem naturæ, ad hoc, vt ſubrogatum ſapiat naturam eius in cuius locum ſubrogatur. l.ſi cum.§.qui iniuriarum. ff. ſi quis cautio. Sed aſſumptum eſt multùm dubium, vt infrà videbimus. Item non videtur, quòd argumentum de ſubrogante ad ſubrogatum multùm valeat in iſta materia per ea quæ notat dominus Abbas in capit. ſuper quæſtionum. §. ſi verò duo. de officio delega.& dominus Alexander in l.prima. ff.de officio eius cui mandata eſt iuriſ-
199 dictio.&c. Sed quæro * hîc, Pone lata eſt ſententia nulla, vtrùm præfectus prætorio poterit illam confirmare? ego puto quod non per ea, quæ ponit Angelus in l.licet. ꝟ.de iudiciis. & Riminald.in l.more. ꝟ.eo. vide per eos. Item inquantum Bart.allegat l.j.C.de officio præfect.prætor. aduerte, quia voluit illam allegare ad hoc, quòd multa competunt principi, quæ competunt etiam præfecto

prætorio,licet aliqua non.nam in d.l.j.libellus datus præfecto prætorio non inducit litis contesta-
tionem, & tamen si esset datus principi, sic.l.j.& ij.C.quando lib.princ.datus litis contestatio,&c.
Circa tertium gradum Bartolus collocat causas mixti imperij,quæ requirunt plenam causæ co-
gnitionem, † & coërcitionem realem vel personalem, & exemplificat hic aliquibus modis.Pro 200
expeditione hujus gradus, intendo hic examinare quinque quæstiones. Prima erit, vtrum re-
stitutio in integrum potuisset delegari de iure Digestorum, & quid de iure Codicis. Secun-
da, vtrum missio in possessionem ex primo decreto possit expediri per delegatum. Tertia,quid
de missione in possessionem ex secundo decreto, tam in causa damni infecti,quàm in aliis & con-
sequenter vtrum mixtum imperium regulariter possit delegari. Quarta, vtrùm delegatus pos-
sit expellere aliquem de possessione re ipsa. Quinta, vtrùm quælibet executio in quacunque
causa etiam à trecentis aureis suprà possit expediri per delegatum. Circa primum, doctores
communiter tenent, † quòd de iure Digestorum restitutio in integrum non poterat delegari ge- 201
neraliter, sed in specie sic. allegant textum in l.fin. C.vbi & apud quem. Alexander tamen in l.j.
ʒ.de officio eius cui. videtur velle quòd nec olim posset specialiter delegari restitutio in integrum,
quod non puto verum.Pro eius tamen opinione facit fortissimus textus in l.ea quæ.ff.ad municip.
vbi magistratibus municipalibus non competit in integrum restitutio: ergo nec delegatis per
regulam l.j. §.quæ vero. ʒ. titu.ij. Sed ad illum textum respondetur per Bartolum hic primo quod
est speciale fauore minorum. argumento l.ij.& iij. ʒ.titu.ij. Sed ista solutio non est bona: quia est
contra textum in dicta l.fin. C. vbi & apud quem.vbi dicitur, quod procedit etiam in restitutio-
ne maiorum. Et sic etiam glos.in l.j.ff.de damno infecto. quæ assignat hanc rationem non est vera.
Secundo modo respondet Ludouic.Roman.in l.j.ʒ.titu.ij.esse speciale fauore restitutionis, * quæ 202
est multum fauorabilis & æqua.l.j.ff.de in integrum restitutio.& hanc tenet Decius hic: sed mihi
non placet, quia idem fauor debuerat facere, vt competeret etiam magistratibus municipalibus.
Item maior fauor est, vt lapsi restituantur per virum magnæ industriæ,quam per quemlibet peda-
neum, vt per Ioan.Fabr.in §.fin.instit.de Atil.tutor.quem refert Alexander in l.j.ʒ.eod.& est text.
in l.non distinguemus. §. Iulianus. ff. de arbitris. Item fauor & æquitas non est satis ad faciendum
aliquid delegari.l.ij.ʒ.titu.ij. Nec obstat l.iij.ʒ.titu.ij.quia vtilitas est causa impulsiua. Tertio modo
his diebus respondebatur, quòd imò de iure Digestorum non poterat delegari neque specialiter.
non obstat text.in dicta l.fin.in fi.dum dicit veteribus legibus, scilicet, legibus Codicis anteriori-
bus non autem Digestorum. Sed ista solutio nil valet, quia cauillatur ad illum textum.Item de iu-
re Digestorum in mandato generali procuratorio non veniebat,vt procurator posset petere resti-
tutionem in integrum pro domino,in speciali sic. l.illud.vbi not. ff.de minoribus. ergo idem in de-
legatorio per ea quæ habentur in l.more.ʒ.eodem.& sic ad illum textum non cadit solutio,vt etiam
dicit Fulgos.in l.j.ʒ.tit.ij. Pro contraria † parte est textus fortissimus in l.fi.C.vbi & apud quem. 203
vbi clarè dicitur in fine legis, quòd olim de iure veteri, & sic Digestorum poterat in integrum re-
stitutio specialiter demandari: hodie potest etiam in genere. Sed ad illum textum respondebatur
in circulis, quòd loquitur in cognitione,vtrùm sit danda vel ne.non autem in ipsa datione restitu-
tionis. Istud probabatur ex rubrica quæ dicit, vbi & apud quem cognitio restitutionis agitanda
sit. nam verba debent intelligi secundum rubri. l.imperatores. ff. de in diem adiect. Ad idem indu-
cebatur textus in d.l.fin.in princ.dum dicit apud quem iudicem debet examinari restitutio in in-
tegrum.nam verbum examinari non videtur quod importet ipsam pronuntiationem restitutionis.
Item ad idem facit dicta l.fin.in princip.ibi sancimus huiusmodi causæ cognitiones &c. Sed ista
responsio non placet per textum in dicta l.fin. circa medium, vbi is qui iudicem dederit, videtur
ipse dare restitutionem in integrum, & sic loquitur de ipsa datione,non de cognitione.non obstat
rubrica dum loquitur de cognitione: quia debet intelligi etiam de pronuntiatione. Istud pro-
batur, quia in dispositione legis appellatione cognitionis, venit etiam pronuntiatio l.iij.§.cogno-
scit.ff.de officio præfect.vigil.l.j.C.si contra ius vel vtil.public.not.in l.à diuo Pio.in princ. ff.de re
iudicata. & firmat dominus Alexander in l.j.ʒ.eodem. Non obstat quod dicitur de examinatio-
ne, quia intelligitur etiam de pronuntiatione. Casus est in l.fi.secundum intellectum Bartoli &
communem. C. de iudiciis.& sic remanent hic duo iura de directo contraria.quare ad euitan-
dam istam contrarietatem ego non video modum, nisi teneamus opinionem Fulgos.de qua per
Alexandrum in l.j.ʒ.de officio eius cui.scilicet quòd multo plura competunt præsidibus iure magi-
stratus quam competant defensoribus & magistratibus municipalibus. Sicut etiam è conuerso
videmus, quòd quædam sunt, quæ non competunt delegatis, quæ tamen competunt defenso-
ribus ciuitatum, vt per Bartolum in l.magistratibus.infrà eodem. & puto quòd opinio Fulgos.
rectè intellecta sit vera quam infrà latè defendemus interim teneas quòd † restitutio in inte- 204
grum de iure Digestorum poterat specialiter delegari, in genere non. per textum in dicta l.fin.
nec in hoc est aliquid speciale, sed regulariter proceditur. ex quo regulariter mixtum impe-
rium potest delegari,vt dixi in l.prima.ʒ.eodem. & infrà melius dicam. Secunda principalis quæ-
stio est, vtrùm missio † in possessionem ex primo decreto possit delegari? Et pro parte negatiua 205
quæ

106 quæ est communis in l. sequenti. Primò adduco. † nam antequam perueniatur ad primum de-
cretum, debet priùs reus citari per edicta, vt est textus in l. ij. C. vbi in rem actio. sed delega-
to non permittitur citatio per edicta. l. sancimus. in fine. cum ibi not. C. de iudicijs. l. consenta-
neum. vbi not. & authenti. qui semel. C. quomodo & quando. not. Alexander in l. ij. ꝶ. eodem. er-
go nec debet competere ipsa missio. quia cui negatur necessarium antecedens, intelligitur etiam
negatum consequens. l. illud. ff. de acquirenda hæreditate. Ad istud fundamentum responde primo
negando, quòd sit necessarium antecedens, quia istud est bene verum in ordinario, vt loqui-
tur textus in dicta l. ij. sed in delegato non reperitur, quòd sit necessarium. Secundò respon-
de ibi speciale in illo casu. ratio est, quia ille textus loquitur de missione in possessionem,
quæ fit in actione reali, ex qua constituitur quis Irreuocabiliter dominus quo ad possessionem:
vnde cùm pariat plenum præiudicium, non est mirum, si non potest delegari, sicut etiam nec
missio in possessionem ex secundo decreto. l. iiij. §. duas. ff. de damno infecto. & hoc tenet Sa-
licetus relatus per Alexandrum in l. sequenti. Tertio modo respondet, quòd imò citatio per edi-
cta permittitur delegatis. authent. qui semel. suprà allegata. Non obstat textus in dicta l. sanci-
mus. quia ibi non probatur quin delegatus si velit posset citare per edicta. nec obstat text. in
§. si verò etiam quidam intent. in authen. de exhibendis reis. quia ibi loquitur de iudice dato
ab ordinario, vel etiam dato ex sacra forma siue iussione. quæ ideo non poterant aliquid age-
re, quia erant simpliciter dati, nec mandatum erat tam amplum, vt hæc contineret. Est ve-
rum quòd is cui mandata est iurisdictio, item iudex specialiter datus ad hoc posset per dictam au-
thenticam, qui semel. declarando tamen supradicta nomina iudicum, prout suprà dixi. Secun-
dò pro hac parte adducebatur in circulis tex. in l. consentaneum. C. quomodo, & quando iudex.
in fine vbi sub vna determinatione ponitur, quòd quando reus est contumax, debet præses vel
citare realiter actorem, vel mittere in possessionem ex primo decreto. tunc sic alternatiua po-
sita inter duo diuersa denotat eandem qualitatem respectu æquiparationis esse in vna parte,
107 quæ est in alia l. j. ff. de rebus dubiis. Sed citatio * realis non competit delegatis, vt not. omnes
in l. ij. ꝶ. eodem. ergo idem in altera parte alternatiuæ, scilicet, in missione in possessionem. Sed
ad istud fundamentum respondet primo quòd non est verum, quòd alternatiua inducat ean-
dem qualitatem, nec tex. in dicta l. j. ff. de rebus dubiis. aliquid facit. Imò contrarium proba-
tur in l. in vnluersis. C. qui dari tutores possunt. iunctis his, quæ ponit Bartolus, Alexander in
l. j. ꝶ. eodem. dum tenet, quòd in datione curatoris in litem non est necessarium decretum. Se-
cundo modo responde, quòd imò delegatus potest citare realiter. §. si verò ignoti. in authen. de
testibus. not. gloss. in dicta l. ij. Non obstant contraria, quia responde, vt suprà dixi de citatio-
ne per edicta. Tertiò adduco textum in l. à diuo Pio. in princ. ff. de re iudicata. vbi quælibet
exequutio debet fieri per ordinarium, non per delegatum. Ponamus quòd missio in possessio-
nem ex primo decreto fiat vigore sententiæ interloquutoriæ, qua delegatus interloquutus est
mittendum esse in possessionem ex primo decreto: certè cùm veniat loco executionis, non de-
bet posse delegari dicta l. à diuo Pio. Sed responde primo quòd ille textus loquitur, quando ali-
qois est datus iudex generaliter. nam lata sententia expirat eius officium, argumento not. per
Bartolom in l. quod iussit. ff. de re iudicata. Sed si ordinarius specialiter velit delegare talem exe-
cutionem, textus non negat. imò potest, vt est glos. in c. si quis contra clericum. de foro com-
petenti. & largiùs infrà dicam in v. quæstione. Quartò adducitur textus in l. j. & in l. iiij. §. si tam
vicinum. ff. de damno infecto. vbi speciale est in causa damni infecti, quia periculum est in mo-
ra. ergo in contrarium ius commune. l. ius singulare. ff. de legibus. Sed responde, quòd illi textus
non loquuntur de delegatis, sed de magistratibus municipalibus. vnde fateor speciale esse, quòd
competat municipalibus magistratibus. Sed quòd competat delegatis est de iure communi. nam
multo plura possunt delegari, quæ tamen non competunt decurionibus. l. fin. C. vbi & apud quem.
108 l. ea quæ. ff. ad municip. & latius infrà veniet dicendum. Quintò plùs fauetur iudici * quo ad
actus iudiciales quam parti, vt not. per Riminal. & alios in l. vbi pactum. C. de transactionibus.
vbi potest iudex repellere agentem de facto consentiente reo: quia quamuis partes velint, ta-
men sua interest, ne coram se agatur de facto, vt not. Innocentius in c. j. de officio vicar. Sed
iudex delegatus non potest punire contumaciam rei respectu sui putà mulctando, vt omnes te-
nent in l. j. ꝶ. si quis ius dic. non obtempera. & dixi suprà. ergo tantò minus poterit punire con-
tumaciam respectu actoris mittendo in possessionem ex primo decreto. Sed ad hoc responde pri-
mò, quòd maior ratio est in parte quam in iudice, ex quo pars agit de damno euitando, delega-
tus de lucro captando. vnde succedit regul. l. fin. versic. cum enim. C. de codicil. l. Mæuius. §. duo-
109 rum. ff. de legat. ij. vel dic ideo impositionem mulctæ non * cadere in delegatum, quia ea fit ratio-
ne contemptæ auctoritatis. Sed pedaneus non habet tantum auctoritatis, vt possit indicere eam.
l. iij. ff. ne quis eum, qui. tangit domi. Claud. de Seysel. hic. Sextò adducitur text. in l. ea quæ. ff. ad
municip. vbi magistratus municipalis non potest mittere in possessionem: ergo nec delegatus
per regul. l. j. §. quæ verò. ꝶ. titu. ij. Sed responde quòd non sequitur, Non competunt magistratibus
municip

municipalibus: ergo nec delegatis per d.l.fin. C.vbi & apud quem. & infrà veniet latius dicen-
dum. Septimò adducit Alexander in l.sequen.tex.in §.si verò etiam.in authenti.de exhibendis
reis. vbi non potest delegatus aliquid facere contra reum contumacem. & sic non potest mit-
tere in possessionem. Sed ad illum textum responde, quòd loquitur in iudice dato, qui non ha-
bet tam amplum mandatum sicut is, cui † mandata est iurisdictio. Sed in suo mandato non ve- 210
niunt nisi ea, quæ veniunt consequutiuè ad expeditionem causæ commissæ, non autem maiora
expressis, prout declarat Bartolus in l.ij.ʒ.eodem. vnde bene fateor, quòd iudex ordinarius posset
specialiter si vellet mandare talem missionem ex primo decreto. Octauò adducit Alexand. tex.
in l.properandum.§.sinautem reus. C.de iudiciis. vbi si reus non compareat, & sic sit contumax,
debet iudex exequi & mittere in possessionem si potest, sin minus, referat ad maiorem iudicem.
& sic innuit quòd delegatus non possit mittere in possessionem: sed debet referre ad maiorem
iudicem. Sed ad illum textum responde, quòd illa relatio non fit ad maiorem iudicem ea ratione
quòd sit defectus iurisdictionis in delegato. Sed quia ille, in cuius bonis debet fieri executio abest,
& habet bona in alieno territorio, vnde debet iudex sententiam referre ad iudicem territorij,
vt ipse exequatur, & illum textum ita intelligit Bartolus in l.à diuo Pio.in princip. ff. de re iudica.
vel dic quòd ille textus procedit in iudice simpliciter dato per ea quæ superius dixi. secus est si spe-
cialiter illi esset mandata missio. Nonò adducitur per Alexand. ista missio * in possessionem ex 211
primo decreto expeditur officio iudicis nobili, vt concludit Bartol. quem communiter sequuntur
in l.iubere cauere.ʒ.eo. per text. in l.Fulcinius.§.j.ff.de bonis auctorita.iudic.possid. Si ergo sic est,
sequitur quod non possit delegari per textum in l.placet. versicu. quod non ita. C. de pedan.iudic.
Sed ad hoc responde, quòd talis consequentia non est bona. nam plura sunt mixti imperij, quæ
tamen possunt delegari, vt hic per Bartolum, imò regulariter potest, vt infrà disputabo. Deci-
mò adducitur, Missio in possessionem est magis * imperij, quàm iurisdictionis. l.iubere cauere. 212
ʒ.eodem. ergo non potest delegari. confirmatur per textum in l.j.ʒ.eodem. vbi illa l. loquitur de or-
dinario: ergo excludit delegatum. l.cum prætor. de iudiciis. Item ibi ponitur missio in possessio-
nem. Item alias causas mixti imperij quæ non delegantur: ergo nec ipsa missio. per regulam l.
iam hoc iure. ff. de vulgari & pupillari. Sed ad primum responde, quòd non valet consequentia,
vt etiam suprà dixi. Ad secundum dic, quòd imò etiam aliæ causæ mixti imperij ibi relatæ pos-
sunt delegari, vt infrà dicam. Item nego quod illa lex non loquatur etiam in delegato. nam
hic titulus est generalis, vt not. in rubri.ʒ.eodem. Contrariam partem ego puto de † iure verio- 213
rem, quam tenuit Fulgos. & alij relati per Ias. in l.sequen. & pro ea argumentando, Primò fa-
cit textus ineuitabilis in l.cognitio. §. vt bonorum. ff. de officio eius cui. vbi clarè dicitur, quòd
missio in possessionem potest delegari. Sed ad illum textum respondetur primò, quòd ille textus
loquitur de pronuntiatione, vtrùm danda sit bonorum possessio, & vtrùm permittenda sit missio,
néene. ita illum textum intelligit glos. in dicto §. vt bonorum. & glos. in l.j.ʒ.eodem. Et hæc solutio
est communiter approbata, quam etiam communem dicit ibi Iason & Alexander in l.sequen. Sed
certè est expressè contra illum textum ibi, in verbo detur. nam intelligere, id est, danda pronun-
tietur, est violatio, quam nemo sanæ mentis admitteret. Item est contra illum textum in fine ibi,
in possessionem mittatur, mandari potest, & sic ipsa missio mandari potest, non autem loquitur
de pronuntiatione. Secundo modo respondetur, quòd ille textus loquitur de his causis, quæ non
requirunt plenam causæ cognitionem, sed summariam, & quæ non pariunt magnum præiudi-
cium. Sed missio in possessionem ex primo decreto parit magnum præiudicium, quia per eum
peruenitur ad missionem ex secundo in quo agitur de maximo præiudicio. Et hanc responsionem
tenet dominus Iason in dicta l.sequenti. Sed ista responsio est contra illum textum. nam bono-
rum possessio causa litis agnoscendæ etiam ipsa est præambulum ad magnum præiudicium, quia
per eam peruenitur ad ius querelandi in totum, & tamen dicit ibi textus, quòd potest delegari.
Idem est in bonorum possessione Carboniana. Item est maxima restrictio ad illum textum intelli-
gere eum de bonorum possessionibus, quæ non tribuunt ius, cum textus generaliter loquatur, &
maximè cum in specie textus loquatur de bonorum possessione ventris nomine. Nam si opin. com-
munis esset vera, textus ibi esset superfluus: prout etiam dicit ibi domi. Ias. nec obstat textus dum
dicit, vt possessio bonorum &c. quia etiam debet intelligi de his quæ sunt iuris per textum in l.si
duobus. in princ. ff. de bonor. posses. contra tab. & tex. in l.liberto suo hærede. ff. de bon. liber. & tex.
in rubr. ff. de posses. hæred. petit. & text. cum ibi not. in l.j.C. vnde legiti. Item quamuis aliqua causa
expediatur summariè, tamen videtur, quod debeat requiri tanta industria sicut in aliis. nam quo
celerius agitur, eo cautius aduertendum est. l.Carbonianum.§.causæ. & §.seq. ff. de Carbonia. edi.
Tertio modo respondent moder. Taurin. quod ideo delegatus non potest mittere in possessionem,
quia per talem missionem posset excitari scandalum, puta quia complices rei resisterent de facto,
secus in casu d.§. vt bonorum. Sed ista responsio nil valet, quia idem posset accidere in missione in
possessionem ventris nomine, & in aliis de quibus loquitur illa lex. nam iste timor scandali non est
satis ad faciendum, ne delegato competat talis missio, probatur in l.iiij.§.duas. ff. de dam. infe. & sic

ibi est

ibi est casus pro hac opin. Secundò pro hac parte adducitur per Ioan. de Imola in l.iiij. §.duas.
ff.de damno infecto.tale fundamentum, Defensores ciuitatum possunt punire leuia delicta etiam
flagellando, & sic per modicam coërcitionem corporis. §.audient.in authentico de defen.ciuit.
not.Bartol.in hac l. ergo tanto magis debent posse mittere in possessionem. cum quælibet pœna
corporalis &c. l.in seruorum.ff.de pœnis. Confirmatur istud fundamentum Imol.nam missio in
possessionem fit in pœnam contumaciæ rei qui non vult comparere. l.is cui.in princ.ff.vt in posses-
214 sione lega.nomine. Sed contumacia * est leue crimen. l.j.§.fin. & ibi not. ī.si quis ius dic.non ob-
temp.& leuia crimina punire spectat ad defensores, & consequenter ad delegatos.d.§.audient. er-
go ad eos spectabit mittere in possessionem, quæ est pœna contumaciæ. Sed ad hoc primum funda-
mentum respondet Imola, quòd est verum, quòd defensores ciuitatum possunt punire leuia deli-
cta in seruis de iure Digestorum. l.magistratibus. ī.eodem. sed de iure authentic. etiam in liberis.
& sic vult Imola, quòd de iure Digestorum non poterant mittere in possessionem, hodie sic. vnde
sequitur quòd d.l.magistratibus. hodie sit correcta. Hæc solutio non placet Alexan.nec Ias.per
l.præcipimus.in fi.C.de appellatio. Tu potes tenere eam alio modo, tenendo quòd d.§.audient.non
loquatur nisi in seruis.quam opinionem tenet dominus Claud.in l.sequen.& ego superius sequutus
sum per textum in l.si priuatus.ff.qui & à quibus.addo nunc text. in l.item apud.§.adiicitur.ff.de
iniuriis. Tamen ista solutio est expressè contra mentem illius §.audient. Secundò modo ad il-
lud fundamentum respondet Alexan.& d.Ias.quod non valet consequentia Imol.potest coërce-
re ad publicam vtilitatem.ergo poterit ad priuatam. l.ij. C.de primipil.lib.xij. Sed dic, quòd imò
valet ex quo difficilius competit alicui merum imperium, quàm mixtum. Tertiò modo respon-
detur, quòd non valet illa consequentia, quia ea data pro vera, sequeretur absurdum: primò,
quòd mixtum imperium regulariter delegaretur. Sed dic quod istud non est absurdum, vt infrà vi-
debimus. Secundò quia sequeretur quòd causæ à ccc. aureis suprà competerent defensoribus.
Sed ad hoc responde, quòd ideo non competunt ex quo sunt tanti valoris, vt possint optimè ferre
expensam litigando extra ciuitatem coram præside. Sed in modica coercitione corporis est secus,
quia deliquit fortasse aliquis vilis qui non habet quadrantem: vnde responde, non debet ferre
hoc incommodum, vt magnis expensis mittatur ad præsidem: argu.l.mediterraneæ.C.de anno.&
tribu.lib.x. Tertiò adducit Salicetus relatus per modern.in l.sequen.tex.in authent.ei qui. C.de
215 bon.auctor.iudic.possid.vbi administrator potest mittere in possessionem.Sed administrator * po-
test significare tam ordinarium, quàm delegatum.clementi.j.de rescript. ergo cum sit generaliter
positum, debet generaliter intelligi. l.de pretio.ff.de public. Sed ad hoc respondent Alexand. Ias.
Deci.Claud.& alij modern.quòd in hoc casu debet intelligi, nisi de maioribus magistratibus ad
hoc vt iura iuribus concordentur. c.cum expediat.de electio.lib.vj.addunt modern.pro hac opin.
glos.in §.nulla.in authentico de defen.ciuit. Sed certè ego non video quæ iura obstent, per quæ
debeat restringi. Quartò adducitur, quia cum ista missio in possessionem ex primo decreto
fiat incidenter ad actionem, aut ad officium iudicum intentatum, videtur quòd debeat posse ex-
pediri per delegatum. nam causæ etiam grauiores, puta causa status, possunt expediri coram iudi-
ce aliàs non idoneo, si incidenter veniant, vt est text.in l.quotiens. C.de iudic.& tex.vbi Ias.
not.in l.à diuo Pio.§.si super.ff.de re iudic. Sed ad hoc respondent Ias. Deci. & Claud.quòd il-
lud procedit, quando illa causa grauior est eiusdem speciei, cuius est principalis, secus si sit di-
uersæ per not. per Bartol.in l.ij.ī.eod. Sed ista responsio non videtur vera, nec illa doctrina Bart.
placet: quia videtur contra text.in d.§.si super. & contra not.in c.si clericus.de præbend.in c.cum
M. Ferrariensis.de constitutionib. vbi concessa alicui præbenda, & sic re corporali venit cano-
nicatus, & sic res spiritualis diuersæ speciei maior & dignior.& tex.in l.non cogendum.§.fin.
ff.de procuratoribus.& §.si verò ignoti.in authen.de testibus. Quintò adducit Ludouic.Rom.
cum iste passus sit dubius de iure ciuili, & de iure canonico sit clarus per textum in c.cum venis-
sent.de eo qui mitt.in possessionem rei seruandæ causa.standum est iuri canonico etiam in foro ci-
uili per not.in c.j.& ij.de operis noui nunciatione.not.Bart.in l.priuilegia. C.de sacrosanct.eccles.
Sed ad hoc respondet d.Alexan.quod hic articulus non est dubius.Quæ solutio est multum inepta,
quia istud ostendunt innumeræ doctorum opin.quæ vltro & citro adducuntur.Secundo modo re-
spondet Ias.quòd in hac materia non est standum iuri cano. ex quo reperitur expressè contraria-
216 ri iuri ciuili.nam de iure canonico mixtum * imperium regulariter delegatur, vt not.in c.quod se-
des.de officio ordina. quod est contra ius ciuile.l.j.in principio.ī.tit.ij. Breuiter ista solutio non
satisfacit, quia teneo quod etiam de iure ciuili mixtum imperium competat iure magistratus,
vt infrà dicam: vnde non videtur esse facienda differentia inter ius ciuile & canonicum.cum iura
non dedignentur sacros canones imitari.d.c.j.& ij.de operis noui nuntia. Sextò adduco in simi-
217 li fundamentum d.Anto.de Alex. Dispositio loquens in casibus * simplicibus in materia indiffe-
renti extenditur ad casum mixtum. ita not.in l.ij.in princi.vbi omnes. ff. de verborum obligatio.
Sed in casibus simplicibus delegatus habet coërcitionem. Istud patet in coërcitione, quando est
meri imperij per §.audient.in authent.de defenso.ciuita. Item in coërcitione quando est iurisdi-
ctionis per §.si verò ignoti. in authentico de testibus, ergo idem debemus dicere in casu mixto. &

sic in

ſic in coërcitione quando eſt mixti imperij. miſsio * enim in poſſeſsionem eſt quædam caſtigatio contumaciæ. Sed poſſet reſponderi, quòd diuerſa eſt coërcitio, de qua in minore à coërcitione, de qua in conſequentia. vnde in argumento reſultat fallacia, niſi dicas hoc procedere arguendo à maiori. quo caſu reſponſiones doctorum, quas retuli ſuprà in ſecundo fundamento huius partis, tollere videntur hoc fundamentum. Septimò ſine miſsione in poſſeſsionem iuriſdictio delegati explicari non poteſt. §. ſi verò etiam quidam iurent. in authenti. de exhib. reis. ergo mandata iuriſdictione debet venire iſta licentia mittendi in poſſeſsionem per tex. in l.ij. ꝫ. eo. Sed ad hoc reſpondet Bart. ibi, quòd non intelliguntur venire, niſi ea quæ ſunt eiuſdem ſpeciei. Sed iſta reſponſio non eſt vera, per ea quæ dixi ſuprà in quarto fundamento. tenendo tamen communem ad iſtud poſſet reſponderi, quòd veniunt ea quæ poſſunt venire, ſed miſsio non poteſt venire, ex quo eſt mixti imperij indelegabilis d.l. ea quæ. ff. ad municip. Sed hæc ſolutio reincidit cum ſuperiore.

Et ex his ego puto † veriorem eſſe illam opinio. quæ eſt Fulgoſ. contra communem quòd miſsio in poſſeſsionem ex primo decreto poſsit delegari. maximè per text. in d. §. vt bonorum. cui impoſsibile eſt bene reſpondere. Eſt verum quòd quidam moder. in hoc articulo aliter diſtinxerunt, vt ſcilicet diſtinguamus de miſsione, quæ fit vigore cauſæ iuriſdictionis, & illa poſsit delegari. d. §. vt bonorum. & de miſsione quæ fit in cauſa mixti imperij. & illa ſapiet naturam cauſæ principalis, & non poterit delegari, & ita procedat tex. in l. ea quæ. ff. ad municip. Mihi non placet iſta diſtinctio, quia eſt contra d. §. vt bonorum. qui non debet reſtringi. Item quamuis miſsio in poſſeſsionem fiat vigore cauſæ iuriſdictionis, tamen eſt mixti imperij, vt eſt text. in l. eum debitoris. C. de iudic. dum dicitur ibi, quod talis miſsio expeditur officio iudicis. ergo nobili. nam quotienſcunque lex facit mentionem de officio iudicis, intelligitur de nobili. l. placet. verſicu. quod non ita. C. de peda. iudic. Eſt verum quod iſtud aliquando fallit, vt in l. officium iudicum. ff. de rei vendicatione. tamen regulariter procedunt ea, quæ dixi. Item contra iſtam diſtinctionem facit, quia iſta miſsio in poſſeſsionem maioris præiudicij & grauior quam ſit principalis cauſa. ergo debet cenſeri de per ſe per glo. approbatam in l.ij. ff. de pen. lega. vbi acceſſorium nobilius principali cenſetur de per ſe. Facit quod not. Bartol. in l.ij. ꝫ. eod. Ioan. Andr. & Din. in c. acceſſorium. de regul. iur. lib. vj.

Sed quæro hic, iſta † miſsio in poſſeſsionem ex primo decreto cuius gradus ſit? Bartolus hic non poſuit, nec in magno, nec in paruo: tamen videtur congruentius reponenda eſſe in paruo. quam opinio. tenet Lancelotus Decius hîc. etiam quod alij moder. teneant contrarium quaſi debeamus conſiderare ſcandalum quod inde oriri poſſet. Tu tene quam velis: quia ex hoc nunquam lucraberis aliquid. Tertia quæſtio, † quæ venit examinanda, eſt, vtrùm miſsio in poſſeſsionem ex ſecundo decreto poſsit expediri per delegatum. In quadam quæſtione omnes tenent partem negatiuam in l. iubere cauere. ꝫ. eod. in l.iiij. §. duas. ff. de damno infecto. loquendo de iure ciuili. (nam de iure canonico eſt ſecùs, vt not. in c. quod ſedes. de offic. ordina.) ſolus Rapha. Fulgoſ. tenet, quòd etiam de iure ciuili poſsit talis miſsio delegari. in l.j. in l. cognitio. §. ſi. ꝫ. tit. ij. in l. iubere. ꝫ. eo. & eius opin. ego puto veram. pro cuius pleniori indagine videndum eſt, vtrùm mixtum imperium de quo per Barto. in iſto tertio gradu & conſequenter omne aliud regulariter poſsit delegari. Et quantum video, omnis iſta quæſtio dependet ab intellectu l.j. ff. de offic. eius cui. & quia Fulgoſ. reſtringit aliqualiter ſuum intellectum ad illam l. ego referam non omnino prout ipſe tenet, ſed prout eum puto verum. Puto igitur † quòd dum tex. dicit, quæcunque ſpecialiter lege &c. quod debeamus intelligere iſtud verbum, Specialiter, propriè, quaſi dicat nominatim i. in ſpecie reſpectu ipſarum cauſarum. non autem ſpecialiter debemus intelligere, id eſt, in priuilegium maioritatis cauſarum, quæ competunt maioribus & denegantur minoribus. nam contra iſtum intellectum communem obſtat, quia tex. multùm impropriatur. Item quia eſt falſum præſuppoſitum doctorum, quia quædam competunt maioribus magiſtratibus quæ ſunt denegata minoribus, & tamen poſſunt delegari. Iſtud probatur in l. fin. in fine. C. vbi & apud quem. iuncta l. ea quæ. ff. ad municip. ad quem textum nulla bona ratio ſpecialitatis poteſt aſsignari, vt ſuprà viſum eſt. Item iſtud probatur in l. cognitio. §. vt bonorum. ꝫ. titu. ij. iuncta d.l. ea quæ. quæ iura, tenendo communem, neceſſe eſt violare mirum in modum, vt ſuprà viſum eſt. Cùm igitur poſsimus iura planè & abſque vlla violatione intelligere, vt infrà apparebit in reſponſionibus ad fundamenta, non video cur Alexand. Riminald. Iaſ. & modern. tantum obſtinati ſint, tenendo hanc communem, inducendo mille confuſiones in hac materia. Punctus eſt igitur videre, quæ ſint ea, quæ ſpecialiter competant. Et puto, quòd merum imperium, prout eſt animaduerſio gladij diffinita in hoc tex. competat ſpecialiter & nominatim lege. Nam ſi rectè animaduerterimus, omne merum imperium, & omnis vindicta inducta eſt lege aliqua, capiendo legem propriè non prout comprænhendit etiam reſponſa prudentum, ſed prout rogata erat à populo. l.j. ff. de publicis iudiciis. l. ſi quis fortè. §. fin. cum l. ſequen. l. capitalium. ff. de pen. l. nemo poteſt gladij. ff. de regul. iur. & in hoc ſatis teneo cum communi: mixtum verò imperium non competit ſpecialiter, niſi quoddam, de quo reperitur expreſſum. aliud poteſt delegari. Expreſſum eſt quod infrà dicetur, veluti alienatio ruſticorum prædiorum, quæ vetita eſt minoribus oratione diui Seueri, & Antonini, niſi cum cauſæ cognitione, quæ prætori ſpecialiter commiſſa eſt. l.j. in prin. ff. de rebus eorum. & ideo non delegatur. l.ij. ff. de offic. eius cui. Item vetita eſt tranſactio

ſuper

ſuper alimentis relictis in vltima voluntate, niſi cum cauſæ cognitione quam ſpecialiter diuus
Marcus cómiſit prætori vel præſidi.l.cum hi.ff.de tranſactio. Ideo non delegatur.d.l.cum hi. §.ſed
nec mandare. Item datio tutoris ſpecialiter commiſſa quibuſdam magiſtratibus.l.j. ff.de tutor.&
curat.dat.ab his. l.muto.§.tutoris datio.ff.de tut.ideo non delegatur.l.nec mandante. ff.de tutor.&
curat.ſ.alleg. Et hæc vera ſunt ſecundum Fulgoſ. in his, quæ ſpecialiter lege vel Senatuſconſulto,
vel conſtitutione principum tributa ſunt. nam hæc mandari non poſſunt: ſecus eſt, ſi tributa ſunt
etiam ſpecialiter ab edicto prætoris. nam hæc mandari poſſunt, & ſic miſsio in poſſeſsionem
ex cauſa damni infecti poterit demandari, etiam ex ſecundo decreto.l.iiij.§.duas.ff.de damno infe-
cto. Idem eſt in bonorum poſſeſsione d.§.vt bonorum.& hæc dicit Fulgoſ.eſſe vera.nec obſtat l.fin.
223 C.qui admit.quia loquitur in duumuiris & municipalibus, non in aliis delegatis. Confirmo † opin.
Fulgoſ.per fortiſsimum fundamentum ex tex.in l.cognitio.in princ.ſ.titu.ij.dicit ibi tex. cum pro-
priam iuriſdictionem legatis eius dederis, conſequẽs eſt, vt etiam de ſuſpectis tutoribus poſsint co-
gnoſcere. nam niſi mandata iuriſdictione tranſiret mixtum imperium, conſequentia quam facit
Antoninus Imperator, eſſet falſa. nec obſtat ſi diceretur, vt dicebant quidam ſocij, quod valet illa
conſequentia ex quo talis cognitio de ſuſpectis tutoribus eſt facta delegabilis, quia reſponde quòd
ante illud reſcriptum, non erat delegabilis, & vt expreſsè innuit tex.in l.j.§.j.ff.de ſuſpect.tut. Item
cùm antè contrarium expreſſum non eſſet: ergo debuerat ſtari regulæ l.omnis definitio.vbi glo.ff.
de regul.iur. Secundò non obſtat, ſi reſponderetur, quod illa conſequentia eſt bona in legato pro-
conſulis, non in aliis delegatis, quia reſpondeo quod illud eſt contra illum text.qui arguit de vno
ad alium. Item contra tex.in d.l.j.§.j.ff.de ſuſpect.tutor.ibi ſimili modo &c. vnde ad illum text.non
cadit reſponſio. Et tenendo hanc partem reſpondeo ad fundamenta, quæ adducit Alexan.in con-
trarium. Et primò dicit Alexand.quod hæc opin.eſt contra text.in l.placet.in verſic.quod non ita.
C.de pedan.iudi. Sed ad illum textum poteſt reſpondere, tenendo intellectum quem ſuprà dedi ad
d.l.in glo.fi.quem intellectum tenendo iſte tex.nil obſtat. Vel potes tenere alium intellectum quem
illi l.dedi, in d.l.j.ſ.eo.vel intellectum Guido.de Suza, quem refert Alexan.in d.l.j.ſ.tit.ij. Sed verior
eſt is quem dedi ſ.in hac l.quod in princ.loquatur in cauſis meri imperij. in verſic.quod non ita in
cauſis mixti. & dum dicit tex.dandi iudices licentia permiſſa credatur, ſubaudi indiſtinctè. Se-
cundò adducit Alexan.tex.in §.ſi verò etiam quidam iurent.in auth.de exhib. Sed reſponde, prout
ipſe ibi reſpondet.quam reſponſionem tenet etiam in l.ij.ſ.eod.licet ibi, hoc eſt in d.l.j.eam non te-
neat, ſed malè.& reſpondi aliter ſuprà in precedenti articulo, in ſeptimo fundamẽto partis negati-
224 uæ. Tertiò adducit tex.in l.nec quicquam. † §.vbi decretum.ſ.de offic.proconſul.& leg. Sed re-
ſponde, quòd intellectus dati ad illum tex.ſunt omnes violatiui, Quare intellige eum realiter, dum
dicit vbi decretum neceſſarium eſt, non debet proconſul id per libellum expedire, id eſt, non eſt ſa-
tis qnod ſubſcribat libello coram ſe oblato, ſed debet re ipſa interponere decretum. Iſte intelle-
ctus probatur in l.minorum.C.de prædiis minor.in l.non omnia.ff.de regul.iur.in l.ij.C.de aſſeſſor.
dixi in l.j.ſ.eo.nam intelligere per libellum, id eſt, per delegatum, eſt interpretatio, quam cerdones
non admitterent. Et ſi diceres prout dicebat Picus, illa l.probat à maiori, reſpondeo quod illud fal-
ſum eſt ex quo decretum requiritur pro forma.ff.de reb.cor.l.ij.& l.adoptio non iure. ff. de adopt.
non autem requiritur pro forma quòd interponatur plus à prætore, quàm à delegato, niſi in cauſis
nominatim tributis. Quartò obſtat tex.in l.ij.in prin.ſ.tit.ij. Sed reſponde illud ſpeciale ratione
fauoris minorum idem præiudicij irreuocabilis.§.ſemel. inſtit.qui & ex quibus cauſis. vel dic illud
procedere quando mandata eſt iuriſdictio generaliter, ſecus ſi in ſpecie. argu.l.cognitio.in princ.
eo.tit.& infrà dicam, & ita procedit tex.in l.apud proconſulem.ff.de manumiſ.vind. nam ſolutio-
nes docto.eum violant. facit ad primam ſolutionem tex.in l.placet.in fi.C.de pedan.iudi. Quin-
tò adducit tex.in l.ſolent.ſ.de offic.proconſul.& lega.& in l.nemo poteſt gladij.ff.de regul.iur. Sed
reſponde, quòd ibi illud eſt, quia merum imperium ſpecialiter, & nominatim competit, vt ſuprà di-
xi.vel dic, quòd merum imperium non poteſt delegari.non per d.l.j.ſecundum illas leges. Et ſi di-
cas, quòd eluſoria, & inutilis eſt iſta opinio, reſpondeo, quòd non eſt verum quo ad cauſas mixti
imperij, de quibus nos loquimur. Sextò adducit Alexan.tex.in §.ſi verò ignoti. in auth.de teſtib.
ſed ad illum tex.non reſpondeo. Probat totum contrarium, & probat opin.Fulgo. Septimò addu-
cit Rimin.quia data opin.Fulg.pro vera ſeqoeretur, quòd ſi princeps delegaret ſpecialiter cauſam
alicui, talis non poſſet ſubdelegare ex quo haberet cam nominatim à principe, & ſic à lege quod
eſt contra tex.in l.à iudice.C.de iudic. Sed reſponde, quòd Raph.loquitur in ordinario qui habet
ſpecialiter cauſam à lege. Non enim omne quod concedit princeps eſt lex, ſed ita demum quando
apparet eum actum à principe factum animo condendi legem: ita dicit Rim.in d.l.j.in alleg.not.in
l.j.ff.de conſti.princip.facit glo.in c.j.de conſtit.cum ſimil. Octauò adducit Rim.aliam rationem
qnia prætori competit ſpecialiter officium dandi bon.poſſeſsionem. l.ij.ſ.de offi.prætor.& tamen
delegatur.d.§.vt bonorum. Sed reſponde, quòd Raph.loquitur quãdo aliquid competit ſpecialiter
tributum à lege, intelligẽdo legem propriè, prout eſt rogata ab aliquo coram populo, & ſuprà dixi.
Nonò adducitur, quia ſequeretur quòd municipales magiſtratus non poſſent delegare coërci-
tionem ex quo illis ſpecialiter eſt conceſſa. §. audient.in auth.de defen.ciuit. Sed reſponde admit-
tendo

tendo conſequentiam,quam opin.tenet Socin.in repet.l.j.§.j.ff.quis & à quo.Fulgo.in l.ſolent.j.eo. Adducit etiam Iaſ.in d.l.j.quòd dato intellectu Fulgoſ.pro vero, aduerſatiua, Quæ verò, quæ eſt in illo tex.non bene aduerſaretur.Sed iſtæ ſunt nugæ.& ſic patet † intellectum Fulg.eſſe veriſsimum, & nullam omnino legem eſſe,quę ſecundum hanc opin.non realiter intelligatur.Pro qua vltra ſupradicta facit,quia intelligere ſpecialiter, id eſt,in priuilegium maiorum magiſtratuum , prout eſt communis opin. iſtud eſt falſum : quia præſupponit quod omnes maiores magiſtratus habeant merum imperium & mixtum,quod non puto verum,vt dixi in hac ea.l.in gloſ.in verbo, poteſtatem. & tenet Rimin.& moder.in d.l.j.Item tenendo cõmunem impoſsibile eſt aſsignare bonam rationem, cur mixtum imperium de iure ciuili non delegetur,de iure canon.ſic.Item impoſsibile eſt aſsignare bonam rationem,cur cauſa à ccc.aureis infrà poſſet delegari, miſsio in poſſeſsionẽ ex ſecundo decreto dato caſu quod non importet tantam ſummam, nõ poſſet delegari. Sed tenendo opi.Fulg. dic, quòd eſt ratio induſtriæ propter periculum,quod verſatur in mero imperio , argu.l.vnicæ.ff.de offic.præfect.præto.in illis cauſis mixti eſt quidam ſpecialis fauor , vel minorum vel alimentorum, qui expreſsè apparet conſideratus in d.ll.j.alleg. Facit l.j.cum ibi not.C.de fideicommiſ.Tenendo igitur hanc opin.Fulgoſ.paulò largiùs intellectam circa principalem quæſtionem dicendum eſt, quòd talis miſsio in poſſeſsionem ex ſecundo decreto poſsit per delegatum expediri. Sed contra hanc concluſionẽ obſtant decem fundamenta ſuprà relata pro parte negatiua in præcedenti quæſtione : ſed reſponde,vt ibi dixi.Secundò obſtat tex.in d.l.iiij.§.duas.ff.de dam.infect. Sed reſponde quod ille tex.loquitur de delegatione facta à prætore mortuo magiſtratibus municipalibus,nõ autem loquitur,quando prætor viuus vel alius ordinarius vellet delegare alicui ſpecialiter,vnde non facit ad propoſitum. multò enim plura competunt ordinariis iure magiſtratus, quàm competant municipalibus,vt ſuprà dixi.Et ita debet intelligi d.verſic.Quæ verò iure † magiſtratus &c.in d.l.j. Et aduertè vt tollam aliud fundamentum Rimin.in hac materia,puto ſic diſtinguendum : ſi loquimur, vtrum mixtum imperum delegetur,dic q. ſic regulariter etiam mandata generali iuriſdictione. Sed in quibuſdam caſibus requirebatur ſpeciale mandatum,veluti in reſtitutione in integrum de iure Digeſtorum ſecundum d.l.fin.in fi.C.vbi & apud quem. ratio erat, quia erat maximi præiudicij,ex quo de directo veniebat contra ius ciuile , ſed hodie fauore reſtitutionis hoc eſt ſublatum. arg.l.j.ff.de minor.per d.l.fi.idem erat in cognitione de ſuſpectis tutoribus.ſed hoc etiam eſt ſublatum fauore pupillorum,vt dicit tex.in d.l.cognitio. Ratio cur fuerat inductum , poterat eſſe præiudicium ratione infamiæ,qua notatur talis remotus.§.ſuſpectus autem.inſtit.de ſuſpect.tut. vel quia tendit ad reſciſsionem actus:vnde militat ratio,quę eſt in inſtitutione in integrum.nam difficilius factum infectum fit,quàm infectum factum.l.ſicut.C.de actio.& obliga.l.patre furioſo.ff.de his,qui ſunt ſui,vel alie.iur. Tertius caſus eſt in auctoritate præſtanda in manumiſsione. nam generaliter non venit l.ij.j.tit.ij. in ſpecie ſic. l.apud proconſulem.ff.de manumiſ.vind. Ratio poteſt eſſe quam ſuprà dixi. Sed contra hanc opin.Fulgoſ.adduco tex.in l.vbicunque. ff.de reg.iur. vbi eſt tex.quòd vbicunque cauſæ cognitio requiritur,debet prętor adiri. Sed reſponde,quòd debet adiri velut ipſe cognoſcat , vel vt alium det , qui cognoſcat. Superſunt adhuc duæ quæſtiones examinandæ , quas per te diſcutias & per alios doct.& etiam per ſupra ſcripta.

S V M M AE.

1 L. Si familia. ſenſus varij. verior 3. 4.
6 Ciuitas non niſi actum tractus luat.
7 Quis ad vniuerſitatem trahitur.
9 §. Quæ vera. explicari.
11 Damnum etiam de furto accipi.
12 Furti pœna.
13 Furti & alîs corrupti diſcrimen.
15 Factorum plurium dignoſcendi forma. 17. 24.
20 Familia genera.
21 Familia factum luat dominus ex cauſis contrd. 25.
22 Prætoris contemptus pœna. 23.

SI FAMILIA. Iſta lex eſt multùm † difficilis in tex.& ideo volo priùs declarare verba tex.nam habet tres principales intellectus. Vnũ,quem ponit glo. quem omnes ſequuntur:alium dedit d.Leg.datum à quibuſdam mod.Seneñ. Tertium ego dabo. Secundum primum hoc dicit , quando ſunt plura facta in delinquendo , & agitur de vtilitate publica , tunc dominus tenetur pro familia delinquente nomine vniuſcuiuſque : & per ſolutionem pœnæ pro vno non liberatur alius.In tex.ibi,Si tamen dominus &c.ſecundum hunc intellectum illa dictio,Si tamen,non aduerſaretur alicui quod eſt contra naturam illius dictionis.l.quid tamen.j.de arbitr.Barto.in l.j.j.ſi quis ius dic.non obtemp. vnde mod.hic legunt, Tantum quæ dictio refertur ad dictionem,quæ infrà. ſequitur in tex.ibi,quantum liber præſtaret.& ita habet antiquus Codex in collegio Caſtilioneo,qui fuit D.Petr.de Beſutio.& hæc litera eſt ſatis bona. In tex.ibi, Eum defendere noluerit. legendum eſt,Cum,licet alij libri habeant eam , ſcilicet , familiam.Sed prior placet. In tex.ibi , quemadmodum.not.hic iuncta l.illud.ff.ad legem Aquil.quòd dictio,Quemadmodum,non * aſsimilat,niſi in facto,& in iure non.Ratio eſt,quia non poteſt hic commodè.facit quod not.Bart.in l.Iulianus.ff.de hæredib.inſtit.in princ.ad idem tex.cum ibi not.in l.ſi idem cum eodem.§.fin.j.eod.& certè mirum eſt,quòd

est, quòd Iurisconsultus ad decisionem iuris adducat vnum simile nisi de facto, quod de iure est in totum contrarium. Vnde istum intellectum non tenent modern. Senen. sed ipsi dant alium, qui de directo est contrarius communi, secundum quem hoc dicit, si familia album corruperit, etiam quod agatur de vtilitate publica, & sint plura delicta, tamen dominus non cogitur præstare nisi tantùm, quantùm si vnus homo liber id fecisset. nam publica vtilitas satis vindicatur per talem pœnam. & pluralitas delictorum non est satis ad aliter statuendum, quod probatur in iniuria da-
3 ta, vel damno à seruis illato. In textu ibi, Edicitur. vult † dicere tex. si familia album corruperit, quamuis specialiter prætor non edixerit circa pœnam, vt fecit in titulo si familia furtum feci. dic. tamen idem dicendum est, & sic ipse Iurisconsultus extendit hunc casum, sicut etiam facit in l. illud. ff. ad legem Aquil. & sic intellige, non edicitur, scilicet à prætore. In tex. si tamen. secundum communem intellectum legendum est, si tantùm. vt suprà dixi. Sed secundum hunc bene stat aduersatiua: quia aduersatur superius dictis: quia ex edicto prætoris erat diuersitas inter corruptionem albi & furtum familiæ. Iurisconsultus idem in hoc versiculo inducit. In tex. ibi, Fortasse. secundum hunc intellectum debet fieri punctus post illam dictionem. quasi dicat Iurisconsultus, fortasse, subaudi idem statuendum est. deinde quod sequitur, Quia ratio est decisionis, idem statuendum est, quia hoc modo maiestas prætoris vindicatur. nam satis est si propter vindictam prætor habeat tantùm quantum liber homo præstaret. Et si diceretur, hoc dato, sequeretur, quòd non plùs puniretur seruus peccans contra publicam vtilitatem, quàm contra priuatam furando, quòd videtur contra tex. in l. vtilitas. C. de primipil. respondeo, istud non esse mirum, ex quo prætor agit de lucro in totum captando, alter de damno euitando, etiam quod in consequentiam lucretur aliqua. Item ista pœna est magna, scilicet, quingentorum aureorum quod non cadit in furto communiter. Item etiam in furto læditur aliqualiter vtilitas publica. Item ibi is, cui furtum factum fuit, stetit sub periculo amissionis totius rei furatæ, vnde sibi succurritur, quia qui in vno grauatur, in alio releuari debet per l. cum qui. j. de iureiuran. In textu ibi, Cum & plura facta. arguit Iurisconsultus. quia quando plura facta intelliguntur, dominus liberatur soluendo tantum, quantum liber homo præstaret. l. illud. ff. ad legem Aquil. ergo pariformiter in nostro casu. & sic dictio, Quemadmodum, stabit similitudinariè, quo ad ius & quo ad factum. In textu ibi, Non vt in furto vnum. hæc ratio facit, quæ potuit mouere prætorem, ne ediceret idem in nostro casu quod in furto. Iurisconsultus tamen ipse hoc extendit non obstante ratione prætoris: quia illa ratio prætoris non erat sufficiens ad inducendam diuersitatem inter factum, & corruptionem albi per d. l. illud. In textu ibi, Vnde Octauenus ad corroborationem suæ opin. adducit Iurisconsultus auctoritatem Octaueni, qui induxerat idem in furto & in corruptione albi in vno casu, quando in tali corruptione esset nisi vnum factum. verum Iurisconsultus determinauit istud generaliter, quia ratio Octaueni non erat sufficiens per d. l. illud. In textu ibi, Sed hoc potest dici. Intellige secundum eum, scilicet, Octauenum. & sic quod Iurisconsultus declaret mentem Octaueni qui in hoc dicebat, quando dolo malo &c. cætera sunt plana. Iste secundus intellectus quamuis non habeat multa contraria, tamen est expressè contra mentem huius legis. quare tertio modo ego eum intelligo secundum communem
4 intellectum, immutando tamen quędam pauca. Teneo igitur, q. in princ. tex. illud † verbum, Edicitur, debeat intelligi à prætore, & quòd tex. assignet duas rationes de hoc. Prima est, quia maiestas contempta prætoris vindicatur, quo casu militat fauor publicus. Secunda est, quia sunt plura facta, non vnum. Quælibet ratio harum de per se sumpta non est sufficiens. Prima, non, vt est tex. in hac ca. l. in fi. nec secunda, vt est tex. in l. illud. ff. ad l. Aquil. Sed vtræque simul iunctæ sunt sufficientes. Modo ad dictionem, Quemadmodum, dum dicunt quod non refert similitudinem nisi in facto, non iure, respondeo, quòd imo data paritate terminorũ refert idem etiam in iure. nam posito quòd damnum vel iniuria fieret, sit prætori, & sic contra vtilitatem publicam, tunc idem esset ex omni parte. non tamen restringo istum text. quando damnum vel iniuria fieret contra vtilitatem publicam. Sed dico quod dictio, Quemadmodum, hic etiam est potens ad inducendum similitudinem in
5 iure. Not. primò ex prin. l. quòd vniuersitas * potest delinquere. & hoc clarum est in vniuersitate parua, vt est familia, prout loquitur hic tex. sed in vniuersitate magna, prout ciuitas est magis du-
6 bium. & in hoc cõmuniter concluditur quòd potest. Sed in dubio vtrum præsumatur tota † ciuitas deliquisse? dic quod aut fuit actus momentaneus, & non præsumitur: aut actus habens tractum, vt rebellio, & tunc præsumitur cõmuni consilio factum, & poterit ciuitas condemnari, nisi constet populum vi id fecisse. ita concludit Socin. post alios in l. iij. §. fi. ff. de acquir. possess. Nec obstat, si aliquæ personæ exprimantur, putà impuberes & viduæ: quia in vniuersali non consideratur singulum. l. j. §. per hanc actionem. ff. de rei vendi. vbi Bart. & vide Oldr. in consil. cccxv. circa istud propositum
7 &c. Bart. in l. aut facta. §. fi. ff. de pœnis. Not. secundo ex eodem princ. l. quòd † lex loquens per dictionem, Si quis, vt in l. præced. compræhendit etiam vniuersitatem. & sic familiam. Pondera istud fortiùs, nam ista materia est pœnalis: vnde hic videtur casus contra regul. quæ traditur per Bart. in l. fi. C. vnde vi. & per Aret. in l. Gallus. in §. quid si is. & per Ruin. in §. & quid si tantum. ff. de liber. & posthu. vbi dicitur, In materia pœnali vel correctoria, vel exorbitanti dispositio loquẽs in casu vero non extenditur ad casum fictum. nam edictum prætoris loquebatur per dictionem, Si quis. quasi

dicat homo.& tamen habet locum in vniuersitate,quæ est fictè aliquis homo.arg.l.mortuo.ff.de fi-
deiussorib.Simile habetur in l.nihil.iuncta l.j.ff.ad Maced.vbi dispositio illius S. C. odiosa, vt in l.
qui exceptionem.ff.de cond.indeb.loquens per dictionem,Quis, habet locum in vniuersitate.& sic
in casu ficto d.l.mortuo.Sed sustinendo prædictam regulam dic,quòd in contrariis iuribus illud est
propter rationem in l.scriptam. nam tunc semper fit extensio gl.iuncto tex.in c.j.in verbo,elegan-
ter.de elect.lib.vj.cum concord.de quibus per Alex.in l.si constante.in prin.ff.solu.matr.vel ad d.l.
nihil,responde aliis modis,prout dixi in d.§.& quid si tantùm.ad hunc tex. responde,quòd imò ista
lex est fauorabilis ratione publicæ vtilitatis,vt per Bart.in l.quemadmodum. C.de agr.& censi.lib.
xj.nam in dispositione in qua non agitur de effusione sanguinis, principaliter consideratur fauor
reipubl. in his verò, in quibus agitur de effusione sanguinis principaliter consideratur odium rei,
vtrunq; probatur subtiliter intuenti in l.transigere.C.de transact. Not.iij.quòd quæ non prosunt
singula,* multa iuuant.Ad idem tex.vbi Ias.in vj.notab.pro Raph.in l.re coniuncti.ff.de lega.iij.& 8
glos.in l.j. C.qui numero tutel.sed contra istud oppo.de tex.in l.spadonem. §.qui iura multa. ff.de
excus.tuto.vbi Nicol.de Neap.notat totum contrariũ.& dicit,ꝙ d.§.qui iura. loquitur de pluribus
imperfectis diuersi generis in quibus vnumquodque prout erat, nõ poterat sufficere. Sed certè hic
pondero casum in contrarium. nam istæ duæ rationes, de quibus in hoc textu sunt diuersissimæ,&
neutra perfecta de se est sufficiens. Quid dicemus? pro nunc potes † dicere, quòd ille §. loquitur 9
de multis dimidiis, & ideo insufficientibus. nos loquimur de integris sufficientibus. Item ibi, ne
multa iuuent, est fauor, hic si non iuuarent esset odium non fauor. nam hæc lex est fauorabilis, vt
suprà dixi.Item datio tutoris non testamentarij est fauorabilis,vt patet ex not.per Aret.& Deci.in
l.Gallus.in §.& quid si tantùm.ff.de lib.& posth.& per consequens excusatio est odiosa,argu.not.in
l.si sic fuerit.ff.de reb.dub.Istud tamen not.intellige esse verum, quando ista multa considerantur.
Secùs est,si nisi vnum haberetur in consideratione.facit quod not.Bald.in c.j.de grad.succ. in vsib.
feud.quem referunt & sequuntur moder.rep.d.l.re coniuncti.in iij.notab.& satis est de mente mod.
Perusin.in auth.hoc itaque. C. communia de succes.& vide omnino illam decisionem Baldi, quia
est not.& istud not.quomodo procedat,vide Bart.in l.j.§.idem Cornelio.ff.de quæst.Bar.in l.admo-
nendi.in versic.his præmissis quæro. ff. de iureiuran.ex cuius dictis potes colligere clariorem solu-
tionem ad prædictam difficultatem. Not.iiij.quòd furtum, * & damnum sunt diuersa.vnde infe- 10
runt moder.ad statutum disponens,quòd stetur iuramento damnum passi,vt non habeat locum in
eo,qui furtum passus est.& hanc opin.tenet Bald.hic,& in aliis locis quem refert & sequitur do.Ias.
cum concord.Breuiter ego † in hoc puncto puto veritatem esse in contrarium.Moueor:nam dam- 11
num est diminutio patrimonij.l.iij. ff. de damno infecto.sed in furto diminuitur patrimonium: er-
go &c.Et si diceretur,non est licita argumentatio ab etymologia vocabuli adfirmatiuè,prout con-
cludunt doct.in l.ij.§.appellata.ff.si cert.pet.respondeo quòd imò est licita, quando non repugnat
aliquid,vt ibi concluditur.& soleo ponderare tex.in §.exhibitoria.in fi.institu.de interdict.& quòd
non repugnet aliquid patebit j.in responsionibus ad fundamenta.Secundo adduco tex qui non so-
let allegari in l.in hoc iudicio.ff.de seruo corru.vbi dicitur, quòd actione de seruo corrupto venit
æstimatio rerum furtim subtractarum:quia omne damnum per eam resarcitur.& certè in illa lege
videtur expressum.& illum tex.ad hoc not.ibi Alberi.de Rosa.& idem Alb.in statutis in ij.parte in
quæst.lxiij.in fi. Tertio hoc firmat Donatus grammaticus in Ter.cui credendũ est per ea, quæ ha-
bentur per Bart.in l.j.ff.si cert.pet.Et hanc partem tenendo nõ obstat iste tex.& tex.in l.quanti.ff.
de publica.& in l.ij.in prin.& in §.cæterum.& in §.sed verùm.ff.vi bon.rapt.& in l.si seruus seruum.
§.si oliuam.& in prin.l.ff.ad l.Aquil.& in §.si quis.de manumis.& tex.in l.nauta.ff.naut.caup.stab.&
tex.in l.Neratius.in versic.sunt enim diuersa maleficia.ff.de seruo corru.& tex.in l.si longius.§.j.ff.
de iudic.cum similib.quia respondeo,quòd hoc nomen,damnum,est generale[,]vt probatur in l.iij.ff.
de damno infecto.& differt à furto sicut genus à sua specie. Vnde cum nomen istud generale poni-
tur in diuersis titulis secundum materiam subiectam, & distat à furto prout dixi. & sic non obstat
alternatiua, Vel, per ea,quæ habentur in l.ij.ff.ad l.Aquil.Secundò non obstat tex.iuncta glos.in l.
prætor.§.hoc edictum.ff.de damno infecto.quia respondeo quòd ille text.probat nostram opi.pon-
derando dictionem,aliis,quæ in dubio debet implicare idem considerata proprietate,argu.l.Iulia-
nus.in prin.ff.de hæredib.instit.Ad glos.quæ videtur velle,quòd furtum sit impropriè damnum,ego
respondeo,quod mens glo.est quòd † furtum quo ad duplum vel quadruplum, & sic quo ad pœnam 12
est impropriè damnum, ex quo est nisi amissio lucri secundum not.in d.l.iij.& per Paul.Castr. &
moder.in l.reprehendenda.C.de insti.& subst.sed quo ad ipsam rem amissam est propriè damnum.
Et hoc vult dicere glo.dum dicit,sed ibi impropriè damnum,quia spectat ad pœnam &c.facit quia
istud duplum vel quadruplum datur ad æstimationẽ damni dati,& sic rei furto subtractæ. vnde ipsa
re ablata dicitur datum damnum,non autem ablata pœna.ita dicit Ias.in §.pœnales.instit.de actio.
per glo.in §.emancipatus.in l.ij.ff.de collat.bonor.& glo.in l.pro hærede.§.fi.in glo.fi.& ibi Imol.ff.
de acq.hæred. Et ad hanc quæstionem vide Alex.in l.ij.ff.de dam.infe. Quartò not.esse differen-
tiam * inter furtum commissum à familia, & album corruptum à familia.quia in furto est vnum 13
tantùm factum,& dicitur nisi vnum furtum,in corruptione albi sunt plura facta. Rationẽ conatur
asſign

assignare Bart. quia furtum est nomen iuris, & album corrumpere est factum, sicut iniuriam face-
re, damnum dare &c. Sed ista ratio mihi non videtur vera: quia per hoc q verba sonent in factum,
non videtur quòd facta debeant dici plura. nam etiam in furto verba sonant in factum, furtum est
contrectatio rei alienæ fraudulosè inuito domino. l. j. §. furtum. j. de fort. hæc omnia sunt facti. Item
per hoc quod sit delictum nominatum, non debet dici iuris: innominatum verò minus. nam arg. de
contractibus ad delicta, prout etiam arguit Bart. hic. & est tex. in l. omnem. ff. de iudi. Nos videmus,
14 quòd contractus * tam nominati quàm innominati sunt facti. l. consilio. §. fi. ff. de cur. fur. Item quòd
propter pluralitatem actuum non dicantur plura facta, est tex. in hac l. in fine. Vbi ad hoc, vt dican
tur plura facta, videntur considerari nõ tam actus ipsi, quàm etiam pluralitas consiliorum. Vnde in
15 isto puncto ego sum multùm dubius. tamen dicam quod sentio. Puto† igitur quòd ad hoc, vt dican-
tur plura facta, non sit differentia inter delicta nominata & innominata per ea, quæ supra dixi, sed
etiam q sint plures actus, dummodo fiant vno consilio, dicatur nisi vnum factum. Si verò fierent di
uersis consiliis, dicantur plura facta per tex. in l. Pomponius. la ij. ff. de nego. gest. istud vltra supradi-
cta probo per ea quæ ponit Oldr. de Laud. in consi. cccxv. circa illud &c. vbi dicit quòd vniuersitas
quandam vnitatem constituit, & vnum corpus repræsentat: vnde actuum vnitas est in ea, & vnum
crimen duntaxat committitur, si vnitas consensuum præcessit: sicut videmus quòd quando aliquis
peccat manibus, pedibus, & capite, dicitur nisi vnum delictum. corpus enim est quid vniuersale,
membra sunt eius partes, vt per Innoc. de senten. ex com. c. graue. Si verò interueniant diuersi con-
sensus, tunc est secus. arg. eorum quæ habentur in c. in Genesi. de electio. Ad propositum dico quòd
est possibile, quod in furto sint plura facta, puta, quando præcessit diuersum consilium familiæ per
ea, quæ not. Angel. in l. si quis quid perferendum. j. de furt. & est tex. in l. semper. §. si in sepulchro. ff.
quod vi aut clam. Similiter possibile est q inferre iniuriam, & damnũ dare, sint nisi vnum factum,
putà si fiat communi consilio. d. §. si in sepulchro. quomodo ergo intelligemus hunc tex. nam intel-
ligere hîc quando furtum factum fuit communi consilio, damnum verò & iniuria non, esset maxi-
16 ma diuinatio. Breuiter ego dico, q in furto * facto à familia præsumitur vnitas consilij, in damno,
aut in iniuria non. Ea verò, quæ dixi, sunt in casu claro. Sed hic tex. loquitur in dubio, quando aliud
non constaret. Ratio vtriusque est, quia in furto non tam consideratur factum, quam causa facien-
di, & sic animus, vt est tex. in l. verum. la ij. in princ. ff. de furt. vnde cum animus consideretur prin-
cipaliter, lex præsumit vnitatem consensus, & sic vnum animum interuenisse, vt dicit Bartol. in
l. inficiando. §. infans. ff. de furt. propter causam de qua in edicto prætoris, ne propter vnũ delictum
tota familia domini pereat, vt in l. j. ff. si famil. furt. fec. dica. sed in iniuria plus consideratur ipsum
factum, quàm animus. l. item apud Labeonem. §. si quis virgines. & l. si plures. ff. de iniur. idem est in.
damno dato. l. si seruus seruum. §. rupisse. & §. si calcem. ff. ad l. Aquil. vnde facilius lex præsumit
super ea, in quibus principaliter cõsideratur consensus quàm super ea in quibus principaliter con-
sideratur factum, arg. l. in bello. §. factæ. ff. de cap. cum ibi not. vbi facilius lex potest fingere consen-
sum abfuisse quam interruptiones possessionum per captiuitatem interuenisse. nam hæ sunt meri
facti visibilis: secus in animo, per ea quæ habentur in l. pro hærede. vbi Bart. & Aret. ff. de acquir. hæ-
redit. Sed contra istam opin. obstant duo principaliter. Primò tex. in l. j. ff. si famil. furt. fec. dic. vbi si
dominus mandet pluribus seruis, dominus tenetur pro vnoquoque singulo in solidum. & tamen ibi
est conformitas consilij. Sed responde illud inductum esse in odium domini. nam vt præsumeren-
tur nisi vnica facta, fuit inductum in fauorem domini. vnde frustra legis inuocat auxilium qui in
17 eam committit. c. frustra. de regul. iur. lib. vj. Secundò obstat tex. in l. illud. ff. ad l. Aquil. vbi † sunt
plura facta, & tamen lex præsumit vnitatem consensus, & sic idem, quod in furto. Sed potes dicere,
quòd imò lex ibi non præsumit vnitatem consensus, sed illud induxit propter aliam responsionem,
vt patet ibi, in versi. præsertim. vel dic & melius quòd non induxit vnitatem consensus, sed ideo est.
ibi idem iuris quod in d. l. j. quia ratio quod plura facta sint, non est per se sufficiens ad statuendum
diuersum ius, vt suprà dixi. & satis probatur ex hac l. Et si diceres, hoc est contra ea, quæ suprà dixi-
sti, quòd lex præsumit vnitatem consensus in fauorem domini. nam quis fauor est, cum etiam si non
præsumat, idem futurum sit, ex quo pluralitas factorum nõ est satis ad inducendum obligationem
in persona cuiuscunq; serui in solidum. Respondeo poterit prodesse, quando fieret furtum personæ
publicæ, quo casu concurrerẽt ambæ rationes, quę sunt in hac l. Item poterit prodesse quando age-
retur criminaliter, per ea quæ ponit Bart. quem alij omnes sequuntur in hac l. nam de furto etiam
potest agi criminaliter, vt per Bar. in l. fi. ff. de furt. in l. fi. ff. de priuat. deli. in l. capitalium. § famosos.
ff. de pœnis. Secunda ratio. Cur furtum præsumatur vnum factum, damnum verò & iniuria non,
potest assignari, quia in furto consideratur ipsa res respectu sui, quæ est vna tantùm. Quòd sit ve-
rum, probatur quia pœna soluitur respectu ipsius rei duplum, scilicet vel quadruplum: in iniuria ve-
rò nõ consideratur tam iniuria, quàm persona quæ illam facit, vt est tex. in l. vnica. C. si quis imper.
maledix. personæ autem sunt plures. idem in damno. nam non soluitur pœna respectu rei damnifi-
catæ. sed quanto pluris valuit in illo anno. instit. de leg. Aquil. in princ. Cogita quia non sum clarus.
facit tex. in l. Pedius. §. fi. ff. de incen. rui. naufr. & l. Pomponius. la ij. ff. de neg. gest. Sextò not. vnam
declarationem ad reg. §. affinitatis. instit. de nupt. pro qua facit l. fi. & ibi glo. in verb. auctoritas. j. de

diuortiis.& dixi in l.ij.§.ex his.in j.notab.de verb.oblig.& in l.ita ſtipulatus.in fi.glo.in verbo,natu-
ram.eo.tit. Septimò not.q; conſilium plurium * circa idem,cenſetur vnum conſilium.ſed contra 18
hoc oppo.de l.ſi quis id quod.in fi.ſ.eo.Bart.ſoluit,vt hic per eum.& eius ſolutio eſt bona.Sed tu ge-
neralius dic,q; aut illi plures faciunt vniuerſitatem,& ſunt in communi conſilio,& tunc procedit
iſtud not.veluti in familia in ciuitate &c.aut non faciunt * vniuerſitatem,& tunc cenſentur plura 19
conſilia.Hęc ſolutio colligitur ex not.per Oldr.in d.conſi.cccxv.Sed iſtud vltimum ſanè intellige,
vt ſi iſti plures proprio conſilio conformi tamen fecerũt aliquid, dicatur factum pluribus conſiliis.
ſecus ſi non proprio,ſed communi.ita probatur in l.ſemper.§.ſi in ſepulchro.ff.quod vi aut clam.Et
hæc diſtinctio vera eſt quando ex parte actoris eſt intereſſe,ſecus ſi ſit vndique mera pœna.quia ſe-
cundum membrum tunc indiſtinctè procedit,vt per Bart.& Din.in d.§.ſi in ſepulchro.Bar.& alios
hic. In glo.j.declarat glo.quid ſit familia,ſcilicet collectio ſeruorum,& ſic quod vniuerſale.& ad-
uerte quia etiam quod aliqui deſint, tamen dicitur familia.quia per defectum ſingulorũ non defi-
cit vniuerſitas.l.j.§.j.ff.de rei vend. Sed vtrùm † iſte tex.habeat locum in alia familia? dic quod aut 20
loquimur de familia libera,& non habet locum:ita firmat Iaſ.& Picus hic,& eſt de mente Bar. aut
loquimur de alia familia,qui ſunt ſerui,& procedit.Idem ſi iſta familia conſtet ex liberis,ſed † ſint 21
tales,pro quibus dominus de iure tenetur,vt eſt familia poteſtatis,vel familia publicanorum.Ita te
net ſolus Picus.allegat not.per Bart.& doct.in l.j.§.familiæ.ff.de public.& in l.ſi cum exhibuiſſent.
in fi.eo.titu. Sed ego multum dubito circa iſtam deciſionem.quia dominus non tenetur pro delicto
familiæ liberæ niſi quando delinquit circa actus vectigales.& ita loquitur d.§.familiæ.idem vide-
tur in familia poteſtatis per text.in l.ſi procurator.ff.de condi.indeb. Et quando dominus teneatur
de facto famuli ſui,vide ſcrib.in d.§.familiæ.& Bart.& Iaſ.in l.de pupillo.§.ſi quis ipſi prætori.in x.q.
ff.de oper.no.nunt.Felin.in c.Petrus diaconus.vbi latè de homici.dixi diſtinguendo in l.ſeruus cre-
ditori.C.de pact.Alias quæſtiones ponit hîc Picus de quibus quæ nõ faciunt ad propoſitum mate-
riæ.& ideo omitto.& not.iſtam gloſ.dum declarat quid ſit familia pro ſtatutis. In glo.vindicatur.
not.eos † qui contemnunt prætoré eſſe dignos vindicta: vnde poteſt eos mulctare.l.j.in prin.ſ.tit.ij. 22
facit tex.allegatus per gl.in l.de ætate.§.qui tacuit.ff.de interro.actio.qui probat à fortiori,quia ibi
erat delictũ in negligendo,hic in faciendo,& ſic maius ſecũdum glo.in l.diuus.ff.ad Sillania. Adde
quod contemnens prætorem dicitur venire cõtra ius naturale per l.veluti.ff.de iuſti.& iure.& fir-
mat Bart.in l.Iulianus verum debitorem.ff.de cõdi.indeb.& propterea nõ ſuccurreretur ruſticita-
ti ſecundum Salic.in l.ij.C.de in ius vocan.quod an ſit verum ibi dixi.Subſequenter ponderant hîc
Deci.poſt Alex.& alios,q; prætor habet maieſtatem:& ſic contemnens & interficiens,vel prodens
eum,dicitur incurrere pœnam læſæ maieſtatis.Et hoc videtur clarus per tex.in l.j.ibi,quo quis ma-
giſtratus populi Rom.ff.ad l.Iul.maieſta.& vide not.per Paul.de Caſt.in l.iij.C.de epiſc.audi.Bart.
in extrauag.qui ſint rebelles.in verb.rebellando. In gl.& plura facta.ibi,& hæc non eſt ratio &c.
ſaluando Azo.dic,q; voluit dicere q; illa non erat ratio de per ſe ſufficiens,ſed coniuncta cum alia
ſic,vt ſuprà dixi. In glo.in furto,diuide iſtam gl.vt per Iaſ.ibi ſecundum Mart.&c.iſta opin.Mart.
eſt vera in ſe,ſed ad iſtos tex.non conuenit,quia eſt nimis generalis.& hoc ſatis eſt de mente Bart.
licet d.Alex.repræhendat Bart. In ea.ibi,ſpeciale in albo.iſtud eſt falſum, quia etiam procedit in
aliis caſibus,in quibus militaret eadem ratio,ſcilicet fauor publicus & plura facta. Vnde dicit Bar.
quem alij omnes ſequũtur,q; ſi in damno,vel in iniuria ageretur criminaliter,q; hoc caſu idẽ eſſet
quod in corruptione albi.Iſtam deciſionẽ ego non puto verã.Primò per tex.in l.illud.ff.ad l.Aquil.
quæ videtur generaliter loqui & maximè ponderando eius rationem.Secundò quia iſte tex.nil fa-
cit pro opin.Bart.& ſeq.quia ſe fundat † ſuper auctoritate prætoris contempta,non ſuper eo,q; pe- 23
cunia veniat applicanda fiſco.nam maior ratio eſt in auctoritate prætoris vindicanda.ex quo vin-
dicat honorem ſuum quem æquè charum habere debet,atq; eſt vita.l.iuſta.ff.de manu.vindict.reſ-
publica verò agit tantùm de lucro captando.Vnde ſuccedunt not.per Paul.de Caſt.& mod.Peruſi.
in l.repræhendenda.C.de inſti.& ſubſti. Item maior fauor eſt,vt prætor nõ contemnetur,quam ſit,
vt reſpublica locupletetur. imò dicit text.in l.j.C.de ſec.nupt.q; in his,quæ ad correctionẽ morum
pertinent, ratio fiſci nõ habetur.facit tex.in l.fi.§.ſed & diuus.ff.de bon.damn. Item facit,quia iſte
tex.procedit & loquitur non ſolum quando pœna applicatur parti,ſed etiam quando applicatur fi-
ſco ſecundum Bart.& Dec.hic,&c)Et ſi iſta ratio fuiſſet in conſideratione,debuerat Iuriſconſultus
eam ponere,ſicut poſuit illam rationem de vindicanda maieſtate prætoris. Vnde nõ eſt dicendum
q; Iuriſconſultus defecerit in neceſſariis rationibus. Item hæc pars eſt mitior,& ideo tenẽda l.ſi de
interpretatione.ff.de pœnis.l.placuit.C.de iudic.& facit ſing.deciſio Andr.Barb.in conſil.vj.incip.
ſcriptum eſt in primo lib.quam refert & ſequitur d.Iaſ.in l.Gallus.in §.quid ſi is.ff.de libe.& poſth.
circa quam tamen multum dubito. In ea.l.ſi plures.ſoluit glo.pluribus modis,q; iſtud ibi eſt de ri-
gore,hic de æquitate. Sed iſta ſolutio eſt fatua,& cõcludit in iure dari leges cõtrarias,vnde ab om-
nibus repræhenditur.Secundò ſoluit,q; ibi erant ſerui diuerſorum dominorũ,hic erant ſerui vnius
tantum.Et hęc ſolutio cõmuniter tenetur ab omnibus.Habes igitur ex hac glo.vnum not.quod in-
tellige verum,ſi ſerui vnius proprio conſilio conuicium facerẽt,& ſerui alterius domini etiam ipſi
proprio conſilio ſimul idem facerent.Nam ſi omnes communi conſilio hoc facerent,mihi videtur,
quòd

quòd deberet esse idẽ quòd in casu l.illud.ff.ad l.Aquil.per tex.in d.l.semper si in sepulchro.ff.quod
vi aut clam.& ea quæ dixi in v.notab. Vnde cum ista solutio sit multum diuinatiua & restringat il-
24 lum tex.mihi non placet. Tertia solutio data est per glo.in d.l.contraria.quod quãuis † singulorum
proprium sit maleficium,& tot sint iniuriæ,quot personæ,tamen per solutionẽ eius quod præstaret
liber homo,omnes liberantur,vt hac l.& ita concordat hæc lex cum illa. potest confirmari ista so-
lutio. quia etiam in cõtractibus in reis debendi singulorũ propria est obligatio, & tot obligationes
quot personæ.l.eandem.§.fi.ff.de duob.reis.l.si reus.C.de fid.& l.generaliter.not.Bart.in repe.auth.
hoc ita.C.de duob.reis.& tamen per solutionem vnius alter liberatur.l.ij.& iij.ff.de duob.reis. latè
Bart.in l.ex duobus.la ij.per omnem.ff.eo.sed ista solutio mihi nõ placet, quia est contra illum tex.
Nec obstat quod dixi de duobus reis debendi in contractibus,quia in his est longè diuersum ius, vt
patet ex not.per Bar.in l.si quis id quod.ꝫ.eo. Aret.in l.reos.ff.de duob.reis.Quare quarto modo co-
gitabam si dici poterat, limitando illam reg.huius tex.& l.illud.ff.ad l. Aqoil.quæ est,ꝙ in delictis,
etiam in quibus concurrunt plura facta, quæ facta sint per familiam alicuius, dominus præstando
quantum præstitisset liber homo,si tale facinus perpetrasset, liberatur, vt faliat ista regula quando
25 propter † pluralitatem hominum ille,qui iniuriatus fuit,esset plus grauatus quam si esset iniuriatus
nisi vno. Et istam rationẽ videtur punctualiter considerasse ilia lex.nam tunc delictum dicitur esse
omnium illorũ saltem quo ad satisfactionem illius grauaminis, & pro hac limitatione adduco not.
per Alex.& Ias.in l.Gallus.§.quid si is.ff.de lib.& posth.vbi dicunt,ꝙ si stet statutum,ꝙ si quis acces-
serit ad domum alterius cũ armatis hominibus,puniatur certa pœna.istud nõ habebit locum in eo
qui iuit cũ vno homine armato tantũ.& quia hæc decisio videtur contraria tex.in l.ij.§.sed si vnus.
ff.vi bon.rapt.vbi lex loquens de damno dato cum pluribus habet,locum in damno dato ab aliquo
cum socio tantum. sed respondent Alex.& Ias.ꝙ maior iniuria fit accedendo ad domum alicuius
cum pluribus armatis,quam si accedatur cũ vno.allegant formaliter tex.in d.l.si plures. Ita loqui-
tur prædicta decisio.Sed quantum ad damnum, si quis violenter rapiat puta centũ, tantum damni
dat rapiendo cum vno homine quantum si rapetet cum mille hominibus,& ita loquitur d.l.ij.§.sed
si vnus.Habes igitur limitationem quam bene not.reliqua persequere,vt hic per doct. Extra glo.
& Bart.Paul.Castr.hic dicit,ꝙ si dominus in casu nostræ l.nolit soluere pœnã,ꝙ tenetur dare ser-
uos pro noxa.Istud ego non puto verum per l.si quis id quod.ꝫ.eo.vbi satis est,si tradat eos fustigan-
dos.& hoc puto verius. quia in actionibus popularibus nõ tenetur dominus dare seruum pro noxa.
l.iij.in fi.ff.de sepulc.violat.facit l.quis sit fugitiuus. §.noxas.ff.de ædil.edi. Ad contraria responde,
vt patet ex not.per Bart.in l.sed si vnius.§.cum seruus.ff.de iniuriis.

SVMMAE.

1 *L. si quis posteà. de iud. & l.cum quadam. conciliari, & explicari.*
2 *Citationis partes.*
3 *Citationem ex causis iudicij initium non esse.*
4 *Forum ob domicilium ex causis immutabile.*
5 *Forum vxoris ex causa vir sortitur.*
8 *Filiis, vox ad dotatus non refertur.*
9 *Rolle, variè sumi.*
10 *Exequendo extra territorium forma.*

CVM QVAEDAM. Not.quòd mutatio domicilij lata sententia non im-
pedit primum iudicem,quin possit exequi.Idem est,si sententia non sit lata,sed lis
1 tantùm contestata.ita intelligunt istum tex.omnes doct.hic. † Sed contra hoc op-
ponitur de l.si quis posteaquam. ff.de iudic.& de c.proposuisti.de foro compet. vbi
idem est, nedum si lis sit contestata, sed etiam si pars tantummodo sit citata. Re-
spondent doct.istam legem ampliari per dicta iura,sed ista solutio præsupponit Iu-
risconsultum omisisse casum magis dubitabilem,& dixisse eum,qui minus esset ambiguus,quod est
contra l.quod Labeo.ff.de Carb.edict.l.Domitius.ff.de testa. Ias.hic dicit, quòd in casu huius legis
sola citatio non sufficit,sed vt etiam ipse dicit,hæc solutio est contra tex.hîc,in versic. & generali-
ter.Picus hic multa dicit, quæ non tollunt difficultatem. Quare tu dic, quòd imò iste tex.concor-
dat cum iuribus supradictis.nam intelligo hunc text.post susceptam cognitionem, id est, post cita-
tionem,non vt communiter intelligunt docto.post lit.contest,nam per citationẽ dicitur cœpta co-
2 gnitio.nam † in citatione tres sunt partes,cõmissio iudicis,notificatio nuntij,eiusdem relatio.Ista
probantur ex his,quæ ponit Bart.in l.j.§.nunciatio.ff.de oper.no.nuntia. Bald.in l.fi.ff.de fer.firmat
Socin.in rubr. C.de in ius vocan. modo in prima parte,id est,in cõmissione iudicis,versatur ibi co-
gnitio: nam iudex incipit suscipere cognitionẽ, cur vocet in ius reum.quid ab eo petiturus sit &c.
Item probatur istud,clarum est,ꝙ cognitio causarũ iurisdictionis & quarundam mixti imperij po-
test delegari.l.cognitio.ꝫ.tit.ij.& tamen talis cognitio dicitur cœpta geri per solam citationem.l.&
quia.ꝫ.eo.& c.gratum.de offic.deleg.vnde si reus nõ compareat,poterit iudex mittere in possessio.
ex primo decreto,vel secundum alios venire ad diffinitiuam,prout declarat Alex.in l.qui in alie-
3 na.§.Celsus.ff.de acquir.hæred. & in l.inter stipulantem.§.j.ff.de verb.oblig. Limita † tamen istam
opin.& consequenter tex.in d.l.si quis posteaquam.quando citatio fuit facta sub iudice,qui non po-
terat declinari.nam tunc à tali citatione incipit iudicium, secùs si poterat puta ex priuilegio, vel
alio modo,prout declarat Bart.in l.vbi cœptum.ff.de iud.Secundò limita,quando reus procurasset

citari ſe,vel etiam procuraſſet litem conteſtari coram illo iudice.Primò ea ratione, ꝙ ſperaſſet ſe
minori pœna vel in minorem pecuniam condemnandum. nam iſta talis præuentio nil illi opitula-
tur,nec eum liberat ab alio foro,vnde in maius eſſet condẽnandus. ita ſingulariter tenet Bal.Ang.
Flor.Iaſ.& alij in l.ſi ſeruus plurium.§.ſi quis ante.ff.de leg.j.quod not.Tertiò limita,quando muta-
tio fori fieret ex priuilegio principis conceſſo motu proprio,vt hîc per Iaſ.Vnde ſi princeps conce-
deret priuilegium motu proprio,quòd quis nõ teneatur reſpondere niſi coram tali iudice,proderit
iſtud etiã quo ad iudicem coram quo erat quis præuentus,ita ſingulariter Paul.de Caſt.in l.ſi eum
In iudicio.ff.ſi quis caut. Not.ij.à contrario ſenſu,ꝙ ſi non eſt facta præuentio iuriſdictionis per
iudicem,mutatione domicilij mutabitur forum.Iſtud † not.limita primò, vt habeat locum in foro 4
quod quis ſortitur ratione domicilij.non in eo quod quis ſortitur ratione contractus per l.ij. C.eo.
niſi mutaret domiciliũ. & ſtatum ſimul per l.quiſquis.la ij. C.de epiſc.& cler.& latius Alex.hîc. Se-
cundo non habet locum in foro,quod quis ſortitur ratione originis.l.ſenatores.ff.de ſenator. Fallit
iſtud ſecundum Bart.& alios in muliere nubente. Ratio eſt, ne auocetur à ſeruitiis viri ſecundum
Bar. in l.fi.in §.idem reſcripſerunt, per illum tex.ff.ad municip.facit l.vnica.C.de mulier.& in quo
loco.not.glo.in l.origine.C.de municip.& orig.lib.x.idem dicit eſſe Picus hîc in foro contractus,vt
mulier nõ poſsit conueniri in loco contractus attenta ea ratione,quæ militat in foro originis.& ſic
limitatur tex.in l.ij. C.eo.quod eſt ſingulariter not. Vnde per hãc rationem infero ꝙ falſa eſt quæ-
dam deciſio Bal.hîc,quam refert Iaſ.qui dicebat,ꝙ etiã quod mulier non profecta fuerit ad domum
mariti,& ſic nõ ſecuta fuerit cohabitatio,ſed ſolùm cõtractum ſit matrimonium per verba de præ-
ſenti,& vxor traduxerit maritum ad domum ſuam, ꝙ tamen dicta vxor ſequitur forum viri. Iſtud
ego † nõ puto verum,ex quo ceſſat ratio,nam maritus nõ defraudatur ſeruitus vxoris.Item forum 5
vxoris hoc caſu eſt etiam forũ viri. Nam cum maritus habitet cum vxore,certè videtur,ꝙ etiã ipſe
poſsit conueniri ibi ratione domicilij.ex quo poſſet,ſi haberet vnam tantũ pergulam vel armariũ.
l.hæres abſens.ff.de iudic.& ibi Paul.de Caſt.Idem Paul.de Caſt.in d.l.ij.tantomagis videtur,ſi ha-
bet domum factam ſibi habitabilem per vxorem.Nec obſtat fundamentum mod.quod imò mulier
ſubtrahitur à ſeruitiis viri,ſi non tẽpore quo conteſtatur lis,ſaltem in futuro ex quo vir poſſet vel-
le mutare domicilium:quia dico,ꝙ iſtud nõ conſideratur ex poſtfacto,ſed conſideratur ſolùm tem-
pus principij,hoc eſt citationis,vel litis conteſt. Et hanc opin.tenet Bald.in l.fi. C.ſi à non compet.
iud.quem referunt Iaſ.Deci.& mod.& hoc puto verũ,licet glo.in l.ea quæ deſponſata. ff.ad munic.
videatur velle contrarium:quam glo.ſequitur Alex.hîc, licet Paul.de Caſt.contra.vt hîc per eum.
Tertiò not.quòd mulier,quando it ad maritum,*mutat domicilium,& ſic forum ratione domicilij. 6
Idem dicunt doct.de origine.Tu dic,ꝙ non mutat originem,niſi quando per talem originem amo-
ueretur à ſeruitiis viri,vt ſuprà dixi,in aliis verò non.Nec tex.in l.vnica.C.de mulie.& in quo loco
lib.x.obſtat huic concluſioni.Sed an perdat etiam nomen familiæ.Bart.in l.quoties.C.de priuileg.
ſchol.lib.xij.cum concord.adductis hîc per Iaſ.videtur velle,ꝙ ſic.vnde nõ contineretur ſub gene-
rali clauſula, quando pater acquireret ſibi & filiis ſuis ſecundum eum. idem tenet Barb.in repet. l.
cum acutiſsimi.C.de fideicom.facit tex.in l.mulieres.C.de dign.lib.x.Contrarium tenet Alex.hîc,
Felin.in c.ſuper eo.el ij.de teſtib.Picus idem tenet hîc. Et quia Picus videtur confundere ſe,dic fa-
ciendo duas quæſtiones.Prima,vtrum ſeruet familiam:Secunda, vtrum ſupradicta deciſio Bart.ſit
vera.Circa primam mihi videtur,ꝙ ſeruet familiam*per iura,quæ adducam infrà in ſeq.quæſt.ſed 7
de conſuetudine eſt ſecùs,ſecundum quam ſtatuta loquentia de caſata debẽt intelligi,vt not.doct.
in rubr.de oper.no.nuntia.Can.& maximè Felin.in prooemio Gregor.Circa ſecundam puto,ꝙ ve-
ritas ſit contra opin.Bart.nam mulier quamuis maritata dicitur agnata.l.voluntas.C.de fideicom.
& remanet in poteſtate patris.l.ſi vxorem.C.de condi.inſer.vbi Bal.& Cornæus.Bald.in c.j.an fœ-
mi.ſucc.mari.in vſib.feud.glo.Angel.& alij in §.j.inſtit.ad Tertul. Item extra operas acquirit patri
non marito,vt not.in d.iuribus.& in d.l.diuortio.in prin.ff.ſol.matr.facit l.j.ff.de iure immuni.l.j. §.
fin.ff.de iniur.Et hæc puto vera.non obſtant contraria,quia reſponde,vt hîc per Alex.& Picum. Et
hanc tenendo limita,quãdo ſtatutum eſſet,prout eſt in quibuſdam ciuitatibus Italiæ quod fœmina
dotata † non ſuccedat ſtantibus maſculis.nam ſi pater haberet alios filios,& ſtipularetur ſibi & fi- 8
liis,nõ cenſeretur eſſe ſtipulatus filiabus nuptis,quæ excluſæ ſunt ab eius ſucceſsione vigore ſtatu-
ti.Probatur,nam pater ſtipulans filiis in dubio cenſetur ſtipulatus vti hæredibus, & ſic his, qui poſ-
ſunt eſſe hæredes.eſt gloſ.in l.ſi tibi.§.ſi pactus.ff.de pact.quam ſequitur Bart.in l.quod dicitur.la ij.
ff.de verb.oblig.vbi etiam Alex.eam tenet.Idem tenet Alex.& mod.in l.Gallus.§.quidam rectè. in
fi.ff.de libe.& poſth.Alex.in l.pro hærede.in §.ſi quid tamen.ff.de acquir.hæred.Sed iſtæ nuptæ non
poſſunt eſſe hæredes ab inteſtato,prout loquitur d.glo.cum concord, Cogita tamen, quia hæc nuſ-
quam alibi legi.Eſt verum,ꝙ de illa glo.aliâs dubitaui in d.§.quidam rectè.ſed diſputando &c.Alia
vide hîc per ſcribentes. Quartò not.vnum quod eſt contra cõmunem,quod verbum,Rectè, † im- 9
portat ſeruatam debitam ſolennitatẽ.nam alias dictio,Rectè,denotat factũ & cauſam.dictio,Rite,
denotat ſolennitatẽ ſecundum Bar.in l.non putauit.§.non quæuis.ff.de bon.poſſ.contratab.Bart.in
l.iuſtè poſsidet.ff.de acquir.poſſ.vbi Alex.allegat concord.Tu dic, ꝙ non videtur ꝙ ſit differentia
inter has dictiones per ea,quæ not.Iaſ.in l.lecta.ff.ſi cer.pet.Iaſ.in d.l.iuſtè.cui adde tex.in l.ſi quan-
do. la ij.

do.l. ij.C.de bon.vacan.lib.x.ibi rite,atque solenniter. Nam vna sæpe ponitur pro alia, vt in l.ij.ff. de inoffi.testa. Quato dic attenta proprietate sermonis,q verbum, Rite, significat secundum consuetudinem,& ritum illius regionis,& maximè circa solennitates d.§.non putauit.verbum autem, Rectè,& generalius & ex proprietate verbi videtur q importet solenniter, seruatis consuetudinibus.l.j.ff.de vsur.& etiã seruatis legibus.& deniq; quicquid est bene factũ, idem & rectè factum dici potest,& hoc modo debet intelligi tex.in hac l.& in l.hæc verba in stipulatione.ff.de verb.sign.tex. in d.l.ij.cum aliis allegatis per Ias.in d.l.iustè possidet.& ante eum per Albe.de Rosa.in lexico. In glo.Quod generaliter.in fi.Not.† ex hac glo.Ias.q iudex exequẽs sententiam latam ab alio iudice in alieno territorio,nõ debet exequi nisi iudex qui iudicauit,scribat literas ad se. idem tenent omnes in l.à diuo Pio.§.j.ff.de re iu.di.Fortius dicit Bald.hic post Cin.q obtentum fuit Florentiæ quòd executio fuit nulla,quia iudex exequens non habuerat literas à iudice sententiante.l.properandũ. §.sin autem reus.C.de iudi.c.Romana.§.contrahentes.de foro compet.lib.vj. Ego puto disputatiuè posse sustineri,q imò hæ literæ,quando pars ipsa agit,non sint necessariæ.nam quãdo intentaretur actio ex iudicato coram tali iudice qui haberet exequi, tũc omnes tenent, q literæ non requiruntur,quia actio cum sit iuris,potest vbique intentari.l.fi.C.de præs.lon.temp.Idem puto in officio iudicis,ex quo ipsum etiam est quid iuris.& rationes differentiæ assignatæ per Bart.in d.§.j.non sunt veræ,vt ibi per Io.de Imo.nec ratio Ias.ibi relata: nam etiam officiũ iudicis residet in iudice,sicut imploratio illius residet in parte. item in actione officium mercenatiũ residet in iudice, ipsa actio seu petitio in parte.Non obstat tex.in d.§.sin autem.quia ibi nõ dicitur,q relatio ad maiorem iudicem fiat à iudice sententiante,imò potius videtur dicendũ ab actore.Item illa verba non inducunt necessitatem.l.sæpe.ff.de offi.præsid.Ad §.contrahentes.respondetur,q ibi nõ dicitur,q requirantur literæ plus quam denuntiatio alio modo facta,puta verbaliter.Item ibi nõ est clausula annullatiua actus per quam debeamus dicere illas literas de necessitate requiri. facit glo. in c.dilecto. de præben.glo.in c.statutum.in prin.in verb.committatur.& in c.dispendia.in verbo,processus.de rescript.lib.vj.dico ergo q dum ibi dicitur,quod executio fiat per iudicem exequentem ad denuntiationem iudicis sententiantis,est verum.vel debet fieri per æquipollens,puta quòd alio modo cõstet executori per instrumenta,vel per aliud qualiter sententia lata est.Contra istam opi.est etiam tex. in d.§.j.ibi, si iussum fuerit &c. Sed prout habetur ibi litera, iussum, responde vt ad d.§.contrahentes.prout habetur visum,quæ litera est magis communis,nil facit contrarium. Extra glo.inducit Bart.hunc tex.ad quæstionem,quando aliquis laicus post delictum perpetratum ingreditur monasterium, à quo debet puniri à iudice laico, an ab ecclesiastico,vide Bart.in l.j.ff.de pœnis.& vltra concord.allegatos hîc per Alex.vide per Alberi.de Rosa.in iij.parte statut.in quæst.xlj.

QVOD QVISQVE IVRIS IN ALIVM STATVERIT, &c. RVBR.

S V M M AE.

1 ☞ *Ius variè sumi.*

1 N O T A ex ista † rubrica quòd appellatione iuris simpliciter & indefinitè prola-
ti venit tam ius iniquum,quàm ius æquum,quod alibi nunquam legi. nam imò vi-
2 deretur dicendum quod veniat tantum æquum:quia * ius est ars boni,& æqui.nisi
dicas quod ibi definiuit ius,prout est cõmuniter & esse deberet.argu.glo.in c.præ-
terea.xxiiij.distin.Tenendo tamen cõtra istud not.potes respondere hîc istud esse
propter subiectam materiam. l.si vno.ff.loca. maximè cum ius sit nomen genera-
le.penult.l.ff.de iusti.& iure.vel dic,quòd est quia vniuersaliter positum.

S V M M AE.

2 ☞ *Statuit, ad sententias referri.* 3 *Retorquutionem ex causis cessare.*

L E X I.

1 H O C E D I C T V M. Nota,quòd qui in * aliquem ius iniquum statuit,eo-
dem ipse iure vti debet. Et istud not.intelligunt docto.vt loquatur, quando iudex
2 iniquum statutum fecit. Ego puto quòd verbum,Statuit, † non intelligatur de sta-
tuto,sed de sentẽtia siue diffinitiua siue interlocutoria.nam verba legis debent in-
telligi secundum procemium l.Titia.§.idem respondit.lo j.ff.de verbo.oblig.l.item
quia.§.fin.ff.de pact.vnde cum tex.dicat in princ.quis enim aspernabitur idem sibi
ius dici quod aliis dixerit? &c. videtur,quòd verbum,Statuerit,debeat intelligi secundum illud, &
sic per sententiam illud admitto quod,statuo, etiam significat legem facere , vt est tex.& ibi glo.in
3 l.ex varia.C.de delat.lib.x.nam puto,quòd si magistratus † iniquum statutum fecerit,quod non teneatur vti illo contra se per viam retorquutionis præcisè, sed tantùm causatiuè.nam cõmunis opi. est,quòd statuta non ligant statuentem,vt hîc per Alex.vnde potest statuẽs ea reuocare.etiam si reuocauerit non puto quod possit fieri retorquutio. Idem in interloquutoria ante diffinitiuam lata;

nam si eam reuocauerit iudex secundum l. quod iussit. ff. de re iudi. nō poterit contra eum amplius
fieri retorquutio. Istud probo. nam vbi reuocata est interloquutoria habetur perinde atque si n un-
quam lata esset. c. cum cessante. & ibi not. de appel. Sed si lata nō esset retorquutio: ergo &c. Et hæc
credo vera, si iudex * reuocauerit, & soluerit interesse expensatum. nam aliâs esset iniquum. facit 4
quod not. Bart. in d. l. quod iussit. Cogita, quia hæc non inueni in aliquo libro.

SI QVIS IVS DICENTI NON OBTEMPERAVERIT, RVBR.

SVMMAE.

1 *Videtur, verbi acceptio varia.*
2 *Ius dicens ad iurisdictionem & imperia refertur.*
3 *Duci & auferri dissident.*
4 *§. Is videtur. sensus varij. 8. 12. verior. 17. 18.*
10 *Mittens in possess. ter citat.*
13 *Extremum acceptiones & etymon. 16.*
14 *Missionis, & mulcta discrimen.*

OMNIBVS. §. IS VIDETVR. Iste §. legitur quinque mo-
dis. in glo. aliis iiij. modis extra glo. per docto. x. modò ego aperiam intelle-
ctum huius §. In textu ibi, Is videtur. † quod not. Videtur, est verbum de- 1
claratiuum eius sententiæ in quam quisque vadit. aliquando significat fi-
ctionem, vt per Bartol. in l. si is qui pro emptore. ff. de vsucap. in l. nemo. ꝗ. de
in integr. restitu. aliquando significat etiam veritatem glo. in l. seruum filij.
§. j. ff. de lega. j. not. Rimin. & moder. in l. j. ff. de offic. eius cui. & vide Bart. in
l. ij. ff. de oper. noui nuntia. vbi stat simul, ꝙ istud verbum quo ad verba im-
portet fictionem: quo ad mentem, importet veritatem. In tex. ibi, Ius di-
centi. † not. hunc tex. iuncto intellectu Nicol. de Mata. quem sequitur & cōmendat Bart. hic, quòd 2
ius dicens dicitur etiam ille qui non habet nisi simplicem iurisdictionem, non autem merum, &
mixtum, & sic secundum hunc intellectum hic est tex. contra glo. in l. j. in j. glo. ꝗ. de iurisd. omnium
iudic. sed illam glo. etiam reprobat ibi Alexan. Eam tamen sustinendo responde ad hunc tex. quod
dictum est hic ius dicens ratione meri imperij. nam hæc dictio secundum d. intellectum compræ-
hendit habentes merum & mixtum imperium & iurisdictionem minimam. Est verum, quòd contra
illam glo. fortius vrget. nam iste titulus est, Si quis ius dicenti non obtemperauerit. & tamen secun-
dum comunem opin. compræhendit etiam magistratus municipales, qui habent solam simplicem
iurisdictionem, vt not. in princ. huius l. nam si illa glo. esset vera, rubr. esset defectiua. Sed vide scrib.
in d. l. j. In tex. Veluti si quis rem mobilem. aduerte, quia secundum intellectus doctorum & glo.
istud quod dicitur de re mobili, nō importat iuris mysterium. Sed certè non est verisimile Iuriscon-
sultum locutum esse verbis nil importantibus. Quare ego infrà tenebo alium intellectū. In tex. ibi,
duci &c. not. † differentiam quæ est inter duci & auferri. nam auferri quid dicitur, cum corpore 3
baiulatur, vt est tex. in l. ferri. ff. de verbor. signific. Duci, cum manibus ducitur bos, equus, & similia.
Ita est glo. hic. & tex. quod not. pro statutis, quæ disponunt quòd si aliquis abstulerit rem quæ valeat
vltra decem florenos, suspendatur. nam si furatus sit bouem vel equum, non poterit vigore huius
statuti suspendi. vnde redeundum esset ad ius commune, vt soluat duplum vel quadruplum. In glo. 4
prima † in princ. glos. ponit primum intellectum ad istum text. quòd intelligatur extremum, id est,
minimum, quasi dicat, si punitur qui rem minimam in iurisdictione contempsit, quantomagis qui
magnam? Et iste intellectus in se est verus. tamen non multum conuenit literæ: quia extremum pro
vili nō reperitur in bonis auctoribus. Item quia exemplū dum loquitur de re mobili, esset ineptum,
quia idem esset etiam de immobili, & potuisset Iurisconsultus clarius loqui. Item iste intellectus
præsupponit, quòd res erat ablata per missionem in possessionem ex primo decreto: † sed ego istud 5
non puto verum. nam missio in possessionem non fit ad auferendam vel abducendam rem, sed so-
lum ratione contumaciæ, vt tædio ductus reus compareat. Vnde non videtur, ꝙ possit res auferri.
Item iste intellectus præsupponit, quòd possit puniri per missionem in possessionem ex primo de-
creto, & etiam mulctari. Istud est falsum, quia altero debet esse contentus iudex. l. si quis missus. ff.
ne vis fiat ei. l. satis. ff. de in ius vocan. not. Paul. de Cast. hic. quamuis de hoc multum dubitem per
ea quæ not. glo. & idem Paul. de Cast. in d. l. satis. nec per remedium ciuile debet tolli criminale,
Bart. in l. fi. ff. de priua. delict. Ad primam difficultatem potes respondere, vt patet ex not. per Bart.
in l. si finita. §. Iulianus. versic. sed circa hæc dubitatur. ff. de damno infecto. Inquantum etiam intel-
lectus hic præsupponit extremum, id est, vilissimum factum in iurisdictione, & intelligatur de cita-
tione contempta, aduerte quia secundum hoc etiam ea quæ reperiuntur de substantia illius actus,
dicerentur in illo actu vilissima. nam citatio * est de substantia iudicij. c. quoniam contra falsam. 6
de probationibus. not. per Bartol. & doctores in l. j. ꝗ. de in ius vocan. & tamen dicitur hic esse quid
minimum. Item aduerte quia videtur quòd contumacia facta in non comparendo sit maior, non
autem res vilis, vt præsupponunt doctores, & sic iste textus. Secundum hunc intellectum non bene

argum

argumentaretur.nam nos habemus quòd quantomagis aliquid minimum contemneretur impera-
7 tum à iudice,eo * contumacia est maior. quia si non facit minimum, non faceret neque maius, &
sic plus delinquit glo.in cap.gratis. xcix. dist.facit glo. xiiij. quæst.xj.in verbo,fornicatio. vbi dicit
quod maius delictum est comprimere turpem quam formosam,furari x.aureos quam c. & sequitur
8 Iason in §.ex maleficiis.instit.de actio. In ea.secundò dic &c.† iste intellectus Bulg. communiter
ab omnibus reprehenditur,vt hic per Barto. & Iaso.cum tamen sustinendo cogitabam sic posse ad
contraria responderi. & primo ad contraria quæ sunt in glo. responde vt hic per Barto. ad text. in
l.ij.§.si quis in ius voc. non ierit.respondetur quod mens Bulg.erat, vt etiam satis colligitur ex gl.&
Alber.de Ros. hîc.quòd tex.velit,quod quamuis aliquis sit contumax in prin. si tamen in fine,& sic
9 in extremo causę non sit contumax, non debet mulctari.modo in d.l.ij.si reus fuisset * contumax in
fine,debuerat mulctari etiam ratione contumaciæ factæ in prin.si verò non fuisset contumax in fi-
ne,non debuerat mulctari. & hoc est quod vult ibi dicere text.dum dicit ex causa.&c. Et rationem
ponit ibi text.nam quando pars non grauatur,nõ debet puniri contumacia rei,vt dicitur ibi in fin.
Vnde si non fuerit contumax in fine, non videtur quòd dicatur grauari pars. Nam cum actor ha-
beat rem suam tempore debito,parum sua interest,si reus contempsit citationem primam. Bene fa
teor, quòd quando grauaretur actor ob talem citationem contemptam, deberet puniri reus. & sic
intellectus Bulg.est in se verus,si distinguamus prout dixi secundum d.l.ij.Tamen non multum con
gruit exemplis in tex.positis.Potest etiam secundo modo sustineri, quod hic ideo in prin.non mul-
tatur,quia satis fuit missio in possessionem ex primo decreto.Sed si post eam missionem fuerit con
tumax debet multari. Et hoc tenendo ea opinio, quòd altero debet esse contentus iudex, quam te-
nuit,vt dixi,Paul.de Castr.Alexan.Iason videtur communis. Et eam sustinendo responde ad reg.l.
fin.ff.de priu. del. quod ideo hic cessat criminale. quia multa non infligitur nisi quando partis in-
teresset.l.ij.in fi.§.tit.ij.Sed interesse partis satis tollitur per missionem ex primo decreto.l.satis.§.de
in ius voc. Nec obst.quòd ille text.loquitur in casu simpliciter,quando reus non egreditur domum
quia respondeo quod ratio est generalis. Vnde succedunt not. per Bar.in l.regula.§.si quis ius.ff.de
10 iur.& facti ignor. Si diceres : ergo nunquam haberet locum multa.respon.quòd cum in † missione
ex primo decreto requirantur tres citationes ex prima,& secunda citatione, multabitur,ex tertia
mittetur in possessionem actor, non autem multabitur. Quòd si iudex non multauerit postqoam
miserit in possessionem,non poterit amplius multare, per not.in l.iudex posteaquam. ff. de re iud.
& Alexan.in l.imperium.ff.de iur.omn.iud. Et hoc modo sustinebitur quædam decisio Alexan. hîc,
11 vbi vult,quòd si quis sit citatus * peremptoriè, & non comparuerit ad audiendam sententiam, po-
terit multari. nam multa fit ob contumaciam, Sed ille actus contumaciæ non punitur alio modo
tunc,sed infra quadrimestre,quod datur iudicatis.l.debitoribus. ff. de re iudic. Nam verũ est,quòd
ex eodem actu solo statim non debet quis puniri & multa & alio modo, sed infra tempus non est
absurdum,sicut etiam ex prima & secunda citatione quis multatur, ex tertia mittitur in possessio-
nem actor:certè ex ista sola tertia non potest fieri missio,sed habetur respectus etiam illarum dua-
rum,quæ præcesserunt, & iam punitæ sunt per multam. Et hæc possent vera esse,tamen magis pla-
cet opinio Pauli de Castr.qui tenet contra Alexan.in hoc,& respon.fundamentis Alexan. vt patet
12 ex supradictis. In ea,tn autem &c. Iste † tertius intellectus Ioan. satis potest procedere, sed illud
53 obstat, quod,Extremum,† non potest significare primum,sed tantùm vltimum. Virgil,

Extremum hunc Arethusa mihi concede laborem.

Idem probatur in l. ij. C. si mul.sec.nups.in fin.in cap. Raynaldus.de testa.j.contrarium videtur
facere auctoritas Plauti de qoa per Sipontinum, sed vide eum quia nil facit. Nec obstant allegata
per docto. nam illa extrema in Syllogismis, & extrema habilia & inhabilia de quib.per Barto.in l.
si is qui pro emptore.ff.de vsucap.non sunt Latinè dicta.nec enim ex sermone logicorum & docto-
rum videtur sumendum argumentum in recta Iurisconsulti locutione, qui semper Latinè & ele-
ganter loquitur, non Barbarè. nec l.insula.ff.de acqui.rer.domin.aliquid videtur facere in propo-
sito. Inferunt hæc doct.ad statutum,quis dicatur laborare in extremis,de quo Ias.hic.allegat Bald.
quòd ille dicitur laborare in extremis,qui ex aliqua infirmitate decessit absque hoc quod aliquod
intervallum sanitatis habuerit,dato quòd multis diebus superuixisset.allegat l.alumnę.ff.de adim.
lega.quem text.dicit esse singularem. Tu dic quòd ille dicitur laborare,qui est in vltimo statu,puta
quando incipit amittere loquelam,& datum est illi oleum sanctum,& sic ille, qui laborat in articu-
lo mortis,de quo per Barto. in rep.l.j.C.de sac.ecclesiis. nec obstat text. in d.l.alumnæ. quia nescio
videre quomodo faciat in proposito. imo probat contrarium ponderando verbum, cum morieris,
& tamen non tenebatur istud facere nisi post mortem, vt probatur argumento eiusdem l. in fine.
Item inquantum Iason dicit, quòd, Extremum, componitur ex integro & corrupto, quasi, extra
medium,dic quòd errat,quia imò, Extremum, deducitur ab, Extra, solum,non autem à medio. Et
in hoc consentiunt Grammatici omnes. In ea. nam non omnis. Innuit hic glo. quòd pro prima
& secunda citatione quis non possit multari, sed ita demum si tertio fuerit contumax, licet alij
inducant in contrarium. Et pro hac opinio. facit l. tres denuntiationes. & l. consentaneum. alle-
gatæ hîc per Barto.quæ volunt,quòd quis non sit contumax, nisi ter citatus, Et intelligetur tantum

quoad misionem in possessionem, est violatio † & restrictio, imò maior ratio est in multa quam 14
in misione ex quo multa ratione soluti plene præiudicat, misio in possessionem non. Item mul-
ta est mera pœna.§.fin.j.ead.l. misio non. Nec obstat hic textus. quia habet plures intellectus per
doctr. Barto. in l. in ambiguo.ff.de reb.dub. nec obstat fundamentum Barto. dum dicit, quòd con-
tumax in prima citatione punitur in expensis quo ad partem: ergo idem quo ad fiscum, quia par est
ratio vtriusque. Quia respondeo primò negando adsumptum. nam in l.sancimus.C.de iudi.& in au
then.qui semel.C. quom.& quãdo.dicitur quòd contumax debet * puniri in expensis. non dicit con 15
tumax in prima citatione, imò debemus intelligere in tertia per tex.in d.l.consentaneum.& in d.l.
tres denunciationes. vel tenendo etiam communia, nego consequentiam Bar. quia maior est ratio
in parte, quam in fisco, ex quo pars agit de damno euitando, fiscus de lucro captando. vnde plus de
bet succurri parti.glo.in l.si mora.ff.sol.matr.l.Mæuius.§.duorum.ff.de lega.ij.imò fortius videtur,
quod si expensæ solutæ sint parti, fiscus non posit multare l.ij.§.fin.j.tit.ij. Et hanc partem tenendo
debemus tenere intellectũ D.Benedicti, de quo hic per Albe. de Ros. † qui intelligebat extremum, 16
id est, peremptorium. Facit ad supradicta text.in l.contumacia.§.contumax.ff.de re iudic. Alios in-
tellectus vide hic per doct. qui ponunt contra lecturas. Decimum intellectum † ego pono. Pro cu- 17
ius euidentia præmitto, quòd si aliquis fuerit contumax, & iudex eum nõ mulctauerit, si perueniat
ad diffinitiuam sententiam, non potest postea amplius eum multare: quia lata diffinitiua expirat
eius officium.l.Paulus.ff.de re iudi.l. iudex posteaquam.eo.tit. Et hoc tenet d. Alex. in l.imperium.
j.tit.ij. licet Barto. aliter dicat in d. l. iudex posteaquam. Sed ipsi loquuntur, quando subest causa.
Modo iste text. dicit quòd etiam si finita sit iurisdictio iudicis ob factum rei non ob factum iudicis,
quod tamen poterit iudex mulctare. Exemplum: ego agebam rei vend. contra te, tu permisisti rem
ab alio auferri, quo casu non potest amplius intentari rei vendicatio contra te, ex quo non habes
rem.& sic finita est iurisdictio iudicis quo ad illam actionem. dicit text. quòd potes multari in ver-
siculo, cæterum. pone quòd peruentum est ad sequentia, quæ sunt, si res ablata est dolo tuo, vt con-
demneris quanti maximi in litem iurauero. si absque dolo, quanti mea interest secundum l.qui re-
stituere.ff.de rei vend. Dicit text. quòd si † fueris contumax in illis actionib. poteris etiam multari. 18
Modo dum text. dicit quod extremum in iurisdictione est, non fecit, dixit non statuto aliquo tem-
pore: quia si res fuerit à tertio ablata post citationem, citatio erit extrema in Iurisdictione: si post
alium actum, ille alius actus erit extremus. Et secundum hunc intellectum illa dictio, Rem mobi-
lem, importabit mysterium iuris. Item illa exempla non possent melius conuenire.

S V M M AE.

2 Interesse pro re censeri, & spectari. 3.
3 Mulctam fisco, non parti dari.
6 §. Hoc iudicium. sensus. & restrictio. 13.
8 Agi ex edicto non nisi ob debitum posse. 11.
10 L. Eos. C. de mo. mulct. sensus.
15 Contumacem non, nisi in casibus causa cadere. 20.
18 §. Sed & si dum decreto. explicat 1.

§. HOC IVDICIVM. Iste text. habet in glo. tres intellectus, extra glossam, quar-
tum, quintum, & sextum ego dabo qui videtur planior superioribus, septimum item referam. Not.
ex isto text. quòd * in dubio appellatione interesse, venit intrinsecum. nam secundum primum in- 1
tellectum gl. qui est communis, illa verba, quanti ea res est, important extrinsecè. nam isti sumptus
aduocatorum, qui facti sunt propter contumaciam, & similes, veniunt extrinsecè. vnde necesse est,
quòd in superiori loquatur de intrinseco, ad hoc vt aduersatiua bene stet. Breuiter circa † hoc est 2
aduertendum nam text. (hoc tamen non probat.) pro subiecta materia distinguit istud interesse.
Vnde si sumus in casibus, in quibus potest considerari interesse intrinsecum & extrinsecum, in du-
bio venit intrinsecum, si verò non posit in illis casibus dari intrinsecum, tunc venit extrinsecum.
l.si sterilis.§.cùm per venditorem.ff.de actio.empt.not.Bar.in l.vnica.C.de senten.quæ pro eo quod
interest. Item quid in dubio, vtrùm veniat interesse singulare, commune, vel cõuentum. Ego puta-
rem si coniunctio intercesit, venire conuentum: quia prouisio partis facit cessare prouisionem le-
gis l.ex facto.§.item quæro.ff.de vulg.& pupill. Si conuentio nulla intercesit, subdistingue, aut su-
mus in casibus. in quibus consideratur interesse affectionis qui enumerantur per Bar. in d. l. vnica.
& in his venit interesse singulare: aut in aliis, & venit commune l.si seruum meum occidisti.ff.ad l.
Aqui.l.pretia rerum.ff.ad l. Falcid. Nota secundò ex isto text. vnum, quod est contra doctrinam
Barto. in d.l.vnica.C.de senten. quæ pro eo quod interest, dicit ibi Barto. quòd † quando petitur ali- 3
qua res, in qua potest cadere interesse intrinsecum, nunquam venit extrinsecum. dicta l. si sterilis.
contrarium est in hoc tex. nam hic isti sumptus qui fiunt in aduocatis * & in aliis, veniunt appella- 4
tione interesse extrinseci. nam non nascuntur immediatè ex ipsa re, sed propter rem, scilicet, con-
tumaciam. vnde est extrinsecum interesse, prout declarat Barto. in d. l. vnica. & tamen text. ex-
cludit hic interesse intrinsecum. & admittit extrinsecum. Sed responde, quòd ideo excludit in-
trinsecum, quia imposibile est, quòd in contumacia detur interesse intrinsecum. Vnde non est
mirum,

mirum,si venit aliud. Et si diceres, cur ergo Iurisconsultus dixit hoc iudicium non dari ad id,quòd
intereit,quis dubitasset de hoc,si erat impossibile?respond.vt per glo.quod debet intelligi inetim,
scilicet,totaliter, non autem intrinsecè:est verum quod multùm dubito circa istam solutionem vt
dicam in glo. Tertiò not.quòd ex interlocutoria oritur actio in factum. In glo.j.in prin. tenet glo.
ex hoc edicto oriri duas actiones quarum vna datur reip.alia parti. Per primam mulcta applicatur
fisco, per secundam parti.& hoc vltimo casu iudex condemnabit partem contumacem quanti ca
res erit:& hoc in expensas aduocatorum,& similes secundum primum intellectũ,vel in tota causa
secundum alium. Et hæc opin.quòd oriantur duæ actiones est communiter approbata. Ego miror,
5 quòd † doctores ita transeant. imò teneo,quòd nunquã mulcta affligatur parti,sed solum fisco, per
text.in l. multarum. quæ cit l.pen.C.de modo mul.& glo.in l.ij.C.de epis.aud.in verb.mulcam. quæ
dicit multam,si alij quam fisco assignetur, impropriè esse multam. Nec video aliquam legem,quæ
suadeat contrarium.nam iste tex.nil facit per doctrinam Barto.in l.in ambiguo.ff.de reb.dub.Item
quia loquitur de multa quæ applicatur fisco,istud probatur.nã verii.fin.& cum meram pœnam &c.
loquitur de pœna quæ applicatur fisco. Istud probatur : quia si intelligamus de ea quæ datur parti,
6 nõ est mera pœna,sed potius pars eius quod interest. Si igitur finis † loquitur de ea,quæ datur fisco:
ergo etiam principiom.aliàs dictio, Et,nõ bene staret quæ venit copulatiuè,& qualitatem eandem
repetit, & præcedentem declarat l. Sciæ.§.Caio.ff.de fundo instr.lega.l.auia.ff.de cond. & demon.
Fortiùs ego puto. quòd nec iudex debeat condemnare contumacem in expensis ante finem litis,
quod dicam j̃.in secunda lectura glo. In eadem glo.ibi.Item nota,&c.Innuit hic & etiam in prin.
ista glo. quòd post impositam multam officio iudicis competat actio in factum, quæ oritur ex hoc
edicto,sed iudex eam imponat ex proprio officio. Et hanc opinio. tenet Cin. hic & Bald. & Ludo.
Rom. & quidquid dicat Alexan.cit de mente Bar.in princ.huius l.& Barto.in l.ij.in lectu.j̃.si quis in
ius voc.non ierit.nam Barto.ibi loquitur quo iure procedatur ad indictionem multæ,& tenet quòd
officio iudicis, sed quando est processum, etiam est iam indicta multa tunc ex indictione multæ
7 quæ est interlocutoria * oritur actio in factum secundum Bar.in l.à diuo Pio in princ.in vlt. quæst.
ff.de re iudi.cuius opin.est communis.vt ibi per Alexan.& Iaso.Contra communem, scilicet, quòd
etiam à princ.oriatur actio in factum, vt iudex indicat multam. tenuit Iaco.de Rau.& Fulg. & Ia-
co.Butr.secundum Alexan.hic,qui eos sequitur : & addit etiam hanc vltimam tenere Barto. quod
expressè est falsum. mouentur, quia iudex indicit hanc mulctam vigore edicti, cuius fit mentio in
præced. §. Sed ex omni edicto oritur actio in factum.l.iij.§. ex hoc edicto.cum ibi nota.j̃.naut.caup.
8 stabul.ergo &c. Sed † respon.quod istud est verũ,quando ex tali edicto introducitur,vt pars ageret
ad aliquid quod sibi deberetur sed in nostro casu nil debetur parti , sed fisco,hæc probantur : nam
edictum de minoribus est prohibitorium.l.j.ff.de min. & tamen ex eo non oritur actio l.quod si mi-
nor.§.fi.eo.tit. Item quod non possit oriri actio clarum est,quia actio est ius persequendi in iudicio,
quod sibi debetur.instit.de act.in princ.sed parti agenti nil debetur:ergo &c. Et hoc fuit fund. Bar.
in d.l.ij.j̃. tit. ij. Facit, quia non potest aliquis ad hoc solùm agere , vt alij noceat, & sibi non prosit,
vt est text.in l.in fundo.ff.de rei vend.Barto.in l.edita.in fin. C.de eden.nec obstat de accusatione:
quia sibi prodest accusator per ea quæ habentur in §. homicidia.in authen.de mand.princ.per Bal.
in extrauag. de pace Const.in princ.in verb.dispensationem.& xxiij.q.iiij.cap.si is qui prælatus.In
hanc vltimam opin. etiam vacillat Picus. mouetur quia text.dicit magistratus defendere suam iu-
risdictionem pœnali iudicio suprà ea.l.in prin. Sed quotienscunq; lex vtitur tali verbo,iudicio, in-
telligitur de actione.inde dicitur,iudicium dabo &c.l.iiij.§.hoc autem iudicium.ff.de dam.infecto.
& d.l.iij.in prin.in gl.in verb.iudiciũ.ff.naut.caup.stab.&c.Sed certe text.in d.l.iiij.probat contra-
rium.nam ibi non oritur actio , sed officium iud.l.cum postulassem.ff.eo.tit. Præterea illud conce-
deretur,quando lex dicit, iudicium dabo. Sed appellatione iudicij simpliciter venit instantia not.
per tex.in c.forus.extra.de verb.sign.Item illud verum:quando potest oriri actio,sed in nostro casu
impossibile est per text.in d.prin.instit.de actio. & not.in d.l.edita.Bal.hic fortiùs tenuit, quòd nec
post indictam mulctam oriatur actio.& sic ante indictam mulctam concordat cum communi, post
9 discordat mouetur Bald. quia ista indictio mulctæ est * interlocutoria: probatur:quia potest reuo-
cari.l.illicitas.§.fi.j̃.de offi.præsi.iuncta l.quod iussit.ff.de re iudi. Sed ista probando Bal.posset eui-
tari per tex.in l.eos.in fin.C.de modo mulct.quare melius allegasset gl.in clem.prima de seq.pos.&
fruct.& glo.in §.ad excludendas.in verbo, interlocutus.in authen.de litigios.& not.in rubr.ff.de re
iud.vbi Angel.Lud. Alex.& alij. Modò dicit Bald.cum talis sententia sit interloqutoria,sequitur
quòd ex ea non oriatur actio,cùm non sapiat vim diffinitiuę glo.in clemen.fin.in gl.ij.de appellat.
Alex.hic:ergo &c. & cum Bald.tenet Rom.sed istud fundamentum Bal. parum obstat, quia in con
trarium est communis per Bar. in d.l.à diuo Pio.& ibi Alexan.Quare tenendo eius opin.quæ est ve
rissima,comproba illo fortiss.fundamento.quia impossibile est quod oriatur actio,ex quo nil debe
tur parti per d.§.insti.de actio. Est verũ quòd ad istud posset respondori quia deberet saltem oriri re
spectu procuratoris fisci.cui illud debetur.Sed est fortiss.tenendo hunc primum intellectum secun
10 dò adduco tex.in l.eos.† C.de modo mulct.ponderando cũ in prin.& in versi.id quoq;. & prin.huius
l.quæ iura loquuntur,quando mulcta exigitur.& sic quando iam est indicta.& tamen diriguntur ad
iudicem:

iudicem:ergo oritur officium iud.l.si soror.C.de collat.Bar.in l.j.ff.de condic. ex l.in l.solent. ff. de
alim.& cib.lega. Est verùm quòd contra hanc nostram opin.obstat text.in d.l.eos.§.j.vbi dicit,mul-
ctandi necessitas imminebit.& sic loquitur de actione,qua inceotata necesse habet iudex iudicare.
l.munerum.§.iudicandi.ff.de mun.& honor.Sed respon.quod imò idem est in officio iudicis.nam l.
non quicquid.ff.de iudi.& l.j.C.quomodo & quando iudex.non procedunt nisi in his,quæ sunt me-
ræ facultatis.vel responde per glo.in l.j.ff.sol.mat.nã est necesse respectu bonorum morum,ne quis
impune delinquat l.ita vulneratus. ad l. Aquil. Secundò contra hanc opinio.Bald.obstat doctrina
Bar.in d.l.à diuo Pio.in fin.principij.ff.de re iudi.Sed tenendo opin.Imo.ibi,nil facit. tamen teneo
do opin.Bar.dic,†quòd vt oriatur officium iud.vel actio,istud facit res debita.& æquitas hoc sugge 11
reos,vt per Bar.in l.j.§.tit.ij.Modò,quæ dicit Bar.in d.prin.loquuntur de interlocutoria lata in fauo
rem partium,quo casu satis fomenti est, vt possit oriri actio ad hoc vt damnum parti resarciatur.
Sed quando vadit talis interlocutoria in fauorem fisci,tunc non est tanta æquitas,non subest tan-
tum fomenti, vt inde oriatur actio. nam æquitas magis dictat,vt parti succurratur, quam fisco qui
venit ex causa lucratiua,argumento l.sed si vnius.§.filio.ff.de iniur.l.Mæuius.§.duorum.ff.de leg.ij.
Facit quia ex maleficio nos videmus,quod in fauorem partis oritur actio.instit.de oblig.quę ex de-
licto.in priu.& tamen in fauorẽ fisci non,sed solum officium iudicis,vt per Bar.in l.imperium.§.tit.
ij.Aretin.in rub.extra de accus.& est communis opinio.Ex his patet non esse bonum argumentum
de interlocutoria quæ fit in fauorem partis ad eam, quæ in fauorem fisci fertur. In eadem ibi,pri-
mo & bene &c.gl.tenet istam primam lecturam,quòd hoc iudicium non detur ad id,quod interest,
scilicet totaliter,sed quanti ea res est idest ad sumptus litis &c. Hanc lectu. dicit Alber.de Ros.hic
esse communem.Ias.tamen & Mod.tenuerunt contrarium. & licet nil allegent, quod stringat:ego
tamen reprobo istum intellectum per tria.Primò quia nunquam mulcta datur parti,sed fisco.l.mul
ctarũ.C. de mo.mul.& supradixi:ergo &c. Nec obstat quod dicit Hugo hic relatus per Abb. quod
glo.loquitur quando iudex imperauit parti, vt compareret sub pœna x. applicandorum parti non
contumaci, quia tunc dicit,ipse debebit dare ea parti,secus si simpliciter comminetur, quia debe-
buntur fisco d.l.mulctarum.quia respondeo,quòd hoc casu non erit propriè mulcta glo.in l.ij.C.de
episc.audi.Secundò reprobo,quia necesse est quòd iste tex.loquatur in mulcta applicanda fisco.ad
hoc vt istud iudicium meram pœnam cõtineat,ponderando copulam, Et,per not.per tex.in l.Seiæ.
§. Caio.ff.de fun.instr.dixi suprà. Tertio reprobo quia ista litera euidenter violatur. nam ad ver-
bum, Interest, Totaliter : ad dictionem,Quanti, subauditur particulariter & extrinsecè. Istæ sunt
meræ subauditiones.& est facere tex.de nouo.prętcrea impossibile est intelligere interest,scilicet,
totaliter,& sic ad totam causam.nam appellatione interesse quantuncunq; generali non venit nisi
damnum emergens & lucrum cessans.glo.Iac.de Areo.Barto.Bal.& alij in l.vnica. C.de sent.quæ
pro eo quod interest. Sed in nostro casu contumacia * non facit cessare lucrum totius causæ per l. 12
Satis.& ibi not.j.tit.j.ergo non venit appellatione interesse, & huic fundamento nunquam respon
debis. In eadem ibi, si quis caut.l.ij.§.fin.melius facit.l.ex hoc edicto.in princ.j.de eo per quem fa-
ctum erit. Sed tenendo contra hanc glo. respon. quod ibi propter istam contumaciam datur actio
in factum contra tertium,quia aliter non potest esse consultum parti.Sed in nostro casu potest esse
consultum,quia condemnabitur in definitiua secundum l.terminato.C.de fruct. & lit.expensis. &
j.dicemus in ij.lect.glo. In eadem j.de rei vend.&c. aduerte, quia ille text.loquitur solùm, vt mit-
tantur milites qui auferant rem.sed glo.ibi tenet, quòd imo possit iurare in litem victor, quod puto
verum, quia illa est actio arbitraria.l. videamus.& quæ ibi not.ff.de in lit.iurando.& hanc glo. se-
quitur Alber.de Ros.hic in prima opp.& aduerte ex hac,quod videtur limitari iste textus inquan-
tum loquitur† de mulcta adfligenda fisco. nam istud fallit si quis sit contumax in executione: quia 13
tunc satis est si puniatur, quanti actor in litem iurarit, vel aliis pœnis secundum d.l.qui restituere.
quę opin.est ęqua & amica iuribus.nam non suppletur ad l.qui restituere,tamen contrarium com-
muniter tenetur in §.is videtur.§.ea.l. Sed opin.contra communem posset teneri per l.ij.§.fi.j.tit.ij.

In eadem,ibi,secundum opponitur.gl.ponit secundum intellectum,qui (vt arbitror)fuit Bulg.sci-
licet,vt qui sit contumax non ad Interesse, sed ad totalem causam puniatur verè æstimatam.& hic
intellectus est penè de directo contrarius superiori. glo. dicit, quòd hæc positio est fatua,vt hic per
eam Barto.hîc saluat, Bulg.qui tenebat hunc intellectum, contumaciam non mulctari,nisi in fine
causę:vnde in fine causę nimirum si hęc pœna etiam atrox infligitur.facit l.qui restituere.ff.de rei
vend.Est verum,quòd ista opi.reprobatur §.e.l.in §.is videtur. In ea,iniquè.Per hunc textum not.
quòd pœnæ*non debent excedere delictum.l.rescriptum.ff.de his quib.vt ind.Itẽ not.quod iniquè 14
facit iudex qui propter contumaciã mulctat aliquẽ in tota causa,vnde posset appellari.l.in mulctis.
C.de appellat.& ibi not.Bal.& fortè est nulla ipso iure. Quamobrẽ pro resolutione huius gl.quæro
hic.vtrùm possit†iudex cõdemnare aliquem propter verã contumaciam in tota causa. Et pro par- 15
te affirmatiua primò facit text.adductus per Alex.in l.cooquerebatur.ff.iud.sol.vbi promittens de
iudicato soluendo,si non defendat, & sic sit contumax punitur in tota causa. Sed respondet Alex.
quòd ille promissor punitur non propter contumaciã,sed propter promissionem.nã qui*promittit 16
de iudicato soluendo, intelligitur de defendendo.q; si non facit cum sit obligatio facti,non mirum

si teneatur

si tenetur ad interesse secundum legem, stipulationes non diuiduntur. ff. de verbo. obliga. Nec ob-
stat si diceretur, quòd hoc modo quilibet contumax post litem contestatam deberet puniri tota-
17 liter. nam in litis * contestatione quasi contrahitur l. iij. §. idem scribit. ff. de pecul. & videntur par-
tes se obligasse ad respondendum & standum iudiciu: quo casu hæc est obligatio facti: quia respun.
illam promissionem facti necessariam, nec esse statutam pœnam vnde succedit l. si fideiussor. §. qui
18 necessaria. ff. qui sat. cog. Secundò pro hac parte adducitur tex. in l. sed & si per prætorē. §. sed & si
dum decreto. cum glo. ff. ex quib. caus. maior. vbi propter contumaciam potest iudex denegare au-
dientiam, & sic non audire eum, quo casu mulctatur in omni causa. Sed ad hoc respon. Bald. quod
ille tex. loquitur ad tempus non semper seu perpetuò. Picus dicit, quòd hæc solutio est diuinatiua,
tamen non diuinat. nam ista denegatio audientiæ est affixa personæ iudicis. Vnde vbi functus erit
magistratu iudex, tunc qui illi succederet, poterit eum audire, nec denegabit audientiam. Prætor
autem de quo loquitur illa lex, vt plurimùm durat nisi per annum: vnde eius successor non denega
bit, argumento not. in l. apud proconsulem. ff. de man. vind. vbi Barto. in l. fin. de pœnis. & sic erit ad
tempus. Secundo modo respondetur secundum Bald. quòd illud est per exclusionem, hic per con-
demnationem. nam facilius admittetur exceptio, quàm in totum excludatur ipso iure l. iurisgen-
tium. §. sed cùm nulla. ff. de pact. l. j. & ij. ff. de superficieb. Sed hæc solutio non satisfacit, quia saltem
in effectu priuaretur quis propter contumaciam tota causa, quòd videtur durum. quare tertio re-
sponde, vt infrà dicam. Tertiò adducitur doctr. Barto. in l. ij. C. de eden. vbi potest iudex imperare
19 alicui, vt si est creditor * Titij, probet intra x. dies, quòd si non probauerit, imponet perpetuum silen
tium. nam si non probet, & sic sit contumax, nunquam amplius audietur: allegat l. Titia. de accus. l.
diffamari. C. de inge. man. cum similibus. Sed responde, quòd istud non est in pœnam contumaciæ.
nam iudex non adstrinxit, vt aliquid faceret: vnde non potest dici contumax. l. contumacia. ff. de
re iud. Sed est, quia lex præsumit eum calumniatorem: vnde si non probet reum debitorem intra
terminum statutũ, oritur præsumptio iuris & de iure propter interlocutoriã seu comminationem
iudicis propter quam semper repellitur. Et hoc modo potest etiam responderi ad text. in d. l. sed &
si per prætorem. §. sed & si dum decreto. j. quib. ex cau. ma. nam gl. ibi videtur intelligere illum text.
hoc modo, quinimo ita eum allegat Inn. in cap. G. perpetuus. de fide. instr. & Rim. in d. l. ij. Quartò
adducitur text. in l. de ætate. §. qui tacuit. ff. de int. actio. Sed ad illum text. respondetur, quod illud
est, quia fuit contumax coram iudice quo magis punitur. allegat not. in cap. ij. de testa. vel dic, quòd
ibi non potest dici totale præiudicium: quia quamuis conueniatur in solidum, habet tamen bona
tanquam hæres: vnde non potest dici omnino deterioratus. Quintò adducitur text. in l. contuma-
cia. §. contumax. ff. de re iudic. vbi contumax damno litis coërcetur. Sed ad illum text. responde vt
ibi per Barto. & glo. vel tenendo nouam opinio. dic quòd ille text. loquitur, quando quis est
citatus ter & noluit comparere, secus si semel vel bis, quia tunc minus delinquit. Ex su-
20 pradictis igitur distingue. † contumax non punitur in tota lite. l. properandum. §. sin
autem. C. de iudic. Fallit, nisi ipse promiserit pœnam totius litis, vel lex fingat
promissionem l. cum quærebatur. ff. iudica. solui. fallit secundo ad tempus,
quia potest puniri per aliquod tempus. d. §. sed & si dum decreto. Tertiò
fallit in eo, quem lex præsumit calumniaturum: quia infra tempus
sibi statutum à iudice non egit. l. diffamari. Quartò quando
est contumax in præsentia iudicis. d. §. qui tacuit. Intelli-
gendum tamen sanè. Quinto in eo, qui citatus est
ter. d. §. contumax. & ita intelligo text. in l.
consentaneum. C. quomodo,
& quando iudex.

Religiosiss. antistiti Alexandro Campegio episcopo Bonon.

Andreas Alciatus

Salutem D.

CVM commentarios meos de Rebus creditis, editurus sim, te potissimum delegi, optime & humanissime Antistes, cuius nomini eos dicarem, vt mea erga te obseruantiæ testimonium aliquod publicè ferrem, vtq́ in nouo scribendi genere egregium mihi patronum aduocarem, qui partes meas commodè tueri aduersus obtrectatores posset. Et cùm causa mea maiestati cultuiq́ Iurisprudentiæ coniungatur, ad te maximè gentemq́ tuam huiusmodi patrocinium atq; autoritas pertinet, qui à prima origine familiæ vestræ hæc studia peculiariter tractastis: dubiumq́ reliquistis, plus vobis illa, an illis vos deberetis. Vt omittam auum tuum Ioannem Campegium, qui primi nominis professor in celeberrimis quibusq́ Italiæ academiis fuit. quanto cum iudicio, acumine, solertia, pater tuus Laurentius ea tractauerit, euentu ipso apertissimè demonstratum est: qui tanta in supremo Cardinalium collegio est celebritatis, tam secunda fama eo in ordine agit, vt inter mundi religionisq́ nostræ clarissima lumina nihilominus præluceat: & quamuis ad maximam dignitatem virtute sua peruenerit, omnium tamen iudicio videatur etiam maiore dignus. Cuius vestigiis tu insistens, magnam indolis, ingeniiq́ tui spem excitasti, quæ vberrimos fructus iamiam cœpit effundere. Meritò igitur te potissimum delegi, in cuius clientelam lucubrationes hasce nostras traderem, cuius iudicio dictata hæc qualiacunque subiicerem: vt si qua in re lapsus essem, te correctorem. vbi rectè sensissem, te defensorem experirer. Quæ ergo tua est humanitas, noli prouinciam hanc tuæ fidei creditam aspernari, editionémque istam, quæ ab autore ipso proficiscitur, defendas, atque patrocinio tuearis. Est enim mihi, si nescis, non solùm cum æqualibus & symmystis, sed cum librorum quoque negotiatoribus (si diis placet) & chalcotypis non iniusta postulatio, qui spe lucri allecti, nomen meum traducere non desistunt. Superiore anno Speculatoris Epitomen ab aliquo studioso in vsum suum confectam, addito titulo, ceu Alciati Practicam, ediderunt. Atqui eiusmodi librum me compositurum nec somniaui vnquam: possuntq́, qui nasum habent, à phrasi ipsa diiudicare, an meus ille sit stylus. Nuperrimè verò redemptum ab aliquo auditore meo librum, Si certum petatur, inuulgarunt: quæ res non multùm malè me haberet, si aliquanto maiore diligentia fuissent vsi, vt emendatior in manus hominum exiret, vtq́ etiam integer. Desunt enim in eorum archetypo non solùm aliqui versus, sed quodam in loco etiam integra folia. Coactus igitur hac nota, quamuis inter maximas occupationes librum in manus resumpsi, & quoad eius fieri potuit, correxi, nouaq́ lima meliorem reddidi, quæq́ omissa erant, adieci: sicq́ expositum partum iure Quiritum vendicaui, atque agnitum tuæ fidei commendandum duxi, vt mei in te amoris quoddam quasi pignus esset, vtq́ ad gratiam me tuam non sine munere aliquo insinuarem. Veterum fuit hæc consuetudo, vt patronos suos aliquibus xeniis beneficiarii & clientes conciliarent. Mereretur quidem excellens virtus tua, atque humanitas, vt sumptuosius à me colereris: sed non pauca dare videri possunt, qui quod maximum habent, id libentissimo animo offerunt. Ego vnius haud integri anni fœturam non idcirco tuis foribus suspendi, vt eius te moueret æstimatio: est enim leuidense munus: sed vt mnemosynon mei in te amoris, atque summæ obseruantiæ habeas, & vt solemus dicere, gleba appransione totum aruum possideas. Vale. Bononiæ, Calen. Martiis,

M. D. XXXVIII.

ANDR. ALCIATI IVRISCONS. MEDIOL.

IN TITVLOS ET LEGES ALIQVOT PARTIS II. TOMI PRIMI DIGEST. COMMENTARIA.

DE REBVS CREDITIS, SI CERTVM PETATVR, ET CERTI CONDICTIONE, RVBRICA.

SVMMAE.

1 *Actiones in rem & mixta: earúmque vis.*
2 *Actionum omnium discrimen. 8.*
7 *Digestorum partitio, titulorúmque situs. 10.*
9 *Tit. de reb. cred. explicari.*
11 *Contractuum mutatio & causa.*
12 *Tituli, cert. pet. sensus.*
13 *Condictionem variis ex causis competere.*
15 *Mutui & reliq. contract. differentia.*

CVM in pręcedentibus libris de actionibus in rem vi-
1 sum sit, qualis † est Veudicatio, Publiciana, Confesso-
ria, Negatoria, & Petitio hæreditatis [1]: cùm etiam vi-
sum sit de actionibus mistã causam obtinentibus, qua
les sunt Familię ercíscundę, Communi diuidundo, Fi-
nium regundorum, [2] (hæ enim non solùm ad declara-
tionem dominij pertinent, sed etiam vice mutua, si iu-
dici sederit, aliud quàm petitum est, recipiunt [3], atque
ad personales præstationes dantur [4], quo casu & ad-
uersus eum, qui non possidet, competunt [5]:) cùm item
de iis actionib. visum sit, quæ cùm personales sint, ta-
2 men in rem scriptę dicuntur, & ideo aduersus † quem-
libet possessorem conceduntur [6]: qualis est actio Ad
3 exhibendum, * quæ merè in rem non est, quia obligationem in personam prætendit,
nec declarationem dominij continet [7]: qualísque est actio noxalis [8], qualis & actio de
mortuo inferendo [9], quæ ex interdicto oritur, quod in rem scriptum est [10]: meritò nunc
4 ad actiones * merè personales transeundum est, quæ posteriori loco ideo tractari debue
rant, quia non tanta securitate innituntur, quanta superiores [11], quæ rem ipsam comi-
tantur. Nam & videmus ius in re fortius esse, quàm quod ad rem competit [12]: nec tam
5 facilè amitti, sicut ius * personale, vnde generali remissione non comprębenderetur [13]:
à principe sine causa auferri non posset [14]: aditione hæreditatis à creditore facta, non
confunderetur [15]: beneficio coniugalis humanitatis vel liberalitatis non diminuere-
tur [16]: vt si vxori vendicanti maritus obiiceret, se ampliùs facere non posse. quæ senten
tia receptior est [17]. Addunt alij, huiusmodi ius antiquius quoque esse: quia verisimile est
dominia rerum ante contractus fuisse inuecta [18]. Dixerit aliquis: Atqui dominia lon-
go tempore, decem vel viginti annorum, præscribuntur, cùm tamen actiones persona-
les diutiùs viuant, nec nisi triginta annorum præscriptione sopiantur [19]. Sed respon-
dendum id fauore possessoris inductum, ne diutiùs dominia sint in incerto [20], maximè
6 cùm ex tacito * domini consensu, talis vsucapio procedat [21]. At personales actiones
non ex possessione, sed ex negligentia præscribuntur [22]: nec lex solet antè, quàm vsu-
captum sit, huiusmodi acquisitionem perpendere [23]. Et hoc modo communis senten-
7 tia defendi potest vtcunque. Iustinianus † tamen aliter facti sui rationem probat [24],
nempe, in primis se de magistratibus dixisse, iisque omnibus, quæ præparatoria iudi-
ciorum sunt: deinde secunda parte de iudiciis tractasse, ad hunc vsque librum, quo
tertium tomum aggreditur, ad res creditas, seu ad contractus ipsos, in quibus res ne-
cessaria sit, pertinentem: quam octo libris prosequitur: vnde & in vetustis codicibus.
sic inscribitur: *Digestorum seu Pandectarum liber xy. qui de rebus creditis est primus, Si certum*
8 *petatur condictione*. Apparet † igitur primò de actionibus in rem dictum esse, quia prin-
cipaliter ad iudicia pertinent, & nulla obligatione innituntur [25], & à solo iudicis exe-
cutiuo officio pendent [26], quod quidem nobile est [27]: nunc autem de rebus creditis
tractari, quæ ad contractus respiciunt: & cùm rerum creditarum actio principalis
sit certi

1 l. sed & §. §. petitio. ff. de pet. hær.
2 §. quædã. Instit. de actio.
3 d. §. quædam.
4 l. pen. vbi gl. ff. cõm. diui.
5 l. hæredes. §. quantum. ff. famil. ercis.
6 l. iij. §. est autem. vbi glo. ad exhibend.
7 l. si tertius. §. aquæ. vbi Bar. de aqua. plu.
8 §. omnis. Insti. de nox. ac.
9 ff. tit. j.
10 l. j. §. interdicta. de interdic.
11 l. plus cautionis. de reg. iuris.
12 c. pen. de præbend. in 6.
13 l. Aurelius. §. Mæuia. ff. de liber. leg.
14 l. item. ff. de rei vend. Alexan. hic.
15 Bald. l. si vxor. C. de bon. aut. iud. dixi l. debitori. de pact.
16 l. Nesennius. §. fundum. ff. de re iud.
17 Alexand. l. maritum. ff. sol. mat.
18 §. singulorũ. iiij. de rer. diui. l. j. ff. de acqui. poss.
19 l. sicut. C. de præscr. xxx.
20 l. j. de vsucap.
21 l. alienationis. de verbo. sign.
22 Bart. l. sequitur. §. si vis. de vsucap.
23 glo. l. quibus. de verbo. oblig.
24 l. ij. C. de veteri iure enucl.
25 §. j. Instit. de actionibus.
26 l. iubere. ff. de iurisd. omn. iud.
27 Alex. l. naturaliter. §. nihil commune. ff. de acq. possess.

ſit certi condictio, ab ea potiſsimùm hunc contractum cœptum fuiſſe. Sed cur de re-
bus creditis inſcriptum, & non potiùs de rebus debitis? An quia † creditor ipſe dignior 7
cenſetur, tanquam in eo actiua ſit contractus pars, in debitore verò paſsiua [1]? Vnde &
qui mutuò accipit, quodammodo creditoris ſeruus efficitur [2]. An quid eſt receptius,
quia hic de actionibus tractatur, quæ creditori competunt, non de exceptione debito-
tum [3]? Vnde infertur, † in correlatiuis id ſolùm quod expreſſum eſt, principaliter acci- 8
pi, non quod in conſequentiam ſubauditur [4]: niſi ex ratione legis alia coniectura ſubii-
ciatur: vt ſi lex cenſoria iubeat de inſtrumento debiti ſolui centeſimam vectigalis no-
mine, creditor ipſe ſoluet, cuius fauorem contractus reſpicit [5], vt qui commodum ha-
bet, is & onus ſubeat [6]. Idem ſi teſtator dicat ſe legare Titio omnia debita ſua, intellige-
tur, id eſt, credita, & ſic æs ſuum, & non alienum [7]: alioqui actus non valeret [8].

SI CERTVM PETATVR. Prior † pars Rubricæ eſt generalis ad octo 9
libros ſequentes, & poſterior eſt ſpecialis ad hunc titulum, vnde & ſolet à ſecunda hac
parte à noſtratibus ſemper allegari: quia per ſpecialia res magis declarantur, quàm ex
generalibus [9]. Sed cur *Certum* dixit, & non *Mutuum*? Et idem eſt: niſi quia veriſimile eſt,
placuiſſe Iuriſconſulto, Certum, appellare, † quoniam hîc tractatur non ſolùm quan- 10
do ex vero mutuo res debentur, ſed etiam quando ex ſtipulatione, in qua quid cer-
tum deductum ſit ex quacunque cauſa [10]: ídque Fulgoſius, Picus, Deciúſque probant.
Sed cur tractatum hunc de Rebus creditis, à mutuo Iuriſconſultus incœpit, cùm ta-
men frequentior ſit contractus emptionis [11], dignior verò & fauorabilior matrimonij,
dotiſve conuentio? Sed hi contractus ad hunc tractatum non faciunt, cùm conſenſu,
non autem re contrahantur. Hodie tamen † contractus mutui non adeò frequens eſt, 11
quia propter prohibitionem vſurarum pauci mutuant: imò ſi qui contractus ex mutuo
celebrentur, in cauſam depoſiti ſolent transferri [12], propter multa quæ depoſito pri-
uilegia competunt [13]. Nec ideo tamen contractus ſimulatus dicitur [14], imo omnia pri-
uilegia habet, quæ aliàs depoſitum habere ſolet [15]. Sed † nunquid hæc verba, *Si certum* 12
petatur, pro actionis cuiuſdam nomine accipiantur? Et lex expreſsim pro actione acci-
pere videtur [16]: ſed tamen id demonſtratiuè, vel potius ex vulgari more eſt, quo ſole-
mus ex primis verbis edicti, actionem ipſam appellare: vt cùm dicimus, actio vti poſ-
ſidetis [17], actio quorum bonorum [18], & ſimilia: quo loquendi modo & Vergilius in
Daphnide vtitur.

Hæc nos formoſum &c.

CERTI CONDICTIONE. Condicere, priſca lingua denuntiare eſt [19].
In actionibus enim, quibus aliquis perſonaliter conueniebatur, ſolebat coram aliquo,
qui atteſtaretur, condici, & conueniri, qua die in iudicio ſiſtendum eſſet: vnde Condi-
ctiones, perſonales actiones generaliter dictæ ſunt. Sed hoc † in titulo de ea tractatur, 13
qua certum petitur: id autem eſt quandoque ex ſtipulatu, vt cùm quis per contractum
ſtipulationis quid certum promittit [20]: quandoque ex natura contractus, vt in mutuo [21].
Nam cùm quis quod indebitè ſolutum eſt, vel ex turpi, aut nulla, aut defecta cauſa re-
petit, ſpecialiori nomine, indebiti, ob turpem cauſam, ſine cauſa, cauſa nō ſequuta, con-
dictionem habere dicitur. Quod & dicendum, cùm quis ex legati cauſa, vel lege Aqui-
lia, vel cauſa furtiua condicit [22]: & tunc enim certum ex natura rei condicit, licet ſpe-
cialiore nomine, ex legato, ex lege Aquilia, ex furto condicere dicatur. Propriè igitur
certi condictio ex mutuo, vel ex ſtipulatione datur, quia nullum aliud ſpecialius no-
men habet [23]. Sed cur non ſpecialiter de mutuo hîc edictum eſt, ſicut infrà de depoſito,
de commodato, ſed potius inſcriptum eſt de certi condictione? Et ſciendum propriè
apud veteres * mutuum dici, quod gratuitum, & ſine vſurarum conuentione eſt [24]: hîc 14
autem tractaturus erat Iuriſconſultus de vtroque: meritò magis placuit certi appella-
tio: quæ propriè & ſignificantiùs vtrique competit. Cùm enim in mutuo † idem in gene- 15
re reddendum ſit, genúſq; perire non poſsit [25], ſemper certum eſt, quid debeatur. Non
ita in commodato, depoſitóque eſt, in quo non genus, ſed ſpecies debetur [26], quæ extin-
gui poteſt: vnde, ea etiam poſt moram perempta, quod petitur, certum non eſt, vt Fulgo-
ſius cenſuit [27]. Qua ex interpretatione infertur ratio, cur mutuũ inter bonæ fidei actio-
nes non numeretur [28]. Hæ enim ſic dicuntur, quia iudex in eis ex bono & æquo æſtima-
re poteſt, quid, quantúmque reddendum ſit [29]: quod in hoc iudicio propter naturalem
eius certitudinem fieri non poteſt. Nam & cùm ex eo dominium transferatur, pericu-
lum omne accipientis eſt [30]: vnde nec tanta in eo vertitur fiducia, cùm à caſu fortuito
creditor ſecurus ſit [31], quanta in commodato, depoſito, & ſimilibus, in quibus res mea
penes te, meo periculo eſt. Adde quòd Ariſtoteles Problematum particula xxix. cen-
ſuit, noluiſſe legiſlatorem tanto fauore hunc contractum proſequi, quia vt plurimùm
cauſa vſurarum celebrabatur [32], vt meritò ſtricti iuris iudicatus ſit.

SVM

1 gl. & Do. l. j. in princ. de verbo. oblig.
2 gl. i. l. ſi fideicommiſſa. §. ſi rem. de leg. iij.
3 gl. & Doct. l. j. C. eod.
4 l. ſi. C. de ind. vid. toll.
5 l. debet. ff. de ædil. edict.
6 Bal. in rubr. C. eo. Socin. conſi. cclxvij.
7 Argu. l. Lucius. §. hæredum. ff. ad Trebell.
8 Bald. d. rubr. ſi cer. pet.
9 c. quanquam. xxiij. diſt. l. item apud. §. ait prætor. de iniur.
10 l. ij. §. fi. l. certi. l. ſi quis. ff. eod.
11 l. inſti. de vſucap.
12 d. l. Lucius. l. die. §. j. ff. depoſ.
13 l. pen. C. depo.
14 l. ſi ex pretio. C. eo. vbi Barto.
15 Arg. l. ſi filium. §. fin. C. ad Mace. l. Doct. l. ij. §. j. ff. eo.
16 l. j. ff. de term.
17 l. j. §. eſt igitur. ff. vti poſſid.
18 l. j. in fin. ff. quo. bon.
19 §. appellamus. Inſtit. de actio.
20 Inſti. de verbo. oblig. in princ.
21 §. j. Inſtit. qui. mod. re contrah. oblig.
22 d. l. certi condictio. in prin.
23 l. inter liberas. §. j. de adul.
24 Plautus. Nam ſi mutuò non potero, certum eſt ſumam fœnore.
25 l. incendium. C. eo.
26 l. ij. ff. eod.
27 l. certi condictio. ff. eod.
28 §. actionum. Inſtit. de actio.
29 §. in bonæ fid. Inſtit. de actio.
30 l. pignus. C. de pig. actio.
31 l. Titius. ff. de præſcrip. verb.
32 l. Lucius. ff. depoſiti.

SVMMAE.

LEX I.

BENE. Cùm Rubrica, de rebus creditis. generalis sit, ad octo subsequenteis libros pertinens[1], Iureconsultus hoc responso in omneis hosce libros præfatur, Titulique verba interpretatur, & generalia esse ostendit, Meritò ergo inquit, Bene est, vt sit aduerbium loco nominis positum. Terent. in Phorm. Vt bene sit tibi. Et ita se habet receptior lectio, quam & ipse probo. In Pandectis tamen Florentinis, è re, idest, ex vtilitate, vel ex præsenti materia, legitur[2]. Nam here, id est, herile, barbarū ineptis-
1 simúmq; est. Adnotátq; hîc Bartolus, è re, id est, secundum *propositum argumentum debere nos loqui: quod alibi Vlpianus πρὸς ἔπος dicit[3]. Vnde & testis nō nisi de pertinen-
2 tibus ad articulos interrogari debet[4]. Dicuntur † autē pertinentia, siue declarationem respiciant, siue connexa articulis sint[5]. Idem si eorū appendices sint[6], & qualitercunq; pertineant, etiam si leuiter, satis est[7], vt quia modicè adminiculētur[8]. Sed num hæc de-
3 claratio † post publicationem admittenda sit? Quod videretur[9], dūmodò verisimilis sit. Nam si colore declarationis aliquid corrigeretur, secùs esset: nisi id incōtinenti fieret, antequàm potuerit à partibus testis ipse subornari[10]. Nam nec iudex declarare senten tiam latam potest, nisi quatenus verisimilis verborū vis inferret: quod alibi traditur[11].
4 TITVLI. Tituli † id est, rubricæ[12]: à tuendo, idest, indicando nomen auctoris,
5 vel subsequentem textum, vt Festus ait. Nos autem † vulgò appellamus Rubricā, quòd rubro colore tituli depingi soleant. Apud veteres verò, Rubrica ipsa pro lege ponitur. Persius: *Excepto si quid Masuri rubrica vetauit.* opinor, quia Prætor album suum literis rubris inscriberet. Quintil. lib. XII. Iureconsulti, inquit, se ad album, & rubricas transtu-
6 lerunt. vnde & Iuuenalis: *Causas age, perlege rubras Maiorum leges.* Apparet † igitur rubricam ipsam causa demōstrationis adiici solere: vnde & index Latinè, ἔλεγχος Græcè dicitur: meritò dispositionem inducere non debet, ne præter voluntatem auctoris accipiatur[13]. Videntur enim rubricæ sui natura, ad subsequentem textum referri, & ideo restrictionem, declarationémque ab eo patiuntur[14]. Quod & præpositionis, De, natura
7 suadet, quæ *materię subsequentis demonstratiua est[15]. Quòd † si quando rubricam di-
8 sponere videmus, id non ex propria natura, sed ex aliqua extrinsecus accedēte ratione fit: veluti quoties contextus integer non extat, vt in plerisq; Codicis titulis, quibus subiecerat leges Gręcas Iustinianus, quę hodie nō reperiuntur[16]. Cùm enim verisimile sit, concordasse rubricā cum textu, probabiliter ex rubrica coniicimus, quid in textu olim fuerit: quod non absimili specie Bartolus tradidit[17]. Rursus idem est, cùm rubrica ipsa cum textu concordat, & vtrunque extat: nec enim tunc quicquā impedit, quin vtrunq; possit alligari[18], licet ex cōtextu ipso potius agatur: quia ille principalior[19]. Cæterum & quoties rubrica ex generalitate verborum clara est, contextus verò subsequens ambiguus, tunc per rubricam declarabitur[20]. Sicut enim vna pars legis aliam declarat[21], & ex præcedentibus subsequentia explicantur[22], ita ex titulo lex ipsa interpretationem potest accipere. Vnde cùm lex municipalis de dote generaliter in rubrica ediceret, & in contextu de dote tradita loqueretur, scribit Iason Baldum respōdisse, de promissa quoq; idem esse, quia hæc in iure nostro æquiparentur[23]: & quia ex generalitate rubricæ apparet nullam inter hæc à legislatoribus differentiam perpensam fuisse. Sed
9 quid, si † cōtextus specialiter loqueretur, an ex generalitate rubricæ argumentabimur, idem esse etiam in casu diuerso, & qui nulla æquiparatione ei connecteretur? Et Bald. respondit, hoc quoque casu rubricæ standum esse[24]. Nam & cùm contextus statuti filiam ab hæreditate matris excluderet, respondit Paulus Castreñ. à paterna quoque exclusam censeri[25]: quia rubrica statuti generaliter concepta erat, stantibus masculis fœminæ non succedant: videtúrque hanc sententiam receptiorem esse[26]. Sed tamen ab ea diuersi eunt Iason, & Decius, quia rubrica demōstratiuè solùm apponitur: & quam-

1 l. ij. C. de vet. iur. enucl.
2 Arg. l. iam dubitari. vers. non ab re. ff. de hæred. instit.
3 l. de ætate. §. quod autem. de inter. act.
4 Bart. l. si duo. § idē. ff. tit. j.
5 Arg. l. ij. ff. de iurisdic.
6 l. si quis hęres. de hær. act.
7 ca. quoniam. vbi Bald. de testibus.
8 l. ad probationē. vbi Bal. C. de prob.
9 ca. cum clamor. de testib.
10 c. præterea. de testi. cog.
11 l. ab executore. de appel.
12 l. ij. §. pen. de interd.
13 l. non omnia. ff. eod.
14 l. asse. de hæred. instit.
15 l. idem Pomponius. ff. de arbitris.
16 Rub. C. de religio. C. de sponsal. C. vt nemini lic. li. x.
17 Barto. l. admonendi. de iureiuran.
18 Rubr. & l. j. C. ne fideiuss. dot.
19 Gemin. rubr. de summ. trin. lib. x.
20 Gloss. l. j. C. de cap. ciui. lib. xij. l. j. C. ne lice. ter.
21 l. sed & posteriores. ff. de legib.
22 l. si seruum plurium. §. fi. de lega. j.
23 l. assiduus. C. qui potior. in pign.
24 Bald. consil. lxxvj. an statuti. in iij. & xxiiij. in v. vol.
25 Castr. consil. ccxxxiiij. præsens.
26 Alexan. consil. lxxxiij. & cxxij. in iij. Socin. cxxviij.

uis ex demonstratione fiat declaratio, non tamen fit noua dispositio [1], cùm hæc non
parum inter se differant. Sed & si rubrica sit specialis, contextus verò generaliter lo-
quatur, receptum est generalitatem textus potiùs obseruandam [2]. Ergo in casu contra-
rio idem dicendum, vt ad contextus verba semper respiciamus. Ego hanc Iasonis De-
ciique sententiam quibusdam casibus veram esse non dubito. Primus, cùm rubrica per
dictionem demonstratiuam concepta est, qualis est propositio, † De, qualiter, quomodo, 10
quando, & si qua similia: itémque si conditionalis vel dubitatiua sit [3]: nec ab hoc dissen-
tit crebrior opinio, quæ omnino perfectam sententiam requirit [4]. Secundus est, cùm
contextus rubricæ aduersatur: tunc enim ad contextum attendimus [5], tanquam poste-
riorem dispositionem, quæ priora corrigit [6]. Et ita Saliceto, Alberico, Alexādro visum
est: nam & textum maiore cum deliberatione compositũ videri Butrius censuit. Adde,
idem esse, etiam si non aduersaretur expressè, sed tacitè: putà, quia rubrica de genere
aliquo loqueretur, contextus speciem exciperet. Si enim post * generale statutum con- 11
dito speciali, à primo recessum videtur [7], quanto magis idem in rubrica dicendum [8]?
Tertius est, quando speciale statutum ratione aliqua inniteretur, à qua restringi rubri-
cæ generalitatem æquum esset. Exempli causa: Rubrica generaliter scripta est, Nego-
tiatores * ne militent [9]: an eos excludet, qui nullo sacramēto adiguntur? Certè non [10]. 12
Item Rubrica, Ne rusticani * inuiti ad vllum obsequium deuocẽtur: an eos rusticanos 13
compræhendit, qui in vrbe habitant? Non planè [11]. Ergo idem in casu nostro dicẽdum,
quoties contextus non solùm specialis est, sed specialem quoque rationem habet [12].
Quartus est casus, cùm * statutum aliquam pœnam, aut odium contineret [13]: tunc enim 14
ex generalitate rubricæ non esse extendendum: quod Corn. ex facto respondit [14], & Ia-
son quoque sentit [15]. Quintus est, cùm rubrica ipsa ex se authentica non esset, vt in ru-
bricis Decretorum [16]: vel aliter de fide, aut autoritate eius dubitaretur; solent enim
quandoque ab ipsis studiosis fieri, vt faciliùs reperiant quid quoque in loco velint. Nam
& qui Bibliis & Euangeliis singulis capitibus sunt præpositi tituli, huiusmodi fuisse ex
Græcis codicibus apparet. Idémque in opere Tranquilli factum fuisse constat. Sanè hu
iusmodi titulos in singulas leges fieri posse, dubium nõ est, quod Iustinianus παράτιτλα
appellauit [17], nos Summaria dicimus.

QVONIAM IGITVR. Argumentatur † Iurisconsultus, propositione, 15
quam maiorem seu πρότασιν vocant, omissa, quòd ex se nota satis sit: ea est, vt * species 16
cognoscatur, priùs generis nomen nosci oportet [18]. Sed hic de certi cæterísque condi-
ctionibus, quæ ad res creditas pertinent, tractatur: hæc est adsumptio, seu minor. Sequi-
tur conclusio, quæ etiam complexio dicitur: Ergo de rebus ipsis, & de credendi verbo
priùs est dicendum. Sic enim integer syllogismus est, quo Dialectici vtuntur: cui si quid
demas, ἐνθύμημα dicitur: est enim id argumentum, ex vno adsumpto concludens: quod
Oratoris, Iureconsultique proprium est. Sed quid de testimoniis dicendum est? Et pri-
mo: quid † si testis de aliqua propositione speciali loquatur, an interrogari poterit, vt ea 17
in genere declaret? Verbi gratia: dixit Titium mutuauisse, an possit interrogari, quid
sit mutuum? Et Bartolus, quem cæteri sequuntur, posse censuit [19]: non quòd ideo tenea-
tur testis definitionem iuris referre [20], sed simpliciter per verba facti declarare, quemad
modum ipse intelligit mutuum [21]: hoc est, mutui demonstrationem facere, non defini-
tionem. Non enim potest de speciali mutuo quis testimonium dicere, nisi sciat quid in
genere mutuum sit. Qua ratione & qui de fama, de consuetudine, de institutione, de
possessione, de notorio, de artifice attestatur, interrogari poterit quid sit fama, quid hu-
iusmodi, quod pluribus responsis traditum extat [22]: debebitque referre ille, non harum
rerum definitionem, sed typum quendam & descriptionem: ita vt si dicat, talem bonæ
famæ virum esse, possit de contrario interrogari, quid sit mala fama: si noctu quid fa-
ctum dixerit, quid sit lux [23]. Si tamen de re quis attestetur, quæ ex se clara apertáque
sit, frustrà ab eo alia demonstratio exquiretur [24]. Idem si ex priùs dictis deprænderetur,
rem ab eo rectè intelligi [25]. Idem, si ex qualitate personæ: vt si professor medicinæ atte-
staretur, ægrum apoplexia perisse, non est operæpretium talem interrogari, quid sit apo
plexia, vt Pontanus censuit [26]: cui Alexander aduersatur, cùm etiam periti quandoque
errent [27]; & qui de peritia artis attestantur, diligentius debeant interrogari [28]. Ego ve-
rò hac in re plurimum iudicis arbitrio tribuendum existimauerim [29]. Sed quid si hic te-
stis interrogatus, non rectè responderit? Et si interrogari non debuit, sustineri testimo-
nium eius aliqui censuerunt [30]. Interrogatio * enim, quæ fieri non debuit, nemini præ- 18
iudicat [31]. Sed tamen † receptius est, vitiari testimonium, sicut cùm bonam rationem 19
non adducit [32], nisi aliqua interpretatione sustineri possit, vt quia rem semel rectè de-
clararit, deinde iterum interrogatus responderit, nescio, intelligetur aliter quàm suprà
dixerit [33]; & hoc ne sibi incontinenti aduersari videatur [34]. Sed & si verba interroga-
tionis

1 l. hæredes. §. sed & si no-tam. de testam.
2 Gloss authent. de incest. nupt. verbo, illicitas.
3 Gl. rub. si quis testam. lib. Bal. rub. C. an seruus ex suo.
4 Butr. in proœm. decret. Alexand & Ias. hic.
5 Glo. rub. de præben. sola. libro 2.
6 l. pacta nouissima. C. de pactis.
7 Bart. l. quæsitum. §. fin. de fund. instruct.
8 Bald. l. si ab hostibus. sol. matr. Abb. consil. xiij.
9 Rub. nego. ne mil. li. xij.
10 Glo. l. f. C. de iurisd. om. iud.
11 l. j. vbi gl. C. ne rust. li. xij.
12 l. adigere. §. quamuis. de iur. patr.
13 Arg. l. in testamento. de cond. & demonst.
14 Corn. consil. cçxvij.
15 Arg. l. ij. de lib. & posth.
16 l. ij. vð. ix. Chartæ. vbi gl. Archid. ix. dist. quis nesciat.
17 l. ij. §. hoc autem. C. de vete. iur. enucl.
18 l. j. de iustit. & iur. gloss. rubr. C. de pact.
19 capit. præsentium. §. testes. de testibus. in vj. glos. l. testium. C. de testibus.
20 Bart. l. j. C. de vsuris.
21 l. qui testamento. §. fin. vbi Bartol. de testam.
22 Alex. consil. xcviij. & cl. in v. Dec. consi. cl. Mod. hic.
23 Alex. ad Bart. l. de ætate. ff. de min.
24 l. j. in fin. de doc. prælég. Bart. l. de ætate. de minor.
25 Arg. glo c. ij. verb. rationabili. de confe. in vj.
26 Glo. l. continuus. §. cum quis. de verb. oblig.
27 l. iij. §. Neratius. de acq. poss.
28 l. semel. vbi Bartol. de re milit. lib. xij.
29 l. iij. §. in magis. ff. de testibus.
30 Arg. l. j. in princip. C. de rei vxor. ac.
31 l. pen. de quæstio. Alex. consil. v. in 3.
32 l. solam. C. de testibus.
33 Bart. d. l. de ætate.
34 l. non ad ea. ff. de cond. & demonst.

tionis probabiliter ad ius referri poterant: vt si interrogatus sit, quid sit stipulatio: si responderit, nescio, videtur de definitione iuris sensisse: & ideo testationem quæ prius factum ipsum adfirmauerit, non vitiat [1]. qua tamen in re videtur Socinus dissentire, tanquam imputandum sit testi, qui ea verba secundum facti demonstrationem non acceperit, vt qui scire debuerit, non de iure, sed de facto interrogari testes [2]. Ego ex qualitate personæ diiudicandum censeo: vt si talis sit, qui verisimiliter sciret, quemadmodum de facto contraheretur stipulatio, cùm dixerit nescire se, credatur de definitione iuris intellexisse [3]. Quod in dubio in nominibus iuris gentium existimandum est, quæ vulgò ab omnibus, quatenus ad factum pertinent, intelliguntur [4]. Cæterùm & si in descriptione rei erret testis in verbo legali, dum rectè de effectu loquatur, satis est: vt si Senatusconsultum Valerianum pro Veleiano dixerit: quod & in Notario proditum est [5]. Idem putauerim, si ex interuallo post attestationem interrogatus, malè respondeat, non vitiabitur primum dictum, ex quo ius parti quæsitum est [6], ne facilè testes subornati, quod semel adfirmauerint, interuertãt, iúsve partis perimant [7]: quod & in notario Alexander rectè defendit [8]. Præsumit lex aduersus secundam hanc attestationem: &

20 priorem, * cùm adhuc integra erat, approbat [9]. Priori igitur præsumptioni, tanquam efficaciori, standum est [10]: quod & tandem Decius hic alia ratione, sed friuola probat, cùm & ex interuallo notarius potuerit veræ expositionis obliuisci, quam tempore ce-

21 lebrati contractus memoriter teneret [11]. Secundo dubitatur: Quid † si testis maiorem propositionem omittat? vt quia pro testimonio dixerit, Titium esse diuitem, vel prudentem virum, vel bonæ conditionis: deinde de casu sententiæ interrogatus responderit, scio, quia sum eius consanguineus, vel vicinus: an faciat fidem? omittit enim maiorem propositionem, quæ est, consanguineum præsumi scire res consanguinei [12], sicut vicinum res vicini [13]. Et recepta est sententia, his verbis satis probari signa, vnde legis præsumptio oriri possit, quæ pro veritate habetur [14]: eius enim adtestationem, qui scire se dixerit, iam constat esse perfectam [15]. Sed quia interrogatus, rationem subiicere tenetur, ipséque præsumptiuam solùm subiecerit, quia vicinus tametsi imperfecta vi verborum videatur, lex supplet [16], præsumitque vicinum eius rei notitiam habuisse, iungitúrque legis præsumptio ipsi attestationi, vt veritas talis fuisse credatur: ídque fidei faciendæ satis est [17]. Quapropter in casibus, in quibus lex præsumit in vicino vel con-

22 iuncto scientiam, conclusio hæc solùm procedet: & * cùm præsumptio ex verisimilibus

23 signis oriatur [18], multùm † in hoc poterit arbitrium iudicis, qui discernat, an de re agatur, quæ vt plurimùm vicinis vel coniunctis nota sit [19]: qualis est, an quis sit iuuenis vel senex, an quis sit mortuus [20] an infirmus [21], an quis sit filius [22]: item discernat, an de re agatur, cuius veritas sensu corporali percipi liquidò non possit: in his enim facilius admittetur hęc ratio: vt cùm quis attestatur de diuitiis, in quibus clàm subesse ęs alienum potest [23]: vel de existimatione alicuius, quæ ex bonis moribus oritur [24]. Idem dicendum cùm de eo agitur, quod specialem fidem non requirit, sed in genere probari sufficit: hæc enim facilius ad notitiam vicinorum perueniunt: vt si probandum sit, aliquem esse vsurarium, hæreticum, venatorem, alearorem, & si qua similia [25]. Sed & qualitas ipsius testis perpendenda erit. Quid enim, si vicinus vel consanguineus quidem sit, sed qui nunquam cum eo conuersari consueuisset [26]? Quid si absens diutiùs fuisset [27]? vel tali ægritudine adfectus, vt verisimiliter non potuerit de ea re instrui [28]? Quid si nuper in eam viciniam commigrasset? non enim est verisimile, talem iam negotia proximi vicini explorata habuisse [29]. Intelligetur ergo conclusio hæc in vicino, vel coniuncto qui familiaris sit, & verisimiliter conscius. Perpendenda quoque qualitas adsertionis erit: nam quid si testis negationem aliquam proposuerit [30]? nisi talis sit, quæ in notitiam vicinorum vel coniunctorum soleat peruenire [31]. Nam, agnato quoque proximo, temerè non creditur, qui simpliciter neget factum esse testamentum: sed discussione aliqua opus est [32]. Postremò rem quoque ipsam iudex perpendet, momentaneo actu, an successiuo explicari potuerit. Quæ enim momento tẽporis, vel domi secretò solent transigi, in aliorum notitiam non perueniunt [33]: quod Castrensis hîc tradit [34]. & (vt breuiter finiamus) ex signis & coniecturis vel intendetur legis præsumptio, vel minuetur: vnde lex plurimùm hac in re Iudicis officio tribuit [35]. Cæterum & in iure non parum

24 interest, an certitudini † probatio innitatur, an soli præsumptioni. & ideo in casu nostro, si alij testes de veritate affirment, istis vicinis vel consanguineis præferentur [36], qui sola legis præsumptione sustinentur [37]: quod Socinus, & Decij fratres tradiderunt. Item & ei, qui solo tali teste probauerit non deferetur iusiurandum supplendæ probationis causa [38], tanquam huiusmodi testimonium omni ex parte integrum non sit [39]. Igitur sententia talium testium prætextu lata, nunquam in rem iudicatam transit, quin quandocunq; certioribus probationibus hæ præsumptiuæ elidi possint [40]. Sed & mitius

1 Arg. c. cum tu. de testib.
2 d. l. qui testamento. §. fi.
3 Gl. l. stipulatio ista. §. hæc quoque. de verb. oblig.
4 l. in. de lega. j.
5 Ias. auth. nouissima. C. de inoffic. testam.
6 c. sicut. de testi. Leo. ibi. Bart. de fals.
7 Bart. l. si quis in graui. §. j. ad Syllan.
8 Alexand. l. sciendum. de verb. oblig.
9 d. c. sicut. de testib. & not. c. per tuas. de probat.
10 l. diuus. de in integ. rest.
11 l. peregre. de acquir. poss.
12 l. octaui. ff. vnde cogna.
13 capit. quanrum. cap. seq. extra. de præsumpt.
14 l. fin. de probat. glos. l. si tutor. C. de per tu.
15 l. solam. C. de testib.
16 c. in præsentia. de prob.
17 Bald. l. si quis ita. de hæred. testit. Nota deci. xj. de probat. in antiq.
18 l. confessionibus. de inter. act.
19 l. neq; natales. C. de pro.
20 l. ij. §. si dubitetur. vbi Bart. quemad. test. aperi.
21 Bart. l. quæstionem. in fin. de re iud.
22 l. si vicinis. C. de nupt.
23 Bald. l. paupertas. de excusat. tuto.
24 c. cum dilectus. de purg. cano. ca. postquam. de elect.
25 Glo. l. ob carmen. §. fin. de testib. Bald. l. conuenticula. C. de episc. & cler. Alex. consil. lxxlj. in j.
26 Socin. consil. clxxxvlj.
27 l. Titius. §. j. de liber. & posthum.
28 Bart. l. is potest. de acq. hæred.
29 Arg. l. qui cum vno. §. fi. de re milit.
30 Gl. §. si verò absse. verb. vidisse. authe. de hær. & fal.
31 Glo. mag. l. j. in princ. de iti. actúque pri.
32 Bart. l. is potest. de acq. hæred.
33 Bald. d. cap. quanto.
34 Bar. l. qui duos. de re. du.
35 d. l. iij. §. tu magis. de testibus.
36 Arg. capit. in nostra. de testibus.
37 Bald. l. presbyteri. in fi. C. de episc. & cler.
38 Glos. l. iij. § iij. j. versic. si senior. de minor.
39 Ias. repet. l. admonendi. §. tit. j. vij. fal.
40 l. si qui adulterij. C. de adult.

punietur qui talibus probationibus condemnatus fuerit [1]. Verùm ego posteriores hos-
ce effectus temerè non adfirmauerim, sed alibi disputandos reseruo.
CELSVS AIT. Locus hic ab autoritate Iubentij Celsi est, qui Consul,
Prætor, Iurisque consultus fuit, & publicè de iure respoudendi habuit potestatem [2].
Vnde apparet hîc, argumentum † ab auctoritate, in iure validum esse: quod mirum 25
non est in Iureconsultis veteribus, quorum responsa vim legis babebant [3], cùm consul-
ti à iudice ex litigantium voluntate erant [4]: vnde plerunque signata responsa Præto-
ribus ipsis scribebant, quæ litigatores ipsi ad eos deferebant [5]. In nostratibus verò re-
centioribus aliud videtur [6], qui interpretando iura scriptis, commentariósve faciendo
aduersus Iustiniani edictum committunt [7]. Et ideo non nisi à trecentis annis citrà quis-
quam id ausus fuit. Sed tamen cùm Principum auctoritate constituta sunt gymnasia,
professoréque inuitati, qui iura propter naturales ambiguitates scripto interpretaren-
tur [8], apparet generali consuetudine abrogatam esse illius edicti prohibitionem: ideó-
que in eis à crebrioris sententię auctoritate valet argumentum [9], à qua non nisi ex eui-
denti ratione recedere ius dicenti fas est [10]. Censentur autem hi tanquam iuris testes [11]:
& ideo in pari numero, sicut in testibus, communior erit illa sententia, quæ grauioris
existimationis habebit autores [12]. Ita & in his interpretibus dicendum. Quod si grauio-
res superentur numero, poterit iudex arbitrari, quos sequi debeat [13]. Hi autem potissi-
mùm sequendi, quorum interpretatio contextui ipsarum legum magis applaudit [14].
Sed & traditum est, celebris alicuius responsum Iureconsulti, clienti prodesse, ne in ex-
pensis condemnetur [15]: cùm temerè litigasse videri non possit, qui summi viri consi-
lium, licet infelici euentu, sequutus est [16]. Prodest & ne in pœnam incidat, quæ ob igno-
rantiam iuris constituta sit [17]: & is enim excusatione dignus est [18]. Ab autoritate quoq;
Principis valet argumentum, qui legis condendæ potestatem babet [19]. Quod adeò ve-
rum est, vt † etiam priuatorum scriptorum fides, si à Principe in id approbata sit, con- 26
firmetur [20]. Qua ratione videmus, in iure nostro Homerum, Demosthenẽ, Xenophonta
Hippocratem, Theophrastum, Ciceronem, Vergilium, quandoque in vim legis citari.
Sic pontifex Romanus legem Mosaicam, decreta sanctorum, dicta prophetarum, &
huiusmodi exempla quandoque adducit, quæ quidem legis auctoritatem non habent,
nisi quatenus in id approbata reperiantur [21]. Solet tamen dici, sancti alicuius scripto-
ris opinionem, quę auctoritate veteris, vel noui testamenti roborata sit, cuicunque legi,
etiam Pontificiæ præferendam [22]: quod rectè recentiores intelligunt, cùm de materia
peccati tractatur: aliàs enim leges ipsæ Principum præualerent [23]. Quapropter in casi-
bus, quibus Pontifex de iure diuino aliquid limitare potest, eius lex esset præferenda [24]:
nec quicquam sanctorum auctoritas faceret, qui ea mente non scripserunt, vt dictata
sua vim legis habere vellent. Qua ratione † traditum est, Innocentij Papæ quarti com- 27
mentarios pro lege habendos non esse, cùm non eo animo ipse scripserit, sed vt inter-
pretis solùm officio fungeretur [25]: quod & in regulis, quas Cancellariæ vocant respon-
sum est [26]: eas enim Papæ solùm obseruari in curia sua volunt: nisi quatenus editæ sub
plumbeo sigillo sint, quod quidam scripserunt [27]. Cæterùm † & ab auctoritate veterum, 28
in sua cuiusque arte legitima est probatio: quales sunt qui communi studiosorum cal-
culo per Academias iandiu approbantur: vt Hippocrates Galenúsque medicis [28]: Pla-
to & Aristoteles philosophis [29]: Liuius, Sallustius, Tacitus, historicis [30]: Cicero, & Ver-
gilius humanitatis professoribus [31]. Idémque de vetustis Chronicis Doctores hîc sen-
tiunt [32]. & libris, qui † in prouinciarum archiuiis fideliter conseruati sunt [33]. In quibus 29
tamen omnibus iudicio opus est: quia pleraque vetustatis per imperitos vel adulatores
corrupta sunt. Sed & monimentis seu lapidum inscriptionibus fidẽ adhiberi constat [34]:
quia solebant plerunque antiqui titulos suos illis inscribere [35]. Vnde ex tabulis mar-
moreis in ædicula aliqua repositis, receptum est ius patronatus probari [36]: sicut & eius
dedicationem, aut dedicationis legem [37]. Quod & ad gentilitia insignia protrahendum
est [38], quæ quis templis, vel altarium ornamentis affigit: tametsi plerique non tam reli-
gionis, quàm ambitionis causa id faciant: quo casu præsentem laudem pro diuinæ re-
munerationis spe pacisci videntur [39]. Sed quid in teste, qui rationem dicti sui ab aucto-
ritate sumat? Et regulariter traditum est, non pobare [40]: quia † videtur huiusmodi te- 30
stimonium de auditu esse [41], &, vt Plautus ait, Pluris est testis oculatus vnus, quàm au-
riti decem. In casibus igitur, quibus auriti testes sufficiunt, probabit [42]: vt in iis, quæ
post hominum memoriam facta esse proponuntur [43]: vel cùm de probatione cognatio-
nis matrimonij impediendi gratia agitur [44]. Inducet & generaliter talis testis auritus
præsumptionem seu coniecturam potiùs quandam, quæ aliis probationibus adminicu-
letur [45]: quam aliqui censuerunt tantæ efficaciæ esse, vt onus probandi in aduersarium
transferat [46]: quod ego non satis probo: quia non constat hanc esse præsumptionem
legis,

1 c.adferte.de præsumpt.
2 l.ij.in fin.de orig.iur.
3 §.respõsa.inst. de iur.nat.
4 l.iij.§ j.de mu. l.Titius. de act.empt.
5 l.ij.§.fin.de orig.iur.
6 l.j.C.de legib.
7 l.j.§.pen. C. de vet. iure enucl.
8 l.ij.§.hic legibus.vbi Bal. de orig.iur.
9 l.diui.de iure patron. l.j. de offic.quæsto.
10 Bar l.ij.C.de pœna iud. Dd c.j.de constit.
11 d.l ij.§.fin. l.fin. C. de his qui in eccl.mand.
12 c.in nostra. de testibus.
13 Arg.capit. in canonicis. xix.distinct.
14 d.l ij.§.sed neque. l.j.§. fin.de vet iur enucl.
15 l.cum quem temerè. ff. de iudic.
16 Abb.c.calumniam in fi. de pœnis.
17 l.iuris.C qui admitti.
18 l.in bonorum. de bon. possess.
19 l.j.de constit.prin. l.fin. C.de legibus.
20 xvj. & xx.dist. per totũ.
21 Glos.c.non licet. 2.dist. Felin.c.j.de præsump.
22 Gl c.de libellis.xij.dist.
23 Glo.l j.C.si vt se ab hær.
24 xxiiij.q j.cap. sunt quidam. Doct.cap. quæ in eccl. de constit.
25 Innocen.capit.per tuas. de simon.
26 Anchar.consil. cclxvij. Card.xcix.
27 Francis.Pauinus in preludio gl.extrauag. Ioan.xxij.
28 l.septimo . de statu ho.
29 l.j.de cond.l.si pater.de solut.
30 l.in quæstionibus. ad l. Iuliæ maiest. d.l.j. de offic. quæst.
31 l.Cicero. ff.de pœn. l.in rẽtum. in fi.de rerum diuis.
32 Glo.in § hæc autem.in proœm.digestorum.
33 l.immunitates. de agri. & censi.lib.xj.
34 l monumentorum. C. de reli.
35 l.absit. C. de priuil. domus aug.lib.xj.
36 Bal consi.cccc. in v.vol.
37 Ioan. And.rubr.de consecr.eccl.
38 Felin.capit. tertio loco. de probat.
39 Oornm.xiv.dist. c.duæ. Anchar.consil.cxlij.
40 l.testium. C. de testib.
41 Gloss. §.si vero absunt. verb.& valuisse. de hered.& Falcid.
42 Spec. in tit. de testibus. versic.testimonium verò de auditu.
43 l.si arbiter. de probat. l.ij. §.idem Labeo. ij. ff.de aqua.pl.arc.
44 capit.licet vniuersis.de testibus.
45 Arch.xxij.quæst.ix.cap. hoc videtur.
46 Rom.sing.cccxliij.

legis, sed potiùs simplicem coniecturam, quæ nutantem animum iudicis inclinare possit[1], non autem tantum præiudicium parti facere[2]: alioqui & fama onus probandi in aduersarium transferret, quod tamen regulariter verum non est[3]. Cæterùm
31 † & fidem faciet is testis, cùm à propria auctoritate præsidium sumit[4]: vt si interrogatus, quomodo sciat mutuum celebratum fuisse, respondeat scio, quia vidi schedulam à me tunc scriptam, vnde ea res mihi ad memoriam reducta est[1]. quod adeò verum est vt parum referat, etiam si chartula manu eum testem producentis scripta est: non enim ideo præsumetur subornatus testis: Quod Rofredus libello ad Senatusconsultum Libonianum censuit[6]. Sed quid si dicti rationem, testis ex generali & publica auctoritate adferat? vt si CRISTVM sub Augusto Cæsare natum attestaretur, addita ratione, quia id ex Euangeliis liquidò constat: Bartolus negat fidem facere, sed Euangelia ipsa adhibenda[7]. Ego id speciale esse in mandatis Principum scio, vt absque scripturæ exhibitione fidem nullam faciant[8]: vnde arbitror talem testem, cùm & optimam & euidentissimam rationem adducat, fidem facere. Non tamen negauerim, si adfirmetur quicquam in Euangeliis, de hoc non esse adhibendam scripturam, túncque ex scriptura magis quàm ex attestatione oriri probationem[9]. Idémque in aliis publicis documentis dicendum, vt si quis in contractus testimonio dixerit, se scire, quia publicum hac de re documentum perspexerit, non probabit, nisi exhibito instrumẽto[10], vel nisi probetur ipsius documenti amissio[11]: quo casu quibusdam accedentibus qualitatibus, potest tenor instrumenti probari: ex cuius probatione lex præsumit, ita rem se habuisse[12]. In primis enim oportet documentum citra culpam hosce testes producentis amissum esse[13]. oportet testes non solùm tenoris meminisse, sed etiam viros peritos, industriósque esse, qui potuerint scripturæ fidem agnoscere[14]: vt quia viderint in eo nihil solennium deesse, nullo vitio chartæ fidem vacillasse[15]. notarij manum agnoscant[16], diei & temporis memoriam teneant[17]: & id enim substantiã respicit, vt salua sit redarguendi facultas[15]. Quod si quicquam horum desit, fides imminuitur. Non tamen putauerim hanc qualitatem probandam, quòd sint periti: sed satis est, si iudici vel ex interrogationibus, vel aliter de qualitate personarum quomodocunque appareat[19].

NAM CVICVNQVE REI. Ex his verbis adnotant Doctores,
32 quod † ex delicto debetur, propriè rei creditæ appellatione non comprændi. Is enim cui debetur, delinquentis fidem secutus non est. Creditorem tamen ex communi vsu loquendi dici, ex Butrigarij sententia communiter receptum est[20]. Sed Fulgosius, Salicetus, Pontanus hanc differentiam inter rem creditam & creditorem non probant[21], quibus & nos assentimur. Cùm enim & creditor & creditum à verbo Credere formentur, quod de vnius proprietate dicitur, de alio quoque dici debet: quia & hæc topicorum regula est, vt à coniugatis probabilis sit locus[22], quod Cicero ad Trebatium scribit, vt meritò hanc sententiam tutiorem esse Alexander censuerit: quia quoties aliquid immutatur, id quoque immutatum censetur, quod gradatim consequitur[23]. Et hinc disputat Pontanus: An moratoria dilatione aduersus creditores alicui concessa, id quoq; differatur, quod ex delicto debitum sit: & concludit differri, vt priuilegium Principis latè intelligatur[24]. Quod procederet, si de præiudicio concedentis tantùm ageretur[25]. vel aliâs nulli fieret præiudicium, vt cùm de redimendo captiuo agitur[26]. Meritò igitur Cini, Gulielmíque receptior est sententia: quia difficilius quisque aduersus creditores ex delicto priuilegium impetrat, quàm aduersus eos, quibus ex cõtractu debet[27]. Nam & si quis post priuilegium deliquerit, eo non adiuuatur[28]: vt verisimile sit idem esse, si ante priuilegium peccauerit[29]. Nec obstat quòd talis ex communi loquendi vsu creditor dicatur, & sic verba priuilegij pro debitore sint: quia ego non tam ex communi vsu, quàm ex lata significatione id esse arbitror: lex enim ait, creditoris loco esse[30]. Vnde vt demus eam significationem edicto, quod Caius, Vlpianúsque interpretabantur, conuenire[31], sicut & aliis quibusdam iuris communis locis[32]: non idcirco sequitur, vt
33 idem sit in priuilegij huius sensu, quod strictiùs accipiendum est[33]. Sed & non † absimilis est hæsitatio, quid in eo quod ex legato, vel fideicommisso debetur? Et hîc magis propriè creditorem esse dicendum est: quia hæres adeundo, quasi contrahere cum legatariis videtur[34], & ideo illi aliquo modo eius fidem sequuti censentur. Nam & testator ipse fidem hæredis sequutus est, vnde & fideicommissi est nomen[35]. Repræsentat au-
34 tem in ea parte testatorẽ ipsum legatarius[36]. Satis * igitur est, vt creditor quis dicatur, quòd fidem alterius secutus sit vel verè, vel legis interpretatione[37]: sicut vera & pro-
35 pria possessio * illa dicitur, quæ legis commento transfertur[38]. quod & in quæstione
36 cessionarij infrà † sentiunt Doctores: fortiúsque censuerim, & hoc casu propriè rem creditam dici[39], quod Salicetus, & Fulgosius tradiderunt. Nam & infrà huic titulo subiicitur de condictione indebiti, tanquam & ille tractatus ad res creditas pertineat:

1 Bart. l. admonendi ʃ tit. j.
2 Argum. l. si potiùs. de no. oper. nunt.
3 Bart. l. de mino. de quæst.
4 l. iubemus. C. de testam.
5 l. sed si quis ex. quemad. testam. ape.
6 Felin. capit. præterea. de testib. co.
7 l. j. C. de mand. princ. §. cos. auth. de collat.
8 l. pactum, quod bona. C. de pact.
9 l. si ita. de condit. & dem. Authen. si quis in aliq. C. de eden.
10 d. auth. si quis in aliq.
11 l. fi. C. de fid. instrum. l. si quis ex arg. §. fin. ff. de eden.
12 Felin. c. sicut. de re iud.
13 l. sicut. l. fin. C. de fid. inst.
14 c. cum olim. de priuile. Alexand. consil. cxcij. in ij.
15 l. fina. C. de edict. diui. Adri. toll.
16 §. si quis. auth. de instru. caut. & fide.
17 Authen. vt præpon. no. c. quoniam. de prob.
18 l. optimam. C. de contrah. stipul.
19 Gl. d. l. iij. versic. inimicitiæ. vbi Fulg. de testibus. glos. §. j. verb. officij. auth. de testibus.
20 l. creditores. l. sequent. de verb. sign.
21 Arg. l. fin. de acceptil.
22 l. cùm Senatus. in fin. de reb. du. l. verus. versic. nec enim. de vsufr.
23 Gloss. c. cùm in cunctis. verb. attigerit. de elect. glo. clem. generalem. de ætat. & qualit.
24 l. fin. ff. de constit. princ.
25 l. j. §. meritò ne. quid in loc. publ.
26 Glos. c. sacros. xij. q. ij.
27 l. sed & si ex parte §. quinqu. ʃ. quod cum eo qui in alie. pot. l. si reũ. de re iu.
28 §. si quis autem. authen. de mand. princ.
29 c. quemadmodum. de iure iur.
30 l. si cui ex empto. de verbor. signific.
31 d. l. creditores. & l. seq.
32 l. rescriptum. de pact. §. pen. Instit. de pœn. temerè litig.
33 c. ex tuarum. de auctor. & vsu pallij.
34 l. apud Iulia. §. si ex qui. caus. in poss. eat.
35 Inst. de codicill. in prin.
36 l. id tempus in fin. ff. de vsucap. l. fin. in fin. de fideicommiss.
37 l. j. C. qui man. non poss. l. qui in frau. §. ex omni. ff. qui. & à quib. manu.
38 l. quod meo. vbi Alex. de acquir. poss.
39 l. si is cui. §. Plautius. de solut.

& tamen, qui indebitum solui, verè fidem accipientis non sequitur, imò errat[1]. Nec
me mouet, quòd quandoque videmus constitui differentiam inter legatarios, & cæte-
ros creditores[2]: quia & sæpe videmus, speciem aliquam diuerso iure à genere, vel ab
eiusdem generis alia specie separari[3], nec tamen sequitur, quin propriè species suo
generi insit: videtúrque hæc sententia hodie receptior esse. Sed rursus dubitatur, quid
in creditore conditionali? Et videtur non esse propriè creditorem: quia mox non est
recepturus, vt hîc dicitur. Quid enim, si conditio non eueniat? Item, quia lex non sim-
pliciter creditorem, sed conditionalem vocat[4]: ea autem adiectio impropriè credito-
rem dici indicat[5]: quod maximè in conditione dicendum, quæ proprietatem contra-
ctus videtur mutare. Vnde donatio conditionalis propriè non est donatio[6]. Item, quia
id ab inuito extorqueri non potest. Ergo si reus non est debitor[7], nec ipse creditor
propriè dicendus est. Et ita censent hic communiter interpretes. Sed pro † diuersa 37
sententia vrget Vlpiani responsum, contractus à legatis distinguens, & in contractu,
pendente conditione, creditorem esse affirmans[8]. Idémque alibi, hos quibus sub con-
ditione debetur, creditores accipi ait[9]: quod qui ex communi loquendi vsu, non autem
ex proprietate intelligunt, vim verbis legis faciunt, & (vt Picus ait) in bicipiti Parnas-
so somniant. Nam nisi in tali ius crediti firmum esset, transmitti in hæredem vtique
non posset[10]. Nec lex nostra huic sententiæ aduersatur, quæ ad assentientis opinio-
nem refertur, vt mox, perfecto contractu, credat fore, vt quandoque recipere posit.
Participium enim futuri temporis, Recepturus, ad animi quandam voluntatem[11]
(vt Valla existimauit) refertur. Nec verum est, ex conditione proprietatem mutari,
nisi eiusmodi sit, quæ substantiæ contractus aduersetur, vt in donatione dicimus[12]: Do-
natio enim executionis, quæ per translationem iuris fit, nomen est, quæ à conditione
impeditur: secùs, si à conuentione nomen assumpsisset[13]. Nam quoties adiecta quali-
tas * definitioni non aduersatur, nihil proprietati obest. Vnde soror vterina, propriè 38
est soror[14]: pronepos, proauus, propriè nepotis, aut aui appellatione compræenditur[15].
Et vt demus reum ipsum propriè debitorem non esse[16], (quod tamen non nisi argu-
mento à contrariò legis sensu colligitur) non sequitur quin alius sit propriè creditor,
quia argumentum à correlatiuis * ad sensum respicit, non ad vocis proprietatem: quod 39
& Alexander hîc sentire videtur[17]. Vnde nihil repugnat, reum impropriè debitorem
dici, alium verò propriè creditorem esse: non enim definitur debitor quis esse, cuius fi-
dem quis sequutus est. Vnde apparet, quod ad vim verbi attinet, non esse correlatiua
hæc, cùm correlatiuas definitiones non habeant. Sed satiùs denique est sic distingue-
re, vt si de effectu exactionis loquamur, talis propriè non sit creditor[18]: & ita commu-
nem sententiam defendamus. Si verò de forma, vel † solennitate contractus tractetur, 40
secùs sit, vt Decius rectè ait: dicitur enim tunc propriè creditum subesse[19]. Idem si de
materia agatur, quæ promiscuè tam conditionali, quàm puro creditori conueniat[20].
Idem, si conditio talis sit, quæ exceptionem perpetuam non inducat, vt in fideiussore
infrà dicemus: vel ea conditio omnino sit euentura[21], quod Romanus hic sensit[22].
Quapropter idem generaliter in creditore in diem dicendum esset: certum enim est
diem euenturam: vnde à principio obligatio, & actio oritur[23]. Illud quoque existima-
uerim, postquàm conditio euenerit, censeri etiam propriè retrò creditorem fuisse, licet
secùs sit in legatis[24]: quia in eis conditio retrò non trahitur[25]. Sed quid in † cessiona- 41
rio dicendum? an is propriè creditor sit? Et receptum est, esse[26]. Cùm enim in eum
translatæ sint actiones, repræsentat iuris interpretione primum creditorem[27]: & ideo
in qualibet dispositione, creditoris appellatione compræenderetur, nisi diuersa legisla-
toris mens argueretur: vt quia eius rei facta esset cessio, quæ iure cedi non posset[28].
Nam & si lex iubeat petente creditore, debitorem in carcerem duci, non ducetur, nisi
denunciatum sit, debitoris cessionem factam esse[29], cùm propter ignorantiam nihil
imputari posit ei, qui non soluerit[30]: licet Pontano aliud quandoq; visum sit[31], quem
ego hac in re non sequor. Sed nunquid reus ipse propriè cessionarij debitor appellabi-
tur? Et Baldus negat[32], sed alij aiunt, quorum sententia mihi videtur melior: ab eo
enim inuito extorqueri pecunia potest[33]. Quòd si ex parte debitoris cessio facta sit,
tunc Baldi sententia probabilior est, vt talis cessionarius propriè non sit debitor[34]. Sed
an † fideiussor propriè debitor sit? Et ferè omnes tradunt esse: quia iura eum plerunque 42
appellant debitorem[35]: & quia verum est, eius fidem secutum esse creditorem, licet non
solius, nec beneficium excusionis facit[36], vt ideo minus debitor dicatur, cùm ex eo
perpetua exceptio non oriatur[37]. Vnde sæpissimè responsum est, vt qua ratione debi-
tor minoris à tutela reiicitur[38], eadem & qui fideiussor debitoris fuit[39]. Sed quid si lege
municipum, debitor ex contractu prohibeatur immobilia alienare, an & fideiussorem
compræendat eius qui soluendo sit? Et propter rationem legis responsum est, fideiusso-
rem

1 l. si per errorem. de iurisd. omn. iu.
2 l. fin. § j. versic. licentia vero C. de iur. delib. l. quo-
ties. §. de separa.
3 l. eam lege de testa. Bald. l. ij. C. de co. ac. anal.
4 l. conditionales. l. seq. ff. de verb. signific.
5 Bart. l. Lucius. §. quæsi-
tum. de lega. iij.
6 l. 4. de donat.
7 l. debitor. de verb. sign.
8 l. is cui. §. j. de actio.
9 d. l. creditores.
10 §. ex conditionali. inst. de verb. oblig.
11 Glo. l. iiij. in princ. j. eod.
12 d. l. j. de donat.
13 Bart. l. iuris gentium. in princ. de pact.
14 Socin. consi. xxv. in iij.
15 Dd. l. Gallus. §. forsitan. de lib. & posthum.
16 d. l. debitor.
17 Alexand. versic. non obstat. d. l. debitor.
18 Arg. d. l. debitor.
19 j. l. seq. §. fin. verb. si post nuptias.
20 Glo. auth. minoris. vers. hæc autem. C. qui dat. d. a. l. in possessionem. vbi Bart. j. ex quibus caus. in possess.
21 l. si pupillus. §. quæ sub conditione. de noua.
22 Ioan. Andr. in Speculo. in rub. de cessio. actio. in fi.
23 Barto. l. ita stipulatus. §. j. quæst. de verb. oblig.
24 d. l. is cui.
25 l. j. §. seruus. ff. ad Sillan.
26 l. ab Anastasio. verb. alium. C. mand.
27 l. ij. C. de dona.
28 l. si mulier. §. ex asse. ff. de iure dot.
29 Bald. l. per diuersas. 2. quæst. C. mand.
30 Alexan. consi. xxv. iij. vol.
31 Rom. consil. cxlij.
32 Bald. l. penult. in princ. C. ad Trebel.
33 d. l. debitor.
34 l. plane. vbi Bald. §. fam. erciscundæ.
35 l. & magis. de sol. l. blandiam. C. de fideiuss.
36 Auth. præsente. C. de fideiuss.
37 d. l. creditores.
38 d. auth. minoris.
39 Angel. authen. vt hi qui oblig. in princ.

tem non prohiberi: quod hic Baldus disputat,& alij probant [1]. Sed quum fideiussor de-
bitor sit,cur in hoc tractatu nihil de fideiussoribus dicitur? An,quod Gulielmus ait, sub
titulo mandati satis compraenditur? quod Baldus non probat. An, quod ego sentio,
43 quia sub hoc titulo † Praetor non de creditis quibuscunque tractat,sed de rebus? Et ideo
omnes contractus hic continentur,qui vel re principaliter contrahuntur [2], vel consen-
su, quorum tamen substantiam res respiciat [3]. At fideiussoria obligatio, licet alijs quo-
que contractibus accedat [4], tamen solis verbis contrahitur [5].

1 Alber. in rubr. qu. clauis in prima parte.
2 Instit. quibus mo. re contrah. oblig.
3 Instit. de obligat. quae ex consen.
4 Instit. de fideiuss. in prin.
5 L. Iubemus. C. de fideiuss.

SVMMAE.

1 ☞ Mutui & reliq. contrac. discrimen. 4.
3 L. Mutuum. explanata. 7.
5 Contractus innominati deprehendendi forma.
8 Mutuum, eodem reddito, & in genere, dari. 19.
9 Obligationem, diuerso reddito, tolli.
10 Libellus de restituendo mutuo valet: nisi obstaclum sit vitium.
11 Pacto contractum pugnante, eum reformare. 12. ex causis factis. 13.
14 Contractus varios nō nisi in casibus ex eodem oriri.
15 Commodati natura, & metamorphosis. 16.
17 Habitatione in lustrum vendita, locationem esse.
18 Contractus pro forma concepta nominari, & censeri. 23. 30.
20 Depositi irregularis forma.
22 Emphyteusis natura.
26 Venditionem variè argui. 27.
28 Permuta causa, & vsus.
31 Venditionem mutuo permisceri.
32 Mutuum societati misceri.
33 Crediti significatio.
34 Functionis natura, & vis.
35 Genus rerum initum.
37 Mutui natura sitque varia. 38.
39 Mutuo requisita.
40 Pensibilia mutuari.
41 Mutuans idem genus ἀλλὰ vt reddat. 43.
44 Mutuatum pensile numero reddibile.
45 Aurum pro argento non solui.
46 Genus idem variè soluibile.
47 Solutionis forma in fungibilibus.
48 Solui aliud pro alio ex causis posse.

LEX II.

MVTVVM. Iurisconsultus, qui proprium, genus,differentiásque
mutui hac lege explicare intendit,à proprij declaratione,id est, à sub-
1 stantia † incipit: ostenditq; in mutuo id agi,vt non eadem species,sed
idem in genere reddatur. Nam si eadem species redderetur, commo-
datum aut depositum esset. quae Iurisconsulti differentia, imperfecta ex
Doctorum nostrorum interpretatione est, cùm possit & alius contra-
ctus esse, puta pignoris vel precarii. Potest & locationis, aut innominatus esse [6]. Vnde
sequitur,Iurisconsultum has partes minimè sufficiẽter enumerasse [7]: quod sanequàm
indecorum tanto auctori fuit. Picus hic depositi,& commodati mentionem factam ex-
2 empli causa arbitratur. Constat * autem, exemplis dispositionem non restringi [8]. Sed
certè verba huic expositioni reclamant, cùm ex dictione, Alioqnin, appareat in vim
sententiae, non autem exempli proferri [9]. Accursius subaudit ad contextum, vel alius
contractus: quae expositio non interpretatur, sed nouam legem condit: nec tantùm
3 (opinor) licuit Accursio [10]. Ego † id Iurisconsultum sensisse arbitror. Pone, tibi centum
aureos mutuaui, adiecto pacto,vt eosdem omnino mihi redderes: pactio haec aduersus
mutui substantiam est,& ideo in alium contractum illud reformat [11]. Aut igitur dedi vti
litatis tuae causa, & erit commodatum: aut meae,& erit depositum: hi enim contractus
proximius mutuo accedunt, quàm precariũ,aut pignus,aut similia genera. Dixerit ali-
4 quis: Atqui † plurimùm differunt, cùm in eis dominium non transferatur [12], in mutuo
transferatur. Sed respondeo,hoc casu cùm actum est eandem pecuniam restitui,verisi-
mile est non transferri dominium: sicut enim in deposito cùm agitur tantundem reddi,
dominium aduersus contractus naturam transit [13]: ita in opposita propositione dicen-
dum, vt in mutuo, cùm tantundem restitui conuentum est, non transeat [14]. Quamuis
etiam si censeamus dominium transire,& in hoc id mutuum à precario,pignore, caete-
rísque similibus differre: non tamen consequens erit,quin sit aut commodatum,aut de-
positum: quod legis nostrae verba necessariò probant: nec enim translatio dominij,con-
tractui depositi repugnat [15]. Vnde si tibi scyphos dedi,& sic dominium transtuli,vt eos-
dem mihi redderes,commodati esse actionem Pomponius ait [16], quia in specie res data
est, secùs, si scyphos, tanquam argenti certum pondus: tunc enim praescriptis verbis agi
tur: apparétq; in eo responso non de traditione, aut datione dubitari,sed an actum sit,
vt in specie res restitueretur,an vt certum genus. Quapropter hîc Bartoli,aliorúmque
sententiam probare non possum, existimantium hoc casu contractum esse innomina-
tum,cùm do vt des: idq; quorundam iurium argumento, quae vel loquuntur, cùm non
5 id agitur vt eadem res detur,sed vt diuersa [17]. Inter quos casus apertissimam † differen-
tiam lex nostra constituit: vt cùm dominium non specie (quae functionem in genere re-
cipere posset,de qua loquitur lex nostra) sed areae transfertur,vt in meliorem formam

6 l. si tibi polit. de. §. de praescript. verb.
7 l. patre furioso. ff. de his qui sunt sui vel al.
8 l. j. §. quod vulgò. de vi & vi arm.
9 Bart. l. j. quaest. iiij. de cond. & demonst.
10 Glo. l. j. §. pen. C. de vet. iu. en.
11 l. cùm manu. in fin. de contrahend. empt. l. j. in fin. mand.
12 l. licet. §. rei depositi.
13 l. in naue. versi. idem iuris. loc.
14 l. fin. § fin. de leg. iij.
15 l. die. § fin. ff. depos.
16 l. fin. ff. de praescr. verb.
17 l. naturalis. §. j. de praescript. verb.

reducta, pro parte tantùm reddatur [1]: quo casu, siue propter formæ mutationem [2], siue
propter mercedis in re ipsa retentionem [3], non potest commodatũ, aut depositum rectè
dici, meritò contractus innominatus est. Sicut & cùm dominium transfertur hac lege,
vt incontinenti ante vllum receptum commodum reddatur [4]: nam & tunc contractus
innominatus est, vt Purpuratus ait: sed irritus, & qui pro nullo habetur [5], quod Socinus
arbitratus est, cui assentio, nisi restitutio ex causa alterius contractus fiat [6]. Idem fuit de
iure veteri in donationibus, quæ sub modo factæ sunt, vt post aliquod tempus ad dona-
torem res reuertatur [7]. Hodie autem ex lege Iustiniani hic contractus * nominatus est, 6
& actionem parit: quod & ex aliquorum sententia, in specie ob dotem datam dici po-
test: tametsi receptius sit, olim quoque fuisse nominatum dotis contractum [9]. Sed hoc
casu, dominium speciei mobilis videtur ipso iure retrò transferri [10]: nec talis restitu-
tio ad substantiam contractus pertinet, sed ad accidentem soluti matrimonij causam.
Iurisconsultus † autem hic loquitur de eo, qui dare debet, id est, facto suo dominium 7
retrò transferre, idque ex propria contractus substantia.

SPECIEM. Speciem, id est, rem, seu corpus [11]. Sed quid † si debitor, qui fortè 8
pecunia sibi mutuata, vel vino, aut tritico non eget, illud idem, quod accepit, reddere
velit? Et posse id, etiam creditore inuito, omnium ferè sententia receptum est [12]: quia
non ideo minùs mutuum est, cùm satis sit à principio eius opinionis cõtrahentes fuisse,
vt idem in genere redderetur [13]. Vnde cùm tũc mutuum propriè esset, ex solutione non
mutatur obligationis nomẽ, sed extinguitur [14]. Ex succedenti enim actu, quæ ritè facta
sunt, infecta fieri non possunt [15]. Nam & satis in eodem genere reddidisse videtur, qui
eandem speciem reddidit. Et ea certè sub illo genere continebatur, quod Alexander
scripsit. Nec obstat quòd lex ait, in mutuo quandoque nobis non easdem res reddi [16]:
quæ verba arguunt, & quandoque reddi, & consequenter id agi à principio posse: quia
Fulg. & Decius aduerbium, Quandoq;, interpretantur, non aliqua vice, sed aliquo tem-
pore [17]. Ego cum Institutionum locum aliter legi in antiquis codicibus scio, nempe hoc
modo: *Et quoniam nobis non eadem res, sed aliæ eiusdem naturæ, & qualitatis redduntur, inde etiam
mutuum appellatum est*, &c. qua ratione nihil prorsus obstat. Sed quid si ea species dete-
rior facta sit? vt quia moneta illa edicto principis imminuta, vel abolita sit. Et Alexan-
der Purpuratúsque non liberari soluentem, creditore inuito, rectè aiunt [18]. Nam † & 9
illud traditum est, si pro restitutione mutui, alia species diuersi generis ex consensu par-
tium reddatur, extingui obligationem [19], nec ideo minus censeri à principio fuisse mu-
tuum: quod Bartolus & cęteri hîc approbarũt [20]. Sed an † libellus sustineatur, quo actor 10
petierit, eum qui mutuò accepit, condemnari, ad idem restituendum quod accepit? Et
sustineri, Alexander, Socinus, Iason, Decius, tradiderunt, arg. legis nostræ, vt fiat in-
terpretatio, tanquam idem in genere, non in specie petitum sit [21]. Contrà Purpuratus,
quia nimia est abusio, altera ex dictione, Idem, altera ex relatiuo, Quod: solet enim Id,
relationem speciei, non autem generis facere [22]. Ego, si reus nihil de libelli obscuritate
obiecerit, priorem sententiam veriorẽ arbitror: si obiecerit, Purpurato accedo: debuit
enim certior fieri, quid actor peteret [23]. Sed nunquid valeat pactum in mutuo, quòd ea-
dem omnino species restituatur? Et Accursius, cæterique non valere censuerunt, vt sit
mutuum, tanquam eius substantiæ repugnet [24]. Reformabit † igitur hæc pactio contra- 11
ctum, & actio ex innominato dabitur, vt plerique sentiunt: vel ex commodato, vel de-
posito, vt ego suprà malui [25]. Sed cur secùs est in deposito, in quo valet pactum, vt domi-
nium transferatur [26]? Respondeo, cùm depositum bonæ fidei sit, informatur ab eiusmo-
di pacto aduersus naturalia contractus concepto, non solùm contractus, sed actio [27]. At
in mutuo, quod stricti iuris est, actio informari non potest; vnde solùm ex alio cõtractu
agetur [28]. Idque ego verius arbitror, quàm quod Decius tradit, qui nec ex deposito qui-
dem agi credidit: quæ sententia aduersus legis verba est. Sanè † quoties pactum contra- 12
ctui repugnat, distinguendum est, vt si substantiæ repugnet, non valeat contractus, sed
in aliam speciem reformetur, pactúmque attendatur [29]: siue contractus bonæ fidei sit [30],
siue stricti iuris, qualis in casu nostro contractus mutui, vel donatio [31]: siue de iudicio a-
gamus, quod stricti quidem iuris sit [32], sed bonę fidei naturam imitetur [33], semper pactum
attendimus, etiam si actus periret. Vnde & quum quis, Obligo me, inquit animo non
obligandi, nihil agitur [34]. Quòd si naturæ contractus repugnet, eodem modo semper
valet pactũ, si contractus bonæ fidei est, vt actione à contractu informata agi possit [35], si
stricti iuris, vt ex eo contractu agatur, vel excipiatur, quem pactum inducit [36]: quo casu
Doctores nostri intelligi quoq; possunt. Non † procedunt quoq; hæc, quoties cõtractus 13
à voluntate nostra pendet: nam pactum in contrarium non valeret: vt si cõstituo pro-
curatorem hac lege, ne possim eum reuocare [37]. Idem in deposito, quod ad nutum de-
ponentis reuocari potest, etiã si actum sit, ne reuocetur [38]. Vnde multò magis idem hoc
casu

1 l. si cùm aurum. de præscrip. verb.
2 l. reperi. §. fi. quibus mo. vsusfruct. amit. l. in naue. §. loca.
3 l. j. §. si vestimenta. depos.
4 Arg. capit. debitores de vsur. Iaf. l. frater. ij. not. de condi. ind.
5 l. qui sic. de sol.
6 l. si tibi. §. eod.
7 l. j. C. de donat. quæ sub modo.
8 l. si quis argentum. C. de don.
9 Doct. rub. sol. matr.
10 l. in reb. de iur. dot. Alexand. l. si moram. sol. matr.
11 l. sed si certos. de leg. j.
12 Glos. Cin. Alexand. Dec.
13 Arg. l. sed an vltro. §. j. de nego. gest.
14 Instit. quibus mod. tollitur oblig. in princ.
15 Argum. l. j. §. si vir. de acquir. possess.
16 Instit. quib. mod. re contrah. oblig. in princ.
17 l. res in dotem. §. de iur. dot.
18 l. cùm quid. §. eod.
19 Argum. §. pretij. causa. C. de rescind. vend.
20 l. ij. pro pecunia. C. eod.
21 l. si quis intentione. de iudic.
22 l. fine. C. de nego. gest. l. eam quam. C. de fideicom miss. vbi glo.
23 l. j. de eden. Iaf. l. sed & si possessori. §. item si mutauero. infra in §. j.
24 l. cùm manu. §. fin. de contrah. empt.
25 l. fin. de præscr. verb.
26 l. Lucius. l. die. §. j. l. Publia. §. j. ff. depos.
27 l. in bonæ fidei. C. de pactis. vbi dixi.
28 Bart. l. lecta. §. eod.
29 d. l. iuris gent. §. adeò. de pact.
30 d. l. cùm manu. §. fin.
31 l. vbi ita. de donat. caus. mort.
32 l. quod hæres. §. de eo quod certo loc.
33 l. per seruum. §. fin. de vsu. & habit.
34 Bart. l. nõ solum. §. morte. de operis no. nunt.
35 d. l. Lucius. d. l. die.
36 d. l. fin. de præscrip. verb. glo. l. ij. C. de iure emphyt.
37 Glos. c. fin. de procur. in vj. verb. reuocatum. l. si quis. in princ. de leg. iij. vbi Bart.
38 l. j. §. penult. §. depos.

casu dicendum fuit, cùm tale pactum aduersus substantiam contractus esset, quæ in libera voluntate vnius consistat [1]. Nam & tali casu, si extingui contractum diceremus, adiectio pacti ei noceret, cuius causa conceptum erat [2]. Idem cùm pactum extrinsecus adminiculum aliquod substantiæ repugnans induceret [3]: qua de re alibi a nobis disputatum est [4]. Idem, cùm vniuersali personæ bonorúmque translationi modus impossibilis, putà reseruatio rei particularis, adijcitur: viciatur enim modus, seu pactum: vt Bartolus in eo censuit, qui professioni monasticæ se dedicauit, reseruatis certis bonis [5].

14 ALIOQVIN. Non igitur † ex eodem facto diuersæ species contractus oriri possunt, vt Bartolus & cæteri hic adnotant: quod vtique certum est, cùm contraria natura species illæ consistunt: vt in mutuo, cuius natura est, vt idem in genere reddatur: & deposito, vel commodato, in quibus eadem species restituenda est. Idem quum ex tali facto principalis aliquis contractus oritur: nam alius consequens illi principali potius accedit, vt ille plenior videatur [6]. Cùm enim ex principali satis prouideatur partibus, etiam ratione subsequentis conuentionis, frustra nouum contractum lex induceret [7]. Meritò igitur vnus tantùm contractus celebratus censetur, qui menti partium magis accedat [8]. Quæ tamen conclusio perpetua non est: oritur enim ex eodem facto quandoque contractus seu actio specialis & generalis [9]: quo factum est, vt & contractus venditionis, cum innominato eodem ex facto, sed diuersis respectibus nascatur [10]. Idem in contractu commodati [11]. quod & in pacto contractibus bonæ fidei incontinenti subiecto receptum est: censetur enim præcedentis nominati contractus pars [12], & etiam innominatus, vt est frequentiùs traditum: vnde vtraque actio ex eo oritur [13]. Quod & in precario dicendum, ex quo datur interdictum, quod restitutorium, & summariæ cognitionis est [14]: itémque actio præscriptis verbis [15], quæ plenariam cognitionem desiderat. Vnde respectu interdicti, videtur nominatus contractus: respectu actionis præscriptis verbis, videtur innominatus: licèt aliter hac in re senserit Accursius [16]. Sed & ex eadem specie receptum est, duplicem videri contractum innominatum celebrari: vt cùm conuenimus, vti acceptis centum, eas Romam: ex parte tua erit contractus, Facio vt des: ex parte mea, Do vt facias. In delictis quoque dubium non est eodem ex facto plura crimina committi [17], quæ è diuersis legibus puniantur [18]. Sed & ex actu liberatorio constat non distractum solùm, sed etiam contractum produci [19]: quod hic Alexander annotauit. Illud quoque receptum est, ex eodem actu, & stipulationem, & alium quemlibet contractum resultare posse: quia contractus ipse legitimam stipulationi causam præstat [20]: & quia stipulatio idcirco inuenta est, vt alios contractus confirmet [21]: quod intelligendum, cùm verba definitioni stipulationis conueniunt: vt si dicam, Promittis mihi ementi Stichum seruum pretio decem? promitto [22]. & ita se habet communis opinio. Sed si dicam, vendis mihi seruum Stichum decem? vendo: quia verba promissiooem in futurum nullam cõtinent, censuit Alexander non esse stipulationem [23]. Nec quicquam facit Decij contradicentis ratio, tanquam stipulatio naturam contractus venditionis imitetur [24]: & ideo tunc nihil necesse sit, futuram præstationem respici: verum enim est, stipulationem contractum cui accedit imitari, sed salua tamen substantia sua, quæ ex definitione colligitur [25]: nec enim stipulatio est, cui stipulationis substantia deficit [26]. At definitio stipulationis hoc habet, vt futuram rei promissionem inducat. Sed quid hac in quæstione ego sentiam, alibi diffusius attigi [27].

15 COMMODATVM. Quoties † res aliqua certi commodi causa, id est, ob determinatum vsum datur, commodatum est [28]: sic dictum, quòd cum modo, id est,
16 præscripto fine detur. Transit † tamen hæc species non tarò in alium contractum: quandoque in contractum innominatum, vt cùm datio gratuita non est, sed vt mutua vice, & ipse dans aliquid accipiat [29]: vel cùm agitur disiunctiuè, aut rem commodatam restitui, aut tantum dari [30]. Idem cùm vsus ratione rei certus, ratione temporis incertus est [31], quandoque transit in contractum precarij, quod quidem precibus petentis conceditur tandiu tenendum, quandiu qui concessit patitur [32]: idque, vt Bartolus comminiscitur, vsus incerti causa. Vnde cùm dies nulla subest, ex Scæuolæ responso censuit esse precarium [33]. Sed hanc sententiam ego probare nequeo, quia responsum Scæuolæ sub rubrica de donationibus positum, de contractu potius donationis intelligendum videtur [34], quàm de precario. Certus enim vsus ibi sat expressus fuerat, & non est verisimile habitationem precariò acceptam [35], vnde quis statim, & sine causa, sola concedentis voluntate cum incommodo suo potuisset eiici [36], maximè cùm in eo responso ius vtendi non à voluntate concedentis, sed ipsius accipientis ex verbis epistola pendêret. Nec me mouet, quòd possint hæredes mutare voluntatem: quia donatio erat, id est, contractus olim innominatus, in quo ante traditionem licita erat pœnitentia [37], & ideo respectu futuri temporis, quo quis adhuc vsum non præstitit,

1 l. si precario. ff. de prec.
2 l. si peculium. §. j. vbi Bar. de penu leg.
3 l. j. §. j. si vsufruct. pet.
4 l. donationis de verb. sign.
5 Bart. auth. ingressi. C. de sacrosan. eccles.
6 l. j. §. quod si rem. depos.
7 l. idémque. §. si quis Titio. infra mand.
8 l. j. §. idem Pomponius. ff. depositi.
9 l. certi condict. §. cod. l. si remunerandi. §. apud Iulia. §. mand.
10 l. Labeo. iij. de contrah. empt.
11 l. si gratuitam. in princ. de præscript. verb.
12 l. fundi. de cõtrah. empt.
13 l. ij. C. de pact. inter emp. l. si vir. de præscrip. verb. l. si conuenit. ff. de rescin. vend.
14 l. ij. l. interdi. de precar.
15 d. l. ij. & l. duo. in fin. de precar.
16 d. l. interdum.
17 l. ij. de priuat. delict. l. plura. de act. & oblig.
18 l. j. vi bon. rap. l. senatus. de accusat.
19 l. in numerationibus. in fin. de solutionib.
20 l. ij. §. Titia. de doli exc.
21 l. v. §. conuentionales. ff. de verb. oblig.
22 Cin. l. hac consultissima. §. per nuncupationem. C. de testam.
23 l. v. §. stipulatio. de verb. obligat.
24 l. si stipulatus. de vsur.
25 d. §. stipulatio.
26 l. ij. de vsufruct. ea re.
27 d. §. stipulatio. in rubr. eod. tit.
28 l. in cõmodato. §. sicut. §. commod.
29 l. si rem tibi. §. j. de præscript. verb.
30 l. fin. de præscrip. verb.
31 l. si gratuitam. in princ. de præscrip. verb.
32 l. j de precar.
33 l. Lucius. de donat.
34 Arg. l. Imperator. de in diem adiect.
35 d. l. si gratuitam.
36 l. & habet. §. hospites. de precar.
37 l. Aristo. de donationib.

reuocari tanquam te non tradita poterat [1]: videtur enim in concessione eiusmodi tra-
ditio quotidie per patientiam fieri. Nec illa verba, Ex voluntate, significant, quatenus
mea voluntas fert, vt Bart. tradidit: sed simpliciter indicant, cōsensum scribentis talem
fuisse [2]. Putauerim itaque ibi non precarium, sed donationem esse: solúmq; precarium
ex eo à commodato discerni, quod precarium indistinctè ad concedentis nutum reuo-
cari potest [3]. Quod intelligit Decius etiam sine alia causa, nec attento eius qui impe-
trauit incommodo [4]. Nunc de deposito videamus. Et id celebrari existimatur, quoties
res causa custodiæ deponitur, idq; agitur, vt eadem restituatur [5]. Et ideo talis cōtractus
gratia deponentis fieri dicitur [6]. Sed quid si merces aliqua constituta sit pro custodia?
Et si expresse actum est, esse depositum, non ideo mutabitur contractus [7]. In dubio ta-
men constituta mercede potius locatio censebitur [8]: idque receptius est. Sed nunquid
tali deposito præstantur eadem priuilegia, quæ omnino gratuitis cōceduntur? Et Iason
ait hic, præstanda esse [9]: quapropter deponentem præferendum cæteris creditoribus
Picus censuit [10], dum tamen vsuras ex deposito non reciperet. Nec referre (inquit ille)
an verè de deposito constet, an ex sola confessione: nam tunc quoque eadem priuile-
gia habebit [11]. Sed nunquid alij sint contractus, quibus eadem species restituitur? Et
non est dubium, in pignore, in mandato, in locato, idem esse [12]. Sed quid in †quotidiana 17
quæstione, cùm quis fructus, & commoditatem habitationis talis domus certo pretio in
quinquennium vendit, an potius locatio erit? & sicut potest habitationis vtilitas in so-
lutum dari [13], videretur etiam vendi posse: vnde aliqui censuerunt, à singulari successo-
re expelli talem non posse [14]. Sed mihi temerè non videtur à regula recedendum [15], cùm
iste emptor commoditatis possessionem nullam habeat, nisi ex patientia, quæ ei in dies
præstatur [16]: vnde, si non præstatur à singulari successore, aduersus eum agere non po-
test [17]: meritò sola ei actio contra venditorem, quanti sua interest, relinquetur [18].

ALIVD GENVS. Cùm de translatione dominij agitur, aliúdque quàm quod
datum est, reddi debet, distiguūt hic Doctores, & quatuor casus perpendunt. Primus est
ad legem † nostram pertinens, cùm id agitur, vt aliud in specie reddatur, sed idem in 18
genere. & aiunt † esse mutuum: quod intelligendum est, dum cætera adsint, quæ ex na- 19
tura mutui necessaria sunt [19]: vt quia res data sit, quæ functionem in genere suo reci-
piat [20]. Quod & in dubio dicendum, vt quia contrahentes vsi sint verbo generali, putà,
Do tibi hanc pecuniam, vt tantundem in genere reddas: receptum enim est mutuum
potius, qui regularis est contractus, præsumi [21]: quod Bartolus & Alexander censue-
runt [22]. Quòd si expressè actum † sit, vt talis contractus potiùs sit depositum, vt quia ver- 20
bo deponendi vel commendandi vsi sint contrahentes, sed tamen actum, vt tantun-
dem restitui possit, quo casu dominium translatū videtur [23], depositum irregulare cen-
sebitur [24]: & quod ad vsuras attinet, vt prohibitione Euangelica creditor teneatur, na-
turam quandam mutui seruabit [25]. Hincque inferunt aliqui, quamuis natura beneficia-
rij contractus, quem feudum * vocant, in aliquibus mutetur, in reliquis tamen feudum 21
manere [26]. Quod intelligendū, nisi in iis mutetur, quæ ad substantiam originis, siue ratio-
nem pertinent [27]. Vnde quum † contractus emphyteuseos eò inuentus sit, vt melioratio 22
nis causa res detur: censuit Picus, si legitima pensio, id est, quæ fructibus respondeat,
constituta sit, notissimos eius terminos excedi, & ideo remissionem mercedis in eo ob
sterilitatē fieri [28], & amissa emphyteusi [29], non tamē meliorationes amitti [30]: & ita se ex
facto consultum respondisse [31]: quæ sentētia æquissima est. Sanè dubium non est, alium
quoque contractū, quàm mutui vel depositi, celebrari in hac specie posse [32]. Quid enim
si pecunia in dotem data sit, quæ soluto matrimonio in eodem genere restitui debeat [33]?
Quid si locatio contracta sit, quæ quandoque hoc casu locum habet [34]? Inducitur &
quandoq; societas [35]. Sed hi casus clari sunt: nos quid in ambiguis sentiendum sit dispu-
tamus [36]. Secundus † casus est, cùm id agitur, vt species pro specie reddatur, puta Stichus 23
pro Erote, & erit permutatio [37]: aut genus pro genere, puta decē modij tritici pro vigin
ti cadis vini, & erit cōtractus innominatus, Do vt des. Magis enim propriè fit permuta-
tio in speciebus, quæ ab ipso principio certę sunt, quàm in genere, quod non nisi post so-
lutionem certitudinē habet [38]. Sed profectò, vt rectè recentiores admonent, nihil aliud
est permutatio, quàm contractus, Do vt des [39]: & ideo non videtur constituenda hæc dif
ferentia, sed simpliciter dicendum, vtroq; casu permutationem [40], & ideo vtroque casu
actionem bonæ fidei oriri [41]. Si tamen species æstimata data sit, iam nō permutatio, sed
venditio esset [42], quod Paulus Castrensis eleganter declarauit. Tertius † casus, cùm a- 24
ctum est, vt species pro quantitate, id est, pecunia detur: & hoc casu contractus inno-
minatus est [43]. Quod intelligendum, nisi * pretij mentio facta sit: ea enim arguit, ven- 25
ditionem celebrari [44], cùm pretium propriè ad venditionis substantiam pertineat [45].
Nec arbitror, quod Iason scrupulosè censuit, quicquam referre, an iterata sit pretij
mentio

1 l. quoties. de seruit.
2 l. Aquilius. vbi Barto. de donat.
3 l. quæsitum. §. eum quoq. de precar.
4 Dec. l. contractus. de reg. iur.
5 l. j. in princ. depo. l. j. §. is quoque de act. & oblig.
6 l. ij. C. depos.
7 cap. ij. extrà. depos. Barb. consil. xxxj. in iiij.
8 l. j. §. si vestimenta. ff. de- posit.
9 Ias. iiij. notab. & hic. & eo.
10 l. si hominem. §. quoties. ff. deposit.
11 l. Publica. §. fin. depos. Bal. consil. clxxxvj. in v.
12 l. si tibi polenda. de præ script. verb.
13 l. Aquilius. de donat.
14 Arg. l. idemque. §. fin. ff. pro soc.
15 l. emptorem C. locati.
16 d. l. quoties. d. l. Lucius. vbi Imola.
17 l. fin. §. si de cōtrah. emp.
18 Alexand. l. si filio. §. fin. ff. solut. matr.
19 l. quæ testamento. de te stam. c. j. de ætat. lib. vj.
20 ff. §. seq.
21 Arg. d. §. quod ad rem.
22 Arg. l. Aristo. de donat. caput ad quæstiones. de rer. permut.
23 l. in naue. loca.
24 d. l. Lucius. d. l. die. §. j.
25 Roma. consil. cccxxviij.
26 Curti° prima parte feu. quæst. vj.
27 l. cùm manu. §. fina. de contrahent. empt. l. j. in fin. ff. mand.
28 Rom. l. interdum. §. j. de acquir. poss.
29 Auth. qui rem. de sacro- sanct. eccl.
30 l. pen ff. locati.
31 Arg. d. l. cum manu. §. fi. & d. l. fin.
32 l. fin. ff. de præscr. verb.
33 l. res in doté. de iur. dot.
34 d. l. in naue.
35 l. societas. ff. pro soc.
36 Gl. l. continuus. §. quod ita. de verb. oblig.
37 l. j. ff. de rerum permut.
38 l. cum incertus. de leg. j.
39 l. naturalis. §. j. ff. de præ- script. verb.
40 c. j. extrà. de rerum per mut. l. j. ff. de contrah. empt.
41 §. actionū. inst. de actio.
42 d. l. j. C. de res. permut.
43 l. fin. de cond. ob caus.
44 l. fin. C. de præd. decu. libro x.
45 §. pretium. inst. de con- trahen. empt.

mentio an id minus[1]: nulla enim ratio est, cur simplex nomen hic non sufficiat. Rursus
non arbitror distingendum, an pretium modicum sit[2], quum hæc distinctio ad loca-
tionem, non ad contractum innominatum pertineat: & satis sit venditori succurri, vt
26 contractus rescindatur, vel iustum precium suppleatur[3]. Mentio † enim precij rem
claram omnino facit, vt venditio celebrata videatur: & verbum Dari, impropriè ex
natura contractus accipiatur pro eo quod est tradi[4]. Et ideo ad discernendos hosce
contractus, ego magis attendendum arbitror, an pecunia vice precij data sit, quàm an
partes vsæ sint dationis, aut traditionis nomine. Et ita Celsi responsum intelligo[5]. Cæ-
27 terùm † & cùm genus pro pecunia datur, puta decem modij tritici, pro totidem aureis,
contractum innominatum non esse Bart. tradit[6], sed venditionem: quem & cæteri fer-
mè sequuntur: videtur enim expressum, quòd tacitè inerat, vt venditor daret: qui licet
in speciebus solùm ad tradendum obligetur[7], tamen si genus aliquod vendat, puta cen
tum cados vini, tenetur dare[8]. Atque ita se habet receptior sententia, quæ tamen nullo
iure probatur, cùm lex generaliter dicat, venditorem solùm ad rem tradendam tene-
ri[9], Rei autem appellatio generalis est. & alibi, vinum tradere debere[10], & si id factum
non sit, ad id quod interest condemnari[11]. Nec obstat quòd emptor tenetur facere pe-
28 cuniam accipientis: quia alia est ratio pecuniæ, quàm † ius gentium, vt Aristoteles 1.
Polit. cap. v 1. inquit, ideo inuenit, vt vsum, dominiúmque simul præberet[12]: alia vini,
tritici, cæterorúmque generum in quibus satis duxit, si venditor euictionis causa tene-
retur: vnde lex hac in re differentiam inter precium & mercem præcisè constituit[13],
cùm tamen constet, mercem etiam de genere dici, puta vino, ære, ferro, mancipij[14],
Et quamuis dandum esse vinum à venditore Paulus dicat[15], intelligitur, si venditor da-
re possit[16], nempe quia dominus: aliàs sufficit traditio: sic enim in hac materia datio-
29 nem * interpretamur[17]: qua de re latius hic altercantur Decius, Purpuratúsque vt-
30 cunq; thema est disputabile. Quartus casus est, quid † in mixtis dicendum sit, vt cùm
hinc species cum pecunia, illinc sola species datur. Et conclusio est, in primis inspicien-
dum esse, quid verisimiliter contrahentes egerint[18]. Vnde si tibi agrum centenarium
dederim, & tu mihi alium decennarium, itémque x c. aureos dederis, egerimúsque vt
sit permutatio, censet Bartolus permutationem esse[19]. quod accipiendum in iis, quæ ex
voluntate nostra pendent: quantum enim ad alia pertinet, secus esset[20], attendemúsq;
potius, quid principalius in contractu deductum sit[21]. Quapropter vectigal laudatiuum
ius caduci in hoc contractu seruabitur, secundum emptionis, non autem permutatio-
nis naturam: alioquin fiscus, vel dominus fraudari facilè posset, vt Purpuratus ait, quod
& Paulus Castr. sentit. Sed quid si non appareat quid actum sit, vel quid principalius in
contractu deductum? Et Bald. videri emptionem potius, quàm permutationem esse,
scripsit[22]: quia hic fauorabilius est, vt ex solo consensu oriatur actio[23]. Contrà Ponta-
nus, Imola, Fulg. Iason, vt potius sit permutatio: quia in dubio censendum est, contra-
ctum innominatum esse[24]. Sed ego partem agri venditam, partem permutatam magis
crediderim[25]. Nihil enim repugnat, mixturam hanc contractuum, quæ separabilis est,
31 ex simplicibus iudicari, quod alibi attigimus[26]. Sed quid, si † quis det tibi decem mo-
dios tritici, hac lege, vt Calendis Maij tantundem restituas, vel æstimationem, quid
tunc erit? Et videretur esse contractum mutui, & ideo illicitum, propter vsuram, cùm
verisimile sit hinc ad Calẽdas Maij precium tritici auctum iri[27]. Alij venditionem esse
arbitrantur, & legitimum contractum censent. Picus mixtum ex venditione & mutuo,
32 & ideo præscriptis verbis agi[28]: quæ sententia est vera. Quid, si † quis det pecuniam,
vel alias res mercatori, pacto, vt donec eas restituerit, quinq; annua pro lucro pendat?
quòd si aliquo anno damnum ex ea pecunia fecerit, quinque illa retineat? Et Socinus
non videri mutuum simplex censuit, sed societate mixtum, contractúmque innomina-
tum censeri[29], & ideo valere pactionem: quæ sententia reprobata est[30], quia hoc casu
nihil refert qualis sit contractus pactio. Certè iure Pontificũ vsuraria censetur[31]. Cùm
enim mercator respectu sortis sit debitor generis, & genus perire non possit[32], apparet
hunc securè lucrum consequi, saluo sibi semper capite. Quid si procuratorem ad cau-
sas constituo, & tritici modios decem annuos me daturum pro mercede promitto? Et
quia nec mandatum hoc est, quia non gratuitum[33]: nec locatio operarum, quia non pe-
cunia, sed triticum datur consequens est contractum innominatum esse[34]. & ita recep
tissimum est, quod aliqui hic tradiderunt. Rursus quid dicendum? Duo antisophistæ
altercantur, & disputando alter sic dicere ait Aristotelem, alter negat: & vadimonio
facto, promittunt centum aureos, ni ita sit: quis contractus hic erit? Et sponsionem con-
tractui innominato accedere clarum est[35]: & ideo ea re integram concedi voluntatis
mutationem Picus ait[36]. Sed hæc ad casus mixtos non pertinent.

VT rectè mentem Iureconsulti percipiamus, prius oportet verba declarare,

Et in

1 Arg. glo. l. si conuenerit de pignor. act.
2 Glos. l. j. § præterea agendo. de superfi.
3 l. ij. C. de rescind. vend.
4 l. si stipulatus. de vsur.
5 d. l. fin.
6 Argu. l. si sterilis. §. cum per venditoré. j. de act. emp. in verb. dandum.
7 Lex empto. de act. empt.
8 Arg. glo. l. si domus. §. col lectione. de leg. j.
9 d. l. ex empto.
10 l. ij. §. fin. de act. empt.
11 d. §. cum per vẽditorem.
12 d. l. j. de contrahẽ. empt.
13 l. j. j. de rerum permut.
14 l. j. j. de contrahẽt. empt.
15 d. §. cùm per vẽditorem.
16 l. qui testamẽto. de testa.
17 l. iij in princip. ff. de act. emp. l. si stipulat°. de vsuris.
18 Bart. & Doct. d. l. Aristo. de donat.
19 Argum. l. tenetur. §. j. de act. empt. l. si in emptione. de contrahent. empt.
20 l. si sponsus. §. circa. de donat. int. vir. & vxor.
21 c. ad quæstiones. de rer. permut. vbi Doct.
22 Bald. in procem. feud.
23 l. iuris gent. §. de pact.
24 Gl. l. de æstimat. act. l. ij. de præscript. verb.
25 d. §. circa. l. cùm hic status. §. pen. de dona. inter vir.
26 l. ij. in prin. de verb. obl.
27 c. fin. extra de vsur.
28 l. si tibi arez. de præscr. verb.
29 d. l. si tibi arez.
30 Abb. consi. cxiiij. in causa mouenda in ij. vol.
31 xiiij. q. 3. iij. plerique.
32 l. incendium. C. eod.
33 l. j. §. mãdatum. vbi Bar. j. mandati.
34 l. j. §. si quis sacculũ. depos.
35 l. si rem. §. fin. de præscr. verb.
36 d. l. si pecuniam. de condic. ob caus.

Et in primis vidẽdum est, quid sit, in creditum ire. Et alias †docui, credere propriè cum 33
dici, qui ita rem alienat, vt dominium transferat[1]. Qui enim dominium retinet, propriè
credere non dicitur: quia rei vendicatione tutus est, nec fidem alterius sequi videtur[2]:
hincque in creditum ire dicitur, non qui rem suam, seu certam speciem vendicat[3], sed
qui in personam agit, vt sibi satisfiat[4]. Qui si in possessionem pignorum debitoris, ex
decreto prætoris missus sit, in creditum possidere dicitur[5]. vnde & per prolepsim, in cre
ditum ire, simpliciter pro credere accipi plerunque constat[6]: qui sensus & huic respon-
so conuenit. Functio † verò est vsus, vtilitatisve ipsius effectus, & æstimatio, quæ pro alia 34
re fit, vt creditori satisfiat. Vnde alibi idem Iurisconsultus[7]: Pretia rerum non ex affe-
ctu, nec vtilitate singulorum, sed communiter funguntur, id est, mutua vtilitate pensan
tur[8]. Sic & infrà, quatenus mutua vice res fungantur, quæ tantundem præstent[9]. Genus
à Dialecticis & nostratibus vario modo sumitur[10]: sed hîc μέσωνυμικῶς † pro rebus intelli- 35
gitur, quæ sub suo genere continentur[11]: vt, vinum, triticum, oleum, differt quidem
meum à tuo: sed omne tamen sub genere vini, tritici, olei continetur. Solutio, est † obli- 36
gationis liberatio, in actione personali[12]. In vendicatione enim alia solutio non fit, sed
species petita restituitur. Igitur sciendum est, hîc à Iureconsulto non solùm ea descri-
bi, quæ propriam mutui naturam respiciunt: sed etiam rationem adferri, cur in iis tan-
tummodo quæ pondere, numero, mensura cõstant, mutuum locum habeat. Cùm enim
res mutuò idcirco detur, vt in dominium debitoris transeat, possitq; ille tanquam sua
vti, ex quo vsu species dicitur perimi: consequens est, vt consumpta pecunia, vel tritico
mutuo accepto, debeam restituere non eandem speciem, quia consumpta est, sed aliud
æquè omnino pollens, ne creditor in damno sit[13]. At si speciem diuersam, etiam melio-
rem, eo inuito restituerem, eius conditionem deteriorem facere viderer[14]. Igitur † per 37
locum à consequenti destructo[15], in iis tantummodò consistit mutuum, quæ appendun-
tur, mensurantur, numerantúrve: quia ex eorum natura censetur valor adeò æqualis,
& adeò rei acceptę respondere, vt quantumuis scrupuloso iudicio differentia constitui
nulla possit[16]. Vnde interpretatione legis cẽsetur creditori idem penitus solutum: quia
in his rebus functio, seu vtilitatis pensatio magis fit per solutionem eiusdem rei in ge-
nere, quàm per speciem. Species enim eadem restituenda non est[17], tametsi & quando-
que per speciem fiat: vt quando res consumpta non est, quia debitor non indiguit, &
eandem restituere vult: potest enim etiam inuito creditore, vt suprà vidimus[18]: hócque
sensu dictio, Potius, comparatiuè secundum naturam suam, non autem electiuè posita
erit[19]. Decius & Picus functionem hîc interpretantur, id est, similitudinem, tanquam
velit Iureconsultus maiorem similitudinem esse inter species sub hoc genere consisten
tes, quàm inter alias species quæ non appenduntur, vel numerãtur: quod & ferè Zasius
noster sentit, nempe attẽdi quidem in mutuo speciem, id est specierum similitudinem,
sed tamen magis attendi solutionem, id est, vt tantundem reddatur, & eiusdem quali-
tatis[20]. Quæ interpretationes in se veræ sunt, sed non tam quadrant verbis, quàm
communis expositio, si rectè tradatur. Alij non habent in textu dictionem, magis, sed
simpliciter, per solutionem, quàm specie: quod parum refert: ἐκλειπτικῶς enim subaudi-
tur, verum nimis insolens esset loquendi modus.

CONSISTVNT. Consistunt, id est, suam substantiam habent: quia † earum 38
est natura, vt pondere, numero, mensura distrahantur. vnde infertur hîc probari, vt mu
tuum consistat, id esse † necessarium, vt tales res aptæ sint ad functionem in genere suo 39
recipiendam. Quapropter si quis oues ad numerum alicui credat, mutuum nõ est: quia
non recipiunt aptitudine functionem in genere suo. Item si quis ex pluribus eiusdem
scriptoris quæ extent exemplaribus vnum alteri credat, non erit mutuum: quia vix est,
vt possit eiusdem qualitatis aliud reperiri[21]. Sed hæc olim fuere, cùm libri manu scribe-
bantur: hodie verò cùm typis æreis, prelóq; excudãtur, secùs est, vt Lancelotus, & Pur-
puratus rectè cẽsent. Addit Accursius alterum quoq; requiri, nempe vt naturaliter res
mutuatæ, ad id inuentæ sint, vt pondere, numero, vel mensura distrahantur. Addit ter-
tium, vt communis vsus talium rerum is sit, vt functionem in genere recipiant. Sed in
lege nostra apparet, aptitudinem sufficere, nec inuentionem, vsúmve cõsiderari. Verbi
gratia: cogitarunt prius homines aptũ & conducibile omnibus fore, si publica materia
signaretur, quæ rebus precium suum reponeret[22]: inuenta pecunia, subsequuta est eius
distrahendi aptissima via, nempe numeratio, eámq; communis vsus approbauit. Quòd
si pondere vel mensura detur pecunia (quod hi faciunt, quibus acerui nummorum
sunt, vt in Philipp. 11. inquit Cicero, quódque inter reges fieri quandoque solet) non
ideo minus erit mutuum[23]: sufficit enim, vt hîc probatur, aptitudo: quod intelligen-
dum, non de rei solùm aptitudine, sed etiam contrahentium, qui id agant, quod mutuo
conueniat. Quid enim si pecuniam numerent, vel appendant hoc pacto, vt eadem spe-
cies

1 l. si ventri. §. in bonis. de priuil. cre. l. in nauc. versic. ex superiore. §. loc.
2 §. 1. Instit. de actio.
3 d. l. in naue.
4 l. procuratoris. §. pen. §. de trib.
5 l. à diuo. §. si pignora. de re iudicata.
6 l. seruo inuito. §. fina. ad Trebel.
7 l. pretia. §. ad leg. Falcid.
8 l. si seruum meum. ad leg. aquil.
9 d. l. certum. §. eod.
10 l. legato generaliter. de leg. 1. Bart. l. Mæuia. §. duorum. in princ. de leg. 2.
11 Gloss. c. generali. §. illos. de electio. in 6.
12 l. solutionis. de verb. sig.
13 Ioan. And. in mercur. regul. peccatum. Alber. Iason. Deci. hîc.
14 l. fin. §. de vsu & hab.
15 l. apud antiquos. C. de fur. Bald. l. conuenticulam. de ...
16 Bald. & Dec. hîc.
17 Paul. Cast. hîc.
18 §. in princ. l.
19 Arg. l. iiij. §. de iurisd. om. iud.
20 l. cum quid. §. eod.
21 l. si non sortem. §. libertus. de cond. indeb.
22 l. j. de contrah. empt.
23 l. quoties. C. de suscep. libro 2.

cies restituatur[1]? Quid si pecuniam in sacculo, non numeratam quis dederit, vt tantundem reddatur[2]? non erit certè mutuum, nisi tãquam antè numerata traderetur: vel ille ea fide acciperet, vt mox numeraturus, & quam summam cõperuiset restituturus: quod Alex. hic attestatur. In quolibet enim actu, oportet materiam, subiectáq; omnia volun-
40 tate conuenire[3]. Ex hinc Bart. rectè infert: si certo † pondere vendantur panes, si certa mensura vendantur ligna, si certo canone conficiantur lateres, posse eis creditis rectè mutuum contrahi, quia aptitudine functionem in genere suo recipiunt[4]. Nec refert, ea aptitudo ex natura sit, vt in granis piperis & castaneis & nucibus: an ex lege vel consuetudine municipali: quod & Accursium sensisse arbitror.

IN GENERE SVO. In alio ergo genere fieri restitutio mutui non potest,
41 quod quibusdam quæstionibus hic explicant Doctores. Et in primis: Quid, si † accepi pecuniam ad numerum, nunquid potero reddere frumentum ad mensuram? Et omnes negant: separatum est enim pecuniæ & frumenti genus[5]. Quid in casu contrario? an si mutuaui triticum, possis reddere æstimationem? quod videretur[6]: quia propémodum rem præstat, qui æstimationem soluit[7], vnde & æstimatio vice rei fungitur[8]. Sed tamen contrarium receptum est: quia in mutuo non sufficit functio æstimationis, nisi sit in eodem genere, vt hic dicitur. Nec obstat quòd quandoq; lex dicat, pro vino mutuato solui æstimationem[9]. quia illa solutio non ex natura mutui fit, sed propter moram debitoris, qui, quanti plurimi res valuit, condemnatur. Vnde si creditor velit, potest obdurare, vt res ipsa sibi restituatur[10]: quod infrà attingemus. Nam & videmus, quoties principalis ad rem dandam tenetur, non obligari fideiussorem, qui æstimationem adpromittat[11]: nisi in pactis, cùm promissio post tempus moræ refertur[12]: in eis enim & ipse principalis æstimationem pateretur[13]. Sed quid, si partes consentiant? vt quia mu-
42 tuem tibi centum metretas vini, vt reddas centum modios tritici? Et cùm *substantia contractus partium verbis non mutetur[14], cõsequens est, non mutuum, sed contractum
43 innominatum, Do vt des, hunc esse[15]: & ita omnes fatentur. Quid rursus † si chœnicem farinæ tibi mutuem, vt reddas certam mensuram tritici: vel cadũ vini suauis, vt reddas tantundem fugientis, vel acescentis? & si id actum est, videretur esse mutuũ: eadem enim hotum ὕλη est[16], & ideo videtur idem in genere suo restitui. Quod & dicendum est, si centum tibi mala Appiana mutuem, vt totidem melimela restituas. Quòd si cõuentum ita non sit, non putarim posse triticum pro farina, vel contrà, restitui[17]. Quamuis enim sit idem genus, non est eadem qualitas[18]: nec videtur melior conditio creditoris fieri, cum eo inuito fiat[19]: quod alibi attigimus[20]. Tandem quæritur: Quid si accepero ar-
44 gentum ad pondus, nunquid † potero reddere argenteam pecuniam sub numero? Et videretur, est enim eiusdem generis[21]. Sufficiet igitur, si paris bonitatis, & in effectu paris
45 ponderis reddatur: & hoc communiter aiunt. Quòd † si quis pro argẽto æstimationem in auro reddere vellet, non audiretur[22]: non enim aurum & argentum eiusdem generis sunt[23]. Idem si pro obrizo auro, aut argento pustulato, ærosum, aliúdue deterioris notæ soluere vellet: quod communiter receptum est. Sed in hoc contraria mihi verior sententia videtur: eiusdem enim hæc sunt generis, & ideo satis erit, si debitor indemnem creditorem seruet[24], vt quia refusionis impendia, omnéq; ἀπόβαρον seu intertrimentum resarciat: quod Paulus Castren. censuit, vt scilicet eatenus liberetur debitor, quatenus zygostatæ iudicio, de liquato ære reliquum argenti supererit creditori[25]: quod & Picus probat, & nos hodie sequeremur post Chrysulcæ aquæ vim repertã, quam nõ habuisse
46 veteres videntur[26]. Qua ratione idem videretur dicendum, cùm † quis argenteam pecuniam certo pondere credidisset, poterunt ei pastilli seu massa argentea restitui[27], quia eiusdẽ est generis: nec forma videtur in cõsideratione fuisse[28], cùm non numerata, sed appensa sit pecunia[29]. Satis igitur esse deberet, si monetariorũ impẽdia ad æquilibrium creditori resartiantur[30]. Sed tamen in hoc cõtraria sententia receptior & verior videtur, quia, vt Decius ait, non est par causa massæ, quæ numerari nõ potest, nec tam facilè ad pecuniam redigi, sicut pecunia ad massam[31]. Et hæc quidẽ in pecunia procedũt, quæ certo pondere mutuata sit. Quid si centum aureos numeraui? & si ad æstimationẽ librarum, putà Turonensiũ, vel imperialiũ redacti sint, satis est totidẽ libras restituere, etiam alia in moneta: nihílq; opus est totidẽ aureos reddere: quia functionẽ hæc inuicem recipiunt[32]. quòd si librarum nulla facta est mentio, tunc sentit Bart. omnino pecuniam auream esse restituendam[33]: qua tamen in re fatentur Doctores contrarium cõsuetudine vbiq; obseruari[34]. Ego optimo iure inniti consuetudinem arbitror: quoniã Paulus ait, in aliam formam solui posse[35]: cuius verba inuertit Bart. dum eandem tamẽ materiam
47 subaudit. Nam † & ex numeratione apparet, tanquã pretiũ, numeratã fuisse pecuniam vnde sufficere debet, si pretiũ restituatur[36]. Iuris enim interpretatione cùm de numeratione agitur, hæc in substãtia non differunt[38], aurúmq; cũ argento functionẽ recipit[37],
sicut

1 l.fin.de præscript.verb.
2 l.plane.§.j.de leg.j.
3 Bart.l.serui electione. de lega.j.
4 Inst.quib. modis re contrah.oblig.in princ.
5 l.si ita fideiussorem.de fideiuss.
6 l.vinum.ff.eod.
7 l.propémodum.de verb. signific.
8 d.§.cùm per venditorem.
9 d.l.vinum. d.§.cùm per venditorem.
10 l.vbi autẽ.§.fin.de verb. obligat.
11 Glo. d.l.si ita fideiussor. vbi Bart.
12 l.si stipulatus es. de fideiussor.
13 l.stipul. non diuid.versi. Celsus.de verb.oblig.
14 l.insulam. de præscript. verb.
15 l.fin.de præscr.verb.
16 l.in venditionibus. de contrahend.empt.
17 l.cum quid.ff.eod.
18 Bar.l.quæsitum.§.illud. de leg.iij.
19 l.fin.de vsu & habit.
20 d.l.cum quid.
21 l.j.in fin. l.cum certum. l.Titiæ.de aur.& arg.leg.
22 Purpur.hic.
23 l.fin. de vet. numis. pot. lib.x.l.j.de arg.præt.eo.lib.
24 d.l.cùm quid.
25 l.fin.C.de pond.lib.x.
26 l.idem Pomponius scribit. versic. sed si deduct. de rei vend.
27 Arg. l.lana. de lega. iij. in fin.
28 l.quid tamẽ. circa med. quibus mod.vsusfr.amitt.
29 Arg l.planè. §.j.de le.j.
30 d.l cum quid.
31 d.l.quæsitum.§.illud.de leg.iij.
32 l.j.de contra.empt.l.quæ extrinsecus.de verb.oblig.
33 Bart.d.l.j.§.fin.d.l.quæ extrinsecus.l.Paulus respondit.de solutionib.
34 Curt.tract.de moneta.
35 d.l.Paulus.
36 d.l.j.d.l.Titiæ.d.l.si quis argenti.in princ.de donat.
37 d.l.quæ extrinsecus.
38 d.l.j.C.de arg.prec.

ſicut & cum ære[1]: quod etiam aduerſus fauorem fiſci, pro commoditate ſoluentium, ſeruari videmus. Putarim tamen, ſi probabiliter creditoris intereſt, in eadem moneta potius reſtitui, tunc ſecus eſſe[2]. Quid enim ſi creditor mercaturam exerceat, & ſoleat ſuas pecunias Lugdunum deferre? intereſt eius, ære non onerari, ſed ſuum ſibi potius aurum reſtitui[3]: tametſi plerique generaliter ſemper intereſſe creditoris putent.

SOLVI NON POTEST. Regulariter ergo conſtituendum eſt, aliud pro alio, inuito creditore, ſolui non poſſe: adeò, vt ſi pecunia debeatur alicui, tanquam ſpecies, in alia pecunia ſolui non poſſit[4]. Non procedit id in cauſa † neceſſitatis, vt quia 48 res debita non poſſit præſtari[5]: tunc enim neceſſatiò ad dationem in ſolutum recurrimus: idque etiam ſi tali beneficio renunciatum ſit[6], niſi iuramentum acceſſerit: nam & tunc in ſolutum dare inuito creditori aliam rem non poteſt[7]. Cedere tamen bonis, niſi ei beneficio etiam renunciatum ſit, poteſt[8]. Sed & tale quoque beneficium eccleſiæ competit, quæ, ſi ſoluendo non eſt, immobilia dare in ſolutum creditori poteſt[9]: licet meliori conditione det, quàm priuatus facere poſſit[10], idque ſpeciali fauore: quod Iaſ. hic declarat. Idem dicendum, ſi creditor ipſe rei ſibi legatæ nõ ſit capax: debetur enim æſtimatio, cuius ſit capax[11]. Idem, cùm ſpecies, quæ à moratore debetur, perempta eſt: nam & tunc æſtimatio præſtatur[12], idque, ne mora, vel delictum debitori proſit[13]: neceſſatiò enim tunc hoc fuit ſtatuendum, cùm vulgò dici ſoleat, neceſſitati nullam legem eſſe[14]. qua ratione hæredi, propter beneficium inuentarij, ſuccurrendum eſt, vt rem pro pecunia legatariis ſoluat[15]: itémque fideicommiſſariis, vt rem alienatam ſibi hæres in quartam imputet[16]. Idem, propter coniunctionem ſanguinis, ne chariſſimos quis à ſe abdicare compellatur, quadam pietate inductum eſt[17]: quod & ad probabilem affectionem perductum eſt: vnde filiusfamil. non tenetur libros à patre ſibi emptos, nec donatos conferre, ſed pretium ſoluere[18]. Sed & cùm pecunia propter certam ſpeciem debetur, receptum eſt, ſpeciem ipſam ſolui poſſe, nec cogendum debitorem, vt pecuniam pendat[19]. Is quoque, cui certa bonorum pars eſt relicta, æſtimationem accipere arbitratu hæredis compellitur[20]. Sed negant plerique hoc caſu aliud pro alio ſolui: quia appellatione bonorum, ſatis continetur æſtimatio[21], cùm ipſa maximè beet, ideſt, diuites faciat[22]: nec videtur teſtator tali verborum generalitate voluiſſe ſpecies præciſè contra hæredis voluntatem dari[23]: quod Petr. Rayn. Bald. Albet. Raph. rectè ſentiunt[24], ſicq; Accurſij ſententiam ſuſtinent, quæ & mihi placet: nam & prætor, qui bona conferre cohæredibus iubet, ſatis habet ſi æſtimatio, vel etiã ſatisfactio præſtetur[25]. Sic & filiusfamil. qui ratione legitimæ dicitur creditor eſſe quotæ partis bonorum paternorum[26], relicta ſibi certa ſpecie, cogitur eam accipere, & inofficioſi querelam omittere[27]: quo fit, vt æſtimationem quoque accipere compellendus videatur, ea enim ex ſubſtantia paterna eſt[28]: licet in contrariam ſententiam frequentiùs itum adpareat[29]. Fauore quoque ſoluentium fiſco, quandoq; aliud pro alio præſtatur, vt communiter receptum extat: putà pro auri vel argenti maſſa æſtimatio[30]: ſic vt & fauore munificentiæ[31]. Vnde ſi teſtator legauit monaſterio decem cados vini annuos, poterit hæres vineam, vnde veriſimiliter percipi tantum poſſit vini, præſtãdo liberari: quod Bald. & Iaſ. credidere. Sed hac in re ampliùs cogitandum eſt, cùm hæres ipſe non ex liberalitate, ſed neceſſitate ſoluat[32]. Verum & fauore religionis, qui ſeruitutem certo fundi loco debeat, in alio eam conſtituere poterit[33]. Cæterum & propter difficultatem exactionis, quandoque æſtimatio pro re præſtatur[34], quod & generaliter in iis caſibus dicendum, quibus ad æſtimationem litis deuenitur, ſiue in actione in rem[35], ſiue in perſonam: quod alibi adtingemus[36]. Vnde in obligationibus faciendi, reſtituendíque, nõ rarò ad id quod intereſt, recurrimus: quod ſuis locis à Doctoribus traditum extat[37]. Sed & grauatus vt rem redimat, Titióque præſtet, ſi durum nimis venditorem experiatur, æſtimationem præſtare poterit[38]: quæ interpretatio ex teſtatoris mente deſcendit, qui rem alienam legando, ſatis credidit, non niſi periculum æſtimationis ad hæredem pertinere: alioquin impoſſibile fuiſſet legatum. Ad hæc pertinet, & cùm quis bona fide domum alienam locauit: nam æquè commodam aliam præſtando, liberabitur[39]. Illud quoque generaliter tenendum eſt, valere conuentionem partiũ, qua actum ſit, vt aliud pro alio ſolui poſſit[40]. Et ideo regula textus noſtri, inuito creditore, tantùm procedit: nec refert, expreſsè actum id ſit, an tacitè; vt cùm is, qui fideiuſſorem dare promiſit, dat pignora: id enim quandoque permittitur[41]: licet regulariter ſecùs ſit, propter periculum cuſtodiæ[42], vel dubium euictionis[43]. Idem, cùm fideiuſſor pecuniam creditori promittit, qui pignori incumbit: id enim actum videtur, vt creditor prius vendat pignus, deinde fideiuſſorem in reliquo conueniat: quod Angel. cenſuit[44]. Nec rurſus refert, principalis creditor conſentiat, an is, qui ſolutioni eſt adiectus[45]: niſi quòd principali conſentiente, liberatur debitor ipſo iure: ſi verò conſentiat adiectus

ipſo.

ope

1 d. l. j. C. de col. æris.
2 d. l. Paulus.
3 Ang. d. l. Paulus. c. fin. extrà. de malefic.
4 l. alia. vbi Bart. de leg. j.
5 Authen. hoc niſi debitor. C. de ſolutio. ca. Odoardus. de ſolut.
6 Cyn. d. authẽ. Mod. hic.
7 Alex. conſil. xxvij. in ij.
8 Doct. l. alia. §. j. Sol. matr.
9 §. ſi verò. authen. de al. & emphy.
10 Ro. conſil. clxlij. de eſſt.
11 l. filiusfam. §. ſi quis alicui. de leg. j. l. Titia. in prin. de leg. ij. l. patron°. de le. in.
12 l. ſi quis. §. fi. de ver. obl.
13 l. qui autem. §. 1. de conſt. pec. l. illud. i. quod met. cau.
14 l. j. de offic. conſul. Iaſ. l. principalibus. §. eod.
15 l. fin. § & ſi præfatam. C. de iure delib.
16 l. Marcellus. §. res quæ. ad Trebel.
17 l. ſi domus. §. qui conſ. teror. de leg. j.
18 Arg. gl. l. nepos. de verb. ſign. Iaſ. hic.
19 l. ſi vero. §. fin. ſol. matr. l. mulier. §. j. de re iud.
20 l. non amplius. §. j. de leg. j.
21 l. ij. verſic. vel æſtimatio verũ. C. quan. & quib. quar. pars. lib. x.
22 l. bonorum. de verb. ſig.
23 l. generali. §. fin. de vſufruct. leg.
24 d. l. non ampliùs.
25 l. j. §. iubet. ver. ſed & ſi. de collat. bon.
26 l. Papinianus. §. quartã. ſ. de inoffic. teſtam.
27 l. cæterum auth. vt cum de appell.
28 l. ſcimus. verſ. ſancimus. C. de inoffic. teſtam.
29 Bart. l. ſuus. in princ. de hær. inſt. Iaſ. d. l. nõ amplius.
30 l. j. de arg. prec. d. l. j. de collat. ær.
31 d. l. ſi quis argen. in prin. & § ſin autem donator.
32 l. inter eos. §. is quoque. de reg. iur.
33 l. ij. § locum. de relig.
34 l. cum filius. in princ. de leg. ij. l. qui reſtituere. de rei vend.
35 l. ſi ſeruus. de euict. l. iij. § item quæritur. de reb. eor. l. hæredes. §. ſi vnus. ff. famil. erciſc.
36 d. l. vinum §. eod.
37 l. ſtipulationes non diuiduntur de verb. oblig.
38 l. non dubium. in fin. de leg. iij.
39 l. ſi quis domum. in prin. lca. loca.
40 l. ſi quis ſtipulatus fuerit decem. de ſolut.
41 l. qui autem. §. ſi quis. de cõſtit. pec. Bar. l. j. qui ſatiſd.
42 l. quemadmodũ. §. pen. ad leg. Aquil.
43 l. ſi Titio. de pignor.
44 Authẽ. de fideiuſſor. in princ.
45 l. fin. §. ſi. de verb. oblig.

ope exceptionis tantum[1]. Sed quid, si creditor petat speciem à debitore, cui aliud pro alio soluere permissum erat? Et tenere intentionem constat: tantò minùs tamen condemnandum debitorem[2], quia grauior est obligatio præcisa, quam hæc, cui talis commoditas inest[3]: quod tamen ex re ipsa diiudicabitur. Addit Iason: Si mandauerim alicui, vt fundum emat, & is sua pecunia emerit, méque dissimulante possederit, fructúsque perceperit, eos illi solutionis loco cedere[4], fierique hoc modo posse, vt absque pecunia fundum acquiram[5], quod Bald. intelligit[6], cùm procurator nomine domini possessionem dominiúmque adeptus est[7]: si enim suo nomine contraxit, fructus sibi tanquam dominus acquirit, quia dominiũ cedere non tenebatur nisi recepto pretio[8]. Ego etiam si domini nomine contraxit, dum tamen re sibi tradita dominum interpellauerit, in moráque respectu pretij constituerit, puto legitimas vsuras reputari posse[9]. Et quod de vsuris iure veteri dicitur, hodie ad id quod interest, producitur[10], fortius dixerit aliquis actum videri, ne ex persona procuratoris dominium prius transeat, quam sibi satisfactum sit, morámque tacitè, quod ad hanc reputationem attinet, induci, ne melior sit domini in procuratorem cõditio, quàm si citra eius operam ipse emisset; non soluto enim pretio, in id quod interest venditori cõdemnaretur[11]. Ne igitur officiũ suum cuiquam noceat[12], videretur potuisse procuratorem à seipso fructus, vice vsurarum, exigere, idq; ex Pauli responso[13]: quod æquissimum interpretatione sua violant Doctores. Nam & lex, vt tali casu fructus imputentur, alibi pactum expressum requirere videtur[14].

SVMMAE

1 *Mutui acceptiones, & etymon, & vis.*	5 *Mutuum variè conciliari. 6. 9. 10.*
4 *Mutuum confessi à reliquis discrimen & causa.*	8 *Pecuniam variè consumi.*

§. APPELLATA. Explicat Iurisconsultus genus, quod in definitione mutui
vertitur, à quo etiam etymologia dictionis sumitur: hincque Doctores nostri pleraque
attingũt, ad etymi ipsius vim pertinentia, quæ alibi à nobis enarrata, hic repetere ope-
repretium non est[15]. Constat igitur in mutuo id agi, vt dominium transferatur. quod in-
1 telligendum, cùm de proprio mutui contractu tractamus: quandoq; † enim generalius
accipitur[16], quandoque metaphoricẽs, quod ad vsum aliquem temporarium concedi-
tur[17]: vnde & quandoq; maiore abusione ad numerationem in contractu venditionis
factam pertinet[18]. Varro tamẽ propriè ad id, quod pari gratia redditur, referri censuit:
vnde mutuæ vices, mutuę petitiones, mutuus amor, mutuus consensus, mutuum pericu-
lum, in iure legitur[19]: aitque ex Siculo sermone μοῖτον deduci, pro mea re tuam: vnde
& Sophron poeta, μοῖτον ἀντιτιμάω, pro meo tuum contrà pendo. Hinc & munus dictum.
Rursus non procedit in mutuo ciuili, cùm de numeratione pecuniæ non constat, sed
2 simpliciter exhibetur confessio. Nam lapso biennio, exceptio *nõ numeratæ pecuniæ
ampliùs opponi non potest[20]. Indéque oritur obligatio ciuilis, quam Iustinianus lite-
rarum obligationem appellauit[21], Accurs. verò mutuum ciuile: quia lex eo tempore
lapso, mutuum interuenisse præsumit: vnde ea præsumptio pro veritate habetur. Sanè
3 negari non *potest, mutui huius ciuilis vocem nusquam in iure reperiri, sicut nec pro-
priè contractum ipsum: quod Alex. & non pauci alij rectè senserunt[22]: aut enim stipula-
tio interuenit, & verborum obligatio inde nascitur[23]: aut non interuenit, & literarum
obligatio appellatur: aut quis donat adiecto colore mutui, & est donatio[24], licet in can-
sam mutui translata[25]. Superest igitur, vt id vocabulum ab Accurs. confictum causa de-
4 monstrationis dicamus. Sed cur † confessio in cæteris contractibus statim præiudicat,
probátque aduersus confitentem[26]: in mutuo verò secùs est, cùm ante biennium oppo-
sita non numeratæ pecuniæ exceptione, onus probandi creditori incumbat[27]? Et om-
nes tradunt inductum, propter nimiam debitorum facilitatem, qui spe futuræ numera-
tionis, præpropera confessione decipiebantur[28]. Sed certè verisimile est, tantæ creduli-
tatis paucos reperiri: plurimos verò Græca fide esse, & qui Plautinũ carmen sequantur,
Semper oculatæ nostrę sunt manus: credunt, quod vident. Vnde alia interim perquiren
5 da est ratio[29]. Enimuero † & quosdam casus reperire est, quibus à principio dominium
non transfertur, vnde mutuum verè non est, sed ex post facto demum conualescit[30]: vt
cùm quis alienam pecuniã mutuauit: stipulando enim, actionem sibi acquirit: dicitúrq;
tunc mutuum stipulatione conciliari, cuius actionẽ dominus, facta sibi demũ cessione,
intentare potest[31]. Idem si non cedat, sed dominus ratum contractum mutui habeat[32]:
conciliatur enim ipsi domino actio[33]: quod indubitatũ est, cùm nomine domini tradita
est pecunia. Sed si mutuãs proprio nomine tradidit, difficilior est quæstio: quia actus vi-
detur nullus, & ideo ratihabitione cõfirmari nõ potest[34]: & quia frustrà ratũ habemus,
quod nostro nomine gestũ nõ est[35]. Et hãc sententiam pleriq; probãt[36], & nos aduersus
recent

1 Bart. l. si cum fundum. ff. de pact.
2 l. sed addes. §. si dominus. ff. loc.
3 Aret. l. lecta. vj. not. ff. eod.
4 l. idemque. §. j. ff. mand.
5 l. j. & ij. C. de pig. act.
6 Bald. rub. de cõtrahend. empt. C. quæst. xxv.
7 l. quod mihi donatum. ff. de don.
8 l. iiij. §. si ab ignoto. de manumis.
9 l. cùm debitor. vbi Salic. in quibus caus. pignor. tac. contrahend.
10 Pract. Papi. in act. hyp. versic. relaxandum.
11 l. curabit. C. de act. emp.
12 l. si quis. ff. quemadm. testam. aper.
13 d. l. cum debitor.
14 l. epistola. §. j. de pact.
15 l. laberæ. de verb. sign.
16 l. j. C. de iis quæ ex publ. col'lat. lib. x.
17 l. quæsitum. §. si quis eodem. de fund. instr.
18 l. ij. C. de prædi. nauic. libro x.
19 Alber. in dictionario.
20 l. in contractibus. C. de non numer. pec.
21 Instit. de lit. obligat.
22 Alexand. & Mod. §. seq.
23 l. si ita stipulat. §. Chrysogonus. de verb. oblig.
24 l. vir ab eo. de iure dot.
25 l. si ex pretio. vbi Bart. C. eod.
26 l. Publia. in fi. ff. depos.
27 d. l. in contractibus. & l. ij. eod. tit.
28 Felin. capit. si cautio. de fid. instrum.
29 l. nõ omnium. de legib.
30 l. quædã. de rebus dub.
31 l. quamuis. C. eod.
32 l. si procurator. ff. de cõd. inde.
33 l. si absentis. C. eod.
34 l. obseruare. in fi. de off. proconsul.
35 Bart. l. j. §. sed & si quis. de vi & vi arm.
36 d. l. quædam. Sal. Rom. Alex. l. omnia. in fin. ff. eod.

recentiores probamus. Quid ergo erit hoc casu? Et putauerim, mutuatori ipsi propter consensum domini conciliari mutuum, vt ipse agere possit [1]: quia in præiudicium iuris sui potuit dominus rem non suo nomine gestam approbare [2]. nec audiretur debitor, obiciens eum qui dedit, non fuisse dominum [3]: traheretúrque retrò hic domini consensus, vt contractus sustineatur, neque videatur à principio nullus [4], cùm alioquin si consensus retro non traheretur, haudquaquam conciliari mutuum posset [5]. Cæterum † & 6
rei ipsius mutuatæ consumptione conciliari mutuum constat. Qua in re duplex est dubitatio: altera, quid respectu ipsius domini, qui non numerauit: altera, quid eius respectu qui mutuam pecuniam dedit. Et in priore casu constat, cõsumpta * à debitore pecu- 7
nia, qui bonę fidei sit, mutuum conciliari [6]. Si verò mala fide consumpserit, ad exhibendum solùm agi [7]: quo casu & in litem iurari poterit [8]. Plectetur & quandoque pœna furti, quia rem alienam sciens contrectauerit, consumpseritque [9]. In sequenti casu videtur indistinctè ei, qui mutuauit, conciliari mutuum: quia hoc casu generaliter iura dicunt, consumpta re, nasci furti conditionem [10]. Et ratio est, quia cùm ipse sit domino ad restituendum teneatur [11], cúmque debitor ex consumptione idem consecutus sit, quod ex dominij translatione fuisset consecuturus, æquitas suadet, ne in tali lucto versetur [12]. Et ideo debet conciliari mutuum, non distincto, an creditor ipse esset bonæ fidei, an malæ: nam etiam prædoni damnum faciendum non est [13]. Nec rursus distincto, an debitor mala fide consumpserit: non enim ideo posset creditor ad exhibendum agere, ne vel turpitudinem suam, vel contrarias intentiones allegaret [14]. Actio enim ad exhibendum vt plurimum domino datur [15]: at iste sibi exhiberi peteret, quia dominus non esset, & ideo mutuum non valeret. Nec obstat quòd parte mutuatæ rei consumpta agi lex ad eam ait, si admonitus fuerit debitor, alienos esse nummos [16]: quasi differentiam constituat, an admonitus, & sic malæ fidei sit, an id minus: respondeo enim id alia ratione à Iureconsulto dictum, nempe vt ostenderet, quemadmodum species facti ab eo proposita consisteret, si fortè debitor exciperet, actionem à creditore diuidi non debere, sed totum peti [17]: habet enim creditor rationem, cur hoc casu diuidat, si alleget se pecuniæ dominum non fuisse, & ideo solùm consumptam petere. Sed quo † modo con- 8
sumptam pecuniam intelligemus? Et Bart. tribus modis id fieri posse declarat. Primus est, cùm in vtilitatem debitoris versa est: nec hic modus probabilem vllam dubitationem habet [18]. Alter est, cùm quocunque casu consumpta est, putà amissa. Cùm enim creditor ipse domino teneatur [19], æquũ visum est, illi, vice mutua eum cui numerata est pecunia, teneri [20]: quæ sententia probabilis est. Sed si creditor ipse bona fide pecuniam alienam possidens, eam mutuet, debitórque absque culpa eam perdat, vix est vt conciliari mutuum credam, cùm conciliationis vtraque ratio tali casu cesset: non enim in lucro debitor est [21], nec creditor in damno, cùm à domino conueniri non possit [22]. Nisi dixeris in hoc cõueniri posse, vt actionem cedat, ob quam videtur locupletior factus [23]. Sanè si furiosus mutuam pecuniam dederit, vt mutuum ei concilietur, Iulianus duo requirere videtur, & quòd accipiens bonæ fidei sit, & quòd in rem suam verterit: vnde, amissa pecunia, secùs esset [24]. Quod ideo inductum dici potest, quia à principio nullus fuit furiosi consensus [25]. Sequitur ergo vt si malæ fidei fuerit debitor, vel in rem suam nondum verterit, sed extet pecunia, aduersus eam ad exhibendum agatur, vendicetúrque [26]: faciliméque in eo mala fides præsumitur, quia abusus sit: licet Iuliani responsum aliter Doctores intelligant, non absque calumnia, quod & ibi adtingam. Tertius est casus, cùm commixtione aliarum specierum res consumpta censetur [27]. In quo Doctores distinguunt, an pecunia commixta discerni separaríque possit, an id minùs, vt illo casu consumpta non censeatur, hoc verò censeatur [28]: idque propter vtilitatem receptum videri [29]. In frumento enim & in aliis speciebus aliud est [30]. Ego propter bonam fidem creditoris rem sibi debitam accipientis, id inductũ potiùs crediderim. Sed quod ad commixtionem adtinet, satis. Nunc † de conciliatione videamus, quæ per vsucapio- 9
nem fit. Et traditum est re aliena mutuata, si debitor cõstituto tempore possederit, vsucapere eum in mutuantis vtilitatem, vt ab ipso principio videatur translatum dominium [31]. Quod & in eo qui indebitè alienam pecuniam soluit, responsum est: condicit enim tametsi vsucepisse se reus contendat [32]: nec exceptio nuper parti ex vsucapione dominij agentem summouet, quin ipse potior sit. Non procedit tamen hæc conclusio duobus casibus. Alter est, cùm is, qui mutuauit, incapax à principio eius dominij fuisset: ei enim nec consumptione, nec vsucapione conciliabitur mutuum [33], sed omne lucrum debitoris erit. Excluso enim domino, & eum quoque excludi iuris est, qui quod suo nomine incapax esset, eo tempore illi fuerat acquisiturus. Alter est, cùm is qui mutuauit, malæ fidei erat, quia sciens rem alienam mutuauit: non videtur æquum ei qui malæ fidei ipse sit [34], prodesse bonam fidem alienam, vsucapionéque alterius ei lucrum quæri:

1 l. si fundus. §. j. de pign.
2 l. si iter. de rei vend.
3 l. non videt. C. eod. Bart. l. nam & si fur. ʃ. eod.
4 d. l. si fundus §. j.
5 Argu. l. si à Titio. de rei. vend. Bart. d. l. nam & si fur.
6 l. rogasti. §. fin. ʃ. eod. l. si quis pro. §. fi. de fideiussor.
7 §. nunc admonendi. Inst. quib. alie. non licet.
8 l. ij. de in lit. iurand. l. si rem. §. rigai. cum gloss. de rei. vend.
9 l. iij. §. de rei vend. l. qui vas §. vetare. de furtis.
10 l. nam & si fur. l. non omnis. in fin. ʃ. eod.
11 l. in re furtiua. de cond. furt.
12 l. Cassius. de solutionib.
13 l. plane de petit. hæred.
14 l. aliàs ʃ. tit. j. C. de furt.
15 l. j. ad exhiben.
16 d. l. nam & si fur.
17 Doct. l. quidam. ʃ. eod.
18 l. si à furioso ʃ. eod.
19 d. l. nam & si fur.
20 l. indebiti. §. j. in gl. j. de condict. indeb.
21 d. l. Cassius.
22 l. nec vllam. in fin. §. fin. de pet. hæred.
23 l. iii. §. planè in fi. de statulib. l. cùm fundus. §. fin. ʃ. eod.
24 l. si à furioso. ʃ. eod.
25 l. Pomponius. ʃ. de neg. gest.
26 d. §. nunc admonendi. d. l. rogasti. §. fin.
27 l. si alieni. de solut.
28 l. si is, cui. in princip. de solut. l. non omnis. §. fi. ʃ. eo. vbi las. elr. not.
29 l. singularia. ʃ. eod.
30 §. quod si frumentum. Instit. de rer diuis.
31 Arg. l. si alienam. in prin. de donat. caus. mor.
32 l. indebiti. §. fi. de cond. inde.
33 l. Proculus. ʃ. de iur. dot.
34 l. Labeo. in fi. de vsucap.

quæri: alioquin reperta esset fraus, qua malæ fidei possessor alteri mutuando vsucapionis vtilitatem sibi quæreret [1]: qua tamé in re amplius cogitandum censeo. Cæterùm & 10 conditionis † euentu conciliari mutuum constat [2]: quia nihil refert, an quis dominium in præsentia transferat, an sub conditione, cùm post eius euentum actus pro puro habeatur [3], retróque trahatur [4]. Et ab exemplo conditionis idem traditur, cùm ex causa, quæ retrò respicit, dominium creditori quæritur: vt cùm pecuniam in specie alteri legatam hæres mihi mutuam dat, legatariusq; legatum deinde repudiat, vel legati ipsius appositum [5], quasi connexam qualitatem dicas, seu onus intelligamus [6], quæ quorundam fuit sententia, seu conditionem arbitrariam legato adiectam, qua omissa & legatum quoque repudiatum censetur [7]. Idem, si quodlibet necessariò antecedens vel consequens repudiasset [8]: hæc enim sunt quæ appositi nomine Iureconsultus videtur intellexisse. Et ex his illud per manus traditur, si causa ipsa retrò non respiciat, mutuum à numerationis tempore non conciliari. Sed nunquid saltem ex die causæ conualescat? Et videtur non cõualescere, cùm ipse creditor nulla obligatione ad hoc compellatur, vt dominium transferat [9]. Simpliciter igitur contractus erit nullus, vendicabitq; creditor pecuniã: quod & Bartolus sentire videtur [10]: tametsi suprà dixerim secus esse, cùm ratihabitio accedit [11]: eius enim natura est, vt retrò trahatur [12].

1 l. fraus. de legibus.
2 l. proinde. §. eo.
3 l. Iulianus verum. §. de cond. indeb.
4 l. potior. l. qui balneum. qui potio. in pig.
5 l. quædam. de reb. dub. d. l. proinde. in §.
6 l. Nesennius. in fin. de excus. tut.
7 Arg. l. si quis ita hæres. Instit. de hæred. instit. Aret. & Iason l. is qui hæres. de acquir. hæred.
8 l. quidam. ff. si quis omiss. cau. test.
9 l. si seruo. qui & à quib. manu. Barto. l. cum vis. de vsucap.
10 Bar. l. omnia. §. eod. d. l. si à Titio.
11 d. l. si fundus. §. j. de pig. l. fin. C. ad Maced.
12 l. iiij. & v. C. de pig. act.

S V M M AE.

1 *Vsura in mutuo vetita causa.*
2 *Pecunia verbo contenta.*
3 *Pecuniam variè accipi: & intelligenda modi.* 4
6 *Dotem non, nisi promissam deberi: idque ex contractu valere: quandoque contrà.*
9 *§. Creditum. ibi post nuptias. sensus.*
10 *Tẽpore promissa, de perfecto, nisi ex causis, accipiẽda.*
12 *Testium concludendorum forma.*
13 *Mutui requisita.* 14.
15 *Exceptionem non nu. pecu. in casibus cessare.*
16 *Procuratoris confessionem domino non obesse: ex causis contrà.*

§. C R E D I T V M. Ostendit Iureconsultus latiorem esse crediti, quàm mutui significationem: idq; quatuor exemplis, seu differentiis probat.

N A M C R E D I T V M. Primum hoc exemplum est, quo ostenditur creditum etiam esse in aliis rebus, quàm quæ functionem in genere suo recipiant, & ideo eadem res sit soluẽda: cùm secùs sit in mutuo, in quo necessariò dominium transfertur, & non eadem res, sed aliud eiusdem generis restitui debet. Hinc Baldus, Socinus, De-
1 cius adnotant rationem, cur † vsura in mutuo iure diuino prohibita sit, cùm tamen licitè pensionem rerum locatarum accipiamus. Cùm enim in mutuo dominium transeat, iam adparet, pro vsu simpliciter non solui, sed pro dominij translatione [13]: periculúmq; nullum ad creditorem, qui amplius dominus non est, pertinere [14]: lucríq; securum cum esse, cùm generis creditor sit, quod perire non potest [15]. Sed hac de re alibi diffusiùs.

13 gl. xiiij. quæst. iij. c. j.
14 l. iiij. & v. C. de pig. act.
15 l. incendium. C. eod.

2 I T E M M V T V V M. Secundum exemplum, † quo ostenditur mutuum non consistere, nisi in rebus, quæ pondere, numero, mensuráque consistunt, quas res pe-
3 cuniæ appellatione contineri hic constat [16]. qua † in re solet distingui, vt propria strictáve significatione, pecuniæ appellatione numi contineantur. Moneta enim apud veteres, pecudum nota, vt Plinius ait, signabatur: vnde pecuniæ nomé. Latiùs verò etiam has res comprændit, quæ functionem in genere suo recipiunt, vt hìc apparet: quod videtur per quandam metalepsim, seu transsumptionem inductum: quia ante percussam monetam, huiusmodi res in commerciorum vsu erant, succesitq; permutationi emptio [17]. At latissimè omnis census, corporáque patrimonij nostri pecunia dici potest [18]; quoniam veteres omnem censum suum in pecoribus habuerunt: vt Augustinus [19] ait, cui & cæteri Grammatici adstipulantur, Et Iustinianus hodie eundem sensum probat: quia possunt omnes res in pecuniã conuerti [20]. Verùm hæc ratio effectum potiùs, quàm
4 nominis significationem respicit [21]. Sed in † dubio, cùm ex subiecta materia diiudicare non possumus, quam significationem potiùs eligemus? Et videtur mediam significationem capiendam esse [22], siue in contractibus loquamur, siue in vltimis voluntatibus [23]. In materia tamen odiosa, aut pœnali, prior significatio acciperetur [24]: nisi ex elusoria reddi posset [25]. At in materia legali, in qua non tam verba, quàm effectus perpenderentur, ex latissima significatione interpretatio faciẽda esset [26]. Latior enim expositio in
5 verbis * legislatorum, quàm in contractibus solet accipi [27]: quod alibi declarauimus. Sanè tradit Bartolus [28], ex communi loquendi vsu, hodie angustius pecuniam accipi, vt numos solùm contineat. Dicuntur autem numi ἐκ τοῦ νομίσματος, quæ vox monetam significat legitimè signatam: vnde numi appellatio strictior est, quàm pecuniæ [29].
6 S I P O S T N V P T I A S. Si igitur † maritus vxorem duxit, absq; commemoratione dotis, mulier non tenetur illi aliquam dotem constituere [30]: vnde si constituat, non dicitur fecisse id ex aliqua obligatione, vel quòd à marito quicquam vice

16 l. talis. §. de lega. j.
17 l. j. de contrahen. empt.
18 l. pecuniæ. de verb. sign.
19 c. totũ quicquid. j. q. iij.
20 l. ij. C. de constit. pec.
21 l. propemodum. de verbo. sign.
22 Arg. l. legato generaliter. de leg. j.
23 Vt hic. & d. l. talis.
24 l. j. l. sed & Iulianus. §. mutui. ad Maced.
25 l. j. §. fin. de calum.
26 d. l. pecuniæ. d. l. j. l. si verò. § fin. sol. mat.
27 Barto. l. si pluribus. de lega. ij.
28 Bar. d. l. talis.
29 l. litigatores. §. quod ait prætor. de arbitr. d. l. j. de contrah. empt.
30 Bald. l. fin. C. de senten. quæ sine cert. quant.

mutua profectum sit. Si tamen promiserit, valet contractus [1], censebitúrq; maritus cre-
ditor: nec ideo legi fraus facta videbitur, quæ inter virum, & vxorem donationem pro-
hibet [2]. Sed cur idem non dicimus, cùm ante nuptias mulier marito dotem promisit? Et
Accurs. ait, quia talis promissio conditionem * tacitam habet, si matrimonium sequa- 7
tur [3]: vnde ante conditionem nata non est obligatio [4]. Sed hæc ratio parum me mouet,
cùm constet creditorem dici etiam eum, cui sub conditione debetur [5]. Nec hic dubita-
tur, nata sit obligatio nécne: sed an dicatur creditũ [6]. quare ego sentio, si ante nuptias
dos promittatur, videri aliquid à marito proficisci nempe factũ suum, vt, scilicet, eam
in vxorẽ ducat. vnde talis promissio ob causam facta censetur, & in tractatum ob rem
dari incidebat [7]. Secùs, si, iam contracto matrimonio, facta esset promissio. Alio quoq;
modo intellexit Accursius, vt hæc verba, Post nuptias, intelligantur solutas, cùm ma-
ritus vxori, iam soluto matrimonio, dotem promisit, quam verè non acceperat: valebit
enim tunc promissio [8], cùm cõstante matrimonio secùs sit [9]. Videretur enim fraudem
legi fecisse, donationem inter coniuges prohibenti. Sed hic intellectus vt verus est, ita
verbis Iurisconsulti non sat congruit. Cùm enim nuptiæ, celebritas ipsa coniugij sit:
cùm mulier obnubitur, id est, velata ad maritum deducitur, propriè non dicimus solui
nuptias, sed ipsum matrimonium [10]. Sanè nec dos post solutum matrimonium propriè
dicitur [11]: nec verisimile est, vsum impropriis verbis Iurisconsultum: nam & tunc non
tam promittitur dos, quàm id in specie agitur vt restituatur [12]. adde quòd cùm nuptiæ
modico temporis interuallo celebrentur, dura est subauditio, vt solutas intelligamus,
& non potiùs contractas [13]. Nec enim subintelligenda est hæc qualitas, * quæ præce- 8
dentem hypothesim destruit [14]: quæ enim solutæ sunt, nuptiæ non sunt: non magis,
quàm homo mortuus, homo est. Cæterùm & hoc sensu obligatio hæc nudis verbis con-
tracta esset, nihilque id exemplum ab vltimo, quod verbis credi hîc dicitur, distaret:
superfluéque eandem Iurisconsultus repetiisset, cùm vtroque casu obligatio verbis in-
duceretur, vtroque necessaria esset vel donationis, vel matrimonij, vel similis. Satiùs
est igitur † priorem interpretationem sequi, secundum quam licet obligatio verbis in- 9
ducatur, non tamen subest causa necessaria, sed nec adeò spontanea, vt donationem
sapiat. Et ex his inferunt Doctores, quemadmodum dictio, Ante, itémque, Post, intelli-
gi debeant: concludúntque, Ante, id tempus significare, quod præcedit actum [15]: Post
verò, id tempus quod subsequitur [16]. Quæ sententia in actu momentaneo expeditum
intellectum habet. Sed & in actu tractum habente, idem est: vt cùm dico, rem factam
ante bellum, intelligitur cœptum. Id enim nomen à primo actu ei rei propriè conue-
nit [17]: vnde vis verborum hanc interpretationẽ requirit. idémq; Bartolus in nuptiis [15].
Quòd si actus tractum habeat, & à solo principio nomen non adsumat, sed à perfe-
ctione, oportet finem ipsum, à quo rei nomen imponitur, expectari: vt in anno: non
enim est annus, nisi qui trecentis sexagintaquinque diebus iam constiterit [19]: sicut
nec Calendarum dies XII. horis exactis [20]. Hoc igitur casu † qui ante annum promit- 10
tit, de perfecto intelligere videtur [21]: sicut qui ante Calendas, non nisi finito Calenda-
rum die conuenietur [22]. Quod & de eo dicendum videtur, qui post decem menses pro-
misit: intelligitur finitos [23]: quia menses non dicuntur, nisi qui triginta diebus consti-
terint: & ideo ante finem debitor in mora non est: meritò expectari lapsus vltimi mo-
menti debet [24]. quæ sententia & ipsa in dubio obseruãda est. Quid enim, si aliud actum
appareat? vt cùm quis promittit ante mensem Ianuarium centum aureos. Cùm enim
vulgò soleamus nomine proprio Ianuarium ab ipso principio appellare, videtur com-
muni ex loquendi vsu non esse expectandum finem: quod Baldus, Pontanus, Alexãder,
Iasónque tradiderunt [25]. Quid rursus, si natura rei suadeat finem non esse expectan-
dum [26]? vt quia promissum sit ante Calendas, reúsq; velit dilationi renũtiare, quæ fauo
rem suum respiciat: poterit vtique finem non expectare [27]. Quid si diuersis respectibus
agatur? potest enim idem significare ante Calendas, & post Calendas, quod alibi decla
raui [28]. Nam & fatentur omnes, vt testes concilientur, qui in speciẽ aduersari videban-
tur (quia alius factum ante annũ salutis M.CCCC. dicebat, alter post eum annum) fieri
interpretationem, vt prior de finito, posterior de cœpto anno videatur intellexisse [29].
Idémq; si alter ante bellum, alter post bellum dicat: concordari enim, quoad eius fieri
potest, testimonia debent [30]. Nã & factum de tempore belli dicitur, quod modico tem-
pore ante bellum in ipso timore factum est, vt Alexander scripsit [31]. Quæ tamen intelli
genda sunt, nisi de contraria mente appareret [32], cùm in claris locus non sit coniectu-
ris [33]. Arbitrio enim iudicis lex relinquit, quantam testibus * fidem adhibeat [34]. Et ideo 11
non, nisi ex verisimili coniectura, hanc concordiã procurabit [35]: † maiórq; verisimilitu 12
do requiritur, vt testes probationis causa concilientur, quàm si eo fine id solùm agat iu
dex, vt à pœna falsi eos liberet [36]. Verisimilis autem censebitur concordia, quę simplici

ex repe

1 Bald. l. fin. C. de don. ante nupt.
2 l. j. vbi Bart. de don. ante nupt.
3 l. stipulationẽ. l. promittendo. de iur. dot.
4 l. item quia. de pact.
5 l. in can. de act. & oblig.
6 l. creditores. de verbo. sign.
7 l. si donaturus. §. j. de con dic. caus. da.
8 l. si diuortio. solut. matri.
9 l. ij. C. de dote caus.
10 Ru. §. sol. mat.
11 l. iij. §. j. de iure. dot.
12 Rubr. sol. matr. vbi Ias. in fin.
13 §. est & aliud. Instit. de dona.
14 l. iij. de milit. testa.
15 l. si quis id quod. versic. quod si. de iurisdi. om. iud.
16 l. quod de pariter. cum l. seq. de reb. dub.
17 glo. l. iij. §. fin. ff. de contrar. act. tutel.
15 l. sancimus. de nupt.
19 l. cum bissextus. vbi not. de verbor. signifi.
20 l. stipul. non diui. §. j. de verb. ob. l. si cui legetur. vbi Aretin. de leg. j.
21 Arg. l. filium. §. Sabinus. ad Trebell.
22 l. qui ante. de verb. obli.
23 l. intestato. §. fin. de suis & leg.
24 §. in diẽ. Instit. de verb. oblig.
25 d. l. qui ante.
26 l. in insulam. §. j. solut. matri. vbi Barto.
27 l. si ita fuerit. §. fin. de manu. testa.
28 l. anniculus. §. j. de verbo. sign.
29 Arg c. cùm tu. de testib.
30 cap. periculose de poen. dist. j. not. l. itẽ videndum. de petit. hæred.
31 Alexan. l. diuortio. ff. solut. matr.
32 Bald. d. c. cùm tu.
33 glo. l. continuus. §. cùm quis. de verbo. oblig.
34 l. iij. §. j. de testibus.
35 d. §. j. Dec. hic.
36 Feli. c. cùm tu. moder. l. pen. C. de malefic.

ex tepetitione induceretur, vel ex ſubauditione non multùm extrinſecùs adducta [1]: tali enim caſu non ſolùm à falſo excuſarentur teſtes, ſed etiam fidem facerent. Quòd ſi ſubaudirio extrinſecus trahatur, ſecùs eſſet [2]: nam & in caſu noſtro, cùm quis poſt nuptias factum adſerit, audax eſt ſubauditio, ſi ſolutas intelligamus (nō enim nuptiæ ſunt, quæ ſolutæ ſunt) perimerétq; interpretatio ipſam vocem, non declararet [3]: meritò talis teſtis non probaret. Quod opinor etiā in teſtibus dicendum, quorum aliqui ante publicationem quid factum adfirmant, alij negant [4]. Idem ii magna ex improprietate teſtimonium ſolummodo ſuſtineretur [5]. Adeò enim euidēs eſſe poſſet improprietas, vt nec à pœna quidem teſtes excuſarentur [6]. Sed etſi non niſi ex multiplicationis præſumptione defenderetur, vix eſt vt talis teſtis probaret [7], in caſibus, ſcilicet, qoibus lex multiplicationem actuum nō præſumit [8]: quod Tyndarus ſingulari lib. de teſtibus varianti bus, capite vltimo, eleganter oſtendit. Sed an is teſtis, qui cùm in ſpeciem alteri aduerſari videretur, concordia aliqua conciliatus eſt, omni exceptione maior dicitur? Et Baldus ex facto cōſultus, negauit [9]: vnde & in eius atteſtationis ſupplementum, iudex non temerè iuſiurandum defert [10]. Addit Decius, teſtes, qui in modica aliqua re, etiam circa principale negotium ſecum pugnent, non ideo minus fidei facere [11]. Vnde fortiùs idem cenſendum, ſi in appendicibus, ſeu acceſſoriis quibuſdam aduerſentur [12]. Sed ego adoertendum arbitror, an ex probabili imprudentia diſsideant: & vera hæc credamus [13]. Alioquin eorum fides imminuatur, vt Bal. cenſuit [14]. Quod & Aretinus videtur mihi reſpondiſſe [15]. Nam & teſtes in Suſannam producti, nónne conuicti fuerunt, qoia alter ſub prino, id eſt, ilice: alter ſub ſchino, id eſt, lentiſco arbore ſtupratā dicebant [16]? Plurimùm igitur hac in re iudicis arbitrio tribuetur, qui & repugnantiam in ruſtici & idiotæ verbis facilius boni conſulet, quàm in homine cauto, & negotiis exercito [17]. Sed hæc hactenus, ne extra legis noſtræ materiam diutiùs euagemur.

13 IN MVTVI. Tertium † exemplum, quo docemur, in mutuo requiri, vt pecunia à domino detur, vel ſaltem ex domini conſenſu: vt cùm filiusfamiliàs vel ſeruus peculiares numos mutuant: ſubeſt enim tacitus domini conſenſus, meritò obligatio ex mutuo illi oritur [18]: alij etiam de naturali obligatione accipiunt, quæ ipſi filio, vel ſeruo quæritur [19]. Sed cùm ſolius facti ſit, non eſt veriſimile, eius rationem hic vllam haberi [20]. De obligatione igitur domino quæſita potiùs intelligendum eſt: quod etiam in fortiore caſu conſtitutum eſt, veluti cùm tu propriam pecuniam nomine meo alicui mutuas: dabitur enim mihi ex mutuo actio [21], perindéque eſt, acſi non tuam, ſed meam pecuniam illi mutuò dediſſes [22].

14 VERBIS QVOQVE. Quartum † exemplum, quo oſtenditur mutuum re ipſa contrahi. At quando res datur, ſtipulatióque incontinenti interponitur, non re, ſed verbis oritur obligatio: & ideo non ex numeratione, ſed ex ſtipulatu agitur [23]: magíſq; hîc dicitur tradidiſſe, quàm mutuaſſe. quamuis & mutuum mixtum dici poſsit, id eſt, vt doctrinæ cauſa Bartolus ait, mutuum, cui natura cooperatur. Ait idem, poſſe textum accipi de mutui ciuilis contractu, qui legis interpretatione ex literarum obligatione poſt biennium deſcendit [24], vel etiam ante biennium, caſibus quibus non numeratæ
15 pecuniæ exceptio locum nō habet [25]: vt quia † renunciatio exceptionis aut iuramento vallata [26], aut iterata ex interuallo ſit [27]. Idem, ſi renunciationis confeſsio in vltima voluntate emanaſſet [28]. Idem, ſi partem debiti quis ſoluendo agnouiſſet [29]. Idem, ſi argentarius ex ſui perſona hanc exceptionem vellet opponere [30], tanquam ſibi numerata pecunia ab eo non fuiſſet, pro quo ſoluturum ſe conſtituerat [31]. Idem, cùm conſtat animo donandi ei exceptioni renuntiatum eſſe: attenditur enim ipſa donationis cauſa, nec exceptio obſtabit [32]. In ſpecie enim, nō vi ipſa, mutuum eſt [33]: quippe quod ad effectum attinet, donatio eſt [34]. Apparétq; hinc non parum referre, an vera numeratio interue-
16 nerit, an ſola mutui confeſsio [35]. Vnde ardua eſt inter † doctores controuerſia, an procurator ad accipiendam mutuam pecuniam conſtitutus, ex apocha, qua ſe recepiſſe pecuniam ſimpliciter confiteatur, dominū obliget, cùm non appareat, verè ſibi numeratam pecuniam fuiſſe. Et non eſt dubium, conſentiúntque omnes, in caſibus, qoibus exceptio non numeratæ pecuniæ procuratori competeret, putà ante biennium [36], domino quoq; competere: id enim ei permittendū eſt, quod & procuratori permitteretur [37]. Sed tunc hæſitatur, cùm procuratori quidem exceptio nō competeret. & Iacob. Aren. quem Bartolus & cæteri frequentiùs probant, non obligari dominum ait: quia cùm non conſtet pecuniam re ipſa numeratā, hæc confeſsio vim donationis habet [38], quæ mandato non videtur comprænſa [39]. Qua ratione & conſtitutus ad exigendum à debitoribus, ſi confiteatur ſe recepiſſe, nō obeſt domino [40]. Sicut conſtitutus ad ſoluendum, promittendo non poteſt domini obligationem nouare [41], Quod & in procuratoribus generalibus liberam quoq; adminiſtrationem à lege habentibus extenditur, vt hi ex ſola confeſsio-

1 Bart. l. de aetate. de min. l. Labeo. de ſupell. leg.
2 l. j. de oper. noui nunt. in prin.
3 Ant. & Abb. d. c. cùm tu.
4 l. hæredes. §. ſed & ſi notam. de teſta.
5 Angel. conſi. cclxxiiij. ex themat.
6 l. inter ſtipulantē. §. j. vbi Dd. de verbo. oblig.
7 Ancha. conſi. ccxcvij. Rocc.
8 d. c. cùm tu. vbi notatur.
9 l. omnium. C. de teſta. c. in præſentia. vbi Dec. de probat. ix. not.
10 Bal. l. conſil. cxxij. quia vnus. in ij.
11 Alexan. conſi. xxxij. in j.
12 Petr. c. ij. de regul. Alex. conſi. v. in primo.
13 Bar. l. eos. de falſ.
14 Bal. rubr. de controuer. inueſt. in feud.
15 Aret. conſi. lxx.
16 Daniel. c. xiij.
17 §. & licet. in fin. authen. de teſtibus. vbi Angel.
18 l. j. §. de ſtipul. ſeruor.
19 l. hæres à deb. §. ſeruo ſuo. de fideiuſſ.
20 l. nec ſeruus. j. de pecu.
21 l. certi. §. ſi nummos. j. eod.
22 l. ſingularia. j. eod.
23 l. ſi ita ſtipula. cum l. ſeq. de nouat.
24 Inſtit. de lib. oblig. l. in contractibus. in princ. C. de non nume. pec.
25 Iaſ. l. qui pecu. j. e. Fel. c. ſi cautio. de fid. inſt.
26 Bar. l. ſi. C. de non num. pecu.
27 gl. d. l. in contracti. verſi. penitus. Barto. l. ſi ex cautione. eo. tit. in fin.
28 glo. l. j C. de fal. cau.
29 l. cùm fidē. de non num. pecu.
30 gl. auth. de fideiuſſ. in fi.
31 l. fruſtrà. vbi Bal. C. eod.
32 l. aduerſus. C. eod.
33 l. ſi ex pretio. C. ſi cert. petatur.
34 l. cum ea. C. de tranſact.
35 d. l. in contractibus.
36 d. l. in contractibus.
37 d. l. pen. C. de non num. pecu.
38 l. j. §. ſi mutuā. ff. ſi quid in fraudem patro.
39 l. contra. §. fin. j. de pact.
40 l. non abſtulit. C. de nouat.
41 l. ſi debitori. j. de nouat.

ne domino obesse non possint:quod in tutore curatoréq; proditum est [1], item in admi-
nistratore reipublicæ [2], in procuratore fisci vel Cæsaris [3], in œconomo seu præposito
ecclesiæ [4]: & hi enim,tametsi liberam administrationem habeant,donare nõ possunt:
quia id non administrare,sed prodigere esset [5]. Sed tamen ab hac sententia quidam re-
cesserunt,vt Federicus [6],Salicetus,Imola,Fulgosius,Raph.Comensis,Decius,quia stan
dum est* confessioni [7]. Et ex vera numeratione eam factã fuisse credendum est [8]: quod 17
non solùm respectu confitentis intelligendum est,sed etiam domini,qui eum constituit
procuratorem.Confessio enim appendix mandati est,vel potiùs iuxta mandatum [9]:si-
cut videmus confessionem institoris ad fidem mensæ pertinere, etiam aduersus domi-
num [10]: & * confessionem creditoris fideiussori factam,ei prodesse, vt à debitore,quod 18
solutum est,repetat [11]: & dotem quã maritus accepisse se cauerit, etiam in creditorum
præiudicium constitutam ex confessione ipsa credi [12]: & generaliter cuiuslibet debito-
ris apocham lapso exceptionis non numeratæ pecuniæ tempore , creditoribus quibus-
cunque obesse [13]. Cùm igitur standum sit confessioni,adparet donationem nullam hic
fuisse. Et vt demus haudquaquam permitti,vt procurator hic donare possit [14],onus pro
bandi debet domino incumbere, qui donatum adserit [15]: non creditori,cuius intentio
ex confessione fundatur,pro cuius veritate præsumendum est [16] , maximè cùm verisi-
mile sit,rem à procuratore eo modo gestam, quo sibi mandatum fuerat [17]. Nec est cre-
dendum legem,quæ in procuratore vel liberto donante fraudem præsumit [18],etiam ad
eum casum trahi debere,cùm non constat donationem factam [19]. Atqui confessio ipsa
non donatum,sed numeratum arguit. Adde quòd cur de donando mandatum non præ
sumitur,ea est ratio,ne perdere dissiparéq; rem suam quis videatur [20] . At in nostro ca-
su nihil perdit dominus , cui actio salua aduersus procuratorẽ suum remanet [21]. Quòd
si soluendo procurator non sit,melius est id domino imputari,qui eum elegit:quàm cre
ditori,qui bona fide apocham recepit [22]. Alioquin in facultate domini esset,procurato-
rem eligendo,duriorem creditoris conditionem facere [23], cúmque onerare, vt de vera
numeratione probet, cùm aliàs sola domini confessio suffecisset. Sed & cum dominus
ipse regressum aduersus procuratorem habeat , videtur confessionem hanc creditori
prodesse:sicut in publicano dicimus [24],itémq; in fiscalium pensitationum exactore,qui
ipse de suo tenetur [25]. Cùm enim procurator hoc casu fines mandati excesserit, & ipse
domino teneri debet [26]:quod Paulus Castrẽsis hic tradidit [27]. Quid igitur censendum?
Et cùm communis sententia ob præsumptæ donationis cardinẽ sustineatur, plurimùm
id residere in arbitrio iudicis opinor [28], qui subtiliter perpendat , verisimiléne sit fuisse
donatum,an potius ita cõfessum,quia verè numerata sit pecunia [29]:Cedunt enim* præ 19
sumptiones præsumptionibus,validiorib.debiliores [30]. Quid enim,si inter acta, seu co-
ram iudice facta est confessio,idq; in actu,in quo pecunia interuenire soleat [31]:Nam &
Angelus propter decretum iudicis præsumi veram confessionem censuit [32]:quod & Ia
son credidit. Quamuis enim decretum absenti nocere non soleat [33], tamen hic non di-
citur nocere,cùm non constet confessionem esse falsam, imò propter auctoritatem iu-
dicis præsumptio veritatis augeatur. Quid item si procurator confessus est se recepisse
in argentaria taberna tali,in qua non,nisi Græca fide,soleat agi [34]?tum enim credibile
erit,nihil fuisse donatum,vt Baldus,& Iason cẽsuerunt,quod maximè ex tabulis,ratio-
nibúsq; ipsis deprændi poterit [35]:itémq; ex consuetudine ipsius procuratoris, qui parti
culariter recipere , & cùm ad aliquam summam peruenisset , tum demum soleret apo-
cham conscribere [36]. Quid rursus, si veritatem iudex aliter expiscari possit ? vt quia in
iudicio sub iureiurãdo coëgerit, vti testimonium huius rei procurator præstet. Videtur
enim iungi coniecturam hanc apochæ debere [37], & fidei faciendæ posse sufficere , vt
Paulus Castrensis hîc censuit [38]. Cęterum & si procurator sit soluendo,satius est hac in
ambiguitate dominum procuratoris afflicto alligari [39], cùm saluæ aduersus eum procu
torem sibi sint actiones, vt rectè Claudius existimauit [40]: quod & nos probamus. Licet
enim procuratore aduersus formam mandati committente, regulariter non obligetur
dominus [41]: tamen quia hîc non constat, an aduersus mandatũ fecerit, an potius obser-
uauerit, ea interpretatio debet accipi, qua omnia partibus consultum sit [42]. Illud con-
stat, si dominus talem confessionem ratam habuerit, frustrà ampliùs disputari: idq; siue
expressè, siue tacitè [43]. vnde, si soluerit creditori, non poterit ab eo repetere, sed solùm
aduersus procuratorem aget, vt confessæ pecuniæ rationem reddat [44]. Sed quid, si pro-
curator non sit soluendo? Et Pontanus censuit, restituendam aduersus creditorem sub-
sidiariam condictionem [45]. Sed Andreas Siculus rectiùs dissentit: speciale enim hoc in
fisco esse [46]. Ideo sibi imputet dominus, qui mandauit, & soluendo approbauit procu-
ratoris sui confessionem [47]: quod & Purpuratus ait. Sed & si mandati verbis adparet
actum, vt confiteri quoque absque numeratione procurator possit, dubium non est, do-

mino

1 l. certum. §. sed an ipsu. de confess.
2 l. ciuitas. vbi not. ff. eod.
3 l. procurator §. fin. de iur. fisc.
4 Authen. hoc ius porrectum. de sacrosan. eccle.
5 l. creditor. §. Lucius. ff. mãdat. Alex. cõsil. xxij. in iij.
6 Fed consi. lxij.
7 l. ij. ita stipu. §. Chrysogonus. de verbo. oblig.
8 l. pecuniæ. C. de solut.
9 l. nam tamẽ. §. pen. iudic. solu.
10 c. fin. ff. de instit.
11 l. duob. §. si sciuisset. vbi moder. ff. rit. j. Alexan. consi. xxiij. in secundo.
12 Bar. l. asse. suis. C. qui potio. in pigno.
13 l. penult. C. de non num. pec.
14 l. si liberta. C. de donat.
15 l. verius. de probat.
16 l. publia. in fin. depos.
17 l. qui negotiationem in prin. de admin. tut. l. fin. ff. de exer.
18 d. §. si murnam.
19 l. ij. C. de adul. Bart. l. j. §. & perui. quod vi aut clàm.
20 l. cum de indebito. de proba.
21 l. Lucius. §. tutelæ. de administ. tut.
22 l. quod seruus. depos.
23 l. debitorum. C. de pact.
24 l. fin. §. pen. de publie.
25 l. ij. C. de anno. & trib. lib. x.
26 d. §. tutelæ.
27 Arg. l. Plautius & l. seq. ff. de procur.
28 Bald. c. ex insinuatione. de procur.
29 d. l. fi. ff. de exercit.
30 l. cum de indebito, de probã.
31 l. ij. §. fi. C. de quadr. præs.
32 l. ij. C. de præ. secur. lib. x.
33 Alex. cõs. xx. in primo.
34 d. §. Chrysogonus. d. l. fi. de institor.
35 l. emptor. §. Lucius. de pactis.
36 l. certi conditio. §. si nũmos. §. eo. Roma. consi. xiiij.
37 l. quæro. §. fin. de ædil. edict. Doct. l. ij. §. si absens. ff. si ex nox. cau.
38 Arg. not. in l. nõ solùm. de procur.
39 Arg. l. sed & si pup. versi. sed si ipse. de institor.
40 Arg. l. & eleganter. §. si dolo. ff. de dol. glo. l. j. in fin. quando appell. sit.
41 l. diligenter. ff. mand.
42 l. ij. vbi Castr. si quis cautio.
43 l. nen. C. de re indic.
44 l. vir ab eo. de iur. dot.
45 l. fin. § j. ff. de eo, per quem fact. erit. de non nu. pec.
46 glo. d. l. in contractibus. verbo. penitus.
47 Barb. consil. xviij. in ij. dub. in iij. lib.

mino fieri ex tali confeſsione præiudicium: vt cùm in eo dictum eſt, conſtitui procuratorem ad accipiendum & confitendum: hoc enim caſu receptior eſt contra Bartolum ſententia, ſola confeſsione alligari dominum, ne verba illa, ad confitendum, ſuperfluò adiecta cenſeãtur [1]. Videtur enim ſpecialiter ad cõfitendũ cõſtitutus, vnde ei cõfeſsioni ſtare dominus debet [2]. Et licet aliâs huiuſmodi verba ſecundum præcedentia reſtringantur [3], tamen propter incertitudinem, an confeſsio vera ſit, vel ne, capienda eſt hæc interpretatio, vt factum procuratoris ſecundum mandatum declaretur [4]. Qua ratione & idem dicendum eſt, cùm dominus in mandato promiſit, ſe ratum habiturũ: quicquid in ea re per procuratorem geſtũ ſit [5]: Latiùs enim verba mandati interpretabimur: ne illa clauſula, Quicquid &c. ſuperflua ſit [6]: idq; ex Butrij & Felini ſentẽtia [7], quæ hoc in caſu propter prædictam ambiguitatem obſeruanda eſt: licet aliâs ſoleat talis clauſula non magni eſſe effectus [8]. Sanè ſi procurator in rem ſuam confiteatur, eadem ratione alligat dominum: quia videtur hoc actum, vt poſsit confiteri, cùm de ſuo quoq; negotio agatur [9]: quod ex facto Caſtrenſis reſpondit [10].

S V M M AE.

1 *Naturalia ineſſe.*
2 *Natura, & ſubſtantia diſcrimen. 3.*
5 *Naturalia quandoque ad ſubſtantiam pertinere etiam in mutuo.*
9 *Vinum anno, moribus dici vetus.*
10 *Triticum nouum, non vetus, melius, & ſoluendum.*
11 *Vetus pro nouo ſolubile quandoque contrà.*
12 *Vinum album pro rubro non ſoluendum.*
14 *Tacitorum genera eorum vis. 21. 24.*
16 *Tacita ex cauſis pro expreſſis non haberi. 17. 20.*
22 *Tacita expreſſique ex cauſis diuerſa.*
25 *Tacitè natura, moribus, præſumptione, facto, ineſſe quid actibus, ex cauſis ſicut. 27. 30. 32. 36.*
33 *Præſumptionum vis*
39 *Donationem variè argui.*
42 *Præſumptiones nõ exprimendæ ex cauſis diuerſum.*
43 *Monetam reprobatam non ſolui: aucto minutóve valore contrà. 44.*

L E X III.

1 CVM QVID. Quæ † ad naturam cõtractus pertinent, pro expreſ-
ſis habentur. Et ideo in mutuo id actum cenſetur, vt eiuſdem bonitatis
& generis res reſtituatur: aliâs à prima actione liberatio non contin-
2 geret [11]. † Eſt autem natura, vis ipſa, qualitáſve, ſecundum proprios
contractus fines inducta, ab iis quæ extrinſecus accidere poſſunt ſepa-
3 rata [12]. † Subſtantia verò contractus, dicitur principalis ipſius eſſentia,
4 qua ſummota actus deficit [13]. Vnde fit, vt materia quoq; & forma * & ſolẽnitas, licet in-
ter ſe plurimùm differant, tamen ſubſtantiæ nomine cõtineantur: quod latius Parado
xorũ lib. v. cap. x v i. docuimus. Sic res ipſæ de vſusfructus ſubſtantia ſunt [14]: ſic pretium
venditionis: interrogatio & reſponſio, ſtipulationis [15]: conſenſus ipſe, contractuum
5 ſubſtantiam reſpicit [16]. Ea quoque † naturalia, quæ origini contractus coniunguntur,
quia pactione contraria tolli, ſaluo ipſo contractu, nequeunt, ad ſubſtantiam pertinere
videntur: vt in precario, quòd ad libitum cõcedentis reuocetur [17]: in venditione, quòd
qui dominus eſt, in emptorem dominium transferat [18]: in ſocietate, quòd leonina non
ſit [19]: in mãdato quod gratuitũ ſit [20]. Idémq; & in mutuo dicendũ, quod eiuſdẽ generis
reddatur [21]. quòd ſi quo pacto contrahentiũ, ſaluo contractu, tolli poſsint, non ſubſtan
tialia, ſed ſimpliciter naturalia dicentur [22]: vt in depoſito, quòd dominium non transfe
ratur, naturale eſt, vt ſuprà vidimus [23]. Sic & quòd venditor euictionem præſtet, natu-
ram contractus reſpicit, quę ex conſuetudine vires ſumpſit [24]: qua ratione & in mutuo
(vt cõmuniter traditum eſt), quòd eiuſdem bonitatis reddatur, naturale eſt: & ideo cõ-
traria pactione agi etiam à principio poteſt, vt debitor muſtum ſoluens pro vino vete-
ri, liberetur: nec ideo minus talis contractus mutuum erit, vt Bar. Paulus Caſt. aliiq; re
centiores cenſuerunt [25]: quod intelligit Iaſon, dum tamen partes id egerint, vt ſit mu-
tuũ, alioqui contractus innominatus potiùs erit [26]: cui ego nõ adſentio, niſi cùm actum
eſſet, vt non ſolùm minus in qualitate bonitatis, ſed etiam minus in materia rei poſsit
in certo caſu reſtitui. Sed cùm Iuriſconſultus hic requirat idẽ in genere, & in bonitate
reddi, cur illud quidem ad ſubſtantiam, hanc verò ad naturam referimus [27], & non po-
tius æqualiter determinamus? Reſpondeo, diuerſam rationem inter hæc ſubeſſe [28].
6 Bonitas * enim quædam qualitas eſt, quæ rem ipſam non immutat, vnde à ſubſtantia
non parum differt [29]: videtúrque ita creditor paciſcendo, qualitatem hanc neglexiſſe,
& æquè bonum id quod reſtituẽdum eſt, ducere. At ſpecies ad materiam pertinet, quæ
7 pro diuerſi generis ſpecie haberi non poteſt: quia genera * rerum nõ ex opinione con-
trahentium, ſed ex rerum natura perpenduntur [30]. Sed an valebit pactum, contra-
ctúſque mutui ſit, cùm actum eſt, vt album pro rubro vino, vel acidum pro ſuaui
ſolui poſsit? Et putarim eſſe contractum mutui, quia eadem vtriuſque eſt ſpecies [31]. quòd
ſi omnino acetum ſit, aliud eſſet: quod Odofred. Lancel. Purpuratus tradiderunt: ſicut,

1 l. ſi quando. de leg. j.
2 gl. l. proinde. ij. §. ſi procur. ff. ad leg. Aqui.
3 Barto. l. quod dicitur. de tutel.
4 d. l. qui negotiationem.
5 Caſt. cõſ. ccxviij. Iaſ. hic.
6 c. contingit. cum gl. j. de tranſact.
7 Felin. c. cum olim. j. de offi. deleg.
8 gl. l. ſi procuratorem. ver. ratũ. de procur. Iaſo. l. j. ij. q. de offi. procur. Cæſ.
9 d. l. ſi. §. penul. de pub.
10 Caſtren. conſil. cccclix. conſideranda in j.
11 l. qui ſibi aut Titio. §. j. in ff. de ſolut. Bar. l. exhibitionis. C. ad exhib.
12 l. pacta cõuenta. vbi gl. de contrah. emp. l. iuris gentium. §. idem reſponſum. de pactis.
13 l. ij. de vſ. [illegible] ear. rer. Bal. l. etiã. C. de execut. rei iudic.
14 l. j. de vſufr.
15 Barto. l. ita ſtipulatus. j. oppoſ. de verb. oblig.
16 Bart. l. j. j. de condict. indeb.
17 l. cum precario. ff. de precar.
18 l. cum manu. §. ſi. de contrahen. empt.
19 l. ſi non fuerint. §. ſi. pro ſocio.
20 l. j. in ſi. mand.
21 l. ij. in prin. ſ. eo.
22 l. j. §. ſi conuentat. ff. depoſit. glo. d. l. pacta.
23 d. l. ij. l. de die. §. j. depoſ.
24 l. quòd ſi nolit §. quia aſsidua. de adil. edict.
25 Bar. arg. l. Firmio. §. ſi. ff. quando dies lega. ced.
26 l. Titius. in ſin. de præſcript. verb.
27 l. iam hoc iure. de vulg.
28 l. Caius. ſoluto mat. glo. §. hinc nobis. verbo, præſidium. authen. de hæred. & falcid.
29 l. vbi autem. de verbo. obliga.
30 l. iiij. de lega. j.
31 l. in venditionibus. de contrahen. empt.

si actum sit, pro vino ceruisiam, aut id genus fictitium reddi [1]: non enim horum eadem
est substantia, vt etiam Græco Iuliani Imperatoris carmine testatum est. Sed quid è
conuerso, si vinum fugiens tibi dederim, vt proximis vindemiis nouum mihi reddas?
Et constat esse mutuum, nisi quòd pactum id fœneratitij criminis suspicione hodie non
careret [2].

VINVM NOVVM. Adnotant hîc Doctores, vinum vetus * pretiosius esse 8
nouo. Et ideo patremfamil. frugi à Calendis Nouembribus, quo tempore deferbuit vi-
num, mustúmque amplius non est, debere ex eo familiam alere, non ex veteri: quod &
pupillorum tutores facere tenentur [3]. Habebant autem veteres vina vetusta pretiosis-
sima, vt Plinius lib. xiiij. cap. iiij. & vj. ostendit. Plautus in Asinar. Qui vtuntur vino ve-
tere, sapientes puto: & qui libenter veteres spectant fabulas. Nam nunc nouæ quæ pro-
deūt comœdiæ, multò sunt nequiores quàm numi noui. Vbi exemplo Doctorū nostrorū
& ipse argumentabor de vino ad doctrinam & ad pecuniam. Sanè vinum † vetus dici- 9
tur lapso anno. Si enim mustum à Calendis Nouembribus, quo tempore defæcatū esse
incipit, nouum vinum dicitur [4]: apparet non priùs vetus appellari, quàm aliud nouum
collectum sit [5]. Et ita sentiunt plerique: qua tamen in re ad consuetudinem regionis est
attendendum [6]. Siquidem quibusdam in locis nulla vina ætatem supra annum ferunt:
vnde solent vetera appellare, quæ simpliciter liquida, limpida, defæcatáq; sunt, ne alio-
qui nullū vetus vinū habere videantur [7]. Et ita Bartoli sententiā rectè declarant recen
tiores. Sed an † quod in vino dicitur, idem in tritico sit, vt triticū nouū pro veteri reddi 10
non possit? Et receptius est, nō esse idem, quia ætate non augetur bonitas tritico, sicut
vino [8]: imò lapsi tēporis imminuitur tritici æstimatio [9]. Attēdendū igitur principaliter
non ad ætatem est, sed ad bonitatem, ne deterior creditoris fiat conditio [10]. Nam quod
de vino hîc dicitur, solum exempli causa adductum est, vnde minimè regulam legis re-
stringit [11]. † Sed an inuito creditore vinū vetus, & sic melius nouo mutuato reddi pos- 11
sit? Et videretur non posse, quia quod melius est, si inuito creditori soluatur, deterius
censetur esse [12]: & quia inuito beneficium conferri non debet. Sed tamen vulgò in aliā
sententiam itum est: quia quod optimum est, vtique bonum est [13]: vnde dicitur reddi
non solùm eiusdem generis, sed etiam eiusdem qualitatis. Intelligitur autem melius
non solùm gustu, sed etiam perpenso futuri temporis periculo. Quid enim si tibi vinum
nouum mutuò dederim, & tu instantibus vindemiis vetus restituere velis, quod verisi-
mile sit fore, vt quàm primùm aceat? Rectè enim Salic. censuit, non cogi creditorem, vt
vetus illud pro nouo accipiat: & ideo per oblationē talis vini, in mora non constitui [14].
quem & hoc casu sequor [15], & ab Alex. argumentis defendendum tali specie censeo.
Sed an † pro vino albo rubrum, aut vermiculum reddi possit? Et si ita conuentum sit, 12
suprà conclusi, esse mutuum. Sed si sic conuentum non sit, videretur non posse: diuersæ
enim sunt qualitatis [16], Nec hîc dici potest, quod album est, vtique & rubrum esse: me-
ritò ergo eiusdem qualitatis rem restitui non videtur [17], vt Soci. rectè censuit. Sed quo-
niam de vino vetere ad veterum Doctorum relationem Accursius argumentatur, non
pauca hîc recentiores congerunt, quæ nos ambitiosis, & qui aduersus Euangelium pri-
mas cathedras amant in conuiuiis, legenda relinquimus, ad vtiliora properantes.

PRO CAVTO HABENDVM. Quæ ergo * tacitè insunt, pro expressis 13
habentur. Sed an id propriè sit? Et Aretinus Deciúsque ex fictione legis id esse arbi-
trati sunt [18]: quia verbum, habetur, & verbum, intelligitur, fictionē significant [19]. quod
& ex dictione, Pro cauto, colligi potest. Vnde consequens est, vt talis tacita dispositio
non hominum, sed legis dispositio censeatur. Sicut & id quod interest in obligatio-
nibus facti, non ex dispositione hominis, sed legis debetur: quod Bartol. tradidit [20].
Nam & ius accrescendi à lege prouenire censetur, tametsi voluntas testatoris talis
præsumatur [21]. Sed hanc ego sententiam lib. de verb. signifi. iij. reprobaui, quia aduer-
sus communem interpretationem est, qua traditur, posse inter partes agi, vt minoris
bonitatis mutuum restituatur. Constat † igitur, non ex fictione id induci, quæ etiam 14
in casu claro locum habet, & ideo probationem in contrarium non recipit [22]: sed ex
præsumptione, quæ in dubio fit, ita à partibus actum videri facit [23]: vnde talis dispo-
sitio hominis, non autem legis censetur [24]. Secus si ei renuntiari à partibus non pos-
set [25]: vel eam legem introduxisset, minimè attenta partium intentione [26]: qua de re
alibi diffusiùs [27]. Hinc apparet, probari parē esse expressi, tacitiq; vim atque naturā [28],
quod tamen procedit, cùm de tacito, id est, præsumpto loquimur. Præsumptio * enim 15
veritatem imitatur [29]. Sed quia huiusmodi præsumptio contrariis coniecturis quan-
doque tollitur, quandoque imminuitur [30], in primis ad eas attendere oportet, & per-
pendere quatenus lex præsumat: quo fit, vt quandoque minus in tacito sit, quàm in ex-
presso: meritóque tum de prædicta regula sit limitandum. Quod quibusdam exemplis
ostendi

1 l. si quis vinum. de trit. co, vino, ol. leg.
2 c. consuluit. c. nauiganti. vbi Abb. extra de vsur.
3 argu. l. iubemus. j. C. de erog. milit. lib. xij.
4 d. l. iubemus.
5 l. vetus. de vino, trit. ol. leg.
6 d. l. ex vsu. de triti. vino, ol. legatis. §. fi. de leg. iij.
7 Arg. l. fundus qui loc. de fundo instr.
8 l. j. de cond. in pu. hor. li. x. C.
9 Gl. l. j. C. si aduers. vsuca. vbi Bald.
10 l. Paulus. de solutionib.
11 l. j. §. quod vulgo. de vi & vi arma.
12 §. plus. ver. præterea. Inst. de act. l. fi. de vsu. & hab.
13 l. vbi autem. de ver. obl.
14 l. si soluturus. de solut.
15 l. si vina. ij. in fi. de peric. & com. rei vend.
16 d. l. fi. de vsu. & hab.
17 Arg. l. res in dote. de iure dot.
18 Aret. l. iiij. §. Cato. oppo. v. de ver. oblig.
19 l. vnic. in princi. C. de rei vxor. act. l. prætor. §. siue autem vbi Ias. de ope. no. nun.
20 Bart. l. cùm stipulatus. de ver. obli.
21 l. si in testamento. vbi Bar. de vulg.
22 Glos. ca. is qui fidem. de spons.
23 Glos. l. j. §. accedit. C. de rei. vxor. act.
24 l. non vtique. in prin. vbi Ias. §. quod cer. lo. Bar. l. conditiones extrinsecus. §. de cond. & demon.
25 d. l. si in testamento.
26 Bar. d. l. cùm stipulatus.
27 d. §. Cato. v. oppo.
28 l. hæreditatem. de dona.
29 l. fi. de probat.
30 l. cùm de indebito. de probat.

16 ostendi potest: † veluti cùm pater pupillo expresse substituit, excluditur mater[1]: quia verba hoc indicant. at in tacita pupillari[2] secùs est: quia non præsumimus id actum à patre, vt aduersus charitatem parentum voluerit matrem a luctuosa filij hæreditate excludi[3]. Sic & pater suo hæredi substituens, si hæres non erit, necessitatem immissionis videtur sustulisse[4]: quippe verba hoc inferunt. At si pupillariter substituat, secùs est[5]: tametsi in ea tacitè vulgaris substitutio insit. Sic cū pater filio substituit, expressa conditione, si decesserit sine liberis: propter naturales, cōditio deficit[6]. At si nō expresserit, secùs est, & à solis iustis filiis excluderetur substitutus[7]. Lex enim quæ tacitè eā conditionē ex præsumpta testatoris volūtate subaudit[8], nō tantum pro naturali præsumit, sicut pro iusto. Sic ex legato expresso statim trāsfertur dominium[9], cùm secus sit in eo, quod tacitè & ex sequela quadā debetur. Non transit enim dominiū in præiudiciū collegatarij, idque ex præsumpta testatoris mente[10]. Sic testator legando sub conditione expressa, id videtur voluisse, vt defuncto legatario ante conditionis euentum nihil transmitteretur[11]. Quòd si conditio tacita sit, secus est[12]: quia lex huiusmodi tacitas conditiones introduxit, vt ad testamenti valorem pertinerent[13], non vt quicquam legatario incommodi facerent. Sic tacita legati à substituto repetitio, sub eadem die & conditione facta intelligitur[14]: secus in expressa[15]. In ambiguis enim, non in claris locus est coniecturis[16]: latiórque in expresso casu plerunque fit interpretatio, quàm in tacito, cùm coniectandum est, quid testator voluerit[17]. quod & in iudiciis procedit[18], & in legum interpretatione, (in his enim quod tacitè in vno capitulo subauditur, ad proximum trahi non debet[19]) & generaliter in omni materia, in qua ratio aliqua differentiæ inter expressum & tacitum reddi posset[20]. Vnde & qui expresse testatoris prohibitioni aduersatur, maiores dat pœnas, quàm qui contra eam faciat, quæ tacita fuerit[21]. Plus enim plerunque contemnit, qui aduersus expressum præceptū facit[22]. Sanè quotiescunque lex aliquid expresse fieri requirit, non eadem est taciti & expressi virtus.
17 Requirit † autem id variis ex causis: quandoque quia de odiosa aliqua re tractetur, de qua verisimile sit, in dubio actum non esse[23]: vt in dispensationibus, quæ non nisi ex-
18 pressim * solent induci, quia iuri cōmuni aduersantur[24]: quādoque quia lex pro forma expressionē verborum requirit, vnde taciturnitas non sufficeret[25]: quandoque quia materia stricti iuris est, nec bene cōstare potest quid actum sit[26]: quandoq; quia agatur de tollendo priore iure, quod tam facilè extingui non debet[27]. Vnde & non paucos casus reperire est, in quibus quia de reuocando actu agitur, non idem pollet tacitum, quod expressum. Quapropter clausula derogatoria expressa, per tacitam subsequentem contrariam voluntatem non reuocatur[28], cùm per expressam secùs sit[29]. Sic testator expresse translato legato, videtur priori ademisse: tametsi sequens datio inutilis sit[30]. At secus est cùm tacitè id agitur[31]. Qua ratione alienatione voluntaria, sed inutili, legatum expressum nō reuocatur, tacitū reuocatur[32]. Sic & creditor alteri disiunctiuæ parti expresse renuntians, ab altera quoque excluditur[33]: quod secus est, si tacitè id fecerit[34]. vnde regulariter traditum est, vt actus iam perfectus vitietur, expressa
19 non ratò plus pollere tacitis[35]: et totémq; *expressum magis nocere, quàm tacitum[36]:
20 quod pluribus exemplis alij prosequuntur[37]. Atque hinc est, † quòd si lex municipalis executionem in promptu concederet documentis publicis, quatenus in eis aliquid expressum est: non censeretur id concessisse eorum respectu, quæ tacitè in eis continentur[38]: quod & Decius hic tradidit: cùm secùs esset, si statutum simpliciter executionem publicis documentis indulgeret[39]. Cùm enim lex expresse aliquid fieri mandat, non sufficit tacitè fieri[40]. Sanè & quandoque lex expressionem verbi considerat, quia ex ea magis sibi de mente liquet: vt in tractatu iuris accrescendi proditum est[41]. vnde qui expressim eadem verborum structura, ad eandem rem sunt vocati, coniuncti re & verbis dicuntur[42]: licet tacitè actum censeatur, vt viriles partes habeant[43], cùm si expres-
21 sum de virilib. partib. esset, verbis tantum coniungerentur[44]. Sed hæc quod † ad hanc speciem taciti præsumpti pertinet, satis. Aliud est tacitum, quod non ex præsumptione, sed ex legis dispositione est. Et in hoc etiā regula est, paris esse cùm expresso virtutis[45]. Quandoque tamen fit alia interpretatio, propter diuersitatem rationis, quæ inter ex-
22 pressum & tacitum est. Exempli causa: Quod † ex præscriptione inducitur, tacitè quēdam consensum partis habet[46]: sed & vlterius legis adminiculo sustinetur[47]: & ideo quia plus potest lex quàm contrahentes ipsi, aliqua quandoque tacito lapsu temporis fiunt, quæ nullo partium consensu fieri potuissent[48]. Hinc est, quòd filius bonorum possessionē expresse repudians, parti nō præiudicat[49]: & tamen si permiserit labi tempus à prætore constitutū, præiudicat[50]. Item exclusus repudiatione expressa in hæreditate paterna, rursus admittitur[51]: sed exclusus tempore, nunquā admittitur[52]: quod intelligendū est, si tantū tēporis lapsum est, vt ab omnibus edicti capitibus exclusus sit[53]. Ad

1 l. Papinianus. §. sed vnde inof. test.
2 l. precib. C. de impube. vbi not.
3 l. C. de instit. & substi.
4 l. filius q pater de vulg.
5 l. i pupillus. ver. cæterū de acqui. hær.
6 l. ex facto. §. si quis rogatus. ad Trebel.
7 l. generaliter. §. cum autem. vbi not. C. de instit. & substit.
8 l. cum auus. de condi. & demon.
9 l. à Titio. de furtis.
10 l. seruum filij. §. fin. de leg. j.
11 l. j. §. finauté. C. de cadu. tollen.
12 l. conditiones extrinsecus. j de cond. & dem.
13 l. iij. de leg. j.
14 l. cùm pater. §. ab instit. de leg. ij.
15 l. ii cui ser. §. fi. de leg. j.
16 Glos. l. continuus. §. ij. de ver. obli.
17 l. si. in prin. de leg. iij.
18 Glo. pen. clem. sæpe. de ver. signif.
19 gl. l. j. ver. si qu. vbi Alex. §. quod quis. lur.
20 l. voluntarié. C. de execu. tuto. Fel. c. accedens. vt lite non contest.
21 l. cum pater. §. libertis. vbi gl. de leg. ij.
22 Bal. l. si pacto. col. fin. de pact.
23 Gl. c. ij. extrà. de schisma.
24 Dec. c. si quādo. de rescr.
25 l. j. de verb. oblig. l. iubemus. C. de test.
26 l. quicquid. de ver. obli.
27 l. si. C. de noua.
28 d. l. §. in prin. de lega. ij.
29 l. si quis in prin. de leg. iij.
30 l. plané. in princ. de leg. j.
31 l. si sure. vbi Bartol. de leg. iij.
32 l. seruum. §. anrepen. de leg. j. vbi gl. & Ias.
33 l. si vnus. §. sed si de pact.
34 Bar. l. si quis stipul. ad §. prin. de ver. obli.
35 l. expressa. de reg. iur.
36 Gl. l. ex diuerso. §. si. sol. matri.
37 Bal b. consi. xl. in ij.
38 Butr. Imol. Fel. c. iij. de constit.
39 Bar. l. j. de his quæ in test. delent. moder. l. iurisgen. §. quod feré. de pact.
40 Ias. l. prætor. de oper. no.
41 Bal. l. si Fortidianum. C. de leg.
42 l. triplici. de verb. signi.
43 l. legata. §. j. de leg. j.
44 l. si duob. §. fi. de lega. j.
45 l. nō impossibile. de pac. gl. rub. C. de decr. dec. lib. x. Abb. c. dilect. de for. compe.
46 l. alienatiōis. de ver. sig.
47 Gl. l. sed si inter. in prin. de serui. vrb. præd.
48 l. aduersus. C. de vsu. c. ij. de don. c. de quarta. de pscr.
49 l. fin. in prin. de bon. quæ libe.
50 l. j. C. qui admit. vbi Bal. & moder.
51 l. fin. C. de repud. hæred.
52 l. iij. C. de iuris & fact. igno.
53 l. j. §. sed videndum. de succ. edi.

Ad hanc speciẽ pertinet, & cùm quis ex negligentia alicui nocet, cùm tamen expresse
non posit: vt in curatore, qui exceptioni peremptoriæ renuntiare non potest [1], & ta-
men eam non opponendo, adulescenti præiudicat [2]. Quod aliqui & ad eum, qui Ec-
clesiæ præpositus est, extendunt, vt negligendo illi obesse posit [3]. Hinc est, quòd iura-
mentum calumniæ expresse remitti non potest, disimulando potest [4]. Miles alterius
procurator, etiam volente aduersario, esse non potest: at si nihil obiiciatur, valebit iu-
dicium [5]: adminiculatur enim propter rei ad vlteriora progressum lex actui, illúmque
sustinet, quamuis expressa conuentione id fieri non potuisset [6]: quod & aliis exemplis
Ias. hîc ostendit [7]. Rursus è contrario, quædam * fieri consensu possunt, quæ lex ipsa 23
non facit [8]: vnde quandoque accidit, vt aliqua expresse partium consensu fiant, quæ
tacitè à lege fieri iustè nequeunt [9]: vt meritò dicatur, Lex tibi suum, non tuum aufert
auxilium. Hincque est, quòd hypotheca dotalis tacitæ seu legali aliorum hypothecæ
præferatur, conuentæ non præferatur [10]. Hinc & Bartol. generaliter dixit, non parum
nostra referre, vt quis expresim nobis obligatus sit, potius quàm tacitè [11]: quod variis
exemplis ostendi posset [12]. Et hæc de tacito legali sufficiant. Superest tacitum, † quod 24
consecutiuum appellare posis. In quo sciendum est, regulariter quoq; parem esse eius
taciti & expresi virtutem [13]. Vnde quod expresse fieri non potest, nec tacitè posse [14]:
sed hoc sublato expresso, tacitum quoque illud extinguitur [15]. Quia tamen in conse-
quentiam id tacitum venit, debilius aliquando operatur: vt in eo qui remittit debitum,
censetur enim & pignus remisisse, non quidem ipso iure, sed per exceptionem [16]. Rur-
sus quandoque in sequelam quædam admittuntur, quæ expresse non cõcederentur [17]:
idq; tam in delictis, quàm in contractibus. Ecce, clericus iurisdictionem aliùs iudicis
prorogare, absque episcopi sui licentia expresim non potest [18], & tamen tacitè & in-
directè potest [19]. Idem foro suo renũtiare non potest, quia toti ordini beneficium illud
indultum censetur [20], & tamen contrahendo, vel delinquendo potest [21].

AGI INTELLIGITVR. Agi † tacitè intelligitur propter naturã contra- 25
ctus: vnde ab vtroq; præsumitur ita actũ fuisse. quæ coniectura facilius in vltimis volun
tatibus sumitur, quàm in cõtractibus: quia in cõtractibus semper altera partiũ, in cuius
damnũ tendit subauditio, reclamat [22]: & ideo interpretatio solet potius pro promissore
fieri [23]. In vltimis verò voluntatibus solũ attendimus, quid verisimiliter testator sense-
rit, vnde facilius fit hęc subauditio [24]: quod plurib. exẽplis lib. de ver. sign. t. 1. explicaui-
mus. Hinc videmus, si res ad casum deueniat, in quo verisimile sit testatorẽ aliter dispo-
siturum fuisse, ab eius ordinatione recedi posse [25]: at in contractibus secus esset [26]. Sa-
nè illud commune est tam testamentis quàm contractibus, vt si in eis forma seruata
non sit, omnino pereant: veluti si in testamentis nulla sit hæredis institutio [27]: in stipu-
latione, ad interrogatum responsum non sit [28]. Idémque & de solennitate dicendum:
vt si in testamentis septem testes non adfuerint [29]: in pupillorum contractibus tutoris
vel iudicis, cùm de alienandis immobilib. agitur, desit autoritas [30]. Forma * enim est, 26
quæ essentiam rei præstat [31]. Vnde & de substantia idem dicimus: vt si in testamento
desit voluntas, vt quia furiosus aut impubes testatus est [32]: aut in contractibus deficiat
consensus [33]. quod & ad materiam protrahendum est, nam & ea contractui perficiẽdo
necessaria est, vt res ex venditoris [34], pretium ex emptoris parte [35]. His igitur casibus
actus ipsi omnino pereunt. Quòd si horum aliquid non deficiat, sustineri possunt, &
ex præsumptione aliqua eius quod tacitè actum sit confirmari: qua in re plures conie-
cturas hîc enumerat Barto. Prima est, † quæ ex natura actus prouenit, de qua lex no- 27
stra loquitur. Semper enim qui quicquam agit, voluntatem suam accommodare legi
de eo actu tractanti intelligitur [36]. Vnde & ex tali natura subaudiuntur conditiones [37],
& verba impropriè accipiuntur [38], & si generalia sint, ex actus natura eorum fiet re-
strictio [39]: quod diffusè lib. de verbo. signifi. 1. ostendi. Vnde infert Socin. vendito fundo
cum omnibus iuribus quæ venditor ibi habebat, nõ censeri etiam iurisdictionem ven-
ditam [40]: quia ex natura alienationis rei particularis non est, vt secum iurisdictionem
trahat [41]: quod Barto. videtur sensisse [42]. Traditum quoque est, clausulam * decreti, 28
quam vocant, secundùm actus naturam interpretationem accipere [43]. Sanè quæ
* certam naturam habent, ea tacitè intelliguntur: sed si ex omisione incertitudo sit, 29
secus est: vt cùm de iis agitur, quæ vario modo solent interponi: quod Fulgosius hic
tradidit, argumento pretij quod in venditionis tractatu non eadẽ quantitate promitti
solet [44]. Sed ego id ad materiam substantiámque pertinere magis crediderim, quàm
ad naturam [45]. Secũda † coniectura est, ex consuetudine: solet enim dici, consuetudinẽ 30
alterã naturã esse [46]. Vnde procurator, cui simpliciter mandatũ est aliquid fieri, potest
omnes clausulas & pœnas adiicere, quæ in talibus adiici cõsueuere [47]. Potest & vsuras
promittere [48], & pignora præstare [49]. Potest & renũtiare beneficio legali, si ita fuerit
consuetudo

1 l. si quis de leg. de nouat.
2 Bald. & mod. l. pactum cura. de pac.
3 Fel. c. cũ accessissent. de consti. ver. tertia conclusio.
4 l. ij. §. sed si veremur. vbi gl. C. de iur. cal.
5 l. filiusfami. §. veterani. de procu.
6 Doct. c. iuramit. de prob.
7 Gl. c. si fortè. de elect. in vj. verb. euidentem.
8 l. nam satis. vers. possunt. quemad. ser. amitt.
9 l. quod placuit. de iur. fis. gl. l. j. C. si aduer. vend.
10 l. assiduus. C. qui potio. in pig. in glo. mag.
11 Bart. l. si quis sub conditione. de test. tute.
12 l. est differentia. in qui. cau. pig. ta. contr.
13 l. si sponsus. §. j. de don. int. vir.
14 Gl. item quia. in princ. ff. de pac.
15 l. item. §. fina de ser. rust. Barto. l. si fideius. de leg. j. l. maior. C. de pig.
16 l. ij. C. de remis. pig. gl. l. si tibi. §. de pignore. ff. de pact.
17 l. j. de tut. et cur. l. conditionib. pup. de cond. & dem.
18 c. significasti. de for. cõp.
19 c. dilecti. eo. tit. Cast. l. j. si quis in ius voc.
20 c. si diligentius. de foro compe.
21 c. Romana. §. contrahentes. eo. tit. in vj.
22 l. in fraudem. de accept.
23 l. quicquid. de ver. oblig.
24 l. testatrix. si seruus. vend. l. in vẽdẽdo. de contrah. emp.
25 l. in confirmando. de cõfir. tut.
26 l. Lucius. de euic. l. fiCont. C. de act. & obli.
27 l. iubemus. C. de testa.
28 l. j. de verb. obl.
29 l. hac cõsultiss. C. de test.
30 d. l. vniuersa. C. de praed. imp. offe.
31 l. Iulianus. §. si quis rem. ad exhi.
32 l. generali. C. de sacrosan. eccles.
33 l. cũ Aquiliana. de trãsa. l. si per errorem. de iurisdi. om. iudic.
34 l. in venditionibus. de contrahen. emp.
35 §. pretiũ. Insti. de empt.
36 Bal. l. si duo. de acq. hær.
37 l. quarto. §. j. loca.
38 l. si vno. loca. l. salu iam. de præscri. verb.
39 l. damni infecti quid. in princ. de dam. infect.
40 Bal. l. à procuratore. C. mand.
41 l. pupillus. §. territoriũ, de verb. sign.
42 Bar. l. j. in fi. de iurisdic. om. iudic.
43 Cle. j. de concess. preb. Feli. c. ij. de consti.
44 d. §. pretium.
45 Bar. l. sciẽdũ. iiij. oppos. ff. de verb. obli.
46 l. j. ad Mace. Bal. l. contractus. de fid. instr.
47 l. bene à Zenone. vers. sed curatores. vbi Bal. C. de xl. præscri.
48 Ro. l. iij. §. iurari. §. tit. j.
49 l. vel vniuersorum. de pig. actio.

consuetudo [1]. Potest & pleraq; alia, quæ à Ias. Felinóq; aliàs collecta, studiosis in prom-
31 ptu sunt [2]: adeo enim * consueta in contractibus apponi, pro appositis habentur, vt
etiam si de re odiosa tractetur, qualis est analogismus, seu vsurarũ vsuræ, tamen adhuc
regulæ sit locus: quod Alexan. ex facto respondit [3]. Idémq; in dispensationibus respon-
sum extat [4]: idémq; & cùm quis in pœnam, ipse in subsidium obligaretur [5]. Nec refert,
ea consuetudo præscripta sit, an id minus [6]: sufficit enim aliquod tempus esse lapsum,
tótque actus interuenisse, vnde consuetudo induci potuerit [7]: alioqui si qua rarò &
incerta erogatione præstita appareant, vix est, vt ad consuetudinis effectum perti-
neant [8]: sicut nec ea quæ meræ facultatis sunt [9]. Non procedit tamen hæc coniectura
in iis, quæ de actus substantia sunt: ea enim omnino exprimi debent, alioqui periret
actus [10]. Idem in iis, quæ, vt dixi, certam formam non habent, sed variè solita sunt ob-
seruari [11]. Sed & si qua solennitas sit, quæ extrinsecus addi soleat, non præsumetur [12],
tametsi consuetum sit eam apponi: qualis est diuini nominis in instrumentis inuoca-
tio [13]. Illud quoque credendum est, in iis quæ ab vnius voluntate pendent, si clausulam
solitam notarius adiecerit, præsumi quandoque magis ex vsu adiectam, quàm quòd
ita actum sit. vnde clausula codicillaris aduersus posthumum, patre insciente præteri-
tum nullius momenti erit [14], videtúrque potius scribarum more adscripta: qua de re à
nobis alibi disputatum est [15]. Sunt tamen qui idem quoque censuerint in contractuum
clausulis [16], quando verisimile est neutram partium earum vim perpendisse: vt in com-
promisso, quo partes renuntiarunt læsioni, etiã enormissimæ [17]: ante enim arbitri sen-
tentiam nõ est verisimile quenquam cogitasse, vt ingens damnũ eius laudatiuo ferret,
idq; presumpto ex dolo [18]: quæ ratio regulariter in aliis cõtractibus cessat: & ideo tales
clausulæ solitæ, semper præsumuntur fauore alterius ex contrahentibus adiectæ, vnde
affectus sunt plurimi [19]: licet Curt. & Andr. Siculus quandoque aliter responderint [20].
32 Tertia coniectura † est, quæ ex præfationibus adsumitur. Siue enim de contractu quo-
33 cunque agatur, siue de sententia, rescripto, lege, decreto, statuto, semper † ex præfatio-
nibus certissimè deprænditur, quid actum sit [21]: quod pluribus exemplis Purpur. osten-
dit. Nec enim dubium est, ex præcedentibus declarari subsequentia [22]: quod mihi vide-
34 tur producendũ, etiam si ex interuallo præcesserint: nec * enim voluntas etiam longi
temporis lapsu mutata præsumitur [23]: & quod quis testamento præfatus est, ad codicil-
los quocunque tempore subsecutos protrahitur [24]. Receptúmq; est, mentem testatoris
etiam ex iis deprændi, quæ extra testamentum dixerit [25], atque id quidem ex interual-
35 lo [26]: quia actus * quantumlibet perfecti, declarationem ex postfacto accipiunt [27]. Sed
hæc in vltimis voluntatibus procedunt. Barto. verò in contractibus aliud sensisse vide-
tur: quia qui fundum vendidit, præfatúsq; est se sibi seruitutẽ pro proximis suis ædibus
retenturum, si deinde simpliciter tradat, non videtur eam seruitutem sibi retinuisse [28].
Sed id non est, quia à præfatione recessum videatur: apparet enim repetitam censeri, &
ideo condici potest: sed quia seruitus ius in ea re inducit, quod sicut in corporalibus, nõ
nisi traditione transfertur [29], ita in seruitutibus constitutionẽ patientiámq; requirit [30],
meritò agit venditor, vt quod in præfatione actum est, sibi emptor præstet. Defendi ta-
men Bart. sententia posset, cùm iusta est cõtrahentis existimatio, à protestatione reces-
sum ex verisimili aliqua causa credentis [31]: quæ coniectura in contractibus facilius,
quàm in vltimis voluntatibus capitur: de qua re nos alibi plura [32]. Sed de coniecturis
36 hactenus: sunt † enim plurimæ [33], quæ ex facto oriuntur, & difficulter colligi omnes
possunt [34]. Sed quid si quis dixerit, Tolle has pecunias, qualem contractũ præsumemus?
Et si ex coniecturis discerni non possit quid actum sit, videtur, si pecunia sub numero
data est, esse mutuum, aliâs verò depositum: transeúntq; ferè recentiores in hanc sen-
37 tentiam [35]. ego accepi, cessantibus * coniecturis, non esse à vi verborũ recedendum [36].
38 Vnde si dictum sit, Concedo tibi hanc pecuniam: verbum, Concedo, * donationem si-
gnificat [37]. Idem si dictum sit, Do tibi: illud enim verbum ad translationem dominij re-
fertur [38]. Et cùm non appareat quicquam de restitutione actum, sequitur esse donatio-
nem [39]. Nec multum facit causa, cùm ea in promissione vel traditione simplici neces-
saria sit [40]. Cùm verò id agitur, vt dominium transferatur, quod verbum, Do, indicat,
nusquam legitur eius expressio necessaria, sed donationis causa datum præsumitur [41]:
vt meritò Petri sententiam Alex. hîc sequatur, tametsi eam nimis restringat. Quòd si
dictum sit, Præsto tibi, Trado tibi, & similia verba, propius vero est, vt inter Latinè lo-
quentes dominium translatum non censeatur [42], quia verba id non inferunt. Cùm igi-
tur dictum est, Tolle hanc pecuniam, nõ videtur aliud significari, quàm vt auferat: nec
quicquam verba indicant de translatione dominij. Ergo videretur dicendum nec do-
nationem, nec mutuum esse, sed potius depositum, tanquam ei custodia mandata sit [43].
Nec me mouet q́ aiunt, eum qui numerat videri mutui causa id facere: quia cõiectura

 hæc

1 Bartol. l. si fraudator. de iis quæ in fraud. credi. in loco mo. se duobus reis.
2 Ias. l. vt liberis. C. de collat. l. certi. §. si nummos. j. eo. Felin. c. cùm M. de constit.
3 Alex consi. cvij. in ij.
4 Abb. consi. lxxxviij. in j.
5 Abb. consil. xvj in j.
6 Aret. consi. xj. Dec. xlviij.
7 Alex. d. consi. cvij.
8 l. Seio. §. medico. de ann. lega.
9 c. quod restitutionem. vbi Abb. de offic. leg.
10 l. testamenta. C. de testa.
11 Barto. d. l. sciendum. iiij. opposit. Alex. consi. v in v.
12 l. quæsitũ. pen. §. fi. de pub. l. ij. d. l. sciendum. viij. limit.
13 Glo. authen. vt præp. no. Impe. verb. autore.
14 Bart. l. j. q. vj. de iur cod. Aret. consi. vlo.
15 l. j. §. si quis ita. iij. notab. de verbor oblig.
16 l. fi. C. de fideiuss.
17 Abb. c. cum contingat. versic. nouus casus. de iureiurand.
18 l. creditor. §. Lucius. mand.
19 d. l. fi. C. de fid.
20 Curt. consil. 50. Barbat. consi. xliij. xlviij lviij. in j & xvj. xxxiiij. xliij. lx. in ij. Soc. cel. in ij.
21 l. Titia. §. idem respondit. de verb. oblig.
22 l. si seruus plurium. §. fi. de legat j.
23 l. sancimus. C. de testa.
24 l. si quis. in prin. de leg. iij. l. talis. in fi. de leg. j.
25 Bart. l. ij. de vulg.
26 Bald. l. precibus. de impuber.
27 l. hæredes. §. sed si notam. de testam.
28 l. binarum. de ser. vrba. prædio. l. si tibi liberum. de actio. empt.
29 l. traditionibus. C. de pactis.
30 l. iij. §. si item. de actio. empt. l. sed & si. §. fi. de condit. indeb. vbi moder.
31 l. per retentionem. C. de vsur. glo. l. pacta nouissima. C. de pact.
32 l. detestatio. de verb. sig.
33 glo. l. semper in stipula. de regul. iur.
34 Bart. l. fi. in princ. quod met. caus.
35 Cin. l. incendium. C eo. Paul. Alex. moder. hic.
36 l. Lucius. depos. l. nõ aliter. de legat. iij.
37 l. fi. in princ. de dona. l. prohibere. §. planè. quod vi aut clam. l. vxori. § fina. de legat. iij.
38 §. sic itaque. de act. instit.
39 l. nunquam. de acquirẽ. rer. domin.
40 d. l. nunquam. l. ij. §. circa. de except.
41 l. cuius per err. de regu. iur.
42 l. si fundum certum. de verb. oblig.
43 Glo. l. die. § j. deposit.

hæc leuis est. Quid enim si numerauit, quia vereretur ne quicquam ex deposito subtra-
heretur? Sed certè melius est, in hoc opinionum conflictu mediam viam eligere [1], vt
nullum dominium transferri (quod Fulgosius & Imola tradiderunt) depositúmq; esse
cum Bald. credamus [2], sed in quo tantundem in genere restitui posse, ex numeratione
actum censeatur [3]: quod ex Cini, Paul. Alex. sententia est. Qua ratione propter incer-
titudinem, quid restituendum sit, an idem, an tantundem, actio quoque præscriptis ver
bis competere poterit [4]: quo casu Pontani sententia defendi potest. Et hæc in casu du-
bio procedunt: quandoque enim ex coniecturis donatio præsumitur. Nam cùm id ver-
bum, † Tolle, vel Aufer, vel Accipe, non abhorreat à donatione, facilè eius præsum- 39
ptio capitur, si aliquod signum id suadeat, veluti ex diuitiis dantis, & indigentia ac-
cipientis [5]. Non enim verisimile est, donum modicum potiùs factum non esse [6], cùm
munificentia in diuite laudabilis sit, eiúsque honorem augeat [7]. Idem dicendum est,
quoties coniunctio aliqua hoc suadet, putà sanguinis, seu affinitatis, vel magnæ ami-
citiæ [8], etiam si illicito modo coaluerit [9]: vnde multò magis, cùm honesta ex causa
processerit [10]. Posset tamen adeò graui pretiosáque de re agi, vt ex sola coniunctio-
ne donatio non esset præsumenda, nisi aliæ coniecturæ id suaderent [11]. Sed & bene-
merita non modicum in hac re signum faciunt [12], quatenus scilicet eis antidora re-
spondeant [13]: non quòd quandoque merita huiusmodi non sint, vt pretio numario
æstimati non debeant [14], sed quia præsumptiones verisimilitudini innituntur. At vix
est, vt quis pro officio maximas, id est, duplici æstimatione facultates rependere ve-
lit [15]. Sed quid si donator errauerit in meritis, quia deinde deprændit, quòd ille malè
erat meritus? Et fortè verius est, condictione sine causa dationem reuocandam [16],
argumento eius quod Bartolus in Cœnobiarcha censuit, qui fructus agelli nouiter
laureato doctori donauerat: quem deinde expectationi suæ imparem, minúsque in-
structum expertus est [17]. Poterit enim reditus illos ei auferre, si constet donationis
causam non adfuisse aliam, quàm doctrinæ: quæ omnium ferè est sententia [18], cùm
qui semel approbatus est, si reperiatur non idoneus, reprobari possit [19]. Cæterùm &
quandoque inducitur donatio ex præcedentis actus sequela: vt cùm patronus nuptiis
libertæ consentit, præsumitur ius operarum remittere [20]. cùm creditor instrumen-
tum obligationis debitori reddit, præsumitur nomen absoluere [21]. Et generaliter, cùm
quis sciens indebitum soluit, videtur donare [22]: nec capitur præsumptio, vt tanquam
alterius negotia gerens soluerit [23]: nec enim cuiusquam persona facilè subintelligen-
da est [24]. sed & in eo, qui proprios numos alieno nomine mutuauit, fuere qui donatio-
nem præsumerent [25]: verùm receptius est, non temere id præsumendum [26], nisi con-
iunctio sanguinis aliud suadeat. Sanè & qui pecuniam, vt quis in suo ædificet, dat,
cùm ille aliâs non esset facturus, donare videtur [27]: quod Paulus Castrensis hic notat.
Et hæc quidem ad præsumptiones hactenus sufficiũt. Sed nunquid vt alicuius sint effe-
ctus allegari debeant? Et videtur allegandas [28]: quod intelligendum in iis, quæ ex fa-
cto, seu animo suo pendent. Et ideo, qui bonæ fidei præsumptioni innititur, eam allega-
re debet [29]. Sic qui contendit se hodie possidere, quia & olim possederit [30]. Sic, qui di-
cit se dominum, quia & olim fuit [31]. Sic, qui ignorantiæ prætextu se excusat [32]: quod
pluribus exemplis recentiores ostendunt [33]. Et ratio est, quia cùm præsumptioni in re
dubia solùm sit locus, debet ille, in cuius fauorem inducitur, eam adiuuare quantùm
potest, & ostendere se beneficio legis velle vti: alioqui ei obstarẽt duę iuris regulę. Pri-
ma, quia * beneficium legis alicui indultum, tacitam habet conditionem, si ille volue- 40
rit vti [34]. Secunda, quia in iis quæ priuatum commodum contingunt, * iudex irrequi- 41
situs non supplet [35]. Sufficit tamen, allegationem præsumptionis † quomodocunque 42
fieri, non solùm in libello, sed etiam in allegationibus iuris [36]. Idémque etiam post
causæ conclusionem [37]. Sed & satis est si tacitè fiat, puta in sequelam expressi actus [38]:
vnde qui allegat se præscripsisse, satis videtur bonam fidem deduxisse [39]: & qui dicit
Titium furti damnandum, satis contra voluntatem domini rem contrectatam osten-
dit [40]. Si tamen tacitè illi sequelæ alia coniectura obstet, adhuc allegari præsumptio
debet, vt quæ obstet coniectura tollatur [41]. Sed & quoties præsumptio non ex facto
proprio, sed alterius oritur, censuit Bartolus non necessariam hanc allegationem, sed
satis esse si factum ipsum deducatur [42]. Vnde si reum te falsi deferam, non est ne-
cesse id allegare scienter & dolo malo à te commissum [43]. quod & in aliis delictis re-
ceptum est: vt cùm quis in periurium ad pœnas constitutionis Arcadianæ agit [44], nihil
necesse est aduersarij dolum allegare: quod Picus ex facto respondisse se dicit [45]. Ego
generaliter crediderim, quoties præsumptio ex animo eam allegantis non pendet,
atque de iis casibus agatur, quibus iudex in officio supplere potest [46], non esse necessa-
riam hanc allegationem [47]. Et ideo in iis de quibus iudicis ex actis probatoriis con-
stat,

1 Felin. c. si cautio. de fide instrumen.
2 glo. d. l. die.
3 l in nauc. versic. idem iuris. §. loca.
4 l. j. de æstima. versic. quoties. l. si gratuitam. in princ. de præscript. verb.
5 c. & si quæstio. de simon.
6 l. sed & si susceperit. §. j. de iudiciis.
7 l. uenisat. in fi. C. de con-fulib. lib. xij.
8 l. verum. §. si seruus. de donatio. inter vir.
9 glo. l. sed si ego cum. ad Velleia.
10 glo. d. l. semper.
11 l. Procula. de probat.
12 l. si verò non remunus. §. idem Papin. §. manda. Iason l. ex hoc iure. de iusti. & iur.
13 c. relatum. ij. versi. iuxta seruitij. de testa.
14 l. si pater. §. fi. de donat.
15 arg. l. ij. C. de rescinden. vendi Bald. auth. ex testa. C. de collat.
16 l. Aquilius. de donatio.
17 l. ij. vbi gl. de acquir. pos.
18 arg. l. Nesennius. §. fi. de excus. tut.
19 l. vt gradatim. §. reprobari. de muner. Abb. in c. si. de ma.
20 l. sicut. de oper. liber.
21 l. ij. de pact. l. j. C. de donationibus.
22 l. Campanus. de ope. lib.
23 l. si testamento. §. j. de fideius.
24 l. si ita stipulat. §. Chrysogonus. in fi. de verb. obli.
25 l. vxori. §. fi. de legat. iij.
26 Paul. Socin. Dec. l. certi. §. si numos. j. eo.
27 l. sed si mors. in fi. de donatio. inter vir.
28 l. si adulterium cum incestu. §. idem Pollioni. de adulteris.
29 moder. l. Celsus. de vsucap. iij. parte.
30 l. sine possidetis. vbi Bar. C. de probat.
31 Paul. Castr. l. si minorẽ. C. de in integr. restit. mino.
32 Alex. l. qui bono. §. de illo. de dam. infect.
33 Felin. c. adferte. de præsumptio.
34 glo. l. vniuersa. C. de precib. Imper. offer.
35 l. xiij. §. hoc autem iudicium. de dam. infect.
36 Alex. d. §. idẽ Pollioni.
37 c. dudum. vbi Abbas de electio.
38 arg. l. sciendum. de verb. oblig. Rom. consi. lxxvij.
39 Abb. c. fi. de præscript.
40 Barto. l. Aurelius. §. Sticho. de liber. leg.
41 Barto. l. certum. §. sed si fundum. in fi. de confes.
42 l. omnes. §. Lucius. de iis qui in fraud. cred.
43 Cin. l. nec exemplum. C. de fals.
44 l. si quis maior. C. de transact.
45 Alex. l. qui iurasse. §. ai. j.
46 Not. per Aret. l. j. C. vt quæ desunt aduoc.
47 c. adferte. de præsumpt.

ſtat, rectè cenſuit Socin. non a ligi quenquam, vt alleget [1]: ſicut nec in atteſtationibus,
quod Bartol. hîc ait: in iis enim ſupplet ex officio iudex [2]: ſicut in iis, quæ notoria acto-
rum appellamus [3]. Qua ratione & in cauſis, quæ fauore quodam publico ſummariè &
de plano cognoſcuntur, idē eſſet: quod & ab aliquibus ex facto reſponſum Decius ait.

EADEM BONITATE SOLVATVR. Quid ſi res mutuò da-
ta, maioris valoris facta ſit? Et cùm hæc bonitas extrinſecus aduenerit, nihil referre
traditum eſt, & ideo lucro creditoris accedere: ſicut è contrario eius damno caderet,
ſi diminuta eſſet æſtimatio: niſi à tempore contractæ moræ hæc diminutio interueniſ-
ſet [4]. & ita Bartol. quoque ſentit, nec quiſquam diſſentit. Vnde ad monetam mutuò da-
43 tam infertur, in qua re duo ſunt caſus explicandi. Primus † eſt, cùm centum, putà Phi-
lippeos, tibi ſum mutuatus, acciditq; deinde, vt ea moneta reprobaretur, an in ea nota
ſoluere tenearis? Et non poſſe te monetam reprobæ notæ ſoluere Bartolus rectè cen-
ſuit [5]. Verùm quia nota ſeu forma potiùs reprobata videtur, quàm materia [6], ante mo-
ram poteris eam vice materiæ dare, vel materiæ æſtimationem [7]. Si verò poſt moram
facta eſt reprobatio, teneberis ad reſtitutionem æſtimationis, quatenus ex forma vale-
44 bit [8]. Secundus caſus eſt, † cùm nota aut forma nō reprobatur, ſed eadem bonitate ma-
nente valor intenditur vel imminuitur. Et cùm id extrinſecus accidat, ante moram
nemini imputandum eſt [9]: ſed liberatur debitor ſoluendo eodem pondere, vel nume-
ro [10]. Quapropter ſi mihi debeas centum Philippeos, liberaberis eos centum reſtituen-
do, ſiue aucto, ſiue imminuto pretio. Si centum libras debeas, cùm libra noſtra viginti
aſsibus ſemper conſtet, ſatis erit centum libras reddi: quāuis aſſes minoris æſtimatio-
nis ſint. Cùm enim Philippeos vel libras debeas, verum eſt te ſoluere quod debes: nec
45 extrinſecus * accedens valor quicquam mutat. Et propter futuræ intentionis vel im-
minutionis mutuum periculum nemo cenſetur læſus [11]. Idq; verius receptiúſq; eſt: niſi
cùm materia ſeu bonitas interior imminuta proponitur: tunc enim eius æſtimationis
reddi debet, quæ tempore contractus fuit [12]. Quòd ſi diminutio æſtimationis poſt mo-
ram facta ſit, tunc ſemper imputandum moratori detrimentū conſtat [13]. Et ideo ſi cen-
tum Philippeos aureos mihi Calendis Ianuariis debebas, qui tum drachmis argenteis
expendebantur decem: deinde poſt moram nouem tantùm cœperunt expendi, dam-
num illud ad te pertinebit [14]. Quòd ſi aucta fuerit æſtimatio, & vndecim drachmis cen
ſebuntur, non tamen quicquam moratori lucri inde accedit. Sed finge, debebas mihi
centum libras in aſsibus, tempore mutui Philippeus centum aſſes, ideſt, quinque libras
valebat, poſt moram cœpit centum & decem æſtimari, nunquid liberaberis ſoluendo
centum libras in aſsibus tantùm? Et nō videtur. Si enim in tempore ſoluiſſes, potuiſſem
eam pecuniam in Philippeos vertere, & eorum viginti habere, qui nunc centum & de-
cem libras mihi redderent. Igitur id damnum à moratore præſtandū eſt [15] contra Bar-
tolum [16]: quia hoc caſu intereſſe videtur ob lucri ceſſationem, cuius ratio nō ſolet red-
di [17]. quæ ſententia eſt receptiſsima, verámque & ipſe cenſeo, etiam in mercatoribus.
Nam nec veriſimile eſt id futurum, vt creditor præuideret Philippei augmentum, &
ideo verſura ea vteretur [18]: tametſi hac in re aliqui diſſentiant. Quòd ſi non ſolùm
Philippei, ſed etiam aſsium valor imminutus ſit, tunc imminutio poſt moram in aſsi-
bus facta præſtanda eſſet. alioquin creditor damnum pateretur [19]: quod & Alexander
cenſuit. Rarum autem eſt imminui pecuniam æream aut argenteam, quin & aurea im-
minuatur [20]: eſt enim argenti ad aurum proportio quædam, quanta ferè vnius ad duo-
decim, noſtro tempore. Olim maior erat, nempe ad quatuordecim, & eo ampliùs [21].

1 Doct. clem. appellanti. de appel. Feli. c. cum ordinem. de reſcript. glo. l. j. C. qui & aduerſus quos.
2 glo. §. illud autem. de teſtibus.
3 c. euidentia. extra de accuſationibus.
4 l. vinum. §. eod.
5 l. eleganter. §. qui reprobos. de pign. act.
6 l. quæſitum. §. illud. de legat. iij.
7 Bart. d. l. vinum. §. eod.
8 l. quod te. §. eo. vbi Bart.
9 d. l. vinum.
10 l. cum certum. vbi Bart. de auro & argen. lega.
11 l. de fideicommiſſo. C. de tranſactionib.
12 c. olim. c. pen. de cenſ.
13 l. quod te. §. eo.
14 Barto. l. Paulus reſpondit. de ſolutionib.
15 l. videmus. §. præterea. de vſuris.
16 d. l. Paulus.
17 l. fin. de peric. & cōmod. rei vend. l. ſi ſterilis. §. cùm per venditorē. de act. empt.
18 l. ij. § fi. de eo. quod certo loco. vbi not.
19 Ant. Butrig. c. quanto. de iureiuran.
20 l. ij. C. de vete. numiſ. poteſt. lib. xj.
21 l. j. C. de arg. prec. lib. x.

SVMMAE.

2 ☞ *Depoſitario culpoſè perire. huius cauſa.* 4.	9 *Actus ſpectanda ſequentia.* 10. *ex cauſis contrâ.* 11.
6 *Penſio venditi reddenda non vſuraria.*	13 *Directi iure conſequentia quandoque non cenſeri.*
7 *L. Si quis. ſenſus.*	14 *Principaliter actis dignoſcendo forma.* 15.

LEX IIII.

1 SI QVIS. Depoſitum * ergo gratia ſecuturi mutui factum, in eo
naturam mutui adſumit, vt periculo ſit depoſitarij. Sed de quo peri-
2 culo intelligemus? Et † Azo cenſuit intelligendū, quando aliqua de-
poſitarij culpa ſaltem leuiſsima præceſsit: alioquin durum eſſet eum
teneri [22], cùm potiùs domino ipſi perire debeat [23]. Et quamuis depoſi-
tum cauſa depoſitarij ſit factum, nō debet aliter de eo iudicari, quàm
de commodato, quod & ipſum gratia accipientis fit, & tamen is nō tenetur, niſi ſaltem
ex leuiſsima culpa [24]. quæ Azonis ſentētia frequentius videtur approbata, quoties pe-
cunia nō numerata, ſed in ſacculo obſignata, depoſita ſit: qui caſus verbis legis noſtræ
non admodum conuenit. Cùm enim dominus pecuniæ alio proficiſceretur, nec tem-
pore ere

22 l. quæ fortuitis. C. de pignor. act.
23 l. pignus. C. de pignor. actio.
24 l. ſi vt certo. §. vſq; adeò. l. in commodato. §. commodati.

pore crediti adesse posse, verisimile non est, in crediri spem alicui dedisse, quod priùs ei
nõ adnumerasset. hoc ergo casu cùm adnumeratio facta est, Bart. Bal. Paul. & cæteri in
Ioan. sententiam descendunt, vt etiam fortuiti casus periculum depositarius præstet [1].
Quæ interpretatio verbis legis conuenit. Periculum * enim propriè de casu fortuito 3
intelligitur [2]: nisi cùm apparet, alijs verbis eam significationem restrictam esse [3]. Sed
quæ † est ratio, vt hoc casu depositarius periculum præstet? Et Bartolus, Paulúsq; sen- 4
tiunt, quia facta numeratione, dominium in accipientem transit [4]: sitq; id depositum
mutui causa, vnde eius naturã imitatur [5]. Quæ sententia videtur dubitabilis: non enim
agitur, vt antè transeat dominium, quàm emptio fiat: alioqui crediti nomine iam iste
obligaretur [6]. Antè igitur quàm conditio eueniat, non videtur habendus mutui respe-
ctus, sed potius secundum depositi naturam iudicandum [7]. Quod maximè exemplo rei
vendendæ seu lancis ostenditur [8], cuius dominium venditoris non erat, quo tempore
amissa est. Sed tamen recentiores huic ratione adhærent, ne videatur creditor ex hu-
manitate sua damnum subire [9], vt cùm conuerti in mutuum ex sola debitoris volun-
tate potuerit, perinde propter destinationẽ habeatur, atque si iam conuersum esset [10],
ne periculum aliquod hîc creditor subeat. Quæ enim * actui proxima sunt, secundum 5
ipsius naturam reguntur [11]. Nam & videmus, quoties pecunia ad alicuius vtilitatẽ prin
cipaliter numeratur ei quoq; causam fortuitam, non autẽ domino imputari [12], ne ver-
balis hæc dominij translatio aduersus æquitatem operetur. Qua ratione † defendi vul- 6
garis illa sentẽtia potest, qua traditum erat, Si vendo tibi fundum, & quia pretium for-
tè ad manum non habebas, conueni vt intra triennium mihi illud redderes, & interim
singulis annis nomine pensionis aliquid præstes. Existimant aliqui iustum esse contra-
ctum, contrà Nicol. Abb. respondit [13]. Cùm enim transtulero dominiũ, pensio illa vsu-
ram sapit [14]. Atqui cùm translatio ea propter cõmoditatem pensionis facta potius vi-
deatur, haudquaquam censuerim tam scrupulose perpendendum esse [15], & aduersus
æquitatem id induci, vt fructus fundi habeas, & pecuniam non soluas [16]. Meritò igitur
& in casu nostro credendum est, vel ex numeratione censeri trãslatum dominium [17],
quod Bartolus sensit: vel si verè non fuerit translatum, tamen quia contractus hic solo
fauore depositarij celebratus sit, ad eum periculum spectare nõ aliter quàm si transla-
tum esset. Quæ ratio tunc cessaret, cùm in commodato vel deposito, nunquam transla-
tionis dominij spes adfuisset [18]. Ego legibus depositi creditorem hunc non adstringi
crediderim, quia nõ animo deponendi id fecerit. Et hoc † est quod dicitur, nec causam, 7
nec propositum fœnerandi habuisse: & alibi [19], rem venalem non habuisse, sed solius
debitoris causa rem apud eum reliquisse. Sed quid si actum est, vt in casu mutui deposi-
tarius hic vsuras deberet? Et hîc probatur, idem esse: quia cùm is creditor à principio
nec causam, nec propositum mutuandi haberet, adhuc mutuum gratia recipientis fa-
ctum dicitur [20]: quamuis secùs esset, si ex proposito mutuasset [21]. Hinc adnotant docto-
res, * qualitatem contractus secundum principalem cõtrahentium intentionem iudi- 8
cari, vnde hanc legem sæpissimè adducimus, cùm quod principaliter agitur, id attendi
debere ostendimus [22]. Sed hoc in articulo, in primis conclusio generalis constituen-
da est, † non solùm ad id, quod principaliter agitur, sed etiam quod subsequitur, adten- 9
dendum esse: ídque siue in contractibus, siue in delictis, seu qualibet in materia. Veri-
simile est enim, ad omne quod quoquo modo agitur, subsequitúrq;, respectum esse. Fin-
ge: Emo equum cum ephippiis, deinde inornatum tradis; an redhibitoria, propter non
tradita ephippia, agere potero? Et non est dubium, posse [23]. Tametsi enim illa equo ipsi
accedant, tamen de eis quoque actum apparet [24]. Quæ regula maximè procedit, cùm
verba adeò generalia sunt, vt nõ solum principale, sed etiam sequelam comprændant.
Vnde si interrogauero te, nunquid Semproniam vxorem Titij vitiaueris: & responde-
ris, te vitiasse dictam Semproniam, censeberis etiam confessus quòd vxor sit: quæ rece-
ptior est sententia [25]. Rursus pone: Aliquis saccum pecuniæ subripuit, nunquid furti
etiam eius sacci nomine tenebitur? Et constat teneri [26]: quamuis principaliter ob pe-
cuniam deliquerit. In his tamen quandoq; non adeò graui pœna ob consequentis, qui-
bus culpa arguitur, quis tenetur, sicut ob principalem noxam, quæ dolum malum præ
se fert [27]. Vnde & qui falsum testimonium in consequentibus aliquibus dixit, non pœ-
na falsi, sed stellionatus plectitur [28]: nisi quia quandoque verba legis adeò generalia sunt,
vt talem distinctionem nõ admittant: vt si in ea scriptum sit, Quisquis fecerit vnde sta-
tus reipublicę turbari possit, talem pœnam luat: cõprændetur etiam qui in consequen-
tiam turbauerit [29]: licet aliâs talis non comprænderetur [30]. Idem si alia verborũ statu-
ti interpretatio hoc suaderet: vt cùm in eo dicitur, falsarius soluat centum, aliâs lapsis
decem diebus, quod non potest in ære, luat in persona: id est, linguæ, nariúmq; trunca-
tione dehonestetur: adtendemus ad imminentis pœnæ corporalis periculum, & causa
capital

1 l.rogasti.verbo.sine culpa.j.eod.
2 l.si rem tibi inspicien. de præscript.verb. l.cum proponas.C.de naut.fœn.rubr. j de cõmo. & peric.rei vendit. l.Pomponius. de pactis dotalibus.
3 l.opus.loc. l.prima.§.sæpè.depos.
4 l.Lucius.depos. l.in naue.versic.idem iuris.loca.
5 l.si eum.§.qui iniuriarũ.si quis caut.
6 d.l.in naue.
7 l.j.§.si pecunia.j.depos.
8 d.l.rogasti.
9 l.iij.de donat.inter vir.
10 l.iij.de fundo dotal.
11 arg.l.oratio.de sponsa.l.penult.de milit.testam.
12 l.Titius.de præscript.verb.Ias.in l.paciscenda.C.de pactis.
13 Abb.consi.v.& lxvj.in j.volumine.
14 c.in ciuitate.c.nauigan ti.de vsuris.
15 d.l.Titius.
16 l.curabit.de actio.empt.
17 d.l.Lucius.
18 d.l.in commodato.
19 d.l.rogasti.
20 d.l.rogasti.versic.maximè.
21 l.si gratuitam.§.j.de præscriptis verbis.
22 l.nauis aduersa.ad legẽ Rhodiam.l.j.§.idem Pomponius.depositi.c.& si quæstiones.de rerum permuta.
23 l.ædiles.ij.in princi.de ædil.edict.
24 Bald.l.ij.C.de ædil.act.
25 Modern.l.si cui.ij.de legat.j.
26 l.qui saccum.de furt.
27 l.verum.de furt.l.respiciendum.§.delinquunt.de pœnis.vbi Bart.
28 Iac.& Angel.l.Lucius.de iis,qui not.infam.
29 Baldus l.j.§.j.de iustitia & iure.
30 l.si quis ingenuam.§.in ciuilibus.de capti.

10 capitalis censebitur, non pecuniaria [1]. In vltimis † quoque voluntatibus ad ea, quæ con-
sequenter accidunt attendi, illud argumento est, quòd mentione hæredis, non solum
de primò, qui iudicio testatoris vocatus est, sed etiam de subsequentibus actum intelli-
gitur [2]: idque exceptis paucis casibus, qui speciali ratione nituntur [3]. Nam & traditum
est, si quid sub alia conditione, quàm quæ in potestate sit, relictum fuerit, sufficere, quo-
modocunque conditio impleta sit, facto, incidenter per sequelam, per alium [4]. In iudi-
ciis quoque idem esse, ex eo ostenditur: quia licet vulgò tradi soleat, eum tantummo-
dò citandum esse, de cuius damno principaliter agitur [5]: tamen hoc intelligitur eo fi-
ne, vt illi citato præiudicetur. Nam nec in consequentiam quidem acta alicui noce-
bunt, qui vocatus non sit [6]. Vnde vt sententia non solùm hæredibus, sed etiam substi-
tutis noceat, oportet substitutos saltem generali programmate in ius vocatos esse [7].
Huc pertinet quod traditum est, posse parentes vel agnatos in causa sanguinis pacisci,
vel transigere, etiam filio ipso qui deliquit reclamante [8]. Nam & qui pactione pœnali
est pollicitus me nõ offendere, in pœnam incidet, siue directò me offendat, siue in con-
11 sequentiam alterius [9]: vt quia filio meo aut vxori iniuriam faciat [10]. Existimauit † ta-
men Baldus pœnalem, odiosámq; constitutionem, aduersus eam, qui offenderit magi-
stratum, latam, restringi ad eum debere, cum principaliter offenditur, non ex filiorum
vel vxoris persona [11]: qua de re alibi disseruimus [12]. in dispositionibus legum idem quo-
que obseruabimus. Vnde lex, quæ naturalibus filiis relinqui quicquam prohibet intel-
ligetur etiam si in consequentiam & per interpositas personas relinquatur [13]. Sic qui
ex testamento patrisfamiliàs capere non potest, nec quidem ex pupillari substitutione
ab eo facta in bonis testatoris succedet [14]: alioquin fraus legi facilimè fieri posset [15].
12 Nam & generalis traditur regula: Quæ directè & * principaliter non permittuntur,
nec in consequentiam quidem permitti [16]: nisi cùm necessariò ex permissiua aliqua,
potentioréq; ratione actus descendit [17]: quod alibi declarauimus. Sanè & huc pertinet
quod Iason tradidit: Si constitutum sit, vt omnes quorum interest aduocentur, censeri
non solùm citandos qui principaliter lædi possent [18], sed etiam qui in consequentiam;
quia alias statutũ nihil operaretur [19]: quod & ipse probo, quoties verba legis latissima
essent. His addendum, quod Bald. censuit: si quis in matricula duarũ artium descriptus
sit, licet alteram principaliter, alterã obiter exerceat, vtriusq; tamen corporis constitu-
13 tionibus alligari [20]. Et hæc quidem pro regula sufficiãt. Non procedit prædicta † con-
clusio, quoties quod in consequentiã fit, effectu repugnaret ei, quod principaliter agi-
tur: tali enim casu, cùm necessariò ad alterum tantummodò attendendum sit, id quod
fortius, seu principalius est, obseruabimus [21]. quod in legis nostræ casu est, in quo pecu-
nia hæc si mutuò data sit, periculo debitoris esse debuit [22]: si deposita, periculo credito-
ris [23]. Sed quia depositum non eò celebratum est, quia quisquam ipsorum id vellet, sed
sola debitoris causa, vt pecuniam in promptu eueniente conditione emendorum præ-
diorum haberet, fit interpretatio, vt contractus potiùs naturã mutui, cuius præambulus
erat, saperet: cùm alioquin ex sola numeratione trãslatum fuisset dominium [24], & con-
sequenter etiã periculum [25]: nec pactum id, ne priùs credita pecunia esset, quàm emis-
set, ideo appositũ videri potest, vt periculum ad creditorem pertineat, qui sola debito-
rum gratia præter causam & propositum cõtraxit. Idq; quamuis de vsuris conuentum
14 proponatur, quia earum cõtemplatione contractus principaliter initus nõ est. Ad † di-
gnoscendum autẽ, quid principaliter actum sit, valorem quidem rerum attendimus [26]:
sed tamen in iis, quę ex voluntate cõtrahentium pendent, eam magis perpendemus [27].
Vnde & in legibus legislatoris mens & ratio potiùs obseruabitur [28]. Quod plurimis
exemplis hic à Ias. relatis colligi potest [29]. Nam & traditũ est, si ciuitas legatum ad re-
gem miserit, causa priuilegij alicuius impetrandi, isque nõ vrbi solùm, sed & vicis con-
cesserit, nõ posse vicanos ad legatiui contributionem cogi [30], cùm vrbis causa, non vi-
canorum, missi illi fuerint [31]. Nam & tutor re pupilli legitimè vendita, cũ eam non sol-
uente pretium emptori retinuisset, ipséq; pupillo ex suo soluisset, rectè ereptam ipse ha
bebit [32]; principaliter enim agebatur, vt alius emeret. Sic tradiderunt aliqui, scholasti-
cos aut clericos qui rei diuinæ vel honoris, vel pecuniæ causa principaliter intersunt,
alioqui non ituri, perinde haberi, ac si non issent, & peccari grauissimi reos esse [33]. Huc
spectat etiam, cùm quis legis executionem exercendo quicquam facit, non incidere in
vllam pœnam traditur; quia principaliter id egit, vt legi parêret [34]. Accidit tamen
quandoque, vt propter indiuiduam rei naturã, id quod ex sequela est, perinde efficiat,
ac si de eo principaliter ageretur [35]. Accidit rursus, vt id quod ex sequela est, propter
Ius commune illi adsistens principali intentioni præualeat, idque solùm attendatur [36]:
vt si quis molendinum ædificet, in primis vicino vt noceat, deinde vt sibi prosit, iure id
15 poterit [37]: fiétque interpretatio, velle sibi principaliter prodesse [38]. Sed & † ex finali
vt voc

1 Bart. l. 1. de public. iudic.
2 l. hæredis. de verbo. sign. l. si quis filiũ. ff. de acquir. hæ[illegible]
3 l. scien dum. de verb. sign. l. qui liberi. § 1. de vulg.
4 l. 1. in fi. l. mulier. de con. dit. & demonstr.
5 l. ex contractu. de re iud. gl. in. l. de con. eo. tit.
6 Bart. & Ias. l. si filiusfamil. §. diui. in. 1. q. de leg. 1.
7 l. si eo tempore. C. de remiss. pignor.
8 Sali. Rimin. l. transigere. C. de transact.
9 l. lex Cornelia. vbi Bart. de iniuriis.
10 Bart. l. si ita stipulatus. §. Chrysogonus. de verb. obli.
11 l. 1. C. si rector. pro. Iason hic. versic. xiiij.
12 l. 1. C. de in ius voc.
13 l. ij. C. de natur. lib.
14 l. si is, qui. de vulg.
15 Alber. in statu. quæstio. cxx. in ij. parte.
16 l. si sponsus. §. 1. de dona. inter vir. & vxor. l. athletas. §. siue. de his qui not. infam.
17 l. 1. de auto. tut. vbi Bart. l. 1. §. qui furem. de furt.
18 c. fi. & Gemin. c. quamuis. de pact. in vj.
19 Bart. l. 1. de vsucap.
20 l. fi. C. de iurisd. omniũ iud. Bald. rubr. C. de constit. pecun. in fi.
21 l. quæritur. de stat. hom.
22 l. incendium. C. eo.
23 l. contractus. de reg. iur.
24 d. l. in naue. versic. idem iuris.
25 l. pignus. C. de pign. act.
26 l. semper. §. erant. de iure immuni.
27 l. si in emptione de contrahen. emptio. l. Aristo. vbi Bart. de donationib.
28 l. ambitiosa. ff. de decre. ab ordin. fac. 1. reg.
29 Glo. l. non verò. eu quib. caus. maior. l. 1. §. vnde pe. de exer.
30 l. ex parte. famil. ercisc. Ruin. & Alberic. l. qui alienam § fi. de nego. gest.
31 l. si prior. §. sciendum. qui pot. in pign.
32 l. tutor rerum. de admi. tutor.
33 xxxiij. q. j. c. nũm. glo. c. 1. versic. receperit. de cler. non residen.
34 l. fi. quod quisque iur.
35 Glo. l. quemadmodum. verb. manserunt. de agrico. & cens. lib. xj. Cod.
36 l. si vir vxori. § pro dona. glos. in c. ad audientiam. 1. de rescript.
37 Ias. post Bald. l. quo minus. de flum.
38 Glo. l. fluminum. §. fi. de dam. infect.

vt vocant,legis ratione,quid principaliter actum sit intelligemus : illúdque obseruabi-
mus [1]. Vnde lex præmium conferens ei , qui hostem publicum ceperit , cùm facta sit vt
omnes alacriùs huic rei incumbant,in eo locũ non habebit,qui casu fortuito,vel aliud
agens ceperit [2]. Sic cum puniens, qui aliquid in huiusmodi viri fauorem proposuerit,
ad eum non trahetur,qui publicæ vtilitatis contemplatione id fecerit [3]. Nam & vide-
mus leges, quæ citat l quencunq; de vnoquoque negotio volunt , de eis solùm intelligi,
quorum principaliter interest [4]. Et ratio est, quia aliorum adhuc nihil refert, vt suprà
admonui.Sic & aliqui ad testimonium admittuntur,quia cùm de eorum cõmodo prin-
cipaliter non agatur,lex nullam fraudem suspicatur [5], cùm alioquin eorum fidei stan-
dum non esset. Sic cùm lex municipalis iuberet , æris confessi Instrumenta executioni
mandari : respondit Baldus,in principalis creditoris fauorem id videri constitutum:&
ideo si quis alius eam * executionem peteret,non audiretur [6]. Addit Decius [7], huius- 16
modi omnia statuta,quæ priuilegij aliquid circa executionẽ , probationémve odio de-
linquentium inducunt, aduersus extraneum possessorem locum non habere [8]. quod
ego verum arbitror , nisi is à delinquente emisset. Quæ enim probatio erga illum in-
ducitur,eadem aduersus successorem sufficit [9].

SVMMAE.

1 Condici à fure suam & à prædonibus.3.
2 Peremptum dari damnari quem posse.
4 Possessorem ma. fid. ex causis furti non teneri.
5 Creditor post solutionem pignus furatur nisi ex causis.
7 Locata ex causis condici.
8 Condici quandoque ab habentibus in re sua.
10 Reconductio non , nisi ex causis præsumenda.

§. RES PIGNORI. Cùm † quilibet rem suam actione in rem sibi petat 1
restitui,eáque actio obligationem possessoris nullam arguat [10]: odio furum concessum
est , vt ab eis posit dominus condicere,id est, personali actione rem suam petere , tan-
quam contrectando videatur se ad dandum obligasse [11]. Si enim condicenti domino
obiicerent,nõ posse eum rem suam condicere : replicaret dominus,ergo fatemini rem
meam esse, propriúmque delictum agnoscitis , qui , cùm res mea sit , eam contrectare
ausi estis [12]. Meritò ergo inductum est , vt exceptio hæc furis non admittatur , obti-
neátque dominus iudicis sententiam , qua fur iuxta petitionem damnetur , non solùm
possessionem restituere , quod indubitatum est [13], sed etiam simpliciter rem dare [14]:
quod aduersus Bartoli sententiam crebriùs receptum esse , Iason attestatur. Nam &
videmus † aduersus eum , qui in mora fuerit , re perempta , ferri nihilominus senten- 2
tiam,vt rem ipsam det [15]. Quod quamuis impossibile secundum rerum naturam sit,ta-
men lex odio moratoris (vt Fulgosius & alij tradiderunt) tolerat. Sed quod de fure di-
citur , † an in aliis quoque locum habet , putà inuasoribus , & prædonibus? Et dubium 3
non est,ab eis quoque condici posse [16]. Sed an generaliter ab omnibus malæ fidei pos-
sessoribus? Et Accursius idem censuit [17]: quem omnes ferè sequuntur. Malæ enim fi-
dei possessor actione furti conueniri potest , nisi fructus , † ad quos percipiendos tene- 4
tur , non consumpsisset [18], neque etiam percepisset [19] : vel nisi ab emptore bonæ fidei
causam haberet [20]: vel ipse non contrectasset,sed alterius qui bonæ fidei esset , opera
contrectando vsus esset [21].In casibus igitur,quibus furti conueniri posset,vera est com-
munis sententia : at in exceptis,Pauli Castrensis,Deciíque opinionem sequor.

CONDICI POTEST. Creditor † ergo qui,soluta sibi pecunia, pi- 5
gnus retinet , furtum committit [22]. Quod intelligunt doctores , si id pignus contrecta-
uerit [23]; absque enim contrectatione nullum est furtum [24]. Decius tamen contrà,
tanquam ex retentione , denegationéque , contrectare videatur [25]: quod falsum est,
cùm sola denegatio , nisi appræhensio accesserit , vim contrectationis non habeat [26]. Sa-
tis tamen putauerim,ex sola denegatione perdi possessionem [27], licet furtum nõ com-
mittatur,nisi re demum contrectata. Sed quid, si pignus acceptum sit sub colore em-
ptionis , quod solent fœneratores in legis fraudem facere [28]? Et tali casu existimaue-
rim non fieri furtum , vt quæsitus ille color voluntatem domini arguat , excusétque à
furto [29] : sed solùm teneatur creditor ad fructuum æstimationem debitori imputan-
dam [30] : quod & Baldus sensit. Sed quid de fructibus ante solutionem à creditore per-
ceptis? Et licet in eis furtum * non fiat ,tenetur tamen creditor eos imputare , vt sors 6
diminuatur [31] : nisi aliud actum sit , vt quia antichresis constituta sit [32], quod olim ple-
runque solebat fieri [33]. Hodie quia vsuræ indistinctè prohibentur,secus est [34]: nisi qua-
tenus id quod probabiliter creditoris interesset , in casu permisso dependeret , quod
hîc Decius tradit [35].

NAM ETSI COLONVS. Finito † enim lustro,id est,tempore lo- 7
cationis , cùm colonus ius percipiendorum fructuum amplius non habeat , furtum in
cis fac

1 l.j.de autorit.tutor.
2 l.si is qui. §.quod si seruus.de acquir.rerum domi. vbi Bart.
3 d.l.j §.j.vbi iac. de iustit. & iure.
4 l. . §.denuntiari.de vent. inspi.
5 l. ...antibus.C.de testa.
6 ... te.C.de doc.pro...
7 Decius consil.cccc.
8 Bart l.si quando. C.vnde vi.Bald.l.j.C.cõmu.delega.
9 l.si seperatum.de pigno.l. si mater.§.fin.vbi Bartol.de except.rei.iudic.
10 §.j.instit.de actionib.
11 §.sic itaque. eo.tit.
12 c.inter.de donat.l.a lib. §.tit.j.
13 l.scire debemus.§.fin.de verb.oblig.
14 d.§.sic itaque.versic.planè.l.indebiti. §.j.de condit. indebi.
15 l.si seruum. §.fi.de verb. oblig.
16 l.j.in fi.§.de condi.tric.
17 §.si tamen.in fi.insti.de rerum diuis.
18 l.pen.C.de condi.ex lege.vbi Bald.
19 Bald.l.ij.j.opposit.C.de fruct.& lit expen.
20 l.si fundum. C. de rei vendi.
21 l.sequitur.§.fructus. vbi Bart.de vsucap.
22 l.si quis vxori. §.eum creditorem.de furt.
23 d.l.si quis. §.neque verbo.l.infician lo.eo.tit.
24 l.j.ff.de furt.
25 l.Pomponius.§.fina. de acquir.rer.domin.
26 l.iij.§.si rem.de acquir. possessio.
27 l.si rem mobilẽ. de acquiren.poss.
28 c.ad nostram. de empt. & vendi.
29 Bald.l.j. C.de pign.act.
30 l.in summa. §. in frumento.de condit.indeb.
31 l.ij.C.de pign.act.
32 l.si is qui.§.j.de pign. l. si pecuniam §.de pign.act.
33 l.cum debitor.in quibus caus.pign.
34 c.illo vos.c.cum contra. de pignor.
35 Laurent. c.consuluit. q. lxv. de vsur.

cis facit [1]: meritò condici hi fructus potuerunt. Sed quid durante locatione? Et duobus casibus adhuc condici posse videretur. Primus est in partiario, qui partis dominiciq; fructus clàm collegisset, & suppressisset: hic enim furtum cõmitteret [2]. Alter est, cùm colonus immaturos fructus, propter imminentẽ lustri exitum, collegisset [3]. Quod ego in extraneo verum crediderim: in colono verò ad id quidem, quod domini interest, teneri non diffiteor [4], quia fructus suo tempore colligere solùm debet [5]: sed tamen furem nõ esse vero propius est [6]. Certior ergo ille est casus, cùm conuentum est, fructus domino ipsi pignori esse, & conductor eos nihilominùs subtraxerit, vel alienauerit: cõmittit enim furtum [7]. Sed quid si immaturi quidẽ sint fructus, sed tamen tales, vt non modicam vtilitatem inde consequi colonus potuerit? Et Iac. Albericúsq; censuerunt, si plus sibi hoc facto prosit, quàm domino noceat, iure eum videri collegisse [8]. Ego hanc sententiam in
8 fructuario † verã crediderim [9]: itémq; in iis, qui ius in re habeant, vt in emphyteuta, vel cliente fiduciario [10]: itémq; canonico, qui sacerdotij fructus immaturos propter imminens mortis suæ periculum colligit [11]. Cæterùm colono nõ puto licere, alio, quàm suo tempore fructus hoc casu legere [12]: nõ enim conductori omnis fructus debetur, sed qui tẽpore suo maturus est [13], alioquin voluntas domini abesse intelligitur [14]: quod tamen plurimùm ex bona ipsius fide & regionis cõsuetudine iudicabimus [15]: quod hic Purpuratus sentit. Sed quomodo volũtas domini hic intelligetur, ne condicere possit? Et con
9 stat, nõ censeri consensisse * qui ignorauit [16], & ideo necessariã esse domini scientiam, Bart. & cæteri tradiderunt. Quod adeò verum Bald. credit, vt, finito lustro, censuerit videri inquilinum reconduxisse, nisi se recedere sit protestatus, dominúmque admonue-
10 rit [17]. Sed † ego verum id nõ arbitror: cùm enim ex consensu domini conduxerit, præfixúmq; tempus habuerit, non potest iusta videri ipsius domini allegatio, hoc casu ignorantiam prætendentis [18]: cùm debuerit diligentia vti, & ipse lapsa die res suas inspectum venire [19], maximè cùm conductor leuissimam culpam regulariter nõ præstet [20]: idque Barto. sentire videtur. Solùm ergo Bald. sententiam tueremur, cùm talis conductor domus claues non restituisset [21]. Retinendo enim, & dominum non certiorando, satis credi potest reconducere voluisse.

1 l. si sciendo. §. fi. de furt.
2 l. idem. ff. pro soc. vbi gl.
3 argu. l. si seruus. §. si olinam. ad l. Aquil.
4 l. & hæc distinctio. §. fin. ff loca.
5 l. si merces. §. conductor. eod. tit.
6 §. placuit. instit. de oblig. quæ ex delict.
7 l. si seruus. §. locaui. j. de furt.
8 l. pen. de vsufr. leg.
9 l. si absente. §. fi. de vsufr.
10 Bal. l. si pater. C. de vsufr.
11 Alber. d. l. pen. facit glo. c. præsenti de offi. ord. in vj.
12 Glo. d. l. penult.
13 d. §. conductor.
14 d. §. locaui.
15 arg. §. qua ratione. instit. de rerum diuis.
16 l. qui ad certum. locati.
17 l. j. in fi. vbi Bald. de eo qui pro tut.
18 l. si. j. pro suo.
19 arg. l. penul. in fi. quæ in fraud. cred.
20 §. pen. instit. loca. Bald. consi. xxij. Vallusius consil. xxxij. in iij.
21 Seuer. l. diem functo. de offic. assessor.

S V M M AE.

1 *Inundatione importati recuperandi remedia.*
2 *Inundatione hostibusve importata occupantis admonentis fieri.*

1 §. EA QVAE. Si igitur † inundante flumine, alicuius res in agrum alienum importatæ sint, adhuc tamen domini remanent: & ideo si restitutio denegetur, condici poterunt [22]. Sed & interdicto prætoris domino succurri constat [23]: dum tamen is de damno infecto caueat. Sed quid si dominus non curat asportare, interímque possessor damnum patiatur? Et putarim posse eum cõueniri, vt vel asportet, vel pro derelicto ha-
2 beat [24]. Sed quid † si hostes à ciuitate aliquantisper obsessa recesserint, quamplurimáq; instrumẽta reliquerint, an reipubl. erunt, an ciuium in quorum fundo inueniuntur? Respondeo, fieri occupantis [25]. Quo exemplo putauerim, si alius quàm fundi possessor, res vi aquarum importatas abstulerit, nullam possessori, etiam nõ inuento domino, actionem superesse, sed ad occupantem pertinere. Si tamen iam possessio à fundi domino apprænsa fuisset, tum quoque ei succurreretur: nec enim qualemqualem possessionem
3 suam amittere debuit [26]. Putauerim * tamen hoc casu, cùm dominus ignoratur, ædictis aut præconio debere ciues admoneri [27], vt post constitutum arbitrio iudicis tẽpus, pro derelicta res habita videatur: quod Federi. Seneñ. respondit [28]. Illud dubium non est, si alluuione aliquid asportatum sit, dominium possessori acquiri: & ideo nec condictionem, nec interdictum priori domino competere: quod Iason adnotauit [29].

22 Bald. rubr. de rer. diuis.
23 l. hoc amplius. §. j. de damno infecto.
24 l. Proculus. in fi. de vsufr. l. ij. §. si ex fundo. ne quid in loco publ.
25 l. transfugam. de acqui. rerum domin.
26 l. si coloni. C. de agricol. & censi. lib. xj.
27 l. locorum. C. de omni agr. deser. lib. xj. Bart. l. rem quæ nobis. in fi. de acquir. possess.
28 Feder. consi. cclj. Cæpol. tit. de ser. rust. præd. tam de littor. in fi.
29 Ias. d. l. hoc amplius. versic. ita demum. & instit. de rerum diuis. §. præterea.

S V M M AE.

1 *Moratori perit res. 6. ex causis fictis.*
2 *Interitus sine mora liberat. 7. ex causis diuersum. 4.*
3 *Genere & quantitate peremptio debitorem non nisi ex causis liberari.*
8 *Mora excusationes. 18. argumenta. 17. 20.*
11 *Culpam dolo æquiparari: quandoque contrà. 14.*
12 *Moram variè censeri.*
16 *Possidet hodie, qui olim in casibus.*
19 *Moram excusantes causa.*
21 *Moram quandoque sine interpellatione fieri. 23.*

L E X V.

5 QVOD TE. Cùm † certam speciem, putà Stichum seruum à te iudicio peterem, túq; iudicium acciperes [30], solenni stipulatione, quam veteres contestationi litis interponere solebant [31], promisisti, quod dare oportuerit, te daturum. Quæsitum est, mortuo interim Sticho, cuius detrimentum id erit? Et responderut, esse debitoris: cùm post moram mortuus sit: subiicitúrq;, quemadmodũ mora accipienda sit. Videndæ ergo

30 l. si quis solutioni. j. de vsuris.
31 l. verbum oportere. de verbor. signific. l. sed & si. §. j. de iudic.

ergo sunt quæstiones duæ. Altera, quid iuris, cùm res debita ante moram periit. Altera,
quid, cùm post moram. Et in prima quæstione conclusio est, quòd † specie ante moram 2
extincta, liberatur debitor [1], siue ex vltima voluntate, siue ex contractu qualicunque
debeat [2]: siue quis dare, siue facere, puta Stichum sistere in iudicio, teneatur [3]. Et ratio
est, quia res ad eum casum deuenit, à quo incipere non potest [4]. Rem enim * perem- 3
ptam nemo promittendo obligatur [5]: nec refert, creditor ante mortem interpellaue-
rit, an id minus. Cùm enim adhuc mora cõmissa non esset, nihil hæc denuntiatio, quod
ad hanc regulam pertinet, operatur [6]: sicut & nihil refert, an debitor se Stichum debe-
re sciret, vel nesciret. Quamuis enim sciens alienauerit, cùm ante moram hoc factum
sit, re perempta tamen liberatur [7]: quia dolo agere non videtur, qui id in quo alterius
nullum adhuc habebat, alienauerit [8]: secus si ius in re habuisset [9]: vt cùm aliquis sciens
rem alienam penes se depositam distrahit: delinquit enim, & quidẽ non mediocriter [10].
Idem, si cùm nesciret, ab eo qui ius in re prætendebat, admonitus fuit: nam talis de-
nuntiatio, probando dolo sufficit [11]. Rursus nihil refert, quo modo res extincta sit, an
morte, an quia desierit in humano commercio esse [12], an quia aliàs impossibilis sit eius
recuperatio, veluti quòd in manus tyranni peruenerit [13], vel à malis hominibus inter-
cepta sit [14], vel quòd reperiri non possit, dum tamen is qui ad custodiam tenetur, ca-
sum fortuitum probet [15]. Cæterùm etiam nihil refert, an in contractibus nominatis lo-
quamur, an verò in innominatis: & is enim qui Stichum debet, quia scyphos accepe-
rit, mortuo Sticho, liberatur, nec præscriptis verbis actione cõueniri poterit [16], tametsi
possit creditor scyphos condicere, propter contractus innominati naturam, in quo est
licita pœnitentia [17], nisi quatenus res integra non esset [18]. Non procedit in primis ea
conclusio, cùm species † debita, puta Stichus, debitoris culpa aut iniusto facto pe- 4
riisset [19]. Idem si ab alio in debitoris inuidiam occisus seruus proponeretur [20], quod
aliqui hîc tradunt. Ego debitorem, si nullius culpæ reus sit, teneri tantum crediderim,
vt actiones aduersus occisorem hoc casu creditori cedat [21]. Sanè debitor, qui custo-
diam debet, si vereatur ne res pereat, certiorare creditorem tenetur, vt is rebus suis
prouidere possit [22]. Non procedit rursus regula in obligatione alternatim concepta.
Si enim aliqua ex his speciebus extinguatur, non tamen cesset obligatio [23]: quod alibi
doctores attingunt. † Cæterùm quia disiunctiua obligatio ei, quæ in genere fit, similis 5
est [24], hinc consequens est, vt nec in obligatione generis regula obseruetur, cùm ge-
nus perire non possit [25]. Quapropter & idem dicendum in obligatione quantitatis, &
ea enim extingui non potest [26]: quod tamen perpetuum non est, & in primis, quoties
quantitas contemplatione speciei debetur, specie perempta, liberatur debitor, siue is
ex contractu [27], siue ex legato [28], siue ex quasi delicto [29], siue vni, siue pluribus de-
beat [30]. Quod tamen intelligendum, quando species in facultate soluendi erat [31], vt
Imolensis, Paul. Alexan. rectè censent: seu, vt generaliùs aliqui loquuntur, quando spe-
cies causa finalis erat, vt quantitas deberetur, alioquin perempta specie, duraret adhuc
quantitatis, vel generis obligatio. Quid enim, si ipsa species nõ in solutione, sed in con-
ditione tantum esset [32]? Quid si ab illa obligatione speciei tacita voluntate recessum
esset [33]? Quid si expressè, vt quia actum sit, etiam specie perempta debitorem teneri [34]?
Quid si debitoris mora in suscipiendo iudicio allegaretur [35], vel eius negligentia cre-
ditor damnum, debitor verò lucrũ faceret [36]? quod & in eo responsum est, qui locuple-
tior idcirco fieret, vt quia pretium apud se haberet. In vniuersalibus enim loco rei suc-
cedit, & ideo perinde tenetur, atq; si rem haberet [37]. licet aliud sit in particularibus [38],
nisi cũ ideo quis tenetur, quia negotium suum vtiliter gestum sit [39]. Cęterùm & obliga-
tus ad genus, si speciem obtulerit solenniter [40], creditorémq; in mora constituerit, ea
perempta, saltem ope exceptionis liberatur [41]: tametsi respubl. militibus annonam of-
ferens, ipso iure liberetur [42], non secus, ac qui speciei debitor est. Sed & nõ solum facta
obligatione propter moram suam hoc casu creditor excluditur, verum etiam si culpa
sua vel quantitas, vel genus, quamuis non oblatum, perierit [43]. Idem si is debitor, cuius
pecunia casu fortuito periit, eam ex contractu ad creditoris vtilitatem principaliter
pertinente debeat [44]: quod alio loco adnotauimus. Rursus liberatur is debitor, si quan
titas illa omnino perierit, vt quia edicto principis vniuersum illud pecuniæ genus te-
probatum sit, quod alibi attigi [45]: vel ea quantitas tanquam certa species debita fuerit,
puta in sacculo pecunia [46]. quod & in obligatione generis producendum est, cum tam
paucis speciebus cõstitit, vt omnes perire potuerint [47]. In altera principali quæstione.
Quid iuris † cùm post moram species debita periit? Ex tex. nostro adparet, periculo de- 6
bitoris extingui [48], nisi facto creditoris id acciderit [49]. Idem, si in eius inuidiam spe-
cies occisa est, vt suprà diximus [50]. Videretur tamen distinguendum, vt si absque culpæ
eius inimicitiæ prouenerint, ipsi nõ imputentur [51]: quoniam ea solùm inimicitia culpæ
adscrib

1 l. si Stichus. de verb. obli.
2 l. si in Asia. §. fin. depos.
3 l. si decesserit. qui satisda. cog. l. qui autem. §. j. de con stitu. pecun.
4 l. pen. §. si. de verb. oblig.
5 l. impossibilis. l. si homo mortuus. de verbor. oblig.
6 l. cum filius. §. fi. de verb. oblig.
7 l. venditor. §. j. de hære. vel actio. vend.
8 l. is qui ex stipul. de act. & obligatio. l. electio. §. si is quem. de nox. act.
9 l. j. §. si rem. deposi.
10 l. inficiando. de fur. Bar. l. si insulam. q. vj. de verbor. oblig.
11 l. si fundum. C. de rei vendi.
12 l. is qui aliena. de verbo. oblig.
13 l. cum in plures. §. vestimenta. loca.
14 l. argenti. ff. commod.
15 l. cum ita. §. species. de legat. ij.
16 l. naturalis. §. sed si scyphos. de præscript. verb.
17 l. si. de condit. cau. data.
18 l. si pecuniam. §. fin. de condit. caus. da.
19 d. l. si seruum. §. de illo. de verbo. oblig. Bart. l. si ab hostib. §. si vir. in fi. sol. mat.
20 Arg. l. si merces. §. culpæ. loca. Alex. consil. clxviij. in ij.
21 l. huic scripturæ. ad leg. Aquil. l. cum qui. de pericu. & commod. rei vend.
22 l. si vina. j. in fi. de peric. & commod.
23 l. Stichum. de solutio.
24 l. ij. §. j. de verb. obliga.
25 l. in ratione. §. incertæ. ad l. Falcid.
26 l. incendium. C. eo.
27 l. in naue. in fi. loca.
28 l. Titiæ. in fi. l. quidam. §. si tibi. de lega. j.
29 l. electio. §. si is. & l. si seruus. in prin. de fur. l. 4. §. & cum etiam. si quadr. paup.
30 l. filiusfam. in fi. de leg. j.
31 l. fundum Cornel. de nonas. l. si in emptione. §. pen. in fi. de contrahen. emptio.
32 l. in illa. de verb. obliga. l. cum quidam. C. de condic. infer.
33 l. vir vxori. de dote præl.
34 d. l. fundum. & arg. l. ij. C. de naut. fœn.
35 d. l. electio. §. is qui.
36 l. hominem. ff. mand.
37 l. si possessor. §. fin. ff. de petit. hæred.
38 d. l. venditor.
39 d. l. siue hæreditaria. de negot. gest.
40 l. obligatione. de solu.
41 l. qui decem. j. de solut.
42 l. fortissimi. C. de erog. mil. anno. lib. xij.
43 d. l. siue hæreditaria. vbi Bald. & l. nam & si fur. j. eo.
44 l. Titius. de præscr. verb.
45 l. ij. s. eod.
46 l. planè. §. j. de leg. j. d. l. ij. C. de naut. fœn.
47 d. l. in naue. in fi. & l. in ratione. ad l. falcid.
48 l. si in Asia. §. si. depos.
49 l. legis. ad legem Aquil.
50 Bart. d. l. si Stichum.
51 Dd. l. pen. solu. matr. l. si per imprudent. de euict.

adscribitur, quando vel verè culpa interuenit, vel is, qui offensus est, ad custodiam tenebatur vt colonus [1]: qua de re alibi disputabimus. Sed cur tanti effectus est mora? an, quia delictum est [2], in cuius pœnam lex speciem ipsam adhuc extare fingit [3], ne frustratio sua cuiquam prosit [4], neue contumacia inulta sit [5]? Et ideo etiam si tempus duret, quo purgari, diluiq; ea mora possit, tamen adhuc regulæ locus est [6]. Idque etiam si facto creditoris, dum tamen iusto, nec ad id ordinato, dari, aut fieri posse desiisset [7]: nisi q; quandoque æstimationis solutione euitari potest pœna [8], quod alibi declarauimus [9]. Sed an regula nostra obseruabitur, etiam si eodē modo species apud creditorem peritura fuit? Et ex cōmuni sententia concludendum est obseruari [10]. Vnde hæres qui fundum dare damnatus est, post moram tenetur, tametsi chasmate perierit [11]. Est chasma, hiatus & vorago terræ, ex calida, siccáq; materia, igneos vapores ad superna euomens, vt in Meteoris Aristo. scribit. Quamuis ergo constet, restituto fundo eodem casu legatarium periclitaturum, hæredi tamen propter moram imputabitur. Quod intelligendum, cùm mora in solutione facta est: secùs, si ab eo, qui exigere debuit [12]. Idem intelligendum in eo debitore, qui dare debeat, vel in iudicio exhibere: nec enim de dominio adhuc quæritur [13]. Enimuerò erga dominum, vel eum, cui refricare quæstionem dominij reus non potuit, secùs est: quia cùm res periculo domini pereat [14], ei distinctioni, vt ego sentio, etiam in actione personali, tali casu locus est [15]: sicut & in vindicatione ipsa receptum est, qua erga possessorem is intendit, qui iure cōmuni dominus est [16]. Si enim iure speciali dominium adeptus sit, vt legatarius [17], aliud esse [18], ne dominium, quod in eius fauorem lex transtulit, ei damno sit [19]. Cæterùm in delictis, odio raptoris aut furis, aliud est [20]: indistinctè enim periculum ad hos pertinet. In edicto tamen prętoris, quod iudiciū in quadruplum si quis non restituat pollicetur [21], mortuo fataliter homine non præstatur eius æstimatio: quia cùm facultatem soluendi ex illis edicti verbis, si eum nō restituat, hic debitor habeat, non videtur quod ad illam pœnam attinet, adhuc esse in mora [22]: & ideo relaxabitur hominis condemnatio, & solùm triplum propter delictum exigetur [23]. Addit Bart. ex illo edicto actionē propter damnum dari [24]. quod damnum non videtur actori factum, si omnino res penes eum moritura erat. Sanè & cùm non de mora agitur, sed de punienda culpa, ei quoque distinctioni locus est [25] (quod Socin. Iasónq; hic tradunt) cùm culpa in vnum finem commissa, in alio nō obsit. Alij leuius errare, qui culpam cōmittit, quàm qui moram existimant [26]: quia mora dolum in se præsumptum continet [27].

IN POTESTATE TVA. Vt igitur debitor certæ speciei in mora
constituatur, oportet eum potuisse dare, & non dedisse: alioquin si non potuit, excusa-
retur. Quapropter vt actor, re perempta, obtineat, ei onus probandi incumbit, tempo-
re quo constitutus in mora reus fuit, potuisse dari: tempus enim hic intendentis funda-
mentum est, vt rectè Bartolus sensit [28]: licet solus Purpuratus dissentiat, tanquam id
7 excipientis fundamentum sit potius [29]. Sicut † igitur promissor Stichi, eo ante moram
mortuo non tenetur, quia res ad eum casum deuenit, à quo incipere nō potest, vt suprà
declaraui: ita & si aliter, quàm per mortem deueniat: excusatur enim à mora. Potest
8 autem † id fieri duobus modis: altero per impossibilitatem, & hæc prorsus liberat debi-
torem, siue naturæ, siue iuris sit [30]: altero per quandam difficultatem, scilicet personæ
impedimentum: & hæc obligationem quidem nō impedit [31], sed quò minus mora com-
mittatur, excusat, siue in iudiciis [32], siue coram arbitris [33], siue in contractibus [34], siue in
vltimis voluntatibus [35], siue simplex promissio sit, siue iurata [36], siue etiam pœnalis [37],
siue obligatio sit facti, siue certæ speciei dandæ [38]. Addunt Saliectus, Fulgosius, Ponta-
nus, Paulus, Decius, idem si de genere dando agatur [39]: idque & legis nostræ argumen-
9 to: & quia hoc est regulare, vt mora * difficultati cedat [40]: quapropter & paupertas in
plerisq; casibus excusat [41]: quæ omnia sunt intelligenda in difficultate magna, & quæ
ferè casui fortuito æquiparetur [42]. Alioqui si potuit debita diligentia quis se extricare,
difficultas non censebitur [43]: quod plurimum ab arbitrio iudicis pendet [44]. Nam &
quoties promissor difficultatem præuidere potuit, & nihilominus promisit, nō excusa-
bitur [45]: sibi enim imputet [46]. Secùs, si fortuito casu, & verisimiliter improuisò impe-
diatur [47]: nam & in iurata promissione eodem modo distinguendum est [48]: quod Bal-
dus fecit [49]. Quapropter qui alium præsentare in iudicio promittit, non excusatur [50].
Scire enim is debuit, se id promittere, quod in sua facultate non esset futurum [51]. Vnde
tali casu actum videtur, ne difficultas excuset: nec enim dubium est posse agi. Qua ra-
tione qui promisit se facturum, & curaturum cum effectu, quod Titius ratum habebit,
propter difficultatem non liberabitur [52]: quia dictio illa, cum effectu, indicat actum
esse, vt omnino res efficiatur [53]. Secùs, si ea vox addita non sit: tunc enim verba pro-
missionis non aliud inferunt, quàm vt quod in se est; faciat & curet [54]. Vnde conse-

1 d. §. culpæ. vbi glos.
2 d. l. Stichum aut Pamphilum.
3 l. inter. §. j. de verb. obli. Alex. l. diuortio. §. j. sol. ma.
4 d. l. hominem.
5 l. iij. §. condemnatio. de tabul. exhi.
6 d. l. si seruum. §. sequitur.
7 Bar. l. si insulam. ij. oppo. de verbor. oblig.
8 l. sancimus. §. pen. C. de fideiuss. l. cum res. de legat. j.
9 d. l. si insulam. iij. fallen.
10 l. si filio. §. si post. verbo, omnimodo. solu. mat.
11 l. cum res. §. fi. de lega. j.
12 l. si is qui Stichum. de iure dot.
13 l. de eo. §. si post. ad exhib.
14 l. argentum. commo.
15 l. si plures. in fi. depos.
16 l. item si. §. fi. de rei vēdi. l. illud. de petit. hæred.
17 Bart. l. j. de leg. j.
18 d. l. cum res. §. fi.
19 l. quod fauore. C. de legibus.
20 d. l. illud. l. meritò. de vi & vi arma. l. item Mela. §. Celsus. ad legem Aquil.
21 l. si eum. §. j. qd met. cau.
22 Bart. l. qui ea. de furt. & d. l. si insulam.
23 d. l. si eum. verb. quod si homo.
24 d. l. si eum. in princ.
25 l. fi. §. j. ff. ad leg. Rhod. l. si alium. quod vi aut clàm.
26 d. l. electio. §. si qui.
27 l. si procurator. §. dolus. mand.
28 Bar. hic. & l. non solùm. de oper. no. nunc. glo. l. cum actum. in fi. ff. de nego. gest.
29 glo. l. ij. C. de pet. hære. Ias. rubr. C. qui admit.
30 l. continuus. §. illud. de verb. oblig.
31 l. ij. §. ex his. de verb. obl.
32 l. ij. §. si quis caut.
33 l. apud Celsum. §. si in arbitrum. de doli except.
34 l. fi. §. pen. ad leg. Rhod.
35 l. cum seruus. l. cum res. §. penult. de leg. j.
36 c. breui. de iureiuran.
37 d. l. ij. §. si quis caut.
38 d. l. cum seruus. l. j. §. si frater de collat. bonor.
39 argu. l. iiij. §. fi. de actio. empt.
40 l. sciendum. de vsuris.
41 l. si procuratorē. §. pen. ff. mād. c. ex ratione. de app.
42 l. non dubium. in fi. de leg. iij. Alex. hic. Soc. consil. cclxxxviij.
43 d. l. ij. §. si quis tamen. si quis caut.
44 l. j. de iure delibe. Bald. consi. vj.
45 l. pen. ff. de iur. dot.
46 l. qui cōmeat. de re mil.
47 d. l. ij. §. si non propter. vbi Bart. & l. non omne. de statu lib.
48 c. querelam. de iureiur.
49 Bald. c. bon. si de feudo fuer. controuers.
50 l. sancimus. C. de fideius.
51 d. l. ij. in fi.
52 Aret. & Ias. l. si ita stipulatus. §. possum. de verbor. oblig. Dd. §. Cato. 12. oppos.
53 l. si non mortis. in fin. de inoffi. testa.
54 Bartol. consil. cxxxxvj. Martinus.

quens est, vt qui certum genus, aut pecuniam promisit, ex difficultate rarò probabiliter se excuset. Quum enim genus * perire non posit, & ideo fortuito casui, quod ad 10
creditorem attinet, non subiiciatur, rectè Bartolus, Alexander, cæterique recentiores censuerunt, excusandum debitorem non esse [1]. Nec probabiliter allegaret debitor, se sperasse, cùm promisit, vt tantùm lucri faceret, quod dissoluendæ obligationi satis esset [2]. Non enim verisimile est, hanc spem secutum esse creditorem, debuitq; debitor præuidere, spem illam, vt sæpissimè solet, fortasse irritam fore [3]. Quæ tamen Bartoli sententia iis casibus non procedit, quibus colore aliquo difficultatis excusatio fulcitur [4]: vt cùm fortuita aliqua vi, cui resisti non potuit, amisit quis pecuniam [5]: vel cùm culpa creditoris ei solutum non fuit, vt quia oblatam pecuniam dolo ille noluit accipere [6], superueneritque deinde difficultas: quod rectè hoc casu Paulus Castrensis consuit [7]. Quod & recipiendum est, si ex eius facto sequestratio pecuniæ, aliúdve impedimentum interuenerit [8]. Idem si expresse actum sit, vt quis cùm commodè posset, solùm solueret [9]. Quod fortiùs dicendum in eo, cui hæc commoditas beneficio legis indulta sit [10]. Nam & in testamento, cùm testator iussisset hæredi, vt si promeruissent serui pignori dati, eos à creditore lueret: fit ea interpretatio, vt si pro commoditate rei suæ administrandæ tardius æs illud exolutum fuerit, non tamen id fraudi hæredi sit [11]: alioqui frustrà promerendi verbum adiectum esset: quod tamen alij aliis rationibus inductum opinantur [12]. Sanè & in foro animæ, quò mitius agitur, faciliùs tali excusationi locus est [13]. Sed & quamuis aduersus moram hæc excusatio plerunq; non admittatur, cùm tamen lex contemptum simpliciter requirit, dubium non est, tunc admitti [14]. Addit Iason, quibus casibus excusatio hæc accipitur, nihil referre quòd debitor conuentus obligatum se negasset, mendaciiq; conuictus difficultatem solutionis allegaret [15]: nec enim reperitur in iure, idcirco hac pœna puniri debitorem [16]. Verùm id ego arbitror intelligendum, cùm non dolo, aut lata culpa negasset: tunc enim tali beneficio, quod quadam ex humanitate præter rigorem iuris indulgetur, videretur priuandus [17]. Et ita Pontani sententia defendi posset. Semper enim interpretatio fieri debet, vt dolus malus cuique noceat: quod & lex nostra ostendit.

AVT DOLO MALO. Sed † quid, si culpa factum sit, quò minus esset? Et 11
idem videri receptum est, dum culpa sit dolo proxima, quam latam vocant [18]: ea enim regulariter dolo æquiparatur [19]. Sed an † mora ad culpam vel dolum pertineat? Et 12
constat, quandoque improbitatem appellari [20]: quandoque ad dolum pertinere, vel ad latam culpam, quæ ei æquiparatur [21]. Vnde ignorantia, cuius lex nostra meminit, latam culpam, non autem dolum arguit [22]. Alibi quoque traditur, dolum * præsumptum 13
in mora versari [23]. Non † parum tamen refert, an dolo res desierit esse in debitoris po- 14
testate, an culpa. Si enim dolo, confestim ad æstimationem agitur [24]: si culpa, non adeò præfractè agitur, sed competentem prius dilationem habere debet, qua repræsentare rem posit [25]. Re verò non extante, vtroque casu fit in æstimatione * condemnatio [26]: 15
secundum tamen obligationis ipsius naturam, quod Alexander hîc docuit. Sed pone: Rem mobilem posidebas, quam mihi dare promisisti: quum eam post moram repeterem, probasti desiisse extare: an præsumatur post moram id factum, perpetuetúrq; obligatio? & præsumi, præsumptóq; hoc ex dolo te condemnari debere, Bartolus sensit [27]. Cùm enim constet te semel posedisse, semper quoque continuasse possessionem, credendum est, donec tu probaueris, quo tempore desieris posidere [28]. Iason contrà, quia ab animo possessio pendet. Vnde qui olim possedit, non præsumitur hodie, si hoc negauerit, posidere [29]. Sed regulariter quidem verum est, quod Iason tradit [30]. Cæterùm eius † conclusio tribus casibus non procedit. Primus, quum tempore litis contestatæ 16
posideret [31]. Secundus, si is ab actore causam haberet [32]. Lex enim interpretatur his casibus dolo eum desiisse posidere [33]. Tertius, cùm actione personali obligatus erat alteri dare: debuit enim curare, ne res extra potestatem suam exiret, vt in tempore fidem suam absoluere posset [34]: quem casum Bartolus hîc adtingit, Bartolúmq; & ego, ne fraudibus via facilè pateat, sequor [35]. Sanè & hîc doctores adnotant, eum qui dolo posidere desierit, non leuius condemnari, atque si posideret [36]: ídque vt dolos suus cuique noceat [37]. Si igitur de dolosi damno agatur, pro possessore habebitur [38]: si de commodo, secus [39]: quod Iason hîc diffusius tradit. Idémque ego putauerim, quum necessitas, æquitásque huius fictionis cessat [40]: quod infrà ostendam.

ALIQVA IVSTA CAVSA. Iusta † ergo causa scientiæ facit, vt quis in 17
mora constituatur: quoniam paria censentur, vel quod quis sciat, vel quod scire debeat [41]. Sicut & idem iudicatur, quod quis rem aliquam habeat, vel habere debeat [42]. Sed an idem in lege nostra sit, si debitor quidem nesciuit, sed facilè scire potuit? Et videtur perinde iudicandum, ac si sciuisset. Sed tamen cùm mora nó contrahatur absque

lata culp

1 l. fin. de nau. fœnore. l. ad diem. de verb. oblig.
2 d. l. penult.
3 l. circa. §. si quis. ff. de probationibus.
4 l. sciendum. de vsur.
5 c. significante. de pignor.
6 l. si per emptorem. in fi. de act. empt.
7 arg. l. j. §. si reus. de eo per quem fact.
8 l. fi. de lege cómiss. l. item illa. vbi Bart. de consti. pecu. Alex. consil. xcij.
9 l. nepos. de verb. signi.
10 l. diuortio. de neg. gest.
11 l. Thais. §. j. de fideicom. libert.
12 Socin. Purpur. hîc.
13 c. cum tu. de vsuris.
14 c. cupientes. §. quod si. de elect. in vj. Card. clem. eos. de sepult.
15 l. nemo ex his. vbi gloss. de regul. iur.
16 §. cum igitur. authen. de non eligen. l. ij. §. diuus. de sepulchr. viol.
17 l. etiam. §. fi. vbi Alexan. solu. matr.
18 l. mulier. §. antepen. ad Trebel.
19 l. j. §. j. si mens. fal. mod.
20 l. non potest. de reg. iur.
21 l. si mora. vbi Alex. solu. matrim.
22 l. lite. j. de verb. signific.
23 l. fi. §. fi. vbi Dd. ad legẽ Rhod. de iactu.
24 l. cum res. in fine princ. de legat. j.
25 l. si constante. §. si vxor. sol. matr.
26 d. l. cum res. versi. itaque. d. l. si seruum. versi. si autem alienus. de verb. oblig.
27 Bart. quæst. ij.
28 l. non ignorabit. C. ad exhib.
29 Bald. & Paul. Castr. l. si minorem. C. de in integr. restit. minor.
30 glo. l. ciuile. C. de furt.
31 d. l. non ignorabit.
32 l. si creditor. C. de pign. actio.
33 Bart. l. fina. C. de probat.
34 l. si seruum. de verbor. oblig.
35 Abb. c. cùm ad sedem. de restit. spol.
36 l. parem. de regul. iur. Bart. l. Cassius. de solut.
37 c. culpa. de reg. iur. in vj.
38 l. qui restituere. de rei vend.
39 arg. l. relegatorum. in fi. de interd. & releg.
40 l. rogasti. §. si. j. eo.
41 Bald. auth. ad hæc. C. de vsuris.
42 l. penulti. §. cum ita. vbi Bart. de auro & arg. leg.

lata culpa, perpendendum est, an quicquam tale sit, quod ignorare citra eam culpam
non potuerit: quod Accursius censuit, idque ex qualitate rei discernetur [1]. Hinc igitur
18 omnes adnotant, iustam † causam excusare à mora [2], & consequenter à culpa [3]. A dolo
verò, etiam quæ iniusta sit, excusat [4]. Sanè iusta causa etiam ab expensis excusat [5], & à
pœna legali [6]: idémque ne quis in id quod interest condemnetur [7]. Et generaliter in
omni materia, semper iustæ excusationi locus esse debet: quod à nobis libro de verbo-
19 rum significatione primo tractatum est. Hic verò videndum est, † quænam iustæ causæ
censendæ sint, ne quis in mora constitutus videatur. Et in primis, quoties debitum li-
quidum non est, mora non committitur [8]. Quod intelligendum, cùm adeò obscurum
est, vt fortè nihil debeatur [9]: vel si quid debeatur, tale sit, vt pro eo lex totius retentio-
nem concedet, donec res patefacta sit: vt cùm legis falcidiæ exceptio obiicitur [10].
Alioquin respectu summæ, de qua liquidò constaret, mora committeretur, idque regu-
lariter [11]: nisi quòd dicto casu, cùm lex concedit retentionem, debet creditor protesta-
ri, se partem liquidam accepturum: aliàs nec in ea quidem reus in mora constituere-
tur [12]. Planè, cui aliquid relictum est sub conditione, si rationes reddiderit, rem liqui-
dam præstando, & pro summa obscura satisdando, conditionem adimplesse videtur [13]:
quod Iason hic ad similes casus producendum censet. Nam & cùm conductor propter
vtiles impensas fundum retinere vellet [14], respondit Castrensis, depositis quinque so-
lidis, & fideiussione pro residuo præstita, expelli posse [15]: nisi meliorationes huiusmodi
iam ad liquidum redactæ essent: vel actum foret, non prius expelli colonum posse,
quàm eis solutis. Qui enim fideiussorem dedit, non ideo dicitur soluisse [16]. Altera cau-
sa est, cùm quis iustè ignorat se debere, vt quia sit hæres, vel quia contraxerit per pro-
curatorem [17]: quod intelligendum, saluis casibus, quibus lex scientiam præsumit [18].
Igitur cùm ignorat, debet prius interpellari, certiorarique [19]: quod vel per instrumen-
ti exhibitionem, quod ei legi, vt intelligat, percipiátque, saltem quod ad substantialia
attinet, debet [20], petentique etiam exemplum relinqui [21]. Idem erit, si non exhibitioni
instrumenti, sed testium, qui iuramento adfuerint, fidem fecerit [22]. Idem si alia legiti-
ma probatione, puta syngraphæ subscriptæ, vel sigillo munitæ [23], vel etiam denuntia-
tione autoritate iudicis facta [24]: quod alibi quoque à nobis traditum est [25]. Tertia cau-
sa est, cùm de proprio quidem facto agitur, sed debitor ignorantiam propter obliuio-
nem allegat: quæ exceptio quandoque probabilis est, tum ex temporis diuturnitate [26],
tum ex occupationum frequentia, negotiorúmve qualitate [27]. Nam & tunc certiorari
debitor debet, in memoriámque ei reduci, vt reminisci possit: non tamen necessariò
exhibendum hoc casu est instrumentum, quod rectè recentiores tradunt.

INTELLIGERE DEBERES. Siue quia admonitus, interpellatúsque, si-
20 ue alia ex causa. Necessaria † enim ad inducendum moram regulariter interpellatio
est [28]: quæ verbis aptis, loco, temporéque congruo fieri debet [29]. Itémque personam legiti-
21 mam habentibus, quod alibi à nobis explicatum est [30]. Quandoque tamen † absque inter-
pellatione, perinde quis tenetur, atque si in mora esset: vt cùm dies tacitè inest, veluti
si quis insulam facere promiserit: habet hæc facti successiui promissio tacitam diem,
cùm primùm fieri poterit [31]: quæ dies interpellat, & in mora debitorem constituere
videtur [32]: quod multò magis in die expressa dicendum est: eius enim euentu, citra in-
terpellationem committitur mora: nec distinguimus, sciuerit debitor, an ignoraue-
rit [33]. Sed & ex euentu conditionis moram committi traditum est [34]. Fauore quoque
personarum, perinde debitor non interpellatus tenetur, ac si in mora esset: veluti an
quis minori xxv. annis obligatus est: re enim ipsa ad vsuras, tanquam morator con-
uenitur [35]. Quod & ad ecclesiam productum est [36], itémque & ad fiscum [37]: quod Pur-
puratus ad omnes causas extendit, quæ solent hisce æquiparari [38]: qua in re amplius
cogitandum est. In libertate sanè idem esse, quadam cum distinctione constat [39], sicut
& in dote, quam extraneus promiserit: is enim, lapso biennio ad vsuras conuenitur [40].
Sed & odio prædonum fit eadem interpretatio [41]. Non enim minus hi deliquêre,
quàm qui moram faciunt: quod & in possessore quoquo modo sciente receptum est,
qui hæreditatis petitione conueniri possit [42]. Idem in emptore, qui rei venditæ fructus
percepit: debet enim pretij vsuras refundere, tanquam tantum venditoris intersit [43].
Vnde & hodie iure Pontificum idem seruatur: quod Baldus censuit [44]. Is quoque qui
aliena negotia gerit, à se in primis exigere debet, si nolit tanquam frustrator obligari
ob vsuras [45]. Sed quid in eo qui iurauit aliquid præstare? an si sciat creditorem indige-
re, etiam non interpellatus præstare teneatur? Et aduersus Alex. sententiam receptius
est teneri [46]. Stimulare enim vrgeréque quemlibet debuit religio, vt quàm primùm fi-
dem solueret [47]: nisi iurauerit quis præstare ita demum si requisitus esset [48]: à verbis
enim iuramenti recedendum nõ est [49]. Idem si statim interposito iuramento creditor

1 l. dolo. j. in ff. de nouat.
2 l. sciendum. ff. de vsuris.
3 Bart. l. iuste. de acqui. pos.
4 l. agitur. de lib. caus.
5 §. oportet. auth. de iudic.
6 glos. l. ab executione. C. quorum app.
7 l. iij. in glo. magna. j. de tritic.
8 l. non potest. j. de reg. iur.
9 l. qui solidum. in prin. de legat. ij.
10 l. in fideicõmis. de vsur.
11 Bart. d. l. non potest. l. j. §. si stipulanti. in ff. de verb. oblig.
12 d. l. qui solidũ. vbi Bart.
13 l. statuliber. de statu lib. Dd. l. prætor. §. si quis. de oper. no. nuntia.
14 l. pen. j. loca. glo. l. colonus. j. de vi & vi arm.
15 Paul. Castr. cõs. ccxxvj. viso. doctor. l. iij. §. si se obtulit. de re iud.
16 d. l. statuliber. in fi. Barb. consi. xxxvj. in ij.
17 l. qui in alterius. de reg. iur.
18 Alex. l. non fatetur. de confes. in addit. ad Barto. & consil. iiij. in ij.
19 Clem. causam. de elect. l. si quis. j. depos.
20 Felin. c. vltra. de testib.
21 d. clem. causam.
22 Bart. d. l. quidam. ad fin. de administr. tutor.
23 Dd. c. ij. de fide instru.
24 l. fi. de leg. commiss.
25 l. detestatio. de verb. sig.
26 Doct. l. j. C. de ser. fugit.
27 Bart. l. ij. §. quod obseruari. de iur. propter calum.
28 l. si ex legati. de verbor. oblig.
29 glo. l. mora. de vsur.
30 d. l. detestatio.
31 l. continuus. §. item quod. de verb. oblig.
32 l. si stipulatus essem abs te. de verb. oblig.
33 l. ad diem. vbi Dd. de verbor. oblig.
34 l. ita stipulatus. vbi glo. verb. agendũ. de verb. oblig.
35 l. Titia Seio. §. j. de leg. ij. l. in minorum. C. in quibus caus. in integr. restit.
36 glo. §. item mixta. verb. iudicium. de actio.
37 l. cum quidam. §. fiscus. de vsur. glo. l. j. C. de iis quibus vt indign.
38 c. fi. de re iud.
39 l. cùm verò. §. oportet. de fid. liber.
40 l. fi. §. præterea. C. de iure dot. Rom. singu. cccxcviij.
41 l. merito. de vi & vi ar. l. j. C. de his quæ met. caus.
42 l. item veniunt. §. petitam. de petit. hæred.
43 l. curabit. de act. empti. vbi Bald.
44 glo. c. cum venerabilis. de except.
45 l. qui sine. ff. de neg. gest.
46 c. j. §. licet. ff. de feud. defuncti conten. cap. breui. de iureiur. vbi doctor.
47 Dd. c. querelam. de iureiuran.
48 c. j. verbo. requisitus. de noua for. fidel.
49 c. pen. de iureiuran.

indiguerit: non enim videtur actum, vt debitor cum sacco paratus confestim accurreret [1]. Existimauerim quoq; venditorem, qui defensurum se iurauerit, & iudicium susceptorum non nisi post denuntiationem teneri [2]: cùm probabiliter dubitare posit, an potiùs sibi soli emptor confidat, & ideo pacti beneficio vti nolit [3]. Et quamuis iuramentum scientis, interpellationem suppleat, hoc tamen casu sola scientia non sufficit, sed iudicatio necessaria est, vt non solùm probationes venditor suggerat, sed etiam liti adsistat [4]. Intelligitur ergo iuramentum * secundum actus naturam, vt teneatur defen- 22
dere, emptore volente & admonente [5], maximè cùm nunquam scire venditor posit, an tanta immineat necessitas emptori. Quid enim si propriis iuribus tueri seipsum velit? qua tamen in re amplius deliberandum est [6]. Sed quid † rursus in eo, qui facturum 23
& curaturum aliquid promiisit, an se in mora, absque interpellatione constituet? Et Baldus censuit constitui [7]: quia qui ita promisit, censetur factum suum, curámq; continuam promisisse, donec fiat [8]: vnde in mora re ipsa constituitur [9], ídque, siue ex cótractu quis ad hoc teneatur, siue legis mandato [10]; quæ sententia communiter approbari meruit. In promissionibus tamen facti alieni, quas prætor æquitate quadam interpretatur, vt curam propriam cum effectu comprændát, vero propius est, interpellationem necessariam esse [11], ídque æquitate prætoria, iudici [12]: quod aduersus Decij responsum receptiùs videtur [13]. Sed finge, in iis casibus, quibus necessariam nó esse interpellationem diximus, speciem debitam interiisse, an debitor liberatus erit? Et videretur liberari: non enim hæc specialia fauore minorú, vel ecclesiæ, vel fisci, vel iurisiurandi, adeò extendenda in manifestum debitoris damnum sunt. Et ideo Sadol. hic censuit, ex hac regulari mora non fieri, quin debitor interitu speciei liberaretur [14]: quæ sententia crebriore calculo fulcitur [15], licet Iason ipse hîc reclamet. Ego ad rationem obligationis attendendum arbitror, vt si dolus vel lata culpa debitoris arguatur, vera sit Iasonis sententia [16]: alioquin communem sequar: vt satis esse arbitremur, si mora hæc irregularis, solùm quod ad fructus, vsurásq; attinet, creditori prosit [17]; non etiam ad rei peremptæ casum, vt perpetuetur obligatio: de qua re alibi [18].

SVMMAE.

1 *☞ Certum variè accipi, ídque pro re. 6. 9. 10.*
2 *Interesse certum, incertúmque dici.*
3 *Incerti condictionis natura, & vis.*
4 *L. Vnicam. de sent. quæ pro eo. explicari.*
7 *Certitudinis in quouis actu argumenta.*
8 *Testi certò scientis sublenatio.*

LEX VI.

CERTVM EST. Cùm sub hoc titulo de certi condictione tractetur, consequens est vt videamus, quid sit certum †. Declaratur au- 1
tem hæc vox nunc angustius, nunc latiùs, secundum subiectam materiam [19]. Cùm de certi condictione agitur, certum dicitur, quod vi nominis, vel aliqua demonstratione, aut relatione apparet, quid, quale, quantúmque sit [20]: dum tamen solutio, nec ex parte debitoris, nec ex natura rei variabilis sit [21]. Nec refert an causa præcedens incerta sit: satis enim est, si ipsum quod petitur, sit certú: vt cùm quis lege Aquilia experitur [22]. Nam † & si id, quod 2
intersit petamus, ídque expressa quantitate, omnes fatentur certum peti [23]: cùm alioquin si non exprimatur, lex incerti agi existimet [24]. vnde & incerti cóndictio in iure dicitur: quæ † actio generalis est, ad omnia incerta competens [25], ídq; in subsidium, cùm 3
ex stipulatu agi non potest [26]: vnde tanquam generalis cum aliis actionibus quandoq; concurrit: veluti cum actione ex vendito [27], quandoq; cum actione ex testamento [28], quandoq; cum hypothecaria [29]. In cóstitutione † verò Iustiniani, qua id, quod interest 4
moderatus est [30], illi casus certam quantitatem, vel naturam habere dicuntur, quorum æstimatio seu valor, vel ex quantitate expressa, vel ex natura, seu qualitate facti, facilè iudici liquere potest. Vnde & emptio, & venditio, & cæteri contractus certi regulariter (quod ad eam materiá attinet) dicuntur. Delicta * verò, & quæ inde emanant pœnæ, 5
pro incertis habentur [31]. Cùm enim lex dicat, id quod interest, in facto consistere [32]: perinde est, ac si probatione indigere dixisset [33]. Ad probationes igitur tali in materia attendimus, vt qui casus æstimationem, seu valoris probationem in promptu habeant, sint certi, aliàs incerti: quod alibi quoq; declaraui [34]. Rursus † certum quandoq; acci- 6
pitur, pro eo quod clarum, manifestúmq; est [35]: quæ certitudo iuxta rei qualitaté variis modis adsumitur. † Dicitur is certus factus esse, qui ab integræ fidei aliquo admonitus 7
est [36]. Dicitur certa mulier de morte mariti, quę certo nuntio intellexit eum periisse [37]. Idem si ex fama vel præsumptione aliqua admodum probabili [38]. Dicitur certus hæres, vt adire posit, qui probabiliter vehementi quadam opinione credit sibi delatam hæreditatem [39], exitúsq; ostendit eum rectè sensisse [40]. Sic institutio hæredis certa dicitur, quum testator nominatim, vel indubitato signo eum expresit [41]: & exhæredatio certa,

1 Bart. l. cum qui. §. j. in fi. ff. tit. j.
2 l. j. C. de peric. & cómod. rei vend.
3 l. emptori. vbi Bart. C. de euictio.
4 c. fi. de emptio. & vendit.
5 l. fi. de non numer. pecun.
6 Alex. & Socin. l. ij. §. voluntate. sol. matr.
7 Bald. a. j. §. ad hæc. hic & lex Conra.
8 arg. l. in lege locationis. loca.
9 d. l. si stipulatus essem abs te.
10 l. j. C. de priua. carce.
11 l. j. §. non exigit. vt in poss. leg. glo. l. & in poss. in fi. ff. si quis caut.
12 l. quoties quis. de verbo. oblig.
13 Decius hic, & consil. ij.
14 l. naturalis. §. sed si scyphos. de præscriptis verb.
15 Alex. l. vinum §. en. l. de diuisione. solu. matr.
16 l. metion. de vi & vi arm. & textus hic.
17 d. l. curabit. d. l. si. §. præterea.
18 d. l. vinum.
19 Ias. hic. Felin. c. j. de summ. trinita.
20 l. stipulationum. §. vbi autem. de verb. oblig.
21 Barto. l. certi condictio. §. eodem.
22 d. l. certi. in princ.
23 d. l. certi. iuncta l. antepenult. ad legem Aquil.
24 l. fi. i. si quis in ius voc. l. liber homo. §. fi. de verbor. oblig. l. si dominus. de præscript. verb.
25 l. sed & si me. §. fi. de condit. indeb. vbi Dd.
26 Instit. de verb. oblig. in princ.
27 l. si binarum. de seruitu. vrba. prædio.
28 l. quod si nulla. de leg. j.
29 l. & in deo. in fi. de cond. furt.
30 l. j. C. de senten. quæ pro eo quod interest.
31 l. fi. de iis qui deiece. vel effu. §. j. in glo. fin. instit. de obliga. quæ ex qua.
32 l. quatenus. de regu. iur.
33 l. triticum. de verb obli. l. idem erat. de stat. hom.
34 d. l. 4.
35 c. de capitulis. x. distin.
36 l. si quis ita. versic. pen. de testam. tutel. glo. l. Titio fundus. de condi. & demon.
37 auth. hodie C. de repud. c. in præsentia. de sponsal.
38 glos. c. quoniam contra. in princ. vt lite non contest. verb. præsumatur.
39 l. Pantonius. §. j. de acquiren. hæred.
40 glo. l. si quis extraneus. in fi. de acqu. hæred. Ancha. consil. ccc.lix. & ccclxxv.
41 l. inhemus. C. de testa. l. quoties. §. fi. quis nomen. de hæred. instit.

certa, quæ nominatim facta est [1], Sic limites certi, cùm finibus adiectum est, qui duo vicini proximi sint [2]. Sic inquisitio certa, qua specialiter expressa solennia continentur [3]. Vnde & sententia certa dicitur [4]. Et testis certus, cuius nomen proprium descriptum est [5]. Si tamen sint alij eodem nomine, tunc aliæ demonstrationes sunt adiiciendæ [6]. Sed & testis qui affirmauit pro certo se scire Titium filium Sempronij esse, de certitudine intelligitur, quæ ex natura rei haberi potest [7]. Vnde præsumptiua probatio
8 sufficit, vt Bart. censuit [8]. Si quis † tamen testis in iis quæ ad certam notitiam peruenire possunt, simpliciter dixerit, se pro certo scire, ambiguè dixisse censeretur, & ideo non probaret [9]: nisi quatenus ex subiecta ratione declararetur, qualis ea esset certitudo [10]. Excusabitur igitur talis testis, qui vehementi opinione, vel ex certioratione alterius, ita pro testimonio affirmauit, vt se certũ esse diceret, ne falsi crimine teneatur [11],
9 non tamen fidem faciet. Sanè † propria significatione certum dicitur, quod liquidò apparet, & occultiore sensu deprænditur, deriuatione à cernẽdo ducta. Vnde illa demonstratio, quæ per digitum fit, ea certior est, quæ à nomine sumitur [12], siue id nomen proprium, siue appellatiuum sit. Quorsum enim sunt nomina inuenta, nisi vt rem demonstrent [13]? Si igitur per oculorum sensum res demonstrata sit, nihil vlterius ambigen-
10 dum est: tametsi Decius friuola ratione dissentiat [14]. Sed nunquid certũ dicitur †, quod per relationem ad aliud apparet? Et hic censent plerique, rectè certum dici [15]: quod Iason intelligit, nisi certitudo pro forma requireretur. Sed ego etiam tunc certum id dici magis crediderim [16], nisi lex non solùm rem certam, sed etiam specialiter expressam
11 requireret [17]. Idem si rem ipsam præcisè nominari vellet [18]. Vnde cùm lex * in iuramento expresſionem verbis specialibus requirat, in eo huic conclusioni locus non erit [19]. Illud non omittendum, σκεπτικοὺς philosophos, quorum autor Pyrrho, prodogmate habuisse, nihil in humanis certi esse, nec eorum quidem quæ viderentur: & ideo omnibus de rebus suspendi debere iudicium, nec quicquam definiendum.

1 l. ij. de liber. & posthum.
2 l. forma. de censib. Barto l. demonstratio. quæst. vij. de cond. & demonstr.
3 l. libellorum. vbi Bart. de accusat.
4 §. curare. instit. de actio.
5 Bartol. l. si in rem. de rei vendi.
6 l. hac consultissima. vbi Alex. C. qui testa. fac. poss.
7 c. j. de seruit.
8 Bart. l. filium eum defini mus. de his qui sunt sui vel alieni iur.
9 Bald. d. l. si quis ita. & l. solum. C. de testib.
10 c. inquisitionẽ. vbi Butr. v. notab. de elect. moder. l. si posthumus. § fin. de liber. & posthumis.
11 Archid. Gemin. 4. q. vij. beati.
12 glo. l. quæ extrins. de verbor. oblig. Bald. l. contra. C. ad leg. Aquil.
13 l. Labeo. de supell. leg.
14 arg. l. iiij. de leg. j.
15 d. l. vbi autem. §. illud.
16 l. quoties. §. si quis. vbi doctor. de hæred. insti. Bald. consil. ccxij. in v.
17 Clem. appellanti. de appella. glo. c. si episcopus. de præben. in vj.
18 l. ait prætor. §. j. de re iudicata.
19 c. penult. de iureiur. vbi Abb.

P. PRATEIVS IVRISC. STVDIOSIS S.

ALCIATVS noster Bartolum imitatus ideo legis vij. & viij. explicationem vno tractationis commentario connexuit, quòd sequens explicet exemplu legem hanc, Omnia. & vtriúsque eadem sit materia, vt & ipse adseruisse visus est.

SVMMAE.

1 *Conditio, diésve actibus & eorum fini adiici-bilis.*
4 *Actum initium & finem eodem iure censeri. ex causis contrá. 6.*

LEX VII. & VIII.

1 OMNIA. Sicut † ergo conditio, vel dies, promiſsioni aut obligationi adiici potest, eodem modo & numerationi seu solutioni [20]: quod intelligendum, quatenus numeratio seu solutio iuris effectũ habet: qua-
2 tenus verò in facto consistit, aliud est [21]. Vnde quia * acceptilatio solutioni, & respectu iuris & facti mitatione æquiparatur, nec diem, nec
3 conditionem recipit [22]: factum * enim ipsum numerandi, nullis verbis
4 suspendi aut mutari potest [23]. Hincq́; adnotare possumus, † probabilé esse à stipulatione ad mutuum, argumentationem: sicut ab obligatione ad solutionem [24]. Vnde sicut hæres soluens integra legata, legi falcidiæ renuntiare videtur: ita & promittens [25]. Et sicut soluens æs alienum defuncti, censetur adire hæreditatem: ita qui promisit se soluturum [26]. Et sicut scienter ex causa inefficaci soluens, censetur donare [27], ita & se obli-
5 gans [28]: quod Alexander respondit [29]. Nam & videmus eius naturæ esse * obligationis dissolutionem, cuius est ipsa obligatio [30]. Et sicut promissum certo loco potest vbique peti, ita indebitè solutum vbique condici [31]. Nam & Baldus censuit, paribus paſsibus ambulare dationem dotis, & repetitionem [32]: respondítque quandoque cum Decio, dotem pacto, secundum statuta Mediolani, marito datam, secundum eiusdem vrbis
6 statuta etiam restituendam, aut lucrifaciendam esse [33]. Cæterùm † perpetua hæc non sunt: nam quandoque aliter de eo qui soluit iudicamus, quàm de eo qui promisit [34], cùm maiorem consensum executio actus arguat, quàm sola productio: & creditor cui solutum est facilius retineat, quàm is cui promissum est, petat [35]. Sed & cùm de forma mandati agitur, procurator qui soluere debet, obseruasse non videtur, si simpliciter promisit [36]: verè enim separata hæc sunt [37]. Vnde & mutuum, quod rei ipsius inter-
7 uentu conficitur, sola * promiſsione absolui non potest [38]. Illud quoque dubium non est, plurimum differre, an quis se Romæ, Venetiis, Lugduni soluturum spondeat: an simpliciter paciscatur, vt in eis locis conueniri poſsit [39]. Cætera ad sequentis legis interpretationem, ex suprà scriptis repetenda sunt [40].

20 l. sub conditione. de solutionibus.
21 l. in diem. vbi Bartol. de acceptil.
22 l. actus legitimi. de reg. iuris.
23 l. denique. in fi. ex quib. caus. maior.
24 l. non omnis. in fi. §. eo. l. Cassius. de solut.
25 l. si. C. ad legem Falcid.
26 l. ij. C. de iure. delib. l. gesti. de acquir. hæred.
27 l. enim. de regul. iur.
28 l. si patronus. de donat.
29 Alex. consil. iiij. in j.
30 l. ab emptione. §. de pact.
31 l. qui loco. de cõd. indeb.
32 Bald. auth. omnes peregrini. C. commun. de succes.
33 Deci. cõsi. cclxxxiij. in fi.
34 l. cùm de indebito. in fi. de probat.
35 l. si filius. in fi. §. eo.
36 l. si debitorẽ. §. de nouat.
37 l. Stichus si hæredi. de statu liberis.
38 l. singularia. vbi Soci. iij. notab. ij. §. eod.
39 Bart. l. pen. C. de pact.
40 §. Appellata. in fi. l. eo.

SVMMAE.

LEX IX.

CERTI CONDICTIO. Condictio † certi dicitur actio 1
in personam, qua aliquid in præsentia certum nobis dari intendimus
ex quacunq; causa, siue certa, siue incerta, siue ex contractu, siue quasi
contractu, siue delicto: siue quasi delicto, siue iure directo, siue vtili, si-
ue quis suo nomine, siue alieno debeat: vt quia hęres pro defuncto, aut
fideiussor procuratórve pro principali cõueniatur. Sed cur hæc actio
potissimum inducta est? Et sciendum est, omnia quæ in obligatione deducuntur, aut
certa esse, aut incerta [1]. quæ incerta sunt, variis † actionibus petuntur: ex quibus gene- 2
ralis est ex stipulatu, si in stipulationẽ deducta sint: alioquin actione in factum, aut præ-
scriptis verbis agitur [2], quandoque & incerti condictione: de quibus actionibus locis
suis attingunt [3] doctores. quæ verò certa sunt, particularibus quidem actionibus suis
petuntur, quarum exempla aliquot Iureconsul. hic refert. Sed generaliter † quoq; con- 3
dictione certi peti possunt, adeò vt si certum aliquid actione ex dolo consequi possu-
mus, traditum sit, ad id quoque certi condictionem competere [4]: non quòd actio doli,
cum condictione concurrat, sed quòd ei iam productæ, condictio ipsa adiiciatur. Cęte-
rùm, quia in hac actione † id principaliter obseruatur, vt certum sit quod petitur (quæ 4
res aliquas difficultates habet) ideo ad solam pecuniam nominatam plerunque inten-
debatur, quia ea semper certa est [5], nec ex tempore facilè variatur [6]. Ad alias verò res,
quale est † triticum, id est, granum omne quod spica tegitur [7], condictio triticaria po- 5
tius intendi consueuit: in qua necesse non est quicquam probare, an certum sit id quod
petitur: vtilitatisque causa ea triticaria extensa est, vt ad cæteras quoque res, siue iura,
siue fundus, siue possessio deberentur, competeret [8], ad pecuniam verò nõ competeret,
cùm certi condictio, quod ad eam attinet, sufficeret. Est autem hæc actio † quandoque 6
necessaria, quandoq; vtilis tantùm. Necessaria, cùm ex mutuo agitur [9], maximè con-
sumptione reconciliatio, vt Alber. & Ias. tradidêre [10]: vel quia certum aliquid in stipu-
lationem deductum sit [11]. nec refert in his casibus specialem (quod ferè communis ha-
bet opinio) an verò generalem appellemus: quæstio enim est sanequàm friuola, & (vt
Horatius ait) de lana caprina. Necessariam quoque tũc Azo censuit, cùm in subsidium
ex æquitate ideo datur, quia res mea ad te peruenerit [12]. Licet Bar. vtilem potiùs eo ca-
su credat, tanquam condictio sine causa tunc competeret: quod ibi attingam. Vtilis
est, cùm quis rem sibi debitam petere vult, nec tam reum diffamare: nec enim famosa
est † certi condictio [13]: noluítque prætor edicto de infamibus eius mentionem face- 7
re [14]: quia in ea non quæritur, deliquerit reus vel non, sed an res debita sit. At infamia
non nisi ex delicto irrogatur [15]. Existimauerímque nec de facto quidem notari, qui hac
actione conuenitur [16]: quod in condictione ex lege Alexand. respondit [17]: humaniúsq;
est, vt in dubio censeamus hac condictione potius actum, quàm actione furti speciali,
quæ infamia reum notat [18]: quod Alexand. hic retulit. Cæterùm & non modica vtili-
tas ex ea oritur, cùm incertus est actor quænam specialis sibi actio competat: ne enim
captione vlla, excepto libello, fallatur [19], hanc generalem intendendo securus fiet.
Addit † Accursius, non solùm vtilem, sed & necessariam tũc esse, cùm quis fieri aliquid 8
stipulatus est, & id quod sua interest petit [20]. Cùm enim id quod interest verbis stipula-
tionis comprænsum non sit, sola certi condictione peti potest. Sed ego infrà ostendam,
ad id quod interest, hanc actionem non competere. Bartol. tamen & crebriore calculo,
cæteri, alia ratione Accursio aduersantur: quia quamuis verba stipulationis ad ipsum
factum simpliciter referantur, tamen iuris interpretatione, etiam id quod interest, pro-
missum videtur [21], & ideo certi condictione speciali agi potest: non ergo necessaria
hoc casu est generalis. Hincque infert Pontanus: Si lex municipij executionem * in- 9
strumentis in promptu concedat, aliquísque factum promiserit, ad id quod interest,
confestim cogi posse [22]: quia omnino lex loco facti id quod interest subrogat: aliâs se-
queretur, debitorem ex mora sua melioris conditionis fieri [23]: post eam enim lex obli-
gationem * facti in id, quod interest, vertit [23]: quæ obligatio si transfusa nõ esset, execu- 10
tioni propter verba statuti sufficeret. At in lege, quamuis correctoria, semper sit inter-
pretat

1 l. stipulationum. l. seq. de verb. oblig.
2 glo. §. fi. instit. de interd. Bar. rubr. de præscript. verb.
3 l. sed & si me. §. fi. de condic. indeb.
4 gl. l. j. §. ait prætor. verb. ciuilis. de dolo.
5 l. numis. de in lit. iuran.
6 l. oleo. C. de vsuris.
7 Dd. l. triticum. de verb.
8 l. j. de condict. tritic.
9 instit. quib. mod. re contrahi oblig. in princ.
10 Ias. hic.
11 l. si quis cert. §. eo. instit. de verb. oblig. in princ.
12 l. si me & Titium. §. eod.
13 l. cessat. de act. & oblig.
14 Bald. c. etsi cleri. de iud.
15 l. j. vbi Bartol. de his qui notan. infam.
16 l. honori. §. de obseq. gl. l. neque. de vi & vi arm.
17 Alex. consil. vj. in iij.
18 l. hæc enim. in princ. de suspect. tutor.
19 l. j. si mensor fals. mod.
20 l. stipul. non diuid. vers. Celsus. de verb. oblig.
21 l. stipulatus est. de fideiuss. l. j. de actio. empt.
22 Alex. l. iurisgentium. §. quod fere. de pactis.
23 c. mora. de regul. iuris. in vj.
24 l. si insulam. de verbor. oblig.

pretatio, ne huiusmodi absurda induci videantur [1]. Si tamen lex diceret ad id quod in
instrumentis expressum est, vel quæ instrumentis continentur, indulgendam executio-
11 nem, receptior est sententia, secùs esse [2]. Nec * enim eius quod interest obligatio ipsi
documento continetur [3], sed extrinsecus à lege inducitur [4]: quod libro de verbo. signi.
tit. declaraui. Ego tum quoque peti executioné posse crediderim, respectu facti: quam
tamen euitabat debitor, id quod interest offerendo [5]: nisi verba statuti adeò præcisa
essent, vt inde appareret, nullum purgationi moræ locum esse [6], vt alibi attigi [7].
12 · EX OMNI CAVSA. Id est, facto † vnde obligatio oritur, quod Rhetores
αἰτίαν vocant. Quicquid ergo actum, gestum, contractum sit [8], vnde obligatio ad cer-
tum oriri potuerit, hæc actio competit. Et ita communiter interpretantur. Addit Deci.
idem esse, etiam si vera obligatio orta non sit, sed subsit tamen æquitas: nam tum quoq;
competet condictio non natiua, vt vocant, sed datiua [9]. Et ideo posse causam hic pro
13 ea facti æquitate accipi. Regulariter † autem constat, hanc condictionem natiuam
esse, id est, ex facto præcedente nasci, quod secundum iuris communis regulas obliga-
14 tioni sufficiat [10]. Quandoq; tamen † datiua est, vt quia præter regulas ex aliqua æqui-
tate concedatur: quod Decius aduersus Bartolum censuisse videri potest, cùm ideò
quis conuenitur, quia res mea ad eum peruenit [11]. Idémque esse Alberi. & Iason tradi-
dêre, cùm mutuum principio non tenuit, verùm consumptione confirmatum est. Ex
æquitate enim aduersus strictum ius id inductum videtur [12]. Idem in condictione vtili
dicendum est [13], etiam si per cessionem translata sit: etenim illa quoque potiùs ex
æquitate datur, quia actor nihil cum debitore gessit [14]. Ergo datiuæ hanc natiuæque
obligationis differentiam, à nostratibus Doctoribus proditam, causa facilioris doctri-
næ, cuiusdámq; demonstrationis scio, non quòd veteres ad eam vnquam attenderint:
15 quod & Fulgosius & alij prodidêre [15]. Sed an hæc † causa, vnde condictio oritur, in li-
bello exprimenda sit? Respondeo cum Accursio vtique exprimendam [16]. Verùm du-
bitatur, quid hisce ex verbis intellexerit. Et Guliel. censuit causam hanc intelligi, quia
certum est, quod debet. Contrà alij frequentiùs: non enim satis certioraretur reus, ce-
16 deret an contenderet [17]. Et ideo intelligunt de causa † quoque remota, & facti ipsius
explicatione, quæ in actionibus personalibus necessaria est [18]. In rei vendicatione ve-
rò satis est, si quis proximam causam exprimat, quia dominus: videtur enim vndecunq;
17 dominium habuerit, deduxisse [19]. Sed nunquid hæc actio, cùm sit ciuilis, † perpetuò, id
est, xxx. annis duret [20]? an verò, earum naturam imitetur, quarum loco intentatur? Et
hic probatur imitari, nec amplius viuere. Cùm enim competat ex omni obligatione,
ex qua certum petatur, apparet eis extinctis, non peti: igitur nec condictio dabitur [21].
18 Vnde † consequens est, vt si loco prætoriæ actionis quanti minoris concedatur, duret
nisi anno [22]: si verò loco ciuilis, duret perpetuò [23]. Subiicit Accursius, imitari quidem
naturam actionum, quarum vice fungitur: sed originis respectu, non autem acciden-
tium, quæ extrinsecùs proueniunt [24]. Quod intelligendum, vt si qua ei actioni, cui con-
dictio subrogatur, iam adiuncta essent, ea in condictionem veniant. Si verò non nisi ab
eius actionis exercitatione accederent, cùm ea non exerceatur, sed condictio, secus
sit [25]. Exempli causa: Qui seruum alienum corrumpit, ex edicto in pœnam dupli inci-
dit: cœpit enim confestim propter delictum debere: meritò, etiam si subrogata actione
agatur, hæc quoque pœna exigetur [26]. Rursus pone: Aliquis damnum mihi dedit: si fa-
teatur, in simplo tenebitur: si neget, conuictus duplum præstabit [27]: cùm in id duplum
non antè teneatur, quàm negauerit. Et sic post exercitationem actionis legis Aquiliæ
verum est, eum qui subrogatam aliam actionem intendit, non exercitare legem Aqui-
liam: meritò tunc ex subrogata duplum non præstabitur [28]: quod maximè in petitione
hæreditatis dicendum: hæc enim pœna non delicti, sed negationis est, meritò non cen-
setur res hæreditaria. At ea petitio ad res hæreditarias tantùm datur [29]. Hinc adno-
tant omnes, si quis ex lege Aquilia certi condictione agat, pœnæ dupli locum non esse:
quoniam lex non de certi condictione, sed de actione legis Aquiliæ loquens, aduersus
inficiantem, inquit, hæc actio in duplum est [30]. Quæ sententia maximè propter pœnæ
odium probanda est, vt Decius ait [31]. Addit Baldus etiam idem esse in eo qui condictio-
nem ex statuto, causa damni sibi dati intendat: nam nec in eo locus erit pœnæ inficia-
tionis. Et quamuis secundum iuris communis regulas statuta intelligantur [32], ad hanc
tamen pœnam non fiet productio [33]. Aiúntq; recentiores, in dubio accipiendam eam
interpretationé, vt condictio potiùs ex statuto intentata videatur: tum quia magis spe-
cialis [34], tum quia hoc modo euitatur pœna [35]. Fortiùs censuit Bartolus, cuius senten-
tiam alij crebrius sequuntur, si certi condictio loco actionis bonæ fidei intendatur, non
tamen à tempore moræ fructus imputari, prout in bonæ fidei iudiciis fieri solet [36]: sed
à litis contestatione solum, cùm condictio adhuc stricti iuris sit [37], naturámq; propriam

1 l. scire. §. si aut. de excusa. tutor.
2 Bart. Imol. l. cũ. j. de edit.
3 l. j. §. de his quæ in testam.
4 Bart. l. cùm stipulatus. de verbor. oblig.
5 l. si duo. §. ait prætor. cum l. seq. de constit. pecu. Rom. d. l. si insulam.
6 d. l. si insulam. vlt. notab.
7 Ange. & moder. d. l. si insulam. in princ.
8 l. Labeo. ij. de verb. sign.
9 arg. l. ij. §. commod.
10 l. iuris gentium. versic. j. de pact. vbi Ias.
11 d. l. si me & Titium. §. eo.
12 Alber. l. si à furioso. §. eo.
13 l. eum filium. §. eo. vbi Ias.
14 Bart. l. j. de act. & oblig.
15 moder. l. cum mota. C. de transact.
16 l. & an eadem. §. actiones. de except. rei iud.
17 l. j. §. de eden.
18 l. si mater. §. eandem. de except. rei iud.
19 glo. l. j. §. de edendo.
20 instit. de perp.
21 l. si eum. §. si. si quis caut.
22 arg. l. duobus. §. except. §. tit. j.
23 glo. l. Iulianus. de actio. empt. vbi Bart. in prin.
24 l. item veniunt. §. cùm prædiximus. de pet. hære.
25 l. eum qui. in prin. §. tit. j.
26 l. vt tantũ. de seruo cor.
27 l. contra neg. C. ad legem Aquil.
28 d. §. cùm prædiximus.
29 l. item videndum. in fi. de petit. hæred.
30 l. ij. §. ad legem Aquil.
31 arg. l. si præses. de pœnis.
31 l. ij. C. de nox.
33 arg. l. in testamento. §. de condit. & demonstr.
34 l. hoc legatum. de lega. iij. vbi Bart.
35 d. l. hæc enim. de suspect. tutor.
36 l. videamus. ij. de vsur.
37 glo. §. actionum. instit. de actio.

seruet [1]. Idémq; de cæteris accesſionibus iudicandum, quæ in bonæ fidei iudiciis lar-
gius exuberant [2]. Nec me mouet, quod de ſtipulatione legatorum nomine facta tradi-
tum eſt: quæ quãuis ſtricti iuris ſit, tamen in acceſsionibus * naturam legati imitatur [3]. 19
Nam cùm cautio illa neceſſariò præſtetur, & à prætore fauore creditoris inuenta ſit,
non debuit deteriorem eius conditionem, nec in acceſsionibus quidem facere. Meritò
igitur ex mente prętoris hæc ſit interpretatio [4], vt perinde fructus debeantur, atque ex
priore obligatione debebantur [5]: quæ interpretatio quandoq; & in cõtractibus accipi-
tur: idq; ex cõtrahentium mente [6]. At in iudiciis, cùm pars ſemper præſumatur diſſen-
tire, nihil poteſt videri actum [7], Et ideo imputet ſibi actor, qui tale remedium elegerit [8].

CERTVM PETITVR. Suprà explicuimus, quid ſit certum. Videtur autem
Iuriſconſultus hîc in primis petitionem perpendere, an id, quod petitur, certum ſit:
quod & clariùs explicat ſubiiciendo, nihil referre, an contractus fuerit incertus, dum
petitio ſit certa. Et ideo Iacobus, Petrus, Cinus, Albericus, Pontanúſque cenſuerunt,
quamuis id quod intereſt incertum ſit, léxq; incerti actione peti expreſsum, idque non
vno in loco dicat [9]; tamen ſi certa ſumma libello compræhenſa ſit, certi condictionem
ad id intendi poſſe. Contra † Azo, & alij pleriq; indiſtinctè, id quod intereſt hac actio- 20
ne peti poſſe: quæ ſententia & ratione, & lege deficitur: vt mirum ſit, quomodo potue-
rit communiter approbari: cùm verba legis violet, dum Incerti interpretatur, id eſt,
certi [10], nempè album pro nigro: cùm & principalem differentiam inter actionem ex
ſtipulatu & condictionem extinguat, quæ potiſsimùm eo conſiſtit, vt in condictione
certum exigatur, in ſtipulatione verò ad id quod intereſt fiat condemnatio [11]. Nec ob-
ſtat, id, quod intereſt in rerum natura certum eſſe [12]: quia vt certi condictio † compe- 21
tat, hoc non ſufficit: ſed vt tempore, quo petitur certum, pronuntiatione ipſa, vel ſal-
tem relatione ad aliud, præſens appareat, quid, quale, quantúmque ſit [13]. Rurſus non
obeſt, quòd ex lege Aquilia competat certi condictio, & tamen in ea lege fiat in id,
quod intereſt condemnatio [14]: quia hoc tum demum procedit, cùm certa quantitas
hoc nomine petitur, quo in caſu lex noſtra expreſſè loquitur. Diſtinguendæ igitur tres
ſunt ſpecies. Prima, † cùm quis in libello centum petit ſibi, ob id quod intereſt, reſarci- 22
ri: & ſi ſolutio variabilis non eſt, vt in ſupraſcripto legis Aquiliæ exemplo: vel quia in
his caſibus agatur, quibus reus moram purgare non poteſt, factúmq; ipſum præſtare [15],
certi condictio competat. Et ita communis ſententia defendatur, ſicque lex noſtra in-
telligatur, quatenus incerti contractus mentionem facit. Secunda ſpecies eſt, cùm cer-
ta quidem ſumma in libello petita eſt, ſed ſolutio variabilis eſt: vt quia reus rem vel
factum ipſum præſtando liberetur [16]: & non competere certi condictionem ex priore
ſententia cõcludamus, quam hoc caſu Aretinus, Socinus, Picus, & Purpuratus ſequun-
tur, receptiórque hodie videtur. Nec me mouet Alexandri opinio, exiſtimantis varia-
tionem ſolutionis quæ ex æquitate concedatur, nihil impedimento eſſe, quo minùs
certi condictio competat, quia hoc nullo iure probatur: & Accurſius, qui id ſentire
viſus eſt, legis ipſius verba aduerſus ſe habet [17]. Tertia ſpecies eſt, cùm ſimpliciter ali-
quis petiit Titium ad id, quod intereſt ſibi condemnari (valet enim generalis hæc in-
tentio, vt Accurſius, cæteriq; poſt Bartol. frequentius exiſtimarunt [18]) Et hic commu-
nis eſt opinio, condictionem certi competere, Ego priorem ſententiam legum verbis
magis quadrare video, vnde & eam ſequor, mecúmq; Caſtellio, Fulgoſius Commeñ.
Iaſon & Deci. ſentiunt. Hinc infertur veram eſſe communem ſententiam, exiſtiman-
tium, in contractibus innominatis * certi condictioni locum non eſſe. Cùm enim in his 23
ad id, quod intereſt, agatur [19], præciſéq; reus cogi non poſsit, imò licita ſit pœnitentia,
adparet incertum eſſe contractum ſicut & petitionis euentum, vt Iaſ. hîc tradidit.
Rurſus infertur, vera Dinum, Pontanúmq; dixiſſe, cùm cenſuerunt, eum, qui rem da-
ri, vacuámq; poſſeſsionem tradi ſtipulatus eſt, ad fructus collectos hac cõdictione non
agere [20], ſed incerti actione [21]: quia cùm tanquam id quod intereſt debeantur, apparet
certa obligatione non deberi [22]. Sed quid in emptore dicemus? an condictione vendi-
torem coget? Et eadem ratione non videretur, cùm lex ſimpliciter dicat, vendito-
rem ad tradendum obligari, & ſi nolit tradere, in id quod intereſt agi [23]. Et ita veteres
crebrius, vt Alexand. ait, ſenſere. Hodie tamen poſt Bartol. receptius videtur hoc non
procedere, cùm venditor dominus eſt: quia tunc præciſè poteſt cogi, vt tradat, domi-
niúmq; transferat [24]: tenetur enim ad cauſam bonorum [25]. Sed certò ſiue dominus ſit,
ſiue non, traditio ea meri facti nõ eſt, cùm ſaltem cauſam vſucapioni, itémq; publicia-
næ actioni præſtet. Verùm hac de re alibi diffuſiùs tractaui [26]. Sed † quid in eo, qui ad 24
reſtituendũ tenetur? & ſi aduerſus eum agatur, qui præciſe obligatus nõ ſit, vt quia res
perierit: dubium non eſt, condici ei hac ratione non poſſe, cùm id quod intereſt ſoluen-
do, liberetur [27]. Si verò præciſè reſtituere teneatur, vt eſt cõmodatarius, depoſitarius,
& ſimil

1 arg. l. in bonæ fidei. §. de eo quod certo loco.
2 l. aedilea. §. item ſciendũ. de aedil. edict.
3 l. j. §. belliſsimũ. vt legat. nomine caue.
4 l. in conuentionalibus. de verbor. obligat. glo. l. in prætoriis. de prætor. ſtipul.
5 Bart. l. non ſolũ. §. morte. vj. oppoſ. de oper. noui. nun.
6 l. ſi ſtipulatus. ff. de vſur. Bart. d. l. videamus.
7 l. inter ſtipulantem. §. j. de verb. oblig.
8 l. cum ſilius. §. pen. de legat. ij. Bart. l. j. §. hæc actio. ſi quis teſt. lib.
9 l. ſi quis in ius vocat. l. iij. C. de inutil. ſtipul.
10 d. l. ſi. l. liber homo. ij. in ſi. de verbo. oblig. l. quod ſi. de legat. j. d. l. ſi ſtipulatus. de vſur.
11 l. ſi quis certum. §. vo. l. ſi pœnam. de verb. oblig.
12 l. cùm ad præſent. §. eod.
13 l. certum. §. eod.
14 l. ait lex. in ſi. ad l. Aquil.
15 l. ſi inſulam. de verbor. oblig.
16 l. ſi quis. in princi. loca. l. qui autem. §. quod ſi ante. de conſtit. pecun.
17 l. ſi pacto quo. in gloſ. C. de pact.
18 arg. l. iij. in ſi. C. de inutil. ſtipu. l. j. §. quia autem. quorum legat.
19 l. naturalis. ff. de præſcr. verb.
20 Din. d. l. vbi. §. illud.
21 l. ſi ſtipulatus. de vſur.
22 Bart. l. videamus. eo. tit.
23 l. j. l. ex empto. de actio. empti.
24 l. cum manu. §. ſi. de contrahen. emptio.
25 l. in conuentione. in ſi. de verbor. oblig.
26 l. j. C. de ſenten. quæ pro eo quod intereſt.
27 l. ſi creditor. C. de pign. actio.

& similes, adhuc idem ex communi sententia dicendum est. Iason tamen & Decius dissentiunt, cùm solutio variari nõ possit. Sed hoc casu alia ratio impedit, nempe quod hæc condictio ad dandum tantum competit [1]. At isti non dare, sed retrò tradere solùm
35 tenentur. Nec rectè quis dixerit * possessionem condici posse [2], siue quia isti nomine domini possident [3], siue talis condictio potius incerti est [4]. Sequitur igitur, vt specialiter
36 id solùm concessum sit, cùm aduersus furem condicitur: idque odio furis [5]. Non † tamen negauerim, condictionem rei suæ etiam alij quandoque, quàm furi concedi, cùm ille qui agit, fictione legis, seu iure speciali tantùm dominus est [6]. Vt enim vberius dominium secundum iuris gentium regulas per traditionem acquirat, condictio quandoque ei non denegatur [7]: quod Aretinus, Socinus, Iason latius hîc attingunt [8]. Postremò infertur, condictionem hanc generalem in obligationibus in diem, non prius concedi, quàm dies venerit: quod verba Iurisconsulti clarè indicant: propter enim commodi incertitudinem, quod medio tempore prouenit [9], antè agi non potest, vt Bartolus Angelúsque censuerunt: licet in contractu veri mutui propter rei interuentum aliud sit. Nascitur etiam ante diem actio: vnde eam cedi posse, non simpliciter spem, lex ait [10]. At cùm generalis hæc condictio, in aliis contractibus ex abundanti detur, non censuit lex operæpretium priùs concedi, quàm actor eam elegisset, & quàm res petenda omnino certa esset: ideóq; hîc petitio ipsa plurimum perpenditur. Et quamuis commodum medij temporis possit, quantum ad alias actiones, certum dici [11], tamen quod ad hanc condictionem attinet, hoc satis nõ est, cùm maiorem certitudinem requirat, & ad id quod interest, nisi certò expressum sit, non competat, vt suprà ostendimus: sicque defendi Bartoli sententia ab aduersantium crebriore calculo potest.

1 §. appellamus. Instit. de actio.
2 l. indebiti. §. j. de condi. inde.
3 l. licet. § j. depos. l. certè. § is qui prec. de preca.
4 l. § binarum. de seruit. vrban. præd. dixi. l. certè.
5 l. scire. § fi. de verbo. obli. vbi Alexan.
6 l. j. C. de dona. quæ sub modo.
7 Arg. l. ij. C. commun. de lega.
8 Arg. l. in bello. §. si quis ser. de capt.
9 l. si constante. §. quoties. soluto matr.
10 l. qui mandat. §. j. mand.
11 Bart. l. ita stipulamur. ij. q. in ff. de verbo. oblig.

S V M M AE.

1 Stipulatam non condici.
2 Alteri non nisi in casibus quid quæri, & paciscí.
3 Numerationis vis. 6. 7.
8 Nouationis locus.
10 Pupilli locupletatis probandi forma.
13 Actio ex eodem duplex.

1 §. QVONIAM IGITVR. Cùm † certi condictio ex stipulationis contractu oriri non potest, quia inutiliter celebratus sit, agitur saltem ex numeratione: quod quatuor exemplis Iurisconsultus ostendit.

2 NVMERAVI TIBI. Primum † exemplum quo actus stipulationis est nullus, quia alteri facta [12]: vnde illi alteri nulla obligatio quæritur, nec naturalis quidem, cùm nihil cum ipso gestum sit, vt Socin. & Decius censuerunt. Ego non solùm stipulanti, quod receptissimum est, sed etiam alteri quæri obligationem naturalem posse arbitror, si id actum sit, illéque ratam habuerit [13]. In casu tamen nostro non videtur actum, cùm verisimile sit, eum qui numerauit, ius sibi ex numeratione quæsitum noluisse remittere: nisi casu quo stipulatio non solùm obligatione naturali, sed etiam ciuili firma esset [14]. Vnde cùm ciuiliter non valeret, nec naturaliter quidem propter defectum consensus obligationem parit: alioquin duplex obligatio naturalis inde oriretur, altera ex stipulatu versus tertium, altera versus stipulantem ex numeratione: quod non est verisimile actum fuisse [15]. Igitur tum demum naturalis absenti acquiretur, cùm ita actum esse constiterit [16]. Sed & si numeratio nomine absentis hîc facta esset, quia ea actu in naturali consistit, potuit absenti actio acquiri [17]: quo factum est, vt textus nostri exemplum Doctores intelligant, cùm quis suo nomine numerauit, licet
3 alieno stipulatus sit. Numeratio * enim in dubio, nomine proprio facta censetur [18]. Sicut qui soluit, de suo soluisse præsumitur [19]. Et quamuis incontinenti stipulatum sit alteri reddi, non tamen subauditur alterius persona in numeratione [20]: & ita Paul. Castr. Iasonque sentiunt, licet Dec. friuola ratione dissentiat. Nec enim ex actu subsequenti inualido repeti debet personæ nomen [21]. Et hæc secundum regulas iuris expedita sunt. Quandoq; ex quadam æquitate, fauore liberalitatis munificentiæq; alteri acquiritur: vt cùm tibi causa donationis numero centum, & stipulor post tempus rem donatam alteri restitui [22]; quod & in dote receptũ est [23]. Sanè illud quoq; traditum est, si de re quæ mea permanet paciscar, certo casu alicui restitui, valere pactionẽ, & ex ea vtiliter agi posse [24]. licet enim rei propriæ legem imponere [25]: idq; multò magis, si alienæ, respectu dominij: licet meæ, respectu possessionis imponam, dum tamen in vtilitatem domini [26]. Cæterum & singularis quoque successor pacto meo obligari erga alterum potest [27], si ille aduersus me agere posset, atq; ideo mea pecuniariter intersit [28]: vt cùm quis vendit saluo coloni, vel inquilini iure. Adnotandum igitur hoc ex textu est, si stipulatio sit nul
4 la, ex numeratione * actionem nasci: quod adeò verum est, vt idem receptum sit, si cùm

12 l. stipulatio. §. alteri. de verbo. oblig.
13 l. ea quæ ciuiliter. de acq. rerum dom.
14 Arg. l. in personã. §. qui pecuniam. de pact.
15 l. § ita fuero stipul. §. fi. l. seq. de nouat.
16 d. l. ea quæ ciuiliter.
17 §. si numos. hac lege nostra.
18 l. & magis. de solut.
19 l. ij. C. pro soc. vbi Bar.
20 l. iij. C. de contrah. stipul.
21 l. si ita stipula. §. Chrysogonus. in fin. de verb. oblig.
22 l. iij. C. de donatio. quæ sub modo.
23 l. Caius soluto matr.
24 l. Publia. in prin. depos.
25 l. legem. C. de pactis.
26 l. pen. C. ad exhib. § per traditionem. in prin. Instit. de rerum diuis.
27 l. antepen. § fi. de actione empti.
28 l. emptorem. C. locati.

protestatus essem me stipulaturum, † nihilominus absque stipulatione numeraui [1]: nihil 5
enim refert, an quis perperam stipuletur, an non stipuletur [2]. Bald. tamen hoc casu nec ex numeratione quidem nasci obligationem censuit. Quæ sententia vera non est, nisi cùm manifestè constaret id egisse partes, ne omnino ex numeratione oriretur obligatio [3]: quo casu ego condici adhuc pecuniam posse existimauerim [4], licet Purp. sola denuntiatione euangelica succurri creditori malit [5]. Sed quid si nomine vnius numeratum, & alterius stipulatũ est? Et si ex interuallo stipulatum fuit, cùm iam propter numerationem quæsita priori actio esset, dubium non est numerationem præualere [6]. Si verò incontinenti vtrunque factum est, Fulgos. Alexanderque attendendam potius stipulationem crediderunt, ne videatur qui numerauit, voluisse incontinenti se corrigere [7]: quam sententiam, si stipulatio vtilis esset, & ego sequor. Si verò non valeret, ad numerationem attendendum existimauerim, idque legis nostræ argumento. Quid enim refert, ego nomine meo numerem, an nomine alterius? cùm ex numeratione, tanquam actu naturali, possit quilibet alteri acquirere [8]? Quid rursus, si stipulatio partim tantùm inutilis, vt quia mutuam pecuniam stipulatus sim mihi & Titio reddi? Et Accurs. censuit, pro parte Titij ex numeratione agendũ esse [9]. Quòd si disiunctim concepta essent verba, mihi aut Titio: quia Titius pro adiuncto esset, ex stipulatione totam summam petere possem [10].

IDEM ERIT. Alterum † exemplum est, qua stipulatio est nulla, quia à pupillo 6
absq; tutoris auctoritate celebrata: vnde ex numeratione agitur, quę tutore auttore, ei facta fuerat. Sed an stipulatio hæc omnino sit nulla, vt nec naturalem quidem obligationem pariat? Et videtur esse nullam, cùm & in cæteris exemplis idem sit, vt in stipulatione alteri facta suprascripto casu conclusi. Idémque in ea, quę vel cum prodigo [11], vel sub conditione impossibili contracta sit [12]: meritò & hoc casu idẽ dicendum videtur [13]: quod & sensit Iacobus, Bartolúsque, qui pupillum hunc censent infantiæ proximum fuisse: & ideo nec naturaliter quidem obligari potuisse [14]. Sed mihi non videtur adeò diuinandum, qui aliàs ostenderim, pupillum nec naturaliter quidem obligari [15], quoties absq; tutore promittit [16]: idq; exceptis certis casibus, ab eo quem in præsentia tractauimus diuersis. Nec id me mouet, quod in casu nostro nullum subiret pupillus detrimentum, cùm id promitteret, quod omnino péndere tenebatur [17]: quia respondent aliqui, in eo deteriorem fieri pupilli cõditionem, quòd iam pluribus actionibus teneri inciperet [18]. Cùm † enim prima ex numeratione per subsequentẽ non sit nouata [19], appa- 7
ret eum vtraque obligatum iri. Vnde si stipulator ab altera, vel renuntiatione, vel præscriptione exclusus esset, adhuc inquietare pupillum ex altera posset [20]. Addit Iason, si creditor actione ex stipulatu pupillum conuenire maluisset, non fore ei aduersus tutorem regressum, vt id sibi ille pręstaret, quod hac ex stipulatione exigeretur, quam absq; tutoris autoritate concepisset. Sed hæc Iasonis sententia non sat probabilis est. Alter Paulus Castrensis, Pontanus, atq; alij responderunt, nempe pupillum solummodò obligari, cùm locupletior ex promissione factus est [21]: & ideo non sufficere, quòd damnum non subeat. Quę sententia & Bartoli fuit, qui & contraria argumenta summouet [22], nobísque placet, ne ciuiliter eum obligari dicamus. At quod ad naturalem obligationem attinet, aliud est. In ea enim damnum ne faciat, sufficit [23]: quod alibi disputaui [24]. Sanè si non † quod ipse, vt in textu nostro, sed quod alius debet, creditori pupillus promise- 8
rit, naturaliter obligabitur, fiétq; nouatio [25]: & quamuis creditor agere non possit, poterit excipere, seu retentione vti. Naturalis enim obligatio, * retentioni sufficit [26]. 9
Quòd si tacita delegatio interuenerit, vt quia pupillus ipse debitori, cuius obligationẽ nouauit, & in se suscepit, summam promissam deberet, tunc etiam ciuiliter conuenietur [27], si id cõsensu debitoris factum sit, vt Alexander ostendit [28]. Cùm enim ab eo liberatus sit [29], tanquam locupletior ea nouatione factus, efficaciter tenebitur [30]. Sed quomodo † probabitur pupillum locupletiorem factum esse? Et ei qui hoc affirmauerit, vt 10
contractum sustineat, incumbit probandi onus [31]. Idem si pecuniam datam cum vsuris repetere velit [32]. Idem si non minori; sed eius curatori, aduersus D. Seueri orationem contrahenti numerauerit [33]. Quòd si non ex contractu, sed rei vendicatione creditor agere velit, satis erit si probet se ipsi pupillo numerasse: præsumitur enim extare [34], & ideo exhibere eam tenebitur: nisi malè consumptam, nec in vsus suos versam esse probet: quod Angelus sensit [35], & à Decio hic relatum extat. Nã & Baldus, si eam à se perditam pupillus dicat, probare debere auctor est [36]. In eo verò, qui tanquam bonæ fidei possessor tenetur, aliud est. Ei enim qui dicit, incumbit onus probandi [37]: vt ideo eum teneri ostendat: quia in vsus suos verterit [38]: quod ab Angelo responsum non semel extat [39]. Illud tamen receptum est, vt in vsus suos res * versa videatur, plurimum ex con- 11
iecturis discerni [40]: & probationem sufficere: quamuis non omnino concludentem [41].

1 Gl. l. eum enim. in fin. de nouat. vbi Barto.
2 l. j. in princ. C. de rei vxo. actio.
3 argu. l. rogasti. §. si tibi. j. responso. j. eo.
4 l. si me & j. eo.
5 c. nouit. extra. de iud.
6 l. j. §. j. de stipul. ser.
7 l. non ad ea. de cond. & demon.
8 l. l. ea quæ ciuiliter.
9 Arg. l. iiij. in fi. de vsur.
10 l. verò. §. fi. de solut.
11 l. is cui bonis. de verbo. obliga.
12 l. si sub impossib. de fideiuss.
13 l. iam hoc iure. de vulg.
14 l. pupillus. de act. & obli.
15 In l. pacta quæ contra. in fi. C. de pact.
16 l. quod pupillus. de cõd. indeb. & d. l. pupillus.
17 l. in pupillo. de solut.
18 l. cùm filius. §. variis. de lega. ij.
19 l. scire. §. fi. vbi Docto. de verbo. obliga.
20 l. quoties ex dupli. de reg. iur. glo. & Ias. l. qui his. de verbo. oblig.
21 Instit. de autor. tuto. in princ.
22 Barto. l. j. §. impuberes. commod.
23 l. si pupillus. ad l. falcid.
24 d. l. pacta, quæ contra.
25 §. præterea. Instit. quib. mod. toll. oblig.
26 l. si eius. ad Trebellia.
27 l. vt mihi. de dona. l. pupillus. de nouat.
28 l. in personã. §. j. de pact.
29 d. l. vt mihi.
30 l. pupillus. in prin. de autor. tut.
31 l. j. C. si aduer. credit.
32 l. si prędium. C. de præd. mino.
33 l. prædiorum. C. eo. tit. Alex. l. eo tit. Alex. l. si cum do. §. j. in fin. sol. matr.
34 Gl. l. creditor. §. si heres. ff. mand. Alexan. l. pen. in fi. ad l. falcid.
35 argu. l. verum. de petit. hær. vbi Angel.
36 arg. l. nam & postea. §. si minor. de iureiu.
37 Innoc. c. in literis. de resti. spoliat.
38 l. sed & si lege. §. si quis de petit. hæred.
39 Angel. consil. cxxxiij. & cclx. in fin.
40 l. si. §. de exerc.
41 Bal. l. j. §. aduers. cred.

ITEM

ITEM QVAERI. Prosequitur hic Iurisconsultus alia duo exempla, quæ ab interpretib. alibi explicata [1], in præsentia prætermittimus. Non tamen illud est prætereundum (quia his exemplis apparet, quamuis stipulatio inutilis fuerit, ex numera-
12 tione tamen vtiliter agi posse) adnotare hinc Doctores, id quod vtile est, ex * inutilibus
13 non vitiari [2]: qua de re diffusè à nobis alibi disputatú est [3]. Adnotant & rursus, † ex eodem facto duas contractuum species produci, quarum altera deficiente, altera vigesceret: vnde & eius quæstionis infertur decisio. Lege municipum cauebatur, supra x x. libras creditum nullum testibus probari posse. Promiseras documento publico, omne mihi damnum resarcire, quod tui causa tali in negotio subirem: petiiq; à te centum: testibus ostendi, tantum me damni fecisse, exhibiróque documento postulaui te condemnari, an obstabit statutum? Et receptum est, non obstare [4]: quia aliud est creditum, aliud summa crediti [5]. Ipsum creditum documento probatur, summa testibus [6]. Item quia hic
14 casus est mistus [7]: vnde statutum * odiosum, quod probationes restringit, restésque reiicit, ad hanc speciem trahi non debet, cùm testes documento iungantur [8]. Idémq; si scripturæ priuatæ iungerentur [9], quæ non omnino fide deficeret [10]. Item quia statutum de causa debiti proxima intelligendum est, quæ ex instrumento probatur, non de summa, quæ remotior est [11]. Ego hanc sententiam magis æquitate quadam niti, quàm iuris rationibus arbitror. Hoc enim casu ratio statuti maximè locum habet, testibus ipsis subornationis metu non credentis. Et verba satis huc pertinent, cùm summa ipsa sub-
3 stantialis, pars ipsius crediti sit [12], & dispositio legalis de simplicibus loquens, ad mistos casus trahitur, si subsit eadem ratio [13]. Sed hæc hactenus: ab argumento enim legis nostræ longiùs recedunt.

1 l. impossibilis. l. in eam. de verbo. oblig.
2 c. vtile. de reg. iur. in vi.
3 l. j. §. penul. de verb. oblig.
4 Doct. c. ij. in fi. de probat.
5 Bar. l. si quod ex. de leg. ij. l. admonendi. de iureiur.
6 Bar. l. solent. de alim. leg.
7 l. vim passam. §. præscriptionem. de adult.
8 c. auditis. vbi Inno. de in integ. restit.
9 c. series. extra. de testib.
10 Alex. consi. xxxvj. in v.
11 Arg. l. socium. §. fin. pro soc. Paulus Castr. l. cùm hic. in prin. de transact.
12 l. j. §. item. de edendo.
13 l. quid ergo. § item si. de iis qui not. infam.

SVMMAE.

1 *Numerationis effectus.*
3 *Absenti ratum habenti quæri.*
4 *Condictionem directam vtilémve pro re esse.*
5 *Condictionem certi absenti in casibus non quæri.*
6 *§. Chrysogonus. explanari & dilui.*
7 *Numerationis & stipulationis concursus,*
9 *Numeratione agi, cessante ex stipulatu, idque ex causis. 11. 13. 16.*

1 §. SI NVMOS. Ex numeratione † pecuniæ à domino, nostro nomine, seu tanquam nostre facta, acquiritur nobis condictio, siue subsecuta sit, vt ego sentio, ratihabitio, siue præcesserit mandatum: sunt enim hi casus similes [14]. Sed quæ est ratio huius decisionis? & aliqui propter frequentiam contractus aiunt: quod crebriùs displicuit, cùm consuetudinem à iure ortam, non ius à consuetudine, verba textus indicent. Alij propter singularia præcepta, quæ in numorum mutuo sunt [15]. Sed nec id omnino placet: cùm hic nihil adpareat speciale referri [16]. Nec recepta est Saliceti, Deciiq; sententia, qui in numis solum id procedere adserunt, cùm Iurisconsultus etiam pecuniæ mentionem faciat [17]. Vnde ostenditur, non adeò scrupulose numos à reliqua pecunia sepa-
2 ratæ [18]. Et cum nomine pecuniæ * in materia mutui omnia comprændantur, quæ pondere, numero, mensuráque consistunt [19], non debemus temerè hasce differentias in iis constituere, quæ æquiparari ferè vbique videmus. Alij crebriùs id inductum ex regula aiunt, qua traditum est, ea quæ naturaliter acquiruntur, nobis etiam per liberas personas acquiri [20]. Vnde cùm numeratio actus sit naturalis, meritò ex eo alteri ius quæri potest [21]. Sed hanc sententiam Deci. improbat, quia specialiter id donationis fauore procedere videtur [22]. Et quia non raró videmus, pacto numerationi adiecto non tamen alteri acquiri [23]. Adde, quòd acquisitio hæc non solùm actu naturali fit, sed etiam ex ciuili & ficto: vt cùm quis non numerat, sed accepto fert debitori [24]. Ego cùm quis alienā pecuniam domini voluntate & eius nomine mutuat, satis putauerim domino condictionem acquiri: quia numeratio actus est naturalis, per quem alteri acquirere possumus [25]. Neq; dubitandum est, quin hęc regula vera sit, adeò multis legibus probatur [26]. Nec quæ Decius argumenta adducit, quicquam obstant: cùm nō eo casu loquatur, quo nomine eiusdem res tradita sit, cui acquirendum fuerit: sed quo alterius nomine fit datio, alterius verò restitutio fieri debet. At cùm quis numos suos tanquam meos tibi mutuat, licet tum quoq; eadem ratione condictio, vt Aristo aiebat, quęratur, tamen ex benignitate quadam [27], seu ob singularia præcepta mutuæ pecuniæ id receptum videtur. Obstabat enim quòd ex meo tuum verè non fit: licet breuis cuiusdam manus commento [28] à lege, propter æquitaté, vt ego sentio, vel vt alij, propter contractus frequentiam, perinde interpretatum sit, ac si meum fuisset, quod accepisti. Vnde apparet, similes quidem esse hos casus, vtpote qui eadem ratione innitantur [29]: verùm priorem, qui Aristonis fuit, in conspectu esse dubitabiliorem: sicq; communis se habet sententia. Sed nunquid in primo casu, statim à numeratione, actio absenti & ignoranti quæratur? Et lex
aperté

14 l. si. C. ad Macedon.
15 l. singularia. §. eod.
16 glo. l. filium, quem. C. famil. ercis.
17 Hic, & in l. singularia.
18 l. si absenti. C. eo. l. ij. C. per quas personas.
19 l. ij. §. fi. l. eo.
20 l. ea quæ. de acq. rer. do.
21 l. indebitū. de cond. indeb. l. traditio. in fi. de acq. rer. do.
22 l. quoties. C. de dona. quæ sub modo.
23 l. cùm res. C. de dona.
24 l. licet. § j. de iur. dot.
25 l. j. & ij. C. per quas perso. l. si per ignor. C. de cond. indeb. l. j. C. de acqu. poss.
26 l. si quis. de calum. l. solutam. §. per liberam. de pig. actio. l. j. §. si te rogauero. depos.
27 l. qui negotia. mand.
28 l. iij. §. fin. de donat. inter vir. d. l. singularia.
29 l. non solum. §. qui principium. de excus. tut. Bal. l. illud. de sacrosc. eccles.

apertè ostendit acquiri. Acquisitiones enim,† quæ legis autoritate fiunt, etiam ignoran 3
ti applicantur[1]. Quod ego intelligendum arbitror, dum tamen deinde sequatur ratiha
bitio[2]: quod Bar. & Bald. senserunt, & Decio placet[3]. Alioquin primus hic Aristonis ca
sus ab Iuliani specie differret, quam ceu similem referri apparet: violátque Accurs. tex
tum dum dictionem, maximè, subaudit[4]. Iason tamen & Soci. hoc interesse inter mu
tuum & alios contractus existimarunt, quòd in mutuo etiam ignoranti acquiritur, in
aliis contractibus nō ante ratihabitionem[5]. Sed ego huic sententiæ non temerè acces
serim, qui sciam nusquam id in iure probari: & specialem mutui fauorem in eo solùm
verti, quòd aliena in pecunia consistat[6]. Quapropter & Aret. sententiam probo existi
mantis in casu Aristonis, si quis nomine absentis mutuauerit pecunias, non tanquam
ipsius absentis, sed tanquam proprias: non prius confirmari mutuum, quàm ratihabitio
accesserit, & ab eo tempore tantùm videri mutuum interuenisse[7]. Quòd si tanquam
absentis pecunias numerauerit, retrò ratihabitionem trahi[8]. Sed nunquid hæc † condi 4
ctio, quæ absenti quæritur, directa, an potius vtilis censenda sit? Et sentiunt Doctores di
rectam esse[9], cùm ab initio quæratur[10], & quidem ex actu naturali[11]: secus si ex postfa
cto[12]. Sed & in actione in rem, cùm dominium non traditione, seu actu naturali, sed le
gis figmento transfertur; vtiliter solùm, non autem directè agi constat[13]: tametsi non
multum intersit, vtiliter an directè agi possit[14]: vix enim est vt discernere hac in re cō
moditatem vllam possis[15]. Sed an distinctè conclusio hæc Aristonis & Iuliani proce
dat? Et excipiunt † Doctores tres casus. Primus, cùm is qui alieno nomine numerat, er 5
rasset: vt quia existimasset alienos esse nummos, qui sui erant[16]: nō enim illi confirma
tur mutuum, nisi subsecuta, vt Bar. ait, consumptione[17]. Alter est, cùm debitor non ab
sentis, sed numerantis nomine accepisset: nam tunc absenti condictio non quæreretur,
sed præsenti, quod ex Chrysogoni specie aliqui existimarunt[18]: quæ sententia vt vera
in se sit, nimium certè eo in textu diuinat. Vnde ego illud responsum (quatenus in eo
scribitur, ipsi qui contraxit actionem quæri) simpliciter intellexerim, vt quo nomine li
bertus numerauit, eo agat. Vnde si nomine patroni numerauit, eius quoque nomine
agere possit: vt non solùm eius rem agere numerando videatur, sed etiam exigendo[19].
quo fit, vt multò magis patronus ipse petere, si velit, hoc casu possit. Tertius est, cùm
re ipsa nulla pecunia numerata est, sed debitor confessus esset se recepisse. Cùm enim
mutuum hoc ciuile vocetur[20], non potest absenti citra actum naturalem acquiri[21]. &
ita plerique hic censuerunt: quæ sententia probabilis est, ante lapsum exceptionis non
numeratæ pecuniæ tempus[22]: pòst verò, quia legis interpretatione, pecunia verè solu
ta creditur, putauerim legi nostræ standum esse. Idémque generaliter omnibus casibus
quibus ea exceptio locum non habet, vt si reus non opposuerit[23]. Nec me mouet, quòd
ex Chrysogoni chirographo ex numeratione actio absenti quæratur, & tamen de ea
per solam confessionem constabat[24]. Nam respondent communiter interpretes, † in 6
telligi id secundum suprascripta debere, quando exceptioni non numeratæ pecuniæ
locus non erat. Quæ sententia in se vera est, sed responsum illud nimis coarctat. Vnde
ego Angeli interpretationem magis probauerim, cōfessionem illam serui actoris esse,
annotantis, qui ipse iam recepisse se affirmabat[25], cui dominus adsensum suum præsti
tit, subsignatáque syngrapha stipulatione quoque rem confirmauit. Et quamuis aliàs
non solùm contra literarum obligationem[26], sed etiam aduersus stipulationem talis
exceptio obiici possit[27], tamen eo in casu pro scriptura magis erat præsumendum, siue
propter amborum, serui scilicet & domini confessionem[28], siue propter subscriptionis,
obligationis, stipulationisque solennitatem[29]: siue, quod fortius me mouet, quia domi
nus vlla erga creditorem eo casu facilitate non vtitur, sed potius erga seruum actorem
suum, cuius factum approbauit. Non enim verisimile est consensutum dominum, nisi
verè receptam ab actore pecuniam sciuisset[30]. Et ideo ratio dictæ exceptionis cessat[31].
Nec obstat, quod Imola tradit, vnicuiq; magis propriam confessionem, quàm alienam
nocere[32]: quia hoc in casu & domini ipsius cōfessio adfuit, & actoris serui attestatio[33],
quam tametsi aliàs infirmam, potuit ipse dominus approbare[34].

CONDICTIONEM. Recipit tamen hæc materia aliquam distinctio
nem, quæ quatuor casibus, tractari solet. Primus est, quum nomine meo numero, itemq;
stipulor. Et si stipulatio inutilis est, suprà ostendimus, actionem ex numeratione solùm
dari[35]. Si verò vtilis sit, ex sola stipulatione agendum videtur, siue incontinenti nume
ratio stipulatióque concepta sit: quo casu receptum est, vnicum contractum, non au
tem duos, vt Accursius sensit, esse[36], siue stipulatio præcessit, secutáque est ex inter
uallo numeratio. Videtur enim stipulationis adimplendæ causa subsecuta esse, ne non
numeratæ pecuniæ exceptio illi obstaret[37]. Quod † tamen intelligendum, nisi partes 7
expresse egerint, ex vtroque actu oriri actionem[38]. Idem si tacitè, vt quia post nume
rationem

1 gl. l. j. de his qui sunt sui. vbi Baldus, Angel. Alezan. l. vnic. §. accedit. C. de rei vxo. actio. l. ij. C. de pact.
2 d. l. ex quo. d. l. Lindebis. d. l. si absentis.
3 Barto. l. frater à fratre. de cond. inde.
4 gl. in verb. voluntate.
5 l. in omnibus. de actio. & obliga.
6 d. l. singularia. d. l. qui negotia.
7 arg. l. licet. §. j. de iur. dot.
8 c. rati. de reg. iur. in vj. l. obseruare. in fin. ff. de offic. procons.
9 Glo. l. fin. §. fin. de donat.
10 Barto. l. j. §. sublata. ad Trebel.
11 d. l. ex quæ ciuiliter.
12 d. l. quoties. C. de donat. quæ sub modo.
13 glo. l. fi. verb. in rem. C. de sac. san. eccl.
14 l. quoties. in prin. de admin. tut. Bal. l. executor. C. de execut. rei iud.
15 l. antepenul. ff. de neg. ge. Io. Fab. ✝. 4. Inst. de actio.
16 l. ij. §. subtilius. de cond. ob caus.
17 l. nam & si fur. ff. eo.
18 l. si ita stipulatus. § Chrysogonus. versic. superest. de verbo. oblig.
19 Arg. l. filiæ. l. qui seruum. de solut.
20 l. ij. §. fi. ff. eo.
21 d. l. ea quæ ciuiliter.
22 l. in contractibus. C. de non num. pecu.
23 Bal. d. l. si absentis.
24 d. §. Chrysogonus. vbi Alexan.
25 Arg. l. quæro. in fin. de ædil. edict.
26 Instit. de liter. oblig.
27 §. j. Instit. de except. l. cùm vltra. C. de non num. pec.
28 Arg. glo. d. l. in contractibus. verbo, penitus.
29 l. eum. de pignor. actio.
30 Arg. l. cùm de indeb. de probat.
31 Dixi d. §. appellata.
32 arg. l. id quod. de reg. iur.
33 d. l. quæro in fine.
34 c. cum causam. in fi. extra de testib.
35 ff. ea. l. §. quoniam.
36 l. si ita fuero stipul. §. j. l. cùm enim. de nouat.
37 l. qui pecuniam ff. eo. l. cùm vltra. C. de non nume. pecu.
38 l. semper in stipul. de regulis iuris.

rationem ex interuallo secuta sit stipulatio. Nec vera est Bartoli sententia, hoc casu
iure veteri nouationẽ fieri existimantis: quia, vt rectè omnes recentiores tradunt, cùm
sequens stipulatio idem quod prima obligatio continebat, nulla fiebat nouatio [1], sed
ex vtraque agi poterat, dum tamen diuersa esset actio [2], vt hoc casu: quippe altera re ex
numeratione, altera verbis ex stipulatu contracta erat. Sed finge in prioribus casibus,
quibus sola ex stipulatu actio oritur, aliquis in libello petiit centum, quia mutuò nume
rauit, probauitque stipulationem, an obtinere poterit? Et videretur non posse, quia non
ex numeratione actio oritur, sed ex stipulatu: & qui vnam causam in libello adducit, &
8 de alia * probat, reiiciendus est [3]: quod & in testibus Speculator sensit, dum testes super
articulo numerationis iuratos fidem nõ facere respectu confessionis censuit, tanquam
articuli fines ea excedat [4]: videtúrq; hæc sententia propter Bartoli auctoritatem ferè
receptior. Ego tamen ceu inhumanam aspernor, quia hodie actionis nomen in libello
exprimere non opus est, sublatæq; sunt huiusmodi iudiciorum ambages [5]. Et quamuis
qui ex vna causa agit, ex alia obtinere nequeat: tamen hic diuersa causa non est. Con-
stat enim stipulationis causam fuisse numerationem [6], probatúrque ipsius stipulationis
verbis ea causa [7]. Vnde qui iurasse se ex causa mutui dicit, & documentũ stipulationis
exhibet, satis actionem ex stipulatu intendisse videtur, cuius causa est numeratio [8], &
ideo obtinere debet, quatenus non numeratæ pecuniæ exceptio stipulationi, vt Iason
inquit, non obest [9]: quod & suprà de confessione diximus, & ita Fulg. Comen. Paulus.
9 Cast. existimarunt, quod & Bal. Salic. Imoláq; censuisse videntur [10]. Quę sententia † cer
tis casibus tutior est, quibus & reliqui consentiunt: vt cùm tali in libello ad certum in-
strumentum actor se retulit, quod & numerationis & stipulationis fidem faceret. Inter-
10 pretamur enim semper, vt relatio * sustinendi, nõ autem infirmandi actus causa fiat [11],
vt Raph. Comen. & Alexan. itémque Decius tradiderunt. Vel cùm non ex numeratio-
ne, sed ex mutuo agi in libello dicitur: potest enim de mutuo ciuili intelligi [12], vt Barto-
lus ait: verbáque impropriè accipiuntur, vt quoquo modo sustineatur intentio [13]. Idem
cùm pars aduersus talem libellum, ceu hac ex causa ineptũ, nihil obiecisset [14], vt Fulg.
hîc tradidit. Vel quòd pars ipsa numerationem factam fuisse confiteretur [15], quod Soci
nus censuit. Idem, cùm in causa illa iudex procedere sola ex æquitate & veritate inspe
cta deberet [16], vt Iason hîc disputat [17]: vel adiecta esset clausula, petens ius & iustitiam
omni meliori modo, & cætera: qua de re diffusius hîc per recentiores. Secundus est ca-
11 sus, † cùm nomine meo numero, & alieno stipulor. Et clarum est, ad solam numeratio-
nem attendi, cùm stipulatio alteri facta non valeat [18]. nec quicquam refert incontinen
ti stipulatum, an ex interuallo sit: quia cùm nõ valeat stipulatio, frustra de tempore dis-
putaremus [19]. Sed pone, confessus sum me ex causa mutui centum à te recepisse, quæ
per stipulationem inutilem promisi restituere: an quamuis stipulatio sit nulla, saltem
confessio valeat? Et Bartolus censuit valere [20]. Cùm enim confessio à promissione di-
uersa sit, nihil impedit, vt promissione irrita, confessio non perimatur [21]: nec contractu
per iuris ciuilis regulas infirmato, rei veritas ipsa opprimi potest [22]. Si tamen confessio
in vim cuiusdam accessionis stipulationi addita esset, rescisso principali, & accesso-
rium deficeret [23]. Vnde si stipulationi solùm vice causæ accessisset, sensit Bartolus nec
ex confessione quidem adiuuari stipulationem posse [24]. Idémque dicendum, cùm taci-
ta esset confessio, & quæ ex consequentia stipulationis solùm colligeretur [25]. Idémque
generaliter cùm confessionis proxima causa ipse contractus fuisset, vt quia aliàs con-
fessurus debitor non fuisset, [26]: tali enim casu detecta contractus inualentia, ceu errore
facta confessio reuocari posset [27]. Idémque cùm eadem infirmitatis ratio in stipulatio-
12 ne, quæ in confessione esset [28]. Vnde & qui contrahere * prohibitus sit, nec confiten-
do quidem obligabitur [29]; nisi veritas receptionis aliter probetur [30]. Qua in re pluri-
mum arbitrio iudicis deferendum erit [31], qui id curet, ne cum aliena iactura locuple-
tior quis fiat. Sed pone rursus, de his casibus agi quibus alteri stipulari speciali iure li-
cet [32], an tum quoque actio ex numeratione orietur? Et Socin. oriri credidit: non enim
posse numerationem nomine meo factam videri stipulationem alterius implere [33]:
quod falsum est. Quid enim obstat vt rem meam arbitratu meo non possim dispone-
re? Vnde ego ex stipulatione solùm agi crediderim, tanquam id actum videatur [34]:
idémque quod proximo casu esse, nisi cùm stipulatio ex interuallo numerationem se-
cuta est. Videtur enim nouationem hodie non censeri factam, & à priore actione pro-
pter nouæ personæ ius non esse recessum [35]: & ideo vtrique actio competet, quæ solu-
13 tione alteri facta vtrique extinguetur [36]. Tertius casus est, † cùm alieno nomine nu-
mero, stipulórque: & ex numeratione agi constat, non ex stipulatione, quæ inutilis
est [37]. Potest enim, vt hîc dicitur, ex numeratione alteri acquiri. Quòd si de his casibus
agatur, quibus alteri stipulari possumus, vt cùm filius stipulatur patri, ex sola stipulatio-
ne agen

1 Bart. l. pen. de præt. stipul.
2 l. qui bis idem. de verbo. oblig.
3 l. habebat. de institor.
4 Spec. tit. de testib. §. j. ver sic. sed pone.
5 l. antepen. de neg. gest.
6 d. l. cùm enim.
7 Bar. l. j. §. si quis ita. in fin. de verbo. obli.
8 Arg. not. c. examinata. de iudi. vbi Innoc.
9 Bar. l. pecuniæ. C. de solu. l. j. in prin. C. de rei vxo. act.
10 Alex. d. §. Chrysogonus.
11 l. si prætor. §. j. de re iud.
12 l. ij. in fin. vbi Paul. Leo.
13 l. si quis inten. vbi Bald. de iudic.
14 l. fi. C. de annali excep.
15 Arg. c. j. de accus. in vj.
16 l. Aemilius. de minor.
17 Butr. c. ij. de iura. calum.
18 d. §. Chrysogonus.
19 l. iij. §. condemnatum. de re iudic. l. iij. de testa. militari.
20 d. §. Chrysogonus. Bar. l. si confessus. de custo. reor.
21 l. si stipulor. §. fi. de verb. oblig.
22 l. & si is. C. de præd. min.
23 Gl. l. si patronus. §. patronum. si quid in fraud. patroni. Bald. l. ex testamento. C. de fideicommiss.
24 Bart. l. j. §. si quis ita. de verbo. oblig. in fin.
25 glo. c. j. de testi. in vj. vbi Gemi. versi. nota.
26 Alexand. l. j. §. si vir. de acquir. poss.
27 Bar. l. post legatum. de his quib. vt indig.
28 l. fin. de consti. pecun.
29 l. certum. §. pen. de confess. vbi Paulus.
30 Angel. l. j. C. de præscr. xxx. anno.
31 Ang. d. §. Chrysogonus.
32 l. Caius. saluto matri. j. q. vij. c. quoties cordis. Iaso. d. §. alteri.
33 l. Papin. exuli. de minor.
34 d. l. cùm enim.
35 l. fi. C. de nouat. Alexan. hîc. & l. qui vsumfructum. de verbo. oblig. & l. pen. de præt. stipul.
36 l. iij. de duobus. d. §. in personam.
37 d. §. Chrysogonus.

ne agendum erit [1]: censuitq; Bartolus stipulationem numerationi adiectam, tanquam
accessorium numerationis hodie valere: sicut & hypotheca hoc casu alteri quæri po-
test [2]. Sed hac in re Bartolo omnes ferè reclamant: quia constitutio quæ id ius in hypo-
theca constituit, aliter de stipulatione sentit, & merito: quamuis enim stipulatio * natu- 14
ram contractus cui adiicitur, aut subiicitur imitetur [3], ex sua tamen natura, quod ad va
lorem attinet, diiudicatur [4]: & ideo semper principalis cēsetur [5]: nec quicquā facit nu-
meratio, quia nec pacto super re quæ non ducat mea alteri ius acquiritur [6]. Sed an hoc
casu, cùm scriptū est, Titium recepisse certā pecuniam, quam promittit restituere &c.
præsumemus tempore stipulationis receptam? Et Bar. censuit videri eo tempore nume
ratam. quæ sententia crebrius probatur [7]. Sed cùm verbum, Recepisse, præteriti sit tem
poris, videtur talem probationem concludentem non esse: vnde aduersus eum, qui hoc
dicit coniectura potius capi deberet [8]: quod & Deci. sensit. Ego * præsumptiones super 15
verisimilibus signis fundari scio [9]. Vnde cùm verisimile non sit, alterum alteri fidem
habuisse, nec pecuniam absq; syngrapha datam fuisse [10]: promptius est vt communi sen
tentiæ adhæream, incontinentiq; factam numerationem videri existimem [11]. Quartus
casus est, cùm alieno † nomine numero, stipulor autē meo: & in primis illud sciendum, 16
non videri alieno nomine numerasse, qui nomine filij, vel serui, quem in potestate ha-
bebat, numerauit [12]. Quod extendit Socinus, etiam si de peculio aduentitio filiifami-
liâs ageretur: qui propter vsumfructum, quem pater in eo habet [13], censetur de re sua
egisse: & ideo durante vsufructu censetur dominus [14]. Intelligi ergo hęc quęstio debet,
cùm alieno, id est, extranei nomine numero, & stipulor meo. Et Bar. præualere numera
tionem censuit: quia cum ex ea actio absenti, vt hîc dicitur, quæsita sit, non potest per
stipulationem meam extingui [15]. Quę sententia tunc vera est, cùm ex numeratione ab-
senti donatum præsumitur, puta ex sanguinis cōiunctione [16]. Idem cùm pecunia ipsius
absentis fuisset, quod tamen in dubio non præsumitur [17]. Addit Fulg. & Alexan. si stipu
latio incontinenti post numerationem interposita sit, tum quoque ex sola stipulatione
agendum: siue quia nudum nomen absens accommodasse solùm videtur [18], siue quia
ex sola numeratione nō videtur perfectus actus, cùm statim stipulatio subsecuta sit [19];
vniciúsque contractus iuris interpretatione videtur, non, vt Socin. censuit, duo: quod
alibi declaraui [20]. Non enim ante stipulationem contractus pro perfecto habitus est [21].
Sed quid in casu contrario, cùm primum nomine meo stipulatus essem, deinde ex in-
teruallo nomine alieno numerassem? Et videtur solùm ex numeratione agi, tanquam
nouata esset stipulatio [22]. Sed Socinus negat hodie factam videri nouationem [23]: quæ
sententia probabilior est.

1 d. l. cùm enim.
2 Arg. l. j. C. per quas personas.
3 l. j. §. sub conditione. vt le gat. nom. cau.
4 Alexan. l. j. de pactis. Moder. rub. de verbo. obliga.
5 d. §. Chrysogonus. d. l. si ita stipulatus. de nouat.
6 l. §. prox. vbi Barto.
7 d. §. Chrysogonus.
8 c. in præsentia. de proba. l. non hoc ea. vnde legat.
9 l. cùm de indebito. de proba.
10 arg. l. si soluturus. de solutio.
11 Dd. l. prędia. de acq. poss. & l. post dot.
12 l. dominus seruo. de verbo. obliga.
13 l. cū oportet. C. de bon. quæ liber.
14 Bar. l. frater. versic. nunc intro. de cond. indeb.
15 l. j. §. dij. de stipul. ser.
16 l. si. §. fi. de donat. l. vxoris. §. [illegible] leg. iij.
17 Bar. l. iij. C. pro soc.
18 l. mulcùm. C. si quis alt.
19 l. ex morte. §. fin. C. de pact. conuen.
20 l. in bonæ fidei. C. de pactis.
21 l. perfectū. C. de donat.
22 l. si mandato. §. fi. mand.
23 Bar. l. j. ff. de nouat.

S V M M AE.

2 ☞ *Possessionē tenenti quæri: ex causis contrà. & 3.* 7 *Conditionem, si voles, variè accipi.*
4 *Depositū in mutuum versū tempus verum. 5. 6.*

§. DEPOSVI. Refertur hic casus, quo depositum * in causam mutui transit: vt 1
si depositario roganti permissum est vti pecunia. Cùm enim iure depositi rem corpora-
liter detineret, solo animo causam possessionis mutare potuit, & detentionē in veram
possessionē vertere [24]. Traditū † enim est, quoties res penes aliquem est, vt dominium 2
acquirat, alia traditione opus non esse [25], sed sufficere animum suum, qui voluntati do-
mini concordet: aliâs si voluntas domini non adsit, secùs esset [26]: vt quia dominus ipse
ignoraret rem ab eo detineri [27]: vel id non esset actum, vt dominium transiret, sed res
simpliciter penes eum relinqueretur [28]: vel sub aliqua conditione promissa esset: quę re
trò non traheretur, quod Aretinus hic ostendit: vel alio modo de eius voluntate non
constaret, quæ alibi declaraui [29]. Exceptis † igitur his casibus, transfertur possessio in 3
eum qui detinet, & consequenter dominium, fitq; ex deposito mutuum, etiam absque
alia apprænsione: quę tamen conclusio perpetua non est. Subsequitur * enim lege proxi
ma casus, quo antequam pecunia loco mota sit, mutuum † non est: vt cùm creditor purè 4
non consensit, sed conditionaliter, puta, permitto vti, si voles, vel si voluisses [30]. Antè
enim non amittit possessionem, quàm ille cœperit vti: quia conditio illa prius est ad-
implenda, quàm nouari contractus videatur [31]. Nec dubium est, ea verba, si voles, ve-
ram conditionem significare [32], & licet conditio, quæ tacitè inest actui, nihil opere-
tur [33], tamen hæc non inest simpliciter ipsi actui, sed eum producit, & quodammodo
generat. Non enim ante, quàm velit, possessio quæritur. Aliter ex aliquorum senten-
tia respondet Iason, conditionem hanc, si volet vti, factum ipsum, id est, vsum require-
re: qui quidem vsus tacitè contractui non inest, cùm possit esse mutuum etiam absque
vsu. Vnde lex meritò requirit, motam esse pecuniam: quæ sententia & nobis placet.
Recentio

24 §. interdum. Instit. de rer. diu.
25 l. & ideo. de condict. fur. l. traditionibus. C. de pact. vbi dixi.
26 l. iij. §. si rē de acq. poss.
27 l. iij. in fin. C. de acq. poss. glo. l. quædam. l. si res. ff. de rei vend.
28 l. si pro fundo. C. de trans. vbi Ias. vt. not.
29 d. l. traditionibus.
* Explicatio l. quod si. infrà [illegible]
30 l. j. §. si pecunia apud depositi.
31 l. quoties. de nouatio.
32 l. si ita legatum. §. j. de lega. j.
33 l. iij. de leg. j.

5 Recentiores † tamen crebriùs in diuersam sententiam transierunt. Et quamuis vsus
nullus interueniat, dummodò protestetur debitor se velle vti, existimant mutuum
confestim esse, nec necessariam pecuniæ submotionem. Et ita Fulgo. Paulus Castren-
sis, Aretinus, Socinus, Decius, atque Purpuratus censuerunt: quia satis dicitur velle
vti, qui voluntatem suam declarat: quod ex huius paragraphi verbis adparet, dum
cum permissi vti, statim mutuum esse dicitur: & qui rogauit vt permitteretur vti, mu-
tuum rogasse censetur. Nec in eis verbis vlla secundum eos vis est, sed in conditione,
Si voles. Vnde indistinctè vltimum, qui ab Accursio refertur, intellectum sequuntur.
6 Cui † sententiæ consequens est, idem esse, si conditio ad ius relata sit: puta, permitto
vt eam pecuniam, si volueris, mutuò habeas: confestim enim atque depositarius vo-
luerit, mutua fiet. quod cum Bartolo hoc casu plerique probant: nec ego dubito, quin
verum sit. Alexander tamen & Iason in hoc quoq; dissentiunt: quia non videtur con-
tractus substantia in debitoris voluntatem conferri posse [1]. Sed cùm res tradita hic
esset, omninóque iste deberet, non tam cõtractus substantia, quàm electio, ex vtro con-
tractu, depositi an mutui credere velit, collata videtur [2]. Quæ sententia ea verior vide-
tur, quam Bald. sequutus est, nempe vt distinguamus inter voluntatem expressam & ve-
latam [3]: caret ratione hæc distinctio, & verbis ipsis, non rebus legem imponit [4]: Sed cur
in lege perpenditur, quòd ab initio conditio hæc apposita sit? Respondeo, non ideo se-
quitur, si post contractum depositi fuerit adiecta, quin idem ius futurum sit [5]. Sed ideo
initij mentio facta est, quia cum potuit esse dubium, an depositarius in futurum eius pe-
cuniæ vsu indigeat. Post contractum enim celebratum, nõ nisi imminente necessitate
depositarius id peteret: quo casu non conditionaliter, sed purè nouari contractum, &
in causam mutui transferri vellet: quod rectè Picus, & Decius cẽsuerunt [6]. Qua tamen
7 in re alij aliter. Sed dubium est, quemadmodum † hanc conditionem, si voles, interpre-
tabimur. Et Accursius ad effectum ipsum referri existimauit: id est, si voluntariè vsus
fueris: nam & alibi, Transcendere voluerit: pro eo quod est, voluntariè transcenderit,
intelligitur [7]. Quo argumento Bart. cùm lex eum capite puniendum statueret, qui mu-
lierem voluerit corrumpere, existimauit intelligendum de eo, qui voluntariè corrupis-
set, delictúmque consummasset. Quod in simili casu ab aliis responsum in lege est, eum
qui potionare aliquem voluerit, puniente [8]. Sed Decius hîc in contrariam sententiam
transiit, quia hæc interpretatio ex proprietate verbi non descendit [9], cùm voluntas ab
8 ipso facto * distinguatur [10]. Ego non tam impropriũ, quàm figuratum loquendi modum
esse arbitror, cùm metonymicôs affectum pro effectu ponimus, cuius quàmplurima in
iure exempla habemus [11]: & ideo propter atrocitatem pœnæ, quæ huiusmodi munici-
palibus statutis irrogaretur, satis arbitrarer communi sententiæ adhærendum. Sed &
non omittendum quod Raphaël Comensis in hac specie respondit. Testator alimenta
vxori legauit, si voluerit cum filiis habitare: sin minus fundum: protestata fuerat, nolle
se habitare, & tamen vsq; ad supremum diẽ habitauerat. Respondit Raph. [12] conditio-
nem, si voluerit, intelligi, id est, voluntariè habitauerit: & ideo cùm protestata sit nolle,
fundũ deberi cœpisse. qua in re ego dubito [13]. Cohabitãdo enim videtur mutasse senten
tiã, & protestationẽ remisisse: alioquin cõtraria facto esset protestatio. Sed hoc alibi [14].

1 L. in vendentis. C. de contrahen. empt.
2 L. non vtique. de eo quod certo lo. ar. gl. l. in personã. §. generaliter. de regul. iur. Nico. Matarel. & Salic. d. l. in vendentis. vij. oppo.
3 Arg. l. si quis Sempronii. de hæred. instit.
4 quæst. 5. c. marchio.
5 Auth. cassa. in glo. ij. C. de sac. sanct. ecclesiæ.
6 Arg. Bart. l. quod Nerua. q. xij. depos.
7 L. fin. de rerum diuis.
8 Franc. Crem. sing. aliis.
9 Bal. l. 3. q. viij. C. de instit. & substit.
10 L. promissor. §. constituto. de constit. pec.
11 L. j. in glo. iij. de lega. 3. l. si constiterit. C. fin. reg. verbo, voluisse.
12 Com. d. l. si ita. §. illi si volet.
13 Old. Alb. Bal. l. si ita expressum. de cõd. & demonst.
14 L. detestatio. de verbo. signif.

S V M M A E.

1 Venditio in mutuum versibilis: ex causis diuersum. 2. 3. 5. 7.
8 Venditum in mutuum versum perire accipienti 9. ex causis contrà. 11.

L E X XI.

1 ROGASTI. Cùm tibi † mutuam pecuniam, roganti lancem, seu
equum, seu quamlibet aliam speciẽ vendendam dedissem, vt eius pre-
tium in causam mutui verteretur: dubitatũ fuit, an rectè is contractus
mutui esset. Et videretur non esse: quia hîc nihil de meo fit tuum [15], nec
res interuenit, quæ mutui pactionem in contractus nominati vim &
effectum transferat [16]: aliud enim tibi dedi, alius generis rem sum acce
pturus: vnde potius agendum ex mãdato videretur, quòd Africanus existimauit [17]. Sed
tamen hîc aliud responsum extat, tanquam lex fingat pretium speciei mihi restitutum,
& rursus in causam mutui tibi retrò numeratũ, idq; breui manu, propter singularia cre
ditæ pecuniæ præcepta [18]. Quæ tamen sententia quibusdam casibus non procedit. Pri-
2 mus est, † cùm lancem hanc vendendam dedi, hac lege, vt eius pretium ad me referres:
nec antè mutua tibi esset, quàm à me renumeraretur. Et ita Africani quęstionẽ manife
sta diuinatione intelligunt omnes [19]. Quę sententia adeò in se vera est, vt etiã sit indubi
tabilis, Distinxerit alius, an actum sit, vt re vendita pretio venditor vteretur, & huic le-
gi sit lo

15 L. ij. §. appellata. ĩ. eo.
16 Instit. quib. mod. obligat. oblig.
17 L. qui negotia. versic. his argumentum. j. man.
18 L. singularia. j. eo.
19 d. versic. his argumentum.

gi sit locus: an verò nihil de vsu pretij dictum sit: & in dubio iudicandum, statim mu-
tuum non esse, sed actum esse, vt prius illud ad dominum referat: quia semper ea in am-
biguis fieri debet interpretatio, qua huiusmodi specialia contra communes regulas in-
ducta euitemus [1]: sicque Africani quæstionem declarandam. Secundus casus est, † cùm 3
de certa quantitate principio actum non est, sed qui lancem dedit, sibi declarandum
reseruauit, vsque ad quam summam debitori vti liceret: non videtur ante declaratio-
nem mutuum contrahi, vt Baldus sentit, cùm hoc casu declaratio * substantiam ipsam 4
contractus respiciat [2]: secus si qualitatem [3]. Sed quid si cùm centum aureos petisses,
lancem tibi vendendam maioris æstimationis dederim, vt pretio vtereris, eritne quod
supra summam petitam accepisti, tibi mutuum? Et aliqui esse crediderunt: quia non ad
interpellationem mihi centum aureorum factam attendendum videtur, sed ad conces-
sionis meæ verba generalia [4]. Verùm ego ex præfationibus & tractatu, sicut ex præ-
cedente interrogatione, declarari subsequentia magis consen [5]: ideóque sola centum,
nisi aliud actũ constet, mutua fore. Tertius casus est, cùm † qui lãcem accepit, eam qui- 5
dem vendidit, sed pecuniam non recepit: ante enim receptionem mutuum non est [6]. Et
ita ferè omnes censuerunt. Solus Socinus reclamat: cùm vẽditor actionem habeat, quæ
pretij loco succedit [7]: alioquin, inquit ille, careret dominus & lance sua, & actione ex
mutuo erga venditorem. Sed nemo hanc Socini sententiam secutus est, idque meritò:
aget enim dominus præscriptis verbis [8], venditorémque coget, non tam vt sibi actio-
nem aduersus emptorem cedat [9], quod Paulus Castrensis docuit, quàm vt ipse soluat.
Imputet enim id sibi venditor, qui fidem habere de pretio voluit: ergo in id quod in-
terest condemnabitur [10]. Nec quicquam vrget, quòd qui actionem * habet, rem habere 6
videatur: quia hoc fictione legis inductum est. At mutuum iuris gentium contractus est,
qui re ipsa, pondere, numero, vel mensura consistente contrahitur, non iure, id est,
actione, aut legis fictione: satisque & super fictionis hoc in casu est [11], ne aliam etiam
cumulemus [12], præsertim cùm nulla nos æquitas adhoc adigat, quæ sola fictiones susti-
net [13]. Dixerit aliquis: Cùm ob mutuũ, & sic ex limitata causa venditori cõcessa sit fa-
cultas, quomodo de pretio fidẽ habere potuit [14]? Respondeo, procurator domini hic nõ
erat, sed potius proprio nomine agebat: vnde ad causæ limitationem nõ videtur atten-
dendum. Et hoc est, quod lex ait, præscriptis verbis agi, quasi negotio inter nos gesto [15].
Si enim simplex procurator fuisset, fidem habere de pretio non potuisset: vnde tan-
quam non translato dominio, potuisset dominus rem vindicare [16]. Sed quid si propter
mandati dubitationem [17], præscriptis verbis agi dicamus [18]? Quartus casus est, cum
debitor † non pretium lancis, sed lancem ipsam fortè redemptam restituit. Aduersus 7
enim Nelli sentẽtiam, censuit Pontanus & Decius iure id licitum, tanquam is propter
species sit quantitatis debitor: vnde restituta ipsa specie, liberari debet [19]. Qua ex ra-
tione consequẽs esset, vt ex postfacto sumeretur hæc interpretatio, tanquam mutuum
non fuisset. Sed hanc opinionem Iason hic iure improbat. Cùm enim lex nostra mu-
tuum pecuniæ esse scribat, ergo in eodem genere restitutio fieri debet, non in lance:
alioquin sequeretur, perempta huiusmodi lance liberari debitorem [20]: quod lex nostra
confutat, & nos suprà docuimus [21]. Actum enim nostro in casu fuit mutuum, non autẽ
simplex lancis vendendæ mandatum [22], aut nudus consensus [23]. Receptáq; ab emptore
pecunia, statim ius mutui quæsitum creditori fuit, quod ei auferri non potest [24].

QVOD SI LANCEM. Lancis † igitur traditæ periculum ad debitorem 8
pertinet: idque, quia eius gratia contractus celebratur, vt Bar. & pleriq; omnes sense-
runt [25]. Quod ex eorum sententia intelligendum est, cùm aliqua culpa, saltem leuissi-
ma, ipsius accipientis arguitur: alioquin casum fortuitũ non præstaret [26]. Nam & com-
modatum gratia accipientis fit, & tamen fortuitum commodatarius non præstat [27].
Nec obstat, quod lex accipientem teneri dicat, etiam si sine culpa perdiderit: quia de
leui, vel lata intelligi, non de leuissima, debet. Nam cùm lex culpæ meminit, de hac le-
uissima non videtur accipi [28], quod & non pauci tradiderunt [29]. Sed hanc ego interpre-
tationem sequi non possum, quia à Iureconsulti nostri verbis aliena est. Crediderim
igitur, † etiamsi casu fortuito lanx perdita sit, & citra vllam accipientis culpam, nihi- 9
lominus ad eum spectare periculum: quia verba generalia sunt, & sicut appellatione
periculi * propriè casus fortuitus continetur [30]: ita etiam appellatione culpæ, vel de- 10
leuissima actum intelligitur [31], nisi ex subiecta materia aliud appareat. Nec me mouet
argumẽtum commodati, quia lanx non tanquam species hic tradita fuit, sed tanquam
mutui antegressio quædam [32]: vnde perinde iudicamus, ac si mutuo iam perfecto res
perisset [33]. Veriùs † igitur est, solùm eo casu periculum ad accipientem non pertinere, 11
cùm creditor lancem venalem, vt hîc ex Neruæ sententia dicitur, habebat. Tunc enim
videtur non solius accipientis gratia data lanx ipsa, cùm si eam vendendi causa cuili-
bet

1 l. centurio. de vulg. glo. l. filium quem. fam. ercis.
2 l. cũ stipu. de verb. oblig. vbi Bar. in 3. opp.
3 l. cùm pater. §. fi. de leg. ij.
4 Arg. l. si voluntate. C. de resc. vend. Per pur. hic.
5 l. Mæuia. §. idem respõdit. de verb. obl. §. præterea. Inst. de inutil. stipul.
6 l. rogasti. §. de præscr. ver. l. si margarit. pro socio.
7 l. qui actionẽ. de reg. iur.
8 d. l. rogasti.
9 l. si socer. §. Lucius. solu. matri.
10 d. l. rogasti.
11 d. l. singularia.
12 l. si quis rẽ. §. 1. de pollic.
13 l. postliminium. in prin. de capt.
14 l. à diuo §. sed si emptor de re iud. vbi Bar.
15 d. l. rogasti.
16 l. 3. §. 1. de excep. rei vẽdi.
17 d. l. qui negotia.
18 l. 1. de æstimat. act. l. 1. de præscrip. verb.
19 l. fideiussor euictionis. de excep. dol.
20 l. in summa. §. si. loca.
21 l. quod te. §. ea.
22 d. l. qui negotia.
23 l. si fundum per fideicommissum. de leg. j.
24 l. id quod nostrum. de reg. iur.
25 Litem si cui. Insti. quib. mod. re contrah. obli.
26 l. contractus. in fin. de reg. iur.
27 l. si vt certo. §. nunc videndum. commod.
28 l. si cum venderet. in fi. de pign. actio. l. si mora. vbi Dd. sol. matr.
29 Doct. d. l. contractus.
30 Rub.] . de peric. & commod. l. si quis nec causam. §. eodem.
31 l. si merces. §. qui columnam. commod. l. à procuratore. C. mandati.
32 Dixi d. l. si quis nec causam.
33 Arg. l. & si non sunt. §. quid ergo. de aur. & argen. leg. Felin. c. cum adeo. de rescrip.

bet alteri dedisset, ille non nisi leuem culpam præstaturus fuisset[1]. Nec mirum est hic statui differentiam, an res venalis esset, an id minus: videmus enim aliis quoque casibus idem factum esse: vt cùm quis rem venum propositam permutationis causa tradit: aduersus enim minus implentem condicere eam nequit[2]. Sic qui fundum venalem habuit causa euictionis, non duplum, sed iusta æstimatione solum petere potest[3]. Addunt
12 aliqui, eum qui rem venalem * habuerit, ad vendendum cogi posse: quod falsum est[4], nisi specialibus quibusdam casibus[5]. Addit Decius[6], meretricem quæ formam venalem habet, si in prostibulo sit, ad stuprum cogi posse[7]. Quam sententiam Purpuratus deridiculo habet, ne ad peccandum quisquam cogatur[8]. Sanè & illud constat, conclusioni suprascriptæ locum esse, cùm creditor rogatus lancem tradidit. Namè conuerso creditor ipse vltrò eum qui acciperet, rogauerit, secùs esset[9]: nisi tamen certo pretio lanx æstimata, illi tradita esset: quia licet æstimatio incerta non faciat, vt accipiens periculum præstet: si tamen certa sit, aliud est, vt frequentius receptum videtur[10]. Item nisi accipiens culpæ saltem leuis nomine, reus esset, tametsi rogatus periculum hoc casu præstaret[11]: cùm enim cōmodum ex hac lance propter mutui spem percipiat, æquum est saltem leuem culpam ab eo præstari[12]: quod Salic. & Alexand. censuerunt. Sed quid
13 in dubio iudicandum, cùm nescimus vter rogauerit? Et ex natura * rei iudicabimus. Vnde commodatarius præsumetur prior rogasse, quia commodatum eius gratiam respicit[13]. Idémque in eo, qui mutuam pecuniam accepit[14], dum tamen de vsuris non conuenerit: videtur enim earum causa vtriusque vtilitatem contractus respicere[15]. Quod maximè dicendum, cùm is qui mutuauit, danisticam exercet, id est, mensam paratam teneret, vt Iudæi faciunt. Et ideo in casu legis nostræ allegandum, itémque probandum esset, rogatum fuisse creditorem, nec lancem venalem habuisse, alioqui periculo accipientis absque eius culpa non esset[16].

SVMMAE.

1 ☞ *Mutui substantialia.*
4 *Mutui excessum condici: quandoque contrà.*
5 *Coniectura variis in actibus locus.*
7 *Donationis argumenta.*
8 *§. Si tibi x. sensus.*
9 *Mutui excessus non nisi ex causis debetur.*

5 §. SI TIBI DECEM. Mutuum † ergo non contrahitur, si aut consensus, aut res deficiat: vtrunque enim coniunctim ad eius contractus substantiam pertinet: vnde altero sublato, deficit obligatio[17]. Adparet igitur ex sola numeratione non oriri mutui actionem[18], nisi & id agatur, in hócque consentiant partes, vt oriatur[19]. Quod si iam orta obligatio proponatur, tunc pacto ipso iure tolli non posset, sed elidi
2 tantùm[20]. Difficilius enim * quod semel natum est, tollitur, quàm ante natiuitatem impeditur[21]. Meritò ergo pacto nudo impediri, ne oriatur actio, potest. Iam orta, ipso
3 iure tolli non * potest, nisi pactum sit iustum, id est, vt vulgò vocant, vestitum[22]. Qua ratione & repudiatio ius delatum ipso iure perimit[23], quia adhuc quæsitum non est[24]: vn-
4 de propter infirmitatem suam faciliùs extinguitur[25]. Sed cùm in casu † legis nostræ decem numerata fuerint, sicut nouem debeantur, quid de illo reliquo constituendum est? Et videretur, repeti condictione sine causa posse[26]. Non enim credendum est, fuisse donatum: tum quia in dubio donatio non præsumitur[27], tum quia verba non videntur donationem arguere. Quamuis enim dictum sit, vt nouem debeas, non debet taxatiuè id intelligi, id est, nouem tantùm[28]. Sed tamen Baldus, Paulus, Alexander, & cæteri fermè omnes censeri donatum potius arbitrantur[29], quibus & ipse assentio: nisi alia coniectura adesset, vt quia dictum esset, nouem deberi actione mutui: non sequitur, quin alius numus condici sine causa possit[30]. Idem si stipulatio adiecta numerationi sit, & sola nouem promissa: non sequitur, quin ad decimū ex numeratione supersit actio[31]. Qua tamen in re, cùm de statu coniecturali agatur, plurimùm versabitur arbitrium iudicis, qui ad id adtendat, quod verisimiliter actum sit[32]. Nam & cùm summa aliqua adfirmatiuè prolata est, non statim dicemus taxatiuam subaudiri. Cùm enim in maiore summa propriè minor contineatur[33], consequens est extra verborum vim, taxatiuam induci, & solùm ex argumento à tacito sensu colligi[34]. quod ad coniecturam
5 magis, quàm ad verba, pertinet[35]. Et ideo tum demum † debet hæc interpretatio capi, cùm aliqua coniectura eam suadet: vt quia is, in cuius sermone ea subauditur, de toto, non autem de sola parte loqui debuit[36], vt in sententia iudicis vel arbitri. Debent
6 enim super tota petitione iudicare[37], vt in attestationibus[38]. Nam * & testes debent super toto negotio testimonium perhibere[39], vt in instrumentis, seu probationibus, quæ inde sumuntur[40]: quod aliàs latius disputaui[41]. Item cùm alia adsit præsumptio, vt in casu nostro. Cur enim numerauit quis decem, sicut nouem debeantur, nisi vt de-

1 l. in iudicia. C. locati.
2 l. j. C. de rerum permut.
3 l. j. C. de in lit. iur. tutor. Glo. l. non enim. rerū amot.
4 l. sed & si. §. nam & certum. de instit. Dd. l. j. C. de episc. aud.
5 l. j. §. cura. de offic. præf. vrb. vbi Bart.
6 Deci. l. inuitum nemo. de reg. iuris.
7 Arg. Bart. l. j. furti aduersus naut.
8 Bart. l. si vxor de adult.
9 l. si gratuitam. §. j. de præscript. verb.
10 l. j. in fi. de æstima. actio.
11 Bart. l. si vt certo. §. interdum. commod.
12 l. j. §. si quis fortunam. vbi Gloss. verb. culpam. depos.
13 Bart. d. §. interdum. Dec. d. l. contractus. sij. notab.
14 d. l. qui negotia. versic. his argum.
15 §. tua & alie. na. institu. mandati glos. l. qui Romæ. in princ. de verb. oblig.
16 l. si adulterium. §. idem Pollioni. de adult. l. verius. de prob.
17 l. si tibi. in prin. de pact.
18 l. cùm enim. de nouat.
19 l. non omnis. §. eod.
20 l. si vnus. §. pactus. de pact.
21 l. patre furioso. de iis qui sunt sui.
22 l. Stichum. §. naturalis. de solut.
23 l. si ita scriptum. §. j. de legat. ij.
24 l. j. §. decretalis. de success. edict.
25 l. j. C. de pact. vbi not.
26 l. j. de cond. sine caus.
27 l. cùm de indebito. de probat.
28 l. cùm furti. ĩ. tit. ij. l. si quidem. C. de transact.
29 l. cuius. de reg. iuris.
30 l. quoties ex duplo. de regul. iur.
31 d. l. cùm enim. Purp. hic.
32 d. l. cùm de indebito.
33 l. fin. §. si plus. de fideiuss. l. j. §. si stipulādo. de verb. obl.
34 c. nonne. de præsumpt.
35 l. pen. C. de furt.
36 c. j de arbit. in vj. l. diem. §. si plures. de arb.
37 l. j. C. si aduersus rē iud.
38 Bart. l. fin. § qui indivisam. de leg. ij.
39 Glo. l. Lucius. de iis qui not. infam.
40 l. Sempronius. de leg. ij.
41 d. §. si stipulandi.

cimum illud donaret? Ex † numeratione enim, & omissa cautione, cùm tamen eam in 7
alia summa non neglexisset, satis arguitur donantis animus, & munificentia.

SED ET SI DECEM DEDERO. Maior ergo summa deberi non potest, quàm re ipsa numerata sit [1]. Sed an saltem naturaliter debeatur? Et putauerim deberi, cùm ea obligatio ex solo consensu producatur [2]. Lex † enim nostra de eo solùm 8
loquitur, quod debetur ipso iure, id est (vt ego interpretor) iure ciuili [3]: tametsi aliter aliqui hac in re senserint. Sed cur etiam non oritur ciuilis obligatio, seu valere in vim donationis dicamus, quæ hodie pacto nudo conualescit [4]: seu pactum ipsum vestiri, firmarique proximitate mutui credamus [5]? Et traditum est, nullo † modo valere, tanquam 9
vsurariæ notæ suspicione laboret. Vnde donatio videri non potest, quæ pro vsura soluitur [6]: quod Bartolus rectè censuit: suspectúsque crimine fœnebri hodie hic contractus esset, etiam si partes expressè egissent, donationem esse [7]: nec pactum id vestiri cohærentia contractus potest, cùm eius naturæ aduersetur, atque ideo legem contractui non det [8], vt Iason inquit: idque maximè odio vsurarum in numerata pecunia recipiendum est [9]. Vnde consequens est, vt si stipulatio interuenerit, ex ea agi iure nostro possit [10], dum licitus vsurarum modus non excedatur [11]: quod Doctores communiter senserunt. Nec dubito quin hæc sententia, etiam reclamante Aretino, verbalem quandam vnitatem comminiscente, verior sit [12]. Qua ratione idem dicendum videtur, si iuramentum accesserit [13]. Existimauerim quoque, si debitor, cui decem mutuata sint, certo loco & die dare promiserit, quod si non faceret, tunc vndecim vt creditoris detrimenti resarciendi causa restituturũ: cùm ratio vsurarum cesset, nec antè incipiat vndecimus numus deberi, quàm mora committatur, cogi eum posse, nec legi nostræ locum esse [14]: dum tamen verisimiliter tanti creditoris intersit [15], ne aliàs via fraudibus pateat, vt Baldus rectè hîc censuit. Videtur enim tanti id, quod interesse poterit, æstimatum fuisse [16], & (vt Decius ait) quodammodo transactum [17]: quæ verisimilitudo plurimum arbitrio iudicis perpendetur. Nam & aliàs videmus, cùm de eius quod interest probatione agitur, posse iudicem ex officio se instruere, & æstimationem constituere [18]. Et hæc quidem vera, aduersúsque moratores recepta sunt. Nam si dilatio data, nec mora commissa fuerit, quod à principio nomine eius, quod interest, conuentum est, in fraudem vsurarum conuentum creditur, ideóque non debetur, nisi quatenus verè interfuisse probetur [19]: túncque dissentientium sententiis, quas plurimas Purpuratus hîc adducit, locus erit [20]. Sed quid si vltra decem numerata non sit actum aliquid creditori dari, sed fieri, an valebit? Et non est dubium, quicquid accedit sorti, vsuram esse [21]. Sed tamen posset de tali facto agi, quod in criminis suspicionem non incideret, valerétq; contractus: vt cùm ex eo nihil magis creditori adesset, sed solùm cautior securiórque redderetur [22]. Addit Baldus: Si quis operario mutuet decem, vt sibi fabriles operas præstet, non censeri fœnus committere [23]. Fas enim est spe mutui, aliquem ad contractum licitum allicere [24], cessante scilicet omni dolo [25]. Et ideo si professor scholastico mutuam pecuniam det, vt sibi magis quàm antisophistæ suo operam præbeat, delinquit [26]. Et si, vt amplius stipendium consequatur, id faciat, etiam fœnerare dicitur [27]: nisi existimet maiori profectui suam, quàm riualis disciplinam ei fore [28]. Sed hæc quæ ad conscientiam spectant, Theologis tractanda relinquamus. Illud adnotandum, in dubio quod ad forum ciuile attinet, contractum non iudicari fœneratitium, neque illicitum [29], vt Baldus hîc sensuit. Quod ad conscientiam verò attinet, secùs ego putarem [30]: quamuis & iure nostro idem crederem, in eo, qui fœnora exercere sit solitus. Verisimile enim est, in delicto suo eum persistere [31]. Fit enim regulariter hæc distinctio excepto mutuo, in quo indistinctè quicquid sorti accedit, vsura * est [32]: quod omnes hîc tradidere. 10

- 1 d. l. si tibi. de pact.
- 2 l. cùm amplius. §. in natura. de reg. iur.
- 3 d. §. pactus ne peterent.
- 4 l. si quis arg. C. de donat.
- 5 l. lecta. §. eod.
- 6 l. j. de donat.
- 7 l. eos. §. interdicta. C. de vsur.
- 8 l. iuris gentium. §. quinimo. de pact.
- 9 l. quamuis. C. de vsur. d. §. interdicta.
- 10 l. cùm vltra. in fin. C. de non nu. pec.
- 11 l. eos C. de vsur.
- 12 Arg. l. si stipu. de verb. obl.
- 13 l. debitores. de iureiur.
- 14 Argum. l. sicut emptio. §. fin. loca.
- 15 l. socium qui. pro socio.
- 16 d. l. fin. de præt. stipul.
- 17 l. de fideicommisso. C. de transact. Oeci. capit. cum venerabilis. de except.
- 18 l. si quod ex Pamphilo. de leg. ij.
- 19 Paul. Castr. l. Iulianus. §. ex vendito. de actio. empt.
- 20 Alexand. consil. ccxx. in iij. Dec. cxix.
- 21 capit. consuluit. de vsur. xiiij. quæst. iij. per totum.
- 22 Gloss. l. sed & si. §. fin. si quis caut.
- 23 Arg. l. proximè. de ritu nupt.
- 24 Arg. l. si. si quis aliq. test.
- 25 Bart. l. cũ vir. de iur. dot.
- 26 Glo. l. j. de offi. præf. vrb. instit. de suspect. tut. §. j.
- 27 Doct. c. fin. de vsur.
- 28 Summa Ang. verb. vsura. §. quinto.
- 29 l. si ea pacta. C. de vsur. cap. fin. de vsur.
- 30 Glo. capit. j. de furt.
- 31 cap. illo vos. de pignor. Ananias c. in ciuitate. de vs.
- 32 l. q semisses. §. j. de vsur.

SVMMAE.

1 Mutuum serui non nisi ex causis subsistere.
2 Administrationis amittenda argumenta.
3 Administrationẽ varij donec vetētur, varij retinẽt.
5 Mandatum ex causis tacitè reuocari, quãdoq; nõ uel
6 §. Si fugitiuus sensus.
7 Vendicationis in mutuo serui locus.

§. SI FVGITIVVS. Vt igitur † ex mutuo à seruo facto condictio domi- 1
no quæratur, oportet ipsius domini voluntate pecuniam datam esse, siue expressa, siue tacita: vt quia seruus liberam peculij administrationem haberet [33]. Idem si simpliciter peculium ei cum administratione concessum esset [34], vt hoc ex responso Alexander, & Decius sentiunt. Administrat enim & qui mutuat, dummodò non suspectæ personæ: alioquin ea non administratio, sed donatio, vel potiùs dissipatio esset [35], quæ in concessione generali permissa non videtur. Quòd si seruo dominus concesserit simpliciter peculium, nec administrationis mentionem fecerit, non putarim mutuare eum, fidémque

- 33 l. quam Tuberonis. §. alia. vbi glo. de pecul.
- 34 l. fin. de noua.
- 35 l. contra. §. j. de pact.

démque alterius sequi posse, sed separatim solum à dominicis rationibus habere[1].
Quòd si nihilominùs mutuauerit, dominium quidem non transferri, licet de peculio
dominus obligetur[2]. Quod & dicendum, quando seruus qui liberam habuit admini-
strationem, fugitiuus factus est[3]: per fugam enim amittit liberam facultatem[4]: vnde
2 mutuum consistere non potest. Sunt † tamen qui amitti hanc potestatem in iis tantùm
censent, quæ aliàs domino damnosa fierent, non si commoditas inde orietur[5]: quæ
sententia legi nostræ non conuenit. Et hinc adnotant Doctores: Si monachus procu-
rator, vel œconomus monasterij fugiat, fiátque apostates, confestim tale munus a-
mittere. Idémque in mercatore, qui in fraudem societatis solum vertat, vel ad sacram
ædem, seu ad ius asyli confugiat[6]: quod generaliter in quocunque procuratore tradi-
tum est, qui mores in deterius mutarit conditionísque nequioris factus sit[7]. Sed ta-
3 men † quibusdam in casibus non procedit: & in primis in procuratore in rem suam[8].
Non enim idcirco ius suum, propriæque vtilitatis spem quis amittere debuit[9]. Idem
in procuratore à lege constituto, qui tamen aliàs soluendo sit[10]. Quod & in patre re-
ceptum est, qui non perdit in bonis filij administrationem, nisi post quàm ea sibi inter-
dictum sit[11]. Quod & ad præpositum ecclesiæ trahendum est: qui antequam ab episco-
po prohibeatur, licitè administrat, & sibi soluentes debitores liberat[12]. Nam & iudex
tametsi improbis moribus effectus, munere iudicandi fungitur, donec à principe sub-
moueatur[13], Sanè & illud notandum est seruum cui peculium concessum sit, quamuis
fuga liberam (vt supra diximus) administrationem perdat, non tamen ideo censeri
peculium amisisse: vnde & dominus actione de peculio adhuc ex eius contractibus
4 conueniri potest[14]. Quod non videtur alia ratione inductum, nisi quia * peculium
serui ipsius quoddam quasi patrimonium est[15], quod non facile ei videtur ademptum:
qua ratione etiam contradicentem, inuitúmque dominum obligat[16], vt Albericus
5 censuit[17]. Sed & † quando mandauit, vt actus necessarius celebretur, sunt qui putent
ex mutatione conditionis non magis censeri reuocatum mandatum, quàm aliàs ex
morte mandantis fieret[18]. quæ sententia probabilis est. Cùm enim actus omnino ex-
pediendus fuerit, non est verisimile dominum plurimum curasse, an mandatarius mo-
res mutarit[19]. Illud quoque dubium non est, propter bonam debitoris fidem, qui ne-
sciens hanc nouam procuratoris improbitatem soluerit, perinde liberationem contin-
gere, atque si iusto procuratori solutum esset[20]. Sunt & non pauci qui putent, si melio-
ris conditionis factus sit procurator, vt quia dignitate auctus, reuocatum non censeri
mandatum: veluti cùm quis emancipatus est[21]: ea enim capitis minutio decus non
imminuit, sed auget potius[22], contra Alexandrum: quia qui sibi aut Sticho dari stipu-
latus est, si Stichus manumittatur, reuocasse mandatum censetur[23]. Sed hic casus dis-
similis est. Licet enim melior sit effecta serui conditio, quod tamen ad dominum atti-
net, deterior est, qui non tam facilè à libero homine quàm à seruo suo exactus est, vt
Besutius, Deciúsque tradiderunt. Illud quoque ego crediderim, si mutatis moribus,
talem procuratorem dominus sciens, prudénsque tolerauerit, non admittendam re-
uocationis exceptionem[24]. Vnde censuit Imola necessariam esse domino protesta-
tionem, ne approbare eum censeatur[25]. Quæ sententia quamuis scrupulo non careat,
mihi hoc casu probabilior videtur.

VENDICARI. Atqui etiam si non extant, vendicari poterunt: quia
cùm mala fide desiti sint numi possideri, perinde vendicatio competet, ac si posside-
6 rentur[26]: quod Fulgosius, Paulus, Iasónque tradiderunt. Ego * Iurisconsultum actio-
nis ad exhibendum meminisse crediderim, quia ea vtilior domino futura est. Cùm
enim reus exhibere dolo suo non possit, deferendum erit actori iuramentum in li-
tem[27], & difficultas omnis probationum submouenda, quæ alioquin in rei vendica-
tione actori incommoda est[28]. Sanè quia simpliciter lex re consumpta nullum vendi-
cationis verbum facit[29], non absurdè disputauerit aliquis, tametsi dolo res consumpta
7 sit, eam actionem non competere, nihílque subaudiendum censebit. Quòd † enim qui
dolo malo desiit possidere, perinde conueniatur, ac si possideret, ex fictione legis est[30],
quæ non nisi ex æquitate aut necessitate inducitur[31], At necessitas hîc nulla est, cùm
actione ad exhibendum melius domino consulatur, vel etiam condictione furtiua[32]:
nec æquitas, quæ odio furis, seu mala fide consumentis operari debet, non fauore[33].
Solùm igitur vendicatio competet, cùm post litem contestatam dolo desiit reus possi-
dere[34]. Interest enim actoris nouum iudicium non incipere. Idem si ante litis conte-
stationem aliqua ex causa eius interesset talem potius actionem intendere[35]: alioquin
frustra experiretur[36], cùm breuiore via idem consequi posset[37]. Quomodo autem in
huius responsi casu mutuum domino ex consumptione non concilietur, nisi debitor
bona fide consumpserit, alibi declarauimus[38].

1 l.v. §. fin. de pecul.
2 l. cùm fundus. §. fin. j. eod.
3 l. ii quis seruum. in fin. de pecu.
4 l. libera. j. de pecu.
5 Ias. l. j. §. per seruum. de acquir. poss. vlt. nota.
6 l. fin. C. de iis qui ad eccles. § sed neque. authen. de mand. in princ.
7 l. cùm quis. l. si cum Cornel. de solut.
8 l. quæ omnia. § fi. de pecu.
9 Arg. l. illam. C. de donat.
10 l. quod si forte. ver. quid ergo. de solut. l. tutores. de administ. tut.
11 l. Imperator. ad Trebell. l. fin. C. de sen. pass.
12 c. qualiter & quando. ij. de accus.
13 Bart. cap. sicut. de re iud. Felin. c. ius generale. j. dist.
14 d. l. cùm fundus. §. j. versic. quod ad peculiares.
15 l. peculium. pen. de pecu.
16 l. si quis seruus. de pecul.
17 l. seruus vetante. vbi Ias. de verb. obligat.
18 Argum. l. fundi. § fin. de acq. possess.
19 l. cùm seruus. vbi Barto. de verb. obligat.
20 l. si non sortem. §. qui filio. de cond. indeb. l. inter causas. mand.
21 l. cum qui. §. qui sibi aut fil. de verb. oblig.
22 l. Stichum. §. vsusfr. de solut.
23 l. si quis ser. de solut. l. si is qui. §. Iulianus. de furtis.
24 l. j. §. magistrum. ij. de exercit. l. fin. §. hanc autem. nautæ. caup. stab.
25 Imol. l. ij. §. voluntate. sol. matrim.
26 l. parem. de reg. iur. l. sin autem. §. sed & is. de rei vendic.
27 Gl. l. in rem. §. tignum. de rei vend.
28 Gl. l. cùm res. C. de probat. Bart. l. rem quæ nobis. de acquir. possess.
29 l. si filiusfamil. j. eod.
30 l. si bonæ fidei. de noxal.
31 l. postliminium. de cap.
32 l. sed & si pater. §. j. ad Maced.
33 Iason l. quod te. nj. no
34 l. qui si dolo. de rei vend.
35 d. §. sed & is qui.
36 l. ij. petitorio. de rei vend.
37 Argu. l. hæc stipulatio in fin. vt leg. no. cau.
38 d. §. appellata. & j. l. seq.

SVMMAE

1 ☞ *Furiosum mutuantem condicere.*
4 *L. Si à furioso. explicari.*

LEX XXII.

SI A FVRIOSO. Mutuat †furiosus quandoque propriam 1
pecuniam in ipso furore, quandoque ante furorem, sed eius pecuniæ
consumptio tempore furoris fit, & vtroque casu condictio ei quæritur.
Idem si alienam, cùm sanus esset, mutuauit, quæ deinde, furente ipso, sit
à debitore consumpta. Sed qua ratione dicemus competere condictio-
1 l. qui ad certum. loc. l. in negotiis. de reg. iur.
nem? Cùm enim nullus sit furiosi consensus[1], absque consensu autem
2 l. non omnis. §. eod.
non fit translatio dominij, consequenter neque mutuum, videretur[2] nullo modo con-
diei posse. Sed tamen aliud Iuliano placuit: quia cõtractus mutui *principaliter re con 2
trahitur: hîc autem res interuenerat, id est, numeratio, subsecutáq; fuerat consumptio,
3 l. si quis pro eo. §. si numor. de fideiuss.
quæ vim translationis dominij, consequentérq; etiam consensus habet[3]: vnde propter
bonam fidem debitoris, vtilitatémq; furiosi subest æquitas, vt actio illa detur: quæ siue
sit specialis, vt Socinus credidit, siue generalis, vt communiter traditum est, non mul-
4 l. j. C. de formulis.
tum propter sublatam formularum scrupulositatem refert[4], præsertim si eam senten-
tiam sequamur, quam suprà probaui, condictionem *certi vnam, eandémq; generalem 3
esse. Et ex †hoc intellectu censent Doctores ea verba, quibus in rem debitoris versam 4
pecuniam dicitur, consumptione simplici intelligenda, cùm pecunia ex communi con
suetudine non soleat nisi vtiliter à patribusfamil. expendi. Iidem intelligunt, bonam
fidem debitoris necessariò non requiri, vt dispositioni legis nostræ locus sit: sed aliter
5 d. §. appellata.
nos suprà censuimus[5], perpendíque id existimamus, vt consumptio ipsa bona fide facta
sit: quod tunc præsumimus, cùm in rem debitoris versa est pecunia. Verisimile enim
tunc est, cum pecuniam vtilitatis suæ causa potius expendisse, quàm vt rei vendicatio-
6 d. l. non omnis. §. si. §. eod.
nem, quæ furioso competisset, interuerteret: quod & infrà ostendemus[6].

SVMMAE.

1 ☞ *Mutuum furis pro consumptione subsistere.*
2 *Dominus mutuantis potior: ex causis diuersum. 3.*
5 *Domini aliena exceptionis vis.*
6 *L. Nam & si. sensus & emendatio. 9.*
7 *Diuisionis forma & effectus.*

LEX XXIII.

NAM ET SI FVR. Etiam furi per consumptionem conci
liatur mutuum: idq; quia lex generaliter loquitur. Verum putauerim,
etiã si mala fide consumpta sit pecunia: non enim mala fides accipien-
tis obesse furi mutuanti debet, nisi quatenus à domino præoccupare-
7 l. Cassius. de solut.
tur[7]. Sed †finge mutuasse me tibi centum aureos alienos, & te solùm 1
quinquaginta consumpsisse, quomodo tecum agam? condicámne cen-
tum? Et hic traditur, non posse: quia solis in quinquaginta consumptis, confirmatum
est mutuum. Condicámne igitur illos quinquaginta? Et videretur non posse: quia tua
8 l. in commodato. §. pene. commod. vbi Bart.
interest actionem non diuidi[8], nec partim à me ratione consumptæ, partim à domino
ratione extantis pecuniæ inquietari. Sed tamen hîc diuersa sententia placuit: quia sa-
tis est, si in libello te admoneam, me partem petere, quia eam tantummodò consumpsi-
9 l. non tamen. de probat. Doct. l. pen. in fin. de iurisd. om. iud.
sti[9]. Et ita ego legem hanc, Accursij ambiguitatibus reiectis, interpretor: qua de re vi-
denda sunt, quæ alibi ad hanc materiam pertinentia tractaui[10]. Sed consueuit hîc dubi
10 d. §. appellata.
tari: quid, si †is, qui alienam pecuniam mutuauit, eam sibi reddi stipulatus est, an ei de- 2
bitor restituere, an domino pecuniam suam vendicanti debet? Et non est dubium, do-
11 l. j. §. j. de stipul. ser.
mino potiùs restituendam esse[11]. Potior enim est ipsius domini causa, qui rem suam pe-
12 l. bona fides. depos.
tit[12]: videtúrque res euinci ex stipulatoris ipsius culpa, qui dominium, quod transferre
13 l. si opera. de excep. doli. l. siue. vbi Bald. de neg. gest.
se dixerat, non transtulerit[13]. Et ideo propter contradictionem domini, cessat stipula-
14 l. ij. C. eod.
tionis causa[14]: nec generis creditor effectus est, sed simplicis possessionis trãslatæ, qua
15 l. in naue. in fin. loca.
euicta extinguitur obligatio[15]. Et ita omnes ferè sentiunt. Existimauerim tamen, si an-
tè, quàm dominus experiatur, conuentus † à creditore sit debitor, compelli eum posse, 3
16 Arg. l. j. in fi. ver. etenim nobis. naut. caupo. stab.
vt creditori pecuniam illam sibi numeratam restituat[16], tanquã pecuniæ eius possessio
17 l. indebiti. §. j. de cond. inde.
absque causa translata fuerit, indéque condici possit[17], vt Fulg. Alexandérque tradide-
runt. Fortiùs censuit Bart. quamuis à domino denuntiatum debitori sit, ne stipulatori
18 Arg. l. pen. C. depos.
soluat, nihilominùs adhuc teneri[18]: cautione tamen recepta, indemnem se præstitum
19 l. is à quo. de rei vend.
iri[19]. Quæ sententia defendi potest, cùm solùm denuntiatum est. Si enim litem iam do-
minus mouisset, nec sententia adhuc pro eo, qui numerauit, lata esset, præferretur do-
20 d. l. bona fides. vbi Bart. l. si alienam. sol. matr.
minus[20]. Hinc adparet, si debitor nolit pecuniam cõtrectare, quia sciat aliená, minimè
cogendum *esse vt consumat: quæ cõmunis est aduersus Accursiũ & Bartolũ sentẽtia: 4
rem

rem enim alienam scienter contrectando furtum committeret[1]. Tali ergo casu consultiùs creditori est, condicere possessionem[2], quàm ex mutuo agere: quia †ex mutuo a- 5
genti obstaret dominij alieni exceptio[3]. Non enim est mutuum, quando dominiũ translatum non est[4]. Et regula iuris est, Exceptionem iuris alieni, quæ actorem penitus summoueat, semper admittendam[5]: quod intelligendum, vt hic Bartolus declarat, dum excipiens rem alieni dominij esse ipse probet: alioquin pro numerante præsumetetur[6]. Sed & si mutuo ipsi accesserit stipulatio, nõ obstare agenti hanc dominij exceptionem, Alexand. censuit[7]: nisi cùm dominus iam rem ipsam vendicasset. Illud quoq; constat, nec tum dominij quæstionem admittendam, cùm rem ipsam reus nõ exhibet. Si enim consumpta sit, confirmatur mutuum[8].

1 l. si quis. nec causam. §. j. §. eodem
2 d. l. indebiti.
3 l. non vnde. C. eod.
4 Bart. d. l. si alienam.
5 l. fin. C. de rei vend. Bart. l. ij. de except. rei iud
6 l. [illegible] j. §. de rerum permut. Bart. l. rem quæ nobis. de acquir. possess.
7 [illegible] ij. C. eod.
8 l. Cassius. de solut.

IN QVINQVE. Iason hic censet, seruum hunc communem non extraneo, sed alteri domino decem mutuasse, vnde meritò sola quinq; alteri acquirũtur: quæ sententia vera est, conuenitque dictioni, quinque. Sed veteres †codices aliter scriptum habent, nempe, in quina, quæ vox quinque singulis significat[9]: sicut & dena, decem singulis[10]. quo sensu communis intellectus approbatur, vt in primo responso, mutuum extraneo factum interpretemur: in sequenti, alteri domino, quod maluit Decius.

9 l. cùm duo. de cõd. indeb. l. si duo. de euictio.
10 l. cùm duo. de in diem adiect. l. si quis testamento. de leg. j.

7 COMMVNIA FVERINT. Diuisio †ergo non sectione corporum, sed numero fieri debet. vnde σύγκληροι prouerbialiter apud Martialem dicuntur fratres, qui in diuisione patrimonij præfractè agunt, quod fieri non posse, ab anicula quadam quæ ficos venales habebat, edocti sunt Iacobi Burrigarij auditores, cùm tamẽ & iure nostro id percipere satis potuissent[11]. Tractatur enim omnis quæstio diuisionis, ex bono & æquo, & arbitrio iudicis plurimùm expenditur[12], qui quandoque vni totam rem, alteri æstimationem dari iubebit[13]: quandoque sortibus iactis, prout Græcorum motis fuit, ad concordiam partes ducat[14]: vnde κληρονόμοι apud eos hæredes dicuntur. De sortitione extat lex Solonis in hæc verba apud Demosth. κατὰ στεφ. ψευδ. Α ΚΛΗΡΟΥΝ ΔΕ ΤΟΝ ΚΛΗΡΟΝ, ΚΑΙ ΕΠΙΚΛΗΡΟΝ ΟΣΟΙ ΕΙΣΙ ΜΗΝΕΣ, ΠΛΗΝ ΤΟΥ ΣΚΙΡΡΟΦΟΡΙΩΝΟΣ. quandoque alternatim eos possidere iubeat[15], quod in Oedipi filiis tradiderũt veteres[16]. Qua ratione cùm inter cuiusdam castri dominos vnus esset, qui decimam tantùm partem haberet, isq; in electione prætoris alios semper inquietaret, consensúq; aliorum excluderetur: responsum est, posse constitui, vt decimo quoque anno solus eligeret[17]. quoniam hoc ius commodam aliam diuisionẽ nullam recipiebat[18]: vt per tempora quoq;, nedum per numeros diuisio fieri possit[19]. Illud tamen constat, in pecunia
8 prorsus communi, de qua *lex nostra loquitur, faciliùs diuisionem fieri posse: quia in ea vna pars succedit loco alterius, & dominium quod pro parte sua in singula corpora totius summæ socius habuit, ad eius dimidiam contrahitur, vt integra corpora dimidiæ summæ suo iure habere videatur: quod hic Iurisconsultus ostendit. quæ sententia quibusdam casibus vera est, & in primis in vniuersalibus id non est dubium, cùm pecunia non solùm loco pecuniæ, sed etiam specierum succedat[20]. Idem in iis, quæ instar vniuersalium habent: vt taberna mercatoria[21]. vnde vxor mercatoris, hypotheca dotali aduersus merces, quas aliquis à marito emerit, non admittitur, cùm pretium marito numeratum proponitur: id enim loco mercium successit[22]. Hinc etiam consequens est, idem esse, cùm vtraque pecunia sub eadem vniuersitate continetur[23]: nam tali casu etiam de specie ad quantitatem fieri compẽsationem videmus[24]. Sed & qui ius personale ad aliquam partem indiuisam habet, facta diuisione, illud ius in parte diuisa solum prætendit[25]: quod non tantùm in speciebus, sed & in pecunia receptum est[26].
9 Idem in iure in rem †esse, lex nostra ostendit, cùm pecuniam communem hîc fuisse dicatur. Sed hoc propter consensum ipsorum dominorum contrahentium introductum est[27]: alioquin cessante eo consensu, secus esset[28].

11 l. ij. quand. & quibus quarta pars. lib. C. x.
12 l. non amplius. §. fin. de legat. j.
13 §. pen. instit. de offi. iud.
14 l. si. in prin. C. cõm. de le.
15 l. Lucio. l. sequẽ. de aqua quot. l. in stipulationibus. §. operarum. de verb. oblig.
16 Arg. Alex. & l. ij. §. ex his. de verbor. oblig.
17 Arg. gl. xvj. q. l. ij. c. licet.
18 Arg. l. vsufructuarius. in fin. de vsufruct.
19 l. & hæc distinctio. §. fin. loc. Alexan. consi. xviij. in ij. & xxv. in v.
20 l. Imperator. §. fina. de legat. ij.
21 l. cum tabernam. de pignor.
22 Bal. l. vbi. C. de iur. dot.
23 l. cùm pater. in princ. de legat. ij.
24 l. deducta. §. acceptis. vbi Alexand. ad Trebel.
25 l. Iulian. §. idem Celsus. de act. empt.
26 l. si Titius. pro socio.
27 l. cùm in fundo. § pen. de iure dot.
28 l. cõmuni. §. si debitor. suprà comment. diuid. l. si quis. §. si fundus. eod. tit.

SVMMAE

2 Solutũ à filio nõ reuocat pater: ex causa cõtrá. 3.
4 Pignus, quantitate perempta nisi ex causis tolli.
7 Imperio potitur incapax: ex causis fieri.
8 L. Si filiusfa. sensus.

LEX XIIII.

1 SI FILIVSFAM. Sicut ergo *consumptione mutuum confirmatur, ita & liberatio: æquiparantur enim hæc plerunq; argumen-
2 tis Iurisconsultorum[29]. Meritò igitur †solutionem debiti, cui exceptio senatusconsulti Macedoniani obstat, à filio factam, non reuocabit pater, si pecunia consumpta sit. Quod intelligendũ, si creditor bona fide consumpsit, vt quia existimabat eum, qui soluit, aduersus senatuscõsul-
3 tum non accepisse[30], vel alienæ non esse potestatis. Alioqnin †si mala fide esset, non impediretur repetitio, quod Iulianus ait[31]. Cùm enim nullam consumptionis mentionem

29 l. non omnis. §. si. §. eod
30 Glo. §. illud. instit. quod cum eo.
31 l. sed & si pater. §. j. ad Macedon.

Iulianus faciat, condictionémque patri competere dicat, apparet aduersus eum loqui,
qui malę fidei sit: cùm pecunię dominus conditionem non habeat, nisi aduersus furem,
& similes malæ fidei possessores [1]: vt meritò recipienda sit communis dissolutio, à qua
temerè recētiores dissident. Et hæc quidem, quod ad dominum attinet, satis. Sed quid
iuris in eo, qui non ius dominij, sed hypothecæ prætendat, an † consumptione impedia- 4
tur repetitio? Et non impediri Bartolus cēsuit, hac in specie [2]. Debitor, qui mihi deinde
& tibi, omnia bona sua obligauerat, tibi in quantitate, vel genere aliquot soluit, tu con
sumpsisti, an potero hypothecaria tecum agere? Et respondit, posse: non enim quātitas,
aut genus extingui potest [3]. Ego vereor, ne id verum non sit: si enim consumptio in casu
legis nostræ ius dominij extinguit, cur non & ius pignoris, quod & ipsum in rem est [4]?
Quantitas enim aut genus, tāquam certum corpus, quod in bonis debitoris fuerit, obli-
gatum est [5]: vnde eo perempto, perimi debet pignus, cùm in particularibus alia pecunia
loco * alius non succedat [6]: sicut nec vna generis species loco alterius eiusdem gene- 5
ris [7]. Defendi tamen Bartoli sententia posset, quoties ego ex causa onerosa, tu ex lucra-
tiua creditor esses [8]: tunc enim quadam ex æquitate, in subsidium loco rei peremptæ, ad
pretium actio mihi daretur [9]. Idem si dolo malo tuo res ipsa periisset [10]. Nam & in no-
stra materia videmus, rem dolo accipientis consumptam, pro consumpta non esse [11].

QVONIAM TOTIES. Cùm lex ex consumptione pecuniæ interpretetur
à principio translatum dominiū, non plus hæc interpretatio poterit, quàm si verè trans
latum esset. Vnde & solet dici, non * magis pollere fictionem, quàm veritatem [12]. Hinc 6
infertur: ponè dixit princeps, Quisquis Titium hostem publicum occiderit, talis oppidi
imperio † donetur: aliquis aliàs incapax, vt mutus, claudus, mancus, occidit, nunquid 7
oppidum obtinere poterit? Et non videretur, cùm tales beneficiarij esse non possint [13].
De idoneis igitur intelligendum [14]. Sed tamen contraria opinio præualuit: quia cùm
fauore publico propositum id edictum fuerit, non videtur ad idoneos, habilésque re-
stringendum [15]. Quæ regula est vera, nisi is iure naturali inhabilis sit [16]: vel lex super eo
lata sit, quod in consequentiam tantùm ad publicam vtilitatem pertineat [17], Sed & si
lex generalis noui aliquid disponat, satis censetur operari, vt minimè ideo solennia se-
cundum iuris communis regulas inuenta, videantur abolita [18]: vel ei datum præmium,
qui aliàs ex necessitate officij tenebatur [19]. Idem si ipse deliquisset [20]: malefacta enim
pœnis, non præmiis digna sunt [21].

DENIQVE PER ERROREM. Accursius, quem cæteri sequuntur, de
errore iuris intelligit: quæ interpretatio textum restringit, indubitatam quæstionem
reddit, & quod pluris facio, præcedenti argumento non satis conuenit. Iureconsultus
enim † de eo, qui bona fide, id est, ignorans factum consumpsit, loquitur: non de eo, qui 8
iuris ignorantia se tueri vellet. Verior est ergo Pylei interpretatio, vt generaliter intel
ligamus, etiā de facti errore. Nec obstat quòd filius tali errore promittens, exceptione
tueri se possit [22]: quia in promissione id verū est, non in solutione: quæ licet regulariter
æquiparentur [23], in huius senatusconsulti materia secùs est, cuius verba obligationem
naturalem non impediunt [24], quæ retentioni quidem sufficit [25], petitioni non sufficit.
Cùm enim hoc casu filiumfamil. ciuiliter & naturaliter obligatum mero iure habeat,
soláque exceptione excludi possit, ei exceptioni facta solutione, amplius locus non est.

1 l. si vsufruc. quemad. caue. Litij §. fin. supra eod.
2 Bar. l. pupillus. de his quę in fraud. cred.
3 l. in ratione. §. incertæ. ad legem Falcid.
4 l. pignoris. de pignor.
5 l. planè. §. j. de leg. j.
6 Glo. l. si minor. xxv. annis filio. in princ. de minor.
7 l. quidam. de in rem ver. & argum. d. §. si fundus.
8 Glo. & Bart. l. 4. §. j. de distr. pignor.
9 Glos. l. & ex diuers. circa medium. de rei vend.
10 Argu. l. qui à debitore. quæ in fraud. credi.
11 d. l. rogasti. §. fin.
12 l. filio quem pater. de liber. & posthum.
13 c. j. an mutus. in feud.
14 l. vt gradatim. §. j. de muner. l. j. § nuntiatio. de oper. no. nunt.
15 l. iij. §. verum. ad Sylla.
16 l. promittendo. de iur. dot. l. in prouinciali. in fin. de oper. no. nunt.
17 l. aliena. vbi Mod. C. de procur.
18 l. j. l. generali. C. de sacr. san. eccles.
19 Bart. d. §. verum.
20 Salic. l. iij. C. de noxal.
21 l. si ab hostibus. in prin. vbi Alexand. sol. matr.
22 l. fin. ad Maced.
23 l. fin. C. ad leg. Falcid.
24 Bart. l. cùm lex. in fi. de solut.
25 l. qui exceptionem. de cond. indeb.

S V M M AE.

1 Mutuum iussu contrahi: promissione non item.
2 Mutuum ciuile & dotis contractum sine re fieri.
3 L. Quæ negotia. & l. singularia. conciliari. 27.
4 Breuis manus locus.
5 Fictionis natura.
7 Mandatum mutuo tolli.
8 Parata pecunia argumentum.
9 L. Singularia. explanari. 29.
10 Mutua singularia, & regularia.
11 Pecunia specialia. 13.
12 Tutorem ex causis sibi auctorare.
14 Contractus inuicem mutabiles.
16 Mariti negotia gerentis remedia.
17 Agi ex causis diuersé.
19 Actionem vnam alia non tolli: ex causis contrà. 20.
21 Mutuum mandatum reuocabile nisi ex causis.
22 Soluere iussum non eximi: quandoque contrà. 23. 24.
25 Campsoris promissio, nisi ex causis, liberat.
26 Singulare pluralis iure censeri.
28 Mādati causam in mutuū nō, nisi in casibus, mutari.
31 Præsentis pecuniæ argumenta.
33 Notarij à falsi in numerationibus excusandi causa.

LEX XV.

SINGVLARIA. Cùm vt mutuum contrahatur, oporteat de
meo fieri tuum, probabiliter dubitatum est de duobus casibus hic rela-
tis. Primus, cùm debitorem meum † iussero tibi dare pecuniam, isque r
dederit. Et videtur non esse mutuum: quia illa pecunia non mea, sed
debitoris fuit. Adde, quòd nec tanquam mea tradita est [26], sed tanquam
debitoris, vt is liberationem propter iussum consequeretur [27]: quod

26 l. certi. § si nummos. Lea.
27 l. & magis. de solut.

Arretin.

Aretin. rectè tradit: alioquin qualitas liberationi repugnaret. Debitor enim creditoris
pecuniam soluendo, non liberatur: quia propriam soluere debet[1]. Cùm igitur hæc qua-
litas mutuo repugnet, non videtur contrahi mutuum potuisse[2]. Sed tamen aliter rece-
ptum est, idque benignè, vt inquit Africanus[3]: vel quod idem est, propter singularia præ
cepta mutui, vt hîc dicitur, id est, ex humanitate quadam speciali aduersus mutui ipsius
communem naturam. Fingit enim lex debitorem ipsum mihi numerasse, & me deinde
tibi mutuum dedisse, sicq; ex meo tuum factum esse: quod lex breui manu fieri quando-
que dicit[4]: quandoque celeritate actuum coniungendorum vnum occultari[5]. Occul-
tatur enim meus actus omnis, videlicet receptio pecuniæ, quam mihi debitor soluere
tenebatur: & traditio mutuò accipienti à me facienda: solúmque debitoris mei, itémq;
mutuò accipientis factum apparet. Vnde traditio quæ à me tibi fieri debuit, necessariò
tanquam facta fingitur. Sed quid si debitor non soluit, sed simpliciter promisit se solu-
turum, eritne perfectum mutuum? Et constat non esse[6]: quia vt mutuum sit, opus est
rem quæ pondere, numero, mensuráve consistat, interuenisse, non autem simplicē pro-
missionem: quod & Bart. hîc sentit[7]. Ex cuius sententia addit Iason, sufficere si debitor
pecuniam habet solutioni paratam[8]. Sed videntur mihi Bart. verba aliter intelligenda,
vel ad sequentem tantùm casum restringenda esse: & ideo in proposita quæstione, antè
mutuum esse non posse, quàm verè numerata sit à debitore pecunia. Lex enim, quāuis,
inquit, numos meos non acceperis: quæ verba acceptos quidem à debitore, licet, non à
me, arguunt. Et ita Paulus Castr. rectè interpretatur. Vnde hoc casu mihi actio ex mu-
tuo non competeret, sed generalis condictio, vel sine causa, vt alibi traditur[9]. In mutuo
2 verò † ciuili, id est, quod stipulatione vallatū sit, rei ipsius interuentus necessarius non
esset[10], sed promissio, vt Alexand. inquit, sufficeret[11]. Idémq; in contractu dotis[12]: in eo
enim non est opus, rem de mea tuam fieri, cùm etiam nuda possessio, & qualiacunque
iura in dotem dari possint[13]. Secundus casus legis nostræ est, cùm quis mihi ex causa,
puta mandati, centum debet, & conueniat vt nomine mutui eam pecuniam habeat, fin
gitur mihi soluta, & rursus eidem mutuò data. Verùm quia Africani responsum huic
3 conclusioni obstat[14], difficilimam † hanc antinomiam sic dissoluunt communiter Do-
ctores, vt legem nostram ita demum procedere sentiant, cùm pecunia apud debitorem
solutioni parata extaret: probabiléq; est, eam Vlpiani fuisse mentem, quod quibusdam
coniecturis, rationibúsq; depræenditur, & in primis ex similitudine præcedentis casus.
Siquidem sicut in eo pecuniam interuenisse necessariò intelleximus[15], ita & in hoc, sal-
tem paratam fuisse, eadem ratione credendum fuit. Nam & alibi traditum est, vt hæc
4 fictio † breuis manus, locum sibi vendicet, oportere speciem ipsam in promptu esse[16].
5 Suadet hoc & fictionis † natura, quæ verisimilia imitatur, nec ad impossibilia solet ex-
tendi[17]. Cùm enim fingat mihi redditam, & tibi à me creditam, oportet præsupponа-
mus, solutioni paratam fuisse: alioquin quomodo dare potuit, quod non extabat[18]? Con
firmatur hoc & ex ipsius Africani ratione, qui in casu suo[19], ideo non esse mutuum ait,
quia nuda pactione pecunia credita fieri nō potest. At cùm res parata solutioni est, non
nuda pactione, sed re ipsa quoque contrahitur[20]. quòd si coràm res ipsa exhibita esset,
6 tunc etiam absq; vlla fictione mutuum procederet: quia præsentia * rei propter contra
7 hentium cōsensum vim traditionis habet[21]. Sed an in † nostro casu ipso iure prior man-
dati obligatio perimitur? Et Fulg. Albet. Alexand. Ias. sola ope exceptionis perimi tra-
diderunt[22]. Ego vereor, ne ipso iure perempta sit: æquiparātur enim hi duo casus. At in
priore dubium non est, debitorem solutione ei cui mutuare volui facta, ipso iure libera
tum esse[23]. Distinguendum igitur, vt cùm pecunia parata est, ipso iure perimatur obli-
gatio[24]: si non est parata, secus, quia per pactionem solam, & sic ope exceptionis tolli-
8 tur[25]. Sed quomodo cōstabit † paratam pecuniam fuisse solutioni? Et Bart. ex qualitate
personæ id præsumendum existimat[26]. Quid enim si quis locuples pecuniosúsq; merca-
tor sit[27]? Addit Paul. Cast. idem in depositario. Nam cùm depositam apud se pecuniam
contrectare non possit, ne delictum præsumatur, censebimus in prōptu eam semper illi
fuisse[28]. Ego quoq; illud crediderim: si constet debitorem semel eam habuisse, ísque in
præsentia se habere attestatus sit, eiq; creditor assenserit, satis id præsumptioni suffice-
re[29]. Fortiùs aliquis opinabitur, etiā si non constet semel habuisse, cùm tamen hoc ipse
affirmet, creditórq; consentiat, & de alicuius præiudicio non tractetur, idem esse[30]: se-
cùs si id ageretur, vt aliquis damnum subiret, vel pars contradiceret: tunc enim oporte
ret pecuniam re ipsa offerri, & numerari, ne fortè in folle minor adesset quantitas[31]:
alioqui citra probationem nō censeretur pecunia solutioni parata: quod & ipse probo,
licet Doctores huiusmodi adsertioni partium standum non esse censuerint[32].
9 PECVNIAM. Intelligitur † cōmuniter lata significatione, vt omnia contineat,
in quibus mutuum consistit[33]: hoc enim subiecta materia indicat[34]. Nec bona aliqua

1 l. qui decem. § Stichum. de solut.
2 l. ij. in princ. ff. eod.
3 l. qui negotia. mand.
4 l. licet. § j. de iur. dot.
5 l. iij. in fin. de do. int. vir.
6 l. rogasti. de præscr. verb.
7 Bart. versic. quidam sunt. arg. d. l. qui negotia.
8 Alexand. col. vij.
9 l. si me & Titiū. vbi Bart. ff. eod.
10 l. si ex pretio. C. eod.
11 Alexand. hic.
12 l. licet. § j. l. si ei nuptura. de iure dot.
13 l. vsufructu. l. pen. § pen. solut. matr.
14 d. l. qui negotia.
15 d. l. rogasti.
16 l. si sponsalib. § j. de iur. dot.
17 l. qui ad certum. loca.
18 l. traditio. de acq. rer. do.
19 d. l. qui negotia.
20 d. l. si sponsalibus.
21 l. pecuniam. de solut. l. j. § pen. de acq. poss.
22 l. si res æstimata. in fin. de iure dot.
23 l. solutam. de solut.
24 d. l. iij. § fin. l. si mulier debitori. de iur. dot.
25 d. l. si res.
26 Bart. quæst. fin.
27 Arg. l. qui. § si melior. de in diem adiect.
28 l. meritò. pro socio.
29 l. siue possideris. vbi Salic. C. de probat.
30 Argum. glo. § aliæ. Instit. de act.
31 l. cùm seruus. de condit. & demonst.
32 d. l. qui negotia.
33 l. ij. § item mutuū. ff. eo.
34 l. si vno. loca.

ratio adduci poteſt, cur magis ſingularia hæc præcepta in moneta ſint, quàm in cæteris
rebus, quæ appendi, menſurave alienari ſolent. Nec ſatis verum eſt, quod Salic. tradi-
dit, frequentiùs mutuò dari numos, quàm alias res, ſolere [1]. Et vt demus verum eſſe,
non ideo infertur, vt non & in alijs idem iuris ſit [2]. Et quamuis mentio numorum infra
facta ſit, non debet ab exemplo præcedens ſententia reſtringi [3]. Satiùs igitur eſt com-
muni interpretationi adhærere, vt lex hæc ſpecialia contractus mutui, qualicunque in
re id celebratum ſit, recenſeat: hócq; non aliorum contractuum reſpectu, ſed ſimpliius,
vt ſuprà declaraui. Enumerat † autem Accurſius pleroſque caſus, quibus ſpecialiter 10
in mutuo aliud conſtitutum videtur, quàm in cæteris contractibus, Addiderunt non
paucos, Baldus, Angelus, Alexander quos apud eos legendos relinquo. Ego à legiſlato-
ribus fauorabilem non exiſtimari mutui contractum, & ex Ariſtotele didici, & ſuprà
eo argumento oſtendi, quòd ſtricti iuris is ſit contractus [4]; vnde & faciliùs in eo fraus
præſumitur, & delinquendi occaſio: quod & ſenatuſconſulti Macedoniani prohibitio
arguit [5]. Qua ratione, ſi iuſſu patris, filius mutuum accepit, robur omne contractus
non à filio, ſed à patre pendet [6]. Sic & faciliùs vſurarum coniectura in eo, quàm in cæ-
teris contractibus ſumitur [7]. Sic qui accepit mutuum, præſumitur læſus, & reſtitutione
in integrum (ſi talis ſit, cui aliâs id beneficium competat) abſque alia probatione tue-
ri ſe poteſt [8]. Nec obſtant quæ ceu ſpecialia in eo adducunt Doctores: quia non reſpe-
ctu aliorum contractuum ſpecialia ſunt, ſed aliquid ſingulare reſpectu naturalium ip-
ſius contractus habent: vt in duobus noſtri textus exemplis. Idémque, cùm amico mu-
tuaturi, lancem vendendi cauſa, loco pecuniæ damus [9]. Idem, cùm & nomine abſentis
proprios, tanquam ipſius numos, numeramus [10]. Omnibus enim his caſibus propriè
non fit de meo tuum, ſed benignitate quadam [11], vt quod actum à partibus eſt, ſuſti-
neatur. Nec rurſus obſtat, quòd alteri in mutuo actio quæri poteſt: quia ſuprà oſtendi-
mus [12], non ſpeciale id, ſed regulare in iis eſſe quæ naturaliter acquiruntur [13]. Huc per-
tinent & ſpecialia hîc ab Angelo relata [14]. Atqui ego regulare eſſe aio, vt in quolibet
contractu alieno nomine geſto, ſi ratihabitio non ſequatur, ipſi contrahenti actio quæ-
ri debeat [15]: quod & Decius Purpuratúſque cenſuerunt. Et ex his concludo, non te-
merè eas reſolutiones approbandas eſſe, quibus facilimo modo antinomiæ omnes di-
lui poſſent, cùm ſpeciale, inquiunt Doctores, eſt, propter ſingularia creditæ pecuniæ
præcepta [16]. Sed nunquid ſaltem reſpectu pecuniæ ſignatæ aliquid ſpecialiter indu-
ctum credemus? Et non eſt dubium eſſe, ſiue de contractu mutui loquamur [17], ſiue ex-
tra eam materiam. Eſt enim ſignata pecunia, hac ex cauſa, vt ab ea æſtimationem om-
nia acciperent [18], non vt ipſa vice mutua à rebus [19]: vnde nulla ſpecialia in ea intro-
duci videntur. Et in primis, quia † poteſt quælibet res æſtimata, loco pecuniæ mutuò 11
dari [20], vt Iacobus, Salicetus, & Purpuratus aduerſus plurimorum ſententiam tradi-
derunt, quos propter conſtitutionis verba, quæ alij violant, ego ſequor. Nam & idem
videmus in venditione, in qua res loco pretij dari poteſt [21]. Faciliùs ergo res aliqua lo-
co pecuniæ, quàm alius rei ſubrogatur: quod Socinus hîc tradidit. Rurſus commixtio-
ne faciliùs pecunia, quàm aliæ res conſumuntur [22]. Et ego aliter ſuprà cenſui [23], exiſti-
mauíque, ſi decem tibi modios tritici debeam, & ex tritico alieno ſoluero, túque bona
fide acceperis, & aceruo tui tritici immiſcueris, dominium tibi, ſi diſcerni à tuo tritico
non poteſt, acquiri: quod propter titulum, bonámque recipientis fidem ſpecialiter in-
ductum cenſeo: cùm ſola diſcernendi difficultas aliâs non ſufficeret, quin pro modo
commiſto vendicari poſſet [24]; idque Caſtellio, Fulgoſius, Commenſis, Pontanus, Ia-
ſon probant, licet alij falſis vel friuolis rationibus diſſentiant. Sanè & illud ſpeciali-
ter traditum eſt, vt prælegatum pecuniæ à cohærede retineri iuſſum, ſolùm ex ſua par-
te accipiatur [25], & tanquam iure hæreditario acceptum, omne in quartam ex Senatuſ-
conſulto Trebelliano debitam imputetur [26]: cùm tamen prælegatum ſpeciei pro par-
te videatur à cohærede acceptum, & ideo ea pars tanquam non iure hæreditario habi-
ta non imputetur [27]. Cuius differentiæ eſt ratio, quia pecuniam potuit hæres ex ea par-
te tantùm conficere, quæ iure hæreditario ad ſe peruenit. Addit Accurſius, in eo quo-
que ſpecialiter pecuniæ indulgeri, vt tutor pecuniam à pupillo mutuam accipere, ſéq;
debitorem ſcribere, ſed & ſi ſibi debeatur, exigere ab eo poſsit [28]: cùm in alijs rebus
non poſsit [29], ne in facto proprio auctorari videatur [30]. Cuius rei illa eſt ratio, quia res,
quæ ſeruando (vt cum interpretibus loquar) ſeruari non poſſunt, vendere tutor tene-
tur [31]: & pecuniam tam inde corraſam, quàm aliam quamlibet pupillarem fœneratò
dare [32]. Vnde latiorem in ea poteſtatem habet, vt quod erga alios (omnino enim eam
alienare debet) poteſt, in ſeipſum quoque poſsit. Nec quicquam pupilli intereſt, cùm
in redditione rationum pecuniæ omnino fiat condemnatio [33]. Sícque defendi Accur-
ſij hæc ſententia poteſt, quam Bartolus & cæteri frequentiùs damnant. Quod igitur
regula

1 Argu. l. homini prædiorum. C. de agric. lib. x.
2 Glo. ſ. auth. caſſ. C. de ſacr. ſanct. eccleſ. l. raptores. C. de rapt. virg.
3 l. j. §. quod vulgò. de vi & vi armata.
4 §. actionum. Inſtitut. de actio. dict. l. in rebu.
5 l. j. ad Maced.
6 l. uij. verſ. ſi igitur. de minor.
7 Gl. l. rogaſti. in fin. ſ. eod.
8 l. j. & ij. C. ſi aduerſus creditorem cautas. j. eod.
9 d. l. rogaſti.
10 d. §. ſi numos.
11 d. l. qui negotia.
12 d. §. ſi numos.
13 l. ea quæ ciuiliter. de acquir. rer. dom.
14 l. ſi abſentis. C. eod.
15 l. ſundum de actio. emp. gl. d. l. ſi abſentis. Alexand. conſil. xxiij. in ij.
16 Gloſ. l. filium quem. C. fam. erciſc.
17 l. quamuis. l. frumenti. C. de vſur. l. ſed Iulianus. §. mutui. ad Maced.
18 l. j. de contrahen. empt.
19 l. ſi ita fideiuſſorem. de fideiuſſ.
20 l. ſi pro mutua. C. eod.
21 l. pretij cauſa. C. de reſcind. vend.
22 l. ſi alieni. de ſolut. l. v. in princ. de rei vend.
23 §. appellata. l. ij. ſ. eod.
24 §. quòd ſi. Inſtitut. de rerum diuiſ. l. cum Stichum. de ſol.
25 l. cùm pater. de leg. ij.
26 l. deducta. §. numis. ad Trebell.
27 l. in quart. §. ad leg. Falc.
28 l. quoties. §. ſicut. §. ſeq. de admin. tut.
29 l. ſi in empt. in fi. de contrahen. empt.
30 l. j. & v. de actor. tut.
31 l. lex quæ tu. ſi. C. de admin. tut.
32 l. j. l. fin. C. de admin. tut.
33 l. ſi tutor. §. ſic. ij. l. quicquid. C. arbit. tut.

12 regulariter traditum est, non posse † tutorem in proprio contractu auctorari[1]: non pro-
cedit, quoties pecuniam sibi exigeret vel mutuo acciperet[2]. Rursus non procedit, cum
palam bona fide emeret[3]. Idem cùm iam à patre emisset, sulúmque de executione fa-
cti, id est, traditione ageretur[4]. Addit Iason, si testator legat domum cum omnibus
in ea contentis, nullo omnino excepto, pecuniam non comprandi[5]. Quam senten-
tiam ego veram arbitror, etiam si mobilia omnia legasset. Non enim numi continen-
tur, nisi qui loco thesauri, id est, in subitos casus repositi sunt[6]. Idémque traditum est,
cùm quis aurum & argentum suum legat: non enim generalibus hisce appellationi-
bus de numerata pecunia videtur testator intellexisse[7], nisi aliud ex cõsuetudine præ-
13 sumeretur. Sunt † & qui tradant, in pecunia specialiter id obseruari, vt cui ea commu-
nis sit, diuisionem numero, non corporum sectione obtineat[8]: qua de re suprà à nobis
disputatum. Idémque in cæteris generibus conclusum est[9]. Illud quoque memini me
existimare, emptorem in id obligari, vt pretium accipientis faciat, cùm in aliis rebus
satis sit vsucapiendi conditionem transferri[10]: idque specialiter in pecunia inductum
esse[11]. Sicut & in mutuo pecuniæ posse in alia forma debitum restitui, si citra credito-
ris incommodum id fiat[12]: cùm secus in aliarum rerum sit mutuo[13]. Huc pertinet, quòd
hoc habet pecunia, vt eius æstimatio semper certa sit[14]: vnde in ea nihil est, quod in-
trinsecus interesse posit[15].
14 NAM SI TIBI. Hinc adnotant † Doctores, quod ex vno contractu de-
betur, posse in aliam debiti speciem conuerti: quod Bart. cæteríque interpretes tribus
diuersis diffusísq; quæstionibus explicant. Ego præfandum hîc censeo, in qualibet ma-
15 teria non facilè * mutationem præsumendam[16], maximè quæ priora vel corrigat, vel
extinguat[17]: sed alium actum cum alio concordari, quoad eius fieri potest, debere[18]:
16 & ideo ex vtroque potius agi posse, dummodo simul non pugnent[19]. Vnde † si diuortio
facto, maritus vxoris negotia gesserit, dos non solum propria actione, sed etiam nego-
17 tiorum gestorum seruari poterit[20]. Sic procurator † generalis, cui mandatum sit vt fœ-
neret, & certas vsuras domino præstet, ubique quod super lucratus fuerit, habeat, & ex
mutuo, & ex mandato generali tenebitur[21]: nihil enim obstat, quin in altero particu-
lariter, in altero vniuersaliter agatur. Idem si vna actio declarationem rei, alia sub-
stantiam respiciat. Vnde actor pro quo iudicatum est, vel prima actione, vel ex iudica-
to rectè agere poterit[22]: quod & in iuramento receptum est[23], quod multò magis in
constitutæ pecuniæ actione dicendum, quæ ad id datur, quod iam debitum fuit[24]. Idem
18 in stipulatione cum alio contractu. Ideo enim conuentionales * dicuntur stipulatio-
19 nes, quia † cuilibet contractui accedunt[25]. Et nisi animo nouandi interpositas expres-
se constet, ex vtroque actu actio dabitur[26]: quod maximè hodie post Iustiniani legem
recipiendum est, quæ nouationem nullam in dubio fieri constituit[27]. Vnde & si stipu-
latio ipsa præcedat, contractúsque aliquis certus deinde sequatur, non tamen mutuò
se tollunt[28], nisi expresse, vel delegationis iure, id actum[29]. Huc pertinet, quod si quis
duo vel plura instrumenta diuersis temporibus eadẽ de re facta habeat, ex vtroque rem
habere dicitur[30], dum tamen omnia ex se valeãt[31]. Nihil enim obstat, quin iterari actus
possint[32]. Vnde & sacerdotij collatio iterari potest defendétq; se electus, vera exceptio
ne velit[33]. Sic & restitutio natalium, qua pater ergo naturales officiosus est[34]: sicut &
20 excommunicatio[35]. Et hæc quidem ex regula procedunt. Cæterum quandoque † aliud
dicendum: vt cùm nouatio, vel delegatio, vel cõtractus reformatio facta proponitur[36].
Idem generaliter, quoties appareret id actum à partibus esse, vt nõ vterq;, sed alter tan-
tummodò contractus valeat. Quid enim, si cõtractus sequens iure cuiusdam solutionis
præcedentem extinguat[37]? quid, si actus ille, ad implementum alterius pertineat[38]? vide
tur enim actionis respectu, ad eum solummodò attendẽdum esse, qui expletus est, quia
principaliter id partes egerunt[39]: qua de re alibi disputandum est[40]. Ad hanc exceptio-
nem etiam spectat legis nostræ species, in qua expresse actum erat, vt quod ex alio con-
tractu debebatur, ex mutuo deberi inciperet. Qua in quæstione, quia necessarius est rei
interuentus, intelligunt Doctores solutioni paratam fuisse pecuniam: ídque actum vt
videatur ex causa primi debiti soluta, & deinde in mutuum transfusa. Vnde suprà con-
clusi, solam promissionem non sufficere, si id actum non sit, vt soluta videatur. Gene-
ralis ergo hoc in articulo sit hæc conclusio: Debitum ex vna causa, si mandatur alteri
solui, in aliud debitum per solutionem tranfunditur, priórque obligatio extinguitur:
vnde tali casu solutioni fit nouatio, cùm aliâs propria nouationis natura sit, vt absque
solutione fiat[41]. Transfunditur autem in quancunque contractus speciem: quando-
que in contractum dotis[42], si hoc actum sit: quandoque donationis[43], aliquando man-
dati[44], aliquando mutui, si res parata, actúmque id sit, vt mutuum fingi propter bre-
uem manum posit. Verùm & cùm in mutuum transfunditur, ipso iure actio directa

M v iubenti

1 d.l.4. & v. & l.j. §. fuit quæstionem. ad Trebell.
2 d.l. quoties.
3 l. pupillus. §. fi. de aut. tut. l. cùm ipse C. de contrah. emp.
4 l. si filius. §. 1 de contrah. empt. fa. l. tutor rerum. de admin. tut.
5 l. si mihi & quis. in fin. de legat. iij.
6 l. si chorus. § j. de leg. iij. Deci. consil. ccclxxxj.
7 l. cùm aurum. l. Quintus. §. j. de aur. & arg. leg.
8 l. nam & si fur. §. si l. eod.
9 l. cùm Stichus. & Pamph. de solut.
10 l. ex empto. § actio emp.
11 Diui l. ij. in prin. §. eod.
12 l. Paulus respõdit. de sol.
13 d. l. ij. §. j. l. cũ quid §. eod.
14 l. video. de eo qđ cer. loc.
15 l. iij. §. tit. ij.
16 l. eum qui. de probat.
17 l. præcipimus. C. de app.
18 l. fin. C. de edendo.
19 l. huiusmodi. §. qui seruum. de leg. j. l. si heres test. de actio empt.
20 l. diuortio. de neg. gest.
21 l. si remunerãdi. §. apud Iulia. mand.
22 l. nopost. de fide instru. gl. l. duobus. de excep. rei iu.
23 l. si duo patroni. §. Marcell. de iureiurand.
24 l. item illa. in fin. const. pec.
25 l. v. §. j. de verb. oblig.
26 l. ideo. §. pro socio. l. si stipulatum. de vsur.
27 l. fin. C. de nouatio.
28 d. l. item illa. §. fin.
29 l. si mandato meo. in §. mandati.
30 l. si quis ante. de acq. possessio.
31 l. qui bis. de verb. oblig.
32 Gl. l. licet. §. ea. de procu.
33 cap. post electionem. de concess. præb. vbi Abb.
34 Paul. consil. ccxxvij. Decius hîc.
35 Gl. cap. lex quorundam. de iud.
36 l. j. de nouat. l. iuris gentium. §. adeo. de pact.
37 l. in numerationibus. de solut.
38 l. quoties. sol. matr.
39 l. cùm eum. de nouat.
40 l. contra. ad Maced.
41 l. j. de nouat.
42 d. l. licet. §. j. d. l. nuptura. de iure dot.
43 d. l. ij. in fin. iure dot.
44 l. Iulianus. §. j. de verb. oblig.

iubenti acquiritur [1]. Secùs in aliis contractibus,quia qui ſoluit, iubentis procurator vi-
detur [2]. At per procuratorem, ſola vtilis actio domino quæritur [3]. Sed tamen hac in re
meliùs eſt Salıceti,Deciíque ſententiam ſequi, nullam differentiam in hoc conſtituen-
tium: quia æqualiter hiſce in caſibus lex fingit, à creditore ipſo breui manu numera-
tam pecuniam [4]. Propter igitur hanc legis fictionem directam actionem acquiri magis
crediderim [5]. Sed quid, ſi is † cui mandaui, vt ſolueret Titio, nondum ſoluerit? Et ſi res 21
eſt integra,clarum eſt,poſſe meipſum mandatum reuocare [6]: niſi cõtemplatione ipſius
debitoris, hoc à me illi mandatum fuerit [7]. Item niſi ille cui ſoluendum iuſſu meo erat,
iam ratum habuerit [8]: quia in libro rationum ſuarum,mei loco,ipſius debitoris nomen
repoſuerit, vt Iaſon poſt veteres exiſtimauit [9]. Hinc conſequens eſt, nec tum poſſe re-
uocari, cùm res non eſt integra: vt quia debitor promiſerit, illéque promiſsioni acquie-
uerit [10]. Quod tamen in iis non procedit,quæ aliàs naturâ ſui reuocabilia ſunt: vt cùm
mandatum gratiâ legati vel donationis cauſâ mortis factum eſſet [11]. Idem,ſi iuſſero ſol-
ui ei, qui creditor non eſſet [12]: videtur enim ille adiectus ſolutioni, vnde ſi exegiſſet,
actione mandati teneretur [13]: meritò in eius præiudicium reuocari mandatum poteſt [14].
Sed † nunquid,cùm iuſsi, debitori, vt ſoluat,& ipſe Titio promittit, confeſtim ſim libe- 22
ratus? Et non puto [15], quia non videtur fuiſſe eius,qui promiſsioni acquieuit, mens, vt à
priſtina obligatione priùs vellet recedere,quàm ſibi ſolutum eſſet [16]: quod duabus ratio
nibus fulciri poteſt. Prima, quia hodie interuentu nouæ perſonæ, non videtur fieri no-
uatio, nec ipſo iure, nec exceptionis auxilio [17]. Secunda, quia qui promittit quod alius
debet,videtur acceſſoriè potius obligari, ideo principalem non liberat [18]. Sed † tamen 23
perpetua hæc non ſunt. Quid enim ſi ſolenni delegatione debitorem tibi meum aſsi-
gnauerim? Clarum tunc erit me liberari [19], nouationémque fieri [20], idque etiam ſi ex-
preſsim nulla nouationis mẽtio facta ſit vt aduerſus Pontani opinionem, receptior eſt
ſententia [21]: videtúrque nouatio, etiam ſi delegatus non ſit debitor [22], dummodo per
ſtipulationem vice delegantis promittat, idq; ipſius delegantis iuſſu, vt Aretin.reſpon-
dit [23], Deciúſque aduerſus Iaſonem tuetur. Idem & ſi non ſtipulatione,ſed pacto nudo,
inter mercatores tamen,fiat promiſsio. Eadem enim eſt ratio,quando pacto nudo, inter
eos ex conſuetudine actio oritetur, dum tamen id expreſſe ageretur, vt fieret delega-
tio [24]. Idem ſi ſimpliciter debitor in ſtipulatione dixerit ſe ſoluturum vice mea, túque
illum acceptaueris: videtur enim delegationem factam [25]. Illa enim verba, Vice mea,
id videntur ſignificare [26]. Secus ſi dictum fuiſſet, Propter me [27], vel, Nomine meo: quia
hæc ſolùm ad ſimplex mandatum referuntur [28], ſicut ſi, Loco mei, dictum fuiſſet, vt
Paulus Caſtrenſis ex Marcelli nota cenſuit [29]. Verùm in hoc plerique diſſentiunt,cùm
idem ſit, Vice mea, vel, Loco mei promittere: nec Marcellus dubitat, quin tali quoque
caſu ſit delegatio: ſed diſtinguit, an ab initio mulier debitrix fuerit, an id minus. Cæ-
terùm illud † quoque dubium non eſt, ſi nomen debitoris tibi in ſolutum dedero, me 24
liberari [30]: quia aliud prò alio, volente creditore, ſolui poteſt [31]. Et ſicut res corpora-
les in ſolutum dari poſſunt, ita & debitorum nomina [32]: cuius rei exemplum hîc à
Bartolo relatum eſt. Cùm deberem tibi centum, dixi campſori vt tibi ſolueret, íſque
ſoluturum ſe tibi promiſit: cenſuit Bartolus me liberatum eſſe [33]: & ideo etiam ſi de-
inde campſor foro ceſſerit, non poſſe amplius inquietari, quia promiſsio ſolutionis
loco cedit [34]. Sed Paulus Caſtrenſis, Iaſon contrà, quia campſor mandatum non ob-
ſeruauit, qui ſoluere debuit, non ſimpliciter promittere, vt ex Caij reſponſo conſtat [35].
Verùm hæc ratio nihil me mouerit, cùm is, cui debitum ſolui poteſt, ſola promiſsione
contentus eſſe poſsit, dum tamen nomine ſuo is recipiat [36]. Si enim alieno, aliud eſſet:
quo caſu Caij reſponſum procedit. Cur enim non potuit creditor promiſsionem hanc
ſolutionis loco accipere [37]? Vnde & ſuprà concluſimus, ex ſimplici ſcriptura, qua in ra-
tionibus ſuis creditor ipſius cãpſoris nomen approbauit, liberari primum debitorem [38],
quia loco ſolutionis hæc acceptio cedit. Rurſus obiiciunt aliqui, quòd vt campſoris
promiſsio me liberet, opus ſit eum priùs mihi obligatum eſſe [39]. Sed hanc ego ſenten-
tiam ſuprà non probaui, quia nulla lege adiuuatur. Nec ratio vlla differentiæ proba-
biliter ſubeſt, cur magis liberer, ſi iam ante campſor erat mihi obligatus, quàm ſi in
præſentia velit ſe mea vice creditori obligare. Quid enim hoc ad creditorem, ex cuius
præſumpta mente oritur liberatio [40]? tametſi Socinus quaſdam rationes differentiæ
commentus ſit [41], ſed quæ facilè conuelli poſsint: quippe qui delegationem, eſſe no-
minis in ſolutum dationem credat, cùm omnino hæc plurimum differant. Solùm igi-
tur in hoc aduertendum † putauerim, an id actum ſit, vt delegatio fiat, ceu nomen in ſo- 25
lutum detur: an verò id actum non ſit: vt prioribus caſibus vera ſit Bartoli ſententia: po
ſteriore, non æquè. Deprænditur autem id ex coniecturis, qualis eſt quam Bartolus hic
refert, cùm creditor cui ſolui mandatum eſt, ſola promiſsione contentus fuit [42]. Niſi
enim

1 d.l.certi.§.ſi numos.
2 d.l.ij.in fin.
3 l.procuratori præſentis. de verb.oblig.
4 l.iiij.d.l.licet.§.j.
5 d.§.ſi numos.vbi dixi.
6 l.ſi cùm Cornelius. de ſolut.l.hoc iure.§.ſi quis dederit.de donat.
7 l.ſi cùm fundem.de pact.
8 l.ſi ego.de nego.geſt.
9 Ioan.And.rubr.de depoſit in Spec.
10 l.vtrum in fi.de conſtit.pec.l.fin.de ſolut.
11 l.cùm quis.§.j.de leg.iij.
12 l.ſi debitorem.de noua.
13 d.l.Iulia.§.j.d.l.ſi cùm Cornelius.
14 Socin.conſil.cclxvij.
15 Arg.d.l.item illa.in fin.
16 Alexand.conſi.x.in ſi.& xcv.in iij.cum ij.ſeq.
17 d.l.fin.C.de noua.Alex.l.qui vſumfruct.de ver.obl.
18 d.l.item illa.gl.authen.de fideiuſſ.in fin.
19 l.quamuis.§.interdum.ad Velle.
20 l.delegare.de noua.vbi Bart.
21 Gloſſ.l.iij.C.de nouat.Iaſ.hic.
22 l.Tribus.l.ſi quis delegauerit.l.ſeq.de nouat.& d.l.quamuis.
23 Aretin.conſil.v.
24 arg.d.l.ſi mandato.§.ſi.
25 Bal.Paul.l.ij.C.de exce.rei iud.Doct.d.l.qui vſumf.
26 d.l.delegare.
27 Bal.l.fin.C.ad leg.Falc.
28 Barto.l.xy.§.interdum.de legat.iij.
29 d.l.quamuis.§.ij.
30 l.Mæuia.ſolut.matr.vbi Iac.Bar.Alber.
31 l.ij.§.j.l.eod.
32 l.nomina.de hæred.vẽd.l.nomen C.quæ res pig.
33 Bald.l.fin.C.de conſtit.pecun.Curt.conſil.vij.
34 l.pupilli.§.ij.de ſolut.l.inter §.j.mand.
35 d.l.ſi debitorẽ.de nouat.
36 l.cui rectè.de nouat.
37 l.pen.§.penul.vbi Bart.ſolut.matr.
38 Ioan.And.d.rubr.de depoſ.Mod.hic.
39 Gloſ.d.l.Titius.Alexan.d.conſil.x.in ij.
40 l.debitorem.C.de pact.
41 d.l.qui vſumfruct.
42 d.l.cui rectè.

enim nomen illud ceu bonum approbasset, quorsum opus fuit, pro mandata solutione
promissionem solam accipere[1] Sed & si secuta campsoris promissione, creditor in-
strumentum mihi debitori reddiderit, satis apparet id actum, vt ego liberater[2]. Quid
rursus, si cùm ego ex vna causa tenerer, campsor ex alia promisit, nónne apparet, non
id actum, vt esset meus fideiussor[3]? Vnde cùm ex duabus causis, idem tibi solui non de-
beat[4], verisimile est actum, vt prior extinguatur: quod Albergotus. Socinus, Iason cen-
suerunt. Quid item, si ex creditoris rationibus deprændi potest id actum, vt ego liberer?
veluti si aduersus paginam, qua debitor cõstitutus eram, me creditorem eiusdem sum-
mæ, ob campsoris nomen is constituerit[5]. Quid, si conuentum à principio proponatur,
vt illi argentario nomen darem, nec in aliud quicquam ego me obligauerim: si dedi,
nónne liberor, tanquam quod pollicitus sum, præstiterim[6]? Videmus enim consuetudi-
ne hoc non Florentiæ tantùm (vt aliqui attestantur[7]) sed vbique inualuisse, quæ opti-
ma legum interpres est. Quod & dicendum: cùm conuentum proponitur, vt alium sub-
rogem, vel loco mei ponam[8], vel creditor dixerit, se campsorem pro bono nomine ha
biturum[9]. Quid enim aliud hæc verba significant, quàm me liberatum esse? His igitur
casibus putarem veram Bartoli opinionem, adeò, vt si campsor foro cesserit, periculo
creditoris conturbasse censeatur[10]. Nisi ego sciens breui eum decocturum, fraudatio-
nis causa tibi eius nomen obtulissem[11]. Idem, si cùm scirem nõ idoneum esse facultati-
bus, dolo malo obtuli[12]: vel aliàs eum tibi tanquam locupletem, assiduúmq; laudaui[13]:
vel periculo meo, vt accipias conueni[14], curaturúmve tibi promisi, vti solueret[15].

26 QVOD IGITVR. Colligitur † hinc ea regula, vt quod in duabus perso
nis statutum est, in vna quoque locum habeat. Cui non absimilis alia regula: Quod in
plurali numero constitutum est, ad singulare trahendum esse[16]. Item alia: Quod de plu
ribus simplicibus traditum est, in vno misto locum sibi vindicat[17]. Rursus alia: Paria
sunt, an lex vno contextu aliquid statuat, an ex plurium capitum coniunctione induci
possit[18]. Huc pertinet & illa: Cùm plura iura in vnius personam concurrunt, de eo tan
quam de pluribus iudicandum[19]. Quas omnes regulas intelligunt Doctores tum proce
dere, cùm eadem in vno est ratio, quæ in pluribus erat[20]. Addo ego idem esse, etiam si
prima facie minor ratio in vna persona quàm in duabus subiit[21]: idque legis nostræ ar-
gumento. In primo enim exemplo facilius mutuum induci potuit, quia verè res inter-
uenerat, id est, numeratio à debitore facta: hoc posteriore nulla numeratio fuit, & ta-
men idem iuris constituitur: tametsi Africanus dissimiles hos casus esse dixerit[22]. Vide
tur certè fortissima hæc esse antinomia, existimauitque Fulgosius dissensisse ab Vlpia-
27 no Africanum: aliúdque in eadem specie vni, aliud alteri visum esse. Sed † cùm vtrun-
que responsum à Iustiniano in iure nostro relatum sit, credibile est id ea causa factum,
quia dissolui huiusmodi pugnantia subtili aliqua diuisione posse viderit[23]. Aliqui vete-
res hîc in præsentia fuisse pecuniam, apud Africanum non fuisse crediderunt. Iacobus,
Bald. Alberic. Pontan. Castellio hîc inter præsentes, ibi sola epistola, & inter absentes
conuentum fuisse aiunt. Iason hîc stipulatione conuentum, ibi pacto nudo comminisci
tur. Alij nec pactum quidem nudum ibi fuisse, sed simplicem, per epistolam, pollicitatio
nem. Erunt & qui hîc conuentum vero contractu, ibi sola literarum obligatione cre-
dent. Erũt & qui hîc de mutuo vero, id est, gratuito, ibi de fœneratitio intelligẽt. Erunt
28 qui aliter: omnes malè. Ego ab Africano regulam, ab Vlpiano exceptionem † referri
arbitror: vt scilicet id pro regula constituamus, Debitum ex causa mandati, in mutuum
nisi res ipsa interueniat, non posse transferri. Excipitur, quoties fictione legis res ipsa
interuenire videtur. Ea tribus casibus locũ habet. Primus, cùm procurator pecuniam à
debitoribus exegit, actúmq; est, eius dominium ipsi domino quæri: quo casu cùm domi-
niũ mandantis sit[24], solo consensu potest in causam mutui illud trãsferre[25]. Cùm verò
procurator sibi, non autem mandanti, dominium acquirit, quo casu Africa. expresse lo-
quitur[26], secus est. Putauerim autem in generali administratore, in dubio actum cense-
ri, vt sibi potiùs, quàm mandanti, pecunię dominiũ quæratur[27]: tanquam propter pecu-
niæ numeratæ naturam satis sit, si tantundẽ domino restituat[28]: & ideo mãdati actione
eius rationem reddere compelli, non autem specialem eius pecuniæ possessionem tra-
dere[29]: hócq; in casu Mart. Rainerij, Innoc. Petr. Cin. quorundámq; aliorum veterum
sententiam defendi[30]. Alter casus est, quoties antè, quàm actio mandati plenè quæsita
sit, actum est, vt in mutuum transferatur: veluti si à principio mando tibi, vt à debitore
meo exigas, & postquã exegeris, eam deinde pecuniã in causam mutui vertas: & hoc in
casu Vlpianus loquitur, quẽ ego neutiquam arbitror mutare facti speciem: sed dum in-
quit, ex causa mandati, intelligo suprascripti, & de quo in præsentia agitur. Habétque
hic casus euidentem rationem: cùm enim à principio mandatum id, hac cum qualitate
iunctum sit, mirum non est, si in eius executionem facta solutio, in causam quoque
mutui

1 d. § abesse. l. iij. in fin. de fideiuss.
2 l. Labeo. de pactis. Bald. d. l. ij. Ias. hî.
3 d. § fin. auth. de fideiuss.
4 l. bona fides. de reg. iur.
5 Bald. l. fin. C. ad leg. Falc. Aretin. d. consil. v.
6 l. qui libertinus. § ij. de oper. liber. l. Stichus si hæredi. de statulib.
7 Comen. d. l. delegare.
8 l. ij. ad Trebel. d. l. qui libertinis.
9 d. § abesse. d. l. iij. in fin.
10 d. l. iij. fa. l. v. § idem Labeo. de instit. act.
11 l. si cùm dotem. § si mulier. solut. matri. vbi Dd. l. si quasi. de pign. actio.
12 l. promittendo. § j. de iur. dot.
13 l. iiij. in fi. de fideiuss. tut. Raphael d. l. delegare.
14 d. l. si mandato. in fin.
15 Bald. l. pro debito. C. de bon. autor. iud. possid.
16 l. ij. §. sed si vnus. vi bo. rap. Fel. c. omnes leges. j. dis.
17 l. ij. in princ. de ver. obl.
18 l. Gallus. § ille casus. de liber. & posthum.
19 l. autorem. de his. quib. vt indig. l. si pater. § 4. de adop.
20 l. iij. in prin. de duob. re. Dec. c. ex literis. de prob.
21 Argum. l. ij. § ex his. vbi Socin. de verb. oblig. & cap. fin. de simo.
22 d. l. qui negotia. mand.
23 l. ij. § contrarium. C. de vete. iur. enucl. l. j. § quibus. j. constit. Cod.
24 l. qui mihi donatum. de donatio.
25 l. certi. § fin. j. eod.
26 Versic. quia tunc nummi.
27 d. l. qui negotia.
28 l. Paulus respondit. de solut.
29 l. si ego. de nego. gestis. vbi Mart. & Petr.
30 Dd. d. l. qui mihi glos. c. si tibi absenti de præben. in vj. in glo. iij.

mutui proficiat [1]. Adde quòd tunc nomine domini exegisse videtur, & quæsitam man-
dati pecuniam in mutuum vertere: quod & Africanus, vt suprà docui, satis concedit.
Nec huic casui non conuenit contextus, quem ita Vlpianus ordinauit, vt verbum, Con
uenerit, subiunctiui modi præteritum perfectum significans, verbo, Debeas, postpone-
ret: quòd licet præsens videatur, ad futurum tamen refertur, nempe ad id tempus, quod
post conuentionem præsens deinde erit: quam interpretationem, omnes in clausula
codicillari probant, Si non valeat iure testamentum &c. verbum enim, Valeat, præsens
futurúmque complectitur [2]. Tertius est casus, cùm pecunia solutioni parata extat: par-
tésque conueniãt, vt in causam mutui ea pecunia retineatur. Propter enim breuis ma-
nus fictionem, adhuc mutuum erit, vt communis se habet intell ctus, qui alus potius le-
gibus quàm hoc Vlpiani, Africanique responso probatur [3]: difficilíúsq; hæc fictio ad-
sumetur, quum ab absentibus per epistolam conuentum fuisse proponatur: quoniam
fictio naturam imitatur [4]. Vnde absenti traditionem factam, rémq; iterum datam non
temerè fingitur [5]: Sicque suprascriptam Iacobi, Baldi, Alberici, Ludouici, Pontani, Ca-
stellionis interpretationem sustineri posse arbitror. Intelligunt autem Doctores sim- 29
pliciter fuisse paratam solutioni pecuniam, non autem in præsentia adlatam: quia si
præsens pecunia fuisset, non ex singularibus præceptis, sed communi regula mutuum
sustineretur. Per præsentiam enim rei, cum animo possidendi, vera numeratio facta
censeretur [6]. Vnde & traditum est, ex præsentia rei contrectationem *factam videri, & 30
ideo furti actionem aduersus falsum creditorem competere, qui rem coram se adlatam
alteri, fortè debitori suo, solui iusserit [7]: cùm secùs sit, si res ipsa repræsentata non esset.
Non enim contrectare rem quis videri potest, nisi res ipsa præsens fuerit. Quod si falso
credens me centum tibi debere, debitori meo mandauero, vt tibi soluat, isque fecerit,
agam contra te furti, tametsi pecunia nunquam mihi præsentata sit [8]: vt aduersus Paul.
Castrensem recepta est Bartoli sentẽtia. Cùm enim iussu meo debitor numerauerit, vi-
detur mihi numeratum fuisse: & ideo tãquam dominus pecuniæ furti agam. Hoc enim
casu falsus creditor verè contrectat: in præcedenti, non ipse creditor, sed delegatus ab
eo contrectat. Quod non satis perpendentes aliqui, temerè Castrensi adhærent. Sed
quo modo † probabitur, præsentem fuisse pecuniam? Finge, in instrumento scriptum 31
est, Titius mutuauit Sempronio decem: an præsens videbitur fuisse pecunia? & Barto.
censuit his verbis non probari, & ideo solùm ciuile mutuum contractum existimabi-
tur [9]. Vnde cùm depositum ciuile non reperiatur, apparet aliud esse, si dictum sit, depo-
suit: quod Socin. respondit [10]. qui idem quoque censet, cùm dictum est, mutuauit re ipsa
factóque interueniente: his enim verbis indicatur nõ de mutuo ciuili, sed naturali agi.
Qua tamen in re sunt qui hîc dissentiant. Sed & si scriptũ sit, Dedit & numerauit Sem-
pronio decem, tunc omnes fatentur de rei ipsius præsentia scripturam loqui: quia nu-
merandi *verbum ad rem ipsam præsentem refertur [11], estq; naturæ potiùs, quàm iuris 32
verbum [12]: quod & ego cum cæteris probo: nisi cùm constaret, nullam numerationem
factam tunc fuisse, sed delegationem. Vt enim à pœna falsi notarium excusaremus, alia
interpretatio fieri posset [13]. Idem, si nihil de delegatione probaretur, sed de alia simplici
cõuersione, vt in vltimo textus nostri casu: excusaretur enim adhuc notarius, cùm nul-
lum debitori damnum inde oriatur [14]. Omnino enim exceptionem non numeratæ pe-
cuniæ debitor nullam habebat [15]. Idem, si probaretur, pecuniam saltem in sacculo ad-
fuisse: licet enim propriè numerata dici non possit, tamen quia erat præsens excusatio-
ni notarij sufficit [16]: potest enim volentibus partibus solui pecunia in sacculo [17]. Vnde
excusatur †notarius à dolo, absque quo falsum non patratur [18]. Quapropter & ex con- 33
suetudine excusatur, vt quia solerent notarij verbo numerationis vti, etiam si verè da-
ta non esset pecunia, vt Iason ostendit: idem esse subiiciens, si id verbum Iurisconsulti
alicuius auctoritatem secutus, adiecisset, cùm ea lege instrumentum confecisset, vt ex-
tendere illud arbitrio sapientis posset [19]. Excusatur enim à dolo, qui grauis viri auctori-
tate motus est [20]. Sed quid, si scriptum sit, quæ habuit in præsentia mei notarij: an si pe-
cunia solùm fuisset presens, verbũ, Habuisse, rectè positum esset? Et omnes consentiunt,
potuisse notariũ ita scribere [21]: & fraudi ei nihil esse, quòd non viderit re ipsa à credito-
re asportari. Qnamuis enim præsentia pecuniæ, sola iuris interpretatione traditionem
inducat [22], tamẽ verè possessio acquiritur [23]: quod Decius hîc tradidit. Quid, si pecunia
non præsens, sed solutioni parata solùm esset? Et si facta sit delegatio, vel debiti conuer-
sio, qualis in casu legis nostræ est, tradũt Doctores excusari his quoq; verbis notariũ [24].
Sed rursus quæritur: Quid, item si pecunia quidem præsens fuit, vel etiam numerata, ve
rùm creditor incontinenti secum reportauit: an documẽtũ notarij falsum conuince-
tur, qui de numeratione attestatus est? Et constat omnium sententia, documentum non
esse falsum: licet quibusdam casibus numeratio ipsa tanquã simulata, subuerti posset [25].
Vnde

1 l. rogasti. §. si tibi. ff. eod.
2 Bart. l. j. de iur. cod.
3 d. l. si sponsalib.
4 l. qui ad certum. locati.
5 l. qui decem. §. idem re- sponsum. in fin. de solut.
6 d. l. pecuniam. de solut. d. l. j. §. si iusserim.
7 l. falsus §. sed si is. de furt.
8 l. iij. § fin. de donat. inter vir.
9 l. ij. §. fin. ff. eod.
10 Socin. consil. cxliij.
11 Bart. l. si ex cautione. C. de non num. pec.
12 Alex. consil. clxxix. in ij.
13 Bart. l. prædia. de acquir. possess. Bald. l. si ex pretio. C. titu. eod.
14 Glos. l. damus. C. de fals.
15 l. frustrà. l. aduersus. C. de non num. pec.
16 Bald. d. l. si ex cautione. q. vij. & rub. C. de fide instr.
17 l. cùm seruus. de condit. & demonst.
18 l. nec exemplũ. C. de fal.
19 Bald. l. captatorias. C. de testament. milit.
20 Glos. l. Titio fundus. de cond. & demonst.
21 d. l. pecuniam.
22 l. quod statuliber. in fin. de donat. caus. mort. d. §. si iusserim. vbi Aretin.
23 l. certè. de precar. l. quod meo de acq possess.
24 Arg. d. l. iij. §. fin. de do- nat. caus. mor.
25 l. qui sic. de solutionib.

Vnde in actibus quibus aduersus dispositionem legis, vel in fraudem tertij aliquid indu-
ceretur, documentum hoc infirmari posset [1]. Alioquin documento standum aiunt: vi-
deretúrq; is qui restituit, donasse [2]: qua in re ad argumenta & coniecturas recurrédum
esset. Sed hæc à legis nostræ materia longiùs recedunt, & ideo alibi potius referenda [3].

SVMMAE.

2 ☞ *L. Si socius. explicari.*
3 *Societatis quæri: ex causa diuersum.* 4.
6 *Socius, inuito socio, mutuat: nisi in casu.*
8 *Mutui & locationis discrimen.*

LEX XVI.

SI SOCIVS. Cùm quisq; dominus de re sua liberè dispone-
1 re posit [4], dubium non est, id iuris socio esse, vt rem * propriam arbi-
2 trartu suo distrahat. Sed, vt lex † nostra probabilis dubitationis ali-
quid contineat, intelligenda videtur, quando ne mutuò pecunia da-
3 retur, socij contradicentis intererat: cuius rei exemplum cõmuniter
in socio † omnium bonorũ adducitur: in tali enim contractu, constat
dominium rerum præsentium ipso iure statim communicari: quia
alter videtur constituere, se pro altero possidere [5]: vnde tanquam possessio tradita sit,
transferrur dominium [6]. Capitur autem hæc præsumptio (vt aliqui existimant) speciali
fauore societatis: vt alij verò, quia personæ titulus vniuersalis accedit [7]: rerum verò de-
inde quæsitarum, si nomine communi quæsitas appareat, arbitror eadem ratione domi
4 nium statim censeri communicatum. Quòd † si proprio nomine quæsierint, secùs est [8].
sed solum actione pro socio cogi ad communionem rei ipsius possunt [9]. Hoc igitur casu
probabilis est legis nostræ dubitatio, cùm hic socius nomine suo quæsitam post commu
nionem pecuniam mutuat. Videbatur non posse: quia eam communicare tenebatur: &
5 tamen diuersum hic responsum est. Actio enim * personalis non impedit, quin rei ipsius
dominus eam alienet, dominiúmq; transferat [10]: quod & in venditore cõstitutum est [11].
Ego in socio quoque particulari dubitari posse crediderim, quoties verisimiliter sua in-
teresset pecuniam non alienari: vt quia non ipsius sortis societatem, sed vsurarum inde
6 percipiendarum contraxerint [12]. Interest † enim cuiuslibet, sub grauioribus locari, ma-
ximéq; idoneis nominibus. Sed tamen supradicta ratione respõsum est, non ideo posse
à socio impediri, quin res credita sit [13]: minus enim iuris hîc, quàm vniuersalis habet:
vnde & agere non potest, vt res societati debita communicetur, sed vt pretium tan-
tum [14]. Sed quid iuris, si socius testatò eum cui mutuabatur, admonuerit, ne ab alio so-
cio acciperet? Et hîc videtur probari, nullius momenti talem esse contradictionem:
quod ego faterer, nisi in fraudem ille crederet, soluendóque non esset [15].
7 QVOD SI COMMVNEM. Regula iuris est, in re communi * neminem
nisi pro parte sua, disponere posse [16]. Vnde vnus sociorum ex facto alterius non obliga-
tur [17]: idque nisi quatenus posse fieri expresse actum est. Quapropter si societas contra-
cta sit mutuãdæ pecuniæ causa, poterit vnus socius etiam pro aliorum parte credere [18],
8 dum † tamẽ nomine societatis faciat [19]. Idem si tacitè actum sit, vt quia plures campso-
res in solidum exerceant [20]. In contractu quoque locationis aliud receptum est: potest
enim certæ partis indiuisæ dominus totum locare, si vtiliter gesserit [21]. Cùm enim huius
modi negotium pro parte expediri non posit, vtilitatis causa id admissum videtur [22].
Specialiter quoque in fisco constitutum est, vt rem communem solus vendere posit [23].
Sed & socius qui rem communem negligit, si admonitus pro parte sua non reficiat,
alius reficere potest, imò post legitimum tempus totum acquirit [24].

SVMMAE.

2 ☞ *Filiusfa. agentis remedia.* 12.
3 *Sententiam variè exequi.* °
4 *Seruitutis reuocanda remedia.*
5 *Remediorum ex causis concursus.*
6 *Filiusfa. in casibus sine patre agere: eius remediũ.* 7.
8 *Munera non subeunt scholastici.*
11 *Iudicij extraordinarij forma.*

LEX XVII.

1 CVM FILIVSFAM. Cùm vulgò proditum * esset, non
posse filiumfam. in iudicio absque consensu patris esse [25], idque etiam
2 si cognitio summariè & de plano expediatur [26]: dubitatum † fuit, quid
iuris, si filiusfam. qui ex necessaria vel probabili aliqua causa à patre
aberat, agere necessum habet. Et respondetur, ei extra ordinem suc-
currendum esse, idque officio Iudicis, vt sensit hîc Accursius [27]: vel vti
li actione, vt Vlpianus [28]: vel actione in factum, quam filiisfam. competere alibi tradi-
3 tur [29]. Ego aliâs † eadem esse hæc remedia, officiúmque Iudicis quandoque actionem in
factum appellari, disputando ostendi [30]. Vnde executio sententiæ nunc officio Iudicis,
nunc

1 l. eos. verb. aliquid detrahere. C. de vsur. Bart. l. Titia. in prin. de verb. oblig. l. per diuersas. C. mãdati. quæst. vij.
2 l. si quis duos. de solut.
3 l. post contractum. de donat. & l. serui electio. §. j. de legat. j.
4 l. in re mandata. C. man.
5 l. j. pro socio.
6 l. quod meo. de acq. poss. l. traditionibus. C. de pact.
7 l. si adoptauero. de proca.
8 l. si quis societatem. pro socio.
9 Anchar. consi. cclxxviij. materia de qua. Alex. consi. xlix. in v.
10 l. fi. in fi. de cõtrah. emp.
11 l. quoties. C. de rei vẽdic.
12 l. cùm duobus. §. si in cõfunda. pro socio. Bal. l. j. quæst. j. C. pro socio.
13 d. l. fin. §. fin.
14 l. si vnus. §. j. pro socio. Ias. hîc.
15 l. ait prætor. §. si quis particeps. quæ in frau. credit.
16 l. nemo. pro socio.
17 l. iure societatis. eod. tit.
18 d. l. nemo. vbi Bart. Bald. l. j. C. qui testam. face.
19 Bald. d. l. iure.
20 l. cùm te in Gallia. vbi Petr. Cin. Iac. C. eod.
21 Argum. l. hæredes. §. si vnus. fam. ercis.
22 Bar. l. & hæc. §. fundum. loc.
23 l. j. C. de comm. rer. alie.
24 l. iiij. C. de ædi. priua. d. l. cũ duobus. §. idẽ respõdit.
25 l. fin. §. j. C. de bonis quæ liber.
26 l. iij. §. sed verum. de minor. verbo, inuito patre. Bald. l. ne quicquam. §. de plano. in fi. de offi. procons.
27 l. pecuniæ. §. persecutionis. de verb. sign.
28 l. si longius. §. j. de iud.
29 l. si libertus. de in ius voc. l. in factũ. de act. & obl.
30 Parad. lib. j. cap. x.

nunc actione in factum fieri dicitur [1]: quandoque & vtili actione [2]. Sic reuocatio † in 4
seruitutem ob causam ingratitudinis à liberto commissæ, nunc extraordinario reme-
dio, id est, officio iudicis inducitur [3]. nunc actione in factum [4]. Sic de restitutione quo-
que in integrum loquuntur Iureconsulti [5]. Idémque cùm ex † variis figuris causarum 5
æquum est actionem dari [6]. nam & exercitores ex magistrorum contractu extraordi-
nem iuuari constat, id est, vt Accur. censuit, vtili actione [7]. Sic & ex interdictis vtilem
actionem dari, alibi in factum agi dicitur [8]. Quoties enim ex æquitate in aliquo facto
prouidendum est, omissúsque à lege casus supplendus, vtilis actio competit [9]: quæ & in
factum, itémq; extraordinarium remedium dici potest [1]: non quòd specialiter acceptę
hæ actiones, quandoque simul non differant, cum variis modis actio in factum, sicut &
actio vtilis accipiatur [11]: sed quòd id officium iudicis non tam ex iure, quàm ex bono &
æquo proueniens, hisce actionibus expediri dicatur, hocque casu pro iisdem accipian-
tur: licet hactenus nostri Doctores alitor senserint. Hoc igitur † ex responso adnotan- 6
dus est casus, quo actio filiofamiliàs proprio nomine competit: is est, quoties suggeren-
te æquitate id factum intendere ei licet [12]: quo de casu Vlpiani responsum intelligen-
dum ego censeo [13]: cuius de ratione sensúq; adhuc sub iudice lis est. Alius est casus, cùm
filio iniuria est facta [14]: siue enim ex lege Cornelia iniuriarum agat [15], siue querelam
inofficiosi testamenti proponat [16], suo nomine admittitur. Cuius rei illa ratio adduci-
tur, quia sibi principaliter, non autem patri facta est iniuria. Idémq; est in actione, quod
vi aut clàm [17], cùm ex capite violentiæ facta sibi est iniuria, vt Dinus & Rain. inter-
pretantur [18], quos & nos sequimur [19]. Alius est casus in actione depositi & cõmodati [20].
In his enim contractibus de solius detentionis restitutione agitur, quæ meri facti est,
cuius etiam seruus capax est [21]: exigitúrque in eis exuberantiur bona fides, nec excep-
tioni dominij locus est. Vnde meritò concessum est [22], vt quòd filiusfamiliàs deposuit,
vel commodauit, repetere possit [23], vt Raphaël Com. censuit, cui & ego adsentior. Nec
me mouet Iasonis argumentum, quasi idem in contractu locationis statuendum hac ra
tione fuerit. Respondeo, ob locationem dari pensionem, quę propter fructus præstatur:
at fructus, portio rei sunt [24], & ad dominum, vel bonæ fidei possessorem, seu qui ab eis
causam habeat, pertinent [25]. Vnde consequens † est, vt si deposita sit pecunia, non in 7
sacculo, sed numerata quia dominium in accipientem transit [26], non possit filiusfa-
miliâs directa actione depositi agere: sed necessariò tunc vtili, propter patris absen-
tiam experiatur [27]. Hoc enim casu non detentione, & sic de mero facto agitur: pa-
rúmq; hic contractus à mutuo, de quo in lege nostra, distat. Sed nunquid his casibus fi-
liusfamiliâs agens, cauere tenebitur, patrem suum ratum habiturum? Et cùm nomine
proprio agat, constat non teneri [28]. Secus si patris nomine ageret [29], vel debitor soli fi-
lio soluens, propter communionem rei non liberaretur [30]. Idem si rei petitæ vsusfructus
ad patrem pertineret [31].

VIATICVM. Viaticum, id est, pecuniam quæ iter facienti necessaria est,
quáque quis se toleret, dum absens est. Vnde viaticari Plauto, viaticum consumere di-
citur. Argumentantur tamen hinc Doctores, scholasticos donec in gymnasio sunt, cen
seri in via esse. Vnde si lege † municipali cautum sit, vt qui habitatum in ciuitatem ve- 8
nerit, munera cum quibus ciuibus voluerint subeant: non cõtinebitur is, qui studiorum
causa in vrbem venerit [32]. Quam sententiam & ipse sequor. Cùm enim de muneribus
subeundis agatur, non videtur quicquam respectu simplicis habitationis inductum, sed
solùm ratione contracti domicilij. Vbi enim quis perpetuam * sedem constituit, ibi su- 9
bire munera debet [33]. At qui studiorum causa alibi agit, ad tempus agere censetur [34]:
meritò de tali non sensisse lex videtur. Quod si simpliciter in lege scriptum sit, qui ad
habitandum in ciuitatem venerint, fruantur tali beneficio: putauerim etiam scholasti-
cum contineri, dum tamen aliquo tempore habitauerit. Qui enim obiter manserunt,
non dicuntur habitasse [35]: & quia verbum, Venerint, intelligitur, & manserint [36], Mo-
ueórq; proprietate verbi: quia aliud est habitatio, aliud domiciliũ. At lex de habitante
loquitur: dubiúmque non est, eum quoque habitare, qui ad tempus habitat [37]. Moueor
& ratione legis, quæ non alia fuit, quàm vt plurium peregrinorum aduentu, ciuitas lo-
cupletaretur. Vnde pro tempore quo locupletatur, debet quoq; beneficia sua eis indul-
gere [38]. Adde, quòd lex huiusmodi * fauorabilis est, & ideo interpretatione adiuuãda [39]. 10
Nec me mouet, quòd in disputatione testatoris, seruns qui studiorũ causa abest, abesse
non videtur: qnia id non ex vi verborum, sed ex præsumpta testatoris mente inducitur.
At lex municipalis secundum verborum vim, rationémque suam accipienda est [40].

EXTRAORDINARIO. Certo apud veteres ordine, quibusdámque
formulis, tam publica iudicia, qnàm priuata tractabantnr: quæ deinde in vsu esse desie-
runt [41], vnde cœperunt iudicia omnia extra ordinem reddi [42]. Sed magis specialiter
extraor

1 l. inter a. de re iudi. vbi Bar.
2 l. fin. de re iudic.
3 l. j. C. de liber. & eo. lib.
4 l. iij. eod. tit.
5 l. in causæ. ij. de mino.
6 l. sancimus. C. de sacrosanct. eccles.
7 l. j. §. est autem. in fin. de exerc.
8 §. fin. de interd. instit.
9 l. pen. si quadru. paupe. fe. l. curatoris. C. de neg. gest.
10 l. ij. C. de instit. & subst.
11 d. §. fin. Bart. l. j. de actio. & oblig.
12 Argum. l. j. vbi glos. C. qui admit.
13 d. l. in factum. de actio.
14 l. filiusfamil. versic. sed filia. de procura.
15 l. lege Cornelia. §. an lege. de iniur.
16 l. filius. de inoffic.
17 d. l. filiusfam.
18 l. denique. §. j. quod vi aut clàm.
19 Argum. l. j. C. si per vim, vel alio modo.
20 l. Iulianus. §. depos. d. l. filiusfam.
21 l. stipulatio ista habere. §. hæc quoque. de verb. obl.
22 l. j. §. si prædo. depo. l. ita commoda.
23 l. bona fides. depos.
24 l. cùm filius. §. dominus. de leg. ij.
25 l. si seruus. §. locaui. de fur.
26 l. in naue. loc.
27 d. l. si longiùs. §. j.
28 d. §. in lege Cornelia.
29 l. filiusfam. qui satisdar. cogan.
30 l. si cùm dotem. §. si patri. sol. matrim.
31 Bal. l. j. C. de bon. matr.
32 l. Seiæ. §. Pamphilæ. de fundo instr. l. quæsitum. de leg. iij.
33 l. ij. C. de inco. lib. x.
34 l. nihil. de capti. l. ij. C. de verb. signific.
35 l. j. pen. resp. de his qui deiece.
36 c. j. de iudic.
37 l. lex Cornelia. §. domũ. de iniur. l. j. de iis qui deiece. rubr. & de vsu & hab.
38 l. quæ tota. de rei vend.
39 Bald. consi. cxcviij. in ij. Fulg. consil. lxxv.
40 l. fin. de ædil. edi. l. fin. §. quoties. de public.
41 l. ordo. de public. iud. l. antepen. de nego. gest.
42 §. fin. instit. de interd.

11 extraordinarium † iudicium dicitur,quod officio iudicis implorato constituitur [1], quoties ex æquitate alicui succurrendum est,quia remedium ordinarium desit [2]. Qua ratione censuit Bart. si statuto regulariter sit permissa inquisitio, quamuis tale remedium iure nostro extraordinarium sit, tamen incipere ordinarium fieri [3]. Quod & in indictionibus cæterisque similibus dicendum est [4].

12 SVBVENIENDVM. Sed quid,si † pecunia non sit consumpta? Et Fulg. Alexander, Iason, vtilem rei vendicationem dari censuerunt,tanquã dominium translatum non sit [5]: non enim potest videri id à patre mandatum, vt filiosfam. viaticum in necessarios vsus sibi datum mutuet [6]: meritò ergo nullum transfertur dominium. Contrà Petrut. & Decius: quia lex actionem vtilem,nõ distincto,pecunia extet,an ne,dari ait [7], vt speciale hoc casu sit, videatúrque filiusfam.propter patris absentiam etiam dominium transtulisse. Sed ego tot specialia multiplicari non temerè crediderim [8]: cùm nihil obstet, ea actione, quæ alioquin patri competeret, filium vtiliter experiri posse. Nam nec ratio vlla subest,vt diuersæ speciali alia excitetur,

SVMMAE.

1 *Translationem impedientes causæ. 5.*
6 *Dissensum dominij translationi non obesse. in casibus. 11. 12 13.*
8 *Clausula, omni mel. modo. præsumenda causa.*
10 *L. Si ego. & l. cùm in corpus conciliari.*
14 *Soluens sciens re nocato procuratori repetit.*

LEX XVIII.

1 SI EGO. Dissensus † in casu contractus translationem dominij impedit:quod tribus exemplis hic ostenditur: quorum duobus postremis,is qui accepit,animo restituendi accepit:in primo verò, qui dedit,
2 non eo animo dedit,vt ampliùs sibi restitueretur. Vnde re *cõsumpta, conciliatur secundum eius voluntatem contractus. Sed quænam est ratio,vt dissensus in causa translationem dominij impediat? Et constat
3 nuda ex traditione *dominium transferri non posse [9]. At traditio † dicitur nuda,cuius
4 nulla est causa. Ea autem est nulla, in qua partes non consenserint: cùm vt contractus
5 perficiatur, oporteat in idem placitum concurrere partium consensum [10]. Huic † nostræ regulæ vicina est & alia, quòd error tradentis dominij translationem vitiat [11]. Vt enim dominium transferatur,oportet causam translationis vel veram esse,vel ab vtraque parte pro vera habitam [12]. Non tamen perpetua est nostræ hæc legis proposito,sed
6 aliquibus casibus locum sibi non vendicat [13]: hi,quod ad hanc legem † attinet,sunt quatuor. Primus est,cùm constaret eam fuisse dantis mentem,vt omnino dominium transferretur:vt Alexand.hic censuit [14]. Quod ego intellexerim,etiam si non expressim,sed
7 probabilibus cõiecturis id eum voluisse præsumeretur. nam & clausula,Omni *meliore modo.quandoque propter quorundam actuum fauorem præsumitur [15]. Qua ratione
8 si iuratus † tradidisset, satis præsumeremus, voluisse eum qui iurauerit, omni meliore modo actum sustineri, quoniam ea iuramenti vis est [16]. Idem opinor etiam dicendum, cùm recipiens eo animo fuit, vt vellet quoquo modo actum sustineri: quæ præsumptio in dubio videtur capienda [17] in ea specie,cùm alter donat, alter tanquam mutuum accipit: verisimile enim est,accipiêtem potius de sua opinione remissurum, vt contractus teneat,& ideo dominium transferatur: sicq; Iuliani respõsum [18] aliqui veteres intellexerunt [19], quod & ego probo. Ibi enim nulla in traditione,quò minus omnino valeret,
9 suberat ambiguitas, sed in sola translationis causa. Nam & fortior est quæ ex * facto, quàm quæ ex verbis oritur præsumptio [20]. Vnde qui accipit, cùm sciat dominium in se non nisi ex dantis voluntate trãsferri posse [21], satis videtur,rem accipiendo,dantis legi acquieuisse:licet humanitate quadam restitututũ se tanquam mutuũ dixerit, Procedet igitur legis nostræ primum hoc exemplũ,cùm omnino constat,obduratã esse accipientis opinionem,vt aliter quàm ex mutuo non habeat:quod arbitror,& Petr.Besut.sensit,
10 & defendi iure nostro potest.Cõcordabitúrq; * facilimè Iuliano Vlpianus, cùm ille In casu dubio, noster in claro loquatur; tametsi in diuersam sententiã frequẽtius itum sit.
11 Sequens est casus,cùm † vtraq; causa eundem finem irreuocabilis trãslationis inducit: vt si Stichum tibi tanquam ex testamento tibi debitum dem, tu tanquã ex stipulatu recipis, vtroq; enim casu irreuocabiliter tuus fit Stichus. Idem si centũ donationis causa dem,tu tanquam creditam pecuniam recipias,id est,iure solutionis eius pecuniæ,quam antea mihi credidisses [22]: vtroq; enim casu pecunia irreuocabiliter fit tua,vt Oldradus, Aret.Ias.Dec.interpretantur. Quæ sententia in se vera est, nisi q. Iuliani verba violat, dum creditam interpretatur, id est,debitam. Et hinc consequens est, in secundo textus nostri exemplo,cùm ego animo pecuniã deponendi trado, tu animo mutuam habendi accipis

1 l.si cui legatum. de cond. & demonst. l.j. de variis & extraord.cogni.
2 l. in causæ.§.j. de min. l.si fartum. manda.
3 Bart. l.si maritus. §.si extraneus. de adult. Doct. in rubr. extrà de iud.
4 l.j.in si.C. de indict. lib. x
5 Arg. l.si is cui.de solut.
6 l.sed & Iulianus. §.quod dicitur.ad Macedon.
7 d.l.si longius.§.j.
8 l.j.C.de dotis promiss.
9 l.nunquam nuda.de acq. rer.dom.
10 l.in omnibus. vltim. de acti.& oblig.
11 l.iij.§.subtilius.de cond. caus.da.l.j.de offic.procons. Cæs.vbi Dd.
12 l.j.de condic. indeb. vbi Doct.
13 l.si is,cui.de legat.ij. vbi Bart.
14 Arg.l.seq.in princ.
15 Gloss. l.cohæredi verb. non valuit.de vulg.
16 l.cùm pater.§.filius matrem.de leg.ij.
17 l.iij.de testam. milit. l. quoties.de reb.dub.
18 l.cùm in corpus. de acq. rer.do.
19 Gloss. hic. & Bart.l.j.de offic.procur.Cæs.
20 l.Paulus respondit.rem ratam hab.
21 l.id quod nostrum. de reg.iuris.
22 d.l.cùm in corpus. in si.

accipis, neceſſariò intelligendum eſſe, cùm depoſitum numeratione pecuniæ factum
non eſt: quia alioquin transferretur dominium [1]. Et ideo vtraque cauſa ad eundem ef-
fectum tenderet. Vnde & hac diſtinctione non vitiaretur contractus. Tertius † eſt ca- 12
ſus, cùm debitum verè præcedebat, dein ſubſequitur traditio. Si enim alter ex vna cau-
ſa moueatur, alter ex præcedentis debiti liberatione, diſſenſus talis non vitiat, ſed do-
minium transfertur, idque liberationis fauore. Et hoc modo Iuliani reſponſum accipi
crebrius traditum eſt [2]. Vnde conſequens eſt, ſi tibi decem donationis cauſa promiſe-
rim, deinde eam ſummam numerem, & in traditione proteſter ex cauſa mutui dare, tu
verò ſimpliciter accipias animo ex præcedẽte donationis obligatione potius recipien-
di, transferre dominium, & proteſtationem meam non obeſſe, cui tu expreſſe non con-
ſenſeris [3]. Semper enim ea fieri debet interpretatio, vt actus ex neceſſaria potius cauſa,
quæ præceſſerit, celebratus videatur [4]: cùm in neceſsitatibus nemo liberalis exiſtat [5].
Quartus † eſt caſus, cùm numi ipſi conſumpti ſunt: ſaltem enim exceptionis ope con- 13
firmatur ſecundum dantis intentionem contractus. Cuius rei illa eſt ratio, quia ſi ani-
mo donandi tibi tradam, tu animo mutuandi accipias, cùm ſcias contractum non va-
lere, ſi rem conſumas, videris voluntati meæ acquieuiſſe: ſatiſque in contractibus eſt, ſi
vtriuſque voluntas etiam ex poſtfacto conueniat [6]. At ſi rem non conſumpſeris, in diſ-
ſenſu primo perſeueraſſe videris: vnde ante ius tibi acquiſitum, poſſum mutare ſenten-
tiam, & rem repetere, quia donationem adhuc non acceptaſti [7]: nec acceptatio poſt
pœnitentiam meam facta, te iuuaret, cùm res amplius non ſit integra [8]: quia vtriuſque
voluntas non conuenit [9]. Vnde exiſtimauerim, ſi pecunia extet, & antequam ego repe-
tam, tu proteſteris ex cauſa donationis velle te rem habere, perinde confirmari con-
tractum, atque ſi conſumpſiſſes [10]: ſicq; Accurſij, Bartolique crebrius receptam ſenten-
tiam defendi. Sed pone, Procurator † creditoris mei reuocatus, ſciens à me centum re- 14
cepit animo me decipiendi, cùm tamen non deciperet, quia & ipſe reuocationis con-
ſcius eram: nunquid ſi ab eo repetam, excipere poterit? Et Paulus Caſtrenſis exiſtimat,
legis noſtræ argumento poſſe: tanquam ſcienter ſoluendo, videatur donaſſe [11]. Contrà
Baldus & Angelus [12]. Cùm enim procurator animum furti faciendi habuerit: propter
delictum ſuum, hac exceptione indignus eſt [13]: limitandáque erit hoc caſu legis noſtræ
regula: quod & Alexander ſenſit, & nos probamus. Non enim habuit hic animum do-
nationis nomine accipiendi, ergo donationis prætextu defendi non debet [14]: eiúſque
exceptio hoc caſu, doli replicatione, ne ex damno lucrum faciat, tolletur [15].

1 l. in nauc. loc.
2 d. l. cùm in corpus.
3 d. l. un. §. item ſi prædixerit, nam. camp. ſtab. Barto. l. ſi cùm dos. in fin. rer. amotarum. & §. morte. de operis nou. nunt.
4 l. inter eos. §. j. vbi Barto. de fideiuſſ.
5 l. rem legatam. de adim. leg.
6 l. ſi ſtipuler. §. fin. de verb. obligat.
7 l. ſi. in fin. de legationib.
8 l. qui Romæ. §. Flauius. vbi Bart. de verb. oblig.
9 l. ſi pater. de manumiſſ. vin. l. ſi ego. §. ſi res. de iur. dot.
10 Argum. l. ſi tibi dederim. de don.
11 l. cuius. de reg. iur. Bart. l. diſpenſatorem. de ſolut.
12 Bald. l. falſus. verſ. quæro. C. de furt.
13 l. ſiue hæreditaria. de neg. geſt.
14 Bart. l. j. de don.
15 l. viro atque vxore. ſolu. matr. vbi Bart.

SVMMAE

2 *Actionem in caſibus præter mentem partium naſci.*
3 *Donatio cau. mort. ex cauſis reuocabilis. 4. 5. 6. 7.*
8 *L. Non omnis. ſenſus.*
9 *Pœna committendæ tempora. 10.*
11 *Serui ſui & alieni in manumiſſ. diſcrimen.*
14 *Perire pupillo rem non debere, ni meliore factus.*
15 *Conſumptionem probet pupillus.*

LEX XIX.

NON OMNIS. Numeratio * ſecundum contrahentium men- 1
rem regitur: nec inde obligatio prius naſcitur, quàm actum à partibus
ſit: quod duobus exemplis hic probatur. Quandoque † tamen extra id 2
quod agitur, oritur obligatio: quod in quaſi contractibus regulare
eſt [16]. Sed & quandoque quadam ex æquitate actio vtilis conceditur [17]:
quod Baldus propter ſecundariam (vt ipſe loquitur) partium inten-
tionem eſſe cenſuit. Decius verò eo in caſu negat, ſed omnẽ vim æquitati legis tribuit.
Verùm negari non poteſt, ex ſecundaria quoque intentione, præter id quod principa-
liter actum eſt, contractus ſuſtineri. Cuius rei exempla ex ea regula accipi poſſunt, qua
traditum eſt, ſi id quod vt agimus non valet, ſaltem valere vt poſſumus [18]. Item ex alia,
qua dicitur, pro expreſſo haberi id quod veriſimiliter partes, ſi de eo cogitaſſent, erant
conſtituturæ [19]. Itémque pluribus in aliis caſibus, quos libro de verborum ſignificatio-
ne tertio recenſuimus. Sed & ſi id quod actum eſt non valet, ſaltem ex numeratione
oriri actionem conſtat [20]: tametſi aliâs ea non fuerit partium intentio, vt numeratio
ipſa actionem pareret [21]. Sed & in iis, quæ à libera noſtra voluntate non pendent, re-
gulæ huius legis locus non eſt: vt ſi ſeruus domino acquirere nolit [22]: vel procurator
aliquid machinetur [23]: vel monachus id agat, vel aduerſus ordinis ſui legem aliquid ſe-
paratim habeat [24]: & ſi qua ſimilia: Dat enim lex actionem, non ex eo quod actum eſt,
ſed quod agi debuit. Adde quòd quandoque propter prohibitiuæ legis rationem, ad
contractum ſtipulationis inter partes initum non attendimus: ſed ad numerationem
potius, quæ ſtipulationis ipſius fidem impleuerit [25]. Et hæc quidẽ de obligatione. Nam
ceterū

16 l. ſi is qui. §. ſi. commod.
17 l. ſi abſentis. C. eod.
18 Doct. l. j. §. ſi quis ita. de verbor. oblig.
19 l. tale pactum. §. fin. l. ſi vnus. §. pen. de pact.
20 l. certi. §. quoniã. ſ. eod.
21 l. ſi ita ſtipulatus fuero. de noua.
22 l. j. §. j. & ij. de ſtipul. ſer.
23 l. qui mihi donatum. de donat.
24 Authent. ingreſſi. C. de ſacr. ſan. eccle. vbi Bart.
25 l. contra. ad Maced.

retentionem concedi constat, etiam si neminem obligare voluit [1]: quod Alex. tradidit.
3 NAM ET IS. Hinc ergo probatur, † donationem causa mortis reuocari
posse: quod duobus casibus ostenditur. Addunt interpretes & tertium. Primus casus est,
cùm donatio causa mortis ab ægrotante simpliciter facta est, nã tunc sola conualescen
tia reuocatur [2]: & cessante causa, etiam dispositio extinguitur [3]. Cuius rei illa est ratio,
quòd huius contractus natura est, vt qui donat prius ipse habere velit, quã donatarium:
ipsum verò donatarium, potius quàm hæredem [4]: & ita se habet communis sententia [5].
Sunt tamen qui, si ab infirmo donatio facta sit, non infirmitatis, sed mortis causa adie-
cta, censeant ex conualescentia non reuocari [6]: idq; legatorum exemplo [7]. Quam sen-
tentiam ego probare non possum: legis enim nostræ, itémq; plurimarum aliarum ver-
4 ba stant contrà [8]: Secundus † casus est, cùm donatarius præmoriatur: hîc enim apparet
reuocari donationem. Quod [9] intelligendum, nisi aliud actum sit [10]. Sed quid si dictum
sit, donari Titio causa mortis, eiúsq; hæredibus? Et traditum est, non videri donationem
causa mortis esse, ideóque nec reuocari posse: quod Iason & Decius censuerunt [11]. Ego
quum verba clara sint, non puto ab eis temerè recedendum. Nec enim videtur mentio
hæredum hîc fieri, nisi cõtemplatione ipsius Titij [12], quum alioquin erga hæredes nulla
esset affectio [13]. Potest igitur ea adiectio, quam solent consuetudine quadam notarij ad-
scribere, eo casu accipi, quo iam ius irreuocabile Titio quæsitum fuerit [14]. Vnde cùm
notarius Titio absenti, eiúsque hæredibus stipulatus esset, mortuo antequam ratum ha
beret Titio euanuisse obligationem responsum extat [15]: quia hæredibus non videtur
stipulatum nisi ex Titij persona, & quatenus iam ille acquisisset [16]. Quòd si verba dubia
essent, an donatio causa mortis contracta fuisset, tunc satis arbitrarer, ex hæredis men
5 tione conijci posse, inter viuos potius donatũ videri [17]. Tertius casus est, † cùm donan-
tem pœnituit: potest enim mutare sententiam, & donationem reuocare [18]. Idq; etiam
si iusiurandum accesserit: & illud enim secundum actus naturam regitur [19], vt Decius
hîc existimauit [20]. Idémque si promiserit donator, rata firmáque ea habere, nec vllo
tempore contrauenire [21]. Videtur enim clausulam hanc executiuam esse, quæ præce-
dentem contractus naturam non mutat [22]: atque ita Bald. censuit [23], quem non pauci
sequuntur. Si verò in principali dispositione actum fuisset ne reuocaretur, secus esset:
quia naturam donationis inter viuos adsumeret [24]. quo casu Iasonis responsum defen-
di potest. Idem censuit Iason & Decius, etiam si donans mutata voluntate decessisset,
nullo hærede relicto, adhuc reuocari donatio per fiscum, qui nouissimè vocatur, pote-
rit [25]. Quòd si fiscus quoq; ipse repudiet, secus est, tutúsq; erit iure possessionis donata-
rius: quia ius ex persona actoris metimur [26], non autem iure donationis, quod Ang. exi
stimauit [27]: quia per pœnitentiam statim reuocata est, nihilque ad actum, qui iure perfe
6 ctus est, facit quod hæres nullus existat [28]. Sed † quid si expresse voluntas mutata non
proponatur, sed tacitè, vt quia donans rem illã vltrò alienauerit? Et receptum est, idem
esse ac si expressim pœnituisset [29]: & ideo censeri reuocatam donationem, sicut & lega
tum [30]. Acquiparat enim Paulus quod ad reuocationem attinet, hosce casus [31]. Contrà
aliqui, quia verbum, reuocatæ, in responso Pauli, id est, redactæ significat: faciliúsque
videtur adimi legatum quod ex vnius voluntate pendet, quàm donatio, quæ duorum
consensu perficitur [32]. Sed cùm arbitraria donandi sit reuocatio, nihil me hæc ratio
7 mouet, communémque sententiam sequor. Vnde & † ex capitalibus inimicitiis reuo-
cari donationem hanc non dubito [33], quod Iason tradidit: quamuis in ea, quæ inter vi-
uos celebratur, cùm sui natura perpetua sit, aliter distingui soleat [34].

ET CVM PECVNIA. Alterum exemplum quo ostenditur, ex numeratio-
ne agi prius non posse, quàm sit à partibus conuentum: quia obligatio cessat, id est, inte-
rim in pendenti est: id enim verbum non ad perpetuam sublationem, sed ad tempora-
riam refertur [35]. Loquitur autem Iurisconsultus non de obligatione faciendi, puta Sti-
chi manumittendi, sed rei datæ repetendæ, cuius dies ex mente partium non cedit, nisi
postquàm factum amplius præstari non potest: ante enim non incipit deberi [36]. Sed con
trà, cùm hic contractus sit, do vt facias, videtur concessam esse pœnitentiam, & ideo
quandocunque re integra repeti posse [37]: quod interpretes omnes admittunt, verúmq;
8 iure nostro est, sed legis verbis non conuenit. Vnde † malim ego Iureconsulti verba se-
cundum naturam tituli intelligere, quando non nuda pactione, sed solenni stipulatio-
ne initus est contractus [38], promissáq; restitutio, si ita factum non sit. Vnde tali casu, re-
petitio certi condictione fiat. Sed quid dicemus, cùm id, quod fieri debuit, tractum ha-
bet: vt in Accursij quæstione, quum do centum aureos, vt insulam mihi ante Calendas
Iunias faciat: an agam statim, cùm constiterit adeò proximam esse Calendarum diem,
vt ampliùs facere non possis, an verò lapsum diei omnino expectabo? Et hîc videtur
probari, ante diem agi non posse: quoniam actum inter contrahentes censetur. Qua in

1 l. [illegible] verbum commodaui
2 l. Senatus. §. j. glo. l. iij. de dona. cau. mor.
3 l. al smnr. §. fi. de adi. leg.
4 §. j. Instit. de donat.
5 l. si is seruus. de dona. inter virum.
6 Decius hic.
7 l. fi. C. de posthumis hæred. inst. l. Marcel. in fin. vbi Raph. de donat. cau. mort.
8 l. videamus. 13. §. item si indebitum. de vsur.
9 l. si vir vxori. §. vxor viro. de dona. inter virum.
10 d. l. Senat. § j.
11 Alexan. consi. xxiij. Soci. liij. in j.
12 l. fin. vbi Bald. C. qui ad lib. proc.
13 l. nec adiectio. pro soc.
14 l. cum qui. §. j. l. stipulatio. §. si quis ita. vbi Bart. de verbo. oblig.
15 Paul. consi. ccxv. visis.
16 d. §. j. facit quod not. Bal. cõs. cccxcj. iij. Fulgos. consi. xvij.
17 Bald. l. ij. C. de iure dot. Aret. consi lxxiiij.
18 d. §. j. d. l. qui mortis. eod. titulo.
19 l. si. C. de non num. pecu.
20 Corne. consil. cxxvj. in j.
21 Argu. glo. l. si alienam. ver. accepit. de dona. cau. mort.
22 Cle. j. de præben. Fel. c. licet. de offi. ord.
23 Bald. l. cum quis. in fi. de condic. ob cau.
24 l. vbi ita. de donat. cau. mort.
25 Glo. l. ex facto. §. fin. ad Trebel.
26 l. fin. C. de rei vendic. c. olim. de rescript.
27 Argu. l. j. qui fine manumiss.
28 d. l. j. Corn. consil. lxviij.
29 Dinus & Dd. l. v. de leg. j.
30 l. fideicõmissa. §. si rem. de lega. iij.
31 l. Marcellus. in fi. de donat. caus. mor. vbi Roma.
32 Glo. l. cùm pater. §. Menio. de lega. ij.
33 l. iij. in fin. de adi. lega
34 l. fi. C. de reuo. dona.
35 l. qui res. §. fi. de solutio.
36 l. cedere. de verb. sign.
37 l. iij. in princi. & §. j. de condict. caus. da.
38 Bar. l. iij. in fi. de condict. caus. da

re duplex est hæsitatio. Prima, quid cùm pœna adiecta est. Secunda, quid cùm non est
adiecta, sed in id quod interest agitur. In prima † quæstione concludunt Doctores, si con 9
uentio dispositiuè cõcepta sit, eiq; pœnalis stipulatio adiecta, pœnam non nisi lapsa die,
committi [1]: nõ enim debitor antè est in mora, vnde nec pœna committi debuit [2]. Quòd
si depositio nulla præcesserit, vt si insulam ante Calendas non feceris, promittis cen-
tum: tunc pœnam quidem mero iure, cùm fieri insulam intra diem non posse constat,
confestim committi: sed ante diem agenti obstare exceptionem: idque ex Proculi re-
sponso [3]. Verùm ego hoc quoq; casu idem quod in superiore sentio: eadem enim est ra-
tio. Nec videntur veteres autores hoc modo distinxisse [4]. Nec Proculi responsum no-
strates adiuuat, quia de hoc proposita nulla quæstio Proculo fuit. Et cùm in Epistolæ re
sponsione pœnam iam esse commissam dicitur, lapsa die Calendarum Iuniarum loqui
tur Proculus: alioquin significantiùs verbo, Fuisse, vti debuit: differẽtiáq; ibi adducta,
an intra diem illam opus effici posset, hac ratione innititur: quia si non poterat effici,
stipulator, qui diem prorogarat, videtur necessariò id fecisse, vt omnino opus perfice-
retur. Vnde in tali necessitate non capitur præsumptio, voluisse eum ius suum (ipsis Ca
lendis Iuniis, quod ad pœnam attinet, quærendum) remittere [5]. Quòd si opus effici po-
terat, quia prorogatio merè voluntaria est, alia fit interpretatio [6]. Sola igitur vera hu-
ius conclusionis erit limitatio, cùm conditio non in promissoris, sed in tertij alicuius fa
cto consistit. Tunc enim confestim agitur, cùm exploratum est, conditioni locum esse
amplius non posse [7]. In secunda † quæstione idem cõclusum communiter extat, vt ante 10
diem, nec ad id quod interest agi possit [8]. Cùm enim obligatio hæc à lege inducatur,
constat ante diem nec actionem oriri [9]. quod adeò verum est, vt etiam si conuentum
inter partes expresse sit, id quod interest, si aduersus ea pactum erit præstari, adhuc dies
expectanda sit [10]. Vnde in illa stipulatione, si ante Calendas opus perfectum non erit,
tunc quanti id opus erit, tantam pecuniam dari, traditum est, post diem solùm agi pos-
se [11]: quod verum est. Ego tamẽ illis verbis promissam interpretor operis, quod ad eam
diem adhuc factum non esset, æstimationem. Vnde necessariò expectanda fuit dies,
qua videri posset, quatenus reliqui superesset: idque æstimari. Sanè si stipulatoris parti-
culariter intersit cœptum non esse, & ideo in tempore perfici opus non posse: omnes
fatentur, huius particulari vtilitatis nomine confestim actionem dari [12]. Sed quid ego
sentiam alibi docui.

MANVMISSVS NON FVERIT. Atqui nihil interesse stipulatoris vi-
detur, cùm lex eum liberum faciat [13]. Sed distinguendum est, † an quis hanc legem pro- 11
prio seruo imponat: vt quia seruum meum tibi dedi, vt eum intra certum diem manu-
mitteres. Et verum est, lapsa die, eum beneficio legis libertatem consequi. An verò de
seruo alieno hoc actum est, vt si tibi decem dedero, vt tuum seruũ manumittas: & tunc
si non manumiseris, non tamen fit liber [14]: nisi illa pecunia loco pretij data sit, & sic
emptus à me sit seruus [15].

SI PVPILLVS. Si pecunia mutui, vel solutionis * causa à pupillo numerata 12
consumpta sit, confirmatur mutuũ vel solutio. Sed huic conclusioni tria obstant argu-
menta. Primum est, quia solutio ad liberationem pupilli respicit, vnde etiam sine tuto-
ris autoritate meliorem suam conditionem is facere debuit [16]: qua ratione absque illo
fictam liberationem, quæ acceptilatione inducitur, consequi potest [17]. Cur non igitur
idem, si vera numeratio interuenerit [18]? Sed responsum communiter extat, numeratio
nem pecuniæ ad bonorum administrationem pertinere, quã pupillus ipse non habet [19],
cùm omnino, etiam si non liberetur, succursum sibi aduersus tutorem sit: qui rationem
reddet, cur melius existimauerit pecuniam retinere, quàm eius solutione pupillum li-
berare. Alterum quod obstet est, quia si pecunia mala fide consumpta sit, non videtur
condici posse, vt hîc dicitur, sed potius ad exhibendum agi [20]. Verum respõdet Decius
vtrunq; remedium cõpetere: quod falsum est [21]. Alij crebrius dicunt, responsum id in-
telligi, cùm bona fide pecunia consumpta est. Nam licet contrahens cum pupillo regu
lariter malæ fidei censeatur [22], tamen quandoque secus est: vt quia pupillus ex aspectu
adolescenti similis videretur [23]. Sed hæc responsio textui nostro non satquadrat, resti-
tutionem, diuinationémque magnam præ se fert. Ego hac in materia malam fidem in
ipsa numeratione adhibitam perpendi non putauerim, sed solum eam, quæ in consum-
ptione interuenerit. Vnde si is qui pecuniam accepit, ideo cõsumpserit, quia vereretur
ne pupillus eam vendicaret, tunc ad exhibendum agetur, aliàs condicetur. At quando
constat in rem suam eum qui accepit vertisse pecuniam: verisimilius est, vtilitatis suæ
contemplatione potius consumpsisse, quàm vt vendicationem pupilli eluderet. Et ideo
tali casu confirmabitur mutuum. Qua ratione Iulianus in pecunia furioso numerata
semper præsupponit, in debitoris rem versam fuisse [24]. Vnde & in casu nostro idem
præsuppo

1 l. si decesserit. vbi Angel. Fal. Alex. qui satisda. cog.
2 l. lecta. j. eo.
3 l. cũ stipulatus sim mihi à Proculo. de verbo. oblig.
4 l. in illa. de verbo. oblig. l. si cum. §. j. si quis caut.
5 Argu. l. rem legatam. de adi. legat.
6 Argu. l. si fideiussor. §. j. qui satisd. cog.
7 l. hoc iure. de verb. oblig.
8 l. si ita stipulatus essem abs te. de verbo. oblig.
9 l. insulam intra biennium. de verbo. obliga. c. cõmissa. in prin. de elect. in vj.
10 Bar. d. l. cùm stipulatur. quæst. ij.
11 l. stipulationes nõ diuid. §. j. de verbo. oblig.
12 d. l. stipulationes. §. j. versic. planè. vbi dixi. l. continuus. §. item qui. eo. tit.
13 l. iij. l. fin. C. si mancip. ita fue.
14 l. iij. §. j. de condictio. ob caus. vbi Bar. l. naturalis. §. at cùm do. de præscr. verbis.
15 l. iij. C. si mãcip. ita fuer.
16 Instit. de aucto. tut. in prin.
17 l. ij. de accept.
18 l. quod si fortè. in fin. de solutio.
19 l. iusiurandum quod. §. pupillus. de iureiur.
20 l. obligari. §. pupillus. de autor. tut.
21 §. nunc admonẽdi. Insti. quibus alie. non licet. l. cogniti. in fi. i. eo.
22 l. qui à quolibet. de contrahen. empt.
23 l. ij. §. si quis à pupillo. pro empt.
24 l. si à furioso. §. eo.

præsupponit, quod ex exemplo apparet: itém que ex ratione, dum inquit, ideo obligari,
13 quia apparet ad eum qui accepit peruenisse. Id enim verbum, peruenisse, * ad effectum vtilitatemq; refertur [1]. Tertium argumentum est, quia simpliciter hic dicitur, Consumpta pecunia nasci condictionem. Si igitur is cui numerata est, casu fortuito eam amiserit, habebit pupillus condictionem: quod omnes ferè hic probant. At id aduersus regulam est, qua traditur, Periculo domini rē perire [2]. Sed huic rationi ego respondeo: cùm quadam ex æquitate, propter consumptionem confirmetur numeratio, nascatúrq; perinde cōdictio, atq; si dominium à principio translatum rectè esset [3]: si ea pecunia dolo
14 amissa sit, ad exhibendum agi, in litémq; propter dolosi odium iurari. Si † verò casu fortuito perdita sit, condictionem nasci, cùm suprà ostenderimus, vt ea detur, satis esse consumptionem ipsam mala fide factam non esse: hocq; modo deterior futura non est pupilli, quàm maioris conditio. Atq; ita Accursij, veterúmq; communem sententiam ego interpretor. Alber. verò, Pontanus, Alexan. Ias. aliter exponunt, & rem periculo domini, id est, pupilli non perire dicunt, quia ei speciali fauore reseruatum est dominium, ne quod eius gratia inductum est, in detrimentum vertatur [4]. Qua ratione, cùm mulier equum absq; consensu agnati aduersus legis municipalis prohibitionem vendidisset, isq; equus apud emptorem mortuus esset, non perisse periculo mulieris Pontanus respondit, ne translatio dominij, quæ eius fauore à statuto impeditur, in contrarium vertat. Sed hanc responsionē rectè Decius hic improbat: quia sicut propter retentionem dominij, dominus ipse fructus lucratur, ita æquum est periculo quoq; subiici [5]. Et quę in fauorem inducta sunt, damnum quoq; secum illud adportant, quod fauori connexum, consequénsq; est [6]. Ego in Decij sententiam pedibus eo, quia nulla lege aduersantium opinio fulcitur: nec temerè à regula recedendum est, quæ domino ipsi amissæ rei damnum attribuit [7]. Nec verum videtur speciali fauore pupillum dominum esse: imò iure communi, & generali remanet dominus: licet prius dominiū ab se speciali fauore non abdicetur. Is ergo fauor impedimentum, quod continuationi dominij obstabat, sustulit, non autem dominium ipsum transtulit [8]. Satius est igitur priori declarationi adhærere, vt non perire periculo pupilli rem dicamus, quia tali consumptione non dicitur amplius dominus. Amittit enim dominium, condictionémque acquirit. At in proposita facti specie, cùm mulier equum vendidit, putauerim distinguendum vt si eodem modo apud ipsam periturus fuisset, emptor non teneatur, alioquin tenetur [9]. Sed dubitari hic
15 solet, ad quem consumptionis probatio pertineat, † pupillúmne, an ad eum cui numerata est pecunia? Et Iacob. atq; Alberi. ei qui recepit, id incumbere crediderūt [10]. Alex. contrà censuit, cùm fundamentum intendentis pupilli illi sit [11]: quem & ipse sequor, si arctare pupillus se voluerit: alioquin disiunctiuè hoc casu petere poterit, si extat, suā pecuniam, aut si non extat, tantundem. Et facto enim debitoris hęc oritur incertitudo [12].

1 l. videamus. quod met. caus. l. aliud. de verb. signif.
2 l. pignus. C. de pign. act.
3 l. si filius. f. eo.
4 l. quod fauore. C. de legibus.
5 l. si prædium. l. si minor. C. de præd. min.
6 l. antepenul. in fin. de excus. tut. l. secundum natur. ff. de reg. iuris. Bald. d. l. quod fauore. vlt. oppos.
7 d. l. pignus.
8 Arg. l. Gallus. in fin. vers. de posthum.
9 l. item si. §. si. de rei vend. l. si plures. in fi. depos.
10 Arg. l. in lege. de contrahen. empt.
11 l. si quis ex argentariis. §. penult. vbi Bar. de eden.
12 l. j. §. quia autē. quor. leg.

SVMMAE.

1 ☞ *L. Si tibi. explanatio.*
2 *Momentanea spectanda. ex causis contrà. 5.*
7 *Mutuum donati subsit, nisi ex causa.*

LEX XX.

1 SI TIBI PECVNIAM. Eleganti † hoc Iuliani responso ostenditur, dominij translationem, quod ad alienantem mox reuersurum sit, benigna interpretatione effectum habere [13]: licet verborum subtili
2 tas hac in re aliquam dubitationem fecerit. Hincq; † generaliter annotant plerìq;, actus momentaneos in consideratione esse, vímque suam habere [14]. Vnde nato posthumo testamentū rumpitur, quamuis incontinenti ille decesserit [15]. Et lex municipalis, quę filiam extantibus masculis excludit locum habebit, etiam si momento extiterint [16], vt ius deliberandi ad proprios hæredes transmittant [17]. Et si maritus ex statuto, vxore in matrimonio prędecedente, dotem lucrifacere debeat, satis est matrimonium vel momento constitisse. Priuilegia enim quæ
3 matrimonio * indulgentur, etiam in momentaneo locum habent [18]. Et quod dicitur,
4 successione debitoris confundi * actiones, de momentaneis quoque intelligitur [19]. Sic
5 publiciana ei competit, qui vel momento possederit [20]. Non procedit † tamen ea conclusio quibusdam casibus. Primus est, cùm de materia tractatur, in qua à sermonis proprietate recedi non possit. Et hoc est quod Iulianus ait, impropriis verbis nos vti. Vnde traditum extat, in statuto donationis mentionem faciente, de hac intelligendum non esse, quæ mox resoluenda propter modi adiectionem fuerit. Donatio enim sub modo, propriè donatio non est: sicut conditionalis [21]: item quæ mortis causa facta [22]. Sed quid ego de hoc sentiā, alibi testatus sum. Videtur enim aliud Vlpianus sensisse [23]: videntur

13 l. si quis duos. de solut.
14 l. iiij. C. quādo dies leg. cedat.
15 l. penul. C. de posth. hæred. instit.
16 l. filiusfa. §. cùm quis. vbi Bar. de leg. j. Alex. consi. 22. in j.
17 Bart. l. ij. §. sed si sine lui. ad Tertull.
18 l. non tantum. C. de leg.
19 Bart. l. placet. ij. oppo. de acqui. hæred.
20 l. cùm sponsus. in fin. de publi.
21 l. j. §. j. vbi Barto. in fi. de donat.
22 l. filiusfam. vbi Barto. de donat.
23 l. alienatum. §. j. de verbo. sign.

& recentiores [1],maximè si dictio aliqua nomini donationis apposita sit [2],vel quęcunq;
qualiscunq;, & si qua similis. Faciunt enim hæ dictiones,vt latior interpretatio accipia-
tur,etiam si proprietati non omnino conueniat [3]: quod alibi aduersus ea, quæ hic De-
cius tradit,ostendi [4]. Illud in præsentia censuerim,etiam cùm de sermonis proprietate
agitur, prædictæ conclusioni locum esse, & ideo ab hac limitatione recedendum esse:
nisi cùm de verbis agitur,quæ tractũ propriè requirant [5],vel quæ executionis effectum
significent, vt in casu nostro. Donatio enim nomen *executionis ipsius contractus est, 6
vt aliàs declaraui [6]: quæ executio respectu pecuniæ, in legis nostræ exemplo nulla est,
cùm in effectu ius potius ex mutuo agendi translatum sit,quàm donata pecunia: Meri-
tò dictum est,donationem pecuniæ improprijs verbis dici, tametsi adeò modica sit im-
proprietas,vt Iurecconsultus mitius interpretando dixerit negligendam. Secundus ca-
sus est,quoties actus momentaneus sine effectu aut commoditate aliqua est: tunc enim
ad eum non attendimus [7]. Secus,si effectus alicuius [8] sit,vt in casu nostro. Restitutione
enim pecunię mutatur titulus,obligatióq; ex mutuo nascitur. Intelligitúrq; lex nostra,
cùm statim retrò pecunia datur. Si enim ex interuallo id fieret,propter medij temporis
commoditatem, probabilis non esset Iuliani dubitatio: meritò igitur intelligenda est,
cùm solius tituli mutatio oritur. Idem in eo,qui vsuras soluere iurauerit: licet enim in-
continenti possit repetere,tamẽ necessaria est solutio, vt periurium deuitet [9]. Vnde &
in quibusdam casibus acceptio, Dolo facis &c. locum non habet [10]. Non enim modica
est vtilitas,ex actore reum propter commodum possessionis fieri. Tertius casus est,quo
ties de re ageretur, quæ ex mera partium voluntate non consisteret: hisce enim in acti-
bus fraus promptius præsumeretur,effectúsque propter talem fraudem impediretur [11].
Vnde regula generalis tradita est, Ex iis quæ incõtinenti subsequuntur,facilius dolum
præsumi [12]. Qua in re ad relationem legis maximè aduertendum esset [13]. Vnde si quis
decrepita ætate monasterium ingrediatur, vt substitutum excludat,cùm fauor animæ
in tali esset,putarim talem ingressum nullius esse effectus [14]. Sic & in marito traditum
est, qui repudium vxori morituræ mittit,ne in matrimonio decessisse videatur, dósque
ad stipulantem reuertatur [15]. Ad idem pertinet quod Baldus censuit cessionem non vi-
deri titulo lucratiuo nõ factam, si incontinenti pretium restitutum sit,ne scilicet fraus
legi fieri possit [16]. Illud constat, cùm prohibitoria qualitas à lege requisita in actu non
adest, nihil referre, quòd momento pòst adfuerit. Actus enim semel validus, non ideo
infirmatur [17]. Vnde qui soluit antequam condemnatio facta sit, pœnam statuti euitat,
nec ideo fraudem facere dicitur [18]. Qua ratione existimauerim,si dominus ab emphy-
teuta iure prælationis meliorationes emerit [19], tametsi alteri incontinenti vendiderit,
non tamen fraudem præsumi: vtitur enim iure suo [20]. Nam cùm speciale sit, quando
princeps res ecclesiæ iure permutationis accipit, vt alteri vendere non debeat [21]. inde
apparet,regulariter aliud constituendum: etsi sciam controuersi iuris hunc esse articu-
lum [22]. Sed finge,non esse abolitum centesimæ in contractibus vectigal, an in casu no-
stro,si pecuniam quidem ipsam tibi nõ donem, sed eam confitear à te mutuò accepisse,
efficaciteŕq; exceptioni non numeratæ pecuniæ renuntiem, duplicis functionis nomi-
ne tenear? Et videretur, quia verè duo contractus censentur interuenisse,donationis
& mutui, confessióque ipsa hoc probat [23]. Et licet pecunia restituenda mihi fuerit,sol-
uendum tamen est vectigal: sicut in contractu responsum est, in quo redhibitioni locus
ex edicto ædilium deinde fuerit [24]. Sed tamen dutum est, vt lex odiosa vectigal impo-
nens,ad hunc donationis contractum protrahatur [25], qui non verè,sed tacito quodam
commento celebratus censetur. Et ideo videtur satis esse, si vnius contractus nomine
tantùm soluatur [26]. Sed dubitatur,quid in casu legis nostrę,si hęc donatio pupillo facta
esset, an retrò eam ex causa mutui numerando dominiũ transferret? Et Decius trans-
ferri censuit: quia licet pupillus absque tutoris autoritate mutuò datæ pecuniæ domi-
nium transferre non possit [27],tamen hoc casu,quo ex necessitate præcedentis conuen
tionis hoc facit,secus videtur [28], idq; legis nostræ argumento. Potest enim quilibet do-
nationi suæ legem imponere [29]. Sed hac in re ego dubito: quia id pactum, non rem,sed
personam respicit: quæ persona acquirere potuit,obligare se non potuit [30]. Vnde vide-
mus,si adolescens fundum emat, hac lege,vt donec pretium solueretur, esset pignori:
nullam esse pignoris obligationem [31]. Nec ego eorum distinctionem sequi possum, qui
si ante venditionem vel in ipso contractu ita conuenerit, valere pignus tradiderunt:
hæc enim sententia, licet colore non careat, verba legis violat. Alioquin & si inconti-
nenti post venditionem ita conuenisset,idem respondendum fuerat,tanquam prę sume
retur hoc à principio actum [32]. Satius †est igitur,de legis nostræ regula limitare,vt mu- 7
tuum ex necessitate præcedentis donationis factum valeat, nisi de personis tractetur,
quæ lege prohibentur mutuò dare, id est,dominium transferre. Nam etiam videmus,si

lex sim

1 Imol. d. l. j. Bald. c. j. de prohib. feu. alien. per Fed.
2 Corn. consi. xlij. in j.
3 c. ij. § j. vbi Gemin. de reb. eccle. non alie. l. id tempus. in fin. vbi Rom. de vsucap.
4 l. j. C. de sacr. sanct. eccles.
5 l. si pro patre. §. versum. de in rem vers.
6 l. j. ĩ. eo.
7 l. fin. in fi. C. de bon. quæ lib. l. iij. § item. de lega. præstan. l. qui tic. de sol. l. cogi. § hi qui solidũ. ad Trebell.
8 l. seruus dotalis. sol. matr.
9 c. debitores. de iureiur. vbi Felin.
10 l. dolo. de doli except.
11 c. officij. in fi. de elect. l. j. §. generaliter. l. fin. si quis test. lib.
12 Bar. l. post cõtractum. de dona. l. si ventri. in fi. de priuil. cred.
13 l. quæ tamen. de dona. inter vir. & vxo.
14 Glo. Bald. Doct. authen. nisi. C. ad Trebell.
15 l. filiæ meæ emancipatę. solut. matr.
16 Barto. l. per diuersas. C. mandati.
17 l. Seia §. virgini. de donat. inter vir.
18 Bar. l. iusiurandum. ij. §. fin. infra. eit. j.
19 l. fin. C. de iur. emphyt.
20 l. nullus videtur. de reg. iuris.
21 Authen. vt de cætero.
22 Guido Papæ quæstio. cccc xj.
23 Barto. l. cùm falsa. C. de iur. & fact. ignor.
24 l. debet. de ædili. edict. Bar. l. si prædiũ. C. de ædilit. actio.
25 Barto. l. cætera. §. sed si quis. de leg. j.
26 argu. l. in numerationibus. de solut.
27 arg. ĩ. §. proximo.
28 l. j. C. quando decreto opus. Socin consi. xlviij. in j.
29 l. quoties. C. de dona. quæ sub mo. authen. excipitur. C. de bonis. quæ lib.
30 Iulianus. §. si quis à pupillo. de actio. empt.
31 l. j. in fi. de rebus eor.
32 d. c. officij. & l. petens. C. de pact. glo. l. Pomponius. verb. rati. de neg. gestis.

lex simpliciter prohibeat, bona immobilia alteri quàm communicipi alienari: non excusari hæredem, qui iussu testatoris peregrino homini vendiderit [1].

SVMMAE.

1 Oblatum dimidiatè lite nō contest. recipiendum: 2 Partis solutio respuenda nisi ex causis. & 3. lite contest. non nisi re.

LEX XXI.

QVIDAM EXISTIMAVERVNT. Cùm prætenderes te
centum mihi credidisse, & ea peteres, id est, litem contestatus esses [2],
egóque solùm quinquaginta debere me contenderem, eáq; offerrem:
hic traditur, cogendum te eam summam accipere, saluo in reliquis iu-
re tuo [3]. Sed dubitatur qua de obligatione sit intelligendum. Et pleriq;
tradunt, de ea, quę re ipsa offertur, deponitur, obsignatur [4]. quæ senten
tia Vlpiani responsum violat [5], legémq; nostram restringere videtur, in qua dispositio-
1 nis, obsignationísq; nulla est mentio. Vnde † distinguendum ego censeo: aut ante litem
contestatam nudis verbis facta est oblatio, & cùm ea vim confessionis saltem habeat,
non debet iudex actionem respectu summę confessæ concedere, & ad litis contestatio-
nem in ea procedere [6]: sed tanquā in confessum executiuè procedet, vt rem ipsam, qua-
tenus confessus est, præstet [7]. Solùm igitur hoc casu super reliqua summa, quę sola con-
trouertitur, iudicium dandum erit [8]. Aut post litem contestatam fit hæc oblatio, & si re
ipsa fiat, putauerim legi nostræ locū esse, vt iudex actorē ad accipiendum cogat, finísq;
instantiæ (quod ad eam partem attinet) impositus censebitur [9], vt rectè Fulg. Cast. Ale-
xanderq; tradiderunt. Poteritq; iudex eius summę respectu ab obseruatione iudicij re
rum absoluere [10]. Quod si non faciat, sed super reliqua summa solùm pronunciet, taci-
tè absoluisse ab alia iam soluta videbitur [11]. Quòd si nudis verbis constiterit oblatio, pu
tarim instantiam durare, & ideo super vtraq; summa vna sentētia decidendum esse [12]:
ídq; ne iudicium, quod aliàs indiuiduum est, diuidatur. Et ita Innoc. Alberici, Angeli,
Pontani, Iasonis sententiam, defendi. Respectu enim summæ post litem contestatam
confessæ, diffinitiuè pronuntiandum est [13]. Sed rursus dubitatur, aliúsne vtilitatis erit
hæc oblatio? Et Accursius ait, summæ oblatæ respectu, moram impediri: quod intelli-
gendum, si re ipsa facta sit [14]. Addit Iason & Decius, etsi oblatio nulla facta sit, idem
esset, cùm actor expressim testatus non est, se partem accepturum [15]. Sed hæc sententia
legi nostræ non conuenit, qua probatur, cogi actorē ad accipiendum: nec illud perpen-
ditur, quòd prius facta sit huiusmodi protestatio. Vnde verius est, tunc solùm necessa-
riam esse, cùm de lege falcidia agitur [16], in qua lex totum retineri concedit, donec ad
liquidum omnis summa redacta sit [17]: quod alibi declaraui [18].
SI ACTOREM COMPVLERIT. Concludunt regulariter Docto-
2 res, † creditorem inuitum non cogi, vt particularem solutionem recipiat: quia incom-
moda plerunque est huiusmodi minutatim facta solutio [19]: ídque etiam si diuersis in re-
bus, dum tamen ex vna causa satisfaciendum sit [20]. Si enim ex diuersa causa obligatio-
nes ortæ essent, secus esset: quia cùm alia aliam non respiciat, non videtur actum, vt ea-
dem solutione omnes tollantur [21]. Volente enim creditore, vt quia id actum sit, non est
dubium particularem solutionem admitti. Vnde exactor publicus, si volens partem de-
biti recipiat, reipublicæ præiudicat [22]. Nam & quando in diuersis locis solui conueni,
actum censetur, vt vno loco vna pars, alio alia reddi possit [23]. Quod & in eo qui decem
debebat responsum est, cùm duos fideiussores in quina dedisset. Potest enim quinque
solùm soluendo, alterutrum liberare [24]. Fauore quoque libertatis admissum videtur, vt
particularis hæc solutio sufficiat: ídque etiam si sub conditione (quod infrà attingam)
debeatur [25]. Idémque in eo qui fundi patrimonialis, siue emphyteutici pensionem fisco
soluit [26]: quod an in emphyteuta priuati hominis procedat, magna est altercatio [27]: mi
tius enim cum principe, sicut & cum lege agitur. Vnde compensatio, quæ legalis solu-
tio est, respectu partis admittitur [28]. Et qui ex stipulatione prætoria plores sistere in iu-
dicio debet, si non omnes stiterit, tamen ad solidam pœnam effectu non condemna-
tur [29]: mitissimè enim etiam cum prætore agitur. Sed quod fauor causæ vt æquitas ope-
ratur, necessitati quoque indulgendum fuit: vt qui soluendo non est, saltem quatenus
potest, satisfaciat [30]. In casu quoque legis nostrę speciale est, vt pars solui possit, cùm de
bitor partem confitetur: partem negat, & sic pars liquida est, alia non est [31]. Et hæc qui-
dem communiter approbata sunt. Sed hunc ego intellectum legi nostræ non conueni-
re arbitror, & in eo semper existimaui contrariam potius regulam constitui debere, vt
particularis solutio regulariter admittatur, ídque legis nostræ argumento, quam Do-

1 Alexan. l. si dignum ad l. falcid.
2 l. amplius. rem rat. hab.
3 l. permittendam. si pars hær. pe.
4 l. accepeam. C. de vsur. l. obsignatione. C. de solut.
5 l. si debitor offerret. de solutio.
6 d. l. si debitor.
7 l. si debitor. de iudi.
8 l. si reus paratus. de procu.
9 l. iusiurādum & ad pecu. §. si. vbi Bar. ȷ. tit. ȷ. Bar. l. ȷ. C. si aduers. rem iud.
10 §. fin. Instit. de perpet & tempo. actio.
11 l. si constante. §. fin. vbi Barto. sol. ma. l. si plures. vbi glo. & Barto. de fideiusso. in prin.
12 l. in hoc iudicio. famil. ercisc.
13 Glo. l. proinde. ij. in fi. ad legem Aquil. §. suscepto. authen. de exhib. reis.
14 l. qui decē. de sol. l. pr... §. si quis paratus. de ope. noui nunt. vbi Bar.
15 l. qui solidum. in princ. vbi Bar. de lega. ȷ.
16 l. in fideicōmiss. de vsur.
17 l. ȷ. §. hæc verba. si cui plus quàm per l. falcid.
18 l. quod te. supra eo.
19 l. pland. famil. ercisc.
20 l. iij. §. si reddita. cūm glo. l. & eleganter. §. non solum. vbi Bar. in fin. de dolo.
21 l. fin. quib. mod. pign. vel hypo.
22 l. fin. C. de apochis pub. lib. x.
23 l. iij. §. si quis Ita. infra de eo quod cer. loc.
24 l. in his. §. si duos. de solutio.
25 l. cùm hæres. §. item si decem. de statulib.
26 l. pen. C. de collat. fund pat. lib. xj.
27 Glo. pen. l. ij. C. de iur. emphy. Bar. l. cum qui. in fi. de annul. lega.
28 l. etiam. C. de compens.
29 l. si seruus. §. ȷ. si quis caut.
30 Authen. hoc nisi. C. de sol. c. Odoardus. de solutionibus.
31 d. l. permittendā. si pars hæred. pet.

ctores violant, dum eam restringunt in debitore, qui neget: melioremq; negant, quàm
confitentis conditionem faciunt: dum item restringunt, cùm creditor in promptu reli-
quæ summæ probationes non haberet [1]. Finge enim habere publicum documentum,
nónne adhuc ratio legis obseruanda est, vt lites diminuantur? Non enim id documen-
tum iure nostro paratam executionem habet [2], vt ideo negante aduersario litigandum
non sit. Quòd si habeat, cur creditor summã confessam non recipit? & reliquum, si adeò
res clara est, confestim petit [3]? Non igitur restringi debent legis nostræ verba. Adde
quòd nec ratio communis sententiæ quenquam iustè mouerit. Particularis enim solu-
tio ratum est vt incommoda sit, nisi à pluribus personis exigendum esset [4], vel nisi per
nimias minutias fieret [5]. Atqui incommodum in eo non versatur quod solutum est, sed
quia reliquum solui detrectatur. Sed & pro nostra sententia est, stipulationem dandi
quantitatem omni respectu, & sic solutione quoque diuiduam esse [6]: quã qui interpre-
tantur, vt procedat volente tantùm creditore, nimium restringunt, vel potius legi ipsi
aduersantur, quę debitorem hominis, partis solutione non liberari ait, cùm si ei volenti
ea pars solueretur, id falsum esset [7]. Necessariò ergo intelligi debet, cùm inuito credi-
tore soluitur. Mouet me & illud, quòd aliâs XII. tabularum lex, quæ pro portionibus æs
alienum diuidit [8], iniqua fuisset, iúsque creditoris sustulisset, nisi particularis solutio in
defuncti persona admitti potuisset. Vnde si vnus ex hæredibus eius, qui dare promise-
rat, partem suam creditori offerat, accipere is tenebitur [9]. Ergo credendum, idem ipsi
debitori fuisse concessum, ne ex persona hæredum conditionem obligationis immuta-
tam dicamus [10]. Sed & illud me mouet, quod suprà dixi, eum qui canonem fundi patri-
monialis debet, particulariter posse soluere [11], quòd si id in fisci præiudicium inductum
est, cur non magis in priuati [12]? nam & ea constitutio nihil speciale inducere videtur,
sed solùm vices solutionum restringere, ne ternas excedant, pœnámq; ipsi officio irro-
gare. Accedit, quod verius videtur posse creditorem particulariter agere, idque etiam
inuito debitore [13]. Cur ergo & non idem vice mutua dicemus, vt & debitor inuito cre-
ditore pro parte soluere valeat [14]? Nec me mouent quæ pro communi sententia addu-
cuntur rationes, quia sat & super, eas omnes diluit Deci. Putauerim igitur secundum
legis nostræ verba, constituendam generaliter regulam, † vt particularis solutio inuito 3
cred[i]tore admittatur: nisi cùm non solùm quantitas debita est, sed vlterius, si ea non
so[lu]atur, certa vsura aut pœna promissa sit [15]: tunc enim propter conditionis adiectio-
nem præcedens actus diuisionem non recipit [16], idque ex ipsius conditionis, quæ scindi
non potest, natura [17]. Habet enim promissio vsurarum conditionem, si sors persoluta
non sit. Quod tamen limitandum fauore libertatis est [18], non tamen vt conditio scin-
datur, sed vt solutio pro parte admittatur. Item limitandum propter æquitatem præto-
riæ stipulationis, cùm iudicio sisti tot homines promissum est [19]. Idem cùm stipulator
possessioni incumbit, & vnum ex hæredibus contrauenientem, exceptione submouere
potest [20]. Qua ratione stipulatio amplius non agi etiam subiecta pœna, diuisionem reci
pit, quod alibi declaraui [21]. Idem cùm cõditio ipsa propter naturam rei, cui adiecta est,
mentémq; testatoris diuisionem recipit [22]. Sanè in debitore, qui pignus dedit, illud con-
stat esse receptum, ne redimere pignus possit, nisi integra solutione facta [23]. Eius enim
luitione personam actoris sustinet, qui integrè ex parte sua adimplere debet [24].

S V M M AE.

1 *¶ L. Vinum. explicari. 3. 5.*
4 *Æstimationis tempora.*
6 *Æstimationem non, nisi ex causis crescere.*
7 *Pretium res suffic ex causis.*
8 *Æstimationi in casibus locum esse.*
9 *Praecise obligati.*
10 *Æstimationis tempora. 16. 17. 18. 19. locus. 32. 35.*
11 *L. uj. §. fi. ff. de act. empti. sensus.*
12 *Æstimari in fideiussorem.*
14 *Interesse pendendi tempus.*
15 *Vsurarum tempus.*
21 *Mora lapso die fit, nisi ex causa. 22.*
23 *Moram facit interpellatio.*
24 *Interpellandi forma.*
25 *Mora libello dato in casibus non fit.*
26 *Libello non interpellari ex causis fecit.*
29 *Circunstantias eodem vere conferri quandoque contra.*
31 *Fuga suspectum die fitio locóve fieri non capit.*
33 *Mensura locus.*
34 *Moram non nisi electo ex pluribus loco fieri.*

LEX XXII.

VINVM. Ex communi sententia, sic in epitomen redigi id respon-
sum potest: Aestimatio vini debiti incipit ab interpellationis, id est, mo-
ræ tempore crescere. Dixerit aliquis, compendium id nihil commune
cum contextu habere: nam de interpellatione, quodque ab eo tempore
æstimatio crescere incipiat, possitque subinde augeri, nihil prorsus di-
citur. Verùm nostri Doctores fortissimis argumentis compulsi, intra
hoc præ

hoc præsidium recipere se coguntur. Videndū igitur in primis est, an verba legis hanc
1 interpretationem accipere possint. Et cùm † lex dicat, Petitum est, videretur id verbum
de huiusmodi interpellatione intelligi debere. Est enim generale [1], vnde & generaliter
accipiendum, vt si extra iudicium facta sit interpellatio, ea attendatur: si verò non sit
2 facta (quia receptum est, libellum vim interpellationis * non habere [2]) contestatio in-
telligatur: & sic diuerso respectu vtrunq; sensum vox hęc accipiat. Suadet hoc & ratio:
si enim dies, quę tacitè interpellat, ad hanc ęstimationem attenditur, multò magis ipsa
expressa interpellatio. Dictat hoc etiam æquitas: cùm enim interpellatione tali com-
mittatur mora [3], debet hæc debitori esse damno, vt confestim augeri æstimatio possit [4].
Et ita crebrius receptum inter eos videtur, qui ingenij sui monuméta posteris reliquе-
runt. Alberic. tamen Rosates multos antiquos & recentiores, nominatimq; Martinum
Phan. itémq; Susarium in diuersam sententiam transisse attestatus est: magisque com-
3 munem esse [5], quoniam verbis † legis magis conuenit: siue quia petitum propriè dicitur,
quod lite contestata petitum est [6]: siue quia responsio secundum quæstionis fines intel-
4 ligenda est [7]. In quæstione autem de litis contestatione fit mentio. Adde, † quòd & aliis
plerisque legibus expressim cautum est, ęstimationem in stricti iuris contractibus, ad li
tis contestatæ tempus referendam esse [8]. Nec obstat, quòd quando dies solutioni adie-
cta est, ea attenditur: quia validior ea videtur interpellatio, cùm ex partis vtriusq; con-
sensu expressim inducta sit: nulláque eo casu debitoris est excusatio, qui præuidere ad-
uentum diei potuit [9]. Quod in interpellatione extra iudicium facta secus est [10]: vnde
ex illa inducitur etiam aduersus ignorantes mora [11]. Et hęc quidem ineluibilis, si pœna
diei apposita sit [12], adeò, vt nec difficultas (si vera Decij fratres eēsuerunt) excusaret [13]:
quæ omnia in interpellatione extra iudicium facta, aliter obseruantur [14]. Rursus non
obstat, quòd tali interpellatione incidat debitor in moram: quia sunt, qui in stricti iuris
iudiciis id negent, vt Socinus. Sed vt demus veram esse communem sententiam, mo-
rámq; committi [15]: talis mora nō adeò efficax est, vt ab ea æstimationem computemus:
sicut nec fructus [16], quos constat in stricti iuris contractibus non nisi à litis contestatio-
ne deberi. Vnde lex solùm ab eo tempore omnem causam restituendam dicit [17], quæ
verba æstimationis quoque augmentum complectuntur. Huiúsque differentiæ ea po-
test esse ratio, quia æstimatio officio iudicis mercenario solùm inducitur [18]: vnde eius
ante litis contestationem nulla est consideratio [19]. Quòd si dies expressa obligationi
adiecta sit, tunc propter contrahentium voluntatem augetur æstimatio [20].
Sequitur vt & illud perspiciamus, an verum sit, crescere æstimationem à die petitio-
nis. Et Barto. cæteriq; interpretes aiunt: alioquin absurdum esset, id damnum creditori
non præstari [21], contumaciámq; reo vtilem reddi [22]. Vnde si venditor in vini aut tritici
traditione moram fecerit, crescere æstimationem traditum est [23]. Suadetur hæc senten
tia: quia qui in mora est, furi similis esse iuris interpretatione censetur [24]. At dubium
non est, in condictione furtiua crescere æstimationem [25], sicut & in rerum amotarum
actione [26], idq; in debitoris detrimentum. Sed tamen & hac in re ego dissentio, propter
5 legis nostræ † verba, quę simpliciter æstimationem fieri dicunt, quanti tunc fuisset, cùm
vinum petitum esset: non autem, quanti ad sententiam vsque valuisset. Nec me mouet
Accursij intellectus, qui à contestatione in sententiam diminutam fuisse æstimationem
finxit: nobis enim nō licet tantum diuinare. Nam & Caius [27], tanti litem æstimandam
hoc casu ait, quanti tunc cùm iudicium acciperetur, id est, lis contestaretur. Cur non
potius, cùm sententia ferretur, si maior eo tempore fuisset ęstimatio? Adde, quòd etiam
videmus præcisè in hoc constitui differentiam inter bonæ fidei & stricti iuris contra-
ctus, vt in illis sententia, in his contestatio attendatur [28]. Vnde satis colligi potest, non
augeri hanc ęstimationem, sed simpliciter talem pręstari, qualis eo tempore fuit. Quod
in eo quoque qui officio iudicis ædere iussus, præceptum contempsit, clarius expressum
est, vt scilicet tempus iussionis obseruetur, nec vltrà: tametsi actione in factum conuen
tus si contumax perseuerauerit, præstet damnum [29]. Accedit, quòd quando ex aduentu
diei committitur mora, æstimatio ipsa secundum illud tempus deberi incipit, nec vlte-
rius augetur [30]. vnde & in casu nostro idem dicendum. Videmus item quibusdam actio
nibus speciale esse, vt quanti plurimi res fuit, fiat cōdemnatio: veluti in lege Aquilia [31].
Vnde verisimile est, aliud in nostro casu regulariter constituendum esse. Sed & leges,
quæ nunc tempus iudicij accepti, nunc tempus rei iudicatæ inspici dicunt, nugatoriis
verbis vsæ viderentur, cùm satis fuisset, si attendi id tempus dixissent, quo pluris res va-
luit [32]. quod maximè dicendum, si ab ipsa mora crescere æstimationem censeamus.
Quorsum opus fuit horum temporum meminisse, & quod vno verbo clarissimè osten-
6 di potuit, tot ambagibus implicasse? Satis igitur crediderim, † non augeri hanc æstima-
tionem, nisi tribus casibus. Primus, cùm species tantum debetur, eáque post moram vi-

1 Arg. l. si decem cùm pote ro. de verb. oblig.
2 l. denuntiasse. verb. quid ergo. ǂ. vbi Bar. de adult.
3 l. si ex legati. de ver. obli.
4 c. mora. de re. iur. in vj.
5 Aret. Soci. Deci. Purp. hic.
6 l. amplius. rem rat. hab.
7 § pręterea. de inut. stipul.
8 l. fin. de cond. tritica. l. iij. §. in hac. commo.
9 l. quoties in diem. de verbo. obli.
10 Gl. l. Aemilius. de mino.
11 l. ad diem. de ver. oblig.
12 l. magnam. C. de contra. stipul.
13 Decius l. quod te. suprà eo. vbi dixi.
14 Doc. d. l. quod te. & l. si insulam. de ver. obl.
15 l. videamus ij. §. si actionē. vers. & si mora. de vsur.
16 d. l. videamus.
17 l. cùm fundus. in prin. §. eod.
18 l. si id, quod ex Pamphila. vbi Barto. de leg. ij.
19 l. ædiles ij. §. item sciendum. de ædil. edict.
20 Arg. d. l. quoties in diē. & l. centum. §. de eo quod certo loco. iuncta l. quæro. locati.
21 l. pen. in fi. de tritica.
22 l. quod Seruius. quod vi aut clam.
23 l. si sterilis. §. cùm per vend. de actio. empt.
24 l. inter stipulantem. §. pen. de verb. oblig.
25 l. in re furtiua. in fin. de condi. furt.
26 l. pen. rer. amot.
27 l. si. de tritic.
28 l. iij. §. in hac. commod.
29 l. vbi. §. j. de ædend.
30 l. si Calend. de re iud.
31 Lait lex. ad legē Aquil.
32 Iason hic in iij. parte.

lior effecta est, vt quia seruus eluscatus vel vulneratus: tunc enim omnis æquitas hoc
dictat, vt moratori id imputetur [1], maximè cùm non tam augeri æstimatio, quàm illius
valor solui videatur. Alter, cùm venditor rem non tradit [2]: quoniam in eo contractu
receptum est, vt æstimatio ineatur, vero tempore emptor voluerit, cùm res venundata
est: vel cùm lis in condemnationem, id est, sententiam deducitur [3], meritò ad illud vsq;
tempus crescit æstimatio: quam rem infrà attingam. Tertius est in odium furis, cuius
improbitatem lex hac pœna prosequuta est [4]. Sed nō ideo ad omnem moratorem hoc
extendendum est, qui minus delinquit [5], cùm furtum dolo malo fiat, mora solam cul-
pam arguat [6], vnde propriè delictum non est [7] cùm furtum patrando, mora negligendo
contrahatur [8]: aduersus furem indistinctè res sua à domino condici, aduersus verò mo-
ratorem regulariter non possit [9]. Putauerim tamen exemplo furis (ne omnino à com-
muni sententia discedamus) idem quoque in moratore statuendum, qui moram dolo
malo contraxerit [10]: quia beneficio æstimationis hic vti non potest [11], vt infrà osten-
dam. Aduersus verò eum, qui in dolo non sit, quia rei petitæ æstimationem soluendo li-
beratur (vt mox dicam) satis est, si aliis damnis afficiatur, quàm quanti plurimi æstima-
tione. Sunt enim plures moræ effectus circa pœnas, vsuras fructus, periculum interitus,
perpetuationem obligationis, & similia: vt dici non possit moratorem hunc impunè
euadere. Nec obstat, quòd fructus in eum diem, quo sententia dicitur, plerunque præ-
stet [12]: quia aliter actori causa omnis non restitueretur, cùm reus eos perceperit: secus
in æstimatione, quæ semel tantùm initur, & ideo amplius non crescit.

AESTIMATIO. Sed cùm de obligatione dandi agatur, quæ præcisa est [13],
quorsum de æstimatione quærere opus fuit? Aliud enim pro alio solui non potest [14]:
ergo nec pecunia loco vini. Respondent Doctores, pretium vini à petitionis tempore
euiluisse, & ideo necessariò ad æstimationem deuentum: quia quamuis eiusdem qualita
tis & bonitatis restitueretur, non tamen eiusdem æstimationis fuisset: vnde debuit Iu-
dex in æstimatione condemnare [15]. Sed hæc interpretatio, vt etiam suprà diximus, diui
nat, legisq; nostræ verba restringit. Adde quòd cùm diminutio hæc pretij extrinsecus
proueniat, videretur vinum ipsum eiusdem bonitatis restituendum: satisq; esse si ea vti
litas, quatenus valor imminutus est, pecunia data redderetur [16]. Et ideo necessarium
non fuit, integram totius vini æstimationē reddi [17], quod aduersus Petrum & Cynum,
Bar. hic rectè censuit [18]: & tamen hic Iureconsultus de integra ęstimatione, quam alibi
litis æstimationem vocat, loquitur [19]. Fortasse † igitur verior est Iacobi Aretio. senten- 7
tia, qui tritici, vini, olei, huiusmodique mercium debitorem liberari posse æstimationis
oblatione censuit [20]. Cùm enim hæres, vt pote in genere consistentes, extingui non
possint [21], nec probabilis sit vlla creditoris affectio, ne super bonitate litigetur, potest
reus conuentus dicere, Accipe æstimationem, & tibi emas quod placet: æquúmque est
hoc casu, pretium loco rei succedere [22]. Minus certè captionis habet hæc ratio [23]: vide-
túrq; sufficere, si hæc pecuniarum quātitas, vel in ipsa executione offeratur, dummodo
secundum æstimationē, qua petitionis tempore res valuit. Et hoc est quod hîc dicitur,
vinum per iudicem petitum, id est, officio iudicis, quo sententiæ ipsius executionem
actor impleuerat [24]: defendique hæc sententia posset, cùm probabiliter creditoris non
intersit, rem magis, quàm ęstimationem dari, quod in mercimoniis ferè esse consueuit:
tametsi eam Bar. improbet [25], legémque nostram, ex priore Accur. sententia intelligat,
cùm post moram, paris æstimationis, bonitatisq; vinum non reperitur [26]. Sed ego vltra
duos suprascriptos plures † quoque alios casus esse scio, quibus æstimationi locus est: 8
qualis est, Quoties actor ipse contentus est æstimatione [27]: quæ res nullam habet diffi-
cultatem [28]. Alius est, cùm possessor à quo res petitur, ęstimationem ipsam se soluturum
offert, quanti actor in litem iurauerit [29]: nec enim tunc videtur præcisè cogendus.
Alius est, cùm res petita non pręstatur, siue quia res aliter exitum habere non possit [30],
siue quia amiserit reus restituendi facultatem. Nec refert an culpa amiserit [31], dum ta-
men non dolo [32]: videtúrque in eo dolus, qui cùm debuisset seruare, sciens prudénsque
alienauit. Vnde talis meritò præcisè tenebitur [33]. Sed hi casus, qui ad rei vēdicationem
pertinent, à legis nostræ materia alieni sunt. Fortius ego sentio, quoties debitor, quam-
uis lite contestata, bonæ fidei sit, vt quia titulum habeat, vel alteri successerit [34]: si litis
æstimationem offerat, audiendum esse [35], nec præcisè cogi posse, idq; etiam inuito cre-
ditore [36]. Vnde traditū est, emptori licere æstimationē offerre, ne sibi res euincatur [37]:
& eum qui sine frustratione sit, de litis æstimatione cauere [38], vnde & tradunt, litis æsti-
mationē loco venditionis esse [39]. Si enim volente actore fieret, vera esset venditio. Sol-
uetur ergo hoc casu hæc æstimatio, arbitrio iudicis, qui vel iuramentum actori deferat.
quanti ea res sit [40] (cùm aliâs in dolosum, quanti sua, etiam ex affectione, interfit, iure-
tur [41]) vel ipse aliter prouideat, considerato tempore vel contestatę litis, vel sententię,
prout

1 l. penult. in fi. de tritica.
2 d. §. cùm per venditoré.
3 l. iij. §. fi. de act. emp.
4 d. l. in re furtiua. d. l. pen. rerum amot.
5 l. merito. de vi & vi arma. in fin.
6 l. quod te. vbi dixi ff.
7 l. omne. §. cōtumaciam. vbi Bar. de re mil.
8 Glo. l. si mora. sol. mat.
9 l. iij. in fin. suprà eo.
10 Arg. d. l. pa. rerum amot.
11 l. ij. de in litem iur.
12 l. ij. & iij. de vsur.
13 l. vbi autem. §. fin. l. qui Romam. in fi. eo. tit.
14 l. ij. §. j. l. eo.
15 Arg. l. si seruus verfi pen. de con. fi. fur. gl. l. fi. in fi que senten. fine app. Bart. l. promissor. in princ. de constit. pecu.
16 l. exhibitionis. C. ad exhib.
17 l. iij. §. item Iulianus. l. quod si Ephesi. quod cer. lo co. glo. l. vtiq. de arbit.
18 Barto. hic.
19 l. fi. de tritica.
20 d. l. fi. d. l. quoties in diē. de verb. obli. l. cùm quis. de actio. & obli.
21 l. in ratione. §. incertæ. ad leg. falci. l.
22 l. si ita fideiussorem. de fideiuss.
23 l. j. §. si hæres. in fin. ad Trebell.
24 l. si intra. de re iudic.
25 Bar. d. §. j. ij. oppo. l. ff. eo.
26 Arg. d. §. cùm per venditorem.
27 l. si donatæ. de dona. inter vi.
28 l. j. pro empt.
29 l. eius rei. l. & ex diuerso. §. fi. de rei vend.
30 Gl. l. eum qui certarum. in fin. l. ij. §. ex his. de verb. oblig.
31 l. si culpa. de rei vend.
32 l. qui restituere. eo. tit.
33 l. illud. §. Iulianus. de donat. caus. mort.
34 l. illud. de petit. hæred.
35 d. l. si donatæ. l. si filiofam. de don. cau. mor.
36 l. iij. §. itē quæri. de reb. cor.
37 l. si seruus. de euict. l. venditor. §. j. in fin. de hæred. vel act. vend.
38 §. j. Instit. de offic. iud.
39 l. litis. j. pro empto.
40 d. l. iij. §. fin.
41 l. tutor. de in litem iur.

prout variis casibus, vario modo in iure traditum est. Hácq; ex sententia apparet, non
multum differre dandi obligationes ab iis quæ in facto consistunt. Sicut enim in illis
ad id quod interest agitur [1]: ita in obligationibus dandi, licet res ipsa in obligatione
8 duret, tamen satis est æstimationem suprascriptis casibus solui. Lex enim præcisè ne-
9 minem in effectu arctare voluit, nisi ex delicto seu dolo [2]. Tenetur † autem & is præci-
sè, qui ipse certam speciem dare promisit, si nun dat [3]: certæ enim speciei probabilis est
affectio. Idem in eo qui versus dominum condemnatus est: debet enim res sua domino,
si extet, restitui [4]. quod tamen saluis suprascriptis intelligendum est. Idem quoque cre-
brius in venditore receptum est, qui si facultatem tradendi habet, præcisè tenetur [5],
maximè si generis venditor sit [6]: hoc enim ex natura contractus actum videtur, vt res
ipsa, non autem pretium pro pretio detur [7]. Et ex his apparet, non adeo coarctandam
esse legem nostram, sed generaliter intelligendam, in casibus quibus æstimationi lo-
cus esse potest [8]:

VTRVM CVM DATVM. Distinguendus est hic tractatus in duos arti-
culos. Primus est, quid iuris in iis casibus quibus res petita, ipsa præstari præcisè debet.
Alter est, qui ad legem nostram magis attinet: Quid sit statuendum in iis obligationi-
10 bus, quibus litis æstimationẽ suluere sufficit. Et † prima specie concludendum est, con-
festim à tempore moræ crescere æstimationem [9], ad ipsum vsq; sententiæ tempus, imò
& post sententiam, si vlterius mora durauerit [10], vt quanti plurimi res interim vnquam
valuit, id præstandum sit [11]: hócq; etiam si momento tẽporis tantum durauit hic valor,
vt aduersus aliquos Alex. censuit, crebriúsq; approbatum est [12]. Tametsi enim in legis
falcidiæ computatione, ad caritatem, quæ momento temporis durauit, non attenda-
mus [13]: secus aduersus moratorem est, vt propter eius dolum hæc sumatur interpreta-
tio [14], tanquam venditurus illam creditor eo tẽpore fuerit, si sibi restituta esset [15]. Quæ
tamen cõclusio intelligenda est, nisi cùm moram purgatam fuisse proponeretur [16]: nec
enim amplius deinde cresceret æstimatio [17]. Idem si species debita interim periisset:
post eius enim mortem augeri æstimatio non potest [18]. Qua ratione si quis mihi ad fru-
ctus ex re mea perceptos officio iudicis teneatur, eis consumptis nõ augebitur amplius
æstimatio [19]. Idémque Angelus censuit, cùm quis alicuius rei in genere debitor est, vt
tritici. Cùm enim non nisi triennio præsumatur triticum durare [20], vltra tale tempus
non crescet æstimatio [21]: quod & Picus hîc probat. Si enim creditori solutum fuisset,
vltra tale tempus nõ durasset. Vnde satis est, eum indemnem præstari, non id agi vt lu-
crum faciat. Sed ego hanc sententiam ex Bartoli mente hîc restringerem, cùm id triti-
cum ex tali fundo deberetur, & sic tanquam species [22]. Cæterùm & si rem ipsam sim-
pliciter creditor recepisset, nihilq; de iure suo protestatus esset, censeri id argumẽtum
remissum frequentius traditum est [23]. Cùm enim officio iudicis crescat æstimatio, cen-
setur simplici solutione facta remissio [24]: qua de re alio loco. Plurimum hîc se Decius
11 torquet. Sanè in emptionis venditionisq; contractu, respondit Pomponius, † si per ven-
ditorem vini mora fuerit, condemnandum, vtro tempore pluris fuerit, vel quo vendi-
tum est, vel quo lis in condemnationem deducitur [25]. Quæ verba indicare videntur, si
interim aliquo tempore auctum sit pretium, id nõ attendi. Sed ego verba illa, quo lis in
condemnationem deducitur, extensiuè accipienda arbitror, vt omnem temporis tra-
ctum à contestatione vsq; ad sententiam comprændant. Planè altercantur docto. quo-
modo ibi in ipso cõtractu mora commissa esset. Aliqui, quia expresse actum erat, vt sta-
tim traderetur. Aliqui, quia tacitè potius ex natura emptionis, in qua videtur agi, vt re-
cepto pretio statim venditor tradat: alioqui irregulari quadam mora notetur [26]. Ali-
qui per locum ab iis, quæ frequenter contingunt. Sed cùm lex dicat moram per vendi-
torem factam, nihil refert scrutari quomodo facta ei sit: supplendum enim est, legitimis
12 rationibus inductam fuisse [27]. Sed quid in fideiussore † dicemus? an æstimatio à die mo-
13 ræ ipsius principalis, etiam contra eum inibitur? Et omnes aiunt iniri: quia mora * rei,
etiam fideiussori nocet [28]: quæ sentẽtia in promissione certæ speciei, quæ præcisè obli-
gat, vera est. Sed si mercis alicuius, puta vini, olei, tritici, in diem debitori accesserit fi-
deiussor, cùm suprà ex Iacobi sententia æstimationẽ solui posse censuerimus, eam æsti-
mationem secundum tempus contractus ex Africani responso faciendam arbitror [29].
Cuius conclusionis ea est ratio: quia argumẽtum id æstimationis, officio iudicis solùm
inducitur. Vnde fideiussor simpliciter acceptus, in contractu stricti iuris eius ratione
intercessisse non præsumitur. Constat enim hoc casu ex mora rei, propter locum non
augeri obligationem fideiussoris [30]. Ergo idem propter diem. Solùm igitur secundum
tempus cõtractus æstimatio inibitur, tanquam de ea duntaxat actum sit [31]. Tametsi me
non lateat responsum illud [32] aliter atq; aliter ab interpretibus declarari. Sed senten-
tia nostra verbis legislatoris magis accedit, possétq; solùm cõmunis interpretatio tunc

1 l. si [illegible] l. verum [illegible] de [illegible] obli. vbi Bart. & oppos.
2 d. l. in re furtiua.
3 l. si ex [illegible] utem. § [illegible] ser-uum. §. si de verb. oblig.
4 l. qui restituere. de rei vendica. Bart. d. l. stip. latio-nes. vj. quæst.
5 §. pretium. insti. de empt. & vend.
6 Bart. l. ex empto. de act. empti.
7 Dini l. ij. §.
8 l. qui testamẽto. de testa. c. j. de æta. & qualit. in vj.
9 d. l. si sterilis. §. cùm per venditorem.
10 l. in fideicommissis. de vsuris.
11 d. l. in re furtiua.
12 Alex. Ias. Picus, Purpura. hîc. Feli. c. ses. de rescript.
13 l. pretia rerum. in fin. ad l. falcid.
14 d. l. in re furtiua.
15 l. cùm res. in fi. de lega. j.
16 l. sed si alia. de constitu. pecun.
17 l. illud. de peric. & com-mod.
18 l. pen. de tritic. ij. respon.
19 glos. l. diuortio. §. j. vbi Alex. sol. matr.
20 gloss. l. j. C. si aduersus vsucap.
21 Ang. §. si quis à non do-mino. instit. de rerum diuis.
22 glo. & Dd. d. l. diuortio. §. j.
23 l. fi. de eo quod cert. loc.
24 l. iij. C. de pos.
25 l. iij. §. fi. de actio. empti.
26 l. curabit. C. de act. empt.
27 d. l. qui testamento. de testamen.
28 l. mora. de verb. oblig.
29 l. cùm quis. de actioni. & obligat.
30 l. centum §. nec oporte-bit. quod certo lo. co.
31 arg. l. hominem. §. man-dati.
32 d. l. cùm quis.

defendi, cùm non ex principalis sui, sed ex propria mora fideiussor conuenitur: tunc
enim satis admitterem æstimationem secundum tempus diei in stipulatione adiecti in
cundam esse [1]. Et hæc quidem in ipsa æstimatione procedunt. Sed quid in eo † quod in- 14
tereſt, statuendum est, cùm quis facere tenetur? Et si dies apposita sit, eius rationem sta-
tim ab eo tẽpore haberi constat, quo nouissimè solui potuit [2]. Vnde cùm vbi dies non
est adiecta, vsque ad litis contestationem res præstari possit: sequitur, vt eo solùm tem-
pore vtilitatẽ actoris æstimemus [3]. Sed tandem † quid in fructibus vel vsuris? Et in con 15
tractibus stricti iuris traditum est, non à tempore moræ, sed à lite contestata solùm de-
beri [4]: hócque distare ab æstimatione, q. æstimatio iuris interpretatione rem ipsam re-
præsentat: fructus verò vel vsuræ, rei ipsius accessiones sunt. Vnde sicut in re ipsa tẽpus
moræ attenditur [5]: & ita in æstimatione. In accessionibus verò, vt debeantur, pertina-
ciam litigatoris lex expectauit [6]: qua de re nos alibi disseremus [7]. Sequens † articulus 16
est, quid iuris in eo qui præcisè ad solutionem nõ cogatur, sed æstimationem soluendo
liberetur: quo tempore æstimationem hanc attendemus? Et si dies in cõtractu apposita
est, hîc probatur eam diem attendi debere [8]. Si verò nulla est dies, traditũ extat in con-
tractibus bonæ fidei sentẽtiæ tempus attendi [9]. In iis verò qui sunt stricti iuris, petitio-
nis, id est, litis contestatæ: vt in lege nostra, non paucísq; aliis locis [10]. Sed quæ ratio dif-
ferentiæ inter hos casus est? Et cùm æstimatio hæc officio iudicis mercenario debea-
tur, videtur tum ineundam esse, cùm primùm ei officio locus est [11], id est, cùm lis conte-
statur. Per eam enim cõtestationem obligatur instantiæ debitor, causa rei, quæ ipsa est
in obligatione [12]. Vnde non videtur iudicium vltra suscepisse, quàm sit eius rei æstima-
tio contestationis ipsius tempore [13]: & ideo in stricti iuris contractibus ea duntaxat at-
tenditur. At in contractibus bonæ fidei maiorem iudex potestatem habet: in eísq; regu
lare est, vt quantum ex bono & æquo sibi videatur, sententia sua æstimet [14]. Attende-
tur ergo, quid tunc ille æstimauerit, non quid videatur in litis contestatione reus pro-
misisse. Sed perpetuúmne est, vt in stricti iuris cõtractibus tempus contestationis atten-
damus? Et constat excipi eos casus, cùm mora iam antè purgata, vel à creditore remis-
sa est [15], qui & in prima regula excipiuntur. Sed & cùm de obligatione certæ speciei
dandæ agitur, reúsq; in casu est, vt æstimationem secundum supradicta soluere possit:
puta quia facultatem dandi non habet, ad tempus condemnationis æstimatio refer-
tur [16]. quod propter præcisè obligationis naturam inductum videtur, aliàs enim fuisset
res ipsa omnino præstanda [17]. Vnde maior potestas iudici relinquenda fuit. In rei quo-
que † vendicatione æstimatio vsq; ad litis iudicandæ tempus attenditur [18]: quod eadem 17
ratione, propter ius dominij, quod in ipsa re actor habebat, constitutum videtur: quæ
materia à lege nostra aliena est. Sed & cùm † quis officio iudicis conuentus, edere ius- 18
sus est, æstimatio ad ipsius præcepti tempus refertur: vt cùm actione in factum ex edi-
ctis de edendo conueniri reus possit [19]. Ante enim iussum, nulla suberat efficax obliga-
tio, sed omne id ius arbitrio iudicis continebatur [20]. Illud quoq; constat, quoties prin-
cipaliter in obligatione ad id cõtracta, æstimatio debetur, distinctioni huic locum non
esse, sed simpliciter diem contractus attendendam [21]. Vnde si statutum iubeat, in causa
damni dati iuramẽto eius qui damnum passus sit, stari, secundum delicti tempus iuran-
dum erit: quod Bart. censuit [22]. Sed quid, si quis promisit mihi vinum, vel æstimationem
reddere? Et videretur nihilominus adhuc vinum peti posse, cum æstimationis augmen-
to [23], tanquam æstimationis mentio solo creditoris fauore facta sit [24]: quæ sententia,
propter naturam disiunctiuæ non facilè admittenda est [25]. Sanè † cùm priuilegiaria 19
probatione æstimatio inducitur, vt quia iuramento in litem de affectione res deciditur
quod non solũ in bonę fidei cõtractibus, sed etiam stricti iuris, cùm arbitraria est actio,
locum habet [26], sunt qui sententiæ tempus attendendũ censuerint [27]. Quæ opinio hoc
casu probabilis est, propter similitudinem quæ arbitrariis actionibus, cum cõtractibus
bonæ fidei est [28]. Vnde censuit Bart. si iuramentum non affectionis, sed veritatis iubea-
tur, tunc ad litis contestationem attendendum esse, ídque ex suprascripto Vlpiani re-
sponso [29]: qui intellectus, vt Alex. Iasónq; ostendunt, textus ipsius verbis non quadrat.
SI DICTVM ESSET. Attenditur * ergo dies solutionis: indéq; † adno- 20
tant docto. ex aduentu diei, quæ in contractu designata sit, cõmitti moram [30]. Idémq; si 21
non solùm dies, sed hora quoq; adiecta sit [31]: ídq; siue dies à lege cõstituta sit, vel etiam
humanitatis causa ad soluendum inducta [32], siue ab homine, etiam si creditori tempus
ipsum adiectum sit: vt quia dixerim, Promitto tibi centum, nec volo abs te ante talem
diem inquietari: quod hîc aliqui post Bald. censuêre [33]. Quod & traditũ est, cùm petitio-
ni, non autẽ solutioni dies hæret [34]. Idem si dictũ sit, Promitto ad talem diem, & quan-
docunq; me interpellaueris: vel, & ab eo tẽpore arbitratu tuo [35]. Sed dubium est, cùm
dies cõtractui adiiciatur principaliter fauore debitoris, ne antè conueniri possit [36], cur
commiss

1 d.l.centum.in j.respons.
2 l.si Calend.de reiud.
3 l.si insulam.de verb.obli.
4 l.videamus.ij.de vsur.
5 d.l. si sterilis. §. cùm per venditorem.
6 l.nemo rem.in fi.de verbor.oblig.
7 l.cùm fundus.§.eo.
8 d.l. quoties in diem. d.l. hominem mand.
9 l.iiij. §.in hac. commod.
10 d.l.si de tritic.l.fundum Cornelianum. verb.petito. de nouat.d.l.hominem.d.§. in hac.
11 l.ædiles.§.item sciendũ. de ædil.edicto.
12 l.iij. §. idem scribit. de pecul.
13 arg.d.l.cùm quis. & d.l. centum.versicu.nec oportebit.
14 §.in bonæ fidei. de act. instit.
15 d.l.hominem.d.l.fin. de eo quod certo loco.
16 l.pen.j.respon.de tritic.
17 d.l.vbi autem.in fin. de verb.oblig.
18 Iulianus.j. §.j. l.fructus. de rei vend.
19 l.vbi.de edendo.
20 d.l.cùm postulassem.de dam.infecto l.qui per collusionẽ.in fi. de act.& obli.
21 d.l hominem. d.l.fundum Cornelianum.
22 d.§.in hac.
23 Bald.hîc.
24 Bar.l.quamuis.de pign. actio. Deci.consil.xxj.
25 l.plerunque.in fi.de iure dot.
26 l.videamus.l.in actio.de in litem iur.
27 d.§.in hac.vbi Guliel. & Bart.
28 d.§ in bonæ fidei. & §. sequen. d.l.in fideicõmissi. versic.in his quoque.
29 d.§ in hac.
30 l.magnam. C. de contrahen.stipul. l.ad diem.de verb.oblig.
31 Bald.l.j.C.ne liceat tert.
32 glo.j. l.si mora.sol.mat.
33 Bald.l.si. §.præterea. C. de iure dot.
34 l.promissor.§.j.de constitu.pecun.
35 l.cùm stipulatus sim mihi à Proculo.vbi Bart.in fi. de verb.oblig.
36 l.qui Romæ.in prin.vbi Bart.notat.

commissionem moræ in eius damnum inducat [1]: an quia id damnum ex quadam sequela illius fauoris descendit [2]? Imputet enim sibi venditor, qui sciens fefellit fidem [3]. Vnde tali fauore indignus esse incipit. Intelligenda † autem suprascripta cõclusio est,
22 cùm dies est certa, & quem præuidere debitor potuit [4]: alioquin si probabilis esset debitoris ignorantia, non cõmitteretur mora [5]: sicut nec cùm causa multiplicandæ [6], vel finiendæ obligationis adiecta est [7]. Quæ omnia latius à Ias. recentioribúsq; collecta
23 reperies [8]. Sed quid † in obligatione, cui dies non adsit? Et receptissimũ est, ex interpellatione, etiam extra iudicium facta, committi moram [9]: iam enim scit, aut scire debet reus, se debere, nec ignorantiæ colorem prætendere potest [10]. Idq; etiam in stricti iuris contractibus [11]: adeò vt generis, aut quantitatis debitor, etiã difficultatis prętextu non excusetur: vt aduersus Accurs. crebrius existimatum est [12]. Sed ego hactenus excusari crediderim, vt æstimationẽ soluendo liberetur: quod suprà ex Iacobi sentẽtia secutus sum: cùm probabiliter creditoris non intersit, genus ipsum præstari, vt in rebus pro-
24 mercalibus ferè contingit: sufficitque vel vna interpellatio [13], dum † tamen loco congruo, tempore idoneo, verbis aptis cõcepta sit: quam rem alibi docui [14]. Oportet etiam post interpellationẽ modicum tempus lapsum esse, quo se præparare solutioni reus potuerit [15]: quod arbitrio iudicis relinquendum est [16]. Sed vnde factum est, vt in obligationibus dandi, mora absq; interpellatione non committatur: cùm in obligationibus facti successiui secùs sit [17], & tamen latior faciendi obligatio [18]? an quia obligatio faciendi tacitam à lege habet diem, quatenus quod promissum est, fieri possit [19]? Vnde si interpellationem necessariam diceremus, ea aut sera esset, id est, postquam factum esse iam opus debuit: aut præmatura, quia antequam dies venisset. Sed cùm interpellatio in mora constituat, cur non & citatio, libelliq; oblatio? Receptum enim est, neutrum horum actuum moræ sufficere [20]. Et fortè erunt qui negent libelli oblatione nõ induci interpellationem, cùm constet interpellationem in iudicio nullo factam, tanquam extraiu-
25 dicialem sustineri [21]. Et leges, quæ ex libellis † nõ induci moram ostendũt, vel in causis criminalibus loquuntur, in quibus nihil à parte petitur, sed à iudice [22]: vel cùm soli iudici traditus est libellus, nondúmq; reo oblatus [23]. Sed tamen melius est communi sen-
26 tentiæ adhærere: quia † libellum offerens, nõ videtur interpellare vt soluat, sed vt reus interim deliberet, an cedat, an cõtendat [24]. Vnde cùm ex natura actus habeat ille spatium deliberandi, nõ potest videri interim præcisè interpellatus vt soluat [25]. Sibi igitur imputet actor, qui electionem hanc reo concesserit [26]. Quo fit, vt si interim extra iudicium interpellet, non ideo in mora reus constituatur. Non enim potest actor ius delibe randi facto suo illi concessum perimere [27]. Sunt tamen qui putent, si in libello actor reum præcisè interpellauerit, & quatenus soluere differret, eum condemnare petierit, secùs esse: ex ea enim interpellatione moram induci. Nam (vt alibi docuimus) in hisce conditionalibus vel alternatis remediis, petitio hæc subordinata admittitur, habétque
27 effectum suum [28]. Sanè sunt aliqui casus, quibus interpellatio * extra iudiciũ facta non sufficit, sed litis contestatio est necessaria: vt cùm quis solo iudicis officio aliquid debet [29]: vel cùm creditor ipse prius in mora fuisset: eam enim nõ purgat, nisi debitore in ius vocato, litéque contestata [30]: quod Salicetus censuit. Sed nos alibi ostendimus, nec communiter receptam, nec veram hanc esse sententiam [31]. Addit Paul. Castreñ. si reus
28 iustam causam litigandi * habeat, nec in litis quidem contestatione moram committi [32]. Sed Bart. cæteriq; omnes reclamant. Verùm nos suprà Pauli sententiam hac fine restrinximus, vt litis æstimationẽ soluere talis reus possit, nec præcisè compellatur [33]. Vnde quamuis aduersus hæredem factum defuncti probabiliter ignorantem committatur stipulatio, censeatúrq; ille in mora [34], non erit tamen præcise cogendus. Quo casu & Iasonis sententia defendi potest [35], qui alioquin nimium generali sermone peccasset, cùm moram ex diei aduentu aduersus hæredem committi negauit.

QVO TEMPORE. Quod hic de tempore, idem infrà de loco respon-
29 detur. Et ideo adnotant docto. de tempore † ad locum probabile esse argumentum [36], sicut & de re ad tempus [37], & rursus de re ad locum [38], itémq; de personis ad locum, & è conuerso [39]. Et hinc infertur, sicut tempore ieiunij licitum est ex causa necessitatis vesci carnibus, ità & loco prohibito, vt intra Carthusiensium septa [40]. Et qui seruitute suo loco non vtitur, ita eam amittit, sicut qui suo tempore non vtitur [41]. quod & pluribus aliis exemplis ostendi posset [42]. Non procedit tamen hęc cõclusio, quoties aduersatatio inter locum & tempus, aliud suaderet. Vnde minùs aduersus testem præsumitur, qui temporis oblitum se dicat, quàm qui loci: quoniam facilius dierum nobis excidit memoria [43]. Sic qui certo die promittit, plerunq; ante eum diem soluere potest. At qui
30 certo, non nisi eo in loco liberaretur [44]. Semper enim, & indistinctè, ratio loci * habenda est. Vnde actio propter locum fit arbitraria, non autem ratione temporis [45]. Sed nunquid,

1 l. quod fructus. C. de legi.
2 Baldus d. l. quod fructus. vbi ... post
3 d. l. magnam.
4 Bar. l. continuus. §. ij. de verbor. oblig.
5 Bart. l. magnam & consil. ccxxx. Domine
6 l. si Stichum. §. j. de verb. oblig.
7 l. emptorem. §. denique. de actio. empti
8 Ias. l. si ex legati. de verb. oblig. Deci consil. cclv.
9 d. l. si ex legati. l. videamus. §. si actionem. de vsur.
10 l. quod te. i eo.
11 d. §. si actionem.
12 glo. ad l. fin. de tritic.
13 l. Titia Seio. §. vsuras. de legat. ij.
14 l. detestatio. de verb. sig.
15 l. si quis filium. §. fin. de collat. bonor.
16 gl. l. Aemilius. de mino.
17 l. si ita stipulatus essem abs te. de verb. oblig.
18 d. versic. Celsus.
19 l. interdum. de verb. sig.
20 l. denunciasse. in princ. de adult. vbi Bart. l. libertus aduers. de in ius voc.
21 Aretin. consil. cxlix.
22 d. l. denunciasse.
23 d. l. libertus.
24 l. j. de edendo.
25 §. huic autem. instit. de actio.
26 l. si mulier. in fin. quod met. caus.
27 Ange. Alex. Purpur. hic.
28 glo. l. qui de inofficiosa. in fi. de inoffic. testa. dixi in l. edita C. de edendo.
29 l. cùm postulasset. de damno infecto.
30 d. l. sed si alia.
31 l. Celsus. in fi. de arbitr. dixi in d. l. si insulam.
32 d. l. in fideicommissis. de vsur. Paul. Castr. hic.
33 d. l. illud. de petit. hæred.
34 l. cùm filium. §. in hac. l. ad diem. de verb. oblig.
35 Ias. hic.
36 l. fin. de tritic.
37 l. miles ita. de testa. mil.
38 l. si quis ita legauerit. de auro & arg. leg.
39 l. j. in fi. l. ij. ne quis eum qui in ius voc.
40 glo. clem. ij. ad fi. verb. regularem. de censib.
41 l. si communem. §. j. quemadmodũ seruit. amit. Barbat. consil. ix. in j.
42 Dec. cõsil. ij. Soc. ccxlviij.
43 Bald. l. presbyteri. C. de episcop. & cler.
44 Bartol. l. qui Romæ. in princ. de verbor. oblig.
45 l. quod si Ephesi. in princ. vbi moder. quod certo loco.

nunquid †, sicut suspectus ne fugam adornet, feriata die prændi capíque potest [1], ita & 31
in æde sacra? Et Iason posse hîc censuit: cui recentiores omnes aduersantur [2]. Fortior
enim est prohibitio, ne ius asyli, quod diuinis ædibus concessum est, violetur, quàm ne
feriis quisquam capiatur: cùm prima à iure diuino emanauerit [3], & alia iuris sit com-
mentitij, seu, vt vocant, positiui [4]. Nam & clarum est, debitorem qui ad ecclesiam con-
fugiat, extrahi inde non posse [5]: vt minimè argumentis vtendum sit, vbi liquido de iure
constat: vsúq; quotidie videmus, conturbatores huiusmodi decoctorésve ad aram con-
fugere, tutósq; esse. Adde, quòd & faciliùs custodiri, ne exeat debitor ecclesiam, potest,
quàm ne tempore feriato solum vertat. Enimuero & hinc adnotant Docto. æstimatio-
nem † secundum eum locum deberi, vbi vinum reddendum fuit. Vnde si vinũ ex con- 32
uentione Romæ dari debuit, eius valor ibi attendetur [6]. Quod Cin. Alex. Deci. exten-
dunt, etiam si de rescissione cõtractus agatur [7], vt quia error supra dimidiam iusti pre-
tij allegetur [8]: id pretiũ ex Romano foro inibitur. Nec me mouet Baldi Paulíq; autori-
tas, quos aliqui pro cõtraria parte stare existimant [9]: quia eorum sententia solùm pro-
cedit, cùm officium iudicis quis ad rescissionem implorat, quod ex negotio gesto non
oritur [10]: vt est in integrum restitutio aduersus contractum, iam effectu quoq; consum-
matum: tunc enim is, qui petit, forum rei sequitur [11]: licet vt cognoscamus an læsus is
sit: locus cõtractus tum quoq; attendi debeat [12]. Sed quod de æstimatione dicitur, an &
idem † in mensura sit? Et Ang. atq; Purpuratus, locum contractus, non autẽ vbi soluen- 33
dum sit, obseruandum censent [13]. Ego eam mensuram attendendam scio, de qua verisi-
militer actum à contrahentibus est [14], Vnde probabilius est, locum solutionis hoc casu
non minus attendi, quàm in æstimatione attenditur [15]. Et ita Alber. post veteres existi-
mauit [16]. Nam etiam videmus in expensis & damnis idem esse, quæ secundum locum,
in quo solui debuit, computantur [17]. Sed quid si varia loca expressa proponãtur, in qui-
bus exigendi electio creditori data sit? Et ab Alexan. † responsum extat, non constitui, 34
etiam lapsa die, in mora reum, nisi priùs creditor elegerit [18]: post electionem verò, tunc
æstimatio loci inibitur. Cæterum rursus quæritur, quid, quando nullus locus in con-
tractu expressus est? Et hîc apparet, vbi petitum sit, inspiciendum esse. Peti autem regu
lariter in foro rei debet [19]. Et ideo si alibi conueniatur reus, vt puta priuilegio aliquo
actoris compulsus, adhuc † æstimatio, quę in domicilio rei est, videtur attendenda, non 35
secus ac si illegitimè conuentus esset [20]. Idémque ego existimauerim, etiam cùm reus
exceptionẽ iurisdictionis nullam obiecit. Prorogatio enim iurisdictionis tacitè indu-
cta [21], non debet grauiorem rei petitæ æstimationem inducere, cùm actus hi taciti stri-
ctè intelligi debeant [22]. Quòd si expresse in instrumento promissionis prorogata sit iu-
risdictio, satis putarim in Fulgo. sententiam eundum esse, vt secundũ talem locum rem
petitam æstimemus. Nam & cùm vinum certæ speciei promissum est, puta quod in tali
dolio est: eo in loco solui, vbi dolium est, debet [23]: id enim actum videtur. Sicut cùm
quis scholastico studiorum causa pro viatico legat, ibi soluendum est, vbi dat ille ope-
ram studiis [24]. Sed quid si quis vini Aureliani amphoras decem tibi hîc promittat, an
tenebitur Aureliis soluere? Et Fulgos. Alexand. teneri putant, eiúsque loci æstimatio-
nem attendi [25], tanquam promissio certæ speciei sit. quod rectè Picus, Deciúsq; impro-
bant [26]: quibus & ipse accedo, nisi cùm promissor domicilium Aureliis haberet, ideóq;
ibi ab eo peteretur.

1 glo. l. dies festos. C. de fer.
2 Picus, Decius, Purpurat.
3 c. cùm ecclesia. de immu. eccles.
4 d. l. dies.
5 l. ij. l. præsenti. C. de iis qui ad eccles.
6 l. iij. in fi. de act. empt.
7 l. omnem. de iudic. l. contraxisse. de act. & oblig.
8 l. ij. C. de rescind. vend.
9 l. ij. vbi Baldus & Paul. Castr. C. vbi & apud quos in integr.
10 Bart. l. qui certo loco. de condict. indeb.
11 d. l. ij.
12 Bart. Iaso. l. ij. quod certo loco.
13 l. si fundus. de euict. Bar. l. semper in stip. de reg. iur.
14 l. Imperatores. de contrahen. empt. Socin. consil. xxxij. lib. iij.
15 argu. l. si prædium. C. de prædiis min.
16 Alb. l. arbitrio. §. de eo. in fi. de dolo.
17 c. dilectis. de foro compe.
18 Alex. consi. xlv. in v. vol.
19 l. ij. C. de iurisd. om. iud.
20 Bart. hic in fi.
21 l. ij. de iudic.
22 argu. l. voluntariæ. C. de excusat. tut.
23 l. quod legatur. de iudic. l. cùm res. de leg. j.
24 l. sed & si susceperit. §. si libertis. vbi Angel. de iudi. Bart. l. j. de alim. lega.
25 l. iij. in fi. de actio. empt.
26 Bart. l. item illa. in fi. de constitu. pecun.

S V M M AE.

2 ☞ *Pretium pro re ex causis condici: in casibus diuersum. 4.*
6 *Pretium rei vniuersalis ex causis non suffici.*
7 *Pretium rei particularis ex causis succedere.*

L E X X X I I I.

SI EVM. Cùm possessor * rei alienę solùm vẽdicatione conueni- 1
ri possit, quia possidet [27]: personali verò actione non teneatur cùm
nihil secum actum sit [28]: videretur hoc casu, re vendita, & deinde
perempta, nullã domino superesse actionẽ. Sed † tamen aliter iuris 2
auctoribus visum est. Cùm enim possessor rem vẽdiderit, pretiúmq;
receperit: ne locupletior eùm aliena iactura fiat, ad illud restituen-
dum cõueniri poterit, idq; certi cõdictione. cuius rei triplex prodi-
ta est ratio. Prima, quia cũ pretium habeat, rem habere videtur. Constat enim in parti-
cularibus quoque pretium loco rei succedere, ne quis locupletior cum aliena iactura
fiat [29]. Meritò igitur pretium id condici poterit: atq; ita ego sentio. Secunda est, quam
Accurs. probat: quia potest dominus venditionem ratam habere, & negotiorum gesto-
rum agere [30]. Dubium autẽ non est, certi * condictionem etiam ex negotio gesto com- 3
petere [31]: videtúrq; venditionem approbare, quia actionem hac ex causa intendit [32], vt
Fulg.

27 l. in rem. l. officium. de rei vendicat.
28 §. j. instit. de actio.
29 l. si ipsa. quod met. caus.
30 l. fi. de negot. gest.
31 l. certi. in princ. ff. eod.
32 l. si seruus alienus. de fideius.

Fulg. Paulúsq; Cast. existimant: cùm non minus facto, quàm verbis ratum habere quis
posfit [1]. Et hæc quoque sententia recepta est, nisi q; verbis legis non conuenit, dum ap-
probatum fuisse cõtractum comminiscitur, ideóq; ex causa negotiorum gestorum agi.
Adde q; hoc ex capite opus fortè nõ esset, mortuum seruum fingere: qua de re infra di-
cetur [2]. Tertia est, quia pecunia apud venditorem videtur sine causa esse, cùm res do-
mini ad eum peruenerit [3]: vnde æquum est, condictione sine causa dari [4], certúmq; hoc
nomine condici, vt Bart. censuit, quem & alij sequuntur. Mihi hæc interpretatio non
congruere rubricę nostræ, nec rationi legis satis videtur [5]: nisi secundũ nostram (quam
priore loco retulimus) intelligatur, eíq; iungatur. Procedit autem lex nostra intra suos
fines, cùm venditor titulum lucratiuum habuit: itémque, cùm res ipsa morte extincta
est, seu vsucapione, adeò vt vendicari non possit [6]: quoniam his casibus æquitas suadet,
pretium posse in subsidium condici. Quid igitur si venditor titulum onerosum habuit?
Et cõstat, nunquam pretiũ condici posse, etiam si res nõ extet [7]. Non enim locupletior
ex pretio factus dici potest, qui oneroso titulo rem consequutus est. Si tamẽ malæ fidei
fuisset, aliud diceretur [8]. Quid rursus, si res ipsa extet? Et cùm vẽdicare rem possit, non
subest æquitas, cur ad pretiũ agat: subsidiaria enim actione id petitur. & ita omnes sen-
4 tiunt. Quæ † conclusio tribus casibus non procedit. Primus est, cùm qui vendidit, cau-
sam à domino habuit: vt quia donasset illi causa mortis: habebit enim electionem, rem
à venditore vendicet, an pretium repetat [9]. Idem si à seruo causam habuisset [10]: perin-
de enim est, ac si ab eius domino [11]. Idem cùm dominus indebitũ per errorem soluisset.
Cùm enim quatenus factus est ille locupletior, conueniri possit [12]: meritò pretiũ, quod
ab emptore habuit, condicetur [13]. Alter est fauore libertatis, cùm quis alienum seruum
tanquam suum manumittit: poterit enim à domino ad pretiũ, vel quanti interest, con-
ueniri [14]. Tertius est, cùm dominus ratam venditionẽ habuit, poterit negotiorum ge-
storum actione pretium consequi [15]. Quæ sententia absq; scrupulo procedit, cùm ven-
ditio nomine domini facta est. Nihil enim impedit, quod suo nomine gestum est, quin
arbitratu suo ratum habeat [16]. Sed cùm nomine solius venditoris alienatũ est, nõ vide-
tur vllus esse ratihabitioni locus: vnde nec actionẽ negotiorum gestorum oriri posse [17],
vt Bulg. Azo, Ioannes, Din. censuerunt. Contrà Martinus, Bartol. & cõmuniter cæteri,
tanquam hoc caso, gestu ipso, negotium ad dominum pertineat [18]. Nec dubitandũ est,
quin vera sit hæc sentẽtia, cùm euidenter Alexandri Imperatoris cõstitutione appro-
betur [19]. Sed altercatio est in rationis explicatione. Bart. videri gestu ipso negotiũ per-
tinuisse, ait: quia ratam venditionem habendo, ipsum venditorem à periculo euictio-
nis liberauit [20]: vnde meritò contraria negotiorum gestorum actio, domino aduersus
venditorem competit. Sed hanc sententiam Bald. Fulg. Salic. Imol. Paul. Alex. rectè im-
probant: quia lex non de cõtraria hac actione, sed de directa loquitur. Et quia dominus
ratum habuit, non vt venditoris negotium, sed vt suum gereret [21]. Et fortius, quia lex
pretium rei venditæ peti ait: non autem id vtilitatis quod venditor ex eo consequutus
est, quia dominus eum ab euictionis periculo liberauit [22]. Non enim consensu suo ges-
sisse negotium venditoris in maius censetur, quàm ille ob euictionis periculum solutu-
rus esset [23]. Aliter ergo ipsi interpretantur, nempe vt pretium rei ex quadam æquitate
petatur, sicut si res perempta, aut præscripta esset. Idem enim videtur, q; dominus domi
nium amiserit morte, seu præscriptione, vel consensu suo. Et ita etiam sentit Decius, ra
tioníq; Bart. hanc iungit. Sed & hæc dissolutio ad certi condictionem, cuius lex nostra
meminit, magis infert, quàm ad negotiorum gestorum actionem, quam constat non
dari, nisi ei cuius nomine res vendita fuerit [24]. Sed tamen ab hac sententia receden-
dum non est, tanquam gestu ipso negotium petinuisse ad dominum videatur [25]: idque
propter subsequentiam eius consensum [26]. Vnde venditionem eius vtilitatis causa fa-
ctam suadente æquitate, interpretamur.

PRETIVM CONDICERE. Videtur ergo, quòd pretium loco rei
5 succedat. Quo in articulo proditæ sunt duæ conclusiones. Prima * est, in vniuersalibus
pretium loco rei succedere [27]. Quod intelligendum, dummodo pretium non repugnet
6 naturæ rei. Exempli causa †: Princeps beneficiarium me suum cõstituit, territoriúmq;
seu curiam feudi nomine mihi & quibus dedero concessit: vendidi eam curiam, quod
mihi propter clausulam (& quibus dedero) permittitur [28]: nunquid pretium loco rei
succedat, vt pecuniæ ipsius fiduciarius videar? Et videretur: territorium enim & cu-
ria, vniuersitatis nomina sunt. Et ita Ioan. Andr. sensit [29]; sed tamen Baldus, Aretinus,
Iason contrà. In feudis enim pretium loco rei non succedit [30], quia in pecunia non
consistit feudum: repugnat enim id eius naturæ [31]. Remanebit igitur emptor ipse fidu-
ciarius: nec videbitur tali clausula omnino recessum à iure clientelari. Quòd si actum
appareat, non solùm vt cliens vendere possit, sed etiam vt emptor omnino à iure
domini

1 l. Paulus respondit. rem ratam hab.
2 l. si j. C. de rei vend.
3 l. si me & Titium. ĩ eod.
4 l. 4. & 19. ĩ. de condi. sine causa.
5 argu. l. Imperator. de in diem adiect.
6 l. ij. C. si vend. pign. aga. l. 4. C. de commu. re. ali. l. j. C. de rebus ali.
7 l. Proculus. in fi. de iure dotium.
8 l. Iulianus. j. de rei vend.
9 l. illud. §. j. de donat. causa mortis.
10 l. cùm fundus. §. j. §. eod.
11 §. ei verò. de inutil. stip. Instit.
12 l. nam natura. de condic. indebi.
13 l. in summa. §. in frumento. l. si non sortem. §. libertus. versi. nempe. de condictio. indebi.
14 l. j. C. de his qui à non domino.
15 l. ij. C. de rei vend.
16 l. ab vno. C. de neg. gest. l. in familiæ. C. famil. ercisc.
17 l. si pupilli. §. sed si ego. de negot. gest.
18 d. l. si pupilli. versic. quid ergo.
19 d. l. iij.
20 l. si fundus. §. j. de pign.
21 l. non omnis. ĩ. eo.
22 l. Titius. j. l. seq. de actio. empt. l. si cùm venditor. §. fi. de euict.
23 l. si mandauero. in prin. §. manda. l. cùm pecuniam. de negot. gest.
24 d. l. ab vno. d. l. in familiæ.
25 d. l. si. negot. gest.
26 l. sed Iulianus. §. proinde. ad Macedon.
27 l. si & rem. de petit. hereditat. l. Imperator. in fi. de lega. ij.
28 c. j. de feud. non habe. prop. natu. feud.
29 Rubri. de feud. in fi. in Specul.
30 c. j. §. si vasallus de beneficio. si de feud. def.
31 Bal. l. d. c. j. Areti. consil. xxiij.

domini sit liber, tunc verior Ioan.And.Iacobiq; Beluisij sententia videtur, vt pretium
loco rei succedat, teneatúrq; venditor ex eo pretio aliud territorium emere, vnde fi-
duciæ suæ tutus dominus reddatur [1]: nec hoc negat Bald. Rursus ea conclusio intelli-
genda est non procedere, cùm de proprietate sermonis agitur: aliud enim est res ipsa,
aliud pretium [2]. Et ideo si quis iurauerit, se non habere, periurus nõ censebitur, quam-
uis pretium habeat [3]. In iuramento enim, ad vim proprietatémq; verborum plurimum
attendimus [4]. Sed & tunc non procedit conclusio, cùm quis titulo oneroso aliquid ha-
buit: in eius enim damnum ad pretium agi non potest: quod hac in specie receptum est.
Fœnerator pro filia certam quantitatẽ dotis nomine marito dedit: an hi quibus vsuræ
restitui debent maritum inquietare poterunt? Et videretur, cùm dos nomen vniuersa-
le sit [5]. Sed tamen cùm titulum onerosum in dote maritus habeat [6], receptum est, com-
mixtione pecuniam consumptam censeri [7], & ideo agi aduersus eum non posse [8]. For-
tius ex facto consultus Federicus respondit [9], nec filiam quidem ipsam, quæ soluto ma-
trimonio eam dotem receperit, inquietari posse: cùm enim cõmistione semel extincta
sit fœneratoris pecunia, non videtur hanc, quam maritus restituit, eandem esse: & ideo
ius nullum posse aduersus eam creditores prætendere. Non personale, quia in singula-
rem successorem illud nõ transit [10]: non in rem, quia pecunia fœneratitia amplius pro-
pter immistionem extare non censetur [11]: idq; & Bald. & Rodolph. probant [12]. Nec ob-
stat q; respectu filiæ dos videatur titulo lucratiuo acquisita esse [13]: vnde vt repetitioni
sit locus, pretium loco rei succedere debet [14]. Respondeo, nõ omnino lucratiuum hunc
esse titulũ, cùm ad alimenta pater obligatus alioquin fuisset [15]. Vnde quatenus alimen-
ta dos excederet, alia sententia probabilior videretur: quam etiam Ias. hîc sequitur [16].
Cæterùm & illud receptius est, filium, cui quota pars bonorum pro legitima debetur,
tametsi vniuersitatis creditor videatur, tamen pretium accipere non cogi, sed in rebus
ipsis hæreditariis satisfaciendum ei esse [17]. Quo fit, vt tali casu loco rei pretiũ non suc-
cedat, nisi cùm res ipsa præstari non posset: qua de re alibi tractauimus [18]. Altera con-
clusio est, in particularibus pretium loco rei non succedere [19]. Distat enim plurimum
res ipsa à pretio [20]. vnde qui rei legatæ citra culpam suam capax non est, eius tamen
pretium consequi poterit [21]. Et ex hac regula deducitur, vt si quis ex pecunia mutuata
merces emat, deinde foro cedat, in eis mercibus non sit potior mutuantis conditio [22].
Hincq; est, quòd regulariter qui rem debet, æstimationem inuito creditore soluẽs, non
liberatur [23]. Proceditq; maximè hæc conclusio suprascriptis in casibus, quibus ostendi,
nec in vniuersalibus quidem pretium idem quod rem ipsam pollere. Verùm † & hæc 7
quoque perpetua non sunt: & in primis lege nostra probatur, aliud ex æquitate consti-
tui, quoties res perempta est. In subsidiũ enim, ne quis locupletior ex re aliena fiat, ad
pretium agi potest [24]. Hinc Ias. ad filios infert, qui ex frumento patri mutuato nutriti
sunt, vt in subsidium si ipsi soluendo fuerint, conueniri possint [25]. Sed Decius hîc recla-
mat: quoniam creditor fidem patri secutus, facilitati suæ id imputare debet [26]. Cum fi-
liis enim nihil actum est, nec ad eos res creditoris peruenit: sed ad patrem, qui per mu-
tui contractum effectus erat dominus [27]. Quam sententiam & ipse probo, nisi consta-
ret contemplatione filiorum factum esse mutuum: videtur enim tali casu æquitas sub-
esse, vt defendi Bartoli possit opinio [28]. Huc pertinet, & cùm quis ideo conuenitur,
quia locupletior factus sit [29]: nam non minus locuples est, qui pretium habet, quàm si
rem ipsam haberet [30]. Sed & quoties quis conuenitur, quia id facere debeat, vt actor
rem liberè habeat: si id non fecerit, pretium, quod actori abest, restituere tenebitur:
quia ei res abesse videtur, cui pretium abest. quod aduersus furem responsum extat [31].
Idem in hærede, qui rem legatam soluere debuit [32]. In odium quoq; eius, qui malæ fidei
sit, ea quandoq; accipitur interpretatio, vt perinde condemnetur qui pretium habuit,
atque si rem haberet. Quod non tantùm in vniuersalibus procedit [33] (id enim indubi-
tatum est) sed etiam in particularibus [34]: quod & suprà, cùm de actione hypothecaria
ageremus, à nobis tractatum fuit [35]. Cæterùm & cùm de vsucapione vsusfructus cui-
tanda agitur, qui pretio vtitur, perinde existimatur, ac si re ipsa vteretur [36]. Non enim
negligentia ei vlla imputari potest. Sed ex voluntate testatoris non est dubium, non
solùm pretium, sed & aliam rem loco alius esse [37]. Vnde cùm testator prohibuisset alie-
nationem fundi Trebariani, quia in familia sua perpetuare cum vellet, concessisset ta-
men permutationem: responsum fuit, eidem fideicommisso rem ex permutatione ac-
ceptam, subiici [38], tanquam hæc fuerit eius intentio. Nam & videmus, fiducia clienti
euicta, teneri dominum aliam æquè vtilem præstare, tanquam id actum videatur [39].
Illud quoque nullius est quæstionis, quibus casibus suprà dixi, pro re particulari debita
æstimationem inuito creditori solui posse, rectè videri pretium vice rei aliquatenus
succedere [40].

SVMM

1 argu. c.j. si de feud. vasal. versic. vel nemo. & c.j. de inuesti. de re aliena.
2 l. propemodum. de verb. signific.
3 Bald. l. cogi. C. de petit. hæred.
4 c. penult. de iureiuran.
5 Bart. rubr. sol. matr. in fi.
6 l.j. §. si verb. C. de impon. lucra descript. lib. x.
7 l. Cassius de solutionib.
8 l. si. §. si à socero. quæ in fraud. cred. vbi Bart.
9 Feder. Senen. consil. lxj.
10 l. eum cui. C. de actio. & oblig.
11 l. si filius. §. eod.
12 Bald. l. rem quam. C. de iure dot. Rod. c. consulat. quæst. lxxij. de vsur.
13 d. §. si à socero.
14 Spec. tit. de vsuris.
15 Abb. c. Raínutius. de testamentis.
16 Butrig. Abb. c. cum tu. de vsur.
17 Bart. l. sent. in princ. de hæred. instit.
18 l. ij. § j. §. eo.
19 l. qui vas. § fin. de furt. l. venditor ij. de hære. vel act. vend.
20 d. l. propemodum.
21 l. filiusfam. §. ij. de leg. j.
22 l. procuratoris. §. plane. de tribut. Doct. l. si cum dotem. in fi. sol. matr.
23 d. l. ij. §. j. l. vinum. §. eo.
24 l. fi. de nego. gest. l. ij. C. si vend. pign. ag.
25 Bart. l. his solit. de cond. indebi.
26 d. l. eum cui. l. si is qui. C. depositi.
27 Hostien. c. tua. de vsur.
28 argu. d. l. si pupilli. §. sed si ego.
29 l. si ipsa. quod met. caus.
30 l. vxor marito. de dona. inter vir. & vxor.
31 l. Labeo. j. de verb. sign.
32 l. plane. j. §. quòd si rem. de legat. j.
33 l. si possessor. §. fi. de petit. hæred.
34 d. l. Iulianus. j. de rei vendicatione.
35 l. si filiusfamilias. §. eod.
36 l. quia qui pretio. de vsufructu.
37 l. plane. ij. §. j. de leg. j.
38 arg. d. l. vxor marito. & not. in l. pater. §. quindecim. de legat. iij.
39 d. c. j. si de feud. vasal. l. fi. C. de oper. liber.
40 l. vinum. §. eod. l. ij. § j. §. eod.

SVMMAE.

1 ☞ *Agi ex stipulatu variis ex causis posse.* 3 *Certi condi. & act. ex stipu. discrimē huiusque vtilitas.*

LEX XXIIII.

SI QVIS CERTVM. Sicut igitur quæ incerta sunt, actione ex
stipulatu: ita quæ certitudinem habent, certi condictione petuntur [1].
1 Sed quid si † partim certa, partim incerta est promissio? vt quia mihi,
aut Titio, vtrùm volam, centū dari stipulatus sim? Et videretur ex sti-
pulatu actio dari [2]. Nec dubiū est à principio ita dici posse, cùm maior
pars est incerta, vel vnico contractu certum incertúmq; comprændi-
tur [3]: verè tamen mistum naturam simplicium imitabitur [4]. Vnde si idcirco agam, quia
mihi nō dederis, certi condictione: si ex eo, quia non Titio, ex stipulatu experiar. quod
& non absimili in casu Bart. infrà tradidit [5]. Quòd si obligatio quidem certa sit, sed so-
lutio variabilis, vt quia promisisti dare fundum, & si non dares, centum: cùm centum
dando cuites fundi obligationem, propter solutionis incertitudinem ex stipulatu age-
tur [6]. Quod ego propter verba legis etiā reclamante Accurs. suprà censui [7]. Quid rur-
sus in actione, quæ causa dotis competit? Et lex stipulatu agi, ait [8]. Cùm enim lex eam
rei vxoriæ actioni sobrogauerit, quæ incertam ob retentiones, aliásque imputationes
exactionem habebat: cùm & à principio eam intercessisse fingat, quo tēpore incertus
est adhuc restitutionis euentus, meritò nomen illud acquirit: quod etiam tum seruat,
cùm deinde certum est, quid, quantúmq; soluendum sit [9]. An quòd dos nomen vniuer-
sitatis sit, quæ augetur minuitúrq; [10]? Et ideo incertam habet hæc actio restitutionem:
idque ex tempore, ex quantitatis compensatione, ex fructibus, ex eo quod maritus fa-
cere potest: tametsi hoc exactionem potiùs respiciat, quàm actionem. Sanè cùm stipu-
2 latio non solùm actionem, sed contractum quoque significet, certi * condictio poterit
actio ex stipulatu appellari, id est, ex stipulationis contractu. Idque nostri doctores cen-
sent, qui non adeò scrupulosè loquendum putant [11]. Ego vnum stipulationis nomen
3 vtrique contractui à principio esse, non negauerim: verum † cùm intenditur actio, tunc
differentiam hanc constitui, vt si certum, præcisúmq; sit, quod debetur, certi condictio
intentari dicatur: alioquin ex stipulatu agi. Et hinc est, quòd lex nostra persecutionis tem-
pus perpendit. Hinc & alibi traditur, certi condictionē ante diei euentum non nasci [12].
Hinc colligitur ratio, cur cùm certum petitur, lex ex stipulatu actionē non dat: nempè
quia sufficiebat certi condictio [13]. Quæ generaliter ad omne certum ex quacunq; cau-
sa competit: tametsi sint, qui hoc casu specialem certi condictionē competere credide-
rint, quos ego suprà sequutus non sum [14]. Sed quę vtilitas ex harum actionum differen
tia percipitur? Et puto euidentem esse. Ex stipulatu enim agendo, id quod nostra inter-
est solùm consequimur [15]. At certi condictione id, quod petimus, præcisè ex natura
actionis nobis præstandum est [16]. Vnde obligationes faciēdi actione ex stipulatu, obli-
gationes dandi certi cōdictione exequimur [17]. Sed cur hoc legislatori placuit, vt in his
præcise, in illis ad id quod interest solùm ageretur? Et variæ rationes à nostratibus ad-
ducuntur, quę vix consistunt [18]. Vnde sciendum, stipulationē à iure nostro inuentam, vt
ex ea vnusquisque acquirat, quod sua interest [19]. Cùm datio in obligatione deducitur,
iam apparet id agi, vt stipulator dominium acquirat: meritò à verbis stipulationis non
recedimus, & dominium omnino transferendum est [20]. At cùm factum deducitur, ap-
paret nō agi vt ius aliquod transferatur, nec ideo quicquam stipulator acquirit [21]: me-
ritò facti ipsius æstimatio aduersus detrectantem solùm peti potuit [22]. Qua ratione, in
contractu innominato cùm feci, vt des: aduersus dare detrectantem, præscriptis ver-
bis agi non posse, aliâs docui [23].

1 §. j. instit. de verb. oblig.
2 l. debitori. in fi. C. de pact.
3 l. scire. versic. stipulationem. de verb. oblig.
4 l. j. in prin. de verb. obli. l. si ita. de iniusto rupto.
5 l. liber homo. ij. §. fin. de verb. obli. Bart. l. lecta. ∫. eo.
6 l. si pacto quo. C. de pact.
7 l. certi condictio. in prin. ∫. eod.
8 l. j. in princ. C. de rei vxo. actio. §. fuerat. instit. de act.
9 arg. l. tabernæ. de verbo. signific.
10 l. quod dicitur. de impens. Dd. rubr. sol. matr.
11 doct. d. l. si pacto.
12 d. l. certi condictio. in princ.
13 argu. l. hæc stipulatio. in fi. vt leg. nomi. cauea.
14 d. l. certi. in princ.
15 d. l. liber homo. §. fin. l. est mora. in fi. C. de transact.
16 l. vbi autē. in fi. de verb. oblig. l. certum. ∫. eo.
17 l. si seruus. §. fi. de verb. oblig. l. promissor. de cōstit. pecun.
18 Bart. l. stipulatio. non diuid. z. opposit.
19 l. stipulatio ista. §. alteri. de verb. oblig.
20 d. l. vbi autem. in fi.
21 l. Labeo. ij. de verb. sign. vbi fixi.
22 d. l. stipulatio. versi. Celsus. l. aliquo. in fi. de re iudi.
23 d. l. Labeo.

SVMMAE.

1 ☞ *Refectionis priuilegia, & vis.* 2 *Refectioni mutuans potior: in heretico contrà. illud tamen in casibus.*

LEX XXV.

CREDITOR. Quoniam reipubli. interest, vt plurimæ ornatæque
domus in ciuitate sint, videmus inhibitum esse, ne quæ eis iniuncta
1 essent, legari auferriq; possint [24]. Videmus etiam † præsidibus specia-
liter mandatum esse, vt causę cognitionem adhibeant, earúmq; domi-
nos ad reficiendum compellant [25]. Videmus & generaliter cautum, vt
curæ magistratibus sit, ne publicus deformetur aspectus [26]. Quod ma-
ximè verum est, si inde periculum viatoribus ob impendentem ruinam esset [27]. Qua ra-
tione & hîc inductum est, vt qui pecuniam ad restitutionē vrbani prædij crediderit, pri
uilegium exigendi habeat [28]: id est, inter creditores, qui actionibus personalibus inni-
tuntur, præferatur [29]. Quod intelligendū ego arbitror, dum expressim reficiendi causa
credid

24 l. cætera. de legat. j.
25 l. præses. de offic. præsid. l. ad curatoris. de damno infecto.
26 l. ij. C. de ædi. priua. l. z. C. de oper. publ.
27 Cæpolla rubr. de seruit. vrb. rubr. de refect. in ij. vol. c. hz.
28 l. j. de cessio. bonor.
29 l. si ventri. §. diuus. de priuil. credi.

crediderit, domúſque refectione indigeret: id enim videtur ſatis eſſe propter generalia legis noſtræ verba: tametſi debitor in alios vſus deinde prodegerit [1]. Nec me mouet Iaſ. auctoritas, qui diſſentire viſus eſt [2]: quia eius ſentẽtia in hypothecæ tacitæ prælatione, non in priuilegio perſonali ſolùm probabilis eſt [3]. Rurſus intelligendum eſt, non ſolùm ſi ad refectionem mutuata ſit, ſed ſi ad nouam ædificationem: quia adhuc præferendus videtur creditor [4]. Quod Bartol. exemplo eius, qui nauis inſtruendæ cauſa mutuauit, arbitratus eſt [5]. Sed ego aliud in naui eſſe crediderim: quia lex noſtra ſolùm de reſtitutione loquitur: vnde exiſtimarem ſaltem requiri, vt deſtructæ rei veſtigia appareant. Nam & tunc reſtitutionis verbum, ſicut & inſtaurationis, hanc interpretationem recipit [6]: quod & Decius cenſuit [7]. Addunt alij, ſi res extet, priuilegio locum eſſe: non ſi extare deſierit [8]. Quod ego in hypotheca ſatis admitterem, vt extincta re, pignus quoque extingui dicamus [9]. Sed in priuilegio perſonali ſecùs eſſe arbitror, cùm à principio ius priuilegij creditori, ipſi quæſitum ſit [10]. quam ſententiam & Decius probat [11]. Sed quid ſi amplior ſumma mutuata eſt, quàm quæ ædificio reſtituendo neceſſaria eſſet, eáque omnis impenſa ſit, ædificiúmq; auctum? Et aliqui priuilegio ſupra ſummam neceſſariam, locum non eſſe cenſuerunt: idq; exercitoris exemplo. Sed ego aliud in exercitore conſtitutum arbitror, quia limitatum eſt eius mandatum: aliud in caſu noſtro, in quo de fauore publico agitur [12], vt inſtaurentur, ornentúrq; domus: vnde benignior interpretatio eſt facienda [13]. Non negauerim tamen, ex ratione legis quandoque refectionem intelligi, cùm in priſtinam formam res ſolùm reſtituitur, ne quis dilatet aut deprimat [14]. vnde ſi lex arces aliquas ædificari prohibeat, poterit quidem antiqua refici, ſed in veterem tantum modum [15]. Ad rationem igitur legis ſemper attendendum. Addit Decius legi noſtræ locum eſſe, etiam ſi creditor ſub fœnore mutuauerit. Solùm enim deterior eſt conditio fœnerantium, cùm priuilegia non habent: quia pœna, ſeu vſura poſt priuilegia eſt [16]: cui & ego aſſentio [17], quamuis quidam reclament. Illud defendi poteſt, quod Iaſ. tradidit, hæretico id priuilegium conceſſum non cenſeri [18]: ſicut nec, quando ex tali cauſa ad pœnam agretur [19]: non enim tali caſu de credito ob refectionem agitur. Et hæc quidem quod ad priuilegium in perſonalibus actionibus attinet, ſatis. Cæterùm huic creditori etiam tacita hypotheca in re ipſa conſultum eſt [20], ídque in priorum quoque hypothecarum præiudicium, quatenus tali ex mutuo totius pignoris cauſa ſalua facta ſit [21]. Verùm huic hypothecæ locum non eſſe, ſuprà dixi, niſi quatenus appareat verè neceſſarióque in ipſa domo fulcienda, expenſam eſſe pecuniam: itémque quatenus res extet. Vnde cognoſci poteſt, inter hypothecam hanc, priuilegiúmque, non modicam eſſe differentiæ vtilitatem: & aliud remedium, aliis caſibus non ſemper vſui eſſe.

1 l.fin. de exercit.
2 arg. l.iij. §.ſed ſi ſic. de in rem verſo.
3 l.interdum. qui potior. in pign. hab.
4 argu. l.quod quis. de priuileg. credi. & §.his conſequens eſt. auth. de æqual. dot.
5 Bart. d.l.interdum.
6 l.iiij. C. de oper. libert.
7 arg. l.fi. de decur.
8 glo. d.l.j. de ceſsio. bono.
9 l.pignoris. C. de pign.
10 c.decet. de regul. iur. in vj. l.ſciendum. in fin. qui ſatiſda. cog.
11 argum. l.iij. §.vnde. de in rem verſo. l.ſed an vltro. §.j. de negot. geſt.
12 argu. d.l.fi. verſic. quare. de exercit.
13 l.quod priuilegium. depoſiti. l.ſi quis grauat. §.verſi. ad Syllania.
14 l.iij. §.pen. de itin. actúq. priuat.
15 l.fin. C. de ludæis. l.j. §.ſi quis ædificium. de ope. noui nuntiat.
16 d.l.ſi ventri. §.j.
17 l.ſi hominem. §.fin. vbi glo. depoſ.
18 auth. j. C. de hæretic.
19 l.ideo. de compenſat.
20 l.j. in quibus cauſ. pign.
21 l.interdum. l.ſeq. qui potior. in pign. hab.

S V M M AE.

1 Procurator domino actionem quærit. 2 L. Si pecuniam. ſenſus. 3.

L E X X X V I.

SI PECVNIAM. Procurator † militis, mutuata pecunia, 1
& accepto fideiuſſore, actionem domino ipſo iure, ſicut tutor vel
curator, acquirit. Dixerit aliquis: Cui dubium id vnquam fuit, cùm
etiam extraneus meam pecuniam, vel ſuam quoq; meo nomine nu-
merans, mihi acquirat [22]? Et tamen Iuriſconſult. non temerè vide-
tur mentionem militis, ſicut & adoleſcentum, feciſſe: quoniam hu-
iuſmodi perſonis ſpecialiter multa in iure noſtro indulgentur. Ve-
teres vt obicem hunc ſummouerent, duplici ſenſu legem hanc expoſuere. Primus † eſt, 2
quòd hic diuinarunt, procuratorem nomine proprio, nõ autem militis pecuniam mu-
tuaſſe. Quo caſu dubium non eſt, iure communi nihil ei acquiri potuiſſe, etiam ſi eius
fuiſſet pecunia [23]. Non enim cuius ſit pecunia attendimus, ſed cuius nomine fiat ac-
quiſitio [24]. Vnde neceſſariò ſequitur, ſpecialiter ita in milite conſtitutum eſſe: ſicut
etiam videmus ſpeciale eſſe, vt ſi quis rem ex pecunia militis, nomine proprio emat,
vtilis rei vendicatio ipſi militi detur [25]. quod & in pupillo receptum eſt [26]. Idem & cùm
maritus ex pecunia vxoris aliquid emit [27]. quod & in eccleſia, eadem fauoris ratione
reſponſum eſt [28]. Verùm hic intellectus verbis legis nõ conuenit, cùm omnes codices,
quos ego viderim, procuratorem militis ex eius pecunia mutuaſſe dicãt: quòd nomine
proprio mutuauerit, nõ dicant. Alius ergo † proditus eſt intellectus, vt nomine militis 3
factum ſit mutuum, quæſitáq; iure cõmuni ex mutuo illi actio [29], quæ quidem ex nume-
ratione naturali quadam ratione conceditur [30]. At ſpecialiter hoc ei quoque concedi,
quòd actionem verbis ortam, aduerſus fideiuſſorem acquirit [31]. Clarum enim eſt, actio-
nem hanc verbis confeſtim per procuratorem domino non acquiri, ſed ceſsione opus
eſſe [32]. Et quamuis ipſe, qui mutuam pecuniam militis habuit, potuiſſet tanquam ex re
militis

22 l.certi. §.ſi numos. ſ. eo.
23 l.ſi patruus. C. commun. vtriuſque iudic.
24 l.ſi de ea. C. de rei vend. l.& ſi de tut. C. de dona. inter vir.
25 l.ſi vt proponis. C. de rei vendica.
26 l.ij. C. quando ex facto tut. l.iij. C. arbitr. tut.
27 Vxor marito. de dona. inter vir.
28 l.j.e. penul. de pecu. cler.
29 d.§.ſi numos.
30 l.ea quę ciuiliter. de acquiren. rer. domin.
31 l.blanditus. C. de fideiuſ.
32 l.poſſeſsio quoque. §.fi. de acquir. poſſeſ.

militis, aliás quoque ipsi obligari [1]: tamen in fideiussore id nôn procederet, qui verbis
solùm obligatur . Et sanè videtur hîc intellectus admodum probabilis esse, nisi quòd
Bart. & cæteri censuerunt, hodie superfluam futuram hanc legem, & non fauore mili-
tis, sed iure communi processuram: cùm Iustinianus sanxerit, nomine absentis mutua-
ta pecunia, hypothecam quoque absque cessione illi acquiri [3]: vnde idem in fideiusso-
ria obligatione dicendum, quæ & ipsa non minus necessaria est, quàm hypothecaria [4].
4 Sed ego hac in re subsisto: quia cùm pignus * principaliter in rem sit, fideiussio omni-
no in personam, non videtur constitutionem limitatoriam, ad dubitabiliorem casum
5 extendi posse. Nec enim dubium est, iura realia facilius absque cessione * quàm perso-
nalia transferri [5]: & ad rem nouam potius fieri obligationis extensionem, quàm ad
nouam personam [6]. Adde quod & aliæ pignus inter & fideiussionẽ sunt differentiæ [7].
Planè erunt fortè, qui & tertio modo responsum id intelligant. Cùm enim stipulando
regulariter procurator in personam suam, non autem domini verba obligatoria con-
cipere debeat [8], speciale est in milite vt contractus teneat, etiam si dictum sit, Promit-
tis militi domino meo dare centum? Nam & in minoris curatore, & in reipublicæ
actore, idem speciali fauore receptum est [9]. Placerétq; mihi hæc interpretatio, si, vt in
se vera est, ita etiam verbis legis côueniret. Cùm enim appareat numeratam fuisse pe-
cuniam, non est dubium ex numeratione absenti acquiri, maximè cùm verba obliga-
toria eius personam respiciunt [10]. Respectu igitur fideiussoris solum quadrare, vt &
præcedens poterit.

1 l. quod procurator ex re. de procurat. l. Iulianus. §. si procurator. de actio. empti.
2 d. l. blanditus.
3 l. ij. C. per quas personas.
4 l. heres à debitore. in princ. de fideiuss.
5 d. l. possessio. §. si in l. solutam. §. pen. verb. non semper. de pigno. act.
6 l. si ita stipulatus. §. Chrysogonus. in fi. de verb. obli.
7 l. si heres pecuniam. ad Trebel. vbi glo. l. intelligetur. C. de iure pign.
8 l. quæcunque. de actio. & obliga. l. stipulatio ista. §. si stipuler. de verb. oblig.
9 l. cum qui. §. si. de constit. pecun.
10 d. §. si oumes.

SVMMAE.

1 Versione in rem suam, aliòquin secus, obligabilis.
2 Ciuitatẽ sine versione obligat ex causis administrator.
3 Ciuitatis non liberæ vetita.
4 Versionem non probat emptor.
5 Ciuitatem ex delicto obligari: ex mutuo contrà. 6.
7 Versionis in rem probanda modi.
8 Ciuitati mutuanti non perire.
9 Ciuitatẽ & ecclesiã coæquãdoque diuerso iure cẽseri.
10 Administrator conuenendus.
11 Administratoris ne conueniantur remedia.
12 Ciuitatis nomine mutuanti remedia.
13 Ciuium obligandorum forma.

LEX XXVII.

1 CIVITAS. Vt ex mutuo † ciuitas ipsa obligetur, constare opor-
tet, in rem eius versam esse pecuniam. Sed cur id introductum est? Et
Bar. existimasse videtur, ideo non obligari quia administratores in id
mandatum habere non censentur. Alij rectius, specialiter id ciuitati-
bus concessum existimant, sicut & pleraque alia, ne administratorum
culpa detrimentum subeant [11]. Nam & idem iuris in ecclesia seruari
aliquatenus videmus [12]. Idem & in pupillo, qui mutuam pecuniam acceperit [13]. Vnde
meritò in ciuitate quoque idem constituendum fuit [14]. Sed quid in aliis vniuersitati-
bus? Et idem receptum est, si talis sit vniuersitas, quæ beneficio pupillari vti possit [15]:
quales sunt magnæ vniuersitates, quæ alieno regimine indigent, in quibus pupilli, vi-
duæ, pauperes, ægroti, idque genus homines continentur [16]. Quòd si aliqua sit societas,
vt publicanorum, vel collegium fabrorum, pistorum, nauiculariorũ, & si qua similis [17],
secus est, vt pleriq; censuerunt [18]: in his enim à regula nõ recedimus, qua traditum est,
ex contractu administratoris obligari dominum, quãuis non probetur in eius rem ver-
sam esse pecuniam [19]. Sed perpetuúmne est, vt ciuitas obligari, nisi ex vtilitate sua, non
2 possit? Et interpretes aiunt pluribus modis restringi. Et in primis, † quando non sim-
pliciter administratoribus, sed toti concilio generali, seu omni ordini decurionum, qui
totam ciuitatẽ repræsentent, mutuatum sit [20]. Cùm enim possit ciuitas legem ferre [21],
meritò & mutuò accipere obligaríque poterit, valebítq; in vim legis contractus: quod
Bartolus sensit [22]. Vnde consequens est, vt idem censeamus, si procuratorem ad pecu-
niam mutuò accipiendam concilium ipsum generale constituerit. Non enim videtur
tunc onerandus creditor, vt probet in rem versam esse [23], dum appareat ea ex causa
initum fuisse contractum [24]. Idq; communiter approbatum est. Sed ego hæc vera esse
arbitror, si ciuitas libera sit, vel alias id ei ex lege ipsius municipij valida liceat: alio-
3 quin non video cur à legis nostræ priuilegio recedendum sit. Nec † enim ciuitas non
libera, aduersus legem principis contrahere potest [25]: vnde nec statuere, nec consuetu-
dinem inducere de publica re potest [26], licet in priuatis rebus suo se consensu obliga-
re ciues valeant [27]. Videmus enim publica iura ciuitatum à principe solis ciuibus non
credi [28], sed vlterius necessariam præsidis esse auctoritatem [29], qui non nisi ex causa le-
4 gitima consentire debet. Et ita Fulg. Ponta. Paul. Aretinúsq; censuerunt. Sed † quid in
cæteris contractibus? an si ciuitas vendiderit, pretiúmque receperit, teneatur emptor
probare, in eius vtilitatem versum pretium? Et Accurs. idem sensit [30]: quæ sententia ab
omnibus explosa est: cùm enim emptor seruatis solennitatibus emerit, nihil ei vlterius

11 l. fin. C. de vend. re. ciuit. lib. xj.
12 auth. hoc ius. C. de sacro sanct. eccles.
13 l. j. C. si aduers. cred.
14 l. pen. C. de iure reipub. lib. xj.
15 l. pen. C. quibus ex caus. maior. vbi not.
16 Bartol. l. j. de albo scrib. Gulel. Ram. Iac. Bald. Sali. Fulgos. Alexan.
17 l. j. §. quod cuiusque vniuersit. nomi.
18 arg. l. item magistri. de pactis.
19 l. fin. de exercit.
20 glo. rubr. C. quæ sit longa consuet.
21 l. prohibere. §. planè. quod vi aut clam.
22 Bart. l. penult. C. de don. inter vir. & vxor.
23 l. j. §. non autem. versic. sed & si. de exercit.
24 l. habebat. de institut. in princ.
25 l. continuus. §. cùm quis. vbi Paul. & Aret de verbor. oblig.
26 c. si. vbi docto. de consib. lib. vj.
27 l. ij. in fi. C. de constitu. pecun.
28 l. seruitutes. iij. §. pen. de seruit. l. sacra. §. j. de rerum diuis.
29 d. l. fin. d. §. planè. l. si legatũ. & l. seq. de oper. publ.
30 glo. l. j. C. de vend. reb. ciuita.

onetis incumbit [1]. Sed difficilior est nodus, quid in casu conuerso: vt quia administrator à sagario tunicas emat pro apparitorum ornatu: an probabit venditor apparitores ornatos, & sic in vsum reipub. tunicas peruenisse? Et Paul.Castr. Iasónq; negant, hócq; casu legi nostræ locum non esse aiunt [2]. Nam & idem in tutore traditum est [3]. Ego arbitror cum Pontificiis sentiendū esse, qui ecclesiam ex deposito sibi facto obligari quidem absq; alia vtilitatis probatione aiunt: vt hi, coram quibus factum est depositum ex reditibus soluant, nō vt immobilia vel res pretiosæ vendi hac ex causa possint [4]: aliâs paratissima est legi fraus [5]. Et quod de ecclesia dicitur, in ciuitate quoque censendum est, quæ nec ipsa liberam alienandi potestatem habet, vt suprà ostendi: quamuis hac in
re Deci.dissentiat. Sed † quid in delictis dicemus? Et constat obligari ciuitatem [6], cùm 5
omnes, vel maior pars cōmunicato consilio, re deliberata deliquerunt [7]. Idem si non præcesserit deliberatio, sed expressim sequuta sit ratihabitio [8]. Idem si tacitè: vt quia rem à facinorosis nomine ciuitatis ablatam, ciues ipsi receperint, & possederint [9]: vel quia delictū tractum habeat, sicut defectio, & defectioni, seu rebellioni omnes acquieuerint [10]. Quod intelligēdum, si sponte hoc factum est [11]: vsu enim didicimus, pessima facinora (vt Cornelius Tacitus ait) paucos audere: cæteros verò ob terrorem, vel segnitiem malle spectatores esse, & qualemcunq; euentū dissimulato cōsensu transmittere. Quis igitur credat imputari culpam hanc perduellionis crimini posse, quod absq; dolo non cōmittitur [12]? Doctores certè nostri non crediderunt [13]. Vnde solent principes, si ad obsequium rebelles redigunt, iusta perduellionis pœna solos auctores, & conscceleratos ob dolum afficere: cum ciuitate verò, ob cessationis culpam, pecunia decidere. Qua tamen in re, grauiùs milites vasallique mulctandi sunt, cùm ad eos defensio principaliter pertineret [14]. Hi verò qui per ætatem, vel sexum nec dehortari quidem potuerunt, prorsus absoluendi [15]: nisi de filiis aut vxoribus eorum loquamur, qui lege Arcadiana rei sunt [16]. Sed cùm ciuitas delinquendo obligetur, cur non ex mutuo [17]? Et Bartol.Ias.Deci.fatentur eodem modo obligari etiam ex mutuo, cum re generali con-
silio deliberata mutuò acceptum est. Quam † opinionem ego suprà non probaui, cùm 6
specialem ciuitatis in causa mutui fauorem lex nostra inducat, qui & pupillis præstatur [18]. Vnde in Fulgos.Alex.recentiorúmq; sententiam transeo, qui delinquenti non succurri tradunt, quia priuilegio indigni sunt nocentes [19]. At in contractu secus est, multóque magis in mutuo, in quo maius priuilegium ciuitati tribuitur [20].

VERSAE SVNT. Sed quomodo probabit creditor in vtilitatem respub. versam esse pecuniam? Et varij traduntur modi. Primus, si administratoribus coram generali ciuium adunatione mutuatum sit [21]. Et hoc ferè omnes tradiderūt. Subiicit tamen Alex. si mutuum fœneratitium sit, odio talis creditoris posse hoc quoq; casu restitutionem in integrum ciuitati cōpetere, si probetur in eius rem nō esse versam pecuniam [22]. Verùm hæc distinctio inter mutuum gratuitum & fœnus, nusquam in iure probatur [23], tametsi communiter ita doctores diuinent [24]. Fulg. aliter distinguit, vt si ciuitas libera sit, procedat hic modus: si verò principis iura non habeat, secus: & ideo necessaria probatio sit. Ego propter tot prudentum præsentiam, qui generali cōcilio verisimiliter intersunt, satius arbitror præsumptionem hanc sequi [25]. Alius est, cùm ei mutuatum est, qui speciale mandatum à generali adunatione habuit: satis enim est hoc casu cùm qui acceperit, hoc nomine accepisse [26]: nec debuit creditor vltrà curiosus esse [27]: quod supra conclusi, in ciuitate libera solùm procedere, vel cùm lege municipij facultas alienandi ciuibus permissa est. Idem si ex reditibus citra alienationem immobilium reddi mutuum potest: his enim casibus cōmunem sententiam sequor. Tertius est, cùm probatur tempore mutui indiguisse ciuitatem mutuatitia pecunia [28], & ideo in eam causam ab administratore acceptam fuisse: satis enim id esse quandoq; Accur.censuit [29], quem Petr. Cin. Iacob. But. Bald. [30] Salic. Paul. Castr. & nouissimè Deci. sequuti sunt. Sed alij contrà [31], & frequentiore calculo, vt Alex. hîc ostendit. Ego plurimum hac in re iudicis arbitrio tribuendum arbitror [32]. Quid enim si præterea adsunt aliquæ præsumptiones, vt prudentia, probitásque administratoris [33]? Quid si de modica summa agatur [34]? Quid si confestim post mutuum impleta ipsius contractus causa inueniatur, nonne verisimile est ex ea pecunia impletam [35]? Nam & si post mutuum respubl. aliquē fundum non imparis æstimationis emerit, nec constet vnde alio modo eam pecuniam reficere potuerit, ex mutuatitia præsumi Iac. & Alb. censuerunt [36]. Crediderim igitur his casibus posse iudicem arbitrari in vtilitatem versam esse. Manifestè enim cōstare dicitur,
quod etiam ex coniecturis* probabilibus constet [37]: proniórque erit iudex, vt ita pro- 7
nunciet, quoties de fructibus & reditibus citra immobilium alienationem, satisfieri tali creditori poterit [38]: difficilior verò, cùm alienanda essent huiusmodi bona [39]. Sed quid
si † creditor ciuitati in causam vtilem vel necessariam mutuauit, verùm casu fortuito 8

ea pecun

1 Bart. ibi, & docto. d. auth. hoc ius.
2 arg. c. j. de depos. & c. pen. de fideius.
3 Paul. d. l. j. si aduers. cred.
4 Abb. & Car. Flor. d. c. j. & d. c. penult.
5 Bart. l. in quest. de pign.
6 l. metum. quod met. caus. auth. item nulla. C. de episc. & cler. § j. de pac. firm.
7 l. semper. § ij. quod vi aut clàm Bart. l. aut facta. § fin. de pœnis.
8 gl. l. aliud. § j. de reg. iur. l. j. § deiecisse. de vi & vi armata.
9 l. sed & si. § j de dolo. Anch. Card. clem. j. de pœn.
10 l. j. vbi Salic. C. de sedit.
11 arg. xxiij. v. si audieris.
12 glo. l. in actionibus. infrà eccl. ij.
13 Lignanus, Imola, Cardi. d. clem. j. Aret. consil. clxxij. Feli. c. dilectus. ij. de simon.
14 c. j. de noua for. fideli. l. omne. § si de re mil.
15 arg. l. j. de magistr. conueniend. Bart. d. § si.
16 l. quisquis. C. ad legem Iuliam maiesta.
17 l. omnem. ff. de iudic.
18 d. l. j. C. si aduers. credi. l. patri pro filio. § si pecunia. de minor.
19 l. auxilium. de minorib. Bart. l. si quis in tantam. C. vnde vi.
20 Bartol. d. l. j. C. de vend. reb. ciui.
21 arg. d. c. j. de depos. & d. c. penult. de fideius.
22 d. l. j. & ij. C. si aduersus cred.
23 Bart. d. auth. hoc ius.
24 d. l. j.
25 arg. c. nisi essent. de præbend.
26 d. l. j. versic. sed si in pretia. de exercit.
27 l. dolo. in fi. de nouatio. Bart. d. auth. hoc ius.
28 d. l. fin. de exercito.
29 glo. d. authen. hoc ius. & hic.
30 Bald. d. l. j.
31 glo. § si verò quis. auth. de alien. & emphyt.
32 l. iij. § in magis. de testibus.
33 glo. Laurent. Archidic. Gemin. § hoc ius. z. q. ij. glo. Odofre. Cin. Alber. d. auth. hoc ius.
34 c. cerrulus. xij. quest. ij.
35 l. si. C. de alimen. pupil. præstan.
36 d. auth. hoc ius. Ioan. in summa auth. de exhib. reis. ver. de quar.
37 l. j. C. de testa. vbi Ias.
38 Abb. d. c. j. & d. c. penult.
39 l. iubemus nullam. versi. nec etiam si. C. de sacrosan. eccles.

ea pecunia antè, quam in eam causam verteretur, periit[1]? & disputatum extat, non im-
putandum creditori, qui à principio vtiliter gessit[2]: vnde & quod de in integrum resti-
9 tutione ex Alexandro suprà retuli, hoc casu locum sibi non vendicaret. Et † quæ de ci-
uitate diximus, in ecclesia quoque procedunt, itémq; in minoribus. Differunt tamen
hæc inter se quibusdam casibus. Nam & ecclesia & ciuitas nec quidem ipso iure viden
tur obligari, nisi in vtilitatem versum sit: minor verò restitutioné in integrum postula-
re debet[3]: quod arbitror propter consensum suum inductum esse. At ciuitas vel eccle-
sia corpus legale est, in quo verus naturalísq; consensus non est[4]. Cæterùm & ciuitas
si mutuam pecuniam dat, loco priuati est, beneficióq; nullo vtitur[5]: si pupillus, secus,
maiúsq; hoc casu priuilegium habet[6]. Rursus præfectus ecclesiæ vel episcopus fructus
suos facit[7], administrator ciuitatis non facit[8]. Contrà verò in proprietate rerum epi-
scopus liberam potestatem non habet, concilium liberæ ciuitatis habet[9]. Sed & admi-
nistrator ciuitatis, etiam specialiter obligare reipubl. bona potest[10]: nec mirum, libe-
ram enim potestatem habet[11]. At ecclesiæ præpositus solùm generaliter id potest[12]:
procurator verò priuati, qui liberam non habeat potestatem, pignus in re constituere
nullo modo potest[13], nisi propter consuetudinem regionis, vel certis aliis casibus quos
recentiores alieno loco hîc congerunt.

IPSI SOLI. Hîc duo articuli attigendi sunt. Primus, quid iuris, cùm pecunia
10 in vtilitatem reipublicæ versa non est? Sequens, quid cùm est versa? Quod † ad prio-
rem attinet, hîc probatur administratoris quoque cõtemplatione mutuatam videri[14]:
& ideo solum ipsum teneri, siue propter malam administrationem, siue quia ab eo con-
sumpta priuatim videatur pecunia. Vnde, etiam finito officio, nihilominùs conuenie-
tur[15]: aliâs creditor manifestam iacturam rei suæ subiret: quod omnino est iniquum[16].
11 Sed quid si administrator † recipiens præcisè protestatus est, nolle se aliquo modo pri-
uatim obligari? Et traditú est, nihilominus præstare eum hæc duo debere[17]. Alterum,
quòd sit administrator: alioquin de dolo conueniri posset[18]. Alterum, q̃ in vtilitatem
reipublicæ versa sit pecunia: aliâs ab eo condici, tanquam causa nõ sequuta poterit[19].
Primum tunc necessariú est, cùm creditor probare non potest, in rem versam esse pecu
niam: & ideo agit contra eum, tanquam ipse procuratoré se specialem asseruerit, quem
suprà ex Bart. dictum est, posse confestim suo ex cõtractu rempub. obligare[20]: alioqnin
in simplici administratore frustra de hoc quæreremus[21]. Solùm enim, vt Fulg. ait, agen
dum condictione ob causam esset, quia in rem versa nõ sit pecunia: quæ actio cum doli
actione non concurrit[22]. Actione verò mutui hoc casu nullo modo conueniri posset:
quia tali protestatione apparet eius contemplatione mutuatum non fuisse[23]: qua in re
hîc lapsus videtur Aret. Sed quid si administrator se nolle in quoquam obligari, nec ad
pretij quidem restitutionem dixerit? Et putarim solummodo dolum ab eo præstari de-
bere, vt sibi imputet creditor, qui temeré contraxit[24]. In secunda verò quæstione cùm
in rem ciuitatis versa est pecunia, communis videtur sententia, non solùm ciuitatem,
sed etiam administratorem, qui simpliciter contraxerit, obligatum censeri[25]: quod lex
nostra per locum à contrario sensu ostendit. Nam, vt suprà dixi, eius quoq; contempla-
tione mutuatum fuisse creditur[26]. Cùm enim respub. non nisi in rem suam versa pecu-
nia obligetur, videtur creditor fidé quoq; administrationis aliquatenus sequutus: nisi
præcisè adpareat solùm procuratorio nomine voluisse eum obligari[27], quo casu de-
fendi Decij aduersus Ias. litigantis sententia posset: túncq; ex Alexandri distinctione
existimabimus aliud esse, quod quis procuratorio nomine ciuitatis contrahat: aliud,
quod se in negotiis ciuitatis impensurum dicat: vt hoc secundo casu etiam sui contem-
platione contractum videatur: quamuis regulariter hæc non differant[28]. Sanè quod
diximus administratorem proprio quoque nomine prædicto casu obligari, Paul. Castr.
Alexanderque intelligendum existimant, vt durante officio solùm teneatur[29]. Cùm
enim minùs id necessariò subeatur[30], non fuit æquum vlteriùs eum obligari. Sed quid
in casu dubio dicemus, cùm creditor ignorat, an pecunia in rem ciuitatis versa sit:
12 quomodo ei consulendum? Et triplici † ope succurri poterit. Aget enim, si volet, ad-
uersus ciuitatem, administratorémq; interpellabit, vt liti adsistat, & probationes vtili-
tatis ciuitati partæ suggerat: quod si minus fecerit, aduersus eum dirigetur actio[31].
Rursus poterit etiam à principio prius, quàm cum ciuitate experiatur, iudicis officio
petere, vt cogatur administrator id ostendere[32]. Decius, posse etiam actionem ex mu-
tuo aduersus ipsum administratorem vel rempublicam eodem libello intendi, censuit:
quia incertitudo ex disiuncta proueniens, cùm ex aduersarij facto originem duxerit,
libellum non vitiat[33]. Verùm id thema vt aduersus eundem reum proculdubio admit-
tendum esset[34], ita aduersus diuersos non sat in iure nostro probari potest[35], maximè
cùm ciuitatis culpa nulla argui possit.

1 Bartholomeus Brixien. q. xlv. glo. xij. q. ij. c. sine exceptione.
2 l. verum. §. ven. de minor. l. in pupill. de solut.
3 d. l. j. C. si aduers. cred.
4 l. rerum. de vsucap. c. Romana. in si. de sent. excom. in vj.
5 l. nihil. ad Macedon.
6 d. l. verum. §. fin.
7 c. præsenti. de offi. ordin. in vj.
8 j. de administr. rerum ad ciuit. toto tit.
9 Card. d. c. penult. xiij. q. & consil. lxxj.
10 l. si xj. de pign.
11 l. præses. C. de transact.
12 §. si autem cred. in auth. de non alien. c. nulli. de rebus eccles. non alien.
13 l. iij. quod iussu.
14 arg. l. si absentis. C. eod.
15 l. prior. §. in eum. de administr. rerum ad ciuit.
16 l. si me & Titium. §. eod.
17 l. j. in fin. C. credit. euict. pignor.
18 l. si legatarium. l. quidam. de dolo.
19 l. si procuratori. de condic. ob caus.
20 d. l. habebat.
21 l. eum qui. §. fin. C. quod cum eo. Paul. Castr. & Alex. hîc.
22 l. j. in fi. de dolo.
23 l. si pupilli. §. j. de negot. gest.
24 l. emptorem. §. si. de act. empt.
25 d. l. si pupilli. §. j. l. si in rem. C. quando ex facto tut.
26 arg. l. eum qui. C. si cert. petat.
27 l. si. de instit. l. post mortem. §. si. quãdo ex facto tut.
28 Bart. d. l. si pupilli. versi. in casu tamen. §. nostra.
29 d. l. prior. §. in eum.
30 l. munerum. §. defensores. de muner.
31 l. si parentes. l. seq. C. de euictio.
32 argu. l. si contendet. vbi glo. de fideiuss. l. in creditore. de euict.
33 l. j. §. qui autem. quorum legatorum.
34 Alex. consil. clxx. in ij.
35 l. j. C. de fideiuss. tut.

NON CIVITAS. Dubitant † hic doct.ex mutuo ciuitati facto, quomodo 13
obligentur ciues. Et dubium non est, simpliciter obligari tanquam vniuersos [1]. Addit
Bart.tanquam singulos obligari posse,si in mandato administratorum hoc actum sit:vt,
quia concilium generale hanc eis potestatem dederit: talis enim contractus vim legis
habet [2], vnde perinde ac lex singulos obligat:quæ sententia communiter est approba-
ta [3]. Neç ego dubitauerim veram esse hisce in casibus,quibus talis cõtractus vim legis
haberet: vt quia ciuitas illa iuris sui esset.Idem si subiecta principi sit,dum ex causa li-
cita contrahat,constétq; velle in vim legis contractum valere [4].alioquin in dubio non
est præsumendum id actum: quoniam speciale est in supremi principis cõtractu,vt eius
sustinendi causa interpretemur,voluisse in vim legis valere [5]: quod hic latius aliqui di-
sputant.Vnde in aliis non capitur hæc præsumptio [6]: nec dubium est concedi ciuitati
lata lege ciuis sui ius auferre,dum ex causa id faciat [7], maximè cùm ciuis ille aduersus
alios regressum habere possit [8], vt quod suprà virilem portionem impenderit, sibi
restituatur [9].

1 l.in tantum. §.vniuersitatis.de rerum diuis.
2 d.l.pen. C.de dona.inter vir.& vxor.l.fi.C.de legib.
3 Hic, & l.iiij. §.actor. de re iudic.
4 d. l.prohibere. §. plane. Barto.d.l.conuentus.§.cùm quis.
5 l.j.vbi glo.versic.derogare.de feriis.
6 Bart. d. §.cum quis.
7 l.Lucius.§.fi.ad municip.
8 l.j.in princ. de muneribus. l.missi.C.de exactor.lib.x.
9 Bart.d.l.iiij.§.actor.

SVMMAE.

1 Pignore minore, redditur, debitum non tollit: ex causis diuersum. 2. 4. 5. 6.
3 L.à diuo Pio.§.si pignora.sensus.
8 Caueri bis ob idem ex causa.

LEX XVIII.

CREDITOR. Creditor † igitur,qui non idoneum pignus accipit, 1
non ideo impeditur,quò minus totũ petat [10].Cùm enim pignoris obli-
gatio à personali separata sit,cùm & quædã accessio videatur in cre-
ditoris ipsius fauorem facta,ex ea ad principalis diminutionẽ non in-
fertur [11]. Vnde qui pignus restituit, non tamen remittere æs sibi debi-
tum censetur [12]. Et qui promisit intra Calendas vel soluere,vel pi-
gnus dare, post diei aduentum ad soluendum cogi præcisè poterit [13]. Et qui obsides
dedit,non ideo minus ad obseruationẽ fidei tenetur [14]. Sed † an indistinctè huius legis 2
dispositio obseruabitur?Et Iason Deciúsq; aiunt,in pignore iudiciali vel prætorio non
obseruari.Creditor enim,si pignora emptorem nõ inueniant, à iudice addicuntur pro
omnis crediti summa [15]: quod Vlpiani responso traditur. Sed quánam ratione id indu-
ctum est? Et Paul.Castr.ait,quia etiam si plus valeãt, pro solo credito addicuntur: ergo
idem,& si minus [16]. Sed certè æquius fuisset, semper secundum iustum valorem,& pro
rata addici [17]. Petrus Besut.quia est quod creditori imputetur,qui potuit tẽpore hastæ
tanquam quilibet ea pignora licitari [18]. Sed certè quod meræ facultatis erat, non fuit
ei imputandum,vt damnum subiret [19]. Ego † Vlpiani responsum secundum præceden 3
tia eius verba intelligo, quãdo executio sic ordine suo à iudice facta est,vt sufficere ex
persoluendo debito ea pignora crediderit: tunc enim si emptorem nõ inueniant,addi-
cenda pro toto debito creditori sunt. Præsumuntur enim æquiualere summæ iudicatæ
tum propter iudicis auctoritatem,qui pro modo debiti exequi debuit [20]: tum quia cre-
ditor videtur acquieuisse,cùm alia quoque in eandem causam accipi nõ procurarit [21].
& ita arbitror sensisse veteres: licet recentiores interpretes illud responsum magis in-
tricent,quàm declarent. Rursus † non procedit conclusio,cùm aliter consuetudine in- 4
ductum est:quod Venetiis fieri Accursius ait.quæ sententia defendi potest, cùm nõ ap-
paret fidem in id datam,vt integra summa soluatur:alioquin nõ est credendum valere
consuetudinem,per quam fides violetur [22]. Si verò constet creditori non esse datam fi-
dem, tũc admitterem videri pignus pro debito principali à creditore acceptum. Vnde
In † Iudæis fœneratoribus Ang.Deciúsq; existimarunt, legi nostræ locum non esse [23], 5
cùm hi indistinctè etiam ignotis quibuscũq; mutuent,ad sola pignora respiciẽtes.Quæ
sententia & mihi placere,quoties hi pactũ cum principe haberent,ne ab aliquo euinci
sibi pignus, nisi restituat,pecunia posset [24]. Apparet enim omnem illis in pignore esse
fiduciam,idque in dubio aduersus alienæ sectæ homines credendum. Nam vt apud Ci-
ceronem libro de Officiis tertio est: Fidem neque dedi, neque do infideli cuiquam [25].
Cæterum † nec tunc cõclusio procedit,cùm obligatio ipsa principalis legitima aliqua 6
exceptione,puta violentiæ,elideretur [26]. Vnde si quis captiuus per metum promiserit,
obsidésq; dare cõpulsus sit: quia apparet ad fidem captiui respectum nõ esse,si is minus
obseruat,nõ tamen perfidus censebitur [27].Secus si principalis obligatio valeret [28].Sed
an in dubio pignus * idoneum fuisse præsumemus? Et traditum est præsumi [29]. Vnde 7
inferunt,tali casu nõ admitti creditorem,qui satisdari sibi vel caueri, tanquam aduer-
sus suspectum postulat [30]. quod & ego sequor,non quòd præsumi pignus idoneum cen-
seam: hæc enim externa,fortuita,accidentia,vt Raph.ait,nõ præsumuntur [31]: sed quia
creditor pignus accipiendo, videtur illud pro competenti cautela approbasse [32], vnde
non

10 l.iiij. §.quæ specialiter. C.de distra.pignor.
11 l.quod fauore.C. de legibus.
12 l.iij.de pactis.
13 l.quamuis. de pign.act. vbi Bart.
14 Bart.d.l.quamuis.
15 l.à diuo.§.si pignora. de re iudic.
16 l.secundum naturam.de regul.iur.
17 l.si ex maiore.C. de exceptio.
18 l.ij. C.si in causa iud.
19 l.sicut.§.non videbitur. quib.mod.pign.l.non quicquid.de iudic.
20 c.quoniam frequenter. in fi.vt lite non contesta.
21 l.iij.in fi.de fideius.
22 c.fin.extra de consuet.
23 Ang.l.j.C.de pignor.
24 Abb.c.quod clericis. de foro compet.
25 22.q.iiij.c.ad mensam.
26 Clem.pastoralis. versic. nunquid etiam. vbi glos.de re iudic.
27 l.cùm principalis. de regul.iur.
28 c.ex rescripto. de iureiurando.
29 glo. l.ij. verb.redigere. C.de pignor. Bald. Alexan. Ias. Deci.hic.
30 l.si fideiussor. §.fin. qui satisda.cog.
31 glo.l.si verò. §. qui pro rei qualitate. qui satisdare. Raph.& Socin. l.ij. §.j. de excep.
32 d.§.si pignora. d.l.iij.in fi.de fideius.

non debet temerè amplius audiri, nisi legitima aliqua causa superuenerit [1]. Quo casu
8 Decij sententiæ locus esse poterit: non enim repugnat ex causa alicui duplici † modo
caueri, quod Bartolus sensit [2]: vt si quis in possessionem missus, adhuc petat manus debitori
inijci: quod tamen concedendum, nisi crescente contumacia, non est [3]. Qua de
re videnda sunt, quæ alij tradidere [4].

SVMMAE.

1 *Institoris etymon varium, & officium.*
2 *Institoris gesto dominum conueniri.*
3 *Institor dominum obligat.*
4 *Institorem ex causis, finito officio conueniri.*

LEX XXIX.

1 SI INSTITOREM. Institor apud † veteres antistitor dictus
est, quasi antè stator: & custodem, procuratorémq; domini significabat,
vt est apud Columellam. Deinde per aphæresim cœpit institor
appellari: sicut antistes, testis [5]. Apud Iureconsul. verò, ab instando videtur
dictus [6]: isq; solùm institor intelligitur, qui negotio, aut tabernæ
alicui quæstus faciendi causâ præpositus est [7]: idque siue expresè,
siue tacitè, vt quia dominus sciens passus est negotiationem ab ipso geri [8]. Qui verò ad
certam facti speciem præpositus est, non institor, sed procurator ex Iurisconsultorum
vsu dicitur [9]: quod communiter traditum est [10]. Ego, qui pecuniis mutuandis præpositus
est, institorem propriè non esse arbitror [11]: quia pecunia in quæstu aut negotiatio-
2 ne non est [12]. Ex horum † contractu insolidū quidem dominus conuenitur: sed id duobus
modis contingit. Primo, nomine institoris, qui contraxit: túncq; ex contractu quidem
institoris aduersus dominum agitur, sed cum adiectione institoria [13]: videtúrque
hæc actio vtilis dici. Nam satis est in ea probari, domino sciente, institoré exercuisse [14]:
tametsi nihil de iussu allegatum sit. Potest etiam alio modo conueniri, nempè nomine
proprio, tanquam iusserit [15]: nec tūc institoriæ qualitatis adiectio necessaria est. Et hoc
est, quod hic dicitur, condici posse: quod Accurs. directò interpretatur [16]. Sed cur lex
nostra in seruo loquitur, cùm etiam liber homo, institor constitui posit [17]? Respondeo,
ex liberi hominis contractu, quamuis iussu aut mandato nostro celebrato conueniri directò
non possumus, sed vtiliter tantum [18]: vnde tunc necessaria esset adiectionis institoriæ
qualitas [19]. Putauerim tamen hodie, cùm formulæ iudiciorum sublatæ sint, qui
simpliciter egerit, nihilominus obtinere posse [20]: licet aliud sensisse Ioan. Fab. videatur
[21]. Et ego ita responsum id intelligo, quod Accursius interpretatione sua violat,
dum dictionem, Quasi, expresiuam veritatis arbitratur [22]. Sed & non minus Bartolus,
qui de procuratore speciali hic fieri verba existimauit. Et hæc quidem quod ad mo-
3 dum agendi adtinet, satis sint. Superest, vt de effectu videamus. Et non † est dubium, dominum
ipsum ex mutuo institori facto obligari, & quidē in solidum [23], dum tamen probetur,
quòd institor in causam acceperit, in quam fuerat præpositus, vt Accursius hic
censet [24]. Addunt alij probandum esse, quòd ita expediret ei negotio: quòd non maiorem
summam acceperit, quàm necesse haberet: quòd causa mutui adimpleri ex ea numeratione
posset, vt quia nec tempus, nec locus repugnarent [25]: quòd mutuator hæc
sciret, cùm alioquin videri non posit, habuisse animum ex eo contractu ipsum dominum
obligandi [26]. Sed ego in eo, qui ad mutuum recipiendum simpliciter præpositus
sit, veriorem esse Accursij sententiam arbitror, vt sufficiat, si probatum fuerit institorem
cùm accepit, in eam causam accepisse [27]. Sed & si quis potestatem exercendi dederit,
quemadmodum ipse faceret, satis putarem idem esse, propter generalia mandati
verba [28]: licet Alexand. ex facto aliud responderit [29]: cuius sententia solùm mihi placet,
cùm qui alicui quæstui præpositus est, in quo verisimile non sit, de mutua pecunia
accipienda aliter cogitatum fuisse: qualis est exercitoris, pannarij, pellionis, & si qui similes.
At qui campsoriam mensam exerceri iubet, tam generali mandato, satis de mutuo
egisse videri potest. Sed an ex re, in qua præpositus est, institor quoque ipse teneatur?
Et, durante officio, traditum est, debere eum solutionem procurare, & ideo tanquam
institorem teneri [30], vt de pecunia domini soluat: de suo verò non teneri, vnde
finito officio conueniri non poterit [31], hæcque communis est sententia [32]: idque siue
institorio nomine expresim contraxerit, siue simpliciter: ex ea tamen causa, in qua
4 appareat non eius contemplatione contractum esse [33]. Quæ † conclusio non procedit,
quando suo nomine institor promisisset [34], vel quia expresè ita conuenisset, vel quia
natura promissionis hoc suaderet, veluti respectu domini, vt actione mandati erga dominum
teneatur [35]: vel cùm ei, qui secum contraxisset, rem ratam dominum habiturum
promisisset [36]: vel cùm fauor contractus hoc induceret [37], vt ego in magistro nauis
sentio. Ad summam enim reipublicæ nauium exercitium pertinet, & plerunque res
cogit, vt solius magistri cōtemplatione contrahamus [38]. Sed & cùm institor suo & pro-

1 l. iij. in fi. vt in possess. leg.
2 l. consentaneum. q. ij. C. quomodo & quando iudex.
3 d. c. quoniam frequenter. in fine.
4 Ias. l. nulli. C. de iudiciis. Alex. consil. cxxx. & sequen. in iiij.
5 l. si seruum. §. pen. de verb. obligatio.
6 l. iij. de instit.
7 l. cum villico. de institor.
8 l. v. in princ. eod. tit. l. fin. quod cum eo. Bartol. consil. lxxix. quidam.
9 l. in eum. de instit.
10 d. c. pen. de fideiuss.
11 d. l. in eum. l. si mutuam. C. de instit.
12 §. pen. insti. quod cū eo. dicam. l. penale §. eo.
13 glo. l. si tamen. §. fin. de exercitor. Dd. l. j. C. quod cū eo.
14 l. fin. quod cum eo.
15 §. fi. instit. quod cum eo.
16 l. si. pro socio.
17 l. j. de instit.
18 l. Iulianus. §. si procurator rem. de act. empti. l. liberto. in princ. de neg. gest.
19 d. l. si mutuam.
20 arg. l. antepen. de nego. gest.
21 d. § fin.
22 arg. l. emancipatum. §. j. de senat.
23 §. j. instit. quod cum eo.
24 l. v. §. non tamen. de institor.
25 l. fi. de exercit.
26 l. ei qui. in fi. C. quod cū eo. Bartol. l. si pupilli. §. j. de negot. gest.
27 d. l. j. versic. quid si mutuam.
28 l. creditor. §. pen. mand.
29 Alex. consi. xlviij. in ij.
30 l. sed & si quis. §. penult. de institor.
31 l. fi. de instit. l. cùm post mortem. §. j. de administra. tutor.
32 docto. l. procurator qui. de procuratore.
33 l. post mortē. in fi. quando ex facto tut. d. l. si pupilli. §. j.
34 d. l. procurator. d. l. v. §. planè.
35 l. & ideo. de instit.
36 l. si procurator meus. §. j. de procurat.
37 d. l. j. §. est autem.
38 l. j. in princ. & §. si is qui nauem. de exercitor.

curatorio nomine conttaxit,idem est: tenetur enim ipse quoque [1]. tunc quoque procurator tenetur,cùm ipse ex cõtractu acquirit,vt quia directa actio sibi quęratur,quod in contractibus vltro citróq; obligatoriis maximè contingit [2]: & quia tenetur eam domino cedere [3], si dominus soluendo non sit: vice versa liberabitur, actionem mandati contrariam erga dominum sibi competentem creditori præstando [4]. Idem si ad procuratorem aliquid peruenerit: vt quia sit procurator generalis [5]. Ius enim aduersus institorem agendi ei competit [6]: vnde meritò ex eius contractu ipse quoq; obligatur. Sed & si dominus procuratori satisfecit,cùm pecunia iam ad ipsum peruenerit,æquum est, creditoribus eum soluere: & directæ actiones erga eum intendi poterunt: quas tali casu nulla æquitas patitur ab vtilibus supprimi [7]. Poterit ergo hoc casu creditor eum eligere,si velit. Sanè si institor non probaret,id sibi munus à domino mandatum esse,non est dubium teneri: debet enim probare se institorem fuisse [8]. Adde quod tali casu doli reus videretur [9], vnde meritò proprio nomine conueniri posset [10]: sicut & in magistratu dicimus,qui finito officio ex proprio dolo conuenitur [11]. Sed & si dominus absens sit, videtur creditor non tam domini quàm institoris fidem sequutus: & ideo eum conueniret,quod Paul.Castreñ.& Socin.ex facto responderunt [12]. Quæ sententia iure non probatur: imò ipsum dominum ad institorij contractus locum, hoc casu creditor iudicij causa trahet [13]: vt meritò Decius ab eis dissentiat. Planè suprascriptis casibus, quibus institorem obligari diximus, si is institor alienus seruus sit, contra eius dominum de peculio agi poterit [14].

SVMMAE.

2 ☞ *Promittens recipere non obligatus pœnitet: ex causa contrà. 3. 7.*
8 *Fœnerandi forma.*
9 *Cambij literarum forma & effectus.*
10 *Literarum obligationis tempus & vis.*
11 *Confessionis infirmanda modi.*

LEX XXX.

QVI PECVNIAM. Qui spe futuræ numerationis * spondet, 1
non habet necesse recipere. Creditor enim,qui se numeraturum pro-
misit,† id in beneficium ipsius debitoris facere intelligitur: vnde po- 2
test ille fauori suo renuntiare [15]. Adde quòd qui promittit accipere,
factum promittit, inciditque id in contractus innominati speciem [16].
Aliud enim est contractus,aliud contrahendi promissio [17], Vnde per-
mittenda est huic pœnitentia,aduersus eum,qui nondum adimpleuit, id est,adhuc non
dedit [18]. Mutuum enim non nisi rei interuentu perficitur. Subsequuta autẽ ante inter-
uentum pœnitentia, deficit sponsionis causa: vnde ipso iure non censetur obligatus [19].
Quod intelligendum,cùm ex instrumẽto,vel aliter, huius numerationis fiducia interpositam fuisse stipulationẽ constat: deest enim,ea non subsequuta,consensus [20]. Vnde
etiam si lege municipali caueatur, nihil aduersus publicum documentũ opponi posset:
non tamẽ aduersus hunc debitorem agi poterit [21], cuius exceptio ex ipsius documenti
lectione liquidò apparet [22]. Sed quid, si † creditor sub vsuris numeraturum se conue- 3
nit,nunquid poterit debitor non accipiendo liberari? Et Accurs.negat,nisi totius tem-
poris vsuras soluat: quia hîc contractus propter vsuras etiam creditoris fauorem respi-
cit [23]. Sed Bartol.satis esse censuit,si id quod interest,creditori offerat [24]. Ex relatione
enim mutui ad * pactum vsurarum, resultat contractus innominatus [25]. Vnde,si vsuræ 4
per stipulationẽ promissæ essent,prout earum natura suadet [26], secùs esset.quæ senten-
tia communi calculo approbari meruit. Nam & idem in eo videmus,qui promisit mihi
centum mutuare,deinde sententiam mutat: si per stipulationẽ promisit, quia mutuare
est * facti,in id,quod mea interest,condemnabitur [27]: præcisè enim cogi non potest [28]. 5
Si pacto tantùm promisit,licitè à promissione,re tamen integra,discedat [29]. Quamuis
enim mutuum contractus nominatus sit,qui re contrahitur,promissio tamen mutuan-
di * ad contractus innominatos pertinet [30]. Sed quid rursus,cùm ex instrumento non 6
constat, spe futuræ numerationis promissum, sed simpliciter debitor creditori se solu-
turum spopondit? Et Accur.ipso quidem iure ciuiliter obligatũ hunc censuit,sed exce-
ptione non numeratæ pecuniæ defendi posse [31]. Receptior enim sententia est,hoc casu
obligationem ciuilem actionémq; oriri, & ideo exceptionis obiectionem necessariam
esse [32]. Videtúrq; illa ratio esse differentiæ,quod † cùm simpliciter facta est promissio, lex 7
propter vim verborũ,quæ conditionẽ nullam habent,statim obligationem actionémq;
concedit: nec præsumptio pro debitore aduersus instrumenti verba antè oritur, quàm
exceptio ipsa sit opposita [33]. Meritò hæc præsumptio,quæ ex post facto inducitur, non
impedit,quò minus ipso iure obligatio,actióq; oriatur [34]. Secùs cùm cõstat à principio
spe futuræ numerationis promissum esse: habet enim talis sponsio conditionem, si numeraueris. Sanè,opposita exceptione,retrò præsumitur, nullam obligationem ortam
fuisse:

1 l.iij.§.apud Marcellum. de negot.gest. Areti.consil. xxviij. in 4. dubio.
2 l.seruum Titij.mandati. d.l.j.§.est autem.secundum alium intellectum.
3 l.possessio quoque.§.fin. de acquir.possess.
4 gl.d.l.seruum Titij.Bart. d.l.procurator.
5 l.sed & si ipsum.de insti.
6 arg.l.si ego.de neg.gest. dixi suprà in l.singularia.
7 not.in l.4.de act.& oblig.
8 arg.l.j.C.de euict.pign. not.i.in l.ciuitas.
9 l.sed si ex dolo.§.penult. de dolo.
10 l.licet.§.postremo.nau. caupo.stabula.l.14.§.j.quod quisque iur.
11 l.4.§.j.de magistr.conue.
12 Socin.consil.clxiij.
13 l.hæres.§.j.de iudic.
14 l.si quis mancipiis.§.j. de instit.
15 l.penult.C.de pact.
16 glo.l.j.de act.& obliga.
17 gl.l.in bonæ fidei.quod certo loco.
18 l.si pecuniam.de condi. caus.dat.
19 l.rogasti.§.si tibi.ff.eod.
20 l.penult.quæ res pign.
21 Bald.hic.in fi.
22 Bald.l.ex his prædiis. C.de euict.
23 l.qui Romæ.in princ.de verb.oblig.
24 d.l.si pecuniam.
25 not.in l.petẽs.C.de pact.
26 d.l.iij.C.de vsuris.
27 l.si pœnam.de verbor. oblig.
28 Bart.l.si fideiussor creditori.de fideiuss.
29 d.l.si pecuniam.
30 glo.d.l.in bonæ fidei.
31 l.ij.§.circa.de doli exceptione.
32 Bartol.l.cùm quis.C.de iur.& facti igno.doctor.l.j. de condic.indebi.
33 l.si adulterium.§.idem Pollioni.de adulter.
34 Barto.l.cum lege.de fideiuss.

fuisse: quare reprobata est eius intentio, qui pignus petebat, quod tali cautioni adhæ-
serat. Aut enim numerata fuerat pecunia, & pignus repeti, nisi soluto ære alieno, nõ po
test [1]: aut numerata nõ fuit, & tali denuntiatione facta pignus nõ subsistit [2]. Vnde hoc
casu in rem actione experiri nos lex iubet: licet eam ducto. hactenus nõ videantur per-
cepisse, qui intentionem pro exceptione aduersus sermonis proprietatẽ accipiunt, nec
rectæ hypothesim in ea fingunt. Poterit tamen & pignoratitia agi, dum tamen non fa-
teamur valuisse pignus [3]. Sed vnde ortam dicemus hãc exceptionem? Et sciendum fœ-
8 neratores † veteres solitos fuisse pecunias suas apud argẽtarios depositas habere, & in
eorũ mensa fœnus exercere. Vnde cùm quis pecunia indigeret, cum fœneratore conue
niebat, cautionémq; illi faciebat, hoc est, syngrapham, qua confitebatur se tantũ illi ex
mutuo debere: deinde ille apud mensam secundum argentarij vel debitoris cõmodita-
tem iubebat ei numerari: huiusmodíq; syngraphæ, cũ argentarij rationibus, in quibus
nomen debitoris illius erat adscriptum [4], vocabantur nomina, id est, cautiones fœne-
ratoriæ [5]: non admodum absimiles iis, quas hodie literas cambij dicimus. vnde & fide
nominum traiici apud Ciceronẽ aduersus Salustium, pro eo quod est, pecunias per lite-
9 tas † cambij transmittere. Aduersus cautionẽ simplicem obstabat exceptio non nume
ratæ pecuniæ [6]: & ideo necessaria erat fides argẽtarij, aut alia probatio: cuius loco ho-
die quibusdam locis proxenetæ subscriptione vtuntur [7]. Quòd si fœnerator pecuniam
non dedisset, sed argẽtarij ipsius sponsionem, bãncq; delegationem debitor admisisset:
tum quoque, vt Caius libro Institutionum sentire videtur [8], exceptioni locus nũ erat:
quod & hodie receptum est [9]. Verùm hæc nominum faciendorũ ratio, tempore Iusti-
niani in vsu esse desierat [10]: opinor, quia pauciores argentarij, rarioresq; vsuræ propter
fidem Christianam erant: vel quia potiùs ipsi numularij mutuas sub leuioribus vsuris
accipiebant, quas deinde grauioribus proprio nomine locabant: vnde & ἀργυροπρᾶται,
id est, argenti distractores vocantur cõstitutione nouella c x x x v i. Hinc ergo factum,
vt eorum nominum exemplo generaliter constitutum fuerit, vt quoties quis cautione
aliqua fassus est sibi numeratam pecuniam, intra bienniũ exceptione vti posset [11], pòst
10 verò nullo modo [12]: † quia literarum obligatio iure nostro (Pontificij enim aliter sen-
serunt [13]) oriri incipiebat. Quod intelligendum nõ generaliter in omnibus contracti-
bus, sed vbi quasi credita pecunia petebatur [14]. Sed cur magis hoc casu, quàm in aliis
contractibus? Et sciendum, obligationẽ mutui re induci, & ideo ampliùs contrahi non
posse, quàm res peruenerit. Meritò igitur hæc exceptio tanquam substantiam contra-
ctus perimens admissa est [15], cùm propter fœnoris odium, cuius suspicione hic contra-
ctus laborat, lex nec donationem præsumat, nec pactum solo consensu conualescere
sinat [16]. Vnde potiùs credidit, spe futuræ numerationis factam cautionem: & nisi pro-
batio creditori incumberet, aperta esset fraudis via, qua legitimus vsurarum modus
excedi posset [17]. Sed qoid si stipulatio interuenerit? Et idem cõmuniter receptum est [18].
11 Ego † non dubito, exceptionem tũc quoq; competere, vsque ad biennium [19]. Sed onus
probandi hoc casu non creditori, sed debitori incumbere videtur, quia lex creditorem
solùm onerat, cùm nõ numeratæ pecuniæ exceptionẽ obiicit: vel exceptionẽ doli, quæ
eius loco succedit [20]. At hoc casu neutra harum cõpetit, sed exceptio in factum [21], cui
id indulgeri nõ constat. Vnde à regula discedere non debemus [22], vt qui aduersus con-
12 fessionem * suam admittitur, is probet [23]. Cessat enim hoc casu ea ratio, q; supraquàm
ad eum peruenerit, obligari non potuerit [24]: potest enim per stipulationẽ, vt receptissi-
ma est sententia [25]: quod & Nicol. Abb. probasse mihi visus est [26], quem & ipse, tametsi
omnibus cæteris reclamantibus, disputando sequor [27]. Nec me mouet, q; lex simplici-
13 ter cautionis meminit: at clarum est, cautionis * nomine stipulationẽ contineri [28]. Re-
spondeo, lex non simpliciter cautionis meminit: sed eius cautionis, ex qua nõ numera-
tæ pecuniæ exceptio oritur [29]. At cùm stipulatio interuenit, ea nõ oritur, sed exceptio
in factum [30]: meritò ergo illa intelligetur de cautione simplici, hoc est, confessione re-
cepti [31], non de stipulatione: quod subiecta materia satis indicat [32]. Sed quid, si confes-
sio non per stipulationem, nec per scripturam, sed ore tenus solùm facta sit, vt quia per
solos testes probari possit? Et traditum est, per exceptionem doli eam quoq; infirmari,
non solùm intra biennium, sed quocunq; tempore [33]: quia hoc casu lapso biennio, non
tamen literarum obligatio nasci potest [34], quum nullæ literæ interuenerint: quæ sen-
tentia communiter recepta, veráq; est, dum tamen lapso biennio debitor eam probet.

1 l. nec creditores. C. de pign. actio.
2 l. j. & ij. C. si pigno. conuentionum.
3 l. si ij. in prin. de peculio.
4 l. si. C. de pact. conuen. l. si. C. de non numera. pecun.
5 l. solutum. §. j. de pigno. actio.
6 Instit. de lit. obl.
7 l. ij. §. j. de proxen.
8 §. si quis nobis. instit. de obligat.
9 glo. auth. de fideiussorib. in §. l. frustra. C. de non numera. pecun.
10 instit. de lit. obl. in prin.
11 l. in contractibus. C. de non numer. pecun.
12 d. l. in contractibus. & l. si ipsa. in fi. eo tit.
13 c. si. de solutio.
14 l. aduersus. C. eo. tit.
15 l. cùm vltra. in princip. C. eod.
16 l. rogasti. §. si tibi. suprà, vbi docto.
17 l. eos. versic. interdicta. C. de vsuris.
18 glo. l. iij. C. de non nom. pecun.
19 §. j. insti. de except. l. iij. C. de postul.
20 d. l. iij. §. adseuerat. in fi. eo. tit. l. j. C. de proba.
21 d. l. cùm vltra.
22 l. Publia. in fi. deposi. l. quidam. in fi. de probat.
23 d. l. cùm vltra.
24 glo. & docto. d. §. si tibi.
25 Abb. c. si. de solutio.
26 per l. si sca stipulatus. §. Chrysogonus. de verb. obli.
27 l. sancimus. C. de verbo. signific.
28 d. l. iij.
29 d. l. cùm vltra.
30 l. si accepto latum. §. si. de acceptil. d. l. quidam.
31 d. §. si. d. l. generaliter.
32 glo. l. si non singuli. C. si cert. pet.
33 Instit. de lit. obl.
34 d. l. iij. d. §. Chrysogonus. Felin. c. si cautio. de fide instrumen.

SVMMAE.

1 ☞ Fructuum reddendorum tempus pro contractu censeri. 8. 9.
2 Accessionum petendarum remedia.
3 Fructus à mora instructi iud. ex causis præstari.
7 L. Cùm fundus. explanari.
11 Fructus ex mora in casibus præstandi.
13 Fructus percepibiles ex causis præstandi.

LEX XXXI.

CVM FVNDVS. Incerti † condictione fructus, & accesſiones 1
rei petitæ non niſi à litis conteſtatæ tẽpore debentur [1]. Eſt enim ſtri-
cti iuris actio: vnde meritò hæc ſit interpretatio, vt fructus, etiam ſi an-
tè mora facta ſit, non tamen priùs debeantur, quàm à iudicij accepti
tempore [2]. quod ſecus eſt in bonę fidei contractibus, in quibus à mora
ſtatim debentur [3]. Sed cur ita ſtatutum eſt? Et † ſciendum, haſce ac- 2
ceſsiones nõ iure actionis, ſed officio iudicis præſtari [4], cuius officij ante litem conte-
ſtatam, in cõtractibus ſtricti iuris nulla eſt commoditas [5]: in contractibus verò bonæ fi-
dei, propter eius iudicij largam naturam, poteſt iudex officiũ ſuum etiam ad ea exten-
dere, quæ antè contigerunt: quod Accurſ. ſenſit [6], & ego verum arbitror, tanquam hoc
à partibus iudici iniunctum, propter naturam bonæ fidei: lex interpretetur. Qua ex ra-
tione infertur, † perpetuam nõ eſſe legis noſtræ regulam: quia quoties aliqua ex ratio- 3
ne iniunctum iudici videatur, vt ex die moræ fructus decernat, aliud erit dicendum: ve-
luti cùm is, qui moram fecit, interim fructus ab alio conſequitur, æquum eſt ipſum vice
mutua, quod de re debita percepit reddere, idq; propter prętorij edicti humanitatem [7].
Sed & qui ſtipulatus eſt fundum dari, vacuámq; poſſeſsionem tradi, propter larga ſtipu
lationis verba, etiam fructus à tẽpore moræ conſequeretur [8]: cùm ſecus ſit, ſi alterum
tantùm ſtipulatus eſſet: vt quia vacuam poſſeſsionẽ tradi promiſſum duntaxat fuiſſet [9]:
hæc enim ſtipulatio ſolùm cauſam bonorũ comprændit [10]: id eſt, vt vacua poſſeſsio tra
datur, adeò, & nullum ei inde adſit impedimentum, quò minus vſucapere poſsit [11]: fru-
ctus verò non ideo videntur promiſsi. Sed & ſi quis certa die fundum dare promiſerit,
diſputauerit aliquis, aduerſus cæterorum ſententiam fructus deberi [12]. Mora enim,
quæ † ex lapſu diei incurritur, ei ſimilis eſt, quæ per litis conteſtationẽ committitur [13]. 4
Et ſicut vbi dies venit, æſtimatio augetur, ita & fructus deberi videntur. Partium enim
voluntas * ex adiectione diei efficaciùs colligitur, quàm ex ſimplici interpellatione, vt 5
ſuprà declaraui [14]: qua tamen in re amplius deliberandum eſt. Hinc q; apparet Bar. ſen
tentiam non ſatis probabilem eſſe, qui legem noſtram de fructibus intellexit: cùm ſeu
fructus petuntur: ſecùs ſi tanquam id, quod actoris intereſt, petantur [15]. Cùm enim æſti-
matio quanti plurimi valuerint, à die moræ fiat, poterit actor eam conſequi ab ipſa in-
terpellatione, * quæ in mora conſtituit [16]: nec tunc ad conteſtationem attendemus: 6
quod & Ang. Raph. Com. & Iaſ. cenſuerunt, & ex facto conſultus Alex. reſpondit [17]: vi-
detúrq; frequentior hæc eſſe opinio. Sed tamen etiam non paucos aduerſantes habet,
è quibus veteres pleriq; ante Bart. deinde & Caſtell. Fulgoſ. [18] Imol. Paul. Caſtr. & no-
niſsimè Deci. in contrariã partem iuẽte, qnoniam † lex noſtra ſimpliciter omnem cau- 7
ſam reſtituendam ait: quæ verba generalia ſunt [19], & non minùs æſtimationem, idque
quod intereſt, quàm fructus continent: aliàs ſequeretur, legem noſtram non rebus, ſed
verbis impoſitam eſſe [20], quæ cùm ſimpliciter fructus ante iudiciũ acceptum non debe
ri diceret, tamen alia via ſub colore eius quod intereſt, iuberet exolui [21]. Quam ſenten
tiam & ego ſequor, qui nec æſtimationẽ quidem rei ipſius augeri, niſi poſt iudicium ac-
ceptum ſuprà definierim [22]. Sed quid in ſtipulatione rem tradi dicendum eſt? Et cùm
hac in ſtipulatione in id quod intereſt fiat † condemnatio [23], idque non in ſolo iudicis 8
officio conſiſtat, ſed iure obligationis debeatur [24]: conſequens eſt, vt fructus ſub ipſius
quod intereſt nomine à tempote moræ debeantur: idque Bart. ſenſit, quem pleriq; ſunt
ſequuti [25]. Sed tamen hæc ſententia ambiguitate non caret: quoniam lex ait: hac ſtipu
latione fructus nõ deberi [26], & ideo actione ex empto, tanqnam id quod intereſt, ſolùm
peti poſſe. Vnde ſatis oſtenditur, nec ſub nomine quidem eius qnod intereſt, ex ſtipula-
tu peti poſſe: idque Martinus Syllimanus, Guido Suza, Oldra. Iacob. Butrig. Caſtellio,
Fulgoſiúſq; tradiderunt [27]. Si enim † ex ſtipulatione rem dari, fructus ante litem con- 9
teſtatam non exiguntur, vt hic dicitur: multò minus in iſta exigi debent, quæ ſolùm fa-
ctum continet [28], & nõ adeò efficaciter obligat. Videretur ergo traditionis ipſius æſti-
mationem ſolùm ineundam, non autem fructum [29], idque propter ſtipulationis verba.
Cùm enim rem tradi, * nihil aliud ſit, quàm poſſeſsionem transferre: acquiſitio fru- 10
ctuum non ſimpliciter ad poſſeſsionis, ſed ad dominij ius, vel eius qui pro domino ſit
pertinet [30]: qua de re alibi tractauimus [31]. Sanè dubium † non eſt, ſi fructus in obliga- 11
tione ſint, ſeu ex contractu, ſeu ex quaſi contractu, tunc ad legis noſtræ regulam atten-
dendum non eſſe [32]. Idémq; in iudiciis vniuerſalibus dicendum: in eis enim acceſſio-
nes, tanquam pars rei, iure actionis veniunt [33]. Et ideo ſi tibi ſtipnlanti hæreditatẽ Ti-
tij à me aditam promiſerim, fructus continebuntur [34]. Huc pertinere poteſt, quoties
peto rem meam cum fructibus. Si enim extant, & ipſi vendicari poſſunt, iuréq; actiones
debentur [35]. Si verò nõ extant, licet officio iudicis debeantur, tamen idem eſt, quia ini-
quum

1. l. iij. §. in hac commoda.
2. l. videamus. ij. §. ſi actionem. de vſuris.
3. l. vſuræ. l. mora. §. j. de vſuris. l. ij. C. de pact. inter empt.
4. l. iij. C. depoſ. Alex. l. ſi marito §. ſi. ſol. matr.
5. l. ædilec. §. item ſciendũ. de ædil. edict.
6. §. actionum. in gloſ. magna. inſtit. de actio.
7. l. filius. §. ſi. de collat. dot.
8. l. iiij. de vſur.
9. l. iij. §. j. de actio. empti.
10. l. in conuentionalibus. in ſi. de verb. oblig.
11. Bart. l. Celſus. de vſucap.
12. arg. l. ſi fundum certa. de verbor. oblig. vbi dixi.
13. l. vinum. §. eo.
14. d. l. vinum. in princ.
15. Bart. d. l. videamus. & l. ſi filius. §. ſi. de verb. oblig.
16. d. l. vinum. vbi Alexand.
17. Alex. conſil. vij. in ij.
18. d. l. videamus.
19. glo. l. ſed & partus. quod metus cauſa.
20. l. ſi. C. ſi mancip. ita ven.
21. c. cùm quis vna. de regu. iur. in vj.
22. d. l. vinum.
23. d. l. ſi fundum.
24. l. ſtipul. non diuid. verſi. Celſus. de verb. oblig.
25. d. l. videamus. d. l. ſi filius.
26. d. l. iij. §. j.
27. d. l. videamus.
28. d. l. ſi rem tradi.
29. Bald. d. l. iiij. de vſuris. Ang. l. ſi in area. de condict. indeb.
30. l. qui ſcit. §. j. de vſur. l. ſi fur. de vſufru.
31. l. iij. § è contrario. de acquir. poſſeſ.
32. l. indebiti. l. in ſumma. §. ei qui. de condict. indebi. d. l. videamus. in princ.
33. l. item veniũt. §. fructus. de petit. hæred.
34. l. non eſt. vbi Cin. C. famil. erciſc. Alex. d. l. ſi marito. §. ſin.
35. § j. de offic. iudic. Inſtit. vbi gloſ.

quum est possessorem, qui malæ fidei sit, fructus rei meæ lucrari [1]. Vnde generaliter concludunt Doctores, quoties id, quod meum est, peto, fructus itaitem à tempore moræ computari [2]. Nam & lex ei magis fauet, qui pro rei suæ conseruatione agit, quàm ei, qui nouum lucrum facit [3]. Qua ratione & quoties quis id petit, quod suum fuit, tum quoque etiam in stricti iuris iudiciis, ab ipsa mora computabuntur fructus [4]. Cùm enim de restitutione agatur, plenior fit, vt Castrensis Salicetúsq; aiunt, interpretatio: quoniam & restituendi verbum latiùs accipi solet. Fortius addit Iason, si de contractu principis agatur, semper à tempore moræ imputandos fructus: quoniam cum principe celebratus contractus, semper bonæ fidei censetur [5]. Sed ego in fructuum reddendorum materia fiscum à cæteris non differre crediderim [6], nec contra principem fieri debere interpre
12 tationem [7]. Subdit Ias. idem esse, si in foro canonico agatur. Cũ * enim in eo sola æquitas attendatur [8], omnes contractus naturam bonæ fidei habent: quod Baldus censuit [9]. Quæ decisio si vera est, sequitur, vt idem generaliter dicamus, quoties iudex ex bono & æquo ius dicere, principis vel municipalis legis iussu tenetetur. Sed mihi non videntur hæc satis in iure nostro probari: quia differentia inter contractus bonæ fidei & stricti iuris, etiam à Pontificibus est approbata [10]. Sed quibus casibus conclusum est iudi-
13 cio accepto fructus deberi, de perceptísne solùm intelligemus? Et communis † cõclusio est, de iis quoque, qui percipi potuerunt, intelligendum esse: ídque propter moratoris odium: siue cùm id petimus nobis dari, quod nunquã nostrum fuit [11]: siue cùm petimus quod nostrum est: nam tunc largiùs quoque nobis debentur [12]. Addit Bart. si actor vberiores ipse fructus sua industria cõsequi potuit, eos quoq; hoc casu præstandos [13]: ipsius autem possessoris singularem industriam actori non proficere [14]. Sed & cùm petimus rem nobis restitui, idem arbitror, si ab eo petatur, qui dolo noluerit restituere. Et ita Irnerij, Azonísque sententiam probo [15]. Alioqui putauerim Ioan. veriora dixisse, vt hoc casu solum de perceptis teneatur: quoniam lex ait [16], Si in re mora fuerit: id est, si non dolo vel culpa, sed solùm reus teneatur, quia rem possedit [17], omni modo restituendos esse fructus. Cùm enim licuerit ei fundum negligere [18], si non fecerit, debet id restituere, quod percepit. Sanè illud sciendum, quoties qui propter fructus conuenitur, semper
14 ei deductionem competere, quæ partiario pro operis suis debetur [19]: fructus * enim intelliguntur deducta impensa [20].

1 l. plané. l. si. de petit. hær.
2 d. l. videamus.
3 l. si. C. de cond.
4 d. l. videamus. §. j.
5 Bal. de pac. Constan. vers. supra.
6 l. j. C. de petit hæred.
7 l. quod fauore. C. de leg.
8 c. dilecti. de iudiciis.
9 Bal. c. j. de plus peti.
10 c. cùm venerabilis. de exce.
11 l. in fideicommissi. de vsur. vbi Bar. verb. prętarea.
12 l. dolum. C. de rei vend.
13 l. noua. in fi. de rei vend.
14 l. iij. in princ. ad l. falcid.
15 Bar. l. si seruum. in prin. de verbo. oblig.
16 d. l. videamus. in prin.
17 l. sed & si. in fin. de vsur.
18 l. venditor. §. ij. ver. quemadmodum. de hær. vel act. vend.
19 l. fundus qui dotis. in fi. famil. ercis. l. quod priuilegium. in fin. de pos. Bald. l. ædem. C. loca.
20 l. fructus. solu. matr. vbi Bar. & l. interdum. in prin. qui potio. in pig.

S V M M AE.

1 ☞ *Seruo quid quærentis possesso ab alio, domini remedia. 9. 11. 19. ex causis negatu. 2.*
3 *Seruũ ab alio possessum domino in casibus nõ quærere.*
4 *§. Seruum tuum. sensus. 6. 17.*
7 *Possessori non nisi locupletato directò condici.*
13 *Actionis de peculio effectus verius.*
14 *Peculiares numos vendicari: huius causa.*
18 *Actionem ex causis variari.*
23 *Monachum seruis iure censeri: huius effectus.*

3 §. S E R V V M   T V V M. Stichus † seruus à domino suo Titio peculium habens, per furem mihi bona fide ementi venditus fuit. Is deinde Pamphilum seruũ ex eo peculio à quodam emerat, qui mihi traditus est: quæritur quemadmodum Titio ipsi aduersus me succurratur? Et respondetur, condictionem competere: quod ex æquitate, & compendiaria via intelligunt Docto. [21]. Rursus quæritur, quomodo aduersus ipsum Pamphili venditorem domino prouisum sit? Et ex Iuliani sententia respondetur, agi aduersus eum quoq; posse: vt si dominus contractum serui approbet, à venditore actio-
2 ne ex empto Pamphilum petat, condemnabitúrque ea actione venditor, exceptis † duobus casibus. Primus, si pretium dominus nolit offerre [22]. Debet enim Titius formam contractus quem approbat, omnino obseruare [23]. Sequens, si venditor actiones, quas aduersus me habet, cedere ipsi Titio velit [24]. Quòd si titius eum contractum approbare nolit, solùm à venditore peculiares numos, si extant, vẽdicare poterit. Videamus nunc separatim vtriusque casus materiam, & priùs persequamur, quomodo aduersus me condici possit. Et in primis sciendum est, quòd si Seruus alicuius furto † vel fuga subtractus sit, remanet tamen ipsius domini, & ei acquiritur [25], saluis quatuor casibus. Primus cùm ex operis suis aliquid lucratur [26]. Alter, cũ ex re bonæ fidei possessoris [27]. Tertius, cùm nec ex bonæ fidei possessoris re, neq; ex dominica acquirit, cúmq; dominus nec ciuiliter quidem possidet: vt quia passus sit iamdiu eum abesse [28]: vel sciat ab alio possideri, nec reclamet [29]: hoc enim casu neutri dominium acquirit, vt ego sentio [30]: licet possessionem fortè possessori. Quartus, cùm quamuis ex re domini emat, tamen traditio non ipsi seruo, sed possessori fit. Cùm enim traditione dominium quæratur [31], eáque sibi facta non sit, meritò quod sibi adhuc quęsitum non est, in dominum transmitti non
4 potest. Hæcq; ex responsi nostri species, in qua non otiosè Iureconsultus † præsupponit

21 l. si seruus. §. j. de actio. empt.
22 l. Iulianus. §. offerri. de actio. empt.
23 l. Caius. de manumiss. l. Pomponius. §. cùm quis. de acqui. poss.
24 arg. l. quod debetur. de pecu.
25 l. fugitiuus. de sol. l. ex emptore. in fi. de pecul.
26 l. qui scit. in fi. de vsuris. l. homo liber. de acq. rer. do.
27 §. idem placet. Insti. per quas perso. l. qui bona fide. de acqui. rer. dom.
28 l. iij. §. si seruus. de acqui. poss.
29 l. arboribus. §. de illo. de vsufruct.
30 l. si seruus meus. de acq. rer. dom.
31 l. traditionib. C. de pact.

Pamphilum ipsi possessori, non autem seruo ementi, traditũ esse: vnde sequitur, non potuisse Pamphilũ ipsi domino acquiri. Sed an mihi bonę fidei possessori quæratur? Et lex nostra sentit acquiri: nec immeritò, cùm & vera mihi traditio facta sit, titulúmq; iusto, & probabili errore habeam, qui pro vero sufficit, non solùm dominio acquirendo, sed etiã vsucapioni [1]: quod aduersus Soc. Deci. rectè censuit. Fortius tradidit Aret. quem recentiores ferè omnes sequuntur: tametsi seruus Stichus numos venditoris non fecerit, quia peculiares erant, tamẽ in me translatum dominium aduersus communes regulas cẽseri [2], propter meam venditorisq; bonã fidem: qui iustum me eius pecuniæ dominum credebat [3]. Vnde causæ * falsitas propter iustum errorem translationem dominij non 5
impedit: quod alibi attigi [4]. Idq; lex nostra probat, quę condictionẽ non autem rei vendicationem, venditori aduersus emptorem concedit. Et qui hoc ideo esse contendunt, quia numi consumpti fuerint, nimium diuinant, imò & legem violant, quæ vendicatis à domino peculiaribus numis, nullam Pamphili vendicationẽ ipsi venditori aduersus possessorem concedit, sed solùm de peculio contra dominum actionem: idq; pretij nomine, non autem, vt Accurs. sentit, eius quod interest venditioni statum non esse. Cùm igitur dominium mihi quæsitum sit, consequens est, vt Titius Pamphilum hunc à me vendicare nequeat: cùm ad eum dominium non pertineat [5]. nec actione mandati experiri [6], cùm non serui sui mandato à me suscepto, sed, me solùm interpellante, traditus mihi sit. Sed & actione personali nulla agere debuit, cùm hæ actiones ex contractu, vel quasi oriantur [7]: ego autem nullum cum ipso Titio negotium gesserim [8]. Sed & non superesse æquitas videbatur, qua condictio aduersus me daretur, cùm Sticũ hunc seruum ego non titulo lucratiuo, sed oneroso habuerim [9], nempe numerato furi ipsi pretio. Iurisconsul. tamen hîc aliud censuit, condicíque posse constituit. Sed dubium est † de qua 6
condictione loquatur. Et receptissima est sententia, de condictione indebiti loqui: hæc enim venditori competit, qui Pamphilũ non mihi, sed Titio domino tradere debuit [10]. Sed quia venditor, actionẽ hanc cedens, à domino liberaretur: meritò lex euitandi circuitus causa, vtilem absq; cessione ipsi domino concedit [11]. Bar. etiam condictionem sine causa competere existimat, tanquam ego ex re Titij factus sim locupletior: vnde veluti non subsit sufficiens causa, cõdici à me poterit [12]. Indéq; generalem conclusionem colligit: quoties possessor † ex re domini locupletior effectus sit, licet is dominus adner- 7
sus alium agere posit, tamen ex æquitate directò aduersus possessorem condici quoq; posse, si ille alius cedendo actionem liberaretur: hîc enim ex re domini, id est, ex peculio fiebat possessor Pamphilo locupletior. Secùs, si nõ ex re domini, sed ex re ei debita: tunc enim directò agi non potest [13]. Et licet Paul. Castr. Deciúsq; dissentiant, tamen ab hac sententia recedendum non est, quam rectè Alex. defendit. Nam & videmus procuratorem * quemlibet, si ex re domini contrahat, directas illi actiones acquirere, nec 8
alia cessione opus esse [14]. Sed vt vera sit generalis hæc Barto. conclusio, tamen non videntur legi nostræ hæ interpretationes conuenire. Primum, quia condictio hæc ex ea causa datur, quòd aliquis cùm aliena iactura fiat locupletior: vnde subsidiaria tantum est [15], vt Salic. ostendit. At hîc apparet vt subsidium non dari, cùm via ordinaria aduersus venditorem agi potuerit: probátq; Decius hanc rationem rectè consistere: meritò ergo sola domino actio aduersus venditorem dari debuit [16]. Rursus, quia hoc modo textus noster sub titulo de condictione indebiti vel sine causa, potiùs reponendus fuisset [17]: magis enim particulariter ad eam materiam pertinuisset. Deinde, quia lex simpliciter condici posse ait, nec quicquam de vtili condictione loquitur: neq; vsquam ostendit, eandem esse condictionem, quæ directò venditori competeret: circuitúsque euitandi ratio hîc à Docto. omnino extra legis verba adducitur. Nam & cùm hîc possessor legis † dispositione condictione teneatur, directa potius teneri credendum est [18]. Vnde 9
frustrà domino eadem actio cederetur, vt iure alieno vtili experiretur, qui suo nomine directam habebat [19]. Quare potiùs verisimile est, de diuersis actionibus agi. Fulgos. hanc condictionem ceu generalem negotiorum gestorum actioni accedere posse existimauit: tanquam Titij negotium possessor gesserit, qui sibi solui Pamphilum procurauit, cùm ipsi Titio domino soluendus esset: vnde ratam habere hanc solutionem dominus potest, vt negotiorum gestorum actionem acquirat: quia aliâs cum aliena iactura hic possessor locupletaretur [20]. Sed hanc sententiam rectè Alexander confutat: quia tunc demum ratũ habere, * quod suo nomine gestum non est, quis potest, cùm alioquin 10
omni alia actione deficeret [21]. At in casu nostro aduersus venditorem via ordinaria experiri dominus potuit. Ego aduersus hos omnes intellectus illud quoque intorqueo, quòd non constat legis nostræ eam fuisse rationem: quia possessor cum aliena iactura locupletaretur. Quid enim si carius (quod verisimile est) Stichum seruum emerit, quia peculium haberet [22], quod emptor ad furem pertinuisse, sibíque vendi potuisse crederet

1 l. quod vulgo. ff. pro empt.
2 §. venditæ. Instit. de re. diuis.
3 l. quod sæpe. §. res. de contrahen. empt.
4 d. l. traditionibus. & §. de contradict. indeb.
5 l. doce. C. de rei vend.
6 l. si mandauero. §. fugitiuus. mand.
7 §. j. Instit. de actio.
8 l. si in area. de cõd. indeb.
9 l. Proculus. de iur. dot. not. in l. si cum seruũ. ff. eod.
10 §. rectè. Instit. mand.
11 Arg. l. dominus testamẽto. in fi. de cond. indeb.
12 arg. l. seq.
13 l. cũ in plures. §. messem. loc. l. ij. §. pen. ad l. Rhod. de iactu. d. l. Iulianus. §. j.
14 l. quod procurator ex re. de procurato. vbi Bar.
15 §. l. seq.
16 l. quod sæpe. §. si res. in fin. de contrah. empt. l. si vt certo. §. nunc videndum. ij. in fi. commo. Aret. l. seq.
17 l. Imperator. de in diem adie.
18 l. certi. §. si numos. ff. eo.
19 l. si hæres institutus. ad Trebell.
20 l. iiij. C. de rei vend.
21 d. l. iiij. not. in l. si eum. ff. eod.
22 l. Iulianus. §. venditor. de actio. emp. l. pland. ij. §. j. de lega. j.

credcret [1]? Non enim boc casu de lucro captando, sed de damno vitando ageretur. Et tamen adhuc verisimile est legi nostræ locum esse, nec aliter absque manifesta calumnia censere possumus. quæ ergo erit legis nostræ ratio? Et sciendũ, nullum iuris in Pamphilo prętextum possessori esse, nisi quia sibi traditus sit. Siue enim pretiũ, vnde emptus est, consideremus, siue personam Stichi ementis, acquisitio ipsi domino solùm fieri debuit [2]. Vnde ęquum fuit hanc traditionem, quę solius dominij acquisitioni opitulatur [3], impedimento non esse, quin ex æquitate certi condictio aduersus hunc competeret. Et
11 quamuis suprà diximus, †condictionem in eius odium non concedi, qui titulo oneroso rem babet [4]: tamen hoc in ea re non procedit, quã non ex pretio suo, nec ex suo con-
12 tractu possessor, sed ex ipsius condicentis facto habet [5]. Factum enim serui, * ipsius domini factum videtur [6]. Et vt demus titulo oneroso Pamphilum habitum censeri, cùm tamen non ab ipso possessore emptus sit, sed à seruo, potior debet domini esse conditio, cui seruus ex regula acquirit: secùs, si seruus alienaret [7]. Nam & quòd contractus ipsius serui, causa sit condictionis, probatur ex contraria actione, quę ipsi possessori datur. Est
13 enim, vt alibi dicitur, †actio de peculio [8], per quam possessor ipse cõsequitur, quicquid ex eo negotio, id est, propter emptionem dicti Pamphili, de suo impendit: vt quia supra operarum Pamphili pretium [9] aliquid in eo alendo, erudiendóque soluit [10]: vel quia ob censoriam legem, ob notariorum auctoramenta, ob proxenetarum officia pecuniam soluere coactus sit. Quòd si actus venditoris, qui indebitè possessori Pamphilum soluisset, ipsius condictionis, quæ domino datur, causa esset, proculdubio actio de peculio ineptè competisset: sed condictione incerti agendum erat [11], & id quidem insolidum, sicut venditor ipse agit, non autem quatenus in peculio esset. Sequitur igitur vt verus sit intellectus noster, condictionisque causam peculiari ipsius serui contractum aduersus cæteros existimemus.

SEQVENS. Principalis nostri textus quæstio est, quemadmodum domino aduer
14 sus venditorem succurratur. † Et duo casus considerandi sunt. Primus est, cùm dominus contractũ serui non approbat: secundus, cùm approbat. Igitur in primo casu datur id auxilium domino, vt peculiares numos, si extant, vendicare possit [12]. Cuius rei illa est ratio: quia Stichus iste seruus licet peculium adhuc haberet, tamen per fugam vel furtum de se factum administrationem amisisse censetur [13]: & ideo dominium eius pecuniæ transferre in venditorem non potuit. Quia tamen peculium babet, dominum ipsum de peculio obligat [14]. Sed dubitatur, cur venditor à rei vendicatione non liberatur, si condictionem cedere velit, sicut liberaretur ab actione ex empto? An quia actio in rem ex eo competit, quia reus possidet, non quia actionem habet, vnde sola restitutione finitur [15]: bic autem aliud pro alio daretur, nempe condictio loco rei: quod aduersus regulas communes est [16]. An potiùs, quia condictio hæc aduersus possessorem ex facto serui competit, quod quidem factum dominus non vult approbare? Vnde si voluntas domini vel mandatum præcessisset, secus esset [17]. Rursus dubitatur, cur hic venditor ab hac actione non liberetur, obiecta pretij sibi debiti compensatione. Et Accursius censuit non admitti compensationem, quia numi peculiares tanquam certa species debentur: vnde rei vendicatione, vt cæteræ species, petuntur. At pretium istud actione personali seu de peculio, tanquam quantitas debetur: vnde de specie ad quan-
15 titatem * non est admittenda compensatio [18]. Et hanc sententiam Baldus, Salicetus, Deciúsque hic sequuntur, quam & ipse veram arbitror, quia pecunia vendicabatur [19]: alioquin si actione personali peteretur, admitteretur compensatio, excepta depositi causa [20]. Aliam rationem Petrus & Cinus, Bartolus, aliique communiter tradiderunt, nempe quia intentio domini numos suos vendicantis, est liquida: at exceptio venditoris incerta est. Cùm enim imputari domino non possit, nisi quatenus in peculio esset,
16 potuissent tot deductiones fieri, vt nihil remaneret [21]: meritò * igitur ad liquidum non fiet ex illiquido compensatio [22]. Quæ sententia & ipsa vera est, nisi considerato præsenti statu peculium esset liquidum [23], & offerret venditor fideiussorem domino in casum, quo emergeret aliud æs alienum, vnde deductio in peculio fieri deberet [24]. Cæte-
17 rùm & in eo dubitatur, quod in textu † dicitur, euanescere cõsumptis numis de peculio actionem, quomodo intelligendum sit. Et receptum est, venditorem, qui solùm actione in rem domino tenebatur, quia numos peculiares habebat, eis consumptis censeri liberatum: quia per consumptionem solutio ipsa confirmatur [25]. Et quia id regulare in bac actione est, vt qui conuenitur, quia possideat, si absq; dolo & culpa desinat possidere, sit liberatus [26]. Cùm igitur ea actio domini nõ detur, non habet venditor, qui non inquietatur, cur de peculio agat. Consumptis enim numis, indistinctè dominus à vendicatione summouetur, etiam si minus in peculio esset: vt hic Accurs. aduersus Lotharium rectè censuit [27]. Quod tamẽ intelligendum, dummodo consumptio bona fide facta sit [28],

& ante

1 l. quotiens. ff. de contrahen empt.
2 d. l. fugitiuus. de solut.
3 d. l. traditionibus.
4 d. l. Proculus. in fi. de in. doc.
5 l. illud. §. j. de don. cau. mor. d. l. si eum. vbi dixi.
6 l. dominus. de verb. obli. §. ei vero. Instit. de inutil. stipul.
7 d. l. Proculus. in fi. l. si filius. ff. eo.
8 d. l. si seruus. §. j. de actio. empt.
9 l. in rebus. §. possunt. commo.
10 l. Titius. in fin. de actio. empt. l. ij. de impen. in reb. dot. fac.
11 l. qui exceptionem. §. fi. para. de cond. inde.
12 l. rogasti. §. fin. ff. eo.
13 l. libera. l. si quis seruum. in fin. l. seq. de pecu.
14 d. l. quesitum.
15 l. qui restituere. de rei vend.
16 l. ij. §. j. ff. eo.
17 l. cum quis. §. de sol.
18 l. sed si certos. de leg. j. l. si creditor. in prin. de pecul.
19 Bar. l. talis. in fi. de leg. j.
20 l. pen. C. depo.
21 l. sed & si damnum. §. j. de pecul.
22 l. si. C. de compens.
23 l. debitor. de compens.
24 l. sed & si damnum. §. Marcellus. de pec. auth. quæ supplicata. C. de prec. Imp. offer. Socin. l. pecuniã. j. eo.
25 l. si alieni. de sol.
26 §. j. Instit. de actio. l. j. C. de alien. iud. mutan. caus. fa.
27 Arg. l. seruus cuius. l. iam. in fi. de cond. ind.
28 l. rogasti. in fi. ff. eo.

& antequam iudicium hac de causa acceptum esset: vt Paulus Castrensis ait. In com-
putatione tamen peculij ea quoq;, (vt ego sentio,) condictio veniet, quã ex Stichi con-
tractu domino quęsitam aduersus possessorem suprà censuit [1]. Dixerit aliquis: Consum
ptis igitur numis, si dominus serui contractum approbare nulit, deficiet actiooc, & in
damno manifesto erit? Respondet Accurs. sibi imputet, si approbare nolit. Consumptis
enim numis non fuit causa, cur lex venditorem, qui bona fide tradiderat, vlterius coge
ret, quàm vt approbato deinde ab actore contractu, illi cederet actionem [2]. Hinc q; in-
fertur, si dominus vendicare cœperit, † numúsq; coosumptos esse cognouerit, nihilomi 18
nùs variare, contractúmque approbare posse [3], Pamphilúmque condicere. Cùm enim
prior actio executionem secum non traxerit, neq; effectum habuerit: non fuit æquum,
ab hac posteriore eum summoueri, vt Alexander hìc ostendit [4]. Quæ sententia tunc
indubitata est, cùm dominus ignorans vel dubitans, vendicationem ipsam intendisse [5].
Sed si sciens numos consumptos, spontè ineptam actionem voluisset dictare, verius est
excludi, ne vlterius aduersus venditorem agat: nec contractum, quem sciens semel re-
probauit, amplius approbare posse [6]. Aduersus verò bonæ fidei possessorem, condicere
adhuc poterit: quia ea reprobatio in iudicio cum venditore facta, in alia instantia præ-
iudicium pro emptore nullum facit [7]. Et hęc ad primum casum satis. Secũdus † est, cùm 19
dominus serui ipsius contractum approbat, vt quia ex empto agit: quo casu contractum
ipsum approbare videtur [8]. Regulare enim est, * vt qui ex contractu agit, illum appro- 20
bare censeatur [9]. Vnde consequens est, vt in casu nostro propter suam approbationem,
dominus, non quatenus est in peculio, sed in solidum teneatur. Et hoc est quod hìc di-
citur, debuisse à Iuliano adiici [10]. Qui enim * contractum approbat, perinde obligatur, 21
ac si ipse contraxisset [11]: nam & videtur in eius locum succedere, qui ipse contraxit [12]:
& ideo stare contractui cum omni sua causa debet, id est, vt veteres dixerunt, cum æru-
gine & puluisculo [13]. In hoc igitur casu hic traditur, dominum aduersus venditorem
posse ex empto agere: venditorem verò condicere Pamphilum ab emptore debere, vt
domino satisfaciat: quòd si condicere nolit, saltem actionem ipsi domino cedendam.
Vnde colligitur ea cõclusio, vt venditor, * qui bona fide ei, cui ius recipiendi nun erat, 22
rem tradidit, actionem cessione liberetur. Cùm enim venditor non nisi de dolo & cul-
pa teneatur [14]: hicque ei rem tradidisset, quem credebat dominum, cùm culpa care-
ret, in nihilo teneri debuit. Sed quia actionẽ indebiti aduersus emptorem habet, ideóq;
à domino conueniri potest, debet eam cedendo liberari [15]. Quæ conclusio largius acci
pienda est, vt scilicet audiatur venditor, si se ad cessionem paratum offerat, etiam post-
quam iam cum domino ex empto agente succubuisset, vt aliqui tradiderunt [16]: quo-
niam hæc exceptio sententiæ non aduersatur [17]. Sed & sunt qui putent nihil referre,
an is qui se cessurum offert, speciei, vt in casu nostro, vel generis seu quantitatis debitor
sit: semper enim cessione liberari [18]. Sed id falsum, & communiter reprobatum est [19]:
nisi cùm numi tanquam species debentur [20]: vel nisi aliqua culpa ipsi creditori imputa
retur: veluti si conuentum esset vt debitor ei solueret, qui literas obsignatas signo cre-
ditoris attulisset, & aliquis hoc sciens, sustulisset annulum, & obsignasset (vt in Curcu-
lione Plauti) liberaretur debitor, si aduersus eum, cui soluit, actionem cessurum se offer
ret. Imputet enim sibi creditor, qui annulum non custodiuit [21]. Et hæc, quod ad legis in-
terpretationem spectat, sufficiant. Sed nunquid † quod in seruo dicitur, in monacho 23
hodie procedat? Et Bartolus, quem cæteri sequuntur, procedere censuit. Argumenta-
mur enim plerunque de seruis ad monachos [22]. Et ideo si Benedictini Basiliensem mo-
nachum detineant, isque ex Basilianæ familiæ pecunia rem acquirat, poterit Benedi-
ctinis per condictionem euinci. Ego arbitror, rem emptam directò vendicari posse:
quia res ex ecclesiæ numis acquisita, ecclesiæ ipso iure quæritur [23]: idque absque alia
traditione [24]. Vnde ad has iuris nostri subtilitates recurrendum non esset, Sed vtilis
est quæstio: Quid si ignoratur, ex cuius ecclesiæ bonis rem acquisierit? Et regula est, vt
ei qui dicit, onus probandi incumbat. Vnde si secunda ecclesia monachum possideat,
præsumendum est ex eius pecunia potius rem emptam [25]: idque receptius videtur, nisi
aliquæ coniecturæ pro prima vrgeant, vt quia ab ea administrationem aliquam ha-
buisset, vnde numos illos conficere potuerit [26], cùm in secundo monasterio nulli quæ-
stui præfectus fuisset. Quid enim si adeò tenue id secundum esset, vt talis coniectura in
eo probabilis non haberetur [27]? Quid rursus si tam modico tempore in secundo hoc
versatus fuisset, vt credi non posset tam citò inde ditatum [28]? Ex coniecturis igitur hac
in re arbitrabitur iudex, quid sibi sequendum sit [29]: sunt enim hæc difficilis probatio-
nis [30]. Sed nunquid idem in seruo dicemus? & receptius est nõ esse idem: quia quicquid
acquirit seruus, ex regula communi domino acquirit [31]. Et ideo oportebit, vt bonæ
fidei possessor exceptionem probet [32]: nempe ex operis ipsius serui, vel ex se sua acqui-
sitam

1 d.l.quod debetur.
2 d.l.quod sæpe. §. si rei.
3 Arg.c.licet ii.de procu.in vj. & l. quo enim. §. j. rem ra tam hab.
4 Bar l.Pomponius.versic. sed quæro.de neg.ge.
5 l.manifestissimi. §. j. vers. ita tamen.C. de fur.
6 l.dispensatorem.de sol.
7 c. capitulum.de rescript. vbi Feli.vers.secũdo limita.
8 l. si seruus alienus. de fideius.
9 Bald.consi.xiiij.punctus. in v. Ang.consi.clxj.viso.
10 versi.sed adiicere.
11 l.Caius.de manumiss.
12 Cle. j. in fin.de supplen. negl.prælat.
13 Ang. l. apud Celsum. §. Marcellus.de doli except.
14 l. quod sæpe. §. si res.de contrahen.empt.
15 l.quod debetur.de pecul.
16 Purpur.hic.
17 l.ex diuerso.§.si.sol.mat.
18 Dec.ita sensit.
19 l. si quis vxori. §. apud Labeonem.de furt.
20 l. fugitiuus. de solut. vers.sed & si alij. Alex.hic.
21 Paul. Roman. Alex.l.si procuratori falso. ad fin. de cond.caus.dat.
22 Innoc. c. cũ olim. extrà de priuil. Mod.l.j.§.per seruum.de acquir.possess.
23 c.j.c.pen.de pecu.cler.
24 l.fi.C.de sacrosanct.eccl.
25 l.ij.q.iij.c.j.& ij.d.c.j. de pecu.cler.
26 Bar.l.Imperator. in fin. de lega.ij.
27 Glo.l.cùm oportet.ver. ex substantia.C. de bon.quæ lib.
28 Dd.c.cùm in officiis. de testa.
29 l.quæro.de ædil.edict.
30 arg.l.consensu.§.seruis. C.de repud.
31 Bar.l.si seruus communis. vlt.q.iij.de stip.seruor. l.sed & si quis. §. interdum. de vsufr.
32 l.in exceptionib.de probationibus.

fitam fuisse pecuniam [1]. Satis tamen erit hoc quoque casu, vel coniecturalis probatio [2]:
qualem in monacho sufficere suprà diximus.

1 d. l. qui bona fi. c.
2 argu. nota. in l. Quintus. de don. inter. vir.

S V M M AE.

1 Actiones & remedia variè pro gesto dari.
2 Condictionum genera & vsus.
3 L. Si me & Titium. explicatio. 8. locus. 10.
4 Negotiorum gestorem variè conueniri.
6 Possessori bo. fid. fructus condici.
7 Condictio præscriptibilis.
9 L. Si me. & l. si pecuniam. conciliari.
10 Permittens ad te meo, ex causis actionem mihi negari.

L E X XXII.

SI ME ET TITIVM. Antiquissima iuris naturalis regula est, nemi
nem cũ alterius iactura fieri debere locupletiorẽ [3]: q; siquis fieri velit, na
turęq; legem cõtemnere: aduersus eum iure nostro varijs modis prouide
1 tur. Et ordinaria via est, † vt si in aliquam speciem contractus ea res inci
dat, actione ex eo cõtractu [4], & aduersus excipientẽ replicatione doli lex
consulat [5]. si de re accessoria ei actioni agatur, vt de fructibus, officio iudicis consuletur
idq; mercenario, vt Ias. sentit [6]. Sed alij etiam nobile cõpetere posse aiunt, si aliter suc
curri non posit [7]. quę sentẽtia vera est: agitur enim & quãdoq; vtili actione ex contra
ctu, vt quis suprascripta ratione euictionem pręstet [8]. Hincq; fit, vt etiã quandoq; nego
tiorum gestorum actio concedatur [9], dũ tamen aduersus expressam nomini prohibitio
nem quis non gesserit, quia tũc ea actio cessat [10]. Sed aliter prouidendũ est, si in ordina
rij cõtractus speciem res incidere non posit: vt quia contractus ille à iure non sit com
2 probatus, cõdictione † regulariter agendum est: nisi quod fauore speciali mulieris, quæ
marito aduersus leges pretiũ vnde res empta est, donauit, rei vẽdicatione cõceditur [11].
Sed id specialiter receptum est: regulariter enim condictione agitur. si ob causam iniu
stam quis locupletaretur, tunc condictione ob iniustã causam [12]. si quia indebitum, tan
quam deberetur, solutum sit, condictione indebiti [13]. si nulla causa fuit cur solueretur,
condictione sine causa [14]. si vt possesio sola restituatur, tunc ad instar interdicti, condi
ctio ex lege exercetur [15]: quæ possesio cũ repetitur, quia indebitè soluta sit, condictio
3 incerti datur [16]. Sed dubium est in legis nostræ casu, quę cõdictione competat. Et † rece
ptum est, sine causa cõdici posse: quæ sententia probabilis est. Ego tamẽ malim de certi
condictione intelligere: tum propter rubricã sub qua lex hęc reposita est: tum quia non
omnino hęc nominis asignatio, pecuniæq; solutio sine causa remãsit. Durat enim attẽ
ta æquitate, quia habuit hic debitor in genere animum obligãdi se, seu mihi, seu Titio,
seu vnicuiq; nostrũ, qui ei pecuniã mutuasset [17]: & licet in specie erga me propter erro
rem non consenserit, tamen dominium in eum transit, & condictioni locus est [18]. Paul.
Cast. autẽ in factum cõpetere mauult [19]: quę sententia iure non probatur, modicęq; vti
litatis est [20]. Sed nunquid actio hæc, de qua in lege nostra, subsidiaria sit? Et nõ est dubi
tandum, esse, cum ex bono & ęquo solum detur: quia aliter creditori prouisum non est.
Nec tamẽ refert, quòd quãdoq; aliter prouideri potuerit: satis enim est quòd in præsen
4 tia, cùm agitur, aliter nõ sit prouisum [21]. Vnde si negotiorũ gestor † à debitore meo exe
gerit, egoq; ratam solutionem habere noluerim [22], eam tamẽ pecuniã condicere dein
de potero, si aduersus debitorem mihi consultũ aliter non sit, vt Paul. Cast. Alex. q; cen
suerunt [23]. Idẽmq; Bar. & cęteri tradidere, cũ aduersus quidem alij creditori consulere
tur, sed inefficaciter: vt quia ille actionem cedẽdo liberaretur [24]: quod suprà ex Iuliani
responso docuerunt [25]. Verũ ego ibi ostendi aliam esse condictionis rationem, quę con
tra bonæ fidei possessorẽ ex contractu serui domino datur, quàm quia possessor ille sit
locupletior effectus. Et ideo in Aret. sententiam hic transeo, qui directò hoc casu acto
rem, qui ipse non contraxit, condicere non posse censuit, sed solum cesis actionib. [26].
5 Sed cùm subsidiariam hanc actionem dixerimus, * imitabimúrne ordinariæ, si compe
6 teret, naturam? Et Paulus Castr. hac in specie censuit imitari. Bonę fidei possessor, † qui
fructus naturales consumpsit, ex legis nostræ regula potest condictione, quatenus locu
pletior factus est, conueniri [27]: quod & fructib. industrialib. consumptis, Bar. quem cæ
7 teri frequentiùs probant, existimauit [28]. Pone lapsum † esse ab ipsorum fructuum colle
ctione triennium, nõ est dubium, hoc tempore, si fructus extitissent, potuisse vsucapi [29]:
nunquid & condictioni præscribetur? Existimauit ille, præscribi [30]: condictio enim hæc
vendicationis naturam imitari debet [31], ne maior sit domini, re consumpta, vtilitas,
quàm si extaret [32]: quam sententiã pleriq; recentiores hic probant, quãuis Decio aliter
visum sit. Sed nunquid hęc lex nõ solum procedat, cũ ex re mea quis locupletior factus
8 est, sed etiam si ex re mihi debita? Et tex. † videtur etiã in re debita loqui. Pecunia enim,
quã debitor meus tibi promisit, mea non erat. Et hoc receptius est, saluo casu, cùm actio
9 aduersus aliũ cõpeterebat [33]. In lege † enim nostra, mihi actio aduersus debitorẽ nulla su
pererat: quia promittendo iussu meo ei, cui mutuatum volebam, à me liberatus erat [34].
Nec ob

3 l. nã hoc natura. de cond. ind. l. iure naturæ. de regu. iur.
4 l. iij. commo.
5 l. si quis mancipiis. §. fi. de instit. l. j. in fi. de eo.
6 l. planè. de peti. hæred.
7 Host. & Ioan. And. c. bonæ. de appell.
8 l. rescriptum. §. j. de distr. pign.
9 l. quanquam. ad Velleianum.
10 l. fi. C. de neg. gest.
11 l. vxor marito. de do. int. vir.
12 l. perpetuò. de cond. ob. turp. caus.
13 l. fi. §. j. de condict. indeb.
14 l. seruus quem. in prin. de act. empt.
15 l. si coloni. vbi Barto. de agric. & cens. lib. xj. Alexan. consi. xcvj. in j.
16 l. qui exceptionem. §. si pers. de cond. inde.
17 arg. l. qui iure. de mili. testa.
18 §. appellamus. Instit. de actio.
19 Paul. Cast. l. si pro patre. §. si domini. de in rẽ vers.
20 l. nuper. de neg. gest.
21 l. fi. §. 4. de condict. indeb. vbi Barto.
22 l. dispensatorem. in fi. de solut.
23 Alex. d. §. proximo.
24 l. fi. in prin. C. de fur.
25 d. §. prox.
26 l. si vt certo. §. nunc videndum. ij. commod.
27 Gl. l. & ex diuerso. circa med. de rei vend.
28 Alex. l. insulam. §. fructus. sol. matr.
29 l. iij. § fructus de vsucap.
30 Paul. d. §. fructus. l. iij. de vsucap.
31 l. certi condictio. in principio.
32 l. si filium. l. eo.
33 l. eũ in plerisq. §. mutuam. hoc. d. §. si rex. in l. quod sæpe. commod.
34 l. si mand. eo. §. fi. mand.

Nec obstat, q lex, Pecunia, inquit, mea ad te peruenit: quia mea intelligitur ex fictione
legis, siue quia præsens esset, cùm stipulatus est is cui mutuatã volebam [1]: siue quia iam
numerata à debitore fuisset: quo casu breuis manus fictio, locum habere videbatur [2].
Alij mea, id est, mihi debita, intelligunt. Omnino κατακρηστικῶς, seu figuratè hæc vox acci
pienda est: sicut & non paucis in locis, quos Alber. hic adnotat. Hincque infertur, legi
nostræ † locum esse, etiam antequam debitor ei, cui mutuatum volebam, solueric. Quod 10
intelligendum, cùm pecunia præsens tempore stipulationis fuit: ideóq; fingi potuerit,
ad eum qui mutuò accipiebat, peruenisse [3]. Idémq; si constaret nomen illud in solutum
à me acceptum fuisse: quod alibi declaraui [4]. Alioquin in Pauli Castrensis Alexandriq;
sententiam eundum esset, liberari eum existimantium, si mihi actionem retrocedere
paratus sit [5]. Sed an regula legis nostræ perpetua sit, vt actio contra eum, ad quem res
mea peruenit, mihi indistinctè detur? Et perpetuam non esse traditum est, sed † quatuor 11
casus excipi. Primus est, vt aduersus eum solummodo detur, qui aliàs locupletior fieret,
id est, ex causa lucratiua haberet [6]. Secus si titulo oneroso res ad eum peruenisset [7]: vi-
detúrq; res titulo oneroso peruenisse, si aliud in renumerationem exolutum est [8]. Sicut
vice versa videtur titulo lucratiuo habuisse, si tantundem de suo aliàs soluturus fuisset.
Dicitur enim locupletior factus, qui suo pepercit [9]. Proceditque id subsidiariæ huius
actionis respectu. Nam si quis aliàs ordinariam actionem habet, poterit etiam aduer-
sus eum, qui oneroso titulo possideret, ius suum persequi, puta rei vẽdicatione [10]. Vnde
traditum est, si quis rem meam titulo oneroso possideret, licet legis nostræ condictione
conueniri non posset, tamen ex redintegrandæ possessionis canone [11], rectè instar in-
terdicti, ad possessionis restitutionem cogendum esse [12]. Secundus casus est, cùm culpa
aliqua condicenti imputari potest. Vnde si protester, ne res meas gerere aliquo modo
audeas, túque nihilominus gesseris, nulla tibi dabitur aduersus me negotiorum gesto-
rum actio [13], nec cõdicere poteris, quatenus ex gestu tuo factus sim locupletior. Adscri-
bitur enim culpæ tuæ, quòd ausus sis me inuito negotia mea suscipere [14]. Tertius casus.
quoties is, cui hæc condictio daretur, ei renuntiasset. Potest enim actioni in fauorem
suum introductæ quilibet renuntiare [15], dummodo constet renuntiatum esse [16]: idq; in
nostro specie Ananias, Felinúsq; tradiderunt [17]. quod non solùm de actione iam nata,
sed etiam si qua in futurum dari possit, procedere aduersus Decium arbitror. Fortius
sentio, nõ solùm expressim, sed tacitè quoq; renuntiari posse. Vt cùm lex remissionem
iuris sui, id est, donationem præsumit [18]. Vnde etiam valet pactum, quo emptor te eui-
cta promittit, nec ad pretium quidem agere [19]: quo casu locupletior remanet venditor
cum alterius dãno: nisi tamen dolus tali in contractu allegetur. Quartus casus est, quo-
ties autoritate sententiæ, seu rei iudicatæ quis efficeretur locupletior [20]. Nõ enim tunc
res sine causa apud eum, qui obtinuit, esse diceretur: cùm sentẽtia ius faciat, & nigrum,
(vt ille inquit,) in candida vertat [21]. Quod tamen in decreto iudicis non procedit, qui
pignus prætorium aduersus fraudationis causa latitantem vendiderit. Nam si constite
rit reo exceptionem competiuisse, non obstante decreto, adhuc aget [22], & in casibus in
quibus decretum ceu ex falsa causa interpositum ipso iure nullum non erit [23], saltem
pretium ex legis nostræ æquitate repetet [24]. Rursus non procedit, cùm post latam sen-
tentiam reperitur solutionis antea factæ instrumentum. Poterit enim non obstante rei
iudicatæ autoritate, id condici, quod prius ante sententiam solutum est: idque condi-
ctione sine causa [25]: quod ex æquitate legis nostræ inductum esse defendi potest.

S V M M AE.

1 *Magistratibus prouincialibus vetita. 4.5.9.11. huius causa. 2.*
3 *Magistratuum institutum.*
7 *Magistratibus vetita, et circumstantibus non licere.*

LEX XXXIII.

PRINCIPALIBVS. Cùm varij † magistratus prouinciis regen- 1
dis apud veteres essent, hic apparet, siue præfecti prætorij titulo, siue
comitis, siue proconsulis, siue legati Cæsaris, siue correctoris nomine
quis regeret, prohibitum ei esse, negotiationem in ea prouincia, fœ-
núsve exercere: itémq; mutuam pecuniam dare; quod vltimum ad gra
tuitum cõtractum refertur, & vel vnico in actu procedit [26], cùm aliàs
lex negotiantis vel exercentis mentionem faciens pluriũ actuum frequentiam requi-
rat. Sed quænam huius constitutionis est ratio? Et verisimile est, non vna tantùm moue
ri legislatorem [27]. Videmus enim similibus in casibus alias atque alias causas atque du
ctas esse, ne quid supra quotidiani victus vsum emant: quia aliàs fraudem legi Cinciæ
facere possent, & ficta emptione xeniorum qualitatem excedere [28], & quanti vellent
omnia

1 l. pecuniam. de solut.
2 l. singularia. ff. eo.
3 l. iij. §. fin. de donat. inter vir.
4 d. l. singularia.
5 argu. l. quod debetur. de pecu.
6 d. l. si eum seruũ. Ancha. consi. xxxij. Alexan. consil. xcij. in 4.
7 l. si filiusfamil. ff. eo.
8 l. si pro parte. §. si domini. in fi. de in rem ver. vbi Pau. Castr.
9 Gla. d. l. ex diuerso. circa medium.
10 d. l. si filius.
11 c. redintegranda. iij. q. j.
12 Dd. rem quæ nobis. de acq. poss. vbi Soci. iiij. & v. q.
13 l. fi. C. de neg. gest.
14 l. culpa. de reg. iur. Alex. d. c. fin.
15 l. si quis in cõscribendo. C. de pact.
16 Bart. l. fi. §. pen. de cond. inde.
17 Felin. c. si diligenti. in prin. de for. comp.
18 Not. in l. cùm quid ff. eo.
19 l. emptorem. in fi. de act. empt.
20 l. cùm putarem. famil. ercisc.
21 l. ingenuum. de statu hominum.
22 l. cùm verò. §. subuenti. de fideicomm. lib.
23 Alex. l. iusté. de acq. poss.
24 glo. l. Falcidia. §. j. ex quibus caus. in poss.
25 l. si fullo. de con. ind. sine caus. glo. l. si fideiussor. §. pe. mand. Alex. l. Imperatores. in fin. de re iudi.
26 l. legatis. in princ. vbi Bart. de lega. iij. l. officium. §. fi. de re milit.
27 Salic. l. ij. C. d. nouat.
28 l. solent. in fin. de offic. procons.

omnia habere:quod diffusè libr. in C. Verrem v i.oratione i x. Mar.Cicero explicat.
2 Ne ex officio,quod quis administrat, quicquã emat: quia aliás † non vtilitatem officij,
seu publicam,sed propriam ageret [1]. ne contrahere, seu donationis causa aliquam rem
habere possint,quia lex contractui resistit,præsumitq; ex subiecta parte liberũ defuisse
consensum [2].Quandoq; & impresśionem seu metum: & id etiam ab eo qui in mediocri
constitutus sit officio [3].Ne in venditionibus,quę à Comitibus rerum priuatarum fiunt,
Palatini licitentur [4]: siue quia Palatini isti, ipsius Comitis asseclæ sunt [5],vnde iusta est
suspicionis causa [6]: siue quia verisimile est, eorũ reuerentia alios contrà licere non au-
sros: vnde & damnum fisco oriri posset. Ne à Litigatoribus, quorum causas audiunt,
mutuas pecunias suscipiant:quia eo beneficio allecti,leges, & iustitiã illis proderent [7],
ne in prouincia nuptias,sponsaliáve subiectarum affectent [8]: quoniam non credit lex,
liberum mulieris in eo contractu verti consensum:sed minis, terroríque id adscribit [9].
3 Et generaliter abstinere ab iis contractibus Rectores prouinciarum debent,quia †offi-
cio suo vtilitatiq; publicæ vacare eos conuenit, non autem particulari compendio [10],
vt Accursius,Bald.Pontanus,& cæteri tradiderunt. Alioquin omnia hæc lucra captio-
nibus quibusdam in fraudem legum acquiri, negotiationésque improbè factas præsu-
mitur [11]. Adde quòd & lex nostra potuit particularibus quoque aliis inniti rationibus.
Cur enim permittenda est magistratibus negotiatio,quæ nec militibus quidẽ concedi-
4 tur [12]?& quæ iure nostro à nobilitate summota est [13]?Quod cùm ita sit, †minus eis tole-
randũ fuit, vt fœnerarent: maximè cùm non suas,sed publicas pecunias sub vsuris col-
locare pręsides debent [14].Vnde & quandoq; subiectos ad eas hoc nomine accipiendas
5 cogunt:à quo munere excusati sunt scriniarij [15].Sed † cur nec mutuo quidem gratuito
pecunias suas dare magistratus possunt [16]? An quòd cùm fœnora exercere prohibean-
tur, facilè legi fraudem facerent, gratuito dare id simulantes, cuius vsuram iam antè
siliquarum nomine retinuissent [17]? An potiùs, quoniam quicquid ex concusśionibus à
subiectis raperent,mutata causa sibi ex mutuo deberi fingerent, & manu militari, quæ
eis parata adesset, ceu iustum mutuum exigerent [18]? An quòd prædam omnem nomi-
num fide traiicere hoc pacto in patriam facilè possent [19],si in prouincia pecuniam gra
tis mutuarent,Romæque sibi restitui paciscerentur? cuius criminis incusat Sallustium
M.Cicero.An quòd mutuum gratuitum nõ nisi intimis amicis fieri solet? At lex arctius
aliquod vinculum inter præsides cum prouincialibus contrahi non patitur [20]. Patêret
enim ambitioni via, & finito magistratu per tales amicos criminum inquisitio impedi-
retur, si quam fieri opus esset [21]. Possent & obærati ad res nouas solicitari [22]. Breuiter,
summa ratione, sed non vna ita constitutum videtur. Et ex suprascriptis satis ostendi-
tur,publico fauore ab hisce cõtractibus summotos esse magistratus. Vnde consequens
6 est, vt iuxta Bartoli distinctionem, nec iuramento † quidem in fauorem magistratus
confirmari contractus possint [23]: sicut nec renuntiatio,qua expresse dictis constitutio-
nibus se eximere vellent,quicquam valeret [24], cùm ius publicum priuatorum pactio-
nibus remitti non posśit [25].quod indubitati iuris in iis casibus est, quibus lex non so-
7 lùm contractum infirmat, sed etiam pœnam adiicit [26]. Sed & non solùm † magistra-
tus ipsi, verum etiam qui circa eos sunt, prohibitione legis, vt hîc scriptum est,tenen-
tur. Sed quos intelligemus circa eos esse? Et legati, comites, consiliariíque videntur
intelligendi [27]. Item præco, medicus, lictor, officiúmque omne ab eo adductum, qua-
les cornicularius,commentariensis, adiutor, actuarius, exceptores,apparitores, cæte-
ríque quos secum duxerit: quósque lex cohortis appellatione videtur intelligere [28]:
quíque alibi domestici præsidis dicuntur [29].qua de re videnda sunt, quæ ad Quintum
8 fratrem Marcus Cicero scripsit. Vnde apparet fortius prohibitioni locum esse, * si
per interpositam quamcunque personam, præses ipse contraxerit [30]. Ex suppositione
9 enim facilius præsumitur fraus [31]. Sed an sicut contrahere † magistratus prohibetur,
ita etiam pignus accipere? Et receptum est, idquoque prohiberi. Cùm enim principa-
lis contractus non teneat, nec accesśio quidem valere debet [32]. Vnde si contractus
principalis valeat, vt quia ante adeptum magistratum celebratus sit, defendi posset,
valere deinde pignoris dationem [33]: quod Iason hîc tradit, licet Decius leui ratione
dissentiat.Sed quid si contractum sit incontinenti post magistratum?Et videtur subesse
adhuc prohibitionem tanquam præsumatur retrò durante magistratu hoc tractum
10 fuisse [34]: quod Bal.censuit [35].Quæ enim incontinenti * sequuntur,antea censentur tra-
ctata [36]. Ego plurimum à coniectura iudicis id pendêre arbitror, qui cognoscat, an
probabiliter ratio prohibitionis eo casu subesset [37]. Nam & durum, vt magistratus tali
casu publicationis vel quadrupli pœnã subiret [38],cùm pœnę locus non sit,nisi quatenus
verba constitutionis necessariò inferunt [39].Hoc ergo casu Iaso. sententia probabilior
est,satisq; erit contractũ censeri nullum.Qua tamen in re ex qualitate coniecturarum,
vt suprà

1 l.non licet.de contrahen. empt.
2 l.j.C.de contract.iud.
3 l.pen.C. de iis quæ met. cau.
4 l.fin.C de rescin.vend.
5 Toto tit. de palat. sacra. largi.lib.x.C.
6 d.l.non licet.
7 l.quisquis.C.eo.
8 l.j.si rector prouin.
9 l.j.C. si quacunque præd. potest.
10 l. militis ij.respõs.de re militari.l.ab administratione.C.de leg.
11 §. oportet. authen. de mand.princip.
12 l.j.C.neg. ne milit.libr. xij.
13 l.antepen. C. de cohort. lib.xij.
14 l.si bene.de vsuris.
15 l. scrinarios. de numer. lib.C.xij.
16 gl.l.eos.C.eo.
17 l.eos.versi.interdicta.C. de vsuris.
18 arg. §.an certè. authen. vt iud.sine quo.suffrag.
19 arg.l.sacrilegi.§.his autem.ad l.Iul.pecul.
20 l. obseruandum.de offi. præs.
21 l.j.C.vt omnes iud.tam ciuiles.
22 l.j.ad l.Iul.maiest.
23 Bar.l.si quis pro eo. versic.iiij.de fideiuss.
24 Seuerinus.Ias.Decius.
25 l.pacta quæ contra.C.de pact.
26 l.aufertur.§.quod à præside. de iur.fisc.d.l. nõ licet.
27 d.l.j.C.de contract.iud. l.v.ad l.Iul.rep.
28 l.j.ad l.Iuliam repet.
29 d.l.j.C.de contract. iud.
30 d.l.eos.d.l.j.d.l.militis. d.l.aufertur.d.l.penul.
31 l.si is qui bonis.de acqui. hæred.
32 l.j.§.eam rem.quæ res pig.
33 l.in quorum.de pig.
34 Arg. d.l.j. C. de contra. iud.
35 Bal.d.l.solent.§.fin.
36 l.si ventri.§.fin.de priuil. cred.
37 Argu. d l. milites. versi. sep & stipendiis.
38 d.l.aufertur. d l. non licet.
39 l.tributum. vbi Bald. ij. not.de sesta.mulier.

vt suprà dixi, aliter atq; aliter respondendum erit [1]. Sed † quid, si causa remunerationis præsidi donatum sit? Et idem ego crediderim vt, contractus sit nullus [2]: Lex enim gene raliter loquitur [3]. Nec me mouet Bartoli auctoritas, qui ex Papiniani responso aliter censuit [4]: quoniam in eo Nicostratum præceptorem, non autem prætorem, legendum est. Intelligitur enim de Nicostrato Macedone Rhetore. Fieret certè non difficultet legi fraus, si eam opinionem sequeremur. Sed quid si palàm & bona fide præses contraxerit? Et verba legis generalia sunt, vnde idem hoc casu receptum est [5]. Nec me mo uet, quòd tutor * possit palàm cum pupillo contrahere [6]: quia maior est in magistratu prohibitio, vt quæ nec sacrorum apicum permissione sustineatur, nec subsequenti con sensu confirmetur [7]. Non enim lex bonam fidem hoc casu præsumit: vt meritò Iserniæ sententiam hac in re probare non possim [8], quæ tamen Bartoli fuit: nisi cùm omnino constaret, prohibitionis rationem nullam tali casu subesse [9]. 11 12

1 l. 6. C. ad l. Iul. repet.
2 d. l. fin.
3 d. l. j. C. de contract. iud.
4 l. Aquilius. de donat.
5 d. l. ij. Salic. d. l. quisquis. Iaf. hic.
6 l. cùm ipse. C. de contra. hen. emptio.
7 d. l. j.
8 Aud. de Isern. c. j. in fin. de feud. guard. c.
9 Bar. d. l. auferetur.

SVMMAE.

1 Magistratibus permissa. s. 6. 10.
2 Magistratus perpetui. 3.
4 L. Principalibus restringi. 8. 9.

LEX XXXIIII.

PRAESIDIS. Cùm superiore responso conclusum sit, negotiationem fœnorisq; exercitationem magistratibus interdici: subiciuntur hic duo casus, quibus de ea conclusione limitandum est. Et in primis † non procedit in officialib. qui perpetui sunt: hi enim [illegible] exercere possunt: † vt sunt officiales, iudicum executores & ministri, qui præcepta & citationes ad reos ipsos deferunt [10], quos ferientes vulgò vocamus: quo sensu & ab Apuleio accipiuntur libro I. Asin. Græcè [illegible] à Iustiniano dicuntur [11]. Hi cùm perpetui sint, nisi contrahere possent, quodammodo pœnæ addicti viderentur, vt quibus commercium interdictum esset. Meritò igitur lex tolerauit, vt hi à generalitate prædictæ regulæ eximerentur. Nam & videmus magistratus annuos nec agere, nec conueniri durante magistratu posse [12], sed officij finem expectandum esse [13]. At qui perpetui sunt, statim ad litigandum cogi [14]. Sed quid in iis † magistratibus, qui ad libitum principis constituuntur? Et Barto. idem ait, vt perpetui censeantur [15]. Ego dubito, quoniam proconsules & quidem prætores annui erant [16]. Præsides verò prouinciarum ad libitum Cæsaris constituebantur, vt aliàs ex Tranquillo, & aliis auctoribus docui: & tamen videmus præsidibus inhibitos hos esse contractus. Distinguendũ igitur, vt vera sit Bartoli sententia, in iis, quos solet princeps diutius in officio relinquere, nec facilè summouere: quales sunt consiliarij sui [17]. Si verò arbitrio quidem principis constituantur, sed soleant tamen citò summoueri, purà intra biennium, vel triennium, quod præsidibus contingit, secus esset [18]. Illud constat, † duces, marchiones, hósq; qui non solum perpetui sunt, sed etiam iure proprio iurisdictionem habent, huic prohibitioni non subiici [19]. Valebit igitur horum contractus [20], quatenus impressio non probetur [21]. Alius est casus, cùm † præses mutuam pecuniam sub vsuris accipit: permittitur enim id illi, dummodo ab eo nõ accipiat, cuius de causa cognoscere cœpit: vel ea fine non accipiat, vt dignitatem ipsam emat. Suspectus enim esset, ne mutuanti fas ipsum iustitiamq; proderet [22]. Sed hoc ad præsides pertinere non potest, qui dignitatem non emunt, sed ab ipso principe designantur [23]. In inferiorib. igitur iudicibus solùm habebit locum [24]. Et hi quidem casus hîc referuntur. Cæterum & alii sunt, quibus de supra scripta regula aliquid relaxamus: vt † cùm magistratus vtilitatis publicæ causa contrahit [25], vel necessitate ita adigente. Multa enim necessitatis * causa indulgentur, quæ aliàs nequaquam concedi possent [26]: quòd hic latius ostendit Iason. Vnde & victualia pro vsu suo, cæteráque vtensilia citra vllam reprænsionem emet [27]. Sed † & cum iis qui iurisdictioni suæ suppositi nõ sunt, nulla videtur subesse prohibitio [28]: quod hic frequentius traditum est [29]. Vnde sunt, qui idem in quolibet censuerunt, qui iurisdictione careret [30]. Sed ego id facilè non admiserim: quoniam lex nostra non præsides solùm coërcet, sed & qui circa eos sunt: vt manipularios [31], vt palatinos [32], vt cancellarios & domesticos [33], vt cæteros comites eorúmq; libertos [34]. Vnde apparet, satis oonesse, quòd propria iurisdictione non sunt formidolosi: sed id requiri, vt ne aliena quidem id possint. Ad rationem igitur legis attendendum est, & ex ea discernendum, quomodo limitationem hanc obseruemus. Addit Bartolus † idem generaliter esse, in eo qui officium sua in patria exerceat. Nõ enim verisimile est, eius dignitatis collatione voluisse principem eum commercio rerum in patria sua priuari [35]. quæ sententia receptior est, puto, & verior: excepto, cùm de eo contractu ageretur, qui naturæ officij sui aduersaretur. Exem 1 2 3 4 5 6 7 8 9

10 l. j. C. de offi. de ver. iud. l. prohibitum. de iure fisci. lib. x.
11 §. deinde. in fi. authen. de defens. ciuit.
12 l. pars literarũ. de iudi.
13 l. de pupillo. §. si quis ipsi. de ope. no. nunt.
14 c ij. de oper. no. nunt.
15 Bar. d. §. si quis ipsi. quæst. iij.
16 §. j. de perpet. & temp. actio. instit.
17 l. iurisperitos. de excus. tuto.
18 l. 6. §. j. de pæn.
19 Bal. d. l. solent. §. fin.
20 c. j. de probat.
21 l. decernimus. C. de sacr. san. eccle.
22 l. quisquis. C. eo.
23 l. j. ad l. Iuliam. de ambi. §. an certè. auth. vt iud. sine quo. suffrag.
24 d. l. j. de ambitu.
25 l. ciuitas. § eo.
26 l. j. de offi. consi. l. ij. §. cũ in eadem. in fi. ad l. Rho. de iact.
27 d. l. solent. in fin. d. l. j. C. de contract. iud.
28 d. l. quisquis.
29 Argu. l. fin. de iurisdi. om. iud.
30 Bar d. l. auferetur.
31 l. j. C. ad l. Iul. repet.
32 l. nullam. C. de offi. recto. prouin.
33 l. iij. C. de assef.
34 l. fenatusconsulto. de offi. præsi.
35 Arg. l. eos. de ritu nupt.

tur. Exempli causa: Ad munus censorium, vel consulum pertinet, publica locare vel
vendere. Nunquid qui in patria sua Consul est, vectigalium redemptor per se, vel sup-
posita in personam erit? Certè non: fieret enim fraus fisco, delinqueretque iste in offi-
cio suo[1]. Vnde lex solùm id tolerat, cùm rem paternam emeret[2]: sicut & tolerari in
militibus videmus, vt cùm paterna eorum prædia fiscus distrahit, à licitatione non re-
10 pellantur[3]. Cæterum & illud admissum est, vt † filiam suam nubilem possit magistratus
in matrimonium collocare[4], tametsi filio suo vxorem dare non possit[5]. Sed qua ratio-
ne id inductum est? Et Salicetus, Fulg. Deciúsq; friuolas comminiscuntur. Ego arbitror
in promptu esse: Prohibitio enim propter impressionis timorem facta est[6]. At verisimi-
le non est, velle patrem per vim filiam in matrimonium cuiquam obtrudere, cùm tali
casu non tam vxor, quàm concubina esset, nec vnquam futura esset marito grata[7]. Qua
11 ratione lex Pontificum matris * testimonium regulariter non reiicit, quæ pro matri-
monio filiæ quicquam affirmet: non enim verisimile est, velle eam in concubinatum
cuiquam filiam dare, sanguinémque suum proditum ire[8]. Sed hæc hactenus.

SVMMAE.

1 ☞ *Perit rei exacturo: ex causa diuersum.* 3.
2 *Culpa in l. periculum. lata.*
4 *Tutor culpa lata obnoxius.*
5 *Culpa leuis, si vtriusque gratia sit, luenda.*
9 *Collega periculum præstare.*

LEX XXXV.

1 PERICVLVM. Ei ad quem † spectat exactio, si in culpa fue-
rit quò minus exigeret, periculum interim non soluendo facti debi-
toris imputatur: idq; siue administrator sit publicus[9], siue priuatus[1].
2 Sed qua de culpa intelligendum est? Et videretur † de leui: quia cùm
lex culpæ meminit, de hac in dubio accipitur[11]. Contrà Ang. de lata
potius (quam dissolutam negligentiam vocat) interpretatur[12]. Nam
& tutor, quamuis etiam leuis culpæ nomine pupillo teneatur[13], ex
cessatione tamen nominis exigendi, solum latam præstat[14]. Vnde in coactore, qui exi-
3 genda nomina conduxerat, respondit Angel. tutoris † exemplo imputandum ei non
esse, si interim, dum ipse differt, debitores facultatibus lapsi sint, dummodo aliquem ces-
sationis colorem prætendat: vt quia verisimiliter credidit non fore, vt ad inopiam redi-
gerentur[15], aliquáque ex causa supersedit, siue consuetudinem locatoris sequutus[16],
siue quia humaniter cum eis agendum censuisset, ne fugæ potiùs, quàm solutionis con-
silium sumerent[17], siue vt huius ciuilitatis exemplo plures ad suos agros colendos alli-
4 ceret[18]. Ego distinguendum inter hosce administratores arbitror, vt si de † tutore lo-
quamur, vel ciuitatis administratore, qui necessariò munus illud subeant[19], licet aliàs
diligentiam probare teneantur[20], tamen in exactione nominum non nisi latæ culpæ
5 causa periculum id præstent[21]: mitius enim cum eis agendum est[22]. Si verò de † socio
conductore vel procuratore nõ gratuitam operam adhibente loquamur, etiam leuem
culpam præstet: quia hoc iuris regula suadet, qua traditum est, in his quę vtriusque con-
trahentis causa celebrantur, etiam leuem culpam præstari[23]. Suadet etiam lex nostra,
quæ simpliciter culpam requirit. Satis enim manifesta est eius negligentia, qui tali in
re non vigilauerit[24]. quod & Bartolus sensisse videtur[25]. Notúmque cuicunque patri-
famil. debet esse Alphei fœneratoris apud Columellam dictum: Bona nomina nisi ap-
pellentur, mala fieri. Sed quid si administrator soluendo non sit, an id periculum colle-
6 ga eius præstabit? Et Baldus † censuit præstari[26], ídque etiam si collega publicè illi ad-
iunctus fuisset[27]: quod reipub. fauore inductũ contra regulas iuris videtur, vt vnus pro
alterius negligentia conueniatur[28]: respectu enim priuatorum aliud est[29]. Sed diffu-
sior hic est articulus, quàm vt in pręsentia alieno loco tractari debeat[30]. Sanè quod hic
7 adnotant plerique * culpam non præsumi, nisi probetur[31]: videnda sunt, quæ ad hanc
rem pertinentia Lucas à Penna congessit[32].

SVMMAE.

1 ☞ *Conditione resolubile, purum* 3. *ex causis contrd.* 6. 7. 9. 10 *Plus petentis tempore pœna.*

LEX XXXVI.

1 PECVNIAM. In † contractibus quoties obligatio pura præce-
dit, quæ aliquo in conditionis euentu resolui possit, interim tamẽ pro
2 pura censetur[33]. Idq; regulare est, vt conditio * etiam post actus perfe-
3 ctionem adiici possit[34]. Vnde censuit Alberic. eum † qui a bonis natus
sacrísque interdictus est, nisi quidpiam fecerit, purè excõmunicatum
4 censeri, interimq; vitandum esse[35]. Sic & in instrumento, si * centum

1 d. l. non licet. de contrah. empt.
2 l. qui offic. ij. de contrah. empt.
3 l. milites. ij. de re milit.
4 l. ij. quis officium. in fin. de ritu nupt.
5 l. qui in prouincia. eo. tit.
6 l. j. C. si rector prouin.
7 Abb. c. vlt. de sponf.
8 c. super eod. ij. ibi Bald. extra de testib.
9 l. fi. §. ij. ad munici. l. pen. in fin. C. de exacto. lib. x.
10 l. litis. §. j. de neg. gest.
11 l. si cùm venderet in fin. de pignor. actio. l. j. in cra. sol. matr. vbi Alexand.
12 Angel. consil. cccxij.
13 l. quicquid. C. arbit. tute.
14 l. ij. C. arbit. tutel.
15 Argum. l. verum. §. pen. de minor.
16 l. vel vniuersorum. de pign. actio.
17 Argum. l. ij. C. de prec. Imper. offer.
18 Argu. glo. l. in l. iij. in fin. fam. erc.
19 l. fina. §. defensores. de muner.
20 d. l. quicquid. l. magistratus de admi. rer. ad ciui.
21 d. l. ij.
22 l. si fideiuss. §. j. qui satis. cog.
23 l. contractus. de reg. iur. dra[illegible] l. magna. de verb. sign.
24 l. pupillus. in fin. quæ in fraud. cred.
25 Bart. consil. cij.
26 l. fin. §. j. ad municip.
27 Lex facto. de neg. gest.
28 l. pen. C. de custod. reor.
29 l. cũ alieni. de neg. gest.
30 l. j. C. de transactio.
31 l. chirographis. in princ. de admin. tut.
32 l. quemadmodum. C. de agric. & cens. lib. x.
33 l. ij. in fin. & glo. l. ij. in die adic. l. si tibi §. [illegible] de opt. legat. l. sub conditione. de a[illegible] liber.
34 l. obligationum fere. §. conditio. de act.
35 Epist. inter claras. ad l. C. de summa trin.

quis promiſerit ea lege, vt ſi facto calculo plus minúſve debeatur, id præſtetur. Reſpon-
dit Socin. interim liquidò centum deberi, executionémq; impetrari poſſe[1]. quod & ad
inſtrumẽtum ſimplex producitur, ſuper quo coram arbitratore pendeat controuerſia.
quamuis enim ſecuto laudatiuo reſolui fortè poſsit, non tamẽ interim ſuſpenderur exe
cutio[2]: dummodo reo caueat actor ſe bona fide reſtituturum, ſi contingat ab arbitrato-
re aliud pronuntiari[3]. quam ſententiam & ego probo. Nam & videmus, ſi quis Titio de-
cem purè debeat, eáq; illi ſub conditione Titius legauerit, poſſe hæredem interim exi-
gere, dum tamen caueat, eueniente cõditione ſe reſtituturum[4]. Non enim ex * condi- 5
tione incerta, actus purus interim impediri debet. Quod intelligendum † ſi aliud actum 6
non ſit[5], vt in hac epiſtolica Iaboleni quæſtione. Si enim pecuniam, quam purè mihi
debebas, iuſſu meo ſub conditione Titio promiſiſti, non niſi poſt defectam cõditionem
petere potero. Cuius rei illa eſt ratio: quia non eſt credibile id actum, vt eiuſdem pecu-
niæ nomine, quam mihi ſoluiſſes, tu velles à Titio inquietari[6]: cùm veriſimilius ſit, ideo
ei promiſſum à te eſſe, quia rei ipſi incumberes, ſeu pecuniam adhuc apud te haberes[7]:
& ideo actum, vt interim non exigereris, ſed ſimpliciter rebus ſic ſtantibus eſſes obliga
tus[8]: quod & contractus natura ſuadet. Cùm enim ſub conditione alteri obligetis, iam
oſtenditur, eueniente conditione id agi, vt ei ſoluendo libereris: quod fieri non poſſet, ſi
ſolutione mihi facta, iam antè liberatus eſſes[9]. Adde † quòd aliâs ſequeretur, inuitum 7
te compelli, vt fidem meam ſequeteris: quod abſurdum eſt[10]. Vnde regulariter in con-
tractibus fiducia cautionis implere ex parte ſua nemo cogitur[11]. Quid enim ſi poſtquã
mihi ſoluiſſes, conditio eueniret? nónne iniquum eſſet, ſi ei ſoluere cogereris, vt à me
deinde repeteres[12]? nec periclitari te hunc caſum æquum eſt, ſed vt tibi conſultum ſit,
ſatis eſt poſſe contingere vt debeas[13]. Vnde conſequens eſt, vt ſi incertitudo hæc ſubla-
ta ſit, conſtétque non poſſe contingere vt debeas, confeſtim non expectato conditionis
euentu agere poſsim[14]: vt ſi ſpecies promiſſa fuerit, quæ poſt morã ex obligatione pura
contractam extincta ſit. Conſtat enim, ex conditionali amplius deberi nõ poſſe[15]: quod
aduerſus ſuam ipſius ſententiam alibi Iaſon cum Alexand. exiſtimauit[16]. Deciúſq; hic
probat. Qua ratione ſi creditor conditionalis conſentiat vt mihi ſoluas, cùm eodẽ mo-
do contingere non poſsit, vt illi debeas, rectè conuenire te ex obligatione pura pote-
ro[17]. quod ex Bart. ſententia receptum eſt. Nec quenquam mouere debet, quod * dila- 8
tio debitori ex hac ſecunda ſtipulatione quæſita, illi auferri non poſsit[18]. Nam hoc ve-
rum eſſet, ſi beneficio legis, vel eius cõtemplatione ipſi quæſita eſſet[19]. Sed cùm ex con-
tractu non ſui, ſed alterius fauore facto quadam ex ſequela illi hæc commoditas acceſ-
ſerit, poteſt voluntate creditorum extingui[20]. Cæterùm eadem ratione & illud conſe-
quitur, vt ſi actum ſit, puram hanc obligationẽ ex ſequente nõ ſuſpendi, id quod actum
eſt obſeruemus[21], poſsitque tali caſu ex prima obligatione pura agi: quę ſententia vera
eſt. Fortiùs cenſuerunt aliqui, hodie in caſu legis noſtræ confeſtim poſſe agi, cùm con-
ſtitutum à Iuſtiniano ſit, nouationem non cenſeri factam, niſi expreſsim conſtet[22]. Si
igitur obligatio pura non eſt nouata, ſequitur vt ſtatim, non expectato alio conditionis
euentu, conueniri debitor poſsit. Sed tamen ſatius eſt legis noſtræ correctionem non
admittere: in qua interim non de nouatione agitur, ſed de temporaria ſuſpenſione, quę
quidem ex euidenti partiũ voluntate colligitur: vt meritò ei locus eſſe debeat, ſiue ope
exceptionis, vt Bart. credidit[23], ſiue ipſo iure, vt Alexand. crebrius receptum eſſe ma-
luit[24]. Sed cùm lex noſtra, pendente † conditione, agi non poſſe tradat, quia ante tem- 9
pus peteretur: dubitatum eſt, qua pœna is plectendus eſſet, qui peteret. Et veteres in ex-
penſis ſolùm puniri, tanquam temerarium, cenſuerunt[25]: duplicatio enim induciarum
eius pœnæ loco ſubrogata eſt, qua olim actio amittebatur: vt eùm quis ante diem age-
ret[26]. At ſi quis ante conditionis euentum agebat, nec iure quidem veteri actionem
amittebat[27]. Sequitur ergo, vt nec hodie duplicentur illi induciæ: nec dubito, quin iure
ciuili defendi hæc ſententia poſsit. Sed tamen † aliter receptum communi calculo eſt: 10
quia habent id pontificij expreſſe cautum, vt non ſolùm ante diem, ſed etiam ante con-
ditionis euentum, agens hanc induciarum moram ſubeat[28]: ne melioris ſit cõditionis,
qui minus iuris habet. Ante conditionis enim euentum nulla nata eſt obligatio, nec a-
ctio: ante diem verò, ſecus eſt[29]. Pendet hæc quæſtio à Zenonianæ Conſtitutionis ver-
bis[30], quæ non extat. Sed nunquid omne tempus duplicetur, an verò quod ſolùm ex
dilatione reſtat? Et receptum eſt, tantum temporis duplicari duntaxat, quantum præoc
cupauit actor[31]: quod & verba legis ſatis indicant, quæ hac pœna eum adficiunt, qui
plus tempore petiit, vt inducias ſibi indultas in duplum patiatur[32]. Intelligitur enim
de induciis temporis quo plus petiit, & ſic de eo quod à petitionis tempore ad euentum
diei ſupereſt: quæ enim tranſactæ ſunt, re ipſa magis, quàm ex indulgentia actoris cen-
ſentur tranſactæ[33]. Sed quid ſi is qui ſententiam obtinuit, intra tempus iudicati petie-
rit

1 l. hæc venditio. in fin. de contrahen. empt. Bart. l. Iulianus. in fin. de cond. ind.
2 l. ſi quis rem. de arbitr. Paul. Alexand. Iaſ. hic.
3 Authen. quæ ſupplicatio. C. de prec. Imp. offer.
4 l. purè. in princ. de doli except.
5 Argum. l. ſi legatum. de adim. leg. & l. quib. §. ij. de cond. & demonſt.
6 Argum. l. bona fides. de reg. iur.
7 l. plus cautionis. de reg. iur.
8 l. quod Seruius. de cond. cauſa da.
9 Arg. l. in perſonam. in fi. ff. de pact.
10 l. doli. de nouatio.
11 l. vue apud. vbi notatur. C. de tranſact. Bal. l. Murianæ. de cond. & demonſt.
12 l. minus. de regul. iur.
13 l. ſufficit. de cond. indeb.
14 Arg. l. eum qui ita. §. fin. de verb. oblig.
15 l. ſi homo mortuus. de verb. oblig.
16 d. §. fin.
17 l. poſt dotem. §. intell. ſolut. matr.
18 Barto. l. ſi arrogator. de adopt.
19 l. poſtquam quæſt. vij. C. de pact.
20 l. eũ qui. de annuis leg. l. ſi iudex. de minor.
21 l. id quod. in princip. de conſtit. pecu.
22 l. fin. C. de nouat.
23 Bart. l. pen. C. de pret. ſtip. glo. d. l. fin.
24 Alexand. l. qui vſumfructum. de verb. oblig.
25 l. eum quem temerè. de iudic.
26 §. pen. Inſtit. de excep.
27 l. bouem. §. pen. de ædil. edic. l. grege. §. pen. de pig.
28 c. j. in fi. de plus petit.
29 l. cedere. de verb. ſignif. Bart. l. ita ſtipulatus. ij. & iij. quæſt. de verb. oblig.
30 d. §. pen.
31 l. aut damnũ. §. quiſquis. de pœnis. vbi Bart.
32 d. §. pen. inſt. de excep.
33 Angel. l. aduerſus. C. de vſur. & l. alienationis. de verbor. ſignific.

tit[1]? Et Bart. non duplicandas illi inducias rectè censuit[2], quem & cæteri ferè probant.
Non enim debet reus, cui sola humanitatis causa id tēpus indulgetur[3], inhumanè ipse
agere, & pœnam hanc petere[4]. Qua de re alibi diffusius.

SVMMAE.

1 ☞ *Conditionis definita vis.*
2 *L. Cum ad. explicari.*
3 *Actus legitimus non suspendi conditione.*
4 *[illegible]*
5 *Actus conditionem respuentes.*
6 *Conditionis tempus pro conceptu dignosci.*

LEX XXXVII.

1 CVM AD PRAESENS. Conditio ea qualitas † dicitur,
secundum quam aliquid conditur, id est, fit. Si ad præsens, vel etiam
ad præteritum referatur, actum ipsum non suspendit: sed si vera sit, sta-
tim res debetur: si falsa, non debetur[5]. Sed an de tali conditione in
2 præteritum vel præsens concepta, actum regulariter † in lege inter-
pretabimur? Et fieri talem interpretationem Baldus videtur sensisse:
qui si lege municipali caueatur, ne quis positionibus sub conditione respondeat, nec
sub ea quidem responderi posse ait, quæ in præteritum vel in præsens concepta sit: quo-
niam ratio statuti est, vt clarè & absque incertitudine respondeatur[6]. Dubium autem
non est, incertam esse talem responsionem: qua ratione actus quoque legitimi, qui nec
conditionem nec diem recipiunt[7], talem conditionem recipere non videntur. Cùm
3 enim † legitimi dicātur, quia fictione vel interpretatione legis inducti sunt, & ab actus
ipsius executione nomen sumant, sicut dies vel conditio in futurum concepta, ei exe-
cutioni repugnat, ita & si in præsens vel præteritum sit, quoties incertitudo hac ex cau
4 sa orietur: vnde aditio * hæreditatis sub tali conditione fieri nō posset[8]: requirit enim
5 certam liberámque voluntatem: sicut & serui, vel etiam sacerdotij optio[9]. Quod † & in
tutoris datione dici potest, quem pretor causa cognita & certo iudicio dare debet, cùm
eius decretum executionem secum statim trahat[10]. Idémque in adoptione, emancipa-
tione, acceptilatione dici potest: vt sicut actus verus nullam conditionem recipit, nec
fictus quidem recipiat[11]. Si verò ex tali conditione nulla incertitudo orietur secus es-
set[12], túncque talem conditionem admitteret[13]: licet eam quæ in futurum esset, nun-
quam admittat: quia nullo modo suspendi in futuram spem possunt[14]. Distinguendum
6 igitur, an † conditionis adiectio propter incertitudinem prohibita sit: & conditionis
appellatione etiam de præsenti vel præterito intelligetur, dum incerta sit: an verò sola
suspensionis ratione, & tunc de conditione in futurum concepta solùm intelligetur.
Vnde cùm lex filium sub conditione institui prohibeat[15], de ea nō intelligetur, quæ in
præteritum vel in præsens concepta sit[16]: quod Iacob. Bal. Ias. tradiderunt: propter sus-
pensionem enim conditionis filio adiectæ, interim cohæres purè institutus succede-
ret, cùm tamen id fieri non posset, nisi prius sublata dominij continuatione[17].
SI REX PARTHORVM. Cùm conditio hæc nullam vtilitatem
contrahentibus adferat, hinc adnotatur, solam conditionem, etiam si eius explicatio
nullius vtilitatis sit, pro causa stipulationis sufficere, vt doli exceptio stipulanti obiici
7 non possit[18]. Solum enim ad euentum * conditionis attendimus, nec quid vlterius se-
8 quatur magnopere curamus[19]: conditio * nanque ipsa pro causa est[20], censetúrq; fa-
uore debitoris adiecta: quia aliàs absque mora conueniri posset[21]: non autem eius fa-
uore, qui in conditione est positus. Vnde vulgò notum est filios in conditione positos, à
testatore vocatos non censeri[22], Addit Angel. adeò efficacem esse, quæ ex conditione
oritur, causam, vt etiam pactum nudum fulcire possit, quatenus actioni sufficiat. Sed
hanc sententiam rectè Ias. hîc improbat, nec ego eam sequi potui[23], Illud melius, quod
argumento huius legis inferunt Doctores, valere sponsiones, quæ quotidie fiunt: Si ta-
lis pontifex creabitur, promittis cētum[24]? Si nauis salua in portum appulerit, duos cen
tesimos numos periculi pretium promittis[25]? quod & ad albarum lutearúmq; sortium
fortunam pertinet: itémque ad cæteros ludos, qui cùm sui natura permitterentur, ob
doli, blasphemiæ, iurgiorúmque summouendam occasionem prohibiti sunt[26].

SVMMAE.

5 ☞ *Certo rem ita esse sufficere.*
4 *Conditio impossibilis vitiat, & reiicitur pro allobus.*

LEX XXXVIII.

1 RESPICIENDVM. Sic † videmus, quod in rerū natura sciri po-
2 test, pro certo * haberi[27]. Et vt conditio iuris impleta * dicatur, neceßariam
3 non esse hæredis scientiam[28], sed ipsum conditionis euentū sufficere. Regu-
lariter quoq; traditum est, actum quemlibet, qui à lege fit, alia certioratione

---

1 L. in tra. de re iud.
2 Bart. d. l. ita stipulatus. §. q. 14. de verb. oblig.
3 l. si cùm [illegible]. §. fin. de compens.
4 Arg. l. si vero nō. § idem Papin. mand.
5 l. conditio in præter. de verb. oblig. l. cùm in secundo. de iniust. rupt.
6 l. de ætate. §. nihil. de interrog. act.
7 L. actus. de reg. iuris.
8 l. eum qui duobus. §. fin. de acquir. hæred.
9 capit. in electionibus. de electio. in 6.
10 l. muto. §. 1. de tutel. vbi Bald.
11 l. in diem. de acceptil. l. si tibi. de adopt.
12 d. l. muto. §. 1. Dd. l. & si conditionalis. de auct. tut.
13 Bart. l. 1. de acqui. hæred. Ioan. Fab. §. cōditiones. instit. de verb. oblig.
14 d. l. actus. d. l. si tibi.
15 l. si pater. C. de institut.
16 l. institutio talis. in fin. de condit. instit. l. etiam. §. si patronus. vertic. si tamen. de bon. liber.
17 l. in suis. de lib. & posth. vbi Bart. 3. quæst.
18 l. 3. §. circa. de doli except.
19 l. filiusfam. §. cùm quis. de leg. 1.
20 l. à Titio. de verb. obli.
21 Barto. l. illis libertis. de cond. & demonst.
22 Glos. l. Lucius. de hæred. instit.
23 Argu. l. si rem. §. fin. de præscr. verb.
24 Paul. Cast. d. l. à Titio.
25 Paul. Castr. in l. in naue. loca.
26 Authen. alearum lusus. C. de religios.
27 L. cùm quidam. § finem. de acquir. hæred.
28 L. mulcam. de condit. & demonst.

non indigere [1]. Sed quid de conditione dicemus, quæ non simpliciter falsa, sed impossi-
bilis sit? Et constat †conditionem impossibilem, quæ futurum respiciat, cõtractus ipsos 4
vitiare [2]: ab vltimis verò voluntatibus reiici: idque vt suprema iudicia fauorabilius sus-
tineantur [3]. Quod & in conditione, quæ præsens vel præteritum tempus respicit, ego
arbitror [4]. Eadem enim subest hoc casu ratio, vt videatur testator conditionem impos-
sibilem nugatoriè solùm adiecisse, actum verò voluisse firmum esse [5]. Idque ferè om-
nes probant.

1 l. si petenti. §. si seruum. de condic. caus. da. vbi Iaf. lii. not.
2 l. non solum de actio. & oblig. l. impossibilis. de ver bor. oblig.
3 l. j. de cond. inst.
4 l. si Mæuia. de hæred. instit. l. maxima. §. j. de cond. & demonst.
5 d. l. cùm in secunda.

SVMMAE.

1 Conditionem variè conferri.

LEX XXXIX.

ITAQVE. Hîc †apparet eam propriè * conditionem dici, quæ 1
in futurum confertur [6]. Quæ verò præsens vel præteritum respicit, 2
non tam conditio est, quàm instar conditionis habet [7]. Putauerim ta-
men, si de materia agatur, in qua eadẽ ratio in his conditionibus sub-
sit, puta incertitudinis, etiam præsentem vel præteritam intelligi: idq;
latius accepta vocis significatione, vt suprà ostẽdi. Cùm verò cõditio
pro * pactione vel modo accipitur, id ad latissimam quandã interpretationẽ pertinet [8]. 3

6 l. si sic. §. j. vbi gl. de leg. j.
7 l. si ita stip. fuero hone summam. de verb. oblig.
8 l. debitori. C. de pactis. vbi dixi.

SVMMAE

1 Monetarũ genera, & æstimatio. & collatio. 12.
2 Pactorum vis multiplex. 6. & 37. natura. 5.
3 L. Lecta explicari. 9. 24. 25. 35. 36.
7 Accessiones principalis iure in quouis fere actu cẽseri.
8 Stipulationẽ vsurarũ conditione initiatam valere.
10 Auditorium variè accipi.
11 Officio duplici cum duplici salario posse.
13 Domus acceptio multiplex: & effectus eius rei.
15 Rectè & rite vocum discrimen, & acceptiones.
18 Pœnæ & vsuræ conuenientia & differentia.
19 Conuentionẽ in dubio de stipulatione non dici.
20 Promitto stipulatio, & pactione ex causis.
21 Stipulationis & pacti ex vi discrimen.
26 Pactum dilationem substantiámve respiciens infor-
mat incontinenti non ex interuallo. 27.
29 Pactum statim adiectum ex causis non informat. 31.
33 Fideiussorem non, nisi in casu, ex eius prorogatur.
39 Vsuras variè deberi.

LEX XL.

ECTA. Proposita sibi facta specie, quid iuris sit Paulus respon-
det, duásque rationes aduersantium Iurisperitorum diluit: demum
casum refert, quo defendi eorum sententia posset. Videamus & nos
quæ facti species hæc fuerit. Et in primis sciendum †est, numum duos 1
asses valuisse, itémque semissem tertij assis. Vnde sestertius æris dictus
quoque est. Denarius verò decem asses, hoc est, quatuor sestertios va-
lebat. Mille numi, seu mille sestertij, duas libras semis argenti constituebant, id est, ar-
genti sestertium: quod neutro genere veteres proferebant, vt inde ab æreo discernere-
tur, qui masculino genere sestertius dicebatur. hincque apparet, in sestertio hoc argen
to ducentos quinquaginta denarios fuisse. Igitur Titius fœnerator mihi quindecim se-
stertia mutuauerat, quæ proximis Calendis restituere per stipulationem promiseram:
quòd si non restituerem, tunc in singulos vigintiquinque dies, inque singulos denarios
centenos, vnum pendere vsuræ nomine sub eodem stipulatione spoponderam. Quo fit,
vt cùm in ea summa sint denarij MMMDCCL. consequens sit, me singulis vigintiquin-
que diebus, fœnoris nomine triginta septem denarios, itémque asses quinque debuisse:
quæ vsura est supra quatuordecim in centum, id est, vt veteres loquebantur, centesi-
mam duabus vnciis excedit. Et ideo hodie non permitteretur [9]. Demum subiecta est
nuda pactio, qua conuenimus, vt ex omni suprascripta sorte trecenti denarij menstrui
soluerentur: qua conuentione reformata est solutionis dies, quæ primæ stipulationi sor-
ti præfixa fuit. Cùm enim promisissem sortem ipsam proximis Calendis restituere, hoc
pacto trecẽtos tantùm denarios singulis mensibus reddere tenebor: quo casu sors non
nisi intra annum, dimidiúmque mensem restituenda est. Quæritur, si lapso eo tempore,
non restituerim, an eius pecuniæ vsuras ex stipulatione soluere debeam, an secundum
diem pacti? quo casu longè minùs pendendum esset. Et hæc, quod ad facti speciem ad-
tinet, satis. Verùm vt legislatoris sententia meliùs percipiatur, præfari nos oportet, tri-
plicem pactorum effectum esse. Alia †enim actionem informant [10]: vt cùm accidentia 2
contractũ respiciunt, & contractibus insunt: datur enim ex contractu actio ad id, quod
pacto quoque comprænsum est, quod alibi quoq; declarauimus [11]. Alia reformant con-
tractum: vt cùm ea quæ ad substantiam cõtractus pertinent (qualis est in emptione res
vel pretium) mutant: fit enim nouus contractus [12]: idque siue incontinenti, siue ex in-
teruallo, dum tamen re integra [13]. Proficiũt neq; hæc pacta suprascriptis casibus, vt actio
ex eis

9 l. eos. C. de vsuris. l. si pro mutua. C. eod. tit.
10 l. iurisgentium. §. quinimò. de pact.
11 l. in bonæ fidei. C. de pac.
12 l. pacta conuenta. in fin. de contrah. empt.
13 d. l. iurisgentium. §. adeò.

ex eis parinde ac ex ipso primo contractu detur. Sed hi effectus, qui creditoris vtilita-
tem respiciunt, parum præsenti materiæ conueniunt. Alia sunt pacta debitoris fauore
interposita, quæ actionem generaliter creditori competentem limitant, & restringunt:
vt cùm véditor paciscitur, ne cauere de euictione teneatur. Et in his distinguitur, an ex
interuallo facta sint, & tunc solam exceptionem producunt[1]: an verò incontinenti, &
3 tunc ipso iure actionem ipsam restringunt: adeóque † videntur inesse actioni, vt ea ipso
iure non competat, nisi quatenus pactio non restrinxit. Idq; est, quod Iureconsultus hic
censuit. Nam quod vulgò Doctores hic disputant, etiã in contractibus stricti iuris actio
nem ex pacto incontinenti adiecto dari, prorsus à legis nostræ proposito alienum est, in
qua solùm agitur, an prima stipulatio qua proximis Calendis tota summa promissa fue
rat, per sequentem conuentionem trecentorum denariorũ quolibet mense dandorum,
ipso iure limitata fuerit. Nec est dubium, facilius ex pacto limitari posse, quàm ex eo a-
ctionem dari[2]. Et hoc est quod hîc dicitur, diuersam sententiã obtinuisse, vt plus quàm
ad solam exceptionem, pactum prosit. Nec me mouet Accursij ratio, ex aliquorum sen
tentia existimantis[3], secundum regulam non debuisse pactum id nisi soli exceptioni suf
ficere[4]: quia (vt rectè Fulg. & Alexand. docent) hoc procederet, nisi id pactum inconti-
nenti factum, ipsi stipulationi inesset, consensúmq; ab ea summoueret: quo casu potest
à principio ipso iure impedire ne actio detur, nisi quatenus pactum non obstat[5]. Aliás si
hanc sententiã (quod aliqui fecére) sequeremur, superflua esset Iurisconsulti ratio hoc
in casu id quoque perpendentis, quòd id pactum, tanquam incontinenti celebratum sti
pulationi insit, actionémq; moderetur. Atqui etiam ex interuallo factum, omnino exce
ptioni profuisset[6]. Videamus nunc, quibus rationibus dubitari in legis nostræ casu pos
set. Et constat, duas aduersus Iurisconsulti sententiam hîc induci. Prima est, quia vide-
retur vsuras ex præcedentium stipulationum forma potiùs, quàm subsequutæ conuen-
4 tionis seruari debuisse. Clarum enim est, pactum * circa rem aliquam conceptum ad
aliam trahi non debere[7]. Sed pactum hîc de sortis ipsius solutione loquitur, ergo immu
tare stipulationem vsurarum non debuit. Cùm enim expressè ab ea recessum esse non
appareat, cur stare prohibetur[8]? cur ea interpretatio adsumitur, vt ex cõtinenti volue-
5 rint se partes corrigere[9]? Adiuuat hanc interpretationẽ & pactorum natura † quæ ta-
lis est, vt solam exceptionẽ pariant[10]. Si igitur creditor supra trecentos denarios men-
struos petiisset, satis erat si iure pacti summoueretur. Quod ad vsuras verò attinet nihil
mutari debuit[11], maximè cùm nec singulis quidem mensibus trecenti illi denarij perso-
luti fuissent: sed omne tempus quod solutioni competebat, nempe duodecim menses &
duodecim dies lapsi erant. vnde cùm ex parte sua debitor pactũ id non obseruasset, non
videtur potuisse ex eo iuuari[12], vt iuxta eam conuentionẽ vsuræ solùm præstentur. Sed
6 tamen aliud censuit Paulus noster, suprascriptæq; rationi respondet, pactum † id incon
tinenti adiectum stipulationibus præcedẽtibus inesse: ideóq; eas limitare, & tanquam
consensus ab eis adfuerit, impedire quò minus aduersus cõuentionis vim oriatur actio.
Nec quicquam obest, quòd non de vsuris, sed de sorte conceptũ sit: quia cùm vsura non
nisi post moram in principali stipulatione commissam debeatur, impedita mora, vsuræ
quoq; in consequentiam impediuntur[13]. Receptum enim est, quod de sorte ipsa pactum
7 conuentum est, ad accessiones † quoque trahi, quales sunt pœnæ, aut vsuræ[14]. Vnde qui
de re principali transigit, & de omnibus appendicibus transegisse censetur[15]: quod &
ad iudicis sententiam producitur[16]. Nam & in dispensatione traditum est, huic quoq;
conclusioni locum esse[17]: generaliterq; constitutionem quamuis correctoriam, constat
ad accessiones extendi, maximè si quadam ex sequela certis gradibus connectantur[18].
Quod & ad vltimas voluntates pertinet, in quibus receptum est, remissionem sortis à
testatore factã ad vsuras produci[19]: vt ex his manifestè appareat, quod in sorte hîc con-
uentum est in vsuris quoq; expressum censeri, etiam cùm de correctione agatur, nisi ali
qua diuersa subsit[20] ratio, quæ in casu nostro nulla subest. Et sic suprascriptæ opinionis
colores omnes diluuntur. Et quamuis debitor pactum non obseruauerit, eo tamen iuua
ri potest, cùm stipulationi insit, & ideo nominati contractus pars videatur[21]. Altera ra-
tio est breuiter hîc tacta, quæ diffusiùs sic declarari debet. Idem ferè iuris est, siue stipu-
latio à conditione incipiat, siue à dispositione infirma, vel correcta[22]. Sed si à conditio-
8 ne † stipulata cœpisset, verbi gratia, si intra annum & dimidium mensem XV. sestertia,
id est, denarios MMMDCCL. non dederis, promittis ex die proximarum Calendarum
in singulos centenos denarios, inq; XXV. dies denariũ vnum? valeret hæc stipulatio[23],
deberentúrq; integræ vsuræ propter conditionis euentũ, vt in fine legis Iurisconsultus
fatetur: expressim enim & nominatim hoc actum esset. Ergo idem in casu nostro, cùm
pacto hæc stipulationi adiecta est: vt concedamus eam inesse cõtractui, perinde est, ac si
numerata pecunia conuenisset CCC. denarios singulis mẽsibus reddi, subiectáq; nudæ

1 d. l. pacta cõuenta. in prin.
2 l. rogasti. §. si tibi. ff. eod.
3 Glo. in verb. ipso iure.
4 l. si vnus. §. pactus. de pactis.
5 d. l. rogasti. §. si tibi.
6 d. §. pactus ne.
7 d. l. si vnus. §. ante omnia.
8 l. percipimus. in fin. C. de appell.
9 l. non ad ea. de condit. & demonst.
10 d. §. pactus.
11 l. fin. §. fin. de condict. indeb.
12 l. cùm proponis. C. de pact.
13 l. illud. de acquir. hæred. l. 1. & l. fin. de constitu.
14 l. si. in prin. si quis caut. l. fin. in fin. de eo quod cert. loc.
15 Glo. cap. accusatus. verb. iudicati. de hæret. in vj.
16 l. si cùm tibi. C. de iud.
17 Glos. c. quia in tantum. de præbend.
18 Glo. c. cùm in cunctis. de electio. verb. adiugerit.
19 l. Aurelius. §. legatum. l. fin. §. Caio. de libera. lega.
20 d. l. fin. §. fin. de condict. indeb. l. in his. §. mancipia. solut. matr.
21 l. cùm proponas. l. inciuilem. C. de rei vend.
22 Gl. l. ita stipulatus. verb. spondes. de verb. oblig.
23 l. huiusmodi. de verbor. oblig.

conuentioni esset secunda vsurarum stipulatio. Sed ad hanc rationem respondet Pau-
lus, †falsum esse à conuentione nuda incipere hunc contractum: imò à prima stipulatio 9
ne incipit, quæ non sublata, sed solùm limitata est, vt à principio actio singulis mẽsibus
ad trecenta competat: vnde propter eam moram vsuræ debentur, non autem simplici-
ter ex conditionis euentu. Nec potest dici nominatim actum, vt ex conditionis euentu
solùm committatur, cùm prima stipulatio sublata non sit.

AVDITORIO. Sic †propriè appellatur locus, vbi causæ audiuntur [1]. Veteres 10
enim auditorem pro eo solum accipiebant, qui aure tenus adesset: donec tãdem etiam
pro quolibet discipulo vsurparunt [2]. Vnde auditorium pro ludo literario quoque dici
cœpit [3]. Hinc adnotant Doctores Papiniani exemplo, qui & professor iuris, & prætorij
præfectus fuit, posse Iuris doctori etiam magistratum concedi, sicq; †duobus muneribus 11
licitè eum fungi [4]: quod fieri non posset, si pugnarent simul hæc officia [5]. Addit Alexan.
tametsi vtrunque munus sustineri ab eodem posſit, deberi tamen vnum tantummodò
salarium [6], quam sententiam omnes recentiores improbant. Cùm enim posſit iure quis
vtranque personam sustinere, vtrunque consequi quoque debebit [7]: quod & ego probo:
nec enim æquum est, alterum munus gratuito labore cum subire: alioquin pœna hæc
esset, non dignitas. Ratum tamen est, vt quis rectè vtroque munere fungi posſit [8]: siqui-
dem, vt inquit Iuuenalis,

Pectora nostra duas non admittentia curas.

Itémque Palladas poëta,

[illegible]

QVINDECIM. Quindecim, scilicet sestertia: sic enim veteres loquebantur.
Paul. Castreñ. videtur XV. millia legisse: quo † casu de sestertiis æreis, qui & numi di- 12
cuntur, intelligeremus. Idem enim sunt XV. sestertia, & XV. millia numorum. Est nu-
mus eius æstimationis cuius hic solidus Turonẽsis. Denarius quatuor numos valet.
Vnde apparet, sestertium argenti XXV. aureos coronatos valuisse: & consequenter
mutuatos hic fuisse corooatos trecentos septuaginta quinque.

DE DOMO SVA. Id est, ex †domo, Terentius: Clamat de via, id est, è via. 13
Significãt autem hæc verba, tam quod domi numeratum, quàm quod ex domo ad eum
missum est, siue per ipsum patremfamil. siue per eius seruos aut institores, quos Salica
voce Castaldos nostri Doct. appellant. Vnde & in lege Longobardica Aldus seruum si-
gnificat: & Castaldus seruus, cui casæ seu domus cura est mandata: sicque generaliter
omnes œconomi dicuntur [9]. Adnotántq; hic pleriq;, appellatione eorum, qui de domo
sunt, institores contineri [10]: quod verũ est, cùm & reliqua omnis familia contineatur [11].
Imò & patrimonium ipsum [12]: quod à Demosthene, Græcísque Rhetoribus acceptum
videtur, qui simpliciter οἶκον pro vniuerso censu accipiunt. Vnde cùm testator vxorem
suam fructuariam domus suæ reliquisset, responsum est, totius patrimonij fructum ad
eam pertinere [13], quæ tamen sententia apud me dubia est [14], sed non hoc loco adtingen-
da [15]: sicut nec illa quæstio, an alicui indultum priuilegium, eius quoque familiaribus
competat [16]: quæ extra rem à recentioribus hic inculcantur.

PROBA. Hæc dictio superfluè additur, cùm reprobam pecuniam soluere nemo
posſit [17]. Censuit tamen Picus, tum alicuius effectus esse, cùm pecunia ante debitoris
moram reprobata esset. Cùm enim aliâs posset adhuc solui [18], propter id verbum non
poterit: quod & Decius probat. Addit Curtius senior, si in instrumento quis centum au-
reos promiserit, probi auri * & probæ notæ, non posse monetam reddi [19]: idq; vt verba 14
ea aliquid operentur [20]: cuius sententiæ & ipse accedo [21].

RECTE. Hæc dictio † propriè secundum aliquos ad iustitiam causæ refertur [22]. 15
Ritè verò ad ritus, id est, solẽnitates [23]. Sed tamẽ videtur Rectè, generaliùs accipi. Quod
enim secundum ritus fit, hoc & rectè fieri dicitur: quod aliâs docui [24]. Et hoc responso
probatur, si rectè fieri solutionem intelligamus, quæ congruo loco, & tempore fit. Hinc
infertur: Si Pedaneo iudici demandatũ sit, vt cognoscat, an Titius rectè captus fuerit:
nunquid etiam de solennitate cognoscere debeat? Et quamuis Bartoli sententia quan-
doq; crebrior visa sit, hodie propter recentiorum consensum receptius est, mentẽ man-
dantis eam videri, vt non solùm de iustitia causæ, sed etiam ordine solennitatéq; coga-
tur [25]. Quæ sententia humanior est, ne aucupatione vocularum lites in infinitum prote
lentur [26]. Quod maximè tunc dicendum, cùm consultum his verbis proponeretur, An
iustè captus [27]: idem, an bene captus esset [28]: idem, si quid circa manus iniectionem iuris
sit [29]. Defendi tamen Bart. sententia posset, cùm supremus princeps ita demandasset,
tanquam solam causæ iustitiam, & facti veritatem, neglectis solennitatibus attendi vel
let [30]. Quod clarius procederet, si mandasset cognosci, quales iudicis partes definien-
do esse debeant [31]. Definitionis enim mentio satis arguit, de iustitia negotij agi [32]. Sed
quid

1 l. lectra. §. is qui. de re iud.
2 l. ij. § penul. de orig. iur. l. cũ scripsiũ. de dote præleg.
3 l. j. C. de stud. liberal. lib. xj.
4 Authen. habita. in fin. C. ne filius pro patre.
5 l. quisquis. C. de postul.
6 Argu. l. is quidem. C. qui militare lib. xij.
7 §. illud tamen. in auth. vt iud. sine quo suffr. vbi Ang.
8 l. fin. C. de assess. vbi glos.
9 cap. j. de feudo guard. in feud.
10 Paul Castr. & Rom.
11 l. pen. de test. l. cùm vnus. in princ. de alim. leg.
12 l. j. vbi glo. verb. opibus. C. ne liceat potent.
13 Barb. l. cùm acutissimi. C. de fideicomm.
14 Arg. l. numis. de leg. iij.
15 l. pronuntiatio. §. j. de verb. sign.
16 l. ij. C. de episc. & cler. l. l. antepenul. C. de test. mil.
17 l. eleganter. § qui reprobos. de pign. actio.
18 Bart. l. quod te. § eod.
19 Curt. tract. monetarum. quæst. x.
20 l. si quando. de leg. j.
21 l. Paulus respondit. de solut. dixi in l. iij. verb. & eadem bonitate.
22 Gl. l. ij. de inoffi. testam. l. sed & si lege. §. scire. de pet. hæred.
23 l. non putauit. §. nõ quęmis. de bon. poss. contra tab.
24 l. hæc verba. de verbor. sign. l. j. C. de vsur.
25 Alb. Sali. Fulg. Ias. Dec. Socin. Picus. Purpur.
26 c. finem. de dolo & contu.
27 Gl. § exhæredatos. authen. de hæred. & fal.
28 l. ius di . . . de ver. sig.
29 Alexand. l. qui quadringenta. ad leg. Falcid.
30 Bart. l. j. in fin. C. vt quæ desunt aduoc.
31 Bald. cap. j. in fin. vt lite non contest.
32 Ias. l. seq. vj. notab.

qnid si mandasset vt cognosceret, an ritè captus esset? Et licet verbum, ritè, quandoque
peritorum vsu pro iustè & rectè accipiatur [1]: tamen significantius ad ritus, & solenni-
tates refertur. Et ideo videretur, articulum tantum his verbis commissum esse, non au-
tem vt causæ iustitia cognoscatur [2].
16 POENAE NOMINE. Id est, vsuræ. Lata enim † significatione pœna
vsuram comprændit [3]: sicut & id quod interest [4]. Vnde quod de vsura in lege prohibi-
tum est, etiam in pœna locum sibi vendicat [5], cùm scilicet eadem prohibitionis subest
ratio: vt quia pœna dationi quantitatis adiecta sit [6]. Propriè autem loquendo secus est:
quia pœna ex euentu conditionis, & eo colore debetur, quòd obseruata non sit promis
sio: vsura verò, quia debitor pecunia vtatur. Rei enim ipsius fructus censetur [7]. Vnde
agi potest, vt vsura etiam absque mora, ex sola stipulatione debeatur, vt hîc in fine dici
17 tur. At pœna nisi aliquid inobseruatum sit, deberi non potest [8]. Vsura * quoque quanti-
tatibus accedit: quia earum plurima in vsu est vtilitas. Pœna verò speciebus vel factis
adiicitur [9]. Sic vsura vnà cùm re principali debetur: quia non loco rei, sed ipsius tempo
ratij vsus succedit: quod in pœna regulariter secus est [10]. Vnde quandoq; ex eodem con
tractu vtrumq; petitur, & pœna & vsura [11]. Addit Bart. pœnam esse, quæ vnico actu pro
toto tempore stipulationi consueuit adiici: vsuram, quæ multiplicatione temporum
crescit [12]. Sanè cùm vsuræ hodie de Christiana repub. eiectæ sint, non tam ad vocum si-
gnificationes attendendum est, quàm ne legi sub nomine pœnæ fiat fraus [13].
18 CONVENITQVE. Verbum * id regulariter generale est, & ad omnes
contractus referri potest [14]. Vnde & stipulationem significat, si id actum apparet [15]. In
19 dubio † verò potius de pacto nudo intelligitur, vt hîc probatur. Sed vnde hoc? An quia
probatio debet ex necessitate concludere? aliàs cõtra eum qui dicit, interpretatio fit [16].
Meritò igitur qui his verbis innititur, hanc interpretationem pati debet: quod Bartol.
sensit, & Decius declarat. An quia suprà vtriusque stipulationis forma posita est? Vnde
cùm sequatur eos conuenisse, apparet non per stipulationem factum: aliàs hoc quoque
casu forma stipulationis adscribenda fuisset: quod Fulgos. & Pontanus crediderunt [17].
Non enim nouum est, ex præcedentium argumẽto subsequentẽ dictionem restringi [18].
Ego stipulationem nominatósq; contractus conuentione quidem constare fateor, sed
tamen quiddam amplius habere, nempe formam, vel iuris publici approbationem. Et
ideo in dubio significantiùs vox hæc pro pactione nuda accipitur, quæ nihil vltra con-
uentionem habet [19]. præpositio enim Cum, non arguit præcessisse interrogationẽ, sed
20 eodem tempore in vnam sententiam deuentum fuisse. Sed cur verbũ Promisit, † eadem
ratione de pacto nudo non accipitur, & tamen lex, si in scriptura reperiatur, pro stipu-
latione interpretatur [20]? Sed & id ego induci arbitror, ex vi verbi. Siquidem vt Dona-
tus & Perottus aiunt, pollicemur vltro, promittimus rogati. Est enim promittere, porrò
id est, deinde, & posteà, quàm quis rogatus est, manum emittere [21]: quod promissionis
causa fieri solitum Mancipi vox indicat. Vnde in dubio cùm vis verbi id argueret, præ
sumendum fuit, neminem promisisse, nisi præcedente interrogatione [22]. In testimoniis
tamen non tam subtilis fit interpretatio [23]: quoniam factum ipsum clariùs debent testes
exprimere: nec de iis quæ iuris sunt dicere, ne aduersus producentem fiat interpreta-
tio [24]. Idem, cùm lex promissionis nudæ meminit: ex adiectione enim illa ostenditur,
de stipulatione non intelligi [25].
DENARIOS TRECENTOS. Id est, aureos coronatos triginta.
21 Fit autem longè melior hoc † ex pacto debitoris conditio, vt qui ferè dimidio minus v-
surarum ex eo, quàm ex superiore stipulatione soluat. Cùm enim ex ea stipulatione sta
tim post proximas Calendas totius summæ vsuræ currere incipiãt, fine anni DXLVII.
denarij deberentur. At ex pacto propter dilationem soluendæ sorti singulis mensibus
datam, cùm paulatim tantùm mora committatur, soli CCLXXXVIII. plus minus præ-
standi eo anno sunt. Ex stipulatione igitur vsuræ nomine XIIII. in singula centum,
annua die præstantur: ex pacto minimùm supra septunces vsuras primo hoc anno da-
tur: adeò vt ex trecentis septuagintaquinque coronatis mutuò datis, sola XXVIII.
primus ille annus pariat: quæ qui diffusiùs intelligere velit, ex argentarij abaco melius,
quàm Iureconsul. libris examinabit. Sanè in aliquibus codicibus non in vigintiquinq;
dies, sed in triginta legitur: quo casu sola centesima vsura in stipulationẽ deducta esset,
quam constat ante Iustinianum [26], ceu legitimã in mutui contractu permissam fuisse [27].
22 INCONTINENTI. Vox * hæc secundum subiectam materiam variè
accipitur [28]: hac verò in lege incontinenti factum dicitur, quod prius factum est, quàm
partes ad extraneos actus diuerterent [29], seu quàm contractum pro perfecto, absolutóq;
haberent: quod alibi declaraui [30]. Vnde id pactum in lege nostra robur à prima stipu-
latione ex Doctorum sententia accipit, tametsi media aliarum vsurarum dirimatur.

1 l. fi. §. ipsum autem C. de bonis quæ lib. e l. sanctimus. C. de admin. tut.
2 l. causas. C. de transactio. vbi dixi.
3 l. qui sine de neg. gest.
4 l. fin. quod certo loco.
5 l. Iulianus. §. idem Papin. de act. empt.
6 Glo. l. cum allegas C. de vsur. Alexand. l. v. in fin. de verb. oblig.
7 l. vsuræ. de vsur.
8 l. cùm stipulatio. vbi Bar. de verb. oblig.
9 l. in fideicommissi. in fin. de vsuris.
10 l. rescriptum. §. si pacto. l. de pact.
11 l. Lecius. de actio. empt.
12 l. traiectitiæ. de actio. & oblig.
13 c. suam. extrà. de pœnis.
14 l. j. §. 4. de pact.
15 l. seruus ea. de seruis export.
16 l. non hoc. C. vnde legit.
17 Argu. l. j. §. fin. autem ad deficientis. C. de cad. toll.
18 l. qui filiabus. vbi Ias. de legat. 4.
19 Arg. l. inter. §. 4. de adul
20 §. si ita scriptum. de inu tit. stipul.
21 Arg. l. quid. si. de probat.
22 Argu. l. cùm de indebito. de probat.
23 l. j. C. de vsur. vbi Bart.
24 c. in præsentia. de prob.
25 l. sciendum. §. dictum. de ædil. edict.
26 d. l. eos.
27 l. si pro mutua. C. eod.
28 Moder. hic, & l. j. §. 3. de verb. oblig.
29 l. iij. C. de ædi. actio.
30 l. in bonæ fidei. C. de pact.

Satis enim est, subsequente contextu celebratum esse[1]. Traditúmque extat, si eadem
die & loco coram iisdem testibus constet, contractus pactíque documentum celebra-
tum esse, præsumi vnico contextu celebratum[2]. Inférque hinc Bald. si testis super ar-
ticulo mutui productus, mutuum quidem actum affirmet, sed addat incontinenti, cre-
ditorem se non petiturum pepigisse: fidem quoque pacti facere[3], nec videri extra arti-
culum quicquam pro testimonio dixisse[4]. Quæ enim ex continenti facta * sunt, vnico 25
contextu facta videntur[5], alterúmq; alteri inest[6]: nec quicquam refert, vtrum eorum
præcesserit[7]. Quod tamen intelligendum in iis, quæ à libera partium voluntate pen-
dent. Secus in iis, quæ ex dispositione legis. Vnde iudex etiam incontinenti emendare
definitiuæ sententiæ errorem non potest[8]: Euolat enim, vt inquit ille, emissum semel
irreuocabile verbum[9]. Nam nec productio instrumentorum incontinenti post sen-
tentiam quicquam adiuuaret, vt Baldus censuit[10]. quod & generaliter dicendum in
actibus, in quibus momenta rerum perpenduntur[11]: scrupulosius enim in iis agitur:
quod suprà declaraui[12].

INESSE CREDVNTVR. Id est, perinde †est, ac si vno contextu 24
facta essent, & in ipso contractu continerentur: in contractibus quidem bonæ fidei ve-
rè ac propriè[13]: in contractu verò stricti iuris (quo de nos hîc loquimur) solùm quadam
ex interpretatione. Non enim potest vnicus contractus videri, cùm tot sint stipulatio-
nes, quot res[14]: nec tamen necessariò sequitur (quod Doctores existimarunt) vt pactum
quòd contractui insit, idcirco actionem pariat. Falsum hoc est: Nam & pacta, quæ po-
stea facta detrahunt aliquid, emptioni insunt[15], & tamen actioni non sufficiunt. Vnde
& in textu nostro †inest quidem pactum, hoc est, continetur contractu, sed tamen actio 25
nem nullam parit: licet actoris intentionem ipso iure limitet, vt suprà declaraui. Et ra-
tio est, quia inest ex parte rei. Si verò lex diceret quòd ex parte actoris inesset, tunc etiã
de actione intelligeretur[16]. Sed quis huius rei effectus est, cùm pactum ex parte rei con
tractui inest? Et distinguendi videntur tres casus. Primus est, cùm pactum †dilationem 26
eius, quod ex præcedenti stipulatione debetur, respicit: & tunc cùm de effectu obliga-
tionis differendo agatur, si incontinenti adiectum sit, ipso iure reformat: vt in casu le-
gis nostræ[17]. Aliàs si ex interuallo adiectum esset, soli exceptioni proficeret. In hoc e-
nim responso, prima stipulatio duo continebat[18]: alterum substãtiam debiti respiciens,
nempe quindecim reddi: alterum, tempus quo reddi deberent: subsecutum est pactum,
quo dies ipsa immutata fuit. Vnde quod ad eam diem pertinet, ipso iure reformata est
stipulatio. Secundus †est casus, cùm stipulatio substantiam respicit, pactum inconti- 27
nenti adiectum de eadem loquitur. Et Bart. Deciúsque censuerunt, hoc casu ipso iure
non reformari stipulationem, hoc exemplo: Stipulatus sum à te centum purè mihi dan-
da: deinde conuenit, vt sub conditione debeas: crediderunt illi, tali pacto sola exceptio
ne tibi consuli: quod falsum est, vt Paulus Castren. & Picus rectè docent[19]. Nec ab hac
sententia Baldus discrepat[20]: quod & Accursius videtur sensisse[21]: reformatur enim
prior stipulatio, seu à pacto, quatenus illi obstat, extinguitur. Secùs, si ex interuallo ad-
iectum esset[22], tunc sola exceptione iuxta naturam pactorum tibi prodesset[23]. Eadem
ergo est hoc in casu ratio, quæ & in superiore. Tertius est casus, cùm stipulatio sub-
stantiam respicit, pactum de dilatione solius petitionis loquitur: & tunc, quia *petitio 28
ad obligationem nihil infert[24], pactum ipso iure non operatur, sed solius exceptionis
effectu. Qua †ratione in prædicta specie verbis aliter conceptis, si decem mihi dari pu- 29
rè stipulatus sim: deinde incontinenti pactum non petendi ad certum tempus vel sub
certa conditione fecerim, non tolletur ipso iure stipulatio: quia verba pacti non ad
substantiam obligationis, sed ad petitionem referuntur. Vnde petitionem solam, non
autem obligationis vim differre voluisse partes videntur: quod idem Castrensis cen-
suit. Eadémque dicenda sunt, cùm pactum vsque ad certam diem obligationem indu-
cit, vt post eam diem debitor sit liberatus[25]. Quum enim tempus * non sit modus tol- 30
lendæ obligatiunis[26], nihil refert quòd incontinenti actum sit, vt eam obligationem
lapsus diei extinguat: non enim potest id fieri, sed sola exceptio datur. Idémque eadem
ratione dicendum, quum pactum eius, quod purè debetur, sub conditione resolutionem
inducit. Quamuis enim incontinenti interuenerit, quia in contractibus pura promis-
sio interim durat[27], conditio illa resolutiua ipso iure operari non potest[28]. Non enim
conditio extinguit obligationem, sicut nec tempus[29]: meritò igitur sola exceptione
debitori hoc casu succurretur, vt Accursius censuit[30]: quem & Bartolus sequitur. Nec
verum est, alibi eum contraria sensisse[31]: quod Iason credidit. Hoc igitur †tertio casu 31
quamuis pactum incontinenti celebratum sit, non tamen ipso iure aut nouat, aut re-
format stipulationem. Sed quid, si actor ex stipulatu agat, & reus ex pacto non excipiat,
an iudex nullam pacti rationem habebit? Et casibus, quibus suprà dixi, pactum ipso
iure

1 Argu. l. cùm antiquitas. C. de testam.
2 Fel. c. pastoralis. de rescr.
3 Bal. l. l. peremptorias. ad fin. C. senten. rescind.
4 Glo. l. si quis libertatem. de petit. hæred.
5 l. heres palàm. in fin. de testam.
6 l. patris & filij. de vulg.
7 Glo. l. Pompon. §. 1. de procur.
8 Bart. l. iudex postea. de re iudi.
9 aliij. distin. c. fin.
10 Bald. l. cùm dilectus. de fil. instr.
11 l. Thais. §. intra. de fidei-comm. libert.
12 l. si tibi pecuniam. in eo.
13 d. l. iurisgét. §. quinimò.
14 l. scire. de verb. oblig.
15 d. l. pacta. de contrahen. empt.
16 d. §. quinimò.
17 Bart. hic. in pen. oppos.
18 l. Celsus. §. 1. de arbit.
19 Argu. l. j. versic. sed cùm adiicitur. de verb. obliga. l. sed Celsus. in fin. de contrahen. empt.
20 Bald. quæst. ij.
21 Glos. verb. numerus. & verb. ipso iure. in fin.
22 l. cùm in plures. §. lege dicta. in fin. loca.
23 d. l. pacta conuenta.
24 Bart. l. cùm lex. de fideiuss.
25 l. eum qui ita. §. qui ita. de verb. oblig.
26 l. obligationum ferè. §. placet. de act. & oblig.
27 Gl. l. ij. de in diẽ adiect.
28 d. l. obligationum ferè. §. conditio.
29 l. nemo potest. de leg. j.
30 Gl. verb. tractu. in princ.
31 Bart. l. quibus diebus. §. j. de cond. & demonst.

iure operari, non erit necessaria alia exceptio[1]: quia quatenus in pacto reformatum
est, caret actione actor[2]. In casibus verò, quibus conclusi sola exceptione pactum pro-
ficere: distinguemus, vt si incontinenti factum sit, procedat iudicium[3]: sed condemna-
tio non fiat, nisi, vt sua die soluatur. Et ratio est, quia solius dilationis respectu interpo-
situm est pactum, cui dilationi non potest pars non excipiendo videri renuntiasse, cùm
sciret ex eodem instrumento, quo de stipulatione probaretur, etiam dilationem reddi
iudici, eo post litem contestatam producto, manifestam[4]. Aut ex interuallo factum est,
& debet reus excipere[5]: aliâs sibi præiudicaret, in præsentiáque exigi posset: quoniam
non excipiendo, videretur ei dilatoriæ exceptioni renuntiasse[6]. Quod tamen intelli-
gendum, quando specialiter contra eum ante diem actum est. Quòd si actione vniuer-
sali, id est, petitione hæreditatis conuentus fuerit, quia in ea tempus sententiæ atten-
dimus, nihil imputatur reo, qui ante contestationem non exceperit: quum verisimiliter
dubitare potuerit, an pendente lite dies veniret, & ideo exceptioni renuntiasse videri
non potest: quod & Picus & Decius hîc docuerunt[7].

PERINDE ESSE. Sicut ergo ex prima stipulatione post proximas
Calendas debebantur vsuræ, ita mutato Calendarum die, in aliud tempus incipient
32 deberi[8]. Hinc adnotant Doctores, prorogationem * temporis, cum suis qualitatibus
factam censeri[9]. Quod procedit etiam, si ea prorogatio ex interuallo facta esset[10], vt
quia in legis nostræ casu pactum ex interuallo interpositum proponeretur, adhuc vsu-
ræ secundum qualitatem secundæ stipulationis ob trecentorum sortem deberentur:
quod aduersus Castrensem Alexander hîc rectè censuit[11]. Rursus procedit etiam re-
33 spectu † personæ accessoriæ, putà fideiussoris: vnde prorogata die soluendi in fauorem
debitoris, non censebitur fideiussor liberatus, sed solùm interim in moram non inci-
det[12]. Quod intelligendum, nisi quum fideiussor vsque ad certum tempus solùm pro-
misit. Cùm enim tale tempus finiendæ obligationi adiiciatur, non potest in fideiusso-
ris præiudicium, citra eius consensum prorogari[13]: quod communiter receptum est.
Item intelligendum, nisi prorogatio facta sit, animo principalem obligationem no-
uandi[14]. Hodie tamen nec ipso iure, nec ope exceptionis fit nouatio, nisi ita actum
fuisse expresim constet[15]: quod & receptiùs est[16]. Rursus quoque procedit, etiam in
iurisiurandi religione. Vnde si debitori meo qui iurauerit se proximis Calendis solu-
34 turum, tempus * solutionis prorogauero, in ea prorogatione iuramentum repetitum
censebitur[17], vt Baldus censuit[18]: Non enim verisimile est, voluisse me iuramentum
ipsum ei remittere[19], nec verba hoc inferunt. Vnde & ipse debitor dilationem acce-
ptando, sub pristina qualitate acceptasse videtur. Quòd si in prorogatione etiam pœ-
næ censentur repetitæ[20], cur non idem & in iuramento dicemus? quam sententiam &
Iason hîc sequitur, & ego probo, cùm scilicet lapsus dici absque prorogatione eum
non liberet, sed arctiùs liget. Vnde prorogatio hoc casu solam dilationem inducit, quæ
qualitas substantiam non innouat: firma enim omnino remanet obligatio[21]. Secùs, si
substantia ipsa ex prorogatione mutaretur[22], vt quia de alia re ageretur[23]: vel dies
ipsa substantiæ pars esset, vt quia eius lapsus aliâs liberaret reum: veluti in compro-
misso, quod lapso tempore prorsus euanescit[24]: & ab ipsa instantia vitalem, vt ita lo-
quar, spiritum sumit[25], vnde & dicta fatalia[26].

FINITO PRIMO MENSE. Quòd hîc dicitur, finito mense,
35 vsuras currere † intelligit vsque ad vigintiquinque dies: vt tum demum, his lapsis, tre-
centorum vsuræ, iuxta secundæ stipulationis calculum debeantur: quod omnes tradi-
derunt[27]. Nec ea res vllam probabilem dubitationem habet: licet Purpuratus, statim
lapso quolibet mense deberi crediderit: quod falsum est. Lex enim currere inquit, non
autem protinus deberi. Aliud autem cursus est, aliud meta. Post primum igitur men-
sem, curret ratione trecentorum: post secundum ratione sexcentorum: post tertium,
ratione nongentorum: & sic subinde semper adaugebitur[28]. Et sicut eadem dilatio re-
spectu plurium articulorum quandoque currit, ita eidem dies ad vsuram subinde aucta-
rum pensionum proficient. Sanè adnotant & hinc Doct. quoties actum est, vt solutio-
nes diuersa die præstentur, non nisi cuiuslibet in termini fine præstandas esse[29]: videtur
enim dies fauore debitoris apponi, ne antè cogi posit[30].

AD EXCEPTIONEM. Fuit huius sententiæ & Guido Suzarius, tri-
bus rationibus aduersus Iurecõsultum nostrum disputare ausus. Nec enim (inquit ille)
stipulatio vsurarum debet à pacto reformari, cùm stipulatio ipsa de vsuris loquatur, pa-
ctum verò de sorte, & sic de re diuersa. Respondeo ego, pactum, quod de sorte loquitur,
ad vsuras quoque pertinere, tanquam appendices, vt suprà docui. Subiicit: Pactum su-
per vsuris expresim conuentum stipulationis cohærentia non munitur: ergo nec istud
36 muniri debet[31]. Respondeo, de vestimentis † pactorum hîc non agitur, sed simpliciter

1 Bart. d. §. qui ka.
2 Glo. l. vbi pactum C. de transactio.
3 Argum. l. in diem. de con dict. inde.
4 C. ex insinuatione. de app.
5 l. si quidem. C. de except.
6 l. Pomponius. §. rati de procur. §. temporales. inst. de except.
7 l. quod si in diem. vbi gl. & Bart. de pet. hæred.
8 j. versic. sed cùm sortis.
9 l. legē. vbi Bald. C. locati. l. Labeo. 25. §. 1. de arbitris.
10 Gloss. l. Aemilius. verb. restitui. de minor. Bart. l. 3. §. & post opera. de noui oper. nunc.
11 Arg. gl. non solum. 13. in prin. ver. aduersus. de lib. le.
12 Gl. l. si cùm Hermes. C. loca.
13 d. l. Labeo in fin. l. item quæritur. §. qui impleto. loca. l. 22 vnus. §. 1. de pactis.
14 l. solutum. in princ. de pign. actio. l. vbicunque de fideiuss.
15 l. fin. C. de nouat.
16 Alex. l. qui vsumfructū. de verb. oblig.
17 l. cùm stip. sim mihi à Procualo. de verb. oblig.
18 Bald. cap. venerabilem. de elect. Felin. ca. 1. de iureiuran.
19 l. fin. qui & à quibus. c. 13. de spons. & d. c. 3.
20 d. l. cùm stipulatur.
21 Glos. & Bart. l. fin. C. de vend. reb. ciui. lib. ej.
22 Glos. fin. capit. hi qui. de præb. v3.
23 c. pen. de iureiur. Dec. c. de causis. de offic. deleg.
24 Arg. d. l. Labeo. & d. §. qui completo.
25 Bal. consi. cccxxxvj. in 3.
26 l. 3. C. de tempor. appel.
27 Glo. in verb. tractatum. in princ.
28 l. generaliter. §. pen. C. de reb. cred. Felin. cap. licet causam. de proba.
29 l. qui hoc anno. vbi Dd. de verb. oblig. ai. l. 3. C. quan. dies legat.
30 §. omnis. instit. de verb. oblig.
31 l. quamuis. C. de vsuris

ex eo limitari primæ ſtipulationis diem dicitur: in cuius conſequentiã & ſecunda vſurarũ reformatur. Suzarius ergo de pacto ex parte actoris loquitur: noſtra quæſtio in eo procedit, quod ex parte rei ineſt. Pergit idem, pactum nudũ inutile, debileq; eſſe: & ideo ſtipulationes præcedentes non poſſe ab eo reformari [1]. Sed hæc friuola ſunt. Pactum enim illud inutile non eſt: imò primæ ſtipulationi, quæ de ſorte loquitur, ineſt, iamque moderatur & regit: & id quidẽ ipſo iure, cùm incontinenti factũ ſit, vt ſupra declaraui.

SENTENTIA DIVERSA. Nempe † ipſo iure limitetur per pa- 37
ctum petitio, etiam abſq; vlla exceptionis obiectione, quod ſuprà declaraui. Nec enim ad rem hic facit ea quæſtio, An tale pactum cohærentia ſtipulationis veſtiatur. In qua
recepta eſt ſententia, pacta *incontinenti adiecta, contractu ſtipulationis veſtiri: adeò 38
vt non ſolùm ex ſtipulatu, ſed etiam præſcriptis verbis agi poſsit. Sed hanc opinionem ego aliâs oſtendi, longè & latè à vero abeſſe: ſolúmque id iuris bonæ fidei contractibus tributum eſſe, vt ſola actio contractus ex pacto detur [2]. Fortiùs cẽſuit Iaſon, & quidam alij: Si ſtipulationi certæ rei adiciatur pactum incertæ, adhuc certi condictionem informari, vt ad incerta competat [3]. Bart. verò, & plerique alij, actionem non informari: quia impoſsibile ſit, vt certi condictio ad incerta competat [4]: ſed contractum ipſum. Et ideo quatenus in eo res certa deducitur, certi condictione: quatenus incerta: ex ſtipulatu agi [5]. Quæ ſententia propter æquitatem in foro obſeruanda eſſet, nulla tamen lege probari poteſt. Et ideo interim dum ea lex inueniatur, dubitauerim, nec actionem nec contractum ſtricti iuris informationem vllam recipere, vt actio ex pacto detur. Sed hæc alibi [6]: ad materiam enim legis noſtræ nihil faciunt: ſicut nec illæ Iaſonianæ difficultates, quas & Decius diffuſius attingit.

SED SI QVANTITATEM. Refertur hic caſus, quo defendi eorum, qui Paulo aduerſabantur, ſententia poſſet: nempe cùm conſtaret, vſuras non ex mora promiſſas eſſe, ſed ex ſtipulatione: vt ſi numerata pecunia ſimpliciter ſtipulatum hoc modo eſſet: Si mihi poſt annum quindecim ſeſtertia non reddideris, promittis pœnæ nomine denarios DXLVII? Tunc enim non ex mora, ſed ex ſtipulatione debeтentur: & ideo pactum ſubſequens, quod ad eam vſuram attinet, nihil mutaret: valétq; huiuſmodi ſtipulatio, vt hic dicitur [7], dum tamen legitimum vſuratum modum non excedat [8]: fiétque ſemper interpretatio etiam aduerſus vim verborum, ne ſemiſſes vſuræ eius ſummæ debeantur, cuius quincunces iam perſolutæ ſint. Quoniam aliâs ſequeretur, ex eius penſionis defectu, vnde ſtipulatio committitur, legitimum modum excedi [9], ſi ab ipſa origine repeteretur illa vncia, quam in pœnam ſolui actum eſt. Et ita ego in-
terpretor † licet alij aliter [10]. Plurimum ergo refert, quomodo vſuræ debeantur. Quan- 39
doque enim ſimpliciter ex mora debentur, quod in contractibus bonæ fidei regulare eſt [11]. Quandoque ex ſtipulatu, moráque ſimul debentur, vt in ſtricti iuris iudiciis [12]. Quandoque ex ſola ſtipulatione, ſeu ex eius conditionis euentu, de qua hoc in vltimo caſu agit Iureconſultus, vbi quod de vſuris dicit, exemplo fructuum induci arbitratur. Et hæc quidem hactenus commentabatur Alciatus.

1 Arg. l. placuit. de vſur.
2 l. in bonæ fidei. C. de pac.
3 Argum. l. fundi partem. de contra empt. l. emetur. §. 1 de act. empt.
4 l. certi. l. eod.
5 l. ſi quis certum. l. eod.
6 l. petẽs. d. l. in bonæ fidei.
7 l. huiuſmodi. ij. de verb. oblig.
8 l. cùm quidam. in princ. de vſur.
9 l. eos. §. cæteros. C. de vſu.
10 Cin. & Bal. d. l. cùm quidam. Alex. d. l. huiuſmodi.
11 l. mora. §. in bonæ fidei. de vſur.
12 d. l. quamuis. C. de vſur.

SVMMAE.

LEX XLI.

EIVS QVI. Scripſit Iulius Africanus nouem Quæſtionum libros, quibus difficilimos quoſq; iuris noſtri locos explicuit. Vnde pleraque in libros Digeſtorum à Iuſtiniano tranſlata fuerunt: vt prouerbialiter diceretur, Lex eſt Africani, ergo difficilis [13]. Ex eius libro VII. hæc quæſtio accepta, in principio thema habet, deinde tres principales ſoluit dubitationes.

13 Bart. l. cùm quis. de ſol.

CALENDARIO PRAEPOSVERAT. Habebãt † veteres ſeruos, quos 1
nominibus faciendis, vſuriſque exigendis præponebant: quorum rationes Calendaria vocaban

vocabantur[1], quia in singulas Calendas ponebantur pecuniæ. Vnde centesimæ vsuræ dictæ, quòd centũ Calendis æquarẽt sortem[2]. Hinc & ille stipulandi modus, Cẽtesimis Calendis dare spondes[3]? Sed cùm hodie vsuræ Christianis prohibitæ sint, an illa lex locum habebit in Christiano, qui seruum Gentilem, vel Saracenum habeat[4]? quiq; non
2 ex mandato domini fœneret? Et videretur † locum legi esse: non enim ius ciuile aduersatur, dummodo intra legitimas vsuras fœneret[5]? Rursus nec ius Canonicum aduersatur, quod vsuras inter Paganos & Christicolas non prohibet[6]. Nec in hac materia peccati multum moueremur, quòd dominus ipse vsurarũ incapax sit[7]: dominus enim ipse in peccatum non incidit, cùm eius mandato non sit fœneratum: meritò tali in foro ad ius potestatis non attenditur[8]. Cùm ergo licitè eas paganus perceperit, videtur à domino repeti non posse. Vnde stante consuetudine, vt Iudæi Christianis fœnerare possint[9]: si Christianus à Iudæo hæres institutus sit, censuit hîc Picus[10], ad restituendum vsuras nullo iure cogi posse[11]. Verum non sat scio, an Christiana simplicitas hasce subtilitates admitteret[12]: facilimè enim legi fraus fieret.

TESTAMENTVM. Iure nostro dubium non est, vsurarum quamuis manife-
3 stum, testamenti factionem liberam habere. At iure Pontificum * aliud est, nisi caueat de vsuris restituendis[13]. Quod extendit hîc Iason in mercatoribus qui merces suas carius vendunt, quia pecunia præsens nõ exhibeatur[14]. Qui enim hoc faciunt, in vsurariç
4 notæ crimẽ incidunt[15]. Quod intelligendũ, saluis tribus casibus. Primus † cùm quamuis collata in diem solutione, non tamen vltra iustum rei pretium recipiunt[16]: nihil enim refert, quòd propter habendæ præsentis pecuniæ desiderium minori pretio vendituri fuissent. Secũdus supraseripro proximus, cùm solùm tanti carius in diẽ venditur, quanti interest mercatoris: quoniam lucrũ, quod aliàs certissimè facturus ex præsenti pecunia fuerat, cesset[17]. Tertius, quoties verisimiliter contingere potuit, vt die adueniente res vendita pluris valeret[18]. Addit Salicetus alios quoque, quos quia dubij sunt, omitto[19].
5 RECITATVM. Lex † Papia vicesimæ vectigal, quædámq; onera indixerat in testamentis[20]: cui legi ne fraus fieri posset, ante apertas coram iudice tabulas nulla hæ
6 reditas adiri poterat[21]: vnde necessaria fuit apertura, seu recitatio. Excepti † tamẽ hac lege sunt filij[22]. Serui quoq;, quia necessarij hæredes sunt, licet priùs immisceri, bonáq; tanquam hæredes contrectare non possent[23], tamẽ etiam ante tabulas apertas ipso iure hæredes erant, nec ideo necessitas ipsa immutabatur[24]. Sanè si quis bonorum possessionem secundum tabulas petebat, quia coram prætore id necessariò agebatur, qui fraudem legi fieri non permisisset, haudquaquam necessaria erat tabularum resignatio[25]: dum tamen is, qui petebat, ex asse peteret. Nam si pro parte peteret, propter ambiguitatem, quæ fortè contingere in rata parte vectigalis persoluendi potuisset, omnino aperiendum erat testamentum[26].

DEFVNCTI. Μετωνυμικῶς, cùm id quod fieri debuit, facti appellatione describimus[27]. Solui enim hæc pecunia testatori debuit: vnde hîc pecunia defuncti figuratè di-
7 citur. qua ratione & quod mihi debitum * est, meum appellatur[28]: aiúntque defendi instrumentum, quo dicatur Titius filius Sempronij, & subaudiatur, olim[29]. Cùm enim persona certo nomine designata sit, facilè hæc sumitur interpretatio. Alioquin si lex iuberet, vt perduellionum filij, vel vxores vrbe exigerentur: generali hac enuntiatione fieret mitior interpretatio[30], & de iis tantùm intelligeretur, qui viuentium filij, vel vxores essent[31]: quod Baldus, Iason, Decius censuerunt.
8 IVRIS ESSET. Solebant † veteres Iureconsulti, quibus publicè ius respondendi erat, à prætoribus adiri, vt quid iuris statuendum esset, consulerent[32]: quam
9 rem suprà explicaui[33]. Igitur, si † fiduciarius consultor adsumptus fuerit, vt respondeat quid iuris in quæstione sit, hîc adparet super omnibus, quæ vel processum, vel accessoria causæ respiciunt, nedum super principali definitione respondere debere[34]: alioquin consilium nullius valoris est: id est, nullæ ei sportulæ sunt dandæ, qui ex parte sua perfectè non adimpleuit[35]. Si tamen iudex consilium acceptauit, & secundum illud iudicauit, vel si ipse, quod ita ex lege municipij sibi permitteretur, pronuntiauit, quod actum est, secundum sententiatum naturam valebit, vt hîc Decius rectè declarauit[36]:
10 nec enim omissio accessoriorum principalem sententiam * vitiat[37]. Et sententia potest super aliquo capitulo separatim ferri[38], meritò & consilium reddi: qua tamen in re ad ipsius commissionis formam respiciendum esset[39]. Quid enim, si expressim illi mandatum est, vt super omnibus coniunctim respondeat[40]? Quid è contrario, si præangustè sit demandatum, vt super tali articulo respondeat[41]? Quid si dictum fuerit, vt consulat quæ iudicis partes definiendo sint? In primis enim mandati forma seruabitur: quod & Iason hîc & Curtius etiam captioso exemplo ostendunt[42].

LIBERATOS ESSE. Propter ignorantiam tam debitoris, quàm Stichi exigentis

1 l. qui filium. de leg. iij. l. fi. §. pen. de doli except.
2 Socin. l. iij. §. fi. ad Falcid.
3 l. centesimis. de verb. obl.
4 l. j. C. ne Christia. mācip.
5 L. improbum. C. ex quib. caus. infa. l. cos. C. de vsuris.
6 xiiij. quæst. iiij. c. fin.
7 Argum. l. Labeo. in fi. de vsucap.
8 c. fin. in fin. de iudi. in vj.
9 capit. post miserabilem. de vsur.
10 Arg. glo. cap. cùm venerabilis. de consu.
11 Arg. not. per Bald. l. j. C. de cond. ob turp caus.
12 Argum. d. cap post miserabilem.
13 c. quamquã. de vsur. in vj.
14 Arg. cap ad nostram. de empt. & vend.
15 cap. in ciuitate. de vsur. Abb. consil. xxij. in j.
16 Arg. cap. fin. versic. amplius. de vsur.
17 Dd. c. cõquestus. de vsur.
18 d. c. in ciuitate. d. cap. fin. l. oleo. C. de vsur.
19 Salic. authen. ad hæc. q. viij. & quæst. xj. C. de vsur. Dec. consil. cxj.
20 l. fina. C. de edic. diui. Adri. toll.
21 l. j. §. cùm igitur. §. in nouissimo. C. de cadu. toll.
22 l. iij. C. de iure delib.
23 l. iij in fi. de hered. inst.
24 §. j. instit. de hered. qualit. l. si post mortẽ. de leg. j.
25 l. j. §. sufficit. de bonor. possess. secund. tab.
26 l. j. in fin. de iur. & fact. ignor.
27 Glo. l. j. §. si ipsos. quando appell. sit.
28 l. si me & Titium. l. si tibi pecuniam. ĩ. eod.
29 l. si insulam. in fi. de acq. rerum dom.
30 Bar. l. Titia. §. vsuras. de leg. ij. Bal. l. cùm acutissimi. C. de fideiussorib.
31 l. fin. C. de iniur.
32 §. responsa. inst. de iure nat. Bart. l. j C. de relatio.
33 l. j. ver. Celsus. ĩ. eod.
34 c. ij. de consue.
35 Bal. c. j. de controuer. inuest. in feud.
36 Argu. l. si fundum sub conditione. §. Stichum. de legat. j.
37 Bart. l. terminato. C. de fruct. & lit. expen.
38 l. etiam. §. ex causa. de min. vbi Bart.
39 l. diligenter. mand.
40 l. quid tamen. in princ. de arbit.
41 Bart. l. prox. supr.
42 Curt. l. ij. §. quod obseruari. C. de iura. cal. vj. breuiloquio.

exigentis, non est dubium, ipso iure liberationem induci[1]. Sed dubium est, quid si Sti-
chus sciebat mortuū dominum? Et idem videtur: quia lex nostra non distinguit, & quia
respectu † partis Stichi nulla est difficultas, cùm ea sit veru creditori soluta. Respectu 11
verò partis cohæredum, si Stichus credens se seruum, habuerit animum interuertendi,
nihilominus ipso iure liberatur soluens, quia hæreditati iacenti acquisiuit[2]: quod Fulg.
Alexandérque tradiderunt. Sicut enim seruus fugitiuus, qui mutuam pecuniam dedit,
debitorem bona fide soluentem, quamuis ipse malæ fidei sit, ipso iure liberat, quia do-
mino acquirit[3]: ita & hoc casu de eo dicendum, qui hæreditati acquirit: tametsi Decius
leuiter dissentiat. Quòd si Stichus sciret se liberum, tunc quia hæreditati non acquirit,
non nisi iure exceptionis soluentes liberaret[4].

IGNORASSENT. Ignorantia igitur mortis domini facit, vt debitores
soluentes liberentur: licet id non sufficiat, vt Stichus pecunias alienare possit[5]. Sed his
videtur †obstare, quòd in institore traditum est, etiam post mortem domini, qui pupillis 12
hæredibus relictis decessit, durare eius mandatum, non solùm vt debitores ei scienter
soluentes liberentur, sed vt contractus ab eo facti teneant[6]. Respondet Bart. quem ple-
rique probant, in lege nostra reuocari mādatum non sola morte, sed mutatione status,
quia Stichus liber esse iussus fuerat[7]: aliter enim durior fieret hæredum, quàm princi-
palis ipsius conditio. Nam ipsis hæredibus Stichus quærere directas actiones nō potuis-
set, quia per liberam personam[8], alteri nunquam quærimus: cùm si seruus remansisset,
secùs esset[9]: eis enim directas, sicut & testatori ipsi acquisiuisse[10]. Summa igitur ratione
nititur hæc sententia[11], sed legi nostræ non conuenit: hîc enim adparet, de sola reuoca-
tione intelligi, quæ morte mandantis contingit, non de ea, quæ ex status mutatione in-
ducitur: alioquin non tam oporteret debitores, qui soluerent, ignorasse dominum de-
cessisse, quod hic dicitur, quàm libertatem Sticho relictam fuisse: vt meritò Fulg. tan-
quam diuinatoriam hanc solutionem aspernetur. Veteres, quorum sententiam Accur.
refert, ideo valere contractus, cùm institore crediderunt: quoniam ab hæredibus eius
persona tacitè approbata videbatur[12]: quod & Salicetus censuit, & nouissimè Decius:
cùm enim tutores permitterent eum negotium consuetum tractare, tacitè approbasse
videntur[13]: alioquin à tutoribus remouendus fuit[14]: qui cùm remotus non fuerit, licitè
potuit munus, cui præpositus fuerat, interim prosequi[15]. & probabilis certè mihi vide-
tur hæc sententia, si subsequenti iungatur. Alij ergo differentiam †inter institorem & 13
Calendarij præpositum constituunt: quòd institor vniuersitati alicuius negotij præfe-
ctus sit[16]: qui Calendarium curat, solùm mutuatitias vsuras exercet. Ille propter promi
scui vsus vtilitatem, etiam post mortem durat[17], hic non durat, vt Fulg. & Paul. Castr.
censuere. Adde, quòd hîc nihil imputari cohæredibus potest, qui cùm absentes essent,
non potuerunt impedire, quò minus interim Stichus Calendarij curam exerceret[18].
At cùm institor in præsentia est, iusta videtur eius credulitas, qui cū eo contrahit, quem
videt palàm mercem exercere. Nisi enim confirmatus esset, verisimile est, vel ipsos pu-
pilli, cui delata sit hæreditas, amicos aut necessarios impedituros fore, ne interim exer-
ceret, vt salua essent eius quandocunque iura[19]. Et hæc quidem ratio colore non caret:
verùm Iureconsultus promiscui vsus fauorem perpendisse solùm videtur, vt quia pro-
miscuè omnes cum istis institoribus contrahebant, tanquam adhuc mandatū duraret.
Vnde sicut institores prosequendo sciente hærede, quæstus promercalis exercitium hę
redi acquirunt, ita vice mutua, hæres erga contrahentes obligari debuit: id enim pro-
miscuum quoque vsum respicit, vt sicut tu mihi lucrum præstas, ita ego tibi mutua vice
obliger. Quæ ratio in exercēte fœnebrem pecuniam cessat. Nunquam enim dominus
ipse obligatur, sed eum qui accipit, sibi ad restituendum obligat. Adde quòd & fœne-
bris pecunia in quæstu non est[20]: vnde nec eam exercens propriè institor est. Quod
non solùm de eo intelligendum est, qui accipiendis pecuniis præpositus est (quod om-
nes fatentur[21]) sed & in eo, qui dandis præest[22]: Quòd si accipiendis & dandis pecu-
niis præpositus sit, aliud esset[23]: tunc enim satis videretur, ad solum quæstum actum
hunc pertinere[24].

NON COMPETERE. Cùm enim pro parte sua id negotium potue-
rit explicari[25], ipséque in totum explicauerit, nec id hæreditario nomine fecerit, non
debet familiæ erciscundæ iudicio harum summarum nomine conueniri[26]. Excipiuntur
tamen †tres casus. Primus, cùm ab eo peteretur, vt rationes redderet: cùm enim hæc 14
rationum reddendarum obligatio hæreditaria sit, poterit in actus sui rationibus, tan-
quam in quodam vniuerso, hæc quoque particularis summa comprændi. Et ego ita Vl-
piani responsum interpretor[27], Secundus casus est, in iis, quæ ante mortem testatoris
recepit: possūt enim hac actione peti, quoniā rectè hęreditaria sunt: quod Accur. sensit.
Tertius est in iis, quæ post mortē testatoris quæsita sunt. Si enim ab eo diuisionis causa
petantur.

1 l. cùm quis. §. j. de sol.
2 vt j. hac lege. versic. sicut.
3 l. fugitiuum. de sol.
4 d. l. cùm quis. §. j.
5 j. ea. l. versi. quas verò.
6 l. si quis mancipiis. §. j. de institor.
7 l. dispensatorem. versicu. cùm vero. de solut. l. si quis seruo eo. l. tit.
8 l. solutum. §. pen. de pig. action.
9 d. l. j institor. §. eod.
10 l. j. in fin. de institto.
11 l. si is qui rem. §. Iulianus. de furtis.
12 Arg. d. l. si quis seruo & l. quod seruus. de sol.
13 l. in eum. §. j. de instit.
14 l. sed & si pupillus. in princ. eod. tit.
15 Arg. l. j. §. magistrum. ij. de exercit. ij. solut.
16 l institor. l. si cum villico. de instit.
17 Bart. l. ij. §. pen. de don.
18 l. planè. de excus. tut. ca. sin. pu matri. accus.
19 Argu. l. hæc autem. §. j. quibus ex caus. in poss.
20 §. cæterum. ver. at in tributoria. inst. quod cum eo.
21 d. l. in eum. §. j.
22 d. §. cæterum.
23 l. v §. j. eod tit.
24 In nouella. de argent. contract. §. penult.
25 l. hæredes. §. si vnus. fa. mil erc.
26 l. & post. §. sed si dolo. l. qui erat. in fin. fam. ercisc.
27 l. Mæuius. §. j. fam. ercisc.

petantur, adhuc familiæ erciſcundæ iudicio ex Bartoli ſententia locus erit: facilius
enim dominiu hæreditati iacenti acquiri,quàm ius perſonale puteſt[1]. At infra adparet,
ſi Stichus ſibi quicquam dari ſtipulatus fuiſſet,obligationem illam perſonalem hæredi-
tati quæſitum iri [2]. Vnde & fortiùs in caſu noſtro exactæ pecuniæ dominium quæri de-
buit:ergo & familiæ erciſcundæ actio competere. Sed hanc ſententiam Iaſon non pro-
bat: expugnatur enim legis noſtræ verbis,quæ Bart.violat, dum conſumptā pecuniam
comminiſcitur:ideóq; diuiſionem eius tali iudicio peti hîc non poſſe. Adde quod Afri-
canum imperitiæ arguit, qui non hoc caſu diſtinxerit, ſicut infrà in ſtipulatione fece-
rat, an cohæredes ſcirent mutationem ſtatus, & tunc negotiorum geſtorum ageretur:
an neſcirent, & tunc familiæ erciſcundæ. Quod cùm à Iureconſulto factum non ſit,
nec nos diſtinguemus [3]. Nec me mouet contraria ratio: faciliùs enim quæritur domi-
15 nium,quàm * obligatio,ſi hoc actū ſit[4]. Sed in caſu noſtro nullus eſt color, vt actum hoc
videri poſsit: recipiendo enim pecuniā,non potuit Stichus debitorem liberare, niſi ex
cauſa mandati recepiſſet. Iure igitur hæreditati non acquirit,cùm hoc non egerit, imò
crediderit ex mandato recipere,quod extinctū eſt, At ſtipulando ſibi dari,potuit etiam
circa mandati cauſam domino quærere[5]: vt meritò,tanquam hæreditatis nomine ſtipu
latus ſit, ei acquirat. Priore verò caſu non acquirat, niſi cùm ſciens mortuū dominum,
& ſe ſeruum credens,exegit:quòd ſuprà cenſui [6]. Verior eſt ergo noſtra ſententia.

NEGOTIORVM GESTORVM. Tanquam ratihabitione id negotium
ad hæredes pertineat [7]. Cùm enim nomine defuncti Stichus exegerit, licet deficiente
mandato, poſſunt hæredes ratum id habere, quod auctoris ſui nomine geſtū eſt [8]. & ita
communiter traditum eſt. Addit Alexand. hoc caſu mandati quoque actionem aduer-
ſus ſeruum competiſſe: quoniam alibi pecuniam exactam negotiorū geſtorum, vel man
dati actione deberi, Paulus ſcribit [9]. Exactio enim huius pecuniæ à cauſa mandati pe-
pendit: ergo cùm mandato connexa ſit, mandati actionem parere debuit [10]. Sed hanc
ſententiam ego temerè nō ſequar, qui videam legi noſtræ aduerſari,& qui ſciam aliter
veteres omnes ſenſiſſe: hanc mandati actionem tunc ſolùm concedentes, cùm libero
homini mandatum iniunctum fuit[11], non cùm ſeruo: quod & Bart.ait. Cùm enim domi-
nus viuens,aduerſus ſeruum ſuum ea actione experiri non poſſet, nec hæredes quidem
16 huius exactionis nomine poſſunt. Et in reſponſo Pauli [12], dictio, quaſi, nota * improprie
tatis eſt, quæ ſimilitudinem quandam, vnde debitū naturale oritur, inducit. Quia enim
diſpenſator ille ſeruus erat, ciuiliter non potuit obligari, ſed naturaliter tantum, cùm
tali caſu homo liber vtraque actione potuiſſet conueniri. Sed quæ erit hęc actio? an ſub
ſidiaria? Et non videretur: regulare enim eſt, vt hæres perſonam defuncti ſuſtineat[13]: &
ideo ratum habere id poſsit, quod defuncti nomine geſtum eſt [14]. Sed ego communem
hanc ſententiam probare non poſſum: quia in caſu noſtro teſtator ipſe ratum habēdo,
negotiorum geſtorum actione experiri aduerſus ſeruum ſuum non poſſet: ergo nec hæ
redes debent poſſe [15]. Qua ratione ſuprà oſtendi, nec actionem mandati hæredibus ad-
uerſus hunc concedi [16]. Accedit his, quòd ſi dicamus ex ratihabitione negotiorū geſto-
rum agi poſſe, conſequens erit, vt eadem ratione, credita à Sticho pecunia ratum habe
re hæredes eum contractum poſsint, & actione mutui experiri: quod tamen ſequēs ver-
ſiculus Iuriſconſ. (ſi rectè intelligatur) non videretur admittere, dum pecuniam vt cre-
ditam peti non poſſe ait. Atqui poſſet, quia petendo viderentur ratum habere contra-
ctum[17]. Idémq; dicendum, cùm ſtipulatus eſſet adita hæreditate Stichus, pecuniam ſibi
reddi, poſſent hæredes ratum habere. quæ ſententia omnē hanc legem tenebris inuol-
17 uit [18]. Et ideo eorum interpretationem † ſequor, quam vltimo loco Accurſ. recenſuit:
vt hanc actionem ſubſidiariam credam, quia ſpeciali liberationis fauore debitores, qui
bona fide ſoluerunt, liberati ſunt [19]. qua liberatione cùm amplius à cohæredibus con-
ueniri non poſsint, æquum fuit Stichum ipſum teneri, tāquam negotium ad cohæredes
geſtu ipſo pertinuerit, & ideo ſubſidiaria tantū actio detur [20]. Quod ergo dicitur, quod
defuncti nomine geſtum eſt ratū ab hæredibus haberi poſſe[21], vt negotiorum geſtorum
18 agatur, tribus caſibus non procedit. Primus, cùm † nec ipſe defunctus ea actione expe-
riri potuit, qui eſt caſus noſter. Alter, cùm iis de rebus agitur, quę ad hæredes tranſmitti
non poſſunt: tunc enim nulla prorſus eſſet hæredū ratihabitio[22]. Tertius caſus eſt, cùm
error in alienationis contractu interueniſſet, ideóque dominium tranſlatum non eſſet:
fruſtra enim hæredes tranſlationem nullam approbarent: quod infrà attingam[23].

ALIENATAS ESSE. Ergo Stichus cùm ſe dominum ignoraret, ta-
men credendo pecuniam nomine domini, pro ea parte dominium transfert, pro qua eſt
hæres: quod videtur aduerſus iuris noſtri nō paucas eſſe regulas. Prima, quia actus vltra
contrahentium intentionem operari non debent[24]. At Stichus hîc non rem ſuam alie-
19 nare, ſed domini intendebat. Secunda, quia inſtitor, qui * nomine domini contraxit,
proprio

1 l.poſſeſsio. in fin. de acq. poſ. l.ij. C.p quos perſonas.
2 §.veri quod ſi ſtipulatus.
3 l.de pretio.de public.
4 l.non omnis.l.eod.
5 Inſt.de ſtip.ſer.in prin.
6 §.in verb.liberatos.
7 l.ſi pupilli.§.quæritur.de nego.geſt.
8 l.ſi fine.§.ſi procuratori. rem ratam hab.
9 l.ſi diſpēſatorem. de ſol.
10 Argu. l.cum actum. de neg.geſt.
11 l.inter cauſas. in princ. l.ſi præcedente mand.
12 d.l.diſpenſatorem.
13 d.l.ſi fine.§.ſi procuratori.
14 Din.c.ratum.pen.quęſt. de reg.iur.in vj.
15 l.hæredem.de reg.iur.
16 Iac.Butrig.& Bart. hic.
17 l.ſeruum alienum.de fideiuſſor.Paul.Caſtr. d.§.ſi procuratori.
18 Verſic.fin.§.
19 d.l.cùm quis.§.j.
20 l.mater. C. de rei vend. d.l.ſi pupilli. verſic.quid ergo.& l.fin.de neg.geſt.
21 d.§.ſi procuratori
22 l.ſi is cui.l.honorū. rem ratam.hab.
23 Verſic.pignora.in fin.
24 l.non omnis.§.

proprio nomine non tenetur [3]. Tertia,quia procurator,qui rem ſuam tanquam domini
tradit,dominium non transfert [4]. & id,quoniam errans in dominio,illud nõ transfert [3].
Sed tamen hic aliud reſponſum eſt [4]: procederent enim ſupraſcripta,niſi ſeruus hic do-
mini hæres fuiſſet. Nam cùm ageret vt dominium, quod teſtatoris erat,transferret, il-
lúdque idem dominium in ſe eſſet,quia hæres * defuncti perſonam repræſentat,non vi- 20
detur errasse, ſed id quod intendebat adimpleuiſſe. Et ita omnes ſentiunt, excepto ta-
men Decio,qui non ſat firmis rationibus ab aliis deſciuit.

NAM ET SI TIBI. Adnotant hîc plerique à mandato * particulari ad ge- 21
nerale argumentari nos poſſe. Stichi enim mandatum, vt Calendario præeſſe, genera-
le fuit:nec dubitandum eſt,quin tale argumentum, quod ad tranſlationem dominij per
tineat, valuerit:alioquin non paucæ ſunt inter hoſce procuratores differentiæ: diffici-
liùs enim ex multorum ſententia cenſetur generalis reuocatus. Vnde poſt mortem ad-
huc durat [5], quod propter promiſcuum vſum, qui in exercitio mercium interuenit, in-
ductum videtur, Aliâs nec generalis quidem poſt mortem durat [6]. Item generalis inſti-
torem conſtituens,& ſe & dominum obligat:ſpecialis dominum tãtùm [7]. Qua ratione
ſunt,qui pecuniæ exactæ dominium ipſi generali procuratori quæri cenſeant [8]: cùm in
ſpeciali procuratore ſit contrà [9]: acquirit enim is cõfeſtim domino:qua de re quid ſen-
tiam,alibi teſtatus ſum [10]. Sanè hoc ex cõtextu apparet, vt dominiũ in alium per procu-
ratorem transferatur,domini voluntatẽ eo tempore ſubeſſe debere, quo transfertur [11].
Et ideo,ſi ea tunc nõ ſubſit,dominiũ non tranſit [12]. Nihil ergo prodeſt,quòd procurator
mortem domini ignorauerit:cùm enim morte ceſſet voluntas [13], transferri dominium
non poteſt [14]. Vnde & idem dicendum,ſi expreſsim reuocatũ eſſe mandatum propona-
tur. Finge ergo:mandauit quis procuratori, vt fundũ vendat & tradat: vendidit ille,ſed
antequam traderet,à domino admonitus eſt,ne id faceret,nihilominus procurator tra-
didit,an tranſlatum ſit dominium? Et conſtat non eſſe [15]. Quod de dominio verò intelli-
gendũ eſt. Cùm enim reuocatio re non integra facta ſit, tuebitur prætor emptorem in
poſſeſſione: à qua ſi ceciderit,etiam publicianã concedet [16]: quæ hoc caſu etiam aduer-
ſus ipſum dominum,contra regularem ſui naturã competet [17], vt crebrius receptũ eſt [18].

ACCIPIENTIS NON FACIES. Mandatum igitur pecuniæ
credendæ,mandantis morte finitur. Quod regulare quoque in cæteris mandatis eſt [19],
etiam ſi de iuriſdictione delegata agatur [20]. Vnde receptum eſt,iudicis dati ſententiam
poſt delegantis * mortem datam, ipſo iure nullam eſſe, ſi re integra ille defunctus ſit: 22
quod ſuprà Accurſius cenſuit. Idque, vt plerique cenſent, etiam ſi is delegatus huiu-
ſce mortis ignarus eſſet [21]. Idem quoque dicendum in eo, qui delegatus, vel ſubdele-
gatus eſt [22], finitur enim eius mandatum ſubſtituentis morte [23], dum tamen iure pro-
prio is ſubſtituerit, vt quia procurator dominus litis effectus ſit [24], vel delegatus quis
principis ſit [25]. Secùs, ſi ſubſtituat quis ex facultate ſubſtituendi ſibi à principali con-
ceſſa : tunc enim ad ſolam principis mortem adtenderemus [26]. Illud quoque conſtat,
nihil referre quod id mandatum fauorabile reſpectu perſonæ ſit, adhuc enim morte fi-
nitur : vt cùm quis cauſa remunerationis mandat donare [27]. Excipiuntur tamen † ab 25
hac regula aliqui caſus. Et in primis conſtat, fauore libertatis paternam permiſsionem
quæ mandati inſtar habet, inteſtati morte non extingui [28]. Quo exemplo idem fauore
piæ cauſæ quidam cenſuerunt [29]: quod certiſsimum eſt, cùm expreſſe poſt mortem col-
latum eſt huiuſmodi mandatum [30]. Idem in mandato, quod ad remiſsionẽ iniuriæ per-
tinet, alij cenſuerunt [31]: qui enim letaliter vulneratus tale mandatum dat, ſatis egiſſe vi
detur, vt poſt mortem quoq; impleri poſsit [32]. Alij & in mandato dotis idem ſentiunt [33]:
de quibus plurima hîc tradidêre recentiores. Sed nos de duobus tantum caſibus tracte-
mus, qui ad legis noſtræ argumentũ propius accedũt. Primus eſt, quum quis pecuniam
mutuauit, mandauitq; vt debitor eam Titio donationis cauſa redderet; ſi neſciens debi
tor mortuũ creditorem, Titio reddiderit, liberabitur: nec videbitur finitũ mãdatum [34].
quod liberationis fauor operatur. Et quia debitor factus erat pecuniæ dominus, quod
dominium per ſolutionem Titio factam tranſtulit. Secùs, ſi in mandatariũ non ſit tranſ
latum dominium [35]: quo caſu lex noſtra procedit. Addit Bartolus, ſi pecunia non ſim-
pliciter ſub ſigillo, ſed numerata procuratori tradita ſit, videri in eum tranſlatum eſſe
dominium, quam ſentẽtiam & ego ſequor, quoties actum adparet, vt aliqua vtilitas in-
terim penes procuratorem remaneat : vt quia ipſe ea vti poſsit, & ad aliquod tempus
poſsidere [36]. Alioquin, ſi ſtatim reſtituere debeat, veriſimilius eſt numerationem potiùs
à domino factam, vt ſciret, quantum ille acciperet, quàm vt in eum dominium tranſ-
ferret. Et hoc eſt quod Accurſius ait, vt ſpeciem, non vt quantitatem traditam: leges
enim ſimpliciter oſtendũt, hoc caſu dominiũ non tranſire [37]: & rurſus procuratorem, ſi
non perferat, furti teneri [38]. Nec cauillandum eſt, numeratam ibi non fuiſſe pecuniam.

Accedit

1 l.ſi.de inſtit.
2 l.ſi procurator.ij. de acq. rer.dom.
3 l.iij. §. ſabellum.de cond. cauſ.da.
4 Arg. l.ſeruũ Titij.mand.
5 d.l.ſi quis mancipiis. §.j. de inſtit.
6 l.diſpenſatorem. de ſolu. & hac l.
7 l.cuiuſcunque. §.ſi l.ſeq. de inſtito.
8 l.ſi ego.de neg.geſt.l.qui negotia mand.
9 l.qui mihi mandatum. de dona.
10 l.ſingularia.§ eod.
11 l.ij.§.pen.de donat.gloſ. clem.j.ver.teneat.de renũt.
12 Arg.l.ſi ager.de rei vẽd.
13 l.iiij.loca.
14 Sal.l.mandatum.verſ. ſecundo quæro C.mand.
15 d.l.ij.§.pen.
16 l.ſi quis prohibuerit. de Publicia.
17 Gl.§.aliæ. verb.dicit.in in fin.inſtit.de actio.
18 Felin.c.ex parte decani. de reſcript.
19 d.l.mandatum. C.mãd. clem.fin.de procur.
20 l.& quia.de iuriſd. om. iud.
21 c.ſi.§.officium. de offic. deleg. in vj.
22 capit. licet vndique. de offic.deleg.
23 Oldr.conſil.cxxv.
24 l.quod quis.C.de procur.
25 l.à iudice C.de iudic.
26 Card. clem.fin. q.xv.de procurat. Deci.l.§.prox.
27 l.ſi quidem. C.de acti. vbi Bald.
28 l.ſi pater. de man. vind.
29 c.extrã. de verb. ſignifi. verb. in eo vero caſu. in vj.
30 l.ſi verò.§.ſi l.ſeq.mãd.
31 Bald. in Spec.tit. de homi.in fin.
32 d.§.fin.
33 l.ſi ego.§.ſi res.de iu.dot.
34 l.hoc iure. §.ſi quis dederit.de donat.
35 l.ij.§.pen.de donat.
36 Argu. l.in naue.§.idem iuris.locati.
37 d.§.penult. & l.Caſsius. de ſolut.
38 l.ſi is vxori. §.Iulianus. de furt.l.ſi is qui. C.de furt.

Accedit his & verisimilitudo rei gestæ. Quorsum enim debuit dominus procuratori suo momentaneum dominium concedere[1]? quæ causa suberat, vt is dominus constitueretur[2]? An quod nuntius esset? Atqui hoc casu dominium penes dominum est, donec nuntius absenti tradiderit[3]: solet enim nudum ministerium is præstare[4]: vt meritò Fulgos. Pontan. Decius aliis dubitantibus, ipsi ita censuerint: quos & cæteri eo casu probant: quo simpliciter mandatum procuratori est, vt pecuniam deferat[5]: vel cùm pecuniam dominus non procuratori suo, sed eius, cui donatum vult, tradit[6]: Nec enim tunc agitur, vt dominium alterius quàm eius, cui donatur, sit[7]. Alter casus est, cùm id mandatur, quod necessariò dominus facere debuit: tale enim mandatum morte non reuocatur[8], licet expresse, re tamen integra, reuocari possit: vbi enim integra non esset, secùs est dicendum[9]. Nec enim nouum est, aliqua expresse reuocari posse, quæ tamen morte finita non censeantur[10]. Hincq; tradit Pomponius, si amico venditor fundi mandauerit, vt eius vacuam possessionem emptori tradat: quamuis eo mortuo, non finiri mandatum, sed dummodò hæredes non prohibeant, tradi posse[11]. Quod ego inductum censeo, quia de sola possessione transferenda agitur, quæ ex quadam nudi facti executione consistit[12]. Translatio enim dominij, licet ex instrumento traditionis prouĉiat, tamen ex præcedentis cõtractus origine censetur fieri. Quæ interpretatio, & in executoribus gratiarum apostolicarum accipitur, quamuis non ita nudi facti sint: idque speciali quadam ratione[13]. Mirum igitur non est, si mandatum iurisdictionis, quamuis munus iudicandi necessarium sit, morte tamen finiatur[14]: hoc enim nudi facti non est. Idem in mandato à tutore facto: nam & ipsum morte extinguitur[15]. Idem in mandato procuratori ad litigandum facto, quod Vlpian. tradit[16]: litigamus enim inuiti quoque. Nam distinctio[17] Bart. an necessitas sit præsa, in Pomponij responso ariolatur. Quid enim si venditor dominus ibi non fuisset? non enim cogebatur præcise tradere[18]. Quid in Vlpiani responso, si reus præsens congruo loco & tempore in ius vocatus est? nónne litigare, litémq; contestari præcisè cogitur[19]? Vnde censeo concludendum, mandatũ facti executiuum, & præcedentis contractus necessitate iniunctum, morte non reuocari[20]. Secùs, si iuris misturam habeat[21]. Et hæc quidem vtcunque dici, defendendo communem in Pomponij responso intellectum, possunt[22]. Verùm ego eum non in procuratore loqui, sed in amico magis crediderim: quo nomine negotiorũ gestor solet appellari[23]. Scire enim debemus eum, cui res est vendita, si absque voluntate venditoris possessionem accipiat, prædonem esse[24]. Si verò absque vitio accipiat, secùs esse[25]. Pone igitur: Aliquis procurator, cuius mandatum morte finitum erat: vel, quod magis quadrat literæ, negotiorum gestor ipsius venditoris tradidit rem emptori, an censebitur ille absq; vitio habere? Et satis excusari vitium videretur: quia fecit hic amicus, quod venditor facere debuit[26]. Vnde meritò censuit Iurisconsultus valere traditionem, dum tamen voluntas aliqua domini argui possit: quod duobus casibus est. Primus cùm dominus viuit, & eius amicus tradit, non est verisimile absque eius voluntate traditũ esse[27]. Idem si mortuus sit, sed gestor ignoret. Bona enim eius fides facit, vt emptor absq; vitio rem habere dicatur[28]: nec prædo sit[29]. Secundus, si hæredes scientes rem tradi non prohibeant[30]. Quamuis enim mors domini manifesta sit, tamen patientia hæredum sufficit,
24 vt possessio rectè tradita esse videatur[31]: quia lex * voluntatem solam requirit[32]: quæ ex patientia satis colligitur, saltem quod ad vitij excusationem attinet[33]. Quòd si gestor sciat defunctum dominum, tunc nullus est color, vnde mortuus consentire fingi possit: tali ergo casu non valeret traditio. Idque etiam, si adhuc hæreditas adita non esset, Sicut nec valeret post aditam hæreditatem, hæredibus reclamantibus[34]. Hinc apparet Bald. sententiam[35], qui si possessio vacet, ab emptore apprændi posse ait[36], non procedere: cùm ex ea causa vacet, quia hæreditas non sit adhuc adita[37]: idq; propter spem futuræ aditionis. Solùm erit igitur illi locus, cùm ideo vacat, vt emptori possessor gratificetur[38]. Sed nunquid ea traditione ab amico facta, transferatur dominium? Et iura satis ostendunt, exceptionem potiùs competere[39], vel etiam publicani edicti auxilium[40]. Vnde colligitur, faciliùs transferri possessionem, quàm verum dominium posse[41].

PIGNORA TENERI. Hinc adparet, nec naturaliter quidem eum qui accepit teneri, quatenus creditæ pecuniæ dominium translatum non est, alioquin obligationi naturali accedere potuissent pignora[42]. Nec enim tradẽdo pecuniam hoc inter partes actum est, vt aliqua obligatio, excepto mutui nexu, nasceretur. Vnde tanquam consensus desit, naturalis nulla subest[43]: quod Bald. & Ias. tradiderunt. Putarim tamen petentibus pignora debitoribus Stichum eis de facto restituere non debere, nisi & ipsi pecunias acceptas reddant[44]: idque tacito quodam reconuentionis iure[45]: non
25 enim eorum fidem temerè sequi debuit[46]. Sed † quæritur hîc, cùm mutuum non teneat qualiter ergo cohæredibus prouidebitur? Et si pecunia extat, non est dubium vendicari posse

1 l.fin. in fin. C. de bon. quæ liber.
2 l.nunquam nuda. de acq. rer. dom.
3 l. qui absenti. de acq. poss.
4 l. qui autem in fi. de constit. pecun. vbi Bart.
5 Bart. l. si procuratori. de cond. ob caus.
6 l. qui mihi donatum. de donat.
7 l. si ego. de nego. gest.
8 l fundi de acq. poss.
9 l. j. §. si quis rem meam. de excep. rei vẽd. d. l. si quis prohibuerit.
10 l. si pater. de manu. vin. l. iudicium soluitur. de iud.
11 d. l. fundi.
12 l. fistulas. §. j. de contrah. emp. Bart. l. j. §. fuit quæsitũ. ad Trebel. dixi l. in l. singularia.
13 cap. super gratia. de offi. deleg. in vj.
14 d. l. & quia. de iurisdict. omn. iud.
15 l. si per epistolam. de acquit. hæred. d. clem. fin. de procur.
16 l. si fundus. de procur.
17 Bart. d. l. j. §. pen.
18 l. j. de act. empti. not. §. l. certi condictio. in princ.
19 l. quoties. in prin. de noxa. Alexand. l. si finita. §. Iulianus. de damno infe.
20 d. l. fundi.
21 d. l. si defunctus. cũ sim.
22 d. l. fundi.
23 l. tutori. C. de neg. gest. l. si pupilli. §. sed si ego. vbi Bart. de neg. gest.
24 l. si ex stipulatione. de acquir. possess. l. nec ex vera. eod. tit.
25 l. j. §. fi. de excep. rei vẽd.
26 l. soluenda. de neg. gest. l. si procuratorẽ. §. pen. mãd.
27 Arg. l. sciẽdum. de vsur. l. ij. si per vim.
28 l. pen. pro legato. iuncta glos. l. Titio fundus. de cõd. & demonst.
29 l. nemo prędo. de reg. iu.
30 l. ij. C. de acq. possess.
31 l. si à te. si serui. vend.
32 d. l. si ex stipulatione.
33 l. ij. § fin. solut. matr.
34 l. sed interim. §. si vxor. j. de don. int. vir.
35 l. fin. v. quæst. C. de edict. diui. Ad tollen.
36 d. l. fistulas. §. j.
37 l. cùm hæredes. de acq. possess.
38 d. l. fistulas. §. j.
39 d. l. in fin.
40 d. l. si quis prohibuerit.
41 l. mandatum distrahendorum. mand.
42 l. per retentionem. C. de vsur.
43 l. Stichum. §. naturalis. de solut.
44 l. si cùm aurum. in fi. de sol. l. si non sortem. § si consum. de condict. indeb.
45 l. penu. de sent. quæ pro eo.
46 Arg. l. si solutum ad fi. de solut.

posse[1]: si verò consumpta est, conciliabitur Sticho mutuum[2]: quam actionem, ne cum
aliena iactura fiat locupletior, ab eo condicent cohæredes[3]: idque Bar. probat. Sed ego
non video, quomodo conciliari Sticho mutuum possit, qui nomine suo nō mutuauit: &
cùm crederet se seruum, nec ex secundaria quidem (vt vocant) actione egit, vt domino
ratū non habente, sibi actio quæreretur: quod in libero diuersum est, qui ex propria per-
sona quærere potest[4]. Ampliùs idem Bart. censuit, posse cohęredes id mutuum defuncti
nomine contractum approbare[5], ratihabitionéq; ipsis conciliari[6]. Idq; siue consumpta
sit pecunia, siue id minus. Quæ sententia, vt Fulgo. & Cast. tradiderunt, aduersus men-
tem Iurisconś. est, qui simpliciter negat hanc pecuniam vt creditā à cohæredibus peti
posse. Cuius rei ratio videtur, quia cùm Stichus pecuniam pro portione cohæredum
tradendo errauerit, dominiū transferre non potuit, cùm & illud non haberet[7]: & ideo
frustra hæredes ratam haberent traditionē: quæ nulla fuit[8]. Et hoc in credente: in pro-
curatore enim exigente secùs est[9]: quia par non est liberationis & obligationis causa,
vt hîc dicitur, quod & suprà declaraui[10]. Quare ego crediderim, Sticho ipsi cùm suo no-
mine non contraxerit, ex hoc contractu nihil supra portionem suam acquiri[11], & cùm
bona fide crediderit, nihilque apud se habeat, nihil eum præstare debere[12]: sed simplici-
ter cohæredes aduersus debitores qui consumpserunt condicere sine causa posse, quia
res sua ad eos peruenit. Si verò illi iam Sticho ipsi restituissent, ab eo condicendum
esse[13]: quæ condictio cum negotiorum gestorum actione concurrit[14].

INVTILITER. Stipulatio ergo * in mortui personā collata, est nulla[15]; 26
nam (vt infrà probabitur) eius quod non est, nullæ sunt qualitates[16]. Si enim in rerum
natura dominus non est, acquiri ei nihil potest[17]: quia accidentia absque substātia, seu
(vt isti vocant) subiecto esse non possunt[18]. Hinc est quòd * mortuus condemnari non 27
potest[19], Vnde & dignitate aliqua, puta doctorali, insigniri non potest[20]. Sic & mortuo
legari non potest: imò tale legatum pro non scripto est[21]. Qua ratione & priuilegiū ali-
cui tanquam viuenti concessum, mortuo nō competit[22]: vt appareat nihil referre, quod
actus fauorabilis sit. Si ergo sententia absolutoria in fauorē mortui lata sit, adhuc non
valebit[23]: quod Castr. Alexand. Ias. hîc tradiderunt. Fauore tamen libertatis actus in
persona mortui conceptus, quadamtenus sustinetur[24]. Et decretum de mortuo tanquam
de absente factum, eodem modo in personam hæredis transfertur, & valet[25]. Sed hæc
longiùs à materia nostra recedunt. Illud propiùs vrget, quod alibi non semel traditum
est, nihil referre, an seruus nominatim domino suo stipuletur, an sibi, an impersonali-
ter[26], & tamen hîc manifesta constituitur differentia. Sed respondeo, cùm dominus vi-
uit, nullam esse differentiam: sed eo mortuo, esse: nō enim potest quis mortuo stipulari.
Vnde si seruus simpliciter sibi stipulatus est, fit interpretatio, vt actus sustineatur[27],
perindéque habetur, ac si hæreditati iacenti stipulatus esset.

HAEREDITATI. Iacenti: sic enim * propriè hæreditas intelligitur[28], 28
quod pluribus quæstionibus Iason hîc præter argumentum prosequitur. Dixerit ali-
quis: Quomodo hîc iacuit hæreditas, cùm seruus necessarius hæres institutus esset[29]?
Sed Doct. respondent, extraneos † quoque illi cohæredes additos fuisse, quo casu extra- 29
neorum respectu hæreditas iacere dici potest: respectu autem suæ portionis non iacet,
vt omnes tradiderunt, quia datione cohæredis non tollitur instituti serui necessitas[30].
Videtur enim testator ita voluisse, quia id sibi fauorabilius est, nisi expressè aliud appa-
reat[31]. In suis verò, datione cohæredis vel substituti, tollitur ea necessitas[32]: quia fauo-
rabilior fit pro eis interpretatio. Videtúrq; testator voluntatem suā secundum prætoris
beneficiū accōmodare, qui eis abstinendi ius concessit[33]. Sed rursus dubitatur, quomo-
do acquirit hîc seruus hæreditati iacenti, cùm ab ea non possideatur? Nec enim † hæ- 30
reditas animum possidendi habet[34]: ipséque non seruus, sed liber ex testamento fit.
Verùm huic argumento ex mente Africani ipsius respondetur, quòd cùm hæreditas sit
ius, quod loco defuncti successit: sicut defunctus seruum possidebat, ita hæreditas non
quidem verè, sed iuris interpretatione, loco bonæ fidei possessoris est[35]: & ideo ex facto
non solùm serui acquirit, sed etiam liberi hominis, qui bona fide seruiat[36].

SI SCIERINT. Quid ergo erit hoc casu? Finge mutuasse Stichum pe-
cuniam, stipulatúmq; eam sibi dari: quo remedio consuletur cohæredibus, qui Stichum
sciebant seruum suum non esse? Et respectu suæ partis non est dubium, quin Stichus re-
ctè agat[37]: licet Accursius senserit, vtilem ex stipulatu tantùm ei dari: quia in animo
non habebat, vt sibi acquireret[38], Sed ego etiam directam competere crediderim, cùm
ignoranti * ex re sua directò quæri possit[39]. Verum difficultas † in aliis portionibus 31
est, & si pecunia extet, non est dubium vendicari eam à cohæredibus posse[40]. Si verò 32
consumpta sit, tunc magna est inter Doctores altercatio. Bartolus posse hęredes in sub-
sidium re non extante ratam habere stipulationem sensit[41]: ideóque agi ex stipulatu
ab eis

1 l. rogasti §. fin. l. eod.
2 l. si absenti. C. eod.
3 l. si me & Titium. l. eod.
4 Bal. d. l. si absenti. ij. opp.
5 l. si tiar. §. si procuratori. rem ratam hab.
6 Arg. d. l. si absenti.
7 d. l. si procurator. ij. de acquir. rer. dom.
8 l. obseruare. in fin. de off. procons.
9 d. l. si procuratori.
10 [illegible] verfic. neque enim.
11 l. si mihi & Titio. de ver. [illegible]
12 l. nec vllam. §. fin. de petit. hæred.
13 d. l. si me & Titium.
14 l. si eum seruum. vbi gl. l. eod.
15 l. si seruus communis. §. si seru' capto. de stip. seruo.
16 l. si seruum mihi. §. 1. de act. empt.
17 Arg. l. Pomponius. ff. de acquir. poss.
18 Gla. l. i. arbiter. in fin. de probat. Bart. l. ij. de vsufructu.
19 l. in summa. in fin. de re. iur. l. pen. quæ sent. sine app.
20 Abb. capit. à nobis. ij. de sent. excomm.
21 l. 1. §. 1. de cad. toll.
22 l. Neratius. de reg. iur.
23 Arg. l. furioso. de re iud.
24 l. cùm vero. §. pro non scripto. de fideicōmis. liber.
25 l. cū quasi. in prin. eo. tit.
26 l. siue. de stip. seruo.
27 l. quoties. de verb. obl.
28 l. nihil aliud. de ver. obl.
29 l. cùm hæreditas. C. de pos.
30 l. ex parte. de acq. hære.
31 l. cùm seruus. vbi Bart. de con. & inst.
32 Bal. l. hic iij. oppo. Decl. iiij. notab. in princ.
33 §. sed iis permittit. de hæredum qual.
34 l. 3. §. Scæuola. si quis testa. lib.
35 l. geri. de acq. hæred.
36 l. qui bona. l. homo lib. de acquir. rer. dom.
37 d. l. si mihi & Titio.
38 Glos. ver. habent. in vlt. part.
39 l. certi. §. si numos. l. eo.
40 d. l. rogasti. §. fin.
41 d. l. si sine. §. si procuratori.

ab eis posse. Quæ sententia cum textus nostri verbis non conuenit: hic enim docuit Africanus, nullam cohæredibus ex stipulatu actionem competere. At subaudire, rarum non habentibus, irreligiosum temerariúmq; est. Tractandæ certè sunt leges nostræ reuerentiùs. Idem subiicit: Si ratam habere nolit, Sticho stipulatori actionem ad totum competere: sed condictione sine causa cogi posse vt cedat [1]. Sed nec hoc ego suprà probaui: quoniam Stichus, qui seruum se credebat, non potest videri egisse, vt aliquo casu sibi quęreret. Et licet pro portione sua sustineatur cõtractus [2], pro portione tamen aliorum secùs est: cùm id non actum sit, vt sibi acquirat [3]. Et ideo lex, quæ quicquid homo bona fide possessus, possessori non acquirit, sibi acquirere ait [4], intelligitur dum saltem secundaria ex intentione id agat, vt sibi acquirat [5]: idque cùm de rei alienæ numeratione agitur: quæ coniectura in casu nostro accipi non potest. Sequitur ergo, vt hi cohæredes ex stipulatione quidem actionem nullam habeant, nec directam, nec cessam: vt lex nostra manifestè innuit, cùm eis stipulari Stichus nec voluerit, nec potuerit [6]: sed in subsidium condicere à debitoribus possint, quia res sua sine causa ad eos peruenit [7]: quod & suprà censui.

IDEM RESPONDERI. Quid illo casu, cùm hæreditas non est adita? Ex-
33 plosus enim est Balduini Odofrediq; intellectus. Adnotántq; hinc Doctores, †necessarios hæredes, puta seruos, pręsumi ea quę testamento continentur ignorare, cùm inuiti & inscij efficiantur hæredes. Quod & in suis dicendum, qui non solum ex testamento, vt necessarij, sed etiam intestato succedunt [8]. Nec obstat quòd quilibet præsumatur res familiarium scire [9]: quia hoc ad iura sanguinis, qualitatémque personarum refertur, non ad testamenta, huiusmodique momentanea facta, quæ extrinsecus contingere solent [10]. Non procedit tamen hæc conclusio, quoties confiterentur filij, se esse hæredes ex testamento: præsumerentur enim habuisse eorum quæ tabulis continentur, vt Bar. censuit, sciẽtiam [11]: nec enim verisimile est, voluisse eos oneribus hæreditariis inuolui, nisi diligenter perspecto testamẽto [12]. Vnde quamuis immiscere se etiam ante apertas tabulas potuerint [13]: quamuis aliunde quàm ex lectione testamenti se scriptos hæredes fortè intellexerint, puta ex fama, vel notarij adseueratione [14]: tamen non est verisimile hoc fuisse contentos, sed vlterius tabulas voluisse inspicere [15]. Quod in necessario tantùm hærede non est, vt hîc dicitur, qui velit nolit, hæres est, nec vllum abstinendi beneficium habet. Hincq; apparet [16] Pontani, Iasonis, Decij argumenta non multum Bart. sententiæ, quæ cõmuniter approbata est, obstare. Negari tamen non potest, quin status hîc omnis coniecturalis sit, in quo aliâs [17] ex regula cõmuni sic duxi constituendum, vt testamenti ignorãtia regulariter pręsumeretur [18]. Falleremur tamen hanc regulam imitantes, quoties aliquibus ex probabilibus coniecturis aliud indicaretur [19]: vt in suprascripto casu, cùm filius se ex testamento hæredem esse asseruisset. Quod generaliter in extraneis procedit, qui non nisi ex testamento hęredes fieri possunt [20]: vt si aliqua legata ex ipso testamento soluisset [21], vt si penes se testamentum habuisset [22], quis credat cautum hominem non legisse perpendisséque? quod Abbas & Deci. responderunt [23]. Vt si appareat, diuisiones iuxta id quod testator præscripserat, ad vnguem obseruatas, quis non credat præuisum titulum [24]? Quid rursus, si filius vnà cum patre, quo tempore testamentum ille condidit, commorabatur, palámque confectas tabulas proponatur, nónne saltem præsumetur, sciuisse in genere factum testamentum? quod Baldus Aretinúsq; tradiderunt [25]. Particularis verò certiórque dispositio, nun tam facilè agnita præsumeretur, quod idem Baldus respondit [26]. Qui & hoc adiecit, ex fama publica idem quoque præsumi posse: quæ si de particularibus quoque dispositionibus inualuerit, etiam eorum notitiam arguet [27]: quod & Bartolus sensisse videtur [28]. Cæterùm cùm omnis hæc materia à coniecturis pendeat, contraria quandoque ratione ab illis recedemus, & faciliter regulæ adhærebimus, vt adhuc ignorantia præsumatur [29]. Quid enim si constaret tabulas testamenti apertas non fuisse [30]? ante aperturam enim scientia non præsumitur. Quid si probaretur, hæredem adsertionem alicuius secutum, adfirmasse ex testamento se hæredem esse [31]? Quid si ex ipsa assertione depræderetur error [32]? vt quia dixisset, se ex semisse hæredem, & prolatis tabulis ostenderetur solo in triente esse scriptus [33]. Quid si qualitas personæ hoc suaderet, vt quia tempore aditæ hæreditatis pupillus, & quidem infantiæ proximus esset, & solius tutoris auctoritatem sequutus adiisset [34]? Quid si mulier, rusticus, idiotáve alius id asseruisset, maximáque læsio argueretur? Respondit enim Angelus, tum quoque præsumi ignorantiam [35]. Quæ sententia ita generaliter vera non est [36]. Si tamen aliquam verisimilem erroris causam allegent, & ita iurent, satis putauerim defendi Angeli responsum posse [37].

INVICEM BONA FIDE. Hinc adnotant doctores: Si plures

1 l. quamuis. C. eo.
2 d. l. homo liber. §. fin.
3 l. non omnis. ff. eo.
4 d. l. homo liber. in fin.
5 Bal. d. l. si absenti in 3. opp.
6 §. alteri. Instit. de inutil. stip. l. multũ. in fin. C. si quis alteri.
7 d. l. si me & Titium.
8 §. j. de hæred. qual.
9 l. of. tui. vnde cogna.
10 Doct. d. l. j. ff. eo.
11 Bart. l. qui Romæ. §. duo fratres. iij. quæst. de verb.
12 l. non est ferendus. de transactio.
13 l. j. §. In nouissimo. C. de cadu. toll.
14 l. cum quidam. §. quod dicitur. de acqui. hæred.
15 Bald. consi. ccccxij. Ioan. lib. 1 j. Dec. consi. cclxxxvij.
16 Roma consi. ccccij.
17 d. §. duo fratres. quæst. iij.
18 c. præsumitur. de regul. iur. in vj.
19 l. cùm de indebito. de probat.
20 l. sed si de sui. de acquir. hæredit.
21 d. l. non est ferendus. et l. de his. de transact.
22 argu. auth. & qui semel. C. de probat.
23 Abb. consil. xviij. in ij. Deci. cclxvij.
24 l. quædam. de rei vend.
25 Bald. consil. ccccxcij anno. in j. vol. Aretin. d. §. duo fratres.
26 Bald. consi. ccxcv. Perrus in iij.
27 glos. l. tutor petitus. C. de periculo tut.
28 d. §. duo fratres.
29 glo. & Bart. l. fi. in prin. quod met. caus.
30 l. j. §. j. quemadmodum testamen. aper.
31 l. si quis affirmauerit. de dolo.
32 l. si post. C. de iur. & fact. ignor.
33 argu. consil. xcij. Alex. & Ias. d. §. duo fratres. q. iiij.
34 argu. l. excipiuntur. ad Syllan. Bart. d. q. iiij.
35 Angel. d. consil. xcij.
36 Paul. Castr. d. l. de his. de transact. Alex. & Ias. d. q. iiij.
37 c. si. extrà. qui matr. accusare poss. Felin. c. quosdam. de præsumpt.

socij†negotientur in diuersis locis,ad communem vtilitatem,præposito inuicem vide- 34
ri, [1],& ideo quemlibet in solidum obligari [2]. Idem si in eodem loco,sed diuerso negotij genere. Satis enim est esse socios, & communi ex vtilitate agere [3]. Idem etiam si in eodem negotio se exerceant, sed alternis vicibus: vt quia vno absente,alter nihilominus pro solido rem tractet, vt Paul. Castr. ait:quod solent argentarij, & plerique alij negotiatores facere [4]. Alioquin saluis supra scriptis casibus,socij isti solùm in viriles portiones tenerentur [5],quia inuicem præpositi non censerentur [6].

1 l.sed si hac.§.pen.versic.si liberta.de in ius voc.l.traditio. in fi. de acqui.rer.dom.
2 Arg.l.iura C.de fabricen. libro 11.
3 d.l.si tamẽ.de exercit.vbi Bar.& in l.eandem.q.vij.de duob.reis.
4 l. si vnus. in princ.de pactis.vbi Paul.Cast.
5 l.si.§ si plures.naut.caup. c.constitutus. de relig. domi.vbi Abb.
6 d. l. si tamen. §. respon. Alex.consi.1k.in vij.

SVMMAE.

1 ¶ L. Si ego. explicari. 4. 8. 19. Emendari. 29.
2 Reum, soluente reliquum fideiussori exami.
3 Fideiussore non soluendo,conuento reum liberari.
6 Fideiussorem variè accipi, & dici.
7 Fideiussoris beneficium.
9 Possit, verbi acceptio varia.
10 Fideiussore beneficium adiuuante excutiẽdus adhuc reus. ex causis diuersum. 11.
13 Excutiendi ante fideiussorem heredes, nisi ex causa.
15 L. Si ego. & l. decem. conciliari.
16 Soluendo quem esse variè dignosci.
17 Excussionis beneficium fideiussori plerunque negari: concedi tamen ex causis.

LEX Vltima.

S I EGO DECEM. Cùm à Titio decem stipulatus essem, deinde Seius mihi promisit, quicquid minùs ab ipso Titio consequi possem:quæritur de huius obligationis natura. Et respondit Celsus,ad duo esse aduertendum. Primum, † quòd ex sola petitione Titio facta 1
non liberatur Seius [7]: promissionis enim verba, ménsque contrahentium hoc non patiuntur. Cùm enim Seius promiserit, quantò minus potero exigere:ergo non ad petitionem,sed ad exactionem attendendum est: vt ita demum liberetur,si Titius iudicatum fecerit,id est,solida decem soluerit [8]:alioquin elusoria esset hæc promissio. Vt enim sciamus,quantùm sit quod Titius facere non potest,& sic vt conditio, sub qua Seius obligatus est, eueniat,oportet discussionem prius fieri, & sic petitionem intendi [9]. At facta ea petitione,si Seius liberaretur,inutilis semper esset ralis promissio:quę interpretatio accipienda non est.Secundum†est,quod subiicit Cel 2
sus [10]. Finge, (vt suprà dictum est,) condemnatum fuisse Titium, vt ea decem solueret: illum verò iudicatum non fecisse, sed sola quinque soluisse: quia supra eam summam nihil habebat:quapropter ego cum Seio experiri cœpi, & litem eũ eo contestatus sum, reliquáque quinque petij: quia eo tempore ea soluendo Titius non erat [11]: an possim amplius regressum eius summæ nomine contra Titium habere? Et respondet Celsus, non posse [12]. Et si ea quinque à Seio exacta proponantur, tolerabilis hæc esset decisio, Non enim æquum fuit, vt bis idem ego consequerer: nec admitteretur mea allegatio, si dicerem, à Seio me industria mea exegisse. Et licet Seius eam pecuniam non tanquam fideiussor soluerit,sed solùm ex conditionis euentu,quo casu vtrinque deberi potest [13]:tamen videtur contemplatione ipsius Titij soluisse:quod conditionis adiectio satis ostendit. Et ideo,si Titius soluendo effectus sit, putarim posse Seium ab ipso actione negotiorum gestorum illa quinque repetere. Sequórque ipse hunc intellectum, quem non pauci veteres probauerunt. Nullam enim diuinationem continet, nisi quòd cùm lex inquit,Si cum Seio egero,intelligitur cum effectu:id est,& exegero. Qui modus loquendi in iure nostro insolens non est, præsertim cùm verisimile sit, hoc in casu actorem obtinuisse,cùm bonam causam haberet [14]. Sed quid,†si egero quidem, verùm re- 3
pererim Seium quoque soluendo non esse, an adhuc idem erit, vt reuerti aduersus Titium nequeam? Et Azo censuit idem esse [15]:contrà Ioan. & Bat. & recentiores pleriq;. Non subest enim ratio, vt ego qui ex necessitate, quia à Titio consequi solidum non poteram,aduersus Seium egi,videar ipsum Titium liberasse [16],vel pactum non petendi illi fecisse [17]. Sed tamen, (vt Fulg. inquit,) verba contextus nostri pro Azone sunt. Et cùm noua persona interuenerit,quæ debitum Titij soluturam se promisit, videtur hoc iure nouationem factam [18]. Cùm enim solutio à Seio facta, Titium liberaret:ergo hoc casu & promissio,cuius conditio euenit, iámque priore obligatione vtilior esse incipit, cùm eius periculum præstet: verisimiléque sit inanem ob debitoris inopiam actionem facilius remissam atque nouatam [19]. Quam sententiam & ego aliis rationibus sequor. Id enim actum esse credibile est,cùm Seius fideiussor non fuerit,sed subsidiarius repromissor:vnde id satis actum arguitur, ne eodem tempore vterq; conueniri posset [20]. Sed postquàm ad subsidium deuentum esset,amplius nullus daretur regressus [21]. Cui consequens est,quod traditum est:Si pendente cum Seio lite,effectus sit Titius soluendo,non tamen Seium liberari [22]:quia per euentum conditionis,litísque contestationem,quam præcisè lex nostra perpendit, quæsitum est ius irreuocabile creditori [23], vt Bald. Paul. Castr,

7 l.bona fides.de reg.iur.
8 Glo.l.si decem. de solut.
9 Arg.l.iij §.penul. de tab. exhiben. l. si quis rem. de arbitr.
10 l.si quis locuples.in fin. de manu.test.
11 l.soluendo.de neg.gest.
12 Iac. Dyn. Mart Syllima. Cyn. Alber.Paulus Cast.
13 Glo. l. 13. §. si tamen.de verb.oblig.
14 l.Herennius.§.Coia.de euict.
15 Arg.l.liberum. C. de fideiuss. l. surer.§.pen.ff.e.tit.
16 l.reos.C.de fideiuss.
17 Arg.l.rem legatam. de alim.lega.
18 §.preterea.quibus mod. tolli.oblig.instit.
19 l.eum qui ita. §. pen.de verb.oblig.
20 l.3.C.de conue.fisci deb. lib.x.
21 Argu.l.promittendo. §. pen.de iur.dot.
22 l.pen.in fi.qui satisd.
23 Arg.l.in personam.in fi. de pact.

Cast.itémq; Decius censuerunt:quorum sententia aduersus Alex.crebriùs hoc in casu est recepta. Et si nouationem litis contestatione fieri censeamus, omni scrupulo careret: nihique id fit verisimile, tum propter legis nostræ verba, quæ Alexan.violat:tum etiam quia sicut si ex postfacto Seius pro Titio volente creditore iudicium suscepisset, soluturúmq; se promisisset,fieret nouatio [1],& id quidem post Iustiniani legem [2].Eadem ratione idem dicere debemus,cùm à principio id actum est,vt in legis nostræ exemplo. Nec me mouet,quod exceptio dilatoria, quæ post litem contestatam emergat,opponi adhuc possit [3]: quia id verum,nisi nouatio iam per contestationem inducta,tolleretur.

4 Sicque ego generaliter legem nostram intelligi posse existimauerim. Certè † intellectum Ioannis, quem pleriq; post Bartolum sequuntur, nullo modo probare possum:secundum quem vox hæc, Tantò minùs, hic expresse ad dictionem, Quantumcunque minùs,relata, nullam tamen negationis vim habet, sed materialiter ponitur: cuius rei nullum extat (quod ego sciam) apud Latinè loquentes exemplum. Et licet Accursius pro Azonis intellectu negatiuam subaudire ipse videatur, tamẽ non indigebat hac defensione Azo:quia illa dictio, Minùs,satis negationis ex sui proprietate continet [4].Nec me mouet communis ratio, tãquam ego necessitate quadam à Seio petam,& ideo non sit credendum,me Titium liberasse.Respondeo enim, imputãdum esse mihi,qui Seium non in simplicem fideiussorem, sed in subsidiarium & conditionalem acceperim. No-

5 natio * enim hæc non ex sola contestatione,sed habito quoq; ad conuentionem respectu inducitur. Adde quòd cùm suprà censuerim quicquid mihi Seius soluerit, Titium ei restituere negotiorum gestórum vel mandati actione compelli [5]:consequens est,non posse dici,Seium soluendo non esse,quatenus in bonis eam actionem habeat,quæ locuplete effecto Titio,inanis non est [6].

6 STIPVLER A SEIO. Sed † an hic Seius,qui hac verborum forma promisit,propriè fideiussor dicetur? Et Aretinus Iasónq; aiunt, non esse,sed potiùs conditionalem promissorem dici [7]: vnde & promissor indemnitatis appellari posset [8], vel vt Picus innuit, rei promissor subsidiarius: fideiussor enim obligationi principalis accedit [9],eandémq; rem respectu summæ suæ promittit [10].At hic Seius eiusdem rei debitor non est [11]. Contrà Decius esse propriè fideiussorẽ mauult, quia lex sic eum appellat [12], imò maximè hac causa accipiuntur fideiussores, vt ab eis exigatur, quanto minus à principali, qui facultatibus lapsus sit,exigi poterit [13]. Alioquin hodie nemo esset fide-

7 iussor, qui beneficio excusionis non renuntiasset:cùm lege † Iustiniani,id beneficium fideiussoribus generaliter indultum sit [14], vt non teneantur nisi quanto minus exigere à principali creditor potest. Ego, cùm fideiussor etiam in casum incerti accipi possit, sententiam hanc Decij probo [15]:nisi cùm constaret,Seium hunc contemplatione Titij non promisisse:tunc enim alia opinio verior esset, quoniam magis sponsori id accederet,quàm fideiussori [16].

8 POSSIM. Cùm † verbum istud tractum habeat,videretur ad futurum quandocunq; tempus referri [17].Sed tamen aliter receptum est:debet enim in præsentia agere: alioquin si cessauerit,Titiúsq; factus sit nõ soluendo,ipsi Seio non imputabitur [18]:quod hodie generaliter in quolibet fideiussore cõcedendum videretur, cùm beneficium excussionis habeat [19]: quo casu instar huius subsidiarij ad promissoris redactus videtur: quod Alexand. hic censuit,& ferè receptius est, quibusdam tamen reclamantibus [20], tanquam verba promissionis à subsidiario huc concepta, satis hanc interpretationem recipiant: beneficium verò legis [21], adeò damnosum creditori esse non debeat. Nam

9 hæc dictio, Possit, † hac in subsidiaria promissione intelligitur cessante omni negligentia & culpa, vt Paul.Castren.interpretatur [22]. Cuius interpretationis ea est ratio, quia conditio hæc sub qua promissum est, in potestate creditoris videtur: & ideo cùm primum potest, adimpleri debet [23]. Sed & verbum, Potest,ad creditorem relatum,non de simplici potentia,sed quę actui proxima sit,intelligi debet [24]:quæ rationes in beneficio legis cessant, Non enim propter tale beneficium conditionaliter tantùm obligatus fideiussor censetur, imò à principio obligatio actióque erga ipsum oritur, cuius effectus non adeò faciliter debet impediri. Sed quid si verba cõditionis aliter concepta essent? vt quia Seius promisisset,si Titius non soluerit. Et hæc stipulatio à superiore distat:quia superior intelligitur, si Titius non soluerit,quia non possit:hæc propter verba generalia,intelligitur etiam,quia nolit [25]. Et ideo cùm primùm interpellatus reus non soluit, fideiussor tenebitur [26].

NON LIBERABITVR SEIVS. Et meritò, quia huiusmodi petitio implet conditionem sequentis actionis:cùm Seius ex verbis contractus non teneatur, nisi

10 quatenus Titius conuentus facere non potest [27].Sed finge † Titium renuntiasse omni beneficio fideiussoribus competenti,an adhuc necessaria erit excussio? Et Ang. Alex.

1 l. delegare. de nouat. Bal. & Paul.Castr. l. ij.C.de pact.
2 l.solutionem. vbi Bar.de solutio.
3 l.ij.C. de consor. eius lit. c.insinuante. de offi. deleg.
4 l.minus.de verbo.signi.l. illud.§.j.de tribut.
5 d.l.soluendo. & l.si mandato.§.si in iudicio.mand.
6 l.bonorum.in fi.de verb. sign.
7 l.decem.de verb.oblig.
8 d. l. j. C.de conueni. fisc. deb.lib.x.
9 Gl. authen.de fideiuss.in prin.
10 l.v.§.fatis.de verb.obli.
11 d.l.decem.
12 l. fideiussor obligari. §. fi.l.si fideiussores in id.de fideiuss.
13 §.fi.de replic.
14 Auth.præsente. C.de fideiussoribus.
15 l.penul.de fid.tut.
16 Glo.d.auth.de fideiuss.
17 l.si ita quis.de leg.ij.
18 d.l.fideiussores.
19 d.authen.præsente.
20 Imol.l.si fideiussor creditori.de fideiuss.
21 Authen. præsente. de fideiuss.C.
22 Arg.l.periculum.ff.eo.
23 l.hæc cõditio ij.de cond. & demon.
24 l.ij.§.si quis sic acceperit.de statuliberis.Bar.l.j.de iniust.rup.
25 l.si duo.§ fin. de consti. pec.vbi Bar.
26 d. l. fideiussor obligari. in fin.
27 d.l.decem.

Ias. existimauerunt necessariam esse. quod & in promissore indemnitatis receptũ est [1]:
verba enim quibus se obligauit Seius, hanc conditionem habent, vt prius Titius conueniatur. Hæc ergo excussio non ex beneficio legis Seio cõpetit, sed ex suo contractu,
vnde non est credendum ei voluisse renuntiare [2], & quod actum est incontinenti corrigere [3]. Et ideo idem putarem etiam si renuntiatum proponeretur omni legum auxilio,
vt Iaso. & Dec. rectè hoc casu sentiunt: hæc enim non legis, sed ipsius Seij prouisio fuit.
Vnde in obligationibus legalibus aliud esset [4]. Hincque etiam consequens est, vt nihil
intersit, an cum iuramento Seius promiserit: non enim ante conditionis euentum vlla
est iurisiurandi vis [5]. Conditio autem prædicta non euenit, nisi conuento prius principali [6]. In primis † tamen perpendenda sunt conditionis verba: quæ talia esse possent, vt 11
excussioni locum non relinquerent. Exempli gratia: Cùm promissio facta est, si principalis non soluerit [7], vel si principalis deficeret [8]: tũc enim sola interpellatio principali
facta sufficeret, vt conditio fideiussoriæ obligationis eueniret [9]. Quòd si iuramentum
accessisset, nec interpellatio quidem necessaria videtur: quia à iuramento stipulari fideiussor debet, vt ipse perquirat, num conditio euenerit [10].

NEQVICQVAM. Id est, frustrà. Si enim, conuento Titio, ad Seium regredi
non possem, elusoria esset huiusmodi promissio: cùm Seius non teneatur, nisi excusso
prius Titio: idque vel verè, vel iuris interpretatione: vt quia euidentissimè Titius soluendo non esset. Hinc adnotant pleriq;, * verba contractuũ sic accipienda esse, ne illu- 12
soria sint: debet enim talis interpretatio in dubiis casibus adsumi. Quòd si verba clara
sint, secùs est [11]: maximè si & mens obligantis se, talis ex probabilibus coniecturis præsumatur [12]. Sed hac de re dicendum est, vt in libro de verb. signifi. 2. latiùs docui.

FECERIT TITIVS. Quid, si is † mortuus sit, an excutiendi erunt hæredes? 13
Et constat priùs eos compellendos, quàm ad Seium deueniatur [13]: quia promissio Seij
in rem est, quatenus exigi non possit. Secùs, si in personam concepta proponeretur: veluti si Titius non soluerit [14]: morte enim Titij talis conditio euenisse diceretur: quod
Bartolus & Paulus Castreñ. tradiderunt [15]. Sed quid in fisco? vt quia Titij bona publicata sint: Et priùs exigendum esse fiscum videtur, cùm in ea * bona cum oneribus trans- 14
cant [16]. Et ita Fulgotius, Paulus Castreñ. Pontanus, Alexander tradiderunt: quæ sententia in hoc fideiussore subsidiario certissima est. Quid in fideiussore simplici? Et idem
responsum est [17], vt antè, quàm ipse compellatur, onus in fiscum referre possit [18]. Est
enim fiscus instar hæredis: vnde personalis obligatio in eum transit [19]. At lex conueniri priùs eos iubet, qui personali actione tenebantur [20]: quam sententiam constat esse receptiorem [21]. Sed quid in eo qui promisit, si Titius non soluerit? Et putarim, Titio confiscato non cogi creditorem, vt fiscum conueniat: sed promissorem statim teneri, propter stipulationis verba [22].

SEIVS TENEBITVR. Dictio, † vltrà, arguit Seium fuisse obligatum, & ta- 15
men alibi id Iureconsultus negat: quia nunquam conditio obligationis euenit [23]. Sed
respondendum est, Seium ad pecuniam quidem ante euentum conditionis non fuisse
obligatum: sed quia susceperat in se periculum, satis intelligi, huius periculi respectu
obligatum [24]. Et ideo infertur, si sic fideiussero, vt periculo meo decem Titio credas,
non videri me absolutè fideiussisse [25], sed sub hac forma, de qua hîc agitur: quod Picus
censuit [26]: vnde solam indemnitatem præstabo.

CVM SEIO EGERO. Casu, quo agi possit. Verba enim legis ad habitudinem referenda sunt [27]; vt quia Titius conuentus totum soluere non potuit. Idem censuère Accursius, Bar. & cæteri in omnibus casibus, quibus excussionis beneficiũ cessat:
quorum plerosque hîc recensent Doctores. Sed ille legi nostræ conuenit, cùm euidens
notúmq; passim erat, Titium ipsum soluendo nõ esse. Cùm enim excussio fiat, vt declaretur quatenus quis soluendo † sit, sufficit si id iam notũ palámq; sit [28]. Potest autem va- 16
riis modis notum id esse. Quandoq; ex confessione ipsius fideiussoris [29]. Quandoq; ex
aliqua condemnatione: vt quia appareat debitoris ipsius bona confiscata esse [30], vel bonis cessisse [31]. Quandoque ex alia qualitate debitoris: vt quia sit tyrannus, vel qui aliâs
conueniri non possit [32], vel absens à territorio [33], adeò vt commodè non possit in ius
trahi [34]. Sed an ferenda saltem priùs erit sententia, qua declaretur id notorium esse? Et
receptius videtur, ferendam esse [35]: nisi res prorsus clara indubitatáq; sit, vt Decius hîc
tradit [36]. Quod etiam videtur sensisse Bar. qui aliam iudicis declarationem non requirit [37]. Sed & in lege nostra procederet iudicium, si obiicient: de excussione Seio, replicarem, me aduersus Titium non egisse, quia soluendo non sit: & id probarem: quod aduersus Baldi sententiam crebrius receptum est [38]. Sanè extra legis nostræ speciem sunt
alij casus, quibus excussionis beneficium fideiussoribus non competit. Et in † primis 17
quando eiusmodi beneficio renuntiatum esset [39]. Nec refert, an in specie, an verò generaliter

1 d. l. j. de conue. fisci deb. lib. 2.
2 Glo. l. assiduis. C. qui potio. in pigno.
3 l. non ad ea. de cond. & demon.
4 Bald. l. iij. Alex. consil. xij. in iiij.
5 c. quemad. de iureiur.
6 Alex. Ias. Decius hîc.
7 d. l. fideiussor. in fin.
8 c. ex rescripto. de iureiur.
9 d. §. fin.
10 Bal. d. c. ex rescripto. § quod. not. Felin. c. si autem. de rescript.
11 l. non solùm. de actio. & oblig.
12 l. an inutilis. de acceptil.
13 d. l. si fideiussores.
14 d. l. fideiussor obligari. in fin.
15 d. l. si fideiussores.
16 l. ij. C. ad l. Iul. de vi. pub.
17 l. sententia. vbi gl. de fideius.
18 l. non rectè. in prin. iuncta authen. seq. C. de fideius. Roma. consi. xcuj.
19 l. inter eos. in fin. de fideius.
20 §. sed neque. authen. de fideius.
21 Alexan. hîc.
22 d. l. fideiussor. obligari. in fin.
23 d. l. decem. de verb. obli.
24 l. j. C. de magist. conue.
25 l. 4. C. si mater indemni.
26 l. filius qui. de acquir. rer. dom.
27 l. qui testamẽto. de test.
28 Gl. l. emptorẽ. de actio. empt.
29 l. proinde. l. ij. §. notandũ. ad l. Aquil. c. fin. de cohabit. cler.
30 d. c. fin.
31 l. tres tutores. ad fin. de adm. tut.
32 l. si qui satisd. cog.
33 d. authen. præsente.
34 Alex. consi. lxxxiiij. in iiij. & c. in v.
35 arg. c. cùm secundum. de hæret. in vj. & c. cum sit Romana. in si de appell.
36 Doct. c. cùm non ab homine. de iudi.
37 Glo. l. emptorẽ. in prin. de actio. empt.
38 Alex. l. exitus. de acqui. poss.
39 Glo. §. j. authen. de fideiuss. & tex. authen. de argen. contr. in prin.

neraliter omni beneficio fideiussorio renunciatũ sit [1]: quod hîc omnes sentiunt, Idem,
quando expressè quis promisit animo nouandi [2]: nam & tunc cessat excusio [3]. Sicut,
cùm non solùm debitorem se quis constituit, sed addidit, principalem [4]. Idem cùm quis
se facturum, & curaturũ iurauit, quòd principalis solueret: Tunc enim ex propria obli-
gatione conuenitetur, non ex accessoria [5]. Et ideo excusionis beneficio locus esset:
quod Alex. hic sensit [6], & ego aduersus Dec. probo. Idem cùm quis à principio pro fisco
18 fideiubet. Cúm enim fiscus * semper soluendo sit [7], non videtur actum, vt priùs fiat ex-
cusio: alioquin elusoria esset huiusmodi fideiussio, vt Bald. & Alex. censuerunt. Si verò
fiscus succedit principali debitori, non est dubiũ, fideiussori competere hanc exceptio-
nem: quod suprà adtigi. Sunt & qui in argentariis hanc exceptionem locum non habe-
re existiment [8], idque fauore publico, vt pleriq; sentiunt [9]. At alij rationẽ quoque illam
adiiciunt, quòd cum eis sola æquitas attendenda videatur [10]. In causis autem quibus ex
æquitate proceditur, huic exceptioni locus non est, quæ ab apicibus iuris pendet [11]. Sed
ego non facilè crediderim, excusionem hanc ab æquitate semotam esse: vnde etiam
coram arbitratore attenditur [12]. Sed & in causa dotis ei locus est, in qua tamen pluri-
mùm æquitas pollet [13]. Quoties igitur exceptio solum ordinem respicit, tunc ad apices
iuris pertinet [14]. Secùs, si non ordinem tantùm, sed etiã partis beneficium: quod de hac
etiam Decius sensit. Planè & illud constat, ita demum huic exceptioni locum esse, si
opponatur: alioquin aduersus fideiussorem procedere iudicium [15]. Vnde in causa appel
lationis opponi non posset: quod Alex. respondit [16]. Aduersus verò subsidiarium pro-
missorem, tanquam ante conditionis euentum ageretur, nullum esset iudicium, nisi qua
tenus lite pendente, conditio eueniret, seu euenisse probaretur [17]: quod & Alexander
sensisse videtur. At fideiussor simplex, si de excusione non excipiat, contestando litem
dilatoriæ exceptioni renunciasse videtur [18]. Sed finge renunciasse fideiussorẽ excusio-
ni, quo casu confestim ipse cõueniri potest, quomodo si dicat, principalem ad inopiam
vergere, nec probare tamen id possit, sibi consulet? Et constat debere eum creditori sol
uere, & cessionem aduersus principalem accipere [19]. Non enim creditor ipse cogitur
hoc casu à principali incipere [20]: licet aliàs secùs esset: & ideo periculo suo, vt commu-
niter traditur, cessaret [21]. Et hæc quidem de excusionis beneficio, quod fideiussoribus
datur, sufficiant. Conceditur enim & quandoq; possessori aduersus hypothecarum cre
ditorem [22]: quæ materia à lege nostra paulò alienior est.
19 TANTO MINVS. Sunt qui hunc textum aliter intelligant: nempe, cùm † Ti
tius sola quinque haberet, me à Seio integra decem petiisse: vnde cùm voluntariè etiã
quinq; Titij petierim, videor illi pactum de non petendo fecisse: & ideo, vt si à Seio exi-
gere non possim, non tamen amplius regredi aduersus Titium potero. Sed hunc intel-
lectum, qui Pici fuit, ego sequi non possum [23], cùm verba legis indicent id à Seio petitũ,
quod minus exigi à Titio poterat. At Picus de eo intelligit, quod non minus, sed quod
magis exigi poterat. Adde quòd cùm Titius quinq; soluendo esset, eius summæ respe-
ctu conueniri Seius non potuit, cùm conditio obligationis non euenisset [24]: vnde nec
actio, nec obligatio orta erat [25]: quare debuit iudex agentem sine actione, etiam parte
non opponente, reiicere [26]: quod & Alex. hic sentit. Et si dicas, debuit quidem, sed non
20 fecit, quo casu iudicium valet [27]: diuinatorium est. Ego † in antiquo exemplari simpli-
citer scriptum reperi, Tantò minus postea petere possum: illis verbis, à Titio, sublatis.
Quo casu alia prorsus facienda in hoc responso interpretatio esset, qua de alibi tracta
ui [28]. Cæterorũ enim Codicum consensus, vulgatæq; lectionis auctoritas non sinit me
quicqam temerè decernere.

SVMMAE.

1 ☞ §. Labeo. sensus.
2 Promissoris in §. Labeo. pœna.
3 Curam in factis alienis intelligi.
6 Promissionem impersonalem tenere.
8 Impersonales actus, dempto constituto tenere.

§. LABEO AIT. Qui decẽ dari curari stipulatus est, nũ potest decẽ præcise
petere: liberatúrq; debitor, expromissorem eius summæ idoneum dando: curat enim
1 dari, qui expromissorem dat. Et hæc Celsi † mens fuit: apud quẽ in omnibus codicibus
quos ante Accurs. scriptos mihi videre cõtigit, nõ simpliciter dari, sed dari curari scri-
ptum est. Solẽ neq; hoc modo Iurecõs. loqui [29]. Nec ratio Latinitatis repugnat, cũ nihil
impediat, vnum infinitiuum ab alio regi, vt Priscianus lib. XVIII. ostendit. Sed quid
si quis promisit facere, q; mihi darentur decem? Et tunc non sufficeret expromissoris
oblatio, sed danda ipsa decem essent. [30] Idq; ferè omnes sentiunt: tanquã sit strictior
verbi, faciendi, quàm curandi significatio [31]. Sed quid, si vtroq; verbo stipulatio conce-
pta sit: vt quia aliquis promiserit se facturum & curaturũ? Et non est verisimile, verbum

1 Curt. conf. vj Deci. xxvij.
2 l. antiqu. ... ad Velle.
3 Alex. d. conf. xxxij. in iiij.
4 Glo. d. §. j.
5 Gl. d. c. ex rescripto in fi.
6 Cor. cons. cx. in prin.
7 L. ij. de fundo dota.
8 §. fi. auth. de fideiusso.
9 d. auth. de argẽ. contra.
10 arg. l. fideicomiss. §. quædam. manil. vbi Barto.
11 Glo. l. si mancipium. §. j. de euictio.
12 Bal. l. fi. §. j. C. cõmu. de lega.
13 Rat. l. si cõstante. sj. q. sp. part. sol. mat.
14 d. l. si mancipium.
15 L. cum eorum C. de sent. vbi Bal. l. j. C. de appel.
16 Alex. cõs. lxxxiij. in vj.
17 l. si rem. §. fi. de pig. act.
18 Alex. d. l. cultum. l. a. d. l. decem.
19 l. fideiussorib. de fideius.
20 d. l. si fideiussor creditori. de fideiuss.
21 d. l. si fideiussores. Bald. hic.
22 Authen. hoc si debitor. C. de pignor.
23 arg. l. fi. C. de duob. rei. & l. si decem. de solut.
24 d. l. decem.
25 l. cedere diem. de ver. si.
26 c. ij. de purg. vul. gl. l. vbi pactum. C. de transact.
27 l. posthumus. §. si quis ex his. de inoffi. testa. l. cum putarem. vers. quod si venter. fam. ercis.
28 l. si ita à te stipulatus. §. de verb. sig.
29 l. illa stipulatio. §. j. de verb. obl.
30 l. si hæres iussus. de leg.
31 Alex. l. sed & si susceperit. §. libertis. de iudi.

curandi esse additum, vt vis faciendi minuatur: sed potius vt ostenderetur, id omnino
agendum esse [1]. Et ideo talis obligatio facti proprij est, non alieni [2]. Vnde consequens
est, vt si effectus nõ sequatur, promissor † in id quod interest condẽnetur: vel ad pœnã, si 2
pœna stipulationi adiecta sit. Idq; mihi in præsentia verius videtur: tametsi aliqui dis-
sentiant [3], existimantes promissionẽ hãc facti alieni esse: quod proculdubio falsum est.
Et ideo propter difficultatem non excusari debitorẽ crediderim: nisi iusta aliqua, & nõ
præuisa ex causa excusatio fulciretur: quod alibi tractaui [4]. Sed quid in stipulationibus
prætoris †, in quibus lex facti alieni promissionem sustinet [5]? Et perinde est ac si pro- 2
misisset debitor, se facturũ, & cum effectu curaturũ. Lex enim interpretatur eam stipu-
lationẽ, vt cum effectu curet [6]: vt factum propriũ cẽseatur promisisse, & ideo teneatur,
nec ob adhibitam diligentiã à pœna excusetur [7], Vnde procurator, qui rem ratam à do
mino haberi promiserit, se facturũ & curaturum promisisse intelligitur: & domino con
trà faciente, in id quod stipulatoris interest condemnabitur [8]. Et qui constituit aliquem
pro se fideiussurum, tenetur, nisi eo detrectante alium æquè idoneũ dederit [9]: quẽ si nõ
reperiat, nihilominus nõ excusabitur [10]. Sunt & qui sentiant, idem esse iuris pontificij
humanitate cõcessum, vt facti alieni obligatio sustineatur [11], perindéq; debitor tenea-
tur, ac si quod in se erit curaturũ se spopondisset: vnde si id fecerit quod potuerit, libera 3
ri [12]: quæ sententia magis neotericorũ responsis, quã iuris ipsius autoritate defenditur.
Ego non ad curam simpliciter, sed ad effectum teneri magis arbitror: quæ Areti. Iaso-
nisq; fuit opinio [13]: qua de re alibi latiùs [14]. Sed quid, si quis ita concipiat verba? Pro-
mittis decem dari? & respondeatur, promitto dari, seu, quòd tibi dabuntur, an valeat
stipulatio? quámque interpretationem recipiet? Et Bartol. valere huius responsi argu-
mento censuit. In quo aliqui codices verbum Curari, scriptum non habent. Et cùm
verbum dari, executiuum præcedentis * obligatorij verbi, Promitto sit: ídque exe- 4
cutiuum verbum impersonaliter prolatum sit: traditũ est, liberari debitorẽ, si reum lo-
cupletem offerat. Probãtq; hanc sententiã ferè omnes interpretes. Sed ego non ausim
affirmare. Cũ enim promissum sit, quòd dabuntur, non videtur sufficere obligatio rei
locupletis: nisi re ipsa datum, solutúmq; sit [15]: quia nulla est ratio, cur magis curaturum
se videatur promisisse, quã facturũ [16]. Adde quòd sicut qui impersonaliter * stipulatur, 5
sibi stipulari intelligitur [17]: ita promissor suũ factũ promisisse intelligi debet, ne perso-
nam aliquam extrinsecus accipiamus [18], sed potiùs executiuum verbũ Dari, iuxta præ-
cedens declaretur [19]. Nec me mouet, quòd promissor non videatur se obligare, nisi cõ-
stet: quia satis constare dicitur, vt cùm verbum Promitto, præcedens de se intelligatur,
ita etiam dari à se actum censeatur. Nec enim alienæ personæ factum in stipulationem
deductum fuisse temerè cõijciemus [20]. Idq; siue impersonaliter dari quid promissum sit
siue fieri [21]: nec enim probabilis est vlla differentiæ inter dationes & facta ratio, cur
vtrobiq; de sola cura actum videri nõ possit: quicquid Imola, Alexanderq; censuerint,
scrupulosa certè nimis videtur hæc subtilitas. Sed † quid, si etiã verba promissionis im- 6
personaliter concepta sint: vt, Dabis mihi decem? dabũtur. Et Castellio, Comensisq;
valere stipulationẽ censuerunt: quia responsio secundum interrogationẽ intelligi de-
bet [22], videturq; respondẽs de se promisisse. Nam si dictum sit, Habebo talem vestem?
habebis: valere stipulationẽ Azo censuit [23]. Contrà Bart. & cæteri ferè omnes: quoniã
constat eum qui constituit, & impersonaliter satisfiet dixit, non obligari [24]. Sed hoc pa-
rum me mouerit, cùm in constituto * non procedat interrogatio, secundum quam re- 7
sponsio intelligi debeat: cùm item id constitui soleat, quod iã debitum est [25]. Vnde qui
simpliciter dixit, Satisfiet, potest intelligi secundum priorẽ obligationẽ, non ex hac no
ua: quæ interpretatio in stipulatione accipi non potest. Qua ratione si quis dixisset, Pro
mitto quòd tibi satisfiet: adhuc non tenebit constitutum, vt verba nouellæ constitutio-
nis satis indicant [26]. Licet Bar. & cæteri aliter sentire visi sint: vt meritò in hoc differre
stipulationẽ à cõstitutoria obligatione dicendũ sit [27]. Nam quod Ias. ait, diuersitatem
personarũ hoc casu inter interrogationem & responsionem esse, friuolũ est. Cur enim
verba responsionis, Dabuntur, non intelliguntur à me, cùm de me stipulator interro-
gasset? sicut verbum Dabo, intelligitur sub conditione, quando conditionem interroga
tioni stipulator addidit [28]. His accedit † quòd excepto constituti suprascripto casu, 8
nullus alius actus in iure vitiatur, quia impersonaliter sit conceptus: nõ vltima volun-
tas [29], non iudicia aut intendentium libelli [30], non accusationes [31]. Vnde credendum,
nec stipulationes quidem vitiari. Ego hanc Castellionis sentẽtiam Plauti poëtæ aucto-
ritate fulcire solitus sum, cuius hæc sunt in Pseudolo elegantissima carmina:

Nullum periculum est, quod sciam, stipularier
Vt concepisti verba: Viginti minas
Dabis? dabuntur. hoc quidem actum est haud malé.

1 Barto. Bald. Ang. Alberi. Pau. Cast. Raph. d. l. si hæres.
2 §. si quis aliũ. Insti. de inu til. stip. vbi Ioan. Fab. Corn. consi. xxij. in j.
3 Abb. & Feli. d. c. ex rescri pto. Deci. consi. cccxiiij.
4 l. quod te. ff. c.
5 l. quoties quis. de verbo. obligatio.
6 Arg. l. j. in fi. quod qui. iu.
7 l. sancimus. C. de fideius.
8 l. si procurator. rem ra. habe. Mod. §. cato. vi. op. l. iiij. de verb. oblig.
9 l. qui ası. §. j. de cõsti. pec.
10 l. si fideiussor. §. j. ij. resp. qui satisda. cog.
11 Gl. d. c. ex rescripto. vbi Doctores.
12 Fed. Sẽ. cõs. cxxij. Mart. Canon. c. gemma. de spon.
13 Iason. l. stipulatio ista. in prin. de verb. obli.
14 d. §. Cato. in. oppos.
15 l. promissor. §. fi. de con sti. pec.
16 d. l. si hæres iussus.
17 l. stipul. ista. §. sicut. §. si quis ita. de verb. obl.
18 l. si ita stipulator. §. Chry sogonus. de verb. oblig.
19 Bar. d. l. stipulatio ista §. si stipuler. vers. tertius casus.
20 d. § Chrysogonus.
21 d. l. stipu. ista in prin. vbi glo. verb. videtur.
22 §. præterea. Insti. de inu til. stipu.
23 l. in summa. C. de inuti. stipul.
24 Auth. si quando. C. de constitu. pec.
25 l. j. §. debitũ. de cõst. pec.
26 §. fi. auth. vt cũ de appel.
27 Ias. d. §. si quis ita.
28 d. §. præterea.
29 l. si seruus legatus. §. qui margaritã. de leg. j. l. acce ptis. in fi. ad l. falcid.
30 l. j §. j. de ope. no. nunc. vbi Bart. in fin.
31 Ang. in maleficiis, versi. super quibus omnib.

DEPOS

DEPOSITI. RVBRICA.

SVMMAE.

1 Fides nisi ex causa, seruanda.
3 Bona fidei iudicia certa: harum causa, naturáque.
4 Æquitatem iuri praeferri, idque ex causa.
5 L. Bona fides. explicatio.
6 Argumentorum situs.

LEX XXXI.

1 BONA FIDES. Licet † naturalis æquitas dictet, vt rem fidei nostræ mandatam, & apud nos depositam, ei restituamus, qui deposuit: tamen ciuili ratione quandoque aliter statuitur: vt cùm ius publicum, vel priuati alterius, vel ipsius depositarij aliud suadet. Consistit autem hæc lex ex vera morali philosophia, cùm ex duobus æquis disputatur, vtrum æquius sit: quem locum libro de Officiis III. M. Cicero diligenter exequitur. Sumit autem Iurisconsultus exemplum in contractu depositi:
2 cùm & in cæteris bonæ fidei * contractibus idem statuendum sentiat: hi enim æquitatem summam, vt hic dicitur, desiderant. Sed cùm etiam contractus stricti iuris plurimùm in consensu, & fide consistant, cur certa tantummodò iudicia bonæ fidei lex esse iussit [1]? An, quod Ioannes Fab. censuit, quòd illi frequentiores in quotidiano omnium gentium vsu essent? vnde stipulatio, quæ solùm iuris ciuilis est, ad hunc tractatum non pertinet. An (quod alij existimauère) quia in eis vtrinque oritur obligatio, & directa, & contraria? Vtranque certè rationem approbasse vi-
3 detur Q. Scæuola, qui apud Cicer. prædicto libro † bonæ fidei nomen latissimè patêre existimauit, versarique in tutelis, societatibus, fiduciis, mandatis, rebus emptis, venditis, locatis, conductis, quibus vitæ societas contineretur: in his magni esse iudicis statuere, quid quenque cuique præstare oporteret, cùm in his iudicia essent contraria, vel proditæ mutuæ actiones: quorum exemplo addita sunt aliqua deinde iudicia, in quibus apud veteres ambigebatur, vt petitio hæreditatis, vt actio ex stipulatu dotis nomine. Incertum illud, nempè, an hæreditatis petitio bonæ fidei iudiciis connumerari deberet, sustulit Iustinianus noua in eam rem ædita constitutione [2]: cuius hæc verba sunt. *Illo (ne in posterum dubitetur) obseruando, vt & ipsa hæreditatis petitio bonæ fidei iudiciis connumeretur. Datum Calend. Septemb. Constantinopoli Lampadio, & Oreste Coss.* Aitque idem Imperator se id apertè disposuisse: atque ita sententiam suam confirmat lib. ij. Institutionum [3]: quem locum non ineleganter explicat Theophilus Græcus interpres. Quod ad actionem ex stipulatu dotis nomine adtinet, id eiusdem Iustiniani [4] constitutione iuuatur: ex qua liquidò constat eam bonæ fidei esse.

4 REVS CAPITALIS. Hoc ergo casu restitutio fisco, non ipsi † deponenti fieri debet, siue quia deponens propter delictum dominium amisit, vt Baldus & Paul. Castren. censuère [5]: siue quia fauor publicus id suadeat, vt lex ipsa innuit. Ratio enim generalis æquitatis, quæ iure gentium perpenditur, specialiore iuris ciuilis ratione vincitur [6], vt Bartolus sensit. Concludendum ergo est, non solùm secundum ius gentium, sed etiam ciuilibus ex præceptis æquitatem hanc æstimandam esse: quod tamen perpetuum non est, sed quibusdam casibus moderandum. Et in primis, si inter eas personas agatur, quæ legibus solutæ sint, tunc sola iuris gentium æquitas adtenderetur. quod à Bartolo responsum est [7], & nos hac in specie disputari vidimus. Lex regni erat, vt in eo filius regis primogenitus succederet: quibus verbis eum admitti Herodotus lib. vij. tradidit, qui post adeptum regnum prior natus est, non qui antè: nec enim ille, cùm natus est, filius regis erat [8]. Cùm nihilominus is, qui antè natus erat, Callias nomine successisset, filio per manus dominationem tradidit, eius filij patruus, qui ipse post adeptum regnum primigenius erat, tutelam, & deinde curam adsumpsit: quæsitum est, an debuerit adolescentem imperio auertere? Si ius ciuile spectes nullo modo [9]. Si ius gentium, videretur ei licuisse ius suum plenissima hac, tutioréque via absque armorum strepitu sustinere [10]. quæ sententia in foro conscientiæ quoque procedit. Finge, aliquis mihi certam rem, aut quantitatem debet, an furtiuè satisfacere mihiipsi possim? Et lege fori non est dubium regulariter non licere [11]: lege tamen poli secùs est, si ius meum aliter consequi non possum [12]: dum citra periurium, aliúdve crimen, aut scandalum id fiat [13]. Et si episcopus sub pœna excommunicationis mandauerit, vt quicunque ex bonis talis habuerit, restituat, vel deferat, non tamen creditor hoc præcepto tenebitur: quod Clauasius censuit [14]. Sed & propter coniunctionem sanguinis quandoque insurgit adeò vehemens æquitas, vt ciuilem rationem superet [15]. verbi gratia, pater hostis publicus iudicatus est, mandatúmque est, vt quisquis possit, eum occidat,

1 §. actionum. Instit. de act.
2 l. fin. C. de petit. hæred.
3 §. actionum. de actionib.
4 l. vnica. C. de rei vxo. act. §. fuerat. de actionib.
5 l. deportatorum. C. de pœn. not. in l. reo. de solut.
6 l. in tot. de regul. iur.
7 Bart. consil. lxxlj.
8 l. senator. C. de dignita. lib. xij. Clem. sing. ix.
9 auth. minoris. C. qui dare tut.
10 xxiij. q. ij. c. dominus. vbi glo. Bald. l. imperialis. §. fin. C. de nupt.
11 c. cùm dilectus. de ordin. cognit. l. si non sortem. in princ. de condict. indeb.
12 glo. c. ius gentium. dist. j.
13 c. olim. j. de restit. spol. vbi Abbas in fine.
14 Summa Ang. verb. furtum. versic. xl. & seq.
15 l. ij. de recept. l. milites. agrum. §. desertorum. de re milit.

an filius ipse occidere debet? Si rigor iuris ciuilis spectetur, hac lege videretur etiam filius teneri [1]. Si naturalis æquitas, secùs est [2]. Vnde humanius est, vt existimemus hac lege filium non teneri [3]: licet si executus fuerit, patrémque occiderit, lege ciuili pœnam non patiatur [4]. Sed quid in vxore, an sequi maritum exulem debeat. Et non videretur ex rigore iuris id ei indulgendum, si ex delicto exul ille sit [5]. Sed tamen tantæ necessitudinis æquitas aliud dictat, iuréque pontificum constat, sequi debere [6], Nam & lex laudabile eius propositum appellat, quæ tali in fortuna maritum non negligat [7]. Et ideo putarim, si lege principis caueatur, ne exuli hosti publico quisquam vllam opem præstet, idque sub certa pœna, vxorem ea pœna coercendam non esse, quæ maritum sequuta sit [8]. Nam & generaliter constituendum videtur, vt quoties rigor ciuilis atrocem pœnam infert, æquitas verò naturalis stat contrà, propter eam æquitatem de pœna aliquid remittendum esse [9]. Quod exemplo receptatoris induci potest, qui si cognatum, vel affinem conseruauerit, seuerè puniendus non est [10]. Vnde infertur: qui patrauerat delictum, mihi ceu amico, & fido id secretò communicauit: edicit princeps, vt quisquis sciat autorem talis delicti, sub atroci pœna denuntiet: an tenear annuntiare? Aequitas negat [11], quia datam fidem violarem, & arcanorum occultatio iuris naturalis est, quod nulla ciuili constitutione tolli potest [12]. Indéque receptum est, si ex reuelatione furis, quis furti conscius sit, non teneri episcopi monitione id detegere [13]: si verò aliunde sciret, secus est [14]. Sed quid de crimine patrando dicemus? Et etiamtunc minore pœna puniendum eo argumento constat, quòd frater à fratre cogitatum parricidium sciens, si tacuerit, non pœna legis Pompeiæ, sed relegatione, mediocrique supplicio afficitur [15]: licet hac humanitate cum seruis lex non agat [16]. Sed finge, aliquis in rem publicam vel principem suum coniurat, idque arcanum Titio communicat, an Titius detegere tenebitur? Ratio naturalis arcani non detegendi, & fidei seruandæ non patitur [17]. Contrarium suadet fauor publicus, quem hic constat magis adtendi: & ideo Bartolus censuit talem puniendum, nisi detexerit [18]. Sed an prorsus eadem pœna, qua principalis? Et aliqui recentiores aiunt [19], quæ sententia in eo, qui aduersus supremum principem coniurationis factæ conscius est, ex Arcadij constitutione defendi potest [20]. Ego conscium, ab eo, qui simpliciter sciuerit, differre arbitror: vt conscius is dicatur, qui eiusdem consilij & particeps est [21]. Si igitur aliquis socius fuerit, & consilio, aut instinctu, aut fauore rem prosecutus sit, is conscius dicetur [22]. & meritò pari pœna tenebitur [23]. Qui verò simpliciter sciuerit, leuiùs punietur [24]: perinde ac periurus, qui ex formula iuramenti fidelitatis reuelare debuit [25]. Sed quid, si aliquis non credidit indicanti, vt quia leuis erat autor, vel ille per ambages tentando tantùm loquutus sit? Et non videtur conscius hic esse, cùm in conscientia nescierit, imò non crediderit: & ideo ex qualitate rei esset discernendum, & dolus à culpa secernendus: licet aliud Alexander Magnus aduersus Philotam obseruauerit. Sed huiusmodi exempla nihil cum philosophia legali commune habent: nam & legislator noster Iustinianus cùm hæc species in caput suum incidisset, haudquaquam Alexandri exemplum imitari sustinuit, vt est apud Procopium lib. iij. Adde quòd etiam plerique censuerunt, si quis probare crimen non possit, subíre que periculum, ne quæstioni subdatur [26], impunè eum tacuisse videri [27]. Quamuis enim fauor sit publicus, vt indicium qualecunque detegatur, ei fauori præualet naturalis ratio, qua quis se aperto periculo subiicere cogi non debet [28]: idque ferè communiter recentiores tradiderunt [29]: qua de re nos alibi plura [30]. Hinc adparet, æquitatem eam iuris ciuilis, vt delicta denuntientur, contraria quandoque naturali æquitate (quod & suprà dixi) offuscari, & vinci [31]. Nam & in casu nostro, si publicatis deponentis bonis, ei depositarius rem restituerit, vt quia nesciret confiscatum eius patrimonium esse, liberabitur [32], nec huic legi propter iustam ignorantiam locus erit: quod Baldus tradidit [33]. Cui sententiæ consentaneum est, quod ex facto responsum fuit: rebus mutatis, & eiecto priore principe, edictum à victore fuit, vt quisquis res hostium penes se haberet, nisi id fisco denuntiasset, graui pœna plecteretur: denuntiaui alicuius me rem habere, sed quia hostis ille sit, retentionem potiùs mihi, quàm fisco competere: tum quia res hostiles extra aciem captæ, ceu in nullius bonis sint, occupantium fiunt [34]: tum quia ab iisdem hostibus & ipsi mihi tot damna illata fuerant, vt compensatio deneganda non esset [35]. Videtur certè potior esse hoc casu priuati, quàm fisci causa, maioréque inniti æquitate. Nec enim, si illi hostes reuerterentur ante factam deditionem, magis rebus meis, quàm cæterorum parcerent: vnde sicut hic, qui hunc vicit, tale damnum mihi non sarciret, ita nec lucrum auferre debet [36]. Cæterùm & illud sciendum est, quoties naturalis æquitas, & ciuilia præcepta simul videntur pugnare, semper quoad eius fieri potest, interpretationem faciendam esse,

ne æquit

1 l. minimè. de relig.
2 l. si adulterium. cum incestu. §. pen. de adult.
3 c. 1 §. si pars hominem. vbi glo. verb. vitam. de pace tenenda. in feud.
4 d. l. minimè.
5 l. ij. de public. iud. Imol. rubr. sol. matr.
6 glo. c. 1 qui matr. accus.
7 l. 4. C. de repud.
8 xi. q. iij. c. quoniam multos.
9 arg. d. §. desertorem.
10 d. l. ij. de recept.
11 glo. c. nemi. xiij. distinct. verb. à contagione.
12 Thom. secūda secundæ. xxiij. q. artic. j.
13 Socin. consil. cij. in iiij.
14 c. pen. extrà, de fur. glo. l. ciuile. C. de fur.
15 l. ij. ad legē Pompeiam. de parricid.
16 l. j. §. occisorum. §. si quis in villa. ad Sylian.
17 Bald. consi. xxiiij. lib. j.
18 Bart. l. vtrum. de parric. & d. §. occisorum.
19 d. l. vtrum.
20 l. quisquis. §. pen. C. ad legem Iul. maiest.
21 d. l. vtrum. iuncta d. l. ij.
22 d. §. si quis in villa & l. iij. C. ad legem Iul. maiesta.
23 d. l. vtrum.
24 d. l. ij.
25 c. j. de noua forma fidel. in feu. Bart. in extrauag. ad reprimen. glo. iij.
26 d. l. iij.
27 ij. q. vij. c. quapropter.
28 l. j. de bon. eo. qui sibi mort. c. offici. extra de pœ.
29 moder. c. 4. de offi. deleg.
30 l. iij. §. Cato. nov. iij. de verb. oblig.
31 arg. l. imperator. in fi. de appella.
32 l. qui pœnæ. de manum. l. 6. §. de transact.
33 Bald. rubr. C. eod. quæst. iij. & quæst. viij.
34 l. transfugam. de acqui. rer. domin. Bart. in extrauag. qui sint rebelles. verbo, rebellando. circa med.
35 arg. not. d. c. olim. & d. l. si non fortem. § si centum.
36 l. penult. C. de solutio.

ne æquitas naturalis omnino sublata videatur. Finge, lex municipij cauit, ne aduersus publicum documentum defensio aliqua admittatur: petenti ergo executionem, aduersario nihil obiicere propter legis verba potero [1]. Sed postquàm soluero, propter iuris naturalis æquitatem, quam sublatam esse verisimile non est, repetere potero [2]: idque & Bartolus sensit [3]: nam nec ipse soluendo videor naturalis æquitatis exceptionem remisisse [4].

5 MAGIS IN PVBLICVM. Quamuis † non videatur Iurisconsul. expressim hunc casum decidere, tamen hæc electiua, quæ in propositione facti ponitur, indicat in publicum potiùs redigenda. indicant hoc & sequentia exempla, in quibus fauor priuatus itémq; dominium recipientis sufficiunt, vt à iure gentium recedamus: ergo idem fauore publico, cùm etiam dominium bonorum ad fiscum pertineat [5]. Et ita omnes sentiunt. Addúntq; hic Bart. & cæteri interpretes, quoties quæstioni propositæ Iurisconsultus non respondet, in dubio videri eam partem approbare, quæ postremò refertur [6]. Quæ coniectura leuis, non autem efficax, seu quod Bartolus inquit, necessaria est. Qui enim solutè, vel alternatim loquitur, non vnam magis, quàm
6 aliam partem approbasse censetur [7]. Videmus † in oratoribus aliquos firmissima quæque ex Ciceronis auctoritate primo loco referre: alios ad Triariorum militum similitudinem postremò collocare, quod Cornelius Celsus præceperat: alios ex argumento ipso consilium capere, quod Fabius Quintilianus maluit: cur non in idem in nostro casu sentiamus? vt tamen illa approbatio censeatur opinio, quæ pluribus rationibus defenditur [8]: item quæ maiore æquitate nititur, licet prius relata sit [9]: item quæ ex verbo aliquo electiuo, vel similitudine sequentium exemplorum confirmatur, quòd hic fecit Triphonius.

1 l. eos specie. qui & à quib. manumiss.
2 l. si fideiussor. § in omnibus. ſ. titu. j. c. debitorex. de iureiuran.
3 Bart. l. j. §. & parui. quod vi aut clàm.
4 arg. l. si fullo. de condit. sine caus. vbi docto.
5 d. l. reo. de solut.
6 arg. l. quid de creditore. de dam. infe. vbi glo.
7 l. alienationis. in fi. l. sæpe ita. de verb. signific.
8 l. qui filiũ. §. fi. ad Trebel.
9 glo. l. si cum exceptione. §. sed & si quis. de eo quod met. caus. Aret. consil. clxiij.

SVMMAE.

1 Deponenti extraneum præferri ex causis: alioquin contrà. 3.
2 Depositario cauendum.
4 Deponenti, pigneranti que reddendum: ex causis diuersum.

§. INCVRRIT HIC. Secunda pars legis hæc est, qua duæ conclusiones
1 terminantur. Prima † est, si tertius aliquis restitutionem sibi fieri, non autem deponenti, petat, audiendum esse, deponentique præferendum. Quod intellige, si is extraneus priùs de iure suo docuerit, quàm is qui deposuit: pronuntiabitur enim pro eo, fiétq; illi restitutio, accepta cautione, se indemnem reum ab altero petitore præstiturum [10]: alioqui simplici protestatione admonitus ab extraneo depositarius non iustè restitutionem depositori negaret [11]. Hinc generaliter adtingitur, an extraneus restitutionem impedire possit, quò minus creditori res tradatur? Et hic probatur posse: quod tamen perpetuum non est. Quid enim si creditor tale ius prætenderet, vnde domino quoque præferendum apparet, vt putà ius pignoris [12]? Quid si extraneus non ageret quidem, sed simpliciter protestationem transmisisset? Sicut enim debitori pensionis, annonæ restitutio speciali iure non impeditur [13], ita nec aliarum rerum iure communi, cùm offertur possessori cautio [14]: quod Bartolus sensit [15]. Quid rursus, si creditor prius de iure suo, quàm extraneus doceat? nónne restitutio differri non debet, dum tamen possessori caueatur [16]? Crediderim tamen si vterque, tam extraneus quàm creditor, non solùm aduersus possessorem litigent, sed etiam inter se disputent, vter potior sit, tunc vnâ sententia omne negotium terminandum esse, nec ad cautionis opem deueniendum: quod & Baldus sensit [17], & nos conuenire generalitati legis nostræ arbitramur, vt ideo simpliciter hic præferri dominum latroni dicatur, quia simul omnes contendebant: vnde non potuit super latronis erga depositarium iure priùs pronuntiari. Sed & nauta, caupo, stabularius rem receptam viatori potiùs, quàm domino restituere debet [18]: an quia fides ipsorum omnino à viatore approbata non est, sed ex quadam necessitate sibi fuit creditum [19]? Vnde in eis bonam fidem secundum legem nostram non perpendimus, sed solam facti restitutionem, vt ei reddant, à quo pro tempore acceperunt. Quid, si ipse possessor affectauerit, vt extraneus creditorem impediret, fore præuidens, vt interim ipse commoditate rei vteretur? Et putauerim statim cogendum, vt creditori restituat [20], ne ex huiusmodi malitia, & procrastinatione commodum acquirat [21]: poterítq; ei deferri iuramentum, an frustrandi causa petitorem subiecerit [22]. Sed an præstanda erit hoc casu à creditore cautio? Et nō videretur argumento emptoris, cui non cauetur, si ante pretij numerationem euictionis causa aliquem subiece-
2 rit [23]. Quæ sententia est vera, cùm creditor fideiussorem nō reperiret: alioqui † mitius est, vt cautio præstetur, ne huius quoque indemnitati non sit consultum [24]: regulæque adhæream

10 l. is à quo. de rei vendic. Bart. l. à diuo. §. si super. de re iudic.
11 auth. sed iam. C. eod.
12 l. j. §. penult. naut. caupo.
13 d. auth. sed iam cautum.
14 l. penult. in fi. C. eo.
15 Bartol. l. nam & si fur. si cert. pet.
16 l. pen. de petit. hæred. d. l. is à quo.
17 Felin. c. cùm super. versic. limita tertio. de re iud.
18 d. l. j. §. pen. versi. etenim.
19 d. l. j. in princ.
20 arg. l. spadonem. in fi. de excus. tut.
21 argu. l. litibus. vbi Bart. C. de agr. & censit. lib. xj.
22 l. at qui natura. §. ij. vbi glo. de negot. gest.
23 l. si post. vbi Bald. C. de euict. Curt. tractat. sequestr. quæst. viij.
24 l. planè. de petit. hæred.

adhæreamus,qua traditũ est,quoties nullo casu rem ad possessorem pertinere liqueat,
facilè cogi debere, vt ei restituat, qui ius in re habet [1], satísque indemnitati suæ con-
sultum per cautionem esse [2]. Cæterùm & illud mihi probabile fit:† si creditor ius pos- 3
sessionis habeat,vt quia deposuerit, vel commodauerit, vel precariò dederit [3], inter-
dictóque experiatur [4], tardandam non esse possessorij iudicij executionem, quia alius
dominij ius prætendat [5], cùm salua eius sint aduersus illum,cui restituta possessio fue-
rit,iura [6]: nec æquum sit summariam cognitionẽ propter ordinariam tardari [7]. Si ve-
rò damnum aliquod inde probabiliter tertio illi fieret, secùs esset [8]. Secunda est con-
clusio,debitorem ipsum aduersus eum,à quo causam habuit,non posse de iure Titij ex-
cipere: & ideo si is qui à latrone spoliatus est,nihil dicat,omnino latroni facienda erit
depositi restitutio:quod intelligendum,si actione depositi agatur [9]. Cùm † enim valeat 4
rei alienæ depositum [10], talis exceptio,quòd res aliena esset,contractum non infirma-
ret,& ideo nihil prodesset,quod & in commodatario responsum est [11]: itémq; in eo,qui
rem pignori accepit [12]: possum enim alienam quoque rem pignorare, licet ius in re
non constituatur.Idem quoque in marito, qui dotem recepit:potest enim mulier etiam
rem alienam in dotem dare [13], sicut & vendere [14]. Sed,si omissa actione ex contractu,
intentaret latro rei vendicationem,secùs esset: quia tunc admitteretur exceptio, non
solum dominij alieni [15], sed etiam generalis,quòd agens dominus nõ esset: ei enim in-
cumberet probatio [16], ídque saluis duobus casibus, nempe cùm excipiens spoliationis
notæ reus esset,aduersus eum qui triginta annis possedisset [17], vel mendacij ab actore
conuictus proponeretur [18]. Cæterùm & hæc exceptio tunc non reiicitur,cùm de con-
tractu agitur,cuius substantia in dominij translatione consistit: perimit enim talis ex-
ceptio hoc casu ipso iure agentis intentionem [19]: & ideo si decem aureos tibi mutuatos
petiero,potes excipere,ex mutuo me agere nõ posse,quia nummi illi alieni essent: qua
de re alibi disputatum est [20]. Sed & si res deposita ampliùs non extare proponatur,cùm
in æstimatione condemnatio fieri debeat [21], videtur de dominio alieno obiici posse,vt
non dominium,sed sola possessio æstimetur [22]: ídque Bartolus probat [23], verúmq; est,
quoties ad hanc æstimationem,citra ipsius rei conuenti dolum deuentum esset [24]:alio-
quin si reus in restituenda re dolum commisisset, non putarim differendam ipsius do-
minij solutionem, vt propter dolum suum pretium loco rei succedat: & sicut rem
absque vlla exceptione reddere cogeretur, ita & pretium [25]: saluo tamen iure repe-
tendi, si dominium deinde ad eum non pertinuisse ostenderit.Eum verò qui negando
vitium spoliationis committeret, pretium rei absque repetitionis spe præstare cogen-
dum esse [26], ídque in eius delicti pœnam, receptum est, Sanè in contractibus, quibus
reum conuentum oportet,dominum non esse: illud constat, exceptionem proprij do-
minij aduersus actorem, à quo causam ille habuit,admitti: quod in vltima legis huius
parte probatur: nec enim res sua penes dominum titulo depositi consistere potest [27]:
sicut nec emptio, nec conductio rei suæ valet [28]. Vnde talis exceptio, cùm ipso iure
actorem excludat,admittenda fuit:quod infra declarabimus.

SVMMAE.

1 Depositũ penes dominum nullum: huius effectus.
2 L. Qui rem. depos. ff. & l. penultima. C. eodem. conciliati.
3 Depositarium dominũ varijs modis ad reddendum cogi: obiecto dominio non item.

§. SI TAMEN IGNORANS. Tertia,seu vltima pars legis,qua ostendi-
tur † agenti ex deposito obstare exceptionem, si dominus ego non essem. Quæ con- 1
clusio optimè procedit,cùm dominus ignorans in depositum accepit: & ita lex nostra
loquitur,Sed quid si sciens? Et videretur adhuc contractum non tenere,& ideo deposi-
ti actione conueniri non posse [29]: essétque tunc tutus dominus non tam æquitate iuris
gentium,de qua Iurisconsultus hic loquitur, quàm regulis iuris ciuilis. Nec me lex
Iustiniani † mouet,qua depositum reddi iubet,in rem actione,quam reus obiiciat,non 2
attenta [30]: quia non de dominio in re deposita loquitur,sed in alia re per creditorem
possessa,cuius compensationem depositarius opponebat:quod rectè post veteres Albe.
docuit.Putarim tamen hoc casu posse aliter deponenti consuli: nempe si vtili condi-
ctione ex lege agat [31], † possessionémq; repetat [32]: videtur enim semper depositarius 3
possessionem deponẽtis nomine habere [33], adeò vt si prius apud se fuisset,rem in depo-
situm scienter accipiendo ei renuntiasse videatur [34], & in ipsum deponentem transtu-
lisse [35], quod & in domino,qui sciens rem à se possessam conduxit, crebriùs receptum
est [36]: meritò igitur condici possessio ipsa poterit. Idem quoque credendum est, cùm
non actione depositi, sed interdicto ad recuperandam possessionem actor intenderet.
Censet

1 l.j.§.si pecunia in saccu-lo.ff.eo.
2 Bal.l.l instrumenta.in fi. C.de fideicommiss.
3 l.licet.ff.eo.l certè.§.j. de precar.
4 l.eam fundam. de vi, & vi arma.
5 c.veniens.j.in fi.de spons. verbo, superinductam. vbi Innoc.& Butrig.
6 argu.d.l.penult. de petit. hæred.
7 Bartol.l.sed & hæ.§.non solùm.de procura l.naturaliter.§.j. de acquir.possess.in vj.columna.
8 glo.c.in literis. de restit. spol.in glo.fi.vbi Abb.
9 l.commodare.l.ita vt si fur.ff.commod.
10 l.j.§.si prædo.ff.eo.
11 l.non à iudice. de iudic.
12 l.nec creditores. C. de pigno.actio.
13 l.si alienam. solu.matri.
14 l.rem alienam. de contrahen.emptio.
15 l.cùm seruum.C.de ser. fugit.c.j.de restit.spol.glo. l.j in fi.C.eo.
16 l.fin.C.de rei vend.glo. d.l.ita vt si fur.
17 l.penul.§.& super.C.de præscript.xxx.vel xl.ann.
18 l.fi.de rei vendi.authen. item possessor.C.qui potio. in pigno.
19 Bartol.l.ij.de except.rei iudic.
20 l.nam & si fur.ff.si cert. pet.
21 §.j insti de offic.iud.
22 l.si mulier. §.j. de eo quod met.caus.l.si duo.in fi. vti possid.
23 Bar.d.l.si alienam.
24 glo.& Din.l.interdicto. de vi & vi arma. Bartol.d.l. commodare.
25 arg.l.Iulia.j. in prin. de rei vendic.
26 l.non ab re.C.vnde vi. l.conductores.C.locati.
27 d.l.qui rem.ff.eo.
28 l.suæ rei. de contrahen. empt.l.ei à quo.de vsucap.
29 d.l.qui rem.ff.eod.
30 l.penult.C.eo.
31 l.si quis conductionis. C.loca.in glo.j.
32 Bartol.l.commodare.ff. commoda.
33 l.hæc.§.j.ff.eod.
34 l.si.vers.nam si id quod. de prec.
35 glo.& Dd.l. qui rem. C. locati.
36 l.si aliquam. de acquir. possessio.vbi Alex.

Censetur enim spoliatus, cùm denegatur ei restitutio [1]. vnde non obstaret exceptio dominij, etiam si incontinenti probaretur [2]. Sed & idem traditum est, si creditor possessionem condictione triticaria (quod potest) repetere malit [3]. Cùm enim hæ actiones extra id, quod agitur, descendant, alieni, vel etiam proprij dominij exceptione non excluduntur [4]: idque receptius est [5], quoties actor spoliatum esse possessione sua prætendere se potest: aliàs videretur à regula non recedendum, vt proprij dominij à reo
4 obiecta exceptio, ipsi agenti obstet [6]. Sed quid, si prædictis casibus obiectum † de dominio est, actoreq; non reclamante, probationes admissæ sunt? Et traditum est, tali casu aduersus actorem pronuntiandum esse [7]: sibi enim imputet, qui non replicauit, ne talis exceptio admitteretur [8]. Cæterùm illud constat, quamuis ex contractu agatur, nihilominùs exceptionem dominij non admitti, legisque nostræ locum non esse: cùm id dominium post contractum ad ipsum depositarium pertinere cœperit [9]. Cùm enim à principio contractus tenuerit, non debet ex postfacto ius depositoris impediri, quin restitutio ei fiat: ius enim debitori superueniens nocere deponenti in actione quæsita non debet, licet ius adhuc non omnino quæsitum impediat [10], puta vsucapionem, vel pignoratitiam actionem, si ante solutionem creditori dominium pignoris superueniret [11].

1 l.colonus. de vi & vi arm. l.si. vertic. & contra. de prec. vbi Bartol.
2 l.si quis ad se fundum. C. ad legem Iuliam. de vi.
3 l.j. de triticar.
4 l.si colon. C. de agr. & censi. lib. xj. l.indebiti. §.sed si nummi. de condi. indeb.
5 Alexand. d. l. si alienam.
6 arg. l. si absens. vbi Imol. & Alexand.
7 Bald. & Salic. d. l. penult. C. deposit.
8 c.j. de restit. spolia.
9 l.planè. ī. eo.
10 l.si rem alienam. ij. de pigno. act.
11 Not. l.pluribus. §. fin. de verb. oblig. vbi Bart. in fi.

FINIS PRIORIS TOMI DIGESTORVM.

Regestum,

* a b c d e f g h i k l m n o p q.

Omnes sunt quaterni præter π, qui est ternio.

LVGDVNI,
PETRVS FRADIN
EXCVDEBAT,
M. D. LIX.